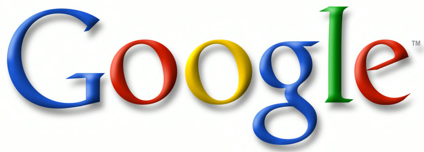
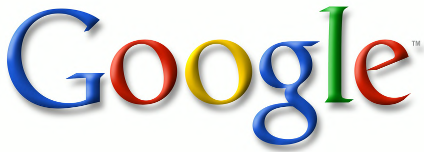

3 2044 023 609 589

OBRAZ

BIBLIOGRAFICZNO-HISTORYCZNY LITERATURY I NAUK W POLSCE.

Adam Jocher.

TOM II.

WILNO.

NAKŁAD I DRUK JÓZEFA ZAWADZKIEGO.

1842.

JOCHER

OBRAZ

BIBLIOGRAFICZNO-HISTORYCZNY LITERATURY I NAUK W POLSCE.

2

OBRAZ

BIBLIOGRAFICZNO-HISTORYCZNY LITERATURY I NAUK W POLSCE,

OD WPROWADZENIA DO NIEJ DRUKU PO ROK 1830 WŁĄCZNIE,

Z PISM JANOCKIEGO, BENTKOWSKIEGO, LUDWIKA SOBOLEWSKIEGO, OSSOLIŃSKIEGO, JUSZYŃSKIEGO, JANA WINC. I JERZ. SAM. BANDTKÓW i t. d.

WYSTAWIONY

PRZEZ

ADAMA JOCHERA.

Non satis est Ithacam revehi patriosque Penates
Aspicere?

Hor.

TOM II.

Wydanie Adama Zawadzkiego.

WILNO.

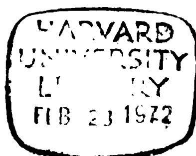
NAKŁADEM I DRUKIEM JÓZEFA ZAWADZKIEGO.

1842.

Pozwolono drukować pod warunkiem złożenia po wydrukowaniu exemplarzy prawem przepisanych w Komitecie Cenzury. Wilno 1842. 1 Kwietnia.

Cenzor, Professor b. Uniwersytetu Wileńskiego

Jan Waszkiewicz.

W podaniach dziejów ludzkich, z czasów bajecznemi mianowanych, nie tylko że zawsze prawda jakaś rzeczywista, przybrana szatą dziwnej powieści ukrywa się, jest jeszcze nadto barwa pewna właściwa, miejscowa, która się w czasach następnych na dzieje i działanie ludu rozlewa, stanowi tło życia jego domowego i publicznego, długim przeciągiem wieków, trwałe, niestarte, niepokalane. W owém naprzykład podaniu dziejopisów o polskim Piaście i żonie jego Rzepisie, dających w ubogiém wiejskiém siedlisku, przytułek dwóm wędrownikóm nieznanym, bezpiecznie ich, czém chata bogata, przyjmujących i goszczących u siebie, dalej z odwiedzin tych, obfitość i rozmnożenie domowej chudoby, purpura książęca w dóm wniesiona, czystą i głęboką wiarą, w wędrownikach owych przyznane istotóm nadludzkim, zesłańcóm sprzyjającego nieba, nie jestże to to, co się właśnie w skłonnościach i charakterze ludu polskiego tak jasno i ciągle odbija, owa dobroduszna ufność, owa szczera i wylana gościnność, i owa wiara, pobożność i religijność, tak odznaczające się i wydatne w całym bycie jego i trwaniu, tak nierozdzielném siostrzyctwem spojone u niego pomiędzy sobą? Jeśli nad jednym z tych względów, to jest ostatnim, najbliżej tu

nas obchodzącym, na chwilę uwagę zastanowić zechcemy i co fniemy się myślą do przeszłości, nie natrafimy prawie w dzie jach dawnej Polski punktu czasu, ani wypadku, któryby tego ni stwierdzał, jak silny był w niej wpływ i pobudki czysto-religijne i jak zawsze wszystkie inne z drogi im ustępowały. Pobudki t są własne, rodowite, wolne od wszelkiego przymusu, lub wpływu, bądź silnej hierarchji kościelnej, bądź rządu. Sprawa Chrześciaństwa jest sprawą pierwszą. Długi przeciąg wieków, Polska przedmurze i osłona chrześciaństwa w Europie; mieszkańcy jej na każde hasło i zagrożenie krzyżowi, rzucają pług i lemiesz, i śpieszą piersi swoje zań nastawiać, a zasługi te jeszcze na schyłku wieku XVII. tak świetnie w wyprawach Króla Jana III. wznowione, są jako ostatnie odbłyski ducha bohatyrsko-religijnego wieków średnich, jak reszta gasnącej łuny, rozżarzonej niegdyś na południowym zachodzie, rozciągnionej do północnego wschodu chrześciańskiego świata. Prawo, którém się nasamprzód lud pospolity w Polsce rządzi, i władza której ulega, jest duchowna; institucja jego zaczyna się od murów i cel klasztornych; w ubiorach i zwyczajach jego zachowały się do ostatnich czasów, ślady uległości i posłuszeństwa ś. Stolicy Apostolskiej. Wpływ, który lud polski na ludy postronne wywiera, na Pomorze, Prussy, Litwę, jest całkiem religijny: pierwsza tam ona, znamie ś. Krzyża podnosi i wiecznotrwałem czyni. We wszelkich przygodach kraju, przybytki pańskie są przedewszystkiém nabite ludem bożym, korzy się u stopni ołtarzów kmieć ubogi, korzy się wódz z wojskiem, korzy Król z panami-radą; wszelkim sprawóm publicznym, sejmóm, zjazdóm, sądownictwóm, przewodniczą i towarzyszą obchody religijne; na wypadki różne krajowe, wznoszą się świątynie lub zakłady pobożne; lud cały żyje święceniem świąt, obchodem odpustów, odbywaniem do miejsc świętych dalekich wędrówek, bądź gromadami rodzinnemi, bądź tysiącami, w pochodach dawne krzyżowe przypominających, brzmiących odgłosem chwały Najwyższego. Wzdłuż i wszerz całego kraju, jakby sieć jaka,

rozprzestrzenione bractwa kościelne; zabawy i igrzyska połączone ze świętami Pańskiemi. To samo się objawia w domowém życiu mieszkańców: czucie religijne w familjach i indiwiduach nieraz silnie rozwinięte; cnoty domowe, opieka, obrona od przygód, straży i przyczynie świętej poddana; daty i wspomnienia familijne, rozłożenie prac rolniczych, zgoła cała rachuba czasu do świąt rocznych odniesiona; zatrudnienia wszelkie, ofiarą poczynane i kończone; pierwiastki płodów ziemskich Bogu wszystko żywiącemu niesione: na pobożne zajęcia czas najlepszy łożony; ministrowie ołtarzów i poradnicy dusz w uczciwości i powadze; serce zbolałe, życie nawałem nieszczęść skołatane, cierpliwość płci słabszej na ciężkie próby wystawiona, sumienie troskliwe, wszystko to szuka ulgi i pocieszenia w Pocieszycielu żywota, sciera pył i progi przybytków Pańskich, niesie śluby z majątku, życia, świata, i doczesnej przyszłości całej.

U ludu, na którego ziemi, nasiona Wiary ś. tak snadno się przyjęły i rychło bujnym owocem wyrosły, nie brakło zaiste Winnicy Pańskiej na robotnikach starannie ją uprawnjących, nie brakło na sługach ołtarza gorliwych, opowiadaczów słowa Bożego prawdziwém namaszczeniem naznaczonych, nie brakło na zapaśnikach silnych i obrońcach, zastawiających się błędóm i kacerstwóm, nie brakło na pasterzach cnotą i gorliwością o powierzoną im owczarnię zaleconych. Tylowieczne kościoła trwanie, działanie osób szczególnych, całe jego życie i ciąg wypadków, zgoła dzieje jego, dotąd prawie nietknięte i nieosnute w żadną całość, czekają umysłu, coby je wedle ważności i znaczenia ocenił i obraz ich wystawił, taki, któryby godnie mógł się pomieścić obok tych, które inne cywilizowane Europy ludy u siebie podniosły. Tymczasem wiotszeją pisane pomniki, nikną z oka, upadają lub mienią się żywe pobożności czasów upłynionych pamiątki, a wspomnienia czasów nawet bliskich, obojętnością współżyjących, jak w mgle znikomej, równo z pamięcią ludzką rozchodzą się i giną.

Literatura nauk teologicznych, jest wstępem niejako i wa-

żną do dzieła tego rodzaju pomocą, i ta, zpomiędzy innych nau
w Polsce, co jest rzec można najzamożniejsza, najbardziej ro
winięta i najwięcej dzieł oryginalnych licząca. Że nie będziem
tu wyliczać tych, którzy tak ważne dla nauki i języka zasłu
położyli, przekładami na polskie Ksiąg Pisma ś., układem ksią
liturgicznych, śpiewów kościelnych, wymową kaznodziejską ta
niegdyś świetną w Polsce, pisma wielu, jako to: Mikołaja z Bł
nia, Leopolity, Hozjusza, Grodzickiego, Sokołowskiego, Ł
czyckiego, Piaseckiego i innych teologów polskich w wieku XV
XVI. i XVII. niemałej w Europie były wziętości i obiegu, ni
mało z ich liczby, drukowanych za granicą i na różne języki prz
kładanych. Druki ustaw synodalnych, aktów różnych tyczących si
Kościoła, ustaw szczególnych, gdyby mogły być zebrane w jedno
do dziejów polskich w ogólności i do dziejów kościoła w szcze
gólności nader ważnyby złożyły materjał. Cóż mówić o tych
które albo dotąd drukiem nieogłoszone, lub chociaż ogłoszone
tkwią ukryte i nieznane w pismach takich, które przedmiote
i celem swoim, poszukiwaniom tego rodzaju nie łatwo się od
kryć dają. Polemika i dysputa teologiczna w wieku mianowici
XVI. tak ożywiona i gorąca, niemniej ważne wskazówki do
starczyć jest zdolna.

Nie mamy potrzeby powtarzać się i mówić, że celem dzieł
niniejszego, było zebrać względy te i wystawić w pewnym, il
można ożywionym i dziejóm posługującym widoku. Trudności
jakie się pracy tej stawiły na drodze, były wielorakie, a międz
temi największa, z zebrania w jedno i uszykowania w pewn
całość tylu rozrzuconych materjałów, ile w niedostatku prawie zu
pełnym wszelkiej ku temu z czasów poprzedzających w literaturz
krajowej pomocy. Jeśli zaś gdzieindziej pobłażania oczekiwać
byśmy mogli i radzi byli przyznać się do różnego rodzaju opu
szczeń, uchybień i potknień, to tu zapewne najwięcej, gdzi
przedmiot, wielkiego interessu, jeśli nie obcy, tyle przynajmnie
ile chrześcianinowi każdemu być nie może i nie powinien, t
przynajmniej w ogarnieniu mnóstwa przedmiotów, w zbliżeniu

połączeniu i rozgatunkowaniu szczegółów bibliograficznych, ku historycznemu wystawieniu wypadków, do których się odnoszą, lub odniesieniu do miejsc właściwych, do których należeć winny, wahaniu się i niepewności często uległy. W czém lubo nieraz natrętnym stać się musiałem, uczonym miasta tego duchownym osobóm, które dla własnego zaszczytu wymienić mi tu przychodzi, wielce zacnym i czcigodnym: X. Antoniemu Fiałkowskiemu Akademij Duchownej Rektorowi, X. Kasprowi Borowskiemu tejże Akademij Professorowi, X. Mamertowi Herburtowi i X. Janowi Markiewiczowi Prałatóm Kapituły Wileńskiej, w wątpliwościach rady ich i zdania zasięgając, niemniej przeto jednak błędy i niedostatki, jakie się tu napotkać nieraz dadzą, dobrém prawem do mnie jednego będą należeć.

Co do układu już samego w Oddziale bibliograficznym w dziele tém przyjętego, wyznać muszę, że żaden z tych, które mi się napotkać zdarzyło, nic z nim wspólnego nie ma, już to, że jedne, na drodze samej idei nauk teologicznych kształcone, do praktycznych podziałów ksiąg nie przypadały, drugie podziałami całkiem oderwanemi, dla rzeczy która z siebie tyle już jest nużąca, zbyt czytającym uciążliwe, inne ogólnością swoją i brakiem zupełnym dziejowego, o który nam chodziło względu, nie zdały się nam dogodne. Układ ten zatém wyniki sam z siebie, to jest z materjałów pod rękę przybyłych; jedyném zaś staraniem było, aby go każdemu ile można zrozumiałym i jasnym uczynić. Głównych podziałów zajmuje on sześć:— I. Wstępne Wiadomości, zawierający pisma zaleceniu nauki Chrystusowej, nauk teologicznych, oraz krytyce i literaturze ich poświęcone. II. Zródła i Powaga, gdzie wydania Pisma ś. i Ojców śś. III. Instytucja, która mieści w sobie pisma, nauki i obrony jej, moralności i zwierzchnictwa duchownego dotyczące. IV. Praktyka, zawrze pisma, Zakonu i życia chrześciańskiego sposoby podające, liturgje, modlitwy i t. p. V. Prawo Kościelne, a tu wszystko co do karności kościelnej, redakcje ustaw synodalnych, przepisy pojedyncze i t. d. VI. Dzieje Ko-

ŚCISŁNE, pisma tyczące się wydarzeń i wypadków Kościoła ta w powszechności, jak w szczególności kościoła polskiego, za kładów w Polsce pobożnych, zgromadzeń, nabożeństw i t. p.

Jeśli ta praca, ma jednę by jaką najmniejszą stronę zalet godną, jeśli dotąd nie ustała, winniśmy to sprzyjaniu Boskiem i ludzi. Dóm PP. Zawadzkich, nie oglądając się na nakład i wydatki niepokryte prenumeratą, w chęciach swoich dla nie ustaje i jakby przekazane dziedzictwo woli i ślubu od Ojc uczynionego, dotąd podtrzymuje. Tom następny pomieści dal sze części nauk teologicznych i Wstęp czyli *Część Historyczno Krytyczną*. Rzeczy mające wejść do niego, są względu nie mniej ważnego jak w Tomie niniejszym, a rozmaitością i hi storycznym interesem daleko są wyższe. Ci co dotąd wiadomo ściami ku dopełnieniu dzieła tego przykładali się i dalej nie zechca go zapewne wsparcia swego pozbawiać; a tu winienem już dzięk złożyć za przysłane dopełnienia niektóre dó Tomu I. niniejszego dzieła, czcigodnemu autorowi Dziejów Litwy, P. Teodorowi Nar buttowi, PP. Leonowi Rogalskiemu, Zaorskiemu i Samuelowi Nowoszyckiemu, a P. Adamowi Adamowiczowi Professorowi Akademij Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej, za udzielenie szacownych notat swoich bibliograficznych, po części lekarskiej i weterynaryjnej. Więcej na teraz zależy, na przydaniu barw historyczno-krytycznemu stanu nauk teologicznych w Polsce obrazowi, i ocenieniu dzieł i pism tylu, ku dobru ich wydanych, po czemu i czas i miejsce jeszcze pozostaje. Wszelkie wskazówki w tej mierze, jak są najbardziej pożądane, tak z prawdziwą wdzięcznością i uznaniem pod adréssem wyżej wspomnionego Domu przyjmowane będą. Nadto tuszymy sobie może, tuszymy sobie wszakże, że światłe Duchowieństwo polskie w rzeczy tak mało tkniętej, z doświadczenia i bogomyślnych zatrudnień swoich, cząstką by małą ku ozdobie pracy niniejszej przyczynić się zechce.

$\frac{3}{15}$ Kwietnia
1842.

TOM II:

TEOLOGJA.

CZĘŚĆ I.

A) WSTĘPNE WIADOMOŚCI, HISTORJA, LITERATURA, KRYTYKA.

B) ŹRÓDŁA I POWAGA. C) INSTITUCJA.

OBRAZ
BIBLIOGRAFICZNO-HISTORYCZNY
LITERATURY I NAUK
W POLSCE,

OD WPROWADZENIA DO NIEJ DRUKU
PO ROK 1830 WŁĄCZNIE,

Z PISM JANOCKIEGO, BENTKOWSKIEGO, LUDWIKA SOBOLEWSKIEGO, OSSOLIŃSKIEGO, JUSZYŃSKIEGO, JANA WINC. I JERZ. SAM. BANDTKÓW i t. d.

WYSTAWIONY

PRZEZ

ADAMA JOCHERA.

Non satis est Ithacam revehi patriosque Penates
Aspicere?
Hor.

TOM II.

Wydanie Adama Zawadzkiego.

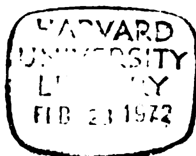
WILNO.

NAKŁADEM I DRUKIEM JÓZEFA ZAWADZKIEGO.

1842.

Pozwolono drukować pod warunkiem złożenia po wydrukowaniu exemplarzy prawem przepisanych w Komitecie Cenzury. Wilno 1842. 1 Kwietnia.

Cenzor, Professor b. Uniwersytetu Wileńskiego
JAN WASZKIEWICZ.

W podaniach dziejów ludzkich, z czasów bajecznemi mianowanych, nie tylko że zawsze prawda jakaś rzeczywista, przybrana szatą dziwnej powieści ukrywa się, jest jeszcze nadto barwa pewna właściwa, miejscowa, która się w czasach następnych na dzieje i działanie ludu rozlewa, stanowi tło życia jego domowego i publicznego, długim przeciągiem wieków, trwałe, niestarte, niepokalane. W owém naprzykład podaniu dziejopisów o polskim Piaście i żonie jego Rzepisie, dających w ubogiém wiejskiém siedlisku, przytułek dwóm wędrownikóm nieznanym, bezpiecznie ich, czém chata bogata, przyjmujących i goszczących u siebie, dalej z odwiedzin tych, obfitość i rozmnożenie domowej chudoby, purpura książęca w dóm wniesiona, czystą i głęboką wiarą, w wędrownikach owych przyznane istotóm nadludzkim, zesłańcóm sprzyjającego nieba, nie jestże to to, co się właśnie w skłonnościach i charakterze ludu polskiego tak jasno i ciągle odbija, owa dobroduszna ufność, owa szczera i wylana gościnność, i owa wiara, pobożność i religijność, tak odznaczające się i wydatne w całym bycie jego i trwaniu, tak nierozdzielném siostrzyctwem spojone u niego pomiędzy sobą? Jeśli nad jednym z tych względów, to jest ostatnim, najbliżej tu

nas obchodzącym, na chwilę uwagę zastanowić zechcemy i cofniemy się myślą do przeszłości, nie natrafimy prawie w dziejach dawnej Polski punktu czasu, ani wypadku, któryby tego nie stwierdzał, jak silny był w niej wpływ i pobudki czysto-religijne, i jak zawsze wszystkie inne z drogi im ustępowały. Pobudki te są własne, rodowite, wolne od wszelkiego przymusu, lub wpływu, bądź silnej hierarchji kościelnej, bądź rządu. Sprawa Chrześciaństwa jest sprawą pierwszą. Długi przeciąg wieków, Polska przedmurze i osłona chrześciaństwa w Europie; mieszkańcy jej na każde hasło i zagrożenie krzyżowi, rzucają pług i lemiesz, i śpieszą piersi swoje zań nastawiać, a zasługi te jeszcze na schyłku wieku XVII. tak świetnie w wyprawach Króla Jana III. wznowione, są jako ostatnie odbłyski ducha bohatyrsko-religijnego wieków średnich, jak reszta gasnącej łuny, rozżarzonej niegdyś na południowym zachodzie, rozciągnionej do północnego wschodu chrześciańskiego świata. Prawo, którém się nasamprzód lud pospolity w Polsce rządzi, i władza której ulega, jest duchowna; institucja jego zaczyna się od murów i cel klasztornych; w ubiorach i zwyczajach jego zachowały się do ostatnich czasów, ślady uległości i posłuszeństwa ś. Stolicy Apostolskiej. Wpływ, który lud polski na ludy postronne wywiera, na Pomorze, Prussy, Litwę, jest całkiem religijny: pierwsza tam ona, znamie ś. Krzyża podnosi i wiecznotrwałem czyni. We wszelkich przygodach kraju, przybytki pańskie są przedewszystkiém nabite ludem bożym, korzy się u stopni ołtarzów kmieć ubogi, korzy się wódz z wojskiem, korzy Król z panami-radą; wszelkim sprawóm publicznym, sejmóm, zjazdóm, sądownictwóm, przewodniczą i towarzyszą obchody religijne; na wypadki różne krajowe, wznoszą się świątynie lub zakłady pobożne; lud cały żyje święceniem świąt, obchodem odpustów, odbywaniem do miejsc świętych dalekich wędrówek, bądź gromadami rodzinnemi, bądź tysiącami, w pochodach dawne krzyżowe przypominających, brzmiących odgłosem chwały Najwyższego. Wzdłuż i wszerz całego kraju, jakby sieć jaka,

rozprzestrzenione bractwa kościelne; zabawy i igrzyska połączone ze świętami Pańskiemi. To samo się objawia w domowém życiu mieszkańców: czucie religijne w familjach i indiwiduach nieraz silnie rozwinięte; cnoty domowe, opieka, obrona od przygód, straży i przyczynie świętej poddana; daty i wspomnienia familijne, rozłożenie prac rolniczych, zgoła cała rachuba czasu do świąt rocznych odniesiona; zatrudnienia wszelkie, ofiarą poczynane i kończone; pierwiastki płodów ziemskich Bogu wszystko żywiącemu niesione: na pobożne zajęcia czas najlepszy łożony; ministrowie ołtarzów i poradnicy dusz w uczciwości i powadze; serce zbolałe, życie nawałem nieszczęść skołatane, cierpliwość płci słabszej na ciężkie próby wystawiona, sumienie troskliwe, wszystko to szuka ulgi i pocieszenia w Pocieszycielu żywota, sciera pył i progi przybytków Pańskich, niesie śluby z majątku, życia, świata, i doczesnej przyszłości całej.

U ludu, na którego ziemi, nasiona Wiary ś. tak snadno się przyjęły i rychło bujnym owocem wyrosły, nie brakło zaiste Winnicy Pańskiej na robotnikach starannie ją uprawujących, nie brakło na sługach ołtarza gorliwych, opowiadaczów słowa Bożego prawdziwém namaszczeniem naznaczonych, nie brakło na zapaśnikach silnych i obrońcach, zastawiających się błędóm i kacerstwóm, nie brakło na pasterzach cnotą i gorliwością o powierzoną im owczarnię zaleconych. Tylowieczne kościoła trwanie, działanie osób szczególnych, całe jego życie i ciąg wypadków, zgoła dzieje jego, dotąd prawie nietknięte i nieosnute w żadną całość, czekają umysłu, coby je wedle ważności i znaczenia ocenił i obraz ich wystawił, taki, któryby godnie mógł się pomieścić obok tych, które inne cywilizowane Europy ludy u siebie podniosły. Tymczasem wiotszeją pisane pomniki, nikną z oka, upadają lub mienią się żywe pobożności czasów upłynionych pamiątki, a wspomnienia czasów nawet bliskich, obojętnością współżyjących, jak w mgle znikomej, równo z pamięcią ludzką rozchodzą się i giną.

Literatura nauk teologicznych, jest wstępem niejako i wa-

żną do dzieła tego rodzaju pomocą, i ta, zpomiędzy innych nauk w Polsce, co jest rzec można najzamożniejsza, najbardziej rozwinięta i najwięcej dzieł oryginalnych licząca. Że nie będziemy tu wyliczać tych, którzy tak ważne dla nauki i języka zasługi położyli, przekładami na polskie Ksiąg Pisma ś., układem ksiąg liturgicznych, śpiewów kościelnych, wymową kaznodziejską tak niegdyś świetną w Polsce, pisma wielu, jako to: Mikołaja z Błonia, Leopolity, Hozjusza, Grodzickiego, Sokołowskiego, Łęczyckiego, Piaseckiego i innych teologów polskich w wieku XV. XVI. i XVII. niemałej w Europie były wziętości i obiegu, niemało z ich liczby, drukowanych za granicą i na różne języki przekładanych. Druki ustaw synodalnych, aktów różnych tyczących się Kościoła, ustaw szczególnych, gdyby mogły być zebrane w jedno, do dziejów polskich w ogólności i do dziejów kościoła w szczególności nader ważnyby złożyły materjał. Cóż mówić o tych, które albo dotąd drukiem nieogłoszone, lub chociaż ogłoszone, tkwią ukryte i nieznane w pismach takich, które przedmiotem i celem swoim, poszukiwaniom tego rodzaju nie łatwo się odkryć dają. Polemika i dysputa teologiczna w wieku mianowicie XVI. tak ożywiona i gorąca, niemniej ważne wskazówki dostarczyć jest zdolna.

Nie mamy potrzeby powtarzać się i mówić, że celem dzieła niniejszego, było zebrać względy te i wystawić w pewnym, ile można ożywionym i dziejóm posługującym widoku. Trudności, jakie się pracy tej stawiły na drodze, były wielorakie, a między temi największa, z zebrania w jedno i uszykowania w pewną całość tylu rozrzuconych materjałów, ile w niedostatku prawie zupełnym wszelkiej ku temu z czasów poprzedzających w literaturze krajowej pomocy. Jeśli zaś gdzieindziej pobłażania oczekiwaćbyśmy mogli i radzi byli przyznać się do różnego rodzaju opuszczeń, uchybień i potknień, to tu zapewne najwięcej, gdzie przedmiot, wielkiego interessu, jeśli nie obcy, tyle przynajmniej ile chrześcianinowi każdemu być nie może i nie powinien, to przynajmniej w ogarnieniu mnóstwa przedmiotów, w zbliżeniu,

połączeniu i rozgatunkowaniu szczegółów bibliograficznych, ku historycznemu wystawieniu wypadków, do których się odnoszą, lub odniesieniu do miejsc właściwych, do których należeć winny, wahaniu się i niepewności często uległy. W czém lubo nieraz natrętnym stać się musiałem, uczonym miasta tego duchownym osobóm, które dla własnego zaszczytu wymienić mi tu przychodzi, wielce zacnym i czcigodnym: X. Antoniemu Fiałkowskiemu Akademij Duchownej Rektorowi, X. Kasprowi Borowskiemu tejże Akademij Professorowi, X. Mamertowi Herburtowi i X. Janowi Markiewiczowi Prałatóm Kapituły Wileńskiej, w wątpliwościach rady ich i zdania zasięgając, niemniej przeto jednak błędy i niedostatki, jakie się tu napotkać nieraz dadzą, dobrém prawem do mnie jednego będą należeć.

Co do układu już samego w Oddziale bibliograficznym w dziele tém przyjętego, wyznać muszę, że żaden z tych, które mi się napotkać zdarzyło, nic z nim wspólnego nie ma, już to, że jedne, na drodze samej idei nauk teologicznych kształcone, do praktycznych podziałów ksiąg nie przypadały, drugie podziałami całkiem oderwanemi, dla rzeczy która z siebie tyle już jest nużąca, zbyt czytającym uciąźliwe, inne ogólnością swoją i brakiem zupełnym dziejowego, o który nam chodziło względu, nie zdały się nam dogodne. Układ ten zatém wynikł sam z siebie, to jest z materjałów pod rękę przybyłych; jedyném zaś staraniem było, aby go każdemu ile można zrozumiałym i jasnym uczynić. Głównych podziałów zajmuje on sześć:— I. Wstępne Wiadomości, zawierający pisma zaleceniu nauki Chrystusowej, nauk teologicznych, oraz krytyce i literaturze ich poświęcone. II. Zródła i Powaga, gdzie wydania Pisma ś. i Ojców śś. III. Instytucja, która mieści w sobie pisma, nauki i obrony jej, moralności i zwierzchnictwa duchownego dotyczące. IV. Praktyka, zawrze pisma, Zakonu i życia chrześciańskiego, sposoby podające, liturgje, modlitwy i t. p. V. Prawo Kościelne, a tu wszystko co do karności kościelnej, redakcje ustaw synodalnych, przepisy pojedyńcze i t. d. VI. Dzieje Ko-

ściełne, pisma tyczące się wydarzeń i wypadków Kościoła tak w powszechności, jak w szczególności kościoła polskiego, zakładów w Polsce pobożnych, zgromadzeń, nabożeństw i t. p.

Jeśli ta praca, ma jednę by jaką najmniejszą stronę zalety godną, jeśli dotąd nie ustała, winniśmy to sprzyjaniu Boskiemu i ludzi. Dóm PP. Zawadzkich, nie oglądając się na nakłady i wydatki niepokryte prenumeratą, w chęciach swoich dla nie ustaje i jakby przekazane dziedzictwo woli i ślubu od Ojca uczynionego, dotąd podtrzymuje. Tom następny pomieści dalsze części nauk teologicznych i Wstęp czyli *Część Historyczno Krytyczną*. Rzeczy mające wejść do niego, są względu nie mniej ważnego jak w Tomie niniejszym, a rozmaitością i historycznym interesem daleko są wyższe. Ci co dotąd wiadomościami ku dopełnieniu dzieła tego przykładali się i dalej nie zechcą go zapewne wsparcia swego pozbawiać; a tu winienem już dzięki złożyć za przysłane dopełnienia niektóre dó Tomu I. niniejszego dzieła, czcigodnemu autorowi Dziejów Litwy, P. Teodorowi Narbuttowi, PP. Leonowi Rogalskiemu, Zaorskiemu i Samuelowi Nowoszyckiemu, a P. Adamowi Adamowiczowi Professorowi Akademij Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej, za udzielenie szacownych notat swoich bibliograficznych, po części lekarskiej i weterynaryjnej. Więcej na teraz zależy, na przydaniu barw historyczno-krytycznemu stanu nauk teologicznych w Polsce obrazowi, i ocenieniu dzieł i pism tylu, ku dobru ich wydanych, po czemu i czas i miejsce jeszcze pozostaje. Wszelkie wskazówki w tej mierze, jak są najbardziej pożądane, tak z prawdziwą wdzięcznością i uznaniem pod adréssem wyżej wspomnionego Domu przyjmowane będą. Nadto tuszymy sobie może, tuszymy sobie wszakże, że światłe Duchowieństwo polskie w rzeczy tak mało tkniętej, z doświadczenia i bogomyślnych zatrudnień swoich, cząstką by małą ku ozdobie pracy niniejszej przyczynić się zechce.

3/15 Kwietnia
1842.

TOM II:

TEOLOGJA.

CZĘŚĆ I.

A) WSTĘPNE WIADOMOŚCI, HISTORJA, LITERATURA, KRYTYKA.
B) ŹRÓDŁA I POWAGA. C) INSTITUCJA.

REGESTR.

BIBLIOGRAFJA.

SKRÓCENIA DALSZE W CIĄGU DZIEŁA UŻYTE.

Ath. Ged.— Atheuae Gedanenses, *zob. Obraz Bibl. Hist. Liter. i Nauk w Polsce T. I. str. 239 N. 1266.*

Balin. Bibliot. Warsz.— Biblioteka Warszawska, *w Warszawie* 1841. *Artykuł Michała* Balińskiego *o Wolanie.*

Boeckmanni Schediasma.— *M. Jo. Canr.* Boeckmanni Schediasma, *zob. Obr. Bibl. Hist. T. I. str. 315 N. 13.*

Bibl. Anon. Chr. Mylii.— Bibliotheca Anonymorum *et Pseudonymorum* etc. *collecta a M. Joh. Chr.* Mylio, *zob. l. c. T. II. str. 66, N. 7.*

Bibl. Carm.— Bibliotheca Carmelitana, *zob. l. c. str. 67.*

Bibl. Heins.— Bibliotheca Heinsiana, *zob. l. c. T. I. str. 314. N. 6.*

Bibl. Mar.— Bibliotheca Mariana, *zob. l. c. T. II. str. 45.*

Bibl. Slus. — Bibliotheca Slusiana, *zob. l. c. T. I. str. 314, N. 8.*

Bibl. Uni. Franc.— Bibliotheca Universa Franciscana, *zob. l. c. T. II. str. 61 N. 6.*

Catal. Bibl. Francof. Becmanni. — Catalogus Bibliothecae *Univ.* Francofurtanae *edente Joh. Chr.* Becmanno, *zob. l. c. T. I. str. 319.*

Catal. Bibl. Hung.— Catalogus Bibliothecae Hungaricae *Franc. Com. Szechényi. Sopronii 1799,* 8. *2 Part.*

Cat. Fritschii.— Catalogus *librorum cura Thomae* Fritschii *conquisitorum, zob. Obr. Bibl. Hist. T. I. str. 315 N. 17.*

Cat. Libr. Theol.— Catalogus librorum theologicorum, *zob. l. c. T. II. str. 61. N. 5.*

Compen. Pries. Bibl.— Compendieuse Priester Bibliothec, *zob. l. c. N. 4.*

Friese Beyträge.— Beyträge *zu der Reformationsgeschichte in Polen und Litthauen von C. G. von* Friese. *Breslau 1786.*

Gaz. Wil.— Gazeta Wileńska. 4.

Joan. a S. Ant. Bibl. Un. Franc., *zob. wyżej*: Bibl. Uni. Franc.

Ju. MS, *albo* Ju. Rękop.— Juszyńskiego Rękopis *ascetów polskich.*

Kat. Ju.— Katalog Juszyńskiego *w rękopisie, od Sobolewskiego cytowany.*

Katal. Elek. Sask.— Katalog Elektora Saskiego *r. 1797. w rękopisie, od tegoż cytowany.*

Kat. Sluc.— Katalog *Gimnazjum* Słuckiego *w rękopisie.*

Köppen Библ. Листы.— Köppen Библіографическія Листы, *zob. Obr. Bibl. Hist. T. I. str. 321. N. 46.*

Korr. Krai. i Zagr.— Korrespondent Kraiowy i Zagraniczny. *Gazeta.*

Lubieniec.— *Historia Reformationis Polonicae authore Stanisl.* Lubieniecio *Freistadii 1685.*

Miscell. Crac.— Miscellanea Cracoviensia, *zob. Obraz Bibl. Hist. T. I. str. 289. N. 2047.*

Noty do T. III. Bibl. Ks. II.— Noty do Tomu III. Bibliograficznych Ksiąg II. *rękopis*

Olof Poln. Liederge.— *Ephr.* Olofs Polnische Liedergeschichte. *Danzig 1744.*

Quetif Scr. Ord. Praed.— Scriptores Ordinis Praedicatorum. *Inchoavit R. P. F.* Quetif, *zob. Obraz Bibl. Histor. T. II. str 51. N. 3.*

Spis Inkunab. do Tomu III. Bibl. Ks. II. *zob. wyżej*: Noty do T. III. i t. d.

Strojew.— *Обстоятельное Описаніе Старопечатныхъ Книгъ Словянскихъ. Издалъ Павелъ Строевъ.* zob. *Obraz Bibl. Histor. T. I. str. 321 N. 47.*

Vogt Catal. Libror.— *Joh.* Vogt Catalogus *historico-criticus* librorum rariorum, *zob. l. c. str. 315. N. 18.*

Wadding Scr. Ord. Min.— Scriptores Ordinis Minorum, *recensuit Fr. Lucas* Wadding, *zob. l. c. T. II. str. 50. N. 2.*

Wiadom. Warsz.— Wiadomości Warszawskie, *Gazeta.*

TEOLOGJA.

(BIBLIOGRAFJA.)

A) Wstępne wiadomości, Historja, Literatura, Krytyka.

2193. Paraclesis i. e. adhortatio ad christiane philosophie studiosos. Cracovie pp. Hieron. Vietor. 1523.

(Spis Inkunab. do T. III. Bibliogr. Ks. II.)

2194. An quod quis tenetur credere, id omne sit verum? Respondebit Johannes Borzymowski, Litu. Francquerae. 1637. 4. *2½ ark.*

Dysputa miana pod przewodnictwem Jana Makowskiego S. T. D. (L. S.)

2195. Gymnasium Philosophiae Christianae, przez X. Jana a Jezu Marya Karmelitę Bosego. w Drukarni Grzegorza Gelbbaar Ru 1640. 12. *410 str.*

2196. Filozof i Teolog Chrześciański. w Krak. u Piotrkow. 1667.

Są tu gdzieniegdzie poezje Hieron. Marczewskiego. (Ju. I. 279.)

2197. a) Jan Kazimierz Grabski Sędzia Grodzki Nakielski. Prawdy powszechne albo dowodne nauki Chrześciańskiey Filozofii z włoskiego y z łacińskiego przetłumaczone na polski. w Poznaniu 1703. 12.

b) — — w Warszawie 1712. 12. (Nies.)

2198. Axiomata Christianae Philosophiae ex Italico Joan. Bapt. Manni latine reddita ab Aegidio Estrix, Utroque S. J. Sacerdote. Vilnae typis Acad. S. J. A. D. 1709. *24 str.*

2199. Axiomata chrześciańskiey Filozofii z rozważania czworakiey wieczności wybrane z Włoskiego języka Jana Bapt. Manni na łaciński od Idziego Estrixa przełożone obudwu Kapłanów Soc. Jesu. Na polski język także od iednego teyże Societatis kapłana wytłumaczone. We Lwowie w Druk. Coll. S. J. R. P. 1744. 12. *2 ark.*

2200. Filozofiia Chrześciańska X. Chrościkowskiego. w Warszawie 1766. 8. (Kat. Friedl.)

2201. Listy Filozofa Chrześciańskiego na polski język przełożone w Warszawie 1766. 8.

(Wiadom. Warszaw. 1767.—Kat. Friedl.)

2202. a) Dowody jawne o jestności Boga, przez Jmć X. Franciszka Salignac de la Mothe Fenelona Arcybiskupa Kameraceńskiego etc.

przywiedzione, z francuskiego na polskie przełożone. y z innemi wespół przydatkami za dozwoleniem zwierzchności do druku podane. w Warszawie w drukarni Mitzlerowskiey R. P. 1772. 8. *33 str.*

Od str. 23 zaczynają się przydatki, jako to: Religia, wiersz Racina. Rozmowa duszy z ciałem, z dzieł Hr. Oxenstierna (prozą). Wiersze: o stracie czasu, o zwłoczeniu nawrocenia się do Boga. (Noty L. Rogal.)— Jest to przekład J. E. Minasowicza. (Minasowicz Zbiór Mn. Poezyi 1782.)

2203. Dowody jasne bytności Boga z poznania natury, przystosowane do poięcia naysłabszych rozumów sławnego Arcy-Biskupa, Xiążęcia Kameraceńskiego Fenelona, przez X. Felicyana Antoniego *de Niewieścińskiego* Plebana w Dyecezyi Chełmińskiey Lemborskiego na polski język przetłómaczone. Edycya druga. w Warszawie nakł. i drukiem Stanisława Dąbrowskiego. 1822. 8. *140 str.* (Dzien. Wil. 1823.)

2204. Badania y myśli wyborne filozoficzne o prawdzie obiawienia y świadectwa pisanego y niepisanego, wyięte z Bonneta, z francuzkiego na polski język przetłumaczone przez X. Zygmunta *Linowskiego* Schol. Piar. w Warszawie 1772. 8. (L. S.)

2205. a) Widok rzeczywistości Religii Chrześciańskiey, wziętey w sobie samey. po Angielsku napisany przez Jmć Pana Jennings, po francuzku przełożony przez Imc Pana Le Tourneur, a po polsku wytłómaczony przez X. Felicyana *Wykowskiego* Schol. Piarum. w Warszawie w Druk. Nadw. J. K. M. 1782. 8. *146 str.*

Dedykacja tłumacza do Xiężny z Sapiehów Jabłonowskiej Wojew. Bracławskiej.—Ta to Jabłonowska, pierwszy w Polsce zbiór historji naturalnej zgromadziła w Siemiatyczach i Kocku, który teraz jest w Peterzburgu. (L. S.)

b) — — w Wilnie 1802. 8. (Kat. Bie.)

2206. Amerykanki albo dowod religii chrześciańskiey przez światło przyrodzone od Pani Beaumont napisany a teraz na oyczysty język przełożony i do druku podany. w Warszawie w Druk. XX. Missyonarzow. R. P. MDCCLXXXIV—MDCCLXXXVI. 8. T. I. *331 str. oprócz kart 7 na przodzie.* T. II. *234 str.* T. III. *219 str.* T. IV. *325 str.*

Przypis tłómacza bezimien. Xięciu Michałowi Poniatowskiemu Biskupowi Płockiemu i t. d. Bentkowski przywodzi tomów 6.

2207. Dyssertacya o skutkach y korzyściach obiawioney od Boga ludziom nauki napisana przez X. Tomaszewskiego Bazyliana Professora Teol. w Akad. Wileń. y na publicznym teyże posiedzeniu czytana r. 1795. w Wilnie w Druk. Bazylianów. 8. *2½ ark.*

2208. O Religii iako iedyney zasadzie szczęśliwości ludzkiey, tłumacz. z francuzkiego Pani Genlis, przez Franciszka *Dmochowskiego.* w Warszawie 1789. 8. (Chodyn.)

2209. Nauka pasterska Xiędza Biskupa de la Luserne o zacności religii, wydanie nowe. w Krakowie 1800. 8. (Kat. Bie.)

✦

2210. Inauguratio Doctoralis Rev. et Clariss. D. Martini Moreschi Poloni, in qua potissimum de Lutheri Doctoratu et Lutheranis Doctoribus disseritur. Celebrata in Celeberr. Ingolstadiensi Academia A. R. M.DC.IX. Kalendis Septem. et IV. Nonas eiusdem mensis. Cracoviae in Offic. Nicol. Lobii M.DC.X. 4. *5 ark.*

Dedykacja Andrzej. z Bnina Opalińskiemu Biskup. Poznań.—Dowodzi autor, że Luter nie był Doktorem, i że Doktorat Teologji u Lutrów jest nieważny. (L. S.)

2211. Parisiensis Facultatis Theologorum ad Cracoviensem Universitatem Epistola. 1730. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2212. Przymówienie się wysłużonego Professora X. Filipa Neryusza Golańskiego na Sessyi Rady Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu dnia 1 Kwietnia roku 1814. w Wilnie w Druk. XX. Missyon. 1814. 8. *4 kart.*

O wakujących Katedrach w Fakultecie Teologicznym.

2213. Mowa Zastępcy Reiensa, dawniey Reiensa Głównego Duchownego Seminaryum przy Cesarskim Wileńskim Uniwersytecie, Filozofii i Teologii Doktora it. d. X. Jędrzeia Klągiewicza, Kanonika Wileńskiego przy nowém otwarciu tegoż Seminaryum, w obecności Rady Semiinaryiskiey, miana dnia 24 Września 1816 roku w Wilnie. w Druk. XX. Missyonarzów przy Kościele S. Kazimierza. 1822 roku. 8.

Na końcu: Przemowa tegoż, d. 8 Października 1816 r., przy oddaniu rządu nowemu Reiensowi Głów. Semin. X. Leśniewiczowi Kanon. Łuckiemu.

2214. Pseudonymorum Hebraicorum hexecontas, quam Praeside D. M. Gabriele Groddeck Philosoph. Prim. et Pract. Prof. P. et Reip. Bibliothecario Fautore et Promotore, studiorum suorum aetatem suscipiendo, colendo, ad d. 14 Junii, horis matutinis Anno 1708 in Auditorio Athenaei Maximo publicae solemnique disquisitioni submittit respondens Joh. David. Hoheisel Ged. Gedani typ. J. Zachariae Stolii. 4. *34 str.*

2215. Theologische Berichte. Dantzig 1763.

Wydawało towarzystwo uczone w Gdańsku.

2216. Danziger Berichte von theologischen Büchern. Dantzig. 1770.

(Acta Hist. Eccl. nos. temp. 1r. Band. p. 560.) *Zol. Noty.*

2217. M. Fr. Aph. Jetze, Rect. Gymn. Thorun. De libro. rarissimo Vincentii Molis, Philosophia naturalis corporis Christi. Thorunii 1755. fol.

(Altes und Neues 7er Th. p. 337.)

B) Źródła i Powaga.

I. Pismo Święte.

1. *Historja, Literatura, Krytyka.*

2218. O Celu Rossyiskiego Towarzystwa Bibliynego i środkach do iego osiągnienia. w Wilnie w Druk. Pism Peryodycznych (1818). 8. *8 str.*

2219. Pierwsze posiedzenie publiczne Oddziału Wileńskiego Rossyiskiego Towarzystwa Bibliynego. w Wilnie w Druk. A. Marcinowskiego 1819. 8. *50 str.*

2220. Wezwanie od Komitetu Towarzystwa Bibliynego Rossyiskiego w Wilnie w Druk. A. Marcinowskiego 1820. 12. *15 str.*

(Dzien. Wil. N. 20.)

2221. Drugie Zdanie Sprawy z działań Komitetu Oddziału Wileńskiego Towarzystwa Bibliynego Rossyiskiego na publiczném posiedzeniu dnia 4 Lutego 1821 roku. w Wilnie w Druk. A. Marcinowskiego 1821. 8. *37 str. i 4 kart na przodzie.*

Jest tu mowa po rossyisku, Wojennego Gubernatora Wileńskiego, Rzymskiego Korsakowa i Wiadomość o Towarzystwach Biblijnych przez Augusta Becu.

2222. Ex historia literaria de Clementis Rom. I. ad Corinth. Epist. e Msc. Alexandrino a Patricio Junio editae, auctoritate; Alphonsi a Castro testimonio de ignorantia Paparum; et Lud. Jac. a S. Carolo erroribus. A. MDCXCIII. d. 21 Octobr. disquirent M. Johannes Gotlieb Möllerus et Nicolaus Richter Geda-

nenses. Rostochii, litteris Joh. Wepplingii. 4. *24 str.*

Tenże Möller wydał: Ill. Vir. Joh. Henr. Boeclari etc. Historia Universalis quatuor primorum a nato Christo seculorum etc. quam — edidit ac disputationibus XII. publicis, lectionibusque privatis in Universitate Rostochiensi illustravit Joh. Gottl. Möllerus Gedan. Rostochii. 4. (L. S.)

2223. Appendix ad Editionem Novi Testamenti e Codice Alexandrino.

Wydał Karol Gottfryd Woide, rodem z Wielkopolski, równie jak i Nowy Testamen Grecko-Alexandryiski r. 1787, którego exemplarz znajduje się od autora przysłany Bibliotece Akademii Krakowskiej.—Zob. Allgem. Litter. Zeit. Jenaische 1790. Intell. Bl. N. 110. i 1813 Intell. Bl. N. 35. (B. II. 612 nast.)

2224. Dissertatio de Antiquis Bibliorum versionibus latinis, et praecipue de Vulgata. etc., quam in Caesarea Litterarum Universitate Vilnensi, Amplissimae Facultatis Theologicae in Ordine Professorum Scientiarum Ethico - Politicarum, Auctoritate ad consequenda Doctoris S. Theologiae jura et honores publice defendet Josephus Bohdanowicz Lithuanus Theologiae Magister, Presbyterorum Saecularium Congregationis S. Vincentii a Paulo per totam Rossiam Visitator. An. MDCCCXXX. Vilnae typis Dioecesanis ad Ecclesiam S. Casimiri. *b. r.* 8. *50. str.*

2225. Nomenclator Biblicus ex S. Hieronymo Aria Montano aliisque Hebraicae, Graecae, et Chaldaicae linguae peritissimis collectus atque publicae luci datus. Varsaviae Typis Collegii Regii S. J. 1727. 8. *172 str.*

✦

2226. Joan. Huber S. J. Demonstratio defectus Bibliorum etc. Brunsbergae 1604. (Siarcz. I. 185.)

2227. Tractaet van de Auctoriteyt der H. Schrifture. Eeerst m't Italiaens beschreven, doar Faustus Socinus van Siena. Naderhant in't Latijn ende Francois getranslateest Mitsgaders Het Boeck van de Goddelijchkeydt onses Heeren Jesu Christi. In't Latijn uytgegwen, door Valentinus *Smalcius* van Gotha, Leeraer der Gemeynte tot Rakaw in Polen. — Beyde getrouwelijck verduytscht, uytde Jongste Latijnsche Editien. Gedruckt Tot Rakaw By Sebastian Sternatzki. 4. *212 str.*

Dedykacja do króla Zygmunta III. w języku hollenderskim, datowana z Rakowa 20 Nowembra 1608 z podpisem: Jacobus Sienienski van Sieno Palatijn van Podolien. (L. S.)

2228. Fausti Socini. De authoritate S. Scripturae. Racoviae typ. Sebast. Sternacii 1611. 8.

Tłómaczenie z oryginału włoskiego drukowanego r. 1570. (Sienk. Dod. do Bent.— Siarcz.)

2229. Lectiones Sacrae Fausti Socini Senensis. Quibus auctoritas Sacrarum literarum praesertim Novi Foederis asseritur. Opus imperfectum. Racoviae, 1618. *194 str. 2 karty erraty.* (L. S.)

2230. Quaestio de causis discernentibus Scripturam Canonicam ab Apocrypha a M. Sim. Halicio S. Theol. B. ad disputandum proposita. Crac. in Offic. Typ. M. Andreoviensis, Praesidente Martino Campio Vadovio. 1622. 4. *4½ ark.*

Prawie 3 ark. zajmuje tu mowa: *Collyrium seu oratio de Poenitentia.* (L. S.)

2231. D. O. M. S. Quaestio Theologica de Sacrae Scripturae Eminentia quam praesidente Adm. Rndo Patre D. M. Jacobo Vstiense S. T. et J. V. Doctore et Profess. Ecclesiarum Collegiatarum S. Floriani et S. Georgii in arce Crac. Custode, et Praeceptore Colendissimo. M. Adamus Draski S. T. B. et Professor, ad S. Florianum Canonicus, publice ad disputandum in alma Acad. Cracov. proposuit: permissu A. R. P. Sacr. Theol. Facult. Decani. Lectorio DD. Theologorum. A. D. 1644. Mense Septembr. Die 15 Hora 13. Na końcu: Cracoviae. In off. Christoph. Schedelij S. R. M. Typogr. A. 1644. 4. (B. Horodec.)

2232. Joannis Botsacci Antwort auf drey Fragen von der H. Schrifft,

ob die klar, vollkommen und Richter sey. Dantzig. 1662. 12.
(Cat. Janss. 1702.)

2233. Joh. Henning. S. J. (Consideratio responsi dati a Joanne Botsacco ad quaestionem de claritate Scripturae in rebus fidei.) 1668. 4. *po niemiecku.* (Nies.)

2234. Antilogiae seu contradictiones apparentes Sacrae Scripturae a diversis auctoribus expositae in breviorem methodum collectae A. P. Dominico Magrio Melitensi Sacerdote Theologo— Opus concionatoribus et ecclesiasticis utilissimum editum — Venetiis 1645. Cracoviae vero A. D. 1670 in Offic. Schedeliana. 24. *212 str. oprócz dedykacji Kazimierzowi Florjanowi Czartoryskiemu od wydawcy, który się podpisał B. G.*

2235. C. D. Aphorismi Theologici de Scripturae Sacrae Perfectione, quos in Gymnasio Thorunensi ad disputandum proponit M. Johannes Neunachbar, Eccl. Senior et Gym. Prof. Respondente Johanne Herdenio *Bojanoviensi* Polono A. 1679. Thorunii imprimebat Joh. Coepselius. 4. *2½ ark.* (L. S.)

2236. Ephraim Praetorii Christgebührlicher Bibel-Fleiss oder Unterricht dass und wie ein Christ die Bibel mit Nutzen lesen solle. Dantzig 1693. 8. (Luter.)
(Cat. Janss. 1695.)

2237. Johann Arendts, Christliche Erinnerungs Puncten zum Denckmahl in Eingang des Bibels zu schreiben Dantzig. 1695. 12. (Luter.)
(Cat. Janss. 1695.)

2238. Hieronymi Gruszecki Fratr. Conventual. Min. De recta litterarum Sacrarum pertractatione. Varsaviae typ. Schol. Piar. 1734. 12.
(Jan. Lex. 1. 45.)

2239. Theoph. Wernsdorf. Prof. Gedan. Commentatio historico critica de fide historica librorum Maccabaeicorum, qua Er. Froelichii annales Syriae eorumque prolegomena ex instituto examinantur. Vratislaviae. 1747.

2240. De Divinis Scripturis adversus Atheos, Naturalistas, Antiscripturarios, Enthusiastas, Phanaticos caeteraque eiusmodi Haeresum monstra qui postquam propria systemata tueri posse spem abiecissent, aut omnem religionem eiurarunt, aut ut Orthodoxorum dogma de medio tollerent, securim ad radicem posuerunt, revelatae doctrinae necessitatem, praestantiam, certitudinem ausi impugnare, contemnere, elevare. Theologicae historico-critico-dogmaticae propositiones quas sub finem theologici cursus triduo publice propugnandas susceperunt PP. S. Theologiae Baccalaurei Ordinis Minorum S. P. Francisci Conventualium, Praeside A. R. P. Magistro Felice Towianski Definitore et Regente Studii Viln. ejusdem Ordinis. Vilnae A. D. 1757. diebus 21. 22. et 23 Junii. 4. *2½ ark.*

W jednym exemplarzu, dedykacja do Gabryela Wodzińskiego Kanonika Wileńskiego; w drugim, do Jana Łopacińskiego Sekretarza W. X. Lit.

2241. Dissertatio Theologica de virtute Verbi Divini Physica an morali, quam— in Academia Julia Carolina d. IX. Apr. CIↃIↃCCLIII. publice defendet auctor responsurus Christoph. Zacharias Habdanck Skubowius Elbinga-Borussus. — Recusa A. I. S. CIↃIↃCCLIX. Helmstadii. 4. *6 ark.*

2242. Dissertationes theologicae historico-dogmaticae altera de traditionibus, altera vero de Antichristo— opera P. F. Antonii Bonaventurae Bujalski S. Theol. Magistr., Ord. Min. S. P. Francisci Convent. Lithuanae Provinciae alumni. A. D. 1763. Vilnae typis Patrum Minorum Conventual. 4.

Przypis, Alexandrowi Horainowi Biskupowi Hireneńskiemu i t. d.

2243. Tractatus theologicus historico-critico-dogmaticus, de Sacra Scriptura utriusque Testamenti adversus Haereticos variorum saeculorum, praesertim vero praesentis nostri Sectarios, ex variis — authoribus collectus — opera P. F Bona-

vent. Bujalski — Vilnae typis PP. Minor. Convent. 4. *458 str. 6 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Michał. Franciszk. Xawer. Sapiezie Krajczemu W. X. Litew.

2244. *Votum* D. Antonio oblatum i. e. Conclusiones theologicae de verbo Dei scripto et non scripto 1769. *b. m.* 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2245. Conclusiones Theologicae ex cursu polemico de sacris traditionibus et SS. Ecclesiae Patribus per M. Joannem Rygalski S. T. D. et Prof. Eccl. S. Floriani Canon. publicae disputationi expositae. Respondente M. Nepomuceno Trąbski Phiae D. Cracoviae typ. Semin. 1769. 4. *3 ark.* (L. S.)

2246. Conclusiones Theologicae ex cursu polemico de Scriptura Sacra per M. Joannem Rygalski etc. publ. disputationi expositae. Respondente M. Mathia Brachucki Phil. Dr. Cracoviae typ. Sem. Epis. 1770. 4. *4½ ark.* (L. S.)

2247. Dissertatio polemica de Traditionibus sub Feliciss. Regim. etc. Antonii Krząnowski etc. Rectoris. per M. Michaelem Mrugaczewski S. Theol. Professorem, Collegam Majorem, Cancellarium Siradiensem, Collegiatae S. Floriani Canonicum pro obtinenda in S. Theologia Doctoratus licentia publice ad disputandum in Lectorio CC. DD. Theologorum A. D. 1775. d. 12 Octob. proposita Typ. Collegii Maioris Univ. Cracov. 4. *5 ark.* (L. S.)

2248. Instructio de Sacra Scriptura ex variis auctoribus collecta. Vilnae in Typogr. Congreg. Miss. in Monte Salvat. An. 1810. 8. *61 str.*

Przypis. Kasprowi Kazimierzowi Cieciszowskiemu Biskupowi Łuckiemu od kleryków Djecezji Łuckiej.

2249. List Franciszka de Salignac de la Motte Fenelona Arcy-Biskupa Kameraceńskiego (de Cambrai) do Biskupa Artebateńskiego (d'Arras) o Czytaniu Pisma Świętego w kraiowych ięzykach. Podług edycyi Paryzkiey roku 1791. Przełożony s francuzkiego. w Wilnie nakł. Alex. Zołkowskiego. 1817. 8. *40 str.*

2250. Jacobi Facciolati Theol. Doctoris et Philosophiae Professoris in Academia Patavina, Seminariique Patavini Praefecti Oratio de Sacrae Scripturae studio cum veterum linguarum studiis coniungendo coram E. Cardinali et Episcopo Patavino Anno cIↄIↄccxviii habita Patavii. In Professorum Vilnensium consessu academico Idibus Maiis A. cIↄIↄcccxiv a Collegii huius Sodali lecta et Senatus Academici iussu typis repetita. Vilnae apud Josephum Zawadzki Vnivers. Typographum. 8. *VI i 16 str. Zob. Noty.*

2251. Rosprawa czy wolno wszystkim bez braku czytać księgi Pisma Swiętego w językach kraiowych drukowane. Napisana i wydrukowana 1817 Roku w Mscu Maiu, w Wilnie w Drukarni XX. Missyonarzów przy Kościele S. Kazimierza. 8. *24 str.*

Autor anonym rozwiązuje pytanie przecząc; pismo mające związek z zaprowadzanemi około tego czasu towarzystwami Biblijnemi.

2252. O potrzebie i pożytku czytania Pisma S. Wyiątki z dzieł świętych nauczycieli Kościoła i innych pisarzow zebrane przez Xiędza Leandra Van Essa, Benedyktyna dawnieyszego opactwa Mariaenmiensterskiego w xięztwie Paderborneńskiem i t. d. w Wilnie nakł. A. Marcinowskiego 1819. 8. *XVI i 141 str.*

2253. Introductio in libros Novi Testamenti in usum studiosorum sacrarum literarum per J. K. A. S. B. M. Cracoviae typis Universitatis 1821. 8. *168 str.* (Dzien. Wil. 1721.)

2254. Commentatio inauguralis exegetico-critica de origine Evangeliorum Matthaei, Marci et Lucae, in qua adductis variis interpretum hypothesibus, potior illarum argumentis probatur, et inde deducuntur causae tum concordiae, tum apparentis discordiae Evangelistarum quam Facultatis Theologicae in Ord.

Professorum Scientiarum Ethico-Politicarum in Caesarea Literarum Universitate Vilnensi auctoritate ad consequenda Doctoris S. Theologiae iura et honores publice defendet Basilius Łużyński ex Alba Russia Philosophiae Candidatus Theologiae Magister, Praefectus Seminarii Generalis Vilnensis, Rector Ecclesiae Parochialis Barcalabovi-ensis Polocensis Archi-Dioeceseos. MDCCCXXV. Vilnae typis Jos. Zawadzki. 8. *44 str.*

2255. Dissertatio inauguralis exegetico-historico-critica de fatis authentiae et exegeseos apocalypsis quam — in Universitate Vilnensi ad consequenda Doctoris S. Theolog. et SS. Canonum iura et honores publicae disputationi submittit R. Antonius Fiałkowski ex Alba Russia Theol. et Jur. Civ. Magister Clericorum Gen. Semin. alumnus. A. D. M.DCCCXXV. Vilnae typis Dioeces. ad Eccl. S. Casimiri. 8.

---

2. *Przekłady.*

2256. Gründliche Nachricht von polnischen Bibeln, von deren mancherley Uebersetzungen und Urhebern, nebst einigen darzügehörigen Merkwürdigkeiten aus den polnischen weltlichen, Kirchen-und Reformationsgeschichten, mit möglichsten Fleis gesamlet von Sylvius Wilh. Ringeltaube, evang. poln. Prediger an der Georgenkirche in Thoren. Danzig. 1744. 8.

A. Biblja Całkowita.

1) *Polska.*

α) Rzymsko-Katolicka.

2257. Biblja To iest. KXięgi Stharego y Nowego Zakonu, ná Polski ięzyk, z pilnośćią według Łáćińskiey Bibliey od Kośćiolá Krześćiáńskiego powssechnego przyiethey, nowo wylożona. *Cum Gratia et Priuilegio. S. R. M.* W Krákowie W Drukárni Szárffenbergerow 1561. fol. *Zob. Noty.*

2258. — — w Krakowie u Mikołaja Szarffenbergera 1574. fol.

Przypis. drukarza król. Henrykowi. (Miscell. Crac. 1814. I. 93.)

2259. — — przedrukow. tam. 1577. fol. *Kart* (*Listow*) *760 liczbow. oprócz 5 ark. ná przodzie i 6 ark. regestru. Zob. Noty.*

Przypis. drukarza Mikołaja Szarffenbergera królowi Stefanowi, datowane w Krakowie: prima Maij quae dies fuit annua, coronationis Maiestatis tuę in Regem Polonię 1577.

2260. Biblia to iest Księgi Starego y Nowego Testamentu według łacińskiego przekładu starego, w Kościele Powszechnym przyiętego, na polski ięzyk znowu z pilnością przełożona z dokładaniem textu żydowskiego y greckiego y z wykładem Katholickim trudnieyszych mieysc, do obrony Wiary Swiętey Powszechney przeciw kacerztwom tych czasow należących. Przez D. Jakuba *Wuyka* z Wągrowca Theologa S. J. z dowoleniem Stolice Apostolskiey, a nakładem Jc. M. Księdza Arcybiskupa Gniezn. etc. w Krakowie w Drukarni Łazarza R. P. 1599. fol. *1479 str. Przedmow. 9 ark. Regestrów 13 ark. Druk gocki we 2 kolumny.*

Na odwrocie karty tytułowey, Orzeł polski otoczony herbami i chorągwiami prowincyi i województw. Po karcie tytułowej: 1. Dedykacja Jezuitów do Zygmunta III. 2. Stanisława Karnkowskiego Arcybisk. Gniezn. Przedmowa do Czytelni-

ka. 3. Apparatus Sacer, to iest przygotowanie do pożytecznego czytania Pisma S. 4. Znakow rozmaitych, które są w tych Księgach, wyłożenie, Porządek Ksiąg Starego i Nowego Testamentu. Nowego Testamentu karta piérwsza wśród ozdób drukarskich. Po bokach kart są krótkie przypiski, po skończeniu zaś rozdziałów, obszerne objaśnienia, mianowicie w Nowym Testamencie. *Zob. Noty*. (L. S.)

2261. Biblia Swięta Nowego Testamentu przekładania X. Jakuba *Wuyka*. w Krakowie 1622. 8.

(Kat. Piiar. Warsz. 1822 p. 2.)

Wydanie to jeśli jest, a być powinno w Bibliotece XX. Pijarów Warszawskich, warte byłoby obszerniejszego opisania, zkądinąd bowiem znane nie jest; mogłoby ono słusznie zająć piérwsze miejsce przed wydaniem Wrocławskiem, które dotąd z wydań in-8. ma największą powagę. (Zob. N. nast.)

2262. Biblia to iest Księgi Starego y Nowego Testamentu według łacinskiego przekładu starego w Kościele Powszechnym przyiętego, na polski ięzyk znowu z pilnością przełożone, z wykładem Katholickim trudnieyszych mieysc do obrony Wiary Swiętey powszechnéy przeciw kácérztwóm tych czásów należących, przedtym przez D. Jakuba *Wuyka* z Wągrowca Theologa Societatis Jesu z dozwoleniem Stolice Apostolskiéy á nakładem Je. M. Księdza Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, etc. wydane w Krakowie 1599 teraz cum Licentia Ordinarii przedrukowáne w Wrocławiu w Druk. Akadem. Coll. Soc. Jesu R. P. M.DCC.XL. 8. Star. Testam. *2218 str.* Now. Test. *440 str. oprócz 7 kart na przodzie i regestru 4½ ark.*

Poprzedza rycina Kiliana wystawująca Stolicę Apostolską w postaci Niewiasty, której przysięgę wykonywa klęczący Polak. Wydanie poprawne i szacowane dla zgodności z wydaniem pierwszém r. 1599.

2263. Biblia Sacra Latino-Polonica Vulgatae Editionis auctoritate Sixti V. et Clementis VIII. Pont. Max. recognita summariis et notis theologicis, historicis et chronologicis illustrata secundum exemplar latinum R. P. Thomae Aqu. Erhardi Ord. S. Benedicti. Polonicum vero R. P. Jacobi *Wuykii* S. J. Theologi reimpressa. Vratislaviae typis Academicis Anno 1771. 4. Stary Testament *1486* i *1558 str. oprócz 4½ ark. na przodzie* Nowy Testament *527 str. Na końcu każdego Tomu 2 karty erraty.*

W aprobacji do druku powiedziano, że text polski zgodny jest z wydaniem Biblii polskiej Wrocławskiej r. 1740.— Wydanie to lubo drukiem pięknym i formatem się zaleca, dla błędów licznych mniejszą ma powagę od wyd. r. 1740.—Wacław Sierakowski Proboszcz Katedralny Krakowski, r. 1804 zamierzał nowe wydanie Biblii Wuyka i znaczną summę pieniężną na to odłożył, ale przedsięwzięcie to do skutku nie doszło.

(Miscell. Crac. 1814. I. p. 98.)

2264. Biblia sacra latino-polonica vulgatae editionis auctoritate Sixti V. et Clementis VIII. Pont. Max. recognita, summariis et notis theologicis, historicis et chronologicis illustrata secundum exemplar latinum R. P. Thomae Aqu. Erchardi Ord. S. Bened. polonicum vero R. P. Jacobi *Wuykii* S. J. Theologi reimpressa Vratislaviae apud Guil. Theoph. Korn. 1806. 4. *2 Tomy z których pierwszy prócz przedmowy i reiestrów 1385 stron, Tom drugi 558 i 524 stron.*

W wydaniu tém podobnie jak w wydaniu roku 1771, jest text łacinski i obok tłomaczenie polskie. Przypiski na tytule wymienione, na brzegach są umieszczone, a obszerniejsze z wydania r. 1599 opuszczone. (B.)

2265. Biblia to iest Księgi Starego y Nowego Testamentu według łacinskiego przekładu na polski ięzyk przełożone przez X. Jakoba *Wuyka* z Wągrowca Theologa Societatis Jesu. w Warszawie nakładem Towarzystwa Bibliynego Warszawskiego. W Drukarni N. Glücksberga. 1821. 8. *1319 str. arkusz na przodzie, Not i przypisków 109 str. Błędów 9 kart.*

Błędy wytknięte na końcu dzieła, i szczerość wydawcy, i wartość wydania tego dostatecznie wykazują. Jakoż jakkolwiek ono z pozorów drukarskich piękne, co do poprawności textu żadnej powagi nie używa. *Zob. Noty*

β) **Socinianska.**

2266 Biblia Swięta Tho iest Księgi Starego y Nowego Zakonu własnie z Żydowskiego, Greckiego y Łaćińskiego, nowo na Polski ięzyk z pilnośćią y wiernie wyłożone. *Tytuł wśród rycin. Na ostatniey karcie verso taki napis:* Ty nayprzednieysze, y nayzacnieysze Kśięgi, dla ćwiczenia w zakoniech Bożych, ktore zową po Grecku y po Łacinie Biblia, Drukowano w B rześćiu Litewskim z roskazánia á nakłádem Oświeconego Pana, Pana Mikołaia Radziwiła Kśiążęćia na Ołyce y na Nieświeżu, Woiewody Wileńskiego, w Wielkim Księstwie Litewskim nawyższego Márszałká, y Kanclerza, etc. Roku Páńskiego, tyśiącnego, pięćsetnego, sześćdźieśiąthego trzećiego Mieśiąca Wrzesnia dnia czwartego. fol. max. *Stary Testament 579 kart. Nowy Testament 143 kart z jednej strony liczbowanych oprócz kart na przodzie i regestru, na końcu 3½ ark. Zob. Noty.*

2267. Biblia i t. d. *jak niżej. Na końcu:* Drukowano w Nieswieżu nakładem Pana Macieia Kawieczynskiego, Starosty Nieświeskiego. Przes Daniela drukarza z Łęczyce Roku Pańskiego 1570. 4. Apokryfa *121 kart. ostatnia nieliczbow.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2268. Biblia. To iest, Kśięgi starego y nowego przymierza, z nowu z ięzyka Ebreyskiego, Greckiego y Łacinskiego, na polskie przełożone. *Tytuł naokoło ozdobiony niezgrabnemi rycinami. U spodu ostatniej strony Nowego Testamentu:* Drukowano w drukarni y nakładem Pana Macieia Kawieczyńskiego Starosty Nieswiskiego. A skończono za pilnym staraniem (po śmierci iego) y nakładow dołożeniem braciey iego, Pana Hektora y Pana Albrychta Kawieczynskich, przez Daniela drukarza z Łęczyce Roku od narodzenia Syna Bożego 1572 miesiąca Czerwca 15 dnia. 4.— Stary Test. *463 kart., w innych tyleż co w wydaniu poprzedzającem. Zob. Noty.* (L. S.)

γ) **Ewangelicko-Reformowana.**

2269. Biblia Swięta: to jest Księgi Starego y Nowego Przymierza z żydowskiego y greckiego ięzyka na polski pilnie y wiernie przetłumaczone. Cum gratia et privilegio S. R. M. we Gdańsku w drukarniey Andrzeia Hunefelda roku 1632 8 mai. *Dedykacja* i Porządek ksiąg *3 kart,* Stary Testament *898* Apokryfa *219 str.* Nowy Testament *286 str.* Passya *10 str. Zob. Noty.*

2270. Biblia Swięta: To jest, Księgi Pisma Swiętego starego y nowego Przymierza z Żydowskiego y Greckiego Języka na polski pilnie y wiernie przetłumaczone, a teraz podług Gdanskiego Exemplarza przedrukowane, w Amsterdamie, w Drukarni Chrijsztoffa Cunnda. Roku MDCLX. 8. *8 kart na przodzie.* Star. Testr *898 str.* Apokryfa *219,* Nowy Test. *286.* Passya *10 str. Tytuł sztychowany.* (L. S.)

2271. Biblia Swięta, to iest: Wszystkie Księgi Starego i Nowego Przymierza; z Żydowskiego i Greckiego Języka na Polski pilnie i wiernie przetłumaczone a teraz podług Edycyi Gdańskiey Roku 1632 przedrukowane w Hali Magdeburskiey, w Drukarni Stefana Orbana. 1726. 8. mai. *Przedmów i regestrów 7 kart,* Stary Testament *1023,* Apokryfa *225*, Nowy Testam. *332 str. Druk gocki. Zob. Noty.*

(Catal. Biblioth. Bunav. T. I. 36. — B)

2272. Byblia Swięta to iest Wszystko Pismo Swięte Starego i Nowego Przymierza z Żydowskiego i Greckiego ięzyka na Polskie pilnie i wiernie przetłumaczone: dopiero ale od rożnych omylkow drukar-

skich iest oczyścione. Każdy Rozdział Summaryami naznaczony podzielony, obsiernieyszymi (*sic*) i naypotrzebnieyszymi Parallelami dołożony i poprawiony. A teraz podług edycyi Gdańskiey Roku 1632 świeżo, na Zbudowanie w nayświętszey i prawdziwey wierze Zborom Bożym Polskim po długim żądaniu iest wystawione. Roku 1738 w Krolewcu drukował Nakładem i kosztem swoim Jan Hercyk Hartung. 8. Stary Test. *968 str.* Księgi Apokryfa, *240 str.* Nowy Test. *307 str. i regestru 3 str. oprócz arkusza przemowy na przodzie.*

Przemowę podpisał: Franciscus Albertus Schulz, który tu do textu Nowego Testamentu wiele odmian wprowadził dla zgodności z Bibliami niemieckiemi.
(Miscell. Crac. 1814. I. p. 106).

2273. — — W Brzegu Szląskim. Jan Ern. Trampius 1768.

Wydanie to słowo w słowo zgodne z wydaniem Halskiem r. 1726. Wydawca Paweł Twardy Szlązak rodem z Hlubicz (Leobschitz) Eklezjasta przy kościele ś. Krzysztófa we Wrocławiu.
(Miscell. Crac. p. 106).

2274. W Królewcu 1779.
(Misc. Crac. l. c).

2275. Biblia to iest Wszystko Pismo Swięte Starego i Nowego Przymierza według Edycyi Biblii Gdańskiey w Roku 1632 wydaney ułożone a teraz dla Pożytku Zborów Polskich Protestańskich podług Biblii Królewieckiey w Roku 1738 wydaney na nowo przedrukowane. W Berlinie, Roku Pańskiego 1810. W Drukarni C. F. E. Späthen. 8. *968 str. gdzie ostatnie jest:* Proroctwo Malachyaszowe, Apokryfa *240 str. na końcu stronicy:* Koniec wszystkich Ksiąg Starego Test. *Dalej:* Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa z Greckiego Języka na Polski pilnie i wiernie przetłumaczony, a teraz podług Edycyi Gdańskiey z roku 1632. i Edycyi Królewieckiey z roku 1738. przedrukowany. W Berlinie *jak wyżej 307 str. i regestru 3 str. Dalej:* Passya albo Historya o Męce, Smierci i Pogrzebie Pana naszego Jezusa Chrystusa ze wszystkich czterech Ewangelistów porządnie zebrana teraz zaś według Edycyi Królewieckiej z Roku 1740 na nowo przedrukowana. *tamże jak wyżej, 15 str.*

Niektóre exemplarze są z kartą tytułową: Biblia, to iest wszystko Pismo święte, Starego y Nowego Przymierza. *U spodu:* w r. 1810. b. m. Wreście liczba stron taż sama. (L. S.) *Zob. Noty.*

2276. — — dla pożytku Zborów Polskich Ewangielickich podług Biblii Berlińskiej w Roku 1810 wydaney na nowo przedrukowane w Krolewcu. Roku Pań. 1823. w Drukarni Degen. *XIII.* Star. Testam. *1211 str.* Nowy Testament *z oddzielnym tytułem 317. st. i reg. 3 str.* Passya *13 str. z oddziel. tytuł. Druk łaciń.*

2277. (Die Heilige Schrift) Dantzig b. Thomas Schreiber 1731. 8.
Przedmowa Joachima Weichmana.

2278. — — *tam.* 1749. 8.
(Acta Hist. Eccl. XVI Bd. 1752. p. 299.)

2. *Słowiańska.* (*)

2279. Библія Руска, выложена докторомъ въ лекарскихъ наукахъ Францискомъ сыномъ Скорининымъ, изъ славнаго града Полоцка,

---

(*) Nim w skutku uprzejmego zapowiedzenia uczonego X. Michała Bobrowskiego b. Profess. Uniwersytetu Wileńskiego, który raczył przyjąć zebranie do niniejszego dzieła wiadomości o księgach słowiańskich treści mianowicie duchownej w dawnej Polsce wydawanych, rzecz się lepiej wyczerpnie, trzeba było przestać

Богу ко чши и людемъ посполитымъ къ доброму научению. Остаромъ Месте Празском 1517-1519. 4.

(Strojew p. 6.— Köppen Библ. Лис. 1825 p. 79). *Zob. Noty*.

2280. Библія сирѣчъ Книгы вѣтхаго и новаго завѣта поязыку словенску, отеврейска въеллиньскіи языкъ седми десятъ и двѣма богошудрыми преводники, прежде воплощенія гда бога и спаса нашего іс. ха, т и лѣта нажелаемое повелѣніе птоломея Филадельфа царя егvпетска преведенаго зводу, съ шщаніемъ, и прилѣжаніемъ, елико мощно помощію божіею послѣдовася и справися. влѣто отъ новоплощеніи га бга и спса нашего Іс Ха афпа (1581) *fol.* ***Zob. Noty*** *i* fac simile *przy nich* (L. S.)

Biblja ta przedrukowana wielekroć w Moskwie, Petersburgu, Poczajowie i t. d. (Ban. H. D. K. P. II. 27).

2281. (Biblia ruska w Supraślu 1743) *fol. min.*

Wyszła kosztem Jerzego Bułhaka Biskupa Pińskiego. Wydawcy Zakonnicy: Innocenty Chanhiewicz (?) i Teofil Lacewicz. (Jan. Lex. I. 15).

2282. Библія Славенская въ 5 частіяхъ. Напечатана съ дозволенія Россійскаго св. Синода. въ Почаевѣ 1798 *fol.* (Sopik. I: 52, 280).

3) *Litewska* (Ewangelicka).

2283. Biblia (tłómacz. Samuela Bogusława *Chylińskiego*). w Londynie 1660. 8. ***Zob. Noty.***

2284. Biblia tai esti Wissas Szwentas Rasstas, Séno ir Noujo Testamento, Pagal Wokisska Perguldimá D. Martino Luteraus etc. Karalauczuie 1735. Rasstais isspaustas pas Jona Eudriki Artungo, o pardnamas pas Philippo Kristupa Kańteri. 8.

2285. Biblia tas irr ta swehta Grahmata Kensberga p. Johna Hartunga 1739. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2286. Biblia tai esti Wissas Szwentas Rasztas Seno ir Noujo Testamento Pagal Wokisską Pérstáttimą D. Mertino Luteraus Su kiekwieno Perskyrimo trumpu Pranessimmu ir reikalingu Pazenklinimmu tu paczû Zodzû, kurrie kittose Perskyrimose randomi Nû kellû Mokytoju Lietuwoj' Lietuwisskay perstattytas. Ir antrą Kartą iszpaustas. Karalauczuje, 1755 Randamas par Pilippą Kristupą Kanteri. 8. Stary Testamens *1416*, Nowy Testam. *364 str., oprócz 12 kart na przodzie, gdzie dedykacja do Króla Pruskiego Fryderyka II, u której podpis: Johann Jacob Quandt, Przedmowa do Czytelnika, tegoż, po niemiecku, przedmowa po litewsku z podpisem A. F. S. P. P.* ***Zob. Noty.***

2287. (Biblia Hebrayska z wykladem Raschi) w Krakowie 1610. (Ban. H. D. K. P. I. 248.)

2288. Chumesz czyli Biblia Moyżeszowa. Tomow 5. *Charakter hebrajski.* 1824. 4.

---

na tém, co Sopikow, Bandtkie i Strojew tam i ówdzie przywodzą. Z tych ostatni najwięcej ma za sobą zalety ścisłości, przytaczając często tłómaczony tytuł książki na rossyjskie i razem literalny. Nie zamykając przeto zwyczajem w dziele tem przyjętym, tytułów podejrzanych, nawiasem, samo nazwisko autora zkąd się brały, będzie miarą sądzenia o ich dokładności. Sobolewski bardzo mało ksiąg słowiańskich miał pod ręką i także Sopikowem często się łatać musiał.

B. Nowy Testament.

1) *Polski.*

α) **Rzymsko-Katolicki.**

2289. Nowy Testament Polskim ięzykiem wyłożony, według doświadssonego Łacińskiego textu, od Kosciola Krzescianskiego przyiętego. Ktemu przyłożono Lekcie y Proroctwa z starego zakonu wzięte, ktore przy Ewangeliach bywają czytane. Regestr dostatetzny ku naydowaniu Ewangeliy y Epistoł, ktore w dni Niedzielne, y inssych swiąt przes cały rok bywaią tzytane, thak tesz na powssednie dni Postne y Adwentowe. *Cum Gracia et Privilegio S. R. M. Na końcu:* Wybiano w Krakowie u Dziedzicow Szarffenbergera Miesstzanina y Bibliopole Krakowskiego Roku od narodzenia Panskiego 1556. 4. *392 kart, 8 kart na przodzie i 20 kart regestrów na końcu.*(L.S.)*Zob.Noty.*

2290. Nowy Testament Polskim ięzykiem wyłożony według doświadczonego Łacińskiego textu od Kościoła Chrześciańskiego przyiętego ktemu przyłożono lekcye i proroctwa z Starego Zakonu wzięte. Wybiiano w Krakowie u Dziedziców Markusa Scharffenbergera Mieszczanina i Bibliopole Krakowskiego. Roku Pańskiego 1564. Cum gratia et privilegio S. R. M. 8. *363 str.*

Text Ksiąg Apokalipsy kończy się na str. 505. Lekcyi i Proroctw str. 563. Ryciny takie jak w wydaniach Nowego Testamentu Szarffenbergera r. 1556 i Bibljі 1577. *Zob. Noty.* (Miscell. Crac. 1814 p. 111).

2291. Nowy Testament. To iest, Swięta Pana Jezusa Christusa Ewangelia, od Ewangelistow y od innych Apostołów napisana. *(tytuł wśród ryciny na drzewie rzniętej. Na końcu pod herbem Szarffenbergierów:* Cum Gratia et Priuilegio S. R. M. w Krakowie, w Drukarni Stanisława Scharffenbergera. Roku Panskiego 1568. 8. *563 kart, 9 kart na przodzie i 17 kart na końcu. Typ gocki.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2292. Nowy Testament Pana naszego Jesusa Christusa. Znowu z Łacinskiego y z Gręckiego na polskie wiernie a szczyrze przełożony: y Argumentami abo Summariuszami każdych Ksiąg, y Rozdziałow, y Annotacyami po brzegach obiaśniony. Przydane są Nauki y Przestrogi mało nie za każdym Rozdźiałem. Porownanie Ewangelistow SS. Dzieje y drogi rozmaite Piotra y Pawła S. y Regestr rzeczy głownieyszych na końcu. Przez D. Jakuba *Wuyka*, Theologa Societatis Jesu. Z dozwoleniem starszych. Pod rozsądek Kościoła S. Powszechnego Rzymskiego wszytko niech podlęże. *Na końcu:* w Krakowie, Cum Gratia et Priuilegio S. R. M. W Drukarni Andrzeja Piotrkowczyka, Roku Panskiego, 1593. 4. *890 str. 41 str. na przodzie 28 kart nieliczb. na końcu. Typ gocki. Zob. Noty.* (L. S.)

2293. — — *tam. u t.* 1594. 4.(B.)

2294. Nowy Testament tłóm. Jak. *Wuyka* S. J. w Poznaniu 1594. 8.
(Osiń. Życie P. Skargi p. 63).

2295. — — w Krakowie w Druk. Dziedziców Jędrzeja Piotrkowczyka 1617. 8. (B. II.501.—Misc.Crac. p.97).

2296. Nowy Testáment Páná nászego Jezusa Chrystusa Znowu z Łacińskiego y z Graeckiego na Polskie wiernie á szczyrze przełożony przez D. Jakuba *Wuyka* Theologa Societatis Jesu. Z dozwoleniem Starszych. Teraz znowu przedrukowany pod rozsądek Kościoła S. Powszechnego Rzymskiego wszytko niech podleże. w Krakowie w Druk: Wdowy y Dziedziców And. Piotrk. Typogr. K. J. M. Roku Pań. 1647.

8. *893 str. oprócz arkusza na przodzie, gdzie odezwa tłómacza do czytelnika.* Porządek Ksiąg. Summa y porządek Ewangeliey, *na końcu:* Regestr Epistoł. *Druk gocki.*

W odezwie do Czytelnika datowanej z Poznania w dzień Nalezienia Krzyża S. R. P. 1594 powiada Wujek iż w tém wydaniu text jest według świéżej edycyi Rzymskiey poprawiony.

2297. *Toż* — — w Wrocławiu w Druk. Coll. S. J. *b. r.* 8. *340 str.* (B. II. 501).

2298. Nowy Pana naszego Jezusa Chrystusa Testament przez X. Jakuba *Wuyka* Societatis Jesu na polski ięzyk przełożony, Cztery Ewangelie Matteusza, Marka, Łukasza y Jana zawieraiący za Pozwoleniem Zwierzchności przedrukowany. w Chełmnie R. P. 1772. 8. *396 str.*

Nowy Pana naszego i t. d. Dzieie Apostolskie, Listy Swiętych Pawła, Jakuba, Piotra, Jana, Judy y Obiawienie S. Jana zawieraiący za Pozwoleniem Zwierzchności przedrukowany. w Chełmnie R. P. 1772. 8. *483 str. oprócz regestru.*

2299. Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa. Edycyi Wulgaty tłumaczenia X. Jakuba *Wuyka* z Wągrowca — Przedrukowany nakładem zgromadzenia Rossiyskiego Bibliyskiego. w Petersburgu w Drukarni Morskiey. 1815. 8. *885 str.* (L. S.)

2300. Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Christusa Edycyi Wulgaty tłumaczenia X. Jakuba *Wuyka* z Wągrowca Theologa Societatis Jezu. Przedrukowany nakładem Komitetu Moskiewskiego oddziału Zgromadzenia Rossyiskiego Bibliyskiego. w Moskwie w Drukarni Augusta Semena 1819. 8. *868 str. oprócz karty na przodzie, gdzie poświadczenie Stanisława Siestrzeńcewicza Arcy-Biskupa Mohilewskiego, iż ten Nowy Testament jest tłómaczenia Wuyka. Na końcu omyłki druku.*

β) Ewangelicki i Ewangelicko-Reformowany.

2301. Testamentu Novvego Czesc pierwsza Czterzei Euangelistowie swieći, Mattheusz, Marek, Lukasz, i Jan. Z Greckiego iezyka na Polski przelozeni, i wykladem krotkiem obiasnieni. Wczym wszystkiem dokładáno się, Łaciúskiego, i na kilka inszych ięzykow przelożeniá, i ktemu Starych i Nowych pisma świętego Doctorow. Przytem przydána iest nauka czytaniá i pisania ięzyka Polskiego, ku tym księgám i inszem pożyteczná, I Regestr na wyklad ktory przy s. Mattheuszu, i na Ewangeljé niedzielné i dniow świętych. W Krolewcu Pruskiem mdlv. Mense Octob. 1. Timo: II. Unus est mediator Dei et hóminum Jesus Christus. 4. *CCL. kart. 6 kart regestru na końcu. Tytuł czérwono i czarno łacińskiemi i gockiemi typami. Druk gocki, bujny w texcie, drobniejszy w wykładach.*

Na przodzie, oprócz karty tytułowej, dedykacji do Zygmunta Augusta kart 2, przemowy do Czytelnika karta 1, Orthographii Polskiej 2 karty i jedna str. Omyłki, Regestr, Wykład znaków w dziele użytych 9 kart. Na ostatniej str. Ad latinum polonici scripti Lectorem 24 wier. łac. W ogóle na przodzie 16 kart. — Każdy rozdział Ewangelji ma pod sobą obszérny wykład. Oprócz tego przy samym texcie objaśnienia i konkordancje na brzegach. (Bibl. Puł. i Bibl. Ossolin. — L. S.) *Zob. Noty.*

Testamentu Novvego Cześć wtora a ostateczna. Dzieie y Pisma Apostolskie z greckiego ięzyka na polski przełożone, w Krolewcu Pruskim miesiąca Września. *Na ostatniej karcie:* Drukowano w Krolewcu Pruskim przez Alexandra impressora nakładem i pracą Jana Seklutiana roku pań. 1552. 4. *204 kart z jednej strony liczbow., dedykacji do króla Zygmunta Aug. przedmowy i regestru 3 ark.* (B.)

2302. — — w Krolewcu 1554. 4. (B.)

2303. — — *tam*. 1555. 4. (B))

2304. Novvy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa z *Greckiego ná Polski Język z pilnością przełożony*: A teraz znowu przeizrzány y z dozwoleniem Stárszych wydàny. vve Gdansku *drukowano* v Wdowy Guilhelmá Guilmothaná R. P. 1606. 8. *66 ark. oprócz 2 ark. na przodzie, gdzie: Przemowa do Czytelnika i Summa Historiej Nowego Testamentu. Druk kursiwą, treści rozdziałów i konkordancje na brzegach antykwą. Zob. Noty.*

2305. Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa y Psalmy Krola y Proroka Dawida. w Gdańsku w Druk. Andrzeia Hunefelda, 1632. 12. (L.S.)

Wydanie to różni się od poprzedzającego w pojedyńczych wyrazach, podług łacińskiego przekladu Teodora Bezy. Ringeltaube Nachr. von Poln. Bib. p.225. (Miscell. Crac. 109.—B.)

2306. Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa z Greckiego języka na polski wiernie przetłumaczony. Cum Gratia et Privilegio S. R. M. Pol. et Suet. we Gdansku Drukował Andrzey Hünefeldt Roku 1633. 12. *801 str. 4 kartki regestru na końcu.* (Bib. Puł.—L. S.)

Dwa te druki sąż jednèm i tèm samèm wydaniem lub nie?

2307. Nowy Testament Páná nászego Jezusá Chrystusá, Podług Edycyi Gdanskiey Roku 1632. Z Przydátkiem Modlitew nabożnych, i Pieśni Duchownych, aż też, Pierwszych początków Náuki Chrześćiáńskiego Nabożeństwá Kátechizmowych. *Cum Privilegio Sacrae Regiae Maiestatis Prussiae.* w Brzegu Sląskim Drukował Gotfryd Grynder, Roku 1708. w Wrocláwiu u Chrystyáná Bauchá. 12. *format podłużny, 982 str. 11 karti nadto 2 ryciny na przodzie.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2308. — — w Brzegu u Gotfr. Trampa 1725 roku.

Wydanie staraniem Samuela Ludw. Sassadius'a kaznodziei Cieszyńskiego. Przydany mały katechizm Marcina Lutra. (B. II. 507.)

2309. Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa z Greckiego języka na Polski pilnie i wiernie przetłumaczony, a teraz podług Gdanskiey edycyi przedrukowany. Roku 1726. 8 maj. *332 str. Nadto 20 str. gdzie* Passya i Historyie zburzenia Jerozolimy. (L. S.)

Sobolewski miejsca druku nie wymienia; jeśliby zaś u niego liczba stronic mylnie była oznaczona (332 zam. 632), wypadłoby wziąć N. następujący za toż samo wydanie odnowione.

2310. Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa z Greckiego języka na polski pilnie y wiernie przetłumaczony, a teraz podług Gdańskiey edycyi przedrukowany w Lipsku w Drukarni Brejtkopfowey Roku Pańs. 1727. 8. *632 str. prócz regestru 3 kart. Druk gocki okrągły.* (B. II. 508.)

2311. Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa z Greckiego języka na polski pilnie y wiernie przetłumaczony, a teraz od omyłek rożnych oczyściony z dozwoleniem starszych wydany przez X. A. K. N. P. (Xięża Auszpurscy Konfessyi Nieodmienney Polscy) w Lipsku w Drukarni Breitkopfowey 1727. 8.

Wyd. staraniem Efraima Olofa, podług BibliiGdańskiej r. 1632. (Ringeltaube.) (B.)

To wydanie i poprzedzające mają się różnić od siebie, mianowicie, iż w jednej wersja jest wedle przekładu Seklucjana do użycia kościołów wyznania Augsbur., druga dla wyznania Szwajcarskiego. (Misc. Crac. 1814. 110.)

2312. Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa ktory, z naystarszemi y ninieyszemi wierszami polskiemi znioższy y summaria Sebast. Szmida przydawszy z Glosami D. Marcina Lutra wystawili Księża Augspurskiey Konfessyi polscy. w Lipsku w Druk. Breitkopfa 1728. *Ringeltaube.* (B.)

2313. Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa i Psałterz Dawidów z świeżymi rozdziałow napisami, naypotrzebnieyszemi parallelami i krótkiemi mieysc trudnych wykładami Doktora Marcina Lutra i innych kościoła luterskiego

nauczycielow czystych. Na końcu przydane nowe bardzo pożyteczne reiestra psalmów na niedziele i święta przez cały rok, iako też i każdego czasu dla ludzi w każdym stanie żyiących. Przedmowa naucza co o tych księgach każdemu Chrześciańinowi wiedzieć i iak ich zbawiennie zażywać potrzeba, roku 1730 wtorego Jubileuszu Luterskiego. w Krolewcu Pruskim drukował Jan Stelter u Filipa Chrystofa Kantera księżnika. 16.

Tu Psałterz przez Marcina Zygmunta Zielinskiego polskiego kaznodzieję w Królewcu, wzięty jest z edycji Gdańskiej r. 1632. (B.)

2314. Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa który z naystarszymi i ninieyszymi wierszami polskimi porównany a z Psałterzem Dawidowym do poręcznieyszego używania wystawiony etc. w Krolewcu Pruskim drukował nakładem swoim Jan Heurich Hartung. (1736). 12.

Jest to przedrukowanie wyd. Królewieckiego r. 1730, albo raczej tytuł tylko zmieniony. Ringeltaube p. 83. (B.)

Miscell. Crac. I. c wymieniają nadto wydanie II. r. 1737 12.

γ) Socinjański.

2315. Nowy Testament z Greckiego na polski ięzyk z pilnością przełożon. Drukowano w Nieświżu przez Dánielá Drukárzá. Roku 1563. *Tytuł wśród ryciny* 8. *Sign. A—Z. Druk gocki.* (Lel. Bib. Ks. I. 198 nast.)

2316. Sprawy y słowa Jezusa Krystusa Syna Bożego ku wieczney pociesze wybranym Bożym napisane, przez świadki y pisarze na tho od Boga zrządzone a tu wykłady krotkiemi są obiaśnione. w Brześciu Litewskim drukowano roku 1566. ostatniego dnia Stycznia. fol. *362 listow 2 ark. na przodzie.*

Na odwrocie karty tytułowej herb Rádziwiłłów, pod nim 26 wierszy przez Cipriana Bazylika.— Dedykacja Paonie Helżbiecie, Zofiey, Annie, Krystynie Raddziwiłłownom Ks. Ołyckim y Nieświskim, z podpisem: *Thomas Falconius Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego świadek.*

Wthore Księgi Łukasza Świętego ktorych napis iest Dzieie abo Sprawy Apostolskie, krotkiemi wykłady obiaśnione. W Brześciu Litewskim. Drukowano Roku 1566 23 Czerwca. fol. *97 listow i 2 ark. na przodzie.*

Dedykacja do Mikoł. Radziwiłła Książęcia na Birżach y Dubinkach, podpisał Tomasz Falconius z bracią swą. 52 wierszy pol. Cipriana Bazylika do tego Radziwiłła Wojewody Wilen. 18 wier. pol. bez imiennych do Mikołaja i Krzysztofa Radziwiłłów Wojewodziców Wileńskich. 16 wier. pol. z napisem do Łaskawego Czytelnika, Stanisław Żuk. Po wykładach trzech Ewangelistów, idzie Ewangelia Jana ś. także z wykładem textu Nowego Testamentu przedrukowana z Biblij Brzeskiej. (L S.)

Falkonius ten był wprzódy Kanonikiem katedralnym Lubelskim, opuściwszy Kościoł rzymski, wtrącony był do więzienia, zkąd wydobyty staraniem Xięcia Radziwiłła, wraz z Szymonem Budnym był Kaznodzieją przy Kościele Kleckim. (B.)

2317. Nowy Thestáment z Greckiego ná polski ięzyk z pilnością przełożony. Drukowano w Nieświżu, przes Dánielá Drukarzá: Roku 1568. 8. *A—Z. a—z. Aa—Pp. czyli 61 ark. Druk goc. Tytuł czérwono i czarno wybity, w ramkach kolcsztychowych zawarty. W nich u dołu litery S. Z., tudzież rybka. Pierwszy arkusz zawiera w sobie: Do Krześćiáńskiego czytelniká Przedmowę oraz Porządek Ksiąg nowego testámentu. Przedmowy 9 str.* (Bibl. Ossol.—L. S.)

Jest to Nowy Testament z Biblji Brzeskiej Radziwiłłowskiej z małemi odmianami.— Przedmowa bez podpisu. *Zob. Noty.* (Ban. H. D. K. P. II. 11.)

2318. Nowy Testament albo Księgi Nowego Przymierza z przypiskami ktore annotaciami zową przez Simona *Budnego.* w Łosku w zamku P. Kiszki 1574. 8.

Jest to wydanie trzecie.
(B. II. 517.— Ban. H. D. K. P. I. 430.— Miscell. Crac. 1814. I. 96.)

2319. Nowy Testament. To iest Wszytkie pisma nowego Przymie-

rza, z Greckiego ięzyka na rzecz Polską wiernie y szczerze przełożone. Przydane iest rożne czytanie na brzegach, ktore się w inszych księgach nayduie: y Reiestr na końcu. Drukował Alexius Rodecki. Roku od narodzenia syna Bożego. 1577. 4. *Tłómaczenie Marcina Czechowicza. 4 alfabety i ark. 1. (93 ark.) oraz 13 kart.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2320. Nowy Testament z Greckiego na polski ięzyk z pilnością przełożony. w Wilnie u Jana Karcana. R. P. 1580. 8.

Drukowany naprzód w Nieświżu. (Ban. H. D. K. P. II. 302.)

2321. Nowy Testament. w Wilnie u Jana Karcana 1585. 8. (Ban. H. D. K. P. II. 301.)

2322. Domini nostri Jesu Christi Novi Testamenti Pars Prima. Pana naszego Jezusa Krystusa Nowego Testamentu Część pierwsza. Z Greckiego na Polski ięzyk z pilnością przełożony. W Toruniu przez Melchiora Neringa. Roku 1585. *Na ostatniej karcie verso w obwódce drukarskiej:* w Toruniu w Drukarniey Melchiora Neringa. 1585. 4. *OOO (60 ark.) i jeden ark. na przodzie. Paginacja idzie tylko do str. 144.* (L.S.)

Część ta zawiera Cztérech Ewangelistów i Dzieje Apostolskie.

D. N. J. C. Novi Testamenti Pars altera. P. N. J. C. Nowego Testamentu Część Wtora. 4. JJ. *(55 ark.) ostatni arkusz ma regestr. Typ gocki.*

W Miscell. Crac. 1814 p. 96 poczytano to za przedrukowanie z edycji Biblji tak nazwanej Radziwiłłowskiej; Sobolewski zaś powiada, że przekład ten bardzo się zgadza z wydaniem Nieświskim r. 1568.

2323. Nowy Testament to iest wszytkie Pisma nowego Przymierza, z Greckiego ięzyka na rzecz Polską wiernie y szczyrze przełożone. Drukował Alexius Rodecki 1594. 8. *48 ark. karty nieliczb. Bardzo rzadkie.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2324. Nowy Testament: To iest, Wszytkie Pisma Nowego Przymierza z Greckiego ięzyka na Polski znowu wiernie przełożone, przez Niektore sługi Słowa Bożego, taiemnic niebieskich y ięzykow do takiey prace potrzebnych wiadome, y Starsze tych Zborow, ktore wyznawaią, że nikt inszy, iedno Ociec Pana naszego Jezusa Christusa, iest onym iedynym Bogiem Izraelskim, a że on człowiek Jezus Nazarenski, który się z Panny narodził, a żaden inszy oprocz niego, abo przed nim, iest iednorodzonym Synem Bożym.

Johan: I. 17. Zakon przez Moyżesza iest dan, ona łaska y ona prawda przez Jezusa Christusa stała się.

w Rakowie, Drukował Sebestyan Sternacki, Roku 1606. 4. *OOOO4. (to jest 83 ark.) i ark. 1 na przodzie.*

Na brzegach konkordancje i niektóre pojedyncze wyrazy właściwie podług textu przełożone, a w tłómaczeniu, dla gładkości lub zrozumienia łatwiejszego inaczej oddane. (Bibl. Ossol.—L. S.)

Czacki, O Litew. i Pol. Pr. (I. 302 w nocie) powiada, że Nowy Testament Sociniański, w Rakowie r. 1606 wydał Statorius czyli Stoinski.

2325. — — w Rakowie Drukował Sebestyan Sternacki. 1620. 12. (B.) *674 str. i 1 karta regestru na przodzie.*

Sandius (Biblioth. Antitrinit.) tłómaczenie to różne od tłómaczenia Budnego i Czechowicza, przypisuje Walent. Smalcius'owi.— Szczególność w wydaniu tém, którego exemplarz bez karty tytułowej, mamy udzielony z Biblioteki PP. Kublickich w Polesiu, iż Rozdziały podzielone są na *Zaczała*, sposobem Słowiańskich wydań Pisma ś.—Przy tymże exemplarzu znajdował się pisany Kalendarz charakterem Słowiańskim.— W Miscell. Crac. 1814. I. 100. przywiedziony rok wydania tego: 1612.

2326. Nowy Testament to iest wszytkie Pismá nowego Przymierza, z Greckiego ięzyká na Polski z nowu wiernie przełożone przez niektore sługi Słowa Bożego, ięzykow do takiey prace potrzebnych wiadome, y Stársze tych Zborow, ktore wyznawają, że nikt inszy iedno Ociec Paná nászego Jezusá

Christusá, iest onym iedynym Bogiem Izraelskim, á że on człowiek Jezus Názáránski, ktory się z Pánny národził, á żaden inszy, oprócz niego, ábo przed nim, iest iednorodzonym Synem Bożym. Edicia Nowa w Amsterdamie drukował Jan Krellius. Roku M.DC.LXXXVI. 8. *727 str. oprócz arkusza na przodzie, gdzie Przedmowa do Czytelnika i regestr. Druk niemiecki.*

Na exemplarzu Biblioteki Akademji Duchownej Wileńskiej dopisano: Ariana Biblia Interprete Smalcio, 3a ed. post racovienses binas. (1606, 1620.)

W przestrodze do Czytelnika powiada tłómacz, iż słowa tak ( ) określone są dopełnieniem sposobów mówienia niezupełnych pisma świętego w języku Greckim. Wreście w wydaniu tém przydano więcej konkordancij wyjętych z wydania Greckiego Nowego Testamentu przez Stefana de Courcelles.

Zob. Noty.

✦ ✦ ✦

2327. Plastr na wydanie N. Testamentu przez X. Jakuba Wuyka przez Marcina Czechowicza w Rakowie Seb. Sternacki 1594.

(Band. H. D. K. P. II. 114).

2328. Recepta na plastr Czechowicza Ministra Nowokrzczenskiego, przez Szczęsnego Żebrowskiego wydana. w Krakowie, w drukarni Lazarzowey, 1597. 4. *106 str.*

Dedykacja do Marka Sobieskiego Woiew. Lubel. datowana w Krak. 16 Junii tegoż roku.—Autorem prawdziwym tego pisma jest Marcin Łaszcz S. J. (Zob. Biblioth. Script. Soc. Jesu p. 327. Nies. III. 880. *Zob. Noty.*

2329. Das Newe Testament, das ist, Alle Bücher des newen Bundes welchen Gott durch Christum mit den menschen gemacht hat. Trewlich aus dem Griechischen ins Teutsche versetzet. Gedruckt zu Rakaw, Im Jahr Christi 1630. 8. *914 str. 2 karty erraty na końcu. 12 kart na przodzie.*

Tłómaczenie Jana Crelliusa i Joachima Stegmana. (Siarcz. I. 247.)

d) Sławiański.

2330. Новый Завѣтъ въ немъ же Псалтирь переводъ съ Греческаго печатанъ повелѣніемъ Острожскаго Князя Констаптина Констаптиновича, Московскаго Галстунскаго Собора Діакономъ Иваномъ Өедоровымъ. въ Остроѣ 1580. 8. *988 str.*

Tytuł ten od Sopikowa (N. 703.) przywiedziony, jest podejrzany o krój niewlany. Strojew mając exemplarz bez karty tytułowej, także niedokładnie wymienia to wydanie (p. 45), wypisuje zaś w całości przemowę drukarza do Xięcia Ostrogskiego. *Zob. Noty.*

2331. Книга новогоЗавѣта, въ ней же напреди Псалтырь блаженнаго пророка и царя Давыда. Выдана есть коштомъ и накладомъ вельможного пана, его милости пана Богдана, князя Огинского, подкоморого Троцкого и прочая; працею и пильнымъ стараньемъ иноковъ церкви братское св. Духа общелюбного житія, въ маетности его милости въ Евю, року ѕхаі. 4. *10, 118, 204, 60, 185 i 28 kart.*

(Strojew. N. 56.)

2332. Новый Завѣтъ господа нашего Іс. Христа, въ немъ же и Псалтырь; ново издася въ пользу всимъ, найпаче же православнымъ, трудолюбіемъ иноковъ общежителныя обители Сошествія пресвятаго и животворящаго Духа. въ Вилни, року 1641, 8. *4, 104, 4, 450 i 27 kart.*

Na odwrocie karty tytułowej herb Alexandra Ogińskiego i Przedmowa do niego Zakonników Wileńskich. (Strojew. N. 95.)

2333. Новый Завѣтъ съ Псалтирью, вновь преведенный братствомъ

Виленскаго общежительнаго Монастыря при храмѣ сошествія св. и животворящаго духа православія Греческаго. въ Вильнѣ 1623. 8.

Przypis. Fieder. Sapiezie Podkomorz. Witebsk. (Sopik. N. 1713 —Bandt. H. D. K. P. II. 259.)

2334. — — въ Евю. 1635. 4. (Sopik. N. 708.)

ε) Litewski.

2335. Naujas Testamentas Wieszpaties Musu Jezaus Kristaus, Pirmą kartą ant Swieto Lietuwiszkoj kalboj, ant Isakimo Maloningiauso Karalaus Prussu etc. etc. etc. Su didźiu dabojimu perguldijtas, o ant Garbes Diewui Traicej' Szwentoj' wienatijam, Lietuwos żmonems ant iszganitingos naudos Iszspaustas. Drukawojo arba iszspande Spaustuwoj Reusnero Karalauciuj', Metu MDCCI. 4. *445 str. 6 kart na przodzie i regestr.*

Dedykacją po łacinie do Króla Pruskiego Fryderyka podpisali: *Ecclesiarum Lituaniae hinc inde dispersarum Ministri et Seniores.*—Przedmowę do Czytelnika po litewsku podpisał: *Frid. Sigismund. Schustehrus M. Cand. szio perguldimo Drangdarbinikas.* Powiedziano tu, że to pierwsze na jaw wychodzi tłumaczenie Nowego Testamentu. Wydawcą jest Bernard von Sanden, który ofiarował to wydanie Królowi w dniu koronacji 18 Januarji 1701. Ale przekład ten był taką mową, jaką lud pospolity mówił w Litwie Pruskiej. Król zatém polecił Jakóbowi Quandt pierwszemu Kapelanowi nowy przekład całej Biblji. Nowy Testament tegoż przekładu wyszedł r. 1727.

2336. Naujas Istatimas Jezaus Christaus wieszpaties musu Lietuwiszku Leżuwiu par Jozapa Arnulpa Kunigaykszti Giedrayti Wiskupa Żiemiayciu, Żenklinika S. Stanislowo. Iszspaustas pas Kunigus Missionorius Wilniuje, 1816. 4. *389 str. 12 nieliczb.*

Jest to tłómaczenie litewskie nowego testamentu pogług Wulgaty. (L. S.)

2337. Das Neue Testament, das da wird genant Euangelion, das ist im Teutsch, eine froeliche Botschaft: gleichwie im Hebraeischen, בשורה טובה· Gedruckt zu Krakaw, durch Paul Helicz im Jahr 1540. fol.

Jest to Nowy Testament tłómaczony na hebrajskie przez Jana *Herzuge*, ze Starozakonnej na Chrześciańską wiarę przechrzczonego. (Janoc. I. 108.)

C. Cząstki.

α) w hebrajskim.

2338. (Pięć Ksiąg Moyżeszowych i pięć Ksiąg Megilloth. wydano w Krakowie 1530.)

(Wolf Biblioth. Hebr. II. 386.—Ban. H. D. K. P. I. 247.)

2339. (Pięcioro Ksiąg Moyżeszowych po hebraysku z Kommentarzem Raschi i Moyżesza Nachmanowicza i pięć Ksiąg Megilloth po hebraysku i po chaldeysku. w Krakowie 1587.) fol. (Ban. l. c. p. 248.)

2340. (Przysłowia Salomona po hebr. i po niemiecku przez Mardochai *Jakubowicza*. w Krakowie 1587. (Ban. l. c.)

2341. Psalmy po Hebraysku. w Żołkwi 1702. 12.

2342. Xięga Psalmow. Grodnae Typis S. R. M. Pol. 4.

Z druków nowszych.

2343. Xięga Psalmow. Wilno w Drukarni Zymela i Komp. 1824. 12.

2344. Xięga Psalmow z podwoynym Kommentaryuszem. Wilno w Druk. Zymela Nochimowicza 1824. 8.

2345. Sepher Tehillim (Księga Psalmow). Grodno w Druk. Zymela. 1825. 24.

β) w łacińskim.

2346. Septem canonice epistole beatorum apostolorum Jacobi. Petri. Joannis et Jude. (*tytuł w obwódce drukarskiej z cyfrą Hallera w górze*). *b. r.* 4. *18 kart nieliczb. Typ łac.* (L. S.) *Zob. Noty.*

Bandtke H. D. K. 115, odnosi druk ten przed rok 1514.

2347. *Paulus* Apostolus: Epistola ad Laodicenses, quę, licet extra Canonem sit 14. Epistolarum ejusdem; tamen digna lectu videtur. Praefatus est Nicolaus *Grochowski*. 1564. *b. m.* 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

γ) w sławiańskim.

2348. Псалтирь. въ Краковѣ 1491. 4.

Pierwsza drukowana książka sławiańska. (Sopikow. I. N. 986.)

2349. Псалтирь въ Краковѣ у Фюля 1517.

(Backmeister Essay.— Bibl. Ks. II. T. I. p. 48.)

2350. Починаетьсія Книга Деяніи и Посъланиія Апостольская зовемая Апостолъ, з Божию помочью справълена Доктором Франъциском Скориною сПолоцъка. (*te słowa rubro*). *Na końcu* Соборника (Kalendarza) *te słowa*: Совершися въ дому почтиваго мужа Якуба Бабича, наистаршего Бурмистра, славнаго и великаго мѣста Виленскаго. 8. Дѣянія *zajmują kart 8*, Посланія *36*, Апост. Павла *187*, Соборникъ *48*, *wszystkiego 351 kart.*

Na początku Dziejów Apostolskich: Предмова Фр. Скорины. Na końcu: Доконаны суть книги Дѣяніи апостольскихъ, выкладомъ пилностію и працею доктора Франциска Скорины съ Полоцка града. Przy każdym liście na przodzie: Сказание Фр. Скорины. Na końcu te słowa: Доконана есть сія книга, зовемая Апостолъ, еже замыкаетъ в собѣ: наипервѣи Дѣянія апостольская, потомъ Посланіей святыхъ апостолъ соборныхъ 7, тажъ Епистолъ св. Павла 14; лѣта по нароженіи нашего спасителя Ісуса Христа, сына Божія, тысещнаго пятьсотнаго и двадесять пятого (1525), мѣсяца марта, при держаніи наласкавшего господаря Жикгымонта Казимировича, короля Полского и великого князя Литовскаго, и Рускаго, и Жомоитьскаго и иныхъ, во славномъ мѣстѣ Виленскомъ: выложена и вытиснена працею и великою пилностію доктора Франциска Скорины, съ Полоцка, Богу во троици единому и пречистой матери его Маріи, со всѣми святыми, ко чьти и людемъ посполитымъ къ доброму навченію.

(Strojew, Палеографъ, Снмм. Таб. V. N. 7. Описаніе, N. 12.—Sopik. N. 72.)

2351. Псалтирь или пѣсни духовныя; твореніе Пророка и Царя Давида и другихъ Боговдохновенныхъ мужей, переводъ съ греческаго, изданная Докторомъ врачебныхъ наукъ, Францискомъ Скориною изъ Полоцка. 8.

Exemplarz psalterza tego znajdował się u uczonego Kałajdowicza. Sopikow (N. 930.) z podobieństwa liter z Apostołem i Kanonikiem, wydanemi przez Skorynę w Wilnie, domyśla się, że i to tamże drukowano ok. r. 1525.

2552. Апостолъ, Вторымъ тисненіемъ, напечатаны Діакономъ Иваномъ Өедоровымъ. въ Львовѣ 1574. fol.

Na początku wizerunek ś. Łukasza Ewangelisty. Na odwrocie ostatniej karty figura i herb miasta Lwowa, a niżej te słowa: Иванъ Өедоровичъ Друкарь Москвитинъ. *Zob. Noty.* (Sopik. N. 74.— Strojew N. 18.)

2353. Псалтирь вновь напечатана Лукою Мамоничемъ въ собственной типографіи. Вильна 1575. fol. *248 kart. Charakter czysty i piękny. Zob. Noty.*

(Sopik. N. 931.— Strojew N. 20.)

2354. Псалтирь. w Wilnie 1581. 8. (Ban. H. D. K. P. II. 259.)

2355. Апостолъ. въ Вильнѣ у Мамоничей 1591. fol. *14 i 259 kart.*

Na początku holcsztych Ewangelisty Łukasza. *Zob. Noty.* (Strojew, N. 28.)

2356. Псалтирь вновъ издяли два браша Лука и Козма Мамоничи.

въ Вильнѣ 1593. 4. *222 i 136 kart. Zob. Noty.*

(Sopikow, N. 934.— Strojew, N. 30.)

2357. Псалтырь. *Na końcu:* Изобразися сіа Псалтырь въ Вилни въ лѣто отъ созданья міра 7104 а отъ рож. Христова 1596 мѣсяца іюня 23. 8. *231 kart.* (Strojew N. 34.)

2358. Псалтирь, въ Острогѣ 1598. 8. *4 i 438 kart.*

Na przodzie: Предсловіе, dalej Деньникъ солнечнаго шествія і о премѣненіи Календаря. Na końcu: Послѣсловіе. *Zob. Noty.* (Strojew, N. 39.)

2359. Псалтирь. въ Острогѣ 1598. 8. *111 i 121 kart.*

Na końcu: Выдруковано въ лѣто отъ созданія міру 7106, іюня 8. (Strojew N. 40.)

2360. Псалтирь блаженнаго пророка и царя Давида, съ пѣсньми и псалмы, избранными на праздники господскія и святыхъ Божіихъ съ молитвами же и тропари, по коейждо каѳисмѣ. В Четвертни лѣта Господня 1625, іуліа 27 дня. 8. *12 i 232 kart.*

Na odwrócie tytułu herb Grzegorza (Григоріа) Czetwiertyńskiego. Przypisanie jemuż od Jeromonacha Pawła i Jerodjakona Silwestra. Dalej: Сіе дѣло начася и совершися, благословеніемъ господина отца нашего, преподобнѣйшаго Киръ Захаріи з Святой горы, и игумена монастыра Рождества пресвятыя Богородица, Загоровскаго it. d. (Strojew, N. 71.)

2361. Евангеліонъ, сирѣчъ благовѣстіе Богодухновенныхъ Евангелистъ. Благословеніемъ святейшихъ патріархъ и преосвященнаго Киръ Петра Могилы Метрополиты православного стараніемъ братства ставроп. Храма Успенія Пресвятыя Богородица, въ Львовѣ въ лѣто отъ созданіа міра 7144 а отъ рожд. Христова 1636 августа 20, *12 i 412 kart.* (Strojew, N, 84.)

2362. Псалтирь, въ Евю 1638. 8. (Sopikow, N. 991.)

— — *tam.* 1642. 8. (Sopik. N. 992.)

2363. Апостолъ, сіесть книга Новаго Завѣтя, содержаща въ себѣ Дѣянія и Посланія святыхъ Апостоловъ, по древнему священ православноѣ Восточноѣ церкве уставу, въ употребленіе чтеніи на праздныхъ церковныхъ сочиненая и расположеная; за привилеемъ его королев. милости а за благословеніемъ святѣйшихъ патріарховъ и превелебного его мл. господина отца Петра Могилы, митрополита Кіевскаго Галицкого и проч. во Львовѣ въ типографіи Михаила Сліоски року 1639, мѣсяца іуня 8 дня. fol. *20 244 kart.*

Herb i Przypis. od drukarza Piotro. Mogile. (Strojew, N. 92.)

2364. Ewanhelion, w Lwowie, w lieto ot sozdania Mira ҂зрнв (7152) a od Rożestwa Christowa ахмд (1644) Маіа ке (25). fol. (Lel. Bibl. Ks. I. 206.)

2365. Ewangelion siriecz błahowiestie bogoduchnowennych Ewangelist błahosłowieniem swietnieyszych (?) czetwero prestolnych Patriarch tszczaniemże i iżdiwieniem Bractwa Lwowskabo Stauropigian Chrama Uspenia Preśświatyia boharodica opacno preticeiu izdadesia w Lwowie w lieto ot sozdania Mira 7178 a ot rożestwa Chrystowa Miesiaca 1670 Junia. (Ban. H. D. K. P. I. 385.)

2366. Псалтирь. Новое изданіе съ молитвами по каждой Каѳисмѣ съ пѣснями Моисеевыми и просительныя мольбы со святцами издана Львовскимъ братствомъ при храмѣ успенія Пресвятыя Богородицы во Львовѣ 1687. 12. (Sopik. N. 960.)

2367. Псалтирь, нов. изд. Могилевъ, 1704. 4. (Sopik. N. 968.)

2368. Псалтирь. въ Могилевѣ 1705. 8. *246 i 164 kart.* (Strojew. N. 211.)

2369. Псалтирь, въ Могилевѣ 1710. 4.

Wydali z wydania Moskiewskiego Staroobradcy. (Sopik. N. 969.)

2370. Псалтирь въ Вилнѣ 1778. 4.

Wydanie Staroobr. (Sopik. N. 982.)

2371. Апостолъ съ толкованіемъ различныхъ св. Отецъ, переводъ съ Греческаго. въ Почаевѣ 1784. fol.

Drukowano przez Staroobradcow z dawnego rękopismu. (Sopik. N. 97.)

2372. Давида Пророка и Царя пѣсни рекше Псалмы съ преложеніемъ на общій нашъ и обычайный языкъ изъ Вулгаты давно переведенныхъ Псалмовъ; тоже въ увѣдомленіе нѣкоторыхъ Славенскихъ рѣченій изящныхъ, неудобовразумительныхъ въ пользу же благоговѣйно читати обыкшихъ. Въ Монастырѣ Почаевскомъ 1798. 8. *Bardzo rzadkie.*
(Sopik. N. 984.)

δ) w polskim.

2373. **Psałterz albo kościelne śpiewanie Krola Dawida, nowo pilnie przełożony z łacińskiego ięzika w Polski, wedlug szczerego textu. Prassowano lata Bożego MDXXXII. 8.** *141 listów, i 4 nieliczb.*

Druk Hieron. Wietora. Na końcu takiż obrazek jak w Żołtarzu Walentego Wrobla r. 1540. ale text wcale różny od Wrobla. *Zob. Noty.* (Ban. H. D. K. P. I. 436).

2374. **Psałterz albo kościelne śpiewanie Króla Dawida i t. d.** *jak wyżej.* **Hieronim Victor prasował. Lata Bożego MDXXXV.**
(Noty do Tomu III. Bibl. Ks. II.)

2375. **Psalterium Davidicum. Zołtarz Dawidów przez Mistrza Walentego** ***Wrobla*** **z Poznania na rzecz polską wyłożony.** *(tytuł z holcsztychową obwódką). Na końcu:* **Gracchoviae in Offic. Matthie Scharffenberger, Opera et Impensis eius propriis Anno 1539. 8.** *42 ark. mniej jedną kartą, karty nieliczb.*

Na odwrocie herb Piotra Kmity, a pod nim Epigramma (10 wier. łac.) z podpisem: *Jacob Przilusius de Jezow servitor.* Dedykacją polską do Piotra Kmity Hrabi z Wiśnicza, Wojew. i Starosty Krak. Marszał. W. Kor., datowaną *w Krakowie z Colegium mnieyssego 12 dnia Czyrwca. Od bozego narodzenia roku 1839,* podpisał: *M. Andreas Glaber z kobylina sługa y Kaplan.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2376. **— — w Krakowie u Unglera 1539.**

Exemplarz Biblioteki Puławskiej niezupełny. Cały posiada Biblioteka Warszawska. (L. S.)

2377. **Zołtarz Dawidow przez Mistrza Walentego** ***Wrobla*** **z Poznania, polską mową wyłożony, Teraz z więtszą pilnością pismem Lacinskiem y Polskiem wydrukowany, k temu też iest Regestr przydany, przez ktory łatwie może być każdy Psalm naliezionv.** *(Pod tytułem holcsztych wyrażający Dawida z Arfą). Na końcu:* **Wybijano w Krakowie przez Jeronima Wietora, Lata Bozego, 1540. 8.** *336 listów i 6 kart na przodzie.*

Na odwrocie herb Bonerów, i pod nim Epigramma łacin. z 6 wier. *In Arma Magnifici D. D. Severini Boner.* Drukarz H. Wietor przypisał to wydanie *Wielmożńey Paniey Jadwidze Bonarowocy* (sic) *Skościelca, Kastelanowej Bietzenskiey, Zupniczce ziemie polskiey, Burgrabiney nawyssey Krakowskiey etc.* Rejestru kart 4. Ostatnią jego stronicę zajmuje holcsztych, wyrażający ofiarę Mszy, jak się zdaje. Pierwsze to wydanie, w którym karty są liczbione. Druk Wietora gocki bujny i drobniejszy pięknością druki Szarffenberga i Unglera przechodzi. (L. S.) Bandtke H. Dr. Kr. p. 264 powiada, że w tej edycyi listu Jędrzeja z Kobylina nie ma.

2378. **— — MDXL. w Krakowie u Macieja Szarfenbergera. 8.**

Exemplarze Puławski i Wileński nie mają początku. Calszy jednak Puławski ma listów wszystkich 339. na przodzie 5 kart regestru a z końca dedyhacyi łacińskiej Andrzeja Glab. wnosić należy, iż jest edycja podług pierwszej 1539 Szarffenbergerowskiej powtórzona, z temiż dedykacjami, tylko regestr przydany. Odmiany tej edycji na tém się kończą, że 1sza ma np. w tytule Psalmu drugiego *Pilath*, 2ga *Piłat*, 1sza *j sprzysiądz*, 2ga *y sprzisiąc*, 1sza *Ociecz*, 2ga *ocíec*, 1sza *iesth*, 2ga *iest.* (L. S.)

2379. **Psalterium Davidis. Zołtarz Dawidow przez Mistrza Walantego (sic)** ***Wrobla*** **z Poznania na rzecz polską wyłożony.** *(Tytuł holcsztychem otoczony) Na końcu:* **Cracoviae in Officina Matthiae Scharffenberger Opera et impensis eius propriis An. 1543. 8.** *339 listów.*

Na odwrocie tenże herb Kmity, z wierszami Przyłuskiego. Polskiej dedykacji niema, tylko łacińska Andrzeja z Koby-

lina i regestr, wszystkiego 7 kart. (Zdaje się że i w edycyi Szarf. 1540 nie ma polskiej dedyk.) (L. S.)

2380. — — *tam. u t.* 1547. 8. *349 kart.*

W edycyi tej ortografja jest odmienna od poprzedzającej: *ziemia, siedział, miał, pienie*, pisano: *zyemya, syedział, myał, pyenye* albo *pyenie* i t. d. Zamiast *Wykład*, jest: *Wygląd*. Obrazkiem też jednym więcey Jezusa ukrzyżowan. jak w ed. r. 1543. Wreście podobne do tej. (Ban. H. D. K. 344.)

2381. Psalterz Dawidow, ktory snadz iest prawy fundament, wssytkiego pisma krześćyańskiego, teraz nowo prawie na polski ięzyk przełożon, acz nie ieduakością słow, co być nie może, ale ysz wżdy położenie rzeczy w każdem wierssu według łacińskiego ięzyka się zamyka.

Przytem też Argument to iest wyrozumienie rzeczy, o czem Prorok mowił iest, przed każdym Psalmem krotcze napisan.

Przytém też za każdem Psalmem iest napisana modlitwa krotkiemi słowy według podobieństwa onegoż Psalmu. Regestr tych Kxiąg: na koncu najdziesz czćicielu uczciwy tobie potrzebnych. 8. *220 Listów liczb. jednego 221 brak*), *regestru na końcu 6 kart* (*nie staje jednej*).

Exemplarz na początku i na końcu uszkodzony, dla tego tłómacz Psalterza tego nie daje się naznaczyć, również rok i miejsce druku, które na ostatniej karcie zapewne były oznaczone. Domyśla się tylko Sobolewski, iż tłómacz jest *Rej* i dla tego w rękopiśmie swoim nazwisko to w nawiasie przyłączył. *Zob. Noty.* (*)

2382. Psalterz Dawida onego świętego, a wieczney pamięci godnego Krola y Proroka teraz nowo na piosneczki po polsku przełożony, a według żydowskiego rozdzyału na pięcioro ksiąg rozdzyeliony. A dla lepszego zrozumienia, są przydane Argumenta y annotacye, tho iest krociuchne wypisanie, iżby wiedzyeli ći co go używać będą, czo ktory Psalm w sobie zamyka. Też dla łatwieyszego znaleзyenia, regestr wszystkich Psalmow na końcu iest przydany. w Krakowie drukowano u Máthysá Wierzbięty. Roku od wcielenia Syna Bożego 1558. fol. *A-gg czyli 148 ark.* (Bentk. Noty.)

Nie 31 arkuszy, jak mówi Załuski in Bibl. Poet. Pol. p. 25. ponieważ pod każdą literą sygnatury drukarskiej znajduje się 4 arkusze, a nie jeden, jak zwyczajnie bywa przy mniejszych formatach. (Bent. l. c. Jest to, mówi dalej Bentk. najwspanialsze wydanie Psalterza polskiego; przekład jest wierszem; na czole każdego psalmu znajduje się nota do śpiewania, a po brzegach objaśnienia. Dedykacja: Jasne Wielmożnemu Panu, Panu Łukaszowi Grabi z Gorki Woiewodzie Brzeskiemu Kuiaw. Staroście i t. d. mało y mało znaiomy służebnik, służby swe zalecza y ofiaruie. Na końcu zaś Dedykacyi te słowa: Dan z niepewnego mieszkania mojego roku od Nar. Krystusa Pana MDLVIII. Waszey Pańskiey Wielmożności namnieyszy prawie Jak. sLUzeBnіczek. Podpis ten i trzy głoski LUB są anagrammatem nazwiska tłómacza Jakóba Lubelczyka. Zob. Załuski Bib. Poet. Pol. p. 25. (Por. Friesé. 2 Bd Ir Th. p. 172).

2383. Księgi Psalmow, abo pieśni Dawidowych ktore pospolicie zową Psalterz.

Drukowano w Brzesciu Lithewskim, z roskazania á nakładem Oswieconego Pana, Pana Mikolaia Radziwiła, Książęcia na Ołyce y Nieswieżu, Woiewody Wileńskiego etc. etc. Roku 1.5.6.4. Ostatniego dnia Stycznia. 4. *177 kart. 4 karty regestru na końcu i 4 na przodzie.*

Na odwrocie herb Radziwiłłów; dedykował te Psalmy Mikołay Radziwiłł *Jasnie a wysoce Oswieconey Pannie, Pannie Annie z Bożey łaski Królewnie Polskiey etc.* Wspomina tu Radziwiłł jakieś nowiny nieszczęśliwe, które trapiły Królewnę o siostrach jej Księżnie *Jey M. Brąszfickiey* i Księżnie *Filiauckiey*, i radzi poddać się woli Bożey i w czytaniu tych Psalmów, które jej jako *upominek za nowe latho* posłał, szukać pociechy. Jest to przedrukowanie z Biblji Brzeskiey. (L. S.)

2384. Zoltharz Dawidow, przez Mistrza Walantego *Wrobla*, niekiedy Kaznodzieie Poznanskiego, na rzecz polską wylozony. (*Tytuł w obwódce drukarskiej*). 8. *336*

(*) Por. tłómaczenie Psalmów niektórych niżej przy Kancionałach.

kart 4 karty na przodzie, trzy karty regestru na końcu.

Dedykacja: Stanisławowi Barzemu z Błosawie Dziedzicowi na Wisniczu, Sekr. Króla J. Miłości, Starościc Sniatyńskiemu, którego herb na odwrocie tytułu i 6 wier. łac. pod nim V. Gregorii Sambor. dat r. 1567. *Zob. Noty.*

2385. a) Psalterz Dawidow przekładánia Janá *Kochanowskiego.* w Krakowie 1578. 4. (*Edycja pierwsza*). *Zob. Noty.* (B.)

b) — — *tam* u Łazarza 1583. *Bibl. Pul.* (L. S.)

c) — — *tam* 1585. (B).

d) — — — 1586. (B).

e) — — — 1587. (B).

f) — — — 1606. (B).

g) — — — 1607. (L. S.)

h) — — — 1609. (L. S.)

i) — — w druk. Andrzeia Piotrkowczyka 1610, *Na końcu:* r. 1611. (Bibl. Ossol. — L. S.)

k) — — *tam* 1612. (B).

l) — — 1617. (B).

m) — — *Wszystko pod rozsądek Kościolá Powszechnego niech podlęże.* W Krákowie, w drukárni Andrzeiá Piotrkowczyká K. J. M. Typográphá. Roku P. 1629. 4. *214 str. prócz 4 kart regestru. Na str. Ee4 powtórzone miejsce wydania i rok 1629. Na ostatniej stronicy:* Za Przywileiem J. Krolewskiej Mści i t. d.

Na odwrocie karty tytułowej dedykacja Piotrowi Myszkowskiemu Biskup. Krakow. wierszy 16. Druk Gocki.

n) — *tam.* 1639. (L.S.)

o) — — 1641. 4. (B.)

p) — Psalterz Dawidow, Porządkiem Kośćiolá Swiętégo, Powszechnégo, Apostolskiégo, według postánowienia S. Concilium Trydentskiégo teráznieyszégo ná káždy dźień przez cáły Tydźień, porządnie rozłożony. *Cum Gratia et Priuilegio S. R. M.* W Krákowie, w Drukárni Lázárzowéy, Roku Páńskiégo 1579. 12. *712 str. i 29 kart nieliczb., gdzie regestra. Typ gocki. Przekład z Biblii Leopolity.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2386. Psalterz Dawidow. Teraz znowu z Łáćińskiego, z Graeckiego, y z Zydowskiego, na Polski ięzyk z pilnośćią przełożony, y Argumentámi, y Annotácyámi obiáśniony. (*Rycina wyobraża Dawida z Arfą*). Przez D. Jakuba *Wuyka,* Theologá Societatis Jesu. Z dozwoleniem starszych. Pod rosądek Kośćiolá S. powszechnego Rzymskiego wszytko niech podlęże. *Na końcu:* W Krakowie, *Cum Gratia et Priuilegio S. R. M.* W Drukárni Andrzejá Piotrkowczyká, Roku Páńskiego, 1594. 4. *283 stron. Nadto na przodzie 26 str. liczbowanych 26 str. liczbowanych, 2 karty nieliczb. Na końcu zaś 8 kart nieliczb. Wszystk. Signat. A—Z. Aa—Pp2.* (L. S.)

Na odwrocie tytułu herb Janosza i 4 wier. łac. podpisane literami G. M. *Zob. Noty.*

2387. Psalterz Dawidow z łacińskiego, greckiego z Zydowskiego na polski ięzyk z pilnością przełożony, przez D. Jakoba *Wuyka* Teologa S. J. z dozwoleniem starszych teraz znowu na żądanie wielu Panien Zakonnych łacińskiego ięzyka nieumieiących a psalterz mowić pragnących bez argumentow i adnotacyi przedrukowany w Krakowie w Drukarni Piotrkowczyka 1626. 12.

2388. Księgi Psalmow Dawidowych Łacińskim y Polskim językiem. Przydane są argumentá, przy każdym Psalmie, z Pisma Swiętego y z wykładow rożnych autorów wyięte. Dla pożytku y Konsolacyi Duchowney dusz pobożnych do druku podane przez Zakonnice Nawiedzedzenia Nayświętszey Panny. w Krakowie w Drukarni Franciszka Cezarego R. P. 1714. 4. *464 str. oprócz 2 arkuszów na przodzie i regestru.*

Przypisanie Helenie z Czartoryskich Myszkowskiej. Jest to przedrukowanie tłómaczenia Wujka r. 1594.

2389. Psalterz albo Księga Psalmow Dawidowych z Biblii Polskiey przez D. Jakuba *Wuyka* z Wągrowca Theologa Soc. Jesu w Krakowie R. P. 1599 wydaney wybrany i t. d. w Warszawie w Druk. J.K. M. y Rzeczyp. Mitzlerowskiey.

R. P. 1777. *18 ark. i 4 kart przedmowy.* (L. S.)

2390. Psalmy Dawidowe przekładania X. Macieia *Rybińskiego.* w Rakowie 1605 r. Drukował Sebastyan Sternacki nakładem samegoż autora tey prace. 4. *136 str. prócz regestru.*

(Załus. Bibl. Poet. p. 26. — L. S.) Psałterz ten do użycia Socinianów znajdował się w Bibl. Puławskiej, ale bez tytułu i jednej karty początkowej. Załuski pisze, iż noty muzyczne są Abr. Lobuaslera.

2391. Psalmy Dawidowe przekładania X. Macieia *Rybińskiego.* w Gdańsku. 1605. 8. (Tr.)

2392. — *tam.* w Druk. Andrz. Hunefelda 1608. 8.

(Załuski Biblioth. Poet. Polon. p. 26).

2393. — — *tam.* 1616. (Nies.)

Niesiecki familią tę nie Rybińskiemi ale Rybieńskiemi nazywa.

2394. Psalmy Monarche y Proroka S. Dawida: przekładania X. Macieia *Rybińskiego* — Znowu przeyzrzane i wydrukowane. Roku Naswietszego Pana N. 1617, w Toruniu. 4. *158 str. oprócz regestru, na końcu którego:* Drukował Augustyn Ferber.

— — R. 1618. w Toruniu drukował Augustyn Ferber. *442 str. oprócz regestru, Zob. Noty.*

— — w Toruniu u Sternackiego 1634. 24.

2395. — — w Druk. Andrz. Hunefelda. 1619. 8. (Załuski l. c.)

2396. — — 1630. 24. (Załuski l. c.)

2397. Psalmy Dawida podług dawnych nót wierszem polskim przez Salomona *Rysińskiego.* w Lubczu nad Niemnem 1614. (B.)

Bentk. (T. I. 224.) przytacza to dzieło z Olofa p. 158 i Węgierskiego Hist. Eccl. Slav. p. 454, tudzież dwa inne tegoż autora *Monumenta diversis personis posita* i Kancyonał Krakowski.

2398. — — w Gdańsku 1619. (Siarcz.)

2399. (Psałterz ze Sławiańskiego na polskie tłómaczony) w Jewiu 1638. 12.

Druk gocki, pierwszy wiersz każdego Psalmu po sławiańsku. (Sopik. N. 1737.)

2400. Psałterz Dawidów albo Nabożeństwo zamykaiący w sobie naydoskonalszy sposob wzywania Pana Boga etc. w Wilnie 1764. 8.

2401. Skarb pobożnych Affektow i Żalow Serdecznych w zupełnym Psałterzu Dawida świętego zakopany a JW. JPani Alexandrze z Tyzenhauzow Morykoni Pisarzowey Skarbowey W. X. L. i t. d. ofiarowany. Roku 1773 w Wilnie w druk. J. K. Mci i Rzeczypospol. Akademickiey. 4. *Nie cały exemplarz, Psalm CI. sygnatura T. Tłómaczenie wierszem.*

2402. Psalmy Dawida przez JP. Franciszka *Karpińskiego* nowo wierszem polskim przetłumaczone, z obszerną do nich przedmową o tychże Psalmach, o narodu żydowskiego początkach, kapłanach, śpiewakach, ofiarach, prawie rolniczym i t. d. *2 tomy.* w Warsz. w druk. XX. Pijarów 1786. 8.

(Gaz. War. 1780. — Kat. Bie.)

2403. Psałterz Dawida przekładania Franciszka *Karpińskiego.* Tom I. II. w Warszawie w Drukarni Stereotypowey przy Ulicy Królewskiey N. 1065. 1829. 12. Tom I. *XXXII i 154 str.* T. II. *198 str.*

W Tomie II. od str. 171. idą: Pieśni Nabożne.

✦ ✦

2404. Tobias Patryarcha starego Zakonu z łacinskiego ięzika na polski, nowo a pilnie przełożony. Lata narodzenia Bożego 1539. *Na końcu:* Prasowano w Krakowie przez Macieia Ostrogorskiego. Lata odkupienia ludskiego 1539. 8. *19 kart nieliczb. druk gocki.* (L. S.)

Cała Historja Tobiasza jest w 14 rozdziałach *Capitula* nazwanych. A na końcu dwie Modlitwy: *1. Gdy na drogę masz iachać. 2. Dla szczesliwego Manżeństwa.* (sic). Co się tycze drukarza, Czacki, mówi Sobol., ręką swą na innej jakiejść książce zapisał, że rzadkie są książki z drukarni Ostrogorskiego wydane i że nad kilka ich nie znamy. Sobolewski w nocie do tego miejsca nazwisko Macieja *Ostrogorskiego* mieni przepolszczonem tylko nazwiskiem Macieja *Szarffenberga.* O czém jeszcze bardziej przekonał się jak powiada z porównania druku polskiego w Psałterzu Wróbla tegoż roku

1539 z druk. Macieja Szarfenberga wydanym, z tem dziełkiem i z drugiem. (Por. Bandtkie H. D. K. P. I. 181. Lel. Bibl. Ks. Dw. II. 67).

2405. Tobiasz z łacinskiego ięzyká ná Polski przełożony. Wybijano w krakowie przez Márká Schárffenbergá Bibliopolę Krakow. Látá bożego. 1545. 8. *20 kart nieliczb. typ gocki.*

Na końcu powtórzony tenże podpis miejsca i roku druku. (Bibl. Ossol. L. S.)

2406. Xiegi Jesusa Syna Syrachowego Eklesiastycus: rzeczone: ktore wssytkich cnot nauke zamykaia (sic) wsobie. (*Tytuł bardzo bujnym gockim drukiem w dziewięciu wierszach całą kartę zajmuje*). *Na końcu*: Wybiyano w Krákowie przez Yeronimá Vietora: Látá Bożego M:D:Xli (1541). 8. *15½ ark. A—24. karty nieliczb. ostatnia biała, druk bujny gocki.*

Na odwrocie: *Ocdoastichon ad Candidum Lectorem Petro Posnanien. authore*, tudzież *Tetrastichon in arma nobilis Domini Joannis Lubomelski de Lublin.* (Herb Zadora, głowa lwa, z której buchają płomienie). Strona Aij zawiera w sobie dedykacją. *Zob. Noty.*

2407. Ewanielia Swięta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza świętego z greckiego języka na polski przełożona. I wykładem krótkim, a ku iuszemu Ewanieliam potrzebnem na wielu mieiscach obiasniona etc. Przy tym iest przydana nauka czytania i pisania języka polskiego, ku tym księgam i inszem pożyteczna etc. w Krolewcu Pruskim 1551. 4.

Przypisanie Albertowi Xięciu Pruskiemu od Seklucjana tłómacza tej Ewangelii. *Ringeltaube von den poln. Bibeln. p. 34. Tschepius, Preuss. Zehen. p. 602.* (B.)

2408. Joba onego sprawiedliwego cierpliwość y wiara, nowo po polsku przełożona, z ksiąg pisma Bożego wyięta. w Krakowie u Matysa Wierzbięty 1559. *Podpis tłómacza taki:* LUBy EvangeLii CZYtelniK. (Lubelczyk).

(Bibliot. Załus. — Ju.)

2409. Przypowieści Pana Naszego Jezusa Christusa, z Ksiąg Nowego Testamentu krotko zebrane y teraz nowo wydane, przez Erazma *Otwinowskiego* z Lesznika. 1599. 4. *72 str.*

Dedyk. Xciu Konstantynowi Ostrogskiemu datowana z Rakowa, tegoż roku dnia 12 Stycznia. (L. S.)

2410. (Listy S. Pawła, po węgiersku) drukowane w Krakowie u Wietora 1534.

tam. 1558.

(Ban. H. D. K. P. I. 162).

2411. Szent Pálnak komjáti Benedek által forditott Levelei. (Listy S. Pawła przez Benedykta *Komiati* w Krakowie drukowane r. 1539.

(Ban. H. Dr. Kr. 355).

2412. Psalterz (po węgiersku). 1548. (Ban. H. D. K. P. I. 162).

---

3. *Parafraza.*

2413. Prophetie Danielis tres horribiles de casu videlicet et ruina vite spiritualis. De lapsu ecclesiastice dignitatis et de ruina catholice fidei, ac Aduentu Antichristi, et mundi consumatione. A beato VINCENTIO ordinis predicator. pridem annotationibus explanate. *Na końcu*: Cracouie per Florianum Unglerium Anno Dni 1527. 8. *20 kart nieliczb. Druk gocki.* (L. S.)

2414. Psalmorum omnium iuxta hebraicam veritatem paraphrastica interpretatio, autore Joanne *Campensi*, publico, cum nasceretur primum et absolveretur, Lovanii Hebraicarum literarum professore. R. D. Joanni Dantisco Episcopo Culmensi. etc. dedicata. Cracoviae apud Florianum Unglerium A. M.D.XXXII. 8. *169 kart nieliczb.*

Tytuł ozdóbką drukarską otoczony. Na

końcu dwie karty reiestru i trzecia próżna, a *verso* herb Dantyszka. (Bibl. Ossol.— L. S.) *Zob. Noty.*

2415. a) Prouerbia Salomonis per Joannem *Campensem* iuxta Hebraicam veritatem Peraphrasticos (*sic*) latinitate donata. Reuerendissimo Domino Cracouiensi dedicata (*herb Łodzia*). Adiectae sunt precationes aliquot, quę in psalterio non habentur, ex variis Scripturae locis, iussu D. Dantisci depromptę. Venundantur a Floriano Vnglerio. 8. *54 kart nieliczb. Druk łaciński.* (L. S.) *Zob. Noty.*

b) — — Cracoviae ex Offici. typogr. Mathiae Scharffenberger XLVII (1547). 8. *32 kart.*

(Noty do T. II. 1. Bibl. Ks. II.)

2416. Stanisl. Reszka S. J. Paraphrasis in septem Psalmos Poenitentiales. Accessit eiusdem Panegyricus de Victoria de Turcis ad Naupactum obtenta. Cracoviae 1591. 12. (Nies. III. 856.)

2417. Meditatio in Epistolam Divi Pauli Apostoli ad Ephesios, in qua universae fere religionis Christianae compendium discendum proponitur. Autore Andrea Volano. Vilnae inpensis Gener. ac Nobiliss. Viri. D. D. Johannis Szweiikowscii. In Officina Jacobi Markovicii a. 1592. 4.

W przedmowie data i podpis: in praediolo meo Volano die 3 Junii 1584. Andreas Volanus. (Ban. H. D. K. P. II. 289.)

2418. Joannes Demetrius Solikowski. Meditatio seu Explicatio Psalmi LXVII. Exurgat Deus et dissipentur inimici eius. Cracov. in Offic. Lazari. 1597. 4.

Wydał i przypisał Kardynałowi Radziwiłłowi, Hieronim Solikowski synowiec autora. (Ju. II. 204).

2419. a) Kazanie które P. Jezus z Krzyża uczynił do narodu ludzkiego, Ostatnie, albo o siedmi słowiech, które Zbawiciel nasz wyrzekł na krzyżu ostateczne, Ksiąg Dwoie, przez Jaśnie Wielmoznego Roberta S. K. R. Kardynała Bellarmina Societatis, Jesu napisane. A teraz z Łacińskiego Języka na polski przez Piotra *Fabrycego* teyże Societatis Kapłana przełożone. w Krakowie, w Drukarni Andrzeja Piotrkowczyka Typographa JKM. Roku P. 1622. 8. (Ju. MS.)

Siarcz. I. 121, wymienia rok zgonu tłómacza: 1622, a rok druku 1628.

2420. Rozmowa Duchowna y nabozne uwazanie o Siedmi Słowa Pana Jezusowych na Krzyżu wyrzeczonych. Gwoli Arcybractwu Męki Panskięy od s. p. J. M. X. Mar. Szyszkowskiego, Bisk. Krak. u Oycow Franciszkanow założonemu: do druku podana przez W. O. Ariana *Bratkowica* Pis. S. Dok. Regenta Krak. Braci mnieyszych, Konwentuałow Franciszka S. nazwanych Zakonnika, Praefekta Arcybractwa Męki Panskiey. w Krak. w Druk. Fr. Cezarego, 1633. 4. *120 str. i 2 karty Ded. do Doroty Kąckiey, Xieni Zwierzynieckiey.*

(Bibl. Ossol.—L. S.)

2421. David Contritus ex septem psalmis poenitentialibus desumptus a Rndo P. Theodoro Munario Bononiense Ord. Minor. Conv. S. Francisci, Sac. Theolog. Baccal. et in Studio Cracovien. Artium Magistro. Ad Sacram Regiam Maiestatem Vladislai IV. Pol et Sueciae Regis etc. Directus. Cracoviae in Offic. Christophori Schedelii. 1641. 8. *21 ark.* (L. S.)

2422. Orator crucifixus sive ultima Septem verba Domini Nostri Jesu Christi Totidem piis discursibus exposita Per. R. P. Joannem Papczynski Presbyterum Polonum. Cracoviae, ex Offic. Schedeliana. 1670. 4. *40 kart nieliczb.*

2423. Hieronymi Savonarolae, Ord. Praed. Meditationes in Psalmos L. LXX. et LXXIX. Olivae 1692. 12. (Cat. Janss. 1695.)

2424. Adalber. Tylkowski S. J. Paraphrasis Psalmorum David. 8.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 8.)

2425. Vanitas Vanitatum. *b. m. i r.* 4. *5 ark. Rzecz wzięta z Ksiąg Salomonowych.*

W Przedmowie podpis: Franciszek Smiadecki. W samém dziełku wiele rycin. (L. S.)

4. Skrócenia, Powieści i t. d.

2426. Epitome totius Veteris et novi Testamenti carmine elegiaco conscripta, recens in lucem data. Autore Alberto Vendrogovio Lubbevio. Cracoviae 1561. 4. *7 ark.*

Dedykacja do Pawła Choynackiego Opata Lubinskiego, datowana z Krakowa z Coll. mniejszego Akad. Krak. (L. S.)

2427. Summariusz Wszytkyego Nowego Testamentu: to iest, krothkye okazanye tego co sye w ktorey kapitule, tak u Ewangelistow iako y w Liscyech Apostolskich zamyka: a tó dla łacneyszego rzeczy poyęcya y pamyętanya. (*Herb Bogoria*). Cum Gratia et Priuilegio S. R. M. *Na końcu:* W Krakowye Drukowano u Macyeya Wierzbyęty, Typographa Je. K. M. Roku 1570. 4. *13 ark. Druk gocki.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2428. a) Historya Starego y Nowego Testamentu z francuzkiego przetłumaczone (przez Andrz. Chryzost. *Załuskiego*). w Brunsberdze 1709. 4. (Nies.)

b) Historya Starego y Nowego Testamentu. z francuzkiego P. *Le Maitre.* w Warszawie 1744. 8.

Wydanie to Walentina Kamieńskiego S. P. służyło do użycia Szkół Piarskich. (Jan. Lex. I. 66.)

c) — — *tam.* 1766. 8.

d) — — *tam.* 1782. 8.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 123.)

e) — — w Warszawie w Druk. S. P. 1800. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2429. Historia Veteris et Novi Testamenti, quae stilo claro, et solido conscripta, SS. Patrum textibus illustrata, aliorumque Authorum floribus exornata, compendiose et dilucide collecta a P. Petro Kwiatkowski, Societ. Jesu. Augustae Vindelicorum. Sumptibus Christophori Bartl, Anno MDCCXLI. 4. *706 str. 4 karty na przodzie, gdzie są approbacje Cenzorów, 7 kart regestru i jedna omyłek na końcu.*

Approbacja Jana Juskiewicza Prowincyała Jezuitów datowana r. 1730, a zatém na 10 lat przed wyjściem dzieła z druku. (L. S.)

2430. Krótkie zebranie Pisma Swiętego, z iego dowodną, y gruntowną explikacyą. Naprzód o stworzeniu świata y iego początkach w Rozdziale pierwszym, powtóre o skończeniu świata, y o znakach, poprzedzaięcych Uniwersalny Sąd Boga Stworcy Zbawiciela, y Odkupiciela naszego w Rozdziale drugim, dla pożytku dusz płci tak męskiey, iako y Białogłowskiey przez częste czytanie y uważanie punktami ułatwione, do uwagi zaś wszystkim wiernym małowiernym, niewiernym, tudziesz poganom, y od wiary Swiętey Katolickiey iedney tylko prawdziwey odszczepionym podane a JW. J. P. Wacławowi Rzewuskiemu Wdzie Podolsk. Hetman. Poln. Koron. Chełmsk. Drohobyck. etc. Staroście, Panu y osobliwszemu Dobrodzieiowi Dedykowane w Roku 1756 dnia 18 sierpnia miesiąca. w Gdansku Druk: Godfryda Hartmanna. 8. *114 str.* (B. Horod.)

Inny exemplarz, który widział Sobolewski, dedykowany Xawer. Węglenskiemu, Podstolicowi Brzeskiemu z datą tą samą. *Zob. Noty.*

2431. a) Sto cztery Wyborne z Pisma Sgo historye Starego i nowego Testamentu. w Krolewcu 1745. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 123.)

b) Dwakroć pięćdziesięt i dwie Pisma S. Historye ze Starego i Nowego Testamentu dla młodzi Chrześciańskiey od Jana Hybnera Rektora Johannei w Hamburku z przedmową zebrane a teraz na polski ięzyk wiernie przetłumaczone. w Krolewcu Pruskim drukowali kosztem nieboszczyka J. H. Hartunga Dziedzice R. 1766. 8. *475 i 126 str. arkusz na przodzie i regestra. Zob. Noty.*

2432. Compendium Biblicum in quo universae pene SS. Literarum historiae, leges, prophetiae— comprehenduntur. Posnaniae typis Coll. S. J. A. D. 1745. 8. *131 str.*

2433. Краткій Катихизисъ историческій, отъ писанія Ветхаго и Новаго Завѣта избранный, не токмо правовѣрнымъ Христіаномъ но наипаче всѣмъ Іереамъ Парохіальнымъ, обученія ради себя въ исторіяхъ писаніи святыхъ всепотребный съ разныхъ языковъ на Славенскій перевелъ инокъ Макарій *Нероновичъ*, Польской провинціи Богословъ. въ Почаевѣ 1756. Krótki Katechizm historyczny z Pisma S. i t. d. wybrany i t. d. z różnych języków na ostatku teraz na język sławiański pracą W. O. Makarego *Neronowicza* Zakon. S. Bazylego przetłumaczony i t. d. w Monasterze Poczaiowskim r. 1756, 4. *25 ark.*

(Sopik. N. 561. — Dzien. Wil. 1819. II. 555.)

2434. Selectae e Veteri Testamento historiae ad usum Schol. Piar. Pars 1a 2a Varsaviae typis Coll. S. P. M.DCCLVIII. 12. *299 str. i pół ark. na przodzie i regestr.*

2435. Krótkie zebranie Historyi starego i nowego Zakonu z francuzkiego języka na polski przetłumaczone. w Wilnie w Druk. XX. Scholarum Piarum. 1762.

(Kuryer Litew. 1762. N. XI. Suppl.)

2436. Katechizm historyczny X. Fleurego. w Warszawie 1767. 8.

— — *tam.* 1800. 8.

— — *tam.* 1812. 8.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 54)

2437. Excerpta Sacrae historiae ex Sulpicio Severo, adjectis quaestionibus illustrata ad usum Juventutis Scholasticae. Varsaviae 1771. 8. *133 str. Zob. Noty.*

2438. Альфа и Омега, то есть, начатокъ и конецъ, избранныя отъ божественныхъ писаній, Евангельской проповѣди, Апостольскихъ ученіи, и отъ правилъ св. отецъ, и проч. переводъ съ Греческаго. въ Вильнѣ 1786. 4.

— — въ Супраслѣ 1788. fol.

Wydania oba Raskolnickie. (Sopik. I. N. 47.)

2439. Zebranie krótkie chronologiczne Historyi kościelney napisaney przez X. Fleury w Krakowie u Grebla 1786. 8. *Tom I. 270 str.* (B.)

2440. Historya o początku i końcu świata z Pisma i różnych rewolucyi wzięta przez Jacka Więckowskiego Burgrabiego Grodzkiego Liwskiego. w Krakowie d. 22 Grudnia 1791. do druku podana. 8. *34 str.*

2441. Historya S. starego testamentu aż do zburzenia Jerozolimy przez Tytusa Cesarza; dołączony iest opis ieograficzny Palestyny, tudzież obyczaie ludu Izraelskiego z dzieła X. Flerego wyięte (przez X. S. *Bielskiego*). w Warsz. u Piiarów 1793. Przedr. 1806. 8. (B.)

2442. Historya S. nowego testamentu na dwie części podzielona. Część pierwsza zawieraiąca życie Jezusa i Apostołów przełożona po większey części iest z Francuzkiego dzieła P. *Turnego* (Turneux); druga część obyczaie dawnych Chrześcian z Flerego tłumaczona (przez X. Sym. *Bielskiego*). w Warszawie u Piiarów 1794. Przedruk. *tamże* 1811. 8. (B.)

1443. Katechizm większy X. Flerego, zawieraiący historyą świętą i naukę chrześciańską z francuzkiego przełożony (przez X. Symona *Bielskiego*). w Warsz. u Piiarów 1812. 8. (B.)

— — 1819. 8.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 54.)

Bentk. T. I. 62. powiada, że tenże X. Bielski Katechizm mniejszy przez X. Fleury, dawniej przez jednego ze Zgromadz. XX. Piiarów przetłómaczony, poprawił i na nowo wydał.

2444. Mały Katechizm historyczny, albo krótki zbiór Historyi Swiętey i Nauki Chrześciańskiey, przez X. Fleury. w Wrocławiu u W. B. Korna. 8. *319 str.*

(Pam. Lwow. 1819. II. 352.)

2445. Powieści z starego i nowego Testamentu według Wulgaty tłumaczenia *Wuyka* z pytaniami do każdey powieści stosownemi naukami, i zdaniami biblijnemi,

dla użytku szkół mieyskich i wieyskich. Część I. II. Poznań, nakł. i drukiem Kar. Wil. Mehwalda 1820. 8. XX. *251 i 222 str*.
(Dzien. Wil. 1821.)

2446. Bibliyna historya dla dzieci, wyięta z ważnieyszych i większych dzieł Pana Schmidsa we dwóch częściach, z których pierwsza stare Przymierze, druga nowe w sobie zawiera z niemieckiego na polski ięzyk przetłumaczona przez X. Pawła Arleth. w Wrocławiu nakł. W. B. Korna 1820. 8. *188 str*.

2447. Pięćdziesiąt i dwie powieści z porównaniami. Xiążeczka do zabawy i nauki młodzieży dla wzbudzenia i ożywienia chrześciańsko-religiynego ducha na każdy tydzień roku całego z niemieckiego X. Pawła Aloizego Taisa. w Wrocławiu. 1821. (Dzien. Wil. 1821.)

2448. Biblija dla dzieci ozdobiona 48 rycinami Przekład z francuzkiego H. W. C. K. Z. (Wincenty z Ciechanowca Kiszka Zgierski) 1822 roku. Wilno w Druk. XX. Missyonarzow przy Kościele ś. K. 24.

2449. Historyia Szwenta ysz łatinyszka liżuwia pardieta ant Żemaytyszka par Symona *Staniewicze* Żemaytes' W ylniuje Drukarnioy antuliezias Sta Jona. po N. 431. Metuose Chryst. 1823. 8.

2450. Katechizm Historyczny krotko zawieraiący w sobie Pismo święte i naukę chrześciańską. Przez Xiędza Fleury Opata du Loc Dieu. w Wilnie nakł. i dr. Józ. Zawadzkiego 1825. 8. *91 str*.

2451. Katechizm Bibliyny to iest krótka i wyraźna nauka o tem co Pismo Swięte w sobie zawiera. Z niemieckiego F. A. Krummachera podług siódmey edycyi niemieckiey na polski ięzyk przełożony. w Wrocławiu u W. B. Korna. 1827. 8.

✦ ✦

2452. Mnemosynon Bibliorum per Conradum Boium. Crac. in Off. Hier. Vietoris. (Ban. H. D. K. P. I. 163.)

2453. Mikołay Rey. Księgi o Potopie Nocgo, dzisieyszym czasom bardzo potrzebne á pożyteczne.
Trzecieski, Zywot Reia.

2454. Historya o Heliaszu Proroku. w Krakowie w Druk. Wierzbięty 1572. 4. (L. S.)

2455. Hieronym Powaodowski. Skarbnica Biblii S. w Poznaniu R. 1577. (Siarcz.

2456. Sententiae sacrae ex Evangeliis dominicalibus et aliis scripturae Patribus, aetati puerili convenientes. Das ist geistliche Sprüche auss den Sontags und Fest-Evangeliis, und andern Stücken heiliger Schrifft vor die Jugend zusammen gezogen. Elbingae, excudebat Vendelinus Bodenhausen. 1662. 8. *7 ark*. (L. S.)

2457. Sententiae sacrae. Crac. Typ. Mic. Alex. Schedel. 1699. 12.

2458. Hauptsprüche—Sentencye zacne Pisma S. starego i nowego Przymierza—według niedzielnych, dorocznych świąt uroczystych Ewanieliy dla szkolncy młodzi zebrane i sporządzone. w Brzegu drukowano od Nieboszczyka Godofr. Tramp pozostałey Wdowy. 1743. 8. *155 str. 19 nieliczb*.
(Ban. H. D. K. P. III. 49.)

2459. Saba z Salomonem rozmawiniąca albo Enigmata Chrześciańskie Starego i Nowego Testamentu. przez M. G. H. *Bukoiemskiego*. w Berdyczowie w Dr. Karmelitów 1766. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2460. Historya bardzo piękna i ku wiedzeniu potrzebna o stworzeniu Nieba i ziemie i innych wszystkich rzeczy które żyją na świecie, A jako potym Pan Bog człowieka, to jest Adama i Ewę za żonę jemu, z kości jego stworzył, jako życie na tym, swiecie skończyli etc. z pisma S. krótko zebrana teraz na polski język z pilnością przełożona i do druku z dozwoleniem Starszych podana. 8. *47 str*. Bibl. Horod.)

5. *Wykład.*

a) *Żydowski.*

2461. Partitiones Codicis Hebraei, in quibus per quatuor sectiones, quibus Biblia Hebraea doctoribus divisa, omnia obstrusiora (*sic*) textibus sacris adjecta explicantur. Marginalia et finalia *ἐπισάγματα* varia enodantur, Chronologia, nomina librorum, et virorum secundum Hebraeos, et Summae singulorum diligenter tractantur, Prophetarum vita, tempus officij, et quot annos ante Christum quilibet vixerit, brevissime monstrantur. Liber, Biblia sacra lecturis in quavis lingua, maxime in Hebraea, utilissimus, cui similis labor in hoc genere nunquam antea visus, a iuvenibus et viris doctis saepe descriptus: nunc opera et studio M. Laurentl Fabricl Dantiscani, Professoris Hebr. Ling. in Acad. Wittebergensi, publici juris factus. Cum Indice accuratiore omnium quaestionum in hoc libro tractatarum. „*Qui nescit viam apertam ad Hebraeum Oceanum*, is hunc librum comitem viae sibi assumat. Wittebergae, Typis Johannis Gormanni sumtibus Clementis Bergeri. Anno M.DC.X. 4. *185 str. 2 ark. Przedmowy na przodzie i 7 kart regestru na końcu.* (L. S.)

2462. Enchiridion Psalmorum etc. *jak niżej*. Antverpiae ex Officina Michaelis Hillenii An. 1533. 12. (L. S.)

— — Coloniae ex Offic. Joan. Gymnici Anno MDXXXIII. 12. (L. S.)

2463. Enchiridion Psalmorum. Eorundem ex veritate hebraica versionem ac Joannis *Campensis* e regione paraphrasim, sic ut versus versui respondeat complectens. Concionem praeterea Salomonis Ecclesiastae per eundem Campensem ex Hebraico *παραφραστικῶς* traductam. Seb. Gryphius excud. Lugd. Anno 1537. 8. *202 kart nieliczb. 4 kartki regestra.*

Na 5 kartkach ostatnich: Ne aliquot pagellae vacarent, placuit orationem Salomonis quam in templi dedicatione habuit annectere: lectori pio rem multo gratiorem fore rati, quam si nudas chartas obiiceremus. Na początku wiersze Dantyszka i przedmowa tłómacza do niegoż. (L. S.)

Pachod Itschak timor Isaci; siue explicatio locorum Sacrae Scripturae et Talmudis, intellectu difficilium, multorumque Rabbinicorum dictorum, praesertim eorum quae in Talmude leguntur, de templi disturbatione: autore R. Isaaco fil. Abraham. Hebraice. Lublini. 1573. 4.

(Catal. des livres de la Biblioth. du Roi Paris 1739. Tom I. A. N. 850.)

2464. Liber Rabboth, sive glossa magna in Pentateuchum, et quinque libellos Ruth, Esther, Ecclesiasten, Cantica et Lamentationes; continens expositiones varias ex Talmude, et vetustis aliis Judaeorum libris collectas: autore Rabba filio Namchoni. Accedit commentarius in eandem glossam, qui dicitur Matanot Cahouna, sive munera sacerdotii; autore R. Issachar Beer F. Neftali. editio a multis mendorum millibus quae in Italicis et Thessalonicensi editionibus occurrunt, repurgata. Cracoviae apud Isaacum F. R. Aaron Prostitz. 1587. fol. (l. c. N. 693.)

2465. Toledot Isaac, generationes Isaaci seu commentarius in Pentateuchum autore R. Isaac Caro. Hebraice. Cracoviae 1588. fol. (l. c. N. 730.)

2466. Commentarii in Pentateuchum mystici, ex libro Zohar potissimum excerpti itemque in Cantica canticorum et Lamentationes Jeremiae: ad calcem adiectae sunt quaedam constitutiones, quarum autor idem est, qui libri Zohar. Hebraice. Cracoviae 1593. 4. (l. c. N. 692.)

2467. Commentarii in Cantica Canticorum et Lamentationes Jeremiae: ad calcem adiectae sunt quaedam constitutiones, quarum autor idem est, qui libri Zohar. Hebraice. Cracoviae 1593. 4.
(l. c. N. 811.)

2468. Eliahu Miszrchi, Elias orientalis; commentarius valde obscurus R. Eliae Misrachi, sive Orientalis, in commentarios R. Salomonis Jarchi super Pentateuchum. Hebraice. Cracoviae, ap. Isaacum F. R. Aaron Prosticz 1595. fol.
(l. c. N. 710.)

2469. Ammude Golah, cum aliquot animadversionibus. Hebraice. Cracoviae 1596. 4. (l. c. N. 770.)

2470. Jalcout, sive secunda pars commentarii in sacram scripturam, R. Simeon Haddarson; quae continet explicationem similem in Prophetas priores et posteriores et Hagiographa: authore eiusdem R. Simeon Haddorson. Archisynagogo Francofurtensi. Hebraice. Cracoviae per Isaac R. Aaron de Prostitz. 1596. fol. (l. c. N. 782. a.)

2471. R. Abraham ben R. Jehudah Chassan Commentarii in aliquot V. T. Libros Lublin. 1612. fol.
(Compen. Priest. Bibl. p. 6.)

2472. Beer Maiim Haiim, puteus aquarum viventium, seu commentarius duplex in Pentateuchum; quorum Beer Jacob, puteus Jacobi, alter primi interpretatio est, utrique ad commentaria R. Salomonis Jarhi accommodati; autore R. Jacob F. R. Isaac Cohen. Hebraice. Cracoviae. 1616. fol.
(Catal. de la Bibl. du Roy l. c. N. 795.)

2473. R. Jacob Fil. Isaac. Commentarii in Josuam et Judices. Lublini 1623. fol.
(Compen. Pries. Bibl. p. 21.)

2474. Imre Chefer, verba pulchra, seu sermones pulchritudinis, sive commentarius R. Nathan, Germani, in commentarios R. Salomonis Jarhi, et R. Eliae Orientalis super Pentateuchum. Hebraice. Lublini. 1637. fol.
(Catal. de la Bibl. du Roy l. c. N. 725.)

2475. Historya Paschy z dwuma Kommentaryuszami z tłómaczeniem Żydowsko-Niemieckiém z dodatkiem Schir Haschirim t. j. Pieśń nad Pieśniami. Wilno w Druk. Zymela Nochimowicza. 1825. *60 str.*
(Keppen. Библ. Лисmы 1825. p. 404.)

✦

2476. Herz Neftali Sepher zachar rab. Radices vocum veteris foederis. Szkłów 1806. 8.

b) *Chrześcjański.*

α) **w ogólności i miejsce ze Starego Testamentu.**

2477. J. Hermanni Janssens in Seminario Episcopali Leodii Scripturae S. ac Theologiae Dogmaticae Professoris Hermeneutica Sacra seu Introductio in omnes ac singulos Libros Sacros Veteris et Novi Foederis in usum praelectionum publicarum Seminarii Episcopalis Leodiensis. Volumen I. II. reimpressa. Vilnae typis Dioecesanis. 1830. 8.

✦

2478. a) Nicolai Arnoldi Lux in Tenebris etc. *jak niżej* Franekerae. 1667. 12.

b) Nicolai Arnoldi, SS. Th. Doct. et Profess. Lux in Tenebris, seu brevis et succincta Vindicatio simul et Conciliatio locorum Vet. et Novi Testamenti, quibus omnium sectarum Adversarii ad stabiliendos errores suos abutuntur. Editio quarta, magna parte auctior, ac utili sub calcem indice locupletior. Francofurti et Lipsiae, Sumptibus Martini Theodori Heybey, imprimebat Immanuel Titius. MDC.XCVIII. 4. *637 i 558 str. 7 kart na przodzie, i 17 rejestru na końcu, z wizerunkiem autora.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2479. Biblische Text-Chronica worinnen alle und jede Schrifft-Stellen welche in denen Ewangelischen Kirchen der Stadt Dantzig vom 3 Junii 1650 biss den 3 Maii 1761 auff veranlassung, derer Beth- Buss- und Danck-Tage in offentlicher Gemeine erkläret sind,— dargestellet werden. Dantzig drukts und verlegts Joh. Zach. Stolle MDCCI. 8. *211 str. oprócz regestru.*

2480. Quaestiones exegeticae in Sacram Scripturam Veteris et Novi Testamenti et earum elucidationes collectae ex variis authoribus in gratiam eorum quibus deest copia interpretum— Pars I. a Genesi usque ad Isaiae Prophetiam. Pars II. a Prophetia Isaiae usque ad finem Sacrae Scripturae. Opera et studio R. P. Martini BricTII S. J. Prutheno-Varmiensis. Brunsbergae typis Coll. S. J. A. D. MDCCXXVII. fol. Część I. *756 str. oprócz 3 kart na przodzie i regestru.* Cz. II. *491 str. oprócz regestru.*

2481. Compendium antilogiarum seu contradictionum apparenter talium Sacrae Scripturae ex diversis et selectis authoribus collectarum rito ordine A. D. MDCCLVI dispositum— cura et studio P. F. Mariani a S. Stanislao (*Sikorski*) natione Poloni olim Concionatoris Ordinarii, Philosophiae, Sque Theol. Professoris, actualis pro tunc Deffinitoris Provinciae S. Joachimi Ord. Discalceatorum SSS. Trinitatis— demum S. Theol. expositivae Professoris— Leopoli typis SSS. Trinitatis A. D. 1759. 8. *449 str. arkusz na przodzie i regestr.*

2482. Florianus Minasiewicz Tentamen publicum ex utraque S. Hermeneutices Veteris Testamenti Institutionum Parte. 1784. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

2483. Flor. Minasiewicz Positiones ex Hermeneutica tam veteris quam Novi Testamenti. Typ. Vid. Piller (Leopoli) 1785. 8.

(Sienk. l. c.)

2484. Joannes Potocki.. Positiones ex Hermeneutica tam Veteris quam Novi Testamenti et Patrologia ac historia literaria. 1785 Typ. Vid. Piller. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

✦

2485. Johannis de Turrecremata Cardinalis S. Sixti vulgariter nuncupati, Explanatio in Psalterium finit Cracis impressa *b. r. fol. 150 kart. Zob. Noty.*

2486. a) De afflictione Ecclesiae Commentarius in Psalmum XXI, per Andream Cricium Episcopum Praemislien. *Na końcu:* Impressum Cracoviae per Hieronymum Vietorem A. Dom. Mens. Ja. M.D.XXVII. 4. *40 kart nieliczb.*

Na karcie tytułowej obwódką drukarską ozdobnej 42 wier. łac. z napisem: Leonardus Coxus Anglus Lectori. Dedykacja do Królowej Bony trzy karty zajmuje. Ostatnie trzy karty mają następne wiersze łacińskie: In imaginem Passi Redemptoris nostri A. Cri. (Andreas Cricius) 30 wier. In Virginem Matrem sub Cruce. 24 wier. Vox afflicta Ecclesiae 14 wier. z podpisem: Ant. Medicus. Ad Clariss. Antistitem Praemisl. operis authorem. Dnum cum primis observandum Stanislai Hosii clientuli deditissimi Epigramma 32 wier. Ad eundem Tetrastischon 4 wier. Hexastichon.

b) De Afflictione Ecclesiae Commentarius in Psalmum XXI: juxta receptam Ecclesiae lectionem: per R. P. D. Andream Cricium Episcopum Premislien. *b. m. i r. 4.*

Poprzedza list Jerzego Sauromana Szlązaka do Stanisława Thursona Biskupa Ołomuniec. datowany z Rzymu 1 Kwietnia r. 1527. (Janoc. III. 64.)

2487. a) Kommentharz, albo wykład na Proroctwo Hozeasza Proroká, ktorego pismá, ku dzisieyszym czásom ostáteczným, własnie sie przydáć á przytrefić mogą. Teraz nowo po Polsku uczyniony. (*Pod tytułem, Herb. Mik. Radziwiła.*)— *Na końcu:* W Brzesciu Litewskim drukowano, Nakładem Oswieczonego Książęciá, Páná á páná Mikoláiá Rádziwilá, Woiewody Wileńskiego i t. d. Roku Páńskiego M.D.LIX. Miesiącá Lipczá. 4. *381*

Listow. 8 kart nieliczb. na końcu. Zob. Noty. (L. S. w Bibl. Ossolin.)

b) Hozeasz prorok z wykładem zacnego męża, w piśmie Ś. przedniego zebranym, przez Wita Theodora Norymberczyka z łacińskiego języka na polski przełożony, i nad pierwsze wydanie pilniey przeyrzany i teraz nowo wyrobiony. 1567. 4. *381 kart.* (Lel. II. 210.)

2488. Nicolai Falconii Harmonia Evangelica Polonica. Brestae Lithuanorum a. 1566. fol.

4 Ewangelie z wykładem wzięte z Biblji Radziwiłłowskiéj r. 1561. (Ringeltaube p. 160.— Miscell. Crac. 1814. I. p. 96., gdzie autora nazwisko przetłómaczone na: Sokołowski.)

2489. Psalmi sexagesimi octavi, pia et elegans explanatio, Nicolao Cossubucio a Zenibog, Notario terrestri Plocensi authore. Ad Reverendiss. D. D. Stanislaum Carnkoreski *(sic)* (Karnkowski) Episcopum Wladislavium. Coloniae, Excudebat Henricus Aquensis. Anno 1575. 12. *60 kart nieliczb.— a z nich Przedmowa do Karnkowskiego, 16 kartek. Zob. Noty.* (L. S.)

2490. Johan. Wigandi. Explicationes breves in XVI. XXII. CX. et CXVIII. Psalmos Davidis. Dantisci 1575. 8. (Pisan. p. 248.)

2491. Psalmi XV. Analysis exegetica, didactica ex moderatione Rev. Clariss. Viri D. Georgii Vechneri S. Teol. Doct. proposita a Mathia Ambroscio Polono responsuro. Adiuncta ab eodem Paraphrasis poetica tum graeca tum latina. Bethaniae (Bytom). typ. Dorferianis. A. 1622. 4.

Przypis. starszym kościelnym Tarnowskiemu Spytkowi, Jan. i Tomasz. Węgierskim. (Ju. I. 4.— Siarcz. I. 8.)

2492. Lyra prophetica Davidis Regis. sive analysis critica Psalmorum in qua omnes et singulae voces Hebreae in Psalterio contentae, tam propriae quam adpellativae (nulla excepta) ad regulas artis revocantur, earumque significationes genuinae explicantur: Elegantiae linguae proprie evolvuntur. Insuper Harmonia Hebraei textus cum paraphrasi Chaldaea, et versione graeca LXXII Interpretum, in locis, sententiis discrepantibus fideliter confertur. Cui ad calcem addita est brevis Institutio linguae Hebraeae et Chaldeae. Studio et vigiliis Victorini Bythneri Poloni, linguae Hebraeae Professoris. Opus novum: non antea in tali forma tractatum; in quo quid praestitum, Praefatio ad lectorem indicabit. Tiguri, ex typographia Bodmeriana mdclxx. (Etignard.)

2493. Johann Spangenberg Auslegung des LI Psalm Davids. Dantzig. 1679. 12. *Luter.* (Cat. Janss. 1702.)

2494. (Psalm Miserere p. X. Sawonarolę uwagami obiaśniony, z włoskiego na polskie przełożony przez X. Aniola *Polikowskiego* Zak. Kazn.)
(Chodyk. De reb. gestis Ord. Praed. p. 314.)

2495. Joannes Stanislaus Bochwic Litvano-Polonus: Disputatio theologica continens analysim exegeticam Psalmi XL. Lugduni Batav. 1716. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2496. Atrium Sapientiae apertum seu Expositio in primum caput Libri Sapientiae quatuor partibus exdivisa variis doctrinis et annotationibus cumulata multorumque praesertim concionatorum usibus a P. Antonio Swirczynski Polono Societ. Jesu Theologo accommodata. Anno m.dcc.xvi. Typis Collegii Leopolien. Soc. Jesu. 4. *220 str. oprócz 2½ ark. na przodzie i regestrów.*

Dedykacja: Constantino de Mrozowice Mrozowicki Juris Utr. Doctori Eccl. Metropol. Leopolien. Archidiacono.

2497. Theoph. Wernsdorf Prof. Gedan. Dissertatio de cultu astrorum a Deo gentibus profanis concesso ad locum Deut. IV. 19. 20. 1746.
(Acta Hist. Eccl. Nos. temp. Ir. Band. p. 958.)

2498. Assertiones Theologico exegeticae ex Prophetiae Isaiae explanatione in Universitate Leopolitana S. J. disputationi expositae. *b. m.* 1767. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2499. Krotki wykład psalmow Dawidowych, tłumaczonych porządkiem, jakim po sobie następują, z ich właściwém i literalném znaczeniem; tudzież z treścią każdego psalmu. Z francuskiego na polski przełożony przez X. Bazylego *Popiela* P. Grodziskiego. w Warszawie 1806. 8. *434 str.* (L. S.)

Na końcu załączony jest przekład przez niektórych, pieśni z pisma S., jako te Pieśni Mojżeszowej, Pieśni Ezechiasza, Habakuka, Zacharyasza, trzech pacholąt w piecu ognistym. (B.)

2500. Lectio literalis Psalmorum ex variis versionibus et precipue ex textu Hebraeo quibus facilitatur eorundem intelligentia ab Illustr. A. R. D. Thoma *Hussarzewski* Presbytero Saeculari Congr. Miss. S. T. D. in Universit. Imperatoria Vilnen. Publico Historiae Universalis Professore conscripta. Vilnae typis Congr. Missionis 1810. 8. *280 str. oprócz 4 kart na przodzie.*

β) miejsc Nowego Testamentu.

2501. Commentariolus Joannis Campensis, in duas Divi Pauli epistolas, sed argumenti ejusdem, alteram ad Romanos, alteram ad Galatas. Cracoviae excusus. Anno M.D.XXXIIII. *Na końcu:* FXcusum (sic) Cracoviae per Mathiam Scharfenberg Anno M.D.XXXIIII. 8. *32 kart nieliczb. druk. łaciń.*

Na początku list: Reverendissimo et trium linguarum peritissimo Patri Hieronymo Aleandro, Archiepiscopo Brundusino etc. Summi Pontificis apud Venetos Legato. datowany Cracoviae 27 Februarii A. 1534.

(Bibl. Puł. i Ossol. L. S.) *Zob. Noty.*

2502. Enarratio in duas Epistolas Pauli ad Philippenses praelecta anno 1560, a Georgio *Maiore* Theol. Doct. et Professore Wittebergae, Excudebat Johannes Lufft, anno 1561. 8. *184 kart i 16 na przodzie. Zob. Noty.* (L. S.)

2503. Apocalypsis. (rubro) To iest. Dziwna spráwá skrytych táiemnic Páńskich, ktore Janowi swiętemu, gdy był wygnan prze wyznánie wiary swiętey ná wysep kthory zwano Patmos, przez widzenia y przez Anyoly rozlicźnie zwiástowáne były. Pytayciesz sie o pismiech, ná ktorych zależy Krolestwo Páńskie. Bo srogi iest strách wpáść w ręce Bogá żywiącego. Z Drukárniey Mácieiá Wirzbięty. Roku Páńskiego 1565 4. *List. 199 22 kart nieliczb. na przodzie, i 15 na końcu. Na ostatniej* verso *znak drukarni Wierzbięty.*(L.S.)*Z. Noty.*

2504. Wykład na Pirwszą Kapitułę Jana Swiętego Ewangeliey, wedle pisma Swiętego Nowego Testhamentu. A przytym przydan iest na końcu drugi wykład Rzymskiego Zboru, ktory uczynili Philozophowie Szkolni, z wielkim zawikłanim prostoty Ewangeliey Swiętey, abyś dwie rzeczy przeciwne Wedle siebie położone pobożnie uwazaiąc mogł rossądzić, a lepszą obrać. *Bez imienia autora bez mieysca i roku.* (1568) 4. *Listow (stron) Lxiij. i 7 kart na przodzie.*

Na przodzie wstęp czyli przedmowa, i przestroga *ku Czytelnikowi*, iż ten wykład jest tylko tłómaczeniem z łacińskiego. Oryginał jest Fausta Socina; że zaś Grzegorz Pauli jest tłómaczem świadczy Sandius p. 23. 44. 66.— Zob. Bock p. 612. (L.S.)

2505. Wykład mieysc niektorych Pisma Starego y Nowego Testamentu, ktore Antychrist Bogiem Troycą y Chrystusem, przed Jezusem zmyślonym, zatrudnił, gdzie y respons naydziesz na wywody Antichrystowe o iego Troycy. *Bez imienia autora, bez miejsca i roku.* (1568) 4. *Alfabet 1 i 10 ark.* (L.S.) *Zob. Not.*

2506. Erazm Gliczner. (Commentarius in Epistolam Pauli ad Philemon). w Grodzisku. 1572. *Po polsku.* (Friese. Beytr. II. Th. 2 Bd p. 279).

2507. a) De loco Pauli in Epist. ad Rom. Cap. VII. Prosperi Dysydaei (Fausti Socini) cum nobilissimo quodam viro disputatio, in qua id prae-

cipue quaeritur, utrum Apostolus illic sub sua ipsius persona, de se ipso iam per Christi spiritum regenerato, nec ne loquatur. Cracoviae, Alex. Rodecius. 1583. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III· D2 N. 2440).

b) De loco Pauli Apostoli in Epistola ad Romanos Cap. Septimo, Fausti Socini cum nobiliss. quodam Viro disputatio; ante annos triginta, sub nomine Prosperi Dysidaei edita, nunc vero denuo excusa. Racoviae, Typis S. Sternacii. 1612. 8. *129 str.* (L. S.)

2508. F. Socini Senen. Defensio disputationis suae de loco septimi Capitis Epistolae, ad Romanos, sub nomine Prosperi Dysidaei, ante 12 annos ab se editae. Adversus Reprehensionis N. N. Ministri (ut vocant) Evangelici nuper scriptas, et ab amico ad se missas. Anno a Christo nato 1595. Racoviae Typis Seb. Sternacii, 1618. 8. *118 str.* (L. S.)

2509. Concionis Christi, quae habetur capite quinto, sexto, et septimo apud Mathaeum Evangelistam explicatio. Dictata a Fausto Socino Senensi. Opus ad finem non perductum. Racoviae, Typis Seb. Sternacii, 1616, 8. *373 str. 2 karty na początku i trzy na końcu.* (L.S.)

2510. Explicatio Primae partis primi Capitis Johannis, Scripta a F. Socino Senen. Adjectae sunt cap. 9 Epist. ad Rom. et aliorum quorundam S. Scripturae locorum, ejusdem auctoris observationes. Racoviae, Typis Seb. Sternacii, a. 1618. 8. *124 str. i karta przedmowy H. Moskorzowskiego.* (L. S.)

2511. G. K. Nazwiska z Objawienia Jana S. 1597. 4. (L.S.)

2512. Stanislai Socolovii Canonici Cracov. Sereniss. olim Stephani Primi Regis Poloniae Theologi in Evangelia Matthaei, Marci et Lucae Notae. Cracoviae in Architypogr. regia et ecclesiast. Lazari, editae. M.C.XCVIII (*sic zam.* M.D.XCVIII.) fol. *751 str. 3 kart na przodzie i regestr.*

Jest to 2gi tom Operum Sokołowskiego jak widać z napisu regestru. Od str. 746 są: *Odae tres funebres de laudibus Stanislai Socolovii, Andreae Schonaei, publici in Acad. Cracov. Philos. Professoris.*

2513. ****** Offiara Mikołaia Wołodkowicza. Annotacyi Nowego Testamentu Roku 1601. Marca 14 dnia wydana. 4. *55 kart nieliczb. i 4 na przodzie. Na odwrocie tytułu:* w Wilnie w Drukarni Jana Karcana. Nakładem samegoż authora tych książek.

Na końcu przedmowy do czytelnika te wyrazy: *Wydane te książki z maiętności moiey w ziemi Zmudzkiey leżącey, z Ugian.* (Data taż co wyżey). Jest to nic więcey jak treść albo Index Nowego Testamentu porządkiem alfabetu zebrany. Autor dyssydent. Gwiazdki na czele tytułu od Sobolewskiego położone znaczą rzadkość książki.

2514. Monotessaron Evangelicum seu catena aurea ex quatuor Evangelistis, totidemque pene millibus distinctionum, connexa. Auctore R. P. F. Severino Lubomlio Roxolano S. Theol. Doctore Conventus Cracoviensis Provinciae Polonae e Ordinis Praedicatorum. Operum Tomus Primus. Quo concionatoribus, generalis methodus, seu generale introductorium, in omnem modum et artem intelligendi, ac praedicandi Sacri Eloquii Scripturas ad cuiuscumque subiecti facillimam pertractationem, continua locorum serie, seu tabulis perpetuis exhibetur. Cum sex indicibus locupletissimis, in principio et in calce totius libri primi positis. Omnia Sanctae Catholicae Rom. Eccl. et S. S. D. N. Pauli Quinti eiusque successorum auctoritati, censurae, iudicio, a Filio obedientiae et fidei humiliter subiiciuntur. Cracoviae, in Offic. Typogr. Bazilii Scalscii. A. D. M.DC.VII. *1020 str.*

(Janoc. Nachr. I. 110)

Więcej nie wyszło. Miało być wszystkich Tomów dziesięć i zawierać sporne zdania i rozprawy o Jezuitach, tajemnicach nauce i texcie Pisma S. (Siarcz. I. 291).

2515. Fridericus Bartscius. In Evangelia Adventus commentationes. Crac. 1607. Typ. Nicol. Lobii 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

2516. Piotr Skarga. Areopag, to iest wykład słow S. Apostoła, ktoremi w Areopagu Trybunalisty pogańskie w Atenach, do uznania iednego prawego Boga, namawiał. w Krakowie. 1609. 4. (Nies. III. 719. N. 16).

2517. a) Commentarius in Epistolam Johannis Apostoli primam. Fausti Socini Senensis. Racoviae, 1614. 8. *523 str. 1 karta erraty na końcu i 3 na przodzie.*

Przedmowa Valentina Smalciusa ad Illustres Reipublicae Argentoratensis Senatores. Pisał to Socin r. 1604, to jest na jeden rok przed śmiercią. (L. S.)

b) Commentarius in epistolam Johannis Apostoli, Fausti Socini Senensis. Racoviae Sternacki 1628. 8. *528 str.* (Kat. Dupl. Puł. N. 149).

2518. Jacob. Capelli Observationes in Ep. ad Hebraeos. Gedani 1624. 8. (Compen. Pries. Bibl. p. 138).

2519. Commentarius in Epistoli ad Galatas, ex praelectionibus potissimum Johannis Crellii, Ecclesiae Racoviensis Ministri conscriptus a Jona Schlichtingio a Bukowiec, Ejusdem Eccl. Ministro. Racoviae, typis Sternacianis, 1628, 8. *316 str. 6 kart na końcu i 8 na przodzie.* (L. S.)

2520. a) Commentarius in Epistolam ad Hebraeos. Cum Indice rerum locorumque Scripturae. Racoviae typis Pauli Sternacii Anno Christi 1634. 8. *699 str. 20 kart na końcu i 17 na przodzie.* (L. S.) *Zob. Noty.*

b) Commentarius in Epist. ad Hebraeos ex Joh. Crellii praelectionibus conscriptus a Jona Schlichtingio. Racoviae typis Pauli Sternacii. 1636. 8. (Ban. H. D. K. P. II. 119).

2521. J. Crellii Franci Explicatio Capitis decimi quinti prioris epistolae Pauli ad Corinthios. Typis Pauli Sternacii A. D. 1635. 8. *282 str. i 4 karty na przodzie.* (L. S.)

2522. Commentarii in Evangelium Matthaei et epistolam Pauli ad Romanos inchoati a Johanne Crellio Franco. Typis Sternacii, 1636. 8. *249 str. 8 kart na końcu i 8 na przodzie przedmowy Jana Stoińskiego.* (L. S.)

2523. Commentarius in Epistolas Pauli Apostoli ad Thessalonicenses. Ex praelectionibus Johannis Crellii Franci conscriptus a Petro *Morskovio* a Morskow. Racoviae, Typis Pauli Sternacii 1636. 8. *247 str. i 5 kart przedmowy.*

Wyznaje autor w przedmowie, iż rzecz jest Krelliusza, a słowa jego. Krelliusz miał zwyczaj nie z pisma lecz ustnie wykładać Apostołów: za radą samego Krelliusza Morskowski pisał, co na lekcjach słyszał i dawał nauczycielowi do przejrzenia i poprawy. Stąd urosło dzieło niniejsze. (L. S.)

2524. De Capite 7. ad Romanos publice defendet Georgius Gleinigius Lesnâ Polon. Franequerae. 1639. *2 ark.*

Dysputa miana pod przewodnictwem Jana Makowskiego S. T. D. (L. S.)

2525. Georgius Wechnerus. Sinus Abrahae cujus Lucae XVI. fit mentio. Lesnae Pol. ex offic. Typ. Wigandi Funccii. 1639. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2526. Dissertatio Theologica continens Exegesin Dicti Apostolici Rom. III. vers. 23. 24. 25. 26. de Justificatione hominis peccatoris coram Deo, Ejusque causis omnibus, quam — publice ventilandam proponit Abrahamus Heyseus Dantiscanus. Rostochii Typis imprimebat Nicolaus Keil. M.DC.XLIV. 4. *2½ ark.* (L. S.)

2527. Abrah. Calovii Vestibulum in Epistolam ad Hebraeos. Dantisci 1649. 4. (Compen. Pries. Bibl. p. 137).

2528. Mart. Spilenbergeri Distinctiones et sententiae Theol. in Evangel. S. Marci. Gedani 1659. 2. (Compen. Pries. Bibl. p. 111).

2529. Apocalypsis reserata, d. i. Geöffnette Offenbarung Johannis, darinnen nach gemachter Eintheilung der Zeiten N. Test. in das Reich des Drachens, die Stadthalterey des Antichrists, der ruhige Zustand der Kirche im Reiche Christi, durch Erklärung des XI. und XVI. Capitels, gezeiget wird, was bey diesen unsern Zeiten 1) bisher er-

füllet worden, 2) jetzund in vollem Effect stehet, 3) und nunmehr im bald künftigen Jahre zu erwarten ist. Elbingen, auf Kosten Jac. Weissens. 8. *7 ark*. *Rzadkie*.

Z refutacji pisma przez Jana Henryka Ursina który żył około połowy wieku XVII. miarkować można że i to wyszło około tegoż czasu. (Vogt. Catal. libr. rar. p. 39, 716)

2530. Jonae Slichtingii de Bukowiec Notae in Doct. Georgi Vechneri concionem, quam habuit super initium Evangelii Joannis Lesnae A. 1639. Racoviae typis Seb. Sternacii. 1644. 8. *186 str*.

Drukowano rzeczywiście w Amsterdamie. (Bant. H. D. K. P. II. 115.)

2531. Christoph. Sandii Interpretationes paradoxae quatuor Evangeliorum; quibus affina est dissertatio de Verbo, una cum appendice. Cosmopoli (Amstelodami) ap. Libertum Pacificum. 1670. 8. *416 str*.

(Catal. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D. 2. N. 2461. — Vogt, Catal. Libr. rar.)

2532. Sam. Przipcovii Equitis Poloni, et Consiliarii Electoris Brandeburgici *Cogitationes sacrae* ad initium evangelii Matthaei et omnes epistolas apostolicas nec non tractatus varii argumenti praecipue de jure Christiani Magistratus quorum Catalogus post praefationem exhibetur. Eleutheropoli a. 1692. f. *900 str*.

Jest to Tom 7my Biblioth. Fratrum Polon. zawierający w sobie wszystkie pisma Przypkowskiego. W przedmowie jest wiadomość o życiu autora. W dziele, Bibliothèque Universelle de l'année 1639 Pol. XXIV. p. 1—40 jest treść pism Przypkowskiego w tym Tomie zawartych. (L. Sob.)

2533. Stephani Wolters, Weissheit und Krafft Epistolischer Lehren, über die gewöhnliche Sonntägliche Episteln. Dantzig 1704. 4.

(Cat. Janss. 1706.)

2534. Nowy Testament, Ewanielia, Dzieie, i Pisma Apostolskie w swoich wyiątkach, treści i wykładzie ze stosunkiem starego do nowego Testamentu do Pacierza dla każdego wieku i stanu Chrześcian przez X. Filipa Neryusza Golańskiego Schol. Piar. w Imp. Uniwer. S. T. D. Professora Pisma S.

Utaileś to przed mądrymi i przezornymi, a małym obiawileś.

Math. XII.

Za pozwoleniem Wyższey Władzy Duchowney. W Drukarni Dyecezalney u XX. Missyonarzow. (w Wilnie) *b. r.* 8. *VI. 421 str. i reg.*

2535. a) Vivificae passionis Christi Historica explanatio, cum doctissima applicatione ad sacrificium utriusque testamenti, Per eximium uirum Johannem Leopoliensem, Artium et Theologiae professorem, Canonicum Sancti Floriani, Cathedralis Ecclesiae Cracouien. olim ecclesiasten ordinarium congesta et pronunctiata. Cracouiae ex officina Vngleriana. Anno domini M.DXXXVII. 8. *89 kart nieliczb. druk gocki.*

Na odwrocie tytułu bardzo gładki holcsztych. — Dedykacją poprzedzają naprzód 14 w. ł. do Pobożnego Kapłana (*Pio Sacerdoti*) i 4 w. do Chrześciańskiego czytelnika, powtóre: Imiona 16tu autorów w tém dziele cytowanych. *Zob. Noty*.

b) Vivificae Passionis Christi Hystorica explanatio, cum doctissima applicatione ad sacrificium utriusque testamenti. Per eximium uirum Joannem Leopoliensem etc. congesta et pronunciata. Jam iterum recognita et a mendis plurimis purgata. Cracovie ex Officina Vngleriana. An. Domini M.D.XXXVIII. 8. *59 kart.*

Na odwrocie karty tytułowej holcsztych, który, tak układem swoim, jak wykonaniem, przewyższa produkcje tego rodzaju poźniejszych wieków w Polsce. *Zob. Noty*.

II. Ojcowie SS.

1) *Zbiorowo.*

2536. Sanctissimorum Patrum eorundemque eruditissimorum virorum Basilii Magni Jo. Chrysostomi, Jo. Damasceni et Symeonum Metaphrastae, ac Junioris Theologorum. Pauli quoque Monachi, Orationes in divini corporis communione, itemque alias quaedam dicendae, per Philippum *Gundelium* e graeco iam primum integre tralatae. *Na końcu:* Cracovię apud Hieronym. Viet. 1522. 8. *22 kart. nieliczb.* (L. S.)

2537. a) Orationes quedam devotissime Basilji Magni, et Chrisostomi de communione Eucharistiae, a Francisco *Rholandello* Taruisiensi e graeco translatae. Craconiae ex Officina Typographyca Vngleriana. Anno Domini 1540. 8. *32 kart nieliczb. Druk. łacin. Na tytule:* Ad Lectorem libellus per Philippum Gundelium Boium. 8. wier. łac.

Są tu modlitwy nie tylko Bazylego i Chryzostoma, lecz i innych.

b) — — Typ. Hier. Scharffenbergii 1555. 8. (L. S.)

2) *Pojedyńczo.*

Ignacy.

2538. *ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ Αρχιεπισκόπȣ Θεȣπολεως Αντιοχείας, Επιϛολαί.*
α. Πρὸς Σμυρναίȣς.
β. Πρὸς Πολύκαρπον Επίσκοπον Σμύρνης.
γ. Πρὸς Εφεσίȣς.
δ. Πρὸς Ρωμαίȣς.
ε. Πρὸς Φιλαδελφεῖς.
ϛ. Πρὸς Μαγνησίȣς.
ζ. Πρὸς Τραλλησίȣς.
Na końcu: Samosci. In Typographia Academiae Martinus Lenscius excudebat. M.D.XC.VII. 4. *88 kart.*

Wydał z manuskryptu Krakowskiego Fabian *Birkowski*, na druk nakład wyłożył Kardynał i Biskup Jerzy Radziwjłł. Trzecią część prawie zajmuje przemowa o życiu S. Ignacego. (Janoc. Nachr. N. 220.)

Justyn.

2539. Swiętego Justyna Filozofa y męczennika Rozmowa s Tryfonem Zydem, do Marka Pompeiusa napisana. W ktorey się zamyka nauka, o prawdziwym poznaniu iednego Boga, y Poslanca iego Jezusa Chrystusa, ktora nie tylko Żydowski ale y Sabellianow starych y dzisieyszych błąd wywraca. Ktey Rozmowie przydan iest List krotki tegosz Justyna do dwu Braciey. W ktorym wypisuie iaki ma być żywot y obyczaie prawdziwego Chrzecijanina. Żył Justyn po narodzeniu P. Chrystusa we stu leciech: A potym dla wiary zamordowan Roku 141. Tak iako w żywocie iego naidziesz. Drukowano w Nieswiżu, w Drukarni Danielowey. Roku 1564. 4. *listów 148 po ied. str. liczbow., 4 ark. na przodzie, gdzie* Przedmowa i Żywot s. Justyna, *i 3 ark. na końcu, gdzie jest regéstr i Odezwa tłumacza do Czytelnika pod napisem:* Appendix, *to iest, przyczynek na zamknienie thych Ksiąg. Na końcu tey odezwy podpisał się tłumacz: Laurentius Criscovius.*

Dzieło niezmiernej rzadkości, którego ani Bock ani Sandius nie wymieniili. L. S.) *Zob. Noty.*

TERTULJAN.

2540. Q. Septimi Florentis Tertulliani de praescriptionibus adversus omnes haereticos Liber distinctus in capita, et brevibus notationibus ex Jacobi Pamelii commentariis illustratus. Superiorum permissu. Cracoviae In officina Andreae Petricovij A. D. 1605. 32. (B. Horod.)

BAZYLI.

2541. Basilii Magni, Archiepiscopi Caesareae Cappadociae, de Moribus Orationes XXIIII à Simone Magistro ac sacri palatii quaestore, ex eius scriptis in unum congestae nunc primum in lucem editae Stanislao *Ilouio* interprete. Venetiis MDLXIIII. 8. (Tom I.) *52*, T. II. *38*, T. III. *44*, T. IV. *39 kart z jednej stony liczbow.*, *oprócz tego karty na przodzie każdego tomu. Zob. Noty.*

Tom IV. z winietką na tytule odmienną, Venetiis ex officina Jordani Ziletti, na końcu taki napis: *Venetiis Joann. Gryphius excudebat.* M.D.LXIIII.

b) — — ex Offic. Typogr. Nicol. Bassaei 1598. 8. *512 str.*

c) — — Ethica sive sermones XXIV de civili sapientia Christianorum in locos communes reducti, collecti ac congesti ex scriptis D. Basilii M. Studio Simonis Magistri, nunc primum e MSS. Codd. editi gr. et lat. ex inteterpretatione Stanislai *Ilovii*. Francofordiae Petrus Kopffius 1611. 8.

3542. Книга иже въ святыхъ отца нашего Василія Великаго, Архіепископа Кесаріа Каппадокійскія. З друкарнѣ Острозское выдана есть въ лѣто отъ създанія міру ζρβ 7102, а отъ поплоти рождества Га Ба и спаса нашего Іс. Ха 1594 мѣсяца марта 3 дня. *На конци:* Сія книга Василія Великій повелѣніемъ и власнымъ коштомъ и накладомъ, трудомъ и промысломъ Ясне освецоного вельможного княжати Константина Константиновича Острозскаго, воеводы Кіевскаго, маршалка Земли Волынское, Старосты Владимерскаго etc. выдана есть.
(Strojew N. 75—L. S.)).

2543. S. Bazyliusz Wielki, przedtym greckim łacińskim i Słowiańskim, a teraz polskim językiem pokazany. *b. m.* 1686. fol.

Autor ma być Teofil Rutka Jezuita.
(Sienk. Dod. do Bent.)

CYRILLI.

2544. a) Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ὑμῶν Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολυμῶν μυσταγωγικαι κατηχησεις πέντε πρὸς τοὺς νεω-φωτίςους. Sancti Patris Nostri Cyrilli Archiepiscopi Hierosolymorum Mystagogicae Catecheses quinque, ad eos qui sunt recens illuminati. Quae nunc primum et Graece et Latine simul eduntur, ut qui dubitet de Latinis, ad Graecas possit recurrere, is qui Graecas non satis intelligat, Latinas legat. *Joanne Grodecio* interprete. Viennae Austriae in Aedibus Collegii Caesarij, Societatis Jesu, Anno M.D.LX. 4. *Text grecki ma kart XIIII. i jedną nieliczbowaną, na omylki druku. Przekład łaciński kart XV. i 5 kart nieliczbow. na przodzie, gdzie oprócz osobnego tytułu dedykacya.* (L. S.) *Zob. Noty.*

b) — — Parisiis 1564. 8. (L. S.)

c) — — Antverpiae Excudebat sibi et Materno Cholino, civi Coloniensi, Christophorus Plantinus, 1564. 8. *351 str. 6 kart regestru na końcu i 8 kart na przodzie.* (L. S.)

d) — — Studio et opera *Joannis Prevotii*. 1631. fol.
(Bibl. Król. w Paryżu. (L. S.)

2545. a) Sancti Patris nostri Cy-

rilli Archiepiscopi Hierosolymorum Catecheses illuminatorum Hierosolymis XVIII et quinque Mystagogicae. Quae tempore quidem Hieronymi et Damasceni extabant, ut ipsi testantur; proximis vero aliquot seculis, in abstrusis quibusdam locis delitescentes, nunc primum Latinitate donatae in lucem prodeunt. Joanne *Grodecio* P. et J. U. D. Decano Glogoviensi, Vratislaviensi Varmiensique Canonico, interprete. Coloniae apud Maternum Cholinum. 1564. fol. *205 str. i 10 kart na przodzie.*

Tu Dedykacja: 1) Reverendiss. in Chr. Patri et Dom. D. Caspari D. G. Episcopo Vratislaviensi, superioris et inferioris Silesiae Capitaneo. 2) De Cyrilli vita et scriptis. Ta wiadomość o życiu i pismach Cyrilla ma na końcu datę: Scriptum Tridenti durante Concilio oecumenico die nona Julii Anno D. 1563. 3) Index rerum memorabilium etc. *Zob. Noty.*

b) — — Lutetiae Parisiorum apud Claudium Morellium mdcviii. 4.

Toż in Theatro Sheldoniano, Oxoniae mdccm. fol. i w Zbiorze dzieł S. Cyrylla przez Anton. Touttée Lutetiae Parisiorum mdccxxx. fol.

2546. Казанье святого Кирилла, патриархи Іерусалимского, о Антихристѣ и знакохъ его, з розширеніемъ науки противъ ересей розныхъ. Kazanie S. Cyrylla, patryarchy Jerozolimskiego, o Antichryście y znakoch iego, z rozszyrzeniem nauki przeciw herezyom roznym w Wilnie roku od stworzenia świata 7104, а отъ воплощенья господа нащего Іс. Христа 1599. 8. *224 kart.*

Na odwrocie karty tytułowej, herb Xięcia Ostrogskiego, któremu książka ta poświęcona. (Strojew. N. 35.)

2547. S. Cyrillus Patryarcha Alexandryiski — z różnych swoich ksiąg iak z grobu na swiat wyprowadzony przez X. Theofila *Rutke* S. J. R. P. 1697. w Lublinie w Druk. Koll. S. J. 4. *235 str. 10 kart na przodzie, 3 na końcu.*

Przypis. Gedeonowi Wojnie Orańskiemu Episkopowi Chełmskiemu.

2548. Св. Кирилла Апхіепископа Іерусалимскаго поучительныя слова изданіе вторoе въ Гроднѣ 1786. fol.

Pierwsze wydanie w Moskwie r. 1644. Jedna tu jest tylko nauka S. Cyrilla, i to skażona. Autor jest Stefan Zizani Białorusin. (Sopik. N. 570.)

2549. Св. Кирилла Архіепископа Александрійского Слово о исходѣ души отъ тѣла переводъ съ Греческого. Издано Старообрядцами. въ Почаевѣ 1797, 8. (Sopik. N. 574.)

Grzegorz Nazianzeń.

2550. Sententiae et Regulae vitae, ex Gregorii Nazianzeni Scriptis collectae per Joannem Sambucum Pannonium — Interprete M. Joanne *Novacio* de Dys. Crac. ex offic. Lazari, 1578. 4. *76 str.*

Tłómacz powiada w przedmowie, iż te gnomy przeszłego roku ofiarował w rękopiśmie Stan. Karnkowskiemu Bisk. Kuj. tak przepisane, aby z textem greckim mogły wyjść na jaw. Tymczasem zaś wydaje samo ich tłómaczenie. (L. S.)

2551. Вирше съ трагедіи Хс Пасхонъ, съ Григорія Богослова, во свяпый великіи Пѣтокъ, и на день Воскресенія Христова. во Львовѣ. 1630. 4.

Językiem białoruskim. (Sopik N. 199.)

Epifani.

2552. S. Epiphanii Cypri Oratio in Sepulturam Corporis Domini. Nunc primum in lucem edita ex Bibliotheca Simonis Simonidae. Samosci. Cum Privil. Pont. Sanctit. et Regiae Maiest. Martin. Lenscius Typogr. Acad. excudebat. A. D. m.dc.iv. 4. *33 str. i 4 kart na przodzie.* (Janoc. Nachr. V. 217.)

— — gr. et lat. Parisiis 1612. (L. S.)

Jest to tłómaczenie mowy S. Epifaniu-

sza εἰς τὴν θεοσσωμον ταφήν, która do wątpliwych należy (Fabricius Bibl. gr. T. VIII. p. 273.) przez Stanisława Phaenickiego. Znajduje się ona w zbiorze dzieł tego świętego, po łacinie wydanych przez Sebastiana Cramoisy, o czém Fabricius Biblioth. Gr. Vol. VII. Lib. V. Cap. II. p. 419 i 428. *Zob. Noty*

JAN CHRYZOSTOM.

2553. Divi Joannis CHRYSOSTOMI, Archiepiscopi Constantinopolitani, De divitiis et paupertate, Oratio. A Martino *Cromero* E Graeco Latine facta

Clementis Janitii, P, L, Epigramma.
Pauperiem frustra laudas *Chrysostome* nostro
Tempore, quo solas vulgus adorat opes.
Dicèris stolidus, dicèris sordidus, uni
Vis homini famulos qui satis esse duos.
Addere debueras alios praeeuntia longa
Agmina, equos, scurras, tympana, nabla, coquos.

Na końcu: Cracoviae ex ędibus. Hieronymi Vietoris. Anno Domini M.D.XLI. 8. *3 ark. druk piękny i poprawny. Text grecki obok tłómaczenia. Zob. Noty.*
(Janoc. Nachr. V. 202.)

2554. Divi Joannis CHRYSOSTOMI Orationes duae; de Humilitate Animi, et de Uxore et Pulchritudine. Martino *Cromero* Interprete. Cracovię apud Hieronymum Vietorem. Anno Domini M.D.XLV. 8. *5½ ark. Druk podobny do poprzedzającego. Text grecki obok tłómaczenia.*

Kromer przypisał to tłómaczenie Samuelowi Maciejowskiemu Biskupowi Płockiemu, gdzie powiada, że pracą tą słodził żal ze śmierci Gamrata dobroczyńcy swego.
(Janoc. Nachr. V. 203.)

2555. Divi Joannis CHRYSOSTOMI de ingluvie et ebrietate oratio, a Martino *Cromero* e graeco latina facta. *Na końcu:* Cracovię in ędibus Hieronymo Vietoris. A. D. 1541. Mense Junio. 8. *11 kart.*

Przedmowa krótka do Jana Tarnowskiego. (L. S.)

2556. Divi Joannis CHRYSOSTOMI Archiep. Constantin. de non contemnenda Ecclesia Dei et mysteriis oratio, e graeco in latinum versa. Martino *Cromero* auctore. *Na końcu:* Cracovię ex ędibus Hier. Viet. 1541. Mense Majo die VII. 8. 1½ *ark.*
(L. S.)

Dedykacja Pietrowi Gamratowi.

2557. a) *D. Joannis* CHRYSOSTOMI Orationes Octo, ex antiquo exemplari Graeco in Latinum versae, et aliis eius Homelijs et operibus non adjunctae, Martino *Cromero*, Canonico Cracoviensi, Oratore et Secretario Regio Interpretete, in lucem denuo aeditae.
I. De non contemnenda Ecclesia Dei et divinis Mysterijs.
II. De divitiis et paupertate.
III. De Ingluuie et Ebrietate.
IIII. De Aduersa Valetudine.
V. De anima.
VI. De Humilitate.
VII. De Auaritia.
VIII. De uxore et Pulchritudine.
Moguntiae apud S. Victorem, ex officina Francisci Behem Typographi Anno M.D.L. 8. *78 kart i jedna bez liczby na końcu, gdzie podobnyż podpis drukarski.*

Textu greckiego w tém wydaniu niema. Por. Janoc. Nachr. V. 204. Bentkowski (II. 716) mylnie wymienia wydanie Moguńckie r. 1530.

Mowy naprzód pojedynczo wydawał Kromer w Krakowie, i te edycje są nadzwyczaj rzadkie. Załuski miał tylko *drugą* osobno, oraz *szóstą* i *ósmą* razem drukowane. W Bibliotece Puławskiej jest tylko *pierwsza* i *trzecia*, pojedynczo drukowane, u Vietora r. 1541. Czy *czwarta*, *piąta* i *siódma*, podług porządku tu wyrażonego, z tejże drukarni i tegoż roku wyszły, niewiadomo. Zob. Nry poprzedzające. Edycją tę Moguncką wszystkich *ośmiu* mów razem, wydał Jan *Cochlaeus*, Kanonik Wrocławski.

Wydanie niniejsze bardzo jest rzadkie. Miał Sobolewski je z Bibl. Cesarskiej w Wiedniu. Inne wydanie, także rzadkie, tamże się znajduje, którego opis w następnym numerze. (L. S.) *Zob. Noty.*

b) Aliquot Orationes D. Chrysostomi Graecae et Latinae, ante hoc tempus Graece nunquam editae, Latine tantum semel: cum *Epihpanii* quadam oratione, ac Historia de *Jesu Christo:* interpretibus Martino *Cromero* et Vito *Amerpachio.* Accessit quoque rerum et verborum memorabilium Index. Basileae, per Joannem Oporinum. *Na końcu:* Basileae ex Officina Joannis Oporini, Anno Salutis humanae M.D.LII. Mense Martio. 8. *1 ark. na przodzie dedykacji, 95 str. textu greckiego. 203 str. przekładu łac. i 10 kart regestru. Zob. Noty.*

2558. S. J. Złotoust. Besiedy na PosłaniaS.ApłaPawła.*Zaczęto drukować roku od stworzenia* ζρκϑ (*) (7129) *od narodzenia Chr.* αχκα (1621)*miesiącaMarca*16 *dnia.Skończono* ζρλα(7131)od narodzenia αχκγ (1623). fol.

Z przedmową Elizeusza Pleteneckiego, bez tytułu. (L. S.)

2559. Бесѣды на посланія С. апла Павла, *Tam.* г. αχκγ (1623.fol. (L.S.)

2560. Іже вь С. о. н. Іωáнна златоустаго бесѣды на дѣянія. *w Ławrze Pieczerskiey Kijowskiey* г. αχκδ (1624). fol. (L.S.)

2561. Книга иже въ святыхъ отца нашего Іоанна Златоустаго архіепископа Констентинаграда, Маргаритъ глаголемая. 3 друкарнѣ Острозское выдана есть. 4. *8, 331 i 204 kart.*

Na odwrocie herb Xięcia Ostrogskiego.

Na końcu: Божіею помощію, промышленіемъ и всѣмъ накладомъ благочестиваго и христолюбиваго князя Констянтина, въ святомъ крещеніи нареченаго Василіа, княжати Острозскаго, воеводы Кіевского, маршалка земли Волынское, старосты Владимерскаго и прочая, выдруковася и съвершися книга сія, блаженаго Іоанна Златоустаго,глаголемаа Маргаритъ, съ прочими душеполезными словы, къ ней приложеными, въ богоспасаемомъ градѣ Острозѣ, въ лѣто отъ созданія міра седмыя тысящи 104, а отъ по плоти рожества Господа Бога и спаса нашего Іс, Христа тысяща 595, мѣсяца іюля дня 16; давшему же Богу начати и съвершити благоизволившему честь и покланяніе, слава и держава, въ вѣкы, аминъ. (Strojew. N. 33.)

2562. Поученія св. Іоанна Злотоустаго. Гродна 1798. fol. (Sopikow I. N. 868.)

Hieronym.

2563. Divi Eusebii Hieronymi Stridonensis Epistola ad Rusticum Monachum, qua vivendi formam praescribit,per*Erasmum Roterodamum* diligentissime recognita. Cracoviae apud Hier. Vietorem 1518. 4.

Wiersz Leonarda Cox do wydawcy Macieja. Holsteina, rodem ze Szląska. (Janoc. I. 124.)

2564. Aliquot Epistolae Divi Eusebii Hieronymi Stridonensis, refertae saluberrimis praeceptis, ad vitam recte instituendam mire facientes, ac ab *Erasmo Roterodamo* pristinae integritati restitutae. *Na tytule: Elegia* Agricoli *na cześć S. Hieronyma. Na końcu:* Apud inclytam Poloniae Cracoviam Typis Hier. Vietoris. Anno ab orbe redempto M.D.XIX. *Zob. Noty.*

(Janoc. Nachr. IV. 138. — Janociana I. 12.)

2565. Hieronymus Eusebius Stridonensis. De custodia virginitatis. Crac. Hier. Vietor. 1519. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2566. Сказаніе нелживое отъ мужа проведна и свята Западныя церкви великаго учителя Іеронима о Іудѣ бывшемъ предатели Господа нашего Іисуса Христа.

Bez karty tytułowej. Druk w Polsec. (Sopikow I. 197.)

(*) W niedostatku charakterów sławiańskich, trzeba było mieć ucieczkę do wyrażenia lat sposobem przyjętym w rachubie greckiej, ze słowiańską zgodnej.

AUGUSTYN.

2567. Divi Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, de Vita Christiana, ad sororem suam viduam, Liber Unus. Cracoviae Hieronymus Victor excudebat. A. D. 1529. Kalendis Septembribus 4.

Przedmowa Walentyna *Eckiusa*, ad Michaelem de Vratislavia Principem, Inclytae Cracoviensis Universitatis Theologum et Philosophum — Sapientissimum suum Praeceptorem. (Janoc. I. 70.)

2568. De moribus Ecclesiae Catholicae Divi Aurel. Augustini Hipponen. Episcopi Liber I. Sub auspicio Rever. D. Petri Tomicii, Antistitis Cracovien. editus per Joannem *Ceruum* Tucholien. Eiusdem Celsitudinis Servitorem Minimum. Cracoviae in Offic: Floriani Unglerii. An. D. M.D.XXX. die 12 Mensis Junii. 4. (Janoc. I. 34.)

2269. a) S. Aureliusza Augustyna Biskupa Hipponeńskiego. Ksiąg pięcioro. *Rozmyślania. Mowy tajemne. Broń Duchowna. O skrusze Serca. O Marności Swiata.* Teraz nowo z łacińskiego języka na polski według pewnieyszych Exemplarzów przełożone y paragrafami Rozdziałow oznaczone, przez Piotra Kazimierza *Tryznę* Starościca Bobroyskiego w Wilnie w Drukarniey akademiey Societ: Jesu. 1617. 4. *156 kart oprócz przedmowy i regestru.*

Dedykacya Zofiey z Kielca Chodkiewiczowey Wojewodzinej Wileń. Hetmanowey W. X. Lit: (Ad: Zaw. Noty.)

b) S. Augustyna Hypponenskiego Biskupa Rozmyslania Nabożne. Mowy taiemnę do P. Boga. Broń duchowna. Przez Jego Mci P. Piotra *Tryznę* na polskie przełożone. A teraz nowo dla nabożnego Czytelnika przedrukowane. w Krakowie, w druk. Andrzeja Piotrkowczyka, 1644. 8. *386 str. 3 karty regestru i 7 kart na przodzie przedmowy.* (L.S.) *Zob. Noty.*

c) S. Augustyna Hypponenskiego Biskupa Rozmyślania nabożne. Mowy taiemne do P. Boga. Broń duchowna. O skrusze serca i marności swiata, przez Piotra *Tryznę* na polskie przełożone. w Krakowie w Druk. Andrz. Piotrkowczyka r. 1644 przedrukowane. A teraz dla mało wiedzianey tey xiążki i t. d. expensem pewnego nanowo przedrukowane w Poczajowie u OO. Bazylianow r. 1777. 8. *IV. i 408 str.*

(Dzien. Wil. 1819. II. 553).

2570. Gratianus Melitho Salisburgensis. Asserta Concordia S. Thomae cum S. Augustino Zamoscii Typis Acad. impressa, Lublini disputationi exposita An. 1669, nunc notis theologicis illustrata. *b. m. i r.* 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2571. Nauki chrześciańskie, to iest: sentencye z ksiąg Augustyna S. wyięte z łacińskiego na polski ięzyk przełożone przez Andrz. Chryz. *Załuskiego* Biskupa Warmińskiego. w Warszawie w Druk. Piar. 1686. 4.

— — w Kaliszu 1730. fol.

U Niesieckiego IV. 660 mylnie wydrukowany rok druku: 1630. (Ju. r. ms.)

2572. Electa Divi Augustini Ecclesiae Doctoris a Celsiss. Principe Casimiro Floriano Czartoryski Archiepiscopo Gnesn. ex septem Divi Doctoris Tomis inter publicas Regni et Cathedrae Vladislaviensis curas A. D. 1671 accurate collecta et Perill. ac Rever. D. Thomae Stanislai Niemierza Archidiaconi Vladislavien. cura — A. D. 1688 publicae luci exposita. In Typogr. Coll. Posnan. S. J. fol. *844 str. 2 ark. na przodzie i regestr.*

2573. Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Soliloquia, Meditationes, et Manuale, *wierszem polskim* w Nancy MDCCXXXXV. 8. *Alfabet 1 i ark. 3.*

Tłómacz Stanisław I. (*Leszczyński*) Król Polski, Xiążę Lotaryngii i Baru. (Jan. Pol. I. 41.)

2574. Ś. Augustyn Biskup Hipponeński Kościoła Bożego Doktor, w pięciu traktatach z ksiąg jego wyjętych wiernie na polski przetłumaczony staraniem i kosztem JP. Mateusza *Kraszewskiego* Opata Kongregacyi Czerwieńskiej XX. Kanonikow Lateranenskich Kanonika Katedr. Płockiego, za dozwoleniem zwierzchności Duchowney przedrukowany w Warszawie w Drukarni JKM. y Rzpltey XX. Schol. Piar. roku Pańsk. 1759. 8. *prócz przemowy i regestru na końcu*, *404 str*.

2575. Ś. Augustyna Hypponeńskiego Biskupa Duchowne traktaciki. 1. Manuale albo broń duchowna. 2. O skrusze serca. 3. O marności świata. Przedrukowane w Wilnie w Druk. XX. Bazylianow R. P. 1760. 12.

2576. Augustyna S. Hypponeńskiego Biskupa Rozmyślania o skrusze serca y marności świata. w Poznaniu 1770. 8. (Kat. Grölla 1793.)

Zapewne i to powtórzenie tłómaczenia wyżej przytoczonego przez *Tryznę*.

◆

2577. Bened. Herbest. Explicatio Augustini Sententiae de SS. Eucharistia. Coloniae 1567. (Bent. Noty.)

Makary.

2578. Духовныя бесѣды святого отца нашего Макарія пустелника Египетского: о досконалостѣ христіянъ православныхъ, многими пожитками душезбавенными наполненыи и всѣмъ стараючимся о спасеніе души своей велце къ узбудованю потребныи. З Грецкого на Руский языкъ ново преложеныи працею и стараньемъ иноковъ общежителного монастыра, Б. церкви святого и животворящаго Духа. Въ Вилни, року 1627. 4. *42, 388 i 20 str*. (Strojew N. 94).

Nikon.

2579. Книга Преподобнаго и Богоноснаго Отца нашего Никона Игумена Черныя горы. Переводъ съ Греческаго. въ Острогѣ 1640. *fol. Bardzo rzadkie*. (Sopik. I. N. 594)

— — съ присовокупленіемъ книги Тактикона, или чиновника, съ рукописнаго издана Старообрядцами 2. Части. въ Почаевѣ 1795. *fol.* (Sopik. N. 595)

TEOLOGJA.

(NOTY).

Do A) Wstępne wiadomości, Historja, i t. d.
B) Źródła i Powaga.

2216. Uczony Ludwik Sobolewski w przeglądzie Bibljotek, które zwiedzał, dotknąwszy nieraz źródeł bibljograficznych, czynił z nich wypisy odnoszące się do rzeczy polskich. Dla uniknienia powtórzeń trzeba było je sprawdzić z rzeczami gotowemi do bibliografii w niniejszem wydaniu z różnych miejsc przysposobionemi i oczyścić z rzeczy mniejszej wagi. Oto są niektóre z tych wypisów tym sposobem przejrzane.

1. Bibliotheca Mariana Alphabetico ordine digesta et in duas partes divisa. Quâ Auctores, qui de Maria Deiparente Virgine scripsere, cum recensione operum, continentur. etc. Auctore P. *Hippolyto Marraccio* Lucens, e Congreg. Clericorum Regularium Matris Dei. Romae, Typis Francisci Caballi. 1648. 2. voll. 8.

Polacy, mówi Sobolewski, nie mało o Najświęt. Pannie pisali: w tym zbiorze przeszło czterdzieści takich pisarzów znaleźć można. Autor wybierał swoje wiadomości ze Starowolskiego i z Biblioteki Jezuickiego Alegambego, a zatym też same tu są niedokładności, co i w tych źródłach. Czerpał jednak i z innych mniej znajomych. Przebiegłem te artykuły o Polakach i następne wybrałem szczegóły.

Pars I. p. 3. Mówiąc o Bzowskim i jego pismach, oprócz Starowolskiego cytuje autor rękopism Joannis Baptisti *Lancii* Ordinis Praedicator. S. Theol. Magistri pod tytułem: *Elenchus Scriptorum Dominicanorum*, i z tego to zapewne źródła miejsce i rok druku wielu dziełek Bzowskiego oznaczył. Nie musieli znać tego źródła

pisarze Biblioteki Dominikańskiej Quetif i Echard, z których czerpał Hr. Ossoliński.

p. 30. Albertus Margonius, Ord. Praed. natione Polonus, vir haud contemnenda eruditione praeclarus, ac in Sacra Scriptura, Scholastica Theologia, Patrumque lectione egregie instructus, posteris Bibliothecae nostrae includendum transfudit opus prenotatum:

Rosae salutiferae etc. Clarebat anno a Salutifero Virginis partu 1630. Tu autor źródła swego nie przytoczył.

p. 31. Albertus Polevitius, Ord. Carmelitar. Natione Polonus, Patria et Coenobio Cracoviensis, religiosa vir celebris pietate, assiduus Sacrarum litterarum investigator, et concionatorum sui temporis facile princeps, scripsit et praelo dedit latine:
Sermones de festis. B. Virginis Mariae.
Diem suum obiit Cracoviae, anno post Verbum hominem sanctum 1627. *Ex Marco Antonio Alegre in Paradiso Carmelitarum.* Tak przytoczone nieznane mi źródło. (L. S.)

p. 195. Bartholomaeus Praesmiliensis (*sic zam.* Praemisliensis) Ord. Praed. nat. polonus, in Cathedrali Eccl. Cracov. Ordinarius Concionator, vir doctrina cum pietate coniuncta celeberrimus, edidit Polonico idiomate
Postillas super Evangelia festivitatum Deiparae.
Et latino sermone, *Conciones integras super Evangelia earundem festivitatum.*
Vivebat anno Verbi corporati 1618. *Alfonso Fernandez in Concertatione Praedicatorum.* I tego źródła nie znam. (L. S.)

p. 213. Benedictus Herbestus S. J. natione Roxolanus, patria Novomiastensis. O nim wiadomość z *Biblioteki Jezuickiej* wyjęta. Tu się przywodzi tylko: *Rosarii Beatissimae Virginis Expositis.*

p. 237. Blasius Plozzinius także z *Biblioteki Jezuitów.*

p. 270. Casimirus Polonus to jest S. Kazimierz Królewic Polski, tu położony autor Hymnu na cześć N. Panny: *Omni die, dic Mariae, mea laudes anima etc.* Umarł r. 1498 d. 4 Marca. Autor odsyła po obszerniejszą o S. Kazimierzu wiadomość do swego innego dzieła pod tytułem: *Principes Mariani.*

p. 282. Christophorus Varsevicius nazwany tu Maronita *zam.* Masovita. Położone tu tylko *Encomium Beatissimae Virginis Mariae.* Cała o nim wiadomość ze Starowolskiego.

p. 347 nast. Dominicus N. Ordinis Carthusiani, natione Prutenus, Carthusiae Trevirensis alumnus, vir conversatione devotus, et vitae sanctimonia admirandus, adeo ut omnia illius scripta non nisi eximiam quandam pietatem spirent; in Marianae Bibliothecae propagatione atque incremento strenuam operam navavit, scribendo haud spernenda de B. Virgine opuscula, nempe:

Coronam B. Mariae, in qua Vitam ipsius lapidibus comparat pretiosis.

De Pallio spirituali B. Virgini conficiendo.

De Aula, sive domo spirituali B. Mariae extruenda.

Canticum de Corona Stellarum 12 ad gloriosam Virginem Mariam quod divinitus sibi revelatum, ad formam Ambrosiani Hymni: Te Deum laudamus, devote concinnavit.

Obiit anno orbis redempti 1461. aetatis 73. die 21 Decembris. *Ex Theodoro Petrejo in Bibliotheca Carthusiana.* Tak źródło przytoczone.

p. 359. Elisabeth Poloniae Regina, candidi divinique pectoris heroina, omni quidem virtute regiisque facinoribus conspicua, sed praecipuo quodam in Mariam Deiparam Virginem pietatis cultu venerabilis; scripsit ad Urbanum VIII Pontificem Max. *Pro definitione Immaculatae Conceptionis ejusdem Deiparae Virginis Epistolam I.* aeterna omnium hominum memoria dignissimam, quam integram dedimus in Opere Nostro praenotato: *Heroides Marianae*, cap. 5.

Fabianus Bircovius Ord. Praed. *In Singulas Deiparae festivitates, Sermones binos.* Ze Starowol. O tych Kazaniach, jako osobném dziele, nie wspomina Hr. Ossoliński.

Franciscus Stanislaus Phoenicius S. J. Leopoliensis. (p. 440). Dwa dzieła z Bibl. Jezuitow Alegambego przytoczone.

p. 485 nast. Georgius Trebnic, natione Polonus, vir in Theologica doctrina profunde doctus, ac Mariae Deiparae Virgini impense devotus, inter alia suorum laborum clarissima monumenta, idiomate Polono in lucem emisit:

Miraculosae imaginis Beatiss. Virginis in Villa Gildae Archidiaecesis Gnesnensis, Historiam.

Quam super Litanias Beatae Virginis Discur. 220. numero 63 commemorat doctissimus Pater *F. Justinus Miechovius.* Clarebat anno à partu Virginis 1642.

O tym Justynie Miechovinsu będzie niżej nota. (L. S.)

p. 505. Gregorius Czaradzius, natione Polonus, vir egregiis animi, virtutisque dotibus excultus, quem Jurisconsultum celeberrimum appellat in suo opere de Poloniae Scriptoribus Simon Starovolscius; edidit:

De Partu B. Virginis Mariae Poema. Clarebat anno sal. 1600.

p. 587 nast. Hieronymus Povodovius, natione Polonus, Canonicus et Archipresbyter Cracoviensis, nobilibus ortus parentibus, varia eruditione et iudicii acumine inter doctos sui aevi viros illustris; Secretarius Regius, nec non celebris nominis Ecclesiastes; edidit, ut in suo opere Scriptorum Polonicorum testatur Simon Starovolscus:

De B. Virginis Imagine Czestochoviensi et Sermones de Beata Virgine.

Naturae senex concessit a. Chr. 1613 conditusque est in aede B. M. Virginis in Foro Cracoviensi, quam multo tempore, vigili Archipresbyter cura, subditorum saluti incumbendo rexit, cratibusque aeris fusilis Odeium magnifice exornavit, atque tabulis testamenti, ut et aliis templis, plurima a morte legavit.

p. 615. Hyacinthus Duratz, Ord. Carmelit. natione Polonus, vir doctus et pius, edidit; *Historiam miraculosae imaginis B. V. Mariae, quae Cracoviae in templo sui ordinis adservatur.* Clarebat anno salutis 1610, cuius honorifice meminit Augustinus *Biscaretus* in suis *Palmitibus Carmeli.*

p. 616. Hyacinthus Suscius, Ord. Praed. natione Polonus, studii Cracoviensis Regens et in Aede principe Cracoviensi SS. Virginis Ecclesiastes, vir pietate insignis ac omnigena doctrina, scripsit:

Conciones de festis Deiparae. Virebat anno 1618 ut in sua *Concertatione Praedicatorum* testatur *Alphonsus Fernandez.*

p. 647. Jacobus Viecius (aliis Viuecus, vel Vuiecus) S. J. natione Polonus, patria *Vagobrecensis etc.* urgentibus suis polonis, in polonicam linguam vertit *Horarius etc.* Scripsit etiam materna lingua: *Conciones in diebus festis Beatiss. Virginis.* Obiit Cracoviae, magna Sanctitatis opinione, anno Salutis 1597. 27 Julii.

p. 697. Joannes Brzgensis, Ord. Praed. natione Polonus, Patria Silesius, Episcopus Culmensis in Prussia, deinde Hildesemensis, vir doctrina et morum probitate insignis, observantiae suae erga B. Virginem Mariam documentum dedit scribendo:

Conciones in praecipua festa ejusdem B. V. Mariae. Claruit a. 1374 ejusque Starovol. in Elogiis et Vitis 100 Pol. Script. et Alphonsus Fernandez in Concert. Praedicator. perhonorifice meminere.

p. 709. Joannes Clometowski S. J. o nim wiadomość z Alegambego. Żył jeszcze r. 1643.

p. 743. Joannes Jachnowick S. J. z tegoż źródła.

Joannes Janusovius, nat. Polonus, patr. Cracoviensis, in Album Equestris Ordinis a Sigismundo III. tempore suae inaugurationis, ob egregios animi dotes et virtutes adscriptus, edidit *Rosarium B. Virginis Mariae.* Obiit anno 1613 aetatis 63. Ze *Starowolskiego.*

Joannes Rybcovicius, (p. 788), Polonus, Cracoviensis, vir de humanitatis studiis optime meritus et Theologiae Professor celeberrimus, edidit, *Meditationes Salutationis Angelicae.* Vivebat a. 1627. *Ze Starowolskiego.*

p. 805. Joannes Unchalius, seu (ut habet in suo Catalogo Ribadeneira) Vivalius S. J. Leopoliensis. Scripsit polonice: *Meditationes de B. M. Virgine* Cracoviae 1592. 4. z *Alegambego.*

Justinus Miechovius, (p. 841 nast.) Ord. Praed. S. Theol. Magister, natione Polonus, olim in religiosissimo Conventu Gedanensi Prior, postmodum vero in Almo Studio Generali Conventus Cracoviensis eiusdem Ordinis Regens, Vir pietatis et doctrinae meritis praeeminens, Deiparae Virginis honori, cultuique addictissimus, Bibliothecam nostram non parum suis lucubrationibus adauxit, edendo latino sermone: *Discursus Praedicabiles etc.*
Vivit adhuc vir eximius, Mariae Deiparae Virgini immutabili devotione consecratus, anno quo haec scribimus 1644, quem Deus optimus maximus nunc ad diuturnum tempus, et postea ad aeternitatem ipsam tueatur.

Pars 2. p. 12. Laurentius Bartilius. S. J. natione Polonus, patria Tarnoviensis, Vir tam mitioribus quam saeverioribus disciplinis insigniter excultus, et tractandarum animarum peritissimus Magister, edidit inter alia, polonice *Modum recitandi Coronam B. Virginis.* Decessit cum magna sanctitatis opinione die 19 Aprilis a. 1635 ut in sua Bibliotheca refert *Alegambe.*

p. 100. Martinus Polonus. Jemu przyznają się *Sermones de Beata Virgine et ejus festivitatibus*, mówi o nim in Polonia ex nobili familia Strenorum (*sic*) oriundus.

Mathias Casimirus Sarbievius S. J. (p. 108) Jego pisma tu należące kładzie:

1. *Quatuor Leucas Virginis Matris etc.* (z *Alegambego*).
2. *Dialogum pueri Jesu et Virginis Matris. Ibid.*
3. *Ad Virginem matrem Odas 8. Ibid.* Cum aliis ejus Lyricorum libris.
4. *Conciones etiam pro festis Deiparae* et alia quae me adhuc fugiunt.

p. 129. Melchior Varaceus, Ord. Praed. S. T. Mag. natione Polonus, cui praeter eruditionem et Doctrinam, morum ac vitae integritas non parum ornamenti attulit. Scripsit Polonico Idiomate:

De confraternitate sanctissimi Rosarii B. Virginis librum I.

Claruit circa a. 1590. de quo praeclaro admodum loquuntur Abraam Bzovius in Opere *De rebus gestis in Polonia Ordinis Praedicatorum cap. 12.* Simon Starovol. in *Elogiis* etc. et Alphonsus Fernandez in Concert. Praedicat.

p. 150. Michael Vratislaviensis. Ze Starowol. przytoczone: *Doctissima Commentaria in Hymnos de B. Virgine: Ave maris Stella, o Gloriosa Domina. Quem terra pontus, aethera.*

p. 176. Nicolaus Plonius natione Polonus, patria Posnaniensis, Decretorum Doctor, et divini verbi Concionator Celeberrimus, edidit: *De praecipuis Deiparae festivitatibus etc.* Claruit anno 1434. Ex *Epitome Gesneriana* et *Possevino in Apparatu Sacro.* Cytuje też i *Starowolskiego.*

Petrus Polonus, quia in Polonia natus Ord. Praed. Vir doctus assiduaque sacrorum voluminum lectione eruditus, scripsit:

Commentaria super missus est Angelus et *Canticum B. Virginis* Magnificat.

Claruit circa annum 1465. Alphonso *Fernandez* in *Concertatione Praedicator.*

p. 271. Petrus Posnaniensis, Ord. Minorum S. Francis. de observantia, scripsit. *In Singulas Deiparae Festivitates sermones ternos.* Vivebat a. 1627. *Ze Starowolskiego.*

p. 275. Petrus Scarga S. J. Theol. natione Polonus, patria Grodecensis etc. Scripsit lingua polonica *Conciones in festa Beatissimae Virginis Mariae.* z *Alegambego.*

p. 363. Sigismundus Gdovius Ord. Carmelit. natione Polonus, Zamorensis patria, publicus Cracouiensis Musę utriusque theologię interpres. Composuit *Officium de Beata Virgine Maria pro confratribus sacri Scapularis* quod et ex latino in polonum sermonem transtulit. Florebat anno orbis redempti 1619. *Ex Paradiso Carmelitarum.*

tam. Sigismundus Poloniae et Sueciae Rex, huius nominis III. omnium heroicarum virtutum copia praeditus, nec minus pace quam bello laudatissimus etc. etc. ex magna pii affectus propensione erga Sanctissimam Servatoris nostri matrem Virginem Mariam, scripsit ad Beatissimum in Christo patrem, ac Dominum Urbanum Div. provid. Papam VIII. Sacrosancte Rom. et universalis Ecclesiae Pontificem Maximum

Pro conceptione illibata eiusdem Sanctissimae Matris Virginis Mariae Epistolam I. gemmeis plane characteribus exarandam: cuius totum tenorem, ad divinae gloriae et publicae utilitatis incrementum dedi in meis *Regibus Marianis* capite 15 quo cupidum lectorem amando.

p. 367. Simon Berent S. J. natione Polonus, vir in cunctis fere facultatibus insigniter praestans, qui Sereniss. Principi Poloniae Cardinali Carolo fuit a Confessionibus, edidit tacito sub nomine:

Litanias B. Virginis musicales. anno 1538.

Vivebat adhuc anno...... 1643. Ex *Biblioth. Script.* S. J. (w latach omyłka być musi: bo gdyby się nawet urodził 1538, toby w r. 1643 miał już lat 105).

p. 370. Simon Starovolscus....... Mariae Deiparae Virgini a teneris annis (ut ipse fatetur) immutabili devotione obstrictus edidit:

Vestem Marianam etc.

Alia non deerunt ab homine docto ac sedulo, dum vivit valetque anno quo haec scribimus 1646.

p. 372. Simon Wysocki S. J...... reddidit polonice *Francisci A-*

rius de Imitatione Beatae virginis et de Rosario ejusdem tractatus. Excessit e vita die 12 Junii, a. s. 1622 aetatis 79. Ex *Biblioth. Script. S. J.*

p. 376. Stanislaus Grodicius S. J..... edidit *Conciones pro festis Deiparae Virginis quadripartitas pro singulis conciones adferens. Coloniae a. 1605. z Alegambego.*

tam. Stanislaus Hosius...... inter multa et praeclara literarum monumenta edidit *Explicationem Salutationis Angelicae*, quae cum aliis ejus operibus prodiit Coloniae, apud Maternum Cholinum a. 1584.

De cujus pietate in Deiparam consule, si libet, *Purpuram* nostram *Marianam.*

p. 377. Stanislaus Socolovius...... edidit pro bibliotheca nostra Mariana: *Nuncium salutis*, etc.

p. 417. Valerianus Lithuanides, Ord. Praed. natione Polonus, patria Cracoviensis, S. Theol. Magister eruditus, olim Prior Cracoviensis, et postea Poloniae Provincialis; vir pius, mansuetus, et cultus Divinae Virginis in Rosario promotor ardentissimus, et ob eam causam omnibus bonis valde clarus, et acceptus, scripsit sua lingua materna: *De sanctissimo Beatissimae Virginis Rosario, librum I.* sub titulo: *Hortus Rosis consitus.* Ad supera evolavit pater optimus et sanctissimae matri colendae deditissimus, Vilnae d. 24. Octobris, A. D. 1685, de quo plura Justinus Miechovius in *Discursibus praedicabilibus super Litanias Lauretanas Tomo II.*

Otoż są wiadomości o Polakach w tej Bibliotece umieszczone. W dodatku (*in appendice*) jest jeszcze p. 472. *Joannes Posoniensis*, Ord. S. Pauli primi Eremitae illustre Sydus, natione Polonus, vir litteris et pietate in primis conspicuus, scripsit inter multa, super illud Thema: *Tota pulchra es.* Cantic. 4.

De conceptione beatae Virginis, omnis genitalis maculae experte Sermonem I. Cujus insigne fragmentum habes apud *Laurentium Chrysogonum* in *Mundo Mariano* disc. 20. numero 43. Vixit circa annum D. 1488.

2. Scriptores Ordinis Minorum etc. Recensuit Fr. Lucas Waddingus, ejusdem Instituti Theologus. Romae. M.DC.L. fol.

p. 19. Andreas Rochmarinus, Polonus Reg. Observ. provinciae Poloniae Definitor, in coenobio D. Bernardini Cracoviensis, primum Philosophiae, deinde Theologiae Professor, scripsit: *Commentaria in librum primum Sententiarum Scoti.*

p. 37. Antonius Radunschic scripsit: *De memoria conservanda* (tylko tyle o nim); w Rejestrze ułożonym podług narodów jest między Polakami.

p. 171. Hieronymus Kakowsky, Polonus Regul. Observ. provinciae Poloniae minoris Pater emeritus, noster amicus, vir doctus, et in perquirendis Ordinis monumentis indefessus, collectis omnibus, quae per utriusque Poloniae et Russiae provincias haberi potuerunt, adiunctisque authoribus et historicis Polonis, lib. 4. disposuit omnia, quae haberi poterant ad Ordinem minorum Regularis Observantiae spectantia, vocavitque: *Supplementum Chronicorum Provinc. Poloniae, ad Reverendiss. P. Fr. Francisci Gonzagae, olim totius Ordinis Minorum Ministri Generalis, historiam conformiter concinnatum, ex Capituli Lublinensis a. 1630 decreto ordinatum.* Totum opus ad me

misit, quod magno quidem subsidio fuit pro rebus Polonicis per sua tempora distinguendis et accuratius referendis.

p. 171. Hieronymus LEOPOLITANUS, Rutbenus, S. Th. Lector, Cathedralis Ecclesię Cracoviensis in Polonia Ecclesiastes, quoad vixit, Lutheranis in eas regiones traiicientibus infestissimus. *Bibliorum libros omnes in linguam Polonicam convertit*, ut acerbius hostiles copias impeteret et plebeis non nisi melle delinitum toxicum ab adversariis propinari ostenderet, cum illi corruptum S. Scripturę contextum suis erroribus vulgariter adaptatum continuo obtruderent. Vixit anno 1536. — I nazwisko i czas mylnie przytoczone; Por. Notę do N. 2257.

p. 234. Ladislaus MARSOMI (sic) Provinc. Poloniae, doctrina et sanctitate clarus, scripsit: *Carmina super Magistrum Sententiarum.* Exposuit vetus et novum Testamentum. Obiit Marsomi a. 1508. W rejestrze jest między Polakami, nazwany Marsoni, lecz nazwisko widocznie skaleczone.

p. 287. Petrus POSNANIENSIS, Regul. Observ. Prov. Poloniae Minister, vir pius et doctus, quem Romę in Comitiis gęneralibus a. 1639 cognovi. Edidit:

Decisiones totius Theologiae speculativae etc.

In Singulas Deiparae festivitates sermones ternos.

p. 309. Robertus DE RUSSIA, sive Ruthenus (quem Hassum dicit Miręus cap. 408) scripsit:

Sermones varios.

Commentarios in quatuor libros Sententiarum.

Expositionem Regulae S. Francisci ad Haymonem Anglicum generalem Ministrum.

Librum de anima. Obiit anno 1280.

p. 319. Stanislaus POLONUS, Reg. Observ. ferventissimus Praedicator in Lituania, ubi fructus protulit uberrimos. Scripsit: *Vitam S. Stanislai Episcopi et Martyris duodecim capitulis distinctam.* Floruit a. 1483.

Stanislaus VOPOLINUS, Polonus, Conventus Cracoviensis alumnus, Poloniae Minister. Edidit lingua Polonica: *Libellum de Sacramento Eucharistiae adversus Haereticos, qui nunc est latinitate donatus.*

3. Scriptores Ordinis Praedicatorum Recensiti, notisque historicis et criticis illustrati, Opus quo singulorum vita, praeclareque gesta referuntur, Chronologia insuper, seu tempus quo quisque floruit certo statuitur: fabulae exploduntur: scripta genuina, dubia, supposititia expenduntur: Recentiorum de iis judicium aut probatur, aut emendatur: Codices manuscripti, variaeque e typis editiones, et ubi habeantur, indicantur: Alumni Dominicani, quos alieni rapuerant, vindicantur, dubii et extranei, falsoque ascripti ad cuiusque seculi finem reiiciuntur et suis restituuntur: Praemittitur in Prolegomenis Notitia Ordinis qualis fuit ab initio ad an. MD. Tum series Capitulorum Generalium iis annis habitorum, denique Index eorum qui ad ecclesiasticas dignitates promoti fuerunt etc. Inchoavit R. P. F. *Jacobus Quetif* S. T. P. Absolvit R. P. F. *Jacobus Echard*. ambo conventus SS. Annunciatio-

nis Parisiensis ejusdem ordinis alumni. T. I. Lutetiae Parisiorum. M.DCCXIX. T. II. *Ibid.* MDCCXXI. *fol.*

T. I. p. 551. F. Peregrinus Polonus ex ducatu Silesiae ortus et domus Wratislaviensis alumnus, vir gravis et eruditus, pluribus apud suos regiminis dignitatibus functus est, nam conventus Wratislaviensem et Ratiboriensem prior erexit, tum a. MCCCV Poloniae electus est prior provincialis eoque titulo Comitiis Ordinis a. MCCCXII Carcassonae affuit, et in electione Magistri Ordinis Berengarii de Landorra votum tulit, ut habetur in Actis: quandiu autem postea in officio prorogatus fuerit, quid certi non invenio. Nulla in Actis Capitulorum generalium legitur Provincialis Poloniae amotio ante annum MCCCXXII, sed cum Severinus Cracoviensis in suo Provincialium Elencho scribat Peregrinum instantissimis a Magistro ordinis obtinuisse precibus ab eo munere liberari, an illo anno 1322 in capitulo generali apud Viennam Austriae, quod fuit provincialium, id factum sit, an jam antea, ex solis ejus Provinciae Archivis eruendum est. Ejus meminit Starovolscius in Ἑκατόντα Elogio LXXV, quod est Bernardi Paxilli etiam nostri, additque, quod et habet citatus Severinus, reliquisse: *Sermones elegantes et pietatem redolentes de tempore et de sanctis, per annum.*

p. 632. F. Stanislaus de Gracovia, sic a patria et professione nuncupatus inter sodales Polonos medio circiter seculo XIV claruit et librum scripsit:

De vita et miraculis S. Hyacinthi Ord. Praedicatorum.

Codex MS. eam continens antiquissimus dictus est Romae in Congregationibus pro Canonisatione Sancti habitis. a. 1589 et sqq. in quibus Cardinalibus in hac causa delegatis traditus fuit. Id testatur passis Severinus Cracoviensis sodalis libro *de vita, miraculis et actis Canonisationis* ejusdem, a. 1594 Romae edito, speciatim lib. 4. ubi acta Canonisationis refert p. 351 in qua sic lego: *Haec omnia probantur etiam per supradictum antiquissimum librum ante CC annos a F. Stanislao Cracoviensi Ordinis S. Dominici conscriptum, et in thesauro Cracoviensis ecclesiae diligentissime asservatum.* Superius p. 348 sic legitur de legatis Romam e Polonia ad istam canonizationem prosequendam: *Inter diversas scripturas duo processus exempla produxerunt, unum etc.: alterum e Polonia una cum libro vetustisimo vitam et miracula ejusdem Beati continente etc., qui per multos annos maxima cum diligentia in archivo conventus Cracoviensis tanquam verus et fidelis asservatus fuerat.*

Certe vitam illam qualis est et primigenio suo stylo, nec minimum mutatam typis committere necessarium esset, eo magis quod sancti huius gesta prima et antiqua manuscripta non habemus hactenus. Stanislai meminit *Malvenda* Annal. Ord. lib. I. cap. 10 et 11 *Altamura* etiam ad 1333 sed leviter. Nos ad hunc annum 1350 referendum duximus ea ratione, quod in Actis Canonizationis relatis haec vita dicatur ante CC annos scripta.

p. 901. F. Jacobus a Bydgosca, Polonus ex illustri Zarembiorum sanguine ortus, insignis theologus et acerrimus haereticorum oppugnator laudatur ab Altamura ad a. 1478 fatente tamen ejus aetatem sibi certo non cognitam, ut et quae illius sint opera, quae tamen plura ab eo prodiisse asserit. Nulla vero mihi huius scriptoris aliunde notitia.

p. 895. Albertus Porlesiensis Polonus a *Lusitano* laudatur, ad a. 1500 clarus, et ad eundem annum excipit Altamura. Ejus sunt quae

in quatuor partibus Summae Moralis S. Antonini ad principium cuiusque in auctoris et operis commendationem leguntur. *Epistulae et carmina.* Quaedam praeterea fertur edidisse, sed quaenam illa sint, ac ubi serventur, nullus indicat.

(Fr. Antonius Senensis, vulgo *Lusitanus*, między innemi wydał: *Chronicum Fratrum Ordinis Praedicatorum* Parissiis, 1585 in 8. S. Antoninus, ex Ord. Praed, Archiepiscopus Florentinus † 1459. Jego dzieło tu cytowane jest: *Summa Theologiae Moralis partibus sex distincta.* Tego dzieła kilkanaście edycyj przywodzi Bibl. Dom. T. I. p. 818, lecz przy której z nich listy i wiersze naszego Polaka się znajdują, nie ma żadnej wzmianki.)

p. 758. F. Theodorus Polonus, ut conjicio, visus est hic non omittendus, Vicarius enim erat Generalis celebris Congregationis Peregrinantium pro Christo seu Missionariorum pro fide apud infideles propaganda in Lithuania et Graecia et ad Constantinopolim usque, ac a Ladislao Polonorum rege ad Concilium Constantiense nuncius missus fuit, qui Patres informaret de incursionibus et gravaminibus intolerandis per equites Livonos Litvaniae continuo illatis, quae regionem illam et vicinas ab amplectenda religione Christiana deterrebant, quod et pluribus prolatis instrumentis coram Synodo probavit. Videsis Acta Concil. Constantiensis curante Hermano Vonder Hardt, edita Francofurti et Lipsiae 1697 in fol. T. IV. col. 548.

p. 531. Benedictus de Sentino (1314) Polonus, patria Caminecensis, sic enim legendum, non Cameracensis, ut corrupte plerique nostrates, Lusitanus, eumque excipientes Gozzeus, Pius, Fernandez, Altamura, qui tres posteriores eum claruisse volunt ad 1420, cum Lusitanus collocet ad 1314. Hinc eorum plurimum apud me nutat fides, etsi Albertum Venetum testem appellent, quem ad manum non habeo. De hoc scriptore silent Leander et Razzius: a Lusitano vero ei ascribuntur tantum: *Commentaria in Logicam.*

(Wątpliwa rzecz czy był ten Benedykt Polakiem: prędzej Pomorczykiem z Djecezji Kamińskiej (Caminecensis), która wówczas do Prowincyi polskiej należała).

T. II. p. 107. F. Adrianus Szahaowstki Polonus, theologus praestantissimus Sigismundo I. Polonorum Regi erat a sacris confessionibus, cum a Clemente VII anno 1531 ad Ecclesiam in partibus Ennensem promotus est, unaque Episcopo Posnaniensi datus Suffraganeus, quem Bzovius in Hist. Prov. Polon. mortuum dicit a. 1539 et excipit Fontana in *Theatro.* Altamura ad fidem Append. hunc Adrianum plura scripsisse testatur, sed quaenam illa sint non explicat.

p. 452. F. Albertus Margonius Polonus, priorem Gedani agebat a. 1628, tituloque diffinitoris pro Polonia sedit in comitiis Ordinis Tolosae eo anno habitis, in quibus baccalaureus promotus est. Scripsit ac edidit opus hoc titulo:

Elogia heroum Navis de Bnin Opaliniaten etc.

Post epistolas nuncupatorias duas, alteram latinam Joanni de Bnin Opaliński Palatino Calissiensi, alteram Polonicam Lucae de Bnin, Curiae Regni Marschalco, Capitaneo Kolensi, fratribus ac ambobus senatoribus, sequitur Carmen hoc titulo et principio:

Navis virtutis et honoris.

Arma virosque fero, quibus ad sublimia laudis
Ostia pandit iter virtus, famamque perennem etc.

p. 88. F. Andreas Fabri et F. Martinus, absque agnomine, ambo Poloni, inter verbi divini Oratores a. 1516 in patria sua celebres

laudantur a Leandro fol. 147. Iidem a Lusitano in Chronico referuntur ad decadem 1540. Fontana in Monumentis (*) ad. a. 1534. ambos cum Lutheranis et Zuinglianis tum in Polonia grassantibus pro fide Catholica strenue decertantes exhibet. Altamura (**) utriusque meminit ad a. 1534 et Andream quidem asserit reliquisse a se editum *Librum adversus Lutheri et Zuinglii haereses* eruditum.

At de Martino, quem etiam *de Fabris* illi nuncupare placuit, quamvis nec Leander, nec Lusitanus id habeant, sed Polonum solum indicent, dicit solum in Lutherum peracute scripsisse. Itaque quid accuratius a sodalibus Polonis expectandum, quod utinam hic addant.

p. 446. F. Antonius Grandecius seu potius *Grodecius*, Polonus, sacrae theologiae Magister, in actis Cap. gen. Bononiae 1615 approbatus, cujus meminit Starovolscius Ἑxατ. Elogio LXXV. quod est Bernardi Paxilli ejusdem Ord. et Provinciae, eodem teste librum edidit hoc titulo: *De Vita et Miraculis S. Hyacinthi.* Laudat etiam Fernandez Historia del *Rosario* lib. IX. p. 18 inter Scriptores a. 1627 adhuc viventes (***).

p. 327. F. Bartholomaeus Premisliensis, Polonus natione, Conventusque Cracoviensis alumnus, S. theol. Magister, laudatur a Starovolscio in Ἑxατ. p. 195, quem eruditionis varietate et profunditate nulli non aequandum existimat, ipsi etiam ejus praeceptori Bartholomaeo de Medina, fuisseque refert in Eccl. Cath. Cracoviensi Ecclesiasten et concionatorem Ordinarium, impiis et haereticis, quos assidue palam et publice dictis factisque arguebat, infestissimum, et scripsisse lingua sua Poloniae vernacula *Commentaria in Evangelia totius anni de tempore et de Sanctis.* Latine, *Conciones in eadem Evangelia* Opus Sigismundo Regi Poloniae nuncupatum.

Opusculum: *De confraternitate nominis Dei.*

Hujus scriptoris aetas ex eo fatis conjicitur, meritoque commendantur, quod Bzovius juvenis tum et Diaconus a praelato suo huic Bartholomaeo datus fuerit et commissus discipulus et comes. Quae indicant exeunte seculo XVI, et XVII ineunte floruisse et obiisse.

p. 465. Bernardus Paxillus vernacule de *Brzezek*, Polonus, patria Premisliensis in Roxolania, Provinciae Poloniae alumnus, laudatur tum a Starovolscio in Ἑxατ. Elog. 73 p. 175, tum in actis Cap. Gen. Valentiae 1647, ex quibus haec pauca decerpimus. «Institutum Canonicorum Regularium SS. Sepulchri Hierosolymitani amplexus primum, «postmodum in matura aetate ordinem Praedicatorum ingressus, totum «se ad austerioris vitae observantiam contulit, carnes nunquam edebat, «piscibus rarissime vescebatur, solis jusculis et oleribus contentus. Si«lentii tenacissimus, habitui rudi culcitram duram et lectum (duriorem) «adhibebat. Terribilis daemonum exorcista, multos ab obsessorum cor«poribus fugavit. Splendebat in eo mira sapientia et acrimonia in per«sequendis haereticorum erroribus, ut centum ex obstinatissimis suis «ferventissimis concionibus et disputationibus ad fidem Christi reduxe«rit. In gravissimis mortis patientissimus tandem non sine magna san«ctitatis opinione animam creatori reddidit circa 1630." Starovolscius

---

(*) Vincentius Maria Fontana Monumenta Dominicana etc. Romae 1675. fol.

(**) Ambrosius de Altamura Bibliotecae Dominicanae etc. incrementum et prosecutio. Romae 1677. fol.

(***) Alphonsus Fernandes: *Historia y Annales de la devocion y milagros del Rosario* etc. Matriti 1627.— 4. quarta editio.

rero S. T. Baccalaureum, virum pietate ac devotione insignem, scientia litterarum sacrarum, zeloque religionis illustrem et qualem Evangelii praedicatorem oportet, praedecessorumque suorum imitatorem decet, etc. praedicat.

Scripsit ac edidit hoc titulo:

Monomachia pro defensione fidei etc.

Praeter supra relatos tres grandiores Tomos Starovolscius haec alia ejus numerat opera.

2) *Idem* laudatum *Opus patrio sermone succincte collectum et editum.*

3) *De primatu Papae.*

4) *De processione spiritus S. a Filio.*

5) *De Militia Christiana.*

6) *De alienatione Arianorum a Christianismo.*

Scripsit, inquit, et alia plura tam Polonico quam Latino carmine.

p. 536. F. Camillus Jasinski, Polonus patria et professione Cracoviensis, seculo medio XVII claruit, in comitiis Ordinis Olissipone 1618 habitis Baccalaureus in gymnasio Cracoviensi ad legendas sententias datus, et in sequentibus comitiis Mediolani 1622 ad Magisterium promotus. Scripsit ac edidit Opus hoc titulo:

1) *Summarium Ordinationum* etc.

2) *Directorium electionum* etc.

3) *Ceremoniale seu Rubricarium Ordinis* ut colligeret ac conficeret, illi demandatum fuerat in Comitiis Ordinis Romae 1646: an mandatis steterit, nullus refert.

p. 357. F. Camillus Samboriensis Polonus sub finem seculi XVI et sequentis initia claruit, vir excellentis memoriae, ingenii felicioris, judicii acerrimi: sic enim de eo *Pius* (*) col. 341. qui et testatur suum Bononiae in Scholis sodalem fuisse. Theologiam exinde docuit apud suos Polonos maximo auditorum concursu et plausu, magisterii etiam laurea ornatus, et studii generalis Cracoviensis Regens primarius. Spes quas de se fecerat maximas mors rescidit praematura, qua collectus in aetatis flore, vix enim trigesimum aetatis compleverat, obiit Posnaniae a. 1605, ibidem sepultus. Eximiis laudibus celebratur a Bzovio in *Hist. Provin. Polon.* diciturque inter poetas Homerus, aut Virgilius, Aristoteles inter philosophos, inter Theologos alter Cajetanus, academiarum Italiae et Sarmatiae decus et ornamentum. Ejusdem meminit Starovolscius *'Εκατ.* Elogio 75 Bernardi Paxilli. Iisdem testibus scripsit:

Commentaria in Aristotelem et S. Thomam de Aquino eruditissima, sed an lucem viderint, nullus docet.

p. 358. F. Cyprianus, Polonus, cujus Altamura meminit ad a. 1571. et Pius lib. 4. sed leviter uterque, sacrae theologiae magister eximius fuit, virque potens opere et sermone, sua aetate haereticorum malleus habitus. Hinc a Summo Pontifice Pio V. a. 1572 d. 5 Martii Episcopus Modonensis titularis in Peloponeso creatus; Antistiti Vilnensi concessus est Suffraganeus ad munera pontificia obeunda. Tum in Sarmatia invalescebant eo undique confluentes Lutherani, Zwingliani, Calviniani, et alii hujus generis segreges, vastumque illud regnum ita pessum dederant, ut quinque solos praesules asserant in fide Catholica illibatos perstitisse,

---

(*) Johannes Michael *Pio*, wydał: *Delle vite degli huomini illustri di S. Domenico* etc. Parte I. Bononiae, 1607. fol. Edit. 2. Ibid. 1620 fol.— Parte II, Papiae, 1613. fol. w téj części mówi o uczonych Dominikanach, i o tym Kamillu Samborczyku.

caeteris cum toto fere ordine Equestri ad profanas novitates conversis. Addunt solos fere sodales Praedicatores huic haeresum inundationi murum se opposuisse, adeo ut Petrus *Syhehzki* (sic Szyszkowski?) Episcopus Cracoviensis Pio V Pontifici sic scripserit: *Si Fratres Praedicatores in Polonia contra haereticos non stetissent, vix vestigium aliquod in regno orthodoxae veritatis remansisset.* Tres vero potissimum celebrantur in hoc spirituali bello athletae fortissimi, Michael Mosticensis, Leonardus quidam Polonus (*), et hic, de quo agimus Cyprianus. Is in sacrae scripturae sanctorumque Patrum Augustini praesertim et Cypriani lectione versatissimus, loca ex eorum operibus, etiam longiori, tenaci memoria in promptu habens, et ex tempore depromens, continuo et ubique, juxta Apostoli monitum, *opportune importune*, in templis, in plateis, praedicabat, populumque catholicum sic commovit, ut ministros protestantes a templis arcerent, nec novam suam doctrinam palam spargere permitterent. In his pro fide antiqua concertationibus vitam omnem insumsit Cyprianus, inter opprobria et persecutiones, quas omnis generis perpessus est, infracti animi, perstabatque adhuc a. 1605, si fides nostro *Joanni Michaeli Cavalieri nella Galeria de' Pontefici* Domenicani T. I. p. 517. qui videtur rem accurate perpendisse, et quem hic excipio. Quaedam opera reliquisse praestat Altamura, quamvis illa quaenam sint, assequi se non potuisse fateatur. Ea vero recte existimes *Scripta contra insurgentes tum in Polonia Lutheranorum et similium novatorum haereses* (**).

p. 574. F. Franciscus Albertus Grabiecki, Polonus, primo forsan nomine in aquis lustralibus, altero in religione donatus, Parisios missus in gymnasio San-Jacobeo studiorum cursu exantlato ad gradus promotus, licentiam in sacra facultate decurrebat a. 1648, quo duodecimus de Sorbonica respondit, et 1649, anno sequenti 1650 licentiatus.— Edidit autem Grabieckius a se concinnatum.

Compendium Supplementi tertiae partis Summae S. Thomae etc.

p. 327. Hyacinthus Suscius, gente Polonus, Conventusque Cracoviensis alumnus, S. Theol. Magister, ac in Basilica Beatae Mariae ejusdem urbis Majori celeberrimus Ecclesiastes, ad seculi XVI finem aut sequentis initia claruit, cujus cum laude meminit Starovolscius in sua Scriptorum Polonorum *Exατ.* Elogio LXXXVI, ubi de Severino Lubobulii (sic. zamiast Lubomlio) ejusdem Ordinis p. 195, quo teste scripsit:

Postillas in Evangelia totius anni. Polonice.

Sermones de Tempore et de Sanctis. Latine.

Apologiam pro SS. Eucharistiae sacramento contra Calvinianos. Ubi vero typis prodierunt, aut ignoravit, aut siluit.

p. 792. F. Joannes Damascenus Lubieniecki, Polonus, ad gradum Praesentati in Comitiis Ordinis Romae a. 1686 habitis promotus, annis pluribus antea in Gallia egerat et Lugduni apud nostros theologiam publice docuerat cum applausu et fructu, et inter illustres suae aetatis S. Thomae interpretes nomen sibi fecerat. In Poloniam reversus, electus est Provinciae suae Prior et Moderator, quo munere fungebatur etiam-

(*) Ten to *Leonard.* o którym jest wzmianka, że piérwszy pismo S. na polskie przełożył. Lecz w bibliotece Dominikańskiéj o nim nie więcéj niema. Por. Notę do N. 2257.

(**) Galleria de' summi pontefici, patriarchi, arcivescovi, e vescovi dell' ordine de' Predicatori etc. da Frà Gio. Michaele Cavalieri de Bergamo, Maestro nella sagra teologia dello stesso Ordine. Beneventi 1696. T. II. in 4.

sum a. 1706. et altera Januarii ejus anni Parisios ad amicum ejusdem Ordinis scribebat, se tandem post multos labores et inquisitiones in Silesia diligentiores, quaecunque ad Servi Dei Ceslai, S. Hyacinthi Fratris germani et symmystae, beatificationis processum instituendum necessaria erant, ex antiquis et certis monumentis collegisse ac finiisse. Quae inquisitio fructu non caruit, siquidem Ceslaus a Clemente XI Beatorum albo inscriptus fuit a. 1712 et ut de eo per totum ordinem officium celebraretur 16 Julii permissum. Ab eodem Summo Pontifice Lubienieckius ob praeclaras dotes electus est Episcopus Backoviae in Moldavia, et praeconizatus, ut ajunt, die 23 Februarii 1711. Vivebat adhuc anno 1715, sed a. 1717 jam obierat. Inter eius opera numeranda veniunt:

Inquisitio de gestis et miraculis B. Ceslai. Romae in Archivo Congregationis Rituum servata.

Martyrologium Dominicanum e Gallico nostri Stephani Thomae Soeges latine redditum.

p. 368. Fr. *Joannes Chrysostomus* Trabicinus, Polonus, patriaque et professione Cracoviensis, Bononiae tum junior Theologiae operam dabat a. 1595, isque forte est, qui postea in Actis Cap. Gen. Romae a. 1608 habiti ad Magisterium promovetur. Ut ut sit, ejus habetur: *Oratio in S. Hyacinthi laudem pronunciata ex tempore in amplissimo Bononiensium, pro ejus Sancti Confessoris festivitate celebranda, congressu a. D. 1595.* Edidit Bzovius in suo Opere cui titulos: *Sertum gloriae S. Hyacinthi*, Venetiis 1598. 4. estque ex septem a Bzovio collectis ordine sexta a p. 214 ad 222.

p. 529. Fr. Justinus Mieckoviensis (Miechoviensis) sic ab Origine Miechovia Civitate Poloniae, vernacule Mieckow, quinto a Cracovia, distante lapide, nuncupatus. Natus a. 1594, adolescens tredecim annorum nomen dedit Ordini in patria circa 1607. Cum vero praeclarae indolis esset et ingenii multa facilitate, morumque facilitate polleret, post annos quosdam in provinciae suae studiis exactos, Bononiam majoris profectus causa missus est a superioribus a. 1616, ubi ad 1622 literis sacris egregiam navavit operam. Tum vero in Poloniam reversus, quae didicerat, suis et ipse tradere jussus est, fuitque ad baccalaureatum promotus in comitiis Ordinis a. 1628 Tolosae coactis: sed et deinceps variis in sua provincia functus est muneribus et dignitatibus, nam anno 1634 priorem agebat Gedani, exinde laurea Magisterii decoratus, primarius Regens institutus est in generali Studio Cracoviensi circa 1637. Ut vero Ecclesiastes erat facundus et fervidus, verbo Dei praedicando per insignes Regni Polonici civitates potissimum incubuit, ex quo non poenitendum animarum fructum reportavit. Quando vero vel uti vivere desierit, docebunt forsan aliquando gentiles et symmystae. Vir pietate non vulgari praeditus, et cultui Beatae Virginis inprimis addictus, scripsit ac in lucem edidit hoc titulo:

Discursus Praedicabiles etc.

p. 303. Melchior Mosticensis.— Provinciam suam Poloniae viginti quatuor annis praefectus rexit, quater electus, primo quidem tum prior Leopoliensis a. 1559.— Tu się cytują liczni pisarze Dominikańscy, którzy Melchiora z chwałą wspominają: mianowicie — Bzovius *De progenie S. Hyacinthi* a quo ibidem edita est, *F. Melchioris Mosticensis epistola ad Bernardinum Ochinum Senensem Apostatam*, in qua fune-

stissimum eius casum deplorat et ad poenitentiam revocare satagit. Hanc etiam repraesentat Fernandez in *Concertat.* p. 300 b. (*)

p. 350. *Melchior* Varacensis Polonus Ecclesiastes sua aetate facundus et pietate clarus, quem laudat Starovolscius in *Εκατ.* ad elogium nostri Bernardi Paxilli, Bzovius in *Progenie S. Hyacinthi*, Fernandez, Gravina in *Voce Turturis* P. II. cap. 23. Altamura ad a. 1590. Obiit in domo nostra Vilnensi a. 1602. postquam in lucem emiserat: *Opuscula duo de confraternitatibus SS. Nominis Dei et Rosarii B. Virginis*, lingua Vernacula Polonica.

p. 411. *Severinus* Lubomlius. O jego dziele *de Vita S. Hyacynthi*, tu powiedziano: «Libro I. cap. 24 notitiam dare conatus est priorum provincialium provinciae nostrae Poloniae, sed quae, cuiusvis id vitio factum sit, peccat saltem in 22 prioribus ab eo recensitis et in historia et in Chronologia, adeo ut ex integro resarcienda sit et innovanda tum ex actis Capitulor. gener. tum ex veteribus Poloniae Monumentis."

O tych dwóch szczegółach niewspomina Hr. Ossolinski.

p. 125. F. Thomas de Szyczow Polonus, vir gravis et eruditus, S. Th. Magister bis Provinciam Poloniae rexit Prior Provincialis, prima vice electus a. 1525, quo titulo Comitiis Ordinis Romae a. 1530 habitis, affuit, ut mihi constat ex actis: altera vice electus a. 1543, ut colligo ex eo quod eo anno de se scribens, se Poloniae dicat Priorem et Vicarium generalem, Priorem scilicet Provinciae electum, et donec litterae confirmationis Roma advenirent, Provinciam sub titulo Vicarii Generalis administrantem pro more. Scripsit, *Relationem inventionis reliquiarum, S. Hyacinthi Ord. Praed. a ducentis annis ita occultarum, ut ubi delitescerent, periisset memoria.* Hanc edidit Severinus Cracoviensis libri súi, *de Vita, miraculis* etc. ejusdem Sancti p. 250 et sqq.

p. 338. F. Valerianus Polonus, laudatur a Starovolscio Elogio 73.— Illo teste scripsit *Flores aurei in logicam.*

p. 258. *Lucas* Leopoliensis. Lucam laudat Altamura ad a. 1575 et ab eo asserit relictas: *Annotationes in Sacra Biblia et conciones plurimas elegantes.* Quae vel editae idiomate Polonico, et ideo ad nos non pervenerunt, vel MS. apud sodales servatae.

p. 755. Fr. Marianus Krepicensis, a patria sic et professione nuncupatus, provinciae Russiae alumnus, sacrae Theol. Magister et Studii generalis Leopoliensis Regens institutus in comitiis Ordinis Bononiae a. 1615 habitis, suae dictae Provinciae Prior etiam fuit Provincialis electus 27 Octobris 1620, et ab eadem post expletum munus Romam legatus diffinitor a. 1629, quo in comitiis generalibus sedit et postea Leopoli obiit. Sic de eo F. Simon Okolski in *Russia Florida* p. 40, 53 et 144 ubi addit extare haud dubie Leopoli huius Mariani: *Scripta de philosophia et theologia.*

p. 756. F. Raimundus Mądrowic, Provinciae Russiae alumnus, muniis Baccalaurei tum et regentis functus est in studio generali Leopoliensi et ultimo officio fungebatur, cum mortuus est et sepultus Mosticiae. Juris utriusque jam Doctor erat, cum Ordini nomen dedit in Coenobio Mosticensi, et praedicator fuit eximius, clarus, promptus et gratus. Florebat circa a. 1630 et obiit paulo post 1640. Scripsit et edi-

(*) Concertatio Praedicatoria pro Ecclesia catholica contra haereticos gentiles, Judaeus etc. Salmanticae, 1618. fol.

dit librum hoc titulo: *Cicada theologiae*, quo in libro compendiose articulos primae partis Summae S. Thomae quadam cadentia terminationis compilavit. Sic de eo F. Simon Okolski in *Russia Florida* p. 101 et 145.

p. 757. F. Victorinus Buscensis a patria et professione sic nuncupatus, provinciae Russiae alumnus, S. theol. Mag. eximius, Studii generalis Leopoliensis diu regens, et una Verbi Dei praeco facundus et fervidus, publice et privatim cum Arianis disputavit et cum fructu non modico. Priorem egit Lachovicii et tandem prior electus est suae dictae provinciae provincialis 26 Aprilis 1624, at brevi regere desiit mortuus anno sequenti 1625. Sic nos docet F. Simon Okolski in *Russia Florida* p. 53. 54 et 143, ubi addit reliquisse *Scripta Controversiarum*.

tam. F. Vincentius Duchna Conventus Leopoliensis in Prov. Russiae alumnus et sodalis a Simone Okolski in *Russia Florida* p. 144 laudatur inter illustres dictae provinciae viros seculi XVII, ceu qui reliquerit: *Scripta in physicam et metaphysicam*.

p. 752. F. Antoninus de Praemislia a patria sic et a professione nuncupatus seculo XVI vergente jam florebat in provincia Russiae, cujus fuit vicarius generalis a. 1594, tum a. 1596 Prior Provincialis, et iterum a. 1614 ad 1619 quam provinciam recens tum erectam in regulari disciplina strenue ac sapienter administravit. Scripsit:

De utilitate Ecclesiae et profectu Ordinis ex divisione Provinciae Russiae a Provincia Poloniae.

De Rosario B. Virginis.

Conciones Varias.

Sic de eo Fr. Simon Okolski in *Russia Florida* p. 49, 51. et 143.

p. 539. F. Joannes Ceslaus Baier Conventus Lublinensis in Polonia alumnus licet Lithuanus origine et patria, a. 1644 Priorem agebat Conventus Merecensis in Lithuania, et in Comitiis Ordinis generalissimis Romae eodem anno habitis ad Magisterium promotus fuit. Scripsit ac edidit:

Congregatio Lithuaniae Praedicatorum etc. Extat apud nostros Parisienses ad S. Honorati.

Ciekawe to jest dziełko ze względu na miejsce druku Merecz: wypada wnosić, że Dominikanie tam mieli drukarnią, lecz żadney inney książki tam drukowaney nie zdarzyło się wyśledzić.

p. 554. F. Petronius Kamienski, Lithuanus, S. Th. Magister, Priorem agebat Vilnae a. 1642 unaque Vicarium nationis Litvaniae, quo tempore edidit libellum hoc titulo:

Antiquitas Praedicatorum Ordinis etc. Exstat Parisiis in Regia H (sic) 1723 et apud nostros ad S. Honorati.

Sicque egit deinceps tum apud Sacram Regularium Congregationem, tum apud Majores Ordinis, ut tandem in Comitiis generalibus Valentiae 1647 celebratis nova ex conventibus Lithvaniae provincia erecta sit, sub titulo S. Angeli Custodis, cui ipse primus praefectus provincialis. An alia ediderit, mihi incompertum. Haud abs re esset, quod aliquis ejus provinciae Antiquae Congregationis Peregrinantium seu Missionariorum in partibus infidelium, cuius antiqui Lithuaniae Conventus portio erant non modica, quaeque tribus fere seculis viguit in Ordine, praeclara pro Christo gesta e tenebris emeret et praelo committeret.

p. 484. F. Samuel de Lublino, Polonus, a patria sic et professione nuncupatus, philosophiam et Theologiam pluribus annis in gymnasio generali suae provinciae Cracoviensi e superiori loco professus

est, docebatque etiamnum a. 1627, tum titulo baccalaurei Ornatus. Scripsit et edidit.

1) In Universam Aristoteles logicam Quaestiones etc.
2) Tractatus Summularum etc.
3) In tres libros de Anima quaestiones etc.
4) Summula casuum conscientiae etc.

Tum vero S. Theologiae laurea redimitus regens erat Cracoviae. Hincque eundem censeo, qui in Actis Cap. Gen. Mediolani 1622 dicitur F. Samuel Wierzchonius (zapewne Wierzchovius) et ad baccalaureatum promovetur, modo magistri studentium onus subierit: Tolosae 1628 Magister instituitur, modo loco vacante sit regens in Studio Cracoviensi, et tandem munere perfunctus approbatur Romae 1629. Omnia enim requisita egisse patet ex operibus citatis, nec alius hoc nomine Samuelis ullibi mihi occurrit.

tam. F. Valerianus Lithuanides, Sarmatarum e gente, vir seculo Christi XVII clarissimus pietate et eruditione, laudatur a conterraneo suo F. Justino Miechoviensi, super *Litanias Lauretanas discursu* 305 T. II. p. 381, cuius utpote aequalis verba exscribere visum est. «Porro, *inquit*, inter eos qui hac nostra tempestate de SS. Rosario scripserunt, meo iudicio palmam tenet A. R. P. F. Valerianus Litvanides in Cracovia natus, S. Theol. Doctor meritissimus, Ordinis nostri, Vir pius mansuetus, fere dixi sanctus, regularis vitae et cultus D. Virginis in Rosario promotor ardentissimus, et ob eam causam omnibus bonis valde carus, tum vero maxime Magistro Ordinis F. Nicolao Rudolfo: cuius primo commissarius fuit, postea Prior Cracoviensis, tum demum hoc anno Prior Provincialis Poloniae salutatus est, dignus quem gloria virtutum in plura secula superstitem sustineret: sed cum haec scribo, nuncium de morte illius accipio. Obiit optimus Pater Vilnae die 24 Octob. 1635, cum Provinciam Poloniae rexisset mensibus sex. Hic ergo eruditus pater lingua vernacula librum de SS. Rosario scripsit hoc titulo: *Hortus rosis consitus.* Nemo, me judice, clarius, distinctius, plenius, uberius illo hanc materiam tractavit. Duas plantationes rosae, ut ipse vocat, Hiericuntinae, in hoc suo mystico horto posuit, unam B. V. Mariae, alteram SS. nominis Jesu, totumque librum in duodecim partes divisit."

p. 546. F. Nicolaus Mosticensis Polonus F. Melchioris Mosticensis conterraneus et ejusdem Conventus Cracoviensis alumnus, Ordinem amplexus ab adolescentia, plures canosque vidit, ac vixit in eo summa innocentia integritateque annos. In philosophicis acutissimus evasit, summusque theologus, hincque Conventus sui Cracoviensis Studii generalis praefectus, regensque factus, ipsis ineuntis seculi XVII primordiis, anno scilicet 1603 laurea tandem rudeque donatus. Apud populares et optimates enodandis solvendisque difficilioribus seu moralis, seu positivae, scholasticaeve theologiae pro oraculo fuit, ita ut nec ceteris ei solitisque superesse videretur otium exercitiis adeo frequenter et operose consulebatur. Insigne est eius in Actis Cap. Gen. Valentiae Aragonum 1647 celebrati elogium, quod adeat curiosus. Ipso die festo S. Trinitatis cui speciali devotione affectus erat, sacro piissime peracto, apoplexia correptus obdormivit a. 1645 aut 46, professionis circiter 58. Ejus etiam meminit Starovolscius in *Exat*. n. 81. Haecque ejus utrobique recensentur opera.

1) *Rudimenta logices* doctissime simul et clarissime collecta, sive *Institutiones Logicae* etc. Extabant a. 1671 Coloniae apud nostros. 2)

Tirocinium artis poenitentiariae. 3) *Elementa ad sacras Confessiones.* Extabant a. 1671. Coloniae et Mosae Traiecti apud nostros. 4) *Academia pietatis.* 5) *Infirmaria spiritualis.* 6) *Rudimenta Christianae perfectionis.* 7) *Summa Divi Thomae theologica, forma syllogistica exhibita et contracta.* 8) *Methodus examinandi ordinandos.* 9) *Lectiones casuum conscientiae*, quas publice magna auditorum frequentia in conventu suo Cracoviensi praelegebat. 10) *Theologia moralis* etc. Extat Romae in Casanatensi, estque aut altera editio, aut opus posthumum.

T. II. p. 287. pod artykułem *Ludovicus* Granatensis, i pod jego dziełem *Guia de Peccadores* (Przewodnik Grzeszników), które wyszło na jaw około r. 1555, iest iego przekład polski tak wspomniany: *Polonice* Stanislaus Varsaviensis (zamiast Warszewicki) Soc. Jesu reddidit.

4. Compendieuse Priester-Bibliothec. Jena bey Ernst Claude Bailliar. 1711. 8.

5. Catalogus Librorum Theologicorum Catolicorum (Lateinisch und Teutschen) qui prostant Norimbergae apud Joh. Georg. Lochner. Anno 1731. 8.

6. Bibliotheca Universa Franciscana. Concinnata a R. P. Fr. Joanne a S. Antonio, Salmantino. Matriti, 1732. 3. voll. fol.

Vol. I. p. 37. Alexius Borviza (w rejestrze *Borbiza*), cuius monumenta hactenus mihi incognita, laudatur a Fr. Francisco Haroldo ad Annum Christi 1511. §. V. „In Polonia, inquit, doctrina, scriptis, pietate, et schismaticorum conversione insignis hoc tempore floruit Fr. Alexius a Borviza, Concionator, obiitque in Conventu Samboriensi.„ (Cytowany tu Franciscus Haroldus, Hybernus, Strictioris Observantiae, wydał między innemi: Epitomen Annalium Ordinis Minorum in lucem quondam productorum tomis 8 in fol. à V. P. Fr. Luca Wadingo. Romae et Typographia Nicolai Angeli Tinassii, 1662. vol. 2. in fol. I z tego to zapewne dzieła jest ta cytacja. T. I. p. 391).

p. 61. Andreas Bernardinus Kaliski, Roxolanus, Generalis Ecclesiastes Provinciae Rusciae (*sic*), ejusque Chronologus, ac Custos. Leopoli apud S. Andream, anno 1647 die 17 Aprilis opus perfecit in 4, cuius inscriptio: *Laconicum novellae Provinciae Russiae, titulo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae insignitae, aliquotve ejusdem locorum et Conventuum Myrrhothecium.* Extat MS. Matriti in Generali Ordinis Archivio sub Pluteo proprio. Vidi. Ad praelum, ipsomet ibidem recensente, matura habebat opuscula varia, quorum titulos ex eodem hic subiicio.

1. Limpidissimum soliditate perfectionis speculum, seu quod idem est, Tractatus aureus de soliditate virtutis in Religioso Seraphici Instituti Professo requisita considerationes 23 sinu suo fructuose complectens. Conscriptum et compilatum Leopoli in Conventu ad S. Andream Apostolum, a. 1646.

2. Compendiosa exercitiorum spiritualium pro renovanda ab imperfectionibus anima decem dierum percurrenda spatio, series et ipsa praxis. Compilatum Leopoli in Conventu et anno ut supra.

3. Practica et compendiosa Religiosae perfectionis et vitae reguläriter ordinandae elucidatio. Leopoli apud eundem Conventum a. 1647.

4. Mysticum totius perfectionis Christianae (Triplici exercitiorum via spiritualiter decurrenda, purgativa nimirum, illuminativa et unitiva adumbratum) *Speculum.*

5. *Ascetorium, in quo plane omnia Fidei Catholicae mysteria et documenta ad salutem necessaria methodo facillima traduntur. Leopoli eod. a. et Conventu.*

p. 256. Casimirus Biernachi à Calisia, Polonus, Minorita Conventualis, Vir ad multiplicis doctrinae eruditionem comparatus, ac laurea Magistrali insignitus, evulgavit:

Speculum Minorum etc. Inter alia huius ingenii monumenta, quibus nomen suum posteritati cum gloria commendavit, vidit Franchinus, ut in sua Bibliosophia refert, *Nonnulla opuscula, tam metro quam Oratorie elaborata*, teste *Coronelli* Tomo 6. *Bibliothecae Universalis*, num. 305. (*)

O tymże Biernackim jest znowu p. 374 artykuł: *Franciscus Casimirus* Biernaki, Polonus, ale w nim nic nowego niemasz.

p. 145. Athanasius Crotosta, Polonus, Reformatae Provinciae S. Antonii Minister Provincialis, ac Chronologus a. 1684 Tomum in 4to literis consignavit, sub titulo: *Pandecta munimentorum et actorum Provinciae Reformatae S. Antonii Majoris Poloniae.* Incipit: *Innata membris.* Vidi MS. Matriti in Generali Ordinis Archivio, scrinio proprio, Manipulo primo, num. 1.

p. 146. Augustinus Cieplinski, Lector Jubilatus, Pater Provinciae S. Mariae Angelorum in Polonorum Regno, latine in fol. scripsit opus eruditum cui titulus: *Topographica ac Chronologica Conventuum Provincię Majoris Poloniae Descriptio.* Incipit: *Est amplissima.* Vidi. Extat Matriti in generali Archivio Ordinis. Laudatur *in Militia Universali* nostri *Alva*, col. 141. — (Ów Petrus de Alva et Astorga, Hispanus, Regul. Observ. wydał: Militia Universalis pro immaculata Virginis conceptione etc. Lovanii 1663 fol. T. II. p. 428).

T. II. p. 146. Joannes Costenus, Polonus, Reg. Observ. Provinciae Majoris Poloniae, Praedicatoris ferventissimi et devotissimi Officio, Guardiani, Custodis, ac Diffinitoris etiam dignitate functus, typis idiomate Polonico vulgavit: *Librum pium in gratiam S. Annae*, in quo et ad pietatem animos fratrum, et sororum accendit, et eosdem officii monet. Plenus dierum quievit in pace in Conventu Lovaniensi a. 1613. Ex relatione Chronologica laudatae Provinciae fol. 426.

p. 328. Marianus de Costen, Prov. Poloniensis, Reg. Observ. alumnus, bis Lector Jubilatus, vir eruditione et morum gravitate excellens, teste Fr. Augustino Ciepliński fol. 239 Chronologicae Descriptionis ejusdem Provinciae, tria volumina egregia de Poenitentia, Jure, et Justitia, sub titulo: *Aequilibrium*, *Tabula Naufragii* et *Typus verae Religionis*, impressa dedit. Clarebat in Studio Generali Posnaniensi a. 1642.

T. I. p. 284. Cyprianus Daminskus, Provinciae Russiae Reg. Observ. Theologus, a Diffinitor, scripsit ac emisit opus cui titulus: *Thaumaturgus Russiae etc.*

(*) Vincentius Maria Coronelli, M. Generalis Conventualium, scripsit opus vere ingens in 45 volumina distributum, sub titulo communi *Bibliotheca Universalis sacro-profana.* T. III. p. 139. sq. przytacza się 7 Tomów tej Bibl. w Wenecyi 1701 roku drukowanych z dodatkiem, że r. 1707 autor miał 30 gotowych do druku. Dla ciekawości kładzie się tytuł po łacinie: Bibliotheca Universalis, seu Magnum Dictionarium Historicum, Geographicum, Antiquo-Modernum, Poeticum, Chronologicum, Genealogicum, Mathematicum, Politicum, Botanicum, Medicum, Chimicum, Chirurgicum, Philosophicum, Theologicum, Biblicum, Praedicabile etc.

p. 285. Cyprianus Góldecius, Minorita Polonus, ineditam reliquit, anno 1643, *Relationem initii Reformationis Provinciae Sanctae Mariae Angelorum Minoris Poloniae.* Fides sit penes Fr. Petrum de Alva in sua *Militia Universali* col. 315.

T. II. p. 166. Joannes Furstenhain, Minorita, Polonus, inedita reliquit: *Chronica Provinciae Poloniae.* Asservantur Cracoviae apud Minoritas Conventuales teste Fr. Antonio Melissano in Supplemento Annalium Wadingi ad an. Chr. 1224. num. 3.

Antonius Melissanus de Macro Reformat, wydał: Annalium Ordinis Minorum Supplementa ab anno 1213 usque ad a. 1500. Augustae Taurinorum, 1710, fol. T. I. p. 118.

T. II. p. 73. Hieronymus Kakoroski seu Kakovvski. (o nim toż samo co w Bibliotece Waddynga co do słowa: wszakże na końcu przydano, iż pisał: *Acta et Miracula B. Simonis de Lipnica* teste P. Joanne Baptista Soleria, quem consulas ad *Acta Sanctorum* Mensis Julii die 18. §. 4. et Wadingum ad a. Christi 1483. num. 14.

p. 73. Hieronymus Leopolitanus. (o nim toż samo co w Waddyngu z dodatkiem: Haec Wadingus, post Sixtum Senensem ac Possevinum, subdentem eadem Biblia Gregorio XIII. Pont. Max. mandante versa iterum accuratius esse a P. Jacobo Viceo (Vujeco) Theologo Soc. J. et Cracoviae excusa a. 1599.

p. 180. Joannes Lepnica, Polonus Regul. Observ. Alumnus, B. Simonis de Lepnica, ut credo, propinquus, ad Sigismundum III. Poloniae Regem, scripsit justum volumen: *De Immaculata Conceptione Reginae Angelorum* Ita ex Antonio Daza P. *Alva* in *Militia* col. 786.

T. III. p. 75. Beatus Simon de Lipnica, suo nativo oppido in Polonia dictus, et Baccalaureo Cracoviensi, S. Joannis a Capistrano discipulus, Poloniensis Provinciae Regularis Observantiae iubar etc. etc. Composuit in Deiparae laudem juxta sui temporis indolem *Metra,* quae propria manu exarata extabant olim in fronte cellae, quam ipse Beatus Simon incoluisse fertur. Publici juris fecere Continuatores Bollandi in Actis Sanctorum. Ineditum quoque reliquit ingens *Concionum suarum Volumen*, uti testatur Fr. Ludovicus Skrobkovicius in ejus Vita inquiens: „Monstratur in archivio Conventus Cracoviensis Codex molis juxta (sic, może: *justae?*) totius (sic, może: *totus?*) Viri Dei manu exaratus, in quo ejus ignita vehementer eloquia (nisi hominem homo penitus exuat) facile sentit, quicumque usurpat.„ Miraculis quam plurimis gloriosus obiit Cracoviae, apud S. Bernardinum in Stradom, anno Domini 1482 ubi fere ab ejus obitu religiose colitur et in praesentiarum, in toto orbe Seraphico, ex novo Decreto Clementis XII. P. M. recitatur de eo die 18 Julii.

T. II. p. 268. Ladislaus a Gesnono (ma być: à Gelnovo) natione Pannonius insignis Concionator, atque vir sanctissimus (quem male Gonzaga, Arturus, et alii a Ladislao Hungaro genere Scyta, minime distinguunt) pluribus patratis miraculis, plura quoque *Opuscula* devotionem excitantia, quae hodie extant, reliquit tum latino tum Polonico sermone. Edidit insuper *Rythmos* propriam Conversionem. Fragmentum subiicio quo constat Minoriticum induisse habitum ad annum 1462 d. 1. Augusti quo die mundo natus erat.

Anno Christi milleno quadrin sexin secundo
Ad Vincula S. Petri, accepi vincula clausti.
Me Petrus genuit in Gelnono, Petrus et almus,
Claustro me clausit, vinclaque mea tulit etc.

Marracius in Apendice ad suam Marianam Bibliothecam eum appellat *Gielnovum*, subjungens etiam edidisse: *Sermones, Rhytmos et Cantilenas plures in laudem Deiparae semper Virginis*, ad Dominumque migrasse anno 1505 die 5 Maii. Demum, ex Haroldo ad a. 1505 §. 13. scriptos reliquit: *Sermones de Tempore ac de Sanctis* Certam deinde *Normam* praescripsit *recitandae Coronae Deiparae Virginis*..... Actum est de eius Canonizacione; eum quoque in totius Regni, ac specialem Civitatis Varsaviensis Patronum, Poloni elegere, cuius imago radiis ornata ac insculpta cernitur in lapide apposito ad dextram arae majoris, ab anno 1572 in Conventu S. Annae, ejusdem urbis.

tam. Ladislaus Marsomi. O nim toż samo co w Waddyngu, przydane tylko, co się tycze wykładu Starego i Nowego Testamentu, świadectwo Jakuba Le Long in Bibl. Sacra p. 848.

T. III. p. 141. Vincentius Moravvski, Provinciae Poloniae Regularis Observantiae Theologus, Concionator Generalis, Diffinitor ac Procurator pro Canonizatione B. Ladislai Gielnovii Poloni Minoritae, conscripsit: *Vitam* laudati *B. Ladislai* ac tribus libris edidit Varsaviae 1633. Extat apud Papebrochium ad d. 4. Maii fol. 560. Insuper: *Topographiam Monasteriorum Provinciae Poloniae Ordinis Minorum*, teste Joan. Bapt. *Soleria* ad Acta Sanctorum Mensis Julii Die 18. §. 3.

T. I. p. 88. Anselmus Polonus, Patria Cracoviensis (ut ex suis scriptis infert Coronelli T. 3. Bibliothecae Universalis, num. 2774). Regul. Observ. Opus edidit merito laudatum a Moreri, Bossio, Dupin, Le-Long et aliis, nempe: *Descriptionem Terrae Sanctae ejusque Itinerarium*. Cracov. 1514.— Habes apud tomum 6. Henrici Canisii editum Ingolstadii 1604. 4. Incipit a fol. 1289 hisce verbis: *Ut quisque facilius*. Vidi. Claruit author a. 1505.

p. 201. Benedictus Polonus, Minorita, laudatur in novissima Bibliotheca Dominicana T. I. fol. 130 ceu Author operis Latine inscripti: *Acta Tartarorum*. Claruit sub Innocentio IV. Pont. Max.

T. II. p. 466. Petrus Posnaniensis. Regul. Observ. Prov. Poloniae Minister, vir pius et doctus edidit:

1. Decisiones totius Theologiae etc.
2. In secundum Librum Sententiarum Quaestiones subtilissimas.
   In tertium Lib. Sententiarum Quaestiones.
   In quartum Lib. Sent. Quaestiones.
3. In Singulas anni festivitates ternos Sermones (teste Simone Starovolsco p. 173. etc. tu przytoczona jego pochwała ze Starowolskiego).

Florebat a. 1610. Memoratur etiam a Fr. Petro de Alva in *Militia* col. 1184. et Marracio parte 2. Bibliothecae Marianae.

T. III. p. 105. Stanislaus Polonus. (Toż samo co w Waddyngu).

tam. Stanislaus de Slapy, Poloniensis Provinciae Regularis Observantiae a. 1500 summa diligentia digessit: *Collectanea Privilegiorum* Ordini Minorum Concessorum. Habetur MS. Matriti in Generali Ordinis Archivio, ad calcem Chronologicae Descriptionis Ejusdem Provinciae scriptae in fol. a Fr. Augustino Ciepliński. Vidi.

tam. Stanislaus Vopolinus. Toż samo co w Waddyngu z dodatkiem: Claruit anno 1561. teste Vvite p. 66. sui Catalogi Illustrium Scriptorum Ordinis.

Augustinus de Witte Bruxellensis, ex Recollectis Prov. Germaniae, ad literas redegit, latine: Genealogiam amplissimam S. Francisci, in qua omnes scilicet viros sanctitate, dignitate, virtute vel doctrina illustres per suos annos recensuit, Bruxellis 1627. 4. T. I. p. 152).

tam. Stanislaus Witunskius, Poloniensis Provinciae Alumnus, laudatur in *Militia* nostri *Alva* col. 1419. ceu a quo prodiit: *Tractatus* in quo describit Monasterium Calioniense (może Calissiense?) Tertii Ordinis.

T. I. p. 69. Andreas Rochmarinus. (jak w Waddingu) Scripsit: Commentaria in lib. primum Sententiarum Scoti. Scripsit insuper *in Logicam et Metaphysicam juxta Mentem Scoti*, teste Sim. Starovolsco. Hunc minus recte Antonium vocat Ludovicus Dupin, saeculo 17.

p. 124. Antonius Radunschic Minorita ab Wadingo memoratus; scripsit *De memoria Conservanda*, opus hactenus mihi ignotum.

p. 432. Franciscus a Rodrasem, Polonus, Provinciae Bohemiae Minorum Capucinorum alumnus, vir eruditus, qui Missionarii Apostolici, jubentibus Superioribus munere assumpto, doctrinam, non voce tantummodo, sed etiam facto tradens, quamplurimos a Catholica fide aberrantes, ad S. Romanae Ecclesiae gremium reduxit. Scripsit latine:

Tractatum de quibusdam controversiis etc.
Directorium etc. apud Nicolaum Ardech T. I. in 8.
Scalam Coeli. Est liber de Rebus Spiritualibus. Ocomuoy in Moravia 1636.
Vitam S. Antonii Ulyssiponensis etc.
Exercitia spiritualia etc.

De hoc authore meminit, Wadingo et Lequile adhaerens Fr. Dionysius Genuensis p. 123. (Dionysius a Genua, huius Provinciae Minorum Capucinorum Concionator ac Diffinitor, concinnavit: Bibliothecam Scriptorum Ord. Minorum S. Francisci Capucinorum. Genuae, 1680. 4. Prodiit secundo locupletior Ibid. 1691. fol. T. I. p. 310).

T. III. p. 65. Robertus de Ruscia seu Rutenus, jak w Waddingu z dodatkiem: Roberti huius meminit Dupinus in Tabula Universali ad saeculum 13. ex Trithemio. Memoratur etiam a Uvite in Catalo Illustr. Scriptorum Ordinis p. 53.

T. II. p. 231. Joannes Stobnicensis, Polonus a Wadingo illaudatus. O nim artykuł co do słowa ze *Starowolskiego*.

p. 305. Ludovicus Skrobkovicius, Polonus, ex Canonico Vislecienisi et Cantore Tarnoviensi, Minorita factus, confecit: Historiam gestorum B. Simonis de Lipnica etc. Exscripsit Pater Joan. Baptista Soleria ad Acta Sanctorum Mensis Julii die 18. p. 518.

T. I. p. 12. Adamus Ubiszewski Polonus, Regul. Observ. alumnus, Polonice et latine edidit. Vitam B. Simonis de Lipnica ejusdem Instituti et Provinciae. Vide sis Continuatores Bollandi ad d. 18 Julii.

T. I. p. 360. Franciscus Antonius Casimirus. Tego ojczyzny Wadding nie wymienia, a w rejestrze między Polakami kładzie. Tu nazwany jest *Neapolitanus*, ale jego imię *Casimirus* każe się domyślać że był Polakiem.

T. II. p. 51. sq. Hannibal Rosselius, Calaber, sed Provinciae S. Francisci in Umbria, Regul. Observ. postquam Lutetiae Parisiorum et Lovanii solida studiorum jecit fundamenta, in Angliam trajecit, deinde primum Tuderti in Tuscia ad Montes Sancti, mox Cracoviae in Polonia ad S. Bernardini Coenobia Sacram Theologiam professus est. Vir quidem doctus variaeque eruditionis, apud nobiles Polonos et illius Regni Antistites non immerito in pretio habitus. Post annos triginta octo in multis Academiis et sub variis disciplinis consumptos, tandem circa annum aetatis sexagesimum animum applicuit ad scribendum. Scripsit autem et quidem docte:

De septem sacramentis. Posnaniae apud Joan. Wolrabum, 1590 fol.

In Pymandrum et Asclepium Hermetis Mercurii Trismegisti Commentaria, tomis sex distincta, opus certe grave et omni eruditione refertum: cui accessit Trismegisti textus graeco-latinus industria Francisci Hussatis Candallae. Ante alios tomos prodiit Cracoviae hortatu et impensis Stanislai Karnkovski, Archiepiscopi Gnesnensis, tomus quartus, deinde primus, et alii subsequentes auxilio et industria Erasmi Peucitii, Ministri Provincialis Poloniae eadem in Urbe a. 1585. Authorem nostrum (ut testatur Simon Starovolscus p. 60.) ita coluit ob ingenii praestantiam et amavit Hieronymus Povodovius, Canonicus et Archipresbyter Cracoviensis, ut omnes ejus in Mercurium Trismegistum XIII Tomos ingenti sumptu et cura, additis etiam suis praefationibus, in lucem daret. Quae autem ad manus meas devenere prodierunt Cracoviae ex Officina Lazari a. 1585 et 1586 et Coloniae Agrippinae ex Typographia Choliniana 1630 in fol. tomis sex, tractatibus variis locupletatis. (Tu w każdym tomie umieszczone traktaty wyliczają się, ale nie wiem podług jakiej edycji, podobno Kolońskiej, której nie znam, Tom 5ty przypisany Stefanowi Batoremu.

Scripsit insuper: *Concionum et Homiliarum in Evangelia* duo magna volumina, quae adhuc non prodierant anno 1650.

6. Catalogus Librorum oder Verzeichniss derer Bücher welche bey Joh. Jacob Lotter in Augsburg 1735. 8.

7. Bibliotheca Anonymorum et Pseudonymorum ad supplendum et continuandum Vincentii Placcii Theatrum et Christoph. Aug. Heumanni Schediasma de Anonymis et Pseudonymis Collecta et adornata a M. Joh. Christoph. Mylio. Cum praefatione M. Gottlieb Stollii. Hamburgi sumptibus Christ. Wilh. Brandt MDCCXL. 8. (Vol. I. 174. xxxii. i 204 st. II. 205—1232 str. III. 1233—1360. i 184 str. prócz regestrów.

Vol. I. p. 155. *Judicium de regula credendi* Joannem Amos Comenium, adversus Valerianum Magnum Capucinum, scripsisse sub nomine *Vlrici* (*Huldrici*, ut habet *Baillius*) *Neufeldii*, eumque librum postea in Batavis praefixo nomine genuino ad prelum esse revocatum, testatur ex ore Danielis Comenii filii, *Hesenthalerus*, in epistola ad Boineburgium, quam inseruit Struvius *Actis literariis* (Fasciculo VI. p. 29) et Bailius dans le *Dictionnaire critique* voce *Comenius*, not. G. qui ideo Comenium suum nomen dissimulasse ait, ne implicaretur litigiis cum Papistis; reformidavit enim hos et valde tepide contra illos scripsit.

Anti-Nicenismus (vel potius *Ante-Nicenismus*) sive testimonia patrum, qui scripserunt ante concilium Nicenum, unde colligi potest sensus ecclesiae catholicae quoad articulum de trinitate. Cosmopoli, in 8. pl. 5. ubi p. 67. lit. F2 comparet: *Brevis responsio ad D. Georgii Bulli defensionem fidei Nicenae*, in qua praecipua capita defensionis refutantur p. 137 lit. h5. et ibi sequitur vera et antiqua fides de divinitate Christi, asserta contra D. D. G. Bulli iudicia ecclesiae per anonymum. 1695. Quidam statuunt *Crellium*, Polonum, V. D. Ministrum esse huius *Anti-Nicenismi* auctorem, qui etiam *Cogitationes nouas de primo et secundo Adamo evulgavit*, sine nomine suo ad-

dito. vid. *Marchand* in notis ad *Lettres de Mr. Bayle* p. 930. Sed in *Parrhasianis* T. I. p. 406. legitur: Gilbertus Clarcke est auctor Anti-Nicenismi. Hic Anti-Nicenismus valde rarus est. V. I. p. 792 sq.

Cogitationum novarum etc. Auctor est Sam. Crellius. Iipsi Joh. Schmidius Prof. Lips. paulo post peculiarem opposuit dissertationem. (Vol. I. p. 828).

8. Bibliotheca Carmelitana notis Criticis et dissertationibus illustrata, cura et labore Unius e Carmelitis Provinciae Turoniae Collecta. Aurelianis, 1752. fol. 2 voll. (autor: Fr. Cosmas de Villiers a S. Stephano.

Antiquiores Carmelitae.

T. I. p. 3. Adrianus SAREMBIUS, natione Polonus, Carmelita, Cracoviensis Patria, in divinis apprime Vir litteris excultissimus, Fidei Catholicae ingenuus zelo, quem sui vulgo Haereticorum Contusorem uno ore vocarunt. Regius fuit eloquii coelestis Concionator in Regno Poloniae notissimus circa annum 1626, scribens:

1. Haereticorum Malleum, etc.

2. De arte bene moriendi, polono prius deinde latino idiomate librum unum ibidem editum.

Ita exhibent Relationes MSS. Carmelitarum Polonorum ab Alegreo *Cassanato* laudatae in *Paradiso Carmelitici Decoris* p. 492. Eundem proinde nominarunt Sarembium, Paulus ab omnibus Sanctis in *Catalogo Carmelitarum Scriptorum* p. 65. Daniel a Virgine Maria, tom 2. *Speculi Carmelitani* p. 1105, num. 3918.

p. 18. Albertus CZEPELIUS alias *Cephelius*, natione Polonus, patria et professione Carmelita Cracoviensis, vita et moribus vir venerandus: sapientiae genere vario notus, obiit a. 1639. postquam typis commisisset Latino Poemate et Polonica iterum prosâ:

Vitam, Miracula et transitum B. Mariae Magdalenae de Pazzi Lib. II. Cracoviae 1628.

Eum commendant Alegreus Cassanatus in *Paradiso Carm. Decoris* p. 501. Relationes Polonorum Carmelitarum MSS. *ibidem* citatae.

Paulus ab Omnibus Sanctis in *Catalogo Scriptorum Carmelitarum* p. 65. Daniel a Virgine Maria. T. 2. *Speculi Carmelitani* p. 1105. num. 3918.

p. 26. Albertus POLEVITIUS, natione Polonus, patria et Coenobio Cracoviensis in declamandis ad populum Concionibus, sui temporis, sine iniuria, per annos quadraginta et amplius, facile Princeps: religiosa vir celeberrimus pietate, assiduus sacrarum litterarum investigator: obiit Cracoviae a. 1627. Scripsit autem et praelo dedit Latine:

1) Sermones Quadragesimales. Lib. I.

2) Sermones de Sanctis et de Tempore. Lib. II.

Ita Relationes MSS. quas memorant Alegreus Cassanatus, p. 493. Paulus ab OO. SS. p. 65. Daniel a Virgine Maria. T. 2. p. 1105. num. 3918.

p. 30. Alexander KOSLINKIUS, aliis *Koslius*, aliis *Roslinski*, Polonus Carmelita, Sacrae Theol. Doctor, Provinciae suae Praefecturam gerens anno 1639 ejusdem *Provinciae Poloniae Relationem* misit Romam: qua usus est *Lezana* in suis, Annalibus, a. 1397. num. 2. tomo 4. p. 744. item a. 1437. num. 4. p. 843. (Tu następuje wiadomość o

Konwencie Karmelitów Krakowskich na Piaskach ad *Arenas*, i o cudownym obrazie Nayś. Maryi Panny tamże będącym). Dalej te słowa: Haec leguntur in *Historia Imaginis Cracoviensis in Arenis seu Violeto*, scripta a Dom. Nicolao *Grodziński*, Regis Secretario: postmodum aucta et typis edità Cracoviae, a. 1669. apud Michaëlem Korybuth (sic). Partim etiam prodiit T. I. *Speculi Carmelitani* p. 661. et T. II. p. 1104. Alexandri autem Koslinkii mentionem faciunt Joannes Baptista Lezana. l. c. Daniel a Virgine Maria T. 2. *Speculi Carmelitani* p. 1105. Ludovicus Jacob in *Judice Scriptorum Carmelitarum* MS.

p. 69. Andreas Barzeski (Barszczewski), Polonus, Provinciae Russiae ter Provincialis Moderator et in Comitiis Ordinis Carmelitici Romae habitis a. 1744 die 24 Maii; coram Praeside SS. Domino Nostro Papa Benedicto XIV. in Assistentem pro Carmelitis Germaniae et Poloniae Generalem assumptus, plures sanctas et funebres Panegyres edidit Polonice, quarum

1) Dixit *ad Solutionem Octavae solemnis de Coronatione* (Gallice, Couronnement. Deficit enim alia vox vere Latina, nisi Coronis, coronidis) *Imaginis Miraculosae Sanctissimae Virginis Mariae, celebrata in Templo FF. Minorum de Observantia Sokalensium, a. 1724.*

2) *In Metropolitana Ecclesia Leopolitana ad finem Octavae Assumptionis B. Vir. Mariae a. 1725.*

3) *Ad Funera Illus. et Excell. D. D. Comitis Matthaei Rzemuski* (Rzewuski) *Palatini Podlachiae et summi Praefecti exercituum Poloniae. Leopoli a. 1738.*

4) *In Leopolitana Ecclesia ad Obitum Illus. Rever. et Excel. D. D. Comitis Joannis Skarbek a. 1734.*

5) *Panegyrim ad Solutionem Octavae solennis de Coronutione imaginis miraculosae B. Virg. Mariae in Ecclesia FF. Praedicatorum Podkamiensium, a. 1727.*

6) Ad finem Octavae Solennis *De Conceptione B. Virg. Mariae in Eccl. Metropol. Leopol. a. 1732 celebratae.*

Hae omnes Orationes Leopoli prodierunt annis superius designatis ex Typographia Confraternitatis SS. Trinitatis Leopolitana: sicuti nos monuit idem Andreas Barzeski in Schedis ad nos Roma Aureliam missis d. 4 Febr. 1749 in quibus notatur alias *Octoginta Panegyres de Sanctis* ab eodem Oratore praelo paratas esse; sed timendum ne sumptus typis obstent impendendi, quos solvere solent Auctores in Polonia, aeque ac in Italia.

p. 81. Andreas Fesulanus a S. Theresia, Polonus natione, Carmelita primum antiquioris observantiae regularis alumnus. Qui postquam in Polonia Vicarii Provincialis, et in Bohemia Commissarii generalis officium aliquot annis, magna cum laude et prudentia administrasset, a Calceatis ad Excalceatos Carmelitas a. Christi 1629 transiit. Multos Haereticos ad fidem Catholicam, peccatores ad poenitentiam *Pragae* convertit; plurimumque pro animarum salute ac gloria Dei promovenda laboravit. Vir pietate et eruditionis fama praeclarus, divinae gloriae zelo valde fervidus et cupidus, omnium vitiorum osor, omniumque virtutum cultor et amator celeberrimus. Obiit Cameneci in Polonia circa annum 1651. postquam edidisset: *De Jubilaeo et Indulgentiis tractatum.*

p. 294. Blasius Hoycius Palacius, natione Polonus, patria Colvensis, Carmelita Cracoviensis, Doctor Theologus, Provinciae suae Polonicae Praefectus, a. 1623 electus, et continuatus usque ad a. 1629 et

tunc rursus electus: Vir litterarum amantissimus et morum suavitate praeclarus. Scripsit latino sermone.

1) *De Ortu et progressu Ordinis Prophetici Eliae Patris gloriosissimi, cum designatione Provinciarum et Conventuum fere totius Ordinis, Tractatum.* Incipit: *Multos pressit premitque ignorantia Sacri Ordinis gloriosissimae Virginis Mariae de Monte Carmeli.* Asservatur MS. Coloniae Agrippinae, in Bibliotheca Carmelitarum antiquae regularis observantiae, si credas *Ludovico Jacob*: dubitabat tamen Daniel a Virgine Maria, utrum hic tractatus cum sequenti non interiisset in Vastatione per Suecos in Poloniam facta a. 1655.

2) *De Confraternitate Scapularis Beatae Virginis Mariae de Monte Carmeli* lib. I. Istum tractatum auctor primo Polonico idiomate scripsit, sed postea latino sermone donavit, et cum praecedenti Tractatu, simul atque alia nonnulla monumenta congregavit, et tradidit in suo Capitulo Provinciali a. 1629. Librum hunc citat Daniel a Virgine Maria T. I. *Speculi Carmel.* p. 595. num. 2299.

Nostrum Blasium laudant Justinus Miechovius, Sarmata, *Super Litanias Lauretanas* T. 2. discursu 236. num. 4. — Hippolitus Maraccius in *Bibliotheca Mariana.* — Alegreus Cassanatus *in Paradiso Carmelitici Decoris* p. 486. Ludovicus Jacob in *Bibl. Carmelitana* MS. p. 53. Daniel a Virgine Maria in Tractatu de revelatione Deiparae factâ Sancto Petro Thomasio p. 521. *Idem* T. I. *Speculi Carmeli.* p. 322. ubi scribit Apographum Tractatus *De Ortu et progressu* S. Ordinis etc. exstare in Belgio. — Ibidem T. II. p. 1104. — Paulus ab Omnibus Sanctis, Carmelita Discalceatus, in *Auctuario* ad Caput 7 Tractatus *Auberti Miraei* de Origine et *incrementis Ordinis Carmelitarum* p. 213.

p. 674. Hyacinthus Duratzius, Polonus Carmelita, religione et literis clarus, edidit circa annum 1610 Historiam Imaginis Miraculosae Beatae Virginis quae Cracoviae apud Carmelitas in *Arenis* seu *Violeto* honoratur. Hiacinthum Duratzium laudant Hyppolitus Maraccius in *Bibl. Mariana.* Augustinus Biscaretus in *Palmitibus Vineae Carmeli.* Ludovicus Jacob in *Bibl. Carmel.* MS. p. 163. Alexander Koslius Carmelitarum Poloniae Provincialis in Relatione MS. de qua Lezana loco citato. (Patrz Alexander Koslius).

T. II. p. 739. Serapio Knyper Polonus Carmelita, sacrae Theol. Magister, Provincialis per Poloniam et Lithuaniam scripsit et edidit librum, cui titulus: *Mensa Coelestis* etc.

p. 743. Sigismundus Gdovius, natione Polonus, patria Zamorensis (w reiestrze *Zamosciensis*), Carmelita, S. Theol. Doctor et Professor Cracoviensis, vir pius et eruditus, edidit circa Annum 1619, Latine et Polonice.

Officium de B. V. Maria pro Confratribus Sacri Scapularis. Lib. I. Illum celebrant Alegreus Cassanatus p. 482. Hyppol. Maraccius in *Biblioth. Mariana.* Ludov. Jacob in Bibl. Carmelitana MS. p. 387.

Carmelitae Excalceati.

T. I. p. 11. Agatangelus a S. Teresia, natione Polonus, in seculo dictus Alexander Pinocipius (!), Scripsit post annum 1672 Opera latino praelo parata.

1) *Meditationes de Beatisssima Virgine et Sancto Joseph.*

2) *Responsionem ad quemdam Religiosum Ordinis S. Francisci, in*

suis editis Concionibus contendentem Monita Spiritualia S. Theresiae, non suis Carmelitis, sed Reformatis S. Francisci fuisse tradita.

Haec leguntur in *Bibliotheca Carmelitarum Excalceatorum* per R. P. Martialem a S. Joanne Baptista, Burdigalae, edita a. 1730 in 4to p. 1.

p. 30. ALEXANDER a JESU MARIA, Polonus, Vir summae eruditionis et eloquentiae; disputavit acriter contra haereticos, quos publice superavit. Edidit.

1) ***Metaphysicam in 4to anno 1679.***

2) ***Orationes funebres in sepulturis Principum et Magnatum.***

3) ***Tria volumina exquisitissimarum Concionum***, praelo parata MSS. asservantur in Archivo Provinciae Poloniae suorum Sodalium teste Martiali a S. Joanne Baptista, ut supra, p. 7.

p. 28. ALEXANDER a CONCEPTIONE, Polonus edidit patrio idiomate:

1) ***Orationes funebres.***

2) Aliud opus inscriptum: ***Castris et Astris militans Eques***, in fol. 1685, inquit Auctor Bibliothecae Carm. Excal. p. 2.

p. 83. ANDREAS a JESU, primus Carmelita Excalceatus Polonus, in oppido ***Brizosth*** (sic) Poloniae aliquot leucis a Cracovia dissito; nobilibus et piis parentibus natus est, et sacro Baptismate regeneratus a patruo suo Abbate Monasterii *Tinecensis* Ordinis S. Benedieti a. D. 1584 die 28 Maii, in quam inciderat festum gloriosae ascensionis Domini. Pater ejus vocabatur Joannes Brzechffa, vir insignis prudentiae ac facundiae.

Andreas humanioribus litteris instructus, anno aetatis suae 15 ab Eminentissimo Cardinali Radziwillo Romam ductus, Rhetoricae ac Philosophiae operam dedit. Cum quadam die ad Ecclesiam *Sanctae Mariae de Scala* veniens, concionantem audiisset Ven. P. *Joannem a Jesu Maria*, tanto divini amoris accensus est ardore, ut inter Carmelitas Discalceatos aggregari instanter postulaverit. Cuius rei certior factus pater Joannes Brzechffa, missis ad Clementem VIII ac Cardinalem Protectorem epistolis, enixe petiit, ne dilectissimus filius religionis habitu indui permitteretur. Jubente ergo Pontifice, facto per quinque menses rigido eius vocationis examine a Cardinali Baronio, suaeque post illud libertati redditus, indutus est die 15 Octobris a. 1602. Non solum non potuere missi a patre Romam Consiliarii eum a Religionis proposito divertere; sed etiam, ut fortius tentationi resisteret, post tertium Novitiatus mensem, se in ea perseveraturum vovit.

Induendo vestem Carmelitanam nomen *Andreae* mutaverat, vocatusque fuerat novitius *Bruno*; sed vota religiosa emittens, impositum in baptismate nomen *Andreae* resumpsit, Patrum determinato Consilio. Emissa igitur solenni professione, inter manus Vener. P. *Petri a Matre Dei*, anno 1603 die 11 Novembris, Genuam Studiorum causa missus, ibique a. 1609 d. 14 Maii sacerdotio initiatus, peracto Theologiae curriculo, in Poloniam, Superiorum jussu rediit; ibique eximia sanctitate ac praedicationis efficacia, velut alter Apostolus ubique exceptus, *Lublini* a. 1613, *Leopoli*, *Praemisliae*, ac *Cracoviae* Conventus erexit.

Universalis applausus, aemulos ipsi paravit; a quibus multa passus, persecutioni cedens, in Germaniam et Belgium recessit. *Coloniae*, Latinis ac Italicis concionibus, multos ad meliorem frugem reduxit. Ob singularem prudentiam, egregiam doctrinam, ac vitae sanctimoniam, ab *Antonio* Vigiliarum Episc. sanctae Sedis Nuncio Apostolico, Visitator regalis Monasterii *Sancti Cornelii* Lindensis Ordinis S. Benedicti, lo-

eorumque dependentium constitutus est anno 1615. Inde missus *Antverpiam*, fuit a confessionibus venerabili Matri *Annae a S. Bartholomaeo.* Anno 1617 venit *Bruxellas* ubi et Vener. Matrem *Annam a Jesu*, aliam *S. Teresiae* sociam vidit: et ex utriusque conversatione multum profecit.

Anno 1618 a R. P. Generali in Poloniam remissus, toti Provinciae, ac Populo concionibus suis illuxit. Factus tunc Definitor Provincialis, in Conventu Posnaniensi Festum Canonizationis S. Theresiae anno 1622 celebravit. Anno 1628 sacrae Congregationis de Propuganda Fide decreto, ac Urbani VIII. authoritate, ad instantiam D. *Josephi de Velamin*, Kioviensis Metropolitae, electus fuerat Monachorum Ruthenorum S. Basilii Reformator; sed ab executione, ob supervenientes gravissimas infirmitates, praepeditus est. Extremis vitae diebus, doloribus ac internis laboribus purgatus, cum mortem instare cognosceret, Ecclesiae sacramentis insigni pietate receptis, vix pelli et ossibus haerens, obdormivit in Domino, die 29 Aprilis a. 1640. Scripsit:

1) *Vitam Fratris Alexii a S. Bernardo* Carmelitae Discalceati Poloni: ut refert *Petrus a Sancto Andrea* T. 2. *Historiae generalis Fratrum Discalceatorum*, Lib. 1. cap. 19.

2) *De excellentia et praerogativa B. V. Mariae*, libros duodecim, quos in Conventu Posnaniensi degens, ex pluribus bibliothecis materia collecta, partim absolvit; sed ob varias infirmitates integras perficere non potuit. teste *P. Martiali a S. Joanne Baptista.* Inscriptum erat hoc Opus: *Hamus aureus*, cuius libro IV ultimam imposuit manum.

3) *Viscera Misericordiae Sanctorumque revelationes patefactas.* Lib. 1. Ita Paulus ab Omnibus Sanctis in Schedis MSS. ad Ludovicum Jacob missis.

4) *Opera mystica Venerab. Joannis a Cruce* etc.

Andreae a Jesu vitam scripsere Ignatius a S. Joanne Polonus, etiam Carmelita Discalceatus: Philippus a SS. Trinitate in *Decore Carmeli Religiosi* parte 3. pag. 125. Petrus a S. Andrea in *Historia Generali Carmelit. Excalceat. Congregationis Italicae* T. I. Lib. II. Cap. 7. p. 193. et T. II. Lib. I. Cap. 18. Item Lib. III. Cap. 19.— Illum insuper commendant Nicolaus a Jesu, Polonus, Discalceatus Carmelita, in censura seu approbatione Ejus Operum, sed praesertim *de Excellentia et Praerogativa* B. V. Mariae: de quo quidem *Hamo aureo* ait: quod *omnia placent, gravitas materiae, styli elegantia, rerum varietas* etc. Franciscus a S. Maria Lib. VII. *Reformationis S. Teresiae Cap. 34. num. 8.* Isidorus a S. Joseph Tomo I. *Annalium.* Martialis a S. Joanne Baptista in *Bibliotheca Carmelit. Excalceat.* pag. 14 et 15. Daniel a Virgine Maria Tomo II. *Speculi Carmelitani* p. 1127 num. 3961. Ludovicus Jacob in *Biblioth Carmelitana MSS.* p. 18. *Idem* in *Bibliotheca Personata MSS.* p. 24. Paulus ab omnibus Sanctis in *Schedis* MSS. ad eundem Ludovicum Jacob missis: in quibus inter Opera Andreae nostri reponit:

5) *Officium devotum et eruditum e Sanctissimorum Patrum sententiis mira varietate contextum.*

p. 128. Angelus a S. Theresia Polonus. edidit multas *Panegyres funerales* in 4to.

p. 202. Arnoldus a Jesu Maria. Polonus, edidit idiomate latino.

1) *Manuale devotionis* etc.

2) *Septenam sacram pro recolendis doloribus et gaudiis S. Joseph. Latine et Polonice 1687.*

p. 363. Cyrillus a S. Francisco, natione Rutenus, Carmelita Excalceat. Provinciae Poloniae, Sancti Spiritus dictae, patrio idiomate edidit Tractatum inscriptum:

1) Praxis bene moriendi etc.

2) Vertit evulgavitque Polonice Instructionem Novitiorum per R. P. Joannem a Jesu Maria, Hispanum et Congregationis Italicae Praepositum Generalem, scriptam et editam Latine.

Haec Paulus ab Omnibus Sanctis Carmelita Discalc. scripsit in *Schedis* MSS., quarum mentionem habet Ludovicus Jacob in *Bibliotheca Carmelitana* MSS. p. 67. *Praxim* bene moriendi commemorat solam Martialis a S. Joanne Baptista in *Bibliotheca Carmelitar. Excalceator.* p. 101. Vivebat Cyrillus a S. Francisco a. D. 1655.

p. 438. Elisaeus a S. Maria, natione Polonus, vir morum suavitate, ingenio et litteris conspicuus, Poeta non incelebris. Edidit Carmine Lyrico Latio:

1) De vita, gestis et miraculis S. Teresiae a Jesu etc.

2) *Carmen latinum in P. Sebastiani a Matre Dei*, Poloni Carmelitae Excalceati, *Opus Marianum.* Quod quidem Carmen praefigitur huic Operi Mariano, Lublini, 1652, edito in 4to teste Ludovico Jacob, in *Bibliotheca Carmelit. MS.* p. 87.

p. 650. Hieronymus a S. Hyacintho in seculo dictus *Andreas Cyrus*, natione Polonus, Patria Cracoviensis, anno 1603 natus, *Samuele Cyro* et *Dorothea de Pipanono* (sic. zapewne: Pipanowna) nobilissimis parentibus, Carmelita Discalceatus a. 1619 d. 1. Decembris factus, S. Theol. Professor, et Provinciae Poloniae Definitor, Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis Concionator percelebris, haereseum profligator strenuus, adversus quos Thorunii anno 1646 publice cum illis disputavit die 3 Octobris, magno omnium Catholicorum applausu, Haereticorum confusione. Obdormivit in Domino Cracoviae a. Chr. 1647 die 26 Januarii, magna cum sanctitatis opinione, aetatis suae 44. Religionis 28, tota Civitate lugente. Anno 1641 primus Varsoviensis Conventus Prior fuerat electus, deinde in Cracoviensi et aliis principalioribus Coenobiis. Scripsit:

1) *Ideam Colloquii Thorunensis* etc.

2) *Animadversionem in Joannem Hulsemannum* Ministrum Wittebergensem, cum defectione (sic) satisfactionis ab illo in Colloquio Charitativo Thorunensi requisitae, et ibidem exhibitae etc.

3) *Alia quam plurima praelo parata, quatuor Tomis comprehendenda Opera* MSS. scilicet inscripta: *Fundamentum vitae spiritualis. Modus ordinate vivendi. Secreta vitae Spiritualis. De honestate religiosa. Instructio Eremitae. Instructio pro moribundis. De vera et falsa charitate. Exercitium pro Adventu. Instructio Episcopi. Instructio confessariorum Monialium. Instructio vitae spiritualis pro Secularibus. Exhortationes in Regulam Carmelitarum. Conciones pro Dominicis et Festis per annum. Typus perfectionis Evangelicae, adversus Tractatum* P. Didaci Bezae S. J. *de Christo transfigurato.*

4) Thomae a Jesu *Modum examinandi Spiritualem profectum* transtulit in idioma polonicum.—(Dzieło to Tomasza a Jesu w języku Hiszpańskim pod tytułem: Modus examinandi ac discernandi Spiritualem animae profectum, wyszło: Bruxellis a. 1620. in 8vo. Po łacinie, po francuzku i po niemiecku w różnych miejscach drukowane. T. II. p. 817.)

5) Joannis *Molinae*, Carthusiani, *Instructionem Sacerdotum*, idiomate Polonico donavit.

Hieronymum a S. Hyacintho commendant Philippus a SS. Trinitate in *Decore Carmeli Religiosi* Parte III. p. 182.— Ignatius a S. Joanne Baptista in Ejus *Vita*.— Ludovicus Jacob in *Bibliotheca Carmel. MS.* p. 153. Paulus ab Omnibus Sanctis in *Schedis MSS.* ibidem citatis. Felicianus ab Omnibus Sanctis, Polonus, Carmelita Excalceatus, S. Theol. Professor, Romae a. 1639 degens, quem in testem *ibidem* appellat Ludovicus Jacob. Martialis a S. Joanne Baptista, in *Bibl. Carmelitar. Excalceator.* p. 188. Daniel a Virgine Maria T. II. *Speculi Carmelitani* p. 1129 num. 3964.

p. 694. Jacobus a Purificatione, Andreae Pruskonski filius et Matthiae Pruskonski (zamiast Pstrokonski), Episcopi Premisliensis, Regnique Poloniae Cancellarii, nepos, Carmelita Excalceatus Cracoviae a. 1609 mense Februario factus Novitius sub Tyrocinio R. P. Joannis a SS. Sacramento, Hispani, Viri sanctitate clari, Novitiorum praefecti, tanta virtute praefulsit, ut ab antiquioribus, adhuc novitius, ut sanctus reputaretur. Vix professionem emiserat, cum graves infirmitates, tribulationes, mentis angustias, invicta patientia sustinens, in lectione et oratione assiduus, ac coelestium contemplatione roboratus die 18 Aprilis, a. 1632 Lublini spiritum Deo reddidit. Scripsit:

1) *Commentaria in Threnos Jeremiae:* quae MSS. asservantur Lublini. Horum meminit Jacobus Le-Long in *Bibliotheca Sacra* p. 915 col 1. 13.

2) *Commentaria in Regulam Carmelitarum.* MSS. Ibid.

3) Alia quamplurima Opuscula MSS. Ibidem: sicut asserunt qui de illo loquuntur: Philippus a SS. Trinitate, in *Decore Carmeli* Parte 3 p. 97. Paulus ab Omnibus Sanctis, tum Prior Graeciensis in *Schedis MSS.* quas ad se missas nominat Ludovicus Jacob, in *Bibl. Carmelitana* MS. p. 167. Martialis a S. Joanne Baptista in *Bibl. Carmelitar. Excalceator.* p. 207.

p. 709. Ignatius a Sancto Joanne Polonus, edidit Polonico idiomate *Commentaria* in Epistolas S. Teresiae anno 1672. in 4to, quorum meminit Martialis a S. Joanne Baptista in *Bibl. Carmelitar. Excalceator* p. 209 et 384.

p. 709. Ignatius a S. Joanne Evangelista, natione Ruthenus, Carmelita Discalceat. e Prussia (sic) oriundus, vir optimus et sanctissimis moribus clarus, pietate, religione, sacris ac humanissimis litteris insignis, scripsit circa annum 1630.

1) *Vitam P. Andreae a Jesu*, Sarmatae, Carmel. Discal

2) *Vitam P. Nicolai a Jesu*, Poloni, Eiusdem Ordinis.

3) *Vitam P. Jacobi a Purificatione*, Poloni, Eiusd. Ord.

4) *Vitam P. Hieronymi a S. Hyacintho*, Poloni, Eiusd. Ord.

5) *Vitam Vincentii a S. Stanislao*, Poloni, Ejusd. Ord.

6) *Vitam Christianae a S. Michaele*, Belgae, Fundatricis Monialium Teresianarum in Polonia, Virginis Sanctitate et prodigiis illustris: cuius corpus adhuc incorruptum perseverat, quod suauissimum emittit odorem; et ipsa Virgo saepe gloriosa post mortem apparuit.

7) *Vita Dorotheae a S. Maria*, Leopoliensis, Carmelitanae Discalceatae.

8) *Vitam Agnetis a SS. Trinitate*, Carmelitanae Excal., quae et ipsa post mortem saepius visa est gloria coruscans.

9) *Annales Provinciae Poloniae* Carmelitarum Excalceatorum.

Ignatium a S. Joanne Evangelista laudant Isidorus a S. Josepho,

Belga, in *Vita Vener. P. Joannis a Jesu Maria*, Carmelitarum Excalceatorum Praepositi Generalis. Paulus ab OO. SS. in *Catalogo MS. Authorum. Carmelitar. Excalceator.* quo accepto Ludovicus Jacob usus est in sua Bibliotheca Carmel. MS. p. 172. Facile crederem hunc Ignatium a S. Joanne Evangelista, eundem esse atque Ignatium a S. Joanne, Commentatorem Epistolarum S. Teresiae: uterque Polonus, uterque rerum asceticarum (sic), uterque medio seculo aut inclinante decimo septimo seculo vitam gessit.

T. II. p. 197. Irenaeus ab Annuntiatione vel Assumptione, natione Polonus, transtulit *Opera* S. Theresiae in idioma Polonicum, quae fuerunt edita anno 1662 in fol.— Transtulit quoque *Epistolas* Eiusdem in 4to a. 1672. Et *Vitam* P. Dominici *a Jesu Maria* eodem anno in 4to.

p. 208. Julianus a S. Jacobo, Polonus, edidit librum inscriptum *Agnus purpuratus*, seu Orationes in laudem S. Thomae Aquinatis 1703, in fol. teste Martiali a S. Joanne Baptista in *Bibl. Carmel. Excalceator.* p. 271.

p. 493. Nicolaus a Jesu, natione Polonus, Nicolai Epaki (proszę tu zgadnąć nazwisko!) Magni Procuratoris in Aula Regis Sigismundi III. Filius, indole felicissima, ac ingenio adeo subtili fuit praeditus, ut puer adhuc, in Academia Cracoviensi, Philosophiae rudimentis navans operam, nedum condiscipulos superaret, sed ipsum saepe Magistrum suis argutiis intricaret.

Cracoviae inter Carmelitas Excalceatos habitu Religionis indutus, tanto perfectionis ardore arripuit iter, ut eximius eius Magister Joannes a SS. Sacramento, ipsum caeteris Fratribus, ut modestiae et innocentiae exemplar proponeret. Exercitatus in obedientiae simplicitate, in sensuum mortificatione, ac rigore monastico, etsi delicata complexione, cucurrit ad bravium Religiosae Professionis, quam laetus emisit d. 16. Octobr. 1611.

Anno sequenti a V. P. *Angelo a Jesu Maria* Romam ductus, primas vidit Columnas Congregationis, sub quorum disciplina in Theologia Mystica instructus, Genuam ad Studia Scholastica missus est, in quibus prae ingenii subtilitate, et soliditate ita profecit, ut omnibus admirationi esset. Post haec, in Poloniam remissus, aetatis circiter anno vigesimo, in Conventu Lublinensi Philosophiam primum, deinde Theologiam feliciter docuit, ignitis eloquiis, exemplis ad omnium virtutum praxim, ad Beatissimae Virginis cultum, aeque ac studium feliciter promovens. Morte violenta sublatus est, veneno, ut creditum est, ab impia foemina necatus, praescius, immaturae mortis, ut in quodam ejus scripto repertum est, Sacramentis munitus quievit in pace d. 5 Octobris, a. Christi 1627, aetatis suae 33, Cracoviae ad Vistulam. Scripta ejus:

1) *Apologia de perfectione Vitae Spiritualis.* Prodiit bis *Romae*, postea *Parisiis*, deinde *Barchinone* 1629 in 4to. Postea *Duaci* ex Officina Balthasaris Belleri, 1630 in 4. et in 8. In prima editione inscribitur: *Propugnaculum Religionum*, sive *Aurea Methodus se suaque omnia ad majorem Dei Gloriam, animae suae salutem, proximique aedificationem ordinandi; centum assertionibus devote solideque discussis, naturam perfectionis spiritualis demonstrans.* Et quasi propugnaculum omnium Ordinum Religiosorum maxime mendicantium exhibens. In Editione Duacensi simplicem habet hunc titulum: *Altare incensi* (sic). Scripta fuit adversus *Epistolam* cuiusdam *Theologi* ad aliquem scribentis Magnatem scire cupientem quomodo posset distribuere bona sua temporalia etc. Dixi *Apologiam*, quam adversus Epi-

notam huius Theologi scripsit *Nicolaus*, bis editam fuisse Romae. Nam statim distractis omnibus fere exemplaribus, iterum edita ibi est in 4to anno 1628. tertio in Hispania etc. Citatur in *Bibl. Telleriana*: p. 181. num. 1339. Alia praeclara ingenii sui monumenta MSS. reliquit idem Nicolaus, scilicet:

1) *Officium desponsationis B. Virginis*, Ex Canticis Canticorum et ex Psalterio S. Bonaventurae.

2) *Tractatum de procuranda devotione erga Beatissimam Virginem.*

3) *Meditationes super Regulam* Carmelitarum.

4) *Notas super Regulas quas Sancti Patres Elias et Elisaeus, suo exemplo tradiderunt ut habetur: Lib. III. et IV. Regum.*

5) *Notas super Regulam, quam Rechab tradidit Rechabitis. Ex Jeremiae cap. 3.*

6) *Notas super Librum Institutionis Monachorum, qui adscribitur Joanni Jerosolymitano.*

7) *Notas super Regulam, quam Carmelitis dedit Albertus Jerosolymitatus Patriarcha.*

8) *Regulam Evangelicam ex Evangeliis, omnibus Religionibus communem.*

9) *De moribus humilis et humilitatis.*

10) *Opuscula alia minora.*

De Nicolao nostro celebrem habent mentionem Ignatius a S. Joanne Evangelista in *Vita Nicolai a Jesu.* Philippus a SS. Trinitate in *Decore Carmeli*, 3 parte p. 79 et sqq. Martialis a S. Joanne Baptista in *Bibliotheca Carmelitar.* p. 303. Ludovicus Jacob in *Bibl. Carmelitana* MSS. p. 320. Daniel a Virgine Maria Tomo II. *Speculi Carmelitani*, p. 1131. Aubertus Miraeus in *Bibl. Ecclesiasticae* Parte II. Cap. 250. Laurentius de Peyrinis, Ordinis Minorum, in *Commentariis Asceticis.* Thomas Hurthadus in *Resolutionibus Orthodoxis Moralibus de Martyrio.*

p. 515. Nicolaus a Spiritu Sancto, natione Polonus, magni nominis Concionator, *Conciones et Orationes Funebres* edidit Cracoviae anno 1636 et 1639. sicut referunt Ludovicus Jacob in *Bibl. Carmelitar.* p. 326. Daniel a Virgine Maria T. II. *Speculi Carmelitani* p. 1131. num. 3966. Martialis a S. Joanne Baptista in *Bibl. Carmelitar. Discalceator.* p. 309.

p. 709. Samuel a Purificatione, Polonus, Ordinarius eximiusque Concionator Regius, edidit polonice:

Orationes funebres in sepulturis Principum Poloniae, sed quo anno non assignat *Bibliotheca Carmelit. Excalceatorum* p. 351.

p. 718. Sebastianus a Matre Dei, Sarmata, S. Theol. Lector, diversis in locis Prior, edidit latino sermone:

Firmamentum Symbolicum etc. Opus coalescens ex solis novisque conceptibus allegoricis ad usum Concianatorum et Deiparae Colentium. Opus istud et operis autorem nominat Lud. Jacob. *in Bibl. Carm.* MS. p. 384. et Daniel a Virgine Maria tomo II. *Speculi Carmelit.* p. 1132. At Auctor *Bibliothecae Carmelitarum Excalceator.* p. 352. adjudicat *Sebastiano a Matre Dei* Opus, quod inscribitur: *Symbolum Politicorum et Spiritualium*, omissis loco et anno editionis, et aliud ejusdem Sebastiani scriptum nullum designat.

p. 719. Sebastianus ab Omnibus Sanctis, Polonus, edidit eodem teste authore, ibidem:

1) Tractatum de virtutibus et praesentia Dei. Latine.

2) Exemplar Vitae spiritualis. Latine a. 1679. in 8.

p. 861. Venceslaus a S. Elia, Polonus, edidit latine Controversiarum librum, cui titulum fecit: *Echo Tubae pacis* 1704. in 4to teste Martiali a S. Joanne Baptista in *Bibl. Carmelitar. Excalceator. p.* 422.

T. II. p. 863. Vilnense in Lithuania Carmelitar. Excalceator. Seminarium edidit: *De SS. Trinitatis Mysterio Opusculum. Vilnae 1636.* 4.

T. I. p. 82. Andreas Haasius, in Prussia Regali natus, Carmelita Regularis observantiae antiquioris alumnus, S. Theol. Magister, Gedanensis seu Dantiscani Coenobii saepius Prior, Germanorum Facundus Ecclesiastes annis 38. et ultra continuis. Decessit Gedani a. 1670 die 16 Maii, aetatis 70. scripsit: *Librum precarium Typis Dantiscanis* 1660. 4. 2) *Psalterium et Officium S. Simonis Stockii. Iisdem Typis.* in 4. 3) *Conciones* latine et germanice concinnatas, sed nondum editas.

Autorowie w Excerptach z *Biblioth. Carmelitana* cytowani.

Marcus Antonius Alegreus Cassanatus. Hisp. Antiquioris Obser. *Paradisus Carmelitici Decoris*, seu de viris et foeminis illustribus Religionis Carmeliticae Lugduni, 1639, fol.

Paulus ab OO. SS. Carmelita Excalceat. De Ortu, progressu et Viris illustribus Ordinis Carmelitarum, Tractatus Trithemii, Miraci, Carthagenae quibus de suo adjunxit Catalogum Scriptorum Carmelitanae Religionis etc. Coloniae, 1643. 8.

Daniel a Virgine Maria, Belga. Speculum Carmelitanum, sive Historia Eliani Ordinis etc. Antverpiae, 1680, 2 vol. fol.

Joannes Bapt. de Lezana, Hisp. Annales Sacri Prophetici et Eliani Ordinis B. V. Mariae de Monte Carmeli etc. Romae 1645—1656. IV. voll. fol.

Ludovicus Jacob a S. Carolo Gallus. *Bibliotheca Carmelitana* in qua agitur de Scriptoribus Ordinis Carmelitarum. fol. w MS. została.— Bibliotheca Personata, seu Catalogus Librorum, cuiuscunque facultatis, eruditionis et linguarum, quorum autorum nomina vel mutantur, vel invertuntur, vel falso supponuntur fol. w MSS.

Augustinus Biscaretus, Italus, *Palmites Vineae Carmeli*, asservatur Romae in MSS.

Petrus a S. Andrea, Gallus. Historia generalis Fratrum Discalceatorum Ordinis B. V. Mariae de Monte Carmelo. T. I. Romae 1668. T. II. Ibid. 1671. fol.

Philippus a SS. Trinitate, Gallus. Decor Carmeli religiosi, seu de viris et Monialibus Ord. Carmelit Sanctitate illustribus. Lugduni 1665. fol.

Franciscus a S. Maria, Hisp. Reforma de los Descalcos de Nuestra Segnora del Carmen de la prima Observancia. Matriti. T. I. 1644. T. II. 1655. fol.

Isidorus a S. Joseph, Belga. Annales Congregationis Italicae Carmelitar. Excalceator. Romae 1668. fol.— Vita, Virtutes, et Epistolae Spirituales Joannis a Jesu Maria, Carm. Excal. Praepositi Generalis. Romae 1649. in 24.

10. Catalogus Librorum Romano-Catholicorum, cum Appendice Librorum historicorum etc. apud Joh. Frider. Kornium Bibliopolam Vratislaviensem MDCCLXIII. 8.

— — Supplem. I—VII. 1763—1767. 8.

11. Bibliothèque générale des écrivains de l'ordre de Saint Benoit. Par un Religieux Bénédictin de la Congrégation de St. Vannes, membre de plusieurs Académies. à Bouillon. 1777—78. 4 voll. 4.

T. I. p. 195 Charnovius ou *Chanovius*, de la congrégation de Sainte-Croix. Casimir Vincent *Charnovius* ou *Charznouski*, Polonais de naissance, avait embrassé la vie religieuse dans un monastère de la Con-

grégation de Sainte-Croix, érigée dans le dernier siècle en Pologne. Il passa en Italie, et demeura quelques années à Rome, puis il retourna dans son pays. C'etait un bon rhétoricien, faisait facilement les harangues, et qui etait habile dans l'art de prècher. Etant au Mont-Cassin, il composa et fit imprimer à Naples, en 1677 la vie du Vénérable Dom *Zacharie de Fractis*, abbé de la Congrégation du Mont-Cassin, mort en odeur de sainteté. Le latin en est fort beau.

p. 239. Debrovolski, de l'Ordre de Citeaux. C'etait dans le dernier siècle que vivoit Augustin Debrovolski, dans une Abbaye de l'ordre de Citeaux en Allemagne. Nous avons de lui deux ouvrages, dont l'un publié en un volume in-4, a pour titre: *Semina paradisi pro thermis animarum*. L'autre: *Paradisus eucharisticus etc*. p. 256 jest o nim prawie w tychże samych słowach wzmianka pod nazwiskiem *Dobrouvolski*, tylko bez dodatku, że żył w Opactwie niemieckim.

p. 525. Jacques le Polonais, Bernardin. Jacques, surnommé *le Polonais*, parce qu'il etait né dans ce royaume, florissait en 1496. Il avait fait profession à l'Abbaye de Paranis (zapewne Paradis) de l'Ordre de Citeaux, dont il refusa la crosse, par modestie, de même que le bonnet de docteur en l'université de Cracovie. Il a écrit quantité de traités sur differents sujets; mais on n'a d'imprimé que son *miroir des moines*.

T. II. p. 464. Rescius, Abbé d'Andreowe, Stanislans Rescius était né à Posnanie en Pologne, ayant fait profession dans l'ordre de Citeaux. Etienne Battory, roi de Pologne, le nomma abbé d'Andreowe. Il fut chargé de diverses ambassades en France, à Venise, et à Rome, ou il sollicita la Canonisation de S. Hyacinthe de l'ordre de St. Dominique, auprès de Clément VIII. Il mourut en 1598. On a de lui une vie du Cardinal Hosius, un volume de lettres, et deux apologies pour les Jesuites etc.

T. III. p. 49. Sczczycliesgki, Bénédictin Polonais, Dom Stanislas Sczygliescki, etait Polonais de naissance, et Bénédictin de Profession, dans un monastère de ce royaume: son mérite lui procura la prévôté de Tyneck qui en dépend. Il donna, en 1713 un ouvrage in 8vo sous le titre de *Catéchisme monastique*, ou analyse de la règle de St. Benoit. *Synopsis analytica regulae Sancti Benedicti*. Dom Peze(*) qui lui donne rang parmi nos écrivains modernes, dans ses lettres apologétiques, nomme Tuchouęck le monastere dont il fut prévôt on prieur; cependant on n'en connoit pas de ce nom en Pologne: ce qui fait croire que c'est Tyneck de l'ordre de Cluny.

p. 55. Sezigliesbi. Bénédictin Polonais. Dom Nicolas Seglieski (sic) Bénédictin de la Congrégation de Pologne, s'est fait connôitre par un ovrage fort important, auquel il a donné pour titre: *Aquila Polono-Benedictina*. Il y traite des monasteres de l'ordre de St. Benoit, situés dans sa patrie, et des grands hommes qui s'y sont distingués. Le Pere Héliot Tiercelin en fait mention dans son histoire des ordres religieux.

(*) w T. II. p. 386. Dom Bernard Peze, religieux de l'abbaye de Molck Dès l'an 1715 il fit imprimer un recueil de lettres apologétiques, dans les quelles il réfute un père jesuite, qui dans un traité après avoir donné une grande idée de la société, avait parlé d'une manière peu mesurée et peu convenable des autres ordres, et en particulier de celui de St. Benoit.

To jest wszystko co z tego dzieła o Benedyktynach Polskich wyczerpnąć można; i to z wielą błędami.

2250. Mowa ta przedrukowana z opuszczeniem miejsc niektórych z dzieła: *Clarissimorum virorum Orationes selecta*, wydanego przez *Kappa* w Lipsku r. 1722. Powód do tego, było rozdwojenie zdań na posiedzeniu Rady Uniwersytetu Wileńskiego, potrzebnali jest do nauki Pisma S. nauka języków starożytnych greckiego i hebrajskiego, lub nie. W liczbie tych co pierwsze utrzymywali, jeden z najusilniejszych był G. E. *Groddeck* i na posiedzeniu następnem na poparcie swego zdania czytał publicznie miejsca z tej rozprawy, poprzedziwszy je przemówieniem bardzo zręczném, które i tu na przodzie jest wydrukowane.

2257. Na przodzie dedykacja: „Naiasnieyssemu Krolowi y Panu Panu Zygmunthowi Augustowi z łáski BożeyKrolowi Polskiemu,Kxiążęciu wielkiemu Litewskiemu, Ruskiemu„ *i t. d. u ktorey podpis:* Mikołay Szarffenberger miesszczánin Krákowski ½ *ark.* Ku czytelnikowi krześciańskiemu o zacnośći pismá swiętego Przedmowá. J. K. L. *i* Napominanie ku pismu świętemu. *arkusz.* Summa wszystkiego pisma świętego, Stárego y Nowego zakonu, bárzo krotko a nadobnie zebráná. ½ *ark.* List Swięgo Hieronima, ktory pisał do Paulina Kapłana o wszystkich Kxięgach Starego y Nowego Zakonu, na pięcioro Kxiąg Moyżeszowych na kapituły rozdzielony, Przedmowa Swiętego Hieronima, *1½ ark. Spis* Kxiąg Starego Zakonu z ryciną Stworzyciela, na odwrocie ½ *ark.* Starego Testamentu: *229 ark.* Koniec wssystkich kxiąg starego zakonu. *Na ostatniej karcie*: „Dokończone we Srzodę po swiętym Janie krzćićielu, szczego bądz chwała Pánu Bogu wssechmocnemu w Troycy iedynemu.„ Przed Nowym Testamentem karta jedna, na której recto, obraz Chrystusa ukrzyżowanego, verso, czysta. *Dalej tytuł*: Nowy Testhament Polski. To iest Swięta Pana Jezusá Christusa Ewángelia, od Ewangelistow y od inych Apostołow napisaná. Masz przy tym ną końcu Regestr dosthateczny ku naydowaniu Ewángeliey y Epistoł, ktore w niedzielne dni y w insze swięta bywáią czytáne. 1561.„ *Tytuł wśród ryciny, na odwrocie, spis Ksiąg Nowego Testamentu. Dalej*: „Przemowa Swiętego Hieronima ná cztérzy Ewángelisty,„ ½ *ark. samego textu 63 ark. Na ostatniej karcie*: „Roku Panskiego Thysiącnego: Pięćsetnego, Sześćdziesiątnego y pierwssego, na záiutrz po Nowim lecie. Naprzod ku ćći á ku chwale Pánu Bogu w Troyći iedinemu, potym ku pociessnemu y zbawiennemu uzywániu wszysthkim wiernym zacnego narodu y ięzyká Polskiego, te Kxięgi Sthárego y Nowego Zakonu, przed thym nigdy Polskim ięzykiem nie drukowáne (*) ani widziane, teraz wykonane są w gło-

(*) Wyrazy te w całej ścisłości brane być nie mają, Nowy Testament bowiem i cząstki niektóre Starego Testamentu drukowane były już, i to w domu Szarfenbergierów w roku 1556, zob. *Bibliografią* N. 2269.

wnym mieście Polskim Krákowie, w Drukárni Mikołaiá i Stánisława Schárffenbergerow, ichże własnym nákładem. Z czego bądź Pánu Bogu wssechmogącemu cześć, y chwała, y dziękczynienie ná wieki wieczne Amen.„ U spodu znak domu Szarfenbergierow: kozioł z trzema gwiazdkami. Nad hełmem także kozioł wśród dwóch rozpostartych skrzydeł, na każdém z nich trzy gwiazdy. Po bokach insygniów Szarffenbergerów z rokiem 1554, (na niektórych exemplarzach roku tego niéma i miejsce próżne zostawiane), wybity rok MD LXI. *Regestru 8 ark.* Na odwrocie piérwszéj karty tytułowej przed dedykacją portret króla Zygmunta Augusta otoczony herbami prowincji polskich nad nim korona, u spodu podpis: *Sigismundus Augustus Dei Gratia; Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Pomeraniae, Samogitiae ac Mazouiae, etc. Dominus et Haeres. Anno Do.* MDLXI. *Aetatis* XXXXI.— Druk gocki; karty nieliczbowane. Piękny exemplarz tej Biblii, znajduje się w Bibliotece Akad. Duchow. Wileń.

W dedykacji między innemi: «Ale isz ten kto Biblią przetłumaczył, był práwie przeciwny onemu kthory kośćioł Ephesiae Dianae spalił: bo on ze złey rzeczy sławę chćiał mieć, a then y z dobrey mieć iey nie chćiał, bo imienia swego przy Bibliey nie zostawił, przeto iuż ták zatłumione być muśi. A iakoż ią kolwiek bes imieniá swego zostáwił ták bárzo prágnąc, tudziesz tesz życząc thego, (iákom iest winien) áby za páństwá W. K. M. Biblia Polską ná swiát wyszłá: stáralem sie o to ábym iey komu popráwić dał, á stáráiąc sie, nalazłem Księdzá Janá Leopolitę Mistrzá náuki Krác: kthory wziąwssy tę pracę na sie, ták iey zdołał, że mam zá to, chuć á pilność iego pochwaloną od W. K. M. będzie, ktorą to Biblią nie tak wiele dla pożytku, iako zycząc narodowi swemu tego, co życzyć przystoi, dałem nákládem swym drukowáć.”

W przedmowie J. Leopolity: «Co sie tycze przetłumáczenia ná nász ten Polski Język, pisma tego swiętego o thym tho pewnie wiedzieć y rozumieć możesz, że z wielką pracą, y nie małą pilnośćią, y przez niemały czás, przekładane iest. Żebym miał powiedzieć, iż według Żydowskiey Bibliey tłumaczone iest, wiecz iż nie. A to dla tego, że ile widziemy, ktorzy rzekomo wedle Żydowskiego textu tłumaczyli, tedy sie ieszcze nigdy dwa nie zgodźili: ále ieden ták drugi inák. Sam też Luder (Luter) tym się w przekładaniu chlubił, że według żydowskiego textu biblią przekładał: a wżdy ći ktorzy po nim też takiesz z żydowskiego przetłumaczyli dziwnie się z nim niezgadzaią, ktemu rozumieiąc to, że też Żydowie w stanowieniu błędu swego nie śpiąc, Biblii w swym ięzyku, (iako o tym ći znaiduią, co się w ich ięzyku gruntowniey obieraią) pofałssowali: niechcieliśmy ani tych naśladować, ktorzy się wedle Żydowskiego przetłumaczać powiadali. Widząc, jeśliże była prawdziwa Żydowska biblia kiedy, thedy na on czas pewnie, gdy oni ieszcze uczeni Doktorowie swięci żyli: a gdy przez krotkość czasu Żydowie tak dalece Bibliey pofałssować nie mogli. Ktemu iż Jeronim

swięthy, był tak w żydowskim języku biegły, (ktory przetłumaczył wssystkę Biblią), żeby theż był Żydem urodzonym, tedyby biegleyssym być nie mógł: Daliśmy iuż tę wiarę, (a nie tylko my ale wssystek kosciol krzescianski) przetłumaczeniu Jeronima S: że on wedle Żydowskiego prawdziwie na łaciński język przełożył, wedle ktorego myśmy też tę przetłumaczyli, ile polski język mogł znosić. Bo żebyśmy byli mieli słowa zaawiać, a tym trudnic, nam się to niezdało. Rozumie to kożdy baczny jako trudna rzecz iest, ieden język, drugim ięzykiem dostatecznie wyrznąć, a przeto z wielką się pilnością folgowało temu, aby y prawdziwie i snadnie, text polski, on text łaciński wyrzynał; gdzie być iuż snadnie nie mogło, dla wypełnienia y łatwieyszego poięcia, wkładałem też słowo pod czas albo dwie z dokthorow świętych co w tym znaku ( ) poznawać na niektorych miescach będziesz."

«Ktemu że bardzo trudna iest przekładać to czegobyś nierozumiał: tedy uciekaliśmy się z miescy trudnieyssemi, już do Greckich exemplarzow, iuż do wykładaczow pisma swiętego prawdziwych, Doktorow onych starych (bo nowiny coś zawżdy y słabo y podeyźrzano przynossą), y ludzi swiętych, y mądrych, w kthorych pisaniu jaśnie się duch zgody, miłosci, y krześciaoskiey stworności okazował. Acz jednak y tych nowych pisma, przed oczymaśmy theż miewali: żebyśmy tym łatwicy obaczyć mogli, coby za różnica miedzy nimi a miedzy staremi była: abysmy tak starego toru nic nieuchybili. Jeslisz tedy co się uchibiło drukuiąc, to łatwie przeyźrzysz, gdy y czas w który się to drukowało (bo w mor) y trudność doyźrzenia, przed się wezmiesz." Daley następuie ostrzeżenie, aby czytelnik nie był, tego mniemania iż czytaiąc biblią po polsku, wszystko dobrze rozumieć może, i że iey czytanie potrzebuje pomocy doskonałego wykładacza. «Gdy więc wykładacza sobie szukać będziesz (są słowa przedmowy) prossę cię mieyże się na tym pilnie a ostrożnie, żebyś się w tym nielada komu dał, prawie jako tho mówią, za nos wodzić."

Biblia ta ma mnóztwo rycin rożney wielkości, względem czego tak się drukarz w przedmowie tłómaczy: «Moy miły czytelniku proszę by cię to nieobraziło, iż nie jednostaynemi figurami tę Biblią robiono, to jest, iedne wielkie, a drugie mniejsse: azebym tego przyczyne opisać miał, snaćby się tym obrazliwie zdało być ktorzy tego przyczyną są, wssakosz to Panu Bogú poruczam, a sumnieniu ich, (ktorego mało maią), co mi tu czynili ku utracie więczssey y nakładu mnie przywodząc. Też jeśliby nie iakie omylności w drukowaniu się stały, prossę by było przepuszczono á ku lepssemu obrocono, a nawięcey z tey przyczyny, iż Niemcy ktorzy ięzyka Polskiego nie umieli około obcego robili, bo mi Polakow nie stáiało, za odmawianiem tych ktorzyby nie radzi byli widzieli abym to co przedsiewziął dokończyć miał" it. d.

Ktoby był pierwszym autorem ważnego tego przedsięwzięcia, nic dobrze wyjaśnionego nie ma, i rzecz cała na domysłach spoczywa.

Trudno też aby inaczej było, kiedy współczesnym już nazwisko tłómacza było nieznane, co widać z wyrazów drukarza Szarffenberga wyżej przytoczonych: ,,ten kto Biblią przetłumaczył.... imienia swego nie zostawił.... przeto iuż tak zatłumione być musi.,, Przez dwa też blisko wieki w literaturze zupełne o tém milczenie, ani wzniecone pytanie jakie. Pierwszy Samuel Ernest Tschepius w pierwszej połowie wieku ośmnastego w rozprawie o Bibljach Polskich (*) wrzucił wątpliwość, że ,,Biblja ta pospolicie miana za przekład katolicki, przez Jana Leopolitę, musiała być dziełem ewangelika jakowegoś, z którego rąk lub po śmierci, lub przypadkiem jakowym dostała się do Szarffenbergerów. (Domniemywa się Czepius, iż to być może tłómaczenie Seklucyana, który prócz wydanego nowego testamentu, miał wygotować i przekład starego, lecz dalej tego nie popiera) (**). Wywodzi następnie, że gdyby tłómaczem był istotnie katolik, nie miałby przyczyny Szarfenberg taić imienia jego, i że właśnie dla pokrycia rzeczy całej wezwał księdza katolickiego, który cały przekład przejrzał i podług nauki kościoła rzymskiego poprawił; lubo gdzie niegdzie wytyka tenże Czepius ślady pozostałe ewangelickiego tłómaczenia. Co większa, dowodzi tamże, iż przekład ten nie był robiony pierwiastkowo podług łacińskiej *wulgaty*, ale raczej podług Biblii w czeskim języku wydaney roku 1556 i 1557 w Pradze (***).,, Dotąd wyciąg z Tschepiusa u Bentkowskiego. Bentkowski skłania się do tego zdania, które powiada, *zdaie się bydź bardzo podobne do prawdy* iako zasadzone *na dowodach bardzo trudnych do zbicia* (??). Wreście odsyła czytelników do samego źródła. Żałujemy mocno, że pisma *Preussische Zehnden* pod ręką nie mamy i nie możemy dokładniejszej zdać sprawy o mniemaniu Tschepiusa. We czterdzieści lat po nim, Friese w dziele *Beyträge zu der Reformationsgeschichte in Polen und Litthauen* (****), do tegoż samego mniemania się przychyla, idąc za Tschepiusem (*****), że Szarffenberg, który Biblją tę drukiem ogłosił sam zeznaje, że manuskrypt od kogoś dostał, że mu jednak (Szarfenbergerowi) prawdziwy tłómacz znany nie jest i t. d. że nakoniec manuskrypt ten tym właśnie jest, który Seklucjan wypracował, i który Albert Xiążę Pruski do Wittenberga posłał do druku, ile że tenże Seklucjan w przypisaniu Nowego Testamentu Królowi Zygmuntowi Augustowi (r. 1551) króla tego prosił, aby pozwolił Biblją w polskim języku drukować." (******) Dodaje dalej Friese: Zdaje się, że inni uczeni niektórzy, jako to Mar-

(*) Preussische Zehnden T. III. 755. jak cytuje Bentkowski w T. II. 498.

(**) Preuss. Zehn. l. c. p. 599. (B.)

(***) l. c. III. 787. (B.)

(****) Ier Band, 2r Theil p. 165. nast.

(*****) Ein Gelehrter unserer Zeit hat in einer ausführlichen Abhandlung deutlich bewiesen....

(******) Są jednak którzy przyznając że tłómaczenie Biblji Seklucjanowej było skończone, przeczą aby kiedykolwiek drukowana była, jako to Lilienthal w De-

ciu Glossa, *ex-Dominikan Samuel* i Jan Cosmin, których Xiążę Albert z sobą do Pruss sprowadził (r. 1541), także Bracia niektórzy Czeszy około przekładu tego razem z Seklucjanem pracowali, co, względnie tych ostatnich, daje się widzieć ztąd, że w Biblij tej wiele jest miejsc, które prawie słowo w słowo w czeskiej natrafiają się, po co Friese odsyła do pisma Tschepiusa (*). Do tego wszystkiego łączy się jeszcze ta okoliczność, że w wydaniu Biblji Szarfenbergera, w Starym Testamencie, na rycinach niektórych jako to Morza miedzianego, Zuzanny, Jeremiasza, znajdują się lata 1532, 1533, 1534, a podobieństwo tychże rycin, z holcsztychami Biblji wydanej przez Jana Lufta w Wittenbergu, domyślać się każe, że holcsztychy te kupił Mikołaj Szarfenberger u tegoż Lufta (**).

Drugą powieść o tłómaczu Biblji tej nówszą, na początku wieku bieżącego podniósł najpierwszy Chromiński, który napotkawszy miejsce jedno w pisarzu wieku przeszłego Siejkowskim, że Dominikan Leonard, pierwszy przetłómaczył Biblią na polskie, przyznał jemu właśnie przekład niniejszy u Szarfenbergera drukowany. Wszakże słowa Siejkowskiego zgoła tego nie usprawiedliwiają i Chromiński na żadnej innej powadze assercji swojej nie opiera (***). Pomimo to jednak wielu poźniejszych za mniemaniem jego poszło i słowa Chromińskiego, jakby powagę jaką przytaczają (****).

Z obu mniemań tych, żadne z tego przynajmniej co się przytoczyło, nic pewnego o tłómaczu Biblji tej nie stanowi, każde z nich na swoje koło wodę nawracając. Wszakże jak jednego tak i drugiego lekce ważyć nie można, owszem, można się odważyć zbliżyć je i pogodzić z sobą. Wydaje się bowiem rzecz bardzo podejrzana, dwóch razem OO. Dominikanów, u dziejopisów wspominanych, sobie współczesnych, obu tłómaczów Biblji na polskie, jeden X. Samuel, drugi X. Leonard, i godzi się dorozumiewać, że oba są jedną i tą samą osobą, z czego się tłómaczymy. Z Friesego tyle wiadomo, że jeden z Dominikanów, i

cimae Lilienthalianae Borussicae III. 653. Zob. Miscel. Crac. 1814. I. p. 92.

(*) Preuss. Zehn. III. 651—677, 755—792. Por. Pamięt. Warszaw. R. 1817. N. 3. str. 321.

(**) Miscell. Cracov. l. c. p. 94.

(***) Leonard Dominikan (są słowa Chromińskiego w Dzień. Wil. r. 1806 Paźdz. str. 59). Spowiednik Zygmunta Augusta jak pisze X. Siejkowski w Świątnicy 1743 roku w Krakowie p. 310 pierwszy wytłómaczył Biblją, *do której przeyrzenia Szarfenberg Drukarz Krakow.* użył Jana Lwowczyka Kaznodziei Kated. Krak. przez gładkość i obfitość polszczyzny wówczas słynącego, ten odczytawszy wydał ją 1561 roku w Krakowie in 4to maj." Słowa Siejkowskiego l. c. są następujące: „Minąwszy innych (w Królestwie Polskiem Doktorów), starych dwóch tylko wspominam, W. X. Leonarda S. T. Bak. Nayiaśnieyszego Zygmunta Augusta Polskiego Spowiednika, który pierwszy był z Tłumaczów, gdy Biblią Łacińską na Polski ięzyk przełożył i t. d.„Nigdzie zaś wzmianki tu o Leopolicie niema.

(****) Miscell. Crac. l. c. Siarczyński Obraz Wieku Zygmunta III. II. 247. i t. d.

to tłómacz Biblji na polskie, a przynajmniej udział w tej pracy mający, był odstępcą od kościoła rzymskiego i razem z Seklucjanem, Glossą i innymi wywędrował do Pruss. Tymczasem to samo bez mała, wspomniane jest o O. Leonardzie w wieku XVI kaznodziei królewskim, który policzony jest do Socinianów i towarzyszów Franciszka Lismanina, Bernarda Ochina i Franciszka Stankara (*). Siejkowski w kilku miejscach wspominając tegoż O. Leonarda liczy go do gorliwych wiary obrońców, niemniej Chodykiewicz, ale obaj wystawują go w zatargach wielkich z różnowiercami, a mianowicie ze Zborowskimi (**), a jak częste przykłady uczą z dziejów przeszłych wieków, nie jeden z takich spornych ludzi, dał się w końcu na drugą stronę przewieść, co właśnie i z O. Leonardem stać się mogło. Czas nawet w którym żył i przekładał Biblją ten X. Leonard, przypada właśnie na porę tych najżywszych sporów, a mianowicie wtenczas kiedy już różnowiercy mieli tłómaczenie Pisma S. na polskie i między ludem je pospolitem czynili (***).

Łącząc w jedno to co się dotąd przywiodło, możnaby wnieść, że rzeczywiście X. Leonard Dominikan, tłómaczył z łacińskiego Biblją na polskie, około r. 1555, że później dostawszy się do Pruss, tłómaczenie pomienione od Seklucjana, Glossy i Braci Czeskich przejrzane i zmienione, posłane było do Lufta do Wittenberga, lecz gdy tam druk nie doszedł do skutku, wraz z holcsztychami nabyte od Szarfenbergera, oddane było do przejrzenia księdzu katolickiemu Janowi Leopolicie, aby je, nie co do języka ulepszył, jak mówi Chromiński, ale co do textu z Wulgatą zgodził, słowem do dawnej kondycji rękopis przywrócił, poczem dopiero

---

(*) Miscell. Crac. 1814. I. p. 95. gdzie te słowa: „Leonardum autem Concionatorem Cracoviae regium, Catalogus Erasmi Otvinovii in appendice Historiae Slavoniae Reformatae per Andream Wengierscium editae a. 1679 annexus p. 336 inter Collegas Francisci Lismanini, Bernardi Ochini et Francisci Stancari refert, quod utrum ita fuerit nec ne ignoramus.„ Co się tycze tego, że Leonard ten nazwany jest u Węgierskiego kaznodzieją Królewskim, nie spowiednikiem, to osoby wcale nie odmienia, dwie te funkcje bowiem pospolicie razem przez jednę sprawowane były.

(**) „Sprzeciwił się (mówi Siejkowski l. c. p. 50) W. X. Leonard, z drugim Oycem W. X. *Sigismundem Seniorem* Piotrowi Zborowskiemu Woiewodzie Krak. który był Protektorem y Defensorem Heretykow, także iego Bratu Samuelowi Zborowskiemu, ktory Braci Zakonu Dominika S. nie raz kazał despektować, przez Chayduków swoich, onych do siebie prowadząc, w wielką ich zelżywość.„ To samo prawie mówi Chodykiewicz, *De Rebus gestis Provinciae Russiae p. 307*.

(***) Chodykiewicz l. c. wspominając o tłómaczeniu Biblji przez X. Leonarda, tak mówi: „cum Haereticorum Praedicantes, Sacrum Bibliorum Codicem, in multis *vitiassent*, ipse (Fr. Leonardus) eorum fidam lectionem in Polonicum idioma vertit ut ignaram plebem ab *haereticorum impia translatione averteret*.„ A zatym przekład ten musiał nastąpić po roku 1551, w którym wyszedł Nowy Testament w Królewcu przekładu Seklucjana.

druk przedsięwzięty został. Co do trudności dwóch nazwisk, *Samuela* i *Leonarda*, to albo się u Friesego pomyłką stało, albo rzeczywiście X. Leonard znany był w Królewcu pod imieniem Samuela, które mogło być imieniem jego chrzestnem, tamto zaś w Zakonie przybranem. Jeśliby rzecz tak się miała, łatwo wtenczas wytłómaczyćby się dało milczenie Szarfenbergera o pierwiastkowym tłómaczu X. Leonardzie lub Samuelu, przekład jego będąc do tyla zmienionym, i tylu połączonych ludzi pracą, iż nikomu właściwie przyczytany być nie mógł. Godziłoby się to razem z mniemaniem tych, którzy przekład ten ewangelikóm przyznają. Nie czyniąc tego przypuszczenia, trudno rzeczywiście zrozumieć, coby się stało i gdzieby się podział przekład Biblji X. Leonarda, o której Siejkowski zapewne płocho nie powiedział. W przeciwnym razie najniesłuszniejby O. Leonard o odstępstwo był pomówiony i szczera deprekacja jemuby się należała, jakkolwiek wina tego leży cała jedynie w zbłąkaniu i rozproszeniu dat historycznych czasów nie tak bardzo od nas oddalonych (*).

Wreście są inni Dominikanie tegoż imienia u autorów wspominani, ale którzy z tłómaczem Biblji nie zdają się być w żadnym związku. I tak Siejkowski (p. 49) wymienia *niejakiego* Leonarda, który z O. Cypryanem Doktorem i O. Grzegorzem S. T. Baccal. ministrów heretyckich z kościoła wyrzucili; a Chodykiewicz (l. c. p. 310 wyraża, że O. Leonard Dominikan na sejmie Lubelskim (r. 1569) sprzeciwił się z niektórymi innymi postanowieniu tegoż sejmu, aby Konfessjoniści i Kalwini mogli w Polsce wolnie bawić. Siejkowski wszakże tę samę okoliczność przywodząc (l. c.) O. Leonarda nie wymienia. Prócz tego u Chodykiewicza (p. 357) wspomniany jest: jakiś Leonard de Glowo, Magister magnorum scrupulorum, qui nec alloqui, nec videre mulierem potuit etc.

Co się tycze pracy Leopolity, o tej sam w przemowie swojej zdaje sprawę. Widać z niej iż ona nie ograniczała się do prostego przejrzenia tylko rękopismu, ale że zasięgał textu greckiego i zdania Doktorów Kościoła. Trud ten zjednał mu to, iż Biblja ta od niego nazwanie lubo niewłaściwie otrzymała i dotąd pospolicie Biblją Leopolity nazywaną bywa. Friese l. c. w nocie, mówiąc o tym Leopolicie, nazywa go Magistrem Nauk wyzwolonych w Krakowie i każe go odróżniać od Jana Leopoliensis Doktora Teologji i Professora humaniorum i Pisma S. w Akademji Krakowskiej, potym Kaznodzieję Katedralnego i Kanonika Kollegiaty S. Floriana; ten żyć przestał r. 1572 mając lat 45. Zob. Starowolski *Monumenta* p. 117. *Hecaton.* p. 45. Inny od tych

(*) Siejkowski i Chodykiewicz nigdzie słówem jednem nie napomykają wprawdzie aby X. Leonard opuścił kościoł rzymski, zadziwia to jednakże, iż przy żarliwości jaką w swoim czasie okazywał, ani między inkwizytorami polskimi (Siejk. p. 54 nast. 304 nast.) ani co większa, nawet w spisie Bakałarzów Teologji S. (Siejk. p. 376) pomieszczony on nie jest, lubo w innych miejscach wyraźnie jemu ten tytuł dany. (Siejk. p. 304. 316.)

był Jan Leopoliensis, który już nie żył r. 1537. Zob. Notę do N. 2535). Cóż kiedy Chromiński aż o ośmiu tego nazwiska uczonych namienia. (Dzien. Wileń. r. 1806. str. 59). Niektórzy błędnie nazywają tłómaczem tej Biblji Hieronyma Leopolitę, jak np. Sixtus z Sienny, Bibliotheca Sancta, Coloniae 1626 4. p. 300. Le Long w Bibl. Sacra. Por. także wyżej str. 51: *Hieronymus Leopolitanus.*

O tej Biblji oprócz wyżej wspomnionych podaje się wiadomość w dziełach następujących: Mich. Lilienthals Biblische Exegetische Bibliothek 1740 p. 118. Ringeltaube gründliche Nachricht von Polnischen Bibeln, Dantzig 1744 p. 175 nast. Clément Bibliothèque Curieuse Vol. IV. p. 188—197.

2259. We dwóch exemplarzach wydania tego, będących w Bibljotece Akademji Duchownej Wileńskiej, tytułu głównego nie dostaje. Tytuł przy Nowym Testamencie taki: Nowy Testament Polski, to iest Święta Pana Jezusa Chrystusa Ewangelia, od Ewangelistow y innych Apostołow napisana i t. d. 1577. Na odwrocie, herby Królestwa. W dedykacji do Króla mówi Szarfenberg, że dwa razy wydał Bibliją: Edideram enim bis in luce Biblia Sacra in Polonicam linguam translata. Que primo quidem Sigismundo Augusto, deinde vero Henrico Valesio Regi Polonię dicaram. Jam vero quia et exemplaria mihi deerant, et multi a me id postulabant, tercio ad eandem materiam, animum manumque appuli.

Różnica wydań r. 1561 i 1577 oprócz druku bujniejszego, liczbowania kart w tem ostatniem, odmiennej i uproszczonej ortografii, oraz niektórych odmian w texcie, jest nadto w tém: 1. że tłómaczenie listu świętego Hieronima jest zupełnie odmienne w dwóch wydaniach, w ostatniém jest nadto na końcu listu podpis: L. W. B. którego w pierwszem nie ma. 2. Ryciny od samego początku w wydaniu ostatniem są większe. 3. Przy Nowym Testamencie rycina Chrystusa ukrzyżowanego nie znajduje się. 4. W wydaniu r. 1561 jest Trzecia Księga Machabeyska, z temi przydanemi słowy: Trzecie Księgi Machabeyskie acz od Kościoła Krześciańskiego nie są przyięte, wssakże żechmy ie przy niekthorych bibliach naleźli, niechcielichmy ich theż opuścić. W wydaniu r. 1577 Księga ta jest opuszczona z takim przypisem: Gdyż trzecie księgi Machabeyskie w bibliach nie bywaią przydane, ani od kościoła Krześciańskiego powszechnego przyjęte, od Swiętego Jeronima też w łacińskie nie przełożone, nie zdało się ich także do tey Bibliey przyłożyć.

Wreście, z trzech wydań Biblji, ostatnie jest najwięcej szacowane i najrzadsze w całkowitych exemplarzach.

2260. Różnią się Bibliografowie co do drukarni z której Biblja ta wyszła r. 1599. Ringeltaube w dziele swem o Bibliach p. 39 i 188, Opitius Singular. Artis typogr. Contin. I. Mindae 1743 p. 8—17 a za nim Clément, Bibl. Cur. p. 194, wymieniają drukarnię Andrzeja Piotr-

kowczyka, Bentkowski w opisanym exemplarzu Biblioteki XX. Missjonarzów Warszawskich podaje napis drukarni Łazarzowey, Sobolewski z exemplarza Biblioteki Szczorsowskiej wyraźnie kładzie: w drukarni Łazara (sic) Roku M.D.XC.IX. O drukarni zatem Łazarza wątpliwości żadnej nie ma, wątpić, aby w tymże roku oddzielnie wyszła u Andrzeja Piotrkowczyka, ale sposobem spekulacji handlowej, kiedy dzieło w którejkolwiek z dwóch drukarni było drukowane, część exemplarzów firmę tej, część owej drukarni mogła nosić, tak, iż chociażby rzeczywiście pokazały się exemplarze z drukarnią Andrzeja Piotrkowczyka, nie różnem zapewne okazałyby się, ale tem samem wydaniem co i Łazarza.

Wujek Biblię tę, jak sam wyraża przekładał *dokładaiąc się textu żydowskiego i greckiego*, z zlecenia Grzegorza XIII. i potwierdzenia Papieża Klemensa VIII. Z tem wszystkiem wątpić nie można, że dawniejszy przekład poprawiony przez Leopolitę, musiał mieć pod ręką i zapewne się go radził· Mizler *Acta Litter. 1756 p. 177.* powiada, że Wujek przekład dawny przerobił i błędy poprawił, *illam priscam recoxit versionem, et si quae erant sphalmata correxit.* Wreście wydanie to wyszło kosztem i staraniem Prymasa Karnkowskiego który i przemowę swoję przy tem wydaniu przyłączył. Tamże dalej idzie, *Apparatus Sacer.*, gdzie w Rozdziale VIII. o *Bibliach Polskich i innych Pospolitych ięzyków*, na pytanie: *Co za potrzeba była Biblicy Polskiey?* Jest następująca odpowiedź: „Potrzeba ta iest: iż po wydaniu Bibliey Polskiey, od Katholikow w Krakowie, Kalwinistowie chcąc mędrszemi bydź wydali Biblią w Brzesciu, ktora y błędów y Kacerstwa pełna, a zwłaszcza w annotacyach abo wykładziech, na kraju położonych. Potym Nowochrzczeńcy zganiwszy bliblią Brzeską, y omyłki jej nie małe pokazawszy, wydali drugą w Nieświżu ieszcze gorszą. A tak potrzeba było, aby też Katholicy mieli przekład Bibliey uczyniony, któryby y szczerością, y prawdą y własnością inné celował. i t. d.„

2265. Dwa przekłady Biblij całkowitej dla Kościoła Rzymsko-Katolickiego są znane, jeden tak nazwany *Jana Leopolity*, drugi Wujka, z tych pierwszy nie używał zda się nigdy zupełnej powagi i pomawiany był zawsze o wpływ obcy, drugi dotąd zachował obowiązującą moc swoję. Wspominają pisarze niektórzy o innym jeszcze przekładzie Katolickim przez niejakiego Justa Rabe rodem z Krakowa, Jezuitę, spowiednika Króla Zygmunta III, ale to bez wątpienia nigdy drukowane nie było, jakkolwiek wedle świadectwa Bentkowskiego, Alegambe, *Biblioth. Scr. S. J.* p. 293. i Le Long *Biblioth. Sacra* pod rokiem 1617 mają świadczyć, iż wyszła ta Biblja w Krakowie, in-fol. w lát pięć po śmierci tłómacza, to jest roku 1617. Josias Lork znowu w Zbiorze Biblicznym, podług Bentk. (Bibelgeschichte?) drugie jej wydanie pod rokiem 1657 wymienia. Ringeltaube w dziele swojem o Bibljach, p. 306 powiada, iż nigdy Biblji tej nie widział, ani od kogo

wiadomość miał o niej jaką i dla tego byt jej wątpliwym czyni. I w rzeczy samej nie podobną jest rzeczą, aby druk ten, gdyby kiedykolwiek był dokonany, przy tylu przetrząśnieniach zbiorów książkowych w kraju, zwłaszcza, że z przekładów Biblji najnówszy, gdziekolwiek w całości lub części dotąd odkryty nie został, tak iż śmiało jej bytności zaprzeczać można. Por. Dzien. Wileń. 1806. Pazdzier. p. 60. Miscell. Crac. I. 1814. p. 116. Bentk. II. 500.

2266. Na odwrocie tytułu, herb Radziwiłłowski, pod którym wiersze następujące Cyprjana Bazylika:

Ktorym kształtem Kapłani ludu Izraelskiego
  Gdy się kolwiek schodźić mieli do Zboru świętego,
Na obchod świąt uroczystych na trąbach trąbili,
  By się k nabożeństwu wszyscy tym chutniey śpieszyli.
Takowym teraz Trzy Trąby Książęcia zacnego,
  Mikołaia Radziwiła z Księstwa Litewskiego,
Trąbią ná wszytki ludźi ięzyka Słowieńskiego,
  Aby się chutniey śpieszyli do słowa Bożego.
Ktore tu maią pisane od Prorokow dawnych,
  Sprawą Ducha Swiętego, y Apostołow sławnych.
By iako z żywego źrzodła wszyscy ztąd czyrpali,
  A studnie fałeszných náuk ludzkich zaniechali.
Słusza tedy wdzięcznie przyiąć przedsięwzięcie iego,
  Gdyż to czyni przykładem Jozyasza świętego.
Ktory nalezione Księgi Zakonu Bożego,
  W Kościele Salomonowym do ludu swoiego
Podał, by ich wszyscy w obec z pilnością słuchali,
  A tym się sposobem w służbie Bożey sprawowali.
Na co że się poddać nie chce Jerycho przeklęte,
  Gdy ty będą dłużey trąbić głośno Trąby święte,
Obalą się za pomocą Pańską mury iego,
  A ztąd wieczna sława będzie y Książęcia tego.
O ktorym każdy pobożny za iego staranie,
  Będzie mówił, Miey go w łasce swoiey Wieczny Panie.

Po tytule dedykacja Królowi Zygmuntowi Augustowi, Mikołaja Radziwiła datowana w Wilnie m. Września 19 R. 1563. Dalej: O Pożytku Pisma świętego, y o wszystkiey sprawie przekładania tych Ksiąg, ku Krześciańskiemu Czytelnikowi Przedmowa.— Summa abo krotkie opisanie wszythkiego Pisma Swiętego, tho iest Ksiąg Starego y Nowego Testamentu.— Porządek wedle ktorego położone są Księgi, tak Starego iako y Nowego Zakonu.— Ku pilnieyszemu Pism świętych czytaniu napominanie do tych, ktorzy tey tablice używać będą. Tablica ku przeczytaniu Bibliey przez cały rok, na Polski ięzyk przełożona, wszystkiego 6 ark. Na *liście* 481 zaczynają się: Księgi ktore pospolicie zową Apokryfa, albo Księgi Kościelne. Dalej: Księgi Nowego Testamentu.

W dedykacyi do Króla tak mówi Radziwiłł.... Ja thedy udawszy się tym śladem z pobożney zawiśći swoiey, z mey maiętności, którey

z woley Bożey á z poczciwego nabycia przodkow mych, y z łaski W. K. M. ku mnie używam, tymże swym własnym dobrem á nakładem moim uczyniłem rzecz takową, o ktorey mam tę nadzieię od wszech Krześćiańskich ludźi być godną pochwały, między narod Słowieńskiego ięzyka pod tytułem a imieniem W. K. M. sławnym Krolewskim kazałem wydać, to iest, tę świętą lekcyą. Księgi Bibliey, zakon pierwszy przykazania Bożego także y Testament nowy, Ewanielią Pana Krystusowę, na Polską mowę dawszy przełożyć, do czego Pan Bog podpomoc, a poszczęśćić mi w tey sprawie raczył, ktorą nie skwapuiem zaczynał, anim tego przedsięwzięcia swego tylko swym własnym zdaniem ożywił, ale za społecznem zezwoleniem wszytkich Kośćiołow a Zborów Krześciańskich, w państwach W. K. M. tak w Koronie iako y w Księstwie wedle szczyrego słowa Bożego rozmnożonych, ktorzy z pośrźód siebie zgodnie obrawszy ludźi takowe, także nalepiey a nauważniey do thego umiciętne, godne, a ćwiczone być rozumieli y znali, także onym za moim zadaniem zlecili a poruczyli to, czegom ia, świadek iest Pan Bog, zdawna z wielką chucią widzieć pragnął. i t. d.

Do tłómaczenia Biblji tej należeli i pracowali nad niem w mieście Pinczowie, jak świadczy Ringeltaube: Jan *Łaski*, synowiec Arcybiskupa Gniezn., Symon *Zacius* Kaznodz. Brzeski, Grzegorz *Orsacius* rektor szkoły Pińczowskiej, Franciszek *Stankar*, przełożony szkoły Pińczowskiej, Piotr *Statorius*, Jędrzej *Trzecieski*, Jakób *Lubelczyk*, kaznodzieja zboru Małopolskiego *Hutemovites*, Franc. *Lismanin*, Bernard *Ochin*, Jerzy *Blandrata*, Jan Paweł *Alciatus*, Marcin *Krowicki*, *Thenalldus* (nie Thenandus Bentk.), *Vitrelinus*, *Brelius*, Grzegorz *Pauli*, Jerzy *Schoumann*. Nad czystością ięzyka czuwali, Zacius, Lubelczyk i Trzecieski. Por. Lubieniecki Histor. Reform. p. 33. Węgierski Hist. Eccl. Slavon. p. 87, 142, 430, 439, Sandius Bibl. Antitrin. p. 48. B. II. Ossoliński T. II. p. 70. O tej Biblji także znajduje się wiadomość w następujących dziełach: Jo. Petr. *Kohlii* Introductio in Historiam Literariam Slavorum, Altonaviae 1729, p. 201. *Lilienthal's* Biblisch-Exegetische Bibliothec. Königsberg, 1740, p. 118. *Lackman* Selecta quaedam capita Annalium typographic. 1740. p. 67. *Ringeltaube* Nachricht v. Poln. Bibeln p. 208. 223. 277. Jo. Carolii *Opitii* Singularium Artis Typographicae Continuat. I. Mindae, 1743, p. 8—17. *Goetzens* Merckwürdigkeiten der Königl. Bibliothec zu Dresden. Vol. II. Dresden, 1744. p. 473. *Vogt* Catal. Libror. rariorum. p. 123. *Janocki* Nachricht etc. p. 4. nast. *Freytag* Analecta Litteraria p. 118. Bibliotheca Danielis Salthenii, Regiomonti, 1751, p. 207. Bibliotheca Biblica, Braunschweig, 1752, p. 180. *Clément* Bibliothèque Curieuse T. IV. p. 190 sqq. *Dibdin* Biblioth. Spencer. T. I. p. 85, gdzie z tego pysznego druku (splendid type) pomieszczone *fac-simile* z Aktów Apostolskich Roz. IV. listu 66. Koszta druku poniósł

Mikołaj Xiąże Radziwiłł. Drukiem samym trudnił się Bernard Wojewełka drukarz Krakowski, o którym namienia Lubieniecki Hist. Reform. Pol. p. 18. Przedsięwzięcie całe kosztowało przeszło 3000 czerw. złł. Bentkowski w dwóch exemplarzach tej Biblii, które miał pod ręką upatrzył w tytule i ortografii niektóre różnice, które chociaż o oddzielnych dwóch jej wydaniach sądzić nie każą, zasługują na wymienienie. «W iednym exemplarzu mówi Bentkowski, (II. 513 nast.) napis tytułowy otoczony iest w około prostokątnemi ozdóbkami drukarskiemi, które żadnéy niewystawiaią figury; w drugim zaś w około tytułu są ryciny na drzewie wyobrażaiące Adama i Ewę, Chrystusa na krzyżu, zmartwychwstanie Chrystusa i t. d. słowem taż sama rycina która się znayduie w około tytułu nowego testamentu w obu exemplarzach. Na drugiéy stronie karty tytułowéy iest rozmaite rznięcie herbu Radziwiłów w obu exemplarzach. W iednym bowiem na piersiach orła Radziwiłowskiego iest tylko ieden herb *Trąby*; w drugim zaś są cztery herby, to iest *Trąby*, herb oyczysty Radziwiła, drugi *Leliwa*, to iest herb babki z oyca, trzeci *Podkowa* macierzyński, czwarty *Ryby* herb babki z matki. Na następnéy karcie napis zaraz dedykacyi nie zgadza się co do rozkładu wierszy i przeniesienia syllab; ozdóbki drukarskie odmienne, w saméy dedykacyi niektóre wiersze w przeniesieniu syllab nie są iednostayne. Toż samo iest i na następney karcie gdzie się zaczyna przedmowa o pożytku pisma ś. Litera bowiem początkowa odmienna i wiersze zwłaszcza pierwsze nierówne. Toż samo i na następnych kartach gdzie się zaczyna summa pisma świętego. Jednakże karty wszystkie co do większéy liczby wierszy, a co do kustoszów stronic, zupełnie są zgodne. W texcie saméy biblii nie postrzegłem nigdzie żadnéy różnicy, lubo na różnych mieyscach iak naytroskliwiéy porównywałem. Lecz na końcu w rejestrze abecadłowym do téy biblii pod literami J, K, L, M. i t. d. aż do Z. pierwsze te głoski widocznie są różne, w iednym bowiem exemplarzu są szersze niż w drugim, z tąd też reszta wierszy tych krótsza wypada, a zatem i przeniesienie do następnego. Ostatnia także strona z napisem roku i mieysca druku co do ozdóbek drukarskich i niektórych liter odmienna. W exemplarzu gdzie iest tytuł z figurami, napis iest: Ty nayprzednieysze i *nayzacnieysze* i t. d. W drugim zaś tak: Ty nayprzednieysze y *nazacnieysze*. Lecz z resztą całego odmiennego wyrazu nigdzie nie postrzegłem. Mimo tych widocznych odmian, nie co do rzeczy ale co do kształtu (wyiąwszy herb wyżéy opisany), dostrzeżonych w 6½ arkuszach na przodzie, a w 3½ arkuszach na końcu, nie sądzę żeby to miały bydź dwie rozmaite edycye całkowitego dzieła. Lecz będzie to zapewne przedrukowanie samych tych wstępów i rejestrów które może osobno w drukarni odłożone, przypadkiem iakowym zaginęły. Zdaje się iż exemplarze w których iest herb Radziwiła z czterema tarczami iako Mikołaiowi czarnemu właściwy (por. Niesiecki Herb. III, 824), późniéy były wybiiane.»

Tenże niżéj dodaje: «Z resztą to ieszcze o téy biblii dodadź musimy, iż dla nauki i maxym unitarskich osobliwie w przypiskach, nietylko u katolików ale nawet i u niektórych Auszpurżanów i reformowanych w obrzydzeniu była. Dla tego też niszczyć i wygubiać onę starano się. Między innemi syn wydawcy Mik. Krzysz. Radziwił Kasztelan a późniéy Woiewoda Trocki i Wileński nazwany sierotką, zmówiwszy się z braćmi których do powrotu na łono kościoła katolickiego nakłonił, za summę 5000 piszę pięciu tysięcy czerwonych złotych, książki heretyckie z bibliotek tak prywatnych iako i publicznych, a osobliwie tę biblią wykupił i wśrzód rynku wileńskiego w potężny stós ułożoną spalił, iak o tém pisze Niesiecki w Herb. III. k. 832. i Floryan Jaroszewicz w dziele: Matka ŚŚ. Polskich albo żywoty ŚŚ. świątobliwych Polaków i t. d. w Krakowie 1767 in fol. na karcie 187.”

Hutter w wydaniu Nowego Testamentu w Polyglocie w Norymbordze r. 1599, text polski wziął z wydania tego Biblii. (B. II. 520). Tytuł tej Polyglotty jest taki:

Novum Testamentum Dni Nri Jesu Christi, Syriace, Ebraice, Graece, Latine, Germanice, Bohemice, Italice, Hispanice, Gallice, Anglice, Danice, Polonice. Studio et labore Eliae Hutteri Germani. Norimbergae 1599. 4.

Text 4ch Ewangelii polski z tejże Biblii wzięty zob. w Nicol. Falconii Harmonia Evangelica Polonica Brestae 1566.

Wreszcie wydanie to tak z formatu jak charakteru swego, od zagranicznych bibljografów, jako wspaniałe jest wspominane. Text Pisma S. wybity jest charakterem gockim bujnym, przypiski i objaśnienia na brzegach drobniejszym.

2267. W Bibljotece Hr. Ossolińskiego jest część Biblii zawierająca: *Księgi ktore po Grecku zową Apokryfa, to iest kryiome księgi.* 121 str. ale tak zupełnie z poprzedzającą edycją zgodne, że niemożna ich mieć za dwa różne przedrukowania. Także *Nowy Testament z Greckiego na polski ięzyk s pilnością przełożony.* 144 kart liczb. Nadto iedna karta nieliczbiona, na której *recto: Drukowano* i t. d. Tu widoczna jest odmiana nie tylko w tytule i podpisie na końcu, ale w samym texcie i druku. Przypisków na brzegu, jakie są w edycyi r. 1572, tu niemasz, ale tylko konkordancje, nie ma też na odwrocie tytułu porządku ksiąg Nowego testamentu, nie ma nakoniec omyłek drukarskich.— Ostatnia też karta textu ma liczbę 144, a w edycyi 1570 taż karta bez liczby. (L. S.)

Część ta Biblii na grzbiecie oprawy ma napis *Biblia święta, Część II.* Oczewiście więc Biblia Budnego drukowana była naprzód r. 1570 w całości, lecz Starego Testamentu mówi Sobolewski, a zatym ani pism na przodzie będących, to iest dedykacji i przedmowy, które muszą mieć datę 1570, niewidziałem. Ten sam exemplarz defektowy, który miał Sobolewski w ręku, opisuje Bandtkie (H. D. K. P. II. 14.): do-

daje, że w nim karta 144 Nowego Testamentu, *verso*, tym się różni od tejże karty edycyi r. 1572, że w tej ostatniej przydano: Obiawienia S. Johanna, wszem księgom nowego przymierza koniec, czego w pierwszej niema, równie jak glossy Budnego w Modlitwie Pańskiey.

2268. Oprócz textu dedykacja do Mikołaia Radziwiła Książęcia na *Dubingach* (sic) i *Bierżach* etc. kart 3. Data i podpis taki. *Pisan na Uzdzie roku od narodzenia syna Bożego, 1572 Miesiąca Czerwca 30 dnia. Waszey K. wielmozności Pana naszego Miłosciwego Powolni na wszem sludzy,* Hektor i Albrecht Kawieczyńscy. — Przedmowa tłómacza Symona Budnego do czytelnika 7 kart. Na końcu: *Pisano z Zeslawiu (sic) Miesiąca Maia 7 dnia R. od narodz. S. B. 1572.*— Jeszcze iedna karta, na której z iednej strony: *Do tegoż czytelnika o przypiskach y o omyłkach obmowa*, z drugiej zaś *Porządek Ksiąg Starego przymierza* i t. d. Dalej *Księgi ktore po Grecku zową Apokryfa, to iest kryiome księgi.* Nowy testament ma osobny tytuł: «Księgi nowego przymierza, ktore pospolicie Nowym testamentem zową, teraz znowu z wielką pracą, y z pilnym poprawieniem, z Greckiego na polski język przetłumaczone. Których porządek na drugiej stronie tej karty masz położony.” Mnogość omyłek drukarskich tym się wymawia, *naprzód*, że ich ustrzedz się nigdy niepodobna, *powtóre*, iż nie było pewnego i ciągłego korrektora.

W przedmowie Budny zdaje sprawę, dla czego po tłómaczeniach Biblii które Krakowskiemi i Brzeskiemi nazywa, nowe przedsięwziął: «Jest bo ludzi nie mało (powiada), którzy się tey naszey smiałosci dziwnią, a drudzy na nas za złe maią, y tę naszę pracę, albo za niepotrzebną, albo y szkodliwą szacuią y sławią.”

Powody nowego przekładu są: *naprzód*, ogromny format, trudność w nabyciu i używaniu biblii Brzeskiej.— *Powtóre* uchybienia i błędy tłómaczow Brzeskich, które na kilku synodach, mianowicie na Skrzynieńskim postrzeżone i rozbierane były; a nadto polecono niektórym braciom aby wszystkie błędy oznaczyli, w celu poprawy i nowego przedrukowania. Maciey Kawieczynski ktory się o to usilnie starał, pomnożył zapasy drukarskie i papiernią założył. Kilku podięło się tej pracy lecz nic nie uiscili.— Kawieczynski więc zamowił pomoc Budnego w tej mierze, a gdy Budny, Stary testament z oryginałem hebrayskim, Nowy zaś z greckim, Kawieczynski, nowy z niemieckim przekładem skonfrontował, okazało się, że tłómacze Brzescy w wielu miejscach z oryginałami niezgadzali się i nawet mało ich się radzili (lubo na tytule wyrażono, że z Zydowskiego i greckiego tłómaczyli); owszem że z samego tylko łacinskiego i francuzkiego przekładali. — Zważywszy więc, iż takie poprawianie, jakie wprzód czynić chcieli, więcejby czasu i pracy kosztowało, niż nowy przekład, postanowili całe Pismo S. na nowo przekładać. Budny wzywał pomocy innych, biegłością mianowicie w hebrajskim języku wziętych, ale mu jej odmówili, a nie-

którzy nawet niechęć swoję w tej mierze okazali.— Przyszło więc na jednego Budnego cały ciężar dźwigać.

Rozszerza się on w tej przedmowie na okazanie, iż miał ważne powody do nowego przekładu. Powiada, iż przekład Krakowski jest z łacińskiego; ten zaś, ktokolwiek jest jego autorem, *(bo na Jeronima niesłusznie to złożyli)* nie z hebrajskiego, lecz z greckiego zrobiony.— Przykłady, które na poparcie swego zdania przywodzi, są przekonywające. Wytyka też niektóre błędy tłómaczów Brzeskich, którzy sami nawet w przedmowie oświadczyli: «Iesiesmy nie takowi, ktorzybychsmy to twierdzić mieli, iż ta nasza praca iuż iest tak doskonale wy«prawiona, żeby w niey więcey poprawy niepotrzeba, a około ktorey «niemogłby iuż żaden lepszey prace uczynic."

Co się tycze własnego przekładu, mówi Budny, iż starał się *naprzód*, nic nie przyczyniać, nic nie ujmować, lecz słowo słowem wyrażać; gdzie zaś dla własności języka Hebr. musiał tego prawidła odstąpić, i jak powiada: *nie słowo słowem*, *lecz rzecz rzeczą* oddać, tam na brzegu kładł słówne tłómaczenie. Wyrazy w texcie dodane dla jasności nawiasem ( ) określał. Nawet szyk wyrazów oryginalnych starał się zachować, i słusznie twierdzi, *iż chocby* inszego pożytku *z tego naszego przekładu nie było*, *tedyby przedsię i tym jednym nie trzeba gardzić*. W przypadku różnego słów wykładu, różnice na brzegu oznaczał. Musiał też nowe wyrazy tworzyć, z czego obszernie się tłómaczy. »Onego się też tu opuszczać nie godzi, iż tu znajdziesz kilka słow nowych, od nas za niewolą wynaleziomych. Jako są, Offiarnik, albo Offiarownik, napłetek, całopalenie, to jest, co inszy Kapłanem zową to ja offiarnikiem. To dla tego, Bo gdy prostak słyszy o którem z onych świętych, iako o Samuelu albo Zacharyaszu, ano go Kapłanem zową, tedy domnima, że to tacy Kapłani byli, jakowi teraz Kapłani Rzymscy, gdyż są rożnieyszy niż dzień z nocą. A tak wolałem Offiarnikami ony święte Koeny (*) zwać, niż taki błąd stwierdzać. Wszakże nie trudno to słowo i prostakom wyrozumieć. Bo ieśli onego słusznie papiernikiem zowiemy kto papier robi, a czemu też onego offiarnikiem nie nazwać, kto offiary sprawował." Podobnie przechodzi wyrazy: *napłetek* (praeputium) i *całopalenie*. Powody jego do utworzenia tych wyrazów gruntowne, i samo utworzenie szczęśliwe. Wolność swoję w téj mierze usprawiedliwia przykładami innych narodów i autorów, a nawet samych tłómaczów Brzeskich, którzy pierwsi użyli słów *Założnica* (concubina), *nausznica* (inauris).

Ważnemi się jeszcze wydają następne uwagi Budnego z tejże przedmowy:

»Co się tknie polszczyzny żebyś y o tym wiedział, wiem iż naszy

(*) *Koen* słowo Hywreyskie, znaczy tego, kto offiary sprawuie, ale od służenia ma imię.

Polacy pospolicie oney krainy mowy w pisaniu używają, z którey kto rodem. Lecz ia nie trzymałem się tego zwyczaiu Bo ponieważ się to nie iedney ktorey krainie, abo powiatowi, ale wszem przekładało, przeto też żadnemi własnościami mow nie brakowaliśmy. Znaydziesz tu słowa wielgopolskie, znaydziesz Krakowskie, Mazowieckie, Podlaskie, Sendomirskie, a bez mała y Ruskie. Głupstwo to iest mową iedney krainy gardzić, a drugiey słowka pod niebiosa wynosić, czemu nie wszech radszey ziem naszych słow używamy, gdyby iacy nie nazbyt grube były? Zaisteby się tak w rychle ięzyk nasz nieiako rozszerzyć mógł, ktory iuż teraz barzo zmalał. Własne imiona mężow, białychgłow, miast, y innych rzeczy, radbym był tak kładł iako się w księgach Hywreyskich czytaią, to iest miasto Noego Noacha, miasto Abrahama Awrahama, miasto Moyżesza Moszeha, miasto Jeruzalem Jeruszalaim, etc.; Lecz rozumiałem temu żeby to prostakom przykro, nie iedno dziwno, było. A tak tego przystrzygałem, żeby oto te imiona znaiome a znacznieysze tak iako zwyczay niesie były zachowane, zaś nietak znaiome, tak są położone iako ie Zjdowie tuteczni piszą y czytaią, jako są Ach-aw, Chyzkijahu, Choryw, Checron, Caddok, Cyion etc. miasto tego co pospolicie mowią y piszą Achab, Ezechiasz, Horeb, Hezrom, Sadok, Sion. To też przytym czytelniku wiedz, iż wszytkich imion własnych bądz męskie, bądz niewieście, bądź miast, albo ziem, albo wsi, albo gor, albo rzek etc. wszytkie a wszytkie tak iako nasze polskie na koncu schylam, to iest, jako grammatykowie mowią deklinuię ie, smieszna bo rzecz iest y wątpliwa mowa bywa bez takiego deklinowania. Wezm na wzor ono co u Marka ś. wedle Brzeskich tłumaczow tak czytasz, *uyzrzał Lewi syna Alfeuszowego*. Zaiste ten kto tylko polską rzecz mówi, inaczey tych słow rozumieć nie może, iedno iż nieiaki człowiek, ktoremu imię *Lewi*, uyźrzał iakiegości człowieka, ktory był synem Alfeuszowym. Przeto aza nie daleko lepiey y własniey było tak przełożyć, *A gdy szedł* (Jezus) *daley, uyzrzał Lewiego syna Alfeuszowego?* Rozumiem temu zkąd to urosło, atoli to oni między nas wnieśli, którzy w szkołach usłyszawszy, *omnia nomina hebraea, seu barbara esse indeclinabilia*, domnimali, aby to tak było y w naszym ięzyku. Lecz nasz ięzyk daleko ma inszy a rożny sposob mowienia od łacinskiego, przeto też on kanon, albo prawidło, nie ma nic do naszey rzeczy i t. d. A tak nic nam do łacinskich reguł, wszytkie słowa by niewiem iakiego ięzyka, my możemy i mamy deklinować, to iest konca iych nachylać, onego słowa syllab przyczyniaiąc, albo ostateczną odmieniaiąc. Bo bez takiego nachylania nie może być znaczna, (iako się iuż rzekło) mowa nasza, iakoś też tego y wzor w Brzeskiey Biblij na oko baczył, a teraz ieszcze w Krakowskiey obacz." (Tu przywodzi przykłady podobne poprzedzającemu).

O podziale Biblij tak dalej rzecz prowadzi:

»O Rozdzialech też czytelniku na krotce racz wiedzieć, Naprzod,

iż ie Krakowski tłumacz *Caputami*, a Brzescy *Kapitułami* zową, to mi się by naymniey nie podobało. Bo *Kapituła* są Księża Kanonicy, *Caput* lepak iest słowo łacinskie. A tak wolałem ie *Rozdziałami* zwać, aczćiby y na tem nic, choćbychmy ie z Greki y z łacinniki *głowami* zwali. Druga, znaydziesz tu w tem naszem tłumaczeniu niemało takich rozdziałow, ktore się nie tam zaczynaią, iako w innych Bibliach, tego dalcibym tu dostateczną sprawę, aleby się przedłużyło, teraz na tem przestań, iż się to nie bez wielkich przyczyn stało. A ktemu i to wiedz, żem ich mało wedle swego zdania odmieniał, lecz nawięcey na przestrogi ludzi uczonych, iako Erazma, Luthera, Kalwina, Kastaliona, Bezy, y inych takowych, uczynieciem to musiał. A to masz o Księgach starego przymierza, bo o nowem testamencie inszego czasu (iesli nas Bóg zachowa) dostateczną sprawę damy.

Mówiąc o Apokryfach, powiada, iż około nich nie tak dalece, jako około gruntownych, pracował, jednak z pilnością je przejrzał i wedle greckiéj edycyi Melanchtona poprawił. Że tłómacze Brzescy nie z greckiego, lecz z łacińskiego księgi te tłómaczyli, okazuje przykładem wziętym z Ksiąg *Mądrości* z Rozdz. 7, gdzie po grecku wyrażono: »*Kae ei dykaeosynin*, *agapa tys*, *hy poni tawlys eisyn aretae*." To oni tak przełożyli: *Jesli kto miłuie sprawiedliwość*, *jego prace są cnotliwe*. Jakoby rzekli, onego Człowieka są prace cnotliwe, ktory miłuje sprawiedliwość. Ale greckie słowa daleko inszą rzecz brzmią, to iest, własnie przekładaiąc: *A iesli kto sprawiedliwość miłuie*, *prace tey są cnoty*. Oni miasto *tey* napisali *iego*, iakoby też z męża niewiastę uczynili. Patrzayże co ie omyliło, atoli łacinskie słowo *huius*. Bo iest tak nieznaczne, iż się zgodzi nim mowić iako o mężu tak y o niewieście. Lecz greckie słowo *tawtys* nikomu się niezgodzi iedno białey głowie, a tem rzeczam o ktorych tak mowiemy iako o niewiastach. Bo gdyby się to o mężu tu rozumiało tedyby nie *tawtys*, ale *awtu* napisano. A toc to iest com ci wyższey obiecał Czytelniku pokazać iż z łacinskiego przekładali." Przywodzi też mieysce ze Starego testamentu z rozdz. 18 Wtórych ksiąg Moyżeszowych na dowod, iż nie z hebrayskiego, lecz z łacińskiego wypłynął Krakowski i Brzeski przekład. Wracając się znowu do Apokryfów więcéj błędów wytyka, z których przedniejszy wskazujemy.

«W tychże księgach mądrości w rozdziale ostatecznem w wierszu 18 tak przełożyli: *Ziemskie rzeczy odmieniały się w wodne*, *a pływaiące odmieniały się w ziemię* Y tu się dziecinnie także z łacinskiego omylili, nie weyrzawszy do zrzodeł Greckich. Bo Łacinniey tak przekładaią. *Et natantia transibant in terram*, Bo to poniekąd iest rzecz wątpliwa, ponieważ *in terram* może się przełożyć *na ziemię*, albo *w ziemię*. Lecz gdyby byli weyrzeli do Greckiego, snadnieby byli obaczyli, iż nic lza przełożyć *w ziemię*, ale tylko *na ziemię*, aby się tak rozumiało, iż *rzeczy*, *albo zwierzęta pływaiące*, *wychodziły na*

ziemię. Bo w Greckim nie pisze, *eis tyn gin*, ale *epi tys gis*. A ktemu y słowo *metewaenen*, nie może znaczyć *odmieniały się*, ale właśnie *występowały* albo *wyłaziły*, lub *wyprowadzały się na ziemię*. Jest takowych omyłek bardzo wiele, tak iż nigdybym temu nie wierzył, żeby tak oni ludzie uczeni mięli się mylić, gdybym sam tego nie doznał." (Tu wytyka miejsca błędnie wyłożone)... Ale iż się w obiawianiu cudzych usterkow (iakom wyższey mowił) nie kocham, przeto rad na ten czas dam innym omyłkam pokoy, te lepak dla dwu przyczyn przypomnieciem musiał. Naprzod aby ci naszy (ktorzy ieszcze są żywi) Brzescy tłumacze, tego swego przekładu poprawili, a druga, iakom y przedtem rzekł, aby się ci moi sprzeciwnicy, co moię pracę, ieszcze iey niedoznawszy, szczypią, a za niepotrzebną osądzaią, obaczyli. Niech radniey takowi omyłki moie poznaczywszy, mnie ie pokażą, a ia, będzieli co zdrożnego, z chęcią poprawię, albo wzdy iaką przestrogę uczynię y wypuszczę, a iym za pracę y za dobrodzieystwo takie (da Bog) podziękuię. Jest bowiem to rzecz pewna iż każdy człowiek snadnie się barzo omyla, y owszem niepodobieństwo żebym się i ia omylić w czem nie miał, gdyż widzimy na oko, iako się barzo y wielcy a mądrzy ludzie potykaią. A cosz ia prostak y nieuk nie miałbym się w tak wielkiey a trudney rzeczy omylić, spotknąć i upaść. A zwłaszcza iż się to wszytko zarazem y przekładało y drukowało. Bo częstego pomykania, albo powłaczania, chorob, y innych krzyżow, ktoremi mię Bog (w tey pracy) nawiedzać raczył, niewspominam, ktore mi iednak nie mało do tego przeszkadzały i t. d."

Z tego co tu Budny w przedmowie napisał, okazuje się wyraźnie, że i biegłość w językach i zdrowe miał zdania o rzeczach.

W adnotacjach na kraju księgi odsyła do adnotacyj na końcu dzieła; lecz tych nie dołożył, i ostrzega na osobnej karcie po przedmowie, że dla pewnych przeszkod, uiścić się w tém nie mógł. Każe czytelnikowi prosić Boga, aby przypisy swoie dokładniej w osobnej księdze mógł poźniej wydać.

NB. Jest list na czele exemplarza Puławskiego: *Simon Budny do tegoż Łabęckiego* dat. z Zasławia 20 Aprylа 1572, w którym się uskarża na utratę wzroku w czasie tey pracy, tak, że czytać nie mógł, lecz potym go odzyskał. Napis tego listu pokazuje, iż on wyjęty być musi z jakiegoś zbioru listów Budnego, lecz źródło nie wymienione.

Biblija ta nader ważna, drukowana w dwóch kolumnach na kaźdéj stronie, na cieńkim papierze, zapewne z fabryki Kawieczyńskiego, drukiem gockim drobnym, lecz czystym i czytelnym. Nie ma nigdzie wyraźnej wzmianki, że drukowana w Zasławiu Litewskim, jak pospolicie piszą Bibliografowie, i mnie się zdaje, mówi Sobolewski, że drukowała się w Nieświżu. W przedmowie też do Biblji Wujka wzmianka o Biblji *Nieświskiej*, nie do innej stosować się może,

tylko do Biblji Budnego. Największy zaś dowod jest w dziele samegoż Budnego: *O urzędzie miecza używającym*.

Opis ten zrobiony jest przez Ludw. Sobolewskiego z exemplarza Bibljoteki Puławskiej. W Bibljotece Hrab. Ossolińskiego, dodaje Sobolewski, znajduje się exemplarz całkowity, dobrze zachowany. *Na końcu:* Drukowano w drukarni y nakładem godney pamięci Pana Macieia Kawieczyńskiego i t. d., które wyrazy *godney pamięci*, niepewny jest Sobolewski, czy się znajdują w exemplarzu Puławskim, bo ich tam nie umieścił. Por. w Bibliogr. NN. 2267, 2268. W Starym Testamencie karty 211, 212, 213, 214, są mylnie oznaczone liczbami: 20,11—20,12—20,13—20,14.

2269. Wydanie to w historji Biblij polskich ważne z rozmaitych względów miejsce zajmuje, *naprzód*, jak mówi Bentkowski, iż text jej za nowy zupełnie przekład Biblji uważać można, i że był odtąd obowiązujący dla wszystkich Zborów Ewangelickich, tak auszpurskiego, jak reformowanego wyznania, zwłaszcza, iż wyznawcy auszpurscy, nie mając innego przekładu Biblji, z potrzeby trzymali się jego i dotąd trzymają. *Powtóre*, iż edycja ta do rzadkich dziś ksiąg należy, ztąd mianowicie, że bardzo niszczona była, już dla tego, że nie była katolicką, już że ją cenzura duchowna ścigała, do czego przyczynił się niemało list pasterski Jana Wężyka Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, rozkazujący, pod klątwą, Katolikóm Biblją tę u Plebanów swoich składać, i wzbraniający drukarzóm i księgarzóm przedawać ją lub przedrukowywać. Co najwięcej zaś tę Biblją głośną uczyniło, narzekaniom i kosztownemu processowi dało powód i spalenia kilku tysięcy jej exemplarzy było przyczyną (*), to była pomyłka w Ewangelji ś. Mateusza, Rozdz. IV. v. I, w której zamiast *od* wydrukowano *do*, tak, iż miejsce to brzmi jak następuje: «Tedy Jezus zawiedziony iest na puszczę od Ducha, aby był kuszony do Dyabła," co zapisał u siebie po Ringeltaubem Bentkowski, który exemplarz tej Biblji miał zapewne z Bibljoteki Liceum Warszawskiego; Sobolewski widział exemplarz Puławski i toż samo z niego zanotował; toż samo sprawdziło się przy niniejszej nocie na exemplarzu R. S. P. Polińskiego w Wilnie. Przy exemplarzu Puławskim przydane są Psalmy Dawidowe na Melodie Francuzkie, ale w nim nie dochodzą jak do str. 60, w exemplarzu P. Polińskiego Psalmy kończą się na str. 95, po której stronica ma regestr. Po Psalmach idą: «Hymni albo Pieśni Duchowne zwyczajne, a niektóre z Niemieckich przetłómaczone," których tu jest 141, ale końca w exemplarzu tym braknie. Porównywając pieśni te z temi, które są w *Wiridarzu* przez Schönflissjusa r. 1648. wydanym, przekład znalazłem całkiem odmienny.

Co do textu, wydanie to bardzo jest różne od wydania Biblji Brzeskiej r. 1563. »Gdy obie te Biblje porównywamy, mówi Bentkowski,

---

(*) Ringeltaube von Poln. Bibeln, p. 279, powiada, *etliche tausend Stück*. (B.)

(II. 525.) znayduiemy odmiany nie tylko na każdéy karcie ale i w każdym prawie wierszu który tylko do przyrównania wzięliśmy. Treść ksiąg i napisy rozdziałów, w obu bibliiach są różne. Widać iednakże że przekład Brzesko-Radziwiłowski służył za fundament, lecz porównywaiąc go z oryginałem, poczyniono odmiany, w niektórych mieyscach takie nawet które czystości i poprawności ięzyka polskiego sprzeciwiaią się, byle się iak naywięcéy do textu oryginału przybliżyć, iak się z porównania przekonywamy; o tém wszystkiém w obu dedykacyach nayinnieyszéy nie masz wzmianki. Przedmowy, rejestra i przypiski biblii Brzeskiey, zupełnie tu są opuszczone. Układ ksiąg osobliwie Apokryfów, wcale iest inny niż w biblii brzeskiéy. Treść rozdziałów w nowym testamencie, ma się zgadzać z edycyą tegoż testamentu 1606 w Gdańsku wydaną. W całéy téy biblii wiersze nie są *a capite* drukowane, ale wciąż z oznaczeniem tylko na boku liczby wiersza. W przedrukowaniu Amszterdamskiém pododawano gwiazdki na oznaczenie początku wiersza. W późnieyszych zaś edycyach każdy wiersz z liczbą osobną na nowéy linii iest drukowany. Całe to wydanie drukowane drobnym gockim charakterem, niektóre tylko słowa, nieznayduiące się w ięzykach oryginalnych, a w polskim przekładzie dla iasności umieszczone, wybite są literami łacińskiemi. Musimy tu ieszcze wspomnieć, iż w tém wydaniu zgłoski czyli dyftongi *ia*, *ie*, *io*, *iu*? iako też *ay*, *ey*, *iy*, *oy*, *uy*, *yy* nie w ten sposób są drukowane, lecz wszędzie przez j, iako to: *moja*, *jutro*, *jeszcze*, *moj*, *twoj*, *swoj*, *stryj*, *bij*, *wuj*, it. d. czego nietylko w żadnéy innéy edycyi biblii ale i w innych księgach nie używano, lubo na obronę téy pisowni wiele powiedzieć można. Tłómaczem i wydawcą téy biblii iest Paweł Paliurus rodem z Morawii, który w roku 1593 maiąc lat 22 przybywszy do Polski, był nauczycielem szkół publicznych w Kaliskiém, a późniéy piastował różne urzędy duchowne; będąc nakoniec Seniorem kościołów ewangelickich w Wielkopolszcze umarł 1632 roku 27 Listopada, więc wkrótce po ukończeniu druku, iak świadczy Węgierski *Hist. Eccles. Slavonicar.* p. 391. i Ryngieltaube *v. poln. Bibeln* p. 222. Dopomagać mu zaś w tey pracy mieli, (iak świadczy tenże Ryngieltaube) *Daniel Mikołaiewski* Superintendent kościołów reformowanych w Wielkopolszcze i Tomasz *Wengierski* Senior kościołów w Małopolszcze. Co do korrekty drukarskiéy miało ią utrzymywać dziesięć osób, iednakże pomyłki niektóre uszły téy baczności troskliwéy."

Różnicę tę zanotował Clément *Bibl. Cur.* T. IV. p. 196, mówiąc: »*On n'y reconnait presque l'ancienne bible de Brzeście, parceque ces nouvaux traducteurs ont consulté d'autres Versions, comme* la Bohémienne *de 1579. 4. pour le vieux Testament, celle* de Théodore de Beza *pour le Nouveau, et principalement celle de* Junius *et* Tremelius *pour l'ouvrage entier. Ils les ont camparées avec les Originaux et en ont formé cette nouvelle traduction.*

Dedykacja Krzysztofa Radziwiłła, Królowi Władysławowi Zygmuntowi datowana z Orla 4 Decembris 1632 tak się zaczyna: »Ponieważ ta pism Swiętych księga, ktora w Polskim ięzyku przed Sześćiądziesiąt y dźiewiącią lat pod imieniem nieśmiertelney pamięci Przodka W. K. M. Krola Zygmunta Augusta na świat była wyszła, właśnie pod czas szczęśliwey W. K. M. Elekciey drugi raz dla niedostatku pierwszych Brzeskich Exemplarzów, z druku wyniść miała; Zdało się bydź rzeczą słuszną aby y teraz, w tey nowey szacie, pod Imieniem Królewskim ludziom prezentowana była." Druga dedykacja do Krzysztofa Radziwiłła na Bierżach y Dubinkach Książęcia Hetmana Polnego W. X. Lit. datowana z Torunia 18 Novemb. 1632, w której podpisani: »*Superáttendentowie y Pasterze Zborow Ewangelickich w Wielkey* (sic) *Polszcze.*" Na początku powód druku wyrażony: »dla niedostatku exemplarzow Biblji Brzeskiey bądź ludzi bądź czasow zazdrością wygubionych."

W liście Arcybiskupa Wężyka znajdującym się w Olszowskiego Arcybiskupa Gniezn. piśmie, *De Archiepiscopatu Gnesnensi* pomieszczonym u Załuskiego w dziele *Epistolae Familiar.* po Tomie I. karta E2 verso nast. gdzie po wstępie, o tem, że straż i czuwanie nad textem Pisma ś. należy do biskupów, jako następców Apostołów, że przekład Pisma ś. na łacińskie, przed innemi za kanoniczny uważany być ma, że uchwałą Koncilium Lateraneńskiego drukarze, coby bez pozwolenia wyższej władzy duchownej Pismo ś. drukowali, albo przedawać się ważyli, klątwie i opłacie pieniężnej ulegają, dalej te słowa (*): *Quae cùm ita se habeant, miramur et graviter dolemus, Biblia Sacra, sine licentia, et approbatione Magistratus nostri Ecclesiastici in linguam Polonicam versa Gedani nuper anno 1633. in Officina Andreae Hunofeldi impressa, palàm circumferri, in quarum versione, et libri aliquot Sacrae Scripturae ex industria sunt omissi, illi praesertim, ex quibus adversa Orthodoxae fidei doctrina convellitur, atque ipsa translatio Polonici idiomatis, cum vulgatâ latinâ collata, multis in locis depravata cernitur, ut ex collatione Hebraicae, Graecae, et Latinae lectionis, piorum et doctorum virorum, quibus id negotij dederamus facta, deprehensum fuit, ut iterum mirari satis et dolere non possimus, Superattendentes, ut se nominant, Evangelicorum in maiori Polonia, eo superbiae et audaciae progressos, ut veteris et vulgatae latinae Bibliorum translationis sibi censuram assumere ausi fuerint, vel certè plus sapere, melius linguam Hebraeam et Graecam scire, vetustiores et meliores Bibliorum Hebraeos et Graecos Codices habere, quàm SS. Patres, qui tot saeculis praecesserunt, quàm luminaria Ecclesiae, Hieronymus, Augustinus, Gregorius vel alij,*

(*) Tenże sam list pomieszczony jest w Miscell. Crac. 1814. str. 102 nast. z odmianą miejsc niektórych od textu niniejszego.

dictas linguas scire vel certiores Codices Bibliorum habere potuerunt, supraque ipsam Ecclesiam, cuius tanta fuit apud S. Augustinum fides, ut Evangelio non crederet, nisi eum Ecclesiae commoveret authoritas, sapere, intelligere praesumant. Qui sanè quod in subsidium sui erroris vel arrogantiae sumunt, se non novam, sed veterem, ut asserunt, Brestensem Bibliorum editionem, et translationem iterum edidisse et recudisse, scire et meminisse deberent, Brestensia illa Biblia, et à laudatissimis illius temporis Decessoribus nostris Archiepiscopis, Regni Poloniae, et Magni Ducatus Litvaniae, damnata et reprobata fuisse, et Serenissimo magnae memoriae Regi Sigismundo Augusto, cui inscio dedicabantur, vel potiùs obtrudebantur, ità displicuisse, ut etiam diplomate suo anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto 8. Octobr. Vilnae dato, summo affectu professus fuerit, se ad defendendam contra Haereses Religionem Catholicam, Religiosum ordinem Patrum Societatis Jesu, in Regnum Poloniae recepisse. Quorum postea operá curaque contra haec Brestensia Biblia, edita fuere authoritate Illustrissimi laudatissimae memoriae Stanislai Karnkowski, Decessoris nostri Biblia ex vulgata latina translatione in Polonicam linguam translata memoriae piae Jacobi Wuiek eiusdem Societatis Theologi vocata. Neque est quod superattendentes Evangelicorum, vel quisquis ille sit, authoritatem aliquam biblijs Gedanensibus additam existimet, quod dedicata sint Sacrae R. M. Domino nostro Clementissimo, cum sua Mtas primum quidem Illustrissimo D. Episcopo Vilnensi, cum is pro sua pastorali solicitudine et vigilantia, de eorundem Bibliorum dedicatione Saae Mti significasset, deinde verò mihi quoque palàm, et disertis verbis rescripserit, diserteque pro Catholici Principis officio professus fuerit, eam Bibliorum dedicationem se inscio contigisse: ac propterea nihil inde authoritatis iisdem Bibliis accedere posse, scire se et profiteri censuram et editionem Bibliorum solius Ecclesiae Romanae et Ecclesiastici Magistratus esse potestatis, se in Ecclesia Catholica natum, in eadem quoque et vivere et mori velle. Quocirca laudatissimis maiorum, et Decessorum nostrorum Episcoporum Regni et Magni Ducatús Litvaniae vestigiis insistendo, qui olim regnante Serenissimo Sigismundo Augusto, magnae memoriae Rege, Brestensium Bibliorum editionem et translationem damnárunt et anathematizárunt. Nos quoque maturo, eá de re habito cum Illustris: DD. et Fratribus observandiss: Archiepiscopo Leopoliensi et Episcopis Regni et Magni Ducatús Litvaniae, ac multorum virorum doctorum et piorum consilio, de eorum quoque assensu, pro debito Pastoralis officij nostri providentes, ne ea quae sacris Canonibus, et fidei Catholicae adversantur, silentio approbare, vel ad ea connivere occasionemque errandi ovibus nostris praebere videamur, authoritate nostra Metropolitana, et Primatiali, ac à Sacro Concilio Tridentino

nobis concessa, in Dei nomine, omnibus et singulis Christi fidelibus utriusque sexus, et cuius vis conditionis Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae incolis, et in virtute S. obedientiae, ac sub excommunicationis poena ipso facto incurrenda, Sedique Apostolicae, in Catalogo librorum prohibitorum, et Bulla Coenae Domini reservatâ, districte prohibemus, ne librum hunc Bibliorum, Gedani in Officina Andreae Hunefeldi, vel alibi lingua nostra impressum, vel alibi recusum, legere, retinere, vendere, seu cuipiam donare audeant, sed si quis ea habuerit, Parocho, Parochus verò Episcopo suo quam primum reddere teneatur. Bibliopolis verò, et Typographis omnibus sub eadem anathematis poena, arbitrio Illustrissimorum Episcoporum, quos ut praesentes literas nostras per Parochias publicare sine mora curent, fraternè rogamus, decernendis, mandamus, ne praedicta Biblia, vendere, sive de novo imprimere quovis modo praesumant, sciantque Bibliopolae, et Typographi, se quoad impressionem, venditionem, et invectionem librorum, Illustrissimorum DD. Loci ordinariorum jurisdictioni antiquitus esse subjectos, secundum rescriptum Serenissimi olim Sigismundi Augusti Regis, Constitutionibus Provincialibus lib. 5. insertum, caeterum hoc praedicto Edicto nostro prohibitorio, Bibliorum Gedanensium, non intendimus pacem inter Dissidentes, de Religione turbare, cum aliud sit, dissidium Religionis, pacis publicae, et tolerandorum scandalorum causa tolerare, et permittere: aliud verò dissidentes, ne in nostram potestatem Ecclesiasticam se ingerant prohibere; in cuius rei fidem, praesentes manu nostra subscriptas, Sigillo quoque nostro consignari jussimus. Dat. Lovicii, die XXVIII. Mens. April. M.DC.LXXVII. (pomyłka zam. MDCXXXIV).

Urban Papież pochwalił postępek Arcybiskupa przez Breve dane 29 Julii r. 1634, które także u Załuskiego l. c. jest pomieszczone.

2271. Wydał Jan Henryk Gryschow Kandydat Teologji, z pomocą Jakóba Schmidt i Jana Printz, Torunianinów. Łożył koszta na druk, Henkel Hrabia Niemiecki. Wydanie to jest ściśle przedrukowaniem edycji Gdańskiej, wyjąwszy małe różnice w ortografii. W exemplarzu który widział Sobolewski, nie było dedykacji Radziwiłła, ale natomiast: *Informacya historyczna o tey nowey edycyi. Krótka Nauka o Pismie S. iako ie człowiek ku dobremu dusze swey, czytać ma.* Na końcu na 4 kartach: *Historya o żałosnem zburzeniu miasta Jeruzalem.* czego w poprzedzających wydaniach niema. Bentkowski przeciwnie (II. 530) w swoim exemplarzu widział dedykacją Krzysztofa Radziwiłła. Co się tycze dwóch przedmów na czele tej Biblii, z których jednę tylko Bentkowski znalazł, rzecz tę objaśnia Clément *Bibl. Curieuse* T. IV. p. 196, z Ringeltaubego temi słowy: „*Henri Grischow a pris le soin se l'impression et y a mis deux préfaces de sa façon. Il en a retranché la Dedicace addressée au Roi de Pologne, qui se trouvait à la tête de l'édition de Dantzig. Et comme cette edition appartient proprement à l'E-*

glise Réformée, ceux-ci ont fait une autre Préface, que les Réformés font rélier à la tête de cette Bible, quand ils en font l'acquisition.

„Ponieważ biblia ta, dodaje Bentk. (II,530) za poradą Dan. Ernes. Jabłońskiego nadwornego krol. Pruskiego kaznodzieię wydana, miała służyć nie tylko dla kościołów reformowanych (do których właściwie ten przekład należy) ale i dla zborów wyznania auszpurskiego, pisze zatem Gryszow w przedmowie: Przypomnielić wprawdzie niektórzy, że trzeba te przekładanie na niektórych miejscach poprawić. Lecz że nie wszyscy nauczyciele kościoła ewangielickiego zgodnie na to przypadają, zdało się być rzeczą niesłuszną z własnéy powagi tego się dopuszczać: ale taką poprawę iednostaynemu zezwoleniu kościoła ewangielickiego teyże nacyi zlecić. Jednak iż się takowéy poprawy trudno doczekać, możeć tym czasem każdy który zbawienia swego żąda, i w tym przekładaniu dostatecznie o nim być wyuczony i ubespieczony. Doktorowie zaś i nauczyciele zatrzymaią zupełną wolność iako przy wszystkich wersyach, tak i przy téy, pilnie za daną przyleżytością słuchaczom i wyraźnie pokazywać który to iest własny zmysł ducha S. i który prawdziwy, choć się z przekładania iaśnie nie wydaje.„

2275. Na przodzie przedmowa Franciszka Alberta Schultza Dokt. Teol. w której pod koniec te wyrazy: Przy teraźniejszym przedrukowaniu położyliśmy za fundament edycyą Biblii roku 1738 w Królewcu Pruskim wydanej i t. d. Podpis: J. J.— Przedrukowanie to należy się dwóm Ekleziastóm Zboru Czeskiego wyznania w Berlinie, Jennike i Elsnerowi, koszt zaś Towarzystwu tamecznemu Biblijnemu. Wiele jednakże jest błędów w tém wydaniu, z naśladowania wydania Królewieckiego. (Miscell. Crac. 1814. I. p. 106.)

2279. Tytuł rubro, jako oryginalny przytacza Sopików i dodaje, że Biblia ta wydana w Pradze w leciech 1517 i 1519, niewiadomo, czyli w zupełności wyszła z druku (*), ani dotąd zupełny exemplarz gdziekolwiek znaleziony, a znajomych jest tylko ksiąg XVI. to jest: I. Pięć ksiąg Mojżeszowych druk. r. 1519, 364 kart i rycin 14. II. Cztery księgi Królewskie druk. r. 1518, 241 kart i rycin 11. III. Księga Sędziów, 48 kart i rycina 1. IV. Księga Jezusa Nawina, druk. r. 1518, 48 kart i rycina 1. V. Księgi Salomonowe druk. r. 1518, 32 kart i rycina 1. VI. Ekleziastes druk. r. 1518, 18 kart i rycina 1. VII. Przysłowia Króla Salomona druk. r. 1517, 48 kart i ryciny 2. VIII. Księga Pieśń nad Pieśniami druk. r. 1518, 11 kart i rycina 1. IX. Księga Mądrości Jezusa Syna Syrachowego druk. r. 1517, 81 kart i rycina 1. X. Księga Job, druk. r. 1517, 51 kart i rycin 2. XI. Treny Jeremiaszowe druk. r. 1519, 12 kart i rycina 1. XII. Księga Daniel, druk. r. 1519, 40 kart i rycina 1. XIII. Księga Judith, druk. r. 1519, 26 kart i rycina 1.

(*) Por. Notę do N. 2350.

XIV. Księga Ester, druk. r. 1519, 26 kart i ryciny 2. XV. Księga Ruth druk. r. 1519, 8 kart. XVI. Księga Dziejów Apostolskich 351 kart.

Na końcu piérwszych Ksiąg Mojżeszowych te słowa: То есть конець первыхъ книгъ Моисеовыхъ, еже отъ Еврей называются Бремисъ, погреческія же и полатине именуются Енезеосъ, а поруски Бытья, Божіею помощію зуполнѣ выложены и вышиснены, повелѣніемъ и пилностію ученого мужа, въ лекарскихъ наукахъ доктора, Францыска Скорины съ Полоцка, у великомъ мѣстѣ Празскомъ, по лѣтехъ воплощенія Слова Божія тысещного пятьсотного деветь на 10. Podobne epilogi są po każdej księdzę. Exemplarz znany najzupełniejszy w siedmiu sposzytach znajduje się w Archiwum Kollegium Spraw Zagranicznych w Moskwie i ten znany był i Sopikowi i Strojewowi, który szczegółowy opis podał w dziele: Обстоят. Описаніе Старопечатныхъ Книгъ Славянскихъ и Россійскихъ, p. 6—19. Exemplarze mniej pełne znajdowały się w Bibljotece Hr. Teodora Tołstowa, Dobrowskiego, Bauze, Czadajewa, w Moskiewskiej Duchownej Typografji, w Klasztorze S. Cyryla Białozierskiego. Strojew i Köppen dodają, że Biblja ta drukowana była kosztem Radźcy Wileńskiego Bohdana Ońkowa. W Polsce żaden exemplarz ile nam wiadomo dotąd nieznany.

Obszernej noty Sobolewskiego do tego miejsca, zamykającej opisanie Biblji Skoryny i Sopikowa, wyjęte z Pamięt. Warszaw. r. 1815, Listopad, nie widzimy tu potrzeby powtarzać. Wypisujemy z niej tylko to, co z Dobrowskiego podróży o Biblji tej wyczerpnął.

«Tak ważne prace Skoryny tak dalece nieznanemi były uczonym, iż X. Dobrowski w dziele o Podróży do Szwecyi i Rossyi odbytej w r. 1792 p. 101. wyznaje, iż piérwszy raz z dzieła Michaelisa *Einleitung in die Bücher des Neuen Testaments* dowiedziawszy się o tych drukach nie mógł wierzyć, żeby miały być wydane w Pradze Czeskiej, i że koniecznie śladu szukał, czy nie były drukowane w *Pradze pod Warszawą*. Dopiero w drugiej części Slovanki w r. 1815 wydanej na karcie 149 z wielką radością donosi, iż miał szczęście odkryć dwie ćwiartki Trenów Jeremiasza przekładu Skoryny (*Linde* p. 289). Lecz wyrazy na dopisie każdej księgi w *Sławnym wielkim starym mieście Pragskim*, przekonały go o Pradze w Czechach; chociaż tam ani śladu i najmniejszej wiadomości o tem znaleść niemógł, równie jak w całej Polsce, i nawet sławny nasz przez obszerną naukę ś. p. Albertrandy przyznał mu się, że nigdy najmniejszej części jej niewidział i żadnej mu o Skorynie wiadomości dać niebył w stanie.»

«Domyśla się dalej Dobrowski, że Skoryna do swojej pracy zachęconym być musiał przez Króla Zygmunta, jako *Apostoł* jego w Wilnie r. 1525 wydany ma wyraźnie w dopisie: *za panowania Najłaskawszego Króla Zygmunta Kazimierowicza* i t. d., co jednak rzeczy dosyć nie objaśnia. Domyśla się także Dobrowski, że Skoryna w r. 1515 mógł towarzy-

szyć Królowi do Wiednia, i stamtąd być posłanym do Wenecji; gdzie mógł kazać matryce do swoich liter robić, ile że te nie tak do pisma Cerkiewnego Rossyjskiego podobne są, jako raczej do tych, któremi Serwjanie w 16 wieku księgi swoje w Wenecji drukowali. Gdy zaś Król Zygmunt podjął się opieki nad młodym Królem Czeskim Ludwikiem, i pełnomocników utrzymywał w Pradze, przeto Skoryna większą tam do drukowania swych ksiąg dogodność znajdował. A gdy w 1519 r. panowie Czescy wyłamywali się z pod opieki polskiej, Skoryna powrócił do ojczyzny, exemplarze zaś jego biblji musiały być przesłane do Litwy, do Białej i Czerwonej Rusi, może też i do słowiańskich prowincji węgierskich; lecz dziwna, że dotąd ani w Pradze, ani w całych Czechach i jednej księgi jego nieodkryto."

X. Dobrowski w *Podróży swojej* k. 103 wpada na przyczyny, dla których dzieła Skoryny zostały do tego stopnia zapomniane. Podług niego Skoryna, chociaż wyznania Cerkiewnego, dosyć przychylnym był Rzymsko-Katolickiemu, i w podziale ksiąg i rozdziałów, atoli radząc się dawniejszych słowiańskich tłómaczeń w rękopismie, trzymał się Wulgaty. Nadto umiarkował używany dotąd cerkiewny język tak, że łatwiej mógł bydź zrozumianym od Rossjanina, niż czyściejszy dawny Cerkiewny; z większém zatém prawem mógł swoim dziełóm dać napis Rossyjskiej czyli Ruskiej Biblji niż go miały dawniejsze w Cerkwi używane z Greckiego zrobione tłómaczenia właściwiej słowiańskie. Te przyczyny mogły dać gorliwcóm powod do wygubienia, a drugiej stronie do tajenia tych ksiąg."

P. Sopików czyni obszerne uwagi nad ortografją, językiem, i tłómaczeniem jego, z których wyciąg umieścił w Pamięt. War. p. 293. i nastę. — P. Sopikow rozumie, że Skoryna nic więcej nie zrobił, jak tylko dawniejszy przekład Słowiański (w części Metodyusza i Cyrilla, w części tłómaczów współczesnych W. Xięciu Włodzimierzowi) nieco poprawił i objaśnił.

To samo bezmała mniemanie co do natury Biblji tej wyraził Strojew (Обстоят. Опис. i t. d. p. 6) w tych słowach: Подъ симъ заглавіемъ извѣстны (доселѣ) двадцать двѣ книги Св. Пис. Ветхаго Завѣта, переведенныя съ Вульгаты на Литовско-Руское нарѣчіе (или только поправленныя) докторомъ медицины Франкискомъ Скориною, урожeнцемъ Полоцкимъ i t. d.

2280. Kohlius w dziele *Introductio in Histor. et Rem. Litter. Slav. Altonaviae 1729* opisał naprzód tę Biblję p. 21—25., podług niedokładnéj o niéj wzmianki u Le Longa (Bibl. Sacra. C. IX.), gdyż w Petersburgu nie mógł jej nigdzie dostać. Poźniej znalazłszy ją w Hamburgu u sławnego Jana Alberta Fabricjusza, podał o niej wiadomość (p. 187—203). Biblja ta drukowana na dobrym papierze pięknemi cyrylickiemi głoskami. Tytuł jest wśród ryciny wyobrażającej po bokach kolumny na podstawach w górze łękiem spojone. *Zob. fac simile N. 1*, które

Sobolewski przyłączył do tego opisu, ale charaktery same bez ozdób wpomnionych). Odwrotna strona karty tytułowej mieści sześć epigrammatów w języku sławiańskim, (każde z dziesięciu wierszy), a w środku herb Xięcia Ostrogskiego Konstantyna, pięknie rznięty i na około głoski: K. K. K. O. (Константинъ Константиновичъ Князь Острожскій). Na karcie następnej (drugiej po tytułowej) znajduje się Modlitwa, w dwóch kolumnach po grecku i po sławiańsku, w której Xiąże Konstantyn dziękuje Bogu za pomoc, jakiej doznał w wydaniu na światło słowa Jego. Modlitwa ta tak się zaczyna: *Θεὲ πάτερ παντοκράτωρ αἰώνιε ἄναρχε καὶ παντοδύναμε κ. τ. λ.* Ostatnie jej wyrazy godne przytoczenia: *Κἀγὼ κωνςατίνος ἀγορευώμενος καὶ ἐν ἁγίω βαπτίσματι Βασίληος. Χάριτι σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ δοὺξ Ὀστροβίας βοηβόδας κιοβίας καὶ πρόεδρος βολινδίας, τοῖς δέ ἐκλελεγμένοις ἐν Χριςῷ καὶ πεφιλιμένοις ἀδελφοῖς μὴ μόνον κατὰ σάρκα ἀλλ᾽ἐν πνεύματι ἁγίῳ πάσοις τοῖς εὑριαμένοις πανταχῦ ἐν σλοβαϊκῇ γλῶττᾳ. τοῖς κοινωνοῦσοις ἐν πάση τάξεως οὖν Ὀρθοδόξως, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν τε καὶ καθολικὴν ἐκκλισίαν ποθεινῶς αγορέω ὅτι οὖν εὐλογίᾳ καὶ οἰκτιρμῷ καὶ φιλανθροπίᾳ θεοῖ ἠξιώθην ἀρχη (ἀρχην) ποιῆσαι καὶ ἰδεῖν με οὖν τὸ τέλος ἕνεκεν τῦ παρόντος. ὃν νῦν γὰρ ὑμῖν πανταχῦ θεωρῆσθαι ὥςε οὖν τετυπομένην παλαιάντε καὶ νέαν διαθήκην δηλοῦσθαι, ἐν θεωφύλακτῃ πόλει καὶ ἀρχηκίᾳ ἡμῶν Ὀςροβίας ἐν βολινδία. ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐπταχηλιοςῷ, ὀγδοηκοςῷ ἐνάτῳ. καὶ Χριστῦ γονίας Χιλιοςῳ πενταχοσιοςῷ, οκδοηκοςῷ, πρώτῳ. Βοηδρημιῶνος ἱςαμένου.....* To jest: (*) Ja Konstantym rzeczony i na świętym chrzcie nazwany Bazyli, łaską zbawiciela naszego Boga Książę Ostrogskie, Wojewoda Kijowski, Marszałek ziemi Wołyńskiej, wybranej w Christusie i ukochanej braci nie tylko wedle ciała, ale i w duchu świętym, wszystkim którzy się najdą gdziekolwiek w słowiańskiej mowie, kommunikującym w całej należności więc prawosławnie, wedle apostolskiego i powszechnego kościoła, z upragnieniem oznajmuję, że za błogosławieństwem, zmiłowaniem i łaską Boga, zasłużyłem początek uczynić i widzieć koniec obecnej (pracy), aby wam wszędzie na oko, drukowany stary i nowy Testament ku patrzeniu i pokazaniu był. W Bogostrzeżonem mieście i stolicy naszej Ostrogu na Wołyniu, roku od stworzenia świata siedmtysiącznego ośmdziesiąt dziewiątego, urodzenia Christusa tysiącznego pięćset ośmdziesiąt pierwszego, Boedromiona..... *βι* (*ιβ´*) дня (12).

Po modlitwie następuje Przedmowa, jak się zdaje, samegoż Konstantyna po słowiańsku tylko napisana, w której wyraża, że gdy przedsięwziął był sporządzić wydanie Biblji Słowiańskiej, na ówczas ani sam nie miał, ani w okolicach swego dziedzictwa nigdzie znaleść nie mógł żadnego rękopismu biblji w tym języku. Pożniej zdarzyło się,

(*) Zamiast tłómaczenia łacińskiego, które Sobolewski z Kohliusa przytoczył, kładziemy dosłówne polskie.

№ 1.

Бїблїя сирѣчь книгы

ветхаго и новаго завѣта, по языку словенску.

Ѿ еврейска, въ еллиньскїи языкъ, седмию десятъ и двѣма, къ тому дрыми преводники. прежде воплощенїа Гдаба и Спса нашего Іс Ха, т҃ лѣта, нажелаемое повелѣнїе Птоломеа Филадельфа цра египетска. преведенаго зводу съпщанїемъ, и прилѣжанїемъ елико мощно помощїю бжїею последовася и справися. в лѣто от воплощенїи Гда Бга и Спса нашего Іс Ха.

АФПА

№ 2.

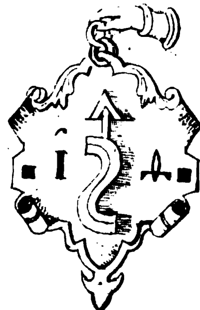
Сїа пресловнаа сказанїа, и двоестротное съгласїе, многогрѣшнымъ Герасимомъ Даниловичемъ съставлено бысть.

№ 3.

Владимеръ во свои народъ крщенїемъ просвѣтилъ,
Константинъже благоразумїа писанїемъ освѣтилъ

№ 4.

Изволе́нїемъ о҆ц҃а. и҆ съпоспѣше́нїемъ с҃на, и҆ съверше́нїемъ ст҃го д҃ха
повелѣ́нїе҆ бл҃гочести́ваго кн҃зя василїа Конъстянтиновича О҆стро́зъ
скаго, воево́ды кыевскаго, маршалка земли волынскїя старосты
владимирьскаго, и҆ про́ч. Напеча́тана бы́сть сїя кни́га
глемая бъблїя, є҆же є҆ ве́тхїи, и҆ но́вый завѣтъ.
в нѣго спсаемомъ гра́дѣ єго о҆тчизно́мъ, О҆строзѣ.
много грѣшнымъ, и҆ недосто́йнымъ рабо́мъ и҆вано́мъ
Ѳео҆доровымъ с҃номъ москвити́номъ. в лѣто
о҆т созданїя мир҃у. ҂з҃пѳ. а҆ о҆т вопло
ще́нїя гд҃а бг҃а и҆ сп҃са на́шего і҆с҃ х҃а
҂а҃фп҃ м҃ца і҆юля в҃і
д҃нь.

№ 5.

τὰ μὲν γὰρ παρόντα θεόδεκτα καὶ ψυχαγωγικὰ
βιβλία. παλαιᾶς τε καὶ νέας διαθήκης τετυπώνται
...ἐμοῦ ἁμαρτωλοτάτου ἰωάννου. τοῦ θεοδώρου
...ἐκ τῆς μεγάλης ῥωσίας. ἐν θεοφυλάκτῳ πόλει
...ἔτει ἀπὸ κτίσεως τοῦ κόσμου ζπθ. τῆς
...σαρκώσεως τοῦ κυ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ
...ῖστοῦ. ᾳφπα. βοηδρομιῶνος. ιβ ἡμέρᾳ.

Сꙋщїя же б҃го прїятныя и҆ душеправи́телныя кни́
ги, ветхаго и҆ новаго завѣта, напеча́ташася
мно́ю много грѣшнымъ Іѡанном Ѳео҆доровымъ сыномъ
з москвы, в нѣго храни́момъ гра́дѣ О҆строзѣ
в лѣто о҆т созда́нїя мира, ҂з҃ па. о҆т вопло
ще́нїя гд҃а бг҃а и҆ сп҃са нашего і҆с х҃а. ҂а҃ф па.
м҃ца а҆вгꙋста в҃і д҃ня.

że Michał Harabunda, Pisarz Wielkiego Xięztwa Litewskiego przywiózł mu z Rossji exemplarz tłómaczenia sławiańskiego, sporządzonego przed pięciąset laty, za czasów jeszcze Włodzimierza W. X. Moskiewskiego, podług przekładu 72 mężów na język grecki. Z tego wnosi Kohlius, że to tłómaczenie słowiańskie nie inne jest, tylko toż samo, które wykonali *Methodyusz* Biskup Morawski, i *Cyrillus* brat jego. Dalej pisze w tej przedmowie Konstantyn, że oprócz tego rękopismu słowiańskiego, wiele innych rozmaitem pismem i językiem pisanych Biblij dostał, i tłómaczom swoim polecił, ażeby do tych Kodexów w nowej swojej wersji stosowali się, ile znajdą je zgodne z myślą Pisma ś. Ale w tych rozmaitych kodexach taką znaleziono różnicę, tak wiele miejsc Pisma ś. wątpliwie i błędnie przełożonych, że bez mała z wielkim swoim żalem nie zaniechał Konstantyn przedsięwziętej roboty. Łączyły się do tego potwarze niektórych złośliwych ludzi (*) i niedostatek zdatnych pomocników. Wszakże te trudności jeszcze bardziej natężyły gorliwość wydawcy, który w zamierzonym celu wielu uczonych w rozmaite strony świata rozesłał. Ci zwiedziwszy Włochy, Kandją i inne krainy, tudzież wiele Monasterów Greckich, Serbskich i Bulgarskich, udali się w końcu do Naczelnika Wschodniej Cerkwi Jeremiasza, Arcybiskupa Carogrodzkiego, żądając od niego poprawnego exemplarza Biblji i kilku biegłych w języku greckim i sławiańskim tłómaczów. Ten, z woli Bożej, łaskawie przyjął posłańców Konstantyna, i dał im oczyszczony z błędów exemplarz i ludzi zdatnych do zrobienie sławiańskiego przekładu.

Opowiada nakoniec Konstantyn, że Kodexów i tłómaczów tak od Jeremiasza, jako i zkądinąd dostawszy, naradzał się z nimi i z wielu innymi w Piśmie ś. biegłymi nad sposobem wykonania swego przedsięwzięcia; wszyscy zgodzili się na to, aby tłómaczenie greckie 72 mężów, jako najbliżej do textu hebrajskiego przystępujące, wziąć za zasadę nowego przekładu słowiańskiego.

Po tej przedmowie następuje druga, dosyć obszerna, do wszystkich wiernych Chrześcian, o ważności, powadze i świętości Pisma, zakończona modlitwą do Boga następującemi wyrazami: Сія предсловная сказанія, и двострочное сългласіе, многогрѣшнымъ герасимомъ даниловичемъ съставлено. (*Zob. fac simile N. 2.*).

Tu następują wiersze sławiańskie, z trzydziestu distichów złożone, na pochwałę Włodzimierza Cara Moskiewskiego, rozkrzewiciela Chrześciaństwa w swoim kraju, i Konstantyna Xięcia Ostrogskiego, wydawcy tej Biblji. Distich 22gi wyraża:

(*) Niechęć ta i potwarz ztąd zapewne pochodziła, iż Xiążę Konstantyn sprzyjał Ewangelikóm i pragnął ich Kościoł z Kościołem Greckim połączyć, jak to wyraźnie zaświadcza *Węgierski* in Systemate Historico-Chronol. Eccl. Slav. Lib. III. c. 3. p. 478.

Владимеръ бо свои народъ крщеніемъ просвѣтилъ,
Констянтинже богоразумія писаніемъ освѣтилъ.

(*Zob. fac. simile N. 3*).

Wszystkie te pisma na przodzie położone, zamyka Tablica ksiąg Pisma świętego, w której to zasługuje na uwagę, że po Księdze *Nehemiasza* następuje druga i trzecia księga *Esdras*, księga *Tobiasza*, *Judith*, *Estery*, *Joba* i *Psalmy*; tudzież, że księgi *Mądrości* tuż następują po *Cantica Canticorum*, a księga *Baruch* tuż po płaczach *Jeremiasza*. Trzecia Księga Machabeuszów znajduje się także w tej Biblji. Na końcu jej położono następującą przestrogę: «*Hic tertius liber Maccabaeorum* in reliquis bibliis non invenitur, nec in Slavonicis ipsis, nec in latinis, nec in *Letticis*, tantum in Graecis et Bohemicis: neque nos autem omittere eum voluimus.”

Tu uważać należy 1) że co tu w tłómaczeniu oddane jest przez wyraz *Letticis*, to po słowiańsku wyrażono *Lackich*. Niewiadomo co przez ten wyraz rozumiano; czy nie jest to jedno co *Polskich*? 2) że tłómacze i Czeską Biblją w pomoc brali. Wszystkie te pisma na przodzie zajmują 8 kart czyli 4 arkusze. Nowy Testament ma napis oddzielny, którego *fac-simile* pomieścił u siebie Dibdin Biblioth. Spenceriana Vol. I. p. 92.

Na końcu Biblji Ostrogskiej znajduje się Kalendarz Grecki, z modlitewką po grecku i po sławiańsku, w której składają się dzięki Bogu za szczęśliwe dokonanie dzieła. A po niej następujące wyrazy po grecku: *Τὰ μὲν γὰρ παρόντα θεόδεκτα καὶ ψυχογωγικὰ βίβλια παλαίας τε καὶ νέας διαθήκης τετύπωνται ὑπ ἐμϋ ἁμαρτολώτανου Ἰωάννου, τοῦ θεοδώρου ὑιοῦ ἐκ τῆς μεγάλης ρωσίας, ἐν θεοφύλακτῃ πολει Ὀσροβίᾳ. ἔτει ἀπὸ κτίσεως τϋ κόσμου ζπθ καὶ ἀπὸ σαρκόσεως τοῦ ὑιοῦ θεοῦ καὶ σώτιρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστϋ α̃ φ π̃ α. Βοηδρημιώνος ιβ̃ ἡμερᾳ.* (*Zob. fac-simile N. 4.*) To jest: Te tu obecne i duszy powodne księgi Starego i Nowego Przymierza drukowane były ode mnie najgrzeszniejszego Jana Teodora syna z wielkiej Rossji, w Bogostrzeżoném mieście Ostrogu, roku od stworzenia świata 7089 a od wcielenia Boga i Zbawiciela naszego Jezusa Christusa 1581, Boëdromiona (Augusta) 12 dnia. Sopikow sławiański na końcu księgi napis tak wymienił: „Изволеніемъ Отца и споспѣшеніемъ Сына и свершеніемъ Святаго Духа, повелѣніемъ благочестиваго Князя Констаншина Констанинновича Острозскаго, Воеводы Кіевскаго, Маршалка земли Волынскія, и Старосты Владимирскаго, напечатана бысть сія книга, глаголемая Библія, еже есть Ветхій и Новый завѣтъ, въ богоспасаемомъ градѣ, его отчинѣ Острозѣ, многогрѣшнымъ и недостойнымъ рабомъ Иваномъ Ѳедоровымъ, сыномъ Москвитиномъ, въ лѣто отъ созданія міра 7089, а отъ воплощенія Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа, 1581 мѣсяца Іюня въ 12 день.

Kohljus powiada, iż korrekta tego wydania jest z wielu względów zaniedbana, i że poprawniejsze jest przedrukowanie Biblji Ostrogskiej

w Moskwie r. 1663 fol., którą sam opisuje, a za nim Clément T. III. p. 443 nast.

Exemplarz Puławski bardzo dobrze zachowany i całkowity, ma kart 8 na przodzie, gdzie są pisma wyżej wyliczone. Paginacja samego textu tak idzie, karty są po jednej stronie literami znaczone, ϛος (276), ϱπ (180), λ (30), i tu się kończą księgi Starego Zakonu trzecią księgą Machabejską — νς (56), ον (78). Lecz księgi Nowego Zakonu kończą się na karcie οα (71), a reszta kart zajęta kalendarzem ruskim, karta 78 *recto* ma koniec kalendarza i podpis wyżej wspomniany, *verso* próżna. Oprócz tego w exemplarzu Puławskim znajduje się karta jedna tąż samą liczbą oznaczona, na której *recto* także koniec kalendarza, oraz modlitewka po grecku i po słowiańsku w dwóch kolumnach, *verso* koniec modlitewki i także podpis po grecku i po słowiańsku. (*Zob. fac-simile* N. 5). Zdaje się, iż te dwie karty jedna drugą zastępować muszą w niektórych exemplarzach, i rzadko muszą się obie razem znajdować (*).

Początek modlitwy końcowej: *Ω παντοδύναμε και ἀνέκφραςε Θεὲ* etc. Pierwszy podpis może służyć i za *fac-simile* druku całej Biblji. W Puławach były dwa exemplarze, z tych jeden darował Xiąże Czartoryski Jenerał Ziem Podolskich do Bibljoteki Liceum Warszaw. Hr. Chreptowicz ma także jeden exemplarz, ale uszkodzony.

O tej Biblji podają wiadomość: Leipziger Gelehrte Zeitungen, 1726. p. 182. Kohlius w dziele wyżej przytoczoném. J. D. Hoffman De typographiis earumque initiis et incrementis in Regno Poloniae, Dantisci, 1740. 4. p. 46. Lilienthal w Preussische Zehenden Vol. II. p. 785 nast. J. Georg. Hagemanns Nachricht von denen vornehmsten Uebersetzungen der Heil. Schrift. 1750. 8. p. 390. Vogt Catal. libr. rarior. p. 124. Le Long Bibl. Sacra T. I. p. 441. (z wielą błędami). L'Histoire Critique des Versions du Nouveau Testament du P. *Simon*, à Roterdam, 1690, 4. p. 223. Clément, Bibliothèque Curieuse T. III. p. 441—445. Strojew p. 50, Sopików T. I. p. 45 nast., Dibdin, Bibliotheca Spenceriana Vol. I. p. 96 nast.

Cały ten opis jest z Kohliusa przez Sobolewskiego wybrany z odmianami i dodatkami niektóremi, przy przejrzeniu jego wprowadzonemi. Dołączają się tu wyjątki oryginalne z Przedmowy Xięcia Ostrogskiego, od Strojewa w całku przytoczonej: „Боже Отче вседръжителю, превѣчный, пребезначалный и всесилный, единъ имѣяй безсмертie и вь свѣтѣ живый неприступнѣмъ, вѣдый вся прежде бытiя его (всяческая бо самъ творипи, якоже хощеши, словомъ повелѣнiя твоего), ты вѣси, господи Боже мой, единъ съвѣдый сердечная, яко въ твое пресвятое имя умыслихъ и начахъ сie пречестное дѣло, его же нынѣ, твоего мило-

(*) Dibdin *Biblioth. Spencer.* Vol. I. p. 92, wymienia nasamprzód modlitewkę, potym podpis drukarza.

сердія благоволеніемъ и щедротами сподобихся видѣти свръшеніе: сего ради благодерю и величаю твое пресвятое имя и преклаияю колѣнѣ мои, руцѣ въздѣваа, страшныя власти твоея престола подножію, величеству же неизреченныя славы твоеа сіе дѣло предлагаю...... Вамъ же, о Христе избраннымъ прежде вѣкъ, по предъувѣденію вѣчнаго Бога, въ народѣ Рускомъ, сыномъ церкве Восточныя, и всѣмъ съгласующимися языку Словенскому и съединяющимся тояжде церкве православію, всяческаго чина христоименитымъ людемъ, азъ Константинъ, нареченый въ святомъ крещеніи Василіе, благодатію Божіею, княжа Острозское, воевода Кіевскій, маршалокъ земли Волынское и прочаа, братія возлюбленой, не точію еже по плоти, но и по духу святыня, всѣмъ повсюду православнымъ, съ любовію се възвѣщаю: яко, благоволеніемъ, щедротами и человѣколюбіемъ Божіимъ, сподобихся начало положити и съвръшеніе видѣти дѣла сего честнаго и вся превъсходящаго, еже вамъ нынѣ повсюду предлагаемо зрится, книги обоего завѣта, глаголемыя Греческимъ языкомъ Вивлія, вся поряду напечатана въ богоспасаемомъ и дононачалномъ градѣ моемъ Острозѣ, въ земли Волынской, въ лѣто отъ созданія міра 7089, отъ въплощенія же отъ Духа свята и Марія дѣвы вочеловѣченія Христа спаса нашего 1581, мѣсяца августа 12 дня...... Обаче ни дѣла зачати, ниже дѣлателей, еже творити, на сіе изобрѣтохомъ: ибо и книгъ, глаголемыхъ Вивліа, въ зводъ сего дѣла, начальствомъ не итѣхомъ, дабы нашему изволенію къ начальству сего съдѣянія въ всемъ была доволна; но и въ всѣхъ странахъ роду нашего, языка Словенскаго, ниже едина обрѣтеся съвръшена въ всѣхъ книгахъ ветхаго завѣта. Токмо отъ благочестива и въ православіи изрядно сіятелна государя и великаго князя Іоанна Василіевича, Московскаго и прочая, богоизбраннымъ мужемъ Михаиломъ Гарабурдою, писаремъ великаго князства Литовскаго, съ прилѣжнымъ моленіемъ испрошеную, сподобихомса пріати съвръшеную Вивлію: з Греческа языка седмьдесятъ и двѣма преводники, множае пяти сотъ лѣтъ, на Словенскій преведеную, еще за великаго Владимера, крестившаго землю Рускую. Таже и иныхъ Вивлій много изобрѣтохомъ, различныхъ писменъ и языковъ, и сихъ слѣдованіемъ испытати повелѣхомъ: аще вси съгласуются въ всемъ божественомъ писаніи? И обрѣтеся много различно, не токмо разньствія, но и развращенія, чесо ради веліе смущеніе пріяхомъ; къ сему же, наважденіемъ искони противника всякому добру діавола, много разорителей и хулниковъ сія преславныя и неизреченныя вещи показовашеся, помощниковъ же и зидателей велми мало. Се же все увѣдѣхъ извѣстно, въ удивленіи и размышленіи бѣхъ велицѣ, непщуя, яко неудобно сіе дѣло пресвятое съвръшитися можетъ, винъ ради сицевыхъ. И се размышляя въ сердци своемъ, аще дѣлати или престати, посемь же хуждьшее размышленія моего (Богу тако хотящу) покорити изволихъ лучшему; вѣдый, яко, еже человѣкомъ мнится

невъзможно, сіе Богу зѣло удобно: идѣже бо хощетъ тои побѣжаются и естества чинове. И сего, несумѣнною вѣрою и умысломъ мужественымъ емшися, подвигнути крѣпко потщахся, глаголя съ Давидомъ: коль сладка грътани моему словеса твоа и паче меда устомъ моимъ; и благъ мнѣ законъ устъ твоихъ паче тысящь злата и сребра (Псал. 118). Сего ради, посланьми и писаньми своими, много странъ далекихъ вселенныя проходя, яко Римскі предѣлы, тако и Кандійскія островы, паче же много монастырей Грецкихъ, Сербьскихъ и Болгарскихъ, даже и до самаго апостоломъ намѣстника и всея церкве Восточныа строенію чиноначалника, пречестнаго Іеремія, архіепископа Константинаграда, новаго Рима, вселенныа патріарха, высокопрестолныя церкве, доидохъ, требуя съ тщаніемъ и моленіемъ прилѣжнымъ: тако людій, наказаныхъ въ писаніахъ святыхъ, Еллинскихъ и Словенскихъ, яокже и зводовъ, добрѣ исправленыхъ и порока всякаго кромѣ свѣдительствованыхъ. И сицевымъ всесилный Богъ, по обычной своей благости, сподобитимися благоизволи: книгъ бо и книгочій, яокже преди речеся, настоящему дѣлу пресвятому по достоанію изобрѣтохъ. Съ ними же, купно и съ инѣми многими, наказаными добрѣ въ писаніахъ божественыхъ, доволно совѣтовавъ: и съ общимъ совѣтомъ и изволеніемъ единомысленымъ, зводъ древняго писанія, славнаго и глубочайшаго языка и писма Еллинскаго, отъ 72 блаженныхъ и богомудрыхъ преводниковъ, на умоленіе желаемое книгочителя Птоломея Филаделфа, царя Египетска, отъ языка Еврейска во Еллинскій преведеную, избрахомъ; она же, паче инѣхъ, множае со Еврейскою и Словенскою соглашашеся, и сего въ всемь неизмѣнно и несумѣнно послѣдовати повелѣхъ. Нынѣ же, благодатію и щедротами Бога вседръжителя, съвръшеніе сподобихся видѣти: ему же сіе пресвятое дѣло, съ благодареніемъ и моленіемъ, предлагаю, яко всевидцу и съдѣтелю жизни нашея. Потомъ же вамъ, благочестивымъ и православнымъ христіаномъ...” i t. d.

2283. Biblioteka Akademji Duchownej Wileńskiej, posiada exemplarz tłómaczenia Biblji litewskiej Chylińskiego, charakterem łacińskim, drukiem pięknym, drobnym, we dwie kolumny, format in 8. ale w nim karty tytułowej nie ma; karty zaś idą nie dalej jak do str. 416 na której początek Psalmu XL. Na początku rozdziałów są obszerne argumenta.

O Biblji tej zob. Leipziger Gelehrt. Zeit. 1729 p. 640. Vogt Catal. libr. var. p. 123. Freytag Analecta Litter. p. 118. Guil. Crowaei Elenchus Script. in S. Script. Londini p. 22. Kortholtus de variis scripturae editionibus. Henning Witte Diarium Biogr. Gedani 1688. Le Long Biblioth. Sacra Parisiis 1723. T. I. p. 447. Clément Bibl. Curieuse T. IV. p. 165. Por. Notę do N. 2286.

O Chylińskim nic z naszych dowiedzieć się nie można. Niesiecki wymienia Chylińskich w Ziemi Wiskiej, Rożańskiej, Wyszogrodzkiej

i w Płockiem, Jöcher wymienia tego Chylińskiego rodem ze szlachty Litewskiej, Crowaeus, naznacza zgon jego r. 1668 w Anglji.

2286. W przedmowie wyrażono, że Katechizm i mała Biblja nasamprzód w staro-pruskiej mowie r. 1545; w litewskiej r. 1547 drukowana była, staraniem Marcina Mosvidius, o którym Barthol. Willentus w dedykacji do Ewangelji i Epistoł po litewsku wydanych tak mówi: *Inter multa praeclara, optimi et laudatissimi Principis nostri Alberti, studia et monimenta, hoc non postremum sane — reliquit MNHMEION, quod linguam illam Litthuanicam, antea nullis litterarum monimentis datam — primus scribi, doceri et typis expressam divulgari in sua ditione iussit. Eam ad rem usus opera cuiusdam — fratris Patruelis mei, Martini Mosvidii Pastoris Ecclesiae Ragnetensis piae memoriae. Is enim rationem scribendi linguam patriam primus ostendit, et elementa catechetica discentium studiis necessaria, cantilenas quoque sacras typis edidit, quibus genti barbarae religionis verae studium et cognitio quasi melle inuncta et dulcorata sensim instillaretur et commendaretur etc.* Tamże dalej powiedziano, że pierwsze tłómaczenie naprzód Nowego Testamentu w r. 1579, potym Psalmów Dawidowych nareście całego Starego Testamentu r. 1590 dokonane było przez Jana Bretha rodem ze wsi Bammlen blisko Friedland, ale przekład ten drukowany nie był. Dopiero r. 1625 i to psałterz tylko tłómaczenia tego, z poprawami Jana Rhesa z druku wyszedł. Poźniej r. 1727 Nowy Testament, in 4., r. zaś 1735 Biblja cała po litewsku drukowaną była, nawet i to nazywa wydawca pierwszem tłómaczeniem Biblii. O tłómaczeniu Biblii na litewskie przez Samuela Bogusława Chylińskiego w Londynie r. 1660 drukowanem tyle tylko mówi wydawca, iż zgoła w Prusiech znane nie jest, i że po wielu staraniach, zaledwo dostał jego exemplarz i to bez karty tytułowej, dochodzący zaledwo do Psalmów Dawidowych.

Dla porównania dwóch przekładów Chylińskiego i wydania Królewieckiego r. 1755, umieszcza się tu z obu początek Ksiąg Mojżeszowych.

Tłómaczenie Chylińskiego:

And *a* pradzios sutwere Diewas Dągu ir Ziamę.

O Ziame buwo pusta ir tuszcza, ó tamsibe buwo and prapulties: ó Dwasia Diewo krutejo and wądenin.

Ir tare Diewas; T'est Swiese: ir buwo Szwiese.

Ir regiejo Diewas Szwiesę, jog buwa giara: ir padare Diewas skiru terp Szwieses ir terp Tamsibes.

Ir pramino Diewas Szwiesę Diena, o Tamsibę pramino Nokeia: wo tada wakaras, ir buwo rytas, pirma Diena.

Tłómaczenie Królewieckie:

Isz pradziôs sutwere Diewas dangu iz żemę.

O žéme buwo pùsta ir tuszczia, ir buwo tamsu ant gillybės; o Dwase Diewo issisplete ant wandenû.

Ir Diewas tare: tessiranda szwiesa; ir radosi szwiesa.

Ir Diewas reggeio, kad szwiesa gerra buwo tai atskyre Diew's szwiesą nu tamsybės.

Ir pramine szwiesą dieną, o tamsybę nakti. Tai stoios isz wákaro isz rytmeczio pirma diena.

2289. Na odwrocie Orzeł Polski z cyfrą Zygmunta Augusta. Zaraz na drugiej karcie po tytułowej jest *Epistoła* czyli dedykacja do tegoż Króla, podpisał tłómacz: *Mikolai Szarffenberger miessczanin Krakowski.*— Bentkowski wątpliwie powiada, iż z wyrazów przemowy do Czytelnika wnosić można, że M. Szarffenbergier jest tłómaczem. Nie trzeba tam wniosków, mówi Sobolewski, gdzie jest oczewista pewność. Tłómacz bowiem tak mówi w swojej przemowie: „Dla użytku tedy pospolitego wyłozyłem te Księgi, ktzemu mie thesz nie mniey przywiodła chuć, y wola, nassych Polakow którzy z dawna tego pragnęli, aby nowy Testament nie opcym tylko ięzykiem, ale tesz y swym przyrodzonym tzitali. Za to maiąc, żeby im to ku tzći było, gdyby te Księgi wyłożone mieli, które iakmiarz wssitci ludzie postronni swym ięzikiem tzytaią. Co atzkolwiek utzynic trudno było, stąd iże nasz ięzyk, przeciwko inssym, nie iest tak dostatetzni, aby rzetz ięzykow inssych, snadnie sie stosować, a własnie by z nim brzmieć mogła. Wssakże to com wedle moiey możności mógł utzyniłem, żeby mieli panowie Polacy, tzego z dawna żądali, aby tesz y w tym, nie byli nad insse narody uposledzeni, wyłożyłem wedle własnego textu łacinskiego, nic od niego nie odstępuiąc, ile mogła mowa nassa swą własnoscią wyniesc. A wssakosz to wyznawam iże każdi jakoszkolwiek nautzony iest, tedy sam z osoby swey w tak trudney rzetzy dosyc utzynic nie może, w ktorey, iako ieden doktor stary y zacny napisał tak wiele taiemnic iest iako słow albo y punktow małych widziemy, tzym się dziecie ze dostatecznego wykładu na niektorych miescach utzynićeśmy nie mogli...." Siarczyński (II. 241) domyśla się że tłómaczem jest, Leonard Dominikan. Po przemowie następuie *Ad sacrarum literarum studium exhortatio ex sacris literis. Josuae I. Proverbi. XXX. Roma. XV.* — Dalej, Przemowa Świętego Hieronyma na cztery Ewangelisty." Druk gocki bujny. Przy Ewangelistach są gęste mniejsze y większe ryciny. Przy listach apostolskich wizerunki apostołów. Na brzegach textu konkordancje.

2290. Exemplarz opisany w Miscell. Crac. l. c. tego wydania Biblji był z kartą tytułową poźniej dopisaną przez niewiadomego w wieku XVIII. tak iż autor artykułu Kudrewicz, powątpiwał nawet o rzeczywistości daty wydania. Cóżkolwiek bądź sam sposób oddania tytułu książki i dokładność w wymienieniu, przemawiają za tem, że tytuł przepisany był z innego zupełnego exemplarza. Data też zgodna jest z tem co podają dziejopisowie drukarń polskich, którzy twierdzą, iż rozdział mię-

dzy dziedzicami Markusa Szarfenbergera nastąpił dopiero około r. 1566. Por. Bandkie H. D. K. P. I. 171. To zaś, co domyśla się Kudrewicz, iż Biblja ta mogła być drukowana dopiero r. 1574, właśnie z wymienioną okolicznością domu Szarfenbergerów nie zgadza się. Wreście bardzo być może, miarkując z liczby stronic, iż wydanie to niczem się nie różni od wydania r. 1568. Zob. w Bibljografji N. 2291.

2291. Napis dedykacji: *Jego Miłości Księdzu Symonowi Ługowskiemu, Proboszczowi Miechowskiemu, Kanonikowi Krakowskiemu item Poznanskiemu, Pisarzowi Skarbnemu Koronnemu, Panu swemu Miłościwemu, Stanisław Scharffenberg Mieszczanin y Drukarz Krakowski służby swe ofiaruie* i t. d.— Chce drukarz aby Ługowski przyiął *ten* nowy testament *małą frakturą* (jak powiada) wydrukowany za podarek na nowy rok 1568.— Na odwrocie tytułu iest herb tegoż Prałata i 10 wier. pol.— Oprócz zwyczajnych pism następują, po Objawieniu ś. Jana, *Lekcye y Proroctwa na niektóre dni y święta, z starego Testamentu wyięte, a przydane ku Nowemu.*— Są ryciny wyobrażające Ewangelistów i Apostołów, oraz przy ewangeliach i dziejach Apostolskich drobne holcsztychy. Ostatnie karty nieliczbowane zawierają *regestr* oraz *Łaskawemu Czytelnikowi Napominanie.* 66 wierszyków, których początek:

Każdemu stanu przysłuszy
Napierwey radzić o duszy:
Abowiem na świecie ciało,
Do czasu będzie buiało: i t. d.

Nie jest to jednak przedrukowanie nowego testamentu Mikołaja Szarffenbergera. Ten przekład iest cale inny. (*Bibl. Ossol. L. S.*)

2292. Było już kilka przekładów całej Biblji i osobno nowego Testamentu, gdy Wujek swój nowy testament wydał W przedmowie daje o nich i o tłómaczsch zdanie. Ważne z niej wyjątki nie zawadzi tu przytoczyć.

„Widzę, iż sama rzecz tego potrzebuie, łaskawy a miły Czytelniku, abym ci dał sprawę w tej przedmowie, nawięcey o dwu rzeczach. *Jedna*; co mię do tego przywiodło, abych się tak wielkiey, y poważney, a k temu tak trudney a niebespieczney prace w przekładaniu Nowego testamentu na naszę rzecz Polską znowu podiął. *A druga*; iakom się w tym przekładaniu zachował: y co za pożytku z tey to prace naszey spodziewać się możesz.

Wiedzże tedy naprzód, iż nie mało zacnych a pobożnych ludzi nie tylko duchownego, ale y swieckiego stanu od kilkunaście lat pilnie nas o to prosili (a niektorzy y nakład na drukowanie obiecowali) abyśmy wszytkę Biblią znowu na nasz ięzyk polski przełozyli. Bo widzieli, iż po wydaniu Bibliey Polskiey od Katholikow w Krakowie, wnet nastała Biblia Brzeska od Kalwinistow przełożona: ktora iako gładkością Polskiey mowy przechodzi Krakowską, tak iest błędow y ka-

cerstwa pełna, a zwłaszcza w annotacjach abo w wykładziech na kraiu położonych. Widzieli, iż rychło zaś potym Nowokrzczency, zganiwszy Biblią Brzeską, y omyłki iey nie małe pokazawszy, wydali drugą w Nieswieżu ieszcze gorszą, a k temu skromno y drobnieyszą literą drukowaną, aby ią ludzie snadniey czytać y z sobą nosić mogli. A co się tknie nowych testamentow, baczyli to dobrze, że się ich tak wiele namnożyło, że każda sekta ma swoy własny przekład Nowego Testamentu. Lutrowie Seklucyanow, w Krolewcu Roku Panskiego 1555 drukowany, z kommentami abo z wykładami swemi: Kalwinistowie Brzeski, takież z przydatkami mistrzow sekty swoiey: Nowokrzczency, drugie dwa oprocz Nieswieskiego, Nowy testament Budnego srodze zfałszowany, y bluznierskimi przypiski nadziany, a Czechowicow drugi, teyże niezbożności y bluznierstwa pełny. A mimo te wszytkie wspomina ieszcze Budny iakiś inszy przekład nieiakiego Stanisława Murzynowskiego, w Krolewcu wydany, ktoregom ia nie widział. Z drugiej strony uważali y to, że Katholicy nie mieli iedno sam Nowy testament Krakowski, ktorego exemplarzow iuż dawno nie stało; y ten bez żadnych wykładow, y z samego ięzyka Łacinskiego, a k temu niegładko po Polsku, y mali się prawda znać, na wielu mieyscach nie właśnie przełożony. Przetoż im się zdało być tego potrzeba, aby też Katholicy mieli przekład Bibliej pilniej uczyniony, i nie z samego łacinskiego, ale też z dokładaniem się Graeckiego y Żydowskiego textu przełożony: ktoryby y własnością y gładkością Polskiey mowy z każdym przeszłym zrownał, y prawdą a szczyrością wykładu wszytkie inne celował: a k temu aby miał annotacye, ktoreby wykłady mieysc trudnieyszych, a zwłaszcza od heretykow zfałszowanych pokazowały, y prawdziwe ich rozumienie z pisma y z Doktorow katholickich podawały: a katholicką wiarę naprzeciw wykrętom kacerskim z samych pisma ś. źrzodeł utwierdzały. i t. d.

Widząc tedy starszy naszy, że tych zacnych ludzi prośby y żądania słuszne, a Kosciołowi Bożemu pożyteczne y potrzebne były: prędko się dali nakłonić do tego, aby i prośbie ich y potrzebie Kościoła Bożego (ktoremu sercem, usty, piorem, y wszelakiem obyczaiem służą) według możności swey dogodzili. Ale wiedząc iż się pisma swiętego na pospolite ięzyki, bez dozwolenia stolice Apostolskiey przekładać nie godzi: wzięli naprzod na to dozwolenie y przeżegnanie od Grzegorza XIII świętey pamięci Papieża: ktory wyrozumiawszy potrzebę tego przekładu, dopuścił aby od naszych Biblia na polski ięzyk, ale pilnie a wiernie, przełożona była. Starszy zasię naszy mnie to poruczyli, abych Nowy testament, iako łacnieyszy niźli stary, napierwey przełożył: Około ktoregom ia przez lat kilka za pomocą Pańską według daru mnie od Boga udzielonego, pilnie y szczyrze pracował, y dokonawszy, ten swoy przekład Theologom do tego naznaczonym, ku rozsądzeniu y poprawie podał. Ktorzy gi zasię z pilnością przeyrzeli, y

z textem Graeckim y Łacińskim znieśli, y na niektorych mieyscach poprawiwszy, pochwalili y approbowali.

Teć były przyczyny, Czytelniku miły, przekładania tego Nowego testamentu: prośba y żądanie pewnych zacnych ludzi: zlecenie starszych moich, ktorychem słuchać winien: wielka potrzeba Katholikow: a niezmierna przewrotność odszczepieńcow. Ktorzy nie tylko słowo Boże ustnie podane, y od kościoła wszytkiego przyięte y zachowane zgoła odrzucili: ale y to pisane słowo Boże, które wrzkomo przyimuią, y od ktorego się dosyc hardzie Ewangelikami zowią, z każdey miary, fałesznym przekładaniem, uymowaniem, przydawaniem y odmienianiem, y fałszywymi glozami abo wykładami, argumenty y regestrami srodze pogwałcili, aby się pismo zdało być za nimi. W czym aby nierzekli, że ich potwarzamy, okażę to jawnie nie iednym przykładem.

Jeden Budny zaraz wszystko słowo Boże w Nowym testamencie szkalnie, y w wątpliwość przywodzi, powiedaiąc, iż wszystkie Nowe testamenty Graeckie y Łacinskie tak są pokażone y pofałszowane, że nie wie iesli co mogło być gorzey pokażonego (*). Chocia tego niczym innym niedowodzi, iedno tym, iż się te księgi na mieyscach niektorych nie zgadzaią, iż w iednych jest więcey abo inaczey niźli w drugich. (Tu przytacza Wuiek kilka przykładow) Tymić y tym podobnemi przykłady Budny to chce przewieść y pokazać, że w każdym Nowym Testamencie wiele iest nie tylko omyłek, ale też y fałszow. Co on przeto czyni, aby te omyłki y fałsze rzkomo poprawuiąc, słowo Pańskie y testament Pański tym beśpieczniey psował y fałszował.

Ale nie day Boże, aby ktory Chrześcijański człowiek z Budnym wierzyć abo y trzymać miał. Bo acz nieprzymy tego, iż w pospolitym Łacinskim Nowym testamencie (ktory Katholicy wszytcy za naprawdziwszy maią) są nieiakie omyłki, ktore nie z żadney złości, ale abo z nieumieiętności abo z niedozoru pisarzow przepisuiących, abo drukarzow przedrukuiących w święte księgi wlazły: wszakże te y bardzo małe a lekkie są, ktore wiary Chrześciańskiey namniey naruszyć nie mogą, y nie wszytkie księgi te omyłki maią, y wszytkie takie mieysca, ktore *varias lectiones*, abo rożne czytania w rożnych księgach maią, samiż Katholicy ludzie uczeni, y w ięzyku Żydowskim, Chaldeyskim, Graeckim, Syryiskim y Łacinskim biegli, z tychże ięzykow, y starych ksiąg ręką pisanych, z pilnością zebrali y spisali, y tak ie roztrząsnęli y obiaśnili, że przecię ostatni rozsądek o nich naywyższey zwierzchności zostawili.,, Dalej powiada Wujek że i on różne

(*) W przedmowie swego Nowego Testamentu. Ta przedmowa bydź musi przy wydaniu oddzielném Nowego Testamentu w Łosku 1577, którego wydania dotąd nie widziałem. (L. S.)

czytania na brzegach w swoim przekładzie położył: że ostatecznej w tej mierze poprawy nie może nikt czynić, tylko albo Zbor walny Biskupow Katolickich, albo sam Papież; że pomimo starań Papieskich, jeszcze ta sprawa do końca nie przyszła: że nakoniec te wszystkie różnice textu, nie są fałszem umyślnie wtrąconym, jaki w bibljach różnowierczych znajdujemy, gdy odszczepieńcy, dla utwierdzenia swojej nauki, najwięcej te miejsca psują i odmieniają, które im są przeciwne. Tu przywodzi *dziesięć* miejsc z nowego testamentu, które wedle jego zdania, Budny sfałszował, zamykając spór z Budnym temi słowy: „Teć y wiele innych mieysc pisma S. on sprosny bluznierz odcina y psuie y nicuie według mozgu swego.„

Odprawiwszy tym sposobem Budnego, obraca się na Czechowicza, zadając mu nieszczerość w wykładzie, a mianowicie w objaśnieniach.

„A Czechowic lepak (są jego słowa) acz tey smiałości Budnego, w poprawianiu abo raczey w psowaniu y obcinaniu samego textu pisma S. nie chwali: wszakże inszemi sposoby, to iest, fałszywemi przydatkami abo wykładami, y nieszczyrym pisma S. przekładaniem, tegoż fałszowania Braciszkowi swemu dopomaga.„ Tu przywodzi *pięć* przykładow, któremi zarzuty swoie przeciw Czechowiczowi udowodnić stara się. Rachując także do niewierności w przekładzie, tłómaczenie pojedyńczych wyrazów, tak mówi o wszystkich w ogóle odszczepieńcach, mianowicie o Budnym i Czechowiczu:

„Opuszczam one ich *prophanas vocum nouitates*, sprośne słow nowości: kiedy miasto krztu, *nurzanie* abo *ponurzanie*; miasto krzciciela, *ponurzyciela*; miasto Chrzescianina, *Christianina*; miasto Kapłana, *ofiarnika* abo *ofiarownika*; miasto pokuty, *upamiętanie* abo *pokaianie*; miasto kościoła, *zbor*; miasto bożnice *zgromadzenie* abo *szkołę*; miasto Doktorow Żydowskich, *księżą* abo *zakonniki*; miasto kielicha, *czaszę* abo *kubek*; y inne tym podobne terminy starym Chrześcijanom niesłychane wnoszą: aby z kościołem Katholickim zgoła nic spolnego nie mieli. Nie wspominam y oney Żydowizny Budnego, *Huziahu*, miasto Ozyasza, *Chyckiiahu*, miasto Ezechiasza, *Joszyiahu*, miasto Jozyasza, *Jechaniaha*, miasto Jekoniasza, *Mieraim*, miasto Egiptu: y wiele takich imion potwornych, ktore niewiem czemu maią być lepsze, niżli one stare Graeckie y Łacińskie w kościele zwyczayne.„

„Trzeba tedy było dla przestrogi wiernym, te fałszerstwa odkryć, y tak szkodliwym błędom zabieżeć: a pismo S. tak srodze od nich popsowane y pogwałcone, do swey szczerości przywieść, y zdrowemi ie wykłady przeciw haeretyckim wykrętom obiaśnić y utwierdzić: y pokazać to iaśnie, że pismo S. wszytko iest za nami, ktorzyśmy z łaski Bożey są Katholikami, przeciwko tym, ktorzy nie dawno wyszedszy

z nas stali się nie Ewangelikami, ale haeretykami, y Antichristami. O com się ja wiernie w tym przekładzie starał.,,

Tu kończy Wujek pierwszą część swojej przedmowy, to iest wyłożenie powodów i potrzeby swojego nowego przekładu. Przechodzi więc do części drugiej, gdzie okazuje jakim trybem tę pracę wykonał.

,,Naprzod tedy co się dotycze ksiąg z ktorychem przekładał: aczem zaraz z Graeckiego y Łacińskiego ięzyka przekładał; wszakżem w texcie wszędy, Nowego testamentu nie Graeckiego ale Łacinskiego starego, ktory zowią *editionem vulgatam*, naśladował. A to dla tych przyczyn. *Pierwsza*, iż ten text pospolity łaciński iest dobrze doświadczony, y samą dawnością, y zwyczaiem kościoła wszytkiego utwirdzony. Bo tego textu wszytcy kościelni Doktorowie ode dwunaścieset lat y daley w piśmiech swoich zawsze używali: ten wszytcy kaznodzieie na kathedrach wykładali, ten wszytcy Chrzescijanie w kościele jawnie czytali y spiewali: z tego wszytkie Koncylia y Seymy duchowne świadectwa ku potwierdzeniu wiary przywodziły. Dla czego też święte powszechne Koncylium Trydentskie ten sam text Łacinski pisma swiętego pochwala y za pewny mieć każe. Bo rzecz niepodobna, żeby Kosciol wszytek Chrześcijanski (ktory iest filarem y podporą prawdy) przez całe tysiąc lat nie miał mieć prawego przekładu pisma S. abo żeby w rzeczach do wiary y religiey należących miał przez tak długi czas błędy y fałsze niewiem ktorego tłómacza trzymać y przyimować za szczerę słowo Boże. *Druga*, że ten Nowy testament Łacinski, iest abo on ktorego S. Hieronym z roskazaania Damasa Papieża poprawił: abo on ieszcze starszy, ktory Augustyn S. *Włoskim* zowie. Jeśli iest on stary, tedyć ma wielkie swiadectwo od Augustyna S. ktory mówi, że ten nad inne wszytkie iest nalepszy. A ieśli iest on od Hieronyma S. z Graeckiego ięzyka poprawiony (iako Bellarmin y Baronius) tedyć ma pochwałę ode wszytkich Doktorow starych, a osobliwie od Augustyna S., od Grzegorza wielkiego, od Isidora, Rabana y od wszytkich poslednich. Bo sam Augustyn S. do Hieronyma pisząc, swiadczy, że iego przekład abo raczey poprawa Nowego testamentu Łacinskiego wszytkim się podoba. *Trzecia*, że y sama rzecz y doswiadczenie to nam pokazuie, iż haeretycy dzisieyszy, ktorzy wzgardziwszy starą Łacinską editią, nowe Łacinskie przekłady z Graeckiego uczynili, tak są miedzy sobą różni i niezgodni, że prawie nic pewnego z ich przekładow mieć nie możemy. Bo Beza przekładu Erasmusowego poprawuie, y Kastalionow gani. Kastalio zasię Bezine omyłki pokazuie. U nas lepak Budny Brzeskich tłumaczow poprawuie: a Czechowic zasię y Budnego y Brzeskich pociosuie. Tak iż słusznie powiedział ich patryarcha Luter: iż ieśli swiat będzie stał dłużey, trzeba będzie, abyśmy dla rożnych pisma wykładow, ktore iuż powstały, znowu Dekreta Koncyliow przyimowali, y do nich się uciekali, chcemyli zachować iedność wiary. *Czwarta* przyczyna, iż

Nowy testament Łaciński stary daleko iest szczyrszy, pewnieyszy, y od przysad y zfałszowania wolnieyszy, a niźli wszytkie Graeckie, ktore są barzo rożne y miedzy sobą niezgodne. Bo acz to iest rzecz pewna, iż gdyby nas był Nowy testament Graecki w tey szczyrości doszedł, iako od Apostołow iest napisany; tedyby słusznie był u wszytkich daleko większey wagi y pewności, a niźli Łacinski: ponieważ mało nie wszyścy Ewangelistowie y Apostołowie po Graecku pisali: ale teraz iest rzecz doswiadczona, że dzisieysze graeckie Nowe testamenty, od haeretykow (ktorzy nawięcey w Graecyey płużyli) są na wielu mieyscach poodmieniane y pofałszowane. Przetoż też iuż mnieyszą wagę maią, a niźli Łacinskie, ktore z więtszą pilnością w szczyrości swey były dochowane. Czego nam wiele dowodzić nie potrzeba: gdyż nam to y sami adwersarze radzi nie radzi przyznawaią." Na to przywodzi Wujek świadectwa z przedmowy Budnego do Nowego Testamentu, oraz z przedmowy Bezy do tegoż Testamentu w r. 1559 wydanego. Dalej okazuje przykładami, iż w Graeckich eksemplarzach są niepotrzebne przydatki, są opuszczenia, są nakoniec różnice. Jednakże, uważając zawsze Łacińskie jako pewniejsze, przyznaje, iż greckie nie wszędzie są zepsute, i w niektórych miejscach do naprawy Łacinskiego textu służyć mogą. I dla tego Wujek, tłómaczył razem z Łacińskiego i Greckiego, z tą różnicą, że tłómaczenie z Łacińskiego umieścił w samym texcie, a odmiany jakie w greckim znalazł, kładł tylko pod różnemi znakami na brzegach swego przekładu. Trzymał się zaś co do greckiego edycji Antwerpskiey (Antorfskiey) u Plantyna roku 1572 drukowaney, a r. 1583. in 8. powtórzonej: a co do łacińskiego, edycji także Antwerpskiej r. 1574, od Lowańskich Teologów pilnie przejrzanej i poprawionej. Obszernie przy tym okazuje, jak bardzo znajomość oryginałów greckich jest tłómaczowi Nowego Testamentu potrzebna. W samem przekładaniu powiada, iż tak się zachował „że ile być mogło a ile rzecz nasza polska dopuszczała, słowom od słowa przełożył, nic nie przydawaiąc ani uymuiąc, ani odmieniaiąc z pisma S. a więcey własności słow Graeckich y Łacinskich, a niźli gładkości abo ozdobności słow polskich folguiąc. Dla czegom też wiele Graecyzmow y Hebraismow, to iest własności mowy Graeckiey y Łacińskiey w texcie naszym umyślnie zostawił: ktorem iednak na kraiu mało nie wszędy pokazał.„ Inne drobniejsze uwagi tu się opuszczają.

Co do pomocy, jakie miał pod ręką, powiada Wujek: „Oprócz textu Graeckiego y Łacinskiego miałem też przed oczyma wszytkie przekłady Nowego testamentu Polskie, Krakowski, Brzeski, Nieświezki, Budnego y Czechowicow, a czasem też y Czeski: ktore mi do obierania słow co nawłaśnieyszych Polskich nie mało pomogły."

Przypiski są w tym testamencie nowym dwojakie, jedne krótkie na brzegach, drugie dłuższe na końcu każdego rozdziału. W tych o-

statnich najwięcej z Budnym, Czechowiczem, tłómaczami Brzeskimi, i innymi przeciwnikami walczy. Ruskie *zaczała*, podobnie jak u Budnego y Czechowicza, tu także zachowane. Przed każdą księgą i rozdziałem treści ich położone, konkordancje wszędzie dodane. — Na przodzie znajdujemy *Summę y porządek Historyey Ewangeliey swiętey, ze czterech Ewangelistow zebraną*; przy dziejach Apostolskich, *Summę* (Chronologiczną) *Dziejow* Piotra i Pawła, Apostołów; nakoniec *Regestra*, jeden *Epistol y Ewangelii* z Nowego Testamentu wyjętych, i w Kościele Rzymskim czytanych, drugi *Slow y rzeczy przedniey-szych, ktore się w tym Nowym Testamencie y w Annotacyach jego zamykaią.*

Wreście mylnie zda się w Miscell. Crac. 1814 I. p. 97 wydanie Nowego Testamentu Wujka r. 1593, przyznane drukarni Łazarza w Krakowie.

2301. Wydanie to 1551 roku, ztąd szczególniej zasługujące na uwagę, iż jest pierwszem z przekładów polskich całego Nowego Testamentu, jest tłómaczeniem Seklucjana. Napis dedykacji: «Naiasnieiszemu a niezwycieżonemu Ksiażećiu a panu, ie° Krolewskiéi miłośći, panu SIGMVNTOVI AVGVSTOVI złaski Bożyi Krolowi Polskiemu, wielkięmu Kśiążęciu Litewskięmu, Ruskięmu, Pruskięmu, Mazowieczkięmu etc. Panu i Dziedzicowi, JAN SECLVCIAN, łaski bożyi i szczęśliwe° na długie czasy panowańiá i rozmnożeniá, iako wierny poddany i służebnik stary sprzyiazliwie życzy, i ie° K: M: wierné a poddane posługi, swoiei sponiżoną ku panu bogu modlitwą pokornie zalecá i offiaruie. Por. o przekładzie tym wyżej notę do N. 2257, str. 81. Żałujemy, iż dla języka, żadnej cząstki textu z przekładu tego przytoczyć nie mamy możności.

X. Al. Osiński, który tytuł wydania tego r. 1551 pomieścił w *Pochw. Kopczyń*. Ed. 2. *str. 39*, przytacza razem z pisowni Seklucjana wyjątek następny: «Ta ninieysza ortografiia od téy, która iest przed tém wydana iest niczem różna, iedno tém, iż iest dostatecznieyszá a iż á z punktem, i także é, i ó odmieniliśmy na té, które są bez punktów, a to iż się punktowane częściéy trafiały niż niepunktowane, a wiele punktów nad literami druku bynaymniéy nie chędoży, i częstokroć takié punktowané litery bywaią opuszczoné, a to iż się często trafiaią.

»A co się innych liter dotycze, krom litery *sz* żadná się odmiana nie stała."

Traktacik ten o ortografji zajmuje nie więcej jak kart 2. O pismach Seklucjana zob. *Ringeltaube Nachricht von poln. Bibeln*. p. 5. 57. *Arnold Kirchen und Ketzer Historie.*

2304. Początek Przemowy jest taki: «Już od niemałego czasu Czytelniku miły, wiele ludzi pobożnych pragnęli tego, aby Nowy Testament Polski znowu przeyrzany y poprawiony, y na małe modum (iako mowią) częśćią dla kosztu uboższych, częśćią dla snadnieyszego y

domá, y w drodze używania, do druku był podany: Przetoż aby się tak słusznemu ludzi Krześciańskich żądaniu dogodziło, nie tylkośmy o wydaniu nowym tych zacnych Ksiąg staranie uczynili: aleśmy też z wielką pracą y pilnośćią dawną Nowego Testamentu editią Brzeską z Greckim textem znieśli, y wedle niego to czego było potrzebá, uważnie y nie bez wielkich przyczyn poprawili. Dla czegośmy też inszych Tłómaczeń z przekładu, iako Wuyka, Budnego y Czechowicá gdzie się iaka rozność w texcie dawnym Polskim pokazalá, w iey nie zaniechali: z tą iednak ochroną, żebyśmy wszędy za sznura práwidło Grecki autentyk mieli." i t. d. Ku końcowi przemowy tej są: przykłady w których łaciński i polski tłómacz (Wujek) od greckiego textu odstąpili.

2307. Dedykacja: «Przewielebnemu JoMCi X. Janowi Deiómánowi, Káznodziei Nadwornemu i mieyskiemu Bierutowskiemu, Konzistarzá (*sic*) Raycy, i Powiatu Bierutowskiego Dozorcy. Także Wielebnemu JoMCi X. Jerzemu Murávie, Káznodziei Polskiemu u S. Krzysztofá Wrocláwskiemu."— podpisana: «Efraim Breskott." Oświadcza im Breskott wdzięcznosć za pracę podjętą przy wydaniu tej księgi. Przedmowa datowana w Hochkirchu Anno 1707 d. 14 Grudnia. X. Efráim Breskott: Pásterz i Senior Hochkirchski, a teraz Trzebnicki." Wyraża w niej, że ile mu wiadomo, żadnego Nowego Testamentu dla Zborów Ewangielickich od 74 lat nie wydano; a od 47 żadnej Biblji Polskiej nie drukowano: że edycje Gdańska (1632) i Amsterdamska (1686) Nowego Testamentu, nie tylko rzadkie i drogie, ale też tak drobny druk mają, że człek stary z trudnością w nich czytać, ubogi zaś dokupić się ich nie może: że tę nową edycją umyślnie na to lanemi literami, na trojakim papierze i w wielkiej liczbie exemplarzy drukowano. Inne też szczegóły, wydania tego tyczące się, w tejże przedmowie znaleźć można.

2312. Ringeltaube p. 79, który podaje wiadomość o tém wydaniu, dodaje, że księgarz, dla uniknienia straty, znaczną ilość exemplarzy drukować kazał, zwłaszcza, że i dla Ewangelików reformowanych świeżej edycji Nowego Testamentu potrzeba było. Dla położenia różnicy i uczynienia wydania tego zdatném dla obu wyznań, na niektórych arkuszach u dołu przy brzegu pomieszczona jest syllaba *Lut.*, oznaczająca Nowy Testament Luterski. Bentkowski domyśla się, że właśnie w tych arkuszach musiała być i w texcie różnica jakaś od tych, które dla ewangelików reformowanych były przeznaczone.

2317. Początek przedmowy taki: «Pilnie za pomocą miłego Boga, w the książeczki spoyrzawszy łacnie poznać możesz, namiłszy bracie krześciianski, życzliwość naszę w dusznym zbawieniu twoim, ktorąć iako wierni szafarze Syna Byżego, szczerze iako mogąc, z nawiętszą pilnością służymy: w słowie żywota wiecznego. Bo nie tylko tho masz ięzykiem przyrodzonym z Greckiego podane, ale ku temu y w małym

złożeniu papieru, ręcznemi książkami (iako to pospolicie zową) podaiemy. Żeby tho tobie zawsze będąc w sercu, y przed oczyma, mogło być pochodnią nogam twoim a swiatłością ścześzce twoiey." i t. d. Nic tu więcej nie ma, prócz pochwały Ewanielii i zachęceń do iej czytania.

W samym przekładzie nie widać śladów arjanizmu. Wszystkie bowiem główniejsze miejsca, ktore Wujek w przedmowie swojej wytyka, jako przez Budnego i przez Czechowicza pofałszowane, tu znaydują się prawie tak, jak chce sam Wujek. Zarzuca naprzykład Wujek Budnemu, że w Ewangelii Łukasza S. 3. 23. »A tento Jezus poczynał być jakoby we trzydziestu lat: *będąc*, iako mniemano, Synem Josepha." Te dwa wyrazy: *iako mniemano*, ważył się wyskrobać i wymazać, dla tego, iż to było nazbyt jasne świadectwo przeciw jego bluźnierstwu: że Chrystus był nie mniemanym, ale własnym synem Jozefa." Miejsce to w nowym Testamencie Nieświeskim tak jest oddane: »Tedy Jezus poczynał być jakoby we trzech dziesiąt lat, gdy go mniemano synem Jozefowym;"— i że takie przekładanie nie zgadzało się z czystym arjanizmem, przeto dawniejszy właściciel tego exemplarza na wierzchu słówka: *gdy* napisał *iako*, te wyrazy: *gdy go mniemano*, zamknął w nawiasie i przydał na brzegu czerwonym atramentem taki przypisek: «Ty słowa przidał Afrikanus, o tim czytać Eusebia Histo: Koscielna lib. I. cap. 7. fol. 9. I Tatianus, uczen Justinow nie ma ich w swei Harmonij, i Erasmus in annotationibus." To jest oczywistym dowodem, że arjanin ten przypisek dodający, nie był kontent z przekładu tego miejsca. Wujek też, lubo ten Testament, jako nowokrzczeński wspomina, nigdy jednak nie wytyka mu w szczególności żadnych fałszów i błędów, mając tylko do czynienia z Budnym i Czechowiczem i czasem z tłómaczami Brzeskimi.

Oprócz rozdziałów, które tu *Kapitułami* są zwane, żadne inne drobniejsze podziały, *np.* na *wersety*, na ruskie *zaczała*, tu się nie znajdują. Na brzegach gdzieniegdzie są wytknięte miejsca podobne czyli konkordancje. J. Lelewel (Bibliograficznych Ksiąg dwoje T. I. p. 198, w przypisku (c)), opisuje ten Nowy Testament podług exemplarza w Bibljotece przy Uniw. Warszaw. Opis jego zupełnie zgadza się z exemplarzem Bibl. Ossolińskiego, oprócz roku wydania, który u Lelewela jest 1563 r. (L. S.)

Bandtke H. D. K. P. II. 11, przywodzi następne miejsca z wydania tego, które do porównań służyć mogą: «Matth. 1. Księga Narodu Jezusa Krystusa Syna Dawidowego Syna Abrahamowego i t. d. Math. II. A gdy się był narodził Jezus w Bethleem Judzkim za czasów Heroda Krola otho przyszli mędrcy ze wschodu słońca do Jeruzalem. Matth. VI. 13. Y niewwodz nas na napokuszenie ale nas broń od złego."

2319. W Przedmowie mówi Czechowic: «Christianskiemu czytelnikowi Marcin Czechowic Zboru małego Christusowego w Lublinie zgromadzonego Minister, wszego błogosławienstwa Bozego duchowne-

go, przez Jezusa Christusa syna namileyszego Bozego, wiernie życzy i winszuje."

Wyjątki z Przedmowy: «Aczkolwiek nie sam z swey własney chęci, iakoby dowcipowi swemu y umieiętności ufaiąc, łaskawy czytelniku, tegom się ważył, żem z Greckiego ięzyka, na rzecz naszę Polską, pisma naszego nowego testamentu przełożył: *abo radszey od inszych przedtym przełożonego poprawil:* Bom tego nigdy o sobie nie rozumiał, abym tak wielkiey, trudney y poważney rzeczy sam przez się sprostać był miał: na ktorey iako przez omylność iakążkolwiek łacno upaść: tak też zaś przez pewność, y szczerość łacno powstać: ale iżem od wiela inszych uczonych, bogoboynych, a słowo Boże miłuiących, do tego prawie przyciśniony był: ktorych napominaniu, a drugich też przynaglaniu, po długich wymowkach moich, zezwoliciem musiał. Obawiaiąc się tego, abym się iako upornie, ich pobożnemu żądaniu, chociaż z moim uciążenim, tak niesprzeciwiał: iakobym potym y onym y inszym, przed Bogiem y przed onym od niego postanowionym sędzią wszytkich, Jezusem Christusem winien nie został. Gdyżem to y sam barzo dobrze baczył, co oni nawięcey przed się brali: *że te wszytkie przekłady, ktorych iuż kilka do druku są podane, nie do konca wolne są wielkich y szkodliwych omyłek: y nie własnego, na wielu mieyscaeh, przełożenia. Bo aczkolwiek to każdy z nich o sobie w napisiech, y w przedmowach twierdzi, że wedle własności słow greckich przekładał, wszakże się coś inszego (gdy kto pilno w rzecz tę weyzrzy) nad iego powieść pokazuie.* Abowiem drugi często y gęsto, a drugi zgoła we wszytkim, ktoregożkolwiek z łacinskich przekładaczow, w swoim przekładzie, więcey niż ięzyka greckiego, naśladował. Abo też zaś inszy na wielu mieyscach, tak się twardo greckiego słowa trzymał, że też rzecz trudną przez się, ieszcze trudnieyszą y Polakowi prawemu nieporozumnieyszą uczynił. Jakoż też to nie lada co iest, w to mądrze potrefić, żeby się y słowom greckim, y rzeczy ktora się w nich zamyka, y temu też ięzykowi, na ktory się przekłada, dosyć uczyniło. W ktorey rzeczy, aczkolwiek (przed Bogiem mowię) wierniem y srzerze pracował, iakobych wszędy, gdzieby iedno mowa nasza polska dopuszczała, słowo od słowa przełożył: wszakże też y to na niektorych mieyscach musiało być, rzeczy samey własney, y ięzykowi naszemu folguiąc: że się od słow greckich własney (iż tak rzekę) własności, nie co odchylić musiało. Czego, mało nie na każdym misyscu, pewny się poczet słowy krotkiemi w przydatkach uczynił. W czym (pewieniem tego) u bacznych a w inszych ięzykach biegłych, nieomilną (*sic*) wymowkę otrzymam. Ktorzy dobrze to wiedzą: iż ieśli trudna rzecz iest z greckiego ięzyka na łaciński przekładać: gdybyś wszytko słowo od słowa przekładać miał: chociaż te dwa ięzyki maią nieiaką przyiaźń y towarzystwo między sobą: a cóż? izali nie daleko trudnieysza, y niepodobnieysza iest, żebyś z greckiego na

polskie przełożyć porządnie, y porozumnie, słowo od słowa miał? A trudność ta nie z samego tylko ięzyka greckiego pochodzi: ale też y zstąd, iż w pismie świętym naszego Nowego Testamentu, iest wiele własności ięzyka żydowskiego słowy greckimi włożonych: ktorych y sami grekowie, nie do końca poiąc, y wyrozumieć mogli: barzo się na nich pocili: a zwłaszcza ktorzy nic a nic zgoła ięzyka Żydowskiego nie rozumieli: co każdy z ich własnych wykładow obaczyć może: mnie się tym bawić nietrzeba. Ktorą własność, iż też łacinscy przekładacze (procz iednego Kastaliona) zostawiali, tedym ią y ia na mieyscach niektorych zostawić musiał. Ktoraby inszymi słowy z lepszym wyrozumienim rzeczy mogła była przełożona być. Ale iż tak niektorzy wolą mieć (*nescio qua religione ducti*) przeto się y tym często folgować musiało, aby kto potym nie mowił że się nie dobrze przełożyło. Co potym może czasu swego odmianę wziąć: Bo też nigdy żadna rzecz zaraz doskonałą nie bywa: ktora doskonałość z czasem też przychodzi. Jednak iżem się za to wziął, żem wedle daru mnie od Boga użyczonego około tego pracował, abym wiela omyłek umnieyszył: podaiąc tę pracę swą, na inszych nad mię uczeńszych rozsądek, tedy mi się godzi, tey pracy mey, y przekładu ku pożytkowi tobie y inszych wiernych, poczet nieiaki uczynić: Aby kto nie rzekł, żeby się co bez rozsądku zdrowego czynić miało. Naprzod tedy (iż odtąd pocznę) chceszli z pożytkiem czytać, rzecz samę naprzod masz mieć na pieczy. To iest, *kto* pisał: *co* y *o kim* pisał: *do kogo, ktorym porządkiem*, y *iakimi słowy* pisał. A nadto wszytko, *za czyią pobudką* pisał. Abowiem ieślibyś tego w piśmiech świętych naszego Nowego Testamentu przed się brać nie miał, nie tuszę żeby kiedy pożytek iaki z iego czytania odnieść miał. Ja tedy chcąc tobie wiernie do tego dopomoc, tęć nakrotce do tego drogę pokazuię."

Opuszczając tu odpowiedź na powyższe pytania, przechodzi Sobolewski do dalszych szczegółów, tego wydania tyczących się.

»Jużem powiedział Czytelniku miły, co mię ku przekładaniu, abo ku tey poprawie przywiodło y iako iest rzecz trudna, z greckiego ięzyka na polski przekładać: posłuchayże też tego czegom ia poprawiał, y ktorychem w tey mierze ksiąg naśladował. A nie rozumiey tego, abych iakich nowych, a nigdy niesłychanych, abo też Luterskich y Nowokrzczeńskich (iako mowią) naśladować miał: ale to wiedz żem naśladował ksiąg starych, a wszem wobec pospolitych, których y Rzymski kościoł używa, y ktore wydaią iego Doktorowie, y ichże zaś drukuią drukarze. Ale to tylko rozumieć masz o Greckich, a nie o inych starych łacinskich, ktore *vulgatam editionem* zowią. O ktorey to mowić bezpiecznie mogę, iż nie wiem aby mogł być ktory exemplarz grecki naleziony, ktoryby się z nią cale we wszystkim zgadzał. Jako nie tylko z Erasmusowych anotaciy, ale też też y z tego nowego An-

torwskiego wydania drukowanego 1572. ktoregom się ia też dokładał łacno poznać możesz.

»Używałem tedy exemplarza z ktoregom tę poprawę czynił, Robertowego w Parizu *Typis Regiis* 1549 drukowanego. K temu Kolineuszowego tamże w Paryżu przed lat 40 drukowanego. W ktorych samych iż iest na niektorych mieyscach różnica: a w inszych a zwłaszcza starych pisanych ieszcze się iey więcey pokazuie: według okazania Robertowego, Erasmusowego, Krispinowego, Zegerowego, Wilhelma Lindana, y z Ekumeniusa, y z inszych wykładaczow słowa Bożego toż się pokazuie, przeto ia zostawiwszy w cale text iako Robertowe y Krispinowe wydanie w sobie zamyka, y insze wszem tych czasow pospolite: nie ważąc się odmieniać abo przydawać, abo uimować od tych wydania rzeczy ktorey namnieyszey, to wszytko w czym kędy rożnica iest, wolałem na końcu każdey kapituły pod czas też na kraiu położyć (tak iako też to w niektorych mieyscach inszy przy greckich y łacińskich księgach czynili), niż co sam z głowy swey w texcie poprawiać. Com nie dla czego inszego uczynił iedno żeby to wydanie teraznieysze mogło się wszytkim przygodzić y wszytkim pożyteczne być. Bo co się tych rożnic tknie: tedy iedne bardzo małe, y podłe są, a żadnym obyczaiem wiary christianskiey naruszyć y zwętlić nie mogą. Drugie są ktore znaczny przydatek, a ktemu głupi y nikczemny pokazuią. A pokazuią gi tak barzo, że się żadnemu bacznemu podobać nie mogą. Trzecie są ktore z kraiu w text nieopatrznie wlazły. A to stąd, iż co sobie drugi na kraiu dla pamięci naznaczył: to drugi przepisuiąc księgi, w text włożył, mniemaiąc prostak żeby to było przestąpienie: a nie dla pamięci znaczenie. Jako Erasmus pokazuie. Czwarte ieszcze są, ktore się wprowadziły z nieopatrzności słowek sobie podobnych iako *Typos* a *Topos*, y insze tym podobne. Ale przed się to wszytko własnego textu słowa Bożego zepsować abo w podeyrzenie przywieść u wiernych nie może. A zwłaszcza u tych ktorzy się szczerze słowa Bożego mocnie trzymaią. Wedle ktorego, ty ktoreby się zdały być rożnicami łacno naprawić porządnym wykładem mogą. Lecz na tym niech będzie dosyć, tak o księgach ktorychem ia używał, iako też y o tych roznicach ktorem przy pospolitym czytaniu okazał.

»A co się też tknie naprawy, tedy y o tym wiedz *żem się nigdziey nie ważył naprawiac textu pospolitego greckiego* (bo mię to do inszych (*zapewne omyłka, zamiast:* od inszych) bolało ktorzy się tak smiałymi w tym pokazali) (*) iuż z dawna od wszytkich przyiętego y pochwalonego, chociażem u starych onych, a mogę rzec u przednieyszych pisarzow, co inszego na kilku mieyscach widział, alem tylko *poprawował, niewłasnego na nasz polski ięzyk z ięzyka greckiego przekładu*: W ktorym przekładaniu słowam niektore nie przekładaiąc ich zostawił: Dru-

(*) Zda się, że tu Czechowicz Budnemu przymawia.

giem zaś nad pospolity zwyczay, iako nie własne, odmienił. Zostawiłem nie ktore Żydowskie ktore też y sami pisarze nowego testamentu pisząc po grecku, także przekładacze łacinscy zostawili, jako Amen, Alleluia, Gehenna, Pascha, Rhaka, także też y greckie od łacinnikow, y inszych narodow nieprzekładane, iako Christus, christianin, Ewanielia, Apostoł, Tetrarcha co znaczy Książę abo przełożonego Pana nad czwartą częścią, iako Łuk. 3. v. j., iam też nieprzelozone zostawił. A uczyniłem to dla tego zem iedny znosne być baczył, a o drugichem tak trzymał, iż ie wszyscy rozumieią. Trzecie widziałem niekrzeczy przełożone, iako na przykład Paschy, ktorą wielką nocą: y Gehenny ktorą piekłem przekładano: o czym iżem na swym mieyscu powiedział, tu się bawić niechcę. Odmieniłem zaś ty ktorem widział y niewłaśnie y niesłusznie zdawna przełożone, chociaż u inszych pospolite były, y po dziś dzień są. Jako *ponurzenia* miasto Krztu; *ponurzyciela* miasto Krczyciela: *ucznia* miasto zwolennika: *zgromadzenia* miasto bożnice, *nauczyciela* miasto mistrza, y inszych kilka. Com uczynił nie z iakiego zuchwalstwa, ale iżem z własności słow greckich, które na nasz ięzyk mogły być przystoynie przełożone, coś inszego upatrował." Obszernemi wywodami stara się Czechowicz usprawiedliwić swoje wyrazy mianowicie *ponurzenie*, i wywod ten zamyka uwagą: «W co gdyby kto rzezwim okiem a wszey lipkości wolnym poyzrzeć chciał, tak mniemam że się tey odmianie nazwiska tego dziwować przestanie y na mię się tym mniey gniewać będzie. A mam nadzieię w Bogu że y tych, ktorzy tak działaią maiąc taki obłok za sobą swiadków, przestanie *Nurkami* nazywać."

O wyrazie *zgromadzenie* zamiast *bożnicy* i innych wyrazach tak się tłómaczy: «Toż mówię y o *zgromadzeniu*, ktore ia kładę miasto *bożnice*, tam gdzie stoi słowo greckie *synagogi* ktore idzie à *synago*, co znaczy *zgromadzam*, iako y w Krakowskim wydaniu Jak. 2. v. 2. przełożono, iako *Ekklisia* zbor, od zebrania na iedno mieysce ludzi zwołanych znamionuie, ale *Kosciola* nigdzie. Bo to słowo *Kościół*, chociażby bałwochwalniam poganskim y papieskim służyć mogło, a zwłaszcza (mowię) papieskim: dla tego iż tam wiele umarłych ludzi *kości* chowaią, y w każdy ie ołtarz kładą, y przy każdey mszyey ony wspominaią mowiąc: *et quorum reliquiae in hoc altari continentur* etc, ale zebraniu zwołanych na iedno mieysce ludzi, zadną miarą służyć nie może. Ktore słowo *Kościoł*, iż się barzo w ludzi wkradło, y barzo się spospolitowało, tedym go tak zgoła przy teraznieyszym wydaniu Nowego Testamentu odrzucić nie smiał, ażby tak pierwey ludzie tą przedmową przestrzeżeni na potym byli. A zostawiłem ie na tych mieyscach gdzie Grekowie tych dwoch słow używaią *Naos* a *Hieron*, a to gdy mowią o Kościele Jerozolimskim, o ciałach naszych, y o przybytkach niebieskich, ktore słowka wedle własności ich takby miały być przekładane *Naos mieszkanie* abo *palac* a *Naio habito*, mieszkam, iako

y żydowskie słowo toż znamionuie *Hechal* pałac, mieszkanie, przybytek. A *Hieron* ofiarownia, iako *Eidoleion* bałwochwalnia, ktore idzie od *Hiereuo* ofiaruię, od ktorego *Hiereion* ofiara y *Hiereus* ofiarownik, a nie ono włoskie słowko od Polakow zepsowane *a capella capellanus* Kapłan, także *Stauros* krzyż, co też y szubienicę abo sochę na ktorey kto był zawieszon znamionuie, bo też to niepewna ieśli taki kształt był tey szubienice, iaką teraz w papiestwie maluią, gdyż się Grekowie z nimi w tym malowaniu nie do konca zgadzają, iako y inszych wiele ktorych teraz przypominać się nie godzi.

»Są też ieszcze niektore słowa Greckie z ktorych iedno wiele rzeczy znaczy, tak że się nie mogło wszędy, ani może iednako przekładać. Ale się często y gęsto wedle potrzeby musi odmieniać." Takiemi być mieni wyrazy: *Hypiretis*, *Doulos*, *Paidagogos*, a mianowicie *Logos*, którego różne znaczenia, wytykając miejsca Nowego Testamentu, przechodzi. Zatrzymuje się też nieco nad wyrazami, które lubo są różne w oryginale, jednym przecie wyrazem po polsku się tłómaczą, *np. Kakos*, *Poniros*, *Phaulos* etc., acz każdy z nich ma swą niejaką własność, wszakże my wszystkie tém słówkiem *zły* przekładamy.

Tłómaczy potém różne *znaki* w texcie polskim użyte. Powiada, że i »*Ruskich Rozdziałów Zaczałami* zwanych, *używamy*, *kładąc ie też na kraiach, iż nas o to zosobna bracia Ruskich kraiow żądali.* Gdyż oni w swych pisanych księgach, kapituł naszych nie maią."

Nakoniec o przydatkach swoich i treściach każdego rozdziału tak pisze: »A nawet Czytelniku miły, długą się iuż przedmową nie bawiąc, tego dokładam, iż ieśli co iest potrzebnego, tak ku twey przestrodze y napomnieniu, iako y kogo drugiego, coby też ten nasz przekład czytał, tedy to iest potrzebnego, a przekładaczowi, nie wykładaczowi przystoynego, w przydatkach obaczysz."

»A co się tknie argumentow, aczem ich nie miał był woley przydawać do każdey kapituły, a to dla tych dwu przyczyn: Naprzod aby księgi wielkie nie były, potym żem przedtym wierszem prostym napisał był Summariusz wszytkiego Nowego testamentu, ktory sobie niewiem z iaką śmiałością niektorzy przywłaszczywszy (*), łaskę sobie u wielkich stanow iednali. Jednak że się tak drugim zdało, żeby kładzione były dla ludzi prostych, tedy się y temu ich żądaniu dosyc zstać musiało."

Data Przedmowy: Z Lublina 27 dnia Lipca, Roku od narodzenia Jezusa Christusa syna Bożego 1577.

Por. Ringeltaube Nachricht von Polnischen Bibeln. — Lauterbach, Ariano-Socinismus p. 253. — Steiner Pohlnische Bibliotek 3 und 4 Heft., gdzie jest: *Nachricht von dem sehr selten pohlnischen Neuen Testamente des arianischen oder unitarischen Lehrers Martin Czechowic*

(*) *Summarjusz* ten wyszedł pod nazwiskiem Macieja Wierzbięty.

(*von Herrn Carl Dawid Klesel ältesten Prediger der Neu-Stadt Thorn*). Zob. *Bock*.

Mylnie powiada Czacki (T. I. p. 302.) w nocie, twierdząc, iż Marcin Czechowicz wydał Biblją w Łosku 1577 r.—Podobnie błądzi *Salig* w swojej *Historyi Augsburgskiego Wyznania* T. II. p. 659. »*Die Brester Bibel* (powiada) *ist von vielen verworfen und verdächtig gemacht worden, biss Simon Budnaeus das alte Testament nach dem Ebraeischen Grund-Texte a. 1571 auf Kosten und in der Drukerey* Mathiae Kaviezinski, Mart. Czechovizki *aber a. 1577 das Neu Testament, beyde in 4to, drucken liessen.*" Błąd Saliga jest w tém, że Budny przy Starym Testamencie i Nowy wydał. Obacz wyżej przekład Budnego NN. 2267, 2268.

Por. *Regenvolscii Systema Historico-Chronologicum Ecclesiar. Slavonicarum p. 146.* Ringeltaube p. 159. świadczy, iż przekład Czechowicza różni się od innych przekładów polskich Nowego Testamentu, i że on krytykuje przekład i przypiski Budnego w pismie swojém: *Rozmowy Chrześciańskie* etc. U Alexego Rodeckiego, 1575, 4. Obszerny opis tego wydania Nowego Testamentu przez Dawida Klesela, zob. w Poln. Biblioth. 1787. Heft. III. p. 46—66. i Heft. IV. p. 32—49.

Marcin Czechowicz był naprzód Kaznodzieją w Wilnie, potém w Kujawach, nakoniec w Lublinie. Umarł r. 1608. zob. o nim i jego nauce Lauterbacha *Ariano-Socinianismus* p. 253. Lubieniecki *Hist. Reform. Pol.* p. 129. (B. II. 519).—Stanisław Potocki czyni o nim wzmiankę w Roczn. Tow. Warsz. Prz. Nauk. I. 87.

2322. Na przodzie Przedmowa do Czytelnika Chrześciańskiego. (paginacja idzie tylko do str. 144.) Część ta zawiera cztérech Ewangelistów i Dzieje Apostolskie.—Część druga, zajmuje Listy Apostołów i Objawienie S. Jana.

Wydawca niewiadomy tak o tej edycji pisze: «Napierwey: Pilnie za pomocą Boga miłego w ty księgi poyzrzawszy, łacny poznać możesz postępek prawości i szczyrości Pisma tego, ktoremuśmy nic nie przydali ani odeymowali, iedno podług Wersyey prawdziwey na ten ięzyk Polski z Greckiego przełożono (*), przeto się omylnosci (co bywa trucizną zwana) żadney obawiać niepotrzeba. Tudzież innych na światłość pierwey wydanych na sposob taki, w tey mierze daleko uprzedzaią.

»Powtore, dla lepszey pamięci y obfitszego wyrozumienia, Kapituła każda w wiersze rozdzielona, a liczba onych wierszow na brzegach wnętrznych położona iest.

»Potrzecie, aby się każdy łatwiey dorozumieć mogł, co każda

(*) Niewiadomo co tu myślał wydawca: jeżeli z Greckiego języka przekładał, więc z oryginału a nie z wersji. (L. S.)

Kapituła w sobie zawiera, Argumenta y summy są przydane przy każdym rozdziale.

»Poczwarte, Ewanielią y Lekcyą każdą do swey Niedzieley, albo też y na uroczyste święta przynależącą, na przednieyszym brzegu położyliehmy.

»A co lepszego, Concordancye Pisma S. Prorockiego, tamże na tym mieyscu obaczysz, ktore cię do wiadomości pism świętych wiodą.

»Na samym końcu przydanyć iest Reiestr Lekcyi y Ewanielyi, dla nalepszego znalezienia czasow y porządku rocznego.

Bentkowski (II. 520.) wspomina z domniemania Ringeltaube, wydanie tegoż Nowego Testamentu z r. 1593. 4. Exemplarz, który miał Ringeltaube, był bez tytułu, i domyśla się tylko, że był drukowany w Wilnie. W Dedykacji do Krzysztofa Zenowicza Wojewody Brzeskiego podpisany wydawca: Mikołay Juriewicz Zenowicz. Drukarz w Przedmowie do czytelnika oznaczony tylko póczątkową literą: S. — W Miscellanea Cracov. 1814 I. 96, wyraźnie wymienione jest wydanie Wileńskie tego roku.

2323. Na odwrocie tytułu następna odezwa Czechowicza do Czytelnika: «Wiele się ich naydowało y naydzie, czytelniku łaskawy, którzy pragnęli mieć testament nowy naszego przekładu: ale będąc niedostatecznymi nie mogli się na tak wiele groszy zdobyć, za ktoreby iey kupili. Przetoż im folguiąc, staraliśmy się, aby mnieyszą literą, y formą wydrukowany wyszedł. A iż się w pierwszym wydaniu nieco omyłek naydowało: teraześmy się starali, żeby odięte mogły być: ile z nas mogło być (o czym się da Pan Bóg potym da sprawa) w tym się przed Bogiem y wiernymi oświadczaiąc, iż nie myślimy, aniśmy myślili, z swego się ważyć co przydawać, ku zwątleniu sznura wiary o iednym Bogu oycu i t. d.” Nie jest to jednak proste przedrukowanie, wiele odmian zachodzi w samym przekladzie. (L. S.)

2326. Bentkowski w Historji Literatury Polskiej, Tom II. str. 533 nast., w ślad za opisem bibljograficznym przekładów polskich Pisma ś., bardzo trafnie pomieścił tablicę przekładów tych, porządkiem czasu. Tymże sposobem, z podziałem na cztéry wieki, pomieszcza się tu tablica podobna z rozszerzeniem do tłómaczeń, które i w obcych mowach w Polsce wychodziły. Numer wydań tych, przewyższa w dwojnasób wzięty numer Bentkowskiego, wyjąwszy z tego ostatniego, policzone dwa wydania przekladu Raba, których w tym opisie zgoła nie pomieściliśmy.

Wiek XVI.

1517—1519. Biblja Ruska wedle wulgaty łacińskiej, przekladu Skoryny, w Pradze. N. 2279.

1540. Nowy Testament hebrajski, w Krakowie. N. 2337.

1551—552. Nowy Testament Ewangelicki polski przekładu Seklucjana, w Królewcu. N. 2301.

1554. Nowy Testament, *tenże*, *tamże*. N. 2302.
1555. Nowy Testament, *tenże*, *tamże*. N. 2303.
1556. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu niewiadomego (*), w Krakowie. N. 2289.
1561. Biblja Katolicka polska, przekładu niewiadomego, zwana *Bibliją Leopolity*, w Krakowie. N. 2257.
1563. Biblja Sociniańska polska, zwana *Bibliją Radziwiłłowską*, przekładu wielu, w Brześciu Litew. N. 2266.
1563. Nowy Testament Sociniański polski, w Nieświżu. N. 2315.
1564. Nowy Testament Katolicki polski, w Krakowie. N. 2290.
1566. Nowy Testament Sociniański polski, w Brześciu Litew. N. 2316.
1568. Nowy Testament Sociniański polski, w Nieświżu. N. 2317.
1568. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu niewiadomegó, w Krakowie. N. 2291.
1570. Biblja Sociniańska polska, przekładu Budnego, w Nieświżu. N. 2267.
1572. Biblja Sociniańska, *taż sama*, *tamże*. N. 2268.
1574. Biblja Katolicka polska, przekładu niewiadomego, zwana *Bibliją Leopolity*, w Krakowie. N. 2258.
1574. Nowy Testament Sociniański polski, w Łosku. N. 2318.
1577. Biblja Katolicka polska, przekładu niewiadomego, w Krakowie. N. 2258.
1577. Nowy Testament Sociniański polski, przekładu Czechowicza, w Rakowie. N. 2319.
1580. Nowy Testament Sociniański polski, w Wilnie. N. 2320.
1580. Nowy Testament Sławiański, w Ostrogu. N. 2330.
1581. Biblja Ruska Prawosławna, tłómaczenia niewiadomego, w Ostrogu. N. 2280.
1585. Nowy Testament Sociniański polski, w Toruniu. N. 2322.
1585. Nowy Testament Sociniański polski, w Wilnie. N. 2321.
1593. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu Wujka, w Krakowie. N. 2292.
1594. Nowy Testament Katolicki polski, *tenże*, w Krakowie. N. 2293.
1594. Nowy Testament Katolicki polski, przekladu Wujka, w Poznaniu. N. 2294.
1594. Nowy Testament Sociniański polski, w Rakowie. N. 2323.
1599. Biblja Katolicka polska, przekładu Wujka, w Krakowie. N. 2260.

Wiek XVII.

1606. Nowy Testament Ewangelicki polski, przekładu Walent. Schmalza, w Gdańsku. N. 2304.
1606. Nowy Testament Sociniański polski, w Rakowie. N. 2324.

(*) Zob. notę do N. 2289.

1610. Biblja Hebrajska, w Krakowie. N. 2287.
1611. Nowy Testament Sławiański, w Jewiu. N. 2331.
1617. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu Wujka, w Krakowie. N. 2295.
1620. Nowy Testament Sociniański polski, przekładu Schmalza, w Rakowie. N. 2325.
1622. (?) Biblja Katolicka polska, przekładu Wujka, w Krakowie. N. 2261.
1623. Nowy Testament Sławiański, w Wilnie. N. 2333.
1630. Nowy Testament Socinjański niemiecki, w Rakowie. N. 2329.
1632. Biblja Ewangelicka Polska, przekładu Pawła Paljura, w Gdańsku. N. 2269.
1632. Nowy Testament Ewangelicki polski, przekładu Paljura, w Gdańsku. N. 2305.
1633. Nowy Testament Ewangelicki polski, *tamże*. N. 2306.
1635. Nowy Testament Sławiański, w Jewiu. N. 2334.
1641. Nowy Testament Sławiański, w Wilnie. N. 2332.
1647. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu Wujka, w Krakowie. N. 2296.
1660. Biblja Ewangelicka polska, przekładu Paljura, w Amsterdamie. N. 2270.
1660. Biblja Ewangelicka Litewska, przekładu Chylińskiego, w Londynie. N. 2283.
1686. Nowy Testament Socinjański polski, przekładu Schmalza, w Amsterdamie. N. 2326.

Wiek XVIII.

1701. Nowy Testament Ewangelicki litewski, w Królewcu. N. 2335.
1708. Nowy Testament Ewangelicki polski, przekładu Paljura, w Brzegu Szlązkim. N. 2307.
1725. Nowy Testament Ewangelicki polski, przekładu *tegoż*, w Brzegu Szlązkim. N. 2308.
1726. Biblja Ewangelicka polska, przekładu Paljura, w Hali Magdeb. N. 2271.
1726. (?) Nowy Testament Ewangelicki polski. N. 2309.
1727. Nowy Testament Ewangelicki polski, w Lipsku. N. 2310.
1727. Nowy Testament Ewangelicki polski, w Lipsku. N. 2311.
1728. Nowy Testament Ewangelicki polski, w Lipsku. N. 2312.
1730. Nowy Testament Ewangelicki polski, przekładu Paljura, w Królewcu. N. 2313.
1731. Biblja Ewangelicka niemiecka, w Gdańsku. N. 2277.
1735. Biblja Ewangelicka litewska, w Królewcu. N. 2284.
1736. Nowy Testament Ewangelicki polski, przekładu Paljura, w Królewcu. N. 2314.

1737. Nowy Testament, *tenże*, *tamże*. N. 2314. w przyp.
1738. Biblja Ewangelicka polska, przekł. Paljura, w Królewcu. N. 2272.
1739. Biblja Ewangelicka litewska. w Królewcu. N. 2285.
1740. Biblja Katolicka polska, przekładu Jak. Wujka, w Wrocławiu. N. 2262.
b. r. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu Wujka, w Wrocławiu. N. 2297.
1743. Biblja Ruska, w Supraślu. N. 2281.
1749. Biblja Ewangelicka niemiecka, w Gdańsku. N. 2278.
1755. Biblja Ewangelicka litewska, w Królewcu. N. 2286.
1768. Biblja Ewangelicka polska, przekładu Paljura, w Brzegu Szlązkim. N. 2273.
1771. Biblja Katolicka polska, przekładu Wujka, w Wrocławiu. N. 2263.
1772. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu Wujka, w Chełmie. N. 2290.
1779. Biblja Ewangelicka polska, przekładu Paljura, w Królewcu. N. 2274.
1798. Biblja Sławiańska, w Poczajowie. N. 2282.

Wiek XIX.

1806. Biblja Katolicka polska, przekładu Jak. Wujka, w Wrocławiu. N. 2264.
1810. Biblja Ewangelicka polska, przekładu Paljura, w Berlinie. N. 2275.
1815. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu Wujka, w Petersburgu. N. 2299.
1816. Nowy Testament Katolicki litewski, w Wilnie. N. 2336.
1819. Nowy Testament Katolicki polski, przekładu Wujka, w Moskwie. N. 2300.
1821. Biblja Katolicka polska, przekładu Wujka, w Warszawie. N. 2265.
1823. Biblja Ewangelicka polska, przekładu Paljura, w Królewcu. N. 2276.
1824. Biblja Hebrajska, (w Wilnie?). N. 2288.

Z dawniejszych wydań Biblji i Nowego Testamentu polskich, jakie udało się zebrać, ku porównaniu textu i oznaczeniu niejakiemu różnic między niemi, pomieszczamy tu miejsce z Listu Pawła Apostoła do Tymoteusza, Wtórego, część Rozdz. 2.

Biblja Leopolity, w Krakowie 1561.

,,A tak ty moy namileyszy synu, posilay się w łasce kthora iest w Chrystusie Jezusie, a te rzeczy kthoreś odemnie słyszał przez wiele swiadkow, zálecay wiernym ludziom, kthorzy będą sposobni insse też nau-

czáć. Prácuy iako dobry żołnierz Jezu Chrystusow. Zadny ktoryć rycerską służy Bogu, nie plećie się swieckiemi sprawami, aby się o-nemu podobał, komu się oddał. Bo y ten kthory się potyka w boiu, nie bywa koronowan, chybá by thak iako przystoi boiował. i t. d."

Biblja Radziwiłłowska, w Brześciu 1563.

„Ty tedy synu moy bądź umocnion przez łaskę, ktora iest w Krystusie Jezusie. A ty rzeczy ktoreś słyszał odemnie między wielą świadkow, poruczay wiernym ludziàm, ktorzy też będą godni ku nauczaniu inszych. A tak ty cierp ucisk iako dobry żołnierz Jezu Krystusow. Żaden ktory walczy nie wikle się sprawami żywota, aby się temu podobał ktory go obrał na rycerstwo. A ieśliby kto też walczył, nie bywa koronowan, ieśliby przystoynie nie walczył. i t. d."

Biblja Leopolity, w Krakowie 1577.

„A tak ty moy namilszy Synu, pośilay się w łasce ktora iest w Chrystusie Jezusie, a te rzeczy ktoreś odemnie słyszał przez wiele świádkow záleeay ie wiernym ludziom ktorzy będą sposobni insze też nauczać. Prácuy iako dobry żołnierz Jezu Chrystusow. Zadny ktoryć rycerską służy Bogu, nie plećie się swieckimi sprawámi, aby się onemu podobał, komu się oddał. Bo y ten kto się potyka w boiu, nie bywa koronowan, chybaby ták iako przystoi boiował. i t. d."

Biblja Wujka, w Krakowie 1599.

„Ty tedy Synu móy, zmácniay się w łásce, która iest w Chrystuśie Jezusie: á coś słyszał odemnie przez wiele świádków, tóż zálécay wiernym ludziòm, którzy sposobni będą y inszych uczyć. Prácuy iáko dobry żołniérz Chrystusá Jezusá. Żaden służąc żołnierzską Bogu nie wikle się sprawámi świetckimi: aby się temu podobał któremu się u-dál. Bo y który ná plácu się potyka nie bierze wieńcá áżby się przystoynie potykał. i t. d."

Nowy Testament Gdański, 1606.

„Ty tedy Synu moy zmacniay się w łásce ktora iest w Chrystusie Jezusie. A coś słyszał odemnie przed wielą świadkow, toż przekładay wiernym ludziom, ktorzy też godni będą ku náuczániu inszych. Ty tedy cierp złe, iako dobry żołnierz Jezusá Chrystusá. Żaden ktory wojuie, nie wikle się sprawámi żywotá, áby się temu podobał ktory go obrał ná żołnierstwo. A iesliby się też kto potykał, nie bywa koronowan, ieśliby się przystoynie nie potykał. i t. d."

Nowy Testament Rakowski, 1620.

„Ty tedy synu moy bądź umocnion w łásce, ktora *iest* w Christusie Jezusie. A *rzeczy* ktoreś słyszał odemnie przez wiele świadkow, te przekłáday wiernym ludźiom, ktorzy sposobni będą y drugich náuczáć. Ty tedy cierp' złe iako dobry żołnierz Jezusa Christusá. Żaden woiuiący nie wikle się *tego* żywota sprawámi, aby się onemu ktory żołnierze przyiął, podobał. A iesliby się też potykał kto, nie bywa koronowan, iesliby się prawie nie potykał. i t. d."

Biblja Gdańska, 1632.

„Przetoż ty synu moj, zmacniaj śię w łásce, ktora iest w Chrystuśie Jezuśie. A coś słyszał ode mnie przed wielą świádkow, tegoż śię powierz wiernym ludźiom, ktorzyby sposobni byli y inszych náucżáć. Przetoż ty ćierp złe, iáko dobry żołnierz Jezusá Chrystusá. Zaden ktory żołnierską służy nie wikle śię spráwámi tego żywotá, áby śię temu, od ktorego zá żołnierzá przyjęty iest, podobał. A choćby śię też kto potykał, nie bywa koronowány, iesliby śię przystojnie nie potykał. i t. d."

Nowy Testament Wujka, w Krakowie 1647.

„Ty tedy synu moy, bądź umocnion w łásce, ktora iest w Chrystusie Jezusie: á cos słyszał odemnie przez wiele świadkow, toż zlecay wiernym ludziom ktorzy toż sposobni będą ku nauczaniu drugich. Pracuy iako dobry żołnierz Jezu Chrystusow. Żaden służąc żołnierską Bogu, nie bawi się sprawami świeckimi: aby się temu podobał ktoremu się oddał. Bo y w gonitwach pracuiący nie bierze wieńca, ażby prawie wygrał. i t. d."

Biblja Gdańska, w Amsterdamie 1660.

Co do litery tak, jak w wydaniu r. 1632. Zob. wyżej.

Nowy Testament Rakowski, w Amsterdamie 1686.

„Ty tedy synu moy, bądź umocnian w łásce, ktora (iest) w Christusie Jezusie. A (rzeczy) ktoreś słyszał odemnie przez wiele świádkow, te przekłáday wiernym ludźiom, ktorzy sposobni będą y drugich náuczáć. Ty tedy cierp złe iako dobry żołnierz Jezusa Christusá. Żaden woiuiący nie wikle się (tego) żywota sprawami, áby się onemu, ktory żołnierze przyiął, podobał. A iesliby się też potykał kto, nie bywa koronowan, iesliby się prawie nie potykał. i t. d."

Biblja Gdańska, w Hali 1726.

Słowo w słowo jak w wydaniu r. 1632. z ortografją tylko zmienioną: moy, zmacniay, iako, przyięty i t. d. nauczáć, ieżliby i t. d.

Przyłączamy także miejsca dwa ze czterech wydań Biblji i Nowego Testamentu Katolickich od Kudrewicza przywiedzionych, w *Miscell. Cracoviensia* 1814. p. 112 nast.

Mat. IV. v. 1.

R. 1556. A wstąpiwssy Jezus w łodkę przewiozł sie y przyssedł do miástá swoiego. Y oto ofiárowali mu páráliżem zárázonego, leżącego na łożu.

R. 1561. A wsthąpiwszy Jezus do łodki przewiozł się, y przyssedł do miástá swoiego. Y oto wneth ofiárowáli mu páráliżem zárážonego, leżącego ná łossku.

R. 1564. A wstąpiwszy Jezus do łodki przewiozł się, i przyszedł do miastá swoiego i oto hnet ofiárowali mu páráliżem zárážonego, leżącego na łożku.

R. 1577. A wstąpiwszy Jezus do łodki, przewiozł sie y przyszedł do miásta swoiego. A oto ofiárowáli mu paraliżem zarażonego, leżącego na łożku.

Łuk. XVI. v. 1—2. i v. 6.

R. 1556. Czlowiek niektory był bogáty, ktori miał włodárzá, a ten był oskárżon u niego, jakoby rozprossił dobrá jego. I wezwał go, y rzekł iemu. Czo to słyssę o tobie? odday lidżbę włodárstwá twego, abowiem już więcey nie możesz włodować.

v. 6. Weźmi zapis twoi, a siądź rychło, nápisz pięćdźiesiąt.

R. 1561. Był jeden Człowiek bogáty, kthory miał włodárzá, á ten był oskarżon u niego, jakoby rozproszył dobrá jego. Y przyzwał go, a rzekł do ńiego: Co to slyssę o tobie? Odday liczbę włodárstwá twego: bo Już więcey nie będziesz mogł włodować.

v. 6. Weźmi szulbrycht, a siądź co rychley, nápiszże pięćdziesiąth.

R. 1564. Był jeden Człowiek bogáty, ktory miál Włodárzá, a ten był oskárżon u niego, jákoby rozproszył dobrá jego. Y przyzwál go, á rzekł do niego. Coż to słyszę o tobie? Odday liczbę włodárstwá twoiego: bo iuż więcey nie będziesz mogł włodować.

v. 6. Weźmi szuldbryff twoy, a siądz co rychley, napiszże pięćdziesiąt.

R. 1577. Był jeden człowiek bogáty, ktory miał włodárzá, a ten był oskárżon u niego, jakoby rozproszył dobrá jego. Y przyzwał go, a rzekł do niego: Co to słyszę o tobie? Odday liczbę włodárstwá twego, bo już więcey nie będziesz mogł włodować.

v. 6. Weźmi cyrograff twoy, a siądz co rychley, napiszże pięćdziesiąt.

2328. Gdy Wujek w swoim przekładzie nowego Testamentu, wytknął *falsze i zdrady* (tych wyrazów używa Zebrowski, w przekładzie Nowego Testamentu przez *Czechowicza* wydanym, Czechowicz wydał (bez miejsca druku i roku, lecz w Rakowie, u Alexego Rodeckiego, r. 1597. (*) Zebrowski p. 104) pismo na swoję obronę, pod tytułem: *Plastr.* — Zebrowskiemu podobało się zbijać *Plastr* Czechowicza, wydaniem tej *Recepty.* W dedykacji powiada: „Wydał Czechowic Minister Nowokczeński pod mury Lubelskiemi, Plastr jakiś, w którym wszystkie stany i swietckie y duchowne, y owszem ziemskie y niebieskie, tak szkaradnie maże, że, by też kto z piekła miał pisać, niemogłby sprośnieyszemi słowy mowić." Twierdzi też że niepodobna jest granic oyczystych ze strony Tureckiey bronić, gdy Nowokrzczeńcy, nowi Turcy, Podgorze i Wołyń osadzą, jako już po części aż pod Kijow podparli: *rychley* (mówi) *ci nas wydadzą, niż obro-*

(*) W Bibljografji N. 2327 wymieniony na powadze Bandtkiego, rok druku 1594, a drukarnia Sebast. Sternackiego.

nią : nie bardzo warownie takimi ludzmi osadzaią się granice, ktorzy przychylnieyszemi są Turkom, niżli Chrześcianom.

p. 8. powiada Zebrowski, że Czechowicz ujrzawszy wydanie Nowego Testamentu Wujka, musiał swój przekład na nowo wydać, i przywodzi wyrazy samegoż Czechowicza z drugiej edycji fol. 1. „Ale obaczywszy wydanie Nowego Testamentu Katolickie, dopiero musiał znowu swoy wydać: y iako sam mowi, *fol. 1. to w nim odmienić i tego poprawić, czemu się z przodku na on czas folgować musiało czemu się i teraz ieszcze po części folgowało.* Toć są słowa iego: iakoby daiąc znać, że go ieszcze trzeci raz ma wolą poprawiać, gdyż musiał czemuś folgować, a nie tak jako jest tłumaczyć." — Miejsce to jest skazówką, że od r. 1577, w którym wyszło pierwsze wydanie Nowego Testamentu Czechowicza, nie było innego wydania aż do r. 1594. Por. NN. 2319, 2323. Na innych także miejscach wspomina Zebrowski w tem dziele drugą edycją Czechowiczowską. Zob. niżej.

p. 12 tak mówi o Czechowiczu: „Niżeś dysputować zaczął, temiś się był zaklął: aby cię Bóg niemotą skarał, ieślibyś fałszu popierał. Rzekli wszyscy, co ich iedno było, Amen. Nie wiele czasu wyszło, ty będąc zdrowym i żadnego bolu nie czuiąc, takeś zamilkł, żeś o tey opoce mówiąc, iako kamień oniemiał, i słowaś więcey Czechowiczu przerzec nie mogł. Czego nie tylko Katolicy zacni ludzie świadkami byli, ale i także Nurkowie. Między inszymi stary on wasz wyrwa Otwinowski (ktory przed 20 lat z pokory swey Nowokrzczeńskiey śmiał się był w Lublinie na Kaplany, na Processyą, chcąc im Monstancyą wydrzeć, aż go niewiasty odpłoszyły), ten opisuiąc tamtę Dysputacyą, nie mogł tego zaprzeć, i przeto tak pisze o tobie Czechowiczu.

Lecz on potym rzekłszy to; nie wiem co się dzieie,
Że tak mówić nie mogę, ięzyk iakoś mdleie.

p. 67. „wiem od twego Budnego, że ty ledwoś gębę Greckim abecadłem pomazał, a chcesz się udadź za Demostenesa.

p. 102. „Powiadasz o jakimsi twoim nowego Testamentu wydaniu mnieyszą formą: nie wiem ktore to wydanie rozumiesz? ia nie widziałem inszego, tylko ono co go twoy Alexi w Rakowie nie *dawno* drukował, tenli to iest albo nie: ktożby to zgadnął? Jeśliż twoy, czemużeś imienia nic przypisał, aby wszyscy wiedzieli, że to onego wielkiego Rabina Żydowskiego Czechowicza wydanie? i t. d."

Z tych słów Zebrowskiego można wnosić, że on znał tylko drugą edycją Nowego Testamentu Czechowicza; że ona wyszła także w Rakowie, a wyrazy *niedawno* drukował, okazują że drukował przed rokiem 1597. — Sam Czechowicz przytoczony od Zebrowskiego p. 104 mówi o drugiej edycji: „*Słowa ktorem ia kładł na kraiu, w text są włożone: z czego tak sie drukarz wyprawował, iż małe miał kraie: prze-*

to wolał często te które były na kraiu własnie w text zaraz włożyć. Ale się mnie przedsię nie dogodziło, ani dosyć stało.

Wreście, mówi Sobolewski, pisma Czechowicza pod tytułem *Plastr* nie znam: wyjątki zaś z niego Zebrowski w swojem piśmie umieścił. Zebrowski nie pisze się jeszcze Jezuitą, lecz wyznaje, iż długo był ich studentem.

2330. Koniec przedmowy taki jest: „Тѣмже молимъ вы, съ всякимъ смиреніемъ, о благочестивый Княже, да воспріимеши сіе рукодѣліе наше отъ насъ боголюбезно, яко *прѣвый овощъ* отъ дому печатнаго своего, Острозскаго, въздающи хвалу всѣмъ благимъ съдѣтелю Богу: яко да сподобитъ, благодатію своею, и сіе желаемое бытійское дѣло, еже начахомъ, съвершити, въ честь и хвалу имени своего святого, въ утверженіе церкви Христовы и въ насажденіе всему народу Рускому; вашему же княжацкому благочестію, съ благородными ти чады, въ вѣчное благословеніе. Сего всегда, отъ могущаго дати, яко раби непрестанно просимъ вашему благочестію получити, въ многолѣтномъ здравіи, съ душевнымъ спасеніемъ, съхраняюще заповѣди его непорочно, въ некончяемыя вѣки, аминь. *Δόξα τῷ συντάξοντι ἅπαντα ἀμήν.*"

2346. Na odwrocie tytułu jest Prolog, który dla ważności tu się kładzie:

Incipit prologus in septem epistolas canonicas.

Non ita est ordo apud Graecos qui integre sapiunt, fidemque rectam sectantur, epistolarum septem, quę canonice nuncupantur, sicut in latinis codicibus invenitur, ut quia Petrus est primus in ordine apostolorum, prime sint etiam eius epistole in ordine cęterarum. Sed sicut evangelistas dudum ad veritatis lineam correximus, *ita has proprio ordini deo iuvante reddidimus. Eşt enim prima earum una Jacobi, due Petri, tres Joannis et Jude una. Quaę si sicut ab eis digeste sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in latinum verterentur eloquium, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnaret, illo precipue loco ubi de unitate trinitatis in prima Joannis epistola positum legimus, in qua etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus, trium tantummodo vocabula, hoc est, aquę, sanguinis et spiritus in ipsa sua editione ponentibus, et patris verbique ac spiritus testimonium omittentibus in quo maxime et fides catholica roboratur, et patris et filii et spiritus sancti una divinitatis substantia comprobatur.. In cęteris vero epistolis quantum a nostra aliorum distet editio, lectoris prudentię derelinquo. Sed tu virgo Christi eustochium* (?) *dum a me impensius scripturae veritatem inquiris meam quodammodo senectutem invidorum dentibus corrodendam exponis, qui me falsarium corruptoremque sanctarum pronunciant scripturarum. Sed ego in tali*

opere nec emulorum meorum invidentiam pertimesco, nec sanctae scripture veritatem poscentibus denegabo,

Explicit Prologus in septem epistolas canonicas.

Ciekawa rzecz wyśledzić wydawcę, który nawet ewangelistów, jak wyraża, poprawił; widać że nie katolik.

Na siedmnastej karcie kończą się listy. Karta 18 *recto* jest próżna *verso* zaś położony po polsku początek Ewangelji ś. Jana, który tu się kładzie.

POCZAVTEK SWIAETE EVANIELIE.

podług sviœtegho Jaana.

V Początku było slouo: a slouo było v bogha: a buog był slouo. To było na počątku v bogha. Wssytkj rzečy przeseń včynijony są: a besz niegho nic nie iest včyniouo. Coz jest včynijono w nim zyuot był: a zzyuot był swiatłosez ludskaa: a swiatłoscz w cijemnoscijakh swiecij: a ciemnosci iey nie ogarnely. Był człowiek poslany od bogha: ktoremu imije bylo Jaan. Ten przissedł na swiadectwo: aby swiadecztwo vydał o swiatłoscij: aby wszytcj wierzili przeseń. Niebyłcij on swiatłosc: ale aby swiadectwo vydał o swiatłoscij. Była swiatłoscz prauaa któraa oswieeca wszelkego čłowieka przikhod'ącego na ten swiat. Na swiecije był: a swiat przeseń včynijon iest: a swiat ie° nie poznał. Uuswee własnee przisedł: a swoijss go ńeprzijeli. Ktorzikolwiek przijeli ij: dał ijm moc siny bozzēi bycz: tim ktorzi wierzą wijmie ie°. Ktorzi nie sekrwie ani svolee cijała: ani svolė meza: ale s bogha narod'eni są. A slouo cijalē stałosie iest: ij mieszkało wnaas: a vid'ielismy khwaale iegho: khwaale iako iednorodnegho od otca: pełnego łaskj ij prawdj.

Ta karta jako lozna i z jednej tylko strony odwrotnej zadrukowana, bywa wydarta w niektorych exemplarzach. Tak jest w drugim exemplarzu Bibl. Ossolińskiego.

Sobolewski nie opisuje charakterów innych tej książki, któreby na jej czas rzucić mogły jakie światło. Z przytoczonego miejsca Ewangelji Ś. Jana, wedle dawności w nim mowy polskiej i ortografji, możnaby druk ten do pierwszych druków hallerowskich policzyć.

2350. Na końcu kalendarz, na przodzie jego te słowa: „Имашь пакъ всей книзе мой любимыи приятелю, хтожъ будеши ея чести. Зачала каждаго посланія черьнымъ вызнаменованы. Початки и конци всякому Апостолу. Яко во церкви Божіи чтется. Ктому и дни мѣсяцеи, въ нихже почынаются. На праздники Божіе и святыхъ его знаидѣшъ положено червенымь. Главы же яко и во всехъ *книгахъ Библіи ветхаго и новаго закона мною на русъкій языкъ выложеныхъ*, што которая всобѣ вкратце замыкаетъ." Z tych słów wnosi Sopikow, że cala Biblja tłómaczona była przez Skorynę. Por. N. 2279.

2352. W epilogu drukarza niektóre szczegóły tyczące się drukarni i osoby w oryginale się wypisują. Początek taki:

„Сія убо повѣсть изъявляетъ откуду начася и како съвершися друкарня сія.”

„Изволеніемъ Отца и споспѣшеніемъ Сына и съвершеніемъ святаго Духа, повелѣніемъ благочестиваго царя и великаго князя Ивана Васильевича всея Русін, и благословеніемъ преосвященнаго Макарія, митрополита всея Руси, друкарня сія съставися въ царствующемъ градѣ Москвѣ, въ лѣто 7071, въ тридесятое лѣто государства его. Сія же убо не туне начахъ повѣдати вамъ, но презѣлнаго ради озлобленія, часто случающагося намъ, не отъ самого государя, но отъ многихъ начальникъ и священноначальникъ и учитель, которые на насъ, зависти ради, многія ереси умышляли, хотячи благое въ зло превратити и Божіе дѣло вконецъ погубити; якоже обычай есть злонравныхъ, и ненаученыхъ, и неискусныхъ въ разумѣ человѣкъ, ниже грамотическія хитрости навыкше, ниже духовнаго разума исполнени бывше, но туне и всуе слово зло пронесоша. Такова бо есть зависть и ненависть, сама себѣ навѣтующи, не разумѣетъ како ходитъ и о чемъ утвержается: сія убо насъ отъ земля, и отечьства, и отъ рода нашего, изгна и въ ины страны незнаемы пресели. Егдаже оттуду сѣмо преидохомъ и, по благодати бого началнаго Ісуса Христа господа нашего, хотящаго судити вселеннѣй въ правду, въспріята насъ любезно, благочестивый государь Жикгимонтъ Августъ, кроль Польскій и великій князь Литовскій; Рускій, Пруской, Жемонтскій, Мазовецкій и иныхъ, съ всѣми паны рады своея. Въ тоже время, съ тщаніемъ умоли государя волеможный панъ Грегорей Александровичь Ходкевича, панъ Виленьскій, гетманъ наивыштій великого князства Литовскаго, староста Городеньскій и Могилевскій, прія насъ любезно къ своей благоутѣшней любви, и упокоеваше насъ немало время, и всякими потребами тѣлесными удовляше насъ: еще же и сіе недовольно ему бѣ, еже тако устроити насъ, но и весь немалу дарова ми на упокоеніе мое..... И когда убо на уединеніи въ себе прихождахъ, и множицею слезами моими постелю мою омочахъ, вся сія размышляя въ сердцы своемъ, да быхъ не съкрылъ въ земли таланта, отъ Бога дарованнаго ми, и тужащу ми духомъ, сія глаголахъ: еда въ вѣки отринетъ Господь и не приложитъ благоволити паки, или доконца милость свою отсѣчетъ, по притчи смоковничнаго неплодствія, яко всуе землю упражняющу? И сего ради понудихся ити оттуду, и въ путь шествующу ми, многи скорби и бѣды обрѣтоша мя, не точію долготы ради путнаго шествія, но и презѣлному повѣтрію дышущу и путь шествія моего стѣсняющу, и просто рещи вся злая и злыхъ злѣе. И тако, промысломъ Божія человѣколюбія, до богоспасаемаго града, нарицаемаго Львова, пріидохъ, и вся, яже на пути случающаямися ни вочтоже вмѣняхъ, да Христа моего пріобрящу..... И помолившумися, начахъ богоизбранное сіе дѣло къ устроенію наверштати, якобы богодохновенныя догматы распространевати, и обтщахъ многащи бога-

шыхъ и благородныхъ въ мирѣ, помощи прося отъ нихъ, и метаніе сътворяя, колѣномъ касаяся и припадая на лицы земномъ, сердечно каплющими слезамя моими ноги ихъ омывахъ, и сіе не единою, ни дващи, но и многащи сътворяхъ, и въ церкви священнику всѣмъ въ слухъ повѣдати повелѣхъ: не испросихъ умиленными глаголы, ни умолихъ многослезнымъ рыданіемъ, не исходатайствовахъ никоеяже милости іерейскими чинми, и плакахся прегоркими слезами, еже не обрѣтохъ милующаго, ниже помогающаго, не точію же въ Рускомъ народѣ, но ниже въ Грекахъ милости обрѣтохъ..... Вѣсть бо всякъ, отъ начала почитаяй вкратцѣ списаную сію исторію, како отъ его милости пана Григорія Ходкевича всякими потребами тѣлесными, пищею и одеждею, удоволенъ бѣхъ, но вся сія нивочтоже вмѣняхъ: не уповахъ на неправду и на восхищеніе не желахъ, богатьства аще и много стекалося, не прилагахъ тамо сердца; но паче изволихъ всякія предиреченныя скорби и бѣды претерпѣвати, да множае умножу слово Божіе и свидѣтельство Іс. Христово......"

„А начася сія книга друковати, рекомый Апостолъ, въ богоспасаемомъ градѣ Львовѣ, въ нейже Дѣянія апостольская и Посланія съборная и посланія св. апостола Павла, по воплощеніи господа Бога и спаса нашего Іс. Христа въ лѣто 1573, февруарія въ 25 день. Молимъ же васъ, любовію духа господа нашего Ісуса Христа, давшаго себе о грѣсѣхъ нашихъ, вси раби благословеннаго Бога нашего: да аще когда прилучится кому вникнути въ сію душеполезную Апостольскую книгу и разумѣти, что потрѣбно и душеполезно, той преже всѣхъ виновнику всѣмъ благимъ и съдѣтелію жизни нашея Богу благодать да воздаетъ; а его милости пану Григорію Александъовичу Ходкевича вѣчныя памяти и съ святыми равнопрестольными, отъ вѣка Богу угодившими, съселенія и съжительства получити да проситъ. Потомъ же сыномъ его милости, пану Андрею Грирорьевичу Ходкевича, пану подстолему великаго князьства Литовского, старостѣ Могилевскому; и его милости пану Александру Григорьевичу Ходкевича, старостѣ Городеньскому, державцу Анньскому, да проситъ душевного спасенія и многолѣтнаго здравія, понеже бо они виновни суть таковыя ползы....."

2353. Na końcu drukarz tak mówi: „повинуяся вашему повелѣнію, но милостиви ми будите богопочтеннiи, милостивый пане скарбный и пане Зенове Зарѣцкій, молюся, вашимъ заповѣдемъ покорившуся и пріемлющу послушанія, напечатахъ сію книгу, глаголемую Псалтырь Давида пророка и царя, и пѣсни Моисѣевы съ избранными псалмы, въ лѣто 7083, мѣсяца генваря 16, а отъ рожества господа нашего Ісуса Христа 1575." Porównać słowa te z temi, które Bandtkie przytaczając błędnie wypisane (H. Dr. K. str. 146), z Zenowe Zarecki (Por. Niesiecki pod nazwiskiem Zarecki) zrobił Senowicareckiy. Rok też od Bandtkie przytoczony 1576, zapewne mylnie. Wszakże słowa końcowe

u Bandtkie: *W sławnom miestie Wilenskom prebywaiuczy w domu blahoczestnych Mużey Kozmy i Łukasza Mamoniczow*, ani od Sopikowa ani od Strojewa nie są przywiedzione.

2355. Na końcu te słowa: „Господи, Боже, Боже, Троица, видимыя и невидимыя твари содѣтелю.„

„Сподобилъ еси насъ недостойныхъ лицемъ въ лице очима оглєдати мужа преподобна, славна и свята, святѣйшого вселенского патріарха Константинополскаго, новаго Рима, киръ Іеремія, въ області королевства Польскаго, великого князства Литовскаго градѣ Вилни (за панованія, Божею милостію, Жыкгымонта третего, короля Полскаго): и по воли тогожъ творца Христа, Бога нашого, въ совръшеню на степень святительства, митрополита, его милости Михаила Рагозы. Святѣйшій патріархъ и его мл. отецъ митрополитъ, зъ отцы епископами, и зо всѣмъ клиросомъ духовнаго причту, и зъ его милостію благороднымъ и преславнымъ воеводою Новгородскимъ, паномъ Теодоромъ Скуминомъ, и зъ иншими князми и панми, православными христіанми и жителми града того, мѣли на мову и обмышленье друкованья книгъ до церквей Божихъ. Про то, за благословеньемъ его мл. отца патріарха и отца митрополита, скарбный короля его мл. великого князства Литовского, панъ Лукашъ Ивановичъ Мамоничъ, и зъ братьею своею, Мамоничми, выдатки и протори своими, выдруковати казалъ сію Апостольскую книгу, въ столечномъ мѣстѣ великого князтва Литовскаго, въ Вилни; которая докончана въ лѣто отъ воплощенья Іс. Христа спаса и Бога нашого 1591, мѣсяца іюня 8 дния. З друкарни дому Мамоничовъ.„

2356. Na końcu: „Лѣта отъ созданія міру 7101, отъ нарожденія Іс. Христа, сына Божьего, избавителя нашего, 1593, мѣсяца ноября 1, сія книга, глаголемая Псалтырь, выдрукована есть въ мѣстѣ Виленьскомъ, въ дому тыпокграфовъ его кр. милости Мамоничовъ. За привильемъ его кр. мл., которимъ то естъ варовано, абы каждый, якогожъ кольвекъ стану человѣкъ, не важился тыхъ книгъ въ панствахъ его королевское милости друковать; або гдѣ индѣи друкованыхъ до панствъ его королевское милости, будь явне, або потаемне, привозить и продавать, подъ виною, въ прывилею меноканою, до скарбу его кор. мил. и подъ утраченьемъ всихъ книгъ „

2358. „До здѣ, еже по Бозѣ, конецъ и съвершеніе пріатъ книга сія, Правило истинаго живота христіанскаго названаа, Божіею милостію, повелѣніемъ же и всѣмъ накладомъ вышеименованаго благочестиваго князя Константина, въ святомъ крещеніи нареченаго Василіа, княжате Острозскаго; сисканіемъ же отъ святыхъ божественыхъ писаній и трудомъ многогрѣшнаго, хуждьшаго въ христіанехъ, убогаго Василіа..... Скончажеся и съвершися книга сіа въ лѣто отъ създаніа міру 7107, а отъ по плоти рождества господа Бога и спаса нашего Іс. Хри-

ошла 1598, мѣс. декамврія, на день святыхъ 10 мучениковъ, иже въ Критѣ спрадавшыхъ, числомъ 23."

2373. Pierwszy Psalm w tych słowach:

Bogosławiony Mąż, jęn nie chodził w radzie niemiłościwych, y też na drodze grzesznych nie stał, y na stolcu wrzedliwości nie siedział.

2. Ale w zakonie pańskim wola iego y w zakonie iego rozmyślać będzie we dnie y w noci.

3. Y będzie, iako drzewo, ktore szczepione iest podle stokow, wod, ktore owoc swoy da czasu swego.

4. Y list iego nie spadnie y wszytki rzeczy, ktorekolwiek uczyni, szczęsne będą.

5. Nietako niemiłościwi, nie tako, ale iako proch, ktory rzuca wiatr od oblicza ziemie.

6. Przeto nie postawaią niemiłościwi w sądzie, ani grzeszni w radzie sprawiedliwych.

7. Iże uznał pan drogę sprawiedliwych y drogą nie miłościwych zaginie.

8. Chwała Oycu y Sinu y Duchu swietemu, iako było na początku y ninie y zawzdy y na wieki wiekom Amen.

2375. Z dedykacji Glabera niektóre szczegóły interessujące tu wypisują się.

Początek: „Oswyecony a wielmożny panie, panie mnie miłosciwy. Gdy Zołtarz Dawida Proroka przez Mistrza Valentego dobrey pamięci z Poznania, w nauce swiętego pisma doswiadczonego na rzecz naszę polską wyłożony (na ten czas gdy w poznaniu kaznodzieyski urząd z wielką sławą trzymał), przyszedł do ręku niektorym z doctorow naszey Sławney nauki Krakowskiey, oni na mię pracą thę włożyli aby za moią pilnością słusznie a rządnie był sprawion y pismem Impressorskim wyrobion."— Z dalszej osnowy pokazuje się, iż przekład ten uczyniony na żądanie Katarzyny Hrabiny z Gorki Wojewodziny Poznańskiej, Matki żony Piotra Kmity, Anny Kmitowej. O pożytkach tego wykładu tak mówi Glaber: „A zwłaszcza to będzie pożyteczno kapłanom prostym, a w pismie S. mało uczonym, gdyż stąd wyrozumieią kczemu się sciąga proroctwo Dawidowo, Bowiem ku Panu Chrystusowi. Nie iszby zołtarz nie mogł być wykładan ku inszemu wyrozumieniu, iako tez y proroctwa insze mogą byc ku rozlicznemu koncu wykładane, co się dziewa miedzy uczonymi, ktorych rozum rozmaicie oswieca duch swięty każdemu z osobna użyczaiąc według swey woley, wssakoż to iest nadoskonalssy wykład ktory się sciąga ku panu Christusowi, gdyż koniec zakonu y proroctwa wsselkiego iest pan Chrystus. Jednak też żołtarz ten nie wyłożon dla ludzi uczonych, a w pismie S. biegłych. Ale na żądanie tey paniey wielmożney iuż namienioney, Przeto mądrze uczynił ten uczony a dobry człowiek M. Walenty, ktory bacząc sposob płci panieńskiey y też iey rozumu, opusciwssy insze

dworne a głębokie wykłady telko tego się iął w ktorym zależy bogomyślność y pobudzenie ku nabożeństwu."

O tłómaczu zaś podaje Glaber wiadomość następną, godzien z tego pochwały, że jej zwyczajem dawnym, nie zaniedbał.

„A com tu położył iż ten M. był dobry człowiek to słowo nie tylko iest mnie samego, ale iest żywych ludzi barzo wiele ktorzy świątość iego żywota wysoce wychwalaią, czego też y W. P. M. iest dobry swiadek. Był rodzic z poznania, zchował się od młodości w Krakowie, gdziess Mistrzem zostawssy prze sławność nauki swey dostał miestca miedzi uczonymi w mnieyssym Collegium. Gdzież będąc, żył niewinnie bes wszelkiey skargi ludzkiey, iakoż w tym trwał y przez wssytek czas żywota swego. Stegoż miestca gdy został Baccałarzem w nauce S. pisma wzięt na kaznodzieyski stolec do Poznania. Tam iakim był kaznodzieią, iako przykładnym, iako złości karał, iako prawdę mowiąc nikomu nie przepuszczał, iako się o ludzie uciśnione zastawiał, wiedzą to dobrze ktorzy iego kazania słuchali, tak isz iego kazanie nie byłać prosta nauka, ale iakoby grom, co tez napisano o Pawle S. Każdi o nim dobrze trzymał y mowił nie tylko ludzie dobrzy ale tesz y nieprzyiaciele iego, ktorym dla prawdy ciężek bywał, musili o nim dobrze trzymać. Ostatecznie dobroć y swiętobliwość iego w tym się ukazała, iż gdy umarł w dobrey starości, nie był ieden w mieście ktoriby go nieżałował, ktoryby też nie żądał być przy iego pogrzebie, y owssem pospolity człowiek tak iego miłował iż tes uczyniwszy złożenie summy pieniężniey kaszdy według swego przemożenia dali iemu zbudować grob barzo sprawny, iako o tym powiadaią ktorzy tego swiadomi. Tak iż się w nim spełniło pismo Ecclesiastici 45. napisane. Był bogu mił y też ludziom ktorego pamiątka iest w błogosławieństwie. Gdyż tedy ten człowiek tak był dobry, a iest pospolita przypowieść, iż dobry ptak dobrze spiewa, nic trzeba się nikomu o to starać, aby ten iego wykład Zołtarza miał być w czym podezrzany, tak iako sie tego wiele naydzie tych czasow w księgach nowych zwlaszcza w pismie niemieckim."

Dalej o edycji tej i ówczesnej cenzurze pisze Glaber:

„Jest też ten wykład przeyzrzany y doswiadczony przez doctory pisma S. nauki Krakowskiey, ktorych to urząd iest od Krola iego Miłości i od biskupow, osobliwie od iego miłości Księdza biskupa Krakowskiego polecony, żeby oni tego pilnie doglądali y strzegli, aby żaden Impressor krolestwa tego nie smiał robic ksiąg żadnych ani przedawać z inąd przywożonych krom ich oglądania, pod winą im ułożoną. A iednak barzo słusznie ich miłość uczynili te zakazanie, by snadź do nas ten jadowity pożar nie doszedł o ktorym u sąsiadów naszych słychamy czego się panie boże pozal, wssakoż to nie iest moia rzecz. To niechay będzie oswiecony a wielmożny panie pirwsze oznaiomienie moiey powolney skłonności ku wassey P. M. przez ten dar mały, nie iżbych ia

sobie przywłaszczał ten wykład Zołtarza tego przez M. namienionego uczyniony, tylko pracę nie małą ktorą podiąłem aby ten Zołtarz w tym rządzie jako teraz iest był postawion, ktorąż trudność może obaczyć wszelki ktoby chciał widzieć a ktemu przyrownać księgi iego własną ręką napisane abo też y wypis ich ktory przy nas iest.— Godziło się było po łacinie ten list pisać W. M. iako panu mądremu y owszem (co rzadko się przydawa miedzi wielkimi pany) w pismie rozlicznym niepospolicie uczonemu. Ale iż to rzecz iest polska, więcey prostym ludziem służąca, przeto miałem na to baczność, aby ten list zalecaiący nie tylko samym uczonym, ale też i pospolitemu człowiekowi naszego ięzyka był iawny. Dan w Krakowie i t. d.

Po tej dedykacji następuje list tegoż A. Glabera po łacinie do Professorów Teologji w Akad, Krak. ktorym poleca ich opiece i obronie ten Psałterz przeciwko uprzedzeniu tych, którzy utrzymywali, że świętych ksiąg w języku pospolitym nie godzi się dawać w ręce ludowi. Z tego listu to zasługuje na uwagę, że A. Glaber z Kobylina, pisze się tu *Andreas Cobylinus*, że Wrobla nazywa *Magister Valentinus Passer Poznaniensis*, i że wspomina inne jego pisma w języku łacińskim, (*quae ille latine scripta satis egregia in rem fidei orthodoxae reliquit*).— Wnosi stąd Sobolewski, iż znany pod nazwiskiem *Valentinus Posnanianus v. Posnanitanus* jest tenże sam *Wrobel.* Pisma jego łacińskie gdzie indziej się wymienią. Nadto pokazuje się iż Andrzej Glaber, i Andrzej z Kobylina (którego traktacik o puszczaniu krwi znamy) jest jedna i taż sama osoba. Chłędowski już na tę myśl wpadał, ale nie wyraził co go do tego mniemania pociągnęło.

2379. Bandtkie H. Dr. Kr. p. 342 tak opisuje to wydanie: „Typ gocki, tytuł w obwódce hocisztychowej, w której na górze orzeł polski, na dole dwa pastorały na krzyż złożone i cyfra M. S. Folio verso, wiersze na herb Piotra Kmity przez Jakóba Przyłuskiego (Przelusius de Jezow servitor) po łacinie. Dalej przedmowa Jędrzeja z Kobylina także łacińska, iż on miał poprawiać dzieło zmarłego Wrobla Kaznodziei Poznańskiego, dokończone d. 27 Sierpnia r. 1543. *ex aedibus nostris Collegii minoris.* Dalej holcsztych wystawujący Dawida z harfą. Poczem następuje sam Psałterz."

2381. Na początku zaraz na odwrocie karty tytułowej zaczyna się dedykacja z następującym napisem: *Naiasnieyssemu Xiążęciu a Panu, Panu Sygmuntowi z bozego miłosierdzia, Krolowi Polskiemu, Wielkiemu Xiędzu Litewskiemu, Pruskiemu, Mazowieckiemu, i t. d. Panu, a dziedzicowi, niektory poddany iego, K, M, Wieczną a powolną służbę swą w skazuie.*— Dedykacja ta bez daty i bez podpisu. Żadnej skazówki z niej wyczerpnąć nie można o tłómaczu.— Po dedykacji następują wierszyki *Ku temu: co by miał wolą czyść xiąszki.* Początek ich:

Prossę kto będzie czedł obacz
A snadz sobie uważyć racz
Aby to wżdy miał na pieczy
Co są w tym pismie za rzeczy. i t. d.

Dla braku jednej karty, nie znajduje się koniec tych wierszy. Pierwszego także *listu* psalmów niedostaje.— Wszystkiego na przodzie byćby powinno kart 4. Na tytule żadnych ozdób drukarskich nie ma. Textu łacińskiego nie ma. Tłómacz jest raczej parafrastą niż tłómaczem, zupełnie różni się od Wrobla. — Wypisuje się tu Psalm drugi cały z modlitwą. List 2.

Quare fremuerunt gentes. Ps. Secundus.

Argument wtory.

Isz myal nastać krol od Boga sprawiony.

Tu iawnie prorok wysławia, iako ludzie mieli się sprzeciwić ustawam pana nassego. A iaką też miał dac Bog mozność synowi swemu, nad sserokością nieba y ziemie, y iako go iawnie prorok wyznawa, być prawym synem bożym, y krolem wsselyakiego stworzenia.

Psalm wtory.

Ktore ssaleństwo wzrussyło postronne narody że miedzy sobą tak zwolili, ysz sprawy boskiey ktorą w zakonie swym uczynił za nic sobie nie chcą mieć.

A owssem ci ktorzy są przełożeni na ziemi krole y książęta uczyniwssy radę z iednoczili sie na przeciwko panu y na przeciwko pomazancowi iego.

Y zrzekli sie tak społu przeczechmy sie wdali wtak niewolne posłussenstwo a owssem rozerwiemy ty związki okolo siebie, a nie bądzmy posłussni tym tak srogim ustawam ich.

A ty przegroski ich nic inssego nie czynią, iedno żart przed obliczuością onego pana, ktory wszytki niebieskie sprawy sprawuie.

Abowiem gdy mu sie zwidzi iedną srogą postawą samą, wyrzuci wszytki sprawy ich a zagniewawssy się mało, wniwecz obroci wszytki rady ich.

Abowiem powiada pan, iż ia niefolguiąc nikomu obrałem sobie krola, ktory mi sie upodobał ktoregom przełożył nad wszytkim zebranim ludzkim, y wktorymem umyslił wssytki K stałty (sic) bostwa swego osobliwie obiawić.

A ia też ten krol stei powiesci iuż biorę kstałt a decret ten iako twardem zapisem u siebie umocniony mam, co pan moy rzekł do mnie Synes ty moy miły iest, abowiem iam ciebie diś sobie urodził.

A ieśli tego będziesz odemnie potrzebował, jaką prawą oyczyzną; dziedzycznym prawem, dam ci posieść wszytki narody ludzkie, a ros-

kazowanie twoię będzie rosserzone, as do ostatecznego końca wssytkiey ziemie.

A iesli być sie kto chciał sprzeciwić, snadnieć to przydzie skarać, wziąwssy w rękę sceptrum twoie krolewskie, a nieynaczey iako zdunowi garnek stłuć, ktory był mało przedtym uczynił.

Przeto zrozumiawssy, temu uznaycie sie, wy ktorzy iestescie przełozonemi na swiecie a przypuśććcie k sobie to łaskawe napominanie, wy ktorzy sądzicie ziemię.

A odłozywssy ty wasse żartowne sprawy, na stronę z wielką radością, udawaycie sie v posłussenstwo, temu panu, a kochaycie sie, ze wam iest dan taki krol, maiąc też to na pieczy co zacz iest, a iako iest rzecz strassliwa, aby miał być wczym obrażon.

A isz wam iesscze syna swego przełożył ubłagayćie go, iako nalepiey możecie nabywaiąc łaski iego. Abowiem snadz by sie mogł rozgniewać iesli byscie od słussney drogi zbłądzili.

Bo iesli by się swami chciał obchodzić iako sprzeciwniki tu byscie dopiro poznali iako są to ssczęsliwi, ktorzy się kochaią w tym iż sie w dali w posłusseństwo iego. Chwała Bogu Oycu etc.

Modlitwa.

„Boże wssechmogący nasz tak iako tu prorok wysławia, że ty będąc słowo oycowskie iesteś przedwssemi początki od niego narodzon: a poruczonoć iest w moc posłussenstwo wssey sserokosci swiata: nie raczysz miły panie rościęgać nad nami srogości swoich: abyś nas miał potłuc: iako skorupy niepotrzebne, ale nas radssey thak sprawuy: iżbyśmy mogli tobye zrozumieć: panu swemu: a wyznawać cie krolem y panem swoym. A wtem zrozumieniu: tak trwać wnaukach twoich: w prawdzie: y sprawiedliwości: iako bychmy sobie mogli zasługować świętą łaskę twoię. Oycze nasz i t. d.”

Tłómaczenie to psalmów, mówi Sobolewski, nie jest podług wulgaty łacińskiej: lecz bardzo przystępuje do łacińskiego wydania przez Jana Campensa ktore Dantyszkowi przypisał: tak iż zdają się być z tego wydania tłómaczone — W ogólności o psalmach Dawida śmiało twierdzić można, iż filolog znający języki dawne, ducha starożytnej poezji, i historją Dawida, nigdy tego w nich nie znajdzie, co w swych niedokładnych przekładach upatrzyli Teologowie, a co jeszcze bardziej w swoich marzeniach wykładami lub kommentarzami zwanych utwierdzić starali się.

Jeżeli z rzutu oka sądzić godzi się z jakąś pewnością, rozumiałbym, mówi dalej Sobolewski, iż ten przekład wyszedł z drukarni Macieja Szarfenbergera. A jeżeli domysły mają miejsce w takiem zdarzeniu, gdzie żadnych skazówek do domysłu prowadzących nie ma, rozumiałbym że to jest ów sławny, a od Załuskiego niewidziany, i od nikogo nieopisany Psałterz Mikołaja Reja z Nagłowic.

A ponieważ Zygmunt I. umarł r. 1548, zatym Psalterz ten wyszedł przed tym rokiem, jako temuż Królowi przypisany. Różni się zaś ten Psałterz, od tego, który wyszedł w Krakowie u Macieja Wierzbięty r. 1558 in fol. a zatym i od tego, który Lutrzy wydali r. 1554 w Królewcu: gdyż Krakowski iest przedrukowaniem Królewieckiego (Zob. Oloff's Polnische Liedergeschichte p. 245). — W Psałterzu Krak. 1558 r. w Psalmie XVI jest: „Bowyem zostawic nye raczysz w pyekle dusze moyey. Lecz yą zbawisz wedle mocney obietnice swoyey, a nye dasz swyętemu twemu wiecznie zostac w grobie, aby myał yakie skażenie obeźrzeć na sobie." To miejsce w psałterzu niniejszym tak wyłożone: „Abowiemem tego ist (sic) iż przy piekle nie ostawisz dusse moiey, a snadz y żadnemu kto by iedno wyrozumial dobrotliwości twoiey, nie dopusciss żadney skazy miec na sobie."

Jedna tylko, lecz bardzo słaba skazówka stawi się, mówi dalej Sobolewski, dla której domyślaćby się można, że to jest psałterz Reja, a to, iż Trzecieski w życiu jego powiada: „Ktory Psalterz z *modlitwami* też bardzo radzi ludzie *y czytali y spiewali*"; a właśnie w tym Psałterzu po każdym psalmie znajduje się *modlitwa*: jak i tytuł dzieła y wyiątek z niego wyżey przytoczony okazuje. — I to jeszcze za skazówkę służyć może, że autor nienazwany na tytule: niepodpisany w dedykacji, a na czele jej mieni się tylko, *niektorym poddanym* J. K. Mci: Trzecieski też w tymże żywocie twierdzi, że Rej na żadnem swem dziele imienia swego nie kładł, mówiąc iż się wstydzi, że będąc nieuczonym miotał się prawie jako z motyką na słońce.

Następna okoliczność zdaje się także wspierać to mniemanie, i niejako pomagać do oznaczenia czasu w którym ten Psałterz drukowany. Turnowski wydając Psałterz Macieja Rybińskiego powiedział:

„Rey zaczął Sauromatom wykrzykać psalm boski,
„Ktory w tak foremny rym uiął Kochanowski."

Trudno jest mniemać, żeby Turnowski nie wiedział o przekładzie Wrobla, którego pierwsze wydanie wyszło roku 1539. Liczne bardzo wydania tego przekładu z trzech różnych drukarń Krakowskich, każą sądzić, iż przekład Wrobla był powszechnie znany. Wypadałoby ztąd, iż Psałterz, który Turnowski Rejowi przypisuje, wyszedł przed rokiem 1539. Inaczej nie można pojmować wyrazów jego, chyba przyznając mu niewiadomość i omyłkę. Pan Bentkowski pisząc, iż Psałterz Reja wyszedł *podobno około r. 1555*, i chcąc pogodzić z tą datą wyrazy Turnowskiego, domyśla się, iż on chciał tylko wyrazić, że Rej pierwszy *wierszem* psalmy przekładał: gdyż Wrobla tłómaczenie jest prozą. Ale i ten przekład, który tu Rejowi przyznaje się, nie jest *wierszem* i Turnowski niekoniecznie przez wyrazy: *Rey zaczął wykrzykać psalm boski*, rozumiał przekład wierszem.

Cały ten wywód Sobolewskiego, nie opiera zupełnie, wyznać należy, kwestji co do *Psalterza Reja* i nie dowodzi aby niniejszy Psałterz był jego dziełem. Ochota dobrego Reja do wierszów, każe się domyślać, że psalmy wierszem przekładał. X. Juszyński (II. 125) domyśla się, że pojedyncze psalmy u Wietora, Unglera, Łazarza drukowane, były dziełem Reja, (zobaczyć niżej przy kancjonałach), ale i to nie jest bez trudności, że przy psalmach wspomnionych modlitwy się nie znajdują.— Ze wzmianki Trzecieskiego o Psalterzu Reja, u Bentkowskiego (T. I. p. 260) wymienionym, oddzielnego numeru nie zdało się robić, którego miejsce, Psalterz ten przez Sobolęwskiego widziany niech zastąpi. Cała rzecz jednak potrzebuje wielu zbliżeń i roztrząśnień. Daje ona jeszcze powód Sobolewskiemu do uwag o czasie urodzenia Reja, w czém tak się tłómaczy:

Zdaje się iż podanie Trzecieskiego jest mylne, który naznacza za czas urodzenia Reja, rok 1515, jakkolwiek Bentkowski wywodem historycznym stara się je utwierdzić. Najpodobniej urodził się Rej r. 1505 lub 1504. Trzecieski pisze że: „Stanisław Rej, ojciec naszego Mikołaja, miał drugą żonę Barbarę Herburtownę, *ktora była została wdową po zacnym człowieku, po Zurawinskim, ktorego byli poymali Turcy na Bukowinie za Alexandra Krola, ktory potym tamże w tym więzieniu w kilka lat umarł.* Tamże w Rusi potym mieszkał (Stanisław Rej), tamże się mu z tej Herburtówny urodził syn, ten to Mikołaj, w miasteczku Zorawnie, które dzierżał nad Niestrem niedaleko Zydaczowa, *w mięsopustny wtorek roku Bozego 1515.*"— Oloff naznacza rok urodzenia Mikołaja 1505. Bentkowski odrzuca podanie Oloffa i trzyma się Trzecieskiego, dla tego iód, iż Żurawiński pojmany był *na Bukowinie za Krola Alexandra* i umarł *po kilku leciech w więzieniu*, jak też Niesiecki T. III. 858. T. IV. 758 zaświadcza.— Stąd wnosi Bentkowski, „iż pojmanie Żurawińskiego prędzej nastąpić nie mogło, jak w r. 1502, jako roku Koronacji Alexandra: że zaś dopiero po śmierci Żurawińskiego Barbara w drugi związek małżeński wstąpiła, nasz przeto Mikołaj w 1505 r. na świat przyjść nie mógł; 2re, iż Trzecieski jako współczesny Reja, i w swojem podaniu zgadzający się z historją, ma tu największą powagę."

Zdawałoby się na pierwszy rzut oka, iż nie ma co zarzucić przeciwko tym wnioskóm. Lecz skoro pierwsze zasady dowodów są fałszywe, i wnioski fałszywe być muszą. I w rzeczy samej, dziwować się należy, mówi Sobolewski, że P. Bentkowski nie dostrzegł w słowach Trzecieskiego niedokładności, która podaje w podejrzenie r. 1515, przez niego jako rok urodzenia Reja naznaczony. Widocznie Trzecieski błądzi, mówiąc, iż Żurawiński *pojmany był od Turkow na Bukowinie za Krola Alexandra.* Wiemy, że klęska, którą Polacy na Bukowinie od Wołochów ponieśli, miała miejsce r. 1496 za Króla Jana Olbrachta, kiedy Alexander, naówczas tylko wielki Książe Litewski, nawet nie

znajdował się na tej wyprawie przeciw Stefanowi Wojewodzie Wołoskiemu. Jeżeli więc był pojmany na Bukowinie Żurawiński, nie mogło to być roku 1502, jak wnioskuje P. Bentkowski, lecz na kilka lat przed r. 1502. Pozostaje jeszcze trudność w tem wyrażeniu Trzecieskiego, że *od Turkow* Żurawiński był pojmany: lecz ta trudność nic nie znaczy, bo lubo wojna była z Wołochami, miał jednak w tej wojnie Stefan, Turków i Tatarów ku pomocy, jak wyraźnie świadczy Stryjkowski p. 674. (ed. Królewiec.) „A Stefan Woiewoda więcey niż pogańskiej srogości nżywaiąć, wszystkich ktorzykolwiek w moc jego przyszli, przed oblicznością swoią pobić kazał, a których *Turcy* albo Tatarowie poymali, tych w niewolą zagnali" i t. d. I znowu p. 675 nast. „Wiele smutku i załości społu wszystkim w Polszce ta wyprawa nierządna, a niesprawna natenczas przyniosła, słysząc o cnych a zacnych Paniech, takież Rycerzach, iedny był *w Turcech*, drugie w Tatarzech" i t. d. Mógł zatem być Zurawiński od Turków na Bukowinie pojmany. Zamiast więc tego co Bentkowski powiedział, iż podanie Trzecieskiego z historją się zgadza, powinien był powiedzieć, że się historji przeciwi, i że nic nie przeszkadza do przyjęcia r. 1505 za rok urodzenia Reja. Widoczna jest pomyłka Trzecieskiego co do historji; druga zaś co do roku, może być omyłką drukarską. Gdybyśmy nawet przypuścili, że Żurawiński był pojmany w czasie wtargnienia Stefana z Turkami i Tatarami na Podole i na Ruś w r. 1498, zawsze żona jego w kilka lat po jego śmierci mogła pójść za mąż za Stanisława Reja i w r. 1505 urodzić Mikołaja.

Jeszcze jeden dowód że Rej nie mógł się urodzić r. 1515. Przy dziele jego *Wizerunk własny żywota człowieka poczciwego etc.* drukowanem r. 1560 znajduje się przedmowa datowana r. 1558 i portret Reja z wyrażeniem iż robiony jest w 50 roku jego życia. Przypuściwszy więc, że portret był zrobiony w tym roku, w którym Rej dzieło swoje skończył i napisał dedykacją, wypada iż w roku 1558 miał lat 50, a zatym urodził się r. 1508. Ale cóż nam zabrania wnosić, że jak druk samego dzieła dwóma laty poźniejszy jest od dedykacji, tak dedykacja może być trzema laty poźniejsza od portretu, czyli że portret robiony r. 1555. Przy Apokalipsie Reja wydanej r. 1565 jest tenże sam portret Reja, ale podobny wniosek z tej okoliczności wyciągniony byłby fałszywy.

Jeszcze jeden dowód że Rej urodził się r. 1505. — Friese powiąda: *Rey mourut l'an 1569 comme on peut le voir par ce Chronodistichon:*

ReIVs CessIt In astra, saLes perIere IoCIqVe
NeC taLeM IngenIo LeChIa forte feret.

Il n'avait que 64 ans.

Podanie to Friesego zgadza się bardzo z domysłem w poprzedzającym dowodzie wytkniętym: wypada bowiem bardzo dobrze, że jeżeli Rej w 1569 miał lat 64. więc w r. 1555 miał lat 50. Te dwa o-

statnie dowody wspierając siebie nawzajem, zdają się wskazywać oczewiście, że Rej urodził się r. 1505.

2384. W dedykacji, drukarz Mikołaj Szarfenberger, powiada: „A iż Psalterz...... iest iedna cząstka potrzebna nauki pisma Swiętego: Przestom on na uprzeyme żądanie wiele bogoboynych y uprzeymych ludzi, nie lituiąc nakładu, dałem *powtore* (*) z wykładem obfitszem wydrukować, aby tak nie tylko ludzie uczeni, ktorzy pisma Łacinskie rozumieią, ale też y prostaczkowie ięzykiem swym własnym on czytali y uczyli się.

„A iż pirwey pod obroną Jego miłości Pana Piotra Kmity, Grabie na Wyśniczu, sławney pamięci Woiewody y Starosty Krakowskiego, były przypisane: Przesto y ia nie chciałem żadnemu inemu tich Swiętego Krola ksiąžek, iedno W. M. swemu Miłosciwemu Panu zalecić, iako własnemu Siestrzencowi onego zacnego Kmity Senatora Polskiego, ktorego Obras Wasza M. na osobie swey z wielką u ludzi powagą nosić raczysz...... Aby tedy ludziem tak potrzebne ksiąszki były wdzięcznieysze, W. M. ony pilno zalecam y pod Imieniem Waszey miłości mego Miłościwego Pana powtore na swiat wypuszczam...... Dan S Krakowa w piątek przed Swiętym Maciejem. Roku Pańskiego. 1567." Po dedykacji holcsztych wyobrażający Dawida. Druk gocki, bujniejszy w texcie polskim, drobniejszy w wykładzie: w texcie łacińskim, łaciński.— Nie mam tu pod ręką, mówi Sobolewski, innych edycij, żebym mógł osądzić w czem wykład ten jest obfitszy od wykładu w edycji poprzedzającej. Nie wiem, czy Mikołaj Szarfenberger wspominając pierwszą mówi tu o swojej własnej, czy też przez innego drukarza wydanej.

Że tłómaczenia psalmów w ogólności nie są zawsze wierne, a ich wykłady zupełnie naciągnione niech służy za dowód *np.* jeden werset z psalmu 17 p. 38 *verso*.

Magnificans salutes regis eius: et faciens misericordiam Christo, Suo David et semini ejus usque in seculum.

Albowiem ty wielmozne czynisz zbawienie krola twego,
A czynisz miłosierdzie Krystusowi twemu, synowi Dawidowemu y plemieniu iego aże na wieki.

Wykład: To iest, obiawiasz iako Krol, twoy miły Syn Pan Jezus Krystus uczynił zbawienie rodzaiu ludzkiego.

Cała omyłka zależy od nietrafnego wytłómaczenia wyrazów: *Christo suo David*, które nic więcej nie znaczą, jak *Pomazańcowi swemu Dawidowi*, ale nie *Jezusowi Chrystusowi synowi Dawidowemu*.

Psalm 17 i 18 podług zwyczajnego podziału razem tu są złączone, a Psalm 19 oznaczony liczbą 18.— Musi zaś który z Psalmów być znowu na dwa rozdzielony, bo liczba wszystkich jest i tu 150.

(*) Bandtkie H. Dr. K. P. I. 178. uważa, że ten wyraz *powtóre*, to samo znaczyć może co łacińskie *iterum*, to jest *znowu*.

Psalm 18. werset pierwszy p. 39.

Coeli enarrant gloriam Dei et opera manuum eius annunciat firmamentum.

Niebiosa rozsławiaią chwałę Bozą, a mocne niebo (*firmamentum*) uczynki rąk iego obiawia.

Na to proste wyrażenie wielkości i potęgi boskiej, które nie potrzebuje wykładu, mamy tu następne objaśnienie:

„*Niebiosa*) to iest, Aniołowie z nieba. A to się sstało gdy przy narodzeniu P. swego spiewali: *Chwala na wysokości miłemu Bogu. A na ziemi pokoy ludziem dobrey woli.* Przez niebiosa też rozumieią się Apostołowie y Zwolenicy Pana Jezusowi ktorzy też rozsławiali chwałę Bozą kazaniem swoim. A dobrze są wezwani *niebiosa*: bo byli wysoko podniesieni przez swiątość żywota y rozumem wielkim oswieczeni.

Niebo mocne) to są Apostołowie umocnieni posileniem ducha swiętego, ci obiawili uczynki Pana Jezusowe, iako iego zmartwychwstanie, w niebo wstąpienie, ducha zesłanie, grzechow odpuszczenie y insze dobrodzieystwa iego swiętey miłości."

Ktoby się tego spodziewał, dodaje Sobolewski, że wyrazy *Coeli enarrant gloriam Dei* etc. zawierają w sobie to wszystko, co nam powiedział kommentator?

Układ Psalterza tego, jak pisze Bentkowski w notach własnoręcznych do swego dzieła, taki jest: na czele każdego ze 150 psalmów, tu *Pieniem* nazywanych, naprzód argument czyli treść w polskim języku, daley wiersz łaciński (nie linja ale ucinek, czyli odstęp, na które psalmy zazwyczaj się dzielą) rzymskiemi literami, potym tłómaczenie polskie gockiemi literami, wykład jego (*wyrozumieniem* tu nazywany) także po polsku charakterem gockim drobniejszym. Podobnież za drugim, trzecim i t. d. wierszem łacińskim. Por. o tem wydaniu Psałterza, Lelew. Bibl. Ks. II. p. I. 177, II. p. 191 nast. 426. nast.

2385. Żałować należy, iż Bentkowski żadnego opisania nie uczynił, jak godziło się, *pierwszego* wydania Psałterza Kochanowskiego r. 1578 jeśli je tylko sam kiedy widział. Że pierwsza to była praca Jana Kochanowskiego, która na widok wyszła za życia jego, widać z tych wierszów do Myszkowskiego na czele Psałterza:

„Żniwa swego pierwszy snop tobie ofiaruię
Cny Myszkowski!"....

i z przedmowy Januszowskiego do wydania pism Jana Kochanowskiego r. 1585 i w poźniejszych wydaniach.

2385 p)(*) Przedmowa do Czytelnika: „Mieliśmy dawno tę wolą, Czy-

(*) Pomyłką druku, w spisie bibliograficznym, Psałterz ten zamiast numeru oddzielnego wmieszczony jest między wydania Psałterzów Kochanowskiego, ze znakiem p).

telniku miły, abysmy byli dla pospolitego pożytku wydali sam Psalterz Dawidow, iako ies w Bibliey Polskiey wydrukowany, ale prze trudnosci insze do tegosmy przyść nie mogli: aż theraz za prośbą niektorych ludzi nabożnych do tego przywiedzieni, opusciwszy insze rzeczy na stronę, umyślilismy to przedsięwzięcie swe dawne skończyć. Ale wiedząc ze Psalterz porządkiem Koscielnym położony miałby być pożyteczniejszy, tedysmy tey prace nie zalowali, wziąwszy nowy Brewiarz Rzymski, teraz nowo przez PIVSA V. Oyca Swiętego Papieża, na Concilium Tridentskim postanowiony, statecznie sye mu przypatrzywszy, według thego wszystkosmy położyli; iż ieśliby był ktory człowiek Chrześćijański, ktoreykolwiek płci, coby nie wiele w szkole, albo w Łacińskim ięzyku ćwiczony był, a pragnąłby przypatrzyć się porządkowi Kościoła Swiętego, Powszechnego, Apostolskiego Rzymskiego, albo też iesliby chciał, y thę wolą miał, nabożeństwo swoie prowadzić porządkiem kościelnym, aby mu tym snadniey przyszło i t. d.

2386. Dedykacja Stanisławowi Karnkowskiemu Arcyb. Gniezn. — Po wydaniu Nowego Testamentu w r. 1590, wziął się Wujek do Starego, a ten od wydania w Polskim języku Psalmów Dawida zaczął. Zdając sprawę w tej dedykacji z pracy swojej, najwięcej sili się na to, aby dowiódł, że łacińskie tłómaczenie (vulgata) od Kościoła Katolickiego przyjęte, jako z greckiego tłómaczenia przez LXX tłómaczów, duchem ś. natchnionych, zrobione (o czem już ś. Hieronim powątpiwał) daleko jest doskonalsze, niżli oryginały Hebrajskie, i poźniejsze z oryginałow tłómaczenia. Przekładał tedy nasz Wujek z łacińskiego ięzyka, dokładając się jednak przekładu Greckiego i samego oryginału, a niektóre różnice na brzegach położył. — Pod każdym psalmem są adnotacje najczęściej dogmatyczno-polemiczne: na końcu regestr rzeczy celniejszych. Przypisał Karnkowskiemu z tych przyczyn: że jest pobożny i w księgach świętych kocha się; że mu winien okazać wdzięczność tak osobistą za doznawane od trzydziestu lat dobrodziejstwa, jako też powszechną całego Zgromadzenia Jezuitów za fundacją Collegium Kaliskiego, a wsparcie Poznańskiego; że nakoniec chciał swemu Psałterzowi, przypisaniem głowie duchownych w Polsce, wziętości i powagi przydać.

2394. To wydanie przypisane Hrabiankóm z Leszna, sześciu córkóm Rafała, Kaszt. Wislic. przez Ferbera.

Przy tych dwóch Toruńskich wydaniach znajduje się 12 wierszy Turnowskiego poświęconych pamięci M. Rybińskiego Zborów Wielkopolskich Superintendenta.

Rey zaczął Sauromatom wykrzykać Psalm Boski,
Ktory w tak foremny rym ujął Kochanowski
Ze go ieszcze do tych dob nikt w tym nie celuie:
A przecie y Rybiński prace nie załuie i t. d.

W tem wydaniu dwie kartki Psalmów są dodane, na których są: *Zakon albo boże przykazanie — Poselstwo Nowe S. Ewangeliey — Zgon szczęsny Symona Sgo* — wszystko z notami, oprócz tego *Katechizm k woli Zapraszaiącym się w Nabożeństwo Chrześciańskie, nowo wydany*. 1618. w Toruniu. 12. przeszło 8 arkuszy.

2406. Pyotr Poznáńczyk Sláchetnemu y sláwetnemu Pánu Janowi Lubomelskiemu wssego dobrego od pána Bogá życzy.

Uczyniłemci ná żądánie wassey miłośći panie moy łáskáwy: iżem przełożył z łáćińskiego na polskie: pilnośćią iakom nawiętssą mogł: Eklesiásticum: chcąc sie iáko y wsselką inssą zasługą tym V. M. záchowáć. Ktory V. M. ofiáruię prossąc aby V. M. błądy y niedostátki wdobre obracał: tudźiesz y od nieprzyaćieli złorzeczących bronił. Zátym sie łásce W. M. poruczam. Dano wlublinie xvi dnia. Xiężycá Lutego. Látá od náro. Bożego M.D.XXXV.— Porównywając rok wydania, (1541) z rokiem dedykacji, zdaje się iż to nie pierwsze wydanie. Zob. o drukach pol. Wietora, Bandtkie H. Dr. Krak. 249 nast. H. Dr. Kr. P. T. I. 161 nast.

W samém tłómaczeniu są wyrazy, na brzegu niekiedy innym wyrazem oddane. *np.* A6 *verso*: *a niekwap sie ku czasu obwiedzienia*, na brzegu dodano, *alias smierci*. B2 *verso*: *Zgromadzenie pyssnych niebędzie zdrowie: bowiem prątek * grzechu będzie wykorzenion w nich a niebędzie rozumian* * alias *wymowka*. (Linde tego znaczenia nie przytacza).— B6 *verso*: y *oznaymienie* * nagorsse na tego ktory ma dwoiaki język * alias *przeklinanie*. — C *verso*: Nyeczyń złych rzeczy a *niewzyimą* * cię. alias *zachwycą*.— C6 Z *skoczą* * nie byway ustawicznie: ani iey słuchay abyś snadź nie zginął wmożności iey. * alias *z staniecznicą*.— D. Dla tego nie uczcił pan Bog *seścia* * złych. alias *sgromadzenia*.— F4. Kto sie raduie zniesłussności: będzie *obwinion*. * * alias *obiawion*.— F6. Ządza przez *iayka* * zgwałciła pannę. * alias *czyścieńcza*.— F6 *verso* ale *iurny* * y nie opatrzny nie będzie patrzał czasu. * alias *zły*.— J3 *verso*, *Dęga* * biczowa czyni siność. * alias *plaga*. — J4. a związanie * iego iest *związanie miedziane*. * alias *łancuch*.— K2 *verso*. Czuyność y *żołć żołta* * y gryzienie: iest mężowi obżarłemu. * alias *kolera*.— L. a iako *niewiasty rodzące* * *alias *ssesci niedziałki*. L3 *verso*: Wdzięczny dar ofiaruie kto ofiaruie *zemlę* * *alias *chleb z czystey mąki*.— L7. Komu wierzy kto niema *gniazda* *? a skłaniaiąc się kędy by kolwiek *omirzknął* * iako *potkasany* * łotr wyskakuiąc *z miasta do miasta*. *alias *domu* *alias *skrił sie*. *alias *gotowy ku złemu*.— L8. aby snadź nie *wetknął kolu w ziemię* * *alias *radziłbyć co nieprzespiecznego*.— M2 *verso*: Day słodkość y pamiątkę ofiary chleba *zna-czystssey mąki pssenicżney* * *alias *zemły*.— M3. A dla *obmowki* * płacz gorzko ieden dzien *alias *oskarzenia*.— M4. Serce swoie wyda (zdun) aby dokonał *glazowania* * *alias *wystrychnienia*. — N7. *Sędzina* dziwna sprawa nawyssego *alias *okrasa*. O4. Odzienie swięte złotem y *iacyntem*,

y *pawłoką** alias *szarlatem.*—P7. iako *sędzina złota oboiętna** przypiękrany wszelkiem kamyeniem drogim *alias *iako kubek złota oboiętny* i t. d.— Jest więcej podobnych gloss, ale dla oberznięcia brzegów, nie można było ich wyczytać. Niektóre z nich nie są glossami, lecz warjantami.

2414. W przedmowie do Dantyszka, dat. z Norymbergi 3 Maja, daje zdanie o wulgacie łacińskiey psalmów, temi słowy: *Quisquis autem fuerit autor huius editionis, qua Ecclesia utitur, mea non multum refert, hoc unum tantum affirmo indignam esse, quae divo Hieronymo tribuatur. Constant hunc per omnia graecam editionem sequutum.* — Twierdzi też o 72 tłómaczach pisma ś. na grecki język, że oni tylko pięć ksiąg Mojżesza przetłómaczyli; szczerą bajką być mieni owe podanie, dziś jeszcze świątobliwie przez lekkowiernych powtarzane, że każdy z nich w osobnej komorze był zamknięty, a gdy swoje tłómaczenia porównywali, zgodność co do joty, jak mówią, postrzegać się dawała.— *Haec pauca*, mówi dalej, *non sine causa commemorare libuit propter receptam sed perniciosam persuasionem in Graecis de Septuaginta, et Latinis de vulgata editione, quod ea sit divi Hieronymi, atque ob id in neutra quicquam mutare ex ipsis hebraicis fontibus liceat, cum exstet iuxta hebraicam veritatem editio alia, quam certissimum est. esse ipsius Hieronymi, quamvis ecclesia, nescio quomodo, eam non receperit. Qui ergo nunc conatur melius quiddam afferre, quam usu receptum est, non diversum a Hieronymo cum iniuria sanctissimi et doctissimi viri facit, sed idem penitus quod olim faciebat ipse.*"— Ztąd można sobie wnosić, dodaje Sobolewski, iak sprawiedliwie nasi uczeni rodacy heretykami zwani, starali się o przekłady ze źródłowych języków, a nie przestawali na wulgacie; i że mieli powód do twierdzenia (jak *np.* Budny w przedmowie do Biblji), że niesłusznie wulgatę Hieronymowi przypisywano.— I to także uważać trzeba, jak swobodnie Jan Campensis Dantyszkowi Biskupowi prawdę wynurza.— Nie było jeszcze naówczas Jezuitów: poźniej takie twierdzenia były iuż dostateczne do potępiania ludzi; a myśleć nie godziło się nikomu tylko tak jak Jezuici myślili.

2415. Dedykacja zaraz na odwrocie tytułu zaczyna się:

„*Reuerendissimo Patri, Domino Petro Thomitio, Episcopo Cracouiensi, Regni Polonię Vicecancellario. Joannes Campensis S. P. D.*

„*Non habeo in pręsentiarum aliud, modis omnibus ornatissime Pręsul, quo gratias referam pro humanitate et munificentia erga me tua, quam chartaceum hoc munusculum, in tua mihi Sarmatia natum, quod ideo spero ingratum non fore, quamvis rude sit, et parum expolitum, quod sciam te, ut Pręsulem decet, sacrarum literarum esse amantissimum. Cuius rei vel hoc unum esse potest certissimum argumentum, quod studiosissime, majoribus, quam mea tenuitas meret, promissis mecum egeris, ut aut apud te, aut quod idem est fere; Cracouiae manerem, quę tua eximia humanitas hoc effecit, ut mihi idem*

apud te acciderit, quod apud Dominum meum Dantiscum, qui me toto biennio, tam habuit humaniter et liberaliter, ut cum negotia mea manere apud illum non sinerent, discedere tamen non nisi moestissimus, potuerim — Ad eundem modum apud tuam paternitatem manere non licuit, et discedere tam parum libuit, ut conditionem oblatam, neque tum (to ostatnie słowo zatarte) *acceptare, neq; omnino recusare potuerim. Interim quod pollicitus sum, in ea quam ex animo amas, celebri tua Cracouiensi academia subsistam, donec Paulinas aliquot epistolas pręlegero. Erunt credo hęc Sapienter et scite a sapientissimo Salomone dicta, alia etiam ratione non ingrata, quod tanquam spiritualem habeas filium, Sigismundum Augustum iuniorem, Poloniae Regem, nisi enim vehementissime fallar, in hoc libello inerunt non pauca, formando nobilissimo illius pectusculo, udae adhuc, et molli cerę simillimo, vehementer idonea. Quare tuum erit ea auribus illius sępe inculcare, ne hoc ei eueniat, quod Deus ab eo et toto regno auertat, quod olim Roboam Salomonis filio, et in regno successori cui primum hęc scripta sunt, euenit. Ille enim sanctissimorum patris et matris monitorum oblitus, et iuuenum consilia secutus, decem tribus alienavit a se, et perdidit, seruatis aegre duabus. Tuum, inquam, hoc erit, Episcope vigilantissime, qui et haberis, et es, post Regiam maiestatem patrię alter pater. Quanquam enim habet sapientissimum patrem Regem, et cordatissimam matrem Reginam, sicut et ille habebat, aetas tamen haec et regia fortuna requirunt, ut quam sępissime officij sui admoneatur. Vale simpliciter prudentissime Antistes ad annos plurimos, sicut nunc vales, mente sana in corpore sano et munusculum hoc Campensis tui, quamvis muneri tuo impar sit, boni consule. Cracouiae XIX. Februarij 1534.*

Obiecane tu na tytule: *Praecationes aliquot*, zob. niżej w Oddziale D).

2427. Dedykacja do Eustachego Wołłowicza (Wołowica) Kasztelana Trockiego Podkancl. W. Ks. Litew. Starosty Brzeskiego i Kobryńskiego i t. d. datowana roku 1570, d. 16 czerwca z Krakowa, i początkowemi literami imienia i nazwiska drukarza podpisana, lubo niekoniecznie dowodzi, iż ten Summarjusz wierszem przez samegoż Wierzbiętę jest zrobiony, wszelako niżej położona *Tablica Cebesa* i poema o Gospodarstwie, domysł ten czyni do prawdy podobnym. (*)

„A iż s tak szyrokiego opisanya tych zacnych Kanclerzow Pańskich (t. j. Apostołów) thu iest krucyuchne a summowne każdego z osobna Kapitulum, thak Ewanyelistow swyętych, iako theż s spraw a

(*) Ludwik Sobolewski pierwszy dostrzegł, że Marcin Czechowicz jest prawdziwym autorem Summaryusza. Patrz Przedmowę Czechowicza do Nowego Testamentu 1577 wydanego, gdzie pod koniec o tej swojej pracy wspomina i na bezwstydne jej przywłaszczenie nawiasem sarka; Por. notę do N. 2319, str. 125.

listow Apostolskich, y obyawyenya Jana Błogosławyonego, zebranye, dla ludzi tych zwłaszcza ktorzy będąc zatrudnyeni pożytki a potrzebami Rzeczypospolitej, także też y inymi sprawami swemi, wielkim czytaniem zabawiać się nie mogą. Zdało mi się za rzecz słuszną, pod Imyenyem W. M. mego Miłosciwego Pana myędzy ludzi ye puśćić. Aby tak gdy z rąk W. M. inszym podane będą, tym wdzyęcznieysze a przyiemnieysze u wszech stanow ludzi były. A przytym też chuć swą, ktorą z dawna mam ku W. M. Panu swemu Miłosciwemu, iawnye bym pokazał, gdyż to pewnye wyem, że W. M. będąc zatrudnyony niemałemi sprawami Rzeczypospolitey, rad się przedsię W. M. thakowych pism czythanyem bawisz, nic nye omyeszkawayąc powinnośći tak zacnego stanu a powołanya swego, w czym Panye Boże racz W. M. umocnyać y twirdzić, ku chwale Imyenya swey swyętego, a ku pożytku przytym wszey Rzeczypospolitey. Wyerzę, że to W. M. moy miłościwy Pan wdzyęcznye prziyąć będziesz raczył. i t. d.

Dla proby wiersza kładzie się początek treści Ewangelji Mateusza.

Mattheusz Ewangelista Jezu Krystusow.

Kapituła pirwsza.

Mattheusz opisnyąc, sprawy Krystusowe,
Narod yego wylicza, syny Abramowe.
Potym sposob rodzenya, yego, rozdzyał pirwszy
Ukazuye, ktory był, nad ten nasz dziwnyeyszy.
Poczęt z Ducha Swyętego, s Panny urodzony,
Ktorey Jozeph chcyał odeydź, mąsz iey namyenyony.
Widząc ano brzemyenna, bez złączenya yego,
Małżonka yego chodzi, trwoży to smętnego.
Lecz Anyoł przez sen nye da, Marycy opuszczać,
Syna iey obyecuyąc, imyę mu każe dać
Jezus, to iest Zbawiciel, z dawna zaslubyony,
Rad to Joseph uczynił, ze snu obudzony.

Kapituła wtora.

W Betleem sie narodził, Mędrcy go uczcili,
Przez Jeruzalem iadąc, Heroda strwożyli.
Z Maryą y z Dzyecyątkyem, do Egiptu byeży,
Jozeph, a dzyatek wiele zmordowanych leży.

Kapituła trzecia.

Jan sie zyawił na puszczy, nye w stroynym ubyerze,
Każe sie grzechow kayać, obłudniki karze.
Przyscye urząd Krystusow, ludzyom opowyeda,
Krzci Jezusa w Jordanye, Duch nań z nyeba spada.

2430. Autor niewiadomy w odezwie do Czytelnika powiada, iż żadnej za swoję pracę nie potrzebuje zapłaty: »tylko za papier (są jego wyrazy) y drukarnią kto łaskaw, niech da co łaska iego do Orchowka do WW. OO. Augustyanow na wymurowanie Kościoła w Ziemi Chełm-

skiey, od Włodawy cwierć mili, gdyż cale iuż go niestaie, a Sam niewystarczę bom sługa." Uwiadamia też, iż w tym Kościołku spustoszałym znajduje się cudowny Obraz Najświętszej Panny, i że sam jakiegoś cudu doznał. Autor wykładając stworzenie świata, podług pisma ś. mówi o własnościach ziemi, że jest okrągła, że w samym srodku Empirejskiego nieba i całego świata umieszczona, że jest nieruchoma i t. d.

2431. b) Autor Przedmowy bezimienny powiada, że sobie nie przypisuje tego tłómaczenia, a tylko poprawę omyłek drukarskich, że tłómaczem jest *uczony Polak* i t. d. Mówi dalej: »A kto iakiekolwiek ma upodobanie w ięzyku hebreyskim, greckim i polskim, przyznać musi że ięzyk polski, nie tylko przerażaiące (*sic*) w sobie zawiera słowa, a te w wielkiey obfitości iż nie trzeba narzekać na niedostatek słow polskich. Czego Przodkowie nasi w wiernym Byblii Swiętey przełożeniu pilnie przestrzegali, nie tylko w słowach względem *Aoristos*, ale też w samey rzeczy." Po czém następują przykłady i tłómaczenia textu Pisma ś. hebrajskiego i greckiego na polskie. «O niektórych zaś słowach mówić się może, że początek swoy maią z przerzeczonych ięzyków. Na przykład: שִׁפְחָה *dziewka*, קוֹר *kur*, *a fodere*, *κύλιξ kielich*." i t. d. O wydaniu roku 1745 żadnej tu wzmianki niema, zapewne i do tamtego ta sama przedmowa służyła, a to ostatnie jest tylko przedrukowaniem pierwszego.

W przypiskach w tejże przedmowie wspomniane są pisma: ***Rev. Past. Strasb. Gottl. Kölichen, Project von der Polnischen Sprache. Eiusd. von der Polnischen Poesie.— Clariss. D. Joh. Dan. Hoffmanni, Colleg. Gymn. Thorun. Comm. de originibus linguae Polonicae.***

2437. Na początku jest przemowa Adolfa Kamieńskiego S. P.. do Józefa i Jana Hrabiów z Tęczyna Ossolińskich, synów Starosty Drohickiego. »***Excerpta haec sacrae historiae***, mówi Kamieński, ***ex Sulpicio Severo, homine et moribus et eruditione et illustri sanguine celebratissimo, jam olim rite collecta, vestri potissimum de causa Comites Nobilissimi, adjectis quaestionibus illustraverum, et ut reimprimerentur curaveram.***" Kamieński więc jest tylko wydawcą, a dziełko łacińskie.— Bentkowski (T. II. p. 70.) przytoczył je jako w polskim języku wydane.

2478. b) Około wizerunku napis: »***Nicolaus arnoldus Lesnensis Polonus SS. Theologiae Doctor et Professor in Academia Franekerana et Concionator. Aetat. LXI.***" Pod wizerunkiem wiersze:

Arnoldus, Proavûm quem nobile Stemma coronat,
Doctrinâ et vere nobilis ingenio,
Pingitur hic facie; sed quae triginta per annos
Franequerae docuit, pingere nemo potest,
In chartis mirare virum! quibus orbis uterque
Gaudet, et hunc multo tollit honore patrem.
H. Neuhusius.

Heybey w dedykacji powiada: «*Fuit... Nicolaus Arnoldus natione Polonus, Lesnensis, Theol. Doctor, Professor et Concionator celeberrimus Frisiae occidentatis, in Academia nimirum Franeckerana, ubi et inter caetera* Lucem *hanc* in Tenebris, *seu Vindicationem locorum Veteris et Novi Testamenti edidit, quale opus a magni nominis, nostrae etiam Ecclessiae, Theologis in deliciis positum fuit.*" Także w przedmowie do Czytelnika: «*Tot unus ille possedit ingenii dotes, quot invenire in pluribus hodie singularis prope fuerit felicitas. Omnino itaque huc pertinet, quod Plinius iunior de Euphrate suo fatur: Disputat noster subtiliter, graviter, ornate, repugnantes ducit et impellit. Usque adeo incomparabilis ingenii vis in eo elucet atque eminet. Verum quo abripior? Vino vendibili non opus est hedera suspensa.*" Kiedy wyszły trzy pierwsze edycje tego dzieła, i co więcej wydał Arnold, ztąd dowiedzieć się nie można.

Boeckmann, Schediasma, p. 8, rok urodzenia Arnolda naznacza 1618, śmierci 1680.

2481. Mam w ręku książkę bez tytułu treści podobnej, której napis na pierwszej stronicy następny:

ANTIKIMENωN (sic) (*hoc est contrariorum sive contrapositorum*) *Liber primus, quaestiones ex utroque testamento in speciem pugnantes, earumque dilucidas solutiones, succinctim comprehendens.* 8. 302 str., *oprócz kart na przodzie.* Druk antykwą.

Nie śmiałem pomieścić tego dzieła z pewnością absolutną do ksiąg w Polsce wydanych, ale wielką ku temu daje poszlakę charakter drukarń krakowskich, a mianowicie drukarni Unglera, albo Hieron. Vietora, około roku 1545; napis zaczynający każdą księgę poprzedza wybity liść skręcony, co w wielu księgach u Unglera i Vietora drukowanych daje się postrzegać. Jednakże winietki początkowe ksiąg, nie dały się napotkać podobne z tychże drukarń, i tak: winietka przy księdze drugiej ma napis: C. Marce l us, przy Księdze trzeciej Diogenes Aristipus. Możnaby się domyślać, że pismo jest z czasów Jana Leopolity, a może i jego pióra. Na końcu jest: *Peroratio. Haec de parabolis Salomonis nos humiliter descripsimus, ne in figurativis phantasiis nihil aliud credentes, quam quod secundum uisibilium formationem scriptum invenimus sed eruditi potius a figuratiuis ad eorum quę vera sunt cognitionem ascendamus.* Dzieło przeznaczone objaśnieniu sprzeczności pozornych z textu Pisma ś., np.

Jurabitis per nomen meum,
jurare nolite omnino.

Juste omnia disponis.
non puniendum condemnas. i t. p.

2485. Pierwszy opisał tę księgę Wilhelm Zapf (*Ueber eine alte Ausgabe von des Joannis de Turrecremata Explanatio in Psalterium*

Nurnberg, 1803.), i odniósł ją do roku 1465, mieniąc miejsce druku Kraków, a drukarza Gintera Zajnera z Reütlingen w Szwabji. Za nim toż samo powtórzył Panzer (*Annal. Typogr. T. XI. p. 319*). Denis (*Einleit. in die Bücherkunde, 2 Ausg. 1r. Th. p. 126.*) odnosi druk ten do roku 1470—74, i powiada, iż przejezdny drukarz jakiś dzieło to w Krakowie (*Cracis*) drukował. Czacki (*O Litew. i Pol. Praw. T. I. p. 30. N. 151.*), wymienia zatém wydanie r. 1474; toż samo Bandtkie (*Histor. Druk. Krak. p. 91.*), przypuszczając już, dwa wydania tego dzieła, ale tenże po obejrzeniu exemplarza Biblioteki Wiedeńskiej (*Dzieje Król. Pol. T. II. p. 94.*) przekonał się, iż niczém nie różni się od exemplarzów, które uchodzą za drukowane r. 1465. Toż samo potwierdza w inném miejscu (*Hist. Druk. Król. Pol. T. I. p. 141.*) Jan Bapt. Bernhart w piśmie perjodyczném (*Beyträge zur Geschichte und Litteratur aus den Schätzen der Münchener National- und Hofbibliothek, 1805, Julius, p. 49—66.*), w osobnej rozprawie zbija mniemanie Zapfa, jakoby to był druk Zajnera, i bacząc na niedbałość i niższość druku tego od druków Zajnerowskich, przyznaje go poźniejszym drukarzóm, a między innemi domyśla się, że nim był Jan Schauer, około r. 1483, który drukował w niemieckim, *Mirabilia urbis Romae*, z takąż niedbałością. Cóżkolwiekbądź i ktokolwiek drukował, pewna jest, iż druk ten poprzedza r. 1475, jak widać z exemplarza Warszawskiego z Klasztoru Benedyktynów w Miechowie, gdzie te słowa: *a. 1475* (Por. *Index Lectionum in Universit. stud. Jagellon. A.* $\frac{1821}{1822}$), gdzie w wiadomości o drukach dawnych przez Girtlera, wymieniony r. 1476), *per fratrem Andream Cruciferum Monasterii Myechoviensis Ord. Socrosan. sepulcri dominici Jerosolimitani degentis tum temporis in Przewovsko sub regula S. Augustini condam Cantoris chori et Monasterii Myechovien.*" Nie można też prawie powątpiwać, że wyraz *Cracis* oznacza Kraków, zwłaszcza, że i rękopisma z wieku XV. Bibljoteki Krakowskiej, tém samém nazwiskiem Kraków mianują. (*Bandt. Hist. Dr. Kr. P. T. I. p. 144, Ind. Lection. in Univer. Jagell. l. c.*). Za tém, iż dzieło to w Polsce druk swój miało, przemawia także znaczna liczba exemplarzów jego w Polsce znajdowana, kiedy w Niemczech przeciwnie prawie zgoła znane nie są, prócz tego który Zapf opisał: Wiedeński bowiem, także ze Lwowa pochodzi (*Bandt. l. c. p. 140.*). Bandtkie pięć ich widział, inne wylicza Łopacki w *Rozmait. Lwowskich.* R. 1822. p. 321. Bibljoteka Warszawska posiadała 4 exemplarze (*Lelew. Bibl. Ks. Dw. I. p. 38.*). Co zaś Bernhart (*l. c.—Bandt. Hist. Dr. Kr. Pol. T. I. p. 144.*) chce utrzymywać, iż *Cracis* ma znaczyć Gratz w Styrji (Graecium) albo Graitz lub Greitz w Voigtlandji Saskiej (Graecium), inni znowu, Cressy we Francji (Cressiacum), lub Croy w Niderlandach (Croviacum), to wszakże nic na poparcie swe nie ma. Odnosząc to do historji druków krajowych, można bez wątpienia, idąc za powagą Zapfa i Denisa, odnieść

ten druk do krakowskich, aby jednak z pewnością twierdzić, iż drukarzem był Zajner, i to już r. 1465, to jest na lat trzy przed rozpoczęciem druków swych w Augsburgu, zkąd i mniejsza dokładność i czystość druków Krakowskich Zajnera mogłaby się objaśniać, jak to utrzymują Bandtkie (*Hist. Druk. Kr. Pol. T. 1. p. 142.*) i Lelewel (*Bibl. Ks. Dw. T. 1. p. 24, 37.*), i aby Zajner, jako osoba pewna, historyczna, w drukarstwie polskiém miał figurować, na jednym domyśle Zapfa, bez innych monumentów tożsamo wspierających trudno upewniać.

2487. W kartach końcowych: «*Ostateczne Zamknienie* dzieła *ku Krześćiáńskiemu brátu*, 30 wier. pol., tudzież *Summá osobnieyszych á przednieyszych mieysc thu zebrána z tych wszytkich ksiąg, iako nakrocey mogło być.*" (z krótką Przedmową).

Na przodzie 33 kart nieliczb., a tu 1) na odwrocie karty tytułowej 30 wier. pol. na herb Mikołaja Radziwiłła. 2) Dedykacja do niegoż datowana z *Witembergu nowego dnia xxij. miesiąca Czyrwca Roku P. 1559.* 3) *Proroctwo Hozeaszá Proroka.* 4) *Joáchimá Hellerá mistrza szkoły Norembergskiey, na proroctwo Hozeaszá Proroká, rzecż y z napominániem do Polakow.* 80 wier. pol. 4) *Przedmowá ná proroctwá Hozeaszá Proroká, ktora w sobye zámyka pożytki czythánia Prorokow swiętych. Jest też w niey y Argument wypisány krociuchno wszythkyego kazánia Hozeaszowego.*" Autor nie nazwany, lecz oczewiście okazuje się być Polakiem z następujących słów dedykacji: Wychwaliwszy Radziwiłła z nauki i gorliwości w szerzeniu Słowa Bożego, tak dalej rzecz prowadzi:

»A tak Naiasnieysze a Miłosciwe Książe, aczem iuż dosyć widał rozmaitych ksiąg w języku polskim, ktore są intitulowane a przypisane pod obronę imieniowi W. K. M. acz iako baczę moie będą posledznieysze, a wszakże iednak tak o nich rozumiem, iż też od W. K. M. lekce poważone nie będą. Bo iż onych czasow pierwszych sprawy y wszytki dzyeie, ktore były w krolestwie Izraelskim, po odstąpieniu dziesięciorga pokolenia, od Rehabeama syna Salomonowego, tu w nich są dostatecznie wypisane, a prawie ku tym czasom dzisieyszym są właśnie przyrownane, tedy mi się tak za rzecz przystoyną zdało, iżbych ie też był podal do rozsądku a do rąk W. K. M. aby ie W. K. M. czytaiąc obaczyć raczył, iż mało nie toż wszytko, y także co sie na on czas w onym Krolestwie Izraelskim dzyało, że sie dziś też rownie thu w naszym slawnym Krolestwie Polskim wszytkho dzyeie. A gdyby sie kto iasnemi oczyma przypatrzyć chciał, mnimam iż przewyższyły dzisieysze bałwochwalstwa . . . . ony bałwochwalstwa Izraelskie.

»A tak gdiż wiem iż ta rzecz u każdego tayna nie iest, żeś W. K. M. wszytki thy bałwanskie chwały s sławnego a książęcego domu swoiego precz wymiotać raczył, y wszytki ine . . . . . wymysły a ma-

tackie zabobony precz wyrzucił y wykorzenił, samę tylko naukę Ewanieliey s. a szczyrość prawdy za nawdzięcznieyszą chwałę panu Bogu, w domu swym książęcym zostawiwszy y postanowiwszy, czego żadny stan słusznie w W. K. M. poganić nie może. A przetoż y ty oto małe książki, ktore w sobie iawną a iasną prawdę słowa Bożego niosą, w dom W. K. M. proszę abyś iako krześciańskie Książe ode mnie iako od mało znaiomego z namnieyszych służebników swoich wdzyęcznie ie przyiąc raczył, nic się o tym nie pytaiąc, kto iest y co zacz iest ten ktory thak maluczki upominek pracey swey a pisania swego W. K. M. oddawa a ofiaruie, gdyż chudoba stanu iego snadź mu nie dopuszcza aby sie tu iaśnie przed oczyma W. K. M. oznaymić miał. Dosyć ten author nieznajomy będzie miał na tym, gdy to W. K. M. wdzięcznie a z ochotną twarzą od niego będziesz przyimować raczył. A niechay sie thym więcey Antykristowe błędy od sławnego domu W. K. M. odrażaią a odtrączaią, sama szczyrość prawdy, ta niechay w nim ustawicznie trwa, ku czci a ku chwale wieczney imienia Bozego. O co ia ieden namnieyszy s sług Kristusa Pana a zbawiciela naszego, będę też prosił Oyca naszego Niebieskiego; aby przez ducha swego s. stan W. K. M. ku rozszyrzeniu prawdziwey chwały swoiey, a ku zacney chwale imienia swoiego, im dalcy tym więcey, poduszczać y oświecać raczył. Przy tym day Panie Boże W. K. M. długo fortunne panowanie. Zalecam sie zatym łasce W. K. M. s ktorey abych nie był opuszczon, o to pilnie proszę. Dan w Wittembergu etc"

To jeszcze o tej kiędze wiedzieć potrzeba, iż są jej exemplarze z następującym tytułem:

»Hozeasz Prorok z wykładem zacnego męża a Doktora w pismie świętym przedniego, zebranym przez Wita Theodora Noriberczyka. Ktorego Proroka pisma, ku dzisieyszym czasom ostatecznym własnie się przydać a przytrefić mogą. Z Lacińskiego na Polski ięzyk przełożony, y nad pirwsze wydanie pilniey przeźrzany, y teraz nowo wyrobiony. Pełny pobożnych a krześciańskich nauk, y pociech zbawiennych. Przednieysze a zacnieysze mieysca, ze wszytkiego proroctwa Hozeaszowego, dla łatwieyszey pamięci, krociuchno zebrane, na końcu znaydziesz. 1567." (*). Lecz dzieło całe, w niczém nie tknięte i wcale nieprzedrukowane, o tejże liczbie kart, wyjąwszy, iż dedykacją do Radziwiłła wyrzucono, a na jej miejsce inną do Stanisława Myszkowskiego z Mirowa, Wojewody i Generała Krakowskiego umieścił typograf Maciej Wirzbięta. — Na odwrocie karty tytułowej herb Myszkowskiego. Niezręcznym się tu okazał Wirzbięta, bo lubo na tytule i w dedykacji z prawdą się rozszedł, mówiąc iż dla rzadkości pierwszego wydania exemplarzów, nowe lepsze sporzą-

(*) Taki jest tytuł pełny, miasto tego, który Lelewel podaje. Por. w *Bibljografji* N. 2487 b).

dził, napis jednak końcowy: *W Brześciu Litewskim drukowano* i t. d. znajduje się i przy tej mniemanej drugiej edycji, z tymże samym rokiem, 1559. Z nowego tytułu dowiedzieliśmy się tylko, kto jest autorem dzieła; tłómacz jednak polski i tu ukryty został. Podług świadectwa Czackiego, tłómaczem tym jest niejaki Solitarjusz.

2489. W obszernej tej przedmowie dochodzi Kossobucki przyczyn herezji i zamieszania w Kościele Bożym. Godne tu są przytoczenia jego wyrazy: »*Haec sunt fundamenta prima Ecclesiae, Praesul amplissime, verbum Dei, opera bona, et orationes: his Christus eam fundavit, his eam quoque vos tueamini oportet. Ubi ubi haec vigent, viget etiam fides, viget Ecclesia: ubi autem corruerint, ruunt quoque alto a culmine illa. Idque adeo verum est, ut si illa tempora, quibus haereses praesentes pullulare coeperunt, repetere voluerimus, inveniremus profecto, non prius easdem in Poloniam irrepsisse, donec ista tria interciderint. Reduc, quaeso, in memoriam, quales tum concionatores fuerint: an non tam aniles fabulas magis, quam verbum Dei praedicarunt? Reduc et mores tam Ecclesiae praesidum, quam et reliquorum, invenies profecto tum pudicitiam, castitatem, devotionem, ceterasque virtutes a Domo Dei exulasse, vix tenue quoddam et inane fidei nomen relictum fuisse...... Cum itaque peccata nostra diviserunt nos a Deo, proiicientes malum operemur bonum, et ad thronum misericordiae confugiamus. Humiliati itaque sub potenti manu Dei, abjectisque omnibus terrenis cogitationibus, totis viribus in id incumbite* (mówi do Biskupów) *ut quam plurimos operarios in vineam Domini mittatis, qui verbum Dei juxta Catholicae Ecclesiae sensum, ac Sanctorum Patrum consensum, praedicent et populum de peccatis opportune vel importune arguentes ad poenitentiam adhortentur, si forte misereatur nostri Deus, et dispulsa errorum caligine, splendidissimum veritatis lumen nobis exhibeat. Et quoniam vos lucem mundi Deus constituit, satagite, ut ad instar candelae accensae mundo luceatis, ut sectatores bonorum operum effecti, et nos qui e media plebe sumus, ad pietatem invitare, et vestram vocationem certam facere possitis: ut videntes homines opera vestra bona ac doctrinae consentientia, Deum esse in vobis pronunciare possint.*

Hoc est illud scutum fidei, quod nos divus Paulus contra tentationes diaboli recipere iubet, in quo omnia nequissimi tela extinguuntur. Hoc Ecclesia Dei se tutata est semper...... Hanc rationem instaurandae Ecclesiae Dei sequuti sunt Patres in Tridentino concilio divinitus congregati. Nam ita canones illos divinos suos de mysteriis fidei nostrae ediderunt, ut non solum quae ad fidem et cultum externum seu ceremonias pertinebant, sed etiam quae ad correctionem morum spectant abunde sint persequuti. Tuam quoque hic laudem silentio praeterire non possum, Praesul amplissime, qui initium Episcopatus tui, uti verum pastorem decuit, ab his ipsis rebus sis auspicatus,

ut qui per Ecclesias provinciae tuae optimis ac doctissimis viris constitutis, Seminario quoque Wadisloviae (sic zam. *Wladislaviae*) *instituto ac dilato, ad corrigendos depravatissimos cleri tui mores animum intenteris pulcherrimum, ipsi ad omnem virtutem exemplum ex se praebens, ut nunc primum te praesidente, et devotio in urbem illam rediise et pietas in ea domicilium suum collocasse videatur...... Haec eadem tua pietas in munereque suo explendo diligentia, admirandum te in senatu reddidit. Tu enim caeteris Episcopis conniventibus, et sua tantum curantibus (quid enim verum dicere prohibet), tu inquam unus exstitisti, qui quid a te pontificia dignitas, quid Senatoria authoritas exposceret non ignorans, Principem in voluptates ruentem, ac Reipub. gubernacula negligentem, gravissima et Episcopo ac Senatore digna oratione admonere, atque adeo durioribus verbis reprehendere non dubitasti."* etc. Dalsze szczegóły, dodaje Sobolewski, ważne są do bijografji Karnkowskiego: ale ich nie wypisał.

2501. *Cum Ratisbonae prolixe variis de rebus tecum loquerer, trium linguarum peritissime Archipręsul, et inter caetera de fide quoque et operibus obiter mentio facta esset, tempus nunc non patiebatur, ut quemadmodum argumentum ipsum requirebat, de illo loqueremur, eodem namque die, imo eadem fere hora mihi discedendum fuit. Nunc ergo mitto paucis non meam sententiam, sed ut spero, ipsissimam ipsius Diui Pauli, eamque non aliunde, quam ex ipso Paulo erutam; mihi namque semper visum est Paulum, ut totius scripturę reliquae, ita sui ipsius esse optimum interpretem. Multa me moverunt ad hunc laborem suscipiendum, praecipue autem miserrima Ecclesię Christianae facies, quae non alio magis est deformata, quam infelici divinissimi huius Pauli tractatione. Quid enim fingi potest foedius, quam pugnantia dogmata eisdem confirmari scripturis, maxime Paulinis, de numero enim librorum et verborum pene sacrorum convenit, et tamen turpiter dissidemus, non enim de levibus solum rebus, sed de ipso scopo Christianae religionis contentio est, puta de fide et operibus; quidam enim operibus dum plus satis tribuant, fidem, sive quod idem est, Christi gratiam obscurant. Alij dum sic omnia tribuunt soli fidei, ut bonis operibus etiam post iustificationem tantum temporalia quaedam, et nescio quae spiritualia, ad vitam non necessaria dant, iniuriam non parvam faciunt operibus, quibus toties ipse Paulus tam aperte, ut non possit apertius, augmentum tribuit gratuitae justiciae, et ipsam vitam ęternam. Verum de his paulo post et in ipso Paulo latius dicturi sumus. Praeterea quod oblatus mihi fuerit in Prusia Mariaeburgi commentarius doctissimi, et candidissimi Philippi Melan. in Pauli epistolam ad Rom. quaę proculdubio est omnium difficillima, quaeque summam mysteriorum Christi sic complectitur, ut si illam non haberemus, vix posset aliunde notitia illorum peti. In eo commentario cum optimum virum, pace illius dixerim,*

laborare, et torquere sese misere sine magno fructu viderem, tam cupivi laboranti succurrere, monstratis qnibusdam in ea epistola locis, ab ipso parum animadversis, in quibus, summa sita est rei totius, ut in sextum mensem illum in Prussia expectaverim. Putabatur namque in Sarmatiam rogatu quorundam magnorum venturus, quod si factum fuisset et mihi colloqui cum eo licuisset, quemadmodum ab annis non paucis ardentissime cupivi, hunc laborem fortasse scribendi suscipere mihi opus non fuisset; maluissem enim illum sua ipsius nonnihil mutare, quam haec in lucem edere. Qualecunque interim hoc erit, spero pro innata illi modestia, quam etiam hostes illi insignem tribuunt, boni consulturum, sicubi ab illo dissensero, et sicut haec simpliciter non gloriae captandae studio, a quo semper fui quam alienissimus, sed publicae utilitatis et pacis proposita sunt, ita ille respondeat, modesteque reprehendat si quid reprehensione dignum offenderit. Quod si facere non dedignabitur, occasionem praebebit haec latius, et apertius tractandi, fietque spero, ut concorditer tota scriptura ab utraque parte intelligatur, quam concordem intelligentiam, statuere inprimis, et veluti fundamentum ponere solidae et duraturae pacis, oportet. Hunc qualemcunque commentariolum in has duas ejusdem argumeeti epistolas, tibi Archipraesul doctissime, ideo dicare constitui, quod sciam pacis te esse studiosissimum, et videre quam parum sit factum boni furiosissimorum quorundam clamoribus et scriptoribus virulentis, satis enim aperte fatebaris te suppoenitere, quod olim cum hęc causa melius tractari potuisset, plus satis quibusdam non dicam qualibus tum tribueris. Quare nunc anniti perge ut tranquillitas tot iam annis amissa redeat, mihi crede res tam malo nequaquam est loco, quam putatur. Quod ego cupio abs te premij pro hoc labore, nihil est aliud, quam ut mihi quemadmodum ultro obtulisti, ad menses aliquot copiam facias doctissimi illius Eliae, cujus solius causa ad te brevi venturus sum, si vitam Deus concesserit. Mansurus sum hic hecdomadibus paucis, iussu Revendiss. D. Petri Thomitij Episcopi Cracovien. cui ob id libenter pareo, quod non ego solus illo integriorem, prudentiorem, et studiosorum amantiorem vivere nusquam putem, sed et quotquot hominem noverunt alii idem judicent. Vale faeliciter.

2502. Dedykacja do Marcina Kasztelana Krzywinskiego i Jana Zborowskich Wojewodziców Poznańskich.— Z tej przedmowy okazuje się, iż wspomniani Zborowscy wybierali się na wyprawę przeciwko Moskwie, i że autor przesłał im to dzieło przez Wawrzynca Brzezińskiego, którego z Wittemberskiej Akademji na powrot do kraju wezwał Rafał Leszczyński, kosztem jego swoim tam na nauki wysławszy.

2503. Sobolewski opisał exemplarz Ossolińskich dobrze zachowany. Na przodzie są: 1) Dedykacja: Zacnie Urodzonemu Pánu, Pánu Mikolájowi Náruszowiczowi, Sekretarzowi y Sprawcy Káncelláriey Księ-

stwá Lithewskiego, Stároscie Márkowickiemu i t. d. Przyacielowi (*sic*) swemu y brátu Krześćiáńskiemu bárzo milemu. (bez daty), z podpisem: «Twoy życżliwy towárzysz ktorego dobrze znasz.". 2) Ku dobrym towarzyszom krothka przemowá." (74 wier. pol. 13 zgłosk. zamkniona jednėm słowem: *Strzeży się*. 3) *Praefatio*. To sie wykłáda Przedmowá, tho iesth, Krothkie położenie spraw wszytkich co sie tu toczą w księgach tego to ziáwienia Jáná swiętego.. 4) A tu iuż będzie Argument to iest krothkie położenie porządkiem uczynione ná káżdą Rospráwę z osobná, aż do końcá książek tych, dla prętszego nálezienia cżego potrzebá." (Treść Lxxxv rospraw). 5) *Ad Polonum verae ac purae Christianae Religionis amantem.* (26 wier. łac.) *Ad Authorem.* (22 wier. łac.). *Ná obraz Mikołáiá Reiá z Nagłowic.* (8 wier. pol.), a pod obrazem, jaki się i przy innych dziełach Reja znajduje (8 wier. łac., z podpisem: «*An. Tr.* to iest *Andreas Tricesius*", który i inne wiersze wyżej wymienione zapewne napisał.

Na końcu zaś: 1) na liście 198 *verso*: »Do tego co cżedł ty taiemnice Páńskie." 2) Na liście 199 *recto* i następującym, bez liczby: »*Ku dobrym towárzyszom krotka przemowa.*" (84 wier. pol. 10 zgł.). 3) »Krotkie á porządne ukazánie y naznáczenie rzeczy cżelnieyszych, także mieysc y słow osobliwszych, ktore się zámykáią w tych księgach, dla prętszego znaleziena" (12 kart). 4) Ku temu co cżedł" (36 wier. pol. 13 zgłosk.). 5) Herb Reja i 32 wier. pol. 8 zgłosk. Wiersze pod liczbą 4 i 5 nie są samego Reja, lecz obcej ręki.—Ostatnie tu niżej się kładą:

Herby Sláchćicá Polskiego,
Mikołáiá Nagłowskiego,
Ktory stanu pocżciwego,
Używał zá cżasu swego.
Reymi-przodki iego zwano,
Záwżdy zá pocżćiwe miano.
Mátká Herburtowná byłá,
Też go ni w cżym nie zelżyłá.
Acz też bywáły Tytuły,
W domu iego y Infuły,
Lecz to klenot snadź zacnieyszy,
Chowáć stan napocżćiwieyszy.
Bo chociayw Łábęciem gniaździe,
Cżásem szárą gąskę znaydzie,
Nie pomoże iey ni kąská,
Przedsię záwżdy gąską gąská.
Albo Pawie pierze Wronie,
By ie też miáłá w ogonie,
Y Papúże ktemu w cżubie,
Przedsię Wronká w smieciu dłubie.
Bo snadź to nalepsze pierze,
Kto sie w swey zacnosci szyrzy,
A iż własnie pilen cnoty,
Nie pátrząc nic ná klenoty.

Bo sie tá nie pstrzy we słocie,
A naznacznieysza w kłopocie,
A gdy iey tám kto nie zmyli,
Zacnieysza bywa po chwili.
A snadź bychmy ták czynili,
Wszyscybychmy znaczni byli,
Y nie trzebáby sie ćwiczyć,
Jako potym Herby liczyć.

Na ostatniej stronicy znak Macieja Wierzbięty wśród obwódki. Por. Bantkie Hist. Druk. Krak. p. 360 nast. Trzecieski w Żywocie Reja dodaje o tey książce te słowa: »zacnego uczonego doktora w piśmie swiętym Henryka Bullingera," przez co chciał dać rozumieć, iż dzieło Reja jest tłómaczeniem z Bullingera. Za zdaniem tém poszli Gesner, Olof i Friese, który mówi: »*Les misteres du Seigneur relevées á St. Jean, imprimés á Cracovie 1565. Ce n'est proprement que la traduction d'un ouvrage que Henri Bullinger avait publié en allemand.*" Bandtkie, co zbliżył i porównywał oba te dzieła z sobą, odmiennego jest zdania, i naznacza taką między niemi różnicę: »Rozkład Kazań Bullingera, *concio*, w liczbie 100, a Mikoł. Reia rosprawy, w liczbie 85, nie iest we wszystkiém iednakowy, a lubo z początku nawet i rozdziały u obu są iednakowe, ale wykłady zawsze odmienne." Dodaje nakoniec Bandtkie, p. 366, że każda prawie strona Apokalipsy pokazuje, że Rej do Arjanów czyli Socinjanów nie należał.

2505. Tak pismo to Bock przytacza. Sandius zaś, nie wiedząc autora, kładzie je między anonymami p. 173, a pod Grzegorzem Paulim, p. 44, wzmiankuje tylko: »*Explicatio difficilium S. Scripturae locorum Pinczoviae.*" Łatwo się mógł omylić w tej mierze, gdyż wiele podobnych dzieł pisali Socinjanie (*). Że Grzegorz Pauli jest autorem pisma tu przytoczonego, okazuje się tak z *Wiadomości o Typografiach Unitarskich*, p. 202, (gdzie wyrażono, że w Pinczowie u Oleśnickiego i w Łukławicach, za panowania Zygmunta Augusta z druku wyszło (**),) oraz z Daniela Clementina traktatu Polskiego, którego tytuł łaciński przywodzi Bock: *Antilogia et absurda ex opinione Socinist* etc. W dziele tém, z trzech części złożoném usiłuje bezbożny autor zbijać pismem świętém przedwieczność bóstwa Chrystusa, i Ducha S. Treść jego obszerną umieścił Bock l. c. p. 608—611.

2520. W przedmowie wyraża Schlichting, że razem z Crelliusem

(*) Bock, T. I. P. I. p. 10. „A quam plurimis Socinianis eiusmodi explicationes difficilium, ut vocant S. Scripturae locorum, quo titulo testimonia S. Scr. pro mysterio S. Trinitatis, et Deitate Christ notant, esse concinnatas, haec ipsa Bibliotheca comprobat.

(**) De Typog. Unitar. in Polonia et Lith. Brevis Relatio, Sandii Bibliothecae adtexta.

nad tém dziełem pracował: »*Est vero*, mówi, *Commentarius hic vivente adhuc Joanne Crellio doctissimo literarumque monumentis clarissimo viro, Collega meo desideratissimo a me confectus et elucubratus, ita ut in eruendis Epistolae istius sensibus omnis mihi cum Crellio sociata fuerit opera, idque ita, ut ei primas hic partes merito deferre debeam, quod te Lector monitum volui, ut tanti viri nomine Commentarius hic tibi esset commendatior.*" Zob. *Crellii Comment. in Matth. p. 135*, gdzie on tenże Kommentarz cytuje.

2535 a) Gdy dzieło szło pod prassę, już wówczas autor nie żył, i zdaje się, że kolledzy zmarłego, Teologowie Krakowscy, zatrudniali się wydaniem, jak znać z samego napisu dedykacji: »*Reuerendissimo in Christo patri et domino, domino Johanni Choiensky J. U. Doctori, Episcopo Plocensi, inclytique Polonię regni Cancellario supremo, studiosorum Mecaenati maximo, etc. Foelicis memorię D. Doctoris Johannis a Leopoli, candidi quidam amici, Salutem, et indefessi obsequij famulatum offerunt.*" Powiadają tu wydawcy, że dzieło to z wielką pracą napisane, pod imieniem autora wydając, przypisują mu z wielu przyczyn. Naprzód, że mu winszują otrzymanego Kanclerstwa: «*quod nuper summo cum omnium proborum applausu, nec minus nostrę Achademię Craco: studiosorumque desiderata expectatione, inclyti huius regni, et terreni regis Cancellarius es pronuntiatus,*" że za jego poradą dzieło napisane, że zatém słusznie on ma być jego obrońcą i opiekunem. Kończy się dedykacja temi słowy: »*Accipe igitur ornatissime Praesul, viuificę passionis dominicę historiam, olim dum declamaretur auditam, nunc vero efflagitantibus. immo vrgentibus multis, typis excusam, ut quod olim deuote ac benigne audiuisti, nunc flagrantius lectitando mediteris expendasque. Uale decus sacerdotum. Cracouię ex ędibus nostris Collegij maioris, sexto idus Marcij Anno Christi humanitatis. M.D.XXXvij.*

Po dedykacji idzie przedmowa do Czytelnika, z której ważniejsze szczegóły o dziele i autorze tu się kładą:

Habęs homo Christiane piam iuxta ac doctam concionem, quę deuotis mentibus Christi Jesu Domini ob oculos amaram ponit passionem. Hanc tibi typis excudendam, in publicumque edendam christiana charitas imperauit......... Reliquit hanc atque publice die sancto parascheue, in templo Regię Cracouien. Anno incarnationis saluatoris 1531 pronunctiavit Joannes Leopolien, vir et vitę singularis, et doctrinę insignis. Erat enim moribus mira comitate, mira modestia, ac iucunditate conditis, nihil arrogancię, nihil bilis, nihil supercilij habens, sed prorsus ab omnibus mundi affectibus purus. Ejus ingenium argutum, acre judicium, infatigabilis industria, pectus semper ardens ad optima studia. Quę enim pars philosophię esse poterat, in qua non ita versatus sit, ut in ea sola versatus videatur. Aut quis omnino liber est, seu veterum seu recentium, quem non evolverit, non

introspexerit, non imbiberit. Noverat enim acumen dyalecticorum admirandam doctrinam philosophorum, subtilitates Metaphysicorum, mysteria Theologorum, in quorum palęstris nihil inerat quod illi non erutum, non excussum fuisset ac meditatum. Hic tanta cum laude Theologię lauream assecutus, inexplebili auiditate in euoluendis Christianis authoribus versabatur, quasi non dimissus a studiis, sed nunc demum ad seria studia admissus fuerit. Mox veritatis euangelicę pręco a proceribus ecclesię eligitur, vbi moderatis rationibus, diuinis pręceptis, plebem Christi instruit; euangelica mansuetudine atque miti modestia vicia (sic) *hominum, moresque corruptos arguit. Cujus tandem cita mors omnes in luctum coniecit. Hic non iniuria illud dici possit, quod de Marcello Maro cecinit:* Ostendent terris hunc tantum fata, nec ultra esse sinent. *Sed hęc non est ignota fatorum inuidia, quę pulcherrima queque tantum ostendunt terris, deterioribus ad tedium usque relictis. Quamvis vero tam subito ex hac lachrimarum valle, flebilique Aegipto ad coelestem Jerusalem raptus fuerit, gloriam tamen nunquam intermorituram ex studiis, atque Sanctis in vinea domini laboribus reportauit, quem,* praeter plurima studiorum monimenta egregia, *hic sacer libellus, quo Christus in suis illustrabitur, in ęterna hominum vixisse faciet memoria. Hunc tu optime lector, non ingrato suscipe animo.*

Juszyński w manuskryptach swoich, przywodząc to dzieło, pomimo tego co wydawca w przedmowie powiada, nie daje wiary, aby rzecz ta w obszerności takiej była mówiona, ale chyba w skróceniu.

2535 b) To samo zapewne wydanie co poprzedzające, jednakże z tego co przywodzi Sobolewski z wydania 1537, są niektóre różnice, i tak: w dedykacji nazwisko Biskupa jest tak napisane: *Chojeński*; dalej wyrazy: *Pręsul..... Anno Christi humanati.* W przemowie do czytelnika: *doctrine.... Cuius ingenium.... Metaphisicorum.... autoribus.... pulcherrima....*

Wiersze wyżej wymienione przy holcsztychu rzadkiego tego dzieła są następujące:

PIO SACERDOTI.

Huc propera cupiens populum informare sacerdos
Unica quod Christus victima grata Deo est,
Ut proprio et duram compleuit sanguine legem,
Uictima quodque vetus facta figura nouę est.
Contulit immerita et Christi quid passio nobis,
Quo pretioue suas ipse redemit oues.
Quas sana quum nunc doctrina pascere debes
Huic sancto officio congruet iste liber.
Librum seruasset nisi cura fidelis amicūm
Nunc eius fieret copia nulla tibi.
Atque igitur duplici causa grateris oportet,
Illi et qui peperit, qui reparantque modo.
Immo vera loquar triplici grateris oportet,
Pręsul enim monuit, quo struat autor opus.

Cuique Christjano Lectori.

Quin etiam Christi quicunque es verus amator
Huc propere venias sanctaque scripta lege.
Et tacito noscas veteris mysteria legis.
Unus ut est Christus spes: via: vita: salus.

2539. Przedmowa taki ma początek: «Treść Przedmowy. Starodawna iest powieść, nie iedno w naszym ięzyku ale i w łacińskim iż na dobre wino wiechy nie potrzeba, wedle ktorej to przypowieści, nie potrzebaby tey świętey rozmowie żadnego zalecenia nie rzekąc naszych przedmow, ponieważ iest od zacnego i wziętego męża napisana ktory nie tylko nauką osobliwą i pobożnym żywotem świecił, ale też krwią swoią naukę a wiarę zapieczętował......

»A isz bys łaskawy Czytelniku snadniey thę naszę sprawę mogł wyrozumieć, pierwey ci tu wszytkę iey Summę przed oczy położymy. Bo *naprzod* przyczyny dla ktorycheśmy tę Rozmowę przełożyli (ale nie wszytki) wyliczymy. *Potym* niektore mieysca w Justynie nie prawie gładkie naznaczymy, y iako o nich rozumieć potrzeba, pokażemy. A *naostatek* z niektorych słów, ktorych w tym naszym przekładzie nad zwyczay używamy, liczbę damy. A to wszytko co nakrocey być może zamkniemy.

«I. Przyczyna tedy iest naprzednieysza, oto ten dzisieyszy wielki i wielce nie ktorym szkodliwy spor: który nie tylko z Antychrystyiany, ale iusz sami s sobą wiedziemy. To iest o Troycę. Bo acz wszyscy, ktorzy się iedno od Chrystusa Chrystyanmi zowiemy zgodliwie y statecznie wyznawamy, isz Bog ieden: Ale gdy na on hak przyidzie, isz kto spyta: Ktory to iest ieden Bog? tedy się iusz wnet na dwie części rostargnąć musimy. Bo iedna strona twierdzi isz ieden Bog, rozumie się Ociec Pana Chrystusow: A druga strona za iedynego Boga liczy Oyca, Syna, y Ducha swiętego.

»Tymże obyczaiem, y na ono się wszyscy zezwalaią isz Pan Chrystus iest Bog prawdziwy. Ale gdy kto spyta: Jakim prawem? Albo iakim obyczaiem? To więc różne a sobie przeciwne przyczyny dwie stronie dawaią. Jedni mowią: Dla tego Pan Chrystus iest Bog prawdziwy, isz się z Boga prawdziwie przed wszemi wieki narodził. Zaś drudzy z wielkim krzykiem wołaią, isz nie tylko dla tego, ale więcey, isz iest ieden y tenże z Bogiem Oycem.

»Ta niezgoda tak iest wielka y niebespieczna isz nad nię większa a niebespiecznieysza być nie może. Bo tu iusz nie o wodę gra idzie, ieśli może grzechy skropić: Ani o dzwonowy głos, iesli burze rospędza: Ani o gleyty Papieskie ieśli moc w piekle y w czyscu zmyslonym maią: Ani o święte, którzy iusz w Bogu odpoczywaią, ieśli się za nami Bogu przyczyniaią: Ani o Sakramenta ieśli w nich pan Chrystus mieszka. Jusz to wszytko miecz on z obu stron ostry dawno posiekł y poraził. Ale idzie o samego Boga, przed ktorym wszytko stworzenie

drży, idzie tesz o syna tego to Boga, ktoremu Bog dał wszytko cokolwiek miał, y ma. Ktoremu tesz takie imię darował, isz na to imię kłania się wszelkie kolano, niebieskich, ziemskich, y spodnich. (*graecismus*).”

Wystawiwszy dalej Criscovius jak ważny jest ten spór o Boga i Chrystusa, okazuje, iż jeden jest tylko środek rozstrzygnienia tego sporu i uspokojenia siebie, a ten jest, aby się rozpatrzyć w Pismie świętém, i wywiedzieć się jak o tém trzymali ci, którzy albo współcześni byli Apostolom, albo też wkrótce po nich żyli. Za takich uważa Polikarpa, Ignacego, Ireneusza, Tertuliana; za nierównie zaś późniejszych, a zatém mniej powagi i wiary mieć mogących Hieronyma, Augustina, Ambrożego, Wincentego Lirynenskiego, których papisci na poparcie swoich mniemań używać zwykli: «Ale nie trudno zgadnąć, powiada, dla czego sobie młodszych na pomoc biorą: Wiedzą isz iesliby na Starych się zdali, małoby albo nic wygrali: y owszem miotłę by na się, iako mowią, przynieśli. Bo nie mnieysza miedzy nimi a miedzy onymi starymi Oycy zgoda, iedno jako między wodą a ogniem.” Trzy potém wylicza przyczyny dla czego to dzieło wydaje: 1) »*isz ten artykuł o ktory się teraz wadzą dostatecznie iest słowiem Bożym przez Justyna objasnion y rostrzęśnion*, *tak isz lepiey być nie może*. 2) *aby wszem jawno było*, *isz my pism świętych Oycow nie odrzucamy*, *iako nas przeciwnicy potwarzaią*, *ale tylko różność między nimi czynimy*, *isz starszym więtszą wiarę.... dawamy*, *niż... ich wnukom*, *albo ieszcze młodszym*. 3) *aby się tak przeciw młodszym Oycom prawda Boża Oycow starych pismem obroniła. To iest: dowodzą oto ci Augustynem*, *Thomaszem*, *Wincentym*, *etc. iszby P. Chrystus miał być z Bogiem ieden*, *albo tenże*; *a my Justynem dowodzimy*, *isz aczkolwiek Pan Chrystus a Bog Ociec są iedno*, *ale ieden od drugiego rozni są liczbą*.”

II. W drugiej części przedmowy obiaśnia y wykłada Criscovius miejsca trudne i zawiłe u ś. Justyna, które wyżej *nie prawie gładkiemi*, czyli niegładkiemi nazwał. Wytyka także błędy w przekładzie pisma ś. przez 70 tłómaczów popełnione. Czytelnika, któregoby ten artykuł mógł zająć, do samegoż źródła odsyłamy.

III. Wyrazy, z których tłómacz uznał za potrzebę zdać sprawę czytelnikowi, są następujące: 1) »Naprzod łacinskie słowo *Poenitentia*, a greckie *metania*, pospolicie *pokuta* przekładaią, ale jako dobrze, naprostszy baczyć może. Bo nie rowno inszą rzecz słowo łacińskie waży, a inszą polskie. Pokuta bowiem ono iest co kto za iaki swoy występ cierpi. Ale *poenitentia*, iest ono romyślenie, gdy kto załuie iż co z nieobaczenia uczynił, a przestawszy onego uczynku, albo przedsięwzięcia, za co inszego się bierze. Takie lepak rozmyslenie nie *pokutą*, ale prosto *kaianiem* (albo *pokaianiem*, jak niżej mówi) zowiemy. 2) Wyraz *Sacerdos*, tłómaczy *Ofiarownik* i wywodzi dla czego *Kapłan*, *ksiądz* użyte tu bydź nie mogą. Trafne są i ciekawe jego w tej

mierze uwagi, ale dla sposobu ich wyłożenia, duchownych naszych szczypiącego, uwag tych, mówi Sobolewski, nie przytaczamy. Temu zaś, ktoby chciał zarzucać, że o samych słowach rozprawiał, tak odpowiada:...... »takowy ma wiedzieć co pisze Filozof, *isz kto słow dobrze nie rozumie, ten się w samey rzeczy łacno omyli.* Bardzo rzecz iest pożyteczna mieć słowa pewne y dobrze ie rozumieć. O tym tu nie dysputuiemy, ale na wzor iednę omyłkę przypomionę (*sic*), abyś czytelniku rozumiał, iako wiele na tym kto dobrze słowa rozumie, y dobrze ie tesz z ynych ięzykow przekłada. Papieżnicy, ktorzy w ięzyku polskim Bibliią w przod wypuścili (Biblia tak nazwana Leopolity 1561 r. wydana) iakiego tłumacza mieli, stąd poznać możesz. Nie wiele przywodząc on wiersz w Psalterzu (Psal. 131) przeczytay: *Si dedero somnium oculis meis et palpebris meis dormitationem et requiem temporibus meis.* Ten bo nie wiedząc isz słowo łacinskie *tempora* nie tylko *czasy* ale y *skroni* znaczy, tak przełożył: y odpocznienie *czasom moim*, co miał wyłożyc *skroniam moim.*

Mówiąc Criscovius o tém, iż ich przeciwnicy starają się podeprzeć swoję naukę powagą Ojców daleko młodszych i poźno bardzo po Apostołach żyjących, wspomina, iż właśnie w tym czasie, to jest tego lub przeszłego roku, którego dzieło jego wyszło, przełożone na polski język, i wydane zostały, *Księgi Wincentego Lirynenskiego Mnicha.* Tłómacza nie wymienia.

Wzmiankowany wyżej *Appendix*, zawiera w sobie ważne niektóre o tłómaczu i jego pismach szczegóły. Widać, iż Krzyszkowski, za zjawieniem się w Polsce Arjanizmu, z Ewangelika Arjanem czyli Socinjanem został: wprzód zaś, nim całkowicie naukę tę przyjął, listownie z Ewangelikami względem niektórych punktów znosił się, czy też im kwestye zadawał. Minister Ewangelików Stanisław Sarnicki, wydając Kazanie swoje, które miał na Sejmie Warszawskim r. 1564, i zbijając w nich naukę Arjanów, położył na czele tych Kazań *Artykuły tej nowej wiary*, gdzie w artykule 10 wymienia Krzyszkowskiego, i odwołuje się do listów jego, nie wiadomo czy pisanych tylko, czy też drukowanych. Użala się na to *in Appendice* Krzyszkowski, i wyraża jak i w co wierzy: »Ale aby się ieszcze Księdzu Sarnickiemu (mówi dalej) y inym na wszem dosyc stało, a o prawdziwym y szerszym wyłożeniu..... wiary moiey iawnieysza y otworzystsza rzecz była, tedy okrom Społku Apostolskiego, kładę przedeń on wykład wiary na Synodzie Niceńskim od wiela S. Oycow przeciwko Aryuszowi złożony y wydany. Na ktorym iesliby ieszcze nie przestał, więc iego y każdego inego odsyłam *do onych książek przed kilkiem lath odemnie z Języka Czeskiego, jakoszkolwiek, wszakże właśnie, przełożonych, w których się zamyka* Rozmowa cztérzech bratow o pewności zbawienia." Na brzegu iest tenże tytuł z dodaniem: *Drukowano w Szamotułach Roku 1558.* «Na ktorem ia v nich tylko zezwolił y po dziś dzień zezwalam, y od tamtego wyznania nie odstępuię, poniewasz tam widzę być

dostateczną naukę ku zbawieniu, y dosyc szeroki wykład a prawe wyrozumienie wiary. A nad to wszytko *Rozmowa* ktorą miał S. męczennik Justyn Stary Doktor Chrzescijanski s Tryfonem Żydem (ktorąm teraz na rzecz Polską, *maiąc na pomocy brata y towarzysza swego* Symona Budnego z łacińskiego przełożył) może mię od wszelkiego złego u wszech pedeyrzenia zastępić (*sic*): poniewasz tu Justyn dobrze, y prawdziwie wykłada, iako ma być rozumiano wedle pism S. o iednym Bogu Oycu y o Synie iego P. Chrystusie. Na ktory tego S. męża w tey mierze wykład ja zezwalam, okrom filozofskiego mniemania i allegorij, co na krotce w przedmowie wyrażono. Bo u mnie reguła y linija prawdy, iest samo szczyre słowo Boże. Niechże tedy pierwey kto osądzi i potępi tego S. męczennika dla tey wiary, a tosz dopiero przy nim y mnie. A tak, iako mię, niewiem Bog zna iakim przedsięwzięcim, ksiądz Sarnicki, ukazuje y odsyła do listu mego, tak się ia odsyłam wszech wiernych do tego iusz wyszszey naznaczonego wyznania wiary y do wykładu iey. A zatym pana Boga proszę abysmy wszyscy, opusciwszy swary, spory, y roznice, tosz a jedno miedzy sobą spolnie mowili y rozumieli wedle Jezusa Chrystusa." i t. d.

Styl (powiada anonim w Bibl. Pol. 1825. IV. 137, zkąd i początek przemowy jest wzięty,) iest wszędzie pełny i zwięzły, osobliwie też liczne i obszerne wyiątki z Pisma, ktoremi S. Justyn często rozumowanie swoie popiera, noszą cechę rzadkiey mocy ięzyka. Wyiątki te nie zgadzaią się z żadnym przekładem polskim Pisma S. widać iednak że tło na którem zmiany czyniono, brane z biblii brzeskiey, a chociaż w tę pracę i Budny wpływał, przecież wspomniane wyiątki wcale się nie zgadzaią z pozniejszym iego przekładem.—To godna wzmianki że się tu przebiia *Krzyszkowskiego* znaiomość pobratymczych ięzyków i często napotkać można wyrazy czeskie i ruskie, również ma to szczególnego że spoynika *bo* zawsze używa iak łacińskiego *enim*, to iest nie na początku sensu lecz po pierwszem słowie np. nie iesteśmy bo z tego świata.

2541. a) Tom I. (na tytule niewymieniony) dedykowany od tłómacza Jakób. Uchańskiemu Arcybiskup. Gniezn. Wyłożywszy Iłowski dla czego nauka o Bogu i zgłębianie pism świętych wyższe są i ważniejsze nad wszelkie poszukiwania filozoficzne, o sobie tak mówi: *Haec cum ita se habere scirem, nolui omne tempus in legalis philosophiae studio, ad quod animum primum applicui meum, consumere; sed eius praecipuam partem sacris literis mihi tribuendam esse existimaui. Indignum enim esse iudicabam, iis studiis, ex quibus fluxa et caduca ista bona percipiuntur, tantum temporis et uigiliarum impendere, religionis uero studium, quo incomparabile illud bonum, uita nimirum aeterna comparatur, negligere. Sacros itaque libros peruoluens, incidi in has commentationes Basilii illius Magni, quas cum ex usu fore, his maxime turbulentissimis temporibus iudicarem, in apertum protu-*

ki.... Mówiąc o patronie swoim Uchańskim dodaje: *Multas sane peragraui regiones, multas lustraui urbes, plurimos cognoui homines, sed Pontificem sanctiorem, religiosiorem, probiorem uidi neminem.* — Tom II. dedykowany Mikołaj. Wolskiemu (Volski) Biskup. Władysławskiemu. Wynosząc w nim przywiązanie i miłość dla kraju, powiada Ilowski: *Declarasti enim cum aliàs saepe, tum proximis comitiis, nihil apud te salute ipsius (patriae) esse antiquius, qua in re, cui quaero sumptui pepercisti? quem non laborem libenter exantlasti? quas curas, ut labantem et aegram confirmares, non suscepisti?* — Tom III.... dedykowany Andrzej. Noskowskiemu Biskup. Płockiemu — Tom IV Albertowi Starosrebskiemu (u Niesieckiego Sobieinski herbu Dołęga z Starozrzeb, albo Starozrzebski) Biskupowi Chełmskiemu. Wszystkie te dedykacje datowane z Padwy, III. Non. Septemb. 1563.

2544. a) Jest to najpierwsza i najrzadsza edycja ze wszystkich, (lecz tylko pięć Katechizmów mystagogicznych obejmująca, której nie znał ani T. *Milles*, ani *Touttée*, ani *Fabrycjusz*. Załuski dostał ją od Jezuitów Collegium Klementyńskiego w Pradze. — Fabrycjusz namienia wprawdzie, iż ta edycja zapisana jest w Katalogu Biblioteki Barberyńskiej, lecz nie wierzył w jej exystencją, dodając, iż Grodecki pierwszy raz zrobił tłómaczenie wszystkich Katechizmów w Trydencie r. 1562 (nie 1560) i że Denis w Historji drukarń Wiedeńskich nic o niej nie wspomina. Powiada jeszcze Fabrycjusz, że Grodecki Katechizmy te konfrontował z przekładem polskim, który zrobił Jakób *Uchański* Prymas, podług dawnego przekładu słowiańskiego, sprowadzonego z Bulgarji i Macedonji. Janocki (Pol. I. 12) inaczej o tem pisze. Powiada on, iż Grodecki używał do pomocy przekładu Słowiańskiego, którego mu do użycia pozwolił Uchański, a sam dostał z Bulgarji i Macedonji. O polskim zaś przekładzie nie wspomina. — Sobolewski trzy exemplarze wydania tego widział, z których jeden w Bibliotece Szczorsowskiej, ale bez tytułu, inny w Wiedniu, własność jednego Greka, na którym podpis samego Grodeckiego przy posłaniu exemplarzą jakiemuś uczonemu lub przyjacielowi, którego nazwisko zatarte.

Dedykacja do Jana z Ocieszyna (Ocieskiego) Kanclerza W. Koronnego, gdzie między innemi: „*Et quamvis permultae illius (S. Cyrilli) sacrae institutiones et catecheses literis mandatae fuerint: quarum etiam in libro de viris illustribus meminit Hieronymus: quae tamen ad nos pervenerunt, sunt tantum decem et octo Catecheses Graece scriptae et nondum quod sciam typis excusae: quibus primum baptisatos instruit, atque totum symbolum Apostolorum illis explicat. His additae sunt istae quinque Mystagogicae: quibus divina Mysteria de Baptismo Chrismate, Eucharistia, et tremendo Missae Sacrificio, tradit et explicat. Quas cum Franciscus Torrensis, vir et Graecarum et sacrarum literarum peritissimus, et insigni quadam pietate praeditus, R. D. Varmiensi Episcopo, Patrono meo Colendissimo, cum esset in*

Urbe, legendas dedisset, et ille vehementer easdem laudaret, atque ad Ecclesiae Catholicae dogmata, quae nunc a sectariis convelluntur, cum primis utiles esse diceret: eas ego primum mihi ipsi graece descripsi: deinde rogatus et incitatus a familiari quodam amico meo, vertere ipsos in latinum tentavi. Sed cum mendosum admodum, et multis in locis mutilum exemplar illud, quod erat Venetiis scriptum, deprehendissem: ex mandato deinde illius cum Francisco Torrensi contuli, et ex alio exemplari, quod ille manu sua descriptum, ex Calabria Romam attulerat, correxi, et multa quae defuerant adjeci. Postremo et versionem meam subjeci illius judicio: cui ipse diligenter limam adhibuisset, et eam approbasset: visum est tandem Praesuli meo, ut utrumque exemplar et Graecum emendatum et Latinum a me uteunque factum ederetur; ut si quis de Latino exemplari dubitaret, ad Graeum possit facile recurrere...... Et quamvis praecipua opera et authoritate R. D. Varmiens. Episcopi, nunc apud Caesarem Nuntii Apostolici, domini et Mecaenatis mei Colendissimi, libellus hic in lucem prodeat, atque illi cumprimis et merito inscribi debeat: cum tamen ille, non aliud in hoc quam publicum religionis commodum spectaverit, neque id sibi voluerit adscribi: imo ut cujusvis potius alterius nomini eundem libellum dicarem, injunxerit; facere secus mihi non conveniebat, quam ut istas Catecheses, tuo, Magnifice Domine et Patrone colendissime, nomini clarissimo nuncuparem: cujus auspiciis et stipendiis ego ab aula in castra humanitatis reversus, annis hisce aliquot in Italia bonis literis operam navavi: in quibus si quid profeci totum id amplitudini et beneficentiae tuae acceptum refero etc.

Jan Grodecki zacnego urodzenia lecz ubogi, kosztem Jana Ocieskiego Kanclerza, uczył się w Akademiach Włoskich literatury greckiej i łacińskiej. W Rzymie zjednał dla siebie względy Kardynała Hozjusza, Bisk. Warmiń. Z nim, jako Sekretarz, znajdował się w Wiedniu, gdy Hozjusz poselstwo od stolicy Rzymskiej tamże sprawował, tudzież na Soborze ekumenicznym w Trydencie. Nagrodził prace jego Kardynał Kanonją Warmińską. Poźniej za wdaniem się jego, mianowany Dziekanem Kollegiaty Głogowskiej, i Kanonikiem Wrocławskim.

Niesiecki T. II. p. 310. pomieszał naszego Grodeckiego, z innym także Janem Grodeckim, Szlązakiem, naprzód Proboszczem Kollegiaty Brunneńskiej (Brün), potym Katedralnym Scholastykiem, a wkońcu Biskupem Ołomunieckim. (*) W błąd podobny wciągnął Józefa Załuskiego i Jabłonowskiego (in Museo. p. 71 nast.), obadwaj Biskupa Ołomunieckiego nazywają tłómaczem Cyrylla. Por. Chromiński w Rozprawie i literaturze Polskiej p. 55. nast. Nazywa on tłómacza Cyrylla *Gro-*

(*) O Biskupie tym patrz Bartłomieja Paprockiego Zwierciadło Margrabstwa Morawskiego (po czesku) fol. 184. *Sinapiusa* de Claris et illustribus Silesiae familiis (po niemiecku) T. II. p. 650. Franciszka *Schmidla* S. J. in Historiae Societ. J. Provinciae Bohemiae Parte I. p. 311, 330, 347. (Janociana Vol. II. p. 108—112).

dzieckim, nie Grodeckim. Mylnie tamże dodaje: „Cyrylla Jerozolimcá (którego z rękopismu Grecyi Hozjusz wielkim zachodem na jaśnią wydzwignął) tłumaczenie słowiańskie przez Uchańskiego Prymasa starownie wysledzone, przydawszy, na łaciński tak wybornie przeniosł, że naypracowitsze Zgromadzenie Ś. Maura blisko we dwa wieki potym wydaiąc ze wszech tłómaczów naszego niepomiernie chwalili i t. d." Niewiadomo co tu znaczy wyraz *przydawszy*, pewna bowiem jest rzecz, że Grodecki tego tłómaczenia razem ze swojem nie wydał.

2545. W dedykacji wyraża tłómacz, iż gdy przed kilką laty był przy Hozjuszu w Rzymie, dostał rękopism Katechizmów Cyrylla, do owego czasu na łaciński język nieprzełożonych. A gdy już swój przekład ukończył, dowiedział się o tym Uchański Prymas, który od dawnego czasu dostał był z Macedonji i Bulgarji też same Katechizmy w języku sławiańskim i sam je na polski język przełożył. Przesłał więc Grodeckiemu swój rękopism sławiańsko-polski i żądał, aby go z oryginałem greckim porównał. Grodecki znalazł, iż przekłady z oryginałem się zgadzały, wyjąwszy małe przerwy i błędy przepisników, które przez konfrontacją poprawić się dały. Co się poźniej ze sławiańskim przekładem stało, niewiadomo. Grodecki nawet nic tu nie wspomina o edycji pięciu Katechizmów mystagogicznych, którą dawniej wydał w Wiedniu, a którą w Szczorsach znalazł Sobolewski. Na ostatnich dwóch kartach znajduje się w tem wydaniu Kolońskiem List Cyrilla do Cesarza Konstantiusa: *de Signo Crucis in coelo ex lumine Hierosolymis apparente.*

2552. Na przodzie list ofiarny Symona Symonidesa *Claudio Comiti Rangono Episcopo Regii* Nuncjuszowi w Polscze, datowany z Zamośścia Kal. Junji a. 1604. Z tego się okazuje, iż Simonides sam jest wydawcą. (Janocki opisuje to wydanie *Nachricht v. r. p. B. V. 217*). Po liście ofiarnym następuje odezwa wydawcy do czytelnika, w której stara się okazać autentyczność tej mowy Epifaniego. „*Dubitari non potest, genuinam esse hanc D. Epiphanii orationem, quanquam enim paulo diversior stilus in ea sit, quam qui in aliis eius scriptis reperitur, nihilominus multa sunt argumento, quae eum ipsum auctorem approbant. Primum, quod in plerisque per Europam bibliothecis manuscripta habetur cum eodem titulo. Deinde, quod in Orientalibus Graecorum Ecclesiis, magno Sabbato, recitatur cum nomine Diui Epiphanii. Itidem, cum eodem nomine recitatur in Russorum Ecclesiis, translata in linguam Sclavonicam. Postremo, si quis orationem hanc conferat cum ea, quae ad diem Palmarum, cum nomine eiusdem D. Epiphanii, ex bibliotheca Antonii Caraphae Cardinalis prodiit Anno M.D.LXXXVI. dedicataque est a Consalo Ponce de Leon Sixto Quinto Pontifici Maximo, genusque dicendi utriusque consideret, facile agnoscet, ovum ovo similius non esse, ut qui hanc reprobet, illam quoque in dubium vocare necesse habeat. Novum autem non est, eloquentissimos viros alio genere dicendi sermones*

ad populum habuisse, alio libros scriptitasse. Id te admonitum volui."— Sama mowa drukowana po grecku i po łacinie w dwóch kolumnach na jednej stronie, a na pierwszej stronie wyrażono po tytule mowy, iż tłómaczem jej jest Stanisław Fenicki (*Interprete Stanislao Phaenicio*)— Na końcu mowy jest *naprzód* Nagrobek Fenickiego niżej wypisany; *powtóre: Annotationes Rev. Patris Magistri Fratris* Dominici Neapolitani *Ordinis minorum Conventualium S Francisci Doctoris Theologi. Illustriss. ac Excellentiss. D. Domini Joannis in Samoscio Supremi Cancellarii Regni Poloniae, nec non Academiae Samoscen. Sacrae Theologiae publici lectoris.*— Janocki błędnie twierdzi, że noty te przy tej edycji się nie znajdują.

Fenicki wziął stopień Licentiata in AA. LL. et Phi. III. Idus Martii 1601, jak świadczą; *Epigrammata in laudem XI. Eximiorum ac eruditorum virorum dum in Alma Acad. Crac. A. D. III. Eidus Martii A.* CIↃIↃCI. *a Rev. et Clariss. D. Joanne Muscenio Curzelovio, S. Th. D. Can. Crac. Archid. Curzeloviensi, ejusdemque Acad. Procancellario Licentiati in artib. liberalib. et Phil. crearentur. Cracoviae Typis Simonis Kempinij. A. D.* CIↃIↃCI. 4. 5 kart, gdzie na jego cześć jest Epigramma.

Os Suada, *ingenium* Pallas, *linguas dedit* Hermes,
Res mira est, uni, tanta dedisse Deos.

Są jeszcze inne Epigrammata do niego: 1) bezimienne 8 wier. 2) *M. Joannis Jovii Leop.* 25 w. 3) *M. Adami Stephanidae Janovicii* 12 w. 4) *Samuelis Fronckowic* 8 w. 5) *Joannis Cavaci Chij*, 7 w. greckich. Wszystkie jego obyczaje i biegłość w językach starożytnych uwielbiają.

Napis grobowy Fenickiego:

D. O. M.
Sacrum.
Stanislao Phaenicio. vita innocentissima.
Moribus leuissimis, simpliciss. constantiss.
Ingenio absolutissimo praedito. e medio
Litterarum cursu, quibus se labore indefesso
Consecraverat, erepto.
Caspar Solscius
Fratri dulcissimo.
Simulachrum hoc tumuli P.
Hospes quisquis es. expectationem de me supra
Humanum modum excitaveram. mors intervenit.
Tu cape lampada. et pro me decurre.

δεῖ πονεῖν .οἷς γόνυ χλωρὸν. (πονέειν.)

Mors te Phaenici frater dulcissime nobis
Abstulit, o non tu talia pollicitus.
Sed qui Pieridum peragrares culmina summa,
Et fieres sanctae primus apex Sophiae.

Hoc tua spondebat nobis innoxia vita,
Hoc pectus puris candidius nivibus.
Hoc labor indefessus, et ingenii inclyta vena,
Hoc forma, hoc pulchri lucidus oris honos.
At tu nunc degis coelo meliore receptus.
Credo polum stella tum caruisse aliqua,
Cujus tu vacuum supplesti splendidus orbem
Forsan ad Orpheae sydera clara lyrae.

2553. Kromerowi będącemu studentem jeszcze w Bononji, dostał się przypadkiem bardzo stary i mocno uszkodzony manuskrypt mów S. Chryzostoma dotąd niedrukowanych, który przekopjowawszy, z sobą do Polski przywiózł. Tu, kiedy się dostał do Gamrata Biskupa Krakowskiego, przy którym był sekretarzem, dokonał tłómaczenie mów tych na łacińskie. Na przodzie jest list Kromera do Gamrata, w którym winszuje mu wyniesienia na arcybiskupstwo Gnieźnieńskie. Siarczyński wymienia przy tłómaczeniu mów tych, rok 1530 (?).

2557. a) Dedykacja: „*Illustri ac Inclyto Heroi, Joanni, Comiti Tarnouio, Castellano Cracoviensi, Exercituum Poloniae et Sandomiriensi Stiensique Praefecto, Joannes* Cochlaeus *Canonicus Vratislaviensis S. P. D.*

Illustris ac Generose Domine, Magnanime ac fortissime atque etiam Victoriosissime simulque Doctissime Heros, Cum inter Octo Orationes Divi Joannis Chrysostomi: *quas Doctissimus ac Disertissimus vir, D.* Martinus Cromerus, *Canonicus Cracoviensis Ecclesiae et Regis Poloniae Orator ac Secretarius, e Graeco in Latinum ex vetusto quodam Codice transtulit: unam duntaxat viderem celeberrimo Nomini tuo dedicatam, et Cracoviae typis excusam, antea vero nunquam aeditam: Visum est mihi aequum et rationabile, ut totum istud Octo Orationum Opusculum, evulgetur denuo extra Poloniam, in corde et meditullio Magnae Germaniae, Moguntiae inquam, ubi Clarissima et Amplissima est Sedes Archiepiscopalis, latissimos et populosissimos in provincia sua sub se continens Episcopatus Duodecim: Ubi et admirabilis ars Typographiae primum inventa est, et inde in Italiam totumque in orbem divulgata.— Qua de re reverenter et amice admonui per literas ipsum Authorem et Interpretem, Dominum Cromerum, ut eas orationes non seorsum et separatim, uti factum est Cracoviae, sed in unum potius Corpus redactas alicui dedicaret, Moguntiae iterum excudendas, et ex celebratissimis Francofordiae Nundinis per Bibliopolas latissime in totum orbem, cum fructu et profectu legentium dispergendas. Cum autem ille binis a me literis rogatus ac monitus, nihil adhuc responderit, licet natura humanissimus sit et promptus alioqui ad respondendum, ut dubitem, ne forte suae aut meae literae sint interceptae, tempus vero ad Nundinas illas ita appropinquaret et acceleret, ut necessarium sit mihi, si voto ac desiderio meo satisfieri a Typographo debeat, proprium hinc mittere nuncium. Quoniam vero in-*

ter eos, quibus seorsum antea nuncupatae sunt orationes singulae, perpauci superstes adhuc existunt, nemo celebrioris et clarioris est famae et optimi nominis, tum domi, tum foris apud Externos, quam Illustris Magnificentia tua, et Reverendissimus Pater Samuel, *Episcopus Cracoviensis et Supremus Poloniae Cancellarius, qui satis superque notus jam est per propriae Orationis suae editionem, quam ipse in celeberrimo funere Optimi Regis Sui* Sigismundi *habuit: Itaque non scio alium, cui D. Cromerus potius aut lubentius has Octo* Chrysostomi *Orationes nuncupari velit, quam Clarissimo nomini tuo. Unde fit, ut temporis brevitate arctatus, cum non possim diutius illius responsum hic expectare, cogar vices illius utcunque supplere, et optimo libello quaerere Patronum. Rogo igitur et obsecro, Illustris et Generosa Excellentia et Sublimitas tua aequo animo gratiose accipiat qualecunque hoc a me, homine Externo et tibi prorsus ignoto, gratificandi officium. Quantum vero Cromerus ipse de meritis et virtutibus tuis sentiat, ex ipsius Epistola certiori fide et testimonio Lector facile cognoscet atque comprobabit. Bene vale Heros fortissime etc. Ex Vratislavia Idibus Februarii M. D. L.*

Po tej dedykacji idzie króciuchna dedykacja samego Kromera, która się przy mowie *De Ingluvie et Ebrietate*, oddzielnie w Krakowie drukowanej, znajduje. — Inne wszystkie Kromera dedykacje Cochlaeus opuścił.

2557*b) W dedykacji do Hozjusza Biskupa Warmińskiego datowanej z Ingolstadu 4 Id. Octob. 1551 wyraża *Amerpachius*, iż miał zaszczyt poznać go osobiście przed dwóma laty, gdy jadąc do Dworu Cesarskiego, dwa dni dla wypocznienia i wielkich upałów, zatrzymał się w temże mieście: że go Hozjusz przez ten czas pobytu do stołu swego wzywał, i starał się z nim zabrać poufałą znajomość i t. d. Z tejże dedykacji okazuje się, że Kromer kopją z rękopismu w oryginale, przez się we Włoszech zrobioną (zob. wyżej), razem ze swoim przekładem łacińskim, już wprzód w Krakowie częściami drukowanym, a teraz poprawionym, przesłał Amerpachowi, ażeby i oryginał i tłómaczenie razem wydane były, dając wolność jemu, lub Oporinowi poprawienia, jeśliby w czym znalazły się uchybienia. Ile sobie w tej mierze pozwolił wydawca, zdaje z tego sprawę, dodając w ogóle, że *bardzo rzadko i z wielką rozwagą* wolności tej użył, *rarissime nec ulla cum temeritate.*

Przydał Amerpach na przodzie do ośmiu mów przez Kromera wyłożonych, dziewiątą, która się i w rękopiśmie greckim znajdowała: *περὶ προνοίας, de providentia*, której Kromer nie przełożył, czego taką daje przyczynę. „*Cur autem a Cromero non sit versa, causa est, quod eam is putavit rectius legi posse in reliquis hujus doctoris Operibus, ejusdem Inscriptionis, cum etsi non tota sic habeatur inter ea, tamen collecta videatur ex illis...... ab ejus aliquo studioso lectore ac*

amatore singulari....."— Pomimo tę przyczynę Amerpach uznał za potrzebną i tej mowy tłómaczenie razem wydać.

Przekład Kromera idzie wciąż od str. 14 do 112, w takim porządku: *De divitiis et paupertate. De avaritia. De ingluvie et Ebrietate. De non contemnenda Ecclesia Dei et mysteriis. De Anima. De humilitate animi. De adversa valetudine et medicis. De muliere et pulchritudine.*

Dalsze przydatki są: 1) Epiphanii *brevis et vera oratio, de Fide Catholica et Apostolica Ecclesia, Vito Amerpachio interprete p. 113—182*; bez textu grec. w powyższej dedykacji do Hozjusza wspomina tłómacz, że tę mowę oddzielnie przed dwóma laty był wydał. — 2) *Historia de Jesu apud* Suidam, *Interprete eodem, p. 191—203.* poprzedza ją list tłómacza (p. 183—192) do Filipa Padniewskiego (*Philippo Padniefskio, viro doctrina, dignitate ac facundia praestanti*) datowany: *Ingolstati III. Non. Januarii A. 1551.*— Przyjaźń wzajemna Hozjusza i Padniewskiego, a względy i szacunek ich obudwuch dla Kromera, powodowały Amerpacha do przypisania tej powieści Padniewskiemu. Rozszerza się tu Amerpach ze smutkiem swoim z okazji śmierci żony, i rozprawia o małżeństwie: wreszcie prosi Padniewskiego, aby mu zdanie swoje o tej historji odkrył: „*Volui proponere in publicum historiam illam admirandam: praecipue tamen tibi, ut privatim saltem scriberes mihi, quid ea de re tibi homini docto et acuto videretur.*"

Z tego to wydania Oporina, przedrukowano traktaty tłómaczenia Kromera do Zbioru dzieł S. Chryzostoma staraniem drukarza Paryzkiego, Nivelli, ogłoszonym T. VI. p. 1327—1359. Zob. Janocki, Nachr. V. 204.

2564. Na tytule: *Elegia Agricoli*, na cześć S. Hieronyma. Na odwrocie te wiersze:

Epistolas Hieronymi lectissimas,
Quibus suum probe nitorem reddidit
Erasmus *ille; quo nil absolutius*
Sol inter homines hocce vidit saeculo:
Tibi, candidissime lector, expressit suis
Bellissimis typis Victor *optimus,*
Apud inclytam Poloniae Cracoviam,
Cupiens, ut hoc doctore discas, plenius
Christum sapere, Christum loqui, Christum insuper
Vitaque moribusque recte effingere.

Apud inclytam Poloniae Cracoviam. Typis Victoris. Anno ab orbe redempto M.D.XIX.

2569. a) Polszczyzna czysta, gładka, styl pociągający, do złotego wieku należący, na probę przytacza się tu miejsce z Rozdziału o nieogarnionej chwale Bożej: „Zkąd mi to Panie, zkąd mi te chwały do wychwalania Ciebie. Abowiem jakoś mię uczynił, bezemnie według upodobania Twego: tak masz chwałę bezemnie według upodobania Twe-

go: chwała twoja Panie ty sam jesteś, chwalą cię dzieła Twoje według mnóstwa wielkości Twojey, chwała Twoja Panie nieogarniona jest. Serce jey nie obeymuje, usta zmieścyć nie mogą, ucho nie poymuje: bo to wszystko przemija, a chwała Twoja trwa na wieki. Myśl się poczyna i myśl się kończy, głos brzmi i głos odchodzi: ucho słyszy i słuch ustaje: a chwała Twoja stoi na wieki."

2569. b) Oprócz pism na tytule wymienionych, są tu jeszcze tegoż S. Augustyna *o skrusze serca* i *o marności świata* traktaciki. O swojem tłómaczeniu tak mówi Tryzna w przedmowie: „Ludzie uczeni troiakim sposobem księgi tłómaczą. Jedni tylko rzecz Authorowę, a nie słowá wyrażaią, żadnych konceptow swych nie przydaiąc. Drudzy rzecz, nie słowa, przekładaią: ale przydaią swoie koncepty, dla lepszego rzeczy trudniejszych wyrozumienia. Niektorzy záś y rzecz całą, y słowo od słowá bez przydatku, abo umnieyszenia iakiego pilnie przekładaią. Ktory ostatni sposob do przekládánia kśiąg nabożnych iest nalepszy..... Jam trzećiego sposobu w Augustynie świętym użył, nie tylko sens abo rzecz własną, ale y słowa iego wszytkie, ile mogło bydź, iako naszczerzey przetłumaczyłem..... A jako Augustyn Swięty prostą y domową łaciną napisał te księgi: tak ia w tłómaczeniu ich nic przesadzałem się na polszczyznę, maiąc dosyc co nawłasniey wszystko wyłożyć. Stary to zwyczay sług Bożych po prostu z panem wszechmocnym rozmawiać, y słowu wiecznemu nie wydwornemi, ale pokornemi słowy potrzeby swe przekładać. Bo też sam Pan z prostemi rad rozmawia: y pokorna modlitwa przenika niebiosa."— Przytacza tu przykład jeden, nie wiadomo zkąd wzięty, na okazanie iż sam Bóg karze tych, którzy okazale słowo jego tłómaczą. „Przełożył był (powiada) niekiedy na grecki ięzyk, słowy wydwornemi, księgi święte starozakonne Theopompus Greczyn, mąż wieku swego nauczony, y wnet rozum utracił. A Bóg mu we snie obiawił, że nie prze co inszego głupstwem był skarany, iedno iż głupie nauki zażywał, tam pokazuiąc dworne swoie krasomowstwo, kędy żadnego miejsca nie miało. Ztych ksiąg, (mówi dalej), on przednie uczony y świątobliwy mąż Antoni Arias Hiszpan Soc. Jesu. Doktor Akademiey Wileńskiej, kupca iednego Krakowskiego dostatkiem maiętności wszystkim dobrze znáiomego, w duchownych rzeczach pięknie wyćwiczył. Abowiem ten w sprawách swoich będąc w Wilnie, á nawiedzaiąc *Patres*, z rozmowy spolney do tego przyszedł, iż podał X. Antoniego, aby mu dał naukę iako znać Pana Boga i t. d."— Mówi dalej że ten kupiec był Włoch.

Siarcz. I. 7. powiada, że prawdziwym tłómaczem był Jan Alandus Jezuita Lwowianin, który wydał to dzieło pod nazwiskiem Tryzny.

TEOLOGJA.

(BIBLIOGRAFJA).

C) Instytucja.

I. W OGÓLNOŚCI.

1. Wstępne wiadomości.

2580. Dissertatio P. Juvenalis Tozbat Minoritae de Systemate Theologico et Christ. Guil. Franc. Walchii Historia rerum in Homeritide saeculo sexto cum a Rege Judaeo contra Christianos, tum ab Habessinis ad hos ulciscendos gestarum. Leopoli Typ. Pillerianis. 1786. 4. *7 ark.* (L. S.)

2581. Oratio Academica de S. Theologia ab omnibus tractanda et cum Philosophiae studio coniungenda, habita in Academia Altdorfina Noricorum a Paulo Demitrovicio Lithuano. Altorphij. 1614. 4. *4 ark.*

Przypis Marcinowi Przyłubskiemu, którego syn Felix pod dozorem Demitrowicza zostawał. (L. S.)

2582. Oratio de praestantia ac dignitate Theologiae, quae ex duplici laurea efflorescit. Ipso die responsionis, qui fuit V. Id. Junii, in A. S. 1628. pro loco inter Doctores S. Theologiae, in Celeberrima Acad. Cracoviensi consequendo, habita. A M. Adamo Opatovio S. Th. D. et Prof. ad S. Annae Decano. Crac. in Offic. Fr. Caesarij 1628. 4. *2½ ark.* (L. S.)

2583. Eruditionem subsidium studii Theologici necessarium ductu Petri Jaenichii d. xxiii. Febr. a. cIɔIɔccxiii. disputatione asseret et defendet Godofr. Weissius. Thorun. Gymnasio valedicturus. Thorunii 4. *3 ark.* (L. S.)

2584. a) Elucidarius dyalogicus Theologiae tripertitus: infinitarum quaestionum resolutionis. Vade mecum. (Rudolphus Agricola iunior *18 wier. położył na tytule*). *Na końcu:* Impressum Vienne per Hieronymum Victorem. Impensis vero Leonardi et Luce Alantsee fratrum Ann. vero Christi 1515. Men. Jun. 4. fol. *XXV. i trzy karty Regestru.*

Na odwrocie cyfra nakładzców druku.

b) Elucidarius Dialogicus etc. *Na końcu:* Cracoviae in officina Typographica, Hieronymi Victoris. Anno Salutis 1544. die 11. Mensis Junii. 8. *51 kart liczb. i 4 karty regestru na końcu, druk cursive.* (L.S.)

c) Elucidarius Dialogicus, omnibus Sacrae Theologiae studiosis perutilis et necessarius, tum infinitarum et quidem antiquarum quaestionum nodos accurate explicans. Noviter ab authore recognitus. Craccoviae, in Officina Typographica Hieronymi Schaeffenbergi. XLIX. (1549) 8. *51 kart liczb.* (*rzeczywiście tylko 50*).

Autor w krótkim wstępie, oświadcza, iż dla uniknienia nienawiści imię swoje zataił. Pisał zaś na prośbę uczniów swoich. Dziełko w rozmowach między nauczycielem a uczniem, na 4 księgi podzielonych. (L. S.)

d) Elucidarius dialogicus omnibus sacrae Theologiae studiosis, perutilis et necessarius, tum infinitarum et quidem antiquarum quaestionum nodos accurate explicans. Noviter ab authore recognitus. Cracoviae in Offic. Hier. Scharffenber. 1555. 8. *51 kart liczb.* (L.S.)

2585. Marek Korona, Franciszkan. Directorium do poięcia terminow teologicznych, we Lwowie, Mich. Slos. 1639. 4. (Katal. Juszyń. MS.)

2586. Aegidii Strauchii, Definitiones theologicae. Dantisci 1672. 4. (Cat. Janss. 1699).

2587. Aegidii Strauchen, Breviarium Theologicum accuratiore methodo in forma definitionum conscriptum. Dantisci 1680. 8. (Cat. Janss. 1680).

2. *Traktaty, Skrócenia.*

2588 a) Praelectiones Theologicae Fausti Socini Senensis. Racoviae, Typis Sebastiani Sternacii. 1609. 4. *192 str. i 4 karty.*

Przedmowa V. Smalciusa do Akademii Heildelberskiej. (L. S.)

— — Editio secunda. *tam. u t.* 1627. 4. (L. S).

2589 a) Thomae Młodzianowski Poloni S. J. Integer Cursus theologicus et philosophicus V Tomis comprehensus Ed. II. Moguntiae et Dantisci apud Simones Bekensteinios A. 1682. fol.

Cztery pierwsze tomy zawierają *Praelectiones Theologicae*, w ostatnim, *Praelectiones Philosophicae*. Przywilej Króla Jana III. dany Beckensteinowi księgarzowi Gdańskiemu, dat. Varsaviae 18 Febr. 1681. (Ban. H. D. K. P. III. 130).

b) — — Moguntiae 1682. fol. (Bibl. Slus. p. 89).

2590. Theologia Christiana, auctore M. Simone Stanislao Makowski S. Th. Doctore, in Universitate Cracoviensi luci publicae porrecta. Cracoviae, in Offic. Alberti Gorecki. A. D. 1682. fol. *637 str. 5 kart na przodzie i tyleż na końcu.*

Dedyk. Stanisławowi Hrabi Rozdrażewskiemu, Kustoszowi Kat. Krak. Schol. Wislickiemu Proboszczowi Ilzyckiemu, Sekr. Krol. — Autor był Prof. Teologii w Akad. Krak., Kustoszem Kollegiaty S. Floriana, Sekr. Król. (L.S.)

2591. R. P. Pauli Gabrielis Antoine S. J. Theologia universa, speculativa, dogmatica et moralis tribus tomis comprehensa Augustae Vindelicorum sumptibus Christ. Bartl et Consarti Bibliopolarum Universit. Cracov. 1762. 4.

Aprobata X. Pietra Sliwickiego Proboszcza S. Krzyża w Warszawie d. 3. Nov. 1754. (Ban. H. D. K. P. III. 22).

2592. Reverendi Patris Pauli Gabrielis Antoine Soc. Jesu Presbyteri etc. Theologia specialis et dogmatica. Ad usum Candidatorum Theologiae, in compendium redacta a P. Joanne *Kowalski*, eiusdem Societ., in Coll. Premisliensi Theologiae Professore et per Dioecesim examinatore. Premisliae 1764. 8. *2 tomy.* (Jan. Exc. p. 10).

+ +

2593. Зерцало Богословія изъ многихъ богословскихъ книгъ вы-бранное Іеромонахомъ Кирилломъ Транквиліономъ. въ Лаврѣ Почаевской 1618. 4. (Sopik. I. 99).

2594. Petrus Posnaniensis. Decisiones totius Theologiae speculativae et moralis libris sex. Venetiis 1629. 4. (Wadding Scr. Ord. Min. p. 287).

2595. Vniversa Theologia Perill. at Adm. Rev. Dno D. Venceslao A Leszno Leszczynski Canonico Cracoviensi Praeposito Lanciciensi Secretario S. R. M. Dedicata et a P. Francisco Stanczewic in Coll. Posnaniensi PP. Societ. Jesu. Theol. Auditore. Academiaq. Theologorum cum Philosophis Mariani caetus ibidem Rectore publice disputata A. D. 1638. Calissii, in officina PP. Societ. Jesu. *t. r.* 4. (Bibl. Horodec.).

2596. Florilegium Theologicum ex Venusto Resoluti Doctoris Carmelitae Joannis Bachonii, Celeberrimi olim in Alma Scientt. Regina Academia Paris. Philosophi, Juristae, et Theologi, Floravio. Publico spectamini ad discernendum in Conv. Crac. FF. Carmelitarum B. V. Mariae in Arenis expositum a P. Fr. Martino Charzewski S. Th. Cursore et Studente etc. A. D. 1650. *Na końcu:* Crac. Typis Valer. Piątkowski. 4. *2½ ark.* (L.S.)

2597. Joannis Maccovii. Loci communes theologici. Amstelod. 1655. 4. (Cat. Janss. 1684).

2598. Alexander Kortyni Ord. S. Pauli. Bilanx theologica. Crac. in Offic. Fr. Cezary. 1676. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2599. Anastasius Hermanowski. Munus thesauro sapientiae theologicae depromptum. Crac. typ. Univ. 1681. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2600. Bernardi Zegartowicz. Gladius aeviterni Salomonis universae theologiae. Varsaviae 1683. 4. (Kat. Piar. War. 1822 p. 28).

2601. Samuelis Schelwigii Hypomnemata Hutteriana sive analysis et observationes compendio Theologico Hutteri accommodatae. Gedani 1690. 12. (Cat. Janss. 1702).

2602. Serapion Stegowski. Florilegium theologicum. 1706. fol. (Sienk. Dod. do Bentk.)

2603. Tirocinium theologicum, auctore Balthassar: Francolino S. J. Romae prius editam 1717. demum Vilnae typis Univ. S. J. A. D. 1735. 12.

2604. Breviarium universae theologiae nempe speculativae, dogmaticae ac moralis in quatuor partes distributum iuxta principia scholae Scotistarum — elaboratum a Fr. Antonio Ganello a Candelaria Pisauriensi Ord. Min. Strict. Observ. Prodit Pars 1ma impressa primo Bononiae, An. 1691, reimpressa — Cracoviae, An. 1722, typis Haered. Fr. Cezary. 4. *545 str. i regestr.*

2605. Józef Walenty Wcisłowski S. T. D. K. Z. P. Teologia polska, którą zowią Szkolną, tym trybem iak ią w szkołach daią krociusienko wierszem polskim zebrana, osobliwie dla tych, którzyby radzi wiedzieli co się w teologii zamyka, a sposobu na to nie maią, bo albo się teologji nie uczyli, albo po łacinie nie umieią. w Lwowie w Druk. Pawła Golczewskiego r. 1742. 4. *156 str.*

Przypis. Ottonowi Schenking Biskupowi Inflantskiemu i t. d. gdzie go dobroczyńcą swoim, i ojca swego nazywa. Dziwne u bibljografów przemiany z nazwiskiem autora. Juszyński nazywa go Wasłowskim, Mitzler (Acta Liter. 1755. p. 109). Janocki (Pol. I. 134) mieni go Wcisłowskim. Załuski (Biblioth. Poet.) także Wcisłowskim go nazywa, dodając, że błędnie u Jabłonowskiego (Opisan. O Wierszach) Wastowskim i Wieszowskim jest nazywany. Siarczyński znowu Wastowskim go zowie. Bandtkie nakoniec (H. D. K. P. I. 413) Weiłowskim go nazwał. Najpewniejsza, że nazwisko jego jest Wcisłowski. O życiu jego pisał Jakób Radliński, co Załuski miał w rękopismie. Wcisłowski ten Doktor Teologji, był kaznodzieją przez lat dwadzieścia, potym Rektorem Akademji Zamojskiej i Kanonikiem Regularnym Miechowskim. Umarł r. 1747. Siarczyński, pod Wastowskim, pomieścił autora między pisarzami wieku Zygmunta III. i odnosi pierwsze wydanie te-

go pisma do r. 1600, a druk r. 1743 przebiciem nazywa (?!!).

2606. Sententiae dogmaticae ex universa Theologia R. P. Gabrielis Antoine S. J. excerptae per Jo. *Jakowski*, Pars I. II. Peremisliae typis Adami Klein S. R. M. et Ill. D. Episcopi Premisl. Ordin. Typog. 1756. 8. *463 i 441 str.*

2607. Hasło Zbawienne Nauki Apostolskiey złożone i zgromadzone z rozmaitych rozmow, z Teologji Dogmatyczney, Moralney, Spekulatywy, historyczney, z Kanonow, z Katechizmu i z nauki ascetyczney wyięte z poważnych autorow i na pożytek dusz chrześciańskich, a osobliwie w Stanie Duchownym żyiących ułożone przez W. X. Tymoteusza Szczurowskiego Zakonu S. Bazylego W. S. Teologii Doktora Proto-Notarynsza stolicy Apostolskiey. Roku Pańskiego 1780. 1781. 1783. Tom I. II. III. IV. w Wilnie w Drukar. Bazyliańskiey. 4. *236, 215, 216 i 304 z górą stron, oprócz Przedmowy na czele T. Igo i regestrów przy każdym tomie.*

2608. Dawnością Imienia, krwi z wysokiemi domami połączoney ozdobą — Przezacnym Panom — w Sądach Ziemskich, Grodzkich i t. d. Krótkie zebranie zdań z umiejętności Teologiczney przez Xięży Zakonu Troycy Naysw. od Wykup. Niewoln. w Kollegium Łuckim przypisane i odprawionym publicznie Aktem poświęcone. R. 1782. fol.

2609. Hebdomadale Studiorum seu Rudimenta theologicae loco exercitiorum hebdomadalium ad usum Seminarii Varsoviensis S. Crucis concinnata. Varsaviae 1805. 8. *215 str. oprócz 6 kart naprzodzie.*

3. *Zbiory Pism.*

2610. a) D. Stanislai Hosii. Opera omnia Parisiis Typis Gulielmi Desboys. 1562. fol. (L. S.)

b) Stanislai Hosii Cardinalis, Episcopi Varmiensis, in Concilio Tridentino Praesidis, Opera quae hactenus extiterunt omnia, inprimis pia et erudita, atque in unum corpus jam primum collecta et excusa, quorum catalogum pagella sequens indicabit. Opus hoc nunc postremo ab auctore recognitum, et innumeris supra omnes editiones auctum, cura et opera integerrimi viri D. Doctoris Henrici Dunghen Canonici Antwerpiensis. Antverpiae, 1566, fol. *363 karty oprócz regestrów na 7 arkuszach.* (L. S.) *Zob. Noty.*

c) D. Stanislai Hosii S. R. E. tituli S. Clementis Presbyteri, Cardinalis et Episcopi Varmiensis, in Concilio Tridentino Praesidis, Opera Omnia quorum titulum octava pagella invenies. Opera haec nunc novissime ab ipso auctore diligenter recognita: Confessionis opus, plus quam quadraginta foliis auctum, denuo solerti cura et diligentia D. Doctoris Dunghaei Canonici Antverpiensis edita, Saluo per omnia S. Sedis Apostolicae iudicio. Antverpiae impensis haeredum Joan. Stelsii ac Materni Cholini MDLXXI. *Na końcu:* Excudebat Theod. Lyndanus etc. fol. *383 kart z jedney strony liczbow. 3 ark. naprzodzie i regestr. Zob. Noty.*

d) Stanislai Hosii S. R. E. Cardinalis, Maioris Poenitentiarii et Episcopi Varmiensis Opera omnia in duos divisa Tomos, quorum primus ab ipso auctore plurimis subinde in locis, integris et dimidiis paginis sic auctus et recognitus, ut novum opus fere censeri possit. Secundus autem totus novus, nuncque primum typis excusus. Accessère necessarii atque copiosi indices, cum locorum sacrae scripturae explicatorum, tum etiam eorum omnium, quae in hisce operibus observatio-

ne digna censentur. Coloniae apud Maternum Cholinum. 1584. fol. T. I. *758 str., 11 kart regestru i 16 kart na przodzie*, Tom II. *496 str. i 8 kart na przodzie.* (L. S.)

Z Dedyk. w T. I. Hozjusza do Pap. Grzegorza XIII. datowanej: *E nostro Sublacensi recessu XVIII. Cal. Septem. 1573.* wnosi Sobolewski o edycji dzieł Hozjusza Weneckiej r. 1573, której wszakże nie znał. *Zob. Noty.*

2611. Johannis A LASKO Theologi et Eclesiarum Ost-Frisicarum cumprimis vero Emdanae Superattendentis, Scripta omnia.

Pisma te wyliczone są w V. S. R. Gerdes Florilegium Historico-Crit. Librorum rariorum p. 81 nast.

(Vogt, Catal. Libr. rar. Hamb. 1747. p. 398).

2612. Stanisl. SOCOLOVII, Canonici Cracoviensis, apud Stephanum P. R. Concionatoris, Opera omnia in unum collecta. Cracov. Typogr. in Architypographia Regia. 1591. fol. *889 str. i 4 ark.*

Tu się znajduje: Censura Orientalis Ecclesiae. fol. 1—140.

2613. Fausti SOCINI Miscellanea, hoc est, Scripta Theologica, seu Tractatus breves de diversis materiis. Racoviae, Typis Seb. Sternacii, 1611. 8. *293 str.*

Między innymi są tu: Joannis *Niemoievii* Epistolae Duae, De Sacrificio et Invocatione Christi. Et ad eas Fausti Socini Responsio. Datowane z Lublina 28 Lutego i 25 Kwietnia r. 1587. (L. S.)

2614. Fausti SOCINI Senensis ad Amicos Epistolae, in quibus variae de rebus divinis quaestiones expediuntur, multaque sacrarum literarum loca explanantur. Additae sunt paucae aliorum ad Socinum Epistolae ad quos ipse respondet. Racoviae 1618. 8. *695 str. 3 karty na końcu.*

Na końcu drukarz oświadcza, że listy częścią po rękach jego przyjaciół ukryte, częścią pisane po włosku, a na łacińskie dotąd nie przełożone, mianowicie do Andrzeja Dudicza (Dudithius) innym czasem wyda oddzielnie. Listy te są nader ważne dla wielu szczegółów do historji Socinianizmu i związków osobistych Socina. Jest ich 41, a między niemi dwa Jana Niemojewskiego do Socina i trzy Socina do niego. (L.S.)

2615. Fausti SOCINI breves quidam de diversis materiis ad Christianam religionem pertinentibus tractatus. Quorum seriem sequens pagina monstrabit. Racoviae typ. Seb. Sternacii. 1619. 8. *97 str.* (L. S.)

2616. Dissertatio quam Fausti SOCINI operibus praemitti voluit Eques Polonus Sam. Przipcovius. 1636. 4.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2458).

2617 a) Maccovius Redivivus seu manuscripta eius typis expressa. Franekerae 1654. 4.

(Cat. Janss. 1680).

b) — — Amstelodami 1659.

Jest to już wydanie trzecie od poprzedzających, pełniejsze i poprawniejsze. *Zob. Noty.* (Boeckm. Sched. p. 8).

2618. Bibliotheca Fratrum Polonorum quos Unitarios vocant, instructa operibus Fausti Socini, Joh. Crelli, Jonae Schlichtingii a Bucowietz et Joh. Lud. Wolcogenii. Irenopoli (Amstelodami) 1666. fol. 9 vol. Por. wyżej N. 2532.

2619. Antonius Quirinus UJEYSKI. Opera posthuma. Cracoviae, vidua Francisci Caesarii 1662. 4.

Wydał po śmierci autora Józef Boiarski nauczyciel jego, i przypisał Janowi Wielopolskiemu Staroście Bieckiemu.

2620. R. D. P. Didaci NISSENI Abbatis Ord. Basilii M. Opera omnia in tres tomos digesta quae hispano idiomate author primum evulgavit, dein Itali ac Galli certatim sua vernacula recuderunt, postremum latinis auribus donavit — P. P. F. Joannes *Freylinck* Reimbacensis Ord. Praedic. S. Theol. Magister T. I — IV. Cracoviae apud Lucam Kupisz. A. MDC.L. 4. *549, 516, 666 i 242 str. oprócz kart na przodzie i regestrów.*

U Sienkiewicza w Dodatkach do Bentkowskiego jest: S. Basilius Magnus interprete Joanne Freylinck. Tomus V. Cracoviae in Offic. Viduae Lucae Kupisc. 1659. 4. Byłby to zatym Tom V. powyższego zbioru, ale niepewna czy nie późniejszego wydania.

2621. Dominici FRYDRYCHOWICZ Ord. Praed. Manipulus Theologicus. Cracoviae 1691. 4.

(Kat. Piar. War. 1822 p. 29).

Sam. Przipcovii *Cogitationes. sacrae* ad initium evangelii Mathei et omnes epistolas apostolicas nec non tractatus varii argumenti praecipue de jure Christiani Magistratus. *Zob. wyżej N. 2532.*

4. *Konkluzje i Tezy.*

2622. Theses impressae Cracoviae. 1568.

Bock p. 626. domyśla się, iż autorem ich jest Grzegorz Pauli. Jednę z nich, trzecią, przywodzi Jan Meisner *in Disput. de statu animarum Separatarum*, Witteb. 1661. § V. fol. A 3. b. *Negamus, aliquam animam post mortem manere, sed illud dicimus excogitatum ab Antichristo ad stabiliendam suam culinam per fictum purgatorium et invocationem sanctorum.* — Być może, iż to są *Theses*, już po śmierci autora w Rakowie powtórzone, o których patrz niżej w Dogmatyce, a w szczególności, *Trójca Najśw.* (L.S.)

2623. Conclusiones ex universa Theologia decerptae, In Academia Vilnensi Societatis Jesu propugnandę a Rev. D. Nicolao Dicio, Art. Lib. et Phil. Mag. nec non S. Theol. Baccalaur. pro gradu Doctoratus Theologici consequendo. Cal. Octob. M.D.LXXXIIII. 4. (L.S.)

Przypis. Mikoł. Krzyszt. Radziwiłłowi.

2624. Andreas Rychlicki, Episc. Ennen. Divus Paulus Apostolus et Judas Iscariotes in theologicam disputationem adducti. 1591. 4. (Nies.)

2625. Conclusiones salutares factae in Claromonte Częstochov. Crac. in Offic. Jac. Siebeneycheri. 1596. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2626. Te-Deum Laudamus speculativis Sacrae Theologiae conclusionibus ad disputandum, et positivis discursibus ad praedicandum breviter insertum. F. Adami Goscii Poloni, Franciscani Conventualis in florentiss. Gymnasio Neapolitano eiusdem Ord. S. Theol. Baccalaureorum Minimi etc. Neapoli apud Joan. Jacobum Carlinum et Constantinum Vitalem. 1607. 4. 3½ ark.

Dedykacja Andrzej. Prochnickiemu. Biskup. Kamienieckiemu, naówczas Legatowi Polskiemu w Neapolu. (L. S.)

2627. Assertiones ex Theologia Fratris Joannis Duns Scoti Doctoris Subtilissimi desumptae et in Conventu Leopoliensi Ord. Minorum Conventual. tempore S. Capituli Provincialis ad disput. propositae a Fratre Cipriano (sic) Saxillio S. T. D. Ejusd. Ord. Professo. *Dobromili. b. r.* 4. (L. S.)

Sienk. w Dod. do Bent. wymienia rok 1616.

2628. Pancarpia ex totius Theologiae conclusionibus Fr. Joannis Duns Scoti Doctoris subtilissimi desumpta: et in Conventu Crac. Ordinis Minorum de Obser. tempore almi Capituli Provincialis publice ad disputandum proposita. Objectis satisfaciente F. Andrea Mlaven: sub praesidiis R. P. F. Bernardini Bidgostini S. T. Lectoris Vilnen. Crac. in Offic. Fr. Cesarii 1617. 4. *3 ark.*

X. Andrzej Mławski Bernardyn przypisał swoje Tezy Starszyznie swojej. (L.S.)

2629. Propositiones Theologicae ex Prima Secundae D. Thomae D. A. depromptae, publicoque certamini expositae a Fr. Sigismundo Goowski Ord. B. M. V. de Monte Carmelo, S. Th. Baccalaureo ac in Alma Univers. Cracov. Professore pro Comitiis provincialibus in Conventu Cracoviensi ad Aedes B. M. V. in Arenis Calend. Septem. A. 1619 celebrandis. Cracoviae in Offic. Mattaei Andreoviensis. 4. *2½ ark.* (L. S.)

2630. Campius Vadovius, Disputatio theologica. Crac. Math. Andreov. 1620. 4. (Katal. Juszyń.)

2631. Adrian. Bratkowic Ord. S. Franc. Assertiones theologicae ex Joanne Duns Scoto. Cracoviae typ. Fr. Cezary 1620. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2632. Carmelus Figulinus Leopol. Theoremata theologica ad di-

sputandum proposita. Zamoscii 1623. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2633. Bonaventura Costerus. Assertiones Theologicae. Jaroslaviae 1625. 4. (Kat. Jusz.)

2634. Assertiones theologicae ad mentem Doct. Angelici D. Thomae Aquinat. publico certamini propositae a P. F. Alphonso Kaznowski S. T. L. Ord. Praed. A. D. 1627. Cracoviae typ. Matthiae Andreovien. 4. *2 ark.* (L. S.)

2635. Ad perennem perenni Monadi ac Triadi gloriam. Trias Quaestionum Theologic. Ex I. Parte D. Thomae, de Processionibus, relationibus et personis divinis. A F. Benedicto Mstovio, Eremitar. Ord. S. Pauli P.E. Presbyt. Licentiato et Prof. S. Th. in Crac. Conventu. Pro honore Doctoratus S. Theol. in celeberr. Acad. Crac. obtinendo etc. Crac. Typis M. Andreoviensis. 1628. 4. *2½ ark.*

Dedyk. Tomaszowi Zamojskiemu Podkanclerz. (L. S.)

2636. Joannes Chrysost. Polewic S. T. Baccal. Ord. Praed.— Laurus in igne strepens sive Conclusiones Theologicae. Lublini ap. Vid. Pauli Couradi 1637. 4. *6½ ark. Zob. Noty.* (L. S.)

2637. Raymund. Mądrowicz Ord. Praed. Cicada rythmica seu Quaestiones 43 primae partis Summae S. Thomae.

Aprobacje druku r. 1639.
(Chodyk. de Reb. gest. Ord. Praed. p. 335).

2638. Joannes Chodowiecki. Disputatio Theologica Prima. Franekerae 1639. 8.

2639.— — Disputatio Theologica Tertia *tam.* 1640. 8.

2640.— — Quarta. Groningae 1640. 8.

2641.— — Quinta. *tam.* 1640. 8.

2642.— — Sexta. *tam.* 1640. 8.
(Sienk. Dod. do Bentk.)

2643. Joannes Chodowiecki Ἑπτὰς disputationum theologicarum. *b. m.* 1640. 4. (Sienk. Dod. do Bentk.)

2644. Andreas Paszkowski. Collegii Theologici Miscellanearum Quaestionum Disputatio xix. Franekerae 1640. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2645. Σὺν τῷ θεῷ Collegi Theologici disputatio xxi. de Magistratu Politico. 4. p. 149—156.

Na brzegu pierwszej karty: Respond. Valentino Arnoldo Polono.

Σὺν τῷ θεῷ Collegii Theologici Disputatio xxii. de Coniugio p. 157—164.

Na brzegu: Resp. M. Benjam. Gerlachio Polono. Są to urywki ze zbioru dyssertacji Kollegium jakiegoś zagranicznego. niekatolickiego. (L. S.)

2646. Assertiones Theologicae ex prima parte Angelici Doctoris D. Thomae decerptae et a FF. Carmelitis Discalceatis Provin. Pol. Studiosis Sacrae Theol. publico certamini expositae. A. D. 1641. die 11 Mensis *Augusti* Leopoli. 4.

Ded. Perill. D. Alexandro de Mirow Myszkowski Capit. Tyszowecensi etc.
(Bibl. Horodec.).

2647. Trina virtutum theologicarum Corona, accmomodatis ad mentem D. Thomae Aquin. conclusionibus elaborata a V. P. Frat. Floriano Trzepski Ord. S. Pauli Pr. Erem. Presbytero. Cracoviae in Offic. Typogr. Alberti Siekielowic. 1643. 4. *½ ark.* (L. S.)

2648. Adamantinus sapientiae clypeus ad sagittam proponitur a Georgio Arnold Partheniae Academiae Consiliario, in Collegio Sieniav. Leopol. Soc. J. Leopoli typis Coll. S. J. apud Sebast. Nowogorski. 1644. 4. *2 ark.*

Są to Conclusiones Universae naturalis Theologiae. (L. S.)

2649. Propositiones Theologicae ex prima parte D. Thomae Doctoris Angelici decerptae a FF. Carmelitis Discalceatis Conv. Crac. Studiosis S. Theol. publico certamini expositae. Cracoviae in Offic. Vid. et Haer. Andr. Petricovii 1647. 5. *2 ark.* (L. S.)

2650. Sigismundus Zaranek S. J. Theses theologicae. Posnaniae in Offic. Vid. et Haer. Alber. Reguli 1655. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2651. Arcana Theologica a D. Augustino et Angelico Praeceptore d. Thoma Aquinate e tenebrosis e-ruta quondam ruderibus, ac novissime in almo Studio Bononiensi ab Adm. Rex. P. Mag. Fr. Jacobo Philippo Polino Regente eiusdem studii sapientissimo, nec non publico in Universitate Felsinea Cathedratico Theologo. E cuius potioribus tractatibus selecta per Fr. Norbertum Sledziewski Polonum de Provincia S. Hyacinthi in Russia publice discutienda proponentur. Bononiae M.DC.LXIII. Typ. Jo. Bapt. Ferronij. 4. *3 ark.* (L. S.)

2652. Philantropion Theologicum sive Conclusiones ex universa Theologia, pro lectoratus gradu dispntatae per Eliam Tworkowski. Cracoviae 1667. typ. Alberti Gorecki. fol. (Ban. H. D. K. P. I. 298.)

2653. Theses Theologicae propositae a D. Joanne Kurszenski Canon. ad S. Gregor. Gnesnensi, etc. pro suprema S. Theol. laurea, quam authoritate Sedis Apostolicae solenni ritu obtinebat in Aula Collegii Posnan. S. J. A. 1677 d. 12 Octob. Typis ejusdem Collegii. 4 *1 ark.* (L. S.)

2654. Questyiki drukowane w klasztorze Oliwskim. 1682. (Sienk. Dod. do Bent.)

2655. Sacra doctrina seu Conclusiones Theologicae, in Univ. Crac. publicae disputationi a Martino Kurowski Phiae D. et Prof. propositae. Crac. Typ. Univ. 1694. fol. *3½ ark.*

2656. Jesus Maria luminis fulgor, theologicis resplendens in thesibus a Cracoviensi Collegio Societatis Jesu. Cracoviae typ. Nicol. Alex. Schedel. 1696. fol. (L. S.)

2657. Theologiae speculativae Conclusiones menti D. Thomae A. D. conformes a M. Basilio Sawicki Phiae D. et Prof. publicae disputationi expositae. Cracoviae typ. Univ. 1697. fol. *3½ ark.*

2658. Gasper Joan. Pachowski. Magistra vitae coelestis S. Theologia speculativa seu conclusiones ex illa. Crac. typ. Univ. 1701. fol. (Sienk. Dod. do Bentk.)

2659. Theologicum Salve, seu Conclusiones theologicae Crac. typ. Univ. 1701. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2660. Aquilinus Michael Gorczyński Canon. Reg. Lateran. Segreta tusa peccatoribus B. Stanisl. Casimir.—propositiones theologicae. Crac. typ. Nic. Alex. Schedel. 1703. fol. (L. S.)

2661. Martinus Reszkowski. Scintilla —id est Quaestiones theologicae publice defensae. Crac. typ. Acad. 1706. fol. (Sienk. Dod. do Bentk.)

2662. De Persona Christi θεανθρωπου, de Baptismo, deque ritibus quibusdam non plane adiaphoris, disputabit Christianus Sitkovius Lesna Polonus Francofurti ad Viadrum 1707. 4. *10 ark.* (Nova Liter. Germ. 1707. p. 49)

2663. Theses polemico-scholastico-theologicae, quas publice defendendas exponunt Alumni Collegii Pontificii Leopoliensis Armen. et Ruthen. Leopoli 1719. Typ. Confraternit. SS. Trinit. 4. *19 kart.* (L.S.)

2664. Adal. Szczepański. Conclusiones ex univ. Theologia. Posnan. 1719. fol. (L.S.)

2665. Conclusiones ex Universa Theologia S. Scripturae Oraculis, Conciliorum definitionibus SS. Pontificum constitutionibus tam antiquioribus quam recentissimis conformes. Publice propugnatae in aula Coll. Posnaniensis S. J. ab Illustri R. D. Adalberto Szczepański Collegiatae Samotulensis Scholastico, Consummato Theologiae Auditore. Posnaniae typis S. R. M. in Coll. S. J. 1719. fol. *12 ark.* (L.S.)

2666. Olympia sacra seu Conclusiones theologicae. Crac. 1721. Typ. Fr. Cezary fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2667. Franc. Barzykowski Ord. Min. Conv. Rosae gratae seu con-

clusiones theologicae. Crac. typ. Acad. 1726. fol. (L. S.)

2668. Felicianus WYKOSKI S. P. Propositiones Theologicae iuxta mentem angelici Praeceptoris. Romae ex Typogr. Joan. Zempel. 4. *9 str*.

2669. Flos Mysticus, sive conclusiones theologicae. Crac. Typ. Ant. Jos. Mich. Dyaszewski. 1745. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2670. Conclusiones ex Theologia Scholastico-Dogmatica propugnandae in Aedibus Stradomiensibus Congregationis Missionis. A. 1749. Crac. Typ. Mich. Jos. Ant. Dyaszewski. 4. *1½ ark.* (L.S.)

2671 Scientia Sacra i t. d. *jak niżej* propugnata per M. D. Andream SZAYNOWSKI Marianae Academiae Secretarium. A. D. 1750. fol. *1½ ark.*

2672. Scientia Sacra Theologia S. Scripturae oraculis, Conciliorum definitionibus — conformis ac in publicis regni scholis— Coll. Leopoliensis S. J.— propugnata per M. D. Stanislaum Kostkam WOŁKOWICZ Marianae Academiae Cancellarium. A. D. 1752. typis Coll. Leopol. S. J. fol. *2½ ark.*

2673. Henricus BUYDECKI Ord. Praed. Theses theologicae de incarnatione, de poenitentia et de Romano Pontifice Romae 1754. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2674. Conclusiones Scholastico-Dogmaticae ex universa Theologia selectae, iam vero— Perill. et admodum Rndo D. Joanni Bernardo Srzyrzowski Canonico Regulari Lateran. Conventus Autocoll. ad Vilnam — a studio eiusdem ordinis theologico — dedicatae. Vilnae typis Scholar. Piar. A. D. 1755. 4.

2675. Elenchus Quaestionum Theologicarum ac Philosophicarum. Romae ab A. R. P. N. Ignatio Vice-Comite Praeposito Generali S. J. pro Polona Provincia approbatus. A. 1755. Lublini typis S. R. M. 8. *3 ark.* (L. S.)

2676. Conclusiones Theologicae menti D. Thomae conformes publicae disputationi sub tempus Capituli Generalis Congregationis Benedictino-Polonae ad oppugnandum expositae, sub Praesid. R. P. Floriani Amandi Janowski Ord. S. Bened. S. Theol. Prof. Capituli Tynecensis Secretario, ad obiecta respondente R. P. Leone PROTASSOWICZ O. S. B. Cracoviae typ. Michaelis Dyaszewski 1756. fol. *2 ark.* (L. S.)

2677. Mnemosynon grati Talionis excitatum favore, benignitate atque munificentia Ill. Excell. ac Rever. D. D. Venceslai Hieron. de Bogusławice Sierakowski Episcopi Premisliensis Equitis Aquilae Albae — a Studio Theologico Leopoliensi — oblatum quarum paucitas hac in pagina suppletur per assistentem altefatis thesibus, Fratrem Patrum KARWOSIECKI S. Theol. Doctorem Eiusdemque Regentem etc. A. D. 1759. 4.

2678. Henricus BOGUCKI Ord. Praed. Theses theologicae. Leopoli 1759. 4. (Sienk. Dod. do Bentk.)

2679. Conclusiones theologicae sub auspiciis Ill. Exc. Rev. D. Leonis in Szeptyce Szeptycki Episcopi Leopoliensis — in lucem — expositae. A. D. 1760. w Lwowie w Druk. Jana Filipowicza J. K. M. S. y Typografa. fol. *2 ark.*

2680. Conclusiones ad mentem Maximi Ecclesiae Patris S. Augustini quas ex universa Theologia excerptas Canonici Ord. S. Sepul. Hierosolym. in Templo S. Hedvigis ad Cracoviam sito publicae disputationi proposuerunt. A. D. 1760. Cracoviae typis Semin. Załusciani Academico-Dioecesani. 4. *2 ark.* (L.S.)

2681. Propositiones ex Universa Theologia Positivo-Dogmatico-Polemico-Critico-Scholastica juxta mentem SS. Literar. SS. Patrum, Conciliorum, ac venerabilis Joannis Duns Scoti Doctoris Subtilis et Mariani publicae concertationi ex-

positae M.DCC.LXI. Varsaviae Typ. Schol. Piar. 8. *12 ark.*

2682. Congregatio Missionis Domus Varsav. Conclusiones Theol. 1762. 8. (L. S.)

2683. Certamen Theologico-Scholasticum ex scientiis in Seminariis ad mentem S. Concilii Tridentini tractari solitis, per Venerabiles Clericos Semin. Academico-Dioecesani Posnaniensis Alumnos expeditum Sub assistentia M. Stanislai Patelski, Phil. D. in Acad. Posn. S. T. Prof. Collegae Maj. Seminarii Posn. Praefecti, etc. A. 1762. 4. *2 ark.*

2684. Assertiones Theologicae, praeter illa, quae Scholastici pertractant, multa ad dogmata fidei, historiam Ecclesiae, artemque criticam spectantia continentes. *Na końcu:* Propugnabuntur publice in Gymn. Varsav. Societ. J. a Patribus ejusdem Soc. A. 1762. 4. *1½ ark.* (L. S.)

2685. Ecclesiae Doctori celeberrimo etc. Divinissimo Leoni — Studium philosophicum Luceoriense Ordinis Excalceatorum SSS. Trinitatis — Assertiones in perenne gratitudinis monumentum D. D. D. Leopoli typis Acad. in Coll. S. J. A. 1764. 4.

2686. Caeli Terrarumque Reginae Augustissimae — B. V. Mariae Studium Theologicum Leopolien. in Ord. Excalceat. SS. Trinit. Redempt. Captiv. se suasque propositiones, in fine triennalis Theologiae Cursus — D. O. C. Anno MDCCLXIV. diebus mensis Maii. 4.

2687. Legis Evangelicae Sanctarum Virginum Martyrumque Principi — D. Theclae — Studium Theologicum Leopoliense Ord. Excalceat. SSS. Trinit. in termino triennalis negotii se suasque propositiones — D. O. D. Anno MDCCLXIV. diebus Mensis Maii 4.

2688. Propositiones theologicae menti Sancti Patris Augustini conformes a RR. Studentibus Ordinis Eremitarum S. P. Augustini in Conuentu Vilnensi ad propugnandum publice propositae A. D. 1764. Vilnae typis Monachorum Basilianorum. 4.

2689. Ludovicus Baczyński. Propositiones Theologicae. *b. m.* 1764. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2690. Celsiss. Principi Duci in Kozielsk Comiti in Molodeczna Xaverio Oginski Praefecto Culinae M. D. L. etc. Thaddaei Palatini Trocensis Filio etc. Studium Theologicum Vilnense Ord. SSS. Trinitatis Redempt. Capt. 4.

2691. Verbum Divinum annuali cursu theologico expositum nomini ac dignitati Perill. Rever. D. D. Laurentii Josephi Floridi Chmielecki S. Theol. Doctoris, Canonicorum Regular. Lateranen. per Minorem Poloniam et M. Duc. Lith. Praepositi Generalis a studio Sui Ordinis Theologico in Conventu Antocollensi ad Vilnam — inscriptum Vilnae typis Schol. Piar. *b. r.* 4.

2692. Palma Victoriae ex quadriennali cursus theologici labore — reportata Ven. nomini Perill. Rev. D. Cantii Stanislai Donatiani Dobrzanski S. Theol. D. Canonicorum Regular. — Praepositi Generalis — subiecta. Vilnae typis Schol. Piar. 4.

2693. Simon Benaczkowski. Conclusiones Theologicae. Posnaniae 1765. 4. (Kat. Jusz.)

2694. Conclusiones Theologicae pro disputationibus publicis propositae in Seminario Stradomiensi Presbyterorum Congregationis Missionis. Ad objecta respondente Timotheo Gorzeński Canonico Cathedrali Posnaniensi. A. MDCCLXV. 4. *6 ark.* (L. S.)

2695. Conclusiones Theologicae ex tractatu de Religione. *Na końcu:* Defendentur apud Presbyteros saeculares Congregationis Missionis in Domo St. Crucis Varsaviae diebus 25 et 27 Junii Anno 1765. 4. *1 ark.* (L. S.)

2696. Conclusiones Theologicae ex cursu theologico speculativo Menti D. Thomae conformes, assistente M. Antonio Josepho Woyciecho-

wski S. T. Praesentato, Eccl. S. Nicolai Vesoloviae Praeposito ac defendente M. Jacobo Nuczankowicz Phil. D. et Prof. eiusdem cursus theologici auditore publ. disput. expositae. Crac. Typ. Acad. Coll. Maj. A. 1766. 4. *1 ark.* (L. S.)

2697. Propositiones Theologicas, quas — Josepho Andreae Comiti in Załuskie Załuski Episcopo Kiiovieusi etc. nuncupatas in recenter extructa Collegii Varsav. Sch. Piarum Bibliotheca publice propugnandas suscepit Michael Swatopelk Czetwertyński e Scholis Piis. Mense Junio 1766. 4. *3 ark.* (L. S.)

2698. Cultus Duliae B. Isaiae Bonero exhibitus per dedicationem Thesium Theologicarum disputationis publicae, defendente conclusiones M. Josepho Bogucicki, Phiae Doctore Scholae S. Stephani Seniore. Cracov. A. D. 1767. Mense Martio. 4. *2½ ark. Z wizerunkiem świętego i wiadomością o jego życiu.*

Theses są: de Invocatione et cultu Sanctorum. (L. S.)

2699. Propositiones ex universa Theologia propugnatae in Collegio Cracov. S. J. An. 1767. *b. m.* 4.

2700. — — An. 1768. *b. m.* 4.

2701. — — An. 1770. *b. m.* 4.

2702. — — An. 1771. *b. m.* 4.

2703. Felicianus Toriani Ord. S. Benedicti. Meta theologici cursus. *b. m.* 1768. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2704. Propositiones theologicae a Religiosis Ord. S. Benedicti propugnatae. *b. m.* 1768. 4.

2705. Conclusiones theologicae ex cursu triennali speculativo iuxta mentem Divi Thomae per M. Michaelem Mrugaczewski S. Th. Prof. Propugnantibus M. Josepho Cantio Muszyński Phiae D. et M. Josepho Can. Nepomuceno Bogucicki Phiae D. Seminarii Academici Dioecesani Alumno. Cracoviae typ. Semin. Epis. 1769. 4. *2½ ark.* (L. S.)

2706. Compendium Dissertationum nonnullarum ex Universa Theologia — in Collegio Claro-Tumbano Studii Generalis Ord. Cisterc. Deo—Homini Jesu Christo per Defendentem publice R. P. Eugenium Rembok Pr. Val. Umbr. nuncupatum. Cracov. typ. Semin. Episc. A. 1769. 8. *7 ark.* (L. S.)

2707. Propositiones theologico dogmatico-scholasticae pro disp. publ. expositae in Seminario Stradomiensi, defendente Josefo Stadnicki. Crac. Typ. Sem. Ep. Acad. Dioec. 1769. diebus Junii. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2708. Conclusiones theologicae pro publicis disputationibus expositae. Typ. Coll. maj. Univ. Crac. 1770. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2709. Conclusiones Theologicae pro publicis disputationibus expositae. Crac. Typ. Sem. Dioec. Acad. 1771. 4. (Sienk. l. c.)

2710. Mathias Tylkowski. Conclusiones theologicae ex cursu speculativo deprompae. *b. m.* 1772. 4. (Sienk. l. c.)

2711. Propositiones theologicae de sacrae scriptura, ecclesia militante, Romano Pontifice, Conciliis-- propugnatae in Conventu Ord. Min. S. Franc. Conventualium An. 1772, d. 28. 29. 30. Aprilis. *b. m.* 4. (Sienk. l. c.)

2712. Franciscus Starzenski Ord, S. Bened. Conclusiones theologicae, publicae disputationi expositae, Crac. typ. Univ. 1774. fol. (Sienk. l. c.)

2713. Conclusiones theologicae publicis disputationibus expositae. Crac. typ. Coll. Mai. Univ. 1774. 4. (Sienk. l. c.)

2714. Conclusiones theologicae pro publicis disputationibus expositae. Crac. Typ. Coll. Maj. Univ. 1775. 4. (Sienk l. c.)

2715. Elenchus quaestionum theologicarum ac Philosophicarum Romae ab A. R. P. N. Ignatio Vice-Comite Praeposito Generali S. J. pro Polona Provincia approbatus A. 1775. Lublini typis S. R. M. 8. *3 ark.* (L. S.)

2716. Propositiones theologicae

scholasticis concertationibus publicis expositae. *b. m.* 1776. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

2717. Propositiones theologicae publice propugnandae. Crac. Typ. Coll. Maj. Univ. 1776. 4.
(Sienk. l. c.)

2718. Conclusiones theologicae publice propugnandae. Typ. Coll. Maj. Univ. Crac. 1777. 4.
(Sienk. l. c.)

2719. Propositiones Scholastico-Dogmaticae ex Orthodoxa Theologia depromptae atque a Religiosa Juventute Collegii Leopoliensis Ordinis Disceal. SSS. Trinitatis Rel. post impensam iisdem operam publicis disputationibus expositae A. D. MDCCLXXIX. diebus Junii. Typis Antonii Piller. 4.

Przypis Andrz. Hr. Hadik de Futah i Jan. Bar. Splen de Michaldi i t. d.

2720. Propositiones theologicae ex cursu polemico ad progugnandum expositae. Typ. Coll. maj. Univ. Crac. 1780. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

2721. Positiones selectae ex universis disciplinis Theologicis quas, pro laurea Doctorali consequenda publice propugnandas suscepit Rev. Andreas Bielecki Theol. Baccal. Formatus, Seminarii Generalis Rit. Graeci Cath. Alumnus. Leopoli A. M.DCC.LXXXIX. Typis Pillerianis. 4.
(L S.)

2722. Conclusiones theologicae ex tractatibus de Deo incarnato, Mediatione Christi, Sanctorum invocatione etc. menti D. — Joannis Duns-Scoti conformes publicis disputationibus expositae. 8. *1 ark.*

Na końcu: Propugnabuntur publice in Conventu Custod. Viln. Ord. Minor. — a PP. Theologis eiusdem Ord. An. 1791.

2723. Propositiones Theologicae menti Sacrosanctae Romanae Ecclesiae, SS. Patrum, Conciliorumque accomodatae, et publicis disputationibus in Coll. Provinciali SS. Petri et Pauli Ordinis Cisterciensis Expositae. Anno Christi 1792. Cracoviae. 8. *6 kart.* (L. S.)

2724. Propositiones ex Sacra Theologia depromptae etc. a Studio Theologico in Conventu Stradomiensi PP. Bernardinorum publ. disput. propositae. A. MDCCXCVIII. Cracoviae Typ. Ant. Ign. Gröbl· 8. *4 kart.* (L. S.)

2725. Positiones et Universis disciplinis Theologicis quas in Ama Universitate Josephina pro Laurea Doctoris Theologiae obtinenda publice propugnandas suscepit. Joannes Ławrowski Presbyter Saecularis Diaecesis Graeco-Premisliensis, in Universitate Leopol. Historiae Ecclesiasticae in lingua patria p. p. Professor nec non in Seminario Generali Studiorum Praefectus. die 24 novemb. MDCCCI. Leopoli Typ. G. W. Wichmann. 4. *1 ark.* (L. S.)

2726. Positiones ex Universis Disciplinis Theologicis selectae, quas pro laurea Doctoris Theol. obtinenda publice defendendas suscepit Joannes Harasiewicz Praesbyter Saec. Diaec. Leopol. Rit. Graecocatholici, Seminarii Generalis Leopol. Vice-Rector, nec non Theol. Dogm. in lingua patria supplens Professor. die 28 Octob. A. 1805. Typis Pillerianis. 4. *1 ark.* (L. S.)

II. W SZCZEGÓLNOŚCI.

A) Dogmatyka.

1. *w powszechności.*

2727. Institutiones Theologiae Petri Collet. Culmae 1765. 8.

Wymienione są Tom II. i IV. w Kat. Piar. War. 1822. p. 34.

2728. Theologia dogmatico-speculativa in praelectionibus publicis tradita a P. Josepho Monschein S. J. — Tractatus I — VIII. Vilnae typis Acad. S. J. A. 1775. 8. *8 tomów.*

2729. Institutiones theologiae scholasticae quas ad usum Seminariorum e propriis suis praelectionibus contraxit Petrus Collet Presbyter Congregat. Missionis. — Tomus I. II. Editio nova. Vilnae typis penes Acad. A. D. MDCCLXXXIV. 8.

2730. Joannes Patoczki. Positiones ex prima theologiae dogmaticae parte. *b. m.* 8.

Dedyk. Grzegorz. Nikorowiczowi. (Sienk. Dod. do Bent.)

2731. Christophorus Manugiewicz. Positiones ex altera theologiae dogmaticae parte. Crac. Typ. Piller. 1785. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2732. Andreae Pohl Miss. Institutiones Theologiae Dogmaticae. Vilnae 1809—810. 8.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 40.)

2733. Engelberti Klüpfel Augustiniani. — Institutiones Theologiae dogmaticae in usum auditorum tertiis curis emendatiores ad editionem Vindobonensem anni 1807 recusae. Pars I. II. Vilnae typis et sumptibus Josephi Zawadzki. 1818. 8.

Scholastycy.

2734. Epithoma conclusionum theologicalium: pro introductione in quatuor libros sententiarum magistri Petri Lombardi episcopi parisien. admodum utile. In florentissimo studio Cracovien. elucubratum. *Tytuł ozdobkami otoczony, z cyfrą Hallera u góry. fol. 149. Na odwrócie ostatniej karty:* In inclyta Gracchovia apud Joannem Haller. Anno M.D.XXI. *Oprócz tego 2 karty nieliczb. na przodzie i 2 karty omyłek drukarskich na końcu.*

Po omyłkach drukarskich te słowa: Epitoma conclusionum theologicalium in quatuor libros sententiarum magistri Petri Lombardi episcopi Parisien: per Michaelem Vratislauien. sacrarum literarum professorem maioris Collegii studii Cracovien. collegiatum, canonicum, ecclesie collegiate sancti Floriani elucubratum.

(Bibl. Ossol. L. S.)

2735 Sacratissima sententiarum totius Theologiae quadripartita volumina ab excellentissimo Theologorum omnium monarcha, edita Petro Lombardo parisien. episcopo, cum marginalibus Biblię, canonum, authorum, concordantiis illustrata. Invenies praeterea singularum distinctionum, proximo folio titulos, annexis in fine postea rithmis quibusdam, quorum dictio quelibet, distinctionem argumentumque faberrime compendiosissimeque indicat legenti, quod et sequentibus libris tribus esse factitatum videbis. 4. *typ łac. Textus primi sententiarum libri de mysterio Trinitatis. 125 kart nieliczb.*

Na ostatniej karcie: Cracoviae, die XIX Decembris Anno a Virginis partu M.D.XIX. nadto 6 kart na przodzie. Na odwrocie tytułu Życie Lombarda z Trithemiusa i z jakichś Kronik. Dalej: 1) *Ad studium Sententiarum adhortatio,* 22 wier. z podpisem *F. M. L. faciebat.* 2) *Index singularum distinctionum,* drobnym drukiem gockim.

3) *Versus singularum distinctionum summam faberrime indicantes.*

Secundus liber sententiarum textus, de creatione humanarum rerum, a Petro LOMBARDO Episcopo compositus, focliciter incipit. etc. (tytuł oddzielny). *Na końcu:* Cracouiae per Mathiam Scharffenbergium. Expensis vero Marci Scharffenbergij, Bibliopolę ibidem Anno virginei partus. 1530. Junii die 27. *109 kart. i 4 karty na przodzie.*

Tertius liber Sententiarum de incarnatione verbi etc. *Na końcu:* Excussum Cracouiae per Mathiam Scharffenberger, Impensis vero prouidi viri Marci Scharffenberger bibliopolę ibidem Anno domini MDXXX. Die VI. Decembris. *73 i 3 karty na przodzie.*

Liber quartus Sententiarum textus, de Sacramentis et signis sacramentalibus etc. *Na końcu:* Impressum Cracouiae per Mathiam Scharffenbergk, impensis vero providi viri Marci Scharffenbergk bibliopolae ibidem Anno Dni M.D.XIX. *118 kart. (ostatnie karty błędnie znaczone) i 4 na przodzie.*

Lata druku także przy pierwszej i ostatniej księdze błędnie zdają się być położone, przy pierwszej powinienby być rok M.D.XXIX zam. XIX, co przez opuszczenie jednego x nastąpić mogło. (L. S.) *Zob. Noty.*

2736. Jacobi de VALENTIA Episcopi Christopolitani Theologiae professoris, clarissimi viri in omni genere philosophiae doctissimi atque diserti in linguis, Latina nec non Hebrea, theologicalis quaestio universalis, egregia, praeclara, doctrinalis et isagogica. Omnibus studiosis proficere cupientibus orthodoxe et catholicae in ipsa theologica doctrina atque lectione omnium librorum sacrae scripturae simul ac in universis quatuor libris sententiarum nostri Petri Lombardi atque ipsius Joannis Damasceni non parum utilis et necessaria. Recenter in lucem prodita, de suis latebris, hoc est de libro originali sui autoris, cujus vero opera id factum fuerit, sequens pagina praefacionem operis continens tibi demonstrabit Candide Lector — M. Gregorii Stavissini theologie professoris praefatio. — *Na końcu:* Impressum Cracovie per Mathiam Scharfenbergium Anno Domini Millesimo: quingentesimo: trigesimo octavo. ultima die mensis aprilis. 8. *40 kart.*

(Noty do T. III. Bibl. Ks. II.)

2737. Franciscus Antonius CASIMIRIUS Ord. Min. Convent Scotus dilucidatus, in Secundum Sententiarum. Neapoli 1597.

(Wadding Scr. Ord. Min. p. 111.)

2738. Petri POSNANIENSIS Poloni Commentaria in primum Librum Sententiarum Joannis Scoti. Moguntiae 1612. 4.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 26.)

2739. Petri POSNANIENSIS Commentaria in Librum primum Sententiarum Scoti in quibus textus elucidatur et adversariorum sententiae repelluntur. Venetiis apud Marcum Gianonum 1626. fol.

(Wadding Scr. Ord. Min. p. 187.)

2740. Petri POSNANIENSIS Commentaria in secundum Librum Sententiarum Duns Scoti. Antverpiae 1655. fol. voll. 2. (Cat. Janss. 1679.)

2741. Jacobus PODBORSKI Ord. Min. Reg. Observ. Analysis theologica eorum quae Joannes Duns Scotus in primis xx distinctionibus Lib. I. Senten. docet. Cracoviae in Off. Math. Andreovien. 1621. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

2742. Andreas ROCHMARINUS Ord. Min. Commentaria in librum primum Sententiarum Scoti. Venetiis ap. Marcum Gianonum 1627. fol.

(Joan. a S. Ant. Bibl. Un. Franc. T. I. p. 69.)

2743. Commentaria in Secundum et Tertium Librum Sententiarum Joan. Duns Scoti. Cracoviae 1655. fol. (Kat. Piar. War. 1822. p. 23.)

2744. Tractatuum Theologicorum ex I. p. Doct. Angelici authore A. R. D. Adamo OPATOVIO S. Th. Doct. et in Acad. Crac. Prof. Eccl. Cath. Crac. Canonico. Pars I. Cracoviae in Offic. Christophori Schedel. MDCXLIV. 4. *723 str. 14 kart*

na przodzie i regestr. Tytuł sztychowany przez Daw. Tscherninga w Krakowie.

Przedmowa autora do Jakóba Sobieskiego Wojewody Ziem Ruskich.

— — Pars II. *tam.* 1645. 4. *716 str. 3 ark. na przodzie i regestr. Tytuł sztychowany przez tegoż.*

Przedmowa do Macieja Łubieńskiego Arcybiskupa Gniezn.

— — Pars III. *tam.* 4.
(Kat. Friedl.)

2745 a) Compendium Supplementi T. P. D. Th. (Tertiae Partis Divi Thomae) seu totius Theologiae promptuarii, ab Ill. Berardo Bonioanne in summam Doct. Angel. inchoati, ex 4 Sent. eiusdem Doct. consummatio. Authore R. P. Alberto Grabiecky Polono, Theol. Academiae Paris. Licentiato Expraesentato. Ord. Praed. Ad mentem Concil. Trident. Opus nunc primum typis mandatum, cum duplici indice Capitum altero, altero rerum memorabilium atque verborum. Parisiis, apud Viduam Dyonisii Moreau, et Dyonisium Moreau, filium, via Jacobaeâ, sub signo Salamandrae Argenteae. 1649. 12. *406 str. 23 kart na przodzie i 1 na końcu. Rzadkie* (L. S.) *Zob. Noty.*

b) — — *tam.* Typ. Joannis Piot. 1653. 12.
(Quetif Scr. Ord. Praed. p. 574.)

2746. Luminaria mundi revelati in firmamento Ecclesiae Dei posita a Sancto Thoma Doct. Angelico in Trib. Part. Summae Theol. explicata, iuxtaque illius dispositionem descripta.

Theses, których bronił Woje. Grabiecki ucząc się Teologii w Nowicjacie Dominikanów w Krakowie. (L. S.)

2747. Tripos Apollinis s. triplex scientiae typus ex doctrina coelestis disciplinae M. D. Thomae Aquinatis transsumtus. Cracoviae in Off. Balth. Smieszkowicz. A. 1668.
(Ban. H. Dr. Kr. 400. w nocie.)

2748. J. Ekart. Captiva coelestis sapientia sub ingenio D. Thomae de Aquino comprehensa. Zamoscii Typ. Acad. fol. (L. S.)

2749. P. Joachimus a Nativitate B. M. V. Schol. Piar. Gemma Fluminis Aquinatici. Varsaviae 1672. 4. (L. S.)

2750. Quaestiones theologicae selectae ad totam summam D. Thomae Aquinatis ex praelectionibus P. Joan. Morawski S. J. Poloni. Ad primam Partem et ad 1. 2dae. Calissii typis Coll. S. J. A. D. 1681. 8. *322 str. i 6 kart na przodzie.*

Przypis. Prałatóm i Kanonikóm Poznańskim.

2751. Quaestiones theologicae selectae ad 2dam 2dae et ad 3am Partem D. Thomae Aquinatis ex praelectionibus P. Joan. Morawski S. J. Poloni Calissii typis Coll. S. J. A. D. 1681. 4. *292 str. i 9 kart na przodzie.*

Przypis. Jan. Gninskiemu Wojewodzie Marienburgskiemu.

2752. Tubus opticus subtilitati accomodatus, quo Doctor Subtilis Joannes Duns Scotus, Ordinis Minorum, recurrente sui obitûs anniversaria die in Conventu Podgoriensi cis Thorunium Ord. Minor. Strictioris Observ. Reformatorum. Publica panegyri fuit demonstratus per suum pro rostris Speculatorem F. Raphaelem Moczkowicz ejusdem Instituti et Conventus Philos. Auditorem. A. 1681. 4. *3 ark.* (L. S.)

2753. Sacer Scientiarum Principatus inter duos Scholarum primos Principes Concordi discordia junctos D. Thomam Aquinatem, Doct. Angel. et Joannem Duns Scotum Doctorem Subtilem, panegyrica sorte divisus etc. auctore F. Valeriano Chociszewski Ord. Min. Strict. Obser. Reformator. Conv. Podgoriensis cis Thorunium Phil. Lectore A. 1682. 4. *4 ark.*

2754. Felicis Łącki in Primam et Secundam Secundae partis Theologiae Spiritualis Tractatus Secundus. Olivae 1687. 4.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 26.)

2755. **Conclusiones Theologicae ex D. Thoma. 1690. fol.** *2 ark.*

W dedykacji podpis: Fr. Nicolaus *Oberski* S. Th. Praesentatus, Generalis Stud. Crac. Baccalaureus, Ord. Praed.

2756. Martinus Kurowski. Sacra doctrina, seu conclusiones theologicae juxta mentem Thomae publice prop. Crac. Typ. Univ. 1694. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2757. Compendium unosyllogisticum totius Summae Thomae Aquinatis Doctoris Angelici — per A. R. P. Thomam Szulc Prątnicki Theol. Magistrum Ord. Praedicatorum. Tomus Primus in Primam partem et Primam Secundae.— Gedani typis Simonis Reinigeri, Anno MDCXCVI. 12. *1008 str. oprócz 18 kart na przodzie i 28 kart regestru.*

Przypis. Piotrowi de Rostkowo Rostkowskiemu Opatowi Mogilnickiemu, Kustoszowi Chełmińskiemu, KanonikowiWarmińskiemu i t. d., gdzie mówi o trzech tomach dzieła swego.— Bentkowski (I. 28.) wymienia: Tomus secundus r. 1695, także 1008 str.— Chodykiewicz de Reb. ges. Or. Praed. wymienia wydanie Gdańskie r. 1619.

2758. Ferdinandus Ohm Ord. Praed. In nomine tuo Jesu Dulcissime, Sententiae Thomisticae in quatuor libros divisae. Cracoviae 1696. 4. (Cat. Janss. 1699.— Kat. Friedl.)

2759. Alani Bardziński Breve Compendium Summae Angelicae. Varsaviae 1705. 4. (Kat. Piar. War. 1822. p. 28.)

2760. Celestinus Obiegłowicz. Tria difficilia Summa ex D. Thoma excerpta. Cracoviae typ. Christoph. Domański 1706. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2761. Arsenii Złotnicki Ord. Carmel. Discal. Integer Cursus Theologicus, iuxta mentem et ordinem divinissimi Thomae. Leopoli typis Coll. S. J. 1752. fol. (Jan. Lex. II. 54.)

Janocki l. c. wymienia tegoż autora drukowane Disputationes Theologicae, Dogmatico Scholasticae iuxta mentem SS. Patrum ac praesertim Divi Thomae Aquinatis, Angelici Ecclesiae Doctoris.

---

2) *w ogólności.*

1) Kościoł Rzymsko-Katolicki.

a) *Wyznanie Wiary.*

2762 a) Confessio fidei ab academia Coloniensi aedita, et optimorum quorumque iudicio plurimum approbata — Nicolao Dzyergowski .... Eppo Vladislavien ... Frater Martinus Sporn. Crac. 4 Sept. 1544. 8. *6 kart. Na końcu:* Cracovię in Officina Hieronymi Vietoris Anno Salutis nostrę MDXLIIII. (Noty do Lelew. Bibl. Ks. T. III.)

b) Confesio fidei Catholicae Christiana authoritate Synodi Provincialis quae habita est Petricoviae anno MDLI. mense Junio aedita: Praesidente Reverendiss. in Christo patre D. dno Nicolao D. G. Archiepiscopo Gnesnen. Legato nato et Regni Primate. Pars prima. Cracoviae anno 1553. *Na końcu:* Craccoviae. In Offic. Haeredum Marci Scharffenberger Civis ac Bibliopolae Cracovien. 4. *238 kart liczbow. 8 kart na przodzie, i 13 kart erraty na końcu.*

Dedykacja M. Dzierzgowskiego Prymasa do Zygmunta Augusta. Jest to owoc starań Dzierzgowskiego w zapobieganiu wciskającym się do Polski nowym religijnym mniemaniom.— Wypracowanie tego dzieła było zlecone Hozjuszowi.— Dzieło to mnóstwo miało edycij. Druga część w tej edycji nie wyszła, lecz w następnej. (L. S.)

c) Confessio Catholica Fidei Christiana vel potius explicatio quaedam Confessionis a Patribus factae

in Synodo Provinciali quae habita est Petricoviae. Anno D. 1551. Mense MajoCongregatos, Joanne Patruo Bibliopola Posnaniensi imprimi procurante. 1557. *Na końcu:* Moguntiae excudebat Franc. Behem A. D. M.D.L.VII. fol. CCCXXII *kart z jednej strony liczbow., 6 kart na przodzie i regestr.*

Po regestrze napis: Praesidente Rever.— Nicolao Dzierzgowski Archiepisc. Gnesn. Na odwrocie karty tytułowej portret Króla Zygmunta Augusta. (L. S.)—Przypis. Dzierzgowskiego, temuż Królowi, po której orzeł polski z literami wiązanemi S. A. — Jest w Bibliotece Akad. Duchownej Wileńskiej exemplarz bez karty tytułowej.

d) — — Posnaniae 1557. fol. (L. S.)

e) — — Antverpiae typis Joan. Steelsii 1558. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

f) — — Antverpiae in aedibus Joan. Steelsii 1559. 8.

g) Confessio Fidei etc. (podług edycji Mogunckiej). Parisiis, apud Audoënum Parvum, via Jacobaea, sub signo Floris Lilii, 1560. 8. *267 i 232 str., oprócz regestrów.* (L. S)

h) — — *tamże.* Claudius Fremy 1561. 8.

(Catal. de la Biblioth. du Roy. T. II. D. N. 7511.)

i) Confessio Catholicae fidei Christiana: vel potius explicatio quaedam Confessionis, in Synodo Petricoviensi a patribus Provinciarum Gnesnensis et Leopoliensis in Regno Poloniae factae, anno D. 1551. B. O. authore Stanislao Hosio, Varmiensi Episcopo, per quem etiam denuo liber est recognitus ac locupletatus, et a mendis priorum editionum repurgatus. Impressum Viennae in Austria in Offic. Michaelis Zymmermannij, 1560. fol. *CCCXLII kart, oprócz regestru na końcu i 10 kart na przodzie.*

Na tém dopiéro wydaniu, przez autora poprawionem, imie jego położone — i Przedmowa do czytelnika.
(Bibl. Ossol. L. S.)

k) — Antverpiae typis Joan. Steelsii. 1561. 8.

l) — — 1563. 8.

m) — Coloniae typis Materni Cholini 1573. 8.

(Niesiecki nadto wymienia ed. w Dylindze i Ingolsztadzie. (Bibl. Ossol.)

2763. Confession Catholique de la Foy chrestienne faite du latin de Stanislas *Hosius* par Jean de Lawardin Paris 1579. fol.
(Bibl. Ossol. L. S.)

2764 a) Stanislai Orichowii gente Roxolani, natione vero Poloni, Fidei Catholicae Confessio: Petricoviae in Synodo praesidente Reverendissimo in Christo patre, Domino Nicolao Dirgovio, Gneznensi Archiepiscopo, Legato nato ac Regni Poloniae Primate, pure, simpliciter atque sine conditione edita Anno D. 1552. XVI mensis Februarii. An. D. MDLXI. in Synodo Warszaviensi confirmata ac in lucem data, Cracoviae Lazarus Andreae impressit 8. *Na końcu:* Impressum Cracoviae 1561 XII Septembris. *Zob. Noty.* (Ossol. III. 219, Przyp.)

b) — — Coloniae apud haeredes Arnoldi Birckmanni MDLXIII. 8. *Sygn. arkuszów A—H6.*

Jest tu razem drukowane pismo Orzechowskiego: Pro dignitate Sacerdotali.
(Ossol. l. c. p. 221.)

2765. Wyznánie wiáry Stánisłáwá Orzechowskiego ktore czynił w Piotrkowie ná Synodzie złożonym Przez iego Miłość Ksyędza Arcybiskupá Mikoláiá Dziergowskiego, roku Pańskiego, 1552. Tegoż Roku ná ięzyk Polski przełożone przez Hieronymá *Krzyżanowskiego. b. m.* (w Krakow. u Łazarza) M.D.LXII. *Zob. Noty.* (Lel. Bibl. Ks. I. 137.)

2766 a) Sebastianus Flaschius Mansfeldensis: Professio Catholica (Brixiae 1578) recusa Posnaniae in Off. Joan. Wolrabi 1583. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

b) — — Editio Martini Pilsnensis. Crac. in Off. Andreae Petricovii. 1588. 4. (Sienk. l. c.)

2767. Professio Orthodoxae fidei ab Orientalibus facienda. Jussu SS. D. N. Urbani PP. VIII edita. Romae typis et impensis S. Congreg. de propaganda fide MDCXLVIII. Superiorum permissu. — *Na drugiej karcie*: Исповѣданіе православной веры, отъ восточныхъ творимое. Повелѣніемъ святѣйшаго господина нашего, Урбана папы 8 изъображенное. 4. *21 str.*

(Strojew N. 108..)

2768. Professio Orthodoxae Fidei, ab Orientalibus facienda. Poczaiov. typ. Ord. Basilian. 1750. 4.

Wydanie to sporządził Józef Antoni Zagielski, za przyczyną Franciszka Martelli Nunciusza Papiezkiego do Króla Jana III.

(Jan. Lex, I, 182.)

---

b) *Katecheza.*

2769. Articuli orthodoxam religionem, sanctamque fidem nostram respicientes. A sacrae Theologię Professoribus Lovaniensis Universitatis aediti, per sacratissimam Caesaream Maiestątem merito confirmati: qui ab omnibus recte et religiose vivere cupientibus et syncere de eadem Orthodoxa fide sentientibus, servandi et firmiter credendi, veniunt. *Na końcu*: Impressum Crac. per Hieron. Vietorem A. D. MDXXXXV. 8. *11 kart nieliczb.*(L.S.)

2770 a) Scopus Biblicus veteris et novi Testamenti cum annotationibus summa christianae doctrinae complectentibus. Authore Alberto Novicampiano. Eiusdem praefatio ad Joannem Sigismundum Regis Ung. filium — Cracoviae Lazarus Andreae excudebat. M. D. LIII. 8. CCVIII *kart. 12 kart na przodzie i regestr.*

Po przedmowie list przypisany: Spitconi Jordani de Zakliczyn Castel. Sandecen. et Regni Poloniae Thesaurario Supremo etc. i 6 wierszy ad librum z podpisem S. M. (może Symon Marycki). — W przedmowie do Jana Zygmunta, powiada o sobie autor iż za nauczyciela był do niego posłany, od Zygmunta Augusta Króla Polsk.

b)— —Antverpiae apud Joan. Bellerum sub insigni Falconis. Anno M.D.LIX. 12. *403 str. 12 kart regestru i 12 kart na przodzie.*

(Bibl. Puł. i Ossol. L.S.)

c) — Antverpiae ap. Joan. Bellerum. 1566. 12.

(Cat. de la Bibl. du Roy T. II. D. N. 5115).

d) — Antverpiae ap. Joan. Bellerum sub Aquila aurea M.D.LXXII. 12. *499 str. 13 kart regestru i 12 kart na przodzie.* (L.S.) *Zob. Noty.*

e) — Lugduni, apud Alexandrum de Marsiliis. 1572. 12. *382 str. 8 kart na przodzie i 12 na końcu, regestr.*

Przytem, z osobnym tytułem: De corruptissimis huius saeculi moribus oratio *tam. t. r. 91 str. liczb.*(L.S.) *Zob. Noty.*

2771. Enchiridion to iest Książki ręczne o nauce Chrzescianskiey, czego sie Chrzescianski człowiek dzierżeć ma czasu ninieyszey rożności wiary, od Doctora Antoniego z Napachania, Dziekana S. Floriana wydane. *Na końcu*: w Krakowie u Dziedzicow Marka Szaffenbergera Roku od narodz. P. 1558. 8. *151 kart. 4 karty regestru i 4 karty na przodzie.*

Dedyk. Stanisławowi Grabi na Thęczynie, Woiewodzie Krak. gdzie autor używa wyrażenia: WaszaJasnaWielmozność.(L.S.)

2772. Gasparis Contareni Cardinalis Katechesis Siue christiana Instructio. *Na odwrocie orzeł Zygmunta Augusta. Na końcu*: Cracoviae apud Haeredes Marci Szarffenberger A. D. M.D LVIII. 8. *20 kart.*

W około tytułu rycina wyobraża Zwiastowanie, u góry Christusa P. dzieci nauczającego, u dołu Wieczerza P.

(Lel. Bibl. Ks. Dw. I. I. 104).

2773. Parvus Catechismus Catholicorum. Cracoviae, Lazarus An-

dreae excudebat. 1560. 8. *28 kart nieliczb.*

Mikołay z Szadka Teol. D. Kanonik i Rektor Akad. Krak. wydał ten Katechizm, już dawniej drukowany.— Po obszerniejszą naukę odsyła wydawca do dzieła Hozjusza pod tytułem: Confessio. (L.S.)

2774. Nauka prawego Chrześciania przez Benedykta Herbesta Kaznodzieię i Kanonika Poznańskiego napisana. — Jako pożyteczne są człowiekowi Chrześciańskiemu te xięgi; patrz na drugiey stronie: zaiste są iakoby (Coruucopiae) iż w nich wszystkie potrzebne rzeczy naydzie człowieka Chrześciańskiego. (człowiek chrześciański?) Przedmowa też iaśnie i dowodnie pokaże, ktora iest prawa Wiara Chrześciańska z regestrem dostatecznym. w Krakowie u Matheusza Siebeneychera. R. 1566. 8. *Druk gocki.* (Ban. H. D. K. P. I. 282.)

Bandtkie toż samo błędnie z rękopismu Juszyńskiego przywodzi w tymże Tomie, str. 185.

2775. Katechizm albo Wizerunk prawey Wiary Chrześcianskiey, wedle nauki Pana Jezusa Chrystusa, Apostołow iego, y Kosciola iego Swiętego, przeciwko wszytkim obłędliwościam tych czasow barzo pożyteczny. Przez Jego Miłość Księdza Marcina Białobrzeskiego, Biskupa Laodyckiego, Suffragana Krakowskiego, y Opata Mogilskiego i t. d. napisany. Roku M.D.LXVII. 4. *386 kart. 2 karty na końcu. i 16 na przodzie.*

Na odwrocie karty tytułowej herb Fil. Padniewskiego Bisk. Krak. a pod nim Epigramma (14 wier. łac.) V. Gre. Samb. Katechizm w kształcie rozmów między mistrzem a uczniem, po większej części polemiczny. Drukowany u Mik. Szarfenbergera, chociaż to niewyrażono.

(Bibl. Ossol. L. S.)

2776 a) Katechizm albo nauka wiary y poboznosci Krzescianskiey, według uchwały S. Tridentskiego Concilium, przez uczone a bogoboyne ludzie zebrana y spisana. Przodkiem Plebanom y Przełożonym kościelnym, potym inszym wszystkim pobożnym Krześcianom barzo pożyteczna y potrzebna. Przez Księdza Walentego *Kucborskiego* Arichidiakona Pomorskiego etc. z łacińskiego na polskie wyłożony. W Krakowie w Drukarni Mikołaia Szarffenbergera. *Na ostatniej karcie herb drukarza z podpisem:* w Krakowie w Druk. M. Szarffenberga, Roku 1568 we wtorek po Kwietney niedzieli dokończone. *439 str. 7 ark. regestru i 2 na przodzie, z rycinami. Zob. Noty.* (L. S.)

b) — — przedrukowany: w Krak. w Dr. Ignacego Gröbla 1789. Tomów III. 8. (L.S.)

2777. Jan z Fulsztyna Herburt. Głównych o Wierze Artykułow Xięga I. w Krakowie u Mikołaia Sibeneychera 1569. (Kat. Ju-)

2778. Mart. Cromer. (Catechismus). Coloniae 1571. 8. (L. S.)

2779 Marcin Kromer. (Katechizm po niemiecku i po polsku dla Dyecezyi Warmińskiey) .(L. S.)

2780. Ant. Possevinus. Epistola de necessitate, utilitateque ac ratione docendi Catholici Catechismi. Rationes item, quibus inter summas quasque difficultates Divinum negocium debeat et possit promoveri. Additus est Petri Canisii Parvus Catechismus emendatissimus, cum sanctis meditationibus. 8. *127 str.*

Wydał to ze zlecenia Prymasa Karnkowskiego i iemu przypisał z Krakowa 1583, Tomasz Płaza, Pleban u S. Stefana w Krak. Kanonik Wiślicki. (L. S.)

2781 a) Katechizm Rzymski, to iest nauka Chrzescianska, za roskazaniem Concilium Trydentskiego y Papieża Piusa V., wydana po łacinie. A teraz nowo na polskie pytania y odpowiedzi przełożona. Za rozkazaniem Jego Msci X. Stanis. Karnkowskiego Arcyb. Gnieźn. etc. y iego nakładem wydrukowana. W Kaliszu w Drukarniey Jana Wolraba R. P. 1603. 4. *450 str. 14 kart reiestru na końcu i 6 kart na przodzie przedmowy Karnkowskiego.*

Ani wzmianki w przedmowie o dawniejszym przekładzie Kucborskiego. (L. S.)

b) — — w Krakowie u Szarffenbergiera *b. r.* fol. *439 str.*
(Bentk. Noty MS.)

c) Katechism Rzymski to iest Nauka Chrzescianska powagą concilium Trydentskiego y Piusa piątego Papieża po łácinie wydana. Potym zá roskázem S. pamięci X. Stanisława Karnkowskiego Arcy Biskupa Gnieźnienskiego, Prymasa Koronnego ná polskie pytania y odpowiedźi przełożona: teraz znowu dla ubogich Plebanow y gospodarzow Katolickich przedrukowana. w Krakowie w Drukárni Fránciszká Cezárego Roku 1643. 4. *354 str.*
(Bibl. Horodec.)

d) Katechizm Rzymski z dekretu S. Koncylium Trydentskiego za roskazem S. Piusa V. po łacinie wydany na polski ięzyk powagą niegdyś — Stanisława Karnkowskiego Prymasa — przez pytania i odpowiedzi przetłumaczony i wydrukowany w Kaliszu R. P. 1603. Teraz zaś z niezliczonych omyłek i słow staropolskich dziś nierozumianych oczyszczony y z oryginałem łacińskim skonfrontowany, a iako dzieło arcybiskupa i Prymasa JO. X. Władysławowi Łubieńskiemu Arcybiskupowi Gnieźn — nie tak dekretem S. Synodu — iako raczey nayniższym respektem X. J. F. P. W. K. W. dedykowany. w Wilnie w druk. XX. Schol. Piar. 1762. 4. *304 str. prócz przedmowy na 1½ ark. i 2 ark. regestru.*

Przypis. Clero curato utriusque Ritus. (Kat. Pilch.—B.—Kur. Litew. r. 1762).

e) Katechizm Rzymski z wyroku Synodu Trydentskiego ułożony z roskazu Piusa V. Papieża po łacinie wydany, i na rożne ięzyki w rożnych kraiach przełożony teraz zaś od Klemensa XIII. osobliwie zalecony — kosztem JW. JX. Antoniego Wołłowicza Biskupa Łuckiego y Brzeskiego dla pożytku y wygody Diecezyi swoiey wydrukowany. w Przemyslu r. 1769. w Druk. Coll. S. J. 4. *281, 148 str. 2 ark. na przodzie i regestr.*

2782. Martini Szyszkowski Episc. Luceor. Catechismi seu doctrinae christianae tradendae practicus modus. Cracoviae 1605. 12. (Nies.)

2783. Compendium doctrinae christianae iussu S. D. N. Clementis VIII. ad instructionem puerorum, et simplicium ab Ill. Cardinale Bellarmino compositum nunc vero ex Italico in Latinum Wladislao Principi Serenis. Sigismundi III. Poloniae et Sueciae Regis filio ac in usum Dioecesis Luceorien. translatum. Accessit hac editione secunda Modus christianam doctrinam tradendi — Cracoviae in Offic. Andr. Petricovii A. D. 1606. 12. *155 str. i 2 kart na przodzie.*

Jest to pismo poprzedzające rozszerzone. (Nies.) Przypis. Xiążęciu Władysławowi tłómacza Marcina *Szyszkowskiego* Bisk. Łuckiego. Toż wyszło po polsku, zob. N. nast.

2784. Summaryusz nauki Chrześciańskiey. W Krakowie 1608. 12.

Do tego wydania przydane: Reformationes generales Dioecesis Cracov. Descriptio nem Officiorum Confraternitates Compassionis Christi. Bractwo to założył Szyszkowski przy kościele Franciszkanów.

2785. Institutiones Oestonicae catholicae — per quemdam e S. J. Sacerdotem (Elger?) in lucem editae. Brunsbergae typis Geor. Schonfels. A. M. DC. XXIII. 8. *z notami przy pieśniach.*

2786. Jan Jachnowicz S. J. Nauka Katechizmu.

Wyszło ok. r. 1628. (Siarcz. I. 186),

2787. Mowy Katechizmowe. 1638.

Po litewsku wydał Jan *Jachnowicz* S. J. (Siarcz. I. 186).

2788. Petri Canisii S. J. Theologi Catechismus graeco-latinus. Adiunctae sunt huic editioni selectae litaniae et preces. Dantisci apud G. Försterum. MDCXLV. 12.

2789. Roberti Bellarmini — S. J. Doctrinae christianae copiosa explicatio — Vilnae typis Acad. S. J. 1655. 8.

2790. Paweł Boym. S. J. Theologia Chrześciańska. w Wilnie 1670. 8.
(L. S.)

2791. Praxis Catechistica seu fa-

ciles modi quibus — possint instillari rudibus articuli Fidei — per R. P. Hieronymum Nieradzki S. J. A. D. 1661. Cracoviae. in Offic. Joan. Pauli Caesarii.

Przypis. Kazim. Floryan. Czartoryskiemu Biskupowi Władysławskiemu datowane ze Smarzewic.

2792. Piotr Alexander Grocholiński Pleban Jaworski. Katechizm Katolicki to iest nauka Chrześciańska z Katechizmu Rzymskiego y innych autorow zebrana. w Krakowie 1684. 8. (Nies.)

2793. Epitome Institutionum Soc. Jesu. Vilnae 1690. 8. (L.S.)

2794. a) Institutiones etc. *jak niżej*. Cracoviae. typ. Fr. Cezary. 1691. 16. (Sienk. Dod. do Bent.)

b) Institutiones christianae pietatis seu parvus Catechismus Catholicorum auctore P. Petro Canisio S. J. Vilnae typis Acad. S. J. A. D. 1713. 12.

c) Institutiones Christianae pietatis seu Parvus Catechismus Catholicorum auctore R. P. Petro Canisio Soc. Jesu Theologo. Katechizm Katolicki przez W. X. Piotra Kanizyusza Soc. Jesu Kapłana y Teologa napisany. Vilnae typis S. R. M. penes Academiam A. D. 1786. 8. *3½ ark. po łacinie i polsku.*

2795. P. Dael S. J. Kurtze und wahre Glaubens Unterweisung. Olivae. 1692. 12. (Cat. Jans. 1695).

2796. Franciszek Xawery Kruszyński Benedyktyn Proboszcz Sieciechowski. Katechizm albo nauka Chrześciańska łatwieyszym przez pytania i odpowiedzi sposobem zebrana przykładami obiaśniona z poważnych autorow i dla pożytku dusz ludzkich do druku podana. Drukowano w Klasztorze Oliwskim 1694. 4. *395 str.*

2797. Catechesis maior etc. Katechizm większy w ktorym się Wiary S. Powszechney, Swiątosci Pańskich, y Powinności człowieka chrześciańskiego, szerszy wykład porządnie podaie Z łacińskiego języka na polski język przetłumaczony. Regiomonti typis Reusnerianis. A. 1698. 8. *po łacinie i polsku.*

2798. Petit abrégé de la Sainte Foi Catholique etc. Krotkie zebranie Wiary S. Katolickiey albo nauka chrześciańska na wzor katechizmu X. Piotra Kanizyusza S. J. Theologa z rożnych autorow—francuskim y polskim ięzykiem wyrażona y do druku pódana przez Zakonice Nawiedz. N. Panny Maryi Klasztoru Warszaw. w Warszawie w Druk. OO. S. J. R. P. 1702. 2. *205 str. i 3 kart na przodzie.*

Przypis. Zakonnic, Elżbiecie Lubomirskiej Podskarbiance W. Kor.

2799. Institutiones iuventutis in vera solidaque erga Deum pietate, in compta gravique morum civilitate et humaniorum literarum facultate, concinnatae a R. P. Joanne Drews S. J. S. T. D. Brunsbergae typis Coll. S. J. A. M. DCC. IV. 12. *528 str. i 12 kart na przodzie.*

2800. Krotkie zebranie nauki chrześciańskiey — przez pytania y odpowiedzi według porządku — Catech. S. Concil. Trydent. podane w R. P. 1714. w Krak. w Druk. Akad. 8. *161 str. i 3 kart na przodzie.*

Autor jest Krzysztof Szembek Biskup Chełmski, jak widać z Niesieckiego, IV. 274.

2801. Вопросы Эллино Россійскій i t. d. Pytania Greko-Ruskie Odpowiedźmi SS. Oycow z Xiąg Cerkiewnych wybranemi, rozwiązane staraniem iednego prawowiernego Kapłana. R. P. 1715. 12. *221 str. po sławiańsku i polsku.*

2802. Studium Polemicum pro Doctrina Catholica susceptum in gratiam studiosae Juventutis Catholicae ex zelo apostolico ad parochias et missiones acatholicis vicinas aspirantis per interrogationes et responsiones digestum a R. P. Tobia Arent S. J. S. Th. Doctore. Vilnae typis Acad. S. J. 1716. 8. Część I. *197 str.* Cz. II. *325 str.* Cz. III. *147 str.* Appendix pro Graecis Catholicis *str. oprócz regestrów i 10 kart na przodzie.*

Przypisanie Konstantemu Brzostowskiemu Bisk. Wileń. i Przedmowa. — Arent był rodem z Warmii z miasta Allenstein. Uczył Teologji w Akademji Wileńskiej i trzykroć tamże urząd Rektora sprawował. Tamże stopień Doktora Teologji otrzymał. Umarł r. 1724 mając wieku lat 78.

2803. Praxis Catechetica sive manuductio pro instruendis rudibus elementa fidei et morum practice explanans — in usum Catechizantium conscripta a P. Mathia a Heimbach Soc. Jesu. Editio Tertia ab ipso authore recognita etc. Brunsbergae typis Coll. Soc. Jesu. A. M.DCC.XXIII. 8. *709 str. oprócz 6 kart na przodzie i 12 kart regestru.*

2804. Jezus, Marya, Jozef, Joachim, Anna. Nauka Chrześciańska, Katoticka Rzymska prawdziwa. w Wilnie w druk. Akadem. Soc. Jesu R. P. 1729. *ark. otwarty.*

Katechizm przeznaczony do opowiadania w kościołach w niedziele i święta, do czytania paniom i gospodarzom w domach, Preceptorom w szkołach mniejszych, Inspektorom w domach. *Zob Noty.*

2805 a) Chleb domowy — albo raczey Katechizm na świat Polski wychodzący, krótkie nauki chrześciańskiey w sobie zebranie maiący — przez X. Jana Stanisława Kostkę Woykowskiego Kanonika Pułtuskiego, napisany R. P. 1733. — W Kaliszu w Druk. Coll. S. J. 8. *552 str. 4 karty na przodzie regestr,* Speculum Curatorum *43 str.*

b) — w Krakowie 1746. 4. *335.*

Na końcu dodane: Speculum Vicariarum et eorum Curatorum. (Jan. Pol. I. 86).

2806 a) Katechizm albo Nauka o Wierze, Nadziei, Miłości, Sakramentach y powinnościach sprawiedliwości Chrześciańskiey — zebrana przez W. X. Tomasza Łąckiego S. J. Theologa, a po zeyściu świątobliwym authora wydana R. P. 1733. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 8. *533 str. oprócz regestru 20 kart.*

b) — — *tam.* 1748. 8. *531 str.* (L. S)

2807. a) Franciszek Koczorowski S. J. Katechizm albo Nauka Chrześciańska w Sandomierzu 1734. fol. (Nies.)

b) — — *po fruncuzku i polsku. tam.* 1735. 8.

c) — — w Kaliszu w Druk. S. J. 1755. 8.

Na przodzie: Treść nauki Chrześciańskiej Godefr. Hanneberga. (L. S.)

2808. Antoni Jan Czeczewicz Sekretarz J. K. M. Zbiory Nauki Duchowney, textow i sensow łacińskich zebrane. W Druk. Supraślskiey OO. Bazylianów. 1742. 4.

2809. Demetry Franciszek Kola Schol. Piar. Prawda Katolicka w Warszawie 1742. 4. *1 alfabet i ark. 5.* (Jan. Pol. I. 34. — L. S.)

2810. Dowod z pisma Ś. we Lwowie 1753. 8. (L. S.)

2811 a) Zwierciadło nowe przykładów rozmaitych stosujących się do nauk Katechizmowych w Kaliszu. w Dr. S. J. 1744. 8.

b) — — *tam.* 1756. 8. (Sienk. Dodat. do Bent.)

2812. Katechizm Rzymski abo Krotka Nauka Katolicka wszystkim Chrześcianom do zbawienia naypotrzebnieysza, po włosku z rozkazu Oyca S. Klemensa osmego przez Roberta Bellarmina Kardynała, Arcybiskupa Kapuańskiego w Rzymie wydana, przez Marcina *Szyszkowskiego* Biskupa natenczas Łuckiego po łacinie przetłumaczona i Królewicowi Władysławowi dedykowana, teraz po polsku dla zrozumienia wszystkich osobliwie katolickiéy młodzi przełożona przez X. Jana *Poszakowskiego* Soc. J. Teologa. w Wilnie w Drukarni J. K. M. Akad. Soc. Jesu. R. P. 1752 4. *70 stron.*

2813. Katechizm Dyecezyi Paryskiey tłumaczony. w Warszawie. 1755. 8. (Pat. Piar. War. 1822. p. 53).

2814. Woyciech Kłosowicz. Kanonik Warszaw. Instrukcya względem pryncypalnieyszych punktów religii. w Supraślu w Dr. Bazylianow. 1758. 4.

2815. Człowiek Chrześciański w swoim prawie y powinności wy-

uczony albo Nauki Chrześciańskie wszystkim wiernym do wiadomości, Pasterzom, Spowiednikom, nauczycielom, kaznodzieiom do wypełnienia swego urzędu wielce potrzebne. Naprzód od X. Pawła Segnerego Soc. Jesu pod czas apostolskich missyi ogłoszone potym różnemi ięzykami po kilkakroć do druku podane. Teraz dla używania Polakow z przydatkiem życia tegoż autora przez X. Krzysztofa *Niekoyczyckiego* (Niepokoyczyckiego) S. J. Theologa Prowincyi Polskiey przetłumaczone. Część I. II. III. w Warszawie w druk. Coll. S. J. A. D. 1759. *674. 564 i 735 (rzeczywiście 935 str. gdyż po str. 499, zam. 500 naznaczona str. liczbą 300.)*

Nadto na przodzie: List Jana Pinamontego o Cnotach X. Pawła Segnerego i Przedmowa autora, 2 ark. i regestra przed każdą Częścią.

2816. a) Wykład nauki Katolickiey przez Benigna Bossueta przekładania X. *Jaśkiewicza.* w Warszawie 1762. 8. (Kat. Piar. War. 1822 p. 54.)

b) Wykład wiary Katolickiey przez X. Jak. Benigna Bossueta Bisk. Kondom. w Kaliszu 1781. 8. (Gaz. War. 1781.)

2817. Summariusz Wiary y nauki powszechney Katolickiey dla snadnieyszego poięcia na pytania rozłożony, z krotkim zebraniem zwyczaynych zarzutow, y odpowiedzi na nich, niegdyś po łacinie napisany y Kongregacyi Elektorskiey Heidelberskiey pod tytułem N. P. Maryi od Anioła pozdrowioney za kolendę duchowną w roku 1727 ofiarowany, a teraz pod zaszczytem Imienia J. W. Nayprzewiel. J. X. Józefa Andrzeia Załuskiego, Biskupa Kiiow. i t. d. światu polskiemu na pożytek duchowny oyczystym piorem przełożony, 1762. w Warszawie w Druk. Coll. Schol. Piar. 8. *8. ark.*

Przekład Józ. Epif. *Minasowicza.*

2818. Katechizm albo Nauka chrześciańska Dyecezyi Paryskiey z francuzkiego po łacinie, przez X. Jana Piotra Solignac — a po tym po polsku przetłomaczony. w Druk. JO. Xcia Prymasa przedrukowany. w Łowiczu R. P. 1765. 8. *216 str. i regestr.*

2819. Nauka Chrzescianska Abo Katechizmik dla Dziatek. Przez D. Jakuba Ledezma Theologa Zebrania P. Jezusowego napisany, a teraz z włoskiego na polskie przełożony. w Krakowie *b. r.* 12. *134 kart nieliczb.* (L. S.)

2820. Zebranie Nauk Chrześciańskich, przez X. Józefa Tierad na polskie przetłumacz. przez X. Dawida *Pilchowskiego* Theologii Doktora. w Wilnie w druk. Akad. 1776.

Przypisanie X. Brzostowskiemu Refer. W. X. L. (Gaz. Wil.— Kat. Gr.)

2821 a) Nauki dogmatyczne i t. d. *jak niżej.* Tom III. w Wilnie 1779. 8. (L. S.)

b) Nauki dogmatyczne i moralne o czterech częściach katechizmu chrześciańskiego — napisane od P. Piotra Jozefa Henry z francuzkiego na polski ięzyk przetłumaczone przez X. Dominikana *Waluszewicza* Filoz. Doktora Kaznodz. Katedr. Żmudz. Tom I—IV. w Wilnie w druk. Akad. 1783. 8.

Przypis. Tadeuszowi Józefowi Bukatemu Ob. Praw Dokt. Infułatowi Szydłow.

2822. Powinności Chrześciańskie albo Katechizm nauczaiący co powinien każdy Chrześcianin wierzyć i wiedzieć aby był zbawiony. w Krakowie 1779. *Cena gr. 3.* (Kat. Friedl.)

2823. Nauki Katechizmowe o Składzie Apostolskim; Przykazaniach Boskich, o Modlitwie Pańskiey i Sakramentach na Trzy Części podzielone przez X. Michała Ignacego Wicherta T. Doktora, Plebana Obrychskiego do druku podane. w Kaliszu w Druk. Król. i Rzeczyp. Roku 1780—81. 8. *423 400 i 430 str.* (B).

2824. Wykład gruntowny nauki Chrześciańskiey. w Kaliszu 1784. 8. (Kat. Gr.)

2825. Nauk katechizmowych początki z pierwszych początkow

stworzenia rozumney natury ludzkiey do poznawania wprzody siebie samego ciemny rozum obiaśniaiące. w Krakowie. 1785. 8. (L. S.)

2826. Katechizm czyli nauka chrześciańska wszystkie taiemnice wiary tłumacząca. w Krakowie 1785. 8. (Kat. Friedl.)

2827 a) Onufry Kopczyński S. P. Zbiór Nauki Chrześciańskiey i obyczaiowey. w Warszawie 1786. 8. (Chodyń.)

b) — — po 6ty raz wyd. w Warsz. 1815. 8. *46 str.*

(Osiń. Pochw. O. Kop. Ed. 2ga str. 52.)

2828.a) Nauki chrześciańsko-katolickie w których się przez pytania iasne i odpowiedzi z wyrokow Pisma Swiętego prawdy wiary świętey i obyczayności chrześciańskie (obiaśniają?). w Kaliszu 1787. *2 tomy*. 8. (Kat. Gr.)

b) — — *tam*. 1789. 8.

(Kat. Friedl.)

2829. Katechizm Zboru Trydentskiego przedrukowany w Krakowie. 1789. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 54).

2830. a) Nauki powszechne Katechizmowe Karola Kolberta Montpeli. z francuzkiego. Część I. II. III. W Warszawie 1790. 8.

(Kat. Piar. War. 1822 p. 54).

b) Nauki powszechne w sposób Katechizmowy, w których tłumaczą się z pisma i z tradycyi, historya, fundamenta Religii, Obyczayność chrześciańska, Sakramenta, Modlitwy, Ceremonie i Zwyczaje Kościoła, napisane po francuzku niegdyś na roskaz s. p. Karola Joachima Kolberta Biskupa Montpelliańskiego, do użytku tak dawnych jak nowotnych Katolików, a oraz i dla tych, ktorzy są obowiązani do nauczania — z dwoma Katechizmami skróconemi dla dzieci — przez Bazyliana Prowincyi Ruskiej na polski język przełożone — w Poczajowie w Druk. Bazyliańskiey r. 1807. 8. Części 3. *683. 707 i 927 str.*

2831. Katechizm wielki z niemieckiego. w Krakowie 1790. 8.

(Kat. Piar. War. 1822 p. 54).

2832. Katechizm dla ludzi życia wieyskiego przez X. J. L. (Legatowicz) S. Th. D. Pl. Kość. Korkożyskiego zebrany y do druku podany. Edycya druga. w Wilnie w Druk. przy Akademii. Roku 1790.

Księga I. Katechizm. Ks. II. Nauki o Sakramentach SS. Ks. III. O Cierpliwości. Ks. IV. Nabożeństwo Chrześciańskie. Ks. V. Powinności Gospodarzow wieyskich w krótkości zebrane. Przydatek w którym są zebrane sposoby skuteczne ratowania i ocalenia zdrowia.

2833. Katechizm dla ludzi życia wieyskiego mnieyszy, przez X. J. L. S. Th. D. Pleb. Kość. Korkożyskiego zebrany y do druku podany. Edycya trzecia. w Wilnie w drukarni XX. Bazylianow roku 1806. 8. *91 str.*

Cenzura pierwsza nosi datę 1776 roku Maja 22 i wówczas zapewne drukowana była pierwsza edycja. (Noty L. Rogal.)

2834. a) Nauka chrześciańska krótko zebrana z woli Klemensa VIII Papieża przez X. Roberta Bellarmina. w Wilnie. w Druk. Akad. 1790. 12. *24 kart nieliczb.*

b) — — 1799. 12. *47 str.*

c) — — w Wilnie. Józ. Zawadzki. 8. *28 str.*

d) Nauka chrześciańska z woli Klemensa VIII Papieża przez X. Roberta Belarmina Societatis Jesu, potém kardynała krótko zebrana, teraz przeyrzana i za dozwoleniem zwierzchności przedrukowana. Wilno, Józef Zawadzki własnym nakładem. 1826. 8. *32 str.*

(Noty L. Rogal.)

e) — — w Wilnie 1830. 8.

(Kat. Fried.)

2835. Dwa Katechizmy skrocone cone to iest Jeden dla Dzieci starszych iuż bierzmowanych a drugi dla dzieci młódszych ieszcze niebierzmowanych z francuzkiego na polski język przełożone, w Warsz. w druk. XX. Missyonarzow S. Krzyża. R. P. MDCCXCII. 8. *193 str.*

2836. Catechismus oder Katholischer Glaubens Unterricht. Warschau 1793. 8.

(Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 55).

2837. a) Nauka o religii w którey

wyłuszcza się co mamy wierzyć o Bogu, o Jezusie Chrystusie o kościele Katolickim i o cnocie napisana od Karola Gobineta D. S. dla młodych. w Krak. w drukarni Dziedzickiey i successorów, pięć części we dwóch tomikach. 8. *b. r. 286 i 235 str.*

b) — — 1800. (B.)

2838. Katechizm wielki przez pytania i odpowiedzi. w Krakowie 1793. 8. (Kat. Friedl.)

2839. Grodzicki. Nauki Chrześciańskie. w Warszawie 1793. 4. (L. S.)

2840. Treść prawdy wieczney wiary i obyczayności z pisma Bożego ku powszechnemu pożytkowi wyięta. w Warsz. w druk. Zawadzkiego. (Korr. Krai. i Zagr. 1793.)

2841. Katechizm albo nauka chrześciańska na dwie części podzielona. Na Jasney Górze Częstochowskiey 1799. 8. (Kat. Friedl.)

2842. Katholisches Unterrichtungs und Gebet-Buch herausgegeben von P. Raymundo Bruns Ord. Praedicat. Convent. Halberstad. 8te Auflage. Wildau (Wilno) 1800. 8. *557 str. 119 kart na przodzie.*

2843. Sposob kształcenia umysłu y serca młodych czyli Nauka Chrześciańska Rodzicom, dzieciom i nauczycielom nader przyzwoita przez iednego z Zakonników Szkoł pobożnych. — w Wilnie u XX. Piiarow r. 1807. 8.

2844. Nauki o Katechizmie i o sposobie Katechizmowania. w Łowiczu. 1808. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p 54.)

2845. Nauka Chrześciańska. w Warszawie nakł. i drukiem J. L. Kocka. 1808. 8. *2 ark.*

2846. Fil. Ner. Golański. Pacierz wedle swego porządku w objęciu wielkiey treści nauki Chrześciańskiey, gdzie oraz o sposobie uczenia się i uczenia iey w szkołach dla pomocy nauczyciela religii, tak początkowych iako i dalszych uczniów, przez X. Filipa Neryusza Golańskiego S. P. w Uniwersytecie Imp. Wileńskim D. S. T. Professora Pisma S. W Wilnie w drukarni XX. Missyonarzów, roku 1808. *Tom I. 342 str. Tom II. od 343 do 631.* (Pam. Warsz. 1809. N. VIII. 247.)

2847 a) Katechizm do użycia Kosciołow Państwa Francuzkiego. w Łowiczu 1809. 8, (Kat. Piar. War. 1822. p. 59.)

b) — — w Warszawie 1811. 8. (l. c.)

c) Katechizm dla Państwa Francuzkiego powagą Stolicy Apostolskiey stwierdzony dla Kościołow polskich roku 1809 tłómaczony od Dyrekcyi Eduk. 1812 roku szkołóm kraiowym do użycia wskazany. Edycya druga w Łowiczu 1819. 8.

2848. Katechizm czyli krotszy wykład Pacierza, w początkach i zasadach wiary i moralności chrześciańskiey stosownie do tego, co pospolicie y naymłodsi Chrześcianie na pamięć umieią przez X. Filipa Neryusza Golańskiego Schol. Piar. — w Wilnie w druk. XX. Missyon. R. 1809. 8. *IV i 67 str.*

2849. Katechizm mnieyszy i większy. Dzieło ś. p. Biskupa Biskupa Albertrandego na wszystkie szkoły, pensye i dla sposobnych do świetleyszego wychowania i ćwiczenia. w Wilnie u Józ. Zawadzkiego. 1817. 8. *184 str.*

2850. Zbiór Nauki I. Chrześciańskiey. II. Obyczaiowey. Przedrukowany w Krzemieńcu R. 1819. w Druk. Glücksberga. 8. *46 str.* (L. S.)

2851. Катихизисъ для малыхъ дѣтѣй. въ С. Петербургѣ 1818. г. Wydał X. Damian Jodziewicz Dominikan.

2852. Mokslas krikszczionisko istatimo etc. Nauka Chrześciańska nowego Przymierza czyli Zakonu o wszystkiem tem, cokolwiek każdy Chrześcianin wiedzieć, wierzyć czynić i zachować powinien, albo czego się wystrzegać, unikać i wstrzymywać ma, dla przypro-

wadzenia nieúmieiętnych na drogę boiaźni Bożey i zbawienia. Do druku podana r. 1821 W Wilnie w Druk. XX. Missyonarzów.

(Dzien. Wil. 1824.)

2853. Katechizm czyli nauka chrześciańska dla użytku młodzi. Edycyia nowa — Warszawa i Krzemieniec nakład. N. Glücksberga. 1821. 8. *132 str.*

2854. Корнелій Рапчинскій Доминиканъ. Краткій Римско-Католическій Катихизмъ въ пользу юношей сего Вѣроисповѣданія. Въ Вильнѣ 1822. *147 str.*

2855. Katechizm dla dzieci wieyskich ku parochów wygodzie spisany, przez X. M. Konczyńskiego Teol. Doktora, Dziekana Katedr. Przemyskiego, Examinatora Dyecezal. Szkoł narod. Dozorcę. Tomik I. II. we Lwowie nakł. i druk. J. Pillera 1822—23. 8. *230, 234 str. i regestra.*

2856. Nauka chrześciiańskiey katolickiey religii we trzech częściach staraniem i pracą X. Jana Kantego Chodaniego Dokt. S. Teol. Kan. Kat. Wileń. Profess. P. Z. Teologii moralney i pasterskiey, Dziekana Oddziału nauk moral. polit. w Uniwer. Wileń. ułożona. Wilno nakł. i druk. J. Zawadzkiego Typografa Imperat. Uniwersyt. 1823. 8. *XXVI. 656 str. i regestr.*

Od str. IX do XXVI jest: Kazanie w dzień pogrzebu (21 Lipca 1823 r.) ś. p. X. J. K. Chodaniego miane przez X. M. Bobrowskiego Prof. Uniwersyt. Wileń.

2857. Nauka chrześciańska podzielona na czytania duchowne w którey wykładaią się dowody religii, prawdy do wiary i obyczaiów należące, tudzież sakramenta święte i modlitwa dla użytku domów wychowania publicznego i rodzin chrześciańskich napisana w ięzyku francuzkim przez X. L'Homond. Przekład pośmiertny Woyciecha Rocha *Karczewskiego* Filoz. Dokt. przeyrzany i wydany przez Modesta Witta Kosickiego Filoz. Dokt. Część I—III. w Warszawie nakł. i dr. Zawadzkiego Węckiego. 1826. 8. *220, 198 i 205 str. oprócz regestrów.*

2858. Katechizm początkowy dla młodzi Chrześciańskiey Rzymsko-Katolickiego Kościoła ułożony przez X. J. Kulikowskiego Kanonika Łuckiego nauczyciela Religii Liceum Wołyńskiego. Tom I. w Poczajowie 1828. R. 8. *86 str.*

(Noty L. Regal.

✦

2859. Franciscus a Rozdrażew Polonus. Ord. Min. Directorium pro noviter ad fidem Catholicam conversis. Ocomuoy (Olomucii?) in Moravia 1633. Nicolai Aradecaeli (typis) *po czesku.*

(Wadding Scr. Ord. Min. p. 134).

2860 a) Katechizm i t. d. w Poznaniu w Druk. Coll. S. J. 1721. 8. *4 ark.*

Wydał Mich. Ign. Wieczorkowski Jezuita. Janocki (Pol. I. 81.) tak tytuł po łacinie wymienia: Breve Compendium Fidei Catholicae, Turcico textu, de verbo ad verbum in Latinum converso. In gratiam Catholicorum nationis Turcicae in Polonia versantium, aut Turcicum idioma discentium et Missiones Orientales ingredientium. Ex Missionariorum Persicorum Catechismis Turcicis excerptum et auctum.

b) Na większą P. B. naszego chwałę y dusz iak naywięcey nawrócenie, Katechizm z okazyi Tatarzyna Budziackiego, nie po polsku nieumieiącego, tylko po turecku, w Warszawie R. P. 1720, 25 d. Grudnia ochrzczonego, z Polskiego ięzyka na turecki ięzyk przetłumaczony y Tureckie niektore błędy zbiiaiący, dla podobnego przypadku i wygody Ochrzczenia Turkow albo Tatarow, y ichże w wierze ś. katolickiey ćwiczenia, powtore do druku Podany y rozszerzony od X. Michała *Wieczorkowskiego* Soc. J. Missionarza Perskiego w Drukarni Coll. Leopoliensis S. J. 1727. 8. *118 str.*

Po polsku i po Turecku, lecz charakterami zwyczaynymi. (L. S.)

✦ ✦

2861. Gabryel Leopolita. Wykład Pacierza.

Kwitnął na początku wieku xvii.
(Siarcz. I. 268).

2862. Panskiey Modlitwy krześciyańskie, Nauczonę y Mądre wyłożenye, z łacinskyego na polski yęzyk przetłumaczone. *Na końcu:* Prasowano w Krakowye przez Hieronyma Vietora, Lata 1543. 8. *58 kart. Druk gocki, z rycinami. Bardzo rzadkie. Zob. Noty.*

2863. Credo Wykład. w Krakowie u Mikoł.Szarffenber. 1566. 8.
(Kat. Ju.)

2864. Modlitwa Pańska i Męka Pańska siedmiorako stosowana. w Krakowie u Dziedzicow Franciszka Cezarego 1640. 12. (Ju. MS.)

2865. Explanatio Decalogi auctore M. Simone Stanislao Makowski S. Theol. D. et Professore Eccl. Coll. S. Floriani Custode, S. R. M. Secretario, Cancellario Lancicieusi, ac interea studii Universitatis Cracoviensis Generali Rectore. Cracoviae apud Albertum Gorecki 1682. fol. *987 str. 9 ark. na końcu i 2 na przodzie.*

Dedykacja do Jana Małachowskiego Bisk. Krak. (L. S.) *Zob. Noty.*

2866. Wyklad Skladu Apostolskiego i dziesięciu przykazań ad mentem Divi Thomae Doctoris Angelici przez X. Wielewieyskiego. w Kaliszu 1769. 8. (Chł.)

2867. Michał Wielowieyski S. J. Nauka o Modlitwie Pańskiey. w Kaliszu w Dr. S. J. 1770. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

✦ ✦ ✦

2868. Catechismus, elementa pietatis Christianae Continens. Variis Carminum Generibus conscriptus. Authore Alberto Wedrogovio Lubbevio. Addita est Odę de natinitate domini nostri Jesu Christi cuiusdam gravissimi et eruditi viri. Cracoviae Lazarus Andreae excudeb. Anno D. M.D.LXI. 8. *28 kart nieliczb.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2869. Owczarnia w dzikim polu. Część iey pierwsza ze trzynastu. Posiłek iako nayprędszy owieczkom chrystusowym zgłodniałym y zemdlonym, wzruszeniem owczarni Pańskiey przez lata teraźnieysze znędznionym y rozpłoszonym *to iest*, Katechizm Polski z przyczyn w Informacyi wyrażonych, pieśniami wydany. Przez X. Stanisława z Brzeżanki Brzeżańskiego. w Druk. Koll. Lwow. S. J. R. P. 1717. 4. *13 ark. i 4 karty na przodzie.*

W dedykacji do Wiktoryi z Leszczyńskich Potockiej, Wojewodzinej Kijowskiej, autor pisze się Dziekanem Danajowskim, Plebanem Barzczeckim. (L. S.)

W *Reflexji* Czytelnikowi powiada autor, że dzieiko swoje *skomponował* już w roku 1706 i dawniejszych. Po każdej pieśni jest nauka, gdzienie gdzie przy pieśniach i noty muzyczne.

✦

2870 a) Catechisticae Quaestiones lectu iucundae simul ut utiles noviter excussae. Autore Georgio Wicelio. Anno MDXLIII. *Na końcu:* Impressum Cracoviae per Mathiam Scharffenberg 1543. 8. *32 kart.*
(Spis Inkunab. do T. III. Bibliogr. Ks. II.)

b) Catechisticae Quaestiones lectu iucundae simul et perutiles noviter excussae et revisae. Autore Georgio Wicelio. Cracoviae ex Officina Hieronymi Scharffenbergeri. Anno Domini M.D.XL.IX. 8. *19 kart nieliczb. cursiv.* (L. S.) *Zob. Noty.*

---

c) *Apologja i Kontrowersja.*

2871. Christoph. Car. Niszczycki Archidiac. Plocen. Actiones Academicae duae quarum priori de religione unica vera conservanda, altera de eadem religione apud vicinos populos armis etiam propaganda disseritur. Maceratae 1611. 4.

Przypis. Królewic. Władysławowi.
(Nies.— Siarcz.)

Niesiecki dodaje: Tamże (?) jego Conclusiones iuris universi.

2872. Albert Kojałowicz. O szczerym a niewykrętnym w dowodzeniu Artykułów wiary Pisma Sgo używaniu, Rozmowy Teologa z Dyssydentem. w Kaliszu, w Coll. S. J. 1667. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2873. Trzecia Część Rozmow o szczerym a niewykrętnym w dowodzeniu artykułów Wiary Pisma S. używaniu. w Krakowie. 1671. 4. (Kat. Friedl.)

2874. Junius Brutus Polonus. Vindiciae pro religionis libertate. Eleutheropoli. 1650. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2875. a) Religio rationalis seu de rationis Judicio, in controuersiis etiam theologicis ac religiosis adhibendo, Tractatus auctore Andrea Wissowatio. a. 1685. 12. *126 str.* (Catal. des Livres de la Bibl. du Roy T. III. D2. N. 2546).

b). — — *b.m.* 1688. 12.

O Wiszowatym zob. Sandius Biblioth. Antitrinitar. i Siarcz. pod tem nazwiskiem. Rodem był z Filipowców w Trockiem Województwie i pisał się z Szumska.

2876. Arsenii Sophiani Phil. et Theol. D. et P. P. vernünftige Religion das ist, gründlicher Beweis, dass man das Urtheil gesunder Vernunft, auch in der Theologie und in Erörterung der Religions-Fragen gebrauchen müsse, mit einer Vorrede Synesii Philadelphi. Amsterd. 1703. 8.

Jest to tłómaczenie traktatu poprzedzającego. (Vogt. Cat. libr. rar. Hamb. 1747. p. 728).

2877. Synopsis duplex tractatus theologici de recto usu opinionum probabilium luce publica donati sub initium an. MDC.XCIV a Rev. P. Thyrso Gonzalez Praepos. Gen. S. J. altera concinnata a theologo quodam eiusdem Societ. altera a R. P. Dominico Nunez S. T. Doct. in Eborensi Acad. Primario Antecessore. Editio 6ta Posnaniae typis S. R. M. A. 1697. 12.

2878. P. Caroli Kreitzen S. J. Ubi scriptum est.

Wiele razy drukiem powtarzane. (Nies.)

2879. Responsio Catholicorum ad tristissimam (może: tritissimam) quaestionem, ubi scriptum est. Gedani 1696. 18. (Cat. Janss. 1694.)

2880. a) Odpowiedź na częste owo pytanie: Gdzie to napisano iest? Katolicka prawdziwa y gruntowna Dyssidentska fałszywa, abo plocha, po wielu łacińskich edycyach polskim ięzykiem dana. z Druk. Wileń. S. J. Roku 1700. 12. *268 str. i 4 kart na przodzie.*

b) — — w Wilnie w Dr. Akad. S. J. 1770. 12. (Sienk. Dod. do Bent.)

2881. Antwort nicht etc. Sprü. Salomonis c. 26. v. 4. Antworte etc. v. 5. fierwahr ein wunderliches Antitheton dennoch soll es bey Verwerffung der nichtigen Widerlegung eines Römisch-Catholischen Send-Schreibens, welche der Kemnitzsche Praedicant — Hercules Wendt sich nicht gescheut, in Druck zu geben combiniret und verglichen werden per P. Godoffr. Hannenberg S. J. Braunsberg gedruckt im Coll. S. J. A. 1724. 8. *2 ark.*

2882. Revantsch Teuffel Heraus! Heraus! weil du den vermaschquerirten Doctor dermassen eingenommen, dass er sich mit einem neuen Barbarismo, unter dem Titel Zwey neue Jesuitische Meisterstücke theils an dem Theologo Polono so schändlich zu revangiren, theils die H. Catholische Tauffe, samt ihren Ceremonien und Exorcismo abermahl zu verlästern unterstanden — per P. Godefridum Hannenberg Soc. Jesu Braunssberg, gedruckt an. 1725. 8.

2883. Hieronym Gruszecki Braci mnieyszych. (Von den nützlichen und unnützlichen Streitigkeiten des Christlichen Glaubens) *po polsku. b. m.* 1740. 4. (Jan. Lex. I. 45.)

Pisał także Gruszecki: Consilium de reformandis studiis monasticis in Regno Poloniae, co jednakże od Zwierzchności Zakonnej drukiem ogłosić niepozwolono. *Zob. Noty.* (Jan. l. c.)

2884. Epistola D. Erasmi Rote. contra quosdam, qui se falso iactant Evangelicos. M.D.XXX. Apud Regiam Cracoviam. *Na końcu:* Graccovię excusum Anno 1530. 8. *47 kart nieliczb. druk łaciński. Zob. Noty.*

2885. Apologia diluens nugas Erasmi in sacras religiones. Praecipue assertiones Erasmi quibus in Apologia respondetur. Gracchoviae excusum anno 1540. 8. *6 ark.*

Obrona stanu zakonnego przeciw Erazmowi Roterod. Autorem jest Ludwik de Carabaial (Carvattus) Franciszkan Hiszpański. Pierwsze wydanie wyszło w Antwerpii r. 1529. (Janoz. Nachr. I. 21).

2886. Stanislai Bylinscii Defensorium Ecclesie aduersus Laurentium Coruinum Lutherane hereseos sectatorem editum: male de primatu Summi Pontificis Vicarij Christi: et de sacrosancta Romana Ecclesia eiusque auctoritate: item de Concilijs sacris de consuetudinibus ab uniuersali Ecclesia receptis: atque orthodoxorum patrum sententiis et factis sencientem: Candido lectori reuera non initile. *(Pod tytułem herb Jana Karnkowskiego ówczas Bisk. Przemyśl, Junosza)*, *Na końcu:* Cracouie Mathias Scharffenbergius excudebat. Anno 1531. Die noua Marcij. 8. *57 kart liczb. oprócz 12 na przodzie i iedney na końcu, gdzie także herb Junosza. Zob. Noty.* (L. S.)

2887. Petri Pauli Vergerii, Concilium non modo Tridentinum sed omne Papisticum perpetuo fugiendum. 1533. 4.

(Cat. Bibl. Francof. Becm).

2888. a) Paulus Vergerius. Cur et quomodo de Coniuratione Papistarum (sentiendum?) etc. Vitebergi 1537.

b) — — Denuo recusum Regiomonti apud J. Daubmannum. 1587. 8.

(Ju. MS.)

2889. Propugnaculum Ecclesiae adversus varias Sectas huius tempestatis: per Valentinum Posnanitanum: ex variis sacrae scripturae locis: Doctoribusve brevibus collectum. *Na końcu:* Lipsiae Impressit Melchior Lottherus anno post Chr. Nat. 1536. in 8. *32 ark.*

Z dedykacją do Erazma Opata *Clarae Tumbae*, datow. z Poznania r. 1535. Nazywa siebie Valentyn Nauczycielem tego Erazma w Krakowie. (L. S.)

2890. Vincentii Lirinensis Galli pro Catholicae fidei antiquitate et uniuersitate, aduersus profanas omnium Haereseon nouationes libellus, ad haec nostra tempora valde accomodatus. Caetera sequens pagina indicabit. *Na końcu:* Impressum Cracouię per Hieronymum Vietorem Regię Cancellarię Calcographum Calen. Decemb, M.D XXXIX. 8. *74 kart nieliczb. druk łaciń. Zob. Noty.*

2891. Restitutio doctrinae christianae, ad pristinae et primae Ecclesiee Christi sensum, per Nicolaum Prudentium, in huius temporis de religione controversias. *Na końcu:* Cracoviae. Mathias Scharfenberg impressit. Anno MDXLV. XXIIII. Decemb. 8. *12 kart nieliczb. cursive.* (L. S.)

2892. Stanislai Orichovii Rutheni Pro Ecclesia Christi ad Samuelem Macieiovium, Episcopum Craoviensem. *U spodu herb Ciołek. Na odwrocie tytułu spis rozdziałów. Na ostatniej stronicy:* Bene vale. Premisliae oppido Russiae Kalendis Februarii Anno Christi Dei nostri MDXLVI. *Niżej:* Excussum Cracoviae in edibus Hieronymi Vietoris A. D. 1546. 8. *11 ark.*

Na ostatnich dwóch kartach: Jacobus Prilusius Jessovius Polonus, Martinum Lutherum ad sarciendam concordiam Ecclesiae Christi hortatur. wier. 30 herb Maciejowskiego i na ten, Przyłuskiego wier. 4. Errata i jedna karta biała, na której odwrocie herb nakształt Nałęcza. W dedykacyi wyraża Orzechowski, że powodem do pisma tego było dzieło Lutra pod tytułem: Adversus Papatum Romae a Sathana fundatum. Nie można bydź gorliwszym papistą, jak się tu okazał Orzechowski. (Ossol.—LS.) *Zob. Noty.*

2893. Chrzescziansky, a zalobliwe napominanye, do Nayasnieyssey iego Kroliewskiey myloszczi

Maiestatu, y do wssythkych, Panow wielkych, malych, Bogathych, y ubogich, na Seymyech bywaiaczych, they Slawney Korony Polskiey. Aby pana Jesu Christusa przyięli, y Euanelya swyetha. Odrzuczywszy Bledy y bałwofalstwa Antichristowe, y slug yego. Marczyna Crouiczkiego (Krowicki), pana Jesu Christusa, slugi vbogyego.

Psalm wthory.

Mieyczyess thedy rozum o Krolyowye, nauczczye syc zyemszczy sedzyowye. Slussczye Panu wboyazni, y wescsczye sye slyeknyenym. Poczaluyczye Sina aby sye nyeroznyewal, y niepoginelisczye zdrogy. Naglye wsplonye zapalczywoscz yego, Blogolawyeni wssythczy, ktorzy wnym duffaya. *Na końcu:* Drukowano w Maydeburku przes Michala Lotthera, Lyatha Narodzenya pana nassego Jesu Christa 1554. 8. *52 kart nieliczb. typ gocki.*

Niedostatek liter ą, ę, ł i t. w obcej drukarni, gmatwa tu bardzo ortografję i tak jeszcze wówczas niestałą. (L.S.) *Zob. Noty.*

2894. Krotka odpowiedz przez Andrzeja Biskupa Krakowskiego, na artykuly oblędliwe Marcina Krowickiego. Zamykaiąc w sobie prawdziwą naukę, o tem zwlasscza, o czym dziś roznica iest nawiętssa w Zakonie krzescianskim. *Na końcu:* Drukowano w Krakowie przez Łazarza Andrysowica Lata od nar. Pan. 1556. 8. *119 kart nieliczb. oprócz dedykacyi do Zygmunta Augusta i ouezwy do czytelnika. 8 kart. Zob. Noty.*

2895 a) Marcina Krowickiego Obrona nauki prawdziwey i wiary starodawney krześciańskiey, której uczyli Prorocy, Krystus Syn Boży i Apostołowie iego Święci i t. d. *Na końcu:* drukowano w Pinczowie w drukarni Danielowey, od Narodzenia Syna Bożego r. 1566. 4. *343 listów czyli kart liczbow. 16 kart regestru.*

Przypis. Jan. Bonerowi. Sandius, Biblioth. Antitrinit. p. 45. wymienia toż samo ale bez miejsca druku. — Marcin Krowicki Pastor Kościoła Pinczowskiego potym Piaseckiego pod Lublinem, umarł r. 1573. *Zob. Noty.* (L. S.)

2896 b) Apologia więtsza, to iest obrona nauki prawdziwey y wiary starodawney krześciańskiey, ktorey uczyli Prorocy, Krystus Syn Boży i Apostołowie swięci. Naprzeciwko nauce fałszywey, y wierze nowey, ktorey uczy w Koscielech swoich Papież Rzymski, a ktorey swiegotaniem swoim bronią nowi Mniszy, Jezuitowie czarni, y inszy im podobni. Napisana niegdy przez Marcina Krowickiego, sługę Kościoła Pana Jezusa Krysta ukrzyżowanego. A teraz znowu drukowana, y na wielu mieysach rozszyrzona, y obiaśniona. *Na ostatniej karcie:* Drukowano w Wilnie, nakładem P. Stanisława Nininskiego, Roku P. 1584. 4. *288 kart i rejestr szczegółowy.* (L.S.) *Zob. Noty.*

2897 c) Apologia więtsza to iest obrona nauki prawdziwey i wiary starodawney Krześciańskiey, ktorey uczyli Prorocy, Kristus Syn Boży i Apostołowie święci. Naprzeciwko nauce fałszywey i wierze nowey, ktorey uczy w Kościelech swoich Papież Rzymski, a ktorey świegotaniem swoim bronią nowi Mniszy, Jezuitowie, czarni y inszy im podobni, napisana niegdy przez Marcina Krowickiego y na wielu mieysc rozsyrzona y obiaśniona. *Na końcu:* drukowano w Wilnie nakł. P. Stanisł. Nininskiego R. P. 1604. 4. *288 kart czyli listów, 31 nieliczb.*

Przypis. Janowi Chlebowiczowi Kasztelan. Minskiemu W. Podskarb. Litew. od Stanisł. Nininskiego dat. w Kownie w dzień Nowego Lata r. 1584. *Zob. Noty.*

2898. Ksiąski o tym skąd wzięło początek słowo boze, a ktora iest iego powazność, tysz o tym iako o papieżoch, o Oycoch świętych, y o conciliach dzierzeć mamy, rzeczy tych czasow barzo potrzebne. Thysz iest przydan poczeth Doctorow Kosciola zboru bozego od początku świata asz do tych czasow. *Na ostatniej stronicy:* Za roskazanim a nakładem Jego Miłości Xiążęcia Pru-

skiego Ostaphy Trep. (Trepka) przełożił, A Jan Daubman vićisnął w Krolewcu Pruskim dnia xxij Maya ktorego Bog Zidy o Szęmranie y niedowiarstwo skarał Roku pana Chrystusowego. M.D.LVij. 4. *Druk gocki bujny.*

Przypis. tłómacza: Lucasowi grabi z Gorki Woiewodzie Brzeskiemu, dat. *w Krolewcu, Dnia pyątego Maia* gdy Pąn Christus triumphuiącz przed oczima swoich Apostołow do nieba wstępował.
(Lel. II. 195).

2899. Joannis Brentii libellus aureus, in quo agitur, De officio Principum secularium in Ecclesia Filii Dei. De autoritate Sacrae Scripturae. De Traditionibus. De Catholica Ecclesia. Matth. III. *Securis ad radicem posita est.* M.D.LVII. *Na końcu:* Regiomonti Borussiae, Excudebat Joannes Daubmannus Anno 1557. 8. *114 kart po jednej str. liczb. i 16 kart na przodzie.* (L.S.) *Zob. Noty.*

2900. a) Confutatio prolegomenων Brentii quae primum scripsit adversus venerabilem virum Petrum a Soto, deinde vero Petrus Paulus Vergerius apud Polonos temere defendenda suscepit. Autore Stanislao Hosio Episcopo Varmiensi Opus elegantissimum nunc recens aeditum — Secunda editio, nouis ab auctore aucta accessionibus. Coloniae apud Mater. Cholinum. M.D.LX. 4. *567 str. 3 ark. na przodzie.*

Przypis. Zygmuntowi Augustowi Królowi Polsk. datow. w Heilsbergu r. 1557. gdzie powiada autor, że Vergerius dzieło swoje przypisał temuż Królowi. Pierwsze wydanie, musiało wyjść r. 1558. Por. N. nast.

b) — in aedibus J. Steelsii A. M.D.LXI. 8.

2901. Dialogi quatuor de Libro quem Stanislaus Osius, Germano-Polonus Episcopus Varmiensis, proxime superiore anno contra Brentium et Vergerium Coloniae edidit. Deque aliis duobus eiusdem Osii libellis Dilinguae impressis quorum alteri est titulus de Expresso Verbo Dei, alteri vero, num Calicem Laicis etc. Autore Vergerio. A. D. 1559. Mense Martio. 4. *104 kart liczb.* (L.S.) *Zob. Noty.*

2902. Refutatio pia et perspicua criminationum, calumniarum et mendaciorum, quibus Stanislaus Hosius non solum Prolegomena Joannis Brentii, verum etiam universam vere piam Doctrinam contaminare conatus est. Autore Jacobo Andreae Theologo et Pastore Ecclesiae Göppingensis. Una cum Praefatione Joan. Brentij. Francoforti in Officina Petri Brubachij, A. M.D.LX. Mense Martio. 4. *455 str. i 25 kart na przodzie.* (L.S.)

2903. a) Stanislaus Hosius. Verae, christianae, catholicaeque doctrinae propugnatio. Coloniae apud Maternum Cholinum. 1558. fol. (L.S.)

b) — Antwerpiae, typ. Joan. Steelsii. 1559. 8. (L.S.)

2904. Matthias Bredebachius. Antiperaspistes cum annexa depulsione Sycophantiarum Smidelini in Stanislai Hosii propugnationem Catholicae fidei. Coloniae 1568. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

2905. Apologia Alberti Novicampiani pro catholica fide, et doctrina de veritate corporis Christi Jesu in Eucharistia de caeterisque sacramentis: Liturgia item seu Missae sacrificio, ac aliis fere omnibus, quę hoc seculo controvertuntur. In Transsylvania Tordae in comitiis anno a Christo nato M. D.LVII oblata — Cracoviae — Lazarus Andreae excudebat. Anno — 1559. 4. *271 kart z jednej strony liczbow. 2 ark. na przodzie i regestr. Druk piękny. Zob. Noty.*

2906. Obras a Kontrefet własny Antykrystow s pisma Swiętego dostatecznie wymalowany y wystrychniony przez sługę słowa Pana Krystusowego, Marcina Krowickiego dla przestrogi ludziom Krzescianskiem na iasnią podany. Dnia 20 Maja Roku 1561. *b. m.* 8. Sygn. N. III. *Na końcu znak drukarski Oficyny Wierzbięty.*

Przytem Żywot Marcina Krowickiego wierszem polskim. (Jós. Łukasz. Noty)

2907. Listy Stanisława Orzechowskiego, w ktorych, ktory iest prądziwy kosciol, od Krystusa y od Apostolow postanowiony, dostatecznie a mądrze naprzeciwko nowym Ewangelikom dowodzi. — Z ktorych to listow pierwszy iest do Marcina Krowickiego. 8. *(bez miejsca druku i roku, lecz pewnie w Krakowie 1561). 35 kart nieliczb.*

Wydał je mimo wiedzy autora Jakób Gorski, jak świadczy jego do tegoż autora odezwa na odwrocie karty tytułowej drukowana, z datą: Cracoviae ex Academia Cal. Maii, A. D. 1561 i list Gorskiego do Czytelnika w języku łacińskim. (L.S.) *Zob. Noty.*

2908. Joannis Herborti a Fulstin Castellani Sanocensis, Locorum de fide communium Latino polonorum Liber I. in quo verae Christi Ecclesiae ex testimoniis SS. Patrum atque conciliorum certa evidensque demonstratio continetur. Jana Herbórta z Fulsztyna, Kastellana Sanockiego, Głownych o Wierze artykulow, po polsku i po łacinie pisanych, Xięgi I. w kthorych, prawego Kościoła Chrześciańskiego, z Doktorow y z Koncyliow, pewne a barzo jasne pokazanie znaydziesz. Cracoviae Matthaeus Siebeneycher, Anno 1568. *Na końcu:* w Krakowie w Drukarni Mattheusza Siebeneychera, Roku 1569, osmego dnia Marca, dokonczone. 4. *214 str. i 22 karty regestru na końcu oraz 16 kart na przodzie.*

Dedykacja do Zygmunta Augusta datowana z Buniowic, wsi ojczystej r. 1568. *Zob. Noty.* (Bibl. Ossol. L. S.)

2909. Jacobi Gorscii Praelectionum Plocensium Liber Primus sive de baptismo recens natorum. Coloniae ap. Maternum Cholinum. M.D.LXXII. 8. *206 str.*

Przedmowa do Piotra Myszkowskiego natenczas Biskupa Płockiego.

Praelectionum Plocensium Liber secundus sive de Mediatore. *tam.* M.D.LXXX. 8. *222 str. oprócz obszernej przedmowy do Króla Stefana i do czytelnika.*

Praelectionum Plocensium Liber Tertius sive de Pastore. Cui in calce, oratio *Stanislai Socolovii* de vestitu Haereticorum et fructu Haereseon adiecta est: una cum documentis, Parochis et omnibus in munere ecclesiastico versantibus necessariis. Cracoviae cura et impensis Reverendiss. D. Sta Carn. Cuiavien. Episcopi. In Officina Lazari excusus. A. M.LXXX. 8. *22 ark.*

Przedmowa do St. Karnkowskiego Bisk. Kuj. i Pomor.

Praelectionum Plocensium Liber Quartus, de usu legitimo Sacrosancti Eucharistiae Sacramenti sub altera specie. Coloniae ap. Cholinum M.D.LXXXII. 8. *237. str.*

Przedmowa do Królowej Anny Jagiellonki.

Praelectionum Plocensium Liber quintus, sive de lapsu et restauratione iustificationeque hominis, *tam.* M.D.LXXXIII. 8. *592 str. oprócz dedykacji do Piotra Dunina Wolskiego Bisk. Płockiego i przedmowy do czytelnika.*

W dedykacji do Myszkowskiego powiada o sobie autor, że oprócz obowiązku kaznodziei, publicznie nauczał w kościele Płockim, pracę tę podzielając ze Stanisławem Iłowskim (Ilovius). — Starowolski, Hecat. przytacza tegoż autora Praelectiones Cracovienses — Leopolienses. *Zob. Noty.*

2910. Krotkie opisanie wiary swiętey Krzescianskiey, na dżyesięc częsci albo Ksiąg rozdzyelone, z Lacinskiego na Polski ięzyk teraz nowo wszem ku pożytku wyłożone. — Z Drukarnie Macieia Wierzbięty. R. 1573. 4. *148 kart z jednej strony liczbow. i 2½ ark. na przodzie.*

Przypis. drukarza Janowi Firlejowi Wojew. Krakow.

2911. Thomas Treter. Typus Ecclesiae Catholicae. Romae 1575. (Siarcz.)

2912. a) Andreae Patricii Nidecici, Archidiaconi Vilnae, Parallela Ecclesiae Catholicae cum Haereticorum Synagogis. Sive causae, quibus permoti plerique nostris temporibus, sectas haereticorum deseruerunt, et ad Ecclesiae communionem redie-

runt. Coloniae, apud Maternum Cholinum 1576. 8. *110 str.*

Dedykacja do Kardynała Hozjusza. Albertus Novicampianus i Symon Marycki byli nauczyciele Nideckiego w Krakowie, jak sam w tej dedykacji wspomina. (L. S.)

b) Andr. Patricii Nidecici Archid. Vilnae, De Ecclesia vera et falsa libri V. I. De fundamentis Ecclesiae. II. De parietibus seu columnis. III. De tecto. IV. De opere intestino. V. De fastigio. Cracoviae in Officina Lazari MDXXCIII. fol. *334. str. i 10 kart na początku.*

1. Dedykacja do Króla Stefana. 2. List Stanisł. Karnkowskiego Arcyb. Gniezn. do autora datow. z Łyskowa r. 1583. 3. Rejestr. 4. Ad lectorem 27 wier. łaciń. Anonyme. 5. Basilii Golinensis de libro Epigramma greckie z 6 wierszy, i tłómaczeniem łacińskiem.— Dzieło to w gruncie jest toż samo, co poprzedzające, lecz znacznie rozszerzone i pod innym tytułem wydane.— Nidecki był natenczas Proboszczem Kat. Warszaw. i Archid. Wileń. (L. S.)

c) — *tam. u t.* M.D.XXCV. fol. *taż liczb. stron.*

W wydaniu tem w dedykacji do Króla, dziękuje autor za konferowane sobie biskupstwo Inflantskie. Nadto, po liście Karnkowskiego, są listy Stanisł. Hozjusza do autora pisane, wreście wiersze też same co w wydaniu poprzedzającem. Oba wydania znajdująsię w Bibliotece Akad. Duchow. Wileń.

2913. a) Orthodoxa Confessio de uno Deo, quem Christiani Catholici credunt, adorant, et invocant, ex S. Literis descripta. Adversus omnes Samosateni, Arrij, Eunomij, Nestorij, et similium haereses et blasphemias, hoc extremo infoelici saeculo ab infernis revocatas. Adjecta est sub finem libelli, eorum confutatio, qui animas cum corporibus extingui commenti sunt. Per Reverendiss. in Christo Patrem Martinum Białobrzeski, D. G. Laodicensem et Camenecensem designatum Episcopum, nec non Abbatem Clarae Tumbae. *Na końcu:* Cracoviae Impressum per Andream Petricovium Anno D. 1577. 8. *19 ark.*

Dedykacja do Jana Zamojskiego, naówczas Podkancl. Kor, Pod iego herbem 8 wier. łaciń. Andrzeja Trzecieskiego.— Wojuje tu Białobrzeski świadectwy OO. SS. i wyrokami Papieżów, gdy ani jednych ani drugich Arjanie nie przyjmowali. Nieśmiertelności duszy z Pisma S. autor dowodzi. (Bibl. Ossol. L. S.)

b) — — Coloniae apud Maternum Cholinum 1579. 8. *226 str.*

Autor nazwany tu: Bialobrzki. (L. S.)

2914. Assertiones Theologicae, de Vera Christi Ecclesia: ubi sit et quomodo cognoscenda. Disputandae in Vilnensi Societatis Jesu Collegio, sub vernam studiorum instaurationem die 11 Maij. A. D. 1579. Vilnae, Typis Illustris D. D. Nic. Christoph. Radiuili, D. in Olica et Niesuiss, M. D. L. Marsalis, Joannes Slęcki, A. D. 1579. excudebat. 4. *1 ark.* (L. S.)

2915. a) Erazm Gliczner. Odporna odpowiedz Księży Szkolney Jesuitow, ktorą dali na questye niektore o Kosciele y o Czyscu spisany y wydany. w Grodzisku. 1579. 4.

Przypis. Piotr. Zborowskiemu Wojewodzie i Staroście Krakow. Stobnickiemu i Kamienieckiemu, Hr. Stanisł. Gorka Wojewodzie Poznań., Staroście Brzeskiemu, Kolskiemu i Pilskiemu i Xiąż. Mikoł. Radziwiłłowi Wojewodzie Wileń. Kanclerz. i Hetman. Litew. Z tej dedykacji wnosi Friese, że Zborowski i Radziwiłł byli wyznania Augsburskiego, nie zaś Szwajcarskiego jak niektórzy utrzymują. Podpisał się tu Gliczner Superintendentem Kościołów Augsbur. Konfessji. Hoffman de Typograph. wymienia druk ten: w Grodzisku u Neringa, bez oznaczenia roku.

(Friese. Beytr. 2 Th. 1r Bd p. 434, 2r Bd p. 273).

b) — — w Poznaniu r. 1582. (Siarcz. I. 139).

2916. a) (Antonius Possevinus S.J.) Responsiones ad uiri cuiusdam pii septentrionalis interrogationes: qui de salutis aeternae comparandae ratione, et de vera Ecclesia cupiebat institui. Vilnae typis Illustr. Dni. D. Nicolai Christophori Radivili etc. Supremi M. D. L. Mareschalci. Anno MDLXXXI. 12.

Antoni Possewin jest autorem tego pisma, jak sam powiada in Apparatu Sacro T. II. p. 153. Wydał Mikoł. Mylonius rodem Niemiec, i Seminarjum w Rzymie niemieckiego Kleryk który z Possewinem odbywał podróż do Szwecji; za powrotem od Biskupa Władysławskiego, Hieron. Rożdraże-

wskiego, w Gdańsku proboszczem Kościoła S. Marji postanowiony.

b) Responsiones etc. *jak wyżej*. Additus est modus, quo Verbum Dei et Patrum libri legendi, ac legitima Concilia, ab illegitimis discernenda sunt. Catalogus item auctorum qui adversus haereses adhibendi sunt. Opera Nicolai Mylonii in lucem editae. Ingolstadii, per Dauid. Sartorium. 1582. 12.

c) Antonii Possevini Responsiones etc. *tam*. excudebat Wolfgan. Ederus. 12. *126 str.*

Jest to 3cie wydanie, dwa pierwsze wyszły bez imienia autora. (L. S.)

2917. Szymon Teofil Turnowski. Kazanie o staro i nowozakonnych Faryzeuszach. 1582.

2918. Pro Christi Fide et Petri sede, Orationes tres. I. Ad Regem. II. Ad Senatum. III. Ad Equites. Cracov. Typ. Andr. Petricovii. M.D.LXXXIII. 4. *13 ark.*

Dedykacja datowana z Warszawy 18 Novem. 1582 r. do Jana Zamojskiego. — Pisał te mowy Krzysztof Warszewicki w czasie Sejmu 1582, o ktorym powiada, iż od lat 30, jak zwykł na seymach bywać podobnego nie widział, bądź ze względu na liczny zjazd sejmujących, bądź na oczekiwanie skutków, bądź wreszcie na ważność spraw. (L. S.)

2919. Responsio Petri Liliae S. Theol. Doct. et S. R. M. Poloniae a Sacris, ad cuiusdam Nicolai Regii Germani epistolam qua clarissimi Christophori Varsevicii, pro Christi Fide et Petri Sede orationes reprehendit. Vilnae impress. per Johannem Kartzanum Velicen. A. D. 1584. 4. *7½ ark.*

Przypis. Albert. Baranowskiemu W. Sekretarzowi Kor. datow. z Wilna. 19 Marca tegoż roku.

2920 a) De verae et falsae Ecclesiae discrimine, Ad Serenissimum Stephanum 1. Polonię Regem Stanislai Socolovii Libri tres. Ex sacris scripturis, vetustissimorumque Patrum sententiis collecti ac concinnati. Quibus adiecta est, pro dignoscendis et fugiendis falsis dogmatibus, eiusdem Concio. Cracoviae in Offic. Lazari, A. D. MD.LXXXIII. fol. *238 str. i 4 ark. na przodzie.*

Niesiecki przywodzi rok wydania Krakow: 1584. — Przypis. do Króla Stefana, gdzie powiada o sobie autor, iż od sześciu lat zostaje przy nim w obowiązku Kaznodziei, teraz zaś dla zdrowia oddalil się od dworu. — Po regestrze 6 wier. greckich, Basilii Golinensis Prof. Crac. in Ecclesiam, też tłómaczone na łacińskie i 4 wiersze łacińskie tegoż, de tribus operibus autoris ad adversarios.

b) — — Coloniae 1584. 8. (Bibl. Slus. p. 68.)

2921. Stanislai Socolovii Magni olim Stephani Regis poloniae Theologi Oratio Ecclesiastica pro dote Ecclesiae Dei, et haereditate Christi. Cracoviae. In off. Andr. Petricov. S. R. M. Typogr. A. D. M.DC.XXXII. 4. *64 str.* (B. Herod.)

2922. Hieronim Powadowski. Pochodnia Kościol Boży prawdziwy pokazuiąca w ciemnościach teraźnieyszych błędów, nieomylnemi znakami od jaskiń kacerskich rozeznawaiąca. w Poznaniu we Druk. Jana Wolraba. 1584. 8. *301 str.* (Sienk. Dod. do Bent.)

2923. Dziesięć Wywodów, Dla którychEdmundusKampianus zLondynu, Societatis Jesu, wszystkie Heretyki co nauczeńsze w Angliey, na Dysputatią około wiary wyzwal, pisane od niego do Akademiey Oksonienskiey y Kantabriyskiey. *A dla* lepszego zrozumienia rzeczy tey położone są na przodku dwa listy iego, ieden do Rad y Senatu Królestwa Angelskiego, Drugi do Generała Societatis Jesu. A na końcu, męczeństwa iego krotka historia dołożona iest. w Wilnie w Drukarni Oswiec. Pana a P. Mikołaia Chrystofa Radziwiła etc. 1584. 8. *64 kart nieliczb.*

Piotr *Skarga* jest tłómaczem i Przedmowę na czele położył. Dziełko wielkiej rzadkości. (L. S.)

2924. Gasper Wilkowski Dziesięć mocnych dowodow, iż Adwersarze Kosciola Powszechnego, w porządney o wierze Dysputacyey, upaść muszą. Edmunda Kampiana Soc. Jesu. Z ła-

cińskiego na polski ięzyk z pilnością przetłumaczone y potrzebnie wydane, z krotką sprawą iego Męczenniczego dokonania y odpisu Witakierowego. A przytym Na *Antidotum* Kalwińskie odpowiedz, y z Nowokrzczeńcami rosprawa, z strony Przyczyn Nawrocenia, Gaspra Wilkowskiego. Roku M.D.LXXXIIII. 4 *91 str. i 5 kart na przodzie, gdzie Dedykacja do Królowej Anny Jagielowney, datowana z Wilna 1584, w dzień S. Lucyey. Zob. Noty.*

2925. Edmundi Campiani Societ. Jesu Theologi, qui non ita pridem pro Catholica religione in Anglia martem oppetiit, oblati certaminis in causa fidei rationes decem redditae Academicis Angliae. Cracoviae ex Offic. Andr. Petricovii. A. D. 1605. 24.

2926. T. PisecI a Martowice Responsio ad Decem Rationes Edmundi Campiani Jesuitae. E Typographeo Sternaciano, quod est Racoviae, Nobili Poloniae oppido. 1610. 12. *138 str. i 8 kart.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2927. Obrona pewności dusznego zbawienia, przeciwko Papieskiey wątpliwości, przez X. Andrzeja Chrząstowskiego, Pasterza Olszańskiego, w duchu cichości i miłości spisana. Drukowano w Wilnie u Jana Karcana, Roku 1585. 4. *88 str. i 4 karty początkowe.*

Dedykacja do Doroty Samboreckiej, Małżonki Malchera Zawiszy, Marszałka W. X. L. datowanej: w Olszaniech ze dworu J. M. Pana Wileńskiego 14 d. Kwietnia 1585.—Na końcu jest jedna karta, w ktorej Chrząstowski zaleca braciom i siostrom, aby dziękowali Bogu, iż oczy jego krwią zaszłe i boleścią wielką strapione uleczyć i oświecić raczył; i aby prosili Boga o zachowanie mu zdrowia, wzroku i wszytkich zmysłów. (L. S.)

Osinski o Życiu P. Skargi p. 80. mylnie przytacza rok druku 1583.

2928 a) Antonii Possevini S. J. Notae Divini Verbi et Apostolicae Ecclesiae Fides ac Facies ex quatuor primis Oecumenicis Synodis ex quibus demonstrantur I. Fraudes provocantium ad solum *Dei verbum scriptum.* II. Atheismi Haereticorum huius seculi. III. Errores adversantium Kalendario *emendato.* IIII. Vafricies pervertentium Canones et abutentium nominé SS. Patrum Principum in re fidei. Adversus responsum cuiusdam Dauidis Chytraei. Posnaniae in majore Polonia typis Joannis Wolrabii M.D.LXXXVI. fol. *284 str. oprócz 6 kart na przodzie.*

Przypis. Janowi III. Królowi Szwedzkiemu, ojcu Króla Zygmunta III.

b) — — Coloniae 1586.
(Ban. H. D. K. P. II. 274.)

2929. Salomon siue pro Religione Catholica et dignitate Sacerdotali, Ad Sereniss. Sigismundum Tertium Pol. Regem, Petri Liliae, Sacrae Theol. Doctoris. Cracoviae ex Offic. Lazari 1588. 4. *136 str.*
(Bibl. Ossol.)

2930 a) Andreae Volani Lwowcoviensis, Zwinglianorum Vilnensium Archiministri Nuncupati Orationi: qua homines omnium ordinum in Magno Ducatu Lithuaniae his annis ab illa secta conversos ad pristinos errores revocare conatur. Benevola et Christiana Responsio. Cracoviae typis Andreae Petricovii 1589. 4.

Autorem jest Fryderyk Bartsch Jezuita, który to wydał pod nazwiskiem: Friderici Borussi. (Jan. Exc. p. 24.)

b) Brevis ac solida responsio R. P. Friderici Bartschii Brunsbergensis e Soc. Jesu Theologi. Non esse quod quenquam poeniteat, a Zuinglianorum coetu ad Catholicam Ecclesiam rediisse. Ad Andreae Volani Lwowcovii Orationem, qua homines omnium ordinum in Magno Ducatu Lithuaniae a Zwinglii secta conversos, ad pristinos errores revocare conabatur, Ante annos quidem plus minus viginti ab auctore conscripta, sed iam primum in Germania in lucem edita. Permissu Superiorum. Coloniae Agrippinae sumptibus Ant. Boetzeri et Franc. Jac. Mertzenich. A. 1610. 8.

Wyszło to wydanie już po śmierci autora. (Jan. Exc. p. 24.)

W przemowie do Czytelnika data r. 1588. Na początku pisma wymieniono, że Wolan pismo swe wydał w czasie bezkrólewia Króla Stefana.

(Balin. Bibl. Warsz. 1841. T. I. p. 499.)

2931. Traktacik, albo Pięćdziesiąt y dwie questiy o Kosciele Bożym, o iego powierzchnim stanie, trwałości, poważności, nauce, znakoch, koncyliach, Doktorzech, odstąpieniu iego i t. d. Jezuitom ku rozwiązaniu podane od Ewangelików. R. P. 1590. 4. *22 kart nieliczb.* (L. S.)

2932. Rozwiązanie Piącidziesiąt y dwu Quaestiy Ministrow Nowo Ewangelickich, Jezuitom zadanych; o Kosciele Bożym własnosci, znakach y nauce iego. Na dwie części rozdzielone. W ktorych 156 znacznieyszych fałszow, y potwarzy tychże Ministrow na Kościoł S. Rzymski; y dawność prawdziwey, a nigdy od czasow Apostolskich nieustawaiącey Wiary y Ceremoniy, tegosz Kościoła ś. Rzymskiego, z pisma s. podania Apostolskiego, Synodów y Doktorów Starych Kościelnych, dowodnie się ukazuie. Przez Adryana Jungę Soc. Jesu Theologa. Na końcu przydany Odpis, na ksiąszki iednego Ewangielika, przeciw Obrazom Chrzescianskim, tegosz autora. Regestr na przodku rzeczy przednieyszych, ktore się tu opisuią. *Na końcu:* W Poznaniu u wdowy y Dziedzicow Wolraba r. 1593. 4. *404 str. 12 kart nielicza. Odpisu, także 12 kart na początku.*

Dedykacja Stanisława Karnkowskiego Prymasa, Odezwa tegoż do Czytelnika, zalecaiąca dzieło, Przedmowa autora do Czytelnika, i regestr. Dzieło Ewangelika przeciw Obrazom tak wspomina Junga: *O Bałwochwalstwie y obrazach, z pisma starego i nowego testamentu, nauka etc.* wydana bezimiennie r. 1590. (L. S.)

2933. Bellum Jesuiticum sive Ducentarum et quinque Jesuiticarum contradictionum Index: nempe

De *Eucharistiae* mysterio CXC.

De *Antichristo* XV.

Pseudographiae, seu falso citatorum testimoniorum aliquot loci.

Duo libelli de *Opificio Missae*; quorum

Prior, Disputationem contra Jesuitam *Robertum Bellarminum* susceptam, et in capita thesesque digestam continet.

Alter, Evangelicam et Apostolicam adversus horrendum Missae sacrificium, in novem partes distributam proponit.

Praxis.

De Cerimoniis et Canone *Missae* *θετικῶς* conscripta.

Per Andream Chrastovium Polonum verbi Dei in Lituania Ministrum. Basileae, Per Conr. Waldkirchium. 1594. 4. *161, 328 i 104 str. oprócz dedykacij i regestrów.* (L. S.) *Zob. Noty.*

2934. Żebraczy płaszcz Luterski. (Godło Luk. 18 v. i Marek 10). *Na końcu:* w Poznaniu w Dr. Jana Wolraba 1590.

Rycina niezgrabna. Na odwrocie wiersz Melchera Krakowskiego.— W przedmowie autor ma nazwisko, Wilhelm Kaal; dat. z Poznania r. 1590

(Wizer. Poczet Nowy, T. II.)

2935. Nazwiska Z obiawienia Jana Swiętego, Krystusowi, Zborom Pańskim, prawdziwym y fałszywym nauczycielom, służące: Także y zwierzchności Rzymskiey, y temu ktory na niey siedzi, też, Dyiabłu y ludziom w obec pospolitym, y co ktore nazwisko znaczy, z wyrozumieniem słow taiemnych: przytym o pożytkach każdey strony, także y o szkodach. Anno 1597. 4. *17 ark.*

Dedykacja, Januszowi Marcin. Staroście Przedeckiemu, Łukaszowi Sirakowskiemu z Bogusławic. Autor podpisany literami G. K. dyssydent nagotował był dedykacją tego pisma, ojcu tych Sierakowskich, Janowi, Wojewodzic Łęczyckiemu, ale ten przed wyjściem z druku umarł. Drukowano w Wilnie. (L. S.)

2936. Dialog albo Rozmowa Katolika z Ewanielikiem, o znakach prawowiernego Kościoła. Przez X. Jakuba Ostrowskiego w Pismie S. Doktora napisany. W Krakowie w Drukarni Symona Kępiniusza,

1604. 4. *60 str. i arkusz na przodzie.*

Dedykacja do Jana z Rusca Branickiego, Kasztelana Bieckiego, i odezwa do Czytelnika.— Rzecz zawarta w pięciu dialogach; na końcu Ewangelik uznaje Kościoł Rzymski za jedynie prawdziwy. (L. S.)

2937. Ein Gespräch von der Religion, zur Mittaw zwischen Michaele Ottonio *Becano* S. J. und Paulo *Oderbornio* Sup. in Curlandt, gehalten 1599. im Aug. Gedruckt zur Wilda, durch Georgium Nigellium a d. 1605. 4. *5½ ark.*

(Lel. Bibl. Ks. I. 201 n.)

2938 a) Narada ktorey wiary trzymac się mamy. Leonarda Lessiusa Soc. Jesu Theologa y Profess. Do tego przydany iest przyczynek. Jeśli każdy w swey wierze albo nabożeństwie zbawion bydź może? tegoż autora. Przełożona z łacińskiego ięzyka na polski przez Ludvika *Kremera* Rayce Krakow.— Cracoviae, sumptibus Burchardi Kuikij Bibliopol. A. D. 1606. 4. *147, 26. 3 ark. na przodzie. Druk zdaje się Łazarzów. Zob. Noty.*

b) — — w Krak. w Druk. Łazarzowey, Maciey Jędrzeiowczyk drukował 1616. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

c) — — *tam.* A. D. 1619. 4. *tyleż str.*

2939. AdQuinquaginta duas quaestiones Gregorii Żarnovitae Ministri Calviniani de Ecclesia eiusque notis ac duratione Responsio etc. Brunsbergae excudebat Joan. Saxo. Anno mdxcii. 4.

W przemowie do Alberta Radziwiłła dat. 12 Apr. 1591. te słowa: Cum vero garrulus Volanus cum omnibus Lithuaniae Ministris propter suam ignorantiam obmutesceret, ecce ignotus et lucifuga quidam Calvinista, Ecclesiae Calvinisticae periclitanti succurrere volens cum meis quaestionibus respondere non posset licet eas non nihil carpat polonica lingua, alias 52 Jesuitis proposuit, sed sine nomine authoris, loci vel typographi. Z tego widać, że kwestje Grzegorza Żarnowca wyszły bezimiennie.

(Balin. Bibl. Warsz. 1841. T. I. p. 478.)

2940 a) Fridericus Bartscius. Controversiarum huius seculi practica ad populum tractatio. Ad Evangelia occurrentium Dominicarum accommodata, atque ad eos potissimum iuvandos, qui inter haereticos degunt ordinata. Tomus Primus. Dominicas sex comprehendens, quatuor Adventus, eam quae est infra octavam Nativitatis, et Dominicam Quinquagesimae. Cum indice triplici: Scripturarum quae passim explicantur; rerum praecipuarum; et Evangeliorum Dominicalium, quae hic tractantur. Cracoviae in Offic. Nicol. Lobii. A. D. 1607. 8. (Jan. Exc. I. 25.)

Janocki (l. c.) powiada, że tom drugi nie był drukowany.— Sobolewski jednak z Katalogu Bibl. Ossol. wymienia: *Concionum controversarum Tomi II. b. m. i r.* 8.

b) — — Coloniae apud Antonium Boetzerum, et Franc. Jac. Mertzenich. mdcx. 8. (Jan. l. c.)

2941 a) Caecitas et poena Ecclesiae, libellus Andr. Volani contra Pontificios. Hanoviae Guiel. Antonius. 1608. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D 2 N. 519.)
Wydał Bartł. Keckermann.

b) — — Vilnae 1608.

(Nies. IV. 814.)

2942. Apologia Roberti S. R. E. Cardinalis Bellarmini, pro responsione sua ad librum Jacobi M. Britanniae Regis cuius titulus est: *Triplici modo, triplex cuneus*— Accessit eadem ipsa responsio iterum recusa quae sub nomine Matthaei *Torti* anno superiore prodierat. Vilnae apud J. Karcanum. m.dc.x. 4. *160 str. i 4 kart na przodzie.*

2943. Pontificios sua dogmata et ritus Ecclesiae auctoritate minime tutari posse, et Quaestionem de Ecclesia, quaenam sine apud quos sit, non esse necessariam. Et Evangelicis (ut vocant) Verbi Dei Ministris, ministerii controversiam, inre moneri non posse, Brevis Demonstratio. 8. *1 ark. kursiwe.*

Że to jest pisemko Socina, świadczy Sandius (p. 75.), gdzie wszystkich drobnych

pisemek o *Kościele* 8 wymienia, wyszłych z druku r. 1611. 8.— To, które tu jest zanotowane, oczywiście wydarte z większej książki. (L. S.)

2944. Przyczyn kilkadziesiąt, ktore Katholika każdego, w powszechney Kościoła Chrzesciańskiego Wierze zatrzymać maią, a ieśliby z niey wypadł, do niey go, za łaską Bozą, zas przywrócić mogą. Wydane przez X. Jerzego Cerazyna Krolowey Jey Mości Kapellana. w Krak. u Woy. Kobylinskiego, 1612. 4. 4. *111 str. i 2 karty.*

Dedyk. do Anny Królew. Szwedzkiej. (L. S.)

2945. Максима Грека инока св. горы Аѳонскія, слово на Лашиновъ и о святомъ Духѣ. въ Почаевѣ. 1618. 4. (Sopik. I. 139.)

2946. Franciscus a Rodrasem (a Rozdrażew) Polonus Ord. Min. Tractatus de quibusdam controversiis sive responsiones ad septuaginta obiectiones ab haereticis confictas. Raudonicii anno 1620.

2947. — — Raudonicii anno 1627. typis Pauli Sessii. 4. *w języku czeskim.*

(Wadding Scr. Ord. Min. p. 134.—Joan. a S. Ant. Bibl. Univ. Fran. T. I. p. 43.)

2948. Albertus Stanislaus Brzeski. Controversia de Ecclesia, Verbo Dei, conciliis, Summo Pontifice ad disputandum proposita. 1626. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2949 a) Woyciech Wiiuk Koiałowicz O Rzeczach do wiary należących i t. d. w Wilnie 1640. 4.

b) O rzeczach do Wiary należących Rozmowy Theologa z różnemi wiary prawdziwey przeciwnikami przez X. Woyciecha Wiiuk Koiałowicza Soc. Jesu S. Teol. Doktora napisane, teraz świeżo w iedną xiążkę zebrane — do druku podane R. P. 1671. w Krakowie w Druk. Stan. Piotrkowczyka. 4. *Trzy Części. 132, 110 i 142 str.* (B.)

Zawierają się tu trzy rozmowy wyżej wymienione. (Nies.)

c) Gruntowne Theologa rozmowy wszelkie zarzuty nieprzyiaznych prawdziwey wierze ułatwiające przez X. Woyciecha Wiiuka Koiałowicza S. J. S. Teol. Doktora napisane a powtornie — do druku podane. R. P. 1758. w Kaliszu w Druk. Koll. S. J. 4. *87, 76. 112. i 18 str. 5 kart na przodzie.*

To samo dzieło co wyżej. Przypis. Wojciechowi Stanisławowi Leskiemu Biskupowi Chełmiń., od X. Stanisława Kost. Domżalskiego P. C. S.

d) — — we Lwowie w Druk. S. Troycy. 1780. 8. (Chodyn.)

Ułamkowe exemplarze widziane wydań tegoż pisma Części I. r. 1688. Cz. II. r. 1653. Cz. III. r. 1667.

I. Pierwsza Część Rozmów: Rozmowy Theologa z Politykiem o Uważnym a Rozsądnym obraniu Jedney Prawdziwey Chrześciańskiey Wiary, Wszystkim tak niekatolikom, iako Katolikom potrzebne. *132 str.*

II. Wtora Część: Rozmowy Theologa z Ministrem o różnicach Wiary Katholickiey i Ewangelickiey. *110 str.*

III. Trzecia Część: O Szczerym a niewykrętnym w dowodzeniu artykułow wiary, Pisma swiętego używaniu Rozmowy Theologa z Dyssydentem krotkie, proste, przyiacielskie. *142 str.*

Każda część ma oddzielny tytuł. (Bibl. Puł. i Ossol. L. S.)

2950 Abrahami Calovii Mateologia papistica e Concilio Tridentino proposita. Dantisci 1647. 4. (Cat. Janss. 1702.)

2951. Obiaśnienie trudnościTheologicznych zebrane z Doktorow Swiętych od Anzelma S. a teraz znowu z przydatkiem większey części Językiem polskim do druku podane etc. Za Staraniem W. X. Woyciecha *Wasniowskiego* Plebana Brzeskiego. w Krakowie w Druk. Łukasza Kupisza, 1651. 4. *96 str. i 1 ark. na przodzie.*

Dedyk. Alexandrowi z Lubomierza Lubomierskiemu, Chrabi na Wisniczu y Jarosławiu, Koniuszemu Koronnemu i t. d. (L. S.)

2952. P. Caroli Kreitzen S. J. Petra inexpugnabilis quod sola Romana Ecclessia sit una, sancta, catholica, apostolica. Brunsbergae typis Casp. Weingärtner. A. 1653. 12. *139 str. 5 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Tomaszowi Uiejskiemu Opatowi Płock. Kanon. Warmiń., datow. z Gdańska.

2953. Sigism. LAUXMIN S. J. Demonstratio Ecclesiae Catholicae. Vilnae. 12. (Cat. Janss. 1686.)

2954. Rozsądek prawdziwy o fundamencie wiary y prawidle w niey prawdy Katholikom Rzymskim y Dissidentom abo Haeretykom iakieykolwiek sekty zwyczaynych. Miluiącym prawdy y zbawienie duszy do uwagi podany. Przez X. Jana ZUCHOWICA S. J. R. 1661 — w Lublinie w Druk. Stanisł. Krasinskiego. 4. *132 str. i 2 kart na przodzie.*

Przypis. Trybunałowi Kor. w Lublinie.

2955. Fasciculus exercitiorum et considerationum de praecipuis veritatibus Christianae Fidei et Sapientiae — a Rdo P. Gaspare DRUZBICKI S. J. Cracoviae typis Viduae et Hered. Fr. Cezary. A. D. 1662. 4. *518 str., 4 karty na przodzie i regestr.*

W Katalogu Piar. Warsz. r. 1822. p. 78, położony rok druku 1632, zapewne przez pomyłkę.

2956. Demonstratio catholica ad omnes orthodoxae Fidei controversias decidendas clarissima, autore R. D. Joanne Caramueli LOBKOWITZ Ord. S. Benedicti olim Abbate Pragensi in Boemia nunc Episcopo Campaniae in Italia, quam ex auctoris manu-scripto desumptam bono publico imprimendam curavit R. D. Stanisl. SCZYGIELSKI Praepositus Tuchovien. Ord. S. Bened. Crac.— apud haeredes L. Kupisz. 1665. 12. *144 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. wydawcy Stefan. Kobierzyckiemu Opat. Trock., Zak. Bened., gdzie powiada, że przez dwa lata mieszkał przy autorze w Pradze.

2957. Jani Alexandri FERRARII Coenobitae Augustiani Euclides Catholicus, sive Demonstratio Romanae Fidei ex primis, certis et evidentibus principiis, mathematica methodo et connexis continua serie propositionibus deducta. Ad Reverendissimos Viros Adrianum et Petrum de Walenburch. Juxta exemplar impressum Parissiis. 4. *11 ark.*

Pismo to w kształcie listów, jest Satyrą na kościoł Rzymski. Na exemplarzu Puławskim znajduje się dopisane ręką Friesego imie i nazwisko autora, świadectwo o rzadkości (Voigt, ed. r. 1747 p. 278.), oraz miejsce i rok druku: 1667, Varsaviae. (L. S.)— Zob. o tej książce J. Diecmanus de Naturalismo Bodini, p. 12, Placcius Theat. Pseudon. p. 280 nast.

2958. Rozmowa przyiacielska Ministra Ewangelickiego z Xiędzem Katolickim o Książeczce iedney w Krakowie, tak rok przeciwko D. K. wydaney na trzy części rozdzielona, — ktorą R. P. 1671 napisaną ELADIN A LAIK REN MITIS GERSON (Daniel Kalai) dedykuie i prezentuie. *b. m.* 4. *104 str. i ark. na przodzie.*

Przypis. Biskupowi Krakowskiemu (Karnkowskiemu), gdzie wspomina autor o książeczce roku przeszłego w Krakowie drukowanej, pod tytułem: Bluźnierstwa y fałsze, przeciw Pismu S. i t. d., na którą to jest odpowiedź. Na tytule znajdują się wiersze następujące:

Ktom autor? Sędzia moy Bog to iest imie moie,
Zgadniesz, znaiąli Lesso Kadosz muzy twoje,
Nazwisko pragniesz wiedzieć? Niech Krzyż naprzód stanie,
A przy nim z obudwu stron napierwsze pisanie.
Potym pierwszą literę Krista po prawicy
Postaw, Jezusa także pierwszą po lewicy.

Na exemplarzu, który mamy w ręku, dopisane świeżą ręką nazwisko autora: *Daniel Kalay.*

2959. Mathias Marianus KURSKI Episcop. Enensis, Suffrag. Posnan. Opuscula varia contra adversarios fidei catholicae. Posnaniae Typ. Haer. Alb. Reguli 1672 imprimebat Albertus Mloduiewicz. 4.

2960. Gegenwehr wider allerhand Anlauff der Wiedersacher. Oliv. 1675. 12. (Cat. Janss. 1702).

2961 a) Samuela *Leskiego* Prawdy Wiary katolickiey na Pismie S. ugruntowane. Wilno 1676. 8.

(Kat. Piar. War. 1822 p. 44).

b) Prawda Katolickiey wiary y na Piśmie y słowie Bożym ugruntowana na polski ięzyk przetłumaczona od Samuela *Leskiego* S. J. w Poznaniu 1678. 12.

c) — — w Wilnie 1679. 12. (Nies.)

2962. Wegzeiger dess wahren und allein seeligmachenden Glaubens. Oliva 1682. 8. J. A. C. E. D. B. S. J. (Sienk. Dod. do Bent.)

2963. a) Zarzuty dissidentskie i t.d. *jak niżej.* w Poznaniu. w Dr. S. J. 1685. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

b) Zarzuty dissidenskie około wiary y na nie odpowiedzi katolickie — przez X. Woyciecha Tylkowskiego S. J. — nowo przedrukowane. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. A. 1718. 8. *99 str. i 2 kart na przodzie.*

2964. Budynek Chrystusow to iest Kościoł S. z wielkiego wizerunku na małuchny konterfekt przeniesiony, wiernym do przypatrowania uwagi i nauki wkrotce opisany przez Jednego Kapłana S. J. (X. Teofil Rutka?) w Lublinie 1689. *56 str.* (L. S.)

2965. Joannes Chrysostomus a S. Paulo Philopistus Orthodoxae fidei. Vars. typ. Sch. P. 1691. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2966. S. Romana Ecclesia ab antiquis calumniis haereticorum de novo suscitatis vindicata a P. Joanne Morawski S. J. Polono. An. 1693. Posnaniae typis Coll. S. J. 8. *163 str. arkusz na przodzie i 3 karty na końcu.*

Przypis. Kazimierzowi Janowi Szczuce — Biskupowi Chełmińskiemu (Culmensi). U Niesieckiego i Benthowskiego mylnie cytowany rok 1643.

2967. Herby abo znaki kościoła prawdziwego katolikom dla pociechy — a adwersarzom dla nauki — przez X. Theophila Rutkę S. J. wystawione. R. P. 1696. w Lublinie w Druk. Koll. S. J. 4. *227 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Józef. Bogusław. Słuszce Kasztelan. Wileń.

2968. Catholisch Schlecht und Recht durch P. Nicolaum Elffen S. J. zum Sechstenmahl in Truck ausgegeben. Braunsberg typis Coll. S. J. 12. *421 str. i regestr.*

2969. Defensio veritatis christianae. Culmae. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 80).

2970. Malachias Kramski. Veritas Romanae Ecclesiae infallibilis. Posn. Typ. S. J. 1699. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2971. Casimirus Cantius Młynarski. Sermones familiares inter Catholicos et Acatholicos. Crac. 1701. Typ. Acad. 12. (Sienk. Dod. do Bent,)

2972. Martini Kreysel S. J. Richtschnur des waren Apostolischen Glaubens, der Augspurgischen Confession und Genffischen Reformation zuwieder gesetzet. Oliv. 1701. 4. (Cat. Jansh. 1702).

2973. Epitome Controversiarum to iest Summaryusz nauki Kościoła Rzymskiego z iey refutatią z rzetelnym Pismem S. przez Karola Drelincurta niegdyś Kaznodzieię Zboru Ewangel. w Paryżu — spisany a teraz z francuzkiego na polski ięzyk przetłumaczony. w Krolewcu w Druk. Reusnera R. 1707. 8. *248 str. 13 kart na przodzie.*

Przypis. Fryderykowi Królowi Pruskiemu z podpisem: In Ecclesia Regiomonti Reformata Sacris Polonicis addicti.

2974. Szczera prawda przeciw obłudnemu fałszowi to iest prosta z Pisma Sgo odpowiedź katolicka na wykrętne osobliwie Karola Drelinkurta z tegoż pisma zarzuty przez X. Stef. Szczanieckiego S. J. w Poznaniu 1719. 4. (Kat. Pilch.)

2975. Nuda Veritas de Terra puri Verbi Dei contra Palliatam Falsitatem ex carne et sanguine spirituque privato subinde renatam seu vetus et genuina ex S. Scriptura Responsio Catholica ad Sophistice Novellas Dissidentium (praesertim Caroli Drelinkurtii) ex eadem Scriptura obiectiones per Stephanum *Sczaniecki* S. J. Theologum idiomate Polonico data 1719, deinde ab Altero ex eadem Soc. Jesu Theologo ad multas Magnorum instantias latine reddita. 1723. Posnaniae Typis Coll. S. J. 4. *447 str. oprócz*

dedykacji autora do Stanisława Donhoffa Wojewody Połockiego i t. d. 7 kart i regestru 5 kart.
(Bibl. Piar. Wil.)

b) — — 1727. 4. (Nies.)

2976. Tarcza Wiary Chrystusowey, ktorą uzbroiony Polak, łatwo może przytępić Oręża Lutrów osobliwie y Kalwinow, wydane przez Wieleb. Xiędza Piotra Drogoszewskiego S. Theol. Doktora, Zak. Dominika S. R. P. 1708. Miesiąca Marca. w Warszawie w Druk. OO. Schol. Piarum. 4. *702 str. 2 ark. na przodzie.*

Dedykacja wierszem do Obywateli Ziemi Warszawskiej. Autor porządkiem alfabetu przechodzi rozmaite materje, względem ktorych zachodzą kontrowersje między wyznaniami np. Anioł stróż. Anioł zły albo Djabeł. Antychryst. Bierzmowanie. Bóg. Chrzest. Chrystus i t. d. (L. S.)

2977. Saxo percussit Philistaeum seu Responsio theologica Cracoviensis ad resolutiones Theologi Varsaviensis cujus falsitates et dogmata depravata deteguntur. Innocuus honor Serenisss. Regis Augusti II. defenditur et vindicatur. Inclyti Electores eiusdem Regis Poloniarum a Censuris Bullae Coenae Domini immunes declarantur. Totaque Serenissima Respublica Polona a cavendis pestiferis Theologi Varsaviensis Decisionibus expostulantur. fol. *5 ark.* (L. S.)

b) — — *b.m. i r.* fol.

Inne wydanie. Autor Dominik Frydrychowicz. (Sienk. Dod. do Bent.)

2978. Uwaga prawdy katolickiey rzymskiey nieważność y nieuwagę dissidentskich błędow okazniąca z łacińskiey w Kolnie edycyi na polski ięzyk przetłumaczona w r. 1723. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 8. *110 str.*

2979. Theologia controversa, totam fidei catholicae doctrinam succincte et dilucide complectens, faciliori usui per P. Godefridum Hannenberg S. J. accommodata. 1723. Posnaniae Typis clari Coll. S. J. 8. *152 str. 2 karty regestru i 22 kart dedyk. do Jakuba Henryka Hrabi Fleminga Koniuszego W. X. Lit. i odezwy do czytelnika.*

2980. A. Węgrzynowski. Panoplia Ecclesiae Dei seu breve armamentarium pro defensione S. Fidei Catholicae. Cracoviae. 1728. 8.
(Kat. Friedl.)

2981. Tarcza przeciwko trudnościom dyssydentskim w przypadkowych dyskursach lubo prostemi reflexyami, ale na zdaniu Swiętego Kościoła Katholickiego Rzymskiego ufundowanemi wypolerowana pod zaszczytem W. J. P. Stanisława Zielińskiego Kaniowskiego i t. d. Starosty, przez Xdza Jana a Jesus Theologii Lektora, Ministra Collegii Potociani Stanislaviensis Zakonu Troycy Nayśw. de Redemptione Captivorum — 1731. w Lwowie w Druk. SSS. Troycy. 4. *159 str. oprócz 10 kart na przodzie i regestru.*

2982. Józefa Załuskiego Dwa miecze Katolickiey odsieczy. w Warszawie 1731. 4.
(Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 116.)

2983 a) Quinquaginta rationes et motiva cur in tanta varietate religionum -- sola Religio Romano Catholica, sit eligenda — a quodam Neo-Catholico — olim Tyrnaviae — 1702 nunc reimpressa A. 1734. Typis Coll. Vars. S. J. 12.

b) Quinquaginta rationes et motiva cur in tanta varietate religionum et Confessionum Fidei in Christianitate moderno tempore vigentium sola Religio Romano-Catholica sit eligenda et omnibus aliis praeferenda a quodam Neo-Catholico omnibus dominis et catholicis oblata. Olim Varsaviae typis S. J. impressa An. 1734 nunc reimpressa An. 1744. Typis Coll. Lublin. S. J. 12.

2984. Wilh. Robertson Kanon. Pozn. Głos prawdy w trzech resultatach wydany. w Pozn. w Dr. Akad. 1735. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

2985. Głos Pasterza Jezusa Chrystusa wzywaiącego owieczki do owczarni swoiey albo nauka katholic-

ka praeliminarna ktora podaie sposob w powszechności rozeznania prawdziwey Religii Chrześciańskiey od nieprawdziwey y zmyśloney — przez X. Jana Poszakowskiego Soc. Jesu. na ten czas Kollegium Słuckiego Rektora. Roku—1736. Tom I. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 4. *426 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Michał. Zienkowiczowi Bisk. Wileń.

2986. Rozdział światła od ciemności to iest Nauka Katholicka o Przenayśw. Eucharystyey z nauką Protestantow — zniesiona y we trzech traktatach przełożona — przez *tegoż* Tom II. *tam.* R. P. 1747. 4. *349 str. 7 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Jozafatowi Karpiowi Biskupowi Żmudz.

Firmament Prawdy trzema gwiazdami rozumy dyssydentow oświecaiący to iest Nauka Katholicka o Wzywaniu Swiętych, o Modlitwie za umarłych y o Czyscu z nauką Xiąg Symbolicznych Kościoła Luterskiego — zniesiona, przez *tegoż.* Tomik III. *tam. t. r.* 4. *172 str. arkusz na przodzie i regestr.*

Przypis. temuż Karpiowi.

Lilia między cierniami, prawda między błędami, to iest Nauka Katholicka o Usprawiedliwieniu z nauką Protestantow — zniesiona y we trzech traktatach przełożona — przez *tegoż*, Tomik IV. *tam.* R. P. 1738. 4. *241 str. arkusz na przodzie.*

Przypis. do Józefa Sapiehy Biskupa Diocesarejskiego i t. d.

Prawda z Orłem y Strzałą nad kacerskiemi błędami goruiąca to iest Nauka Katholicka o Kościele Chrystusowym z nauką Protestantow — zniesiona we trzech traktatach przełożona, przez *tegoż* — Tom V. *tam.* 1740. 4. *197 str. 5 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Hieronim. Florian. i Teressie z Sapiehow Radziwiłłom Podczaszym W. X. Lit.

2987. a) Philippicae sacrae seu orationes Doctissimorum — Ecclesiae Procerum nomine in coronatos orthodoxae religionis hostes uibratae — reimpressae A. M.DCCVXL. Varsaviae typis Coll. S. J. 12.

b) — — A. MDCCLIII. Lublini typis Coll. S. J. 12.

c) — -- Calisii typis Coll Carncovian S. J. 12.

2988. Tarcza Wiary S. Rzymskiey Katolickiey przeciwko różnych jej nieprzyiacioł impetom wystawiona albo Theologia Polska kontrowersye y konkluzye katolickie dla Prawowiernych Polskich Katolikow w sobie zamykaiąca przez Przewieleb. X. Woyciecha Ochabowicza S. Theol. Doktora Prowincyała Prow. Pol. Zakonu Kaznodz. wydana. R. P. 1736 w Lublinie w Druk. Coll. S. J. 4. *608 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Rozalii z Zahorowskich Peciejowej Strażnikowej W. X. Lit.

2989. Dyonizy Jaguściński Kan. Reg. Jeroz. Firmament Chrześciańskich tajemnic Kaznodzieyskim dyskursem wystawiony. w Krak. w dr. Akad. 1744. fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

2990. Prawda Chrześciańska od nieprzyiaciela swego uznana, przez X. Jak. Radlińskiego. w Lublinie 1748. 8. (Kat. Friedl.)

2791. Joannis Żelechowski SS. Trinit. Scutum Fidei Orthodoxae. Leopoli typis Confr. SS. Trinit. 1749. fol.

Jest to prawie słowo w słowo przepisane dzieło Arenta Jezuity: Studium Polemicum, bez wymienienia autora tego. Wydanie kosztem Pawła Benoe (?) W. Instygatora w owym czasie Kasztelana Warszaw.

(Jan. Lex. II. 51).

2992. Stanisław Kiełczewski S. J. Kościoł Boski żywy abrysem Kaznodzieyskim odrysowany. w Druk. Częstochow. 1751. fol. (L. S.)

2993. Rozmowy Kapelana abo Teologa Nadwornego z Oyczystym Panem Chrześciańskim — przez X. Marcina Kurzenieckiego S. J. w Wilnie 1752. 8. *490 str.*

2994. a) Epistola. *b. m.* 1754. 4.

List ten pisany przez Franciszka Bonołca, pod nazwiskiem zmyślonem Theo-

sebes służy za odpowiedź na pismo Augusta Tittel Magistra w Jenie, Cohortatio ad excutiendum Romani Pontificis iugum, która do Panów polskich w rękopiśmie przysłana była. (Jan. Lex. II 119).

b) — — 1755. 4. (Jan. l. c.)

2995. Andreae NAROLSKI e Soc. Jesu — adversus Titelii Epistolam liber qui ad omnes universe haereses, sive exterminandas sive quum aliorum tum huius praesertim Regni adita prohibendas inservire possit.— Premisliae typis S. R. M. 1759. 8. *396 str. i 13 kart na przodzie, 4 na końcu.*

2996. Nauka wiary w pierwszych Kościoła Chrystusowego wiekach kwitnąca w kościele Rzymskim dotąd wiernie dochowana kazaniami w kościele S. Jana Farnym Toruńskim przez X. Jana KOWALSKIEGO S. J. pomienionego kościoła kaznodzieię dowiedziona — R. P. 1754. w Warszawie w Druk. Koll. S. J. 8. *36¼ ark.*

Przypis. Wojciechowi Leskiemu Biskupowi Chełmińskiemu, gdzie i tablica genealogiczna familii Leskich.

2997. Piotr KRAIEWSKI Franciszkan. Nieśmiertelny tryumf katolickiey wiary kazanie. w Poznaniu w Druk. Akad. 1756. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

2998. Kazania pokazuiące jedność, prawdę, swiętobliwość, powszechność, apostolstwo Chrystusa Wiary i t. d. miane w Krakowie w Kollegiacie Wszystkich Swiętych podczas Czterdziestodniowego Postu we czwartki po południu Roku P. 1757. Z przyłączoną Chronologią od Stworzenia Swiata, aż do wieku teraźnieyszego zawieraiącą w sobie rzeczy Starego y Nowego Testamentu z Biblii Koscielney (!) y różnych poważnych Dzieiopisow krotko porządnie zebraną. *Powtore* do druku podane, tudzież Opisaniem Praw, Konstytucyi, Dekretow Krolestwa Polskiego przeciw Schizmie y Dyssydentom obwarowane. Tom IV. *tamże*, (w Krakowie?) 1767. 4. *216 str. oprócz regestru na końcu, i dedykacji stylem lapidarnym do S. Franciszka Assyzskiego.*

Jest tu tylko 6 kazań, które idą do str. 114. Chronologja rozciąga się p. 115—179. resztę zajmuje: Ubespieczenie wiary przez prawa, konstytucye, dekreta Krolestwa Polskiego y W. Xięstwa Litewskiego, przeciw Schizmie i Dyssydentom z opisaniem wszelkiey zdrady y pretensyi niesprawiedliwych. Wyięte ex Volumine legum y z różnych dzieiopisów polskich. (L. S.)

2999. Andrzey BROMIRSKI S. J. Spor rzeczy przeciwnych. W Wilnie w dr. Akad. S. J. 1759. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3000. Wykład nauki Katolickiey o tych dowodach o ktorych iest sprzeczka Kościoła Swiętego z Dyssydentami i t. d. po polsku przełożony przez X. M. JAŚKIEWICZA Kan. Warsz. w Druk. Soc. Jesu 1762. 8.

3001. Krotki Zbior Sporow o Wierze dla nauki rozmowy z Nowowiernikami, albo z nowemi Luterskiey y Kalwińskiey szkoły Sekretarzami (sic, Sektarzami?). Niegdyś z rozkazu Xiążęcia Maxymiliana Henryka Arcybiskupa y Elektora Kolońskiego, po łacinie napisany, y R. P. 1677 w Kolonii wydany, a teraz z woli JW. Wielebnieyszego JX. Josepha Andrzeia Załuskiego Biskupa Kiiowskiego y Czerniechowskiego Opata Wąchockiego etc. przez J. E. M. (Józef Epifaniusz Minasowicz) po polsku przełożony. w Warszawie w Druk. Mitzler. R. P. 1762. 8. *85 str.*

(Mitzler, Acta 1756, 298. — L. S.)

3002. Religia i cnota chrześciańska po kaznodzieysku wykładane przez Wieleb. Księdza Sebastyana UBERMANOWICZA S. J. Theologa i Kaznodzieię Krolewskiego. w Kaliszu w Druk. Coll. S. J. R. P. 1764. 8. *7 tomów. 356, 570, 555, 547, 804, 776, 816 str. i arkusz na przodzie.*

Dedykacja do Maryi Ludwiki Krolowey Francuzkiey, Kapłanów Zak. S. J. Prowincyi Wielkop. List Króla Stanisława I. do Prowincjała Prow. Wielkopol. S. J. z prośbą o wydrukowanie kazań X. Ubermanowicza spowiednika i kaznodziei te-

goż Króla, datowany z Lunewilu 4 Listopada r. 1756.

3003. Wyrażenie przyczyn dla czego wiara Katolicka iest naypewnieysza. w Krakowie w Druk. Sem. Bisk. Akad. 1765. 8.
(Sienk. Dod. do Bentk.

3004. Hugo Grocyusza, o Prawdzie Wiary Chrześciańskiey przetłumacz. r. 1766. w Warszawie. 8.
(L. S.)

3005. Tractatus de vera religione ad usum Seminariorum editus auct. R. D. Petro Collet— Parisiis An. M.DCC.LVII. nunc vero ad Comm. Studii Theologici Seminarii Dioeces. Vilnen. additis probationibus de existentia Dei ex tractatu eiusdem auctoris De Deo — reimpressus — Anno CIƆIƆCCLXVI. Vilnae typis Basilianis 8. *279 str. arkusz na przodzie i regestr.*

Przypis. Kazim. Lewin Wilczyńskiego Seminarzysty Wileń., Ign. Jakób. Massalskiemu Biskup. Wileń.

3006. Jasne dowody między niezliczonemi w Chrześciaństwie sektami prawdziwy powszechny Chrystusow kościoł oczywiście, y gruntownie pokazuiące ktore zwiedzionym Dyssydentom do pilney uwagi z przychylności ku ich zbawieniu, prawowiernym zaś Katolikom ku potwierdzeniu w S.— Wierze— podał X. Franciszek Erazm Preiss Podkustoszy Collegiaty Kieleckiey —w Sandomierzu w Druk. Coll. S. J. R. P. 1766. 4. *420 str. 6 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. autora Kajetanowi Ignacemu Sołtykowi Biskupowi Krakow.

3007. Dogmata christiana ex italico. Leopoli typ. excud. S. J. 1772. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3008. Heryk Maxymilian Elek. Koloński. Krotki zbior sporow o wierze przez J. E. M. (Józef Epifan. Minasowicz) przełożony. Warszawa Mitzler. 1772. 8. *29 str.*
(Kat. Dupl. Puł. N. 237.)

3009. Kazania Niedzielne Dogmatyczno-Moralne przeciwko Kacerzom naprzeciw wierze nauczaiącym y Prawowiernym nie według wiary czyniącym Xiędza Maxymiliana i t. d. po śmierci iego do druku podane. Część I. II. w Wilnie *tamże*. 1773. 8. *514 i 509 str.*

Dedykacja XX. Karmelitów Bosych do Tomasza Zienkowicza Biskupa Ariopolitańskiego.

3010. Wywod i obrona prawdziwey Religii według Katolickich autorow przeciwko Atheuszom, Deistom, Mędrkom, Libertynom, Żydom, Poganom, Bałwochwalcom, Niedowiarkom; iako też Luteranom, Kalwinistom, Socynianom i wszystkim innym Odszczepieńcom; od X. Fried. Pable po łacinie wydana, a teraz nakładem JW. Jmści X. Józefa Załuskiego Bisk. Kiiow. przedrukowana, tłomaczenia X. M. P. (Pałuski) w Warsz. w Dr. S. J. 1773. 8.
(Gaz. War. 1774.— Sienk. Dod. do Bent.)

3011. Mowy za prawem Chrystusowym zawieraiące w sobie zebrane głownieysze dowody i fundamenta Religii obiawioney przeciwko dzisieyszym niewiernym przez X. Franciszka Borowskiego. w Wilnie w Druk. Akad. R. P. 1776. 8. *115 str.* (B.)

3012. Religia w uporze albo rozmowy w rzeczach Religii. Tom I. w Poznaniu 1776. 8.
(Kat. Piar. War. 1822 p. 28).

3013 a) Wykład Wiary Katolickiey w tych częściach w ktorych wszczęte są spory po wydaniu swoim przed stem lat na rożne ięzyki przełożony a teraz z łacińskiego na polski ięzyk przetłumaczony przez X. Rafała *Skrzyneckiego*. w Kaliszu w Druk. Krol. i Rzeczyp. 1778. 8.
(Kat. Pilch.)

b) — — *tam*. 1781. 8. (B.)

3014. Wyrozumienie dobre nauki Chrześciańskiey. w Krak. w Dr. Sem. Bisk. Akad. 1779. 8.
(Sienk. Dod. do Bentk.)

3015. Wincentego Lirynenskiego kapłana zą dawnością i powszechnością świętey Wiary Katolickiey przeciwko wszystkich kacerzow bezbożnych nowościom pamiętnik z łacińskiego po polsku wyłożony

przez Xiędza Rafała *Skrzyneckiego*. w Kaliszu w Druk. J. K. Mci i Rzpltey 1780. 8. *134 str.* (B.)

3016. Kazania o niektorych Chrześciańskiey Religii prawdach przez X. Józefa Bogucickiego Akad. Krak. w Kollegiacie Warszaw. S. Jana w czasie czterdziestodniowego postu. R. 1778. powiedziane w Warszawie w Drukarni P. Dufour. M.DCC.LXX.IX. 8. *168 str.*

Przypis. Xięciu Michałowi Poniatowskiemu Bisk. Płock. i t. d.

3017. Ignatius Massalski Ecclesiae Cathedr. Vilnensis et Collegiatae Varsav. Canonicus. De praecipuis Ecclesiae Romanae placitis disputatio. Varsaviae typis Coll. S. J. fol. *10 ark.*

Przydany obraz Czartoryskiego Podkanclerzego Litew. sztychowany przez Jana Fryder. Myliusa. (Jan. Pol. I. 45).

3018. Conclusiones Theologicae publicae disputationi expositae ex tractatibus de Deo Uno, Trino et Incarnatione Verbi, de Sacra Scriptura; Ecclesia, Summo Pontifice et Conciliis. Vilnae typis Basilianis. 4.

3019. Kazania ku religii prawdziwey przez X. K. Żułkiewskiego. Tom I. II. w Kaliszu. 1779. 8. (Kat. Friedl.)

3020. Tractatus Theologicus de Religione revelata ad usum studiosorum. Vilnae editus per R. P. D. Downarowicz. An. 1781. 8. *514 str.*

3021. Wywod rzeczywistości Religii Chrześciańskiey wziętey w sobie samey, po angielsku napisany przez P. Jennings po francuzku przełożony przez P. *Le Tourneur*, a po polsku wytłumaczony przez X. Felicyana *Wykowskiego* S. P. w Warszawie w Druk. Nadwor. J. K. M. 1782. 8. *146 str.*

Tytuł wzięty jest z Gazet Warszaw. U Chłędowskiego str. 113 jest pomyłka: *Widok* zamiast *Wywod*.

3022. Katechizm Filozoficzny czyli Zbiór dowodow służących na obronę Wiary Chrześciańskiey przeciwko nieprzyjaciołom jey. Dzieło pożyteczne dla tych, którzy chcą uniknąć zarazy od niedowiarków teraźnieyszych, a mianowicie dla Duchownych, którym z obowiązku należy drogi skład Wiary S. w całości dochować. W języku francuzkim napisane przez X. Flexier de Reval tłumaczone przez X. Th. *Waluszewicza* Filoz. Dokt. Plebana Poszwitińskiego. Tom I. II. w Wilnie w Druk. Królew. przy Akad. 1784. 8. Tom I. *285 str. 119 kart na przodzie.* T. II. *376 str. oprócz tego, regestra na końcu każdego tomu.*

Przypis. tłómacza, Benedykt. i Karolinie z Puzynów Karpiom Chorążym Pttu Upitskiego.

3023. Katechizm sprzeczny X. Ryttera. 8. (Gaz. War. 1786.)

3024. Franc. Eras. Preiss. Veritas Christianae Apostolicae Romano Catholicae Fidei vere Divina adeoque invicta (?) Sandomiriae 1788. 8. *2 tomy.* (Kat. Friedl.)

3025. Rozumowanie o Religii, piśmie świętym, proroctwach. (Kat. Gr. 1793).

3026. Rzecz w krótkości zebrana o fundamentach Boskiey Chrześciańskiey Religii do druku podana. w Wilnie w Druk. Akad. R. 1795. 8. *158 str.*

3027. Nauka o Religii w ktorey wyłuszcza się co mamy wierzyć o Bogu, o Jezusie Chrystusie, o kościele Katolickim i o Cnocie od Karola Gobineta D. S. dla młodych napisana. w Krakowie w Druk. Dziedzickiey i Successorow. 8. *5 części we 2 tomikach, 286 i 235 str. Wyszło około r. 1800.*

3028. Analogia między nauką Ewangelii i rozsądnym zdaniem siedm kazań przygodnych przez X. Gab. Jakubowskiego. Karmel. Bosego. I o błędach żydow miana do kahału w Komarnie Dyssertacya Tomik I. w Przemyślu 1803. 8. (L. S.)

3029. Zbiór początkow i prawidel potrzebę Religii Katolickiey wyświecające — drukowane w Wilnie

u Józefa Zawadzkiego we 2 Tomach in 8. r. 1814. Tom I. *348.* T. II. *297 str.*

3030. Wykład nauki katolickiego kościoła względem tych wiary artykułów, o które dyssydenci, osobliwie Kalwini się spieraią po francusku przez Jak. Benigna Bossueta napisany — na polskie przełożoży, przez X. Michała *Korczyńskiego* S. T. Dokt. Dziekana Katedr. Przem. Szkoł narodowych nadzorcy. Z dodaniem niektórych szczegółów tyczących się życia i zdań wielkiego owego męża. we Lwowie nakl. Fr. Pillera. 1827. 8. *135 str. i regestr.*

2031. Obrona Chrystyanizmu przez X. Dyonizego Frayssinous Biskupa Hermopolitańskiego i t. d. Przekład Modesta Watta *Kosickiego* Doktora Filozofii. Wydanie drugie poprawione. Tom I—IV. w Warszawie w Druk. Bibliioteki Chrześciańskiey przy ulicy Wspolney. N. 1650. 1828. 8.

Tom I. 291 str. 5 kart na przodzie i regestr. Tom II. 318 str. i 3 kart na prz. Tom III. 3o2 str. i regestr. T. IV. 338 str. i regestr.

3032. Lettres d'Atticus ou considérations sur la réligion catholique et le protestantisme par un Anglois Protestant. Cracovie 1828. 8. (Kat. Friedl.)

3033. Собраніе Припадковъ краткое и Духовнымъ Особомъ потребное имущее в себѣ Науку о Сакраментахъ, о Десяти Божіихъ Приказаняхъ о Приказаняхъ Церковныхъ, а о Науцѣ Христіанской съ выкладомъ Сvмвола или Исповѣданія Вѣры Православныя Католическія — Тvпомъ — Монастыря Супраслскаго, Чину С. Василія Великаго Року $\alpha\psi\chi\beta$ (1722) Мца Генваря дня 18. 4. *303 str.*

3034. Marcin Kurzeniecki S. J. Nauki z Ewangelii na Niedziele i Święta Kościoła greckiego w Unii z Kosciołem Rzymskim zostaiącego, przez X. Marcina Kurzenieckiego S. J. z przydatkiem Katechizmu mnieyszego i większego. w Wilnie w Dr. Akad. S. J. 1752. 4. *294, 144 i 126 str.* (L. S.)

3035 a) Богословія содержащая въ себѣ поученіе о святыхъ таинахъ, о добродѣтеляхъ богословскихъ, о заповѣдяхъ Божіихъ и церковныхъ, о грѣхахъ и казняхъ и карахъ церковныхъ, вкратцѣ собранное Леонтіемъ Шептицкимъ. во Львовѣ 1752. 8. (Sopikow. I. 56.)

3036 b) Богословіа нравоучителная, содержащая въ себѣ собраное въкратцѣ поученіе о свяшыхъ тайнахъ о добродѣтелѣхъ богословскихъ, о заповѣдѣхъ Божіихъ, о заповѣдѣхъ церковныхъ, о грѣхахъ, о казнѣхъ и карахъ церковныхъ. Съ приложеніемъ обычныя науки о догматахъ вѣры каѳолическія и Лексикона Славенско-Полскаго, особамъ духовнымъ наипаче же пресvтеромъ парохіалнымъ благопотребное. Въ монастирѣ Почаевскомъ чина святаго Василиа Великаго року воплощенія Христова 1756, тvпомъ изданая. 4. *153, 16 i 44 kart.* (Strojew N. 258).

---

2. Cerkiew Wschodnia.

a) *Katecheza.*

3037. Катихизисъ. Nieśwież.1562. (Backmeister Essay—Lel. Bibl. Ks. Dw. I. 48.)

3038. Катихизисъ или наука всѣмъ православнымъ Христіянамъ. Вильно 1585. fol. (Sopik. I. 123).

3039. Катихизисъ сочиненный

Кієвскимъ Митрополитомъ Петромъ Могилою. Кіевъ 1645. 8.

Po polsku i białorusku. (Sopik. N. 557).

3040. (Krotki zbior błahoczestnoy wiary. tłómaczenie z polskiego). w Drukarni Ławry Kijowo-Pieczarskiej. 1645.

(Ban. H. D. K. P. I. 133).

3041. Zebranie krotkiey nauki o Artikułach wiary, iako Cerkiew Wschodnia uczy. w Lawrze Pieczarskiey. 1645.. 8.

(Ban. H. D. K. P. I. 135).

Oba te pisma przytacza Bandtkie, wszakże dorozumiewać się można, że są jednem i tem samem. Hoffmann de Typogr. p. 58. nast. tytuł tylko łaciński przytacza z Bergiusa (Hist. Eccl. Ruth. p. 26): *Collectio brevis doctrinae de articulis fidei orthodoxae Catholicae Christianae ex scientia et doctrina Eccl. S. Orientalis Universalis Apost. in illustrationem et doctrinam in scholis discentibus Christianis orthodoxis liberis ex dilucidatione et benedictione Religiosorum Seniorum primo quidem lingua Polonica nunc autem dialecto Albo Russica typis edita in S. magno miraculoso Monasterio Petschjurio Chiovico* an. 1645. Można nawet mieć podejrzenie że i Numer 3039 od Sopikowa przytoczony jest tem samem pismem i że Mogiła oryginał po polsku pisał.

3042. a) Зобранье короткой науки о артикулахъ вѣры православно-католической, христіанской, якъ церковъ всходная апостольская учитъ; а для цвиченія людій молодыхъ до друку поданое, ве Львовѣ при церкви столечной св. великомуч. Георгія, року спасителнаго воплощенія Господня 1646, мѣсяца мая 20 дене. Дрyковалъ Андрей Скольскій 4. *przeszło 89 kart.*

Na odwrocie karty tytułowej herb Żeliborskich 26 wier. Предмова Arsen. Zeliborskiego Biskupa Lwowskiego. Pierwsze wydanie w Kijowie r. 1645.

(Strojew. N. 105.— Sopikow N. 1401 nast.)

b) — — въ Супраслѣ 1788. 8.

Wydane przez Roskolników.

(Sopikow N. 1406).

3043. Выкладъ на Отче нашъ; переложенъ съ Греческаго на Рускій языкъ Архимандритомъ Леонтіемъ *Карповичемъ*. Вильно 1620. 4.

(Sopik. I. 114).

b) *Apologja i Kontrowersja.* (*)

3044. Rycerz Prawosławno-Katolicki Cerkwi Wschodniey. 4.

(Kat. Ju.)

3045. O Rządzie y iedności Kościoła Bożego, pod iedynym Pasterzem.... Pisanie X. Piotra Skargi Soc. Jesu. w Krakowie. w Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka. 1590. 8. *363 str. oprócz regestrów i dedykacji do Zygmunta III.* (L. S.)

W przedmowie powiada autor o wydaniu tegoż dzieła r. 1577, i że niezmiernie stało się rzadkiém.— Smotrzycki w dziele: *Lament iedney S. Powszechney Apostol. Cerkwi.* w Wilnie 1610. p. 27 verso, cytuje w nocie na boku wydanie r. 1577. Siarczyński (II. 190) toż samo twierdzi i dodaje, iż było przypisane Konstantemu Xięciu Ostrogskiemu.

3046. О единой истинной православной вѣрѣ и святой соборной Апостольской церкви откуду начало пріяла и како повсюду распростреся. Въ Остροзѣ 1583. 8.

(Sopik. N. 579.)

3047. Capita quibus Graeci et Rutheni a latinis in rebus fidei dissenserunt..... Tradita ab Ant. Possevino de Soc. Jesu, in magno consessu Procerum Joanni Basilii Magno Moscoviae Duci, tertio Martii M.D.LXXXII. in Civitate Moscua. — Posnaniae in Offic. J. Wolrabi — M.D.LXXXV. 4. *24 str.*

Przypis. Januszowi Xciu Ostrogskiemu (Ostroviensi) Wojewodzie Wołyńsk. date-

(*) Wiele pism do tego oddziału należących, albo zostało pominionych, albo tytuły skrócone.

wana: Posnaniae ex itinere mense Januario 1585.

3048. Опись сирѣцъ описаніе о разности Восточной Церкви съ Западною, въ ней же фундаментъ святыя православныя церкви. Въ Островѣ 1598. 4. *Bardzo rzadkie.*

(Sopik. N. 789.)

3049. Мелетія Патріарха Александрійскаго діалогъ о православной и правдивой вѣрѣ, единокаѳолической Восточной церкви, присланный Константину Константиновичу Князю Острожскому. *b. m. i r.* 4.

Zapewne w Ostrogu drukowane.

(Sopik. N. 613).

3050. Книжица. З друкарни Острозское: въ лѣто отъ созданія міра 7106 а отъ по плоти рожества господа Бога и спаса нашего Іс. Христа лѣта 1598 іюня 11 сія Книжица выдана. 8. *144 kart.*

Zawiera w sobie listy Patriarchy Alexandryjskiego Melecjusza. *Zob. Noty.*

(Strojew N. 41.—Sopik. N. 596.)

3051. Obrona S. Synodu Florenskiego powszechnego.... przez Piotra Fiedorowicza, w Wilnie *Collegium* Ruskiego, J. M. X. Metropol. Kiowskiego, Rectora. Wydana od Gelasiusa Rusowskiego, Archimandrity Wilenskiego. W Wilnie Roku Panskiego 1603. 4. *92 str. i 6 kart naprzodzie.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3052. Swięty á Powszechny Sobor we Florenciey odprawiony...... na żądanie J. M. X. Biskupa Kuiáwskiego, Kánclerza Koron., i nakłádem iego wydaie się. w Krak. w Drukarni Mikołaia Loba. R. P. 1609. 4. *416 str.*

Przypis tłómacza Gaspra Pętkowskiego S. J. do Macieja Pstrokonskiego Biskupa Kujaw. Kanclerza Koron. *Zob. Noty.*

3053. Prawilnoe Syntagma potszczaniem mnogogriesznaho Mnicha Meletia Smotryskoho w Kinowii Bratstwa Czerkownaho Wileńskaho pri Chramie soszestwiia preświataho i żywotworaszczaho Ducha. Lieta od woploszczenia Boga słowa αχφι (1619) prawiaszczu apostolski prestoł welikia bożia Konstantinopolskia Cerkwe wselenskomu Patriarsie H. Otcu Timofeiu Wilenskomu że Kinowiu H. Otcu Leontiju Karpowiczu Archimandritu w Jewiu. 8.

(Bant. H. D. K. P. I. 121).

3054. *Επανορθωσις* abo Perspectiwa....... Zebrana i napisana przez Wiel. X. Kassiana Sakowicza przedtym Archimandritę Dubieńskiego.... w Krakowie w Drukarni Waleryana Piątkowskiego Roku 1642. 4. *119 str. i 4½ ark. na przodzie. Zob. Noty.*

3055. Pachomiusz Orański Worna Episkop Piński. Zwierciadło albo zasłona naprzeciw Perspektywie X. Kassyana Sakowicza. w Wilnie w Dr. Bazylianow. 1645. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3056. ****** *ΛΙΘΟΣ* abo Kamien z procy prawdy Cerkwie swiętey Prawosławney Ruskiey. Na skruszenie faleczno ciemney perspektywy od Kassiana Sakowicza....... Roku P. 1642 w Krakowie wydanego, Wypuszczony. Przez pokornego Oyca Evzebia Pimina. Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. Matth. 21. Versu 44. W Monastyrv Swiętey y Czudotworney Ławry Pieczarskiey Kijowskiej. Anno Domini 1644. 4. *424 str. i 2 ark. na przodzie.*

Na odwrocie tytułu herb Maximiliana Brzozowskiego Podstolego Wojewodztwa Kijowskiego i 6 wier. pol. pod nim. *Zob. Noty.*

3057. Obraz prawosławney Cerkrwi Wschodniey przez Archymandrytę Monastyru Skickiego. (Jana Dubowicza). r. 1645. 4.

(Ju.— Por. Siar. II. 148).

3058. Kamień przeciwko Kamieniowi to iest refutacya Kamienia w Kiiowie wydrukowanego........ przez X. Theophila Rutkę S. J. Theologa wybrana i — drukiem podana. Roku — 1690 w Lublinie. w Druk. Coll. S. J. 4. *75 str. i 6 kart na przodzie.*

Przypis. Leonowi Załęskiemu Episkopowi Włodzimier. i t. d.

3059. Consideracie Podane......

sub auspiciis J. W. w Bodze Przewielebnego J M. Xiędza Abrahama Woyny z Bożey y Apostolskiey Stolice łaski, Biskupa Wilenskiego, Primasa Wielkiego Xięstwa Litewskiego przez Xiędza Jana Kreczmera...... w Wilnie Typis Acad. Societ. Jesu. Anno 1648 Ferb. (sic) 20. 4. *99 str. 2 karty na przodzie i 3 na końcu. Druk gocki cursive.*

Na odwrocie karty tytułowej herb biskupa Trąby i pod nim wiersz Psalmisty: Dominus in voce Tubae i 2 wiersze polskie. Przypis. Bisk. Wojnie. datowane w Werkach R. 1648. 20. Febr. *Zob. Noty.*

3060. Status et ritus Ecclesiae graecae, graece descripti a Christophoro Angelo Graeco, latine autem conversi a Georgio Thelovio Ecclesiaste Dantiscano in templo Parochiali. Cum eiusdem annotatis...... .... Francofurti sumpt. J. Beyer. M.DC.LV. 12. *195 str. i 2 ark. na przodzie.*

Przypis. Senatowi miasta Gdańska, gdzie powiada tłómacz, iż rodem jest z tego miasta, a tłómaczenie to dokonał z polecenia Jana Mochingera, podczas bawienia się swego w Akademji Rostockskiej.

3061. Stara Wiara.......— przez X. Benedykta Pawła Boyma Theologa Soc. Jesu — Vilnae, typis Acad. S. J. 1668. 4. *114 str. i 6 kart na przodzie.*

Dedyk. do Hieronima Kryszpina Kiersensteyna Wielkiego Podskarbiego y Pisarza Ziemskiego W. X. Lit. etc.— datowana z Wilna 1668. Przeciw temu dzie łu pisał Łazarz Baranowicz i Galatowski, Zob. niżej: Dogmat. w szczególności: Stary Kościoł i t. d. Boym umarł w Wilnie r. 1670. (L. S.).

3062. Nowa Miara Starey Wiary Bogiem Vdzielona Jaśnie w Bogu Przeoświeconemu Jego Mości Oycu Łazarzowi Baranowiczowi Archiepiskopowi Czernihowskiemu, Nowogrodzkiemu y wszytkiego Siewierza....... Z Typographiey Archiepiskopskiey w Nowogrodku Siewierskim zostaiącey. R. P. 1675. Aże tysiąc lat iako dzień wczorayszy. Psal. 89. ℣. 4. według komputu Prorockiego, od Narodzenia Pańskiego ieszcze y dnia drugiego nie masz iak iest wydana. Krolowi wiekow nieśmiertelnemu, niewidzialnemu samemu Bogu cześć y chwała, na wieki wiekow. A. 1. Tim: I. ℣. 17. 4. *354 str. i 11 kart na przodzie.*

Eugeniusz Metropolita, Словарь Истор. Ч. II. p. 317. wymienia rok wydania 1679. *Zob. Noty.*

3063. Quaestiunculae controversae.... expositae per unum Romano-Latinum. A. D. M.DC.LXXXI. Typis. Monast. Oliven. S. O. Cist. imprim. S. J. Fritsch. Factor A. D. M.DC.LXXXII.

3064. Joanicyusz Galatowski. Odpowiedź Greko-Rossyiskiego Kościoła Rzymianom na ich xięgę Fundament Wiary, napisaną przez Jezuitę Skarga, albo wskazanie fundamentow, na których łacinnicy przeciwko Rossyan utwierdzaią swoią nową wiarę. W Czernihowie. 1683. 4. (Dzien. Wil. 1822. II. 329.)

3065. Theoph. Rutka S.J. Orator ad Ecclesiam Orientalem D. Aurelius Augustinus latine et polonice. Calissii typ. S. J. 1692. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3066. Augustini Lubieniecki. Quaestiones controversae cum modernis Graecis. ok. r. 1755. (Jan. Lex. II. 194).

3067. Rozmowy między wątpiącym i przekonanym o prawowierności Wschodniego Greko-Rossyjskiego kościoła. Tłómaczone z rossyjskiego. S. Petersburg, w drukarni K. Kraja. 1829. 8. *151 str.*

Autorem jest Filaret, Metropolita Moskiewski. *Zob. Noty.* (Noty Rogal.)

3068. Катихизисъ, по Литовски оглашеніе, Рускимъ же Языкомъ нарицается Бесѣдословіе, избранный отъ Божественныхъ писаніи, Евангельскія проповѣди, Апостольскихъ ученіи и святыхъ Бо-

ғоно́сенныхъ отецъ, въ вопросахъ и отвѣтахъ, рекше въ образѣ хотящаго разумѣти и въ образѣ могущаго разумъ даяти. Издано Спасообрядцами въ Гроднѣ, 1788. fol. *395 kart.*

Pierwsze wydanie w Moskwie r. 1627. (Sopikow N. 556).

---

3. Protestantyzm.

a) *Wyznanie Wiary.*

3069. Wyznanie Wiary Chrześciańskiey Jana Seklucziana Bakalarza Lipskiego *b. m. i r.* 8.

Friese Beytr. zur Reform. Gesch. II. Th. Ir. Bd. p. 164 w nocie opisując exemplarz który widział, powiada, iż w podłuż ma formę oktawo małego, w szerz medjanu. karty nieliczbowane, a półarkusze literami u dołu znaczone. Domyśla się że wyszło to w Królewcu r. 1540 lub 1541, ile że exemplarz w Preussische Samml. str. 89 wspomniany, już r. 1544 był widziany oprawiony. Por. Salig. Hist. der Augsp. p. 538. —Ringeltaube Beytr. zur Augsbur. Confessionsgesch. str. 85. i Arnold Histoire der Königsberg. Univ. 2r Th. p. 554 wątpią o bytności przekładu tego Seklucjana.

3070. Formula fidei tradita in Synodo Provinciali, quae Louitij in Polonia celebrata est anno M.D.LVI. XI. Septemb. et Confessio Illustrissimi Principis ac Domini D. Christophori Ducis Virtembergensis etc. Concilio Tridentino oblata. M.D.LII. Pro Antidoto. M.D.LVI. 8. *12 kart na przodzie, gdzie się mieści* Formula fidei, *z dedykacją do Jana Bonara z Balic Kasztelana Bieckiego, datowana z Królewca* Idibus Decembris 1556. *z podpisem* Vergerius, *oraz 79 kart, po iednej str. liczbą znaczonych, gdzie iest* Confessio Principis Virtenbergensis*, z osobnym tytułem, na ktorym wyrażono:* Regiomonti Borussiae excudebat Joannes Daubmannus M.D.LVI.

(Bibl. Ossol. L. S.) *Zob. Noty.*

3071. Confessio, to iest Wyznanie Wiary Chrześciańskiey, J. K. Mci Panom a Radom Koronnym Xiendzu Arcybiskupowi Gnieźnieńskiemu y wszem Biskupom Polskim przez Xiendza Stan. Lutomirskiego podano. Prze ktore wyznanie iako niesłusznie iest (oprócz wszelakiey nauki Słowa Bożego) Caceraem osądzon każdy tu obaczę... Drukowano w Królewcu pruskim przez Jana Daubmana 1556. 4. (L.S.) *Zob. Noty.*

3072. Confessio Augustana. To iest: Wyznanie wiary niektorych Xiążąt i Miast Niemieckich, podane Cesarzowi Carolusowi, na Seymie Augsburskiem Roku MDXXX. K temu przydana iest Apologia teyże Konfessyi przełożona i drukowana nakladem J. M. Xiążęcia Pruskiego i t. d., ku pożytku Kościołów J. M. X. Polskich M.D.LXI. 4. *Po przedmowie, na osobnej karcie czytamy:* Przełożono w Język Polski przes Jana *Radomskiego*, a Drukowano w Krolewcu Pruskim przez Jana *Daubmana* Roku Narodzenia Zbawiciela y Odkupiciela naszego Pana Jezusa Krystusa syna Bożego y Panny Maryey 1561. Dokończono w dzien Zwiastowania Panny Maryey. 4. *59 kart.* (Bib. Pul. L. S.)

3073. Confessio Augustanae Fidei. To iest, wyznanie Wiary Krześcianskiei, niektorych Kurfürsstow, Kxiążąt, Grabiów, wolnych Miast, y rozmaitych Uczonych ludzi w słowie Bożym, a przełożonych Kościołow iego Swiętych y Akademij, ktore było Jego Cesarskiei Miłości Rzymskiemu *Karolussowi*, thego imienia piątemu, na Seimie Auspurskim offiarowane Roku 1530. A teraz nowo z wielką pilnością a pracą z łacińskiego języka na Polski przez Marcina *Kwiatkowskiego z Rożyc* przełożone, dowody z Pisma świętego i wybornym porządkiem oświechcione y objaśnione ku tći y chwa-

le Bożei y rozmnożeniu iego słowa swiętego. Drukowano Roku 1561. 4. *30 ark.*

Przypis. tłómacza, Rafał. Działyńskiemu Wojewodzie Pomorsk. Kasztelan. Brzeskiemu. *Zob. Noty.*

3074. Confessia albo Wyznanie Wiary powszechney Kościołow Chrześciańskich Polskich. Przydan iest Konsens Sendomirski w Sendom. 1570. w Krakowie drukował Maciey Wierzbięta 1570. 8. *Zob. Noty.* (Katal. Bibl. Słuc.)

3075. Confessia. Wyznanie Wiary powszechney Koscyołow Krzescyańskich Polskich Krotko a prostemi słowy zamknione wedle podania Apostolskiego i Starych Doktorów. Ktorego sie zgodnie trzymaią ludzie Krześciańscy Rzeszey Niemieckiey mało nie wszędzie, w Helwetyey, w Angliey, we Francyey, w Szkocyey, w Daniey, w Czechach, w Węgrzech, w Niderlancie, y po wszystkich stronach swiata. Wydana dla tego, aby wszem wiadomo było, że nie nową ani omylną wiarę trzimamy, ale staradawną (sic) Apostolską, Powszechną. Z nowu Drukowana. Przydan iest Consens, to iest zezwolenie spolne w Sendomierzu uczynione: y Act Synodu Generalnego w Krakowie Zebranego. *Na końcu:* W Krakowie. Z Drukarnie Macyeia Wirzbyęty, Typographa J. K. M. Roku od Narodzenya Syna Bożego 1574. 8. *279 str. wespół z dedykacją do Zygmunta Augusta. Nadto* Acta et Conclusiones sive Canones Synodi Generalis Cracoviae habitae Mense Octobri Anno 1573. Interregni tempore: dum Sereniss. Princeps Henricus D. G. electus Pol. Rex, M. D. Lit. etc. summo cum desyderio expectatur. *30 kart nieliczb. po polsku i po łacinie z dedykacją łacińską do Henryka. Dzieło niezmiernie rzadkie.* (L. S).

3076. Confessia Wiary ktorą Augustanską albo Augspurską zowią, niezwyciężonemu Cesarzowi Carolusowi Piątemu, na Seymie wielkim w Auspurku od przednich Książąt i miast Rzeskich podana Roku 1530 dnia 26 Czerwca. A potym od wielu Krolestw, Księstw, Krain, Miast, domów zacnych y ludzi pospolitych dobrych, y tu w Polszcze, w Litwie, w Prusiech, w Inflanciech, ku wyznaniu prawdziwey Wiary Chrystusowey i nauki iego ku sprawowaniu nabożeństwa, a ku przyięciu i oświadczeniu iedności y społeczności swiętey pochwalona y przyięta. Także jako zdąwna, za własną Confessyą Zboru Poznańskiego y innych w Polszcze Kościołow, na ięzyk polski właśnie przełożona, przyięta y wydana, przez Erasmusa *Glicznera*, tych Kościołow w Polszcze Superintendenta. Drukowano w Gdansku u Jakoba Rhode, roku Pańskiego 1594. 4. (L.S.)

Przedmowa podpisana 1 Decemb.

3077. Confessia Auspurska albo Wyznanie Wiary Chrześcianskiey, od Przednich Książąt y niektórych Miast w Rzeszy Niemieckiey Cesarzowi Chrześciańskiemu JMści Karolusowi Piątemu s. p. w Mieście Rzeszy głownym Auspurgu na seymie walnym podane y publikowane Roku 1530 dnia 26 Czerwca. A potym od niektórych Krolestw, Wiele zacnych Książąt, Państw, Krain, Miast, ludzi roznego Stanu, ku wyznaniu prawdziwey Krystusowey nauki, a oswiadczeniu iedności S. przyięta. Na ięzyk polski z niemieckiego wiernie przełożona y wydana przez *Caspra Diriga* Kaznodzieię i sługę Bożego w Grzymałowie. (I. Tim. 6. Boiuy dobry boy wiary, uchwyć się żywota wiecznego do ktorego iesteś wezwan, y wyznałeś dobre wyznanie przed wielą świadków) w Thoruniu, drukował Franciscus Schnellboltz 1635. 4. (L.S.)

Kasper Dierig rodem z Poznania umarł 21 Febr. 1641. Thomas p. 45.

3078. Confessio Generalis doctrinae ecclesiarum reformatarum in Regno Pol. et M. D. Lit. in colloquio Thorunensi exhibita. d. 16 Sept.

1645. *po łacinie i polsku. b. r.* 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3079. Wyznanie Wiary na zborze Toruńskim podane 1645 roku. tłum. na polskie przez Andrzeja *Węgierskiego*, druk. 1647. (B. I. 17).

Christliche Glaubensbenkentniss sämtlicher Stände Polens Augsbürgischer Confession wie dieselbe auf dem vom Vladislao IV im Jahr. 1645. angestellten Colloquio Charitativo zu Thorn schriftlich verfasset wurde, lateinisch und deutsch. Danzig 1657. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

Musiało być najwięcej wydań drukowanych za granicą i tak w Lipsku r. 1655. Zob. N. 3083. W Lesznie wyszła taż Konfessja r. 1692. Zob. tamże.

3080. a) Symbola Fidei Christianae Catholica: To iest Powszechne Nauki y Wiary Chrześcianskiey Wyznania, z cudownymi ich Historyami: a po nich II. Confessia Auszpurska, abo Wyznanie Nauki y Wiary Ewanjelickiey od Kurfirstow, Xiążąt, y niektorych Miast w Rzeszy Niemieckiey, a w Miescie Ausspurku na walnym Seymie, Roku po Narodzeniu Panskim 1530. Dnia 25 Czerwca, Carolowi Piątemu s. p. Cesarzowi Rzymskiemu podane y jawnie czytane, według Exemplarza Łacinskiego na ięzyk Polski wiernie przetłumaczone, a z Historyą jego świeżo wydane: III. Katechizm błogosławionego Oyca D. Marcina Luthera mnieyszy: Do czego się przywiązały. IV. Zygar Katechizmowy, albo Katechizacya Wilenska: V. Catechizacya Turecka, albo Turczyna niejakiego w Sztokholmie, Roku 1672, dnia 30 Lipca, jawnie ochrzczonego, krotkie w Wierze Chrześcianskiey cwiczenie, Językiem Tureckim podane y zpisane przez X. Jana Herbiniusa, bywszego niekiedy Saskiego w Wilnie Kaznodzieje. We Gdansku, nakładem Christiana Mansklapa, drukował Dawid Frydrych Rhete Roku 1675, 4. *135 str. i 4 karty na przodzie.* (L. S.) *Zob. Noty.*

b) — — w Brzegu u Gottfryda Trampa Roku 1730. 8.

Jest to drugie wydanie staraniem Piotra Gottlieba Kölchena. (L. S.)

3081. Nieodmieniona Auszpurska Konfessya, ktora roku 1530 dnia 25 Jun. na Walnym Seymie Rzymskiey Cesarskiey Jego Mosci Nayslawnieyszemu Panu Karolowi piątemu od Protestuiących Rzeszy Niemiec. Stanów podana, a teraz z przydanymi pytaniami i odpowiedziami, ku pomnozeniu następuiącego od Szlachetney Rady Miasta Gdanska na trzecią Niedzielę po Troycy S. (będzie dzien 25 Junii) naznaczonego swięta dziękczynienia w Bogu Swiątobliwego Nabozeństwa na swiat wydana. We Gdansku znayduie się u Thom. Jana Szreibra Szlachet. Rady i Chwaleb. Gymnas. Drukarza. (1708). 12. (L. S.)

Bant. H. D. K. P. III. 90. powiada, iż tłómaczem tego Wyznania Wiary był Jan Moncta.

b) — — *tam.* 1730. 12.
(Bant. l. c.)

3082. Nieodmieniona Ausparska Konfessya, jak ta Roku Panskiego 1530 dnia 15 Czerwca w Auspurku, całemu Rzymskiemu Cesarstwu od niektorych Książąt i Miast Ewanjelickich podana się znayduie, tą teraz po szczęśliwie odłożonych dwustu leciech, jak wtorym powszechnego, czystego Kościoła Luterskiego bardzo radosnym Jubilaeuszu, prostakom naybardziey wydał, cum Cons. et Appr. Theol. Facult. Regiomontanae, X. Marcin Zygmunt Zielenski Pleban Luterskiego Kosciola w Krolewcu Pruskim. W Lipsku, nakladem y Typem Bernh. Chrystopha Breitkopfa, Roku Panskiego 1730. 8. (L. S.)

3083. Confessio Fidei quam Status, Cives et Ecclesiae in Polonia, Prussia et Lithuania Inv. Conf. Aug. addictae in Colloq. Charitat. Thorunii A. MDCXLV. habito primum Sereniss. Regis Poloniarum Vladislai IV Legato, Dn. Georgio Ossalinski (sic) deinde Ipsi Sereniss. Reg. Maiest. tradiderunt, denuo iuxta exemplar Lipsiens. A. 1655. recusa cura Samuelis Güntheri Pastoris

Lesnens. et Ecclesiarum J. A. C. addictarum per Maior. Polon. Senioris, Gedani MDCCXXXV. Apud Georgium Marcum Knoch. 4. *132 str. z tytułem i textem niemieckim obok. Zob. Noty.*

Zob. o wydaniach konfessij polskich: *Jac. Frid. Reimmanni Catal. Bibliothecae Theologicae Systematico-Criticus P. I. Preussische Zehenden der Augspurgischen Confession T. II. p. 786. Ringeltaube Beytrag zu der Augspurgschen Confessions Geschichte. Clement T. II. p. 237—244. Salig Geschichte der Augsp. Conf.*

✦ ✦

3084. Judicium albo rozsądek niektorych Katholikow o Confessiey Sędomirskiey, Roku 1570 wydaney. W ktorym sie falsze y błędy tey to Confessiey poprostu pokazuią, a prawda iednego Powszechnego Kościoła sama sie broni. *Na końcu:* W Krakowie w Drukarni Mikołaja Szarffenbergera 1570. 8. *264 kart liczb. Regestru 24 kart. Przedmowy do Króla 11 kart i 4 regestru ogólnego* Artykułów. (L.S.)

Dedykacją podpisali: *prawdziwie wierni y posłuszni poddani Niektorzy Katholikowie.* (t.j. Jezuici). Por. Jablonski *Historia Consensus Sendomir.* (L.S.) Wydał to pismo Wujek za namową Karnkowskiego Biskupa Władysław. i innych.

(Acta Hist. Eccl. nost. temp. X. Bd. p.572).

3085. A. POSSEVINI Judicium de Confessione (ut vocant) Augustana; ac num admittendi sint haeretici ad publicum de fide colloquium. De Desiderio Erasmo ad quem novi Ariani provocant.—De Picardica Secta, mixta Calvinismo et Anabaptismo. Posnaniae in Offic. J. Wolrabi 1586. 8. *103 str. oprócz listu przypisanego do Zygmunta Batorego Xięcia Siedmiogrodzkiego i regestru 12 kart.* (L.S.)

3086. Abrahami CALOVII Calvinistica in approbanda et subscribenda Augustana confessione. Dantisci 1643. 4. (Cat. Janss. 1686).

3087. Georgius CALIXTUS. Animadversiones in Confessionem Thorunensem a Reformatis a. 1645. in Colloquio oblatam. *b. m.* 1645. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3088. Apologia der Augspurgischen Confession. Dantzig 1700. 12. (Compen. Pries. Bibl. p. 173).

3089. Konfessya albo Wyznanie Wiary jednostaynym konsensem y zgodą wszystkich zborow Kalwińskich ułożone, a przez W. X. Jana POSZAKOWSKIEGO Soc. Jesu — roztrząśnione ieżeli się zgadza z Słowem Bożym y z nauką starodawnego kościoła za pasterską benedykcyą y hoyną munificencyą JW.— JX. Antoniego a Dęmbowa Gura Dęmbowskiego Biskupa Płockiego — do druku podane. w Warsz. w Druk. Colleg. S. J. A. D. 1742. 4. *370 str. i 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. temuż Dembowskiemu.

---

b) *Katecheza.*

3090. a) Katechizm SEKLUCIANA. w Królewcu Pruskiem 1541. (Miscell. Crac. 1814. p. 93).

b) Catechismus i t. d. nanowo wydany przez Jana SEKLUCIANA w Krolewcu 1546. (Lel. Bibl. Ks. I. 193).

c) Catechismus to iest nauka naprzednicisza y potrzebnieisza ku zbawyeniu o wierze Krześciańskiey przez Jana SEKLUCI., nowo wydany w Krolewcu Pruskim *mense Junio. Na końcu:* w Krolewcu witłoczono... (u Jana) Weinruba Lata Bożego 1547. 8. *6 ark. Typ gocki piękny. Zob. Noty.*

Przypis.: Stanisł. Kieżgolowy Stolnikowy Wiel. Xięstwa Litew. Staroście Koreckiemu y Dubickiemu. Bandtkie H. Dr. K. P. III. 85. nazywa drukarza Jan Weinrich, Lelewel Bibl. Ks. Dw. I. 194, Jan Weinreich.

d) — — w Królewcu w Druk. Daubmana 1568. *Zob. Noty.* (Ban. H. Dr. Kr. P. III. 91).

3091. *** Catechismus, to iest, zupełna nauka Chrzesciańska, przez Jana Brenciusza, z pisma Prorockiego i Apostolskiego zniesiona, ktory możesz dobrze małą Biblią nazwać. Abowiem to wszysko w sobie dostatecznie zawiera, co iest cwiczonemu w panskim słowie człowiekowi, wiedzieć potrzeba. Drukowano w Krolewcu Pruskim przes Jana Daubmana. 1556. 4. cccxcIII *kart i 9 na przodzie. Druk gocki.*

Przemowę tegoż roku z Krolewca datowaną podpisał tłumacz Ostaphi *Trebka. Zob. Noty.* (L. S.)

3092. Катихизисъ то естъ наука стародавная Христіанская, отъ светого писма, для простыхъ людей Языка Руского, въ пытаніяхъ и отказѣхъ събрана. Въ Несвижѣ 1562. 4. *259 kart. Bardzo rzadkie. Zob. Noty.*

(Sopik. I. LI. 123. — Strojew N. 15).

3093. *Repetitio Corporis Doctrinae Ecclesiasticae,* Albo, Powtorzenie summy a gruntownego zamknienia, prawey, pospolitey, chrześciańskiey Kościelney nauki, iako ona z słowa Bożego w wyznaniu Augspurskim, Apologiey, y w Szmalkaldskich Artykulech, zebrana iest, y od Książęcia Jego M. wiernych Stanow ziemskich, y poddanych, Duchownych i świeckich. w Xięstwie Pruskim iednomyślnie y stale zezwolona y przyięta iest, krotko zebrane. — Na swiadectwo iednomyślnego stałego wyznania, prawey szczyrey nauki, przeciw wszystkim skazam y Sectam, ktore y tam y sam, pod przykrycim wyznania Augspurskiego, z Żebraniach (tak) zasmucenie y rostargnienie czynią. — Imprimowano w Krolewcu Pruskim u Jana Daubmana. 1569. 4. *74 kart po ied. str. liczb. i arkusz 1 początkowy edyktu Xcia Pruskiego po polsku datow. 9 Junii r. 1567. Na końcu podpisy Duchowieństwa.*

Zanotowano na exempl. Puł. iż Jan *Radomski,* który Konfessją tłumaczył, jest tłomaczem tego pisma. (L. S.)

3094. O Przednieyszych Wiary Christianskiey Artykulech, To iest, o Bogu iedynem, o Synu iego, y o Duchu Swiętem, Wyznanie proste z pisma swiętego, przez Simona Budnego krotko spisane, a za zezwoleniem Braciey niektorey w Litwie y na Rusi wydane. Ktemu Obrona tegoż wyznania broniąca, przez tegoż napisana. Drukowano w Łosku, przez Jana Karcana, 1576. 8. *26 ark.*

Samo wyznanie zajmuje tylko dwie kartki. — Obrona zaś tego wyznania składa ainiejsze dzieło dosyć rzadkie. (L. S.) *Zob. Noty.*

3095 a) Wyklad Katechizmu Kościoła Krześcijanskiego, z Pism swiętych dla wiary prawdziwey utwierdzenia, a fałszywey się ustrzeżenia, napisany przez K. Pawła Gilowskiego, Kaznodzieię Słowa Bożego prawdziwego. 1579. *Na końcu:* w Krakowie Roku P. 1579. 4. *352 kart, i 8 na przodzie.*

Dedykacja: Ostaphiejowi Wołowiczowi Kasztellanowi Trockiemu, W. Ks. Lithew. Podkanclerzemu, Staroście Brzeskiemu etc. i Fiedorze Sapieszance Wołowiczowey. — Bant. H. D. K. P. II. 133. przytacza exemplarz z Dedykacją do Piotra Zborowskiego Wojewody i żony jego Barbary z Mirowa.

b) Wyklad Katechizmu Kościoła Krzesciianskiego, s Pism Swiętych dla wiary prawdziwey utwierdzenia, y fałszywey sie ustrzeżenia, napisany, a theraz znowu s poprawą y przyczynkiem wypuszczony przez K. Pawła Gilowskiego Kaznodzieie słowa Bożego prawdziwego. — Przydany toz iest odpis przeciwko Czechowicowi Nowokrzczeńskiemu Ebionicie, ktory był wypuscił swoy rozsądek przeciwko temu Katechizmowi, na artykuł przednieyszy o Bogu, dosyć niesłuszny a błędu pełny. *b. r. i m.* 4. *408 kart czyli listów z jednej strony liczbow., 2 karty na przodzie i regestr.*

Przypis. Ostaphieiowi Wołowiczowi Kasztelanowi Wileń. — Obie te edycje są w Bibl. Ossol.

c) Wykład Katechizmu i t. d. Przydaany też iest reiestr rzeczy

thych ktore są tu w tych Księgach wypisane dla łacniejszego nalezienia. Przydany też iest odpis przeciwko Czechowiczowi nowokrzczeńskiemu Ebionicie ktory był wypuścił swoy rozsądek przeciwko temu Katechizmowi na artykuł przednieyszy o Bogu dosyć niesłuszny a błędu pełny. Nakładem W. J. M. Paniey Doroty Samboreckiey z Okrzcic y Ostrowa Zawiszyney Kastellanowey Witepskiey i t. d. w Zeymach, drukował Jakób Markowicz, r. 1605. 4.

Dedyk. do Zawiszynej, od Jakóba Cieszeckiego Kaznodziei w Zejmach.

(Bibl. Słuc.)

Przeciwko temu Katechizmowi pisał Marcin Czechowicz. Zob. niżej N. 3128.

3096. Traktat albo Krotkie okazanie o wierze prawdziwey Krześcianskiey, ktora iest, Aby sthąd wszelki człowiek poznawszy ią żył tu na swiecie w niey, a potym krolował w niebie na wieki, gdyż sprawiedliwy własną wiarą żywie, iako Prorok napisał. Przez Księdza Pawła Gilowskiego wiernie a prawdziwie ze słowa Bozego szczyrego spisany. *b. m.* i *r.* 8. *93 kart po jednej stronie liczbowanych, i 5 kart na przodzie.*

Dedykacja do Ostafieja Wołowicza, już Kasztelana Wileńskiego, W. Ks. Lit. Kanclerza, Brzeskiego i Kobryńskiego Starosty. (L. S.) *Zob. Noty.*

3097.a) Nauka i utwierdzenie o tym, z czym się ma pokazać y popisać przed Maiestatem Bożym człowiek (u Bentkowskiego: członek) Krześciański niemocą złożony, aby nie był zawstydzony. Zebrana z pisma świętego przez Stanislawa Sudrowiusa Ministra Zboru Wilen. Drukowano w Wilnie u Jana Karcana. 1580. *173.* (B.—Bant. II. 296).

Wyszło nakładem Abramowicza Wojewody Smoleńskiego. Naramowski (Fac. Rev. Sarm.) zarzuca autorowi, że w pieśniach nabożnych, pierwsze głoski wierszów, zbierał tak aby składały nazwisko kochanki jego Zofji. (Siarcz. — B). Po nauce o przygotowaniu do dobrej śmierci, piosnki pospolite o głodzie Litewskim. Dalej Psalmy Dawidowe, których niedostaje w Katechizmie. Piosnki pospolite są wyjęte po największej części z Kancyonału Walentego z Brzozowa. (B.—Bant. II. 296).

b) Katechism albo krotkie w iedno mieysce zebranie wiary y powinności Krześcijańskiey, z Pasterstwem zborowym y domowym, z modlitwami, psalmami y piosnkami, na cześć a chwałę Panu Bogu, a Zborowi iego ku zbudowaniu, teraz znowu za pilnem przeyrzeniem y poprawieniem wydany. Nakładem Jego M. P. Jana Abraamowicza na Wornianach, Woiewody Smoleńskiego, Presidenta Derptskiego, Starosty Lidskiego y Wendeńskiego. w Wilnie w Druk. Jana Karcana R. P. 1598. 8. *768 str.*

Przypis. Xciu Mikołaj. Radziwiłowi Wojew. Wileń. Na odwrocie 6 wierszy z pod pisem M. J. *Zob. Noty.*

3098. Katechismik albo nauka chrześciańska przez D. Marcina Lutera napisany, a teraz na polski przełożony (przez Kaspra *Gesnera*). Ktemu kunszt morowy, to iest iako się człowiek cieszyć i przeciwko pokusom szatańskim czymby się zastawić miał, na końcu przydaliśmy. w Toruniu 1591. 8.

Znajdują się tu Pieśni Kościelne.

Kasper Gesner Kaznodzieja Toruński, był rodem z Lubawy w Prusiech, um. 1606. (B.) *Zob. Noty.*

3099. Meditatio in Epistolam Divi Pauli Apos. ad Ephesios in qua universae fere religionis christianae compendium discendum proponitur. Autore Andrea Volano. Vilnae impensis Generosi ac Nobilissimi Domini D. Joachimi Szveicovscii. In Officina Jacobi Marcovicij. Anno a salutis Anthore 1592. 4. *48 kart nieliczb.*

Przemowa do Jana Szwejkowskiego i braci jego Dawida i Gaspra oraz rycerstwa litew. dat. in praediolo meo Volano die 3 Junii Anno 1592. *Zob. Noty.*

(Baliń. Bibl. Warsz 1841. T. I. p. 483).

3100. Polski z Litewskim Katechizm. wydany nakładem JMP. Malchera Pietkiewicza, Pisarza Ziemskiego Wileńskiego. w Wilnie 1598. 8. *10 ark. Drukował Stanisław Wierzeyski.*

(Lel. B. Ks. I. 200 n.)

3101. a) Krzysztof Kraiński. Katechizm to iest nauka krotka Wiary Krześciańskiey. 1603. 8. *175 str. i 5 kart przemowy.*

Dedykacja autora: Andrzejowy z Dąbrowice Firlejowi Kasztellanowi Radomskiemu, Staroście Kowelskiemu. Do tego należy Kancjonał abo Pieśni Duchowne z naukami y modlitwami i t. d. R. P. 1603. (L. S).

b) Krzyszt. Kraiński. Katechizm z naukami i pieśniami. *b. m.* 1604. (Olof. Poln. Lieder Geschich. p. 105.—L. S.)

c) Krzysztof Kraiński. Katechizm z naukami i pieśniami. w Krakowie u Sebast. Sternackiego 1609. (Kat. Ju.)

Przytem: Kancionał abo Piesni Duchowne z Naukami y z Modlitwami ktorych używa Kościoł Powszechny Apostolski w Krystusie iedynym fundamencie zbudowany y ugruntowany słowem Bożym. Roku Pańskiego 1609. 8. $8\frac{1}{2}$ *ark. karty nie liczb.* Z Regestru okazuje się, że Katechizm był na początku i zawierał około 300 str.; dwie jego części *Transubstantiatio* i Msza były ostatniemi artykułami. Druk Sternackiego podobno jeszcze mieszkającego w Krakowie, nie w Rakowie. (L. S.) Zob. o Kraińskim: Marcina Laterny S. J. *Harfa Duchowna.*

d) — — *b. m.* 1624.
Zob. Noty. (Olof. l. c.—L. S.)

3102. Katechizm k woli Zapraszaiącym się w Nabożeństwo Chrześciańskie nowo wydany. 1618. w Toruniu (Druk. Aug. Ferber.) 12. *Przeszło 8 arkuszy.* (Obraz Bibl. T. II. str. 151.)

3103. Katechizm to iest Summowne a krotkie wiary S. Krzesciańskiey zebranie, tak dla dziatek cwiczenia, iako y doroslym dla uważania, wydane. etc. we Gdansku Drukował Andrzey Hünefeldt R. P. 1619. *94 str.* (Bibl. Sluc.)

3104. Der kleine Catechismus D. Martin Luthers lateinisch, deutsch und polnisch mit M. Johan. *Rhenii* Verdolmetschung und S. H. D. Bernh. Derschawen kurtzen Reym Gebetlein oder. Sprüchen auff alle Sonntage und Feste — 1644. Gedruckt zu Königsberg bey Paschen Mense. 8.

3105. *Epitome Credendorum,* to iest, Krotkie zamknienie y ogarnienie Wiary Chrześcianskiey, ile chrzescianinowi, ku dusznemu zbawieniu iego, wiedzieć i wierzyć, nader potrzebna y pożyteczna; ze słowa Bozego zebrane przez Micolaia Hunniusa SS. Theol. D. et Superint. Lubec. a na polskie przełożone od Fryderycá *Schröderá.* S. S. *Theol. Stud. et Ampliss. Sen. Gedan. p. t. Stipend.* we Gdansku Drukował Andrzey Hünefeld, 1648. 8. *613 str., 28 kart na końcu i 8 na przodzie.*

Dedykowane przez tłómacza, Burmistrzom y wszystkiey Szlachetney Radzie, sławnego w Koronie Polskiey miasta Gdanska, ktorej kosztem uczył się w Wilnie języka Polskiego, przeznaczony do urzędu Kaznodziejskiego. (L. S.)

3106. Ratio fidei Evangelicorum albo poczet wiary. 12. *36 str. Na końcu:* Impress. Lubeciae ad Chronum anno 1648. *Przez pytania i odpowiedzi.* (L. S.)
Exemplarz bez karty tytułowej.

3107. Summaryusz Gdanskiego Katechyzmu w ktorym Doktora Marcina Luthera Katechyzm od słowa do słowa, wedle iego głębokiego wyrozumienia objaśniony y dowodami Pisma s. potwierdzony iest we Gdansku, z Drukarniey Andrzeja Hünefelda. 1649. 8. *142 str.* (L. S.)

3108. Joh. Botsacci promptuarium allegoriarum sacrarum, praecipua christianae fidei capita illustrantium: editio sexta. Francofurti Christopho Wust. 1668. 8.
(Catal. des livres de la Bibl. du Roy. T. III. N. 455.)

3109. Katechizm Marcina Lutra z niemieckiego przetłumaczony. w Brzegu. 1673. 8. (Sienk. Dod do Bent.)

3110. Austzug des Dantziger Catechismi. Dantzig 1692. 12. (Cat. Janss. 1695.)

3111. Thomae Taylor, Kennzeichen eines wahren Christens. Dantzig 1696. 12. (Cat. Janss. 1699.)

3112. Haberbergische Kinderlehr. Dantzig 1700. 12. (Cat. Jans. 1706.)

3113. Summularz Katechizmu Heydelbergskiego etc. przez W. X. J. SCHROTBERGA Kaznodzieię nadwornego Pruskiego w Królewcu w drukarni Jana Dawida Zänckera R. 1711. *120 str. Druk gocki.* (Bibl. Sluc.)

3114. Der kleine Katechismus etc. deutsch, lateinisch, polnisch, und lithuanisch. Koenigsberg 1720. (Dzien. Wil. 1824. II. 384.)

3115. Katechizm Marcina Lutra. (Tłómaczenie Samuela *Dambrowskiego*). (Siarcz. I. 92.)

3116. Nothwendige Catechismus-Uhr etc. Potrzebny zegar Katechizmowy wszystkie do wiary prawdziwey, do Żywota pobożnego y do smierci Zbawienney należące nauki, według mnieyszego Katechizmu Błogosławionego D. Marcina Luthera, we dwonastu godzinach krotko ukazuiący: ktory Swoijm w Jezusie namilszym Słuchaczom ku dobremu, z miłosci serdeczney wystawia X. Jan LINKNER, Kaznodzieia w Iławie. (Deutsch-Eylau). W E[illegible], drukował Samuel Preuss. 1720. 8. [illegible] *str. po polsku i po niemiecku.* (L. [illegible])

3117. Budowanie młodzi na fundamencie Apostołow i Prorokow Katechizmowe, w Mieszkanie Bożże, to iest: Objasnienie Katechizmu D. Marcina Lutera, według iego głębokiego wyrozumienia, przez pytania i odpowiedzi, z powieści Pisma świętego bezśrzednich, dla pospolitego pożytku, z wdzięczności ku Bogu i ludziom wygotowane, a z przydatkiem swym do druku podane od Jana KOŚNEGO, p. t. Rektora Szkoły Oyczystey Byczyńskiey. w Brzegu, kosztem autora wydrukował Goffred Tramp. 8. *328 str.*

Przypisany ten Katechizm Seniorom, Pasterzom i Kaznodziejom Zborów Polskich Konfessyey Augustauskiey, wtenczas w Księstwie Brzeskiém Ewanielycy świętey uczącym etc. — Rok nie wyrażony na tytule, lecz drukowano r. 1727. (L. S.)

3118. Krotka, wszakże gruntowna Introdukcya do zbawienney Reformacyi Doktora Marcina Lutra, osobliwie do Augspurgskiey Konfessiey z starszych ale wiary godnych a wielką częścią samych Papieskich Skrybentow wiernie zebrana. Gdzie oraz i nieodmieniona Konfessya iak to Roku Pań. 1530 dnia 25 Czerwca w Augspurgu całemu Rzymskiemu Cesarstwu od niektórych Książąt i miast Ewangelickich podana się znayduie. Tą teraz po szczęśliwie odłożonych dwustu leciech iak wtorym Powszechnego czystego Kościoła Luterskiego bardzo radosnym Jubileuszu, Prostakom naybarziey ku nauce wydał *cum consensu et approbatione Theologicae Facultatis Regiomontanae* Xiądz Marcin Zygmunt Zieleński Pleban Luterskiego Zboru Polskiego w Krolewcu Pruskim. w Lipsku nakładem y typem Bernarda Chrystofa Breitkopha R. P. 1730. 8. *58 str.*

Przypis.: Panom Zwierzchnościom i Państwom Królestwa Pruskiego i trzech w świat wielce wsławionych Korony Polskiej miast wolnych, Torunia, Elbląga, Gdańska. *Na końcu:* Konfessya Augsburska X. Jana Herbiniusza. (Ban. H. D. K. P. III. 120.)

3119. a) Katechizm D. Marciná Lu[illegible] [illegible] niemieckiego ięzyka w słowieński [illegible] przez Michála PONTANA, S[illegible] w Smołdzynie, Roku [illegible] Bożego 1643. Nowa edycya z przyd[illegible] niektorych pytań nauki chrześciańskiey. W Gdańsku Drukował Godfryd Hartman, roku 1758.

b) — — 1828.

Wydał *Mrongowius.*

Co do języka Katechizmu tego, szczególność jest djalekt kaszubski, jako to: jem zam. jestem, jes zam. jesteś, jesta zam. jest, jesmy zam. jesteśmy, procim, procimu zam. przeciw.

(Журн. Минист. Народ. Просв. 1840 Ноябрь Отд. IV. str. 3.)

3120. Katechizm Mnieyszy z Sumulą o Swiętey Wieczerzy Panskiey także Sto krotkich Sentencyi z Pisma świętego, o Wierze y Pobożnośći zebranych y przyłączonych, z modlitewkami y piosnkami małym Dźiatkom służącemi. w Kro-

lewcu Pruskim Drukował G. L. Hartung. R. 1778. 12. *1 ark. Druk niemiecki.*

3121. D. Jana Jakuba Rambacha, św. pam. Professora Prim. Theol. S. naypierwsz. Superattendenta i Konsyliarza Giessensk. Konsistor. Porządna o Zbawieniu Nauka, naprzod we 24 Pytaniach krotko ogarniona, a na potym we 273 Pytaniach, ktorych odpowiedzi z większey części z samego Pisma świętego wzięte, obszerniey rozbierana, z poprzedzaiącym Katechyzmem Błogosł. pam. D. Marcina Lutera. Dla szkol Pruskich. w Kwidzynie, z nakładem dziedzicow nieboszczyka Jana Jakuba Kantera Drukarza nadwornego Krolewskiego w zachodnich Prusach. Roku 1792. 12. *93 str.* (L. S.)

3122. Uczna książka Religii Jezusowey z niemieckiego Hermesa przekładania Jana *Chucia* Powiatu Kościelnego Byczyńskiego Inspektora. Lehrbuch der Religion etc. Brieg in der Wotlfarthschen Buchdrukerey. 1808. *128 str.*

(Ban. II. D. K. P. III. 46.)

✦

3123. Tom. Węgie[illegible]rotkie Summowne obiasnienie y [illegible]odlitwy Pańskiey. Pacie[illegible] 4. *3½ ark.*

Przyp. Katarzynie z Buczacza Ostrorogowej. (L. S.)

3124. Wykład na Dziesięcioro Boże Przikazanie i wiarę świętą Krześćiańską w Kazaniach ku zbudowaniu w niemieckim ięzyku podany od Ks. Jana Arnda, Superintendenta Luneburskiego, a na polski ięzyk przetłumaczony przez Ks. Samuela Ludowika *Zasadyusa*, Sługę Słowa Bozego przed Cieszynym. W Brzegu, Drukował Goffred Tramp Roku 1725. 12. *5 ark. Przy tym:* Doktora Marcina Luthera Prosty a dobry Sposob do modlenia się, dobremu prziiacielowi podany. *3 ark. Wszystkiego 8 arkuszy.* (L. S.)

✦ ✦

3125. Apologia tho iesth Obronienie wiary świętey krzescianskiey kościoła pospolitego przeciw naukam kacerskim z pisma swiętego zebrane, przes Stanisława ze Lwowa. Drukowano w Krakowie u dziedzicow Marka Scharffenbergera Roku 1534. 8. *144 kart liczb. oprócz regestru i przedmowy do Czytelnika. druk gocki.* (L. S.)

Są to uwagi nad katechizmem Jana Seklucjana wydanym w Królewcu u Daubmana r. 1547. Zob. wyżej N. 3090. Całe pismo zawiera się w dziesięciu rozmowach między Polakiem i Prusakiem. Dwie rycíny. jedna wystawującą Chrystusa na krzyżu, druga Zwiastowanie P. Maryi. (Chł.)

3126. Marcin Czechowicz, Apológia do Ostafieia Wołowicza. w Łosku 1570.

(Czacki II. 22.—L. S.)

Jest to podobna, mówi Sobolewski, obrona Katechizmu Budnego: O Przednieyszych Wiary Artykułach, zob. wyżej N. 3094; wszakże czas, w którym było wydane, różni się bardzo od tamtego, chybaby było dawniejsze tegoż Katechizmu wydanie.

3127. Rozsądek na wykład Katechizmu Księdza [illegible]wła Gilowskiego Jego [illegible]ości Panu Stanisławo[illegible]szyckiemu z Lićławicz uczyniony. Roku od narodz. Syna Bożego 1580 Mesiąca (*sic*) Septembra dnia 20 skończony. Drukował Alexander Turobinczyk 1581. 4. *129 kart i 1 na początku.* (L. S.)

Nazwisko Turobinczyk jest zmyślone; Druk. Alex. Rodecki.

(Ban. H. D. K. P. I. 376.)

Na karcie loznej 12 wierszy do Czytelnika. List przypisny Stanisł. Taszyckiego do Stanisława Szafranca z Pieskowej Skały Kasztelana Sędomirskiego, datowany z Lićławicz 20 Stycznia 1581 roku. Na końcu dzieła podpis autora: W. M. życzliwy brat w Panu Marcin Czechowic, sługa Jezusa syna Bożego. W Lublinie 20 Septembre r. 1580. (L. S.)

Lelewel (II. 211.) wymienia autora Antoniewicza.

3128. Odprawa przeciwko iadowitym potwarzom Marcina Czechowica, ktore wypuścil na wykład Katechizmu K. Pawła Gilowskiego. Przez K. Pawła Gilowskiego krotko a dowodnie napisana. w Zeymach r. 1605. 4. *88 kart.*

Po przemowie list od Stanisława Szafrańca z Pieskowej Skały do Stanisława Taszyckiego z Lielawic, odpisując mu na list, który pisał przy Marcina Czechowica Rozsądku. (Bibl. Słuc.)

3129. Dantziger Lehrer Erklärung über den Catechismum Lutheri. Dantzig 1648. 8. (Cat. Janss. 1702.)

Jedno tylko było to wydanie. (Acta Hist. Eccl. nost. temp. VI. B. p. 754.)

3130. Auszug aus der Erklärung des Catechismus Lutheri. Dantzig. 12.

Kilka było wydań. (Acta Hist. Eccl. nost. temp. VI. B. p. 754. nota.)

3131. P. Caroli Kreitzen S. J. (Defensio Catholica opposita catechismo Lutherano.) Brunsbergae 1649. 12. *po niemiecku.* (Nies.)

3132. P. Caroli Kreitzen S. J. (Contra Catechismum Lutheranum). Brunsgergae 1652—3.) 4. *2 tomy, po niemiecku.* (Nies.)

3133. Johannis Botsacci, Erklärung des Catechismi Lutheri. Dantzig 1676. 3. (Cat. Janss. 1679.)

3134. Catechismus Lutheri ex verbis Lutheri catholice loquentis. Olivae 1684.

Jest to pismo Jezuity Antwerpskiego Teodora Moreta.

3135. Samuel Schelguigen Catechismus-Reinigung, von Betrug der Bäpstler. Dantzig, 1684. 12. *Zob. Noty.* (Cat. Janss. 1686.)

---

c) *Apologja i Kontrowersja.*

3136 a) Enchiridion locorum communium adversus Lutheranos Joanne Eckio autore. *Na końcu:* Excussum Cracoviae per Hier. Vietorem 1525. 4. *32 kart nieliczb. Na początku i na końcu Wizerunek N. Panny.* (L. S.)

b) — — Cracoviae per Hieronymum Vietorem. An. 1.5.2.5. 8. *55 kart nieliczb.* (L. S.)

3137. De doctrina et moribus Sectae Luterianae Georgii Wicelii, Praeclari Coloniensis Theologi, Libellus. Excusum Cracoviae per Florianum Unglerium, A. M.D.XXXII. die sexta Augusti. 8.

Przypisanie Jana Cervus Tucholiensis Piotr. Tomickiemu Biskup. Krakowskiemu. (Janoc. I. 37.)

3138. Anacephaleosis flosculos monogrammos ex Progymnasmatis Christophori Endorfini selectos complectens. Auctore Gregorio Shamotulino Doctore Jurium, Archidiacono Posnanien. Nouem distincta articulis quorum elenchus huius pagelle alterum latus demonstrat.

Veritas sub equo iudice vincit.
Virtuti omnia parent.

Herb Latalskiego naówczas Biskupa Poznańskiego. b. m. 8. 29 kart nieliczb.

Zamiast zwyczajnego podpisu drukarza, na końcu są dwa wiersze:

Loco ignomine est apud indignum dignitas,
For... ...trea est, que cum splendet, frangitur.
Anno D...

W odezwie do Czytelnika uwiadomia autor, że gdy go Latalski zrobił Archidjakonem Poznańskim, poczytał za powinność swego urzędu wejrzeć w książki, których młodź świecka i duchowna w szkołach używała. Zdawało mu się, iż znalazł nażywała. Zdawało mu się, iż znalazł naziona herezji w Progymnazmatach Hegendorfina, i dla ochronienia tejże młodzi od ukrytego jadu, pisał przeciwko niemu (L.S.)

3139. Querela Eloquentiae. Helleborus, Gregorio Schamotulano, Archidiacono Posnensi, non satis compoti mentis, paratus a Christophoro Hegendorffino. Cui accessit Farrago errorum pudendorum, eiusdem Archidiaconi Posnensis, et in rebus Sacris, et Jure. Explicantur autem, in hoc libello, et leges multae, et iura pontificia, loca Sacrarum scripturarum et alia non indigna cognitione. Impressum Vit-

tembergae per Josephum Klug. An. Dom. M.D.XXXVI. 8.

W *Querela Eloquentiae* mowa obrócona jest do Andrzeja Comitem a Gorca Kasztelana Kalisk.— *Helleborus* przypisane Stanisławowi Bratkowskiemu. (Janoc. I. 113.)

3140. Vincula Hiipocratis (*sic*) ad alligandum caput Cristophori Endorfini gyrgatum spirantis, per Gregorium SHAMOTULINUM : Artium et Jurium Doctorem Archidiaconum Posnan. sibi pro Helleboro fabricata. Excusum Cracoviae per Florianum Vnglerium Anno M.D XXXVI. 8. *44 kart nieliczb. Zob. Noty.*

3141. Vincula Hippocratis nova. Cracoviae Fl. Ungler. 1536. 8. (Kat. Ju.)

3142 a) Speculum haereticorum Fratris Ambrosii Catharini POLITI Senensis Ordinis Praedicatorum.— Impressum Cracouiae per Joannem Haeliz neochristianum. Anno domini M.D.XL. 8. *44 kart nieliczb.*

Przypis. Piotr. Gamratowi Bisk. Krak.— Druk łaciński.—Na odwrocie tytułu holcsztych wyobraża Chrystusa na krzyżu. (L.S.)

b) Speculum haereticorum Fratris Ambrosii Catarini POLITI Senensis Ordinis Praedicatorum. *Na końcu:* Impressum Crac... per ... Anno 1546. Hieronymum Vi..., *druk łaciński.* 8. *46 ka...* (L. S.)

c) — — *t. r.* Cracovię apud Joh. Haelicz. 8. (L. S.)

W Dedykacji, Marcin Sporn Teol. Professor, Prowincjał Polski, Dominikan, pisze o sobie, iż będąc na generalnej Kapitule w Rzymie, tam poznał się z Kapłanem tegoż Zgromadzenia Ambrożym Politus, który na początku reformacji przeciw Lutrowi wystąpił. Sporn zachęcał go do rozpoczęcia z nim na nowo walki, ale nie mogąc tego wyjednać, dobrał się do rękopismów jego, i za powrotem do Polski wydał to pismo. (Janoc. Nachr. I. 20.)

3143. Reverendissimi Domini D. Thomae de Vio Caietani, Cardinalis Sancti Xysti, adversus Lutheranos Opuscula: uidelicet,

De fide et operibus.
De communione:
De confessione.
De satisfactione.
De inuocatione sanctorum.

Ejusdem Responsiones ad XVII. quaesita, in usum lectorum, etiamnum addidimus, quod sane bonam Theologiae partem complecti viderentur. Cracoviae. Apud Viduam Floriani Vnglerii. M.D.XXXXIIII. 8. *78 str. liczb. i 2 karty na przodzie.*

Przypis. Papież. Klemensowi VII. 16 wierszy łacin. na pochwałę dzieła. Druk cursive. (L. S.)

3144. Philippus ARCHINTUS Christiana de fide et Sacramentis contra haereticorum id temporis errores explanatio. Accessit praeterea edictum Caroli V. Caesaris cum articulis quibus docetur fidei et religionis christianae vera observantia. Apud Hieronymum Vietorem. Anno M.D.XLV. 8. *158 str. liczb., 10 kart na przodzie i 11 kart na końcu nieliczb. Druk łac.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3145. D. Stanislaus RAPAGELLAN. De Ecclesia eiusque notis. Regiomonti (1545?) *Zob. Noty.*

3146 a) Marcin KROMER O wierze y o nauce Luterskyey. Rozmowa Dworzanina z Mnichem. *Na końcu:* Wybiyano w Krakowye pzez (*sic*) Łazarza Andrysa, Lata Bożego, 1551. 8. *51 kart nieliczb.*

Na tytule rycina wyobraża okręt z żaglem rozpiętym, a w okręcie człowieka.

Czego sye Krzesciyanski człowyek dzyerżeć ma. Mnicha z Dworzaninem Rozmowa wtora.— Cum Gratia et Privilegio Lazarus Andreae excudebat. LII. (to jest 1552). 8. *87 kart.*

Tytuł piękną obwódką drukarską ozdobiony.

O Koscyele Bożym albo Krystusowym. Mnicha z Dworzaninem rozmowa trzecia. Łazarz Andrysowic w Krakowye wybiyał. LIIJ (1553). 8 *124 kart nieliczb.*

Równie piękna lecz odmienna ozdobka na tytule.

Wszystkie gockim drukiem bujnym. Przed każdą rozmową jest odezwa Pisarza do Czytelnika. *Zob. Noty.*

O Nauce Koscyoła świętego Dworzanina z Mnichem rozmowa czwarta y ostateczna. W Krak.

przez Łazarza Andryso. LIIIJ. 8. *11 ark*. (*sign. L*).

Na końcu imie Drukarza jak na końcu pierwszej rozmowy. *Zob. Noty*.
(L. S.—Bibliot. Pol. 1826. T. I. 283 nast.)

b) Marcin KROMER. O Wierze y o nauce Luterskyey. Rozmowa Dworzanina z Mnichem (*rycina wyobraża okręt jak w edycji pierwszej*). W Krakowie przez Lazarza Yandrysa (*sic*). 8. *43 kart nieliczb*.

Jest to dialog pierwszy, niewiadomo czy inne wyszły.

Ostatnia karta Lij) zawiera z obu stron ryciny: z *jednej*, pół figury jakiegoś rycerza w zbroi, w prawej ręce miecz, w lewej jakąś wstęgę czy też pas trzymającego, który mu ponad głową przechodzi i w tyle się zwija i kończy. *Z drugiej*, rycina tu przyłączona. — Druk przedmowy w tém wydaniu tenże sam, jakim taż przedmowa i cała Rozmowa w pierwszém wydaniu drukowana.—Druk zaś Rozmowy nierównie drobniejszy, gocki.—Że to wydanie poźniejsze, dowodzi ortografja poprawniejsza, mianowicie mniej częste używanie litery *y*. (L. S.)

3147 a) De falsa nostri temporis et vera Christi religione. Libri duo primi de quatuor, polonica lingua ante octo et nouem annos conscriptis atque editis: nunc recens latina lingua donati, et aucti, Martino CROMERO authore Cum gratia et privileg. Caes. Maiest. Anno salutis 1559. *Na końcu tych dwóch ksiąg:* Impressum Dilingae apud Sebaldum Mayer. *37 ark. i dwie przemowy*.

Przedmowa do Ottona Truchsesa Kardynała i Biskupa Auszpurskiego datowana: Augustae Vindelicorum septimo Cal. August. An. 1559.

b) Martini CROMERI de vera et falsa religione colloquiorum liber tertius, qui est de ecclesia Christi, in duo divisus colloquia. Cum gratia et privilegio Caes. Maiest. Dilingae excudebat Sebaldus Mayer 1561. 4. *42½ ark*. (*tamże*)

Jest to tłómaczenie dzieła wydanego pod napisem: *Mnich*. — Dedykacja do Jakóba Puteus Kardynała datowana Viennae Austriae 12 Cal. Febr. 1561.

c) — — 1569. 4.
(Bibl. Heins. Pars I. p. 40.)

3148. Martini CROMERI Monachus siue Colloquiorum de religione libri quatuor, binis distincti dialogis. Quorum tres priores ab authore sic sunt aucti et recogniti sunt, ut merito novi dici queunt; quibus quartus totus jam recens accessit. Cum indice luculento. Coloniae, apud Maternum Cholinum. 1568. 8. *589 i 214 str. oprócz regestrów*.

Na odwrocie karty tytułowej jest List Piusa IV do Kromera, w którym donosząc mu o odebraniu przypisanego sobie dziełka: *De coelibatu Sacerdotum*, chwali jego gorliwość i naukę, i do pisania przeciwko heretykom zachęca. Data 9 Marca 1565 r.— Następnie Przedmowa do Piusa V. (L. S.) *Zob. Noty*.

3149. Opus elegantissimum, varias nostri temporis sectas et haereses ab origine recensens; a Stanislao HOSIO, Episcopo Varmiensi. Parisiis Joannes Foucherius. 1560. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1742. T. II. D. N. 7507.)

3150. Genealogia et successio Martini Lutheri, Quinti Evangelistae et Patris, qui genuit hos tot Evangelicos filios et familias, in orbe Christiano, Ecclesiae Dei et sibi mutuo rebellantes. Anno M.D.LXI. 4. *15 kart*.

Jakiś anonym przypisał ten Katalog odszczepieńców, od Lutra pochodzących, Janowi Przerębskiemu Arcybisk. Gniezn. *Zob. Noty*.

3151. Wizerunek Falecznego y Duchá, y nauki, y pismá, tych to od Lutera począwszy nowo Ewangelików: w ktorym iako we źwierciedle iáśnie obeyrzysz, onę Besthyą z wielą glow o iednym ciele, co ią wykonterfetował swięty Jan w swym obiáwieniu. *Na końcu*: w Krakowie w officynie Szárffenbergierow. 1561. 8. *56 kart*, i Przemowy Krześciańskiemu Czythelnikowi *5 kart*.

(Lel. Bibl. Ks. Dw. I. 105.)

3152. Stanislai CECHOVII, Concionatoris Lublinensis Apologia contra piam (si diis placet) Mathiae Brzozovij Defensionem. Ex qua Pius Lector, Pseudoevangelicorum imposturas et rectam Catholicorum fidem cognoscet. Cracoviae Apud

M. Siebeneicher. 1561. 8. *26 kart.* (L. S.)

3153. List do Oświeconego Pána, pána Mikołaiá Rádźiwiłá, w Ołyce y Nieswieżu Książęćiá Woiewody Wilenskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego Naywyszego Márszáłká y Káncierzá etc. Od Stánisłáwá Orzechowskiego Okszycá z Przemyskiey źiemi, przy Conclusiach przeciwko Heretykom wydánych. Z Łacinskiego na Polski ięzyk przełożony. (*Rycina, herb Topor*). 8. *Sign. A—C. Druk gocki. Zob. Noty.* (Lel. Bibl. Ks. Dw. I. 138.)

3154. Andreae Fricii Modrevii libri tres: quorum

Primus, de Peccato Originis.

Secundus, de Libero hominis arbitrio.

Tertius, de Providentia et praedestinatione Dei aeterna.

Ejusdem de Mediatore libri III.

Si quid hic dictum scriptumve contra veritatem, indictum inscriptumve esto. — Accessit, Narratio simplex rei novae et ejusdem pessimi exempli: simul et querela de iniuriis et expostulatio cum Stanislao Orichovio Roxolano. Cum rerum et verborum memorabilium indice copioso. *b. m.* 1562. 4.

Trzy pierwsze księgi: *de Peccato etc.*, zajmują str. 200.—Dalej idzie *Narratio simplex etc.* i ma paginacją 107—152. Trzy księgi *de Mediatore* p. 1—84. Regestru nie ma w tym exemplarzu, który jak widać źle jest oprawiony. (L. S.) *Zob. Noty.*

3155. Roye Ewanielicy naszego wieku po Krześciaństwie rozmnożoney, Książki wszem miłosnikom prawdy i słowa Bożego pożyteczne. Vidi praevaricantes et tabescebam. *Na końcu:* w Krakowie w Drukarni Mikołaia Szarffenbergera R. 1566. 8. *25 kart nieliczb. Druk gocki. Bardzo rzadkie* (L. S.) *Zob. Noty.*

3156. Albertus Laski, Responsum ad litteras Haereticorum. *b. m.* 1570. 8. (Kat. Elek. Sask.)

3157. Postępek Prawa Czartowskiego. w Brześciu Litew. 1570. 4. (L. S.)

3158 a) Stanislai Socolovii Concionatoris Regii Conciones duae, altera de vestitu haereticorum, altera de causis supremi Hierosolimitani excidii. Leopoli A. D. M.D.LXXVIII. *Na końcu:* Impressum in Officina Nicolai Scharffenbergii MDLXXVIII. 4. *5 ark.* (Ban. H. D. K. P. I. 390.)

b) Concio de vestitu et fructu Haereseon Stanislai Socolovii. Nissae Silesiorum. Anno 1578. Excudebat Joannes Cruciger. 4. (Ban. H. D. K. P. III. 137.—Nies.)

3159. Sebastianus Grabowiecki Martinus Lauter eiusque levitas. Crac. Typis Lazarianis 1585. 4. *74 str.*

Zdania Lutra w rzeczach wiary w łacińskim i polskim języku z wyrażeniem źródeł, z których są czerpane, przypisane Królowi Stefanowi. (Bibl. Ossol.—L. S.)

3160. Atheismi Lutheri, Melanchthonis, Calvini, Bezae, Vbiquetariorum, Anabaptistarum, Picardorum, Puritanorum, Arianorum et aliorum nostri temporis haereticorum. Duo item libri pestilentissimi Ministrorum Transsylvanicorum, cum thesibus Francisci Davidis, adversus sanctissimam Trinitatem refutati ab Antonio Possevino S. J. denique antithesis hereticae perfidiae, contra singulos articulos orthodoxae fidei. Vilnae in Litvania, apud Joannem Velicensem, An. M.D.LXXXVI. 8. *14 ark.*

Przypisał Królowi Stefanowi, Stephanus Bodonius nobilis Transsylvanus. uczeń Teologii Akad. Wileńskiej.

3161. Philosophia Lutheranorum et omnium huius temporis haereticorum, ab impietate illius diabolica, et versipelli promanantium, ad gloriam Dei et Ecclesiae ipsius defensam olim edita, nunc necessario repetita. Cracoviae, in Offic. Andreę Petricoviensis. 1588. 4. *6½ ark. Zob. Noty.*

3162. Melchior Parkovius: Artes et imposturae novi Evangelii Magistrorum Thesibus comprehensae. Posn. Typ. Joan. Wolrabi. 1589. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3163. Quaestiones de Haeresibus nostri temporis Andreae Volano ipsiusque fratribus Lithvaniae Ministris per Andream Jurgevicium Canonicum Vilnensem propositae, iussu— Ill. Georgii—Radziwill in lucem editae. Vilnae A. D. MDXC. 4. *22 str.*

Przemowa taki ma napis: Andreae Volano saniorem mentem, dat. Vilnae 1 Martii 1590.

(Jan. Exc. p. IV.—Baliń. Bibliot. Warsz. 1841. I. p. 478.)

3164. Questiyey kilkadziesiąt, albo Pytania Katholickie, o prawdziwym Kościele Pana Krystusowym, o Pismie S. y o rozlicznych błędziech y bluznierstwach Ewanjelikow dzisieyszych, Andrzejowi Wolanowi Ministrowi Litewskiemu przez X. Andrzeia Jurgiewicza Kanonika Wileńskiego ku rozwiązaniu podane y z rozkazania J. M. X. Jérzégo Radziwiła P. S. R. Kardynała, y Wileńskiego Biskupa, w Wilnie pierwey po łacinie wydane, A teraz z Łacinskiego na polski przełożone. W Krakowie wDrukarni Lázárzowey R. P. 1590. 4. *42 str.*

W przemowie tłómacza wyrażono, że wydali Ministrowie bezimiennie, bez miejsca i drukarza, jakiś Traktacik przeciw Kwestyom Łacińskim Jurgiewicza. Kwestyj tych jest 84.

(Wizer. Pocz. Nowy T. II.)

3165. Anatomia libelli famosi et scurrilis Andreae Volani Lwowcoviensis apostatae et praefecti Synagogae Calvinisticae Vilnensis. Per Andream Jurgievicium Canonicum Vilnensem. Jussu et authoritate Ill. et Rev.— D. Georgii D. M. tituli S. Sixti S. R. E. Presbyteri Cardinalis, Radziwil nuncupati, Episcopatus Vilnensis perpetui administratoris etc. in lucem ędita. M.D.XC.I. 4. *11½ ark.*

Przypis. Mikoł. Krzysztof- Radziwiłłowi Wojewodzie Trock., gdzie powiada, że przed ośmią miesiącami wydał: Quaestiones quasdam de nostri temporis controversiis, quas Volano, et aliis pestibus Lithvaniae proposui, na które dotąd oni nic nie odpowiedzieli. Zob. N. poprzedzający.— Po tytule: In stemma perditi nebulonis Tostii—Epigramma Pauli Zastepovii 20 wier., Eiusdem in eundem quod se Origanum dici voluerit 10 i 8 wier., Nicolai Siedlecii, in eundem Tostium 8 i 6 wier. łac., Hermolai Gravicii in Volanum eiusque maledicum poetam 22 wier., Martini Prawodicii in Volanum 6 i 6 wier.

Na zarzuty Wolana co do rodu Jurgiewiczowi czynione odpowiada, że ojciec jego uczciwego urodzenia ze Żmudzi, w Wilnie wychowywał się i kupiectwem bawił się.

3166 a) Ministromachia, in qua evangelicorum Magistrorum de evangelies Magistris et Ministris mutua judicia, testimonia, convicia, maledicta, irae, dirae, minae, furiae, execrationes, proscriptiones, condemnationes, et omnibus saeculis inauditi anathematismi recensentur per Stanislaum Rescium collecta. Cracoviae in Architypographia Regia et Ecclesiastica Lazari 1591. 8. *156 str. i 14 nieliczb.*

Przedmowa z datą: Andreioviae 4 Idus Martii 1591. — Siarcz. wymienia wydanie Jędrzejowskie (?) r. 1592.

b) — — Coloniae. Henricus Falckenberg 1592. 8.

3167. Judicium Andreae Volani de Libello quodam Stanislai Rescii qui inscribitur *Ministromachia*, ad D. Piasecium Societatis, ut vocant, Jesu in Collegio Vilnensi. Vilnae ultimae Dei patientiae Anno MDXCIII. 4.

Data na końcu: Ex Biutiscis 15 Octobr. 1592.—Piasecki odwiedzając Wolana był zostawił u niego to pismo Reszki, dla tego też Wolan do Piaseckiego pismo to posłał.

3168. Amica et succincta ad Stanislai Rescii Ministromachiam Responsio Philalethae Oxoniensis. *b. m. i r.* 8. *87 str.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3169. Mathiae Żydowski, Libelli Pseudo-Evangelici, contra Ministromachiam R. D. Stanislai Rescii, a quodam Guilelmo Philalete Oxoniensi scripti, brevis ac solida Refutatio. Posnaniae. *bez wyrażenia drukarni.* MDXCIII. 4. (Janoc. III. 405.)

Druk Wolraba.

3170. Joannis Krzuski Vindiciae quibus Guilelmi Philalethae responsio ad Ministromachiam Stanis. Rescii, contra refutationem Posnaniensem a criminatione vindicatur. *b. m.* 1593. 4. (L. S.)

Jest to pismo przeciw Żydowskiemu.— Siarczyński (I. 257.) autora nazywa Krzyckim.

3171. Adrian Junga S. J. Epistolae Joannis Capri solida confutatio edita ab Alberto Emporino. Posnaniae 1593. 4. (L. S.)

3172. Jan Turnowski. Poznaczenie niektórych kwestyi o Kosciele Bożym S. Kazania Ewanielickiego. *Dominic. 4. et 5. post Epiphan.* w Warszawie na seymie 1585.

Napisane z woli Stanisł. Pękosławskiego Starosty Malborskiego, (B. I. 255.) Zob. Olof. Poln. Liedergesch.

3173. Stanisław Grodzicki. Prawidło wiary haeretyckiey, to iest okazanie iż wodzowie kacerscy nie Pismo s. ale własny mozg swoy, za regułę albo prawidło wiary sobie maią. A przytym Pirwsza Centeria albo Sto iawnych fałszerstw w wierze, z obrony Postylle Kacerskiey, od fałecznego Proroka Grzegorza Żarnowca wydaney, zebranych, przez Daniela Lęncycyusza. Roku P. 1592. 4. *236 str. i iedna karta. Na przodzie kart 4. Zob. Noty.* (Bibl. Ossol.—L. S.)

3174. a) Ewanielik X. D. Stanisława Grodzickiego albo rozmowy Ewangelika z Ministrem. *Na końcu:* w Wilnie w Druk. Akad. Soc. Jesu. 1592. 4. *33 str.*

Sobolewski widział to bez karty tytułowej w Bibliotece Ossol. z napisem na końcu: w Wilnie w Druk. Akad. Soc. Jesu. 4. *33 str.*

b) — — w Krakowie, w Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka. 1602. 4. *16 kart nieliczb.*

Rozmowcy są: Minister i Ewangelik. Rzecz o tém, że niewłaściwie różnowiercy Ewangelikami się nazywają.

3175. Katholik X. Stanisława Ranizowskiego, Slugi Pana Krystusowego: Przeciwko Ewangelikowi X. D. Stanisława Grodzickiego, Societatis Jesu. Oseae 2. Sądzcie matkę waszę, sądzcie: abowiem ona nie żoną moią, ani ia mężem iey, niech odrzuci nierządy swoie od oblicza swego, y cudzołostwa swoie z pośrodku piersi swoich. 4. *100 str. prócz dedykacji.*

Przyp. Stanisł. Stadnickiemu z Zmiegroda. Ranizowski, o którym niema wzmianki w Siarczynskiego Obrazie Wieku Zygmunta III, żył za tego monarchy i był pastorem w Żołyni. (Józ. Łukasz. Noty.)

3176. Joannes Twardowski. Examen fidei Sectariorum. Vilnae. Typ. Acad. S. J. 1594. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3177 a) Synopsis novi Evangelie seu de doctrina, moribus, fructibus, characteribus, et horrendis atque implacabilibus in religione dissidiis Sectariorum huius temporis qui dici volunt Evangelici Libri tres vindiciis ministri Radeoviensis Caluiniani oppositi ab Hadriano Jungio Soc. J. Theologo.— Posnaniae M.D.XCV. 4. *498 str., 4 ark. na przodzie i 3 karty na końcu.*

Przypis. autora Stanisław. Karnkowskiemu Arcybiskup. Gniezn. — Po dedykacji i na końcu wiersze na sektarzów, Andrzeja Frusius S. J. i Andrzeja Krzyckiego (Cricius).

b) — — *tam.* 1597. ap. Vid. et Haer. Joan. Wolrabi. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3178. De Atheismis et Phalarismis Evangelicorum Libri duo quorum prior de fide, posterior tractat de operibus eorum. Auctore Stanislao Rescio Presbytero. Neapoli apud. J. Jac. Carlinum et Ant. Pacem. 1596. fol. min. *609 str. i 4 ark. na przodzie.*

Przypis. Królowi Zygmuntowi III. *Zob. Noty.*

3179. Jo. Christoph. Wendleri Dissertatio praeliminaris qua asseritur contra Stanislaum Rescium, Baronium etc. Lutheranos neque supprimere neque corrumpere scriptores. (Vogt, Catal. Libr. rar. Hamb. 1747. p. 577.)

3180 a) Quinti Evangelii Professores antiquissimi et celeberrimi Nullus et Nemo qui in ecclesia mathematica, fugitiva, latitante incognita et invisibili Protestantium: usque ad Lutherum, Zwinglium et Calvinum latuerunt e tenebris eruti per

Andream JURGIEWICIUM Canonicum Vilnensem. Vilnae excudebat Daniel Lancicius A. D. 1599. 4. *112 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Mikołaj. Krzysztof. Radziwiłłowi, Wojewodzie Trockiemu.— Wolana autor (str. 2) jako żyjącego wspomina.

b) — — Monasterii 1602.
(Sienk. Dod. do Bent.)

c) — — Monasterii Lambert Rassfeldt 1603. 12.
(Catal. des livres de la Biblioth. du Roy, Paris 1742.)

3181. Reformirter weitbehandter *Niemandt*, welcher zu erkennen giebt, wo die rechte oder unrechte Kirche gewest, und jetziger Zeit zu finden seye. Verdeutscht durch Joh. *Stamphium*. Mayntz, 1603. 4.
(Catal. Bibl. publ. Moeno-Francofurt. p. 180.— L. S.)

Z wyrazów tytułu pisma poprzedzającego: Nullus et Nemo, domyślać się można, iż to jest tłómaczenie pisma poprzedzającego.

3182. Benedictus MORGENSTERN. Tractatus de Ecclesia Domini Jesu Christi vera et Catholica et de Ecclesiis falsis hoc est Papatu, eius ortu et incrementis quaedam; et an is iure postulet restitutionem aedium sacrarum et redituum Ecclesiasicorum; item de Calvinistarum Waldensiumque Ecclesiis et horum in Religione Consensu Sendomiriae in Polonia A. 1570 fabricato. Francofurti ad Moen. 1598. 8. *Zob. Noty.*

3183. Okazanie tego, iż ci ludzie, którzy w Krolestwie Polskim, y w Wielkim Xięstwie Litewskim pospolicie Ewanielikami nazwani są, ktorzy skuteczney pobożności naśladowcami być chcieli, powinniby się do Zboru tych ludzi przyłączyć, którzy w tychże narodziech fałszywie i niesłusznie Ariany i Ebionitami nazywani bywaią. W Rakowie, 1600. 4. *62 str. i 3 karty.*

Rzadkie pismo; bezimienne. (L. S.)

3184. Joan. Demetr. SOLIKOWSKI Verus Martini Lutheri triumphus. Cracoviae 1604.

Wiersze przeciw pismu jakiegoś Luteranina wydanemu r. 1568. wydał Maciej Sisinius (Zyzniewicz) i przypis. Szymon. Rudnickiemu Sekret. Kor.
(Siarcz. II. 387.)

3185. Apologia przeciwko Luteranom: Zwinglianom, Kalwinistom, Nowokrzczeńcom: Przez X. Andrzeia WARGOCKIEGO pilnie napisana, y do druku podana. w Krakowie w drukarniey u Wdowy Jakuba Siebeneychera, 1605. 4. *542 str., 14 kart regestru i 9 kart na przodzie.*

Przedmowa do Piotra Tylickiego, naówczas Biskupa Kujawskiego, Nominata Krakowskiego. W przedmowie tej na końcu wyraża: Miałem to dawno uczynić y na woli moiey nic nie schodziło, ale in eam aetatem incidimus, qua facilius est libros scribere quam imprimere. Hier. Powodowski Kan. Krak. zastąpił koszta druku.— Dzieło pracowicie dokonane. (L. S.)

3186. Friderici BARTSCII Braunsbergensis de Societate Jesu, in Evangelia adventus et quae sequuntur Dominicarum Commentationes. Ad eos potissimum, qui inter Haereticos degunt, iuvandos, ordinatae. Cum indice triplici. Scripturarum, quae passim explicantur, rerum praecipuarum, et Evangeliorum Dominicalium quae hic tractantur. Cracoviae in Offic. Nicolai Lobii, 1607. 8. *793 str., 19 kart regestrów na końcu i 8 kart na przodzie.*

Dedykacja do Piotra Tylickiego Biskupa Krak., datowana z Krakowa, i przedmowa do Czytelnika. (L. S.)

3187. Proca na ministry y na wszystkie heretyki, z piącią Dawidowych kamieni w tobole. Z ktorey, tak stary iako y młody człowiek, Kalwina, Lutra, Trydeitę, Pikarda, Aryana etc. prędko pożyie. Przez Xiędza Marcina przed tym Plebana Kleckiego, teraz Proboszcza w Mieyskiey Gorce, nowo urobiona. Do tego przydany iest niezgodny, y inszych Heretyckich dziełow (sic) *Appendix*: ktory z podziwieniem i chętliwie, każdy czytać będzie. w Krak. u Wdowy Jak. Sibeneychera, 1607. 4. *114 str.*

Na czele jest: 1) Prolog wierszem, 100

wier. 2) Declaracia dla czego się tu pisma, albo dowodow z Doktorow s. nie używało, tylko pisma szczerego z Bibliey, tak Starego, iako nowego Zakonu. 2) 34 wiersze na herb Nałęcz. 4) Przedmowa do Andrzeja z Czarnkowa Czarnkowskiego Woiew. Kaliskiego. (Tu historja tego domu opisana). 4) Przedmowa do Czytelnika. (L. S.)

3188. **Summariusz Prawdy Katholickiey w przednieyszych sporach ktore ma Kościoł Święty Apostolski z teraznieyszemi kacerstwy pisany Przez X. Woyciecha Słupskiego Archidyakona Włocławskiego, z odpowiedzią na potwarzy y bluznierstwa Macieia Rosentreter jakiegoś w Turmieiu Ministra. W Krakowie Bazyli Skalski drukował, R. P. 1607. 4.** *62 str. Bardzo rzadkie.*

Dedykacja do Pawła Działyńskiego Starosty Radziińskiego.— Słupski na jakiémś Kazaniu pogrzebowém w Tychnowach dowodził, iż Luterska wiara jest nowa i niedawna.—Na co ozwał się we cztéry lata Rosentreter i wydał: *Compendium* etc. (obacz N. nast.) Słupski ledwo w ośm miesięcy dostał to dzieło, i na nie odpisuje.—Na nowo przeciw Summarjuszowi Słupskiego powstał D. Mikołajewski i Jan Biskupski. Obacz niżej. (L. S.)

3189. **Compendium to iest Krotkie ogarnienie przednieyszych Capita naukiey prawdziwego Kościoła Ewangelickiego: y fałszywych a martwych ustaw Kosciola Papieskiego, wiernym zebrane i spisane, przez Macieia Rosentreter, Sługę Kościoła Chrystusowego. Drukowano w Krolewcu u Jerzego Neycken, Anno 1606. 4.** *34 kart nieliczb.*

Przypisanie: *Slachetnym Zacnym y Sławnym Panom, Parafiey Trumieyski.* Nazwiska tych parafianów wyliczone. (L. S.)

3190. **Syncrisis abo Zniesienie nauki Kosciola Rzymskiego z Ewangelicką w przednieyszych artykułach wiary powszechney Krześciańskiey. Przeciw Summariuszowi X. Woyciecha Słupskiego Archidiakona Włocławskiego. Spisane od X. Daniela Mikołaiewskiego, Sługi słowa Bozego. We Gdansku, Drukował Andreas Hünefeld. 1609. 8.** *562 str., na końcu 2 karty erraty i 7 kart na przodzie.*

Dedykacja: Andrzejowi Krotoskiemu z Krotoszyna Wojewodzicowi Inowłocławskiemu, Mikołajowi i Stanisławowi Latalskiemu Grabiom z Łabiszyna, Władysławowi Przyjemskiemu z Przyimy, i Mikołajowi Słupskiemu z Iwna, datowana z Radziejowa 1 Września 1608.—Do tego dzieła należą: *Sententiae Antiquorum Patrum in superiore libro polonico citatae, seorsim in gratium eorum, qui patrum lectione delectantur, latinae descriptae.* 157 str. Na końcu: Dantisci ex Offic. Typogr. Andreae Hünefeldi, anno 1610.

3191. **Rachunek Summaryusza Prawdy Catholickiey w przednieyszych Artykulech które ma Kosciol s. Katholicki z teraznieyszemi Kacerstwy, ku chwale Bożey y obronie kosciola swiętego spisany. Przez X. Jakuba Biskupskiego. w Laszczowie, 1610. 4.** *176 kart z jednej strony liczb. i 10 kart na przodzie.* (L. S.)

Przedmowa do Jana i Andrzeja Firlejów z Dąbrowicy, i Jana Kaszowskiego z Wysokiego.—W przedmowie wylicza 56 rodzajów herezyj kościoła Rzymskiego. Druk rzadki. (L. S.) *Zob. Noty.*

3192. **Crisis, to iest, Rozsądek Katholicki o nauce dzisieyszych Ewangelikow, Lutrów, Kalwinów, y inszych nowowiernych. X. Woyciecha Słupskiego archidiakona Włodzławskiego. 4.** *75 str. Zob. Noty.*

3193. **Odprawa na rosprawę, albo Examen Macieja Rosentretera Ministra w Trumie.... Xięstwa Pruskiego O Summariuszu Prawdy Katolickiey, przez X. Woyciecha Słupskiego Archidyakona Włocławskiego w Krak. u Mik. Loba 1610.**
(Kat. Ju.)

3194. **Wyprawa na Odprawę Wociecha** *(sic)* **Słupskiego, Archidiakona Włodzławskiego, przeciw prawdzie słowa Bożego, wydaną, Spisana przez X. Macieja Rosentretera Sługę prawdziwego Słowa Bozego. w Krolewcu, 1611. 4.** *Cały alfabet i 4½ ark.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3195. **Crisis to iest Rozsądek Katholicki: na Syncrisin Daniela Mikołaiewskiego, Ministra Zboru Kalwinskiego w Radziejowie. X. Woyciecha Słupskiego, Archid. Wło-**

cław. w Krak. w Druk. Mik. Loba, 1611. 4. *75 str.*

Dedykacja do Wawrzyńca Gębickiego, Biskupa Kujaw. i Pomor., Kancl. Koronnego.—Niesiecki IV. 135. wspomina Wojciecha Słupskiego herbu Topor, lecz go zowie Archidiakonem Kujawskim, poźniej Proboszczem Panien Zakonnych S. Norberta w Płocku; dodaje też, iż żył jeszcze r. 1634.—Pism nie wymienia.—Nie pewna czy to jest jedna osoba z Archid. Włocławskim? (L. S.)

3196. Swiente Odszczepieństwo Ewanielików, od Papieskich Katolików krotko opisane. Przytym Antichristomachia. Z pewną probą Pisma S. *b. m. i r. 1 ark.* (*Druk Wileński około r. 1608*).

3197. Droga Krotka y prawdziwa do pokazania błędow Heretyckich. Wydana przez X. Macieia Copecciusa. w Krak. w Druk. u Wdowy Jak. Siebeneychera 1609. 4. *3 ark.* (L. S.)

3198. List Czartowski Do Superintendentow y Ministrow Ewangelismu Luteranskiego. R. P. 1609. 4. *2 ark.* (L. S.)

3199. Judasz z potomstwem swoim albo Kronika rodzaiu y roboty Ministrow Heretyckich przez Hieronima z Brzan Przewodowskiego. w Krakowie w Druk. Bazyl. Skalskiego 1611. 4. (Ban. H. Dr. Kr. 449.)

3200. Martinus Smiglecius. Vana sine viribus ira Ministrorum Evangelicorum. Coloniae ap. Ant. Boelzerum 1611. 12. (Sienk. Dod. do Bent.)

Zaborowski w pismie: Defensio Missionis Sacerdotum, na ostatniej karcie recto, wymienia to pismo, i dodaje, iż to jest odpowiedź dana na pismo jakiegoś Kalwińskiego Ministra.

3201. Wierne a prawdziwe okazanie, ktory zakon a ktora Wiara od Pana Boga, i co Zakonu, a teyże to Wiary Pana Boga miłuią, a ktorzy go nienawidzą i od zakonu a wiary odstąpili i odstępuią, z dozwoleniem starszych zboru Ewanjelickiego wydane przez Piotra Wacheniusza 1612. 4. *75 kart.*

Przedmowa Bartłomieja Byttnera. Bandtkie H. D. K. P. I. 426. domyśla się że to wyszło w Łaszczowie.

3202. Refutatio Thesium D. Wolfgangi Frantzii, Theol. Doct. et Prof. Publ. in Acad. Witebergensi, quas ibidem *de praecipuis Christianae Religionis Capitibus* Anno 1609 et 1610 disputandas proposuit. Racoviae, 1614. 4. *462 str., 5 kart regestru na końcu, i 4 karty na przodzie.*

Na przodzie list do Akad. Witebergskiej i przedmowa do Czytelnika. (L. S.)

3203. Thom. Wegierscius. *Περικοπὴ* theologica *τῆς ορθοδοξίας* de vere Catholica sub uno capite Christo Ecclesia. (dissertatio academica). Heidelbergae 1616. 4. *31 str.*

Przypis. Rafeli Comiti de Leschno Castellano Wislicensi, etc. *ὀρθοδοξίας* defensori, piorum promotori, Musarum Patrono Singulari, Domino ac Maecenati suo. (L. S.)

3204. Monita Calvinistarum privata et publica, Generalia et specialia, ex libris illorum, dictis et factis collecta, in ordinem redacta explicata, Impulsu veritatis, zelo sanctae Fidei Catholicae, et odio impiae heresis Calvinianae. Auctore G. Crutio cive Sigeio.— Cracoviae typis Fran. Cesarii, A. D. m.dc.xvi. 4. *44 str.*

Autor jakiś polski Jezuita. (L. S.) *Zob. Noty.*

3205. Ambroży Jascius. Rózgi na grzbiet praedikanta Calwińskiego Mikołaja Symacha zmyślonego za głupi respons na przestrogi Calwińskie od Cruciusa wydane. w Pozn. w dr. Jana Wolraba. 1619. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3206. a) Theologia Antilogica Lutheranorum et Antilogia Theologica Calvinistarum seu Contradictiones de rebus Fidei quas Lutherani et Calvinistae in suis propositionibus, concordes, discordes, admittunt: deprehensae a P. Georgio Tyskievicio. S. J. In gratiam Scholae tam Lutheranae quam Calvinianae. Cracoviae. Andr. Petricovius. 1624. 4. *132 str. i 3 karty na przodzie.* (L. S.)

b) — — Coloniae. 1627.

3207. Martini Statii Lutheris Redivivis (*sic*) oder Lutheri Christenthumb. Thorn. 1626. 4. (Cat. Janss. 1684.)

3208. Fidelis persuasio de Lutherana religione fugienda, certis documentis eandem (caeterasque Evangelicorum sectas) non habere Christum Jesum authorem: nec consentire doctrinae apostolicae: nec inniti Patribus orthodoxam fidem profitentibus: sincere demonstrans. In gratiam Catholicorum facta per P. Joannem Paulum de Czarnkow, S. T. Lectorem, Majoris Glogoviae, S. Ord. Praedicator. Priorem. Glogoviae, Literis Joachimi Funccii. *b.m. i r. 4. 55 str. i ark. na przodzie.* (L. S.)

3209. Manualis controversiarum huius temporis de fide ac religione authore Martino Becano S. J. Theologo. Vilnae ex typogr. Acad. S. J. 1627. 8. *545 str. 3 kart na przodzie i regestr.*

Autor był spowiednikiem Króla Zygmunta III. r. 1610. i Rektorem domu Wileńskiego.

3210. Kontrowersye z Kalwinem i uczniami iego — przez Wieleb. Xiędza Marcina Bekana S. J. S. Th. Doktora napisane, teraz na polski ięzyk — przez W. X. Jozefa *Toloczkę* S. J. S. Theol. Dokt. i Aktual. w Akad. Wileń. Professora przetłumaczone R. P. 1769. Tomik I—III. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 1769—770. 8. *525, 277, 351 str. oprócz kart na przodzie i regestrów.*

3211. Walerian Wilcki. Hydra, abo wiara heretycka. w Warsz. w dr. Jana Rossowskiego. 1627. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3212. Jana Barklaiusza Paraenesis, to iest, Napominania y przestrrogi Nowowiernych, Ksiąg Dwoie. Przez X. Łukasza Gornickiego Kan. Wileń. i Warmieńskiego, Proboszcza Xięzkiego. Lek. J. K. M. w Krak. w Druk. Fr. Cezarego. 1628. 4. *263 str. i 10 kart na przodzie.*

Dedykacja do Eustachego Wołowicza Bisk. Wilen. na którego zlecenie dzieło przetłómaczone, a zaś pod iego herbem 10 wier. łaciń. Jana Brosciusza, który swoje tytuły tak wyraził: *Doctor Medicinae,* Ord. Astrol. Eloqu. Tylicianus, in Acad. Crac. Profess. Przekład dobry. (L. S.) Orygiual wyszedł w Rzymie r. 1617.

3213. Joan. Barclaii, Paraenesis ad sectarios huius temporis de vera Ecclesia, fide ac religione Gedani 1695. 12. (Cat. Janss. 1695).

3214. a) Lucas Opaliński. Polonia Defensa contra Barclaium Joannem ubi occasione ista, de Regno, genteque polona multa narrantur hactenus litteris non tradita. Dantisci sumptibus Georgii Försteri. 1648. 4. *138 str.* (L. S.)

b) — — 1750.

(Dzieje w Kor. Pol. Gornic. w Specyf. Lukubr. Gornic. N. VI.)

3215. Tomasz Elzanowski S. J. Niewiara *Heretykow* Polskich. w Lwowie 1631. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3216. Jac. Martini Vindiciae Ecclesiae Lutheranae contra Valeriani Magni Judicium de Regula credendi. Wittebergae. 1631. 8. (L. S.)

3217. M. Joh. Paul Felwinger Examen Disquisitionis: An Evangelici Pontificios, ac nominatim Valeriani Magni de Acatholicarum credendi regula Judicium refutare queant. Norimbergae. 1637. 8. (L. S.)

3218. Echo absurditatum demonstratum Valeriano Magno. Cracoviae 1640. 12. (Kat. Piar. War. 1822 p. 43).

3219. Huldryke a Neuefeld. Echo absurditatum. Cracoviae. 1646. (Siarcz. I. 306).

3220. Valeriani Magni Judicium de Acatholicorum et Catholicorum credendi regula. Viennae 1641. 4. (L. S.)

3221. Ulrici a Neufeld Judicium de Judicio Valeriani Magni super Catholicorum et Acatholicorum credendi regulam, sive Absurditatum Echo. Amstelod. 1644. 8.

Prawdziwe imię autora: Joh. Amos Camenius. Patrz Placci Theatr. Anonym. et Pseudonym. N 1905. (L. S.) Siarczynski (I. 306) mylnie przyznaje to pismo Valerianowi.

3222. Elephantutii Eversio demonstrationis ocularis loci sine locato etc. Bononiae 1645. 4.

Przeciw pismu Valeriana zwanego Magnus Kapucyna Warszaw.
(Ban. H. D. K. P. III. 235).

3223. Petri HABERKORNII. Anti-Valerianus id est Refutatio Valeriani Magni Mediolanensis Papistae Judicii de Acatholicorum et Catholicorum credendi regula. Gissae 1652. 4. (L. S).

3224. Joh. Conr. DANHAVER Gorgias Sophista in Waleriano Magno Capucino redivivus, seu Analysis Judicii Valeriani Magni de Acatholicorum et Catholicorum credendi regula; accessit Dialogus super praenominato Judicio etc. Argent. 1652. 4. (L.S.)

2225. Hermanni CORINGII, Responsio ad Valerianum Magnum, pro sua concussione fundamentorum Fidei Pontificiae. Helmstadii. 1654. 4. (Cat. Janss. 1679).

2226. VALERIANI MAGNI. De homine infami personato sub titulo Jocosi Severi Medii. Viennae 1654. 12. (L.S.)

2227. Joh. A. COMENIUS contra Valerianum Magnum Amsterd. 1658. (Bibl. Heins. p. 82).

Wszystkie te pisma pomieszczone tu dla tego, iż ten Walerian mnich kapucyn bawił czas długi w Polsce za króla Władysł. IV. i do jego małżeństwa z Cecylią Renatą wpływał.
(Band. Hist. Pol. T. II. p. 292. 2ej edyc.)

3228. O Exorbitancyach kazania dwoie przeciwko niewiernym heretykom, — y nowym politykom Wierze S. Katholickiey Rzymskiey y Duchowieństwu nieprzyiaciołom przez W. O. X. Fabiana BIRKOWSKIEGO Zak. Domik. — w Warszawie R. P. 1632. w Krakowie w Druk. Andr. Piotrkow. R. P. 1632. 4. *35 str.*

2gie Kazanie jest o wydziedziczeniu synów i córek, które do klasztorów wstępują.

3229. Exorbitancye .... Heretyckie, z Konfederatow. Kazania dwoie. Przytym Kwiat Opadáiący abo Nagrobek Gustawa Adolpha Krolá Szwedskiego, Gotskiego, Wándálskiego, Wielkiego X. Finlandskiego, X. Estoniey y Kareliey, Páná Ingryey. Przez W. O. X. Fábianá BIRKOWSKIEGO, Zakonu Dominiká S. Kaznodzieyskiego. w Krakowie w Dr. Andrzeia Piotrkowczyka. R. P. 1633. 4. *55 str. oprócz Przemowy do X. Jozefa Velamina Rutskiego Archiepiskopa y Metropolity Kiiowskiego i t. d. 3 karty.*

3230. Josuae STEGMANNI Contraversiarum de Ecclesia viatorum dodecas, quod Ecclesia Pontificia deserenda sit et Lutherana capessenda. Rintelii, Petrus Lucius. 1641. 4.
(Catal. des livres de la Biblioth. Du Roy Paris. 1752. T. III. D2. N. 530).

3231. Παραβαλλέταιρος hoc est: Falsa Sodalitas Calvinianorum in A. invariata confessione. II. D. Joh. Crocii, pro illa inania argumenta. III. Colloquii Lipsiensis 1631. perversa interpretatio. IV. Repetitio vitiorum Philippicae varietate Confessionis (scriptae?) — autore Johan. BOTSACCO D. Gymnasi Gedan. rectore. Gedani typis. G. Rhetii M.DC.XXXVI. 12. *113 str. i arkusz na przodzie.*

3232. Quaestio num ad Regnum Dei possidendum necesse sit in nullo peccato Evangelicae doctrinae adverso manere? contra Balthasarem Meisnerum Theol. D. et in Acad. Witteb. Prof. P. a Jona SZLICHTINGIO à Bukowiec disputata. Typis Pauli Sternacii A. D. 1635. 8. *112 str.* (B. Horodec.)

3233 Quaestiones duae, una num in Evangelicorum religione dogmata habeantur, quae vix ullo modo permittunt ut qui ea amplectatur, nullo in peccato perseveret; altera, num in eadem religione quaedam concedantur Christi legibus inconcessa: contra Balthazar. Meisnerum a Jona SCHLICHTINGIO disputatae. Paul. Sternacius. 1636. 8.
(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy Paris 1752. T. III. D2 N. 2525).

3234. Jonae SCHLICHTINGII de SS. Trinitate de moralibus Veteris et Novi Testamenti praeceptis, itemque de sacris Eucharistiae et baptismi ritibus, adversus Balth. Meisnerum disputatio 1637. 8. (l. c. N. 2526).

b) — — 1639. 8. *948 str.* (Vogt. Catal. Libr. rar. Hamb. 1747. p. 614).

3235. Laurentalia Rigensia contra Praedicantem haereticum. Vilnae 1638. 8.

W Biblioth. Script. Societ. Jesu, to pismo raz jest przyznane Jan. Rywockiemu S. J., drugi raz Kuhnowi także Jezuicie. (Nies.)

3236. Clagius. Anticyras Pruteno-Praedicanticas: e quibus Sectariorum Ministris, qua Regiomonti, qua in reliquo Prussiae Ducatu Ecclesiam Christi Catholicam maledice, contumeliose, mendaciterque incessere solitis; potissimum vero *Abrahamo Calovio* decem crassiores errores famoso libello, Eidem Ecclesiae thrasonice, pueriliter, fatueque obiectanti, *Recipe,* salubri iuxta ac necessario consilio temperatum; *Corollariis* ad singulorum errorum *Ἀντικατηγορίαν* et Confutationem, ex ipsius Calovii ore calamoque petitam, adnexis; et amica Praefatione ad Illustres Academicos Regiomontanos necessario praemissa. Nicopoli. Anno MDCXL. 8. (Jan. Exc. 26).

Clagius był rodem z Warmii z miasta Allenstein, uczył grammatyki, retoryki i filozofji w Pułtusku, w Wilnie teologii. Rządził Collegium Nieświzkiem a w Brunsbergu był prefektem Seminarjum duchownego. Znajdował się też na Colloquium Toruńskiem. Umarł w Ressel r. 1664.

3237. Clagius. Aristarchus ad Illustres Academicos Regiomontanos. Coloniae apud Henricum Krafft. Anno M.DC.XLIII. 8. (Jan. Exc. 27).

3238. a) Julii Caesaris Coturii S. J. Demonstrationes Lutheranam Ecclesiam non esse veram. Lesnae Polonor. Typis Vigandi Funccii. 1641. 8. (L. S.)

b) — — Nissae Typ. Joan. Schubart. 1642. 8. (L. S.)

3239. Vindiciae quaestionum aliquot difficilium et controversiarum in theologia, oppositae Theologi cuiusdam absurdae opinioni de Christo mediatore, et potestate Dei in creaturas. a Joh. Szydlovio Franekerae Ulder Balck. 1643. 12. (Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy Paris 1752. T. III. D2. N. 932).

3240. P. Caroli Kreitzen S. J. (Catholicum Cavete contra Evangelicum Cavete Ministri Gedanensis). 1648. 8. *po niemiecku.* (Nies.)

3241. P. Caroli Kreitzen S. J. (De fonte venenato doctrinae Lutheranae et salubri fonte Catholicorum). Vilnae 1648. *po niemiecku.* (Nies.)

3242. P. Caroli Kreitzen S. J. (Glossa super defensionem honoris Joannis Crameri Ministri Gedanensis). 1650. 4. *po niemiecku.* (Nies.)

3243. P. Caroli Kreitzen S. J. (Catholicum fidei scutum contra scutum cuiusdam Livonis haeretici). Brunsbergae 1650. 12. *po niemiecku.* (Nies.)

3244. Antidotum albo Lekarstwo dusznę przeciwko Apostaziey lub odstąpieniu od prawdy na iednym fundamencie Pism SS. ugruntowaney, przez X. Woyciecha Węgierskiego Kaznodzieie y Superattendenta Zborow Ewangelickich Distryktu Krakowskiego, ktore teraz powtornie drukiem publikuie y ogłasza X. K. H. K. K. Z. E. P. K. w Krolewcu u Hartunga 1750. 8. *280 str.* (B.)

Pierwsze wydanie wyszło zapewne około połowy wieku XVII.

3245. *Antidotum contra Antidotum* abo zbawienna przestroga, że Lekarstwo duszne przeciwko apostazyi przez Woyciecha Węgierskiego niegdy Superintendenta Zborow Ewangelickich sporządzone y wygotowane teraz świeżo w Królewcu R. P. 1750 drukiem publikowane y ogłoszone, iest wierutną dusz trucizną, dana wszystkim wobec i z osobna Boga kochaiącym i zbawienia wiecznego sobie życzącym od X. Jana Poszakowskiego S. J. Teologa z szczerey miłości y gorliwości pozyskania Boga y szczęśliwey wieczności dusz naydroższą krwią Jezusową odkupionych dla zbawiennego dusz ludzkich pożytku do druku podana. — w Wilnie w Druk. Akad. S. J. A. D. 1754. 4. *282 str. i 3 kart na przodzie.*

3246. Colloquium Charitativum, abo Rozmowa braterska Polaka Reformata, z Mazurem Starym Katholikiem, o pewnych rzeczach w Wierze. Przez W. X. Albrachta Sikranskiego, Plebana Suincołąckiego, szczyrze wypisane. W Krakowie, w Druk. Wdowy y Dziedzicow Fr. Cezarego. 1652. 4. *272 str. i 2 kart na przodzie.* (L. S.)

3247. Johannis Maccovii, Distinctiones et regulae theologicae ac philosophicae. Franequerae 1652. 12. (Cat. Janss. 1679).

3248. O niektorych rożnicach wiary ktore między Katholikami y Ewangelikami zachodzą. Theologa z Ministrem rozmowy ku przestrodze tak Katholikow iako y Ewangelikow przez X. Woyciecha Koiałowicza S. J. — napisane. w Wilnie w Druk. Akad. S J. R. mdcliii. 4. *110 str. i 2 kart na przodzie. Zob. Noty.*

b) — — w Kaliszu. 1758. 4. (Chł.)

3249. Echardi Henrici Lutherani Scopae dissolutae, seu fasciculus eius controversiarum succincte refutatus, et quadraginta publicis disputationibus in Academia Francqueriana dissolutus a Nicolao Arnoldo Theol. Professore. Franekere excudit Idzardus Bakk. 1654. 8. *640 str. oprócz dedykakji i przedmowy.*

(Catal. Biblioth. Hungar. Com. Széchenyi. Supplem. I. p. 132).

3250. P. Caroli Kreitzen S. J. (Indefensus Lutherus per Joannem Millerum Praedicantem Hamburgensem defenso oppositum) Brunsbergae 1655. *po niemiecku.* (Nies.)

3251. Przyczyny dla ktorych przodkowie nasi opuściwszy Kościoł Rzymsky do prawdziwego y starożytnego kościoła Bożego na Chrystusie Jezusie y słowie iego świętym ufundowanego przystąpili i dla ktorych potomkowie tychże Przodkow niewracaiąc się więcey nazad do Kościoła Rzymskiego w Kościele Bożym prawowiernym powinni trwać i zostawać aż do śmierci. *b. m.* 1659. 4.

(Józ. Łukasz. Noty).

3252. Schrifftmässige Gegenstellung der Lutherischen und Jesuitischen Religion etc. Verfertiget von D. Joanne Maukischen SS. Theol. Prof. Publ. Gymnasii Dantiscani Rectore, und Pastore zur H. Dreyfaltigkeit. Dantzig Druckts und verlegts David-Friederich Rhete, im Jahr Christi 1664. 12. *84 i 639 str. i regestra.* (L. S.)

3253. Verlohrner Sturm Joan. Botsacci wider den Grundfest Elia Schilleri. Braunsberng 1649. 12. (Cat. Janss. 1702).

3254. Adam Pisetzki. De Religione. Francofurti 1672. 12. (Bibl. Slus. 124).

3255. a) Fascinus a Luthero, Zuinglio, Calvino aliisque haeresiarchis tot animabus, populis, provinciis iniectus seu fraus eorundem Haeresiarcharum — detecta per Joan. Kwiatkiewicz S. J. Theol. Typis Monast. Oliven. A. D. m.dc.lxxiii. 12. *22¼ ark.*

Przypis. Stanisł. Jan. Jabłonowskiemu Wojewodzie Rusk. który koszt na druk łożył datow. z Jarosławia 19 Aug. r. 1672.

b) — — Editio altera 1683. 12.

Przypis. Władysław. Doenhofowi Wojewodzie Pomorsk. — Jana Augusta Hoffmana Cystersa, datow. z Oliwy.

3256. Jasna droga, otworzona dla prostych sercem, w ktorey iest odpowiedź na wszystkie wątpliwości i zarzuty, które w nich powstaią przeciw swiatłości i prawdzie etc. przez Stefana *Krispa.* Drukowano w Amsterodamie u Krzysztofa Kunrada, r. 1678. 4. *16 str.*

Na końcu iest data: w Ipswigh, w więzieniu, miesiąca trzeciego 1678. (L. S.)

3257. Vox Clamantis in Deserto, a Lutheristis, Ecclesiae Catholicae Paradiso. Seu Fides et Secta Lutherana in quaestionem vocata. Authore A. R. Joanne Otrembus, Praeposito Zychlinensi. An. D. md.lxxx. Cracoviae ex Offic. Schedeliana. 8. *15½ ark. Rzadkie. Zob. Noty.* (Janoc. Nachr. II. 71).

3258. a) Joan. Franc. Hacki S. J. Sanctus Joannes Chrysostomus a Lutheranismo vindicatus Monasterii 1682. 4. (Bibl. Slus. p. 57).

b) Divus Joannes Chrysostomus Aureus Ecclesiae Christi Doctor, Romanae Catholicae veritatis Oecumenici Concilii Tridentini Decretis firmatae incorruptus Assertor, a Lutheranismo, cuius eum Joan. Friderius Mayerus D. Grimmensis reum conficto nomine fecit, et falsis argumentis probavit lib. edito Anno D. 1680. Vindicatus. Per Joannem Franciscum Hacki S. J. Theologum anno a primum coeptis Humani Generis Vindiciis M.DC.LXXXIII. Typis Monasterii Olivensis S. Ord. Cist. Imprimebat Georgius Franciscus Fritsch, Factor. 4. *216 str. 6 kart na przodzie i dwie na końcu.*

Dedyk. Andrzejowi Chryzostomowi Załuskiemu, Sekretarzowi Koronnemu etc. Pismo Mayera ma taki tytuł: Chrysostomus Lutheranus Orthodoxae Veritatis adversus Decreta Concilii Tridentini Assertor Georgii Heidelbergeri Lojolita Chrysostomo Papistae e diametro oppositus, Grimmae sumptibus Joh. Bilkeni Bibliop. Jenensis. Excudebat Wolfg. Christoph. Kramerus. A. O. R. 1680. 4. (L.S.)

3259. M. Samuel Hentschel. Des Tauben Ohr, oder christlicher Unterricht so am Gehör presshaft. Wittenberg 1681. 8.

Hentschal był rodem z Leszna r. 1635. um. tamże r. 1690.

(Acta Hist. Eccl. A. 1742 p. 196).

3260. Samuel Schelguigen, Unterricht auff die Fragen des sogenandten Erforschers der Warheit. Dantzig 1680. 4. (Cat. Janss. 1682).

3261. Scrutinium veritatis fidei quo in prima parte — inquiritur annon universarum a Romana Catholica Ecclesia, atque inter sese dissidentium huius temporis religionum, ex uno omnium principio — nullitas manifiste sequatur. In secunda vero parte veritas Fidei solius Romanae Catholicae stabilitur. Per R. P. Joannem Franciscum Hacki S. J. Theologum. Anno—1681. Typis Monasterii Olivensis S. O. C. imprimebat G. F. C. Fritsch. 4. *280 str. ark. na przodzie.*

Przypis. Bonawent. Madalińskiemu Biskup. Władysław. Jeśli pismo powyższe Schelguiga wyszło rzeczywiście r. 1680, możnaby wnosić, że Hackiego dzieło wyszło już przed rokiem 1680.

b) — — *tam.* 1682. 4. (Cat. Janss. 1682).

c) — secundis curis, — 1691. 4. (L. S.)

3262. Samuelis Schelgnigii, Examen Scrutinii veritatis iterati. Dantisci 1682. 4. (Cat. Janss. 1699).

Była to zwyczajna dysputa przeciw Hackiego pismu, którą jakiś Köhler odprawiał. Przy niej były wiersze pochwalne; wiersze te skrytykował X. Łukasz Markiewicz. Zob. N. nast. i dalszy zawierający odpowiedź Markiewiczowi.

3263. Lucae Markiewicz, Examen scrutinii veritatis fidei, ad prolegomena Schelguigii institutum. Posnaniae 1683. 4. (Cat. Janss. 1699).

3264. Purgatorium Bombyliae Criseos, in quo Criticus sine Crisi, idemque Parochus Więcborgiensis R. D. Lucas Markiewicz a mendis, vitiis, convicus, scommatibus, quibus non ita pridem quibusdam Gymnasii Gedanensis Civibus nescio quas turpitudines et injuriarum maculas adspergere ausus est, ne poenas impudentissimorum Conatuum in suo olim Purgatorio luat, mature purgatur etc. eidem justae Retaliationis ergo dedicatum a Vindicatore Commilitonum quondam suorum Nicolao Friedhold, Impr. God: Anno M.DCLXXXIII. 4. *2½ ark.*

Dołożone tu są na końcu tak wiersze pochwalne Gdańszczan przy Schelguiga Examen pomieszczone, jak i krytyka Markiewicza pod napisem: Crisis in Corybanticam Poesim Examini Schelguigiano Scrutinii Veritatis Fidei praefixam. Na końcu podpis: Vindicans honorem Rever. Patris in Christo Joannis Francisci Hacki, Professoris olim sui, hanc Crisin in tessaram grati animi scripsit Lucas Markiewicz Parochus Więcborgiensis. (L.S.)

3265. Verthädigunng des alten Glaubens wieder den Verfasser der Erforschung der Warheit. Dantzig. 1683. 8. (Cat. Janss. 1702).

3266. Statera veritatem transgressa subversa. 1685. *b. m.* 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3267. Regia via omnes dissidentes in religione Neo-evangelicos ad Orthodoxam et Salvificam Christianae fidei veritatem perscrutandam, inveniendam et amplectendam manuducens, pro majori elucidatione Scrutinii veritatis fidei divinae, proposita per Joan. Franc. HACKI Soc. Jes. Theologum. 1689. Prostant Gedani apud Aeg. Janssonium a Waesberge. 4. *216 str.*
(Bibl. Universelle de l'année 1689. Vol. XIV. p. 475. L. S.).

3268. Joan. Franc. HACKI. Apologeticorum pro Scrutatore Veritatis fidei. Pars I. Typis Monasterii Olivensis 1690. 4. (L. S.)

3269. Statera Justitiae qua iudicium de scrutatore veritatis nomine Calvino-Reformatorum male formatum expenditur, ac in melius reformatur. Typis Monasterii Olivensis. 1691. 4. (L. S.)

3270. Alphabetum rozmaitym Heretykom niewiernym dla ich nauczenia y nawrocenia do Wiary Katholickiey od Prawowiernych Katholikow napisane y w Czernihowie R. 1681 Miesiąca Junia d. 23. w Typographiey Przeoświec. w Bogu J. M. Oyca Łazarza Baranowicza prawosławnego Archiepiskopa Czernihowskiego y Nowogrodzkiego y wszystkiego Siewierza za Je. Błogosławieństwem przez Wieleb. w Bogu Oyca Joaniciusza GALATOWSKIEGO Archimandryty Czernihowskiego Jeleckiego Swiatu podane. 4. *362 str. 6 kart na przodzie.*

Przypis. Janowi Samuyłowiczowi Hetman. Woysk Nayiaśn. Carskiego Weliczestwa Zaporoskich. — Autor przechodzi porządkiem Abecadłowym wszystkich heretyków i sektarzów, wykładając i zbijając ich nauki.

3271. Funffzehen Religions-Fragen, auff welchen, eine hohe Standes Persohn, eine runde und in H. Schrifft gegründete Antwort von den Evangelischen begehret. Oliva 1688. 12. (Cat. Janss. 1688).

3272. Lekarstwo wiary prawdziwey na uleczenie serc zarażonych heretyckim błędem bardzo pożyteczne — wydane za przykładem Chrystyny Krolowey Szwedzkiey, przetłomaczone z niemieckiego. w Warszawie w Druk. Kar. Ferd. Schreibera. R. 1689. 4. *8 ark.* (Chł.)

3273. Andreae NEUFELD Ord. Cister. Specimen Lutheranismi confutati. Olivae. 1692. 4.

Prawdziwe nazwisko autora Jan Amos Kommeniusz, patrz wyżej.
(Cat. Janss. 1695).

3274. Ananiae MEYER das Sandgründige Lutherthum wieder D. Bernhard von Sanden. Oliv. 1695. 4.
(Cat. Janss. 1702).

3275. Bernandus SANDEN, Das feste Sand-Ufer der Evangelischen Lehre wider den tobenden Unflaht Ananiae Meyers. Königsberg. 1697. 4.
(Cat. Janss. 1702).

3276. Christian HELWICH. Manuductio Regiomontanorum Theologiae Professorum ad Ecclesiam Catholicam. Ded. Josepho Comiti Gurowski. Glacii 1698. 12.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3277. a) D. Samuelis SCHELGUIGII Synopsis controversiarum sub pietatis praetextu motarum — ordinariis disputationibus in Athenaeo Gedanensi agitatarum: nunc vero coniunctim editae, judicio Ecclesiae Evangelico-Lutheranae submittuntur. typis Joh. Zachariae Stollii. MDCCI. 8. *399 str. oprócz 3 ark. na przodzie.*

b) — Editio 2da *tam.* Christoph. Theoph. Ludovicus. 1703. 8.

c) — — Gedani. 1720. 8.
(Cat. Fritschii).

3278. Joh. Guil. ZIEROLDI. Synopsis veritatis divinae, opposita synopsi controversiarum, calumniarum et errorum Samuelis Schelguigii: praefixa est dissertatio de parallelo opinionis recentiorum quorundam, imprimis Schelwigii et Bücheri et erroris Pelagianorum Pontificiorum, Socinianorum etc. et suffixa est idea theologiae Schelgui-

gianae, authore Joachimo Langio cum indice errorum et calumniarum M. Bücheri, germanice conscripto. Francofurti. Jo. Guil. Meyerus. 1706. 8.

(Cat. des livres de la Bibl. du Roy. T. III. D2. N. 630).

3279. D. Samuelis Schelguigii. Supplementum synopseos exhibens theses ex synopsi controversiarum sub pietatis praetextu motarum, cum antithesibus quae ipsissimis novatorum verbis allegatis traduntur. *tam. u t.* 1710. 8. (l. c. N. 633).

3280. Joannis Maukischen Gespräche von der Recht und Falsch genanten Christlichen Weisheit, wieder P. Joh. August Hofman. Dantzig. 12. (Cat. Janss. 1702).

3281. Das unfürsichtige mit seinen Lehr und Glaubens-Sätzen die Heil. Schrifft verheerende die rechte Vernunfft, und sich selbst umbstürtzende Luterthum — durch P. Martinum Kreyssel Soc. Jesu. Braunsberg gedruckt im Collegio de Soc. Jesu. Im Jahr. Chr. 1711. 4. *200 str.*

3282. Sciagraphia articulorum fidei fundamentalium secundum tolerantiam ecclesiasticam, quam Praeses Elias Grebenitz, Facul. Theol. Senior, Respondente Georgio de Chelmica Lutomierski, Equite Polono, publice tuebitur in Univer. Elector. Brandeburg. ad d. xvi april. Typis Friderici Eichornii 4. *4 ark.* (L. S.)

3283. Defensio Theologiae Scholasticae contra Lutherum per enervationem eius Thesium ultra sexaginta oppositarum Theologiae, tractatibus quinque comprehensa, auctore P. Georgio Gengell S. J. Leopoli, Typis Collegii S. J. A. 1713. 4. *174 str. i 11 kart nieliczb. na przodzie.*

Dedyk. do Konstant. Felicjana Szaniawskiego Biskupa Kujaw. i Pomer. w Kollegium Gdańskiem Jezuitow Teologji Scholastycznej fundatora. Autor z dzieł Lutra wybrał 60 propozycyi, teologji scholastycznej i filozofii Peripatyckiej przeciwnych, i zbija te propozycje. (L. S.)

3284. Admiranda Zuinglii et Calvini, tribus exposita tractatibus etc. Authore Patre Georgio Gengell S. J. Theol. Pragae Typis Universit. 1717. 4. *131 str. 6 kart naprzodzie i dwie na końcu.*

Dedyk. do Jakóba Zygmunta z Rybna Rybińskiego Wojew. Chełmińskiego, Jenerała Artyleryi Koron.

3285. Speculum veridicum in cuius Prima Parte — repraesentantur errores — Jansenianorum et aliorum Novaugustinianorum dogmata — in Secunda Parte Calvinistarum et Lutheran. theologia proponitur, ac eorum prava doctrina antilogiarum demonstratur. — Jussu Ill. — Officii Consistor. Culmensis, a quodam Presbytero Romano Catholico, Theologo Polono, Janseniani erroris hoste capitali in multis auctum. Reimpressum A. D. 1725. *Tytul Części II.* Perspiciliorum pro nasutis Protestantibus. Pars II. Speculi Veridici Reimpress. A. 1726. *352. 336. str. i regestra.*

Na końcu nadto 4 karty: Historia Thorunicnsis in Prussia Regali. Sereniss. Poloniae Regis zawierająca opisanie zaburzeń w tém mieście r. 1724. mies. Lipca. — Jest to przedrukowanie dzieła Assermeta de Divina Gratia, wydanego w Paryżu r. 1715. — Przypis. wydawcy Teodorowi Potockiemu Arcybiskup. Gniezn.

3286. Paulus Apostolus coram Neo Evangelicis perorans. Calissii 1725. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 65).

3287. Conclusio theologica ratione Protestantis Ministri exorta etc. auct. Godofr. Hannenberg. Calissii. 1728. 12. (Kat. Friedl.)

3288. Erdm. Naumeisteri Poloni Lutherani Stricturae fideles *b. m.* 1730. 4. (Kat. Elek. Sask.)

3289. Nauka PP. Dissidentow z nauką starodawnego Kościoła zniesiona *in gratiam* tych Jch Mościow ktorzy protestuią się iż tak wierzą, jako wierzył y nauczał Starodawny Kościoł, na poznanie za sprawą Ducha ś. prawdy i t. d. kommunikowana R. 1733. w Wilnie w Druk. Akadem. S. J. 4. *12 ark.*

Przypis. autora Jana Poszakowskiego

Tomaszowi Wolanowi Cześnikowi Oszmiańskiemu. W dedykacji powiada autor iż napisał to dzieło w czasie rezydencji swojej Słuckiej; widać z niej także, że Wolan zawsze trwał w dawném przodków swoich wyznaniu.

3290. Albertus Stanisl. BRZESKI· Controversia de Ecclesia, Verbo Dei, conciliis, Summo Pontifice ad disputandum proposita. *b. m.* 1737. fol. (L. S.)

3291. a) Jana ARNTA, s. p. Generalnego Księstwa Luneburskiego Superattendenta Sześć Ksiąg O prawdziwym Chrześciaństwie, O zbawienney Pokucie, Serdeczney Skrusze i Żalu za grzechy, prawey wierze, Swiętobliwym Żywocie, i przystoynym prawdziwych Chrześcianow obcowaniu: oraz Informatorium iego Biblicum, i dziewięć listow tu należących, z niemieckiego na polski ięzyk przetłumaczone przez X. Samuela *Tschepiusa*, Archipresbytera i Proboszcza Działdowskiego, Nidborskiego, i Dąbrowieńskiego. Na końcu też przydana Książka modlitew ducha Swiętego pełnych, *Rayski Ogrodeczek* nazwana. w Krolewcu Pruskim, drukowano nakładem i literami Jana Henryka Hartunga, Roku 1743. 8 maj. *960 str. 26 kart rejestrow na końcu i 12 kart na przodzie.*

Jest tu nadto pod osobnym tytułem: Rayski Ogrodeczek podług Edycji Polskiej od X. Samuela Ludowika Zasadyusa Fararza Strasfurtskiego, w Brzegu Sląskim, r. 1736 wydanej, z poprawą Rejestrow i omyłek drukarskich i z przydatkiem nowych dziejów cudownych, ktore się z tym Rayskim ogrodeczkiem i z Księgą, Prawdziwe Chrześcijaństwo nazwaną, przydały. *tam. t. r. 247 str. 8 kart na przodzie, i 4 karty rejestru na końcu.* (L. S.) *Zob. Noty.*

b) Jana ARNTA i t. d. Sześć ksiąg o prawdziwym Chrześciaństwie i t. d. Teraz ale z niemieckiego na polski ięzyk na rozmnożenie chwały Bożey w kraiach polskich przy assystencyi Boskiey przetłumaczona przez X. Samuela *Tschepiusa* i t. d. w Krolewcu Pruskim drukowano nakł. i literami Jana Henryka Hartunga R. 1748. 8. *tyleż str. co i w poprzedz.*

Przypis. tłómacza Fryderykowi II. Król. Prusk. dat. w Działdowie 15 Stycznia r. 1743. Oprócz tego 247 str. gdzie z oddzielnym tytułem: Ogrodeczek Rayski z poprawą rejestrów i omyłek drukarskich i t. d. w Krolewcu dr. i nakł. Hartungowskim r. 1743. (Ban. H. D. K. P. III. 106).

3292. Kontrowersye Polskie abo prawda otwieraiąca Dyssydeńskie oczy do poznania prawdziwey Wiary Chrystus. Wiary Katolickiey — przez X. Jana Kostkę WOYKOWSKIEGO Kanonika Pułtuskiego z przydatkiem o niewierności y ślepocie Żydowskiey y o płonney ich nadziei oczekiwanego przyścia Messyasza. w Warszawie w Druk. Koll. S. J. R. P. 1737. 4. *383 str. 28 kart na przodzie i regestr.*

3293. Nucleus Controversiarum Fidei, catholicis inter haereticos habitantibus perquam utilis a Perill. adm. Rev. D. D. Joanne Wilhelmo HERHENRATH. Canonico Cathedrali Luceoriensi, Decano - Collegiatae Olicensis, Praeposito Iskoldensi, Theologo ad aulam Celsiss. Principis Annae de Sanguszciis Radziwiłł — oblatus — A. D. 1746. 4. *140 str.*

3294. Sama treść nauki chrześciańskiey Katolickiey całą z teraźnieyszemi Dyssydentami kontrowersyą krotko — zamykaiąca przez X. Godefrida HANNENBERGA S. J. Theologa także Katechizm albo nauka chrześciańska, przez X. Franciszka Koczorowskiego S. J. Theologa do druku podana. A znowu razem przedrukowana z przydatkiem przykładow służących na katechizmowe nauki y Bulli Papiezkiey od Oyca S. — Benedykta XIV wydaney o miewaniu Katechizmu. w Kaliszu w Dr. Coll. S. J. R. 1755. 8.

Katechizm Koczorowskiego, poprzedzą wiadomość o życiu jego.

3295. Listy pewnego doktora Akademii Strazburskiey Katolickiey do iednego szlachcica Protestanta, z francuzkiego przez X. A. *Brodowskiego* S. J. we Lwowie. 1761. 8.

3296. Summa haereticarum cavillationum a primo usque ad decimum

octavum saeculum aerae Christianae argumentis scholastico-dogmaticis solvendarum per A. R. P. Angelum Postępski Polonum S. Th. Mag. Doct. Provinciae Russiae Sancti Joseph Ord. Fratrum B. V. M. de Monte Carmelo Antiquae Reg. Observ. Exprovincialem et ex assistentem Generalem congesta: Opus Posthumum. Venetiis Ex Typographia Balleoniana MDCCLXVIII. Super. permissu. ac privilegiis. 4. *244 str. z obrazem autora.*

3297. Odpowiedź w ścisłym roztrząśnieniu i dowodnym zbiciu na proiektowaną i kształconą dobiegaiącego osiemnastego wieku reformacyą w Niemczech w któréy do tych czas bardzo mało światu a Polskiemu narodowi weale nieznane błędy Marcina Lutra i złość iego nauki wytyka i okazuie się przez pewnego prawdy przyiaciela w Roku 1782. a przez U. M. W. R. z niemieckiego wyłożona w roku 1784. 8. *7 ark.* (B. II. 555).

3298. Vernuenftiger Versuch ueber die Grundwahrheiten des katholischen Glaubens, eine Sammlung von Briefen an dissidentische Freunde von Abraham Jakob Penzel. Krakau auf academische Kosten und zu Breslau und Leipzig bey Joh. Gottlieb Loevve in Kommission 1782. *12 kart nieliczb. i 116 str.* (Band. H. D. K. P. I. 242).

3299. List w materyi religii niegdyś do jednego P. Dyssydenta pisany, a dziś wszystkim tymże Ichmośćiom zacnym Korony polskiey i W. X. Litew. obywatelom, naybliższym bliźnim i braci zbawienie duszy kochaiącym, na uwagę podany, z chętnym oczekiwaniem na respons ieżeliby kto chciał odpisać w duchu prawdy i Chrześćiańskiey miłośći. w Lublinie. w Druk. uprzywilejow. J. K. M. XX. Trynitarzow R. 1784. 8. *160 str.*
(Bibl. Horodec.)

3300. Krótkie i jasne dowody na zniesienie z gruntu wszystkich Luterskich i innych jakichkolwiek heretyckich błędów przez X. Mikołajewicza 8.

3301. Kopia listu pewnego luteraniná do Pástorá swego. *b. r. i m.* 4. *druk gocki 1 ark.*

3302. Respice finem. fol.
Pismo przeciw Dyssydentom.
(Sienk. Dod. do Bent.)

---

4) Socinjanizm.

a) *Wyznanie Wiary.*

3303. Fran. Stan. Summa Confessionis fidei. *b. m.* 1570. 4.

3304 a) Confessio fidei christianae, edita nomine Ecclesiarum Polonicarum, quae unum Deum et Filium eius unigenitum Jesum Christum cum Spiritu Sancto corde Sancto profitentur. A. 1642. 4.
(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2467.)

b) Confessio fidei Christianae etc. *(jak wyżej).* collata cum Polonica ejusdem authoris: editio auctior, cum praefatione Jonae Schlichtingii. 1657. 8. (N. 2468.)

— — *po lacinie i po polsku. tam.* 1646. (Siarcz.)

Autorem był Jonasz Schlichting, i za to dzieło wypędzony był z Polski, a książka przez kata spalona podczas Sejmu w Warszawie 1646 r. Schlichting umarł w Züllichau 1661 r. mając lat 65. (L. S.)
(Vogt. Catal. Libr. rar. Hamb. 1747. p. 613.)

3305. Confession de foy des Chrestiens qui croyent en un seul Dieu le Pere et en son Fils unique J. C. et au Saint-Esprit, traduite du Latin. 1646. 8. (Cat. des livres etc. N. 2469.)

3306. — — *po polsku.* 1646. 4.

3307. — — *po hollendersku.* 1652.
3308. — — *po niemiecku. t.r.*
(Vogt, Catal. Libr rar. Hamb. 1747. p. 614.)

✦ ✦

3309. Nicolaus Pac, Orthodoxa Fidei Confessio, de una eademque Dei Patris, Filii, et Spiritus Sancti Divinitate, ac tribus Personis. Tum e scriptura sacra, quam vetustissimis Ecclesiae doctoribus, summatim collecta. Regiomonti Borussiae in Offic. Joannis Daubmanni A.D. 1566. 4.

Pismo wymierzone przeciw Arjanóm w Litwie, napisane przez Mikołaja Paca Biskupa Kijowsk. na żądanie Jana Chodkiewicza Marszałka Litewsk., do którego tu na przodzie jest list Paca, datowany na zjeździe w Brześciu d. 22 Lipca r. 1566. (Janoc. II. 201.)

3310. Censura albo Rozsądku na Confessią ludzi tych ktorzy pospolitym nazwiskiem rzeczeni bywają Ariany: a w rzeczy samey są Socinistami: naśladuiąc we wszystkim przewrotney opiniiey Fausta Socina Włocha Księgi Pierwsze ktore są o znaiomości Bożey. A przytym okazanie prawdziwey Senteneiey Ewangielickiey: przeciwney temu: Pismy Swiętymi dobrze utwierdzoney.— Księgi Wtore ktore są o Istności Pan Christusowey.— Księgi Trzecie ktore są o stanie człowieczym to iest iakim był człowiek stworzony od Boga: a iakim się stał po upadku. Drukowano w Ośmianie J. M. Pana C. M. (Dorohostajskiego) Marszałka W. X. Litew. R.1615. 4. *101, 595, 207 str., oprócz kart na przodzie i regestrów.*

W dedykacjach do różnych osób podpis: Wojciech Salinarius Pasterz w Słowie Bożym. *Zob. Noty.*

3311. Jonae Schlichtingii de Bukowiec epistola apologetica, scripta idibus Juliis anno 1640. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2469.)

3312. Credo Arianorum seu Confessionis Socinistarum vel Samosathenistarum vulgo Arianorum, Symboli Apostolici vestem Luclaniciis fraudulenter indutae, Imposturae detectae: a P. Nicol. Cichovio S. J. Adiecta est centuria argumentorum pro summa et naturali Christi Domini Divinitate ex S. Scriptura ab eodem authore collecta: et Socinistis oblata. Cracoviae in Offic. Typogr. Fr. Caesarii 1649. 4. *74 str. i arkusz na przodzie.*

Dedykacja do Jana Wielopolskiego Żupnika Krakowskiego. *Zob. Noty.*

3313. Confessionis christianae ad regum damnatae et combustae manium, a Nic. Cichovio, S. J. lacessitorum sui vindices. 1652. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2469.) *Zob. Noty.*

3314. Manes Slichtingiani seu Trutina Vindiciarum Manium Confessionis Socinianae, Varsaviae exustae, editarum a D. Jona Slichting. Producta in publicum a Patre Nicolae Cichovio S. J. Typis Viduae et Heredum Andreae Petricovii S. R. M. Typographi. *b r. 4. 194 str. i 4 kart na przodzie.— Aprobacja druku 8 Nowem. i 1 Decem. r. 1659.*

Przypis. Michał. Prażmowskiemu Biskup. Łuckiemu i Brzeskiemu, Administratorowi Opactwa Sieciechowskiego. *Zob. Noty.*

3315. Epistola paraenetica ad G. D. Jonam Schlichting de Bukowiec V. C. Ejus Epistolae Apologeticae reddita. Cui addita est Harmonia Fidei Catholicae, cum Fide SS. Patrum Primitivae Ecclesiae, a Patre Nicolao Cichovio Soc. Jesu. 4. *88 str.*

Approbacja Cenzora datowana 19 Marca 1655.— Początek: Epistolam tuam, Anno 1650 a Nato Redemptore, editam, adulto iam Decembri anni proxime elapsi, nempe 1654 obtulit mihi G. D. Christophorus Wisowati. (L. S.)

b) *Katecheza.*

3316. Catechesis et Confessio fidei, caetus per Poloniam congregati, in nomine Jesu Christi, Domini nostri crucifixi et resuscitati. Deut. 6: Audi Israel, Dominus Deus noster Deus unus est. Joan. 8: dicit Jesus: Quem dicitis Vestrum esse deum est Pater meus. Typis Alexandri Turobini (Alexy Rodecki), Anno nati Jesu Christi, filii Dei 1574. 12. *65 kart.*

W przemowie podpis: Cracoviae in Polonia. Anno post Jesum Christum natum 1574. Autor był, według jednych Grzegorz Pauli, według drugich Jerzy Schoman z Raciborza. *Zob. Noty.*

(Acta Hist. Eccl. A. 1743. p. 49. — Bant. H. D. K. P. I. 374.)

3317 a) Unterrichtung von den vornemsten Hauptpuncten der Christlichen Religion, in welcher begriffen ist fast die ganze Confession oder Bekentniss Der Gemeinen im Königreich Polen, Grossfürstenthumb Littawen, und andern zu der Cron Polen gehörenden Lanschafften, welche, weil sie bekennen, das allein der Vater unsers Herren Jesu Christi der Einige Gott, etc. geschrieben durch Christoff Ostorodt von Goslar. Gedruckt zu Rakaw bey Sebastian Sternatzki, 1604. 8. *442 str. i 24 kart na przodzie.*

b) — — *tum.* 1612. 8. *tyleż str.*

c) — — *tam.* 1625. 8.

3318. Der kleine Katechismus, zur Übung der Kinder in dem Christlichen Gottes dienst zu Rakaw, bey Seb. Sternazki. 1605. 12.

(Schmid. Progr. de Catech. Racov. p. A4.) Przypis. Akademji Wittemberskiej. — Sobolewski widział exemplarz niezupełny.

3319 a) Katechism Zboru tych ludzi i t. d. (*jak niżej*). w Rakowie 1605. 12. (Cat. Janss. 1684.)

Przypisali Jakóbowi Królowi Angielskiemu Hieron. Moskorzowski i Smalcjusz. Jest to pierwsze wydanie tego Katechizmu w oryginale polskim, dokonane przez Statoriusa, Moskorzowskiego i Volkeliusa (Ossol. I. 272). Sandius znowu autorem nauki tej Zborów Socinjańskich, mianuje Grzegorza Pauli Seniora Krakowskiego.

b) Katechizm Zboru tych ludzi, ktorzy w Krolestwie Polskim i Wiel. Xięstwie Litewskim y w inych Państwach do Korony należących twierdzą y wyznawaią, że nikt inszy, iedno Ociec Pana naszego Jezusa Chrystusa iest onym iedynym Bogiem Izraelskim: a on człowiek Jezus Nazareński, który się z Panny narodził, a nie żaden inszy oprocz niego, abo przed nim iest iednorodzonym Synem Bożym. Ose. 14. v. 10. w Rakowie 1619. 12. (Ossol. I. 272.)

3320. Katechizm mały to iest Nauka o Nabożeństwie Christiańskim krotko zebrana.

(Acta Histor. Eccl. A. 1754. p. 896 a.)

3321 a) Catechismus der Gemeine etc. *jak niżej.* Rackau 1608. 12. *358 str.*

b) Catechismus der Gemeine derer Leute, die da im Königreich Polen, und im Gr. Fürstenthum Litthauen und in andern Herrschaften zu der Cron Polen gehörig, affirmiren und bekennen, dass niemand anders, als nur der Vater unsers H. Jesu Christi, der einige Gott Israel sey; und dass der Mensch Jesus von Nazareth, der von der Jungfrau geboren ist und kein anderer ausser oder vor ihm, der ein gebohrne Sohn Gottes sey. Aus der Polnischen Sprache verdeutschet. Zu Rackau im Jahr nach Christi Geburth 1612. 12. *358 str.*

Jest to przekład Katechizmu Rakowskiego większego, przez Walent. Smalcjusa Pastora Rakowskiego, który tu pisał przedmowę do Akademji Wittemberskiej datowaną 1 Maj. 1608. Do pracy tejże należał i Hieron. Moskorzowski szlachcic polski.

3322 a) Catechesis etc. *jak niżej,* Racoviae 1608. 12. (Cat. Bibl. Francof.)

b) Catechesis Ecclesiarum quae in Regno Poloniae et magno Ducatu Lithuaniae et aliis ad istud regnum pertinentibus provinciis affirmant neminem, praeter Patrem D. N. Jesu Christi, esse illum unum

Deum Israelis: hominem autem illum Jesum Nazarenum, qui ex virgine natus est, nec alium, pręter aut ante ipsum, Dei Filium unigenitum et agnoscunt et confitentur. Ante annos quatuor Polonice, nunc vero etiam latine edita. Racoviae A. D. 1609. 12. *317 str. i 5 kart na przodzie.*

Przypisanie Jakóbowi Królowi W. Brytanii, Francji i Irlandyi, u którego podpis: Hieronymus Moscorovius a Moscorow. Data e praedio meo Czarkoviano. On był tłómaczem tego Katechizmu z polskiego języka. W tłómaczeniu tém Moskorzowski jak się z porównania przekonał Jan Daniel Hoffman, wiele rzeczy opuścił, wiele przydał i odmienił.

c) Catechesis Ecclesiarum Polonicarum, unum Deum Patrem illiusque Filium unigenitum, una cum Spiritu S. ex Sacra Scriptura confitentium, A. C. 1609. in lucem primum emissa, et post per Viros aliquot in eodem Regno correcta, iterumque interpositis compluribus annis a Jo. Crellio Franco, ac nunc tandem a Jona Schlichtingio a Bucowiec recognita, ac dimidia amplius parte aucta. Irenopoli, sumptibus Friderici Theophili post an. D. 1659. 8.

Sandius namienia, że wydanie to nie wyszło aż r. 1665. Na końcu: Martini Ruari in Catechismum notae cum responsionibus quibusdam Jonae Schlichtingii.

d) Catechesis Ecclesiarum Polonicarum, unum Deum Patrem, illiusque Filium Unigenitum Jesum Christum, uno cum Spiritu Sancto ex sacra Scriptura confitentium; primum anno MDCIX in lucem emissa, et post earundem Ecclesiarum jussu correcta, ac dimidia amplius parte aucta, atque per Joh. Crellium, Jonam Schlichtingium a Bukowiec, Martinum Ruarum et Andream Wissowatium emendata et notis illustrata; nunquam antehac hoc modo edita. Stauropoli, Eulogetus Philalethes. 1680. 4.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D. 2. N. 2501.)

e) — — Stauropoli per Eulogetum Philaletum 1684. 8.

W wydaniu tém, do imion tych, którzy poprawiali ten Katechizm, przydane jest: anonyma jakiegoś. (Ossol. I. 274.)

3323 Christianae Religionis Brevissima Institutio per interrogationes et responsiones quem Catechismum vulgo vocant scripta a Fausto Socino Senensi. Opus imperfectum Racoviae typis Sebast. Sternacii 1618. 16. *180 str.*

(A. Zaw. Noty.)

3324. Religionis Christianae brevis institutio. Anno Christi 1629. *b. m. i r.* 8. *76 str.*

Na tytule znak oficyny Sternackiego w Rakowie. (Józ. Łukasz. Noty.)

3325. Kurtzer Inhalt der Christlichen Religion für die Kinder und Einfältige gestellet. 1633. 12.

(Schmid. Progr. de Catech. Racov. p. A4.)

3326. Catechismus Christianae Fidei, ex Verbo Dei Conscriptus. *b. m. i r.* 8. *12 kart nieliczb.*

Sobolewskiemu wydawca nieznany; z pewnością jednak twierdzi on, że druk Pińczowski.

3327. Unterricht in der christlichen Religion. Königsberg 1717.

(Acta Hist. Eccl. 1754. p. 1901 n.)

✦ ✦

3328. Jana Daniela Hoffmana O Katechizmie Rakowskim r. 1609. po łacinie wydanym.

(Miscell. Lips. Nova II. P. II. 205.— Ban. H. D. K. P. I. XVII.)

3329. Frid. Balduini Refutatio Catechismi Ariani, qui Rackoviae A. 1608. excusus et Apostolicae Confessioni de persona et officio Jesu Christi oppositus est. Witteb. 1620. 8. (L. S.)

3330. a) Feuerbornii Justi Anti-Ostorodus seu Refutatio Institutionum Theologicarum, seu libri germanici Christophori Ostorodi sub titulo: *Von denen fürnehmsten Haupt-Puncten der Christlichen Religion* etc. Marpurgi, 1628. 4.

b) — — *tam.* 1631. 4.

3331. Increpatio Barjesu; sive polemicae adsertiones locorum aliquot Scripturae sacrae, contra catechesin Racovianam: per Matth. Wren collectae ex opere praegran-

di meditationum criticarum in sacram paginam, conscriptarum a patre suo, Episcopo Eliensi, de genuino sensu atque exacta nostra versione divinorum textuum. Londini, Jacob Flesher. 1660. 4.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2538.)

3332. Jo. Andr. Schmidii D. PP. Abbatis Mariaevallensis Programma de Catechesi Racoviensi disputationibus XV. publicis anti-socinianis ad ductum ejusdem Catecheseos a viro juvene habendis praemissum Helmestadii, Typis Georg. Wolfgangi Hammi, Acad. Typogr. Anno 1707. 4. *2½ ark.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3333. Petri Jaenichii Gymn. Thor. Rect. et P. P. Stricturae ad libellum Catecheticum germanice sequente titulo editum: *Kurtzer Unterricht, in der Chhristl. Religion Nach der Lehre der Unitariorum.* etc. quibus inserto ubique auctoris textu et verbis respondetur, veraeque Religionis capita asseruntur. Thorunii, Typis et Sumptibus Jo. Nicolai (1717). 4. *167 str.* (L. S.)

Jest to pismo przeciw Katechizmowi Rakowskiemu, wydanemu w Królewcu. Zob. wyżej N. 3327. Podług Acta Hist. Eccl. 1754. p. 901 n. były takie Stricturae i wychodziły w lecicch 1717—19.

3334. Catechesis Racoviensis seu Liber Socinianorum primarius, ad fidem editionis anno 1619 (1609) recensuit, Socinianam vero impietatem et hoc libro traditam et a recentioribus assutam, accurate profligavit Ge. Lud. Oederus Antistes Feuchtwagensis et eius Dioeceseos Decanus. Francofurti et Lipsiae 1739. 8. *1046 kart oprócz indexu.*

Text Wyznania Wiary całkiem wedle wydania Moskorzowskiego r. 1609.

(Ossol. II. 275.)

c) *Apologja i Kontrowersja.*

3335. Canones Reformationis Ecclesiarum Polonicarum per Franciscum Stancarum Mantuanum Conscripti. Quibus adjecti sunt libelli,

Contra invocationem Sanctorum.

De Ecclesia et signis ejus etc.

Quod tota doctrina trinitatis in sacris literis sit relata.

Eodem Autore.

Excudebat Johannes Eichorn Francofordii ad Viadrum, 1552. 8. *77 kart liczb. i 6 kart początkowych dedykacji do Zygmunta Augusta i przedmowy do Czytelnika.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3336. Responsio de Controversiis Stancari. Scripta a Philippo Melanthone. Anno D. 1553. Pinczoviae in Officina Danielis Lancicii. Anno D. 1559. 8. *24 kart nieliczb.*

Pismo to przedrukowali Pastorowie Zborów Małopolskich, i jest ostatnią częścią dzieła Confessio de Mediatore Generis humani etc. (L. S.) Zob. niżej: Dogmatyka w szczególności, Jezus Chrystus Syn Boży.

3337. Epistolae duae ad Ecclesias polonicas, Jesu Christi Evangelium amplexas scriptae, a Tigurinae Ecclesiae Ministris de negotio Stancariano et mediatore Dei et hominum Jesu Christo, an hic secundum humanam naturam duntaxat, an secundum utramque mediator sit. Tiguri ap. Christianum Froschover 1561. 8.

Pierwszy list: ad Felicem Crucigerum Superintendentem Ecclesiarum Minoris Poloniae ac omnes per Poloniam et Russiam fideles Ecclesiarum ministros, dat. 27 Maii 1560. Drugi, ad Magnificos quosdam nobiles in Polonia viros, 1561 mense Martio.

(Ossol. II. 35.)

3338. Franciscus Stancarus Man-

Chr. Bibl: Hist: T.II. str. 239

tuanus de Trinitate et Mediatore Domino nostro Jesu Christo, adversus Henricum Bullingerum, Petrum Martyrem et Joannem Calvinum et reliquos Tigurinae ac Genevensis Ecclesiae Ministros, ecclesiae Dei perturbatores. Ad Magnificos et Generosos Dominos Nobiles Polonos, ac eorum Ministros, a variis Pseudoevangelicis seductos. *Na końcu:* Cracoviae in Offic. Scharfenbergiana. 1562. 8. *16 ark. i 15 kart przedmowy do Panów Polskich i ich ministów, datowanej z Dubiecka 1561 r. 1 Junii.* (L. S.)

3339. Responsio ad maledictum Francisci Stancari Mantuani Librum adversus Tigurinae Ecclesiae Ministros, de Trinitate et Mediatore Domino nostro Jesu Christo, auctore Josia Simlero Tigurino. Tiguri excudebat Christoph. Froschoverus. 1563. 8. *37 kart liczbow. i arkusz przedmowy do Ministrów w Polsce i na Rusi.* (L. S.)

3340 a) Stanislai Orichovii Roxolani Chimaera sive de Stancari funesta Regno Poloniae Secta. *Dewiza:* Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intus autem sunt lupi rapaces. *Herb Okszyc. b. m.* M.D.LXII. 4. *104 kart z jednej strony liczb., 2 ark. na przodzie i 5 kart na końcu.* (L. S.) *Zob. Noty.*

b) — — Coloniae apud Maternum Cholinum 1563. 8. *170 str. oprócz kart na przodzie i na końcu.*

3341. Stanislai Orichovii Roxolani Conclusiones in Haereticos pro salutae patriae. *b. m. i r.* 8. *1 ark.*

Jest to treść dzieła Chimery przez samego autora skróconej. Poprzedza, list Orzechowskiego do Xiąż. Mikołaja Radziwiłła Wojewody Wileń. — Konkluzje po polsku. *Na tytule herb Oksza a pod nim 2 wiersze łacińskie:*

Hi in curribus et hi in equis
Nos autem in nomine Domini invocabimus. *Zob. Noty.*

3342. Collatio Nestorii cum Stancaro eius discipulo, ex Scripturis et patribus. 8. *2 ark. b. m.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3343. Societas et Symbola doctrinae et morum Arij et Trideitarum modernorum Arianorum, qui Valentini Gentilis Dogma de Veneranda Trinitate disseminant hinc et inde: quibus opponitur castitas et candor, in huius abstrusissimi articuli fide, verae Ecclesiae. Anno 1565. 4. *3 ark.*

Dedykacja do Marcina Niegoliewskiego. Sobolewski domyśla się, że to jest pismo Erazma Gliczners.

3344. I. Ukazanie y zborzenie wszystkich Wiar od ludzi rozmaitych, o Bogu y Synu iego nawymyslanych, przez Prawdziwe, proste, y iasne wyznanie s pisma Swiętego, Prorockiego, y Apostolskiego, zebrane. Co właśnie, y beszpiecznie nazwać możesz doskonałym Credem: Począwszy od Przodku asz do końca. *b. m. i r.* 4. *Listow CCX. i 2 ark. na przodzie. Znaki zaś arkuszowe A—Eeiiij. a zatym 28 ark.*

Względem paginacji ta zachodzi uwaga, iż w pierwszej części tego pisma aż do *Listu* C. strony nie mają liczby, dalej zaś od C poczynając każda strona (nie karta) liczbą Rzymską jest oznaczona; o czém sam autor na początku regestru przestrzega czytelników. Na odwrocie tytułu są wiersze *do Poboznego Czytelnika* (44 w.) Po nich idzie *Napomnienie Krześćáńskie* (sic) *do szczerego a nie obłudnego Czytelnika, ktorymby umysłem, sercem, y summienim, rękoma umytemi, pismo Swięte czytać miał.* Dalej: *Do Poboznego Czytelnika niemaiącego szczodrego* (sic) *sumienia, a boiącego się onego iedynego Boga krotka Przedmowa.* Naostatku Rejestr. Dzieło samo nic więcej w sobie nie zawiera, tylko same texty pisma s. Starego i nowego Zakonu, pod pewne rubryki podciągnione. W exemplarzu Puławskim znajdują się jeszcze następne pisma razem jak widać drukowane, i razem oprawione, a teraz rozprute; porządek ich był podług liczb tu położonych.

1. Antychymn. Wzgardzonych slug, Chrystusa Ukrzyżowanego. W ktorym zlemu swiatu y kochankom iego, nie winności swey sprawę dawaią: Ze im rozmaite bluznierstwa potwarliwie przypisuią, a o nich uszczypliwie śpiewaią. Teras nowo, ku pociesze Wiernym uczyniony. Roku od Narodzenia Jezusa Kristusa Ukrzyżowanego, prawdziwego, y własnego Syna Bo-

żego. 1568. 4. *ark. 1 oznaczony literą Ff.*

Sobolewski dodaje, że pismo to jest w związku z pismem powyższém, którego ostatni arkusz jest Ee, że owszem możnaby je jako dodatek do tamtego uważać, i dla tego podobnie oznaczył je liczbą I.

II. Rozdział starego Testamentu od Nowego, Żydostwa od Krześci‥stwa, skąd łatwie obaczysz prawie wszytki rożnice około Wiary. *(Tu texty z Pisma S.) Na ostatniej karcie ark. N:* Drukowano R. Krystusowego 1568. *4. 13½ ark.*

III. Zgodne a iedne rzecz znamionuiące w pismie S.sposoby mow, o Jezusie Pomazancu, abo Synu Bożym z Maryey narodzonym, ktore gdyby kto rozumiał y pogotowiu w pamięci czytaiąc pismo swięte miał, łacno wyrozumieć może wiele mieysc w słowie Bożym, ktore się zdadzą być y są niektore przytrudnieyszym. 4. *6 kart nieliczb.*

IV. Krotkie Dowody ktore dziecinny Krzest, od ludzi przeciwnych Bogu wymyślony zbiiaią. 4. *5 kart nieliczb.*

V. Wykład na Pirwszą Kapitułę Jana Swiętego Ewangeliey, wedle pisma SwiętegoNowegoTesthamentu. A przy tym przydan jest na końcu drugi wykład Rzymskiego Zboru, ktory uczynili Philozophowie Szkolni, z wielkim zawikłanim prostoty Ewangeliey Swiętey, abyś dwie rzeczy przeciwne wedle siebie położone pobożnie uwazaiąc mogł rossądzić, a lepszą obrac. 4. *Listow (stron) Lxiij. i 7 kart na przodzie, gdzie iest wstęp autora czyli przedmowa, i przestroga ku Czytelnikowi iz to iest przekład na prędce zrobiony z języka Lacińskiego.*

(Oryginał czy Fausta Socyna? Sandius p. 65.

VI. O Prawdziwey Smierci: Zmartwychwstaniu y żywocie wiecznym: Jezusa Krystusa Pana naszego, y każdego za thym wiernego. Tudziesz theż y o prawdziwych pociechach stąd pochodzących. A to prze ciwko Fałesnemu zmyśleniu Antykrystowemu o iego Duszach, kthorymi wszystek Swiat zwiodł y smrodliwe pożytki Krolestwa swego wynalawszy (sic) nie leda iako zmocnił. 4. *Listow Lxvi, iedna karta na koncu, i 4 na przodzie, gdzie 46 wier. pol. z napisem:* Pobożnemu Sędziemu wszego dobrego od Pana Boga. *i* Przedmowa potrzebna ku gorszącym się z prawdy panskiey.(L.S.) *Zob.Noty.*

3345. Catholici et Sectarii Concertatio. S. S. Cracoviae ex Offic. Stanislai Scharffenberger. 1569. 8. *28 kart nieliczb.*

Są tu dwa listy, jeden po polsku Hieronima Rzeszowskiego z Rzeszowa w Kwilinie (datowany z Kwiliny XIIII Octob. A. 1568), do X. Józefa Konarzewskiego Doktora w Prawie Archidjakona Kujawskiego, Kanonika Kruszwickiego, Plebana Dzierzkowskiego; drugi po łacinie Konarzewskiego do Rzeszowskiego. Litery S. S. na tytule zdają się oznaczać drukarza i wydawcę razem. (L. S.)

3346. Bened. Herbest. Prodromus adversus scriptum Jacobi Niemoievicii Sacramentarii Picarditae. Cracoviae typis Nicolai Scharffenbergeri 1671. 8.

W cytacji roku druku u Sotvella musi być omyłka zamiast r. 1571. (L. S.)

3347. Prodromus albo przesłanie naprzeciw odpowiedzi P. Jakóba Niemoiewskiego. 1574.

(Siarcz. I. 173.— Kat. Piar. War. 1822. p. 48).

3348. *Epidromus*, abo Pogonya za Goncem Księdza Herbestowym pewność Pisma Swiętego pokazujący. K woli Ludziom Krześciańskim, Słowo Boże miluiączym, a o zbawyenyu swoim pracuiącym. Jakob Nyemoyewski.*

Pogoń Gońca Rzymskiego
Pokaż błędy iego
Nyech się prożno nye chlubi
Bo Bog prawdę lubi.

Unus Deus, Una fides, unum fidei Catholicae principium. 1571. Mense Junio. 8. *565 str. Na ostatniej stronicy:* Z drukarnie Macieya Wirzbięty. 1572. *Zob. Noty.*

3349. Jakób Niemoiewski. Dia-

tribe albo kollacya przyiacielska z XX. Jezuitami Poznańskiemi o przednieysze różnice wiary chrześciańskiey czasu tego, 1573. 8. (B.)

3350. Colloquium Varsaviense inter Franciscum Toletum S. J. et Niemoiewscium. 1572.

Przypis. Mikołaj. Tomickiemu. Por. Nies. IV. 361.

3351. Prawdziwa sprawa o rozmowie albo Disputacyey, ktorą miał Pan Jakub Niemoiewski w Warszawie na Seymie, przy zacnych ludziach z Franciszkiem Toletem, Theologiem Societatis Jesu, Roku 1572 — Wydana przez Professory Collegium Poznanskiego Soc. Jesu. w Poznaniu, w drukarni Jana Wolraba, Roku 1580. 8. *34 kart nieliczb.*

Siarczyński przyznaje to pismo Jak. Wujkowi. S. J. Jest to odpowiedź na Niemojewskiego Diatribe. *Zob. Noty.*

3352. Kazania niektore o szczyrym słowie Bożym: o prawdziwym wyrozumieniu iego przez Xiędza Hieronima Powodowskiego Kanonika Poznań. *Na końcu:* w Poznaniu. Drukował Jan Wolrab. 1578. 8. *Druk gocki.*
(Ban. H. D. K. P. II. 69).

U Niesieckiego błędnie wymieniony rok: 1678.

3353. Conciones aliquot piae et eruditae de puro Dei Verbo eiusque germano sensu et de Coena Domini, sub una panis specie communicanda. Ad sopiendas gravissimas hoc aevo de iis articulis contentiones, longe efficacissimae et utilissimae, Habitae, conscriptae et editae per R. Hieronymum Povodovium Posnaniensem Canonicum. Posnadiae, Joannes Wolrab excudebat. Anno 1578. 8. *233 str. 7 kart regestru na końcu i 4 na przodzie.*

W dedykacji do Króla Stefana wyraża autor iż wydał te kazania w polskim ięzyku a teraz pomnożone wydaje w łacińskim. Po niej: *ad Lectorem de utilitate huius libelli Epigramma.* 44 wierszy łacin. bezimiennych.

3354. Spongia. Naprzeciwko pisanin (sic) Nowotnemu y Kazaniu Jego M. X. Hieronyma Powodowskiego Kanonika Poznanskiego. O prawdziwym słowie Bożym y o wyrozumieniu iego. O uziwaniu Wieczerzy Panski pod iedną osobą. Gdzie przimowki niepotrzebne y urągania odłożiwszi na stronę, z cierpliwością Krzescianską, krotko a porządnie podług zdrowey nauki Apostolskiey y starożitney Wiary, odpowiada się, na wszitko X. Kanonikowi dowodnie, tak iako Pan Bog daru swego ku temu użiczić raczil. Jakub Niemoiewsky. 1579. *Na końcu:* Drukowano w Grodzysku w Mieście Ich Milosci Panów, Pana Jana, y Pana Mikołaia Grabiow z Ostroroga. 8. *21 ark.*

Rzadkie dzieło i ze względu na miejsce druku osobliwe. Niemoiewski za wyznaniem Auszpurskim gorliwie staje a Pismem S. wspierając się, wszelkie tradycje odrzuca którémi wojować chciał Powodowski. Siarczyński wymienia to w Grodzisku. r. 1581.

3355. a) Dialysis Assertionum Jac. Niemoievii. 1579. (Siarcz.)

3356. b) Dialysis to iest, Rozwiązanie albo rozebranie Asserciy Pana Jakuba Niemojewskiego, z dowodami iego naprzeciw Jesuitom Poznanskim wydanych. Napisane przez Professory Collegium Poznanskiego Societatis Jesu. w Poznaniu w Drukarni Jana Wolraba Roku 1580. 8. *27 ark. i 2 karty. Druk gocki. Zob. Noty.*

3357. O Kościele Pana Chrystusowym prawdziwym rozprawa stateczna a dowodna. Z odpowiedzią na dowody przeciwne Pana Jakuba Niemojewskiego. Napisana przez Professory w Collegium Poznanskim Societatis Jesu. w Poznaniu w Drukarni Jana Wolrabba 1580, 8. *206 str. i 16 kart nieliczb. gdzie dedykacja do Andrzeja ze Bnina Opalińskiego, Marszałka Koron. i przedmowa do Czytelnika.*

Sienk. w Dod. do Bent. mieni autorem Jak. Wuyka.

3358. Stanisław Farnowski. Okazanie zfałszowania i wyznanie prawdziwey nauki i t. d. 1573.

3359. Marcin Czechowicz. Re-

skrypt na skrypt Stanisława Farnowskiego, ktorym zgodę Liclawską rozerwać usiluie. *b. m.* 1579. *441 kart.* (Osiń. O życiu P. Skar. p. 78.)

✦

3360. *Coetus Racoviensis nomine adversus* Jac. Palaeologi *scriptum*, quo docuit, *Christum non sustulisse Magistratum Politicum.* 1573.

Tak to dziełko przytaczają Sandius p. 45 i Bock T. I. P. II. p. 613. (L. S.) *Zob. Noty.*

3361. Refutatio argumentorum Martini Czechowicii, quae pro sententia sua, quod homini Christiano non liceat magistratum politicum gerere, in dialogis suis proposuit, auctore Simone Budnaeo. 1574. 4.

Drukowane w Łosku.
(Ban. H. D. K. P. I. 429.)

3362. Marcin Krowicki. List o Urzędzie do Stanisława Budzyńskiego pisany s Piaskow 1575.
(Osiń. O życiu P. Skar. p. 76.)

3363. Defensio Verae sententiae de Magistratu Politico in ecclesiis Christianis retinendo, contra quosvis ejus impugnatores: nominatim vero contra Racoviensium scriptum, ex divinis scripturis Simpliciter collecta. Jacobo Paleologo authore. Habes hic quoque Lector Scriptum Racoviensium, ut est ab ipsius authore, contra Sententiam Jac. Palaeologi conscriptum, bona fide editum.— Losci Litavorum, in typographia illustris ac Magnifici D. D. Johannis Kiscae, generalis Praesidis provinciae Samogitiae, Regii in Lituania Pocillatoris etc. etc. ejusdem impensis, per Johannem Cartzanum Velicensem. Anno a Dei filio nato 1580, Mense Augusti. 4. *332 str. i 4 karty na początku.*

Dedykacja Palaeologa do Kiszki datowana: Halaucae in Moravia 1579. Calend. Decemb. Symon Budny, utrzymujący listowne związki i jednoż mający zdanie z Paleologiem, jest wydawcą dzieła, jak świadczy Sandiusz, i 10 wierszy łac. Budnego pod herbem Kiszki. (L. S.) *Zob. Noty.*

3364. a) Ad Jac. Palaeologi librum, cui titulus est: Defensio verae sententiae de magistratu politico etc. pro Racoviensibus Responsio. Ex Typographia Theophili Adamidis. 1581. 4. *371 str., prócz przedmowy 4 kart.*

Drukowano w Rakowie u Sternackiego.

b) — — Racoviae typ. Seb. Sternacii 1617. 8.

(Catal. de la Bibl. du Roy T. III. D2. N. 2252.)

3365. O Urzędzie miecza używaiącym Wyznanie Zboru Pana Christusowego, ktory w Litwie, z Pisma świętego krotko spisane. *Przy tem*, Tegoż Urzędu Obrona przeciw wszem iego Sprzeciwnikom przez Simona Budnego napisana. *Ktemu*, Jasne z Pisma świętego pokazanie, że Christiianin może mieć Poddane wolne y niewolne, gdyby ich tylo bogoboynie używał. *Nadto*, List zacnego męża Marcina Krowieskiego też o Urzędzie, *że* iy może Christiianin z dobrym sumnieniem trzymać, y złoczyńce wedle roskazania Bożego karać. Roku od Narodzenia Pana Chrystusowego 1583. 4. *136 kart liczb., 12 kart regestru, 8 kart początkowych. Zob. Noty.*

✦

3366. Filip Zakrzewski. Odpowiedź na Assercye nowego Kollegium Poznańskiego o troistym iedynym Bogu. *b. m.* 1581. 4.
Olof Poln. Liedergesch.

Przyłączona tu jest rozprawa, w której autor zbija dowody brata swego Łukasza, któremi chciał go powrócić kościołowi rzymskiemu, oraz kilka pieśni duchownych. (B.)

3367. Assertiones Theologicae De Christi in terris Ecclesia. Quaenam et penes quos existat. Propositae in Collegio Soc. Jesu Posnaniensi in autumnali Studiorum innovatione. Posnaniae in Offic. Typogr. Joannis Wolrabi 1582. 4. *5½ ark.* (L. S.)

3368. Replika na Książki Księzi Jezuitów Poznanskich *de Ecclesia Catholica Christi.* O Powszechnym Kościele Bożym, ktory w Kredzie

wierzemy. Jakub Niemojewski. 1581. *Na końcu*: W Thoruniu Drukował Malcher Neringk, 1582 d. 3 Sthycznia. 8. *22 ark.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3369. a) Posnaniensium Assertionum de Christi in terris Ecclesia, quaenam et penes quos existat: propositarum in Collegio Posnaniensi, a Monachis novae Societatis, Quam illi Societatem Jesu, non sine blasphemia nominant, nisi forte unius Judae Iscariotae posteri ac haeredes haberi velint, Analysis et Refutatio, per Ant. Sadeelem. Genevae apud Jacobum Chovet. 1583. 8. *169 str.*

Dedykacja do Stanisława Hrabiego z Gorki, Wojewody Poznańskiego. (L. S.)

b) *tam.* 1591. (L. S.)

c) — — Morgiis 1584. 8. *180 str.* (L. S.)

Prawdziwe imie autora: *Anton. de la Roche-Candieu.* Vid. Placc. Theat. Anon, et Pseudon. n. 97.

Nie zostawili Jezuici Sadeela bez odpowiedzi. Apologją wydali pod tytułem:

3370. Apologiae Assertionum de Ecclesia adversus Cavillationes Ant. Sadeelis Calviniani, libri III. *Na końcu*: Posnaniae in Offic. Typographica Joan. Wolrabi, 1584. 4. *405 str. i 12 kart początkowych, gdzie dedykacja do tegoż Hrabi z Gorki, przedmowa do Czytelnika i regestr rozdziałów. Na czele dedykacji imie autora: Laurentius Arturus Faunteus Soc. Jesu.*

Tytuł tu wypisany ze środka dzieła; bo karty tytułowej nie ma w exempl. Puławskim. (L. S.)

3371. De Christi in terris Ecclesia, quaenam et penes quos existat, libri tres. In quibus Calvinianos, Lutheranos et caeteros, qui se Euangelicos nominant, alienos a Christi Ecclesia esse, argumentis, signisque Clarissimis demonstratur et simul Apologia Assertionum eiusdem inscriptionis contra falsas Antonii Sadeelis criminationes continetur. Auctore Laurentio Arturo Faunteo, S. J. Theologo. Excussum Posnaniae per Joannem Wolrab. M.D.LXXXIIII. 4. *405 str. i 12 kart na przodzie.*

Z Dedykacyi do Stanisława Hrabi z Gorki, Wojewody Poznańskiego, okazuje się, że L. A. Faunteus wydał był w Poznaniu *Assertiones de Christi in terris Ecclesia.* Patrz N. 3367. Odpisał na nie Ant. Sadeel. Co dało powod Jezuicie do napisania ogromnej tej refutacji. W odezwie do Czytelnika wyraża, że dawnoby już ją był wydał; lecz dzieło Sadeela pożno do jego rąk doszło, a jego własna Refutacja 7 miesięcy u drukarza przeleżała. On zaś tymczasem trudnił się pisaniem i wydaniem dwóch innych dzieł: *De principatu Petri*, tudzież *de Invocatione Sanctorum.* (L. S.)

3372. Posnanienis Collegii Controversiarum aliquot praecipuorum Fidei Christianae succinctae explicationes. *b. m.* 1585. 8. (L. S.)

3373. Rozmowa Jezuithow Poznańskich, którą mieli z Księdzem Andrzejem Prasmoviuszem z Radziejowa, słowa bozego Ministrem, o Małżeństwie y bezżeństwie Kapłanskim. Przytym też Questia barzo potrzebna o tym ieśli Kościelna zwierzchność obłądzić się może. *b. m.* 1581. 8. *34 kart. Drugie pismo ma oddzielny tytuł:* Questia o Kościele Bożym iż błądzić nie może, a ieśli się też w części obłądzi a zwłaszcza zwierzchność kościelna, ieśli się godzi od takowego kościoła zawiedzionego odłączyć. *20 kart.* (*Exemplarz bez końca.*

Jezuici mieli dysputę i korrespondencją z wyrażonym wyżej Ministrem o małżeństwie, bezżeństwie i niemylności Kościoła. Opisanie drukiem tej dysputy stanowi niniejsze dziełko bardzo rzadkie i ciekawe. Zdaje się, iż drukowane w Toruniu u Melchiora Neringka. (L. S.)

3374. O Kościele Bożym, y o znakach iego, zwłascza o Zwirzchności Kościelney, albo o Sługach Kościoła Bożego, gdzie też y o mocy, albo o Zwirzchności Kościoła tego Rzymskiego, Nauka z odpowiedzią, na Disputatią Jezuitów Poznanskich wydaną Octobr. 4 Roku 1584. — Drukowano w Krolewcu u Gerzego Osterbergera 1585. 4. *132 str. i 5 kart początkowych, gdzie Dedykacja do Stanisława*

Grabi z Gorki Wojewody Poznańskiego, datowana z Radziejowa 20 Decembra 1584. i podpisana: Andreas PRASMOVIUS verbi Dei Minister, *tudzież regestr materyi*. (L.S.) *Zob. Noty*.

3375. Wędzidło na sprosne błędy a bluznierstwa nowych Aryanow. W ktorym są kazania a gruntowne ze wszystkiey Biblijey y Doktorow S. nauki: O Syna Bożego oboim narodzeniu, y Bostwie przedwiecznym, a iemu z oycem rownym, spolistnym, y nierozdzielnym: Ktemu wykłady mieysc Pisma S. ktorymi się przeciwnicy zawodzą: y pokonanie błędow ich: a mianowicie w Rozmowie Marcina Czechowica opisanych. Ktorych nauk rozłozenie karta przewrócona ukaże. Autora Księdza Hieronima POWODOWSKIEGO, Kanonika Poznanskiego. *Na końcu*: W Poznaniu Nakładem Autora Drukował Jan Wolrab, R. P. 1582. 4. *666 str. i 30 kart początkowych*.

Dedykacja do Króla Stefana, odezwa do Chrześcian Stanisława Karnkowskiego Arcyb. Gniezn. i Przemowa autora. (L. S.) *Zob. Noty*.

3376. Obrona przeciw niesprawiedliwemu obwinieniu, y rozlicznym potwarzam, ktoremi Xiądz Powodowski Kanonik Poznański, w swoim *Wędzidle*, ludzi niewinnych, w podeyźrzenie, y w brzydkie pobanbienie, przywieść usiluie. Przez Jana NIEMOJOWSKIEGO napisana. Drukował Alexius Rodecki, Jasnie Wielmoznego Pana, Pana Jana Kiszki, Starosty Zmudzkiego, Podczaszego Wielkiego Księstwa Litewskiego Typograph. R. P. 1583. 4. *180 str.*

Na odwrócie karty tytułowej są wiersze: 1) Xiędzu Powodowskiemu o jego Wędzidle 14 w. pol. 2) Na obronę Pana Jana Niemojowskiego Xiędzu Powodowskiemu E. O. 12 w. pol.—Litery E. O. znaczą zapewne *Erazm Otwinowski*. (L.S.) *Zob. Noty*.

3377. *Epistomium*, Na wędzidło Jego Miłości Xiędza Hieronima Powodowskiego, Kanonika Poznanskiego: ku okazaniu niesłusznego iego postępku przeciw niewinnym: y ku zamknieniu ust, niesłusznie się na prawdę zbawienną targaiących. *b. m.* i *r.* 4. *427 str.* i *14 kart na początku*.

List przypisny Pawła Orzechowskiego Podczaszego Chełm. do Jana Zamojskiego, datowany z *Drouska zameczku Oyczystego*, r. 1583 dnia 28 Pazdziernika, i list Czechowicza do Orzechowskiego datowany z Lublina d. Lipca 30 tegoż roku. (L. S.) *Zob. Noty*.

3378. a) Paraenesis Andreae Wolani ad omnes in Regno Poloniae, M. Duc. Lituaniae Samosatenianae vel Ebioniticae doctrinae professores: Eiusdemque ad nova Ebionitarum contra Paraenesin obiecta responsio. Nunc primum in lucem edita cum Indice Spirae Nemetum apud Bernard. Albinum. A. M.D.LXXXII. 8. *203 str. 6 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. autora Jan. Ostrorogowi Strukczaszemu (Pocillatori) Król. Pol., datowane in praediolo meo Biutissano A. 1581.— Raków nazywa autor: Nowa Ebionitarum colonia.— Od str. 37 jest *Paraenesis*, dalej do końca odpowiedź na zarzuty Socina przeciw Wolana.

Siarczyński (II. 319) wymienia rok druku 1595.

b) — — *tam* 1588. (Nies.)

3379. Responsio Fratrum qui in Polonia et Lithuania de Uno Deo Patre, Unoque Dei Filio consentiunt, quos Volanus Samosatenianos vel Ebionitas appellat, de J. C. natura peccatorumque per ipsos expiatione. *b. m.* i *r.*

Jest to odpowiedź Socina bezimiennie wydana, przeciw Paraenesis Wolana, wyjednana staraniem Socinjanów litewskich, przed posłaniem rękopismu Wolana do druku za granicę.

(Balin. Bibl. Warsz. 1841. Marzec, p. 442.)

3380. Ad nova contra Ebionitarum Paraenesin obiecta Responsio data 1581 Spirae. (Nies.)

Paraenesis wyszła w Spirze dopiero r. 1582, wszakże pierwej był Wolan puścił to pismo w rękopiśmie, i w takim jego stanie, był na nie Socin odpowiedział. Por. Baliński, w Bibliot. Warsz. 1841. p. 442, gdzie rok 1584 zapewne pomyłką druku zamiast 1581 jest wymieniony.

3381. Ad Georg. Blandratam Stephani Regis Pol. Archiiatrum et Consiliarium intimum. *b. m.* i *r.* 8.

Pismo Socina bezimienne z datą r. 1583 w mies. Septemb. List ten przedrukowany w F. Socini ad Amicos Epistolae. Racoviae 1618. Tamże zob. dwa listy Niemojowskiego do Socina, zbijające jego naukę.
(Balin. l. c. p. 443.)

3382. a) Faustus Socinus. De Jesu Christi Filii Dei natura sive essentia, nec non de peccatorum per ipsum expiatione Disputatio adversus Andream Volanum. In qua et prior ad Paraenesim eiusdem Volani, et ad ea, quae ipse huic obiecit, plenior altera Responsio habetur. Ante annos quidem plures conscripta, sed nunc primum edita. *b. m.* Anno D. 1588 mense Junio. 8. *272 str.*

Dedykacja do Jana Kiszki z Ciechanowca Generalnego Starosty Żmudzkiego. Exemplarz Puławski był niegdyś własnością Jakóba Sienieńskiego, jak świadczy napis: *Ex libris Jacobi Sienienski Palatinidis Podoliae in Rakow haeredis.*—OssolińskiT. I. p. 290, mylnie go nazywa Siennicki Wojewodzic Podlaski. Błąd ten w Dzienniku Wileńskim sprostował Sobolewski, który ten opis podał. Wspomina w przedmowie Socin dysputę przed pięcią laty przeciw Andrz. Wolanowi odbytą.

b) — — Editio secunda Racoviae typis Sebast. Sternacii 1627. 8. *272 str.*, *na przodzie kart 4.*

3383. (Nowochrzczeństwo czyli zwierciadło wiary y poboznośei Nowochrzczeńców. przez Andrzeja Wolana w Wilnie 1586. 4.)

Beliński (Bibl. Warsz. 1841. I. p. 465.) cytując to dzieło, powiada, iż sam go nie znał, i tytuł przywiedziony przetłómaczył zapewne z cytacji Węgierskiego: Anabaptismus sive speculum fidei et pietatis Anabaptistarum polonice editum in quarto Vilnae 1586.

3384. Anntwordt der gemein des herrenn Jesu Christi zum Schmigel, auff den beweis, verstand, und erklerung, des Apostolischen glaubens, des Edlen und Erenuesten Herrn Sigmund von Schlichtig auff Starpel, so sein E. gegen dieselbe gemein im verschienenen 1592 Jahre offentlich in druck verfertigen lassen. 1593. 8. *533 str. i 8 kart na początku.*

Przedmowa Zboru Smigielskiego do Czytelnika, i druga, albo raczej list Wolfganga Schlichtinga z Bukowca, do krewnego jego Zygmunta Schlichtinga, i innych powinowatych tejże rodziny i imienia. (L. S.) *Zob. Noty.*

3385. Odpowiedź na Artykuły, ktore iuż od kilku lat rozsiewa po Podgorzu, ieżdżąc dom od domu, *Johannes Petricius* z Chomranic Minister, oskarzaiąc, y niesłusznie udaiąc, y chydząc, ludzi niewinne: w której odpowiedzi naydziesz do czego się y iakim sposobem znamy, a do czego zgoła nie znamy. 4. *47 str. i 2 karty.*

Przedmowę do Czytelnika datował w Rakowie d. 9 Aug. 1596 Stanisław Lubieniecki. Ten przed cztérema laty na Podgórzu mieszkając, dostał jakichś 10 artykułów, które w rękopiśmie między ludzi puścił Jan Petrycy na ohydzenie Arianów. Poźniej dodał ich jeszcze 10, i dał im tytuł: *Artykuły Ebionitow, bluznierskie y Antychrystyanskie.* Zbija je Lubieniecki. (L. S.)

3386. (Faustus Socinus). De Officio hominis Christiani in hodiernis istis de religione controversiis, h. c. cui potissimum coetui inter omnes in religione dissidentes homo christianus adhaerere debeat. Libellus hoc tempore utilissimus ab anonymo quodam veritatis patrono scriptus. Cum gratia et Privil. Summi Pontificis et Regis Catholici excusus Racoviae typis Sebast. Sternacii. 1611.

Pierwsze wydanie: Irenopoli, typis Theoph. Adamidis 1610.
(Vogt. Catal. libr. rar.)

3387. Anti-Socinus; hoc est confutatio errorum quos olim Ariani, Ebionitae, Samosateniani, Pelagiani et Tritheitae propugnarunt, et nuper Seruetus, Ochinus, Blandrata, Franciscus Davidis, Socinus, Christophorus Ostorodus, aliique ab Inferis revocarunt; cum assertione deitatis Jesu Christi et Spiritus Sancti, et imputationis meriti Christi pro nostris peccatis, etc. cum innumeris aliis; omnia ex Doctorum aevi nostri Theologorum scriptis nunc primum eruta et edi-

ta. Francofurti Biermannus. 1612. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2509.)

3388. *Apendix* albo zawieszenie niektórych Arianów Zboru Rakowskiego. *b. m. i r.* 4.

Sienk. Dod. do Bent.)

3389. Valentinus Smalcius. Responsio ad Scriptum Hermanni Ravenspergeri S. Theol. D. Ecclesiastis et Prof. Steinfurtensis, cui titulum fecit: *Par unum Sophismatum* Socinianorum, adamussim veritatis examinatorum. Cui addita est refutatio eorum, quae ad hos locos spectantia scripserunt Jacobus ad Portum S. Theol. in Acad. Lausanensi Prof., in Defensione Orthodoxae fidei, et Georgius Rostius S. Theol C. in Refutatione Cathecheseos nostrae germanicae. Racoviae, 1614. 4. *65 str.* (L. S.)

3390. De Erroribus novorum Arianorum Libri duo adversus responsum Valentini Smalcij quod dedit pro novis Arianorum suorum monstris. Auctore Martino Smiglecio S. J. Theol. Doct. Cracoviae in Offic. A. Petricovii. A. D. 1615. 4. *301 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Foelici a Drobnin Kryski Supremo Regni Cancellario. Datum Calissii in Collegio Karncoviano S. J. 13 Decemb. 1614. *Zob. Noty.*

3391. Kościoł nowotny prawdziwym Kościołem bydź nie może. Kazanie od X. Jana Biesiekierskiego S. J. miane w Poznaniu w Druk. Jana Wolraba. 1615. 4. *9 kart.* (L. S.)

3392. Examinatio centum errorum quos Smiglecius ex nostris libris collegit. Racoviae 1615. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3393. Examinatio centum quinquaginta septem reliquorum errorum, quos Martinus Smiglecius Jesuita, ex reliquis duabus libri nostri, nuper adversus monstra ab ipso conficta editi, partibus collegit; una cum refutatione eorum quae examinationi centum priorum errorum opposuit: autor Valent. Smalcius. 1616. 4.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2516.)

3394. Refutatio duorum Martini Smiglecii Jesuitae librorum, quos *de erroribus Novorum Arianorum inscripsit.* Racoviae 1616. 4. *333 str. 8 kart regestrów na końcu i 6 na przodzie.*

Dedykacja do Marcina i Jerzego Czaplicców Szpakowskich, braci rodzonych. (L. S.)

3395. Disputatio habita a Reverendissimis Patribus Discalceatis Ordinis Beatiss. Virg. Mariae de Monte Carmelo, contra Arianos, Lublini in Polonia ad Aedes Spiritui Sancto dicatas anno D. 1616 13 Julii A iurato Notario conscripta et obsignata, ac opera Ill. D. D. Georgii Ducis in Czartorysko typis mandata. Zamoscii in Offic. Acad. excudit Christophorus Volbramensis anno D. 1617. 4. *9 ark. Zob. Noty.*

3396. Respons na list do P. Piotra Wacheniusza pisany od X. Bartłomieja Bitnera, Ministra Głębowskiego Zboru Ewangelickiego uczyniony przez Thomasza Piseckiego z Martowic. W Rakowie w Druk. Sternackiego 1617. 4. *70 str.*

(Józ. Łukasz. Noty.)

3397. Disputatio Joann. Stoienscii cum Joanne Maria Carmelita. Racoviae typis Sternacii 1618. 4.

Przedmowa Hieron. Moskorzowskiego.
(Bock, Hist. Ant. Trin. T. I. P. II. p. 940.
Ossol. I. 278.)

3398. Academia deifica trias, Arianorum, Graecorum, et Sectariorum Variorum Conversioni Catholicorum ac orthodoxorum perfectioni inserviens. A Matthia *Blosio*, Crac. S. Theol. Prof. Collega Majore S. Floriani Canonico authore. Cracoviae in typographia vicina Mathaei Andreoviensis, A. D. 1619. 4. *7 ark.. Na końcu są wiersze Jakuba Viteliusa.*

Pismo przeciwko Arjanóm. (L. S.)

3399. Walenty Smalcius. Odpis na dwa Paskwiluse, ktore niedawno wyszły przeciwko tym, ktorych niesłusznie Arianami zową, od Ewangelikow; napisany od ie-

dnego ze starszych tego Zboru przeciwko ktoremu napisane są. w Rakowie 1619. *Sign. C3.*

(Ossol. I. 247 w nocie.)

3400. Elenchi Sophistici, a Fausto Socino in gratiam amicorum explicati, et exemplis theologicis illustrati Racoviae, Sebast. Sternacius, 1625. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2449.)

3401. Odpowiedz na Script X. *Daniela* Clementynusa, nazwany: Antilogiae et absurda, to iest sprzeciwienstwa, y niesłuszności wypływaiące z opinii Socinitów Ponurzonych uczyniona przez Jonasza Szlichtinka z Bukowca. w Rakowie, drukował Seb. Sternacki, 1625, 4. *450 str., 2 karty na końcu, i 6 kart na przodzie.*

Przedmowa do Rafała z Leszna Leszczyńskiego Wojew. Bełskiego, i druga krótka do Czytelnika. (L. S.) *Zob. Noty.*

3402. Antapologia, to iest Odpowiedz X. Daniela Clementinusa na Odpowiedz P. Jonasza Szlichtinka. w Baranowie, Andrzey Piotrkowczyk drukował, 1630. 4. *569 str., 4 karty regestru i 8 kart na przodzie.*

Dadykacja do Rafała z Leszna Leszczyńskiego Wojew. Bełskiego. (L. S.) *Zob. Noty.*)

3403. (Odpowiedz na Antapologią pod imieniem Daniela Clementinusa wydaną czyli Poparcie potwarzy X. D. Clementinusowi zadanych, przez Jonusza Szlichtinka z Bukowca. w Rakowie, druk. Seb. Sternacki). 1631. 4. *417 str. i 11 kart na przodzie.*

Przedmowa do Ich Mści PP. Ewangelików.— Tytuł ten przełożony z łaciń. z Bibliot. Sandyusza; bo exemplarz Puławski bez tytułu. (L. S()

3404. Odpowiedź na skrypt iednego z dozorcow ewanielickich nazwany Asymbolum Socinianorum, *non credo* albo Niewiara dzisieyszych Aryanow przez Piotra Morzkowskiego z Morzkowa. w Rakowie Seb. Sternacki 1632. *65 ark.*

Pisane przeciw Klementynusowi, Odpowiedź X. Daniela Clementynusa na odpowiedź Jonasza Schlichtinka.

(Ban. H. D. K. P. II. 114.)

3405. a) Joan. Volckelii de Vera Religione etc. *jak niżej.* Racoviae typis Sebast. Sternacii 1630. 4.

b) Joan. Volkelii, de vera religione libri quinque; Quibus praefixus est Johannis Crellii Franci, liber de Deo et eius attributis; et nunc demum adiuncti ejusdem de uno Deo Patre libri duo, in quibus multa etiam de Filii Dei et Spiritus Sancti natura disseruntur: Ita ut unum cum illis opus constituant. *b. m.* editio secunda. Amstelodami, I. Blaeu. (circa an. 1642. 4.)

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2521.)

Wydanie kryjome i exemplarze od urzędu miasta zabrane 20 Jan. r. 1642. i publicznie spalone. Taka rzadkość była tego wydania, jak świadczy Sandius, iż płacono je po 25 dukatów węgierskich.

(Vogt. Catal. libr. rar. Hamb. 1747. p. 714.)

c) — — *tam.* 1645. 4.

(Peignot.)

Jest to zupełny systemat nauki Socina.— Volkelius umarł około r. 1630. (L. S.)

3406. — —*po hollendersku.* w Roterdamie 1649. 4.

Przy czém zalecenie następujące: in Holland by Schepen vonnisse gedoemt, openbaerlick geexecuteeret, en met vuer verbrant. A. 1642 im Januario.

Toż przedrukowane w Sam. Maresii Hydra Socinianismi expurgata Groeningae 1651. (Vogt. l. c.)

3407. Joannes Crellius Francus Ecclesiae Racoviensis Minister. De Deo et eius attributis una cum libris V. Joannis Volkelii de vera religione. Racoviae typ. Seb. Sternacii 1630. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3408. Joach. Stegmanni (probatio uniformis veritatis super Novorum Photinianorum et Arianorum doctrinis Jo. Botsacci) Racoviae, Seb. Sternacius. 1633. 8. *po niemiecku.*

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2525.)

3409. Scripta O. *Jana* Wolana Zakonnika Reg. S. Franciszka de Obseruantia, do Jego Mci Pana *Jana Stoinskiego*, przedniego Praedikanta Ich Mci Panow Nowych Chry-

stian Professiey, Bostwu w Chrystusie Panu przeczącym. Także od Pana *Palladiusza*, teyże Professiey Praedikanta, y do Jego Mosci Pana *Krysztopha Morsztyna* na Raciborsku, niekiedy Starosty Philipowskiego, do ktorego wprzod, kładzie się tu list z Zwierciadłem porywczym iemu służącym, y Reskrypt Jego Mci. w Krakowie w Drukarniey Franciszka Cezarego, Roku P. 1641. 4. *15½ ark.*

O Morsztynie i Stoinskim ob. *Sandiusa* in Bibl. Antitrinit. (L. S.) *Zob. Noty.*

3410. Jonae Schlichtingii Disputationes pro Socino contra Meisnerum. 1636. 8. (Bibl. Hein. p. 89.)

3411. Photinianismus, hoc est succincta refutatio errorum Photinianorum quinquaginta, sex disputationibus comprehensa et in Academia Rinthelenii diventilata et excussa a Josua Stegmanno. Editio tertia Francofurti Matth. Kempferus. 1643. 8.

(Catal. de la Biblioth. du Roi. Paris 1752. T. III. D2. N. 2529.

3412. Abrahami Calovii. Decas dissertationum de Pseudo-Theologia Sociniana. Dantisci. 1639. 4. (Cat. Janss. 1686.)

3413. Jona. Schlichtingii a Bukowies aentekeningh en verklaringh, over de ses voornaemste Schriftuurplaetsen, diemen placht te gebruycken tot bewijs van de Drie-eenigheydt, en de eeuwige Godtheydt Christi. Met een tractaetjen van Crelius en Stegmannus. Anno 1649. 4.

Zawiera się tu: 1) Objaśnienia do Kazania Jerzego Vechnera mianego w Lesznię r. 1639 z 1go rozdziału Ewangelii S. Jana. 2) Rozprawa de Verbo Dei. 3) Explicatio quatuor locorum S. Scripturae divinitatem Jesu Christi concernentium primum polonice conscripta. 4) Dodane drobne pisemka: de consis mortis Christi, Christophori Osterodi Confessio (podobno Creliusa).—Compendium Christianae Religionis (podobno F. Socina).—Discursus de causa cur Evangelio Christi creditur aut non etc. (F. Socina). i trzy drobne pisemka Joachima Stegmanna Młodszego. (L. S.)

3414. Eliasz Arciszewski. (O przyczynach wyznawania Religii Arianow. 1649). (Jöcher Gel. Lex.)

Ten Arciszewski miał być w służbie Króla Duńskiego.

3415. Abrah. Calovii Socinismus profligatus, hoc est, Errorum Socinianorum Confutatio. *Witteb.* 1652. 4. (L. S.)

3416. Hydra Socinianismi expugnata; sive Johan. Volkelii de vera religione, ut falso inscribuntur, libri quinque, quibus praefixus est Joh. Crellii liber de Deo et eius attributis, cum eorundem refutatione, per additas notationes et censuras: authore Sam. Maresio. Groningae, Joan, Nicolaiis. 1651—1662. 3 vol.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2530.)

3417. Johann Nixdorf: Abfertigung des Schmähsüchtigen D. Abram Calouen. 1679. 4. (Cat. Janss. 1702.)

3418. Abrahami Calovii Scripta Anti-Sociniana quibus haeresis illa profligatur. Ulmae 1684. fol. (Cat. Janss. 1684.)

3419. Trzydzieści przyczyn, dla ktorych káżdy zbáwienia dusznego, y poczćiwośći swoiey szánuiący, ma się odrażać od Zboru tego ktory Arriáńskim zowią: z krotką refutacyą Katechizmu Rakowskiego: napisane: przez X. Mikołaia Cichowiusa S. J. w Krakowie w Druk. wdowy y dziedzicow Franciszka Cezarego. S. P. 1652. 4. *218 str.*

Rzeczywiście 238 str, od str. 185 bowiem idzie numeracja 168 i dalej. Druk gocki. Przypis. Jadwidze Wiktoryi z Kaliszan Lanckorońskiej Kasztellance Radomskiej.

Z Dedykacji pisma Cichowiusza, *Wyklęcie Ministrow Arriańskich*, widać, że pismo to wyszło na dwa pisma Ariańskie: *Symbolum Apostolicum* (zapewne Slichtinga) i *Wykład Prawdziwy*, oraz że: *Przyczyna dwudziesta ósma, za wolą wielkiego y wielce pobożnego Senatora, ponieKąd rozszerzona*, wydał Cichowius osobno. *Zob. Noty.*

3420. a) Nicolai Arnoldi Religio Sociniana Racoviana maior refutata cum ipsius Catecheseos contextu. Amstelod. 1654. 4. (L. S.)

b) — — Franekerae 1654. 4. (Boeckm. Sched. p. 8.)

3421. Nicolai Arnoldi. Atheis-

mus Socin. Jo. Bibellii refutatus. Franekerae 1659. 4. (Boeckm. l. c.)

3422. Nowe Zawstydzenie Socinistow abo iak ich pospolicie zowią, Arrianow w ktorym śię to pokázuie iáśnie: że Arriani dyablá zá Bogá prawdźiwego máią y wedle sznuru swey Konfessyey Boską mu cześć oddawáć powinni. Przydáne są niektore zdánia PP. Ewangelikow o Zborze Arriańskim zebráne, a teraz znowu wydrukowáne. Przez X. Mikołaia Cichowiusza S. J. w Krakowie u Wdowy y dziedzicow Franc. Cezarego. R. P. 1654. 4. *24 str.*

W przedmowie wspomina autor, że przed rokiem wydał *Trzydzieści przyczyn* na Zawstydzenie Sekty Ariańskiej, z których 28ma dowodziła, że Arjanie djabła za Boga mają. Teraz oddzielnie pismem tę materją rozszerzył Cichowius. (L. S.)

Na str. 4 wspomniane jest pismo Hieron. Moskorzowskiego, *contra Eutropium*. str. 5. pismo Smalciusa: *Refutatio thesium de SS. Trinitate, editarum a Schoppero.*

3423. X. Mikołaja Cichoviusa Jezuity Diabeł od Zboru Christianskiego Zaklęty. Roku Panskiego 1653. 4. *4¼ ark.*

X. Cichowius dowodził, że Aryanie diabła za Boga mają (w 30 Przyczynach). (L. S.) *Zob. Noty.*

3424. X. Cichovius Jezuita Diabła zaklętego odkląć nie może. *b. m. i r.* 4. *13½ ark.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3425. Wyklęcie Ministrow Arrianskich: ktorzy chcąc się wykręcić z tego, co im zádano, w Nowym Zawstydzeniu, że Dyablá za Bogá prawdźiwego máią, y że go czćią Boską czćić powinni: przez ktoregoś z swych, mocą, ktorey nie mieli, zaklęli Diabła; ktorego iednák, iák przedtym, ták teraz Bogiem prawdźiwym Zowią. Wydane przez X. Mik. Cichoviusza S. J. w Krak. u Wdowy y Dziedzicow Fr. Cezarego, 1654. 4. *9 ark.*

Dedyk. Krzysztofowi Wisowatemu z Wisowat i t. d., który poźniej z Arjanina Katolikiem został, ale nie był nim jeszcze teraz. Jest to odpowiedź na pismo: Diabeł zaklęty. Patrz wyżej N. 3423. (L. S.) *Zob. Noty.*

3426. Pogrom Diabła Arrianskiego, abo Odpis na dwie Książki, które Arriani o diable napisali: wydany przez X. Mikołaia Cichowiusza Soc. Jesu. Przydany iest od niegóż Summariusz błędow, abo bluznierstw Arryanskich. W Krakowie, u wdowy y Dziedzicow Fr. Cezarego. 4. *245 str. i ark. na przodzie.*

Dedykacja do Michała Jordana na Zakliczynie Generalnego Podkomorzego Krakowskiego. (L. S.) *Zob. Noty.*

3427. Obrona zacnych y pobożnych ludzi, ktorzy zbrzydziwszy się bluznierstwami sekty Arryanskiey abo Socynskiey do Kosciola się S. Katolickiego udali: Przeciwko Paskwilowi, od iakiegoś Ministra Arrianskiego przeciw nim napisanęmu, y po Podgorzu rozsianęmu: Z namową do Stanow Koronnych wniesioną, aby przy Konstytucyach przeciw Arryanom uchwalonych statecznie stali. Wydana przez X. Mikolaja Cichowiusa Soc. Jesu. w Krak. w Druk. Wdowy y Dziedz. Fr. Cezarego. 1661. 4. *36 str. i ark. 1 na przodzie.*

Dedyk. do Stanisława Zaręby Sędziego Ziemskiego Sendomir. (L. S.) *Zob. Noty.*

3428. Speculum Samosathenistarum vel Socinistarum vulgo Arrianorum in quo ostenditur, Samosathenistas, vel Socinistas seu Arrianos, tantopere in religione christiana dissidere a Catholicis et Evangelicis, ut inter Christianos censeri non debeant: sed potius esse tam DD. Protestantibus quam Catholicis execrabiles. Editum a P. Nicolao Cichovio Soc. Jesu. Cracoviae in Offic. Viduae Fran. Cezary. A. D. 1662. 4. *292 str., arkusz na przodzie i regestr.*

Przypis. Senatowi Gdańskiemu. *Zob. Noty* (*).

(*) Na tém się prawie tutaj zamyka bibljografja pism religijnych kontrowersyjnych w Polsce, nie żeby ona w spisie niniejszym wyczerpana została, ale że znaczna ich liczba do pism dogmatycznych szczególnych tuż następnie wyliczyć się mających odniosła się, znaczna dla interessu historycznego, w Oddziale Dziejów rozmaitych wyznań, który w Tomie następnym się pomieści, miejsce swòje znajdzie.

5. Bracia Czescy.

3429. Confessio. To iest: Wyznanie wiary, nauki, y nabożeństwa krześćiańskiego, Najaśnieyszemu a Niezwyciężonemu Rzymskiemu, Węgierskiemu y Czeskiemu etc. Krolowi, od Panów a Rycerstwa Krolestwa Czeskiego, Ktorzysz są jednoty Braciey Zakonu Krystusowego, w Widniu Lata 1535 podana. A teraz Najasnieyszemu Książęciu etc. Zygmuntowi Augustowi, z łaski Bożey Krolowi Polskiemu od niektórych Panów y Szlachty Krolestwa Polskiego, którzy przyięli tę Confessią, a według oney się rządzą y sprawuią, ofiarowana. Przydan iest na końcu y niektorych znamienitych y uczonych Mężów o tey to Confessiey sąd a swiadectwo. Psal. 118. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum et non confundebar. *b. m.* i *r.* 8. *Na końcu:* Drukował Maciey Wierzbięta. (L. S.) *Zob. Noty.*

✦

3430. Benedict. Herbest. Confutatio Picarditarum Haereticorum. 1567.

Jest to zbijanie powyższej Konfessji Braci Czeskich, wedle domysłu Friesego, r. 1564 drukowanej. Adam Konarski Biskup Poznański, i Jan Kościelecki Jenerał Wielkopolski, zawzięci nieprzyjaciele Braci Czeskich, dostawszy exemplarz tej Konfessji, polecili Herburtowi Kanonikowi Poznańskiemu tę jej refutacją.

3431. Chrześcianska porządna odpowiedź na tę Confessią; ktora pod titulem Braciey Zakonu Christusowego niedawno iest wydana. — Przydana też iest historya Kacerstwa Hussowego. Zbiiaią się przytym odszczepieństwa dzisieyszych inych Nowowiernikow. Przez Benedicta Herbesta K. Poznanskiego. Wszystko z Regestrem dostatecznym. *Na końcu:* Drukowano w Krakowie u Mattheusza Siebeneychera, 1567. 8. *53½ ark.*

Dzieło przypisane Zygmuntowi Augustowi. — Jest tu oprócz wymienionych rzeczy na tytule *Wypisanie drogi* (opis podróży), którą z Poznania r. 1566 na Ruś ojczyzny swojej Herbest odprawił, w kształcie listu do Stanisława Herburta, Kasztelana Lwowskiego i Żupnika Ruskiego. Także: *Miłości-wego Lata Chrześciańskiego Wywod gruntowny. O spowiedzi ktorą czynimy do Pana Boga, do Swiętych Angiołow iego. Benedicti Herbesti Epistola ad quendam Apostatam.* — List ten pisany do jakiegoś Bernardyna, który z Zakonu wystąpił. (L. S.) Por. Ban. H. Dr. Kr. 348. w nocie.

3432. Jakob Niemoiewski. Odpowiedź na książki X. Benedykta Herbesta Kaznodziei i Kanonika Thumu Poznań. ktore pisał przeciwko Confessyi braciey naszey krześciańskiey. w Krakowie u Macieia Wierzbięty r. 1569. 8. *898 str., 7 kart na przodzie i regestru 20 kart.*

(Osiń. O życiu P. Skar. p. 76. — Ban. H. D. K. P. I. 285.)

Niesiecki przywodzi rok druku 1589. — Sobolewski widział w Pulawach exemplarz niezupełny. Dedykacja do Króla Zygmunta Augusta datowana 1569 ultimo Octobris. — Dzieło zawiera dziewiętnaście artykułów. 1) O Pismie S. 2) O Katechizmie. 3) O Bogu. 4) O Grzechu. 5) O Pokucie. 6) O usprawiedliwieniu przed P. Bogiem. 7) O dobrych uczynkach. 8) O Kościele. 9) O Przełożonych Kościelnych. 10) O Słowie Bożym. 11) O Swiątościach. 12) O Krzcie. 13) O Wieczerzy Pańskiej. 14) O Kluczach Kościelnych. 15) O Ceremoniach Kościelnych. 16) O przełożonych świeckich. 17) O Swiętych. 18) O Pościech. 19) O stanie panieńskim i Małżeństwie. Od str. 841: Odpowiedź na historją kacerstwa Hussowego i o chwalebnej Mszy Kościoła Rzymskiego Swiadectwa i t. d.

3433. Antwort Auff das Buch Herrn Benedicti Herbesti, Thumherrn und Thumbpredigers zu Posen, welches er wider die Confession unserer Brüder hat aussgehen lassen, In welcher du auff alle Artickel so bey dem Glauben strittig, vorfallen, genugsamen Bericht finden wirst. Beyneben auch eine Antwort, auff des Hussen Historien, und der ime zugemessenen Ketzerey, welcher der Gottselige Man nie schuldig worden. Am Ende sind etliche Zeugnisse von der Messe und ihrem Ursprung, so auss den *Historicis* der Römischen-Kirchen und jren Decretalen genommen hin-

zugethan. Jacobus Niemogewsky. Anno salutis 1580 2 die Julii. *Na ostatniej karcie:* Gedruckt nach Christi unsers Erlösers genaden reichen Menschwerdung. Im Jahr 1583. 4. *316 kart, 3 na końcu nieliczb. i 21 kart na przodzie.*

Dedykacja do Króla Zygmunta Augusta datowana r. 1568 ostatniego Oktobra; w kartach przednich wiersze do Czytelnika, regestr ogólny i przedmowa, jak w oryginale polskim. (L. S.)

3434. Unterricht in der christlichen Religion für einen Mennoniten bey dessen Taufe in der Kirche zu S. Salvator im Danzig in Jahr 1773 den 18 November. Danzig. 8. *2¼ ark.*

(Acta Histor. Eccl. nos. temp. I. Band. p. 829.)

✦ ✦

3435. Antythesis, abo Rozmowa Kościoła Chrześciańskiego, z odszczepieństwem w Morawie, Czechach, Śląsku upadaiącym. w Krakowie, 1624. 4. *1½ ark.*

W Dedykacji Elizarowi Rosnowi z Bruśnika podpisany: Walenty Chuchrecki. (L. S.)

3436. Benedictus Morgenstern. Errores Fraterculorum Bohemicorum de quibus Torunii publice admoniti et convicti et emendationem polliciti sunt. 1565.

W piśmie tém autor 22 artykuły Konfessji Augsburskiej na 16 zredukował. Potém Morgenstern zredukował też same artykuły do 12, i r. 1567 na Synodzie Poznańskim Braciom Czeskim insinuował. Na to wyszło pismo następujące:

3437. Responsio brevis ac sincera ad virulentos Articulos sive convictos errores XVI contra Fratres Bohemos.

(Friese Beytr. II. Th. I. Bnd. p. 383.)

3438. Nicol. Arnoldi. Discursus theologicus contra Jo. Amos Comenii praetensam lucem in tenebris. Fran. 1659. 4. (Boeckm. l. c.)

3439. *Idea fratrum* czyli krotkie wyobrażenie Chrześciańskiey nauki Ewanielicznych Braci Zgromadzeń wydane przez Augusta Bogumiła Spangenberga z niemieckiego na polski ięzyk przetłómaczona w Krolewcu drukowano u Dan. Krzyszt. Kantera J. K. M. Druk. Nadwor. r. 1802. 8. *574 str., 66 regestru.*

Dogmatyka Herenhutów. Tłómaczenie X. Olecha. (Ban. H. D. K. P. III. 102.)

---

3) *w szczególności.*

1. Bóg Ojciec.

3440. Cyprianus Rzekiecki Ord. Min. Reg. observ. Theoremata theologica de Deo uno et de perfectionibus divinis — Jaroslaviae. 1626. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3441. Adamus. Chamocki Analogismus Omnipotentiae Dei. Crac. 1639. Typ. Fr. Cezary. fol. (Sienk. l. c.)

3442. Joannes Rzeczyński. Disputatio de necessaria Dei existentia. Franekerae. 1644. 8. (Sienk. l. c.)

3443. Joannis Maukisii, Specimen philologico-theologicum de notitia Dei naturali. Dantisci. 1659. 8. (Cat. Janss. 1699.)

3444. Praelectiones theologicae de Deo P. Thomae Młodzianowski Poloni S. J. Accessit Tractatus de SS. Trinitate — Dantisci ex Bibliop. Forsteriano. A. MDC.LXVI. fol. *397 str. i regestr..*

3445. Joachimus a Nativitate B. Mariae Sch. Piar. 1) Sacratissimum divini pectoris enigma publicae trutinae oblatum. Crac. in Offic. Schedeliana 1667. 4. (L. S.)

3446. Kraszowski Zenobius: Vindex theologicae veritatis mucro

... seu Conclusiones ex S. Theologia ex Ima Parte de Deo uno. Crac. ex Off. Alberti Gorecki. 1679. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3447. A. R. MARGOWSKI. Conclusiones Theol. de Deo ut uno. Crac. 1684. 4. (L. S.)

3448. Deus Maximus Unus et Trinus sciens volens atque visibilis exili opusculo abbreviatus. Authore P. Godofr. HANNENBERG S. J. publica — disputatione in aula Coll. Posnan. eiusdem Societ. defensus ab A. R. D. Mathia Nowack. Marianae Acad. Rectore An. 1721. typis Coll. Posnan. S. J. 8. *182 str. 4 kart. na przodzie.*

Przypis. autora Karol. Poninskiemu Proboszczowi (Praeposito) Katedr. Poznań.

3449. a) Quaestio Theologica de existentia Dei, Ejusque bonitate et immutabilitate Menti D. Thomae, conformis. Per M. Josephum Antonium DE CLOS S. T. Praesentatum, Coll. Maj. Eccl. Colleg. S. Floriani Canon. Parochialis in Nasiechovice curatum, Acad. Pinczoviensis, Contubernii Philosophorum, nec non Scholar. Novodvor. Provisorem, pro obtinenda in S. T. Doctoratus licentia publice ad disputandum. A 1761. d. 18 Decembr. proposita. Cracov. Typ. Coll. Maj. 4. *2 ark.* (L. S.)
b) Josephus Antonius DE CLOS. S. Flor. Canonicus. Quaestio Theologica de existentia Dei eiusque bonitate ex immutabilitete. Crac. Typ. Univ. Coll. Mai. 1767. (Sienk. Dod. do Bent.)

3450. Vincentius CRAMER. Conclusiones Theologicae de Visione Dei 1778. fol. (L. S.)

3451. Tractatus Theologicus de Existentia Dei iuxta mentem S. Thomae Aquinatis ad usum studiosorum. per R. D. Dominicum DOWNAROWICZ. 1782. 8. *546 str.*

✦

3452. Martinus VADOWIUS Campius, Praepositus S. Floriani: Quaestio de divina voluntate et radice contingentiae. Cracoviae. Typ. Viduae Jacobi Siebeneycher. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3453. Andreas Fricius (MODRZEWSKI). Tractatus de Providentia et Praedest. Dei aeterna. edente *Ludovico Lucio*. Basil. 1613. 8. (Catal. Bibl. Francof. Becm.)

3454. Steph. BOIANOWSKI. De Deo Duce et luce Oratio. Jenae 1619. 4. (Kat. Jusz.)

3455. Sigism. GDOWSKI. Theoremata Theol. de Scientia Dei. Crac. 1621. 4. (L. S.)

3456. Placidus RUTKOWSKI Ord. Min. Conv: Theoremata theologica de operationibus Dei. Crac. ex Off. Matthiae Andreovien. 1621. (Sienk. Dod. do Bent.)

3457. Disputatio Theologica de Decreti Divini Oeconomia, publice suscepta a M. J. A. RYBCOVICIO. etc. a. 1621. Cracov. ex Offic. Matthiae Andreovien. 4. *2 ark.*

Na końcu są: 1) χαρισμα ad Nicol. Wolski Castellanum Witebsc. (któremu dysputacja przypisana) M. Laurentii Smieszkowic Orat. Tyl. Coll. Min. 28 w. 2) Προσφώνησις ad Teologos M. Jac. Vitellii Coll. Min. Eloq. Prof. Ord. 22 w. 3) M. Matthiae Buczkowski 28 w. na pochwałę Rybkowicza. (L. S.)

3458. Theothelimerminia seu diuinae voluntatis, diuini interpretis, divina interpretatio ad Ill. et Magnif. D. D. Lucam Sapieham per Fr. Ambrosium a WOYNICZ Ord. Praed. Subdiaconum publicae disputationi exposita. A. 1626. Jaroslaviae 1626. 4. *2 ark.* (L. S.)

3459. D. Thomae Aquinatis de Voluntate divina Pronuuciata a F. Sigismundo ZĘBECIO Ord. Praed. publico certamini proposita. Cracoviae 1628. Typ. Matth. Andreo. 4. *2½ ark.* (L. S.)

3460. Raymundi MĄDROWIC Leopolitani ex Provincia Russiae Ord. Praed. *Conclusiones Theologicae* de voluntate Dei. Leopol. in offic. J. Szeligae. 1631. *2 ark.* 4. (Bibl. Ossol.—L. S.)

3461. Stanisl. JURKOWSKI Quaestio theologica de Scientia Dei. Crac. in Offic. Fr. Cezary. 1649. 4.

Nie pewna czy tego Jurkowskiego są ty-

tały r. 1666: Stanisl. Jurkowski S. T. D. e-Prof. Protonot. Apost. Praepositus S. Floriani, S. Georgii in arce Crac. et Opatoviensi Custos, Collegii Vladislaviani Provisor, Acad. Crac. Procancellarius et Generalis Rector. (L. S.)

3462. Quaestio Theologica de Scientia Dei ex 1. parte D. Thomae Quaest. 14. In Alma Acad. Crac. pro loco inter Doctores S. Theol. Obtinendo, a M. Stanislao Jurkowski, S. Th. Doctore et Professore, S. Floriani, Opatoviensi et S. Georgii in Arce Crac. Custode, ad disputandum publice proposita. Crac. in Offic. Fr. Caesarii 1649. 4. *1½ ark.* (L. S.)

2463. Joannis Debrecini, Exercitationes de scientia Dei. Franequerae 1659. 12. (Cat. Janss. 1679.)

Zapewne, że autor jest z familii Dobrocieskich, Gutteter, o których i Niesiecki wspomina, lubo o tym Janie żadnej tam wzmianki nie ma. Pismo to wymienione u Jansona pod teologami reformowanymi.

3464. Martinus Joan. Pathun. Ecclesiae Collegiatae Vielenensis Praepositus. Quaestio theologica de natura Dei et eius attributis ad disputandum proposita. 1680 29 7br. Crac. typ. Univ. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3465. Albertus Leciewic Conclusiones theologicae de natura et quidditate Dei ad disp. prop. Crac. 1687. 9 Novembr. fol. (Sienk. l. c.)

3466. Albertus Josephus Dzielski Conclusiones Theologicae de Attributis Dei. *b. m.* 1688. fol. (L. S.)

3467. Dominic. Frydrychowicz. Tract. Theol. de divina Scientia, ideis etc. Crac. 1690. fol. (L. S.)

3468. Domin. Frydrychowicz Ord. Praed. de voluntate et amore Dei. Cracoviae ex Off. Fr. Cezary. 1692. fol. (L. S.)

3469. Domin. Frydrychowicz. Ord. Praed. de attributis divinis. Cracoviae ex Off. Fr. Cezary. *b. r.* fol. (L. S.)

3470. Franciscus Barański Can. Reg. Lateran. Nexus gratiae divinae cum voluntate creata. 1711. fol. *b. m.* (Sienk. Dod. do Bent.)

3471. Q. D. B. V. Quaestionem an Deus irascatur et delectetur? in Audit. Maximo a. 1713. d. 23 Mart. explanabit et adversantium opiniones expendet autor et Respondens Daniel Theophilus Seidelius Lesna—Polonus Gymnasio Valedicturus. Thorunii Impressit Joannes Nicolai. 4. *3½ ark.*

3472. Jan Stanisław Jabłonowski. Traktacik o Opatrzności Boskiey z dokładem nowym. we Lwowie 1727. 16. (Nies.—Anecd. Jablon. p. 610.)

3473. Jos. Al. Putanowicz Dissertatio philosophica de Deo, divinisque Perfectionibus. Cracoviae 1765. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3474. Questio Theologica De verbi Divini inauguratione Menti D. Thomae conformis per M. Josephum Ant. De Clos S. Th. Licentiatum etc. publice ad disputandum proposita A. 1768. d. 25 Januar. Typ. Coll. Maj. 4. *2 ark.*

3475. Albert. Kreczman. 4. Tractatus Theologicus De DEO retributore juxta mentem S. Thomae Vilnae impressus An. 1782. 8. *509 str.*

3476. Stanisl. Hermann Polonus. Disputatio de decreto Dei. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3477. Adamus Margowicz. Disputatio de virtutibus Dei et attributis figuratis. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

2. P. N. Jezus Christus Syn Boży.

3478. Confessio de Mediatore Generis Humani Jesu Christo Deo et homine, contracta nomine et voluntate Ministrorum Ecclesiae in

urbe Claudiopoli in Panonia a Gasparo Helto ejus loci Pastore. Ex veterum et recentium Theologorum Scriptis. Vitebergae, 1555. *Na końcu*: Impressum Pinczoviae in officina Danielis Lancicij 1559. 8 *52 kart nieliczb.*

Na końcu jest: De Jesu Christo Dei Patris hominumque mediatore, Ode Dicolos Tetrastrophos Petri Statorii. (L.S.)

3479. Defensio verae semperque in Ecclesia receptae doctrinae de Christi incarnatione adversus Memnonem Simonis Anabaptistam per Joannem a Lasco Polonum. Bonnae ap. Lauren. Mylium 1545. 8.

(Catal. des Livres de la Bibl. de Roy. T. II. D. N. 8078.)

3480. Brevis Apologia Petri Statorii Galli. Ad diluendas Stancari cuiusdam calumnias, quibus ipsum privatim Statorium, publice autem universam Christi Ecclesiam recte de Mediatore Jesu Christo sentientem obruere conatus est. In qua continetur Orthodoxae fidei de Dei invocatione assertio: et vera de Mediatore sententia ex purissimo Dei verbo petita. (*b. r.* i *m.*) 8. *5 ark.*

Druk niezawodnie Pinczowski, co i Sandius p. 47 świadczy, dodając nawet rok wydania 1560. (L. S.) *Zob. Noty.*

3481. Okazanie tego iż pan Krystus w iedney Personie będąc prawdziwym Bogiem y prawdziwym człowiekiem, posrzednikiem iest Boga y Ludzi, s strony człowieczenstwa telko. Przes Krzysztoffa Przechackiego ze Lwowa. *b. m.* i *r.* 8. *13½ ark., tytuł gładką ozdobką drukarską otoczony.*

Na odwrócie karty tytułowej herb Stanisława Stadnickiego ze Zmigrodu i wier. łac. 16.—Dedykacja do tegoż Stadnickiego datowana: w Dubiecku 3 dnia Czerwca Roku m.dlx. (L. S.) *Zob. Noty.*

3482. Emanuel seu de aeterno Verbo Dei Filio Homine facto, Dei Patris hominumque Conciliatore. Altera et ultima Petri Statorii expositio. Adiuncta est de calumniis Staphyli expostulatio. Excusum Pinczoviae 1561. 8. *51 kart (niecałe).*

Przypis. Mik. Oleśniekiemu, Dziedzicowi Pińczowa, Joach. Lubomirio, Ja. Lascorenio, Sta. et. Math. Bako, Stan. Lassocio, Hier. Philippovio, Remig. Chelmio, Jos. Goleccio, Balt. Lukovio, Andr. Goluchovio. (Chł..)

3483. Andr. Fricii Modrevii, de Mediatore Libri tres: accessit narratio simplex rei novae et eiusdem pessimi exempli; simul et querela de iniurijs et expostulatio cum Stan. Orichovio Roxolano. 1562. 4.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roi. Paris 1752. T. III. p. 218.)

3484. Bernardini Ochini Senensis Dialogi xxx in duos libros divisi, quorum primus est de Messia, continetque Dialogos XVIII. Secundus est cum de aliis variis tum potissimum de Trinitate. Basileae per Patrum Pernam. 1563. 8. Tom I. *518 kart.*

Tłómaczem z włoskiego oryginału Sebastjan Castaglione. (Ossol. II. 35.)

3485. Krotkie wypisanie sprawy kthora była o prawdziwym wyznaniu y wierze prawdziwego Boga, y Syna iego Pána Jezusa Krystusa Zbawiciela y Pana nászego, w Krakowie y w Pinczowie, Roku 1563. dnia 7. Miesiąca Oktobrá w Krakowie. A dnia 9. 10. 11. 12. 13. y 14. w Pinczowie na Synodzie. W Nieświeżu w Drukarni Danielowey. Roku Pańskiego 1564. 8. *36 kart. Druk gocki.*

Gregorius Pauli, jeden z pierwszych opowiadaczy zaparcia bóstwa Christusa, dysputę prowadzi z Gilowskim i Sarnickim. (Lel. Bibl. Ks. 1. 198 n.)

3486. Josiae Simleri Libri de aeterno Dei Filio Domino et Servatore Jesu Christo et Spiritu Sancto. Tiguri 1568. 8.

Przedmowa, którą Henryk Bullinger Duchowny w Zurich, i sam Simler pisał do polskich Magnatów, szlachty, sług kościelnych i wiernych w Polsce, Litwie, Rusi, Węgrzech i Siedmiogrodzie, jest wielkiej wagi dla dziejów i zawiera wiele szczegółów niegdzie indziej nie zapisanych, między innemi o Lismaminie.

(Friese Beytr. II. Th. I. Bd. p. 253 n.)

3487. Zgodne a iedne rzecz znamionuiące w pismie S. sposoby mow, o Jezusie Pomazancu abo Synu Bo-

żym z Maryey narodzonym, ktore gdyby kto rozumiał y pogotowiu w pamięci czytaiąc pismo Swięte miał, łacno wyrozumieć może wiele mieysc w słowie Bozym, ktore się zdadzą być y są niektore przytrudnieyszym *(sic)*, *bez imienia autora, m.* i *r.* 4. *6 kart nieliczb.*

Jest to tłómaczenie dziełka BLANDRATY: *Aequipollentes ex Scriptura phrases de Christo F. D. ex Maria nato figuratae, quas si quis intellexerit, et in numerato habuerit, ad multa intelligenda, in scripturis juvari poterit. Albae Juliae,* 1568. 4. V. Bock T. I. P. I. p. 60. P. II. p. 614. Zebrane tu są różne, lecz podług mniemania Blandraty i Paulego, jednoznaczne wyrazy pisma o Chrystusie.— Na końcu położona przestroga aby w wykładzie Pisma S. unikać wymysłów ludzkich i subtelności scholastycznych. (L. S.)

3488. O Prawdziwey śmierci, zmartwychwstaniu y żywocie wiecznym: Jezusa Krystusa Pana naszego, y każdego za thym wiernego. Tudziesz thcż y o prawdziwych pociechach stąd pochodzących. A to przeciwko Fałesnemu zmyśleniu Antykrystowemu o iego Duszach, kthorymi wszytek swiat zwiodł y smrodliwe pożytki Krolestwa swego wynalawszy *(sic)* nieleda iako zmocnił. *bez imienia autora, b. m.* i *r.* 4. *List Lxvi. 1 karta na końcu i 4 na przodzie, gdzie 46 wier. pol. z napisem: Pobożnemu Sędziemu wszego dobra od Pana Boga.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3489. O Synu Bożym, iże był przed stworzeniem Swiata, a iż iest przezeń wszystko uczyniono, przeciw falesznym wykrętom Ebionskim. Piotr z GONIĄDZA. Drukowano w Węgrowie, lata panskiego według ciała 1570. 8. *13 ark. i 8 kart Przedmowy.* (L. S.)

Przedmowa do Jana Kiszki, KrayczegoW. X. Litew., datowana tegoż roku 23 Marca. Podpis.: W. M. Sługa y pastyrz wierny Piotr z GONIĘDZA, Minister Zboru Bożego który iest w Węgrowie. Pismo to przeciw Stankarowi i Sarnickiemu.

3490. Simonis BUDNEI De duabus naturis in Christo. 1574.

Przeciw temu wyszło:

3491. Joh. WIGANDI De Jesu Christo Deo et homine contra Antitrinitarios. Regiomonti 1576. 4. (Pisan. p. 262.)

3492. Contra hos qui praeexistentiam Filii Dei propugnabant Scriptum in lucem emissum circa annum 1578.

Socinianskie. (Bock. p. 613.) przywodzi ten niedokładny tytuł z Sandiusza. (L. S.)

3493. *Judicium de invocando J. C.* circa annum 1579. *Socinjańskie.*

Sand. p. 45, przyznaje Grzegorzowi, a zaś p. 174, podobne pismo pod nieco odmiennym tytułem: *Dialogi de Invocando Jesu Christo in precibus*, kładzie między anonymami. Być może, iż jest jedno i toż samo dzieło. (L. S.)

3494. Petrus PRAETORIUS. Testimonia verae atque aeternae Deitatis, D. N. Jesu Christi. Dantisci 1581. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3495. Petrus PRAETORIUS. Assertio orthodoxae doctrinae de persona Filii Dei. Dantisci 1581. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3496. Petrus PRAETORIUS Duarum naturarum in Christo unionis hypostaticae testimonia. Dantisci 1581. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3497. Kednadon a STRASWICK. Dialogus de unione personali duarum in Christo naturarum, secundum Scripturae S. ecclesiae mentem. Genevae 1583. 4.

(Jöcher Gelehrt. Lexicon. 4 Band. p. 867. gdzie wymieniony jest autor z tytułem Wojewody polskiego.)

3498. De persona Christi Disputatio Theologica adversus Ubiquitarios In Academia Moguntina Anno M.D.XXXIII. VII Kalend. Septemb. publice proposita: Praeside Joanne Busaco Soc. J. SS. Theol. D. et P. O. Respondente Nobili et Doctissimo D. Bartholomaeo ZEBRIDOVIO Polono, Sacrarum Literarum Studioso. Moguntiae in Offic. Gasp. Behem. 4. *13½ ark.*

Zebrzydowski przypisał tę rozprawę Kró. Stefanowi Batoremu. (Bibl. Pul. i Ossol.— L. S.) Zapewne jest w rękopiśmie Sobolewskiego pomyłka co do roku, zam. MDLXXXIII.

3499. Nuntius Salutis, sive de Incarnatione ad laudem Dni nostri Jesu Christi ejusque gloriosissimae Matris honorem. Ad Serenis. Si-

gismundum III. Poloniae Regem et caet. Stanislai Socolovii Can. Crac. Sermones quinque. Cracoviae ex Officina Lazari Anno Domini 1588. 4. *203 str. 3 nieliczb. 6 kart na przodzie dedykacji.*

Na końcu: M. Andreae Schonei Oda Magnae Matri Virgini pro Sarmatia. Przypis. do Króla Zygmunta III, gdzie mówi autor o czci dawnych Polaków dla N. Panny, a mianowicie Króla Zygmunta I, który temu gwoli wystawił kaplicę przy Katedrze Krak. pod nazwaniem Panny Marji *Rorate*, opatrzył do niej kapłanów i muzykę i chciał w niej sam być pogrzebionym.

3590. Stanisław Ostrowski Opat Przemęcki. O prawdziwym Bóstwie Chrystusa przeciwko Nowokrzczeńcom. w Poznaniu 1588. 4.

Zawiera się tu razem: Odpowiedź na wyznanie o Synu Bożym Nowokrzczeńców. Nauka o Bostwie Ducha S. Goniec przeciw Szymonowi Budnemu. (Nies.)

3591. Disputacya Lubelska X. Adryana Radzymińskiego S. J. Theologa z Statoryuszem Ministrem Nowokrzczeńskim o przedwieczności Bostwa, Pana y Boga naszego Jezusa Chrystusa dnia 22 y 23 Maia Roku 1592. Wydana przez Jana Przylepskiego. w Krakowie w Druk. Jakuba Siebeneychera, R. P. 1592. *47½ ark.* (Wizer. Pocz. Nowy T. I).

3502. Dysputacya Lubelska Piotra Statoryusa sługi słowa Bożego o przedwiecznym Bostwie Syna Bożego z X. Adryanem Radzimińskim Jezuitą. A. C. 1592. 22 et 23 Maii. Przez tegoż Piotra Statoryusa wydana. W Druk. Alexego Rodeciusa *X i 51 str.*

Wyszło to z powodu Dysputacii wydanej przez Przylepskiego.
(Wizer. Pocz. Nowy T. II).

3503. O Bostwie przedwiecznym Syna Bożego świadectwa Pisma S. do trzech przednieyszych tytułow zebrane. Przeciwko wszystkim Pana Jezusa Chrystusa nieprzyiacielom. Gdzie się też odpowiada na refutacyą od Refutarża iakiegoś Nowokrzczeńca przeciw X. D. Jakubowi Wuykowi wydaną. Przez X. D. Marcina Szmigielskiego S. J. w Wilnie w Druk. Acad. S. J. R. P. 1594. 4. *508 str. 4 kart na przodzie i regestr. Druk gocki.*

Przypis. Lwowi Sapiezie Kanclerz. W. X. Lit. datowane w Wilnie 1 Januar. r. 1595. Z Numeru następ. widać, że pierwsze wydanie pisma tego było już r. 1590, ale ta jest powiększone odpowiedzią na refutacyą.

3504. (F. Socin) Refutacya xiążek, ktore X. Jakub Wuiek Jezuita wydał R. P. 1590, O Bostwie Syna Bożego, y ducha ś. W ktoréy zarazem się zbija to wszystko, co *Robertus Bellarminus*, także Jezuita, *Tomo primo* swoich dysputaciy o teyże rzeczy napisał. Przed rokiem napisana, a teraz wydana, dla tych ludzi, którzy w Polskim Krolestwie, y w Wielkim Xięstwie Litewskim twierdzą y wyznawaią, że nikt inszy, iedno ociec Pana naszego Jezusa Christusa, iest onym iedynym Bogiem Izraelskim, a on człowiek Jezus Nazareński, który się z panny narodził, a nie żaden inszy oprócz niego, abo przed nim, iest iednorodzonym synem Bożym. Roku od Narodzenia Syna Bożego 1593. 4. *b. m.* (*w Rakowie*) *przeszło 363 str.*

Tłómaczył to dzieło na język polski Piotr Statorjusz młodszy, jak świadczy Sandius p. 73. W rok potem wyszedł Oryginał Łaciński równie bez wyrażenia autora. (L. S.)

3505. a) (F. Socinus) Refutatio libelli, quem Jacobus Vuiekus Jesuita anno 1590 Polonice edidit, de Divinitate Filii Dei et Spiritus Sancti. Ubi eadem opera refellitur quidquid *Robertus Bellarminus* itidem Jesuita, Disputationum suarum *Tomo primo*, secundae Controversiae generalis libro primo, de eadem re scripsit. etc. Anno quidem superiore polonice, nunc vero etiam latine edita, et ab ipso autore recognita. Anno 1594. 8. *501 str. i 5 kart końcowych, gdzie errata.*

Odezwa do Czytelnika, datowana *die 17 Martii 1593*, z której się okazuje, że dzieło to, lubo ma na tytule r. 1594, którego zaczęło się drukować, wyszło jednak na jaw na początku r. 1595. W tej odezwie powstaje autor przeciw świeżo wyszłemu dziełu Smigleckiego o Bóstwie przedwiecznym Chrystusa, i obiecując je kiedyś zbijać for-

malnie, przestaje teraz na wytknięciu kilku tylko błędów. (L. S.)

b) Fausti Socini. Responsio ad libellum Jac. Wuieki, Jesuitae Polonice editum de diuinitate Filii Dei et Spiritus sancti; ubi eadem opera refellitur quidquid Rob. Bellarminus de ea re scripsit disputationum suarum tomo primo. Racoviae, typis Sternacianis. 1624. 8. *467 str. i 10 kart na końcu.* (L. S.)

3506. a) De Jesu Christi invocatione disputatio, quam Faustus Socinus per scripta habuit cum Francisco Davidis anno 1578 et 1579, paullo ante ipsius Francisci obitum. In qua habetur responsio ad Defensionem Francisci Davidis suorum Thesium de Jesu Christo invocando, ante hac non edita. Praefixa est toti operi epistola Socini, qua et tarditatem suae hujus edendae Responsionis excusat, et calumnias adversum se, quibus scriptum fuit, ejusque quoddam quasi prooemium responsum est, accurate refellit. Typis Valentini Radekii 1595. 8. *275 str. i 12 kart. Na końcu:* Absoluta est haec de Jesu Christi invocatione Disputatio anno ipsius Christi nati 1579, mense Maio, Claudiopoli, in Transylvania. (L. S.)

b) — — editio secunda, cum praefatione Fausti Socini. Racoviae, Sebast. Sternacius. 1627. 4.

(Catal. des livres, de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. N. 2449)

3507. De Unigeniti Filii Dei existentia, Inter Erasmum Joannis et Faustum Socinum Disputatio. A Socino jam ante decennium ex ipsius Erasmi Scripto, et sua ad illud responsione composita et conscripta. Nunc tamen primum typis excusa. Anno 1595. mense Junio. 8. *191 str. i 8 kart dedykacji do Hier. Moskorzewskiego.* (L. S.)

3508. a) Opisanie Disputatiey Nowogrodzkiey ktorą miał X. Marcin *Smiglecki* Soc. Jes. z Janem *Liciniuszem*, Ministrem Nowokrzczeńskim, o przedwiecznym Bostwie Syna Bożego, 24 y 25 Januarii w R. 1594 wydane przez X. Woyciecha *Zaiączkowskiego.* w Wilnie. MDXCIIII. 4. *VIII i 56 str.*

(Wizer. Pocz. Nowy T. II).

b) — — w Wilnie 1599. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3509. a) De Jesu Christo Servatore, hoc est, cur et qua ratione Jesus Christus noster servator sit, Fausti Socini Senensis disputatio. Quam annos abhinc circiter decem, et septem scripsit, respondente Jacobo Coveto Parisiensi, Evangelico, ut vocant, Ministro; cuius scriptum ordine, suis locis, per partes digestum, in ea habetur. In qua multa, quae apud Evangelicos, et partim etiam apud alios salutaria Christianae religionis axiomata creduntur, perniciosi errores esse demonstrantur: et tota salutis nostrae per Christum Ratio copiose ac dilucide explicatur. Nunc primum editae. Typis Alexii Rodecii Anno 1594. 4. *427 str. i 12 kart na początku.*

Po przedmowie Eljasza Arciszewskiego, następuje druga samego autora i regestr. Na końcu tego dzieła położona data: *Basileae 12 Julii 1578*, okazuje gdzie i kiedy było pisane. Ten Eljasz Arciszewski był panem Smiglu, i pastorem Zboru. (Sand. Bibl. Antitr. p. 95). Miał dwóch synów o których *Sand.* ibid. p. 141. — (L. S.)

b) — — Basileae 1595.

(Siarcz. I. 10).

Przeciw temu pisał Jan Niemojewski, podobno czy nie po polsku: Contra excerptum ex Disputatione Fausti Socini de Servatore Jesu Christo. Tłómaczył z oryginału na łacińskie, Jerzy Schomann Pastor w Lucławicach, ale tłómaczenie to w druku nie było. Zob. Acta Liter. Germ. A. 1705. p. 192.

3510. De Zachariae Prophetae pro Christi divinitate illustri testimonio adversus Fausti Socini Anabaptistae cavillationes. Vilnae in Off. Acad. S. J. Christoph. Patro(?) 1596. 4.

(Siarcz. — Sienk. Dod. do Bent.)

3511. Georgius Zarnowecius. De Satisfactione Christi contra Socinum. Dant. 1607. 4.

Zapewne w imieniu omyłka, zam. *Gregorius.* (Cat. Bibl. Francof. Becm. — L. S.)

2512. Clypeus albo Tarcz duchowna z Słow Apostoła Pawła S. 1. Co-

rynth. 8. Urobiona i wzięta, za którą dzieie się obrona nauki powszechney i Starożytney, o prawdziwym a wiecznym Bostwie P. naszego Jezusa Kristusa etc. a przeciwna nauka burzy się i psuie. w Wilnie, w drukarni Jego Mci Pana Malchera Pietkiewicza, Pisarza Ziemskiego Wilenskiego, przez Wasila Malachwiejowicza, r. 1598. 4. *8 ark.*

Dedykacją do Mikołaja Naruszewicza, Kasztelana Żmujdzkiego, Krzysztofa Monwida Dorohostajskiego, Marszałka W. W. X. Lit. i Jana Krzysztoporskiego, Stolnika Sieradzkiego, podpisał *X. Grzegorz Zarnovius.* — Po niej następuje wiersz Jana Kozakowicza Litwina na *Tarcz Duchowną.* Przeciwko tej Tarczy Grzegorza z Zarnowca pisał Johannes Licinius, Pastor Nowogrodzki *Objectiones contra Georgii Zarnovecii Clypeum.*

(Sandius in Bibl. Antitr. p. 94.—L.S.)

3513. Disputatio a Jacobo Janidlovio Bodzantinensi Philosophiae Doctore Romae proposita. Qua et verae J. C. functiones recensentur, et quaestiones duae, altera ex c. sicut Romana. extr. de Rescrip. altera ex l. si non speciali. C. de Testam. tractantur. Ad Illustriss. et Reverendiss. D. D. Georgium Radivilum S. R. E. Cardinalem. Romae, apud Bernardum Basam. MDCVIII. 4. *4 ark.*

Zdaje się, iż to jest przedrukowanie Krakowskie, lecz tak u spodu oberznięty exemplarz, iż daty przedrukowania nie widać. Dedykacja datowana z Rzymu tegoż roku. Na końcu są tetrastychy Jana i Tobiasza Sułowskich. (L.S.)

3514. Jakób Więcki. O Bostwie J. Chrystusa i Ducha S. przeciw Aryanom.

Temu Więckiemu Jabłonowski przyznaje wydanie nowego Zakonu i psalterza w Krakowie r. 1599. (Siarcz.)

3515. Odpor przednieyszym powieściam euangielickim o Sakramencie Ciała y Krwie Pańskiey. X. Marcina Zagiela Michayłowicza Auditora Teologiey w Akademiey Wilenskiey. Do wszystkich osob Ewanielickich. w Wilnie, 1600. 4. *6 ark.*

Przypis. X. Malcherowi z Ł. B. Biskupowi Żmudzkiemu, Książęciu Giedroyckiemu.— (L.S.) Imię to Żagiel jest tylko pożyczone: pisał Hieronim Stefanowski Jezuita, który i inne pisma pod tem nazwaniem wydał. Por. Niesiecki pod Stefanowskim. Sam Żagiel był proboszczem katedralnym wileńskim i oszmiańskim. Niesiecki zowie go uczonym. Umarł r. 1643.

3516. Quaestio de Christi merito, a Martino Campio Vadovio Theologo Ordinario publice in Alma Academia Cracouien. die 1. Aprilis ad disputandum proposita. Praesidente Rudo Dno M. Andrea Schoneo S. Theol. et J. V. Doctore. Cracoviae In Offic. Jacobi Sibeneycher. A. Dni 1604. 4. *1 ark.*

Dedyk. Ber. Maciejowskiemu Bisk. Krak. który tu odbiera pochwały, iż Akad. Krak. z Professorów Teologii ogołoconą, Teologami opatrzył. Na herb jego 4 i 11 w. ł. Jakóba Skrobiszewskiego. Dyspute tę odbywał przechodząc z fakultetu filozoficznego do teologicznego. (L.S.) Bandtkie H. D. K. P. I. 186 mylnie autora Wolowskim nazywa.

3517. Jo. Behm de aeterna Filii Dei divinitate, firmatum ab aeternitatis attributo, oppositum hodiernorum Ebionitarum in Hungaria et Polonia blasphemiis. Lipsiae. 1607. 8. (Cat. Fritschii).

3518. De Divinitate Jesu Christi, Liber editus a Valentino Smalcio Gothano Coetus Racoviensis Ministro. Racovię, Typis Sebast. Sternacii 1608. 4. *153 str. Dedykacja datowana z Rakowa 20 Nowembra 1608. do Zygmunta III. przez Jakóba Sienieńskiego Wojewodzica Podolskiego.* (L.S.)

3519. Valentinus Smalcius Gothanus, Coetus Racoviensis Minister. O Bostwie Chrystusa. w Rakowie, w dr. Seb. Sternackiego. 1608. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

Siarczyński (II. 182) wspomina o tłómaczeniu pisma tego na polskie przez Sienińskiego przypisanem w roku tym Król. Zygmuntowi III.

3520. Nova monstra novi Arianismi seu absurdae haereses a novis Arianis in Poloniam importatae I. Duos Deos Christianis colendos esse. II. Christum Semideum et Semidominum tota vita sua fuisse. III. Christum esse Filium Dei metaphoricum. IIII. Christum nec satisfacere potuis-

se. refutatae a P. Martino Smiglecio S. J. S. Theol. Doctore. Nissae imprimebat Crispinus Scharffenberg. An. M.DC.XII. 4. *191 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Piotr. Tylickiemu Biskup. Krakow.

3521. Valent. Smalcius. Responsio ad Librum Martini Smiglecii Jesuitae, Theol. Doctoris cui titulum fecit. Nova Monstra Arianismi. Racoviae typis Sternacianis 1613. 4. *307 str. i 5 kart.*

Dedykacja Senatoróm Torunia, Elbląga i Gdańska. (L. S.)

3522. Piotr Skarga. Messyasz Aryański, to iest: że P. Moskorzewski z swoiemi Aryany takiego Chrystusa wyznaie, jakiego Mahomet w Alkoranie Tureckim; i tak pismo rozumi, iak ie Mahomet rozumiał. w Krakowie 1612. 4. (L. S.)

Niesiecki mówi (III. 719), że to pismo niektórzy Marcinowi Łaszczowi S. J. przypisują.

3523. Refutatio Appendicis, quem Martinus Smiglecius Jesuita Doctor Theologus libro cui titulum dedit. Nova Monstra Novi Arianismi apposuit, scripta a Hieronimo a Moskorzow Moskorovio. Racoviae typis Sebastiani Sternacii. 1613. 4. *68 str. i 6.*

Dedykacja do Piotra Tylickiego Biskupa Krakow. (Ossol. I. 270. 255).

3524. Verbum Caro factum seu de divina Verbi incarnati natura ex primo Evangelij S. Joannis capite adversus novorum Arianorum errores et disputatio P. Martini Smiglecii S. J. S. Theol. Doct. Cracoviae in Offic. Andr. Petricovii. A. D. 1613. 4. *142 str. oprócz 4 kart na przodzie.*

Przypis. Janowi de Gorka Roszkowskiemu Kasztelanowi Poznań.

3525. Refutatio Libelli Martini Smiglecii Jesuitae cui titulum fecit, Verbum Caro factum: Autore Val. Smalcio. Racoviae. 1614. 4. *171 str. i 4 karty na przodzie.*

Dedykacja do Jakuba z Sienna Sienieńskiego. (L. S.)

3526. De novo ac horrendo errore circa doctrinam de satisfactione Christi pro peccatis humani generis dissertationes theologicae et scholasticae exquisitissimis sophisticationibus ac argutiis Christophori Ostorodii et Fausti Socini Nestorianis seu potius Photinianis oppositae. Editio secunda correctior. Jenae 1613. 4.

(Cat. Bibl. Hang. Suppl. p. 216).

3527. Christoph. Ostorodi. Disputation wieder Georg. Tradeln von der Gottheit des Sohns Gottes, zugleich auch von der Reinigung unserer Sünden durch Jesum Christum. Rackau, *b. r.* 4.

Siarczyński rok druku wymienia 1625. (L. S.)

3528. De Christo vero et naturali Dei Filio, ejusdemque pro peccatis nostris satisfactione, libri duo, adversus impia dogmata Valent. Smalcii, Arianae sectae Ministri: accessit responsio ad examinationem centum errorum Smalcio objectorum, ab eodem Smalcio editam. Auctore Martino Smiglecio S. J. Sacrae Theologiae Doctore. Cracoviae in Off. And. Petricovii A. D. MDCXV. 4. *312 str.*

Przypis. Mikołajowi Daniłowiczowi Kasztellanowi Lwowskiemu.

3529. De Christo uero et naturali Dei filio, Liber unus. Oppositus ei, quem sub eodem titulo Martinus Smiglecius Jesuita edidit, et refutatio libelli ejusdem Smiglecii, quem de Satisfactione Christi pro peccatis nostris inscripsit. Autore Valentino Smalcio. Racoviae 1616. 4. *314 str. 12 kart regestru na końcu, i 12 na przodzie.*

Dedykacja do Krzysztofa Sieniuty, Pana i Dziedzica na Lachowcach, przedmowa do Czytelnika i regestr błędów Smigleckiego, których 180 naliczył Smalcius. (L. S.)

3530. **** Odpowiedź na xięgi X. Marcina Smigleckiego, w których chciał dowieść, przedwiecznego bostwa Christusowego, wiele dziwnych wywodów, ku temu zgromadziwszy, z ktorey się pokazuie, iż ta nauka ktorą X. Smiglecki prowadzi, nie może być żadnym świadectwem, ani starego ani nowego

Przymierza podparta. Przez Piotra Statoriusa, sługę Ewanieliey Pana Christusowey napisana. *b. m. i r.* 4. *424 str. i 3 karty na przodzie. Zob. Noty.* (L. S.)

3531. Obrona sentencyey o sposobie zbawienia naszego przez Christusa Pana, ktorą Faustus *Socinus* zamknął w Dysputacyey swoiey *De Jesu Christo Seruatore.* Napisano przeciwko szkryptowi X. Grzegorza Zarnowca, ktory nazwał *Apocatastasin*, to jest, Naprawą Artykułu o dosyć uczynieniu sprawiedliwości Bożey przez Christusa naszego Pana etc. Przytym przydana iest przedmowa do Czytelnika, w ktorey *summatim* wyznanie iest uczynione o Bogu iedynym, o Synu iego, y o Duchu Swiętym: a mianowicie o tym, iakim sposobem przez smierć Pana Christusowę grzechy nasze są oczyścione. Przez Piotra Statorivsa, sługę Ewanieliey Pana Christusowey. *b. m. i r.* 4. *163 str. Zob. Noty.*

3532. Refutatio disputationis, de Persona Christi, quam Albertus Grawerus S. Theol. D. in Acad. Jenensi Prof. publice ibidem habuit Anno 1612. Racoviae typis Sternacianis 1615. 4. *23 str.* (L. S.)

3533. Refutatio Thesium Alberti Graweri S. Theol.D. et in Acad. Salana Prof. publ. quibus Incarnationem Aeterni Dei Filii ab impugnationibus nostrarum Ecclesiarum vindicare voluit. Autore Val. Smalcio Gothano. Racoviae typis Sternacianis. 1615. 4. *29 str.* (L. S.)

3534. Disputatio de Adoratione Christi, habita inter Faustum Socinum et Christianum Francken nec non fragmenta responsionis fusioris quam F. Socinus parabat ad Francisci Davidis de Christo non invocando scriptum: aliaque nonnulla ad hoc argumentum pertinentia. Racoviae Typis Sebastiani Sternacii. Anno 1618. 8. *245 str. i erraty 2 str. Zob. Noty.*

3535. De Jesu Christi divinitate, et remissione peccatorum nostrorum per eundem parta, Disputationis inter Joannem *Stoieński* Ministrum Evangelii, et *Joannem Mariam* Italum Carmelitam, Lublini in aede Carmelitana Anno 1615 die 13 Julii publicae habitae, Relatio ab eodem Joanne Stoienski coetus Lublinensis Ministro conscripta. Huic additae sunt notae; ex quibus, quid de Carmelitana ejusdem Disputationis editione sentiendum sit, intelligi potest; una cum refutatione eorum, quae adversus sanctissimam Evangelii neritatem Carmelita tunc publice declamavit, nec quicquam ad ea convellenda Ministrum proferre passus est: quemadmodum ipse in sua editione apertissime fatetur. Racoviae, Typis Sternacianis. 1618. 4. *136 str. i 3 karty.*

Przedmowę do Czytelnika napisał H. Moskorzowski. (L. S.)

3536. Relator epistolaris, ob Lublinensem disputationem A. D. 1615 habitam, hoc autem primum anno 1618 Calviniana fide editam, castigatus. A Gasparo Kotowiecki, Custode Eccl. Collegiatae B. V. Calissiensis, Praeposito Richualiensi. Calissii, excudebat Albertus Gedelius Archiepiscopalis Typographus A. D 1618. 4. *6 ark.*

R. 1615 Jezuici Lubelscy, wysadziwszy na to Mikołaja Łęczyckiego (Lancicius) swojego Teologa, wyzwali na dysputę różnowierców. Kalwini, którzy na dysputę niestawili się, wydali jednak opisanie tej dysputy pod tytułem: *Relatio Epistolaris.* Przeciwko temu opisaniu wydany jest *Relator epistolaris et castigatus.* (L. S.)

3537. Fragmenta duorum scriptorum F. Socini Senensis, in quorum priore sententiam eorum qui Jesum Christum Dei Filium unum illum et altissimum Deum esse, vel saltem antequam ex Maria nasceretur, reipsa extitisse affirmant, argumentis allatis refellere, in posteriore ad rationes adversariorum, quibus tres in unica Dei essentia personas adstruere conantur respondere instituerat. Racoviae typis Seb. Sternacii 1619. 8. *99 str.*

3538. Disputatio inter RR. PP. Di-

scalceatos Ordinis B. V. Mariae de Monte Carmelo et Joannem Statorium Arianum iterum Lublini in Polonia, anno 1620, 5 Julii habita, a Magnif. D. Christophoro a Lippa Vice-Palatino Lublinensi et Notario Castrensi Osiecensi specialiter ad hoc rogato et deputato, fidelissime et summo cum studio excerpta ac descripta etc. testimoniisque Illustris. Judicum disputationis eiusdem munita ac roborata. Cracoviae in Offic. Typ. Matthiae Andreoviensis. 1621. 4. *54 str. 1 karta na końcu 120 kart na przodzie.*

Tu zbijają Karmelici zarzuty Stojeńskiego uczynione przeczeń w opisaniu pierwszej dysputy przez siebie wydanej. (L. S.)

3539. Joannes Jovius Leopolita. Quaestio de merito Christi. Crac. in Offic. Franc. Caesarii. 1620. 4. (L. S.)

3540. Quaestio Theologica de Satisfactione Christi. A M. Adamo Opatovio S. Theol. Prof. Decano S. Annae, publice ad disputandum proposita. Disputabitur in Lectorio DD. Theologorum 3 Non. Febr. Hora XV. Crac. in Offic. M. Andreoviensis. 1620. 4. *2½ ark.*

Jest tu mowa autora: *De Admirando incarnationis Mysterio*, miana w r. 1615. (L. S.)

3541. Ad librum Hugonis Grotii, quem de satisfactione Christi adversus Faustum Socinum Senensem scripsit, Responsio Johannis Crellii Franci Ecclesiae Racoviensis Ministri. Racoviae Typ. Sternacianis 1623. 4. *551 i 11 kart regestrów.*

Pismo to rzadkie spalone było ręką kata. Zob. Peignot Diction. Crit. Littér. et Bibliogr. des principaux livres condamnés au feu etc. à Paris 1806. (L. S.) — Pismo Grocjusza wyszło pod tytułem: Hugon. Grotii Defensio Fidei Catholicae de Satisfactione Christi adversus Faustum Socinum. Lugd. Batav. 1617. 4.

3542. a) And. Essenii triumphus Crucis: sive fides Catholica de satisfactione ac merito D. N. J. C. asserta et vindicata ab exceptionibus atque objectionibus Socinianis, potissimum vero ab illis quas Joh. Crellius in responsione sua ad librum Hug. Grotii de eodem argumento protulit editio altera etc. Ultrajecti, Ant. Smytgelt. 1665. 4.

(Cat. des livr. impr. de la Biblioth. du Roy. T. III. D2. N. 2543.)

b) — — *tam.* 1669. 4. (Cat. Janss. 1679).

3543. Quaestio Theologica de Christi Domini Mediatoris generis humani, habituali gratia ac humanitatis eius salutiferae vera efficientia, pro loco inter S. Theologiae Doctores in Celeberr. Acad. Crac. obtinendo, a M. Matthia Blosio Crac. in Sapientia Romana S. Theol. Doctore, Ecclesiae S. Floriani Custode, ad disp. proposita. Crac. in Typogr. M. Andreoviensis. 1628. 4. *2½ ark.* (L. S.)

3544. (Kazanj XXI. o Tagemstwjch Smerti, Wzkrjssenj a na nebe Wstompenj Krysta Spasytele Sweta, w Lesne Polskem 1636).

O wydaniu tem wzmianka jest na tytule wydania tegoż dzieła, w Amsterdamie r. 1663 drukowanego. Przedmowa podpisana przez Komenjusza. (Ban. H. D. K. P. I. 333).

3545. Jan Jachnowicz. O wcieleniu Pańskim. 1636. (Siarcz.)

3546. Declaratio sententiae de causis mortis Christi, Joh. Crellii; Franci edita a Joh. Stoinski, C. R. M. 1637. 8. *48 str. i 4 na przodzie.*

(L. S — Cat. de la Bibl. du Roy. T. III. D. 2. N. 2479).

3547. Joannes Vągrovecius Ord. Cisterc. Quaestio theologica de satisfactione Christi, ad disp. prop. Crac. 1643. Typ. Fr. Caesarii. 4. (Sienk. Dod. do Bentk.)

3548. Ad Chr. Lubieniecii Sociniani epistolam de statu Christi post resurrectionem Petri Paschalis responsio. Lugduni Batavorum, J. Maire 1638. 12.

(Catal. des livres impr. de la Bibl. du Roy. T. III. D2. N. 2480).

Lebrun w dziele: Récueil des gravures au trait et à l'eau forte et ombrées, Paris 1809. między uczniami malarza Gérard, pomieścił Teodora Krzysztofa Lubienieckiego. Czyby to był ten sam?

(L. S. w Dzien. Wil. 1819. I. p. 444).

3549. Kazania o Narodzeniu Syna Bożego, y uniy Personalny (sic). 4. *2 ark.*

Autor a Guliny, Kaznodzieja i Prof. Polski Collegium Gdańskiego. (L. S.) Jan Guliński, inaczej Jan Sniatowski był w Gdansku od r. 1633 do 1644 którego umarł. (Ath. Ged. p. 83).

3550. Ambrosius Radoszycensis Ord. Praed. Assertiones de Satisfactione Christi, et de gratia et virtutibus Christi. Lesnae Polonorum ex Off. Dan. Vetteri. 1643. 4.

3551. An Christus qua mediator, cultu religioso sit adorandus? Publice defendet Matthias Krasnowiecki, Lith. Franequerae 4. 1638. *2 ark.*

Dysputa miana pod przewodnictwem Jana Makowskiego. S. T. D. (L. S.)

3552. Abr. Calovii. Examen declarationis novae, Jo. Crellii Sociniani, de causis mortis Christi. Dantisci 1646. 4. (Cat. Fritschii.)

3553. Paulus Hercius Curzeloviensis. Quaestio Theologica de altissimo Incarnationis Mysterio. Crac. Typ. Fr. Cezary. 1647. 4.

3554. Joan. Nemorecki. Disputatio de resurrectione Christi ex mortuis Franequerae.1648. 8. (Sienk. Dod. do Bentk.)

3555. D. O. M. A. Paschalia hoc est de resurrectione D. et Salv. nostri Jesu Christi, ejus antecedentibus, typis, figuris, connexis, consequentibus Exercitatio Scholastica Singularis. Authore Henrico Nicolai Phil. et Theologo, apud Gedanenses Professore. Dantisci Typis Viduae Georgii Rhetii exscripta. 1648. 4. *7 ark.*

Omnim Bock. T. I. p. 1. (L. S.)

3556. Jesus Christus Mediator Dei et hominum omnium unicus, hoc est, Disputatio Theologica de Officio Christi Mediatorio Universali, sufficientissimo et unico, ex I. Timoth. II. vers. 5 et 6. deducta et corroborata, quam — in Illustri ad Leucorim Academia — publico Theologorum examini subiicit Abraham Heyseus Dantiscanus. Wittebergae, characteribus Michaelis Wendt. 1648. 4. *3½ ark.* (L. S.)

3557. Gaspar Drużbicki S. J. Coronis sive dissertatio de perpetua cruce Christi Domini ab instanti Conceptionis usque ad instans mortis suae. (Nies.)

3558. Centuria argumentorum pro summa et naturali Christi Domini Divinitate, eiusdemque divinis perfectionibus collecta et Samosathenistis, vel Socinistis (vulgo Arrianis) oblata a P. Nicolao Cichovio Soc. Jesu. Cracoviae in Offic. Fran. Caesarii. An. 1641. 4. *32 str.*

W przedmowie powiada autor: iż przed dwóma laty, trzydzieści z tych argumentów był podał P. Krzysztof. Stoińskiemu i zarzuty jego zbił *ita ut is ea fulcire ne quidem accersitis suppetiis potuerit.*

3559. Wizerunek Nieprawdy Aryańskiey postrzeżoney w rozbieraniu wykładu na niektóre mieysca pisma S. o Bostwie Syna Bożego i w Troycy Przenayświętszey w Lusławicach, przez P. J. S. napisanego i prawdziwym nieprawdziwie nazwanego, wystawiony przez X. Mikołaia Cichowiusza Soc. Jesu z dozwoleniem Starszych. w Krakowie, w Druk. Waleryana Piątkowskiego. R. P. 1650. 4. *Zob. Noty.*

3560. Joachimus Speronius. Quaestio theologica de satisfactione Christi Domini Cracoviae. typ. Vid. et Haered. Stanisl. Bertutowic. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3561. Mathias Gorczyński. Promota persona Deus-Homo in Academia Mariana Doctor factus. Posnaniae, in Off. Vid. et Haer. Alberti Reguli. 1661. 4. (Sienk. Dod. do Bentk.)

3562. Adam Gdacius. Jesus Biga Quaestionum. Brigae Joh. Christ. Jacobus 4. *1 ark. po polsku.* (Band. H. D. K. P. III. 44).

3563. Adam Gdacius. Jesus Trias Quaestionum. 4. *2 ark. po polsku.* (Band. l. c.)

3564. Sebast. Strybewicz. Quaestio theologica de satisfactione Xsti. 1679. Crac. Typ. Univ. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3565. Мессія Правдивый Іисусъ Христосъ, сынъ Божій отъ початку свѣта чрезъ всѣ вѣки людямъ отъ Бога обѣщанный и отъ людей очекиванный, и въ оставный часы

для збавеня людского на свѣтъ посланый по приствю зась своемъ, За благословенiемъ, высоцѣ въ Бозѣ превелебного отца, Иннокентiя Гизiеля, архимандриты св. великой чудотворной лавры Печерской ставропигiи св. вселенского патрiархи Константинопольского, отъ недостойного iеромонаха Iоаникiа Галятовского, архимандрыты Чернѣговского, з типографiи Кiево-Печерской, Жидови невѣрному, разнычыми знаками о Месiи написаными и на Христѣ выполнеными, року 1669 показаный 4. *12, 429 i 5 kart. Zob. Noty.* (Strojew. 309).

3566. Messiasz prawdziwy Jezus Chrystus Syn Boży, od początku świata przez wszystkie wieki ludziom od Boga obiecany, y od ludziey oczekiwany y w ostatnie czasy dla zbawienia ludzkiego na swiat posłany, po przyściu zaś swym, za Błogosławieństwem Wysoce w Bogu Przewielebnego Je. Mści Oyca Innocentego Giziela Archimandryty Swiętey Wielkiey Cudotworney Lawry Pieczarskiey, Stauropigii S. Aecumenici Patriarchae Constantinopolitani, Od Grzesznika Joaniciusza Galatowskiego, Archimandryty Czernichowskiego z Typographiey Kijowo Pieczarskiey, Żydowi niewiernemu rozmaitemi znakami o Messiaszu napisanemi, y na Chrystusie wypełnionemi Roku 1672 pokazany. 4. *321 kart po jednej str. liczb., 5 kart regestru na końcu, oraz 19 kart na przodzie. Zob. Noty.* (L. S.)

Jest to widocznie tłómaczenie traktatu poprzedzającego.

3567. Quaestiones de Verbo Incarnato et de eiusdem admirabili Matre Virgine ex praelectionibus P. Joan. Morawski S. J. disputandae in Coll. Posnan. eiusd. Societ. a P. Fr. Stephano Sanner Ord. S. Benedicti Conventus Lubinensis Professo in eodem Coll. Posnan. Acad. Rectore. An. 1671 Mense Majo, Lesnae imprim. M. Buck. 8. *125 str. 6 kart na przodzie.*

Przypis. Stefan. Piaseckiemu Zak. S. Benedykta Opat. Lubińskiemu.

3568. Praelectiones theologicae de Incarnatione P. Thomae Młodzianowski Pol. Soc. Jesu. Cracoviae ex Offic. Chr. Schedel. A. D. M.DC.LXXIV. fol. *346 str. i regestr.*

3569. Tractatus theologicus de Deo-Homine seu Verbi Divini incarnatione P. Joannis Hostynski S. J. Posnaniae typis Coll. S. J. A. D. 1679. 4. *309 str. 2 kart na przodzie i regestr.*

3570. Joannis Skrzetuski, Anatomia moralis Verbi Incarnati typo, visui, ac usui, publico exposita. Posnaniae. 1698. 8. (Cat. Jans. 1692).

3571. Franciscus Borzykowski Ord. Min. Conv. Theologica de Verbo Incarnato theoremata. Crac. Typ. Fr. Cezary. 1701. fol. (L. S.)

3572. Piotr Dunin S. J. Wschód i zachód słońca sprawiedliwości, to jest Kazanie o narodzeniu, śmierci i zmartwychwstaniu Pańskiem. w Krak. w dr. Mik. Alex. Schedla. 1704. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3573. Q. D. B. V. Comparationem discordantium opinionum in art. de Christo— ad d. 14. Sept. a. 1723 disputationis publicae loco proponit Joannes Daniel Hoffmann Thorunensis Valedicturus. Thorunii Typis J. Nicolai. 4. *30 str.* (L. S.)

3574. Deus Homo seu Incarnatio Verbi Divini et excellentia pretiosissimae Deiparae Virginis Mariae quinque disputationibus theologice propugnata a R. P. Adriano Miaskowski S. J. Theologo Polono. Pragae typis Universit. in Coll. S. J. An. 1728. fol. *891 str. oprócz 6 ark. na przodzie i regestrów.*

Przypis. autora Janowi Lipskiemu Podkanclerzemu Król. Pol. Frontispicium sztychowane z portretem Lipskiego.

3575. Propositiones theologicae de Gratia Christi et Sacramentis quas sub felicissimis auspiciis Perill. ac Rever. D. D. Casimiri Prozor Canonici Cathedr. Vilnen. etc. Studium Vilnense Monachorum Basilianorum A. D. M.DCC.LVIII. typis Coll. Viln. Schol. Piar. 4.

3576. Casimirus Stęplowski. Quaestio theologica de verbi Divini incarnatione. Crac. 1759. Typ. Sem. Ep. Acad. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3577. Tractatus theologicus historico-critico-dogmaticus de Divini Verbi Incarnatione — studio P. Fr. Ant. Bujalski. A. D. 1766. Vilnae typis Patrum Min. Convent. 4. *393 str.*

3578. Josephus Antonius de Clos. Quaestio Theologica de Verbi Divini Incarnatione. Crac. Typ. Univ. 1768. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3579. Theses ex Theologia Divinorum Codicum interprete, de stirpe, genealogia, conceptione, Christi, de Magorum adventu, ac Baptismo a Christo recepto, disceptationi publicae expositae in Collegio SS. Petri et Pauli S. J. A. 1770. *b. m.* 8. *5 kart.* (L. S.)

3580. Badania i myśli filozoficzne o prawdzie objawienia z Bonneta przez X. Zygm. *Linowskiego* S. P. w Warszawie 1772. 8.
(Kat. Piar. Warsz. N. 22 p. 88.

3581. De Regno Christi ac de Officiis Principum Christianorum Sermo apologeticus ab Episcopo Dionysiae Melchiore Kochnovio ad recolligendos veteres et modernos Naturalistas, cum annexis sparsim observationibus in dogmata iuris Ecclesiastici recenter a Paulo Josepho Rieggerio Vindobonae vulgata, factus Anno Incarn. Chr. 1778. Lublini typis S. R. M. PP. O. SSS. T. R. C. M.DCC.LXXVV. 4. *240 str. oprócz 6 kart naprzodzie. i regestr.*

Przypis. Michałowi Jerzemu Poniatowskiemu Arcybiskupowi Gniezn., gdzie podpis: E. D. S. Ch.

3582. Alber. Kreczman. Tractatus Theologicus De Gratia Salvatoris juxta mentem S. Thomae. Vilnae impressus an. 1779. 8. *264 str.*

3583. Tractatus Theologicus De Incarnatione Verbi Divini juxta mentem S. Thomae Angelici Doctoris, usibus Scholarum Thomisticarum. per R. P. Albertum Kreczman Accomodatus. Vilnae apud PP. Schol. Piar. an. 1780 impressus. 8. *534 str.*

✦

3584. a) Epistola albo list Rabi Samuela żyda ku drugiemu Rabi Isaakowi żydowi posłany, że Jezus Nazareński prawdziwym iest Messiaszem y wszego świata zbawicielem, a yże żydowie prożno ynnego Mesiasza oczekawaią książki wszem Krześcianom barżo użyteczne. Item przeniesienie barzo skrytey taiemnicze żydowskiey od żyda Theodozego o panu Jezu Kryście, yż on był synem bożym prawdziwym. *Tytuł floresami otoczony. Na końcu:* Prassowano w Krakowie przez Floriana Ungleriusa Lata Bożego 1536. 8. *48 kart nieliczb. typ gocki.*
(Ban. H. D. K. P. I. 273.—L. S.)

b) — — *tam. u tegoż t. r.* 8.
Tłómaczem jest pono Piotr Poznańczyk.
(Ban. l. c.)

c) — — Cracoviae ex officina Ungleriana A. D. M.D.XXXVIII. *tyleż kart i druk co w wyd. r. 1536.*

d) Epistola i t. d. *Na końcu:* Prassowano w Krakowie przez Macieia Ostrogorskiego Lata Bozego 1539. 8. *6 ark. druk gocki.*
List ten na różne języki jest przełożony.
(L. S.)

e) *Toż, pod tytułem:* Anekdota Żydowskie pod różnemi imionami wydane *b. m. i r.* 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3585. Traktat Samuela Rabina Błąd Żydowski pokazuiący. Naprzód z arabskiego ięzyka na łaciński, a teraz świeżo na polski przez pewną osobę przetłumaczony. R. P. 1705. w Wilnie w druk. Akad. Soc. Jesu. 4. *8 ark. i arkusz naprzodzie.*

W przemowie tłómacz powiada, iż książka ta napisana przez Rabina Samuela po arabsku r. 1000; przez żydów tłumiona dopiero r. 1535 wyszła na świat w języku łacińskim. (L. S.)

3586. Aureus Rabbi Samuelis. Tractatus ad Isaac Rabi. Calissii in Off. Alber. Gedelii. 1612. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3587. Rabbi Salomon Bekänttniss

in Christlieben Glauben. Dantzig 1656. 4.

Po niemiecku i hebrajsku.
(Cat. Janss. 1702).

3588. a) Jakóba *Radlińskiego* Prawda Chrześciańska, to iest Traktat Rabina Samuela. w Lublinie 1732. 8.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 48).

b) (Veritas Christianae Religionis adserta: hoc est Epistola R. *Samuelis Marocciani*, ad R. Isaacum, Subiulmecensis Synagogae Magistrum, missa; in qua Prophetarum testimoniis, Christum Dominum, verum Messiam venisse, passum, mortuum esse, resurrexisse, ad coelos adscendisse, eiusque futurus secundus adventus demonstratur. Ex Fr. Alphonsi Bonihominis Ord. Praedicat. latina versione polonice reddita et annotationibus aucta.) *po polsku* R. P. 1733 w Druk. Coll. S. J. 8. *2 alfabety*.

Tłómacz Jakób Paweł *Radliński*, Zgrom. Kanon. Regular. Na końcu obszerne dodatki tyczące się historji żydów w Polsce.
(Jan. Pol. I. 66),

c) Prawda Chrześciańska, to iest Traktat Rabina Samuela i t. d. w Lublinie 1753. 8.
(Kat. Piar. Warsz. 1822 p. 123.)

3589. List Michaela Żyda okrzczonego w Roku Pańskim 1583, który do wszystkich żydow w Polszcze będących podał, ukazniąc im: iż iuż Messyasz to iest Chr. Je. na świat przyszedł. W Krakowie, w Druk. Andrz. Piotrkowczyka. R. P. 1584. 4. *11 ark.* (Chł.)

Przypis. Królowej Annie od Józefa Wereszczyńskiego.

3590. Odpowiedź Izaaka Ben Moszech Rabina Brzeskiego Abrahamowi Lizbońskiemu. W Wilnie 1817. 8. (Kat. Kiejd.)

3591. Prosta odpowiedź prostego chrześcianina wiernego iednak na niewierne pismo żydowskie niedawno tu w Wilnie drukowane, to iest na list Rabina Lizbońskiego do Rabina Brzeskiego. W Wilnie w Druk. XX. Missyoan. R. 1817. 8. *78 str.*

Autor X. Pohl Missyonarz. Oba te pisma są w odpowiedzi na pisemko bezimiennie w Wilnie podobno tegoż roku wydane, którego exemplarze wkrótce po wyjściu z druku starannie sciągane i całe wydanie zniszczone zapewne zostało.

3592. Przyszedł Chrystus Messyasz prawdziwy. W Warszawie 1818. 4. (Kat. Piar. War. 1822. p. 47).

---

3. Duch Święty.

3593. a) Interrogationes et Responsiones, de Processione Spiritus Sancti .... Desumptae ac breviore et dilucidiore ordine digestę, ex libro Gennadii Scholarii Patriarchae Constantinopolitani, in quo quinque capita defenduntur, quę in Sancta et Oecumenica Florentina Synodo continentur. Vilnae Typis Illustiss. D. D. Nic. Christ. Radiuili, Ducis Olyc. etc. *b. r.* 12. *29 kartek nieliczb.*

Na przodzie wydawca Basilius Amaski Ruthenus położył Dedykacją do Jana Zamoyskiego, Kanclerza i Hetmana, datowaną z Obozu pod Pskowem d. 8 Pazdziernika r. 1581. (L. S.) *Zob. Noty.*

b) Interrogationes et responsiones de Processione Spiritus S. .... desumptae, ac breviore et dilucidiore ordine digestae ex libro Gennadii Scholarii Patriarchae Constantinopol. ab Antonio Possevino de Soc. Jesu.....— Ingolstadii ex Offic. W. Ederi A. M.D.LXXXIII. 12. *57 str.*

3594. Исповѣданіе о исхожденіи Святаго Духа. Въ Остророгѣ 1588. 8.
(Sopikow. I. 104).

3595. Bessaryona Kardynała Rzecz o pochodzeniu Ducha S. w Krakowie 1605. 4. (Nies.)

3596. Refutatio Disputationis de

Spiritu Sancto, quae hoc anno in Academia Senensi habita est, praeside Alberto Gravero, Theol. ibidem Doctore et Professore, scripta a Valentino SMALCIO Gothano. Racoviae, 1613. 4. *25 str.* (L.S.)

3597. Missio Spiritus Sancti: t. i. Kazanie o posyłaniu Ducha S. które miał w dzień Świąteczny Roku 1635 Maij 17 dnia, w Cerkwi Bratskiey Wilen. Zesłania Ducha S. Wielebny Ociec Samuel Szycik ZALESKI etc. z Ruskiego na polski ięzyk przełożone. Drukowano w Wilnie, Roku 1635.

Dedyk. Metropolicie Kiiowskiemu Piotrowi Mohile. (Bibl. Słuc.)

3598. De Sancti Spiritus aduentu Oratio habita in Sacello Pontificio ad Sanctiss. D.N. Benedictum XVI Pont. Max. a Comite Nicolao Lipski, Seminarii Romani Convictore A. M.DC.XLII. Romae typis Antonii de Rubeis. 4. *1 ark.* (L.S.)

3599. Colloquium Kioniense de Processione Spiritus Sancti .... inter A. Reverendum Dominum, Innocentium GIZEL Collegii Mobilaeani Kioviae Rectorem et Philosophiae Professorem et P. Nicolaum CICHOVIUM Societatis Jesu: Kioviensem tum Missionarium. Nunc ab eodem Patre e manuscriptis, mox, ob eo colloquio, bona fide exaratis, erutum, et in lucem datum. Cracoviae apud Stanislaum Bertutowic. A. D. 1649. 8. *Exemplarz niezupełny dochodzi do karty 83. Zob. Noty.*

3600. Joannes CRELLIUS. Tractatus De Spiritu Sancto. *b. m.* 1650. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3601. Tribunal SS. Patrum Orientalium et Occidentalium ab Orientalibus summe laudatorum: ad quod, duas de Processione Spiritus S. .... controversias exponendas Graecis...... proponit, P. Nicol. CICHOVIUS S. J. In Offic. Vid. et Haer. Fr. Caesarij. 1658. 4. *329 str. i 2 kart na przodzie.*

Przypis. Zakonnikóm Ławry Kijowskiej.

3602. a) Trybunał Swiętych Oycow Greckich i t. d. we Lwowie w Dr. S. J. 1692. 4. (L.S.)

b) Trybunał Swiętych Oycow Greckich............... z Tribunału Łacinskiego W. X. Mikołaia CICHOWIUSZA Theologa S. J. r. 1658. w Krakowie wydrukowanego, przeniesiony i mieyscami skrocony. we Lwowie w Druk. S. J. 1698. 4. *161 str.*

Tłómaczem jest Teofil RUTKA S. J. jak widać z podpisu dedykacji do Alexandra Jabłonowskiego.

3603. Stary Kosciol Zachodni Nowemv Kosciołowi Rzymskiemv pochodzenie Ducha S. od Oyca Samego nie od Syna pokazvie. Y *Trybunał* napisany przez Nikolaia Cichowiusza.......... za prawdziwy Trybunal miec zakazvie. Y *starą Wiarę* napisaną od Pawła Boymy.................... nazywać *Nową Wiarą* y zmyszloną roskazvie. *Na odwrocie karty tytułowej:* Xięga ta przez Wielebnego w Bogu Oyca Joanicivsza GALATOWSKIEGO Archimaudrytę Czernihowskiego Jeleckiego swiatv iest podana. Z Typographiey Archiepiskopskiey w Nowogrodku Siewierskim zostaiącey. R. P. 1678. 4. *88 kart 1 nieliczbowana, 105 str. i 7 kart na przodzie. Druk. gocki.*

Dedykacja do Łazarza Baranowicza. *Zob. Noty.* (L.S.)

3604. Na stary kościoł Zachodni Joannicyusza Galatowskiego wydany R. P. 1678. Quaestyiki albo krotkie pytania zadane i rozwiązane R. P. 1679. Drukowano w Klasztorze Oliwskim R. P. 1682. 8. *48 str. Typ gocki.* (Ban. II. D. K. P. II. 24.)

3605. Goliat swoim mieczem porażony, to iest, Joannikius Galatowski Archimandrita Jelecki, przeciw pochodzeniu Ducha S............ y kościołowi Rzymskiemu piszący przez X. Theophila RUTKĘ S. J. Theologa refutowany — w Lublinie, w Druk. Kol. S. J. R. P. 1689. 4. *171 str. i 3 kart na przodzie. Zob. Noty.*

3606. Angelicus Doctor D. Thomas Aquinas Ord. Praed. expulsi .... Spiritus S.......... ad eamdem Ecclesiam — contra calumniatorem Joannicium Galatowski Archimandritam Czerniechoviensem Restitutor — Typis Coll. Lublin. S. J. A. 1694. *181 str. w niezupeł. exemplarzu i 5 kart na przodzie.*

Waprobacji do druku datowanej we Lwowie r. 1692, autor tego dzieła mianowany Teofil Rutka S. T.

3607. Christophor. Sandii problema paradoxum de Spiritu Sancto, *annon per illum sanctorum Angelorum genus intelligi possit*; una cum refutatione opinionis Socinianorum, Spiritum Sanctum Personam esse negantium. Coloniae ap. Joannem Nicolai. 1678. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2485.)

2608. Zgoda Swięta Cerkwie S. Wschodniey prawosławney .... w Duchu Swiętym około pochodzenia tegoż Ducha Swiętego....... z Wyznania teyże Cerkwie S. Wschodniey w Księgach Cerkiewnych Słowienskich do tych czas wiernie zatrzymanego, wiernie wyięta.... przez iednego uprzeymego y Zgodzie Cerkiewney życzliwego Przyiaciela y Promotora J. M. P. E. A. L. na swiat drukiem podana. Z pozwoleniem Starszych we Lwowie Roku Panskiego od zgody przez Chrystusa Jezusa miedzy Bogiem y Ludzmi zawartey. 1678. 4. *12½ ark. Zob. Noty.*

3609. Fundamenta, na których Łacinnicy jedność ..... z Rzymem fundują, wywrócone y zniesione. 1683. 4. *b. m.* (Sienk. Dod. do Bent.)

3610. Defensio Sanctae Orthodoxae Orientalis Ecclesiae contra Haereticos, Processionem Spiritus Sancti......... negantes. Ex Sanctis Patribus, potissimum Graecis deducta, ac Confessione praesentis Ecclesiae............ Firmata a Theophilo Rutka Soc. Jesu Presbytero, Orbi publicata. Posnaniae, Typis Collegii S. J. Annò Domini 1678. 4. *248 str. i 9 kart na przodzie.*

Dedykacja do Stanisława Jana Jabłonowskiego, Wojewody Ruskiego, Hetmana Polnego Kor. przedmowa do czytelnika i t. d. Herb Jabłonowskiego na osobnej karcie, z podpisem: *Leopoli Simon Marczewski excudit.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3611. — — Calissii. 1682. 12. (Cat. Janss. 1702).

3612. Quaestiunculae supra Dialogum primum de Processione Spiritus S. a Solo Patre formatae et resolutae a quodam Latino-Romano A. D. 1682. Typis Monasterii Olivensis S. Ord. Cist. imprim. G. Fr. Fritsch Factor. 8. *72 str.* Por. N. 3604.

3613. S. Cyryllus Patryarcha Alexandryjski, Najwyższego Biskupa Rzymskiego Caelestina na Soborze Efezkim Namiestnik, tenże od Ducha S........ z nieba dany obrońca, ... z różnych swoich ksiąg, jako z grobu na świat wyprowadzony, przez X. Teofila Rutkę Soc. Jesu. w Lublinie 1697. 4.

Trzy przemowy, 1. do S. Cyrylla, 2. do S. Archanioła, 3. do łaskawego Czytelnika, tudzież pochwały S. Cyrylla, str. nieliczb. 22. textu str. 235. Dowodzi się w całem tém dziele, na powadze Pisma S. Ojców SS., tudzież Koncyliów, pochodzenie Ducha S.

3614. Theodorus Dux Czartoryski. De Effusione Spiritus Sancti Oratio. (ok. r. 1723). 4.

Mowę tę miał Czartoryski w obec Papieża Innocentego XIII. i Kardynałów. (Jan. Pol. I. 16).

3615. Nicolaus Lipski. De S. Spiritus adventu Oratio. Romae 1742. 4. (L. S.)

3616. Sylwester Jandecki Kan. Reg. Grobu Jeroz. Rezydencia N. Ducha, to iest Kazanie o N. Duchu. w Krakowie w Dr. Akad. 1744. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4) Trójca Najświętsza.

3617. Grzegorz Paweł. Krotkie wypisanie sprawy kthora była, o prawdziwym wyznaniu y wierze, Pana Jezusa prawdziwego Boga, y Syna iego Krystusa zbawiciela i Pana naszego, także y Ducha S. pocieszyciela y Doktora naszego, w Krakowie y w Pinczowie Roku 1563 dnia 7 miesiąca Oktobra w Krakowie, a dnia 9. 10. 11. 12. 13. y 14 w Pinczowie na Synodzie. W Nieswiżu, w Drukarni Danielowey, 1564. 8. *36 kart nieliczb.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3618. Na upominanie Jana Kalwina do braciey Polskiey napisane, przeciwko Tablicy w Polszcze wydaney, w ktorey chce pokazać, żeby pismo święte o Troycy nie zawsze rozdzielnie mowiło. Jana Kazanowskiego Slachcica Polskiego Krotka odpowiedz. *b. m.* Roku 1564. 4.
(Józ. Łukasz. Noty.)

3619. Joh. Val. Gentilis. Confessio de Trinitate.

Z następnego pisma można wnosić, iż pismo to wyszło w Polsce; przeciw temu bowiem wyszło:

3620. Joh. Wigandi De Deo contra Arianos novos in Polonia ortos. Regiomonti 1563.

3621. O uznaniu Pana Boga wszechmogącego troie kazanie, ktore miał ksiądz Sarnicki na Seimie Warszawskim. Masz tu wszytkę teraznieyszą rożnicę o Troycy S. obiasnioną, y odpis na tabliczki y ksiąszki Gentilisów. *Na końcu:* Drukował Maciey Wierzbięta. 1564. 8. *59 kart nieliczb.*

Po przedmowie do Zygmunta Augusta, datowanej tegoż roku z Warszawy 14 Lutego, położone ono Wyznanie Sarnickiego, które potępiał Grzegorz Paweł w liście swym do Kościołów Helweckich. (L. S.) *Zob. Noty.*

3622. O wyznaniu Wiary Księdza Sarnickiego, po iego oderwaniu: List Grzegorza Pawła do Kościołow Helweckich wydany, aby braciey pobożnicy więcey niezwodził. *b. m.* Roku 1564. 8. *8 kart nieliczb.*

Przytym 3 karty zajmujący: List Doktora Stankara do Zboru, kthory Sarnicki rządzi. Sarnicki, jak widać z tego listu Grzegorza, wydał w owym czasie trzy kazania polskie Królowi przypisane, (zob. N. poprzedz.), i zaraz po przemowie do Króla, położył swoje Wyznanie Wiary.— Z niego Grzegorz Pauli chce dowodzić, iż Sarnicki był razem i Deistą, i chciał niektóre rzymskie obrządki zatrzymać.—Stankar radzi Zborowi (Niedzwiedzkiemu), aby się pilnie Arjanów strzegł i przyjął jego naukę o Christusie pośredniku, człowieku tylko. (L. S.)

3623. a) Gregorius Pauli. Antidotum contra articulos fidei nouae a Sarnicio Varsaviae exhibitos, tanquam a novo Papa; seu Antidotum contra Canones decretorum Sarnicii. Niesvisii apud Dan. Lancicium. (1563). 8.

b) — — Niesvisii 1578 (1579).
(Hoffmann de Typogr. p. 37.)

Sand. p. 43. Bock (T. I. P. II. p. 606) mniema, iż edycja tego dzieła r. 1578 w ćwiartkach, wspomniana jest powtórną. Lecz Bock żadnej z nich nie znał; Hoffmann zaś musiał je mieć przed oczyma, najpewniej z Bibljoteki Załuskich: gdyż wyraźnie twierdzi, że jest odpowiedzią na artykuły Sarnickiego podane na Sejm roku 1578 (?). Tedy na jaw nie wyszło, jak w tymże roku albo w następującym. (L. S.)

3624. Prawdziwey nauki Krześciańskiey, i iey przeciwney Fałszywey Antykrystowey, krotkie opisanie. Gregorius Paulus, *b. m.* i *r.* 8. *10 kart nieliczb.*

Wymierzone szczególnie przeciw Sarnickiemu.— Znajduje się w Bibl. Puł.— Sandius i Bock tego nie przywodzą. Jest to iedyne pisemko, na którem autor imie swoje położył.

Około tego czasu, to jest r. 1565, wspomina Bock, Historia Antitrinit. T. II. C. 3. p. 826. (L. S.)

3625. Grzegorz Paweł. Rożność Wiary uczniow Stankarowych, ktorzy się szczycą onymi Kościoły w Helweciey y indziey i ktorymi się na fundamentowych mieyscach Pisma Swiętego nie zgadzaią, ale s Stankarem są iedno. w Nieświżu, w Drukarni Danielowey; Roku Pańsk. 1564. 8.

Dowodzi się tu Stankarjanóm wspólność z wiarą Żydowską, Sabelljanizmem zwaną. Osiński (Życie P. Skar. p. 74.) nazywa

autora Grzegorz Paw; w innych pismach jego nazwany jest *Paweł*.

3626. Andreae Volani Epistola quae explicat controversiam his temporibus de S. Trinitate motam. Regiomonti 1565.

(Balin. Bibl. Warsz. 1831. Marz. p. 440.)

3627. Erasmi Gliczneri Zuenensis, de Sacrosanctissima Trinitate, orthodoxae ac verissimae observationes, quibus cumulatissime ostenditur, Trinitatem ter quaterque adorandam, esse unum illum ac verum Deum, de quo in Deutero. dicitur. *Audi Israel Dominus Deus noster Deus unus est*, hac turbulentissima tempestate apprime utiles necessariaeque, piis omnibus, qui a novis, hoc in articulo fidei, Arianis, conspuuntur, insectanturque. Francofurti ad Oderam. In Offic. Jo. Eichhorni, 1565. 4. *26½ ark. i 2 ark. na przodzie.*

Przedmowa do Stanisława Ostroroga, Kasztel. Miedzyrzeckiego. (L. S.)

Jest to pismo wydane przeciwko Janowi Caper, który był pastorem Kościoła refor mowanego.

(Friese Beytr. II. Th. 2 Bnd. p. 231.)

3628. Colloquium Piotrkowskie. To iest rozmowa ktorą mieli wyznawce prawdziwey wiary stharadawney o Panu Bodze w Troicy iedynym s stroną przeciwną w Piotrkowie w Seym, Roku przesz. 1565. Tamże o krzcie dziatek y o Nowokrzczeństwie. Przeciw tymże na końcu rozeymowanie. W Krakowie z Drukarnie Macieia Wirzbięty, 1566. 4. *60 kart nieliczb. Zob. Noty.*

3629. O iedności Boskiey nierozdzielney przeciw wieku dzisieyszego błędom i bluznierstwom Arianskim nowo wskrzeszonym, Nauka i obrona s szczyrego słowa Bozego. Przemowa do J. M. Pana Woiewody Kra. o tey sprawie napisana, i wszem ku pociesze, tych czasów bardzo potrzebna. Summariusz abo krotkie zniesienie oboiey strony. Odpowiedz Kościoła Jenewskiego na żądanie J. M. Pana Woiewody Wileńskiego o scripcie Jana Kazanowskiego y innych. *Na końcu:* Jego Krolewskiey M. Typograph Maciey Wirzbięta Imprimował,

Kosztu na to nie żałował,
By się Oyczyznie zachował.

Roku 1566. 8. *27 ark.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3630. Historia Valent. Gentilis capitis supplicio Bernae affecti et contra eiusdem blasphemias orthodoxa defensio articuli de S. Trinitate. Ac eiusdem censura propositionum, quibus nituntur Catabaptistae in Polonia probare baptismum non successisse circumcisioni (contendentes?). Genevae 1567. 4.

(Cat. Fritschii.)

3631. *Omnis qui transgreditur* etc. Joan. Can. 2 Francisci Stancari Mantuani Libri duo quorum primus est Apologia adversus eos qui eum et morositatis et iracundiae accusant, quique eum, quod concordiam in religione cum Haereticis renuat nec cum illis Ecclesiam aedificet, damnant. Alter de vera et recta inter Stanislaum Sarnicium Polonum cum sequacibus et Franciscum Stancarum Mantuanum ineundae concordiae in Fide ratione Ad omnes, qui pie et syncere Deum colunt, in quovis loco vel gente.—A. D. 1568. 4. *Sygn. A—L. Na końcu:* 7 Decembris 1567. *Zob. Noty.* (Bant. H. D. K. P. II 326.)

3632. *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Gala. 1. Francisci Stancari Mantuani, De Trinitate et Unitate Dei, deque incarnatione et mediatione Domini nostri Jesu Christi adversus Trideitas, Arrianos, Eutychianos, Macarianos, Cerinthianos, Ebionitas et Photinianos Libri quatuor. Ad Magnif. et Illustr. D. Petrum Zborovium, Regni Poloniae prudentissimum Senatorem, Castellanum Biecensem. Capitan. Stobnic. et Tlumaczovien. ac Patronum summe clementissimum. *b. m.* A. D. 1567. 2 Aprilis. *b. m.* A. D. 1567. 2 Aprilis. 4.

Bandtkie H. D. K. P. II. 324. domyśla się że to drukowano w Krakowie. Przedmowa datowana: Stobniciae 1 Aprilis A. D. 1 5.6.7. Tam powiada Stankar, że z łaski Zborowskiego, ma nie tylko utrzymanie, ale i dóm w Stobnicy, zapewne ten sam, w którym umarł r. 1574.

Przypis. Zborowskiemu, datowane ze Stobnicy.

3633. Franc. STANCARI Apologia et de vera cum Sarnicio concordia 1568. (Kat Ju.)

3634. Catholici cuiusdam et Orthodoxi Judicium et censura de Judicio et Censura Ministrorum Tigurinorum et Heydelbergensium de dogmate contra adorandam Trinitatem in Polonia nuper sparso.— Coloniae apud Maternum Cholinum. MDLXV. 8. *256 str.* (L. S.)

Odpisał na to Henr. Bullinger w przedmowie do dzieła Joziasza Simlera: De aeterno Dei filio etc. Tiguri 1568. 8.

3635. Censura albo rozsądek iednego Katolika przy prawey a starożytney wierze stoiącego, na Rozsądek y Censurę Ministrow Tigurskich y Heydelberskich, około nauki przeciw Troycy Swiętey, w Polszcze nie dawno rozsianey. Książki uczone y pożyteczne, a tych czasow, ktorych się wiele sekt namnożyło, bardzo potrzebne: Teraz z łacińskiego ięzyka na polski przełożone. 1569. 8. *134 kart po iednej stronie liczbowanych.*

W tłómaczeniu tém autor i tłómacz nie są nazwani. (L. S.)

3636. *Orthodoxa fidei confessio, de una eademque Dei Patris, Filii, et Spiritus S. divinitate, ac tribus personis.* Tam e Scriptura sacra, quam vetustissimis Ecclesiae doctoribus, summatim collecta. Regiomonti Borussiae in Offic. Joannis Daubmanni, 1566. 4.

Wydał to przeciw Arjanom Mikołaj Pac biskup Kijowski przed oderwaniem się od Kościoła rzymskiego, za radą i prożbą Jana Chodkiewicza Marsz. W. Lit. (L. S.) *Zob. Not.*

3637. Brevis enarratio disputationis Albanae de Deo trino et Christo duplici, coram Serenissimo Principe et tota Ecclesia, decem diebus habita, anno Domini 1568. 8 Martii. Excusa Albae Juliae, apud viduam Raphaelis Hoffhalteri a. 1568. 4. (L. S.) *Dzieło Blandraty.*

Sandius in Bibl. Antitrinit. p. 32. Wymieniają się tam i inne Blandraty dzieła, *Albae Juliae*, około tegoż czasu drukowane; a lubo drukarnia nie wyrażona, zdaje się jednak, że u teyże wdowy Hoffhaltera, Polaka, którego prawdziwe nazwisko jest Skrzetuski. (L. S.)

3638. Refutatio Scripti *Georgii Maioris*, in quo Deum trinum in Personis, et unum in Essentia, Unicum deinde eius Filium in Persona et duplicem in naturis, ex lacunis Antichristi probare conatus est. Authoribus Francisco DAVIDIS, Superintendente et Georgio BLANDRATA, Doctore. *b. m.* 1569. 8. *27 ark. Rzadkie.*

Por. Bock T. I. P. I. p. 61. (L. S.)

3639. Brevis explicatio orthodoxae fidei de uno vero Deo, Patre, Filio et Spiritu sancto adversus blasphemos Georg. Blandratae et Francisci Davidis errores: autore Petro CAROLINO Pannonio. Witebergae, Clemens Schleich. 1571. 8.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 615.)

3640. De tribus id est de Deo, de Filio eius et Spiritu S. adversus Trinitatem Sabellianorum. O trzech to iest o Bogu o Synu iego i Duchu S. przeciwko Troycy Sabelliańskiey. Piotra z GONIĄDZA. Drukowano w Węgrowie 1570. 8. *80 kart liczb.* (L. S.)

Bandtkie H. D. K. P. II. 248. nie wymienia autora

W Katal. Biblioteki w Paryżu tak to dzieło zapisane:

Petri *Conedzii* doctrina de praecipuis christianae religionis articulis, contra Sabellianos, Ebionitas, Nestorianos, et alios Haereticos. Vegroviae 1570. 4.

Białobrzeski w Przedmowie do Katechizmu zowie autora *Goniądz*, i przypisuje mu zdanie: Duch S. iest Persona w Troycy, Od Oyca tylo pochodzi. (L. S.) *Zob. Noty.*

3641. Rozmowa o szczerey znaiomości Boga Oyca, Syna iego, y Ducha Swiętego etc. 1575. 4.

(Osiń. O Życiu P. Skargi. p. 76.— Sandius, Biblioth. Antitrinit. p. 53.—L. S.) *Zob. Noty.*

3642. Epistola Andreae Dudithii Sac. Caes. M Consiliarii ad Johannem Lasicium Equitem Polonum. In qua de divina Triade disputatur. Anno 1590. 4. *15 kart nieliczb.*

List datowany z Krakowa 9 Junii 1571 wydany w kilka lat po śmierci autora. (L.S.)

3643. Petrus Praetorius: De unica Dei Essentia et tribus in eadem subsistentibus personis. 1581. Dantisci. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3644. Assertiones Theologicae. De Trino et uno Deo adversus novos Samosatenicos. Ex Praelectionibus Collegii Posnaniensis praeteriti semestris excerptae. Discutiendae Octobris die hora Posnaniae in Offic. Joannis Wolrbabii. A. D. 1581. 4. *2 ark.*

Tezy te szczególniej przeciw Budnemu są wymierzone. Cytuje się tu Budny następującym sposobem: *In Demonstratione, quod Christus non sit ipse Deus, qui est Pater.— In praefat. Apol. ad Lectorem Polonice.* (L. S.)

3645. Petri Lilia (*sic*) S. Theol. Doctoris de Deo trino et uno Oratio, habita ante publicam disputationem in celebri Academia Cracovien. 5 Septemb. Anni 1581. Cui ex divinis litteris adjuncta sunt testimonia; quibus Jesu Christi et Spiritus Sancti divinitas, clarissime demonstratur. Cracoviae in Offic. Lazari: 1582. 4. *126 str. i 7 kart na przedzie.*

Dedyk. do Alberta Bologneta, Nuncjusza Grzegorza XIII. w Polsce.— *Na końcu*: M. Basilii Golinensis Publ. in Acad. Crac. Philosophiae Professoris 4 wier. lac. ad autorem, 6 wier. ad Lectorem, 4 wier. ad quosdam.

Lilia za powrotem z Włoch w r. 1581 odprawiał dawnym zwyczajem w Akad. Krak. Dysputę o Tróycy. (L. S.)

3646. Gabriel Eutropius Sadecius Canonicus et Concionator Posnaniensis: Apologia pro Collegii Posnaniensis de trino et uno Deo assertionibus adversus anabaptistarum Animadversiones. Posn. in Off. Joannis Wolrabi. 1583. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3647. Jacobi Gorscii Praemunitio adversus insanum Dogma Christiani Franken, Deum unum in substantia, trinum in personis blasphemantem, et Christum Mediatorem Dei patris et hominum explodentem. Cum praefatione ad Reverendiss. D. Andream Patricium Nidecki Epis. Venden. nominatum. Cracoviae (u Łazarza) 1584. 4. *14 kart nieliczb.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3648. a) Jac. Gorski, Pro tremenda etc. *jak niżej.* Coloniae 1570. 12. (Nies.

b) Jac. Gorski Pro tremenda et veneranda Trinitate, adversus quendam Apostatam Francken falso appellatum Christianum, Apologeticus, sive Anti-Christianus. Colon. 1585. *414 str., oprócz dwóch długich listów, jednego przypisanego do Króla Stefana, drugiego do czytelnika.* (L. S.)

Na odwrotnej stronie karty tytułowej jest epigramma: pro reverendi et disertiss. viri Jacobi Gorscii apologia. (18 wier.) z podpisem: *Andreas Eumorphus Glogoviensis.* (Andrzej Szonej albo Szoneus). Franken ów był pierwiej Jezuitą. Zob. *Gratis Plebański Pięknorzeckiego* p. 193 nast. (L. S.) *Zob. Noty.*

3649. Bened. Herbesti, Aequus Judex.

W kształcie djalogu, pismo polemiczne przeciw Gorskiemu. (L. S.)

3650. Disputacia Xiędza Hieronima Powodowskiego z *Smigelskim* i Różnobożany odprawiona w Smiglu 1594. 8. *34 kart nieliczb.*

3651. Disputacia Wtora i t. d. O Trzech Personach w iednymże Bostwie y o krzczeniu małych dziatek. Odprawiona w Smiglu 2. d. Lipca 1592. w Poznaniu u Wdowy i dziedzicow Jana Wolraba. 1592. 8. *60 kart nieliczb. Zob. Noty.*

3652. Stanislai Zdescheki Ostrowski, Abbatis Premetensis: De Trinitate Liber I. Contra impia scripta, Simonis Budnaci, Martini Cechowicii, Stanislai Farnowii et aliorum Antichristorum Anabaptisticorum, Catholicam Trinitatis Fidem, et Jesu Christi, Altissimi Dei nostri Divinitatem, in Polonia et alibi oppugnantium. Cum Gratia

et Privilegio S. R. M. Posnaniae, in Officina typographica Joannis Wolrabi. M.D.XC.I. 4. *Cały alfabet.*

Bardzo rzadkie. (Janoc. Nachr. II. 114.) *Zob. Noty.*

3653. Refutatio examinationis Fausti Infausti Socini, Qua Impius Antitrinitarius et verus Samosatenus, conatus est respondere, ad quoddam Catholicorum argumentum, Pro Trino Deo allatum per Stanislaum Zdeschekum Ostrowski, Abbatem Premetensem. Ad Sereniss. Sigismundum III. Pol. et Suec. Regem. conscripta. Huic adiectate sunt quaedam Theses, de Christo, a vera divinitate, excludendo, nisi sit coeli terraeque creator, una cum refutatione responsionum Socini. Posnaniae in Officina Viduae et Haered. J. Wolrabi MDXCIV. 4. *399 str., 15 kart regestru i 26 kart Dedykacji i Przedmowy.*

Jest to ciąg dalszy pisma poprzedzającego. (Janoc. Nachr. II. 115—L. S.)

3654. Epistolae aliquot ad refellendum doctrinae Samosatenianae errorem, ad adstruendam orthodoxam de Divina Trinitate sententiam hoc tempore lectu non in utiles ab Andrea Volano scriptae. Vilnae in Officina Coetus Evangelici Vilnensis. A. 1592. Impensis Gen. ac Magn. DDm. D. Johan. Schemeti. 4. *92 str.* (Ban. H. D. K. P. II. 293.)

Dedykacja Janowi Szemiotowi synowi Melchiora Kasztel. Zmudz., dat.: in praedio meo Biutiscano 26 Jan. 1592. Andreas Volanus.—Są tu listy, jeden dat. z Biuciszek 15 Pazdzier. 1589, do Jerz. Schomana Ministra Kościoła Chmielnic., drugi do Jana Liciniusza Pastora w Iwiu r. 1590, Lut. 1. Liciniusz odpisał znowu 27 Kwiet. r. 1592, dat. z Wolanowa w Powiecie Oszmiańskim. (Balin. Bibl. Warsz. 1841. T. I. p. 476.)

3655. (Hieronym. Moskorzowski) Oratio qua continetur brevis calumniarum depulsio, quibus premuntur illi, qui in doctrina Christi et Apostolorum studium suum posuerunt, et Patrem Domini Nostri J. Chr. solum Deum Israelis, solum quoque Creatorem coeli et terrae esse adfirmant. Ad Regem et Senatores Fideles Subditi. 4.

(Ossol. I. 269.)

3656. *Theses XX* (De Trinitate etc.) Racoviae 1598. propositae.

Pierwszą z nich: *Antichristi Deus, unus trinus, monstrosus, sibi non constans, et se ipsum conficiens* przytacza Jakub Zaborowski w dziele: *Ogień z Wodą* etc. w Toruniu r. 1619. 4.—Wszakże Grzegorz Pauli już dawno nie żył, gdy *Theses* te na plac dysputy wyprowadzono.— Może też są też same co *Theses* w Krakowie roku 1568 drukowane. Patrz wyżej N. 2622. (L. S.

3657. Zwierciadło iedności Boga Oyca Wszechmogącego, y Syna iego iedynego, y Ducha Swiętego, to iest, Boga w Troycy iedynego. Napisane przez Jana Petriciusa Roku Bozego 1601. Przydana iest teraz odpowiedz tegoż J. Petriciusa, na Odpis Stanisława Farnezego (przeciwko temuż *Zwierciadłu*, ktore ieszcze do tego czasu w druku nie było) wydany. w Krakowie, 1609. 4. *83 str. i 6 kart na przodzie.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3658. Piotr Skarga. Zawstydzenie nowych Aryanow i t. d. w Krakowie Andrzey Piotrkowczyk. 1604. 4. *99 str.*

Dodane tu jest Kazanie Skargi o Przenachwalebnieyszey Troycy. (Bibl. Puław.—S. L.)

3659. Zawstydzenie Xiędza Skargi, Abo Animadwersie na Książkę Xiędza Skargi Jezuity, ktorą *Zawstydzeniem Arianow* nazwał. Uczynione przez Szlachcica Polskiego iednego z tych, ktore Ariany X. Skarga niesłusznie zowie. W Rakowie Drukowano R. P. 1606. 4. *74 str.*

Por Sandii Bibl. Antitr. p. 103.—Bock Histor. Antitrin. T. I. p. 847.—Ossoliński I. 253. (L. S.)

3660. Zniesienie zawstydzenia ktore X. Piotr Skarga wnieść niesłusznie na Zbor Pana Jezusa Nazareńskiego usiłował przez Hieronima Moskorzowskiego. w Rakowie 1607. 4. *288 str.*

(Osiń. O Życiu P. Skargi. p. 82.)

3661. Walenty Smalcius. Zawstydzenie X. Skargi, albo Animadwer-

sye na xiążkę X. Skargi, ktorą Zawstydzeniem Aryanow nazwał. w Rakowie. 4. *74 str.*

(Osiń. O Życiu P. Skar. p. 82.)

3662. Walenty Smalcius. Rozbieranie słow Pana naszego Jezusa Chrystusa, ktore są napisane u Mateusza S. w rozdziale 28 od wiersza 18, aż do końca, w którem się zamyka Refutacya Kazania które o tychże słowach uczynił X. Skarga, 1604, w Krakowie w dzień S. Troycy. w Rakowie 1607. 4. *118 str.*

(Osin. O Życiu P. Skar. p. 82.)

3663. Piotr Skarga. Wtore Zawstydzenie Aryanow, przeciw Moskorzewskiemu, to iest odpowiedź na Zniesienie Zawstydzenia. w Krakowie u Andrzeia Piotrkowczyka 1608. 4 *127 str.*

(Nies. III. 719.—L. S.)

3664. Obrona Kazania Wielebnego X. Piotra Skargi, K. J. M. Theologa, o Troycy Przenaświętszey: przeciwko Valentynusowi Smalciusowi Zgoty (*sic*) Nowochrzczenskiemu, we Zborze Rakowskim Ministrowi uczyniona przez X. Jak. Ostrowskiego w Pis. S. Z. Kanonika Krakowskiego. w Krakowie, w Druk. Mikołaja Loba, 1608. 4. *22½ ark.*

Przypisanie: Janowi Baptyście Cetysowi, Zboru RakowskiegoSuperintendentowi, Panu y Przyiacielowi memu łaskawemu. (L. S.) *Zob. Noty.*

3665. Odpowiedź na obronę Kazania Księdza Skargi o Troycy, ktorą był uczynił J. M. X. Jakub Ostrowski w Pismie S. Doktor Kanonik Krakowski. Wydana przez Adama Gosławskiego z Bębelna. w Rakowie drukował Sebas. Sternacki, 1608. 4. *218 str. i 2 karty na końcu.*

W końcowych kartach list do Ostrowskiego i Errata tudzież trzy przedmowy do czytelnika datowane w Krakowie 29 Junii 1598 r. Odpowiedź ta mocno i iasno napisana. (L. S.)

3666. Odpis Jego Mości Panu Adamowi z Bębelna Goslawskiemu Ministrobroncy Nowochrzczenskiemu, Chrystyanowi Dwoybożnemu. Uczyniony przez Andrzeja z Brzan Przewodowskiego Roku Bozego 1609. w Krakowie w Druk. Mikolaja Loba, 1609. 4. *40 str. i ark. na przodzie, gdzie Dedykacja do Stanisława na Zołkwi Zołkiewskiego, Wojewody Kijowskiego, Hetmana Koronnego.*

Jest to odpowiedź na powyższe pismo Gosławskiego, datowana w Brzanach 1 Stycznia 1609.—Zdaje się, że to imie Przewodowski pożyczone albo zmyślone, i że albo sam Ostrowski, albo jaki Jezuita jest prawdziwym autorem. (L. S.) *Zob. Noty.*

3667. Zawstydzenie nowych Arianow y wzywanie ich do pokuty y wiary chrześciańskiey od X. Piotra Skargi S.J. ktore iż chciał znieść Pan Hieronym Moskorzowski, znowu ie wydaie X. Jan Gurski. Z pokazaniem wielkiego niewstydu Ariańskiego, ktore się tu przyłożyło. Acz też y sam X. Skarga drugie zawstydzenie odpor dając P. Moskorzewskiemu wydał. w Krakowie u Mikolaia Loba. 1608. 4. *209 str. i 4 kart na przodzie.*—Dodatek X. Gurskiego pod tytułem: *Wyiawienie niewstydu Ariańskiego, zaczyna się od strony 97 aż do 209.*

Przedmowa Skargi do Jeron. Gostomskiego Wojewody Poznańskiego.—W przedmowie wyrażono, iż napisał to pismo Gurski przeciwko dziełu Moskorzowskiego pod tytułem; *Zniesienie Zawstydzenia Aryanow,* nie wiedząc, że sam X. Skarga *drugie Zawstydzenie* napisał. I dla tego dzieło Skargi ze swoim dodatkiem przedrukował.

3668. Jan Gurski. Wyiawienie niewstydu Arianow. Poprzedza zawstydzenie Arianów Piotra Skargi. w Krak. w Druk. Mikolaia Loba. 1608. 4. *113 str.*

(Sienk. Dod. do Bent.)

3669. Zniesienie wtoregoZawstydzenia ktore X. Piotr Skarga Jezuita na zbor Pana Jezusa Nazareńskiego wnieść usiłował za pomocą tegoż Pana Jezusa Nazareńskiego Pana y Boga naszego, y iedyney naszey nadzieie i pociechy, uczynione przez Hieronyma Moskorzewskiego z Moskorzowa. w Rakowie drukowano Roku Pańskiego 1610.

4. *560 str.*, *prócz przedmów ½ ark.*

3670. Hieronim MOSKORZOWSKI. Odpowiedź na xiążkę X. Gurskiego którą Wyiawieniem niewstydu Aryańskiego nazwał. 1617. 4. *399 str.*

(Osiń. O Życiu P. Skargi. p. 82.) Pisane r. 1611. Zob. Ossol. I. 271.

3671. Wtore Zawstydzenie X. Skargi abo Odpis na potworną Xiąszkę iego, ktorey dał tituł: Messyasz nowych Arianow wedle Alkoranu Tureckiego uczyniony przez tegoż Szlachcica Polskiego ktory mu był pierwsze też Zawstydzenie napisał. Roku 1615. 4. *62 str.* (L. S.)

3672. Theoremata theologica de Deo, Uno, Trino, Salutis nostrae authore — defendentur per Fr. Barthol. TURSKI S. T. Lectorem, Priorem Sandomirien. Ord. Fr. Praedicat. in Provinciali Capitulo, Lublini proxime celebrando. A. D. 1607. Cracoviae ex Offic. A. Petricovii. 4.

3673. Adami GOSLAVI a Bębelno Refutatio eorum, quae Bartholomaeus Keckermannus in libro primo Systematis sui Theologici Disputat, adversus eos, qui solum Patrem Domini nostri Jesu Christi, esse illum Deum Israelis; filium vero Dei, neminem alium praeter et ante eum, qui ex Maria virgine est natus confitentur. Tribus partibus distincta. Racoviae, Typis S. Sternacii, 1613. 8. *138 str. i 5 kart.*

Dedykacja do Senatu miasta Gdańska: Scribebam in Krassow, praedio meo Paterno. Calend. Decembr. Anno 1607. (L. S.) *Zob. Noty.*

3674. Adami Goslavii a Bebelno Disputatio de persona, in qua Jacobo Martini, Prof. Witembergensi, ea in libro secundo de tribus Elohim refellere nitenti, quae ab auctore contra Bartholomaeum Keckermannum, parte tertia disputata sunt, tum de ratione personae in genere sumptae, tum de definitione divinae personae, a Justino, ut vulgo creditur, tradita, respondetur. Racoviae, Typis Seb. Sternacii, 1620. 8. *116 str. i 4 karty na przodzie przedmowy do Czytelnika. Rzadkie.*

Por. Ossol. T. I. p. 280 nast. (L. S.)
Vogt. (Catal. Libror. rar. Hamb. 1747. p. 313.) mówi o Goslawskim: Magnum Goslavii nomen est inter Socinianos, quorum deliramenta binis scriptis defendere ausus est.

3675. Bernard PEGASIUS de Lublino. Tractatus de Trinitate. 1610. (Siarcz.)

3676. Examen praecipuarum sophisticationum, quibus recentiores Photiniani, Franciscus Davidis, Georgius Blandrata, Faustus Socinus, Christophorus Ostorodus, Valentinus Smalcius, auctores utriusque Catechismi Rackoviensis et alii complures argumenta, aeternam Christi deitatem et personalem Spiritus S. Subiectionem a Patre distinctam confirmantia, oppugnant institutum in explicatione I. Cap. Epist. ad Hebraeos. Jenae 1613. 4.

(Cat. Bibl. Hung. Suppl. p. 216.—L. S.)

3677. Valent. SMALCIUS. Refutatio Thesium de Sacrosancta unitate Divinae essentiae et in eadem Sacrosancta personarum Trinitate, a Jacobo Schoppero S. Theol. Doctore et Prof. primario, Altorfii a. 1613 propositarum. Cui addita est responsio ad ea, quae Hermannus Ravenspergerus S. Th. Doctor, in Gymnasio Steinfurtensi praeter haec attulit, in scripto cui titulum fecit: *SS. Misteriorum unitatis essentiae divinae in Personarum Trinitate, duabus sectionibus per Theses* et exegeses explicatum. Racoviae 1614. 4. *65 str.* (L. S.)

3678. Monomachia pro defensione Fidei SS. Trinitatis hoc est: Duellum seu concertatio e divinis scripturis SS. Patrum et Doctorum testimoniis S. Conciliorum decretis, Romanor. Pontificum approbationibus, Christianorumque Imperatorum edictis, a temporibus SS. Apostolorum in 4 aetatibus centenis deducta successione ad annum Dni 400, tres personas *Patrem et Filium et Spiritum Sanctum* esse unum Deum, in uniformi ac perpe-

tuo veritatis consensu, strenue defendens. Adversus omnes Haereticorum Novorum *Arianorum* obiectiones, quas ab Ario et antiquis Arianis solum Patrem Deum naturalem falso asserentibus, Filium consubstantialitate et spiritum sanctum Deitate privando, depromere solent. Simulque adversus Schismaticorum . . . . . argumenta, quae a . . . . Graecis desumentes, Spiritum Sanctum ex ipso solo Patre procedere, Filium excludendo pertinaciter affirmant. Industria et labore *F. Bernardi* Paxilli de Brzezek Ord. Praed. S. Dominici, nuper collecta, in aetatesque centenas digesta, ac in tres Tomos cum Epistolis refutativis praedictorum Adversariorum sigillatim praefixis, partita: eodemque auctore Scholiis marginalibus, ac Triplici indice adjecto noviter illustrata. Tomus primus. Cracoviae, in Offic. Lazari Matthias Andreoviensis M.DC.XVI. fol. *LXXXVI i 986 str., oraz 41 kart na końcu.*

Na końcu regestra przedniejszych miejsc z Pisma S., materyji w dziele zawartych, i cytowanych autorów.— Dedykacja do Janusza Xcia Ostrogskiego Hrabi na Tarnowie Kasztelana Krak. z wierszami 12 greckiemi na herb jego (też wiersze są i po łacinie).
Quetif. Scr. Ord. Praed. trzy tomy wymienia. Sobolewski jeden tylko widział; Biblioteka XX. Trynitarzów Wileńskich także jeden tylko posiada.
W Dedykacji między Arjanami polskiemi, oprócz innych te nazwiska: Stanislaus Farnovius, Adamus Goslavius.

3679. Assertiones Theologicae de Trino et uno Deo, Adversus novos Samosatenicos. Ex praelectionibus Collegii Posnaniensis excerptae. Una cum animadversionibus Fausti Socini Senensis. Quae plenae responsionis loco esse possunt. Editio tertia. Racoviae Typ. S. Ster. 1618. 8. *29—94 str., 1 karta na końcu i 2 na początku.*

Numeracja taka stron ztąd pochodzi, iż w drugiej edycji to pismo wraz z innemi wydrukowane, tę numeracją miało, i którą przez omyłkę i w tej trzeciej zachowano. (L. S.)

3680. Defensio animadversionum Fausti Socini in assertiones theologicas Collegii Posnaniensis de trino et uno Deo; adversus Gabr. Eutropium Canonicum Posnaniensem ab eodem Fausto Socino conscripta. Racoviae typis Sebast. Sternacii. A. C. 1618. 8. *461 str., 4 kart na przodzie i regestr.*

Przemowa do Czytelnika Hieronima Moskorzewskiego, datowana z Rakowa. Por. N. 3644.

3681. Matth. Blosius Crac. S. Annae Decanus. Academica deifica trias. Cracoviae in Typogr. vicina Matth. Andreovien. 1619. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3682. Disputatio Theologica de evidentia mysterri Sanctissimae et individuae Trinitatis a M. Joanne Augustino Rybkowicio, in Al. Acad. Crac. S. Theol. Prof. Canon. S. Annae, pro cursu publice suscepta. Praeside Martino Campio Vadovio S. T. D. et. Prof. Praep. S. Floriani. Cracoviae Typ. Fr. Cesarii 1622. 4.

Dedyk. Marcinowi Szyszkowskiemu Bisk. Krak. (L. S.)

3683. Laurentius Jakubowski, Ord. Min. Reg. Obs. Conclusiones theologicae de S. Trinitate. Jaroslaviae 1625. 4.

3684. Joan. Macovii. Cursus Theologicarum Disceptationum de Trino Vero Deo. Franekerae 1627. 8.
(L. S.)

Podał do druku Mikołaj Arnold.

3685. Bened. Mstovius. Trias quaestionum Theologic. ex I parte D. Thomae de processionibus, relationibus et personis divinis. Crac. typ. Matth. Andreovien. 1628. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3686. Johannis Crellii Franci De Uno Deo Patre libri duo in quibus multa etiam de Filii Dei et Spiritus Sancti natura disseruntur. Racoviae typis Sebast. Sternacii A. C. 1631. 8. *636 str., 10 kart na przodzie i regestr.*

3687. — — ex latino in anglicum versi. Cosmopoli 1655. 4.
(Cat. de la Bibl. du Roy. T. III. D2. N. 2479.)

Crellius umarł w Krakowie r. 1632. (L. S.) Przeciwko temu wysalo:

3688. a) Joh. Henr. BISTERFELDII de uno Deo Patre, Filio ac Spiritu Sancto mysterium pietatis, contra Johannis Crelii de uno Deo Patre libros duos, quorum textus e regione exponitur, breviter defensum: praemissa synopsi, in qua praecipui solutionum fontes breviter attinguntur. Lugduni Batavorum officina Elzeviriana. 1639. 4.

(Catal. des Livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2480.)

b) Joh. Henr. BISTERFELDII, Nassovii, Philosophiae in Illustri Schola Albensi Profess. De Uno Deo Patre, Filio ac Spiritu Sancto, Mysterium pietatis *contra* Johannis Crellii, Franci, de Uno Deo Patre libros duos, breviter defensum. Amstelaedami, Sumptibus Joan. Ravesteinii cIↃIↃCLIX. 4. *641 str., 5 ark. na przodzie.*

Por. Bock T. I. Parte I. p. 139. (L. S.)

3689. Anti-CRELLIUS, hoc est Joh. Crellii, Franci, de uno Deo Patre librorum duorum confutatio, tribus libris adornata a Johan. BOTSACCO. Gedani, Georg. Rhetus 1642. 4.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2528.)

3690. Sebastianus PIKIELIUS Bavarus: Tres divinae personae Pater, Filius et Spiritus Sanctus in una essentia, contra Judaeos, Arianos et Anabaptistas. Vilnae. Typ. Acad. S. J. 1642. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3691. De SS. Trinitatis Mysterio (Opusculum a Vilnensi Carmelitarum Excalceatorum Seminario elaboratum). Vilnae 1636. 4.

(Bibl. Carm. T. II. p. 863.)

3692. Sacra Theologica Pallas Sapiesianis armis accincta sive conclusiones theologicae ex prima parte de Deo Uno et Trino sub auspiciis Ill. D. D. Casimiri Leonis Sapieha M. D. L. Vice-Cancellarii, etc. armata, et in Claro Monte Częstochoviensi Praesidente R. P. Fr. Sebastiano Stawicki Ord. S. Pauli Primi Eremitae Th. Professore Ord. a P. F. Petro MSTOVIO eiusdem Ord. defensa A. D. 1652. Varsaviae in Officina Petri Elert S. R. M. Typographi. fol. *9 ark.*

3693. Desperata Causa Arrianorum seu Prodromus Triumphi Sanctissimae Trinitatis conscripti Anno seculari Soc. Jesu nondum editi. Authore P. Nicolao CICHOVIO S. J. Cracoviae in Offic. Viduae et Haeredum Francisci Cezary 1660. 4. *51 str. i ark. na przodzie.*

W przemowie do czytelnika wyraża, że niedostatek dobrodziejów na druk przymusza go do wydania Prodromi, lubo całe dzieło ma już gotowe. (L. S.)

3694. Triumphus Sanctis. et aeternum adorandae Trinitatis de Samosathenistis, vel Socinistis, vulgo Arrianis, saeculo praecedente, a Patribus Soc. Jesu multiplici Verbi divini Panoplia fortissime impugnatis, instructus et a P. Nicolao CICHOVIO Soc. Jesu nonnullis adiectis instauratus. An. Societ. Jesu saeculari. Cracoviae in Offic. Viduae et Haeredum Fran. Ceezary. 4. *284 str. i 6 kart na przodzie.*

Przypis. Stanisławowi Skarszewskiemu Samboriensi etc. Gubernatori- drugi exemplarz ma dedykacją do Trójcy Najśw. — Pierwsza aprobacja datowana 1 Febr. r. 1660. Druga, 16 Augusta r. 1662, gdzie te słowa: Diuturno cum Arrianis conflictui ultimam imponit manum, A. R. P. Nicolaus Cichovius S. J. Theologus, et de eisdem toties, tum a se, tum olim ab Instituti sui Theologis felicissime impugnatis, et nunc publica Regni lege, iterum atque iterum proscriptis, laetabundus triumphat etc.

3695. Joh. Crellius. The books touching one God the Father. Cosmoburg 1664. 4. *315 str.*

(Kat. Pul. N. 167.)

3696. Quaestio theologica de relationibus Divinarum Personarum, a M. Alberto PAPENCOVIO Ustiense, S. Th. D. et Prof. Protonot. Apostolico, Custode S. Floriani, Cancellario Lanciciensi, Curato Corcinensi, Contubernii Staryngieliani Provisore, pro loco inter DD. S. Th. obtinendo publice ad disputandum proposita. 1666. 22 d. Febr.

Crac. apud Viduam et Haeredes Fr. Cesarij. fol. *1 ark.* (L. S.)

3697. Ferdin. Januszowski Ord. Praed. Tegmen in ardore solis aquinatici seu assertiones, theologicae de S. Trinitate. Crac. Typ. Balthasari Smieszkowic. *b. m.* 4. (L. S.)

Chodyk. de reb. gest. Ord. Praed. przywodzi nadto wydane przezeń: Theologia speculativa et moralis, i Compendium utriusque Theologiae.

3698. Quaestiones de Deo Uno et Trino ex praelectionibus P. Joannis Morawski S. J. disputandae a Perill. et Adm. Rev. D. Casimiro Ruszkowski Academiae Marianae Rectore in Coll. Posnanien. eiusd. Societ. An. 1674. Calissii typis Coll. S. J. 8. *451 str. i 2 ark. na przodzie.*

Przypis. Ruszkowskiego Janowi Zapolskiemu Opatowi Landen.

3699. Scriptura SS. Trinitates revelatrix authore Herm. Cingallo. (Joan. Crellio) Goudae Jac. de Graef. 1678. 12.

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D2. N. 2484).

3700. Martinus Behm Quaestio theologica de S. Trinitate. Cracoviae typ. Univ. 1680. fol. (L. S.)

3701. ***** Sophia Mądrość, zbudowała sobie Dom, y ugrutowala (sic) siedm słupow: proverb: c. 9. Y mieszkaiąc w tym Domu rozmaite na świecie czyni Cuda przeciw Arianow, Heretykow, y iuż uczyniła. Y przez Wielebnego w Bogu, Oyca Joaniciusza Galatowskiego, Archimandrytę Czernichowskiego Jeleckiego swiatu obiawiła. W Typografiey Czernichowskiey, Swięto-Troieckiey Roku 1686. 4. *26 kart. druk gocki. Zob. Noty.*

3702. Innocentius Tomaszewski. Conclusiones theologicae de S. Trinitatis Mysterio. *b. m.* 1689. fol.

3703. Teofil Rutka S. J. Chorągiew zgody i pokoiu, to iest Duch S. od Syna pochodzący. w Lublinie w Dr. Jezuitów. 1691. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3704. Dominic. Frydrychowicz Ord. Praed. Sacrosanctum SS. Trinitatis misterium explicatum. Crac. Typ. Nicolai Alex. Schedel. 1700. fol. (L. S.)

Chodyk. de reb, gest. Ord. Praed. wymienia wydane pisma tegoż: Conciones de Dominicis Tomi IV. Commentarius in orationem Dominicam, Salutationem Angelicam et Symbolum Apostolorum, Vita S. Rosaliae polonice — Adversus Polyantheam Hyppoliti Moraei, Concordantia rerum et verborum — Commentarius in Rosarium.

3705. Martini Kreysel S. J. Von persönlicher Dreyfaltigkeit Gottes wieder Menno Simonis. Oliv. 1701. 4.

(Cat. Janss. 1702)

3706. Propositiones Quesnelli Cl. a S. D. N. Clemente Papa XI: per Bullam: *Unigenitus Dei Filius etc.* — Damnatae et una cum bulla legitimoque earundum propositionum sensu thesibus theologicis de Deo Uno ac Trino in Alma — Universitate — Vratislaviensi S. J. publice propugnatis alias, annexae a P. Francisco Hertzig S. J. — SS. Theol. Prof. — reimpressae Brunsbergae typis Collegii S. J. 1722. 12. *5½ ark.*

3707. Deus in Essentia unus in personis Trinus sex disputationibus theologicis propugnatus a R. P. Andrea Miaskowski S. J. Theologo. Pragae typis Univer. in Coll. S. J. A. M.DCC.XXIII. fol. *575 str. oprócz 5 kart na przodzie.*

Dedykacja Teodorowi Potockiemu Arcy bisp. Gniezn. Frontispicium sztychowane, rysunku Pawła Gizickiego S. J. z portretem Potockiego.

3708. Tractatus theologicus de Deo Uno et Trino olim scholastica cura in usus discipulorum privatos elaboratus nunc vero sub auspiciis Ill. Magn. D. D. Theodori Mostowski Castellani Sierpsecensis — in lucem datus a R. P. Ignatio Wilkinowicz S. J. S. Th. Doct. protunc Collegii Pinscensis Rectore. An. S. MDCCXXXIX. typis Acad. Vilnen. S. J. 4. *254 str. oprócz 9 kart na przodzie i regestru.*

Przypis. Teodor. Mostowskiemu Kasztelan. Sierpskiemu.

3709. Złoty wiek troistego czasu Troycę Boską przybyszowemi la-

tami S. Bazylego W. — od przestępnego czwartego wieku broniący — przez X. Klemensa Chodykiewicza S. Teol. Lektora — Professora w Kon. Lwowskim S. Magdaleny Zak. Kaznodz. Prow. Ruskiey. — w Lwowie w Druk. Coll. S. J. R. P. 1754. 4. $10\frac{3}{4}$ *ark. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Ambrożemu Anton. Turzańskiemu Opatowi i Infulatowi Kujawskiemu i t.d.

3710. Dissertatio Theologica de Deo Uno et Trino — Perill. et Rdmo D. Cantio Donatiano Dobrzański S. Theol. Doctori Canonicorum Regularium Lateranensium per Minorem Poloniam et M. D. Lithuaniae Praeposito Generali — a studio Theologico Vilnensi dicata. Vilnae typis Schol. Piar. An. 1773. 4.

3711. Tractatus Theologicus de SSS. Trinitate juxta mentem S. Thomae editus Vilnae an. 1781. per R. P. Al. Kreczman. fol. *312 str.*

---

5. Najświętsza Marja Panna Matka Boska.

3712. a) Stanislai a Lowicz, Artium Liberalium Magistri et Canonici Regularis Enchiridion. Cui insunt:

De gloriosae virginis Mariae, Dei genitricis immaculata conceptione, fidelis et catholica assertio.

Conciones item tres, de eadem conceptione ad populum habitae.

In calce adjecta sunt quaedam religiosorum (et qui monasticam professi sunt vitam) instituta.

Cracoviae ex offic. Ungleriana, 1538. 8.

Na czele jest list do Tomasza z Ilkusza Przełożonego Kan. Reg. w Miechowie. (L.S.)

b) Enchiridion R. Stanislai a Lowicz Poloni Art. Lib. Magistri Canonici Regularis S. Sepulchri. De immaculata conceptione B. Virginis Mariae propositum ex Offic. Ungleriana A. D. 1538. Crac. impressum. Cura et studio R. P. Radliński reimpressum. A. D. 1747. Cracoviae Typis Mich. Dyaszewski. 8. *173 str.* (Chł.)

Wydanie to z exemplarza Bibljoteki Załuskich staraniem Jakóba Pawła Radlińskiego Jeneralnego Przełożonego Zakonu Kanoników Regular. ma przydane życie autora z Nakielskiego, Promptuar. Antiquitat. Monast. Miechovien. i Constitutiones Summor. Pontificum, pro Immaculata Conceptione Sanctiss. Virginis Mariae variis temporibus editae. W dedykacji do Konwentów Zgromadzenia Kanoników Regul. opisuje pożar kościoła i klasztoru Miechowskiego. *Zob. Noty.*

3713. Franc. Turrianus Responsio Apologetica contra Petri Pauli Vergerii Librum de Idolo Lauretano Ingolstadii 1584. 4.

(Cat. Bibl. Francof. Becm.)

3714. Simon Starovolscius. De Immaculata Conceptione B. Virginis Mariae Oratio. Cracoviae in Offic. Fr. Cezary 1638. fol.

(Sienk. Dod. do Bentk.)

3715. a) Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis de Beatissimae Virginis Deiparae Immaculata Conceptione Sententia. E multis eius operibus studiose collecta et edita a P. Nicolao Cichovio S. J. Theologo. Posnanie typis Alber. Reguli A. D. MDCLI. 4. *78 str. 6 kart na przodzie.*

Dedyk. do Kazim. Flor. Xięcia Czartoryskiego Bisk. Poznań.

b) — Viennae Austriae 1660. 12. *122 str.* (L.S.)

3716. Tryumph niezwyciężoney Krolowey Polskiey Matki Bożey z wytrąbionego błędu Aryanskiego, ktory przy piśmie S. rozumem samym przyrodzonym reprobowany bydź może, iako pokaże się z Controwersiey do tego Tryumphu przyłączoney do ktorey przystąpił comment barzo potrzebny wszystkie

wykrętarstwa Heretykow wyrazaiący. Przez W. X. Woyciecha GRABIECKIEGO D. P. S. Przeora Warszawskiego Zakonu Kaznodzieyskiego. w Warszawie u Wdowy y Dziedzicow Piotra Elerta. R. P. 1660. 4. *7 ark.* (L.S.) *Zob. Noty.*

3717. Jacobus GRUDZINSKI Palatinid. Raven. Argumentatus ad hominem Deus olim futurus homo, seu Argumentum conceptam esse immaculate Mariam. Posn. Typ. Haeredum Alb. Reguli. 1664. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3718. Mathias Marianus KURSKI Episcop. Enensis. Propugnaculum Mariani honoris. seu tractatus pro Immaculata Conceptione B. M. V. ex scriptura doctoribus et Conciliis. Posnaniae. 1666. 4. (Sienk. l. c.)

3719. Prodigium Gratiae Magna Dei Mater et Virgo Maria concepta et concipiens fortunato aeque ac intaminato vtrobique conceptu orbi orthodoxó ad spectandum In Collegio Gostomiano, ab auditoribus Rethoricae e Societate Jesu propositum Anno natae mortalibus salutis M.DC.LX.VIII. Leopoli. Typis Collegii Societatis Jesu. fol. *Sign.* D2.
(Bibl. Horodec.)

3720. Daniel PAWŁOWSKI S. J. De immaculato conceptu B. M. Virginis. Cracoviae typis Schedel. 1669. 12. (Sotuellus p. 165.— L. S.)

3721. Cento Discorsi della Gran Madre di Dio del P. Girolamo CLODINIO o Clodinski. Venetia 1670. fol.
(Bibl. Slus. p. 102).

3722. Clipei Turris Davidicae seu Centum Rationes asserentes Sanctissimam Virginem Mariam Matrem Dei esse immaculate conceptam. etc. Cura Sodalitatis Civium Literatorum Leopoliensium Zelantium Honorem Ejusdem. Leopoli A. M.DC.LXXVIII. 4. *5½ ark.*

Na końcu wiersz: Prosa de Immaculata conceptione: Chorus Civium Leopoliensium ad Conceptam omni procul labe Deiparam Virginem, in solenni supplicatione factus. Na końcu podpis taki: Hoc extemporale tibi, non jam conferenda hominibus, sed praeferenda Caelitibus, Dei Mater Virgo D. D. D. Samuel Kuszewicz J. U. D. Metricans Regni, C. L. Anno Dni 1661. (L.S.)

3723. Primum instans Marianum per gratiam originalem Sanctum seu sententiae de Immaculata Conceptione B. Virginis elucidatio, auctore P. Joanne KWIATKIEWICZ S. J. Typis Coll. Calissien. A. D. 1681. 8. *196 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Jan. Małachowskiemu Biskup. Krakow. od Kollegium Sandomier. S. J.

3724. *Maria* Deipara semper virgo Immaculata Scriptura S. demonstrata. *M.* A. *H.* A. C. C. O. P. O. C. (*Michał Antoni Hacki*) Typ. Monast. Oliven. 1683. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3725. Adam GDACIUS. Kwestya jeśli Marya Nayświętsza może i ma bydź nazwana Panną. 4.

3726. List do *Adama Gdaciusza* pisany z strony kwestey o Pannie Maryey. w Brzegu drukował Jan Krzysztof Jakób. 1685. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3727. Quaestionis Theologicae de admirabili Verbi Incarnati Matre Virgine authore P. Joanne MORAWSKI Soc. Jesu Editio secunda. Cracoviae An. 1684. 8.

Przypis. Mikołajowi de Obornice Oborskiemu Biskupowi Laodicijskiemu. Niesiecki wymienia tegoż autora: De Immaculata Conceptione bez wymienienia miejsca i roku druku.

3728. Petr. LITMANOWSKI. Obiectum singulare universae Theologiae Virgo Deipara Varsaviae 1694. fol. (Kat. Elek. Sask.— L.S.)

3729. Wolgemeynte Antwort auff zwo wichtige Fragen 1. Ob man in diesem Abseben; (weil die h. Jungfrau Maria, als Regina Coeli— mit Christo in dem Himmel herrschet) wol thäte, dass man Sie umb Ihre Interzession — anrüffe: —? 2. Warumb Ich vor Ihrem Nahmen auff der Cantzel das Haubt entblösst; und Ihr mehr Reverenz,— erwiesen hätte, als bey Nennung des Nahmens Jesu? aus der Heil. Schrifft; den Schrifften der Heiligen Väter— wie auch aus Luthero — von Sigismund

Frommhold RING gewesenen — Hoff-Prediger bey der Schloss-Kirche in Königsberg — Braunsberg. gedruckt in Coll. der S. J. im J. C. 1703. 4. *96 str. i 6 kart na przodzie.*

3730. Oratio de Immaculata Conceptione B. M. Virginis. Varsaviae typ. Schol. Piar. 1719. fol. B. a S. A. P. S. P. (Sienk. Dod. do Bent.)

3731. Traktat o Niepokolanym poczęciu Nayświętszey Panny Maryi zkomponowany po hiszpańsku przez X. Wincentego JUSTYNIANA, Antysta Zak. Kaznodz. Przełożony nakoniec po polsku (z francuzkiego) przez przysiężonego niewolnika Maryey, Jana *Jablonowskiego* Woiewodę Ruskiego. w Königsteynie r. 1716. w Brunsbergu 1722. 4. *134 str.* (L. S.)

3732. Vindiciae Marianae innocentiae per enervationem propositionum quadraginta illibatae conceptioni pretiosissimae Dei Parentis adversantium auctore R. P. Georgio GENGELL S. J. Theologo. Leopoli typis Coll. Sieniaviani S. J. A. D. 1725. 4. *216 str. oprócz 10 kart na przodzie i 8 na końcu.*

Przypis. Stanisławowi Denhoffowi Wojewodzie Połockiemu.

3733. Adrianus MIASKOWSKI. Disputatio de Admirabili et pretiosissima Dei Matre Virgine Maria theologice propugnata. Pragae 1728. fol. *211 str. 1 karta na końcu i 2 ark. na przodzie.* (L. S.)

3734. Defensio Beatiss. Virginis Mariae contra nostrae tempestatis haereses — per Godefridum HANNEBERG. Calissii typis S. J. An. 1728. 8.

3735. Stefan PUZYNA. S. Theol. Doctor Praefectus Typographiae Societ. Jesu Varsaviensis. (De Immaculata Conceptione Beatissimae Matris semper Virginis.) *po polsku.* w Warszawie w druk. Coll. S. J. 1737. 8. *12 ark.*

(Jan. Pol. I. 125).

3736. Franciscus OWCZARSKI, Concionatur Janovecensis. De immaculata Conceptione B. Mariae Virginis Liber. Cracoviae MDCCXLIII. 4. *15 ark.* (Jan. Pol. I. 55(.

3737. Franciscus KOCHANOWSKI. Decades duae de immaculata conceptione B. M. V.

Autor żył w wieku XVII.

(Siarcz. 1. 222).

3738. Lucubratio theologica de immaculata Dei Matris Conceptione. Posnaniae typ. Coll. S. J. 1762. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

---

6. Tajemnica ś. Słowo Boże.

3739. M. Campius VADOVIUS. Disputatio de evidentia misterii Crac. Fr. Caesar. 1622. 4. (Katal. Ju.)

✦

3740. a) Stanislai HOSII De Expresso Dei verbo ad Sereniss. D. D. Sigismundum Augustum etc. Libellus valde utilis ac his temporibus neccessarius. Ed. II. A. E. 1558. *Na końcu:* Dilinge excudebat Sebal. Meyer. 4. *132 kart nieliczb.* (Ban. H. D. K. P. III. 57.)

b) De expresso Dei Verbo ad Sereniss. D. Sigismundum Augustum D. G. Regem Pol. etc. Stanislai Hosii Episcopi Warmien. — A. D. M.D.LIX. 4. *Na końcu:* Dilingae excudebat Sebaldus Mayer. 4.

c) — — Dilingae excudebat Sebal. Mayer sumptibus Christoph. Schick 1560. 8. *120 kart i 16 na przodzie.*

d) De Expresso Dei verbo libellus et Dialogus de Communione Sacrae Eucharistiae utraque specie. Parisiis 1561.

e) — — Accessit Dialogus de Communione Sacrae Eucharistiae sub utraque specie, Conjugio sacerdotum et Sacro in vulgari lingua celebrando. Antverpiae in Aed. Vid. et Haer. Joan. Steelsii. 1565. 12.

3741. Von dem Hellen diser zeit von vilen, hoch gerümbten, klaren und offenbarem Wort Gottes, ain erleutterung unnd warnungs Schrifft. An den Durchleutigsten, hochgebornen Fürsten und Herren *Sigmund August* etc. Durch den Hochwürdigen in Gott Vatter unnd Herren, Herren *Stanislaum* HOSIUM etc. in latein verfertigt. Nun aber auch allen Teütschen zu nutz, auss Christenlicher wolmainung, gebracht in unser sprach, durch Herren Leonhart Haller, Bischoff zu Philadelphia und Weichbischoff zu Eystat. Gedruckt zu Ingolstat durch Alexander und Samuel Weissenhorn gebrüder. Anno 1559. 4. *CXXIII kart i 4 na przodzie.*

Dedykacja do Albrechta Falcgrafa Renu Xiążęcia Bawaryi. (L. S.)

3742. Ksyęgi o iasnym a szczyrym Słowie Bożym. Naiaśnieyszemu Ksyążęciu y Panu, panu Sygmuntowi Augustowi Krolowi Polskiemu etc. przypisane. *Item.* Rozmowa o tym, godzili sye Laikom Kielicha, Ksyężey Żon dopuscić: a w Kościelech służbę bożą ięzykiem przyrodzonym sprawować. Przes J. M. ksyędza Stanisława Hosiusa, Kardynała, y Biskupa Warminskiego łacinskim ięzykiem napisane, a teraz na polski przełożone. 1562. *Na końcu:* W Krakowie Łazarz Andrysowic drukował, R. B. 1562. 4. *147 listów, 9 kart na końcu i 4 na początku przedmowy tłumacza, który nie iest nazwany.*

(Bibl. Ossol. L. S.)

3743. Joannis a LASKO. De oppresso Verbo Dei.

Pismo to wydał Łaski przeciw powyższemu pismu Hosiusza. (Nies.)

7. Stworzenie.

3744. Dominicus FRYDRYCHOWICZ Ord. Praed. Tractus theologicus de creatione. Crac. ex Offic. Fr. Cezary. 1690. fol. (L. S.)

3745. Joannes PROGUBICKI. Disputatio de creatione. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3746. Stanislaus ŁABĘCKI. Quaestio de cognitione creationis. Crac. Typ. Fr. Cezary. 4. (Ju.)

3747. De sex diebus quibus mundus conditus est a Deo Dissertatio. Posnaniae typ. Coll. S. J. 1772. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

8. Człowiek, jego stan i koniec ostateczny.

3748. Jan KARTEN Karmelita. O czterech rzeczach ostatecznych. w Krakowie u Scharffenbergera. 1562. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3749. Tidemanni GISONIS Centum et decem Assertionum, quas autor earum Flosculos appellavit de homine interiore et exteriore *ἀντιλογικόν. Na końcu:* Cracoviae, per Hier. Victorem Anno domini Millesimo quingentesimo vigesimo quinto mense Februarii. 8. *52 kart nieliczb.*

W Bibl. Hr. Ossolin. jest wydanie pod tymże rokiem, wszelako, jak się zdaje, różne od poprzedzającego. (L. S.) *Zob. Noty.*

3750. O czterech Końcach ostatnich żywota ludzkiego, przetłum. z łacinskiego Franciszka COSTERA S. J. przez Piotra *Skargę*. w Krakowie 1606. 12.

(Nies. III. 719. N. D. 22.)

3751. De Statu primi hominis ante lapsum Disputatio. Quam Faustus Socinus Senensis per Scripta habuit cum Fransisco Puccio Florentino, Anno 1578. Racoviae Typis Sternacianis, 1610. 4. *335 str. i 6 kart.*

Dedykacją do Maurycego Landgrafa Heskiego napisał Hieronym Moskorzowski z datą: E praedio meo Czarkoviano Kal. Martii, 1617.

3752. L. Andr. Hoierus. Beständige Lehre vom innerlichen und äusserlichen Menschen und von der Krafft des Göttl. Worts und Geistl. Sachen. Dantzig 1624. 4. (Ath. Ged. p. 65.)

3753. Hyacinthus Zygmuntowic. Veritates theologicae de fine ultimo et de actibus humanis. Crac. in Off. Viduae Lucae Kupisz. 1661. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3754. Domin. Frydrychowicz. Ord. Praed. de naturae humanae statu innocentiae. Cracoviae ex Offic. Fr. Cezary 1691. fol. (L. S.)

3755. Quaestio theologica de fine ultimo hominis, eius latitudine obiectiva et formali, quam Praesidente M. Christophoro Krzykowski Phiae D. Collega Maiore, S. Th. Baccal. suscepit M. Thomas Liminski Phiae D. et Prof. propugnandam. Cracoviae typ. Univ. 1699. fol. *1½ ark.* (L. S.)

3756. Tractatus de fine ultimo et beatitudine creaturae rationalis disputationes duas complectens. auctore P. Adriano Miaskowski S. J. Theologo Polono. Posnaniae 1731. fol. *288 str., trzy karty na końcu i 8 na przodzie.*

Dedykacja do Łukasza Duiewskiego Apostol. Konsyst. Pozn. Notaryusza Kaliskiego i Poznań. Kanonika etc,

3757. Kazania przebrane z Kaznodzieiow francuzkich o czterech ostatnich rzeczach każdego człowieka tłumaczone od W. X. Tomasza *Perkowicza* S. J. Tomik I. II. III. — w Poznaniu w Druk. S. J. R. 1766—67. 8. *697, 424, 602 str.*

3758. Joannes Cantius Wantałowicz. Felix saeculum Cracoviae — seu Conclusiones theologicae de ultimo fine hominis. *b. m.* 1768. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3759. Adalber. Joachim. Foltanski. Conclusiones de fine ultimo et beatitudine hominis. 1771. 4.

---

9. Aniołowie.

3760. Quaestio de Angelis ab Andrea Schoneo Theol. et Jur. Utr. Doctore, publice in Alma Acad. Cracov. die 2. Septembris, hora 12 ad disputandum proposita. Pro loco inter Doctores S. Theologiae assequendo. Cracoviae in Officina Andreae Petricovij A. D. M.DC.II. 4. *5 kart. Zob. Noty.*

3761. Matthiae Hoe Dissertatio anti-Poniatoviana: An beati Angeli et Coelites Deum in sua essentia, qualis est, perfecte cognoscant, opposita Juliano Poniatovio. Lipsiae 1620. 4.

(Catal. Bibl. Moeno-Francof. p. 157. L. S.)
Czy ten Poniatovius był Polakiem niepewna.

3762. Quaestio de Angelis a M. J. Praeclaide S. Th. Bacc. proposita Cal. Febr. 1621. hora XIIII. *1 ark.* (Ban. H. Dr. Kr. 350.)

3763. Ex Angelographia, an, et cuiusmodinam Angeli assumant corpora? Disputabit publice praeses et M. Andreas Weber Boianowa Polonus, respondente Gottfried Peucher. Wittenbergae, typ. Johannis Wilckii. 1638. 4. *2 ark.* (L. S.)

3764. Praelectiones Theologicae de Angelis et actibus humanis P. Thomae Młodzianowski S. J. Accessit tractatus moralis seu fundamentum omnium resolutionum conscientiam concernentium. Dantisci

typis Simon. Reinigeri A. D. MDC.LXVII. fol. *248 str., 2 kart na przodzie i regestr.*

3765. Quaestio Theologica de Angelis, a M. Joanne RADZKI S. Theol. Prof. Cracovien. Canonico, SS. Omnium Praeposito, S. Georgii Custode, Curzeloviensi Scholastico, S. R. M. S. ad disp. prop. Crac. Typ. Univ. 1679. fol. *1 ark.* (L. S.)

3766. Domin. FRYDRYCHOWICZ. Ord. Praed. De Natura angelica Cracoviae ex Offic. Fr. Cezary 1691. fol. (L. S.)

3767. Ephestion Seren. Regum et Principum intimus — Thomistico-Theologico elogio in publica disputatione de Angelis beatitudine et actibus humanis per Defendentem V. P. Matthiam PORĘBSKI Ord. S. Pauli Primi Eremitae Prof. S. Th. in Rupella sub tempus Capituli intimatus. Cracoviae typis Jacobi Matyaszkiewicz 1728. fol.

(Ban. H. Dr. Kr. 480.)

3768. Adrianus MIASKOWSKI. Angeli theologice propugnati seu tractatus de Angelis complectens disputationes sex. Posnaniae typis Clari Coll. Soc. J. 1730. fol. *505 str., 2½ ark. na końcu i 11½ na przodzie.*

Dedykacja do Michała z Granową Wodzickiego Offic. jeneral. Krask. Kustosz Wislickiego. (L. S.)

3769. Joachimus a S. Francisco Ord. Carm. Discal. Tractatus de Angelis. Posnaniae typis S. J. 1760. fol. (L. S.)

10. Dusza ludzka. Wolna wola (*Liberum arbitrium*).

3770. Jacob. USTIENSIS. Quaestio de liberi humani arbitrii dominio et ad Deum subordinatione. Crac. 1639. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3771. Hannibal ROSELLI Pymander Mercurii Trismegisti. Liber 1mus, 2dus, 3tius, et 5tus. Crac. in Off. Lazari. 1585—86. fol.

— — Asclepius Mercurii Trismegisti. Liber 6tus de immortalitate animae. Crac. Typ. Lazari. 1590. fol.

3772. Balthasar BEBELIUS. Adversus praeexistentiam animarum exercitatio theologica. Argentorati 1675. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3773. Franciscus PRZEWOSKI. Quaestio theologica de dominio liberi arbitri supra suos actus, et bonitate ac malitia eorundem. Crac. 1684. Typ. Univ. fol.

3774. De immortalitate animae humanae (quae totius vitae christianae est basis) multifariis quaestionibus propugnata et illustrata. Auctore R. P. Georgio GENGELL S. J. Theologo. Calissii typis Coll. S. J. An. 1727. 4. *124 str., 2 ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Jan. Gałczyńskiemu Kanonik. Gnieźn.

3775. Christoph. SANDII Tractatus de origine animae. Cosmopoli (Amstelodami) Lib. Pacificus. 1671. 8. *191 str.*

(Catal. des livres impr. de la Biblioth. du Roy Paris 1752. T. III. D2. N. 2496. — i Kat. Dupl. Puł. N. 173.)

3776. Andrzey FILIPECKI S. J. O Nieśmiertelności duszy ludzkiey Kazanie. we Lwowie w Dr. Akad. 1769. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3777. Joannes DE *Rozdrazow* Comes. Speculum liberi Arbitrii contra Haereticos per Sacrae Ecclesiae Doctores probatum. Crac. Typ. Matthei Siebeneycheri. 1557. 8.

W przedmowie wyrażono te słowa: Liberi arbitrii speculum a quodam extero alieno Ydiomate compositum per me vero latinitate donatum. (Sienk. Dod. do Bent.)

3778. *De libero arbitrio*, das ist Catholische Lehr, wieder die Calninische etc. durch R. P. Joannem Uberum S. J. Getruckt in der Bischöflichen Stadt Brunssberg bey Georg. Schönfels. 1611. 4. *20 ark.*

Dedykacja do Wawrzyńca Gembickiego Bisk. Kujaw., Kanclerza Koron. (L. S.)

3779. Disputatio Theologica de libero arbitrio, quam — in Celeb. ad Leucorim Academia — publice Theologorum examini subiicit Jacobus Lagus Dantiscanus. Wittebergae Imprimebat Johannes Röhnerus. 1648. 4. *4 ark.* (L. S.)

11. Cnoty teologiczne.

3780. Assertio quorundam. Qua inter caeteras non paucas affirmant: Caritatem non esse maiorem, seu praestantiorem Fide, in hac vita. Ab Alberto Novicampiano, scriptura sacra, et testimoniis orthodoxorum, confutata. Cracoviae apud Haeredes Marci Scharffenberger. Anno MDLV. 8. (Janoc. I. 193.)

3781. Joannes Rachtamovius Cynerski. Fascia meritorum sive quaestio theologica de fide et operibus. Crac. Typ. Lucae Kupisz. 1650. fol. (L. S.)

3782. Praelectiones theologicae de Fide, Spe et Charitate P. Thomae Młodzianowski Poloni S. J. Lesnae imprim. M. Buck A. MDC.LXXIV. fol. *258 str, 2 kart na przodzie i regestr.*

3783. Joannes Napolski. Virtutes theologicae ex prima parte angelicae doctrinae depromptae. Crac. Typ. Univ. 1678. fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3784. Ascia gentilitiae decus gloriae Perill. ac Magn. Domini D. Caroli De Szczekarowice Tarło Capitanei Stężycensis etc. pro Fide, Spe et Charitate zelans, theologicam praesentata in arenam propugnante M. D. Francisco Jacobo Krzyzanski S. Th. et SS. C. Auditore, Praeside vero R. P. Martino Kretzmer S. J. An. D. 1683. Varsaviae, excudebat Carolus Ferdinandus Schreiber. 4. *6 ark.*

3785. X. Kaspra Balsama S. J. Kazania o cnotach teologicznych. w Poznaniu 1764. 8.

(Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 69.)

3786. Niemierzyc. *Perfectorum solidus est cibus.* — La vérité et la Réligion en visite chez les Théologiens en y cherchant leur filles la charité et la tolérance. Anno 1695. 8. *262 str.* (L. S.) *Zob. Noty.*

12. Grzech, naprawa i usprawiedliwienie grzesznika.

3787. a) Andreas Fricius Modrevius. De Peccato Originis, de providentia et praedestinatione, de libero arbitrio Libri III. De mediatore Libri III. etc. Basileae 1562. 4. (L. S.)

3788. b) — — De Peccato Originis et libero Hominis arbitrio Libri II. Basileae 1617. 8.

(Cat. Bibl. Franc. Becm.)

3789. Je. M. Ksiedza Stanisławva Karnkovvskiego Arcybiskupa Gnieznieńskiego Messiasz albo Kazanie o upadku i napravvie Rodzaju ludzkiego, przez przyście na świat Pana naszego Jezusa Christusa Syna Bożego. Przydane na końcu tegosz Auctora Kazanie o Dvvojakim Kościele Chrzescianskim. w Poznaniu

M.D.XCVII. fol. *248 i 43 str. oprócz 6 kart nieliczb. na przodzie, gdzie Dedykacja do Zyg. III. i odezwa do czytelnika.* (L. S. — Bibl. Ossol.)

3790. Theses Theologicae de affectionibus Dei in Peccatum seu culpae teterrimum malum, quas cum bono Deo sub praesidio Johannis Turnovii SS. Theol. D. Ecclesiarumque per Major. Poloniam Superattendentis, in Gymnasio Torunensi discutiendas proposuit Albertus Dorpowski. Thorunii, apud Franciscum Schnelbotz. A. 1624. 8. *3 ark.*

Praeses et Respondens przypisali Tezy Rafałowi Hrabi z Leszna. Właściwie jednak dedykacja i Tezy są dziełem Turnowskiego, który swoję wdzięczność Leszczyńskiemu Wojew. Brzeskiemu ojcu Rafała wyraża, za łożony koszt na utrzymanie siebie przez lat kilka, oraz za to, iż za powrotem Turnowskiego z zagranicy wziął go do swego dworu za Kaznodzieję, a umierając w testameneie Synowi Rafałowi polecił, od którego też Turnowski względów doznawał. (L.S.)

3791. Quaestio num ad Regnum Dei possidendum necésse sit in nullo peccato Evangelicae doctrinae adverso manere? contra Balthasarum Meisnerum Theol. D. et in Acad. Witteb. Prof. P. a Jona Szlichtingio a Bukowiec disputata Typis Pauli Sternacii An. 1635. *112 str. i 7 kart na przodzie.*

Dedyk: Joanni a Bukowiec Szlichtingio Terrae Schovensis Judici Patrueli meo charissimo. (L. S.)

3792. Quaestiones duae: *una* num in Evangelicorum Religione dogmata habeantur, quae vix ullomodo permittant, ut qui ea amplectatur, nullo in peccato persevéret? *altera* Num in eadem religione quaedam concedantur Christi legibus inconcessa? *contra* Balthasarum Meisnerum S. T. D. in Acad. Witteber. Prof. Publ. a Jona Szlichtingio a Bukowiec disputatae. Typis Pauli Sternacii 1636. 8. *495, 3 kart na końcu i 8 na przodzie.*

Dedyk. Adam. i Andrzej. Gosławskim braciom rodzonym. Adam Gosławski odbiera tu wielkie pochwały. (L.S.)

3793. Stanislaus Dobras Dunski. Tuczynensis Curatus. Quaestio theologica de primo Protoplasti peccato. Crac. Typ. Fr. Cezary. 1643. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3794. a) Jugum grave super omnes filios Adam e SS. Patrum verbis formatum. Ad Perill. et Rev. D. D. Bonaventuram Madalinski Praepositum Vladislaviensem etc. Supremum Thesauri Reg. Pol. et Camerae S. R. M. Notarium per R. P. Adalbertum Tylkowski S. J. Theologum. Cracoviae apud Stanislaum Piotrkowczyk 1669. 12.

Przypis. datowane z Warszawy r. 1668.

b) — — Editio 2da typis Monast. Olivensis. J. Wernerus. 1675. 12.

(Catal. de la Bibl. du Roy T. II. D.)

3795. Praelectiones theologicae de Peccatis et Gratia P. Thomae Młodzianowski. S. J. Accessit tractatus de Ente supernaturali — Cracoviae apud Haered. Christoph. Schedel. A. D. M.DC.LXXI. fol. *443 str. 2 kart na przodzie i regestr.*

3796. Adamus Pisetzki. De Castigationibus et poenis lapsum hominis concomitantibus. Herbornae. 1675. 12.

Wymieniony jest w Katalogu Jansona r. 1679. pod teologami wyznania Augsburskiego. Niesiecki wymienia tę familją z herbem Wąż, a mianowicie Jana Piseckiego r. 1687.

3797. Joannes Franciscus Mieroszewski. Quaestio Theologica de peccato originali. Cracov. 1687. 4. (Ju.)

✦

3798. De iustificatione et iustitia fidei Doctrina ex sacris literis, ea brevitate explicata, ut candidis et pie vivere volentibus, facile intelligi et probari possit. per Stanislaum Murzynowski a Suschice (a Suszice), Eq. Pol. Regiomonti apud Joannem Weinreich. 1552. 5 Septembr. 8. *10 kart nieliczb.*

Autor obraca mowę do Duchowieństwa Polskiego, i twierdzi, że ludzie nawet religji oddani, dla tego złe życie prowadzą, iż nie wiedzą dostatecznie co jest *iustificatio et iustitia fidei*; nad tem więc czyni

swoje uwagi. Piscmko to, oprócz rzadkości, nie ma innej zalety. Wujek w przedmowie do Nowego Testamentu przywodzi z przedmowy Budnego, że Stanisław Murzynowski przetłumaczył i wydał w Królewcu tenże Testament. (L.S.)

3799. О оправданіи грѣшнаго человѣка предъ Богомъ книжки С. Б. (Семенъ Будный) въ Несвижѣ 1562. *Nakońcu*: Доконана есть сія книга о оправданіи etc. 1562 года Октября 11 дня, на городѣ Несвижскомъ вытиснена накладомъ благочестивыхъ мужей Маттѣя Кавечинскаго, Лаврентія Кришконскаго и Семена Буднаго. (Sopikow I. 168.)

3800. Joannes Brant. Disputatio Theologica de justificatione peccatoris contra novum, vanum, ac perniciosum justitiae imputativae figmentum, in Theses distributa. Posnaniae 1591.

J. Brant rodem z Poznania, żył od 1553—1601. (L. S.)

3801. De iustificatione hominis peccatoris coram Deo — ad disputandum proponit Josephus Biskupsky Polonus. Franequerae 1614. 4. 1 ark.

Dysputa miana pod przewodnictwem Jana Makowskiego S. T. D. pod którym uczyło się Teologji i Filozofji wielu z młodzieży polskiej. (L. S.)

3802. Disputatio theologica de justificatione hominis coram Deo — quam in illustri Academia Archi-palatina publicae ἐξετάσει subiicit Thomas Wegierscius Polonus. Heidelbergae, 1615. 4. 20 str. (L. S.)

3803. Fausti Socini Senensis Tractatus de Justificatione. Racoviae, Typ. Sebast. Sternacii. 1616. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3804. Simon Halicius. Quaestio de Justificatione ad disputandum proposita. Crac. 1621. 4. 5 ark.

Od karty B 4 zaczyna się: Oratio habita ex more in concione Academica ad aedem S. Floriani pro Feriis Exaltationis S. Crucis 19 Septemb. 1619. (L. S.)

3805. M. Simonis Halici S. Th. Bacc. ac Professoris, Oratio post disputatam de Justificatione quaestionem habita ex more in concione Academica ad Aedem S. Florieni pro feriis Exaltationis S. Crucis die 19 Septemb. A. D. 1619. nunc ut esset iuris et usus publici, eruta è tenebris opera et studio M. Joannis Cynerski Rachtamovii S. Th. Sentent. Cracovien. at ad S. S. OO. Praepositi fasciam de Charitate ad disputandum proponentis A. D. 1633. Crac. apud Viduam et Haeredes Fran. Caesarij. S. R. M. Typ. fol. 7 ark. (Bibl. Horodec.)

3806. Quaestio theologica de formali causa iustificationis pro loco inter Doctores S. Th. in Acad. Cracov. obtinendo, a M. Alberto Borovio, in Urbe Alma S. Th. Doctore, S. Floriani Canonico, ad disputandum proposita. Cracoviae in Offic. Fr. Caesarii. 1628. 4. 1½ ark. (L. S.)

3807. Lucas Rzyskiewicz Can. Praemonstrat. Quaestio theologica Oeconomiam justificationis continens. b. m. i r. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3808. De praevia praeparatione ad regenerationem — proponit veritatis indagandae ergo Johannes Serenius, Polonius. Franequerae 1635. 2½ ark.

Dysputa teologiczna miana pod przewodnictwem Jana Makowskiego S. T. D. Na karcie przypisnej podpis: Johannes Serenius vulgo Chodowiecki. (L. S.)

3809. Abraham Heyseus Dantiscanus. Disputatio theologica de justificatione peccatoris. Rostochii 1664. 4.

3810. Vincentius Środziński. Conclusiones theologicae de Justificatione Impii, merito, fide, spe, charitate, jure et justitia. Crac. Typ. Fr. Cezary. 1722. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3811. Conclusiones Theologicae de iustificatione Impii et merito iustorum disp. expositae, defenden. Christophoro Skowroński sub assistentia Stanislai Patelski 1774. d. 23. Sept. b. m. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

3812. Quaestio Theologica ex cursu polemico, de Justificatione impii per M. Michaelem Mrugaczewski S. Th. Licentiatum, Coll. Maj.

Eccl. Coll. S. Floriani Canonicum pro obtinendo in Sacra Theologia Doctoratu publice ad disputandum A. 1777 die 23 Januar. exposita. Cracoviae Typ. Colleg. Maj. 4. *7 ark.* (L. S.)

---

13. Przymierze Boga z człowiekiem. Stan Łaski. Predestinacja. Zbawienie.

3813. Joan. Audziejewicz. Disputatio de foedereDei cum homine. *b. m. i r.* 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3814. Henricus Wartensius Polonus. Disputatio de foedere Dei cum homine. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

✦

3815. Liber de modo acquirendae divinae gratiae, quomodo cognoscatur eius adeptio, ac in ea permansio, per capita ac gradus quosdam digestus. Authore D. Hieronimo Sirino, instituti D. Augustini Canonico Regulari. Per Matthiam Clodinium, Sedis Apostolicae Protonotarium, ac Serenissimi Regis Poloniae Secretarium, ex idiomate italico, in latinum summa cum accuratione versus; ac locis e scriptura sacra, unde haec deprompta sunt abunde illustratus. Cracoviae in Offic. Lazari. 1583. 4. *108 kart nieliczb.*

W Dedykacji do Króla Stefana wspomina tłómacz, iż przed dziesięcią laty był w Bononii na naukach.

3816. Quaestio de dispositione ad Gratiam iustificantem ex Angelici Doctoris 1. 2. Quaest. 112. a P. Benedicto Rosparcario. S. Th. Baccal. Poenitentiario in Ecclesia Cathedr Cracov. ad disputandum proposita. Cracoviae in Offic. Fr. Caesarii. 1629. 4. *1½ ark.* (L. S.) *Zob. Noty.*

3817. Joan. Progubicki. Disputatio de foedere gratiae in communi. Franekerae 1648. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3818. Joachimus Speronius Eccl. S. Floriani Decanus. Botrus Cypri coelestis seu Quaestio theologica de gratia habituali. Crac. typ. Lucae Kupisz. 1652. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3819. Franciscus Przewoski. Quaestio theologica de Essentia gratiae. 1683. Crac. typ. Univ. 1683. fol.

3820. Godofr. Eitner. Utrum parta per Christum generis humani salus etc. Thorun. 1701. 4. (L. S.)

3821. Stanislaus Jozefowicz. Lucerna lucens.... seu theoremata de D. Gratia et Sacramentis. Crac. Typ. Nic. Alex. Schedel. 1706. fol. (L. S.)

3822. Joan. Turnowski. De aeterna Dei praedestinatione Assertio et Confessio. Francof. ad Viadrum 1626. 4. (Jusz. T. I. 287.)

✦

3823. Quaestio Theologica de Praedestinatione, ex Angelici Doctoris I. p. q. 23.—Pro loco inter S. Th. Doctores, in Acad. Crac. obtinendo. A. M. Adamo Opatovio, in Collegio Sapientiae Romano S. Th. Doctore ad S. Annae Decano ad disputandum proposita. Crac. in Offic. Fr. Caesarij 1628. 4. *3 ark.* (L. S.)

3824. Benignus Skutowicz. Quaestio theologica de Praedestinatione. Crac. Typ. Fr. Cezary. 1650. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

✦

3825. Jan Stoinski. Obrona sentencyi o sposobie zbawienia naszego przeciw pismu Grzegorza z Zarnowca. (Starcz.)

3826. Rosprawa krotka o Sposobie odkupienia Kosciola Krzescianskiego, y o pewności zbawienia naszego: zwlaszcza, iż wszelki człowik Krześciański ma wierzyć: iż iest z liczby wybranych Pańskich: a iakowym sposobem w they wierze ma się utwierdzać y umacniać. Przez

X. Piotra Gilowskiego, Kaznodzieię Słowa prawdziwego wiernie y szczyrze zebrana. w Paniowcach drukował W. Malachowicz. R. P. 1609. 8. *104 str. i arkusz naprzodzie.*

Przypis. Janowi z Goraia Lipskiemu, Podkomorzemu Bełskiemu i Krzysztofowi z Sienna Sienieńskiemu Wojewodzic. Podolsk. datow. zKrasnobrodu w Srodę Wielkonocną r. 1609. gdzie to pismo pierwszą pracą swoją ku chwale Bożej nazywa. Daley odezwa do czytelnika, po niej 34 wierszy polskich na pochwałę dzieła przez X. Jana Zygrowiusza.

3827. Quaestio de redemptionis humanae dispensatione salutifera, pro loco inter Doctores S. Th. in Acad. Cracov. obtinendo a M. Martino Gilewski in Alma Urbe S. Th. D. Protonotario S. Sed. Apostolicae, Decano Ecclesiae Collegiatae S. Floriani ad disputandum proposita. Cracoviae in Offic. Fr. Caesarii 1628. 4. *1½ ark.* (L. S.)

3828. Quaestio Theologica de beatitudine Formali Ex 1. 2dae D. Thomae D. Angelici etc. a M. Joanne Thoma Jozephowicz, Phil. Doct. et Professore. Ad publicam Disputationem in Augusta D. Vladislai Jagellonis Aula proposita A. D. 1685. Crac. Typ. Universit. 4. *1½ ark.* (L. S.)

3829. In N.D.A. Quaestio Theologica de Lumine Gloriae ex 1. Parte D. Thomae D. Ang. Quaest 12. a M. Gregorio Carolo Kawalczewski Phil. Doct. et Professore publice ad disputandum proposita. Crac. Typis Univers. 1686. 4. *1½ ark.* (L.S.)

3830. Lucas Zyzminski. In Mysterio a saeculis absondito Dei providentiae et praedestinationis ac malorum reprobationis, difficultatum theologicarum resolutiones 1700. *b. m.* fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3831. Samuel Crellius. Cogitationum novarum sive de ratione salutis per illum amissae per hunc recuperatae Compendium. Amstelodami ap. Irenaeum Aspidium (Reinerium Leers) 1700. 8. *184 str.*

Bardzo rzadkie. Skrócenie z tego w Acta Erud. in Supplem. T. 3. p. 489 nast. (Bibl. Anon. Chr. Mylii p. 155. nast.)

3832. Casimirus Kabalewicz. Conclusiones theologicae de beatitudine ad disp. propositae. Crac. typ. Fr. Cesary. 1717. fol. (L. S.)

3833. Alexander Brodowski S. J. Listy pewnego Doktora Akademii Strażburskiey Katol., do iednego szlachcica protestanta o sześciu przeszkodach do zbawienia z franc. we Lwowie u Jezuitów 1761. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3834. Albertus Cantius Biegaczewic. Quaestio Theologica de beatitudine pro doctoratu in S. Theologia obtinendo publicae disputationi proposita. Crac. Typ. Universit. 1762. fol. *1 ark.* (L. S.)

---

14. Połączenie wiernych z CHRISTUSEM P. Kościół.

3835. Confessio Joannis a Lasco de nostra cum Christo Domino communione et corporis sui item in coena sua exhibitione : ad Ministros Ecclesiarum Frisiae Orientalis. *b. m. i r.* 8. *1 ark.* (L. S.)

Około roku 1545.

3836. Joannes Mylius. De coniunctione fidelium cum Christo Jesu. Crac. Lazarus. 1561. 4.

Przypis. Janowi Piaskowskiemu Podzupnikowi Wielickiemu i Janowi Gutowskiemu Podzupnikowi Bocheńskiemu. Na czele epigramma Jana Biedrzyckiego. (Ju.)

3837. Jakób Niemoiowski. Kwestyia o Kościele Bożym, iż błądzić nie może. w Toruniu 1582. 8. (Osiń. O życiu P. Skar. p. 57).

3838. Catholica et orthodoxa responsio ad praecipua capita epistolae latinae D. Jacobi Niemoiewski: quam ille libello suo Polonico de

Ecclesia Christi catholica, ad Sereniss.— Stephanum primum Regem Poloniae praefixit. Tractantur in hac responsione generales et praecipuae quaestiones, de Ecclesia Christi, eiusque summo in terris praeside: breviterque et dilucide explicantur. Auctore Alphonso PISANO Soc. Jesu theologo. Haec responsio ante biennium fere conscripta, nunc primum in lucem prodit, opera Rev. D. Joannis Mlodneuij, S. Theol. Doct. Ecclesiae Cathedr. Posnan. Canonici. Posnaniae excud. J. Wolrab. M.D.LXXXV. 4. *57 str.*

Przypis. Kardynałowi Andrzejowi Batoremu. Samo pismo obrócone do Króla Stefana.

3839. (Stanisław KARNKOWSKI). Kazanie Jego M. Xiędza Arcyb. Gnieźnień. O dwojakim Kościele Chrześciańskim, powszechnym y materyalnym. w Krakowiew Druk. Łazarzowey 1596. 4. *101 str. 2 ryc.*

Kazanie miane na poświęcenie Kościoła przy Coll. Societ. Jesu w Kaliszu nowo zbudowanego 8 Sept. 1596, a potem przez autora nieco rozszerzone, w którem jest wykład Psalmu Dawida 80go. Przypis. Król. Zygmuntowi III. (L. S.)

3840. Ecclesia to gest Cyrkew swata obecna w zactnosti krotce sepsana a ukazana gistym swedomim pisma swateho skrz Bartholomega PAPROCKEHO z Glogola, a z Paprocke Wole Leta 1601. Gestli ne utonul (wspomenut se hodi) w cas potopy z Noelem kto ne wssed do Lodi, tak ten ktory te wykrhl z Cyrkwe Pana do propasti w wecne ze se dostane. *Na końcu:* Wytyssteno w Starem Meste Prazkim u Dedice Jana Szumana Leta MDCI. 4.

Dedykacja do Zbigniewa Arcybiskupa Praskiego, datowana: Pragae in aedibus Magnif. DD. Joannis Zbignei Zagic de Hazmburk etc. die ultima Septembris 1601.

(Ban. H. Dr. Kr. 192 w nocie.)

3841. Joan. HUBER S. J. De Ecclesia. (Brunsbergae) 1609.

(Siarcz. I. 185.)

3842. Tractatus de Ecclesia cum explicatione scrupulorum. Racoviae typ. Seb. Sternacii. 1611. 8.

(Bibl. Heins. p. 74).

Autor zapewne Socin.

3843. Andreas MIEDZYBOSIUS. Disputationem de Ecclesia haud inutilem esse contra Faustum Socinum.

Niesiecki (III. 881) powiada, że to wyszło tylko pod imieniem Jędrzeja Międzyboskiego, a że prawdziwy autor jest Wojciech Rościszewski Jezuita.

3844. *** Defensio brevis Anonymi cujusdam de Ecclesia et Missione Ministrorum tractatus, adversus Responsionem Andreae Miedziboz. (Alb. Rosciszewski S. J.) A Theophilo NICOLAIDE ante annos quinque conscripta nunc autem edita. Racoviae. 1612. 8. *184 str. Na końcu data:* Anno 1607. (L. S.)

Ten *Anonymus quidam* jest Faustus Socinus, nie jak Sienkiewicz w Katal. Dupl. Bibl. Puł. domyśla się, Albert Borkowski. Siarczyński znowu anonymem tym Walent. Smalciusza być mieni. Kto był ten Nicolaides który wystąpił przeciw Rościszewskiemu, niewiadomo, niewątpliwie Pseudonym jakiś. (L. S.)

3845. Brevis de Ecclesia et Missione Ministrorum tractatus in quo impugnatur cum Socino Theophilus et defenditur Miedzybozius. Autore R. D. Alberto Borkowski. Cracoviae in Offic. Nicolai Lobii, 1614. 4. *60 str.* (L. S.)

Pod tem nazwiskiem, Borkowski, ukrywa się zapewne Jezuita Rościszewski, a raczej, te dwa nazwiska Borkowski i Rościszewski są jednem i tem samem, nawet Jezuita Wojciech Rościszewski urodził się w Borkowie. Por. Niesieckiego pod nazwiskami Borkowski herbu Junosza i Rościszewski. Jednakże zastanawia to, że Borkowski w pismach swoich tu wymienionych, wspomina Miedzyboża, jako osobę całkiem drugą. Ciekawa, czy pseudonym Nicolaides, lub kto inny ze współczesnych w pismach swoich odkryli to podszywanie się Rościszewskiego pod cudze nazwiska.

3846. Tractatus de Ecclesia et Missione Ministrorum R. D. Alberti Borkowski, quo Socinum cum Theophilo impugnare et Miedibozium defendere conatur, Brevis Refutatio. Scrip. ab eodem Theophilo NICOLAIDE Mense Martio 1614. Ra-

coviae, Typis Sternacianis, 4. *128 str.* (L.S.)

3847. Quaestio Theologica de Ecclesia Christi Militante a F. Nicolao Dambrowski, Ord. Carmelitar. de Regulari Observantia, S. Th. Licentiato et in Conv. Crac. Studiorum Regente, pro honore doctoratus S. Theol. obtinendo, ad disputandum proposita. Cracoviae in Offic. Mathiae Andreoviensis. 1637. 4. *1½ ark.* (L. S.)

3848. Mart. Vadovius. Quaestio de Authoritate infallibili Ecclesiae, Catholico Friderico Alaubek ad disputandum proponenda. Crac. Typ. Mathiae Andreov. 1634. 4.

(Sienk. Dod. do Bentk.)

3849. Mart. Vadovius. Quaestio de invenienda, cognoscenda, discernenda vera Christi in terris Ecclesia. 1636. 4. (Sienk. l. c.)

3850. Joan. Ferdin. Beyerus. Disputatio de Ecclesia et Coena Christi. Dantisci. 1661. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3851. Theses Theologicae de Ecclesia, quas Deo Opt. Max. et sub praesidio Clariss. Viri Sibrandi Lubberti Doct. et Profess. Theol. edite. proponit ad disputandum Johannes Makowsky Nobilis Polonus.

(Kat. Sluc.)

3852. Assertiones ex Theologia historico-dogmatica de Ecclesia Summis Pontificibus Conciliis ac SS. Patribus a Clericis Regularibus Scholarum Piarum in Collegio Vilnensi propugnatae A. D. MDCCXLVII. Vilnae typis Acad. S. J. 4.

Przypis. Anton. Dowojnie Sollohubowi Marszałkowi Trybunału, Generałowi Artylleryi Litew.

3853. Dissertatio Theologica de notis seu characteribus Verae Ecclesiae Christi, ejusque Visibilitate — a M. Josepho Rygalski, S. T. Praesentato, Coll. Maj. Lanciciensi Cancellario, Eccl. Colleg. S. Floriani Canon. Parochialis Vetero-Corcinensis Curato, pro licentia Doctoratus in Sacra Theologia obtinenda publice ad disputandum proposita. A. 1767. d. 22 Decembris. 4. *4½ ark.*

15. Sakramenta.

a) *w ogólności.*

3854. De Sacramentis Ecclesie Nicolai de Plone. *Na końcu po rejestrze:* Cracovie per Matthiam Scharffenbergk expensis Marci Scharffenbergk Bibl. Cracov. A. Sal. nostre 1529. 4.

Exemplarz uszkodzony.

(Spis Inkunab. do Bibl. Ks. II. T. III).

3855. Valentini Posnanitani. De Sacramentis. 8. *11 ark.*

Sobolewski widział to pod takim napisem w Bibljotece Puław. bez tytułu i kart początkowych; powątpiwa on o autorze tego pisemka.

3856. Joan. a Lasco. Brevis et dilucida de Sacramentis Ecclesiae Christi Tractatio. Londini. 1552. 12.

Przypis. w Oktobrze tegoż roku Królewi Angielskiemu Edwardowi. To samo Łaski przydrukował do dzieła: Confessio mutua in re Sacramentaria Ministrorum Tigurinae Ecclesiae, et D. Joannis Calvini Ministri Genevensis Ecclesiae, iam nunc ab ipsis auctoribus edita. Zürich. 1549.

(Friese Beytr. II. Th. 1 Bd 283 nast.— Catal. Bibl. Francof. Becm.)

3857. De Sacramentis veteris et novae legis in genere. Memoriale pro me Francisco Stancaro Mantuano. A. D. 1560. 4. *4 kart.*

Druk podobno Pinczowski.

(Józ. Łukasz. Noty).

3858. Hieron. Povodovii Mannu-

ale septem Sacramentorum. Posnaniae in Off. Joan. Wolrabi 1591. 12.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3859. De septem Sacramentis Ecclesiae Catholicae Fratris Hannib. Rosseli Calabri etc. Liber, qui in ordine Commentariorum in Mercurium Trismegistum, Nonus. Posnaniae in Offic. Joannis Wolrabi 1589. Cura et impensis Rev. D. Hieronymi Povodovii C. C. fol. *836 str. i 10 kart na przodzie.* (L. S.)

W Biblioth. Univ. Francisc. T. II rok druku wymieniony 1590.

3860. a) Kazania o Siedmi Sákrámentach Kośćioła Katholickiego. Do ktorych są przydane Kazania Przygodne, o rozmáitych nabożeństwach wedle czásu, ktorych iest wypisány ná przodku Regestr. Czynione y napisáne od X. Piotrá Skargi Societatis Jesu. Zá dozwoleniem Starszych. Cum Gratia et Privilegio S. R. M. w Krakowie. W Drukarniey Andrzeia Piotrkowczyká R. P. 1600. fol. *529 str. i 6 kart na przodzie.*

Karta tytułowa ramowana rycinami Apostołów, Ewangelistów i t. d. Przypis. Królowi Zygmuntowi III. datowane w Warszawie w Dzień Nowego Lata, 1600. Druga dedyk. Jędrzej. Boboli z Piaskow Sekret. Kr. J. M. z datą jak wyżej. Kazania o Sakramentach idą do str. 190, i tych jest 42. Dalej do końca Kazania przygodne, między temi: Przy oddawaniu ślubów Panu Bogu obiecanych w Częstochowey, gdy się Król J. M. ze Szwecyey wrócił r. 1599. Kazanie na pogrzebie Królowey Polskiey Anny z Rakuss żony Zygmunta III. *Zob. Noty.*

b) — — w Wilnie w Druk. Akad. S. J. *Od str. 586 idzie dalej paginacja do 786.*

Na tytule: Naprzod w Krakowie drukowane 1618.

3861. Joan. Januszowski. Dogmata de septem sacramentis. Cracoviae 1605. (Chodyn.)

3862. Adr. Bratkowic. Conclusiones ex doctrina Scoti collectae. de Sacramentis in genere et de tribus in specie. De Baptismo de Eucharistia. De Poenitentia. Crac. Typ. Mathiae Andreov. 1620. 4. (L. S.)

Bratkowic umarł w Zakonie r. 1639.

3863. Hadrianus Zaremba. Ord. Carm. Haereticorum Malleus id est de Sacramentis Ecclesiae Cracoviae 1626. 8. (Bibl. Carm. T. I. p. 3).

3864. Дидаскалія альбо наука котораяся первѣй изъ устъ свѣщенниковъ подавала о седми сакраментахъ, или тайнахъ на Синодѣ помѣстномъ въ градѣ Могилевѣ 1637 года, отъ господина Силвестра Косова Епископа Оршанскаго и Могилевскаго потомъ Митрополита Кіевскаго въ Кутенскомъ Монастырѣ 1653. 4. *Rzadkie.*

(Sopikow I. 81).

3865. Veritates Theologicae de sacramentis in genere ad mentem D. Th. Doctoris Angelici sub Praesidio Clariss. viri D. M. Christophori Wilkowski in Inclytâ Academia Zamoscensi Publici Theol. Moral. Profess. delineatae et a Gregorio Alexandro Opiatowicz Th. Mor. et Phil. Auditore Seminariique Zamosciani Alumno in Auditorio Publico publicè ad disputandum A. D. MDCXL Mensis Decembr. die 16. propositae. 4.

Ded. Joanni in Zamoscie Zamoyski. stemma cum tetrastycho.

(Bibl. Horodec.)

3866. Tractatus de Sacramentis in genere et specie quibus circa Sacramentum Poenitentiae adiuncti sunt duo, unus de Censuris, alter de Indulgentis authore R. D. Adamo Opatovio S. Th. Doctore et in Alma Acad. Crac. Professore, Ecclesiae Cathedr. Cracovien. Canonico Crac. in Officina Chryst. Schedelij. 1642. 4. *1004 str. oprócz 12 kart na przodzie i 17 na końcu.*

Przypis. Piotrowi Gębickiemu Biskupowi Przemyskiemu. Na odw. tytułu herb Gębickiego i pod nim 6 wier. łacin. z podpisem: Stanislaus Rap Art. et Philos. Baccalaur.

3867. Lucernae Catholicae, seu Tractatus Speculativus et Moralis de Sacramentis in Communi et in particulari Juxta doctrinam Venerabilis P. F. Joannis Duns Scotti, D. Subtilis, Ord. Minorum, Omnium

Theologorum facile Principis. Opera ac studio R. P. F. Mariani Costeni Ordinis Minorum S. Francisci Regularis Obbservantiae, Provinciae Majoris Poloniae etc. Costnae in Majori Polonia, in Officina Typographica Wigandi Funccii. 4. *737 str. 8 kart na przodzie, gdzie approbacye Cenzorów i 6 kart regestru na końcu.*

Dedykacja do Teodora z Sobowic Pawłowskiego Opata Błędziowskiego Zak. Cystersow, datowana z Konwentu Poznańskiego, Calend. Septembr. 1648. i zapewne w tym roku lub następnym dzieło wyszło z druku. Na przodzie jest jeszcze drugi tytuł sztychowany. Sobolewski powiada, iż pierwsze to dzieło zdarzyło mu się widzieć z tej drukarni w Bibl. Ossol.

3868. Praelectiones theologicae de Sacramentis in Communi et de Eucharistia. Inserta est et disputatio de potentia obedientiali P. Thomae Młodzianowski Poloni S. J. Lesnae imprim. Mich. Buck. An. MDC.LXXIV. fol. *277 str. 2 kart na przodzie i regestr.*

3869. Sacramentum a saeculis involutum per conclusiones theologicas revelatum a Cracoviensi Collegio Carmelitarum Discalceatorum. Cracoviae ex Officina Schedeliana 1676. fol. (L. S.)

3870. Conclusionis Theologicae de Sacramentis in genere, et in specie de Baptismo et Confirmatione ex Tertia parte D. Thomae D. A. quas etc. suscipit Stanislaus Molęcki Phil. Baccal. propugnandas. Crac. Typis Univ. 1689. fol. *3 ark.*

Dedyk. do Stanisława Buzeńskiego, Dziekana Warmiń., Gniezn., i Krakow. Kanonika. Widać z dedykacji, że Marcin Radymiński, Prof. i Dziejopis Akademji Krak. fundował jakiś kurs teologiczny o Sakramentach (Cursus Sacramentalis): i to właśnie z tego kursu są te konkluzje. (L. S.)

3871. Quaestionis Theologicae de Sacramentis in genere. Argumentis in contrarium allatis satisfaciente M. P. Celeiowic Phil. Doct. Novodvorsciano grammatices professore. Crac. Typ. Univ. 1694. fol. *2 ark.* (L. S.)

3872. Quaestio theologica de Sacramentis in genere. 1699. Crac. Typ. Univ. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3873. Basilii Rychlewicz Panoplia seu armatura septemgemina Sacramentalis. Cracoviae 1705. 12.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 43).

3874. Anton. Nepom. Boiarski. Obligatio D. Joanni Cantio dedicatione theologicarum de sacramentis in genere thesium expressa. Posnan. Typ. Acad. 1758. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3875. Dissertatio theologica critico-historico-dogmatica de existentia septem novae legis sacramentorum — scholastica methodo in gratiam seraphicae iuventutis disposita studio P. F. Antonii Bonaventurae Buialski S. Theol. Magistri Ord. Min. S. P. N. Francisci Conv. Lithuanae Provinciae Alumni. A. D. 1762. Vilnae typis S. J. 4. *180 str.*

3876. Conclusiones Theologicae de Sacramentis, tam in genere, quam in Specie. ex 3tia parte summae D. Thomae desumptae, a M. Josepho Antonio Declos, S. Th. Praesentato, Coll. Maj. etc. objectis satisfaciente M. Antonio Camelin Phil. Doct. et Prof. publicae disputationi expositae. A. 1766. Crac. Typ. Acad. 4. *1 ark.* (L. S.)

3877. Conclusiones Theologicae de Sacramentis a M. Adalb. Joach. Foltanski S. Th. Prof. Collega Maiore, Ecclesiae S. Floriani Canonico, obiectis Satisfaciente Laurentio Skibinski AA. LL., et Phil. Doct. et Prof. Publ. disput. expositae. Cracoviae typ. Coll. Mai. 1769. 4. *1 ark.* (L. S.).

3878. Conclusiones Theologicae ex tractatu de Sacramentis in genere, a M. Stanislao Patelski etc. pro disputatione Lunari expositae. A. 1771. 20 Nov. Crac. Typ. Seminarii. 4.

3879. Stanisl. Patelski. Conclusiones theologicae de Sacramentis tam in genere quam in specie 1772 24 Sept. Cracoviae typ. Semin. Ep. Acad. 4. (Sienk. Dod. do Beatk.)

3880. Vincentius Musiałkowski. Dissertatio theologica ex tractatu de sacramentis in genere. Crac. Typ. Sem. Acad. 1772. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3881. Tractatus Theologicus Dogmatico-Historico-Critico-Scholasticus de Re Sacramentaria in communi et in particulari juxta mentem S. Thomae Angelici Ecclesiae Doctoris per A. A. P. S. T. Praesentatum Albertum Kreczman Ordinis Praedicatorum usibus Scholarum Thomisticarum accommodatus Vilnae typis Scholar. Piar. 1781. 8. *507 str. oprócz 10 kart na przodzie.*

3882. Nauki Katechizmowe o Sakramentach pokuty i Kommunii. w Przemyślu. w Dr. Ant. Matyaszowskiego. 1789. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3883. Nauki o świętych najczcigodnieyszych Jezusa Chrystusa Sakramentach z Swiętego Koncylium Trydentskiego, y Katechizmu Rzymskiego w krotkości zebrane, a na pożytek prawowiernych powszechności do druku podane. Edycya trzecia. w Wilnie w Drukarni Dyecezalney roku 1804. 8. *130 str. nieliczb. na początku 18, na końcu 4.*

W dedykacji do Eleonory z Olszewskich Wołłowiczowej Starościny Ugiskiej podpisał się: X. Józef Lęgowicz N. W. F. S. T. D. Pleban Kościoła Korkożyskiego. W dedykacji wzmianka, że wyszło to kosztem Wołłowiczowej. (L. Rogal. Noty).

3884. Dissertatio de Sacramentis in genere quam in Caesarea Litterarum Universitate Vilnensi amplissimae Facultatis Theologicae in ordine scientiarum Ethico-Politicarum auctoritate ad consequenda Doctoris Theologiae jura et honores publicae disquisitioni submittit Michael Hołubowicz Lituanus Theologiae Magister, Seminarii Generalis Clericorum sumptibus Caesareis stabiliti Alumnus, Seminarii Dioecesani Lituanici Inspector et Theologiae Dogm. in eodem Seminario Professor. Anno MDCCCXXIX. Decimo Kalendas Februarii. Vilnae typis Ant. Marcinowski. 8. *68 str.*

Przypis. Demetr. Bludoff, Ministrowi wyznań obcych.

✦

3885. Alphonsus Pisanus. Confutatio brevis 113 errorum circa Sacramenta. Posnaniae typ. Joan. Wolrabi 1587. 8.

Musiał Pisanus ten przybyć do Polski około r. 1589, bo jeszcze r. 1579 jest jedno jego pismo drukowane w Kolonii, dedykowane Andrz. Opalińskiemu, pod tytułem: De continentia et abstinentia. Coloniae Agrippinae. 1579. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3886. Widerlegung Der Unchristlichen und Unbescheydenen Verantwortung H. Jochim Wendelandt, damalss Zwinglischen Predigkanten in Königlicher Stadt Wilne, darinn er sich understehet, Zubehaupten Vier Sacramentürliche Ehr Fragen, zu widerlegen eine zugenötigte Sesterschrifft, zu retten seine vermeinte Zwinglische Warheit. Gestellet, Durch Christian Bruno beruffenem Diener am Wort, reiner und bewerter Augspurger *Confession*, in genanter Königlicher Stadt. Wilne, Gedruckt durch Michael Reinhardt, Im Iahr 1603. 4. *32 ark.* (L. S.)

2) *w szczególności.*

a) Chrzest ś. Bierzmowanie.

3887. Stanislaus Orichovius. Baptismus Ruthenorum. Bulla de non rebaptisandis Ruthenis. Juramentum........ Pontifici Romano praestandum. *Na końcu*: Impressum Cracoviae per Jeronymum Vietorem. A. D. 1544. *27 kart nieliczb.*

Pismo to w Tabl. Univ. des auteurs ec-

cles. T. I. p. 101. Paris 1704. i w Richard. Diction. univer. des Sciences Eccl. T. IV. p. 183. wspomniane jest pod takim niezrozumiałym prawie tytułem: *Lettre à Pierre Gératius* (ma to być Gamrat) *contenant les mystères et les disputes des Russiens. Zob. Noty.* (Ossol. III. Przypisy 121. Cz. 1. 214)

3888. Hieronym KRZYŻANOWSKI. Rozmowa o Krzczeniu dziatek małych Mikołaia Popławskiego z Janem Pętkowskim. Wybiiano w Krakowie u Stanisława Szarffenbergera. 1567. 8. (L.S.)

3889. Krotkie dowody kthore Krzest od ludzi przeciwnych Bogu wymyślony zbiiaią. *(bez imienia autora, m. i r.)* 4. *5 kart nieliczb.* (L.S.) *Zob. Noty.*

3890. O ponurzaniu Chrystyanskym przeciwko chrztu Nowokrzczeńcow niedawnym. Piotra z Goniędza. Drukowano w Węgrowie. Lata Pań. i t. d. 1570. 8. *12 ark.* (L. S.)

3891. De Paedobaptistarum errorum origine et de ea opinione qua infantes baptisandos esse in primo nativitatis eorum exortu creditur. Lublini. Typis Theophili Adamidis 1575.

(Lubieniec. — Siarcz. I. 89)

Tak przytoczone jest to dzieło u Lubienieckiego: *Hist. Refor. Polon. p. 192.* gdzie te słowa są: Martinus Cechovicius acriter oppugnaverat Paedobaptismum, non tantum scriptis Polonicis sed et libro cui titulus etc. Zapewne dzieło to wyszło w Rakowie, jak i inne z drukarni Rodeckiego, inaczej Adamowicza. Przypisane jest: Joanni Kiscae a Ciechanowiec Generali Praesidi Samogitiae et in M. Lit. Duc. S. R. M. Pincernae. Dodaje o tej książce Lubieniecki tamże: In manibus hominum etiamnum teritur stylo sat acuto exaratus et grandem invidiae molem in eum (Czechowicium) devolverat et in discrimen salutis coniecerat, dum illa *virga magistratus peteretur prout ipse in dedicatione huius libri memorat.* — Sobolewski wymienia tegoż pisma autorem F. Socina, Czechowicza wydawcą tylko. Por. N. 3893.

3892. Andrzey CHRZĄSTOWSKI. Obrona taiemnicy Chrztu prawosławnego Chrześciaństwa. Drukowano w Wilnie u Jana Karcana. 1584. 4.

(Osiń. O życiu P. Skar. p. 80).

3893. De baptismo aquae disputatio Fausti SOCINI Senensis. Cui accesserunt eiusdem F. Socini. I. Responsiones ad priores et posteriores Notas A. D. in Disputat. de Baptismo. II. Responsio ad M. C. notas in Appendice libri ipsius de Paedobaptismo. III. Epistolae duae de baptismi negotio ad quosdam. Racoviae, typis Sebast. Sternacii 1613. 8. *246 str.*

Rozprawa ma na końcu datę: Cracoviae 15 Aprilis 1580. — A. D. znaczy Andrzeja Duditiusa v. Dudicza Por. Sand. p. 63. M. C. zaś Marcina Czechowicza. (L. S.)

3894. POLANI a Polansdorf Disputatio de Baptismo aquae et alia. Racoviae 1613. (Bibl. Heins. p. 89).

3895. De baptismo, adversus Hieronymum Moscorovium, Arianum, Liber unus Authore R. P. Mart. SMIGLECIO S. J. Cracoviae. Typ. Andr. Petricovi. 1615. 4.

W dedykacji do Piotra Tylickiego Bisk. Krak. dziwuje się Smiglecki, że temuż Biskupowi dzieło swoje w tej materji przypisał Moskorowski.

4896. Refutatio libri de Baptismo Martini Smiglecii Jesuitae, scripta ab Hieronymo a Moscorow MOSCOROVIO. Racoviae 1617. 4. *229 str. oprócz przedmowy.* (Ossol. I. 271).

3897. Janua Sacramentarum Baptismus, Sacramento Confirmationis adumbrata, per Erasmum ODROWĄŻIUM Strasz. Presbyterum, S. Theol. Aud. in Sem. Crac. ad disputandum proposita. Cracoviae in Offic. Viduae et Haeredum Fr. Cezary. 1658. fol. *3 ark.* (L. S.)

b) Ciało i Krew Pańska.

3898. Novae opinionis Lutheranorum, quod dicunt: in hostiis (út vocant) seu particulis consecratis non remaneat Corpus Domini, post usum remanentibus Reprobatio per Johannem COCHLAEUM. *Na końcu:*

Cracoviae ad Sanctum Bernardinum Anno a Chr. Nato 1546 Mense Junio. 8. *15 kart nieliczb.*

3899. Bullingeri Tractatus absolutus de Coena Domini. Londini 1551.

Wydał Jan Łaski.
(Friese. Beytr. II. Th. 1. Bd. p. 283.)

3900. Joachimi Westphali. Farrago confuseanearum et inter se dissidentium Opinionum de Coena Domini ex Sacramentariorum libris congesta. Magdeburgi 1552. 8. *Zob. Noty.*

3901. Joachimi Westphali. Recta fides de Coena ex verbis Apostoli Pauli et Evangelistarum demonstrata et communicata. Magdeburgi 1553. 8.

(Friese. l. c. p. 284, 285.)

3902. Purgatio ministrorum in Ecclesiis Peregrin. Francofurti, adversus eorum calumnias qui ipsorum doctrinam, de Christi Domini in Coena sua praesentia, dissensionis accusant ab Augustana Confessione. Autore D. Joanne a Lasco, Barone Polono. *Na końcu*: Basileae apud Joan. Oporinum, 1556. 8. *66 str.*

Apologję tę oprócz Łaskiego czterech innych ministrów podpisało, lecz nie przyniosła ona żadnego skutku. Ministrowie ci kościołów cudzoziemskich stracili opiekę Magistratu Frankfurtskiego i Łaski musiał także opuścić to miasto. Rzadkie. (L.S.) *Zob. Noty.*

3903. Joachimi Westphali Epistola qua breviter respondet ad Convitia Joh. Calvini, item Responsio ad Scriptum Joannis a Lasko in quo Augustanam Confessionem in Anglianismum transformat. Vesellis. 1557. 8.

List do Kalwina datowany 1go Septembra r. 1557, odpowiedź Łaskiemu 16 Marca r. 1557. *Zob. Noty.*

3904. Defensio Orthodoxae sententiae de Caena Domini, Ministrorum Ecclesiae Claudiopolitanae et reliquorum recte docentium in Ecclesiis Transylvanicis. Claudiopoli. M.D.LIX. 4. *5 ark.* (L.S.)

3905. Erasmi Gliczneri Znenen. Libellus Brevis ac dilucidus contra novos circumcisores Ecclesiae coenarios, qui sessionem in sacra Synaxi et acceptionem corporis et sanguinis Christi, in manus audacter et temere hisce turbulentis temporibus, incautis hominibus obtrudunt, maximo cum Scandalo piorum et impedimento cursus Evangelii. 1. Cor. 10 sine offensione estote etc. Francofordiae ad Oderam, 1564. 4. *4 ark.*

List przypisany do Andrzeja Jankowskiego młodszego.

3906. Joannes Caper. Dialogus de sacra Coena.

Jan Caper Pastor w Międzyrzeczu.
(Friese. Beytr. II. Th. 2. Bd. p. 270 nast.)

3907. Erasmi Gliczneri. Znenensis Breve Colloquium, contra Dialogum quendam de Coena Domini, quem sub personis Marchitae et Poloni, Joannes Caper, Ecclesiarum renascentium in Maiori Polonia inspector, sparsit hisce diebus.—Francophordiae ad Oderam 1565. 4. *4 ark.*

Dedyk. do Baltazara i Jana Strzeżmińskich. (L. S.) Dwa te pisma wiele się do tego przyłożyły, że Marcin Crossius na Synodzie Poznańskim r. 1567 Superintendentem Kościołów Wielkopolskich na miejsce Capra był wybrany, który z urzędu złożony przeszedł do Socinianów r. 1588 i w Szmiglu na nowo się ochrzcił. Umarł r. 1609.
(Friese. Beytr. II. Th. 2 Bd. p. 272).

3908. Benedict Morgenstern. Widerlegung der Danziger Notel. Eisleben 1567. 4.

Pisał to Morgenstern r. 1565. przeciw Kirchen Notula albo Formula Concordiae, ułożonej r. 1562 przez Doktora Jana Barten, na rozkaz Rady miasta Gdańska, w której nauka o Wieczerzy Pańskiej wedle Pisma S. i Augsburskiej Konfessji była podana. Notula ta zrazu nie była drukowana, potym wyszła z pismem następującem:
(Friese. Beytr. II. Th. 1 Bd. 384).

3909. Apologie oder gründlicher Gegenbericht wahrhaftiger Erzählung der Historie des erhobenen und geführten Streits und Ablehnung der unchristlichen getüchten beschwerlichen Auflagen, damit Benedict Morgenstern in seiner vermeinten Widerlegung der formir-

ten Concordiä oder Notel, so alle Prediger zu Dantzigck zu genauer Einigheit unterschrieben. Beide einem Erbaren Hochweisen Rath und alte auch neue ankommende Prediger wider sein Gewissen mit Ungrund beschweret. Gestellet durch gemeine Verwilligung aller Prediger daselbst und mit Wissen, Zulass und Zeugniss eines Erbaren Nahmhaften Hochweisen Raths in Druck verfertiget 1567. *Na końcu:* Gedruckt zu Danzigck durch Jacobum Rhodum Im Jar MDLXVII. am Tage Martini. *Bardzo rzadkie.*

Morgenstern na to nic więcej nie odpisywał. (Friese. l. c.)

3910. Vera et orthodoxa veteris Ecclesiae sententia ad Petrum Skarga per Andream Volanum. Typis Castri Loscensis. 1574.

Dedyk. do Biskupa Waler. Protasewicza. Powodem do pisma tego było, iż Skarga w chęci nawrócenia Wolana do kościoła katolickiego, po częstych próżnych z nim dysputach, posłał mu swoje pismo zawierające dowodzenie artykułów wiary, na co Wolan drukiem tym odpowiedział. Por. Skarga, pro Eucharistia Lib. I. Cap. 1. Dnia 1 Augusta tegoż roku datowany jest zakaz Biskupa Wileńskiego do wiernych czytania i przedawania tego pisma Wolana, pod karą exkommuniki. Skarga l. c. (Balin. Bibl. Warsz. 1841. p. 435).

3911. a) Pro Sacratissima Eucharistia contra Haeresim Zuinglianam ad Andream Volanum praesentiam corporis D. N. Jesu Christi ex eodem Sacramento auferentem Petri Scargae S. J. Libri tres.

I. De conversione substantiae panis et vini in substantiam corporis et sanguinis Christi quam Ecclesia Transsubstantionem vocat.

II. De vera Christi corporis in eodem sacramento Altaris praesentia.

III. De malorum in Ecclesia permistione, et quod vere corpus Christi in Eucharistia manducent.

Vilnae ex typogr. et sumptibus Illus. D. D. Nicolai Radiuili Ducis in Olica etc. A. D. 1576. 8. *468 str. 1½ ark. na przodzie i 14 kart regestru.*

Na odwrocie tytułu herb Walerjana Biskupa Wileń. i pod nim 8 wier. łac. Przypis. autora temuż Walerjanowi, Xięciu Jerzemu Radziwiłłowi Koadjutorowi biskupstwa Wileń. datowana z Wilna 12 Maja r. 1576. *Zob. Noty.*

b) — — Brunsbergae typis Coll. S. J. An. M.DCC.VII. 4. *452 str. i 2 ark. na przodzie.*

Przypis. Collegium Brunsberg. Karolowi Stan. Radziwiłłowi Kanclerzowi W. Litew. Dodane tu jest pismo: Duodecim artes et imposturae etc.

3912. Andreae Volani Defensio Coenae Domini, contra Skargam Jesuitam et Franc. Turrianum 1579.

Dedyk. do Króla Stefana.

(Łasicki, Script. Apolog. adver. Possevin. p. 2.— Balin. Bibl. Warsz. 1841. p. 446).

3913 a) Andr. Volani Defensionis sententiae veteris Ecclesiae de S. Coena contra Transsubstantionis dogma Libri III. adversum Petrum Scargam et Franc. Turianum. *b. m.* 1586. 8.

(Catal. Bibl. Moeno-Francofur. p. 335. L.S.) Siarczyński (II. 319) taki tytuł przytacza: Defensio verae orthodoxae veterisque in Ecclesia sententiae de Sacr. Corporis et Sanguinis D. N. J. Christi adversus Scargam Jesuitam Vilnensem etc. 1586.

Przypis. Król. Stefanowi. *Zob. Noty.*

b) Andr. Volanus. 1) Defensio verae, orthodoxae, ueterisque sententiae de Sacramento Corporis et sanguinis. J. C. Libri 3 (contra Petrum Scargam). 3) Oratio ad Senatum Rigensem. Rigae 1589. 4.

3914. a) Francisci Turriani Soc. Jesu De Sanctissima Eucharistia. Tractatus primus contra Volanum Polonum. Florentiae Apud Bartholomaeum Sermartellium MDLXXV. 4. *132 str. oprócz 5 kart dedykacji do Valeriana Biskupa Wileń.*

Wolan, który to pismo swoje o Eucharystji temuż Biskupowi przypisane przeciwko Skardze wydał, znalazł drugiego zapaśnika w tym Jezuicie włoskim. Turrianus dzieło swoje wydał powtórnie z dodaniem drugiego traktatu: (L.S.)

b) Fr. Turriani S. J. contra Andream Volanum Polonum Calvini Discipulum De Sacratissima Eucharistia Tractatus Ad Reverendiss. D. Valerianum Episcopum Vilnensem.

Ejusdem contra Eundem Volanum et omnes Metonymicos Alter Tractatus de eadem Sanctissima Eucharistia.— Ad Illustriss. et Reverendiss. D. D. Georgium Radivilum Polonum. Romae in aedibus Populi Romani 1576. 4. *335 str.*

Tytuł ten z pisanej karty przy dziele zdjęty; gdyż karty tytułowej nie było. (L.S.)

c) Francisci Turriani Soc. Jesu contra Andream Volanum Polonum Calvini discipulum de Sanctissima Eucharistia Tractatus. Ad Rever. D. D. Valer. Episc. Vilnensem etc. Parisiis apud Sebastianum Niuellium sub Ciconiis, via Jacobaea MDLXXVII. 8. *252 kart z jednej strony liczb. na przodzie 16 kart.*

Na odwrocie tytułu przywilej Karola IX Króla Francuz. dat. Lutetiae 5 Novembr. 1570. Drugi Traktat zaczyna się od karty 120.

(Balin. Bibl. Warsz. 1841. Marz. p. 438).

3915. Assertiones Theologicae de vera et reali corporis Christi in Eucharistia Praesentia. Propositae in Collegio Posnaniensi, Societatis Jesu, in Verna studiorum renovatione. Posnaniae excudebat Melchior Neringk. A. 1577. 4. *2 ark.* (L.S.)

3916. Artes duodecim Sacramentariorum seu Zwingliocalvinistarum, quibus oppugnant, et totidem arma Catholicorum quibus propugnant praesentiam Corporis D. N. Jesu Christi in Eucharistia. Contra Andream Volanum, huius haereticae sectae in Lituania Archiministrum auctore Petro Scarga Presbyt. S. J. Vilnae, typis et sumptibus Illustriss. D. Nicolai Christophori Radivili etc 1582. 3. *424* (*właściwie 444*) *str. oprócz dedykacji do Króla Stefana datowanej ostatniegu dnia Octobra 1582 z Rygi etc. i regestru na końcu.— p. 898, znajduje się:* Contradictionum et Antilogiarum Scholae Calvinisticae Andr. Volani index. *p. zaś 382 (402),* Appendix de Conviciis, Calumniis, et quibusdam digressionibus adversarii.

Tytuł tu wpisany z exemplarza Akad. Duch. Wileńskiej. Baliński przytacza swój z takiemi wariantami: Artes duodecim et Imposturae Sacram. Zwinglo Calvinistarum quibus.... et totidem veritates et arma. Contra A. V. huius haereticae pestis....

3917. Antonii Possevini De S. J. Epistola ad Stephanum Primum Poloniae Regem Sereniss. adversus quendam Volanum Haereticum Lituanum. Eiusdem Antonii Possevini Scriptum Magno Moscoviae Duci traditum cum Angliae mercatores eidem obtulissent librum, quo Haereticus quidem ostendere conabatur Pontif. Max. esse Antichristum. Ingolstadii ex Offic. W. Ederi An. CIↃ.IC.LXXXIII. 12. *91 str. i 4 kart na przodzie.*

Przypis. Jakóba Fischera Szlązaka Wilhelmowi Palatynowi Renskiemu i t. d., gdzie powiada, że Possewin przejeżdżając przez Ingolstad poruczył jemu wydanie tego dziełka.— Bandtkie (H. D. K. P. II. 274) z daty pisma Possewina: *Vilnae ipsa die Pentecostes 1579,* domyśla się, że już pierwiej w Wilnie było drukowane; Zob. Dav. Chytraei Imposturae Ingolst. 1582. gdzie ten list Possewina znajduje się. *Zob. Noty.*

3918. Petrus Skarga. Septem Columnae, quibus fundatur Ecclesia Catholica seu de Sacramento altaris contra Zvinglianos et Calvinistas. (Nies.)

3919. Siedm Filarow na ktorych stoi Katolicka nauka o przenaświętszym Sakramencie Ołtarza. Postawione przeciw nauce Zwingliańskiey, Calwinskiey Jędrzeia Wolana y przeciw Pedagoicy (sic) teraz po polsku wydaney, iednego ciemnego Ministra, z ciemney drukarniey. Przez Księdza Piotra Skargę, Kapłana S. J. ktory to po Łacinie przeciw temuż Wolanowi dwakroć pisał, dla poięcia pospolitego po polsku zebrał. Z drukarni y nakładem Oswieconego Książęcia Mik. Krysztofa Radziwiła, nawyższego Marszałka W. K. L. *Anno Dni. M.D.LXXXII. Martinus Kazymirien.* 8. *254 str. 2 karty na przodzie, i 8 na końcu regestru.*

Sobolewski czyni tu uwagę, że pierwszą książkę tę widzi, z podpisem Drukarza Marcina Kazmierczyka. *Zob. Noty.*

3920. Andreae Wolani. Libri

Quinque, Contra Scargae Jesuitae Vilnensis Septem, Missae Sacrificiique eius Columnas et Librum 12 artium Zuingliocalvinistarum. Quibus is veritatem doctrinae apostolicae, et sanctae veteris Ecclesiae de Sacramento Coenae Domini evertere studet. Adiecta est tam Volani quam purae religionis sectatorumque eius, adversus Ant. Possevinum Jesuitam Romanum defensio, ubi Roma Babylon esse ostenditur. Auctore Johannae Łasicio Polono, ad M. D. Hier. Filipowski. Vilnae typis et sumtibus Ill. ac Magn. D. D. Joannis Hlebovicii Castellani Minscensis, Mag. Duc. Lituaniae Supremi Thesaurarii, etc. per Danielem Lancicium. A. D. 1584. 4. *XXXII. 213 str.*

Wierszy 24 na herb Hlebowicza, z podpisem Joh. Ulrici Saxo F. Przemowa Wolana do Hlebowicza dat. in praedio Biutiscano die 28 Novemb. a. 1586. List Jana Łasickiego do Wolana, dalej samo dzieło z napisem: Contra Heptastylum, sive Columnas Septem Petri Saargae Lojolitae etc. Na końcu pismo Łasickiego za Wolanem z dedykacją do Hieron. Filipowskiego Stryjeńskiego Starosty i t. d.

3921. Assertiones Theologicae de Augustissimo Eucharistiae Sacramento, quibus refelluntur, quaecunque fere nostrae tempestatis Sectarii contra veram, et realem praesentiam Christi in Eucharistia et Transubstantionem panis, et vini, in corpus, et sanguinem eiusdem, prodigiose commmenti sunt. Ab Emanuele VEGA in Acad. Viln. S. J. Theologiae Prof. propositae. Disputandae in eadem Academia A. M.D.LXXXV. 4. *66 kart z jednej strony liczb.*

Wyszła na to odpowiedź Volana, jak widać z pisma Jurgiewicza *Anatomia libelli etc. C. 2. Mendacia p. 16, 58, 93,* ale tytuł niewiadomy, podobno *Defensio Apologiae.* Dedykacja pisma tego Abramowiczowi. Na str. 80 wzmianka jest o rozmowie Wolana z Vegą u Radziwiłła.

(Baliń. Bibl. Warsz. 1841. T. I. p. 468).

3922. Disputatio theologica, de distributione Eucharistiae, sub altera tantum vel utraque specie. In theses digesta ab Emanuele A VEGA S. J. — Excusae Vilnae 4. *85 str.*

3923. Mendacia et convitia evangelica Andreae Volani Lwowkoviensis, Secretarii, si diis placet, Magni Ducatus Lituaniae, ex ipsius scriptis fideliter collecta, et breviter refutata per Andream JURGEUICIUM Canonicum Vilnensem. Additi sunt in fine turpissimi errores eiusdem Volani in grammatica. Vilnae. A. D. M.D.LXXX.VIII. mensis Julii 23. 4. *150 str. i 4 kart na przodzie.*

Przypis. Jerzemu Radziwiłłowi Kardynałowi. Na odwrocie tytułu i karcie następnej są wiersze: In stemma Volani, Joannis Origani disticha mutata a Joanne Lepscinio. — Eiusdem in Joannem Tostium, qui se Origanum ficto cognomine apellat.— Demetrii Bogusławski, operis autori gratulatio— Eiusdem in Joannem Origanum— Nicolai Siedlicii in quendam Nicolaum Lancicium. — Andreae Bilscii, in promissum Volani pag. 12. Aliud eiusdem in testes Volani pag. 20 i 24. *Zob. Noty.*

3924. Kazanie X. BIAŁOBRZESKIEGO Biskupa Kamieniec. o przyimowaniu Ciała i Krwie P. Jezusa Chrystusa pod iedną osobą. w Krakowie u Andrzeja Piotrkowczyka. 1579. 8.

Przedmowa Piotrkowczyka. (Ju. II. 62).

3925. Nowiny z Rakus o Monstrancyey Luterskiey. w Krakowie. w Druk. Jakuba Siebeneychera. R. P. M.D.LXXXX. 4. *3½ ark.*

Przeciw Ewangelikóm wiadomość o jakimś Maximilanie Biberze i innych ministrach, oraz sto kilkadziesiąt różnych wykładów tych słów: Hoc EST CORPUS MEUM. p. Ciiij cytowany jest *Chlebicius* Minister in lib. *Victoria veritatis et ruina Papatus Saxonici.* Tegoż *Assertiones de Controversia sacrae sinaxis Heidelbergae.* — p. Bij tegoż liber *de Coena.* (L. S.)

3926. Hieron. POVODOVII. De Sacramento Eucharistiae Posnaniae invento. (Nies.)

3927 a) Stanislaus SOCOLOVIUS Canon. Crac. Pro cultu et adoratione Jesu Christi in Eucharistiae Sacramento Concio. Crac. 1582. Typ. Lazari. 4.

b) — — *tam.* 1584. 12.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3928. Jego Miłości X. Stanisława SOKOŁOWSKIEGO, o czci, y chwałe Pana Chrystusa: w Naświętszym Sa-

kramencie: na przeciw dzisieyszego wieku błędom, pocieszne kazanie. Przez M. Daniela *Sigoniusa* z Lelowa, na polskie przełożone. W Krakowie Drukowano, u Woyciecha Kobylinskiego, Roku 1590. 4. *przeszło 2 ark.* (*exemplarz nie cały*). *Druk gocki.*

Tłómacz przypisał to kazanie: *Sławnemu y Uczciwemu Panu Marcinowi Wacławowiczowi, Mieszczaninowi Krakowskiemu, Panu y dobrodziejowi łaskawemu etc.* Bandtkie, Hist. Dr. Krak. p. 426, jako najstarszy druk Kobylińskiego przywodzi z roku 1595. Tu jest pięcią laty wcześniejszy. (L. S.)

3929. Arturus Laurentius Faunteus S. J. Coenae Lutheranorum et Calvinistarum oppugnatio. Partes II. Cracoviae typis Joan. Wolrabi. 1586. 4.

3930. Art. Laur. Faunteus. Refutatio descriptionis Coenae Dominicae a Daniele Tossano Professore Heidelberg. editae et Thesium Zachariae Schilleri. Posnaniae typis Joannis Wolrabi. 1590. 4.

3931. Joan. Niemoiewski. O wieczerzy Pańskiey. 1588. (Siarcz.)

3932. De transsubstantiatione Disceptatio theologica, ad postulationem cuiusdam Equitis Poloni conscripta et exhibita Vangroveci anno 1589. Posnaniae 4. $5\frac{1}{2}$ *ark. po łacinie i po polsku.*

Wyraz *Transsubstantiatio* tłómaczony tu przez wyraz *Przeistność* albo *przemienienie istności.* (L. S.)

3933. Sigmundt von Schlichtigk. Von der Wahrhafftigen Gegenwarth des Leibs und Bluts Christi in H. Abendmahl, wie auch von der Gegenlehr der Sacramentirer. Franckfurth an der Oder 1591. 8.

(Catal. Bibl. Menno-Francof., editus a Joan. Jac. Lucio a. 1728. 4. p. 301. — L. S.)

3934. Daniel Niger Cracoviensis. Categoria ante disputationem de Sanctissimo Eucharistiae Sacramento adversum antiquiores, recentioresque Sacramentarios propositum. Romae ap. Aloys. Zanettum. 1598. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

3935. Jakób Więcki S. J. O Ś. Sakramencie przeciw Kalwinistom. (Siarcz.)

3936. Stanislaus Vapolinus, Polonus Ord. Min. (Libellus de Sacramento Eucharistiae adversus Haereticos). *po polsku.* (Wadding. Scr. Ord. Min.)

3937. O iedney Osobie w używaniu Sakramentu Ciała Pańskiego w kościele Bożym zwyczayney. Kazań sześć X. D. Stanisława Grodzickiego Soc. J. w Wilnie R. P. 1589. 4. ***192 str. oprócz 6 kart na przodzie.***

Dedyk. do Królowej Anny Jagielonki. W odezwie do czytelnika wyrażono, iż Kardynał Radziwiłł Biskup Wileński polecił autorowi wydać te kazania polemiczne. Krowicki i Grzegorz z Żarnowca są tu często na placu. (L. S.)

3938. Wieczerza Ewangelicka w Obronie szafunku wieczerzy Ministrow wypisana. Przez Księdza Marcina Tworzydła, Proboszcza Kościoła Świętey Troyce w Wilnie wydana. Przytym odpowiedź na Contradictie Ministrowskie: W Wilnie Daniel Łęczycki drukował Roku 1594. 4. ***IV i 116 str. i 2 karty.***

Autor ciągle zbija pismo Chrząstowskiego o Wieczerzy Pańskiej wydane z powodu X. Grodzickiego. p. 109 zaczyna się: *o Contradictiach Chrząstowskiego Rozmowa Dialectiki y Sophistiki.* Prawdziwe nazwisko autora, Marcin Łaszcz Jezuita.

3939. M. Jacobus Fabricius, (Schmid) Dantiscanus. Drey Predigten von den H. Sacramenten, und insonderheit vom H. Abendmahl A. 1589 in Dantzig gehalten. Steinfurt 1599. 4. (Ath. Ged. p. 42).

3940. Odpor przednieyszym powieściam Ewanielickim, o Sakramencie Ciała y Krwie Panskiey przez X. Marcina Michayłowicza Żagiela Auditora Theol. w Akad. Wilen. Soc. Jesu. w Wilnie. 1601. 4. (L. S.)

3941. Eucharistia, abo o przenaświetszym Sakramencie y Ofierze ciała y krwie Pana Zbawiciela y Boga naszego, pod osobą chleba y wina; Kazań czterdzieści. Je. M. Księdza Stanisława Karnkowskiego Ar-

cybiskupa Gnieznien. w Krakowie w Druk. Andrzeja Piotrkowczyka. 1602. fol. *489 str. i 3 ark. na przodzie dedykacji do Zygmunta III. regestrów, dekretów Trydentyńskich o tym Sakramencie. Druk piękny gocki.* (L. S.)

3942. Gaspar Jarnutowski. Judicium super consensu de Coena Domini inter Catholicum Romanum et Evangelicum Reformatarum Ecclesiarum Vilnae in Synodo Calvinistarum divulgato An. 1604. Vilnae Typ. Acad. S. J. Thomas Leuicki Cracovien. 1604. 4.

(Sienk. Dod. do Bentk.)

3943. Dowod zgody Ewangelickiey, iako we wszystkich innych artykulech Wiary Katholickiey, Tak y o Sakramencie Ciała y Krwie Pańskiey. Którym znosi się Obwinienie Katholikow Rzymskich twierdzących, Ze się Ewangeliey z sobą w Wierze nie zgadzaią. Zebrany i spisany z Pism ludzi uczonych przez Jana Tynieckiego z Tynca. R. P. 1613. 4. *39 str.*

Przywodzi tu Tyniecki pisma następujące p. 35. *Confessia Piotrkowska, Judicium Katholikow Rzymskich na Confessią Sendomirską.* (L.S.)

3944. F. S. (Fausti Socini) Senen. De coena Domini Tractatus brevis, una cum ejusdem adversus scriptum D. Johannis Niemojevii Defensione. Adjecta sunt praeterea alia quaedam ejusdem auctoris de hoc argumento. Racoviae, Typis Seb. Sternacii. 1618. 8. *118 str. i jedna karta erraty.* (L. S.)

3945. Obrona używania pod iedną osobą sakramentu ciała y krwie Chrystusa Pana. Przeciwko omylney nauce Ministrow Kalwińskich, Luterskich y Hussytow. Przydana iest nauka obecności ciała Panskiego w tym Sakramencie, przeciwko Kalwinistom. Przez X. Andrzeja Lukomskiego Kan. Krak. S. Theol. Doktora. w Krak. w Druk. Andrzeja Piotrkowczyka. 1619. 4. *204 str.*

Na końcu oświadczenie autora z napisem: *Przydatek.* Umyśliłem był przydać Examen Kazania Grzegorza Ministra, ktore w swey kacerskiey Postylli przeciwko naświętszemu Sakramentowi wydał. Ale obaczywszy, że to mieysca niemałego potrzebuie, przyszło mi zamysł odmienić, y w osobney książce wydac. *Ad majorem Dei gloriam.* (L.S.)

3946. Quaestio de divinissimo SS. Eucharistiae Sacramento, a M. Jacobo Ustiense S. Floriani Canonico, S. T. Baccal. ad disp. prop. Crac. Typ. Fr. Caesarii 1626. 4. *1½ ark.* Praesidente Martino Campio Vadovio. (L.S.) *Zob. Noty.*

3947. Joan. Paulus de Czarnkow. Sacra-Mensa corporis et Sanguinis Christi a haereticis in cautationibus expurgata. 1627. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

3948. De sumptione Sacrae Eucharistiae sub utraque specie. Vilnae 1637. fol.

Autor Łukasz Załuski S. J. Wydane bezimiennie. (Nies.)

3949. Johan. Botsacci Erklärung des 10 Artickels der A. C. vom H. Abendmahl. Dantzig 1637. 12.

(Ath. Ged. p. 78.)

3950. P. Caroli Kreitzen S. J. (De Coena Calviniana imaginaria et Catholico SSae Eucharistiae Sacramento. Brunsbergae 1646). 8. *po niemiecku.* (Nies.)

3951. Drey Christliche Predigten von des Hoch-heiligen Nachtmahls Unsers Herrn Jesu Christi Wesen, Nutzen, und würdiger Geniessung, von M. Johanne Neunachbar der Evang. Gem. Seniore und des Gym. Professore daselbst. Gedruckt in Thorn im 1670 Jahre von Johanne Coepselio. 4. *148 str.* (L.S.)

3952 a) Sacrosancta Hostia olim Glottaviae a bove mirabiliter adorata — nunc denuo — recusa. Brunsbergae typis Petri Rosenbüchleri An. M.DCXCII. 12.

Przypis. Janowi Stanisławowi Sbąskiemu Biskupowi Warmiń.

b) Sacramentum sanctissimum olim in Glottau Varmiensis Dioecesis pago a bove adoratum. Olivae 1691. 12. (Cat. Janss. 1702).

3953 a) Fortunat Łosiewski Zak. Bernard. Kazanie o tajemnicy Wie-

czerzy Pańskiey. w Warszawie. 1729. 4. *21 ark.*

b) — — w Krakowie. 1736. 4. *15 ark.* (Jan. Pol. I. 44).

3954. (Colloquia Magistrum inter et discipulum de Augustissimo Eucharistiae Sacramento). *po polsku.* w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 1735. 8. *13 ark.*

Jest to tłómaczenie z oryginału francuzkiego Jana Crasseta, przez Alexandrę z Załuskich *Lanckorońskę* Kasztelanową Gostyńską. Umarła r. 1744, (Jan. Pol. I. 140).

3955. Disputatio Theologico-Critico-Dogmatica de Reali Christi praesentia sub Eucharisticis speciebus — studio P. F. Antonii Bonaventurae Bujalski — Vilnae typis Patrum Minorum Convent. 4. *152 str.*

3956. Paweł Pelisson. Uwagi o N. Sakramencie Ołtarza. z franc. tłóm. w Wilnie w Dr. Królewskiey przy Akad. 1780. 12.

Tłómacz *Anonym.*
(Sienk. Dod. do Bent.)

3957. Kazanie na fest reparacyi czci nayświętszego Sakramentu w Kościele WW. Jmć Panien Sakramentanek miane przez J. X. Augustyna Lipińskiego Kan. Katedr. Płockiego. w Warszawie w Druk. XX. Missyonarzów. R. P. 1783. 8. *17 str.*

3958. Cud Miłości Boskiey ku Narodowi Ludzkiemu o Przenayświętszym Sakramencie przez W. O. Tomasza z Akwinu od S. Ignacego Karmelitę Bosego. *2 tomy.*
(Korr. Kr. i Zagr. 1793).

3959. Commentatio Inauguralis Dogmatico-Theologica de Sacrificio altari, quod non solum letreuticum, eucharisticum, impetratorium, verum et propitiatorium esse ostenditur, quam Ampliss. Facult. Theolog. in Caesarea Litt. Univer. Vilnen. auctoritate ad consequenda Doctoris S. Theologiae jura et honores publice defendet Vincentius Princeps Giedroyć, S. Theol. Magister, Canonicus Honor. Samogitiensis, Rector. Ecclesiae Paroch. Jurborgensis. MDCCCXXV. Vilnae typis Dioeces. ad Eccl. S. Casimiri. 8.

c) Pokuta.

3960. Nauka o prawdziwey y o fálszywey Pokncie, s pisma Świętego y Doktorowskiego, wiernie zebrána przez Wáwrzyńcá s Przasznisza sługę słowá Bożego. Ku kthorey przydane są y inne rzeczy, kthore sthych náuk pochodzą y ku wyrozumieniu ich potrzebne są, kthorych krotkie náznáczenie ná drugiey stronie teyże karthy náydziesz.

Luce xxiiii.

Tak napisano iest, y ták potrzebá było Krystusowi ćierpieć, y wstáć od umárłych trzeciego dnia, y przepowiadáć w imie iego pokutę y odpuszczenie grzechów, na wszysthki pogany, począwszy od Jeruzalem aż do granic ziemi.

Máthei iii.

Czyńćie pokutę przybliżyło się krolestwo niebieskie.

Luce xiii.

Jesli pokuty czynić niebędziećie, wszyscy iednáko zginiećie.

Roku pańskiego M:D.L.ix. *b. m.* fol. *193 listy po jed. str. liczb. i 4 karty na przodzie.* (L.S.) *Zob. Noty.*

3961. Joan. Ramult. De Sacra Poenitentia et ejus partibus Dialogus. Cracoviae 1571. 12.
(Nies. III. 844).

3962. Rozmowa Panów C y Z. Confederatów o spowiedzi. 1613. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3963. Quaestio de Poenitentia ut est Sacramentum, a R. M. Joanne Leopolita, S. Theol. Professore, ad S. Flor. Canonico, XIX Martii disputata. Cracoviae ex Offic. Matthię Andreov. CIↃ IↃ CXIX. 4. *3 ark.*

Dedyk. do Tomasza Pyrawskiego, Bisk. Nikopolskiego, Suffragana, Dziekana i Wikarego in spiritualibus Lwowskiego, na którego herb Zacharias Starnigiel przydał 6 wierszy greckich. Na końcu: *Προσφώνησις* ad Leopolim, Ode Dic. Distrophos. 54 wier.

M. Laurentii Smieszkowic. Z tego wiersza dowiadujemy się o nazwisku tego Leopolity. Smieszkowic bowiem uwielbiwszy Lwowianów, (sam Lwów zaś nazywa Seminarium uczonych mężów), dodaje:

Horum in locum succedit haeres nominis
Magni Leopoliensium
Cui os rotundum Graeca Syren condidit
Cui Latinaeque Veneres
Linguam eruditioque complevêre sat
Pectus, Joannes Jovius *etc.*.

2) Ode dicolos distroph. 46 wier. M. *Jacobi Vitelii*, gdzie wyraża, że i on z Rusi pochodził:

Unum continuis hoc patriae tuae
Optato precibus, furor
Ne Martis rigidus rura perambulet
Russorum, ut mihi quae tibi
Communis Patria est etc.

3) In laudes Joannis Leopolitae. 24 wier. eleg. Panxit Fridericus Alempechius Leopolitanus. 4) Ad Theologiam 19 wier. oraz Epigramma 16 wier. z podpisem Martinus Chruslicki S. C. (L. S.)

3964. Kazanie o Pokucie S. w dzień Postu, y Modlitew pospolitych. w Lublinie 10 Nowembr. a 1618 odprawione, a na gorliwą bogoboynych niektorych słuchaczow żądność dostatecznie zpisane przez X. Thomasza Węgierskiego. 4. *6 ark.*

Dedyk. do Rafała Leszczyńskiego Wojew. Bełzkiego. — Do tego przydane z osobnym tytułem: Krótkie obiaśnienie i wyrażenie sumowne pacierza albo Modlitwy Pańskiey R. P. 1620. Wiersz przypisany do Katarzyny z Buczaca Ostrorogowey Staro. ściney Wichowskiey.

3965. O skrusze. Tłómaczenie Piotra *Tryzny.* w Krakowie 1620. (Siarcz.)

3966. Fascia Poenitentium sive quaestio theologica ex lib. IV. Destin. XIV. Petri Lombardi Episcopi Parisiensis jure meritissimo Magistri Scientiarum nuncupati De Poenitentia, quam etc. M. Joannes *Cynerski* Rachtamovius S. Th. Senten. Ecclesiae Cathedr. Crac. Canonicus, ad SS. Omnium Praepositus disputandum publicae luci exhibebit. A. 1653. 4. *7 kart.* (L. S.)

3967. Praelectiones theologicae de Poenitentiae virtute et sacramento P. Thomae Młodzianowski S. J. Cracoviae apud Alber. Siekielowic. M.DC.LXX. fol. *235 str. 2 kart na przodzie i regestr.*

3968. a) De Sacrosancto Poenitentiae Sacramento tractatus moralis, et si seholastica methodo elaboratus in quo succincte propositiones a Summis Pontificibus Alexandro VII et S. D. N. Innocentio XI. damnatae exponuntur, declarantur etc. auctore R. P. Fr. Emmanuele a Conceptione *Navarro oppido de Azagra*, nunc secundo in Lucem prodit cum triplici indiee — Varsaviae typis Schol. Piar. 1698. 4. *496 str. oprócz 3 ark. na przodzie.*

Przypis. Zakonników Tróycy S. pod Warszawą Chrystyan. August. Biskup. Jauryńskiemu Xięciu Saskiemu.

b) — — *tam.* 1709. 4.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 31).

3969. Gordyan Wąssowski, Zak. Br. Mniey. (Bernardyn). Nauka o Pokucie. w Krakowie. w Druk. Akad. 1744. 12. (Jan. Lex. I. 166).

3970. Nauka o spowiedzi i pokucie. we Lwowie. 1761. 8.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 87).

3971. Controversiae speculativo-dogmaticae ex tractatu de poenitentiae sacramento, quas pro reverentiali applausu Ill. Rev. ac Ampliss. D. D. Eustachio de Sucheyce Poray Suchecki etc. sub tempus Canonicae Visitationis eius in Ecclesia Hebdoviensi publice disputatas, studium Praemonstrat. Hebdoviense per P. Florianum Jaszczakiewicz Eiusd. Ord. S. Theol. Casuumque Conscientiae Professorem, convenienter offert A. 1771. 8. *8 ark. oprócz Dedykacji.* (L. S.)

d) **Kapłaństwo. Małżeństwo.**

3972. Marian. Kuczowski Ord. Min. Discipulus ordinandus S. de Sacramento Ordinis. Coloniae. 1694. 12. (Catal. Libr. Theol. Catol. Norimb. 1731).

3973. Józef Wereszczyński. Kazanie o małżeństwie. (Nies.)

3974. Magnum Sacramentum seu Matrimonii in lege evangelica Di-

gnitas a Cracoviensi Seminario (declaratum). Cracoviae typ. Joan. Pauli Cezary. 1658. fol. (L. S.)

3975. Kazania o sakramencie małżeństwa, w których są zebrane pobożne chrześciańskie nauki, służące osobliwie dla tych, co dopiero zamyślaią o stanie małżeńskim przez Xiędza Berarda (sic) Żołądkiewicza zakonu S. O. Franciszka Wielkopolskiey Prowincyi Reformata Kaznodzieię Ordynaryusza, w Kaliszu w drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitey roku 1781—1782. 8. *3 tomy, 317, 322 i 265 stron.* (B.)

16. Posty. Śluby, Odpusty.

3976. De usu Carnium Testimonia Novi Testamenti. Swiadectwa z Pisma S. Nowego Testamentu o wolności mięsa iedzenia. Ita oMnIa eDere LICet. (1653). *12 kart.*

Po łacinie i po polsku. (L. S.)

3977 a) Prawo Swięte Kosciola Chrystusowego o Postach. Jak zachowane w Polszcze bydź maią z rozkazu JW. Nayprzewieleb. J. X. Waclawa Hieronima z Boguslawic Sierakowskiego — Biskupa Przemyskiego obwarowane — w Przemyślu w Druk. J. K. M. 1759. 12.

b) — — 2ga Edycya. w Sandomierzu. 1773. 8. (L. S.)

3978. De votis brevis disputatio Joannis Cochlaei, contra Impugnationes Joannis Calvini. 1550. 8. *31 kart po jednej stronie liczb.* (L. S.)

Dedykacja do Mikołaja Arcybiskupa Gnieznieńskiego.

3979. Generalis Controversia etc. *jak niżej.* Cracoviae Lazarus. 1591. fol.

(Catal. des livres de la Biblioth. du Roy. Paris 1752.)

3980. Generalis Controversia de Indulgentiis, a M. Valentino Laurentio Vidaviensi, Philosophiae et S. Theologiae Doctore, conscripta: et authoritati atque iudicio Sanctae Sedis Apostolicae Romanae subjecta. Cracoviae, in Archityp. Regia et Ecclesiast. Lazari Anno 1593. fol. *224 str., arkusz regestru i omyłek druku, oraz na przodzie ark. nieliczb. 4. Zob. Noty.*

3981. Dissertatio theologica scholastico dogmatica de indulgentiis — studio P. Fr. Ant. Bonaven. Bujalski. — A. D. 1762. Vilnae typis Acad. S. J. 4. *98 str.*

Przypis. Wawrzyńcowi Dręgowskiemu Stefan. Lubowickiemu, S. Teol. Doktorom ex Prowincjałom.

17. Cześć Świętych PP. i Obrazów.

3982. Arturus Laurentius Faunteus. Doctrina Catholica de sanctorum invocatione et veneratione. Crac. Typ. Joan. Wolrabi 1584. 4. (L. S.)

3983. R. P. Laurentii Arturi Fauntei S. J. Theologi Apologia libri sui de invocatione ac veneratione Sanctorum, contra falsas Danielis Tossani, Theologiae Calvinianae Profess. Heidelbergen. criminationes. Adiunctus est Apologiae liber ipse, cuius defensio suscipitur, in Germania nunquam editus — Coloniae Agrippinae in Offic. Birckmannica sumptibus Arnoldi Mylii. An. MDLXXXIX. 8. *248 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Stanisł. Karnkowskiemu Arcybisk. Gniezn., datowane z Poznania Idibus Martii 1588.

3984. Emmanuel Vega S. J. De pio sacrarum imaginum usu *b. m.* 1586. (Sienk. Dod. do Bent.)

3985. Theses et Antitheses de cultu et invocatione Sanctorum— adversus Strophas Romanensium, imprimis vero R. Bellarmini Libr. I. ac Sanctorum Beatitudine a cap. 12 ad finem usque scriptae a N. P. in inclyta et orthodoxa Academia Basiliensi olim pietatis et philosophiae S. Anno D. 1605 editae vero Panievciis in Podolia. Imprimebat L. Malachowicz 1609. 4. *36 str. nieliczb.*

Dedyk. Mikołajowi Potockiemu Kasztellanicowi Kamienieckiemu. Joan. Zygrovius Wierussovius. — Pod herbem Potockich wiersze łacińskie autora Andrzeja Wandlovius M. in verbo Christi apud M. D. Parentem G. T. Castel. Cam. Jablonoviae.

3986. Dulia to iest nauka o czci i wzywaniu Swiętych, Katolickiego Kosciola przez iednego Kapłana Zakonu Ord. Min. de Observ. w Poznaniu w Drukarniey Jana Wolraba R. P. 1612. 4, *3 ark.*

Na odwrocie pod herbem 4 wiersze łacińskie.—Dedykacja do Jana Roszkowskiego z Gorki Kasztelana Poznań. Podpis autora: Florjan Kolęcki.
(Wizer. Pocz. Nowy, T. 14.)

3987. Krotka nauka o Czci i Poszanowaniu Obrazow SS. przez W. X. Jana Augustyna Biesiekierskiego Kanonika Lateran. Przydane opisanie obrazu N. P. M. w Kaplicy Kościoła Ciała Bożego Wiel. Oyeów Kanon. Later. w Krakowie w Druk. Macieia Andrzeiowczyka. 1624. 4.
(Ju. MS.)

3988. Adrian Bratkowic Braci mnieyszych Franciszkan. Sporka o wzywaniu Swiętych y pożywaniu Eucharystyi pod iedną osobą. w Krak. w Dr. Fr. Cezarego. 1630. 4. (L. S.)

3989. Tomasz Rościszewski Zak. Kaznodz. Puklerz złoty na obronę obrazów Katolickich. w Krakowie. 1639. (Siarcz.)

3990. Adam Gdacyncz. Troiaki o Ołtarzach, Obrazach i Organach Dyskurs. w Brzegu Drukował Jan Krzysztof Jakób 1688. *10 str.*
(Ban. H. D. K. P. III. 44.)

3991. Joannes Leszczyński Supremus Regni Cancellarius. Discursus de cultu sacrarum imaginum. Editus in lucem cura Mathiae Kurski. *b. m.* i *r.* 4.

Podobno ułamek jakiegoś większego dzieła, gdyż sygnatura zaczyna się od K.
(Sienk. Dod. do Bent.)

3992. Binae Dissertationes theologicae historico-critico-dogmaticae, de Invocatione et adoratione Sanctorum nec non eorum imaginibus ac reliquiis et de Symbolis Catholicae Fidei collectae atque scholastica methodo dispositae opera P. F. Bonaventurae Buialski. Vilnae Typis PP. Convent. (1762). 4. *94 str. i 4 kart na przodzie.*

3993. Jacek Krolikowski Dominikan. Skarb nieprzebrany łask Boskich w wzywaniu świętych znaleziony Kazanie. w Krak. w dr. Fabiana y Sebastyana Hebanowskiego. 1759. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

3994. Idololatriae Loiolitarum Vilnensium oppugnatio: itemque ad nova illorum obiecta responsio, nunc primum in lucem edita. Authore Andrea Volano. Vilnae typis et sumptibus eiusdem. Andreae Volani, per Joannem Kartzanum Velicens. Anno MDLXXXIII. 4. *29, 46 str. i 13 na przodzie nieliczb.*

Przypis. Mikołajowi Radziwiłłowi Wojewodzie Nowogr., którego Wolan był Sekretarzem.— Bentkowski przywodzi przypis. Krzysztofowi Radziwiłłowi.
(B.—Baliń. Bibl. Warsz, 1841. T. I. p. 461.)

3995. De Pio et in S. Ecclesia iam inde ab Apostolis receptissimo Sacrarum Imaginum usu: deque sacrilega novorum Iconoclastarum, in exterminandis illis, per summam Christi contumeliam immanitate: Itemque de Sanctorum veneratione et invocatione theses in Academia Vilnensi disputandae, adversus impium et famosum libellum a Volano quodam recenti Iconomachorum Archi-ministro, editum. Propugnatore Andrea Jurgewicio S. Theol. Candidato, et artium liberalium ac Philos. Magistro. Praeside R. P. Emanuele a Vega—1584. 4. *85 str.*

Przypis. Ludw. Fulignio Referendarz. Stol. Apostol. od Jurgiewicza.

Siarczyński mylnie to przywodzi jako pismo Vegi.

3996. Secundi praecepti explicatio, qua Iconoplastarum imagines profligantur, et praecipue Jesuitarum objectiones accuratissime diluuntur. Authore Christophoro Peripatetico, Leopolitano, Jesu Christi servo atque Ministro. Cracoviae Typis Matthiae Wirzbiętae, 1586. 8. *144 str., 8 kart regestru, 8 kart na początku listu do Samuela Stadnickiego ze Zmigrodu, i przedmowy do Czytelnika.*

List przypisny do Stadnickiego datowany: *Ex Urso Idib. Aprilis 1586.*—Wyraz *ex Urso* (z Niedźwiedzia) naprowadza Sobolewskiego na myśl, czy czasem S. Sarnicki, który był Ministrem Niedźwieckiego Kościoła, nie jest aútorem tego pisma.—W liście przypisnym wspomina Dysputę Jezuitów Wileńskich o czci Obrazom Świętych oddawanej z Stanisławem Sudroviusem Ministrem Wileńskim, z Doktorem Rupertem i biegłym teologicznym szermierzem Andrzejem Wolanem.—*Peripateticus*, jest zgreczenie nazwiska: *Przechacki*. jak świadczy Stankar w jedném z pism swoich. (L. S.)

3997. Nauka o Swiętych Reliquiach y o Odpustach wszystkim prawdziwym Krześcianom do czytania y wiedzenia bardzo potrzebna przez F. N. M. Ord. Praed. *b. m. i r. 4. 3 ark.*

Druk gocki wieku XVI. (Chł. 92.) Litery F. N. M. znaczą; *Frater Nicolaus Moscicensis*. Por. Siarczynsk.

---

18. Czyściec.

3998. Eckius. de Purgatorio.

Przedmowa do Króla Zygmunta I. (L.S.)

3999. Czyściec, to iest zdrowa a gruntowna nauka, o mszach y iałmużnach za umarłe wierne: y o mękach czyscowych po śmierci etc. teraz nowo zebrana y wydana przez księdza Jakuba Wuyka z Węgrowca Theol. Soc. Jesu. W Poznaniu drukował Jan Wolrab 1579. 8. *284 str., 2 karty regestru i 8 kart na przodzie.*

Dedyk. do Andrzeja Opalenskiego z Bnina Marszałka W. Kor. (L. S.)

4000. Józef Wereszczyński. Kazanie na dzień zaduszny.

Około roku 1594. (Nies.)

4001. O Czyscu pierwsze Kazanie na pogrzebie Oswieconey Księżny J. M. P. P. Katarzyny z Tęczyna Radziwiłowey, Woiewodziney Wileńskiey etc. miane w Kościele Tumskim Wileńskim. D. 20 Julii r. P. 1592 przez X. D. Stanisława Grodzickiego Theologa S. J. a przytym Trutina Psychotopii przeciw temu Kazaniu przez Ministra Nadwor. wydaney. w Wilnie w Druk. Acad. S. J. A. D. 1592. Przez Daniela Łęczyciusa. 4. *111 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Lwowi Sapiezie Kanclerzowi W. X. Lit. (L. S.)

4002. O Czyscu Kazanie wtore X. D. Stanisława Grodzickiego Teologa Societatis Jesu 26 dnia Stycznia miane w Kościele S. Jana przy pogrzebie Oświec. Książęcia J. X. M. Pana Pana Olbriehta Radziwiła Xiążęcia na Ołyce y Nieświeżu, W. X. Litewskiego Wielkiego Marszałka, Starosty Kowieńskiego, Ramborskiego etc. etc. w Wilnie w Drukarnie Academii Soc. Jesu R. P. 1593. 4. *100 str. i ark. na przodzie.*

Przypis. Annie Xiężnie z Kurlandu Radziwiłowej, żonie zmarłego.—W kazaniu tém Grodzicki stara się poprzeć swą sprawę i z Pisma S, przeciw Ewangelikóm bytność ognia czyscowego udowodnić. (L. S.)

4003. Contradictionum in libro Roberti Bellarmini de Purgatorio Index collectus per Andream Chrząstovium Ver. Div. in Mag: Duc: Lit: Ministrum. (*bez miejsca druku, lecz pewnie w Wilnie u Jana Karcana z Wieliczki*). Anno 1593. 4. *60 kart nieliczb.*

Na początku inne jakieś polemiczne pismo swoje wspomina autor temi słowy: „Quare sicut quondam exercitationis nostrae studio, infelix lolium Missae Loiolitarum descripsimus, ita nunc ad purgatorii Flamines accedamus, ut studiosi pietatis Christianae videant, satisne sibi constent Doctores Purgatorii."—*Jednego Chrząstowskiego y trzy baby nie mogłyby przeswarzyć.*" Judicium albo Rossądek X. Mikołaja Issiory (Marcina Łaszcza Jezuity) p. 19.— Por. Bock. T. I. Parte I. p. 98.—Tworzydło Marcin. (L. S.)

4004. De multiplicibus suffragiis, quibus pie defunctorum spiritus juvantur a viventibus, Theologica Disputatio. Ad quam pro prima in Theologia laurea responsurus est, in celebri et catholica Academica Herbipolensi, Eruditus Artium et Philosophiae Magister Stanislaus Sislovius Polonus VVanchocensis. VVirceburgi Typis Georgii Fleischmanni. A. 1597. 4. *56 str. i 2 karty na przodzie.*

Na odwrocie tytułu herb Mikołaja z Podhajców Wolskiego, Miecznego W. Koron. pod nim 6 wier. łac. Adama Wolskiego, którego kosztem wysłany był do Wircburga.—Jest tu także 8 wier. łac. Przemysława Rudnickiego na pochwałę *Thesium.* (L. S.)

4005. Jakób Więcki S. J. O Czyscu przeciw Niemoiewskiemu.

Około r. 1600. (Siarcz.)

4006. Defensio pro libris de Purgatorio Ill. Roberti Cardinalis Bellarmini a Rhetoribus Posnaniensibus adversus Rabulam Vitebergensem et Lithuanum ministrum suscepta, oratianes 4 et totidem colloquia comprehendens. a nobili adolescente Alberto Wysocki Canonico Posnaniensi, Eloquentiae studioso condiscipulorum nomine; Rev. D. Alberto Mielenio Abbati Tremesnensi— dicata— Posnaniae in Offic. haeredum J. Volrabi. 8. *384 str. i arkusz na przodzie. Na końcu rok 1602.*

Na przodzie wiersze łacińskie przeciw heretykóm, których autorowie: Joannes Cossius, Andreas Szuldrski, Jacobus Golemowski, studenci Poznańscy.

4007. Łaznia przykrogorąca człowieka w powszednie m (*sic*) grzechu umieraiącego, ktorey odszczepiency od Kościoła Katholickiego nie przyznawaią. Przez Jana Opolskiego, z starego y nowego zakonu wywodami dostatecznie obiaśniona. w Krakowie w Drukarni Symona Kempiniego 1615. 4. *5 ark.*

Dedyk. Tomaszowi Oborskiemu, Nominatowi Biskupowi Laodyckiemu, Suffraganowi, Kanonikowi i Officjałowi Krakowskiemu.—Jest to traktat o Czyscu, którego bytności autor dowodzi. (L. S)

4008. Joan. Rywocki S. J. Arma catholica pro traditionibus et purgatorio contra Anti Bellarminum Amesii Protestantis Francorani. Vilnae 1636. fol. (Nies.)

4009. Arma Catholica Bellarmini verbum Dei non scriptum propugnantis a Guliel. Amesio Protestante intacta atque illaesa ostenduntur et Perill. ac Magnif. D. D. Nicolao Christophoro Sapieha Notario Campi per M. Lit. D. etc. a Francisco Miko S. Theol. in Acad. Viln. Soc. Jesu auditore dedicata defenduntur ab eodem publice in eadem Academia. An. D. 1638 Mense Junio die 13. Vilnae typis Acad. S. J. fol. *10 ark.*

4010. Czyściec Kalwinistów, przez Marcina Bekana. w Wilnie w Druk. Akad. 1639. 8.

Przełożył na polskie Jan *Jacknowicz* Jezuita. Por. Siarcz. pod nazwiskiem *Jacknowicz.*

4011. Stan dusz cierpiących w Czyśćcu y Jeich (*sic*) przeciw Dobrodzieiom wdzięczność, Rozmyslanie y rozmaite przykłady do rzeczy należące. X. Marcina Roa Soc. Jesu. Xiążeczka z Hiszpańskiego yięzka na włoski, y z tego potym na łacinski przełozona: Teraz ostatnie przez iednego Kapłana Zak. Franciszkanskiego *Minorum Conventualium*, w Klasztorze Nowey Grobli Poznańskim — w ięzyk przetłumaczona Polski. w Poznaniu w Druk. Woyciecha Regulusa, 1649. 4. *17 ark.*

Drukarz przypisał książkę Dorocie Opalińskiej i Katarzynie Ciswickiej, córkóm Hieronyma Rozrażewskiego, Kasztellana Miedzyrzeckiego.—W approbacji wyrażone nazwisko tłómacza: Rev. Pater P. Dida

cus Stanislaus *Melerus*, Ord. Min. Conventualium S. Franc. S. Theol. Baccal. et Conventus Posnaniensis Praedicator Ordinarius. (L. S.

4012. a) Czysciec abo stan dusz w czyscu cierpiących. Sposoby ratowania—przez X. Marcina Roa S. J. po Hiszpańsku wydany, z hiszpańskiego na włoski, z włoskiego na łaciński, z łacińskiego na polski ięzyk swieżo przetłumaczony — w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. 1671. 12. *445 (245) str.*

b) — — na polski ięzyk swieżo przetłumaczony y do druku podany przez X. Simona *Wdziękowskiego* S. J. *tam.* w Druk. Akad. S. J. R. 1695. 8.

4013. Души людей умерлыхъ з тѣла виходячіи одходятъ на три мѣсца: иншіи до неба, иншіи до пекла, инши на мытарства. Презъ велебного въ Бозѣ отца Іоаникія Галѣтовского, архимандриту Черпѣговского, Елецкого, року 1687 въ типографіи Черпѣговской, свято-Троецкой, свѣту обявлени. 4. *5* i *56 kart.*

(Strojew, N. 172.)

4014. Dissertatio Theologica de Statu infantium a gentilibus progenitorum, cum in infantia decedunt quam etc. etc. ad diem Decembr. a. 1697 publicae disquisitioni modeste subiicit Auctor Jacobus Henricus Zerneke. Rostochii, Typis Jac. Richelii. 4. *7½ ark.* (L. S.)

4015. Falsitas duarum propositionum demonstrata per R. Christophorum Adalbertum Nowiński Eccl. Colleg. B. M. V. Canonicum Posnaniensem, in Bozęcinek Parochum. Cracoviae Typis in Palatio Episcopali, Factore Dominico Rosenmüller. A. 1756. 4. *2¼ ark.* (L. S.)

Propozycje, które autor zbija, są: 1) Deus potest de Inferno liberare et immediate ad coelum deducere animas damnatorum, uti fecit cum anima Trajani ad preces D. Gregorii etc. 2) Datur locus praeter regnum coelorum et infernum ubi detinentur animae infantium sine baptismo decedentium. (L. S.)

4016. Ofiara Sprawiedliwości dusz czyniących zadosyć Boskiemu Maiestatowi za pozostałe swoie winy albo Traktat o Czyscu w którym stan dusz na tamtym świecie, wypłacaiących się Boskiey sprawiedliwości, tudzież sposoby do dania im ratunku i pomocy, dostatecznie opisuiący i t. d. wydany przez X. Marcina Rubczyńskiego, Ex-Prowinciała Prowincyi Ruskiey Zak. Karmelit. D. O. w Berdyczowie w Drukarni Carmelu Fortecy N. Maryi Panny R. P. 1763. 4. *351 str. oprócz 4 ark. na przodzie i regestru.*

Przypis. Ignacemu Scypionowi Staroście Lidzkiemu i t. d,

4017. Teatrum myśli albo zdań z sobą walczących w materyach siła rozróżnionych Religii szukaiącym prawdy otworzone. Przez siedmiu Aktorów zagaione. Tomik O mieyscach osobliwych razem z swiatem całym stworzonych, do ukarania wszystkich grzesznych, od samegoż Stworcy wyznaczonych. Roku 1780 we Lwowie w Drukarni Bractwa S. Troycy. 8. *435 str.*

W Dedykacji do Elżbiety z Branickich Xiężnej Sapieżynej Wojewodzicowej Mścisławskiej, podpisał się autor: X. Wenanty Tyszkowski Całego Zakonu S. Franciszka Definitor Generalny. *Zob. Noty.*

4018. Adwokat czyscowy przez Borniers, tłumaczony przez W. H. *Sierakowskiego.* w Krakowie 1803. 8. (Katal. Friedl.)

19. Sąd Ostateczny.

4019. Benedict Morgenstern. Predigt von der Gewisshcit der Auferstehung von den Todten. Thorn 1593. 8. (Friese Beytr. II Th. 1 Bd. 385.)

4020. (Казанье на осьмый артикулъ вѣры, яко Христосъ еще пріи-

тии маетъ судити живымъ и мертвымъ, котораго царству не будетъ конца, и о Антихристѣ, перевелъ съ Греческаго на Бѣлорускiи языкъ Стефанъ Зизанiи). въ Остророгѣ. 8.

Po polsku i białorusku wyszło z rozkazu Xięcia Ostrogskiego. (Sopik. I. 127.)

4021. Stanisław Grodzicki. O straszliwym sądzie. w Krakowie 1603. (Siarcz. I. 163.)

4022. Piotr Artomius Kresychleb O sądzie pańskim przyszłym i skończeniu świata, Kazanie Adwentowe. w Toruniu 1604. 4. (B.)

4023. Sebastyan Strysewicz w Akad. Krak. Astronomii Ordynariusz. Krótki respons na praktykę wydaną na świat o Sądnym Dniu przez Anonima 1652 r. w Krak. w Dr. Wdowy i Dziedz. Fr. Cezarego. 1653. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4024. Aegid. Straussen, Göttlicher Gericht-Process oder Predigt über Genes. 18. v. 20. biss 32. Dantzig 1680. 4. (Cat. Jans. 1684.)

4025. Tractatus theologicus de judicio universali nec non de signis ac rebus proxime antecedentibus judicium. Item de rebus illud consequentibus. Tractatus huic complectitur quinque disputationes. In 1ma agitur, an, ubi, et quando futurum judicium universale. In 2da de Signis et rebus proxime antecedentibus resurrectionem mortuorum et judicium. In 3tia de ipsa resurrectione. In 4ta de adventu Judicis et forma judicii eiusque fine. In 5ta de statu mundi, ac futura eius conditione post judicium universale finitum. Auctore R. P. Georgio Gengell S. J. Theologo. Calissii typis Col. S. J. A. 1727. 4. *174 str. i 5 kart regestru.*

Przypis. Maciejowi de Chełmica Chełmińskiemu, Primicerio Cathedrali Posnaniensi etc.

4026. Sąd ostateczny z poprzedzaiących znakow z stawienia się nań — ogłoszony w czterech kazaniach na Pokuciu w Farze Buczackiey R. 1759 przez X. Ignacego od P. Maryi de Mercede Zak. Troycy Nayśw. — mianych w Warszawie w Druk. S. J. R. 1769. 8. *8 ark.*

Przypis. Michałowi Nietyxy, Romualdowi Leparskiemu, Ignacemu Oziębłowskiemu Sędziom, Pawłowi Buchowieckiemu Pisarzowi, Hilaremu Reszce Regentowi, urzędnikom Ziemskim Wojewodz. Brzeskiego Litew.

---

20. Antichrist.

4027. Okazanie Antychrysta y iego Krolestwa ze znakow iego własnych w słowie bożym opisanych, ktorych tu sześćdziesiąt. 4. *2 ark.*

Pisemko to bez tytułu oddzielnego, bez miejsca i roku. Grzegorz *Pauli* jest tylko tłómaczem, a rzecz wzięta z części V dzieła Serveta, pod tytułem: *Restitutio Christianismi.* (Boek. T. I. P. II. p. 619. L. S.)

4028. Kazanie S. Cyrylla Patryarchy Jerozolimskiego, o Antichryście y znakach iego, z rozszyrzeniem nauki przeciw Herezyam rożnym. — Bo gdy rzeką pokoy y zmocnienie: tedy nagle ze wszystkim zginienie przyidzie na nie. I. Thes. 5. w Wilnie r. od stworzenia świata 7104 (1596). 8. *107 kart, obok text słowiański, charakterem cerkiewnym, tyleż kart.*

W Dedykacji po polsku i sławiańsku do Konstantyna Konstantynowicza Bazylego Ostrogskiego Wojewody Kijow. podpisany autor: Stephan Zyzani Didaskal. (B.)

---

21. Hierarchja Kościelna, jej posłanie i władza.

4029. Stanislai Orichovii Roxolani ad Jacobum Uchanicium Cujaviae Episcopum *Fricius* sive de Majestate sedis Apostolicae. *b. m. i r.* 8. *11 ark. i 2 kartki samego dzieła, a 12 kart przedmowy Jakóba Górskiego do Mikołaja Wolskiego, Biskupa Kujawskiego.* (L.S.) *Zob. Noty.*

4030. De primatu Papae. Autore quodam pio et erudito viro. Huic accessit *formula Jurisiurandi quod per Episcopos Regni Poloniae Papae praestari solet, brevissimis commentariis illustratum.* Mense Octobri M:D:L:VIII. 8. *7 ark. karty nieliczb. druk łaciński. Miejsce druku niewyrażone, ale pewnie w Pinczowie u Daniela z Łęczycy.*

Sobolewski, który to pismo znalazł w Bibljotece Puławskiej wraz z jednem pismem Stanisława Orzechowskiego, domyśla się, że i to jest jegoż pióra.
W Catal. des livres Impr. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752. T. III. D 2. N. 2498 wymienione to pismo i domysł położony, że ta książka jest napisana przez Andrzeia Fryeza (Modrzewskiego).

4031. Stanislai Orichovii gente Roxolani, natione vero Poloni, in Warszaviensi Synodo Provinciae Polonae pro dignitate Sacerdotali Oratio Cracoviae Anno Sal. hum. 1561. 8. *5½ ark.* (L.S.) *Zob. Noty.*

4032. De loco et authoritate Romani Pontificis in Ecclesia Christi et Conciliis Stanislai Hosii Cardinalis Varmien. Epistola ad Stan. Orichovium. Praefixa est et Orichovii Epistola, ad quam respondetur. Coloniae apud Maternum Cholinum An. MDLXVII. 8.

Dedykacja wydawcy X. Tomasza Płazy do Walentego Herburta Biskupa Przemyślskiego datow. w Krakowie 12 Lutego r. 1567, w której mówi o Orzechowskim: Correxisset is fortassis quaedam in se ipso tua opera, si vixisset diutius, praesertim sublato obice. qui ipsi ad multa praeclara obstitit. Widać ztąd, że już Orzechowski wówczas nie żył, i że do stanu duchownego nie powrócił. List Orzechowskiego datow. z Przemyśla 29 Maja r. 1563.
(Ossol. Przyp. 236. 106 Cz. I. p. 176).

4033. Emmanuelis de Vega De Vero et unico primatu Divi Petri Apostolorum Principis, Sacrosanctorum Ecclesiae Patrum testimoniis atque Oecumenicorum Conciliorum decretis comprobato. Vilnae typis et impensis Jll. D. D. Nicolai Christophori Ducis Radiuilii Supr. M. D. L. Mareschalci, anno MDLXXX. 4. (Janoc. III. 346).

4034. Gennadii Scholarii Patriarchae Constantinopolitani De primatu Papę. Vilnae Typis Illustris. D. D. Nicolai Christ. Radivili Ducis in Olyca etc. M. D. L. Supre. Marschal. Anno 1582. 12.

Gennadius ten, który był na Soborze Florenckim z Cesarzem Paleologiem. Tłómaczenie tego pisma na polskie patrz niżej. (L. S.)

4035. Gennadiusa, (przezwiskiem) Scholariusa Patriarchy Carogrodzkiego. O iednym, prawdziwym, y naywyższym w Kosciele P. Chrystusowym Pasterzu po Grecku napisana rosprawa. A teraz na Polskie przez J. X. M. Pana, P. Stanisława *Radziwiła*, Xiążęcia na Ołyce y Nieświżu etc. przetłumaczona. w Wilnie, R. P. 1586. 8. *153 str.*

Drukarz w swojej odezwie do Czytelnika wyraża, iż pismo to dwie ma w sobie osobliwości, *naprzód* że Patriarcha Carogrodzki taki przedmiot obrał do pisania, *powtóre*, że osoba tak znakomita przełożyła je na język polski. (L. S.)

4036. Disputatio Theologica De D. Petri et Romani Pontificis successoris ejus in Ecclesia Christi principatu. In Collegio Posnaniensi Soc. J. Anno 1583. die Octob. 4 publice proposita. Praeside Laurentio Arturo Faunteo Soc. J. Theologo. Posnaniae ex Typographia Joannis Wolrabi. 1583. 4. *72 str.* (L. S.)

4037. De summo et uno gubernatore ac pastore quem Christus Constituit, et Christiana religio semper habuit, et agnovit, brevis Concertatio, aliquot capitibus, et thesibus

comprehensa. Qua cum alii, tum Antichtristiana Hebionaea secta, ad modestam et amicam disputationem invitatur. Praeside ac Propugnatore R. P. Justo Rab. Theol. Soc. Jesu. Defendentur proximo (quod foelix faustumque sit) studiorum initio, in Collegio Lublinensi Soc. J. Die.....1586. 4. *42 str. Zob. Noty.* (L. S.)

4038. Apologia ad Calumnias et convitia sectae se falso Jesuitas vocantis per Audream Volanum. Vilnae 1587. Typis Joannis Hlebovicii Palatini Trocensis per Daniel. Lancicium.

Przypis, Radziwiłłowi Wojew. Wileń. (Balin. Bibl. Warsz. T. 1841. I. p. 166).

4039. Responsio R. D. Andreae Jurgewic, Canonici Vilnensis, ad famosum Andreae Volani contra Summum Pontificem libellum, quem Apologiam contra calumnias Jesuitarum falso inscripsit. 4. *40 str. i 2 kart na przodzie.*

Przypis. Jerzemu Radziwiłłowi Kardynałowi Biskup. Wileń. datowane z Wilna, 28 Augusta r. 1587. — Na odwrocie karty tytuł. są 4 wiersze Lauren. Boiera S. J. na Wolana i 27 wier. do autora. *Zob. Noty.*

4040. Ad Orationem Andreae Volani qua et errores in Ecclesia Romana si Diis placet reprehendit et Pontificem ad deserendum Pontificatum adhortatur, Joannis Bobola in Academia Vilensi Soc. Jesu Responsio. 4. *5½ ark. nieliczb.*

Na odwrocie tytułu trzy *Epigrammata in Volanum* z podpisem: *Gratianus Gymnicus Vilnensis*, na końcu wiersze 14 autorów na Wolana; między tymi, Adama Sapiehy i Abrah. Wojny.

4041. Joannes Bobola. Oratio contra Andream Volanum Sacramentarium qui Clementi VIII. scripserat orationem qua per summam impudentiam ei persuadere nitebatur, ut se Pontificatu abdicaret. 4.

Prawdziwy autor jest Wojciech Rościszewski Jesuita. (Nies.)

4042. Disputacia Wilenska, ktorą miał X. Marcin Smiglecki Soc. Jesu z Ministrami Ewanielickiemi 2 Junii w Roku 1599. O iedney Widomey Głowie Kościoła Bożego. Wydana przez J. M. Pana Pawła Wołowicza, nateneczas Deputata Trybunalskiego, y znowu przedrukowana, z Responsem na Protestacią przeciwko niey wydaną. W Krak. w Drukarni Łazarzowey 1599. 4. *32 karty nieliczb.*

Dysputatorowie są Daniel Mikołajewski i Smiglecki, a moderatorami dysputy ze strony Dyssydentów był Jerzy Xże Radziwiłł Marszałek W. X. L., ze strony Katolickiej Sapieha Kanclerz Litewski. — Po pierwszym tej dysputy na jaw wydaniu (zapewne w Wilnie) wyszła ze strony Ewangelików Protestacja pod imieniem Marcina Gracyana. Zob. niżej. W tej drugiej edycji Smiglecki na protestacją odpowiada. — Paweł Wołowicz Deputat Trybunalski zdaje się, iż tylko imienia swojego pożyczył Jezuitóm do wydania tej dysputy; chociaż w dedykacji do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła Wojew. Trock. oświadcza, iż będąc dyspucie przytomny sam ją opisał i wydał. (L. S.)

4043. Disputatia Wilenska, ktorą miał X. Marcin Smigleczki Soc. Jesu z X. Danielem Mikołaiewskim sługą słowa Bożego *de primatu Petri*, a o iedney widomey głowie Kościoła Bożego, d. 2 Czerwca w Roku 1599. Od samego autora całe y szczyrze wydana. Nie zaniechały się y przysadki X. Smigleczkiego, z odpowiedzią na nie tegosz X. Daniela Mikołaiewskiego. 4. *18½ ark.*

Mikołajewski dedykował pismo to Andrzejowi Leszczyńskiemu z Leszna, Wojewodzie Brzeskiemu Kujawsk. Druk. w Wilnie, chociaż miejsce druku nie wyrażone. (L. S.)

4044. Odprawa rosprawy nieprawdziwey wydaney przez Marcina Janicyusa z Smiłowic, Ministranta Secyminskiego, o zwierzchności Biskupa Rzymskiego, przeciwko Disputaciey Wileńskiey. Wydana przez Sebastiana Wąpierskiego. w Krak. u Jak. Siebeneychera. 1599. 4. *2 ark.* (L.S.) *Zob. Noty.*

4045. Censura Disputaciey Wilenskiey podaney przez Daniela Mikołaiewskiego, Ministra Radzieiewskiego. Abo Obrona słuszna szczyrości y zupełności Ediciey Katolickiey Wileńskiey przez X. Marcina Michaylowicza Żagiela Auditora

Theol. w Akad. Wilen. Soc. Jesu.— Drukowano w Wilnie R. P. 1600. 4. *36 kart nieliczb.*

Dedykacja do Pawła Sapiehy Koniusz. W. X. Litt.— Tenże Żagiel wydał jeszcze: Odpor przedniejszym powieściam Evanielickim, o Sakramencie Ciała y Krwie Pańskiey. Patrz wyżej. Obu zapewne tych pism nie Żagiel jest autorem, ale Hier. Stefanowski Jezuita. Ob. Sotvella Bibl. Script. S. J. (L. S.)

4046. Wyprawa albo Pogonia, za niesłuszną y niesprawiedliwą *Odprawą* Sebastiana Wąpierskiego, w ktorey gromić usiłował, X. Marcina Janiciusa Ministra Secemskiego rozprawuiącego o Przełożeństwie Biskupa Rzymskiego, przez Gabryela Prawowiarskiego z Bogumiłowic. *17 str.* (L. S.)

Do tego należą: *Artykuły, w ktorych zgadzaią się Ewangelicy z ludzmi greckiego Nabożeństwa. 4. 2 kart.* (L. S.)

4047. Rozprawa krotka a prawdziwa o Zwirzchności Biskupa Rzymskiego w Dysputacyey Wileńskiey przez X. Marcina Janicyusa s Smilowic, Ministra w Seceminie. 4. *8 kart.*

Janicius pomagał D. Mikolaiewskiemu w dyspucie ze Smigleckim. (L. S.)

4048. Protestacia przeciwko niesłuszney chlubie tych, co za przyczynę Disputacii X. Marcina Smigleckiego z X. Danielem Mikolaiewskim Ministrem Ewangelii P. N. J. Krystusa o Widzialney Głowie Kościoła Bożego etc. przed zwycięstwem tryumphuią. Przez K. Marcina Graciańa, natenczas J. W. J. P. JM. P. Andrzeia Leszczynskiego z Leszna Woiewody Brzeskięgo Kuiawskiego Nadwornego Kaznodzieię wydana. w Wilnie R. P. 1599. 4. *7¼ ark.*

Dedyk. do Krzyszt. Radziwilla Wojew. Wileń, Hetm. W. X. Lit. dat. w Wilnie 22 Julii 1599. (L. S.)
Przeciw temu wyszło:

(Wizer. Pocz. Nowy, T. VIII).

4049. Łupieżc martwe. Scryptu Marcina Gratiana Ministra, świeżo nazwanego Protestacya, gdzie szczypie Dysputacyą wydaną X. Marcina Smigleckiego D. Theologa S. J. gwoli Ministrom tym ktorzy Ministra znać chcą, pokazana przez Jana Białuskiego Auditora Theologiey w Academiey Wileńskiey S. J. Drukował Daniel Łęczycki. w Wilnie R. 1599. 4. *6 ark.*

Na odwr. 2 epigrammata łacińskie przeciw Gratianowi, na końcu pięć anagrammatów ostrych.

(Wizer. l. c.).

4050. Termin na protestacią iednego Ewangelickiego Ministra abo odpowiedź na czworaką rzecz przeciwko mieyscu y władzy przedniey w Kościele Chrystusowym, ktorą ma Piotr S. y potomek iego Biskup Rzymski, przez X. Marcina Michaylowicza Żagiela Auditora Theologiey w Acad. Wileń. S. J. w Wilnie w Druk. S. J. r. 1599. 4. *10 ark.*

Prawdziwe nazwisko autora jest Hieronim Stefanowski Jezuita. Dedyk. do Mik. Sapiehy Sekr. Król. dat. w Wilnie 26 Nowembr. 1599.

(Nies.— Wizer. l. c.)

4051. O iedney widomey Głowie Kościoła Bożego, to iest że po Chrystusie na ziemi iest ieden naywyższy Pasterz Kościoła wszystkiego. Na przeciw błędom teraznieyszym y Scriptom niektorych Ministrow Ewangelickich. Pisanie X. D. Marcina Smigleckiego S. J. w Wilnie. 1600. 4. *144 str.* (L. S.)

4052. Jasne y dowodne pokazanie, tak z pisma świętego, iako z starodawnych Doktorow Chrześciańskich, że .... ktory stolicę Państwa Rzymskiego opanował, y w Rzymie mieszka, nie iest Głową powszechnego Kościoła Chrześciańskiego, iako on o sobie powiada, y część świata to iemu przyznawa, ale iż iest onym Antykrystem, ktory wszystek urząd Pośrzednika naszego, Pana Jezu Chrysta, wniwecz obrocił, a niesłusznie uczyniwszy się Namiestnikiem iego, on sobie przywłaszczył. w Wilnie R. 1608. 8. *150 str. i ½ ark. naprzodzie.*

Przypis. Krzysztof. Zienowiczowi, Wojewodzie Brzeskiemu, u którego podpis: A. W. (zapewne Andrzej Wolan). Jak

z tejże dedykacji pokazuje się, jest to tłómaczenie dzieła Filipa Morney du Plessis.

4053. **** Goniec Catholika Reformowanego, przynoszący *Diatribe* albo Porownania Wiary s. Katholickiey, tąk na Wschod iako na Zachod Słońca, przedtym po wszystkim świecie będącey, a we wszystkich fundamentalnych zbawiennych Artykułech zgodney, z teraznieyszym Kościołem nazwanym Ewangelickim; a zaś z Kościołem teraznieyszym Rzymskim iakmiarz sprzeciwney. Od X. Jana Zygrowiusza z Wieruszowa, Kaznodzieię Słowa Bożego Prawdziwego w Zborze Paniowieckim, napisany. W Paniowcach Drukował W. Malachiowicz. 1608. 8. *448 str. i 8 kart na przodzie.*

Dedykacja do Jana z Potoka, Wojew. Bracławskiego, i Andrzeja Kasztelana Kamienieckiego Potockich. Zapowiada tu obszernieysze dzieło pod tytułem: *Katholik reformowany*, a tym czasem tego *Gońca* do Potockich autor wyprawuje. (L.S.) Przeciw temu wyszło:

4054. Antidiatribe abo Odprawa Gonca Podolskiego, ktory jákąś Diatribę, to iest, porownánie Ewangeliká z Kátholikiem, od Ministrow Podolskich przyniosł, przez Xiędzá Justá Rabba, Soc. Jesu. Simiae cum sint simiae, videri tamen homines affectant. Sic haeretici, cum sint haeretici, dici tamen et videri volunt Catholici. Hosius ex Cypri. ad Julianum. w Krakowie w Drukarni Mikołajá Loba R.P. 1610. 4. *74 str.*

Dedyk. do Jana, Wojewody Brasławskiego, i Andrżeja, Kasztelana Kamienieckiego, Potockich, datow. z Kamieńca 1 Febr. 1610 r. (L.S.) *Zob. Noty.*

4055. Jan Zygrowiusz. Katholik Reformowany. 4. *Zob. Noty.*

Por. N. 4053.

4056. ***** Epichirima. Albo Dowod porządnego poslania ná urząd Pásterski Pasterzow Kościoła S. Kátholickiego Apostolskiego Ewangelickiego, a utracenia iego od Pásterzow Kościoła Rzymskiego. Przez X. Jana Zygrowiusza z Wieruszowá Kaznodzieię prawdziwego Słowa Bożego w Zborze Paniowieckim. *Cum consensu Superiorum.* W Paniowcach, Drukował W. Máláchiowicz Roku 1609. 4. *107 str. oprócz przedmowy i dwóch kart nieliczb. na końcu.*

Dedyk. Przewielebnym w Panu Chrystusie Oycom, Biskupom y Pasterzom wszystkich Kościołow Bożych Reformowanych w Koronie Polskiey wszędzie będącym, datow. z Paniowiec d. 17 Lipca r. 1609. Napisy Rozdziałów są: I. O czworakim posłaniu na urząd Pasterski. 2. O porządnym posłaniu Pasterzow Kościoła S. Katholickiego Ewangelickiego, tak pierwszych reformatow, iako i nas teraz będących. 3. O utraceniu władzy porządnego posłania w Kosciele Nowarzymskim. (L.S.)

4057. Mart. Smiglecius. Refutatio cuiusdam Epichrematis missionem Ministrorum Evangelicorum propugnantis. Coloniae 1611. 12.

Przeciw Zygrowiuszowi.
(Cat. Bibl. Francof. Becm.)

4058. J. Jan Chocimowski. Discvrs krotki O Donácycy Konstántyná Cesárzá. W ktorey Papieżowie wszystkę moc dosthoynośći swoiey, y Krolowánia ziemskiego niezmiernego założyli. Jesli iesth prawdziwa, czyli czym inszym trąci? Rzecz wiadomośći wszytkim Monárchom, Krolom, Potentatom, Xiążętom i Panom, ná iákieykolwiek Eminencycy będącym, po wszystkim Świecie Krześćiańskim, bardzo należąca y wielce potrzebna. — W Paniowcach, drukował W. Máláchiowicz. R. P. 1609. 4. *20 str. i 4 karty nielicz. na przodzie dedykacja do Jana Potockiego z Potoka, Wojew. Bracławskiego. Zob. Noty.* (L. S.)

4059. Missio abo Posłanie Lutra y Zwingla pierwszych Kacermistrzow, od Diabłá z piekłá. Gdzie się dowodzą te rzeczy. 1. Że Luter y Zwingiel mieli Mistrzá diabłá. 2. Że Luter y Zwingiel są posłáni od tegoż diabłá. 3. Że Ministrowie są przez Lutrá y Zwinglá od diabłá posłáni.

Jan Paulinus Ministrom kwoli. W Krákowie w Drukárni Mikołáiá Lobá, R. P. 1609. 4. *71 str. i 4*

kart na przodzie Dedyk. Andrz. Pruchniekiemu Bisk. Kamieniec. (L.S.)

Wyszło to także przeciw Zygrowiusza Geniec. Patrz wyżey.

Odpowiedź na tę bazgraninę wydał Zygrowiusz pod tytułem:

4060.***** Papopompe albo Posłanie Papieża z Odprawą na Missią Lutrowę i Zwingliuszowę od X. Jana Zygrowiusza z Wieruszowa Kaznodzieię Słowa Bożego prawdziwego, Jasnie Wiel. J. Mci Pana P. Jana Potockiego z Potoka, Woiewody Brasławskiegó, Starosty Kamienieckiego, Generała Podolskiego, a na ten czas pod Smolinskim Woyska Krola J. Mści naywyższego Gubernatora spisane. W Senapaniowcach Drukował W. Malachiowicz. R. 1611. 4. *380 str. 7 kart na końcu i 16 na przodzie.*

Załuski na tym exemplarzu zapisał: *Unicum quod viderim.* (L. S.) *Zob. Noty.*

4061. Minister wytkniony a Papiesz obroniony. Przeciw niewstydliwemu Ministra Zygrowiusza Scriptowi, ktory nazwał Papopompe. Przez X. Olbrachta Borkowskiego. w Krak. w Druk. Sym. Kempiniego, 1611. 4. *103 str.* (L. S.) *Zob. Noty.*

4062. Contra venenatum libellum cuiusdam Calviniani qui contendebat Pontificem Maximum a demone missum.

Niesiecki z Alegambego Biblioth. Scr. Soc. Jesu, autorem mieni Wojciecha Rościszewskiego, ale czy wydał to pod imieniem własnem, o czem wątpić, czyli też innem jakiem, może Andrzeja Miedziboskiego, niewiadomo. Zob. przypiski do innych pism tegoż Rościszewskiego, mianowicie pisma jego przeciw Socinowi.

4063. Christophorus Constantinus Bossuel. Quaestio de potestate Summorum Pontificum. Crac. 1634. Typ. Fr. Cezary. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4064. Hierarchia abo o Zwierzchności w Cerkwi Bożey. Od Wieleb. Oyca Jana Dubowicza Archimandryty Monastera Dermańskiego, w druk za dozwoleniem starszych podana. We Lwowie, W drukarni Colleg. Societatis Jesu, u Sebastyana Nowogorskiego, Roku Panskiego 1644. 4. *260 str. (istotnie 266, bo w arkuszu Gg są karty nielicz.) oprócz dedyk. do Andrzeja Gembickiego, naówczas Biskupa Łuckiego.* (L. S.) *Zob. Noty.*

4065. Quaestio Theologica in alma Acad. Crac. a M. Joanne Broscio Curzelovien. Praeposito Stassoviensi et Miedzyrzecensi proposita. Pro licentia ad Doctoratum S. Theologiae obtinenda. Anno D. 1648. Mense (Mart.) Die (2). Crac. in Offic. Typogr. Franc. Caesarii. 4. *1 ark.*

Za rektor. Jakóba Vitelliusa. Dedyk. Andrzejowi Gembickiemu Bisk. Łuckiemu — Wyznaje się tu być klientem domu Gembickich, jeszcze od czasu Wawrzyńca Gembickiego Arcybisk. Gnieźnień. Kwestja taka; Utrum e Graecis S...... ac eorum asseclae ab Ecclesiastica Hierarchia, quae a Christo Domino instituta est ut castrorum acies ordinata, per ambitionem et pertinaciam seiuncti, absque reditu ad Sanctam Ecclesiae unionem sint in spe certa salutis aeternae (quam sibi pertinaciter pollicentur) obtinendae. vel non? — Odpowiedź *negative.* (L. S.)

4066. Rozmowa Białocerkiewska Wielebnego Oyca Joániciusza Galatowskiego Ordinis S. Basilii Magni, Rectora Kiiowskiego z Wielebnym Xiędzem Hádrianem Piekárskim Societatis Jezu Káznodzieią Jego Kr. Mśći. De Hierarchia Ecclesiae. v Naywyższego Kanclerza Koronnego w Gospodzie miana y od niektorych z Rycerstwá Kátholickiey Wiáry z pilnośćią tam sluchána y notowána, potym zaś porządnie przepisána y wydrukowána. *b. m. i r.* (w Kijowie) 4. *18 str. Druk gocki. Zob. Noty.*

(Lel. I. 213. n.)

4067. Tractatus de auctoritate Romani Pontificis in temporalibus, ex polonico Stanislai Witwicki versus per Laurentium *Czepański.* Vars. Typ. Sch. P. *b. r.* 8.

(L.S.—Sienk. Dod. do Bent.)

4068. Principatus S. Petri Apostoli et successorum ejus Summorum Pontificum. Authore R. P. Sylvestro Concesso Rodkiewicz. Can. Reg. de Poenitentia BB. MM. in-

Univ. Crac. Phil. Doct. et Prof., dum ea diceret, Definitore Generali Primo, Praeposito Pilecensi. Crac. Typ. Univ. 1682. fol. *10 ark., lecz połowę zabiera dedykacja do Kardynała i Prymasa Radziejowskiego.* (L. S.)

4069. Epistola Equitis Poloni de potestate Pontificis Romani et eiusdem Decreto adversus Regni Pol. Senatores. *b. m.* 1705. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4070. Ad Epistolam Equitis Poloni De potestate Pontificis Romani etc. Anno 1705 Mense Augusto, Responsoria, Anno ut supra, Mense Decembri *b. m. i r.* 4. (L. S.)

4071. Samuel Schelvig. Schriftmässige Prüfung des Pabsthums. 1692. (Bant. H. D, K. P. II. 48).

4072. Summus Pontifex Romanus ad(sic) Sancta Apostolica Catholica Romana Ecclesia per Decretum Sanctiss. Tribunalis Regni Poloniarum Petricoviae in Archidiaecesi Gnesnensi vindicata contra Samuelem Szelvigium Doctorem Gymnasii Gedanensis Auctorem et assectas fauctoresque(sic) libri tres, cuius titulus ex idiomate Germanico fideliter in latinum transformatus scilicet: Scripturae conformis probatio et demonstratio hoc est succincta et expressa realis informatio, quidnam in Papatu credatur et quid iuxta verbum Dei credendum sit etc. Gedani typis Dan. Fridr. Rhet. Lypsiis invendendum apud Mart. Hellevort exponens, per quod autor cum suo libro et tribus asseclis condemnatus. A.D. 1718. d. 10 Febr. fol. *3 ark.*

Bandtkie l. c. domyśla się, że to drukowano w Łowiczu lub w Kaliszu. Tytuł dzieła Schelwiga jest taki: Schriftmaessige Praefung des Pabsthums.

4073. Censura prophetiarum de Romanis Pontificibus quaestionibus multifariis illustrata et comprehensa. Auctore R. P. Georgio Gengell S. J. Theologo. Leopoli typis Coll. S. J. A. 1724. 4. *128 str. oprócz 2 ark. na przodzie i regestru.*

Przypis. Janowi Skarbkowi Arcybiskupowi Lwowskiemu. W Aprobauji do druku autor wymieniony professorem Teologji i Rektorem Collegium Lwowskiego.

4074 a) Andreas Narolski S. J. Suprema Romani Pontificis auctoritas, et Polonorum in avita religione constantia, adversus Titelii Epistolam qui ad omnes universe haereses, sive exterminandas, sive quum aliorum, tum huius praesertim Regni aditu prohibendas, inservire possit. Impressus Praemisliae. Typ. S. J. 1759. 8.

Toż pod tytułem:

b) Andr. Narolski S. J. Sacer. De suprema Romani Pontificis auctoritate, nec non Polonorum in avita Religione constantia, adversus Titelii epistolam Liber Impressus Premisliae. Typis S. R. M. 1759. 8. *396 str. 27 kart na przodzie, 21 na końcu.*

Oba te druki, wyjąwszy kartę tytułową, zupełnie się z sobą zgadzają, i za jedno wydanie poczytane być mogą. (Sienk. Dod. do Bentk.)

4075. Dissertatio Theol. de summo Pontifice Romano a M. Joanne Josepho Rygalski S. Th. Licentiato etc. pro obtinendo in S. Th. Doctoratu publice ad disputandum proposita A. 1768. d. 25 Januar. Typ. Coll. Maj. Univ. Crac. 4. *5 ark.*

4076 a) Kazanie o zupełney od Chrystusa nad Kościołem S. Piotrowi Apostołowi Namiestnikowi swemu na ziemi, y następcom iego władzy nadaney. Od W. X. Jana Kowalskiego Kanonika Kollegiaty Lwowskiey, dawniey zwłaszcza w Toruniu miane, a drukowane w Warszawie R. 1754. w Książce Kazan iego pod Tytułem: *Nauka wiary w pierwszych Kościoła Chrystusowego wiekach kwitnąca w Kościele Rzymskim dotąd wiernie dochowana etc.* teraz w jedno Kazanie zebrane. we Lwowie w Druk. Bractwa Troycy S. 8. $9\frac{1}{2}$ *ark.*

Jest to właściwie dysputacja nie kazanie. Approbacja Cenzora ma rok 1780. (L.S.)

b) Jan. Kowalski Kanon. Lwow.

Kazania o władzy S. Piotrowi y następcom iego nadaney. we Lwowie w Dr. Bract. S. Troycy. 1780. 8.

4077. Joan. Kowalski. Conciones de plena a Christo supra Ecclesiam S. Petro eiusque successoribus potestate collata. Leopoli typ. Confr. SS. Trinit. 1780. *13 ark.* 8. (L. S.)

4078. Uwagi polityczne do prawideł religii y zdrowey filozofii zastosowane tyczące się władzy kościelney in temporalibus, ulepszenia duchowieństwa Katolickiego obrządku Greckiego, nie utwarzania Hierarchii Nieunickiego Kościoła w kraiach Rzeczypospolitey, i udzielenia sprawiedliwości poddaństwu Polskiemu, przez Anonyma krotko w iednym liście zebrane. w Warszawie u P. Dufour Kons. Nadw. Druk J. K. M. i Rzptey Dyrekt. Druk. Korp. Kadet. MDCCLXXXIX. 8. *45, i Lxviij str.*

(Bibl. Horodec.)

4079. Kazanie, o władzy Kościoła, jak jest Narodom Zbawienna, i o Majątkach Kościołow jak Narodom są użyteczne — w Dzień SS. Apostołow Piotra i Pawła miane — w Wilnie 1789. *VI i 44 str.*

Dedyk. do Józefa z Korwinow Kossakowskiego Biskupa Inflantskiego w dzień Jego Imienin w roku 1790, podpisał autor X. Michał Karpowicz Archidiakon Smoleń.

4080. Coż iest Papież? Oryginalne pismo niemieckie w Wiedniu drukowane, a na polski teraz przeniesione język. Drukowane Pragi (sic) własnym nakładem Autora. 8. *36 str.*

Odpowiedź na to wierszem wyszła. W Katal. Kiejdańskim Rp. tak tytuł wymieniony: Coż iest Papież? podług exemplarza Wiedeńskiego przełożono i wydrukowano. 1782. Niepewna czy to jest inne lub to same wydanie.

4081. Na pewnego bezimiennego autora książkę bezbożną maiącą ten tytuł czyli to dumne zapytanie: Co iest Papież? rzetelną odpowiedź dał Fr. E. Preiss. Sandomierz. 8.

(Kat. Friedl.)

4082. Naywyższego Biskupa prawdziwy obraz przeciwny temu, ktory niedawno naypoznieysi Nauczyciele w Wiedniu Austryackim wymyślili. Pierwey ięzykiem łacińkim, za dozwoleniem starszych, u Antoniego Zatty w Wenecyi Roku 1782 wydany. Teraz na polski język za wiadomością Zwierzchności w Drukarni J. K. M. i Rzeczyp. u XX. Trinitarzow w Lublinie przeniesiony R. 1786. 8. *162 str. i 2 kart na przodzie.*

Przypis. XX. Trynitarzów, Bielskim Łowczym Nadwor.

4083. Odpowiedz bezimiennemu autorowi książeczki w tytule *Co iest Papież* wydaney, wierszem łacinskim przez J. Sz. drukowana. Teraz polskim wierszem przy łacinskich przedrukowanych z dodatkiem okazuiącym pierwiastkowe dostoienstwo Papieża, za papiestwa Piusa VI. przez X. Ignacego à S. Maria de Mercede Trynitarza. Wydana Roku 1789 z dozwoleniem Zwierzchności w Warszawie w Drukarni XX. Missyonarzow. 4. *16 str.*

Pod tłómaczeniem polskim wierszy łacińskich znajduje się podpis: *J. Sz. przez J. Gr.* ostatnie litery zapewne oznaczają tłómacza. (L. S).

✦ ✦

4084. Quirinus Cnoglerus Logic. et Eloqu. in Coetu Evangelico Vilnensi Prof. Ord. Praefatio in disputationem de vocatione Ministrorum Evangelicorum habita in scholis 6 Julii 1603. Vilnae typ. Acad. S. J. 4. (L. S.)

4085. Quir. Cnogleri Theses Catholicae de vocatione Ministrorum Evangelicorum. Vilnae typ. Acad. S. J. 1603. 4. (L. S.)

4086. Zwierciadło Saskie albo Magdeburskie, w ktorym każdy ogląda, Ministry Pruskie, Litewskie, Mazowieckie, ..., Słąskie y też Polskie etc. Tu też każdy Minister uizrzy co za makuły, albo plamy na twarzy swey maią, ktorych doyzrzeć nie mogą. Więc uroda ich zkąd poszła, kształt, godność, y ciała ozdoba: Genealogia ich dyabelska, y Demonstracio, w tym

zwierciedle powie. Gwoli Ministrowi iednemu złemu, a niebacznemu, przez trzy dni urobione. Przez Xiędza Marcina z Klecka w Micyskiey Gorce Proboszcza. w Poznaniu u Jana Wolraba. 1610. 4. *48 kart nieliczb.*

Proste szkalowanie. (L. S.)

4087 a) Nodus Gordius seu de vocatione Ministrorum Disputatio. In qua decem demonstrationibus ostenditur Ministros Evangelicos non esse veros Verbi Dei et Sacramentorum Ministros A P. Martino Smiglecio S. J. Theol. Doctore. Cracoviae Andreas Petricovius 1609. 4. *77 str. 1 karta na końcu i 2 na przodzie.* (L. S.)

b) — — Ingolstadii excudebat A. Angermarius. A. m.dcxiii. 4.

4088. Refutatio vanae dissolutionis Nodi Gordii de vocatione Ministrorum A Joanne Volkelio, Ministro Ariano tentatae. Cracoviae Andr. Petricovius. 1614. 4. *126 str.*

Dedyk. Jan. Kucharskiemu Nominat. Biskup. Chełmskiemu.

4089. Nodi Gordii a Martino Smiglecio nexi Dissolutio facta per Johannem Volkelium. Racoviae Typis Sebastiani Sternacii. 1613. 8. *137 str.* (L.S.)

4090. Responsio ad vanam refutationem dissolutionis Nodi Gordii a Martino Smiglecio nexi. Facta per Joannem Volkelium. Racoviae. 1618. 4. *208 str. w exemplarzu niezupełnym.* (L.S.)

4091. Notae in libellum Martini Smiglecii, quem *Refutationem vanae dissolutionis Nodi sui Gordii* appellat. Racoviae typis Sternacianis An. 1614. 4. *70 str. 1 karta na końcu i 2 na początku*

Dedykacja do Jakóba Sienieńskiego podpisana literami A. R. W Catal. des Livres de la Bibl. du Roy. T. III. D2 N. 2514, autor wymieniony Andreas Reuchlin.

4092. De Missione Sacerdotum in Ecclesia Romana contra Martinum Smiglecium Jesuitam, Theologiae Doctorem, dissertatio. Authore Jacobo Zaborowski Evangelii Ministro. Cum permissione Superiorum A. D. 1615. 4. *26 str.*

Przypis. Andrzejowi Firlejowi datowane Cotskoviae Calend. Octobris A. D. 1615.

4093. Ad Nodum Gordium seu disputationem de vocatione ministrorum a Martino Smiglecki Jesuita Theologiae doctore editam brevis, simplex et succincta responsio. Authore Jacobo Zaborowski Jesu Christi Ministro. Cum licentia Superiorum A. D. 1615. 4. *157 (158) str.*

Przypis. Raphaeli Comiti a Leszno Castellano Vilnensi etc. datowane Kotzkoviae, Calendis Julii A. D. 1615.

4094. Defensio Missionis Sacerdotum in Ecclesia Romana opposita dissertationi Jacobi Zaborovii Ministri Calviniani. Authore Joanne Przedborowski. Cracoviae in Officina Lazari, Matthias Andreoviensis. Anno D. 1616 4. *4 ark. Zob. Noty.*

4095. Vindicatio Dissertationis de Missione Sacerdotum in Ecclesia Romana Opposita Defensioni cujusdam Jesuitae sub nomine Joannis Przedborowski latentis. Authore Jacobo Zaborowski. A. 1616. 4. *78 str.*

Przypis. Piotrowi Gorayskiemu Staroście Uszpolskiemu. (p. 22 cytuje Zaborowski dzieło Marcina Laterny Jezuity pod tytułem: *Organ duchowny*). (L.S)

4096. De notis Ministrorum Libri duo. Oppositi Jacobi Zaborovii, in coetu Calvinistico Ministri, responsioni futili ad Nodum Gordium. Auctore Martino Smiglecio S. J. Crac. Fr. Caesarius impensa propria. A. mdcxvii. 4. *404 str. i 5 kart na przodzie.*

W Przypisaniu Wawrzyńcowi Gębickiemu Arcybisk. Gniezn. powiada autor, że książkę Zaborowskiego dostał podczas podróży swej ze Włoch do Polski.

4097. Johann. Bissendorf. Nodi Gordii Resolutio, das ist von Beruf-ordination und Einweihung der Evangelisch-Prediger, wider das nichtige Geschwatz Martini Smiglecii Jezuiter zu Ingolstadt. 1624. *b. m.*

(Siarcz. II. 202).

Autor, jak mówi Voigt, dał za to pismo gardło, a książka spaloną była.

4098. Rozmowa Szlachcica Ewangelika z Ministrem Ewangelickim, przy tym też y list do Panow Ewangelikow przez Andrzeia CHRZĄSTOWSKIEGO *olim* Dworzanina teraz Ziemianina. Roku 1618. 4.

Tytuł ten wzięty jest z odpowiedzi na to pismo, Zob. N. następujący, rok zaś wzięty jest z Bocka. Rozprawia tu Chrząstowski o poprawie karności i obrządków w Kościele Ewangelickim i oświadcza, iż się od tego Kościoła odłączy, jeżeli nie nastąpi poprawa. Bock. T. I. p. 99. (L.S).

4099. Na rozmowę Slachcica Ewangelika z Ministrem Ewangelickim, y na list do Panow Ewangelilikow przez Jego Mosci Pana Andrzeja Chrząstowskiego wydany, skromna a prawdziwa odpowiedz. Roku Panskiego 1619. Drukował Augustin Ferber (*w Toruniu*). 4. *31 kart nieliczb.*

Odpowiedź ta podług Bocka przez Seniora Gorzkowskiego pisana, wyszła anonyme. (L.S.)

4100. Godofr. HANNENBERG S. J. Demonstratio Septicollis quod dissidentes verbi Ministri non sint Presbyteri. Posnanaie. 1723. 8.

(Kat. Elek. Sask.)

Pismko to, które było tłómaczone na polskie i niemieckie wydane było około r. 1724, może w Toruniu; dało ono powód do rozruchów przeciw Jezuitóm w tem mieście, mianowicie że żony predykantów wytykały mężóm swoim argumenta w tem pisemku wymienione, że extra veram Catholicam Ecclesiam prawdziwych Kapłanów nie ma.

(Rubink. Prom. Cnot Król. ark. G3 verso).

B) Moralna.

1. *w ogólności.*

a) Traktaty. Skrocenia.

4101. a) Joan. CRELLIUS Ethica Christiana Selenoburgi. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

b) Joh. CRELLII. Ethica Aristotelica ad sacrarum literarum normam emendata. Eiusdem Ethica christiana, seu explicatio virtutum et vitiorum quorum in sacris Litteris fit mentio. Huic editioni praeter praefixam authoris vitam accedit: Catechesis Ecclesiarum Polonicarum emendata notisque illustrata. Cosmopoli Eugenius Philalethes. 1681. 4. *246, 674 i 188 str.*

4102. a) Nicolai MOSTICENSIS Ord. Praed. Theologia Moralis in tres libros distincta. Cracoviae 1683. 8.

(Quetif Scrip. Ord. Praed. p. 546.)

b) Sanctissimae Trinitati nobilissimo SS. Trinitatis triclinio— Theologia Moralis P. M. F. Nicolai MOSCICENSIS Ord. Praed. in tres libros distincta — auctore P. M. F. Ferdinando Ohm, alias Januszowski Ord. Praed. Cracoviae typis N A. Schedel. A. D. 1701. 4. *94, 157, 191 str. Supplementum 52 str. i regestr.*

Przypis. Benedykt. Widerholt Zak. Kartuz.

c) — — Accessit tractatus de Matrimonio, authore P. M. F. Ferdinando Ohm alias Januszowski Ord. Praed. *b. r.* 4.

Na odwrotnej karcie aprobacje Cenzorów na traktaty Teologii Mościckiego: 1) Tirocinium artis poenitentiariae r. 1625. 2) Examen approbandorum ad S. Confessiones r. 1622. 3) Elementa ad S. Confessiones.— Traktaty te w dziele tém idą tak: Elementa ad SS. Confessiones *94 str.* Sacrae artis poenitentiariae Tirocinium, *157 str.* Examen approbandarum ad Sacras Confessiones accipiendas *101 str.* Tractatus de Matrimonio *52 str.* Aprobacja r. 1682. (L. S.)

4103. a) Ideae Theologiae Moralis multa paucis, difficilia clarissime exprimentes de Sacramentis in

Gracyana, 68. w Sandomierzu 1764. (Gaz. War. 1774.)

4123. a) Myśli wyborne i t. d. *jak niżej*. we Lwowie w Druk. Coll. 8. J. 8. *2 alfabety*. (Jan. Pol. I. 115.)

b) Myśli wyborne Przewieleb. Xiędza Boileau Ordyn. Kaznodziei Wielkiego Ludwika i iednego ze czterdziestu Doktorow Akademii Francuzkiey w różnych materyach do poprawy ludzkich obyczaiow i kazań służące za approbacyą rewizorow z Przywileiem Królewskim w Paryżu wydane 1709. na oyczysty ięzyk wytłómaczone 1729 a teraz — przedrukowane. we Lwowie w Druk. Akad. Coll. S. J. 1768. 8. *469 str*. (B.)

Tłómacz Antoni Mekoni Soc. Jesu, Prefekt szkoły Stanisławowskiej, umarł około r. 1745. (Jan. Pol. I. 115.)

c) — — w Warszawie 1787. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 89,)

4124. Maxymy życia chrześciańskiego w trzydziestu iedney uwagach na każdy dzień miesiąca ułożone. w Krakowie. *b. r.* 8. (Kat. Friedl.)

4125. Zdania wyborne z Xiąg Biezyusza Opata Z. S. Benedykta wybrane dawniey różnemi ięzykami niemieckim, hiszpańskim, francuzkim, angielskim, włoskim, y łacinskim teraz polskim z przydatkiem maxym potrzebnych y rozmowy pożyteczney wydane, przez X. W. S. O. WW. PP. BB. Wileńskich. R. P. 1778. w Wilnie w Druk. XX. Franciszkanow. 8. *166 str., 13 kart nieliczb. i 6 kart na przodzie.*

Przypis. Franciszce Annie Wołłowiczownie Żak. S. Benedykta.

4126. S. Philippi Nerii Congregat. Oratorii Fundatoris dicta, monita, consilia Gnomae atque sententiae vere aureae — ad exemplar Cracoviense anni 1664 emendatius et accuratius spectato fonte Italico — reimpressa. Lublini typis in Coll. PP. Trinit. 1784. 8. *2 ark.*

4127. Maxymy moralne Krola Salomona z przydanemi Uwagami zbawienne y arcy użyteczne człowiekowi chrześciańskiemu z francuzkiego na polski ięzyk przełożone y do druku podane R. 1784. w Berdyczowie w Drukarni Fortecy Nayświętszey Maryi P. za przywileiem J. K. Mci. 8. *B2 i 538 str.* (Bibl. Horod.)

✦

4128. Hexastylium theologicum, seu Conclusiones ex tractatibus sex Theologiae Moralis, collectae, quas propugnandas suscepit M. Basilius Sawicki Phiae D. Novodvorscianus Grammatices Professor. Cracoviae typ. Univ. 1699. fol. *4½ ark.* (L. S.)

4129. Conclusiones Theologicae Dogmatico Morales defendendae in Domo Varsav. Congregationis Missionis Mense Julii 1768. 8. *1 ark.* (L. S.)

4130. Ludovicus Kienig. Conclusiones theologicae ex cursu morali defensae sub assistentia Stanislai Patelski. 19 Febr. 1770. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

✦

4131. Kazania moralne na niektore Swięta; z posłuszeństwa świętego przez X. M. Gordyana Wąssowskiego S. T. Doct. Patris Provinciae, Diffinitoris Perpetui, Franciszkana, wydane R. P. 1743. w Krak. w Druk. Akad. 4. *143 str. i 6 kart.*

Dedyk. Bonawen. Antoniemu Turskiemu, Archid. Gnieźn. Kan. Krak. Prezyd. Tryb. Kor. Kazmierzowi Ant. Turskiemu, Podczasz. Sieradz. Marszał. Tryb. Kor. Antoniemu Erazmowi Wołowiczowi Kanon. Gnieźn. Archidyak. Żmudzkiemu, Viceprezydent. Tryb. Kor. (L. S.)

4132. Kazania przebrane z Kaznodzieiow francuzkich o trzech głownych pożądliwościach ludzkich przekładania W. X. Tomasza *Perkowicza* S. J. Tomik I—III. w Poznaniu w Druk. J. K. M. R. 1764—65. 8. *598, 822, 440 str. oprócz 1½ ark. na przodzie i regestrów.*

4133. Kazania przeciwko Zdaniom y zgorszeniom wieku naszego, na święta całego Roku, iako

też i inne moralne, miane przez X. Gracyana PIOTROWSKIEGO Schol. Piarum. T. I. W Warszawie 1772. Nakładem Michała Grela J. K. Mci. Bibl. 8. *486 str., oprócz regestru i przedmowy.*

Z przedmowy widać, że autor wydał już pierwej sześć Kazań postnych, które tu także się znajdują — Drugiego tomu, o którym autor, jako mającym wyjśdź wspomina Sobolewski nie widział.

4134. a) Kazania na niedziele od adwentu aż do Zielonych Swiątek nauki moralne w sobie zawieraiące przez X. M. GAYDZINSKIEGO S. T. D. Gwardyana Konwentu Szeybakpolskiego Prowincyi Litew. Franciszkana wydane. Tom I. II. w Supraślu R. 1789. 8. *565 i 516 str.*

b) Kazania Niedzielne od zielonych Swiątek aż do Adwentu Nauki Moralne w sobie zawieraiące przez X. Marcina GAYDZINSKIEGO S. T. D. Gwardyana Szeybakpolskiego Prowincyi Litewskiey Franciszkana. Część druga. w Wilnie w Drukarni XX. Bazylianow. Roku 1792. 8. *VII. i 544 str.*

4135. Kazania czyli krótkie nauki religiyne zastosowane do oświecenia chrześcian w powinnościach wiary i obyczaynoŝci podług Ewangelii Swiętey na niedziele całego roku rozłożone a do łatwieyszey wygody JJ. Xięży Pasterzów i ich pomocników usługą dusz Chrystusowych zatrudnionych drukiem wydane. Część I—III. Wrocław u W. B. Korna 1822. 8. *132, 172 i 132 str.* (Dzien. Wil. r. 1822.)

---

2. *w szczególności.*

a) **Wola, sumienie, poznanie siebie.**

4136. Compendium concordiae libertatis Creatae, cum scientia, voluntate, providentia, praedestinatione et gratia Dei actuali. A FF. Carmelitis Discalceatis Provinciae Polonae Studiosis sacrae Theologiae, publico certamini expositum. Cracoviae Typ. Fr. Caesarii 1627. 4. *7 ark.* (L. S.)

4137. Fascia seu arctissimum humanae voluntatis cum divina vinculum omnibus Christi fidelibus ad veram animi quietem — pernecessarium. Vilnae A. D. 1691. 12. *141 str., oprócz 4 kart na przodzie.*

Przypis. Drukarni, Janowi Stanisławowi Sbąskiemu Biskupowi Warmińskiemu.

4138. Joannes Josephus CYRUS. Quaestio theologica de voluntario, atque circumstantiis actuum humanorum. Crac. Typ. Univ 1701. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4139. Codicillus primae intentionis et ultimae voluntatis. Conclusiones Theologicae. Crac. Typ. Mich. Jos. Ant. Dyaszewski. 1751. fol. (Sienk. l. c.)

✦

4140. Rozmowa czterech bratow Wiedeńskich. w Szamotulach 1558.

Jest to tłómaczenie z czeskiego Wawrzyńca Krzyszkowskiego. Zob. Swiętego Justyna Filozofa y Męczennika Rozmowa tłómaczenia tegoż Krzyszkowskiego. w Nieświżu 1564. (Bibl. Pol. 1825. T. IV. 140.)

Friese Beytr. II. Th. 2r. Bd. p. 417. w nocie tak wymienia to pismo: *Gespräche der Brüder des Gesetzes Christi, von dem wahren und gründlichen Gebrauch, des wahren Heils bey dem beruhigten Gewissen des Menschen,* tłómaczenie z czeskiego na polski, dodaje, że Krzyszkowski rodem ze szlachty litewskiej pismo to dawał do przejrzenia Seniorowi Braci Czeskich w Wielkopolsce Jerzemu Izraelowi, i za jego pozwoleniem w Szamotulach wydał. Udał się potém do Nieświża i tam był duchownym. *Zob. Noty.*

4141. Christoph. PANDLOWSKI. Oliva pacifera de tranquillitate conscientiae. w Łaszczowie 1630.

Przypis. Jan. Gorajskiemu. (Siarcz.)

4142. a) Columba olivifera de

tranquillitate conscientiae, to iest: o Uspokoieniu sumnienia przestroga; wydana przez X. Krzysztofa Pandlowskiego Kaznodzieię Słowa Bożego. w Baranowie drukował Gerzy Twardomęski r. 1647. 4. *71 str. i 2 kart Dedykacji. Druk gocki.*

Dedyk. Zbigniewowi z Goraja Gorajskiemu Kasztellan. Chełmsk.

b) — — w Krolewcu w Druk. Driestii R. MDCCLX. 8. *144 str. i 5 nieliczb.*

Przypis. autora Andrz. z Dąbrowice Firlejowi Kasztel. Bełskiemu, Zbign. z Goraja Gorajskiemu Kasztell. Chełm. Dedykacja ta wzięta z dawniejszych wydań.

4143. Medulla Theologiae moralis, seu tractatus theologicus de irreprehensibilitate praeprimis fidelium pe theses distinctus, opera et studio Bartoldi Botsacci. Francofurti vidua B. Casp. Gruberi. 1703. 8. (Catal. de la Bibl. du Roy.)

4144. Pokoy bez pokoiu wystawiony przez X. Waleryana od S. Hieronyma Sch. Piar. w Krakowie w Druk. Mich. Alex. Schedla 1704. fol. *6½ ark.*

Kazanie na Wniebowzięcie N. P. Maryi. *Zob. Noty.*

4145. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Pokoy troiako rozumiany Kazanie. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1717. fol.

4146. Sumnienie niespokoyne abo Sumienny mol Grzesznika nieustannie dręczący. Łacinskim językiem opisany przez Pawła Zehentnera S. J. Kapłana i Teologa, na polski język przetłumaczony przez tegoż Zakonu Kapłana a nakładem JW. Maryanny z Czarnkowskich Krasinski do Druku podany. r. 1744. we Lwowie. 8. *628 str. i arkusz na przodzie.*

Na odwrocie herby Pierścień y Nałęcz sztychowany przez Filipowicza. Przypis. tejże Krasinskiey.

4147. Benedictus Sokolnicki Reformat Prow. Wiel. Pol. Tractatus Theologicus de conscientia recta in obscuris. Posnaniae typ. Academ. 1748. 8.

Przypis. Jozef. Tadeusz. Kierskiemu Biskup. Poznań. (Jan. Lex. I. 157. 189). Dzieło w tym roku w Poznaniu drukowane Sokolnickiego, wymienione w Katalogu Bibl. Piar. Warszaw. r. 1822 z takim tytułem: Libertas conscientiae seu tractatus de conscientia.

4148. Mathias Fryczkiewicz. Studium pulchritudinis internae et externae. Cracoviae typis Acad. 1760. 8. (Ju. MS.)

✦

4149. Christophori Varsevicii C. C. de Cognitione sui ipsius Libri tres. His accesserunt alia quaedam, partim antea quoque, partim nunquam alias edita opera; De morte et immortalitate animae: de factis et dictis Jesu meditationes tres; totidemque pro Christi Fide et Petri sede ad Ordines Regni Poloniae Orationes: in Psalmos quos vocant Poenitentiales, et in Jubilum de Nomine Jesu D. Bernardi paraphrasis: et B. Mariae Virginis Encomium. Adiecta postremo est contra Nicolaum Regium Germanum, qui in eas orationes scripserat, eiusdem Apologia: et pro avita religione retinenda ad Henricum Poloniae Regem Oratio. Omnia subiiciuntur iudicio et auctoritati Ecclesiae Orthodoxae. Cracoviae in Offic. Siebeneycher 1600. fol. *206 kart z jednej strony liczbow. i 3 ark. na przodzie.*

Przypis. autora Papieżowi Klemensowi VIII. datowane w Krakowie r. 1599. — Na odwrocie karty tytułowej list Grzegorza III. do Warszewickiego, w ktorym chwali jego gorliwość o wiarę na sejmie Warszawskim r. 1583 okazaną. — Niesiecki IV. 462. wymienia wydanie tegoż dzieła w Krakowie r. 1599.

4150. Zwierciadło niezawodne, abo Nauka: rozumowi do uznania prawd i woli do sprawowania cnot o poznaniu siebie podana p. X. Pawła Segnerego S. J. z łacińskiego wytłumaczona przez X. Piotra *Radomińskiego* S. J. w Kaliszu 1778. 8. (Kat. Pilch.)

4151. Człowiek wnętrzny czyli nauka o namiętnościach człowieka każdemu pożyteczna przez iednego Kapłana Dyecezyi Wileń. zebrana

y do druku podana. w Wilnie w Typ. Sch. Piar. R. 1778 12. *53 str. Przydatku 7 kart nieliczbów.*

4152. An homo plus potest boni facere quam facit: et plus mali omittere quam omittit Publice ventilandum proponit Paulus Lazarowicz Gnatowski. Franequerae 1637. 4. *2 ark.*

Dysputa teologiczna miana pod przewodnictwem Jana Makowskiego S. T. D. (L. S.)

---

b) Sprawy ludzkie. Cnoty i przywary. Walka z namiętnościami.

4153. Tractatus theologicus de actibus humanis duas potissimas disputationes de Voluntario et Libero complectens. authore R. P. Adriano Miaskowski S. J. A. D. 1742. fol. *515 i 182 str., oprócz 2 kart na przodzie.*

Adrjan Miaskowski umarł r. 1737. (Jan. Pol. I. 116.)

4154. Adalbertus Joachimus Foltanski. Conclusiones de actibus humanis voluntario et involuntario, de conscientia ac legibus. Crac. typ. Univ. Coll. Mai. 1772. 4. (L. S.)

✦

4155. a) De Malo malique causis et remediis R. P. Adalberti Tylkowski S. J. olim Romae ad S. Petrum Poenitentiarii Apostol. nunc Alumnatus Pontif. Viln. Regentis. Olivae sumpt. Monast. A. 1675. 24. *332 str. i 73 kartek.*

Przypis. Tomaszowi Ujejskiemu Biskup. Kijow.

b) — — Francofurti 1720. 12. (Cat. libr. Theol. Cathol. Norimb. 1731.)

4156. Andreae Wissowatii Stimuli virtutum, Fraena peccatorum, ut et alia eiusdem generis opuscula posthuma. Amstelodami apud Henric. Janssenium 1682. 12. *195 str.*

4157. Kazanie X. Gwillelma Kalinskiego Congr. Miss. o zepsuciu kraiowych obyczaiow miane w Wilnie w dzień S. Ignacego Wyznawcy w Kościele Seminaryskim tegoż Swiętego. w Wilnie w Druk. Akad. R. 1776. 8.

✦

4158. a) Ricerstwo Chrzesciańske, a żywot Duchowny. To iest. Nauka Prawdziwa Chrześciańska, iako mamy z nieprzyiacelmi naszemi głownemi (z czartem, swiatem y ciałem naszym) ustawicznie walczyć a Duchownie (aż do smieci (*sic*)) żyć. — Pracą i nakładem Jana Secluciana wydane, a przez *Wociecha z nowego miasta* z książek Erazmusa Rotrodama nowo przełożone. Drukowano w Krolewcu Pruskim, u Jana Daubmana, 1558. 4. fol. *CLII. i 7 kart na przodzie nieliczb. Druk gocki.*

Dzieło jedno z najrzadszych. (L. S.) *Zob. Noty.*

b) — — w Wilnie 1585. (Bibl. Szczors. — L. S.)

4159. Juliusza Faciego S. J. O umartwieniu nieporządnych passyi y skłonnościach przetłumaczone z łacińskiego na polskie przez Piotra *Skargę* S. J. w Krakowie 1604. 8.

4160. Wieleb. O. Jakuba Alwarez de Paz Theol S. J. z Toletu, a Pisma S. w Krolestwie Peruanskim Professora. O wykorzenieniu złego, y o pomnożeniu dobrego Ksiąg pięcioro; albo Nauk duchownych Tom Wtory. (z łacińskiego) w Poznaniu, 1618, 4. *590 str.*

Tłómaczem jest X. Wojciech *Pakost.* (L. S.)

4161. Aloysii Drews, Ordinis Cisterciensis, Armamentarium in-

struct., in quo Panoplia seu perfecta Militis Christiani armatura reconditur: accedit eiusdem pium foedus cum Deo. Typis Monasterii Olivensis, Christ. Roch. 1677. 12.

(Catal. des livres de la Biblioth. du Roi.—Cat. Janss. 1689.)

4162. Praesidium facile adversus omne peccatum et stimulus ad omnem virtutem. Posnaniae 1694. 18.

(Cat. Janss. 1699.)

4163. Rycerstwo Chrześciańskie, to iest iako się ma człowiek bronić swoim ustawicznym nieprzyiacielom, których tu dosyć ma, y iakoby ie mógł zwyciężyć. Księgi I—III. 4. *druk gocki.*

Exemplarz bez tytułu.—W obmowie do czytelnika podpis autora: Walenty Kownacki.—Niesiecki z familij tej imieniem takiém żadnego nie wymienia. Por. N. 4158.

4164. Laurentis Bartilius. Praxes extirpandorum vitiorum.

4165. Vitiorum et virtutum cognitio atque ut illorum curandorum remedium ita harum comparandarum ars—An. 1763. Vilnae typis Acad. S. J. 12. *409 str. i 3 kart na przodzie.*

c) Doskonałość chrześciańska.

4166. Oratio de vitae puritate, in proximis supplicationibus Academicis quatuor Temporum S. Luciae, pro Sereniss. Regis et totius Regni Poloniae prosperitate; et in DD. Fundatorum Acad. pia commemoratione, anno Salutis XXVI supra M.DC. xvj Cal. Januarii, in Aedib. SS. OO. habita, per Ad. Opatovium, S. Theol. Prof., ad S. Annae Decanum. Crac. in Offic. Fr. Caesarii 1627. 4. *11 kart.* (L. S.)

4167. a) Casp. Drużbicki S. J. Lapis Lydius boni spiritus, sive considerationes de soliditate verae virtutis Monachii. 1707. 12. (L. S.)

b) Gasp. Drużbicki S. J. Considerationes de soliditate verae virtutis Ingolstadii 1732. 4. (L. S.)

4168. O cwiczeniu w chrześcianskiey doskonałosci, dla troiakiego stanu ludzi poczynaiących, postępuiących y doskonałych Ksiąg pięcioro. Z pisma bożego i z oycow swiętych przez W. O. Bernardyna Rossignoliusza Ulmetana Soc. J. Theol. zebranych. Do ktorych przydane są dwie księgi o sprawach cnot Boskich y moralnych od tegosz autora uczynione. Z łacińskiego w ięzyk polski na zbawienny pozitek wszytkim Chrzescyanskiey doskonałosci pragnącym pilnie y wiernie przełożone. w Poznaniu, w Druk. Jana Wolraba, 1612. fol. *498 i 166 str. i 4 karty na przodzie.*

W Dedykacji do Anny z Temberku Xiężnej Ostrowskiej, Wojew. Woł., tłómacz podpisał się w ten sposob: X. *Woycieck* niegodny Kapłan Klasztoru Chełmińskiego. (L. S.)

Przydane tu jest: O sprawach cnoty z pisma Bożego i Oycow Świętych. Ksiąg dwie. Pierwsza po generalnych, rozprawności pilnych i usilnych własnościach, (?) o Boskich cnotach nauki podaie. Druga o sprawach do cnot należących nauki podaie. (Ju. MS.)

4169. a) De Perfectione Georgii Tyszkiewicz Soc. Jesu, S. Theol. Doctoris. Cracoviae in Offic. Andr. Petr. An. 1624. 8. *427 str. i 15 kart na przodzie.*

Przypis. Jerzego Tyszkiewicza Mutiusowi Vitellesco Generałowi Tow Jezus.

b) Coloniae 1626. 12. (Nies.) *Zob. Noty.*

4170. Disciplina virtutum et perfectionis. Cracoviae, Cezary. 1637. (Ju. MS.)

4171. Nicolaus Lanciciensis De indiciis et gradibus Profectus in virtutibus opusculum. Antverpiae apud Joannem Meursium 1641. 8.

282 str. i 52 nieliczb. Zob. Noty. (Ban. H. Dr. Kr. P. III. 171.)

4172. Summa perfectionis christianae scripta a Joanne ROSCHERO S. J. — De novo recusum Brunsbergae typis H. Schultz 1664. 12.

4173. Gaspar DRUŻBICKI. Droga doskonałości Chrześciańskiey na trzy części rozłożona. w Kaliszu 1665. 8. (Nies.)

4174. Tractatus de brevissima ad perfectionem via — auctore R. P. Gasparo DRUŻBICKI S. J. Calissii typis Coll. S. J. A. D. 1682. 12. *200 str.*

4175. Eine Christliche Predigt von der L ebe fur treflichkeit — in der Christlichen Gemeine zu S. Catharina gehalten — von Friedrich Christian BÜCHERN Predigern der Altstädschen Pfarr-Kirchen in Dantzig. Dantzig druckts und verlegts Simon Reiniger 1702. 8.

4176. NIERENBERG. Prawdy duchowne o doskonałości Chrześciańskiey. w Warszawie. 8. (Cat. Janss. 1706.)

4177. Droga do nabycia doskonałości. we Lwowie 1751. 12. (Kat. Piar. War. 1822. p. 100.)

4178. Stefan TRZECIAK. List zawieraiący naukę dążenia do doskonałości Chrześciańskiey z francuzkiego. w Wilnie w Dr. Sch. P. 1774. 12. (Sienk. Dod. do Bent.)

4179. Kazania X. Dominika ŁAPIŃSKIEGO S. T. D. Karm. d. reg. 1. o Udoskonaleniu Rozumu i ukształceniu serca człowieka Chrześcijańskiego; miane w Kośc. Akad. S. Jana w wieczor niedzieli zapustney czasu 40. godzin. nabożeńst. 1808. 8. *36 str.*

d) Przepisy życia chrześciańskiego. Przykłady.

4180. Dissertatio inauguralis moralis-theologica de nexu inter morum praecepta et veritates positivas Christianae Religionis quam etc. submittit Stanislaus PARCZEWSKI ex Alba Rossia Theol. Magister Semin. Gen.—alumnus. A. M.DCCCXXV. Vilnae typis Jos. Zawadzki. 8.

4181. a) Hermannus SCHOTENNIUS Vita honesta etc. Cui n. ad. inst. Chr. hom. per Adrianum *Barlandum* Aphorismis digestam. Omnia multo quam antehac emendatiora. Gracchoviae ex Officina Matthiae Scharffenberg. Anno M. D XLI. 8. *48 kart nieliczb.*

Dedykacja datowana: Coloniae ex aedibus meis Pridie Idus Aprilis M.D.XXVII. (Bibl. Ossol.—L. S.)

b) Vita honesta sive virtutis: O cnocie abo Zywocie Człovviekovvi przystoynym. Quomodo quisque vivere debeat omni tempore et quolibet loco, erga Deum et homines. Cicero Parad. 2. Niewiedzą ludzie, niewiedzą, co za moc w sobie ma Cnota. Imię Cnoty w uściech maią, a coby ona w człowicku robiła nie wiedzą. *b. m. i r.* 8. *89 kart nieliczb.*

Z jedney strony text łaciń., typis italicis, z drugiej polski przekład, druk gocki. Tytuł jest ozdobami drukarskiemi otoczony; między niemi w górze smok skrzydlaty wijący się wkoło drzewa, z napisem: *Salus vitae*. Jest to ten sam znak, który Bentkowski T. II. p. 633. mylnie za znak cudzoziemskiej drukarni uważa. Sobolewski z druku wnosi, że u Sternackiego jeszcze w Krakowie było to dziełko drukowane. Może też, dodaje on, i w Rakowie, coby było dostateczną przyczyną jego rzadkości.— Polszczyzna w przekładzie wyborna; domyślać się należy, że to jest Klonowicza robota; ale to tylko domysł ztąd pochodzący, iż Klonowicz podobnej treści pisma przekładał, i inne swoje u Sternackiego drukował. (L. S.)

c) Vita honesta, sive virtutis quomodo quisque vivere debeat, omni ętate, omni tempore, et quolibet loco erga Deum et homines. Authore Hermanno SCHOTTENNIO Hesso. Cui novissime adjecimus Institu-

tionem Christiani hominis: per Adrianum Berlandum Aphorismis digestam. Omnia multo quam antehac emendatiora atque diligentius excusso (*sic*). Craccoviae apud Hieronymum Scharffenberg. Anno M.D.XLIX. 8. *44 kart nieliczb.* (L. S.)

d) — — Cracoviae Hier. Scharffenberg. 1555. 8. (Kat. Ju.)

e) — — *tam.* typ Sebast. Sternacii. 1603. 8. (l. c.)

4182. Pamiętne życia chrześciańskiego w ktorym to wszystko znaydziesz co czynić ma człowiek chrześciański począwszy od nawrócenia aż do doskonałości — teraz z włoskiego na język polski przełożone przez Ks. Woyciecha *Euporyna* z Węgrowca S. Pisma Dok. w Poznaniu w Druk. Jana Wolraba. R. P. 1585. 8. *618 str.* (Chł.)

4183. Szymon Wysocki S. J. Excytarz duszny albo Przestrogi chrześciańskie dla życia w każdym stanie kromia obłądzenia bardzo potrzebne. w Krakowie w Druk. Mikoł. Loba. 1608. 8. *355 str.* *Zob. Noty.* (Ju. MS.—Sienk. Dod. do Bent.)

4184. Joan. Bonae Ord. Cisterc. Principia et documenta vitae christianae. Varsaviae 1677. 18. (Cat. Janss. 1679.)

4185. Michael. Rychalski, Fortuna domestica seu industriae christianae beate vivendi. 1683. 12. (Cat. Janss. 1699.)

4186. Michaelis Rychalski, Mundus Sanctus sive nova industria ex variis rebus et occasionibus proposita. Posnaniae 1687. 8. (Cat. Janss. 1699.)

4187 a) Abrys doczesney szczęśliwości między cieniami ludzkiego nieukontentowania na widok wystawiony dla pożytku duchownego Diecezyey Łuckiey y Brzeskiey przez X. Stanisława Witwickiego Biskupa tamecznego w Roku 1685. w Warszawie u Karola Ferdynanda Schreybera. 8. *238 str. i 4 karty na przodzie.*

Dedykacja Królewicowi Polskiemu (nie wyrażając jakiemu). (L. S.)

b) Abrys doczesney szczęśliwości między cieniami ludzkiego nieukontentowania na widok wystawiony — przez JW. JX. Stanisława Witwickiego Biskupa Łuckiego y Brzeskiego naprzod w Warszawie r. 1685, a teraz powtórnie w Wilnie — w r. 1748 — wydany. w Druk. Akad. S. J. 8. *238 str. i arkusz na przodzie.*

Dedykacja do Tadeusza i Izabelli z Radziwiłłów Ogińskich Kasztellanów Trockich, od Drukarni Wileń.

c) Obraz prawdziwego Chrześcianina w obowiązku nie tylko w powszechności ale i w szczególności każdemu stanowi należących; niegdy przez JW. JmcX. Stan. Witwickiego Bisk. Łuck. i Brzez. wyrażony — w Krakowie 1751. w Druk. Mich. Joz. Ant. Dyaszewskiego. 8. *333 str.* (Chł.)

d) — — w Wilnie w Dr. XX. Franciszkanow 1754. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

e) Stanisława Witwickiego Biskupa Łuckiego i Brzesk. o Szczęśliwości doczesney pisma. W roku 1685 pod tytulem *abrys Szczęśliwości doczesney wydane*, a teraz prócz odmiany w tytule wiernie przedrukowane. w Warszawie, w Druk. Nadw. J. K. M. 1779. 8. *237 str.*

4188. Grammatica alias Literatura eiusque Constructiones ad Dogmata Christiano - Politico - Moralia revocatae in gratiam Studiosae ac Diaecesanae Juventutis per Nos Stanislaum in Magna Witwica Witwicki Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopum Luceoriensem et Brestensem. An. D. MDCLXXXVII in lucem edita. Varsaviae typis Caroli Ferdin. Schreiber S. R. M. Typogr. 8. *322 str. i 2 kart na przodzie.*

Dedyk. Alexandrowi Benedyktowi Stanisławowi, i Konstantemu Filipowi Władysławowi synom Króla Jana III. *Zob. Noty.*

4189. Zbiór Powinności Chrześciańskiey świeckiego i duchownego stanu przez X. Stanisława Witwickiego Biskupa Łuck. i Brzesk. w Wilnie 1757. 8. *Zob. Noty.*

4190. Rozkaz Chrystusow Czyń dobrze a strzeż się złego wytłumaczony.— JW. P. Annie z Ossolińskich Szaniawskiey Podstoliny Koron.— od — X. M. H. (Michał Hacki) K. K. ofiarowany. R. P. 1730. — w Warszawie w Druk. Coll. Schol. Piar. 4. *204 str. i 3 kart na przodzie.*

4191. Forma et norma sobrie, juste, pie ac christiane vivendi, licet a Paganis conscripta, et ex eis collecta, Christianis tamen Catholicisque perutilis et per singulas anni dies distributa— Celsissimo—Josepho Sanguszko Capitaneo Cremenecensi — oblata. A. D. 1749. Lublini typis Coll. S. J. 8.

4192. Prawa boskie, ludziom każdego stanu y kondycyi nieprzestępne albo kazania o dziesięciu przykazaniach boskich przez X. Antoniego Choynackiego Schol. Piar. w Krakowie w Druk. M. J. A. Dyaszewskiego 1752. 4. *225 str.* (L. S.)

4193. Przestrogi chrześciańskie dla każdego ludzi stanu pożyteczne niegdyś przez Dokt. Franciszka de Avila po hiszpańsku napisane powtórnie po polsku przedrukowane R. 1752. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 8. *283 str., 5 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Zofii z Krasińskich Lubomirskiej Wojewodz. Lubel.

4194. Instrukcya względem pryncypalnieyszych punktów Religii, obyczaiow i przystoynego rządzenia się na świecie z Pisma S. wyięta od Oyca corce swoiey dana, przez X. Woyciecha Kłosowicza, Kanonika Warszawskiego i t. d. w Supraślu r. 1758. 4. *290 str.* (L. S.)

4195. Religia cnota i doskonałość chrześciańska przez X. S. Ubermanowicza. Tom I. w Kaliszu 1760. 8. (Kat. Friedl.)

4196. Człowiek chrześciański w swoim prawie i powinności wyuczony od X. Pawła Segnerego S. J. w polskim ięzyku w Warszawie 1761. 4. (Kat. Pilch.)

4197. Преподобнаго Ефрема Сирина разныя поучительныя слова монашескому и мірскому состоянію. Переводъ съ греческаго. Вильна 1764. 4 (Sopik. I. 96.)

4198. Przestrogi y Uwagi nad obowiązkami każdego Stanu pobudzaiące Chrześcian do zadosyć czynienia powołaniu ich, Dzieło pożyteczne wszystkim którzy żyć pragną duchem prawdziwey y gruntowney pobożności. Wydane nayprzod w francuzkim języku, z francuzkiego na włoski, a teraz z włoskiego na polski język przetłomaczone, przez iednego Zakonnika Scholarum Piarum. Książka pierwsza. w Warszawie (u Piarów) 1768. 8. *691 str. i 2 karty na przodzie.* Książka druga *714 str.* (L. S.)

4199. Chrześcianin poczciwy człowiek albo przymierze obowiązkow życia chrześciańskiego z obowiązkami życia obywatelskiego przez X. Bellegarde po francuzku napisana a przez iednego Xiędza Schol. Piar. Prowincyi Polskiey — na oyczysty język przełożona. R. 1769. w Warszawie w Druk. Scho. Piar. 8. 2 tomy *411 i 421 str. Obok text francuzki.*

Tłómaczenie Alexego Ożga. (Bentk. Noty Ms.)

4200. Uwagi o uszczęśliwieniu w tym życiu doczesnym po polsku i po franc. w Warsz. 1770. 8. (Kat. Pilch.)

4201. Naprawa rozsądku i obyczaiow Chrześcianina ludziom każdego stanu przez X. B. Rogacyusza. w Warszawie 1776. 8. (Kat. Friedl.)

4202. Religia Chrześciańska dowiedziona przez uczynki przez l'Abbé Houteville, z francuzkiego. w Warszawie w Druk. XX. Missyon. R. MDCCLXXXIII. 8. *464 str., 2 kart na przodzie i regestr.*

4203. Nauki o nabywaniu cnoty w młodości i obraniu stanu życia na pięć części podzielone wydane w Paryżu R. 1748 przez X. Karola

Gobinet Doktora w Teologii Sorbonskiego przetłómaczone dla młodzi polskicy przez X. Martyniana *Nafalskiego* Schol. Piar. potrzecie do druku podane r. 1791. w Warsz. w Druk. Schol. Piar. 8. *457 str., 3 karty na przodzie i regestr.*

4204. Kazanie o zasługiwaniu w młodości na łaskę u Boga i u Ludzi, w Niedzielę I. po Trzech Królach, do Młodzieży edukuiącey się w Konwikcie Warszawskim XX. *Sch. Piar.* miane przez X. Gabryela od Op. ś. Józefa i t. d. w Warszawie r. 1792. 8. *42 str.*

4205. Kazanie o zasadach szczególney każdego człowieka i powszechney narodów szczęśliwości, w cnocie tylko mogących się znaydywać przy zaczęciu Seymu Grodzieńskiego r. 1793 mówione przez X. Jana Nepomucena Kossakowskiego Prałata Katedry Wileńskiey, w Wilnie w Dr. przy Akad. 8. *1½ ark.*

4206. Kazanie o środkach i sposobach, zachęcaiączch do Cnoty, i zrażaiących występki, w celu, i widokach, Duchownych razem, i politycznych, uważonych, w dzień uroczystości S. Stanisława B. K. i M. Korony Polskiey i Nayiaśnieyszego Stanisława Augusta Króla Polsk. i W. X. Lit. Patrona do Nayiaśn. Rzptey Stanów w podwoionym JWW. posłów składzie, na Seym ordynaryiny Warszawski pod Związkiem Konfederacyi Zgromadzonych, w Kościele parafialnym S. Krzyża Warszawskim, przez Ignacego Witoszynskiego, Kaznodz. Król., Kanonika Katedr: Kamienieck. i Koadiutora Warsz. dnia 8 Maia R. P. 1791 mówione za dezwol. Zwierzchn. w Drukarni Nadworney J. K. M. i P. Kommissyi E. N. 4. *36 str.* (B. Horod.)

4207. Chrześcianin Pielgrzym do niebieskiey oyczyzny, czyli iakim być powinien chrześciański człowiek w drodze ninieyszego życia — R. 1803 w Wilnie w Druk. XX. Bazylianow. Części dwie *116 i 209 str.*

Przypis. do Nikodema Puzyny Kanonika Wileń. od autora X. Józefa Legowicza S. T. D. Pleb. Korkożysk., datowane w Wilnie r. 1804.

✦

4208. Stanisław Warszewicki. Zwierzciadło człowieka Chrześciańskiego. w Poznaniu 1598. (Siarcz.)

4209. Herm. Rathmanns. Tugend. Spiegel. Dantzig 1620. 4. (Compen. Priesc. Bibl. p. 216).

4210 a) Wielkie Zwierciadło przykładow i t. d. *jak niżej.* w Krakowie, w Dr. Macieja Andrzeiowczyka 1621. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

b) Wielkié zwierciadło przykładów, więcéy niżli z osmiudziesiąt Pisarzów, pobożnością, nauką i starowiecznoscią przezacnych: także z rozmaitych historyy i traktatów Kościelnych wyięté przez iednego niemianowanégo który żył około roku 1480, potym przez X. *Jana Maiora* S. J. dowodém samych Autorów obiaśnioné: tudzież więcéy niżli dwiema tysiącami przykładów rozmaitych szeroko rozwiedzioné, potym przez X. *Antoniégo Dauroulciusa* S. J. który wielce znamienitą xięgę *Flores exemplorum* (wydal?) szérzéy napisané; a na ostatek przez X. Szymona *Wysockiégo* S. J. na polskié znowu przełożoné, a teráz świéżo po trzeci ráz przez X. Jana *Lesiowskiégo* S. J. z przyczyniéniéem wielu przykładow y poprawą wielu omyłek sporządzoné. w Krakowie w druk. Ant. Wosinskiego 1633. fol. *1467 str.*

(Noty Anon.)

c) Zwierciadło przykładow z rożnych pisarzow, pobożnoscią, nauką i starożytnoscią przezacnych także z rozumnych historyi i traktatow kościelnych wyięte naprzod przez X. Jana *Majora* Soc. Jesu obiaśnione potym przez X. Antoniego *Dauroulciusa* S. J. rozszerzone Tom. I. II. w Kaliszu w Druk. Koll. S. J. R. R. 1690. 4. *492 i 429 str. oprócz 2 kart na przodzie, gdzie przypisanie Kollegium Kali-*

skiego Annie Zamoyskiey. W. Podskarbiney Kor.

4211. Lukrecya Rzymska i Chrześciańska. J. D. S. (Jan Dymitr Solikowski.) *b. m. i r.* 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4212. Portret Damy poczciwey rozsądney i prawdziwie chrześciańskiey przez X. Goussaulta w Krakowie 1779. 8. (Kat. Friedl.)

4213. Cnotliwa Chrześciańska Dama innym świeckim Pannom i Wdowom przymłodszym ku naśladowaniu pokazana i t. d. w Mariampolu R. 1786. 8. *85 str.* (L. S.)

---

f) Obowiązki stanów.

4214 a) Obowiązki Człowieka Chrześcianina y Obywatela na Boskiey Religii prawie przyrodzonym ugruntowane przez X. Józefa Legowicza Plebana Korkozyskiego zebrane y do druku podane R. 1781. w Wilnie w Druk. przy Akad. 8. *80, 64, 67 str., ½ ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Tad. Ogińskiemu Wojewodzie Trock.

b) — — Edycya druga, w Wilnie w Druk. XX. Bazylianow R. 1808. 8. *203 str. i regestr.*

4215. X. Dominik Łapiński. 2. o Powinności dopełnienia obowiązków Człowieka Chrześcianskiego i Obywatela; miane 27 czerw. w Kość. Katedr. Wileń. na Urocz. S. Władysława Króla 1810. 8. *24 str.*

✦

4216. O obowiązkach wzaiemnych rodzicow y dzieci, oraz na czym tychże wychowanie zależy, Kazanie w kościele metropolitalnym Lwowskim — pod czas Jubileuszu r. 1795 od — X. Serafina Załockiego S. Teol. Doktora Prowincyała S. J. XX. Franciszkanow — oraz Gwardyana Konwen. Lwow. w Lwowie 1796 drukiem G. W. Wichmana. 8.

✦

4217. Marcin Czechowicz. Zwierciadło Panienek Christianskich, ku obeyrzeniu się w powinnościach swych Christianskich teraz nanowo urobione. w Rakowie w druk. Theofila Adamowicza. Roku od narodzenia Syna Bożego 1582. 4. *109 kart.*

Dedyk. Marcina Czechowicza Zofii i Zuzannie Łasociankom Podczaszakom Ziemi Lubelskiej. *Zob. Noty.*

4218. Kazanie abo Kolenda ktorą w Warszawie w kościele S. Jana Stanowi Panieńskiemu, Senatorskiemu X. Walenty Groza Fabricius Theolog S. J. Kaznodzieia J. K. M. w dzień Trzech Krolow dał R. 1622 drugi raz przedrukowane w Krakowie. Drukarni Łuk. Kupisza. R. P. 1648. 4.

4219. Palma Panieńska albo Rozprawa o stanie Dziewiczym. (*bez tytułu, od karty 1 aż do 350*). (Ju. MS.)

4220. Szymon Wysocki S. J. O Stanie Panieńskim. (Siarcz.)

4221. Ray Panieński w ktorym się rozkwitaią zbawienne kwiaty, to iest cnoty święte, istotnie należące do zachowania całości czystości Panieńskiey. w Krakowie 1682. 12.

Autor bezimienny Ignacy Tłuczyński. S.J. (Nies.)

✦

4222. Nauka iako Stan Wdowi przystoynie i chwalebnie może bydź prowadzony. Każdey personie, nabycia prawdziwego Nabożeństwa pragnący, bardzo potrzebna i pożyteczna — Z rozlicznych Ksiąg Wielebnego X. Julinsza Androcego So-

cietatis Jesu wyięta, a teraz z Włoskiego na Polskie przez iednego Kapłana tegoż Zakonu iest przełożona w Kaliszu, w Drukarni Woyciecha Gedeliusza Roku Pańskiego 1606. 8.

Przypis. tłómacza Szymona *Wysockiego* Elżbiecie Sieniawskiey. *Zob. Noty.* (Ju. Rp.)

4223. Praevisiones senectutis per tres partes distributae in quibus rarae ac pernecessariae veritates cum omnibus Christi fidelibus— qua theorice qua practice proponuntur. Labore ac industria R. P. Gasparis Drużbicki S.J. Theologi. An. 1673. 8. Editio posthuma. Ex typogr. Coll. Caliss. S. J. 8. *203 str. 4 karty na przodzie i regestr.*

Przypis. Bonawenturze Madalińskiemu Episcopo Melonensi, Coadiutori Episcopatus Płocensis.

✦

4224. Kazanie w Kaplicy Collegii Nobilium Jchmć XX. Piarow, do Kawalerow tam edukuiących się w Warszawie w Niedzielę pierwszą po trzech Krolach Roku 1775 miane przez Jmci X. Michała Karpowicza. w Warszawie w Druk. XX. Schol. Piar. 8. (L. S.)

4225. Nauka o Religii i obyczaynośći w czterech kazaniach dana JJPP. Kadetom w Kaplicy Korpusu R. 1787. przez X. Gabriela od Opieki S. Jozefa Karmelitę Bosego Kaznodzieię J. K. Mci Ordynaryusza w Kościele Warszaw. XX. Karmelitów R. 1790. w Warszawie u P. Dufour. 8. *108 str. i oddzielnie 23 str.: Mowy* przed uroczystym obrządkiem obleczenia kadetów w mundur korpusowy miany tegoż roku. (L. S.)

Dedykacja do Xcia Adama Czartoryskiego Gen. Z. P. i t. d.

4226. Nauki dla młodzi iak maią urządzać swe życie przez X. Michała Ign. Wicherta. Część I. II. w Łowiczu. 1792. 8.

(Kat. Piar. Wąr. 1822 p. 89).

4227. Kazania krótkie do wieku i obyczaiów edukuiącey się młodzi przystosowane przez X. Winc. Jakubowskiego. w Warszawie 1808. 8.

(Kat Piar. War. 1822. p. 72).

✦ ✦

4228. Joan. Wereszczyński. Reguła, to iest nauka albo postępek dobrego życia Króla każdego Chrześciańskiego. w Krakowie w Druk, Andrz. Piotrkowczyka 1587. 4. *157 str.* (Osiń. O życiu P. Skargi. p. 85).

4229. Regula id est: Institutio, seu Cursus vitae cuiusque Regis Christiani. Scripta polonice per Rvnd. in Chr. Patrem, D. Josephum Wereszczyński divina ordinatione Abbatem Sieciechovien. Latine reddita a Sebastiano Sulmircensi *Acerno*, Lublini causarum Judaicarum Judice. Cracoviae in officina Andreae Petricovii. 1588. 4. *Zob. Noty.* (Janoc. I. 4.)

4230. Epistola Caroli Cardinalis Boromei ad Andream Cardinalem Battoreum, De instituenda vitae ratione Principi Ecclesiastico convenienti. Romae. Ex Typog. Barthol. Bonfadini. In via peregrini M.D.XC. 4. *1 ark.*

Jest tu i odpowiedź Kardynała Batorego.

(L. S.)

4231. De Officio Principis Christiani Libri tres auctore Roberto Bellarmino S. R. E. Card. e S. J. ad Sereniss. Principem Wladislaum Sigismundi III. Pol. et Suec. Regis filium— Coloniae sumpt. B. Gualteri A. M.DC.XIX. 12. *620 str. i 8 kart na przodzie.*

Od str. 595 do końca jest życie S. Kazimierza przez Jerzego Święcickiego (Gregorius Suueciski) Kanon. Katedr. Wileń.

4232. Polityka Boża — Rządy Chrystusowe przez Franciszka Quevedo Villegas Kawalera z Zakonu S. Jakuba Pana na Dzierżawie nazwaney de la Torre de Juan Abad przypisana P. Gasparowi z Gurmanu Hrabi Xiążęciu Wiel. Kanclerzowi Panu moiemu. z Hiszpańskiego na polski ięzyk przełożona 1633. *Zob. Noty.* (Ju. Rp.)

4233. Bonawentura Czarliński. Wizerunek Xiążęcia Katolickiego, Kazanie 1637. 4. (Kat. Ju.)

4234. Swentosl. Sigism. Niwicki, Regula vitae sacro-politica. Dantisci 1687. 8. (Cat. Janss. 1688).

4235. Kazania o powinności uszanowania Króla przez X. Zacharyaszewicza S. J. 2. przeciwko Królobóystwu. 3. przeciwko złym przysięgom przez X. Lachowskiego S. J. 4. na wotywie dziękczynienia P. Bogu za zachowanie Króla przez X. Piramowicza S. J. w Warsz. 1772. 8. (Kat. Pilch.)

4236. Kazanie o Zwierzchności JW. JXiędzu Franciszkowi Kandydowi Hrabi na Tenczynie Ossolińskiemu Biskupowi Kijowskiemu i Czernichowskiemu Prezydentowi Kapituły Prowincyalney w Niedzielę ośmnastą po świątkach na Kapitule Prowincyalney Xięży Franciszkanów miane w Konwencie Wareckim przez X. Jana Kaluszewskiego Franciszkana dnia 25 wrzesnia 1774. 8. *IV i 38 str.*

4237. Jan Kanty Toriani. Kazanie o długim wszelkiey zwierzchności trwaniu. w Krakowie. w Dr. Akad. 1778. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

4238. Kazanie o obowiązkach ku Królowi na niedzielę XXII. po świątkach dnia 16 Pazdziernika roku 1785 miane. 8.

4239. Kazanie o obowiązkach ku Cesarzowi na niedzielę 22 po świątkach dnia 7 listopada roku 1826 miane przez X. Justyna Korwin Sakowicza Altarystę w Kościele Altary. w Gubernii Wileńskiey, Powiecie Oszmiańskim, Dobrzyszkach. Wilno w Druk. Dyecez. u XX. Missyonarzow przy Kościele S. Kazimierza. 1828. 8.

✦

4240. X. Franciszek Borowski. O wzaiemnych obowiązkach panow i pospólstwa Kazanie na uroczystość orderową S. Stanisława w Warszawie w Druk. Kom. Eduk. 1787. 8. *28 str.*

✦

4241. Sewer. Bieliński S. J. Widok godny oka Boskiego, Sędzia sprawiedliwy z ambony reprezentowany. 1733. *b. m.* fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

✦

4242. Liber de bono usu Curiae compendio scriptus per R. P. F. Joannem a Jesu Maria Carmelitam Discalceatum — Romae primum ap. Jac. Mascardum M.DC.XII. deinde Cracoviae ap. Andr. Petricov. A. 1614. recusa (sic). 12.

4243. Kazanie abo Peregrinacya w gore na Reforme obyczaiow Dworskich Przeczystey Panny Mariey w dzień Swięta Nawiedzenia iey w domu Elżbiety. w Krakowie na Piasku przez X. Kaz. Ja. Woysznarowicza J. K. M. Sekr. r. 1647. wystawiona. w Krakowie. w Dr. Fr. Cezarego. 4. *3 ark.* (Chl.)

4244. Kazania dla Panow Wielkiego i sławnego Kaznodziei Królewskiego Jana Massylona, Biskupa Klermontańskiego, przed dworem francuzkim miane a teraz od JO. Xcia J. J. K. K. Ł. i W. P. K. na polski ięzyk przełożone i do druku podane. *Tomik szczególny.* w Krak. kosztem i druk. Ignacego Grebla. 1788. 8. *248. str.*

Jest tu kazań 11. pod ostatniem napis: koniec Tomu dziesiątego. (L. S.)

---

f) Cnoty pojedyńcze.

4245. Marianus Costenus. Typus verae religionis seu Tractatus Speculativus et Moralis de Virtute religionis et irreligiositate. Posnaniae in Officina Alb. Reguli 1643. 4.

Przypis. Kapitule Warszawskiej. (Ju. Ms.)

4246. Woyciech Tyminicki S. J. Fundament Capitolium sprawiedliwości Bojaźń Boża. Kazanie. w Kaliszu w Dr. S. J. 1713. fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4247. Cnota ufności w Bogu iemu naymilsza ludziom każdego stanu, tak do osiągnienia zbawenia iak do zniesienia którychżekolwiek nayprzykrzeyszych dolegliwości i do otrzymania gruntownéy w życiu chrześciańskim szczęśliwości naypotrzebnieysza od W. X. Mikołaia du Sault zakonu towarzystwa Jezusowego w R. P. 1596 opisana a teraz na polski ięzyk przez Anielę *Oziemblowską* Sędziankę Ziemską Brzesko-Litewską przełożona. w Kaliszu w drukarni J. K. Mci i Rzplity in Collegio Soc. Jesu R. P. 1770. 8. *1189 str.* (B.)

✦

4248. Franciscus Staczewic. Theol. Aud. in Coll. Posn. S. J. Meum et tuum à Theologia in jus vocatum. Posn. in Off. Alberti Reguli. 1636. (Sienk. Dod. do Bent.)

4249. Assertiones theologicae de Jure et Justitia nec non de Prudentia aliisque virtutibus moralibus ex ipsa earum natura desumptae — a Jacobo Jaskmanicki S. Theol. Auditore in Cardinalitio Hosiano Collegio Soc. Jesu Anno MDCLXIV. Brunsbergae typis Henr. Schultz. fol. *12 ark. pięknym petitem drukowanych.*

Przypis. Wojciech. Zygmunt. a Brzeziny Brzeziński. (L. S.)

4250. Praelectiones theologicae de iure et iustitia P. Thomae Młodzianowski etc. Leopoli typis Coll. S. J. A. D. M.DC.LXVII. fol. *66 str. i regestr.*

4251. Diva Aequitatis bilanx ad scholasticam examinata Stateram seu Conclusiones Theologicae de Jure et Justitia, quas publice defendendas suscipit Rel. Fr. Raphael Michalski Ord. S. Pauli Primi Eremitae. Crac. in Offic. Schedeliana. fol. 1672. fol. *2½ ark.* (L. S.)

4252. Ill. et Rnd. D. D. Stanislao Swięcicki Episcopo Chelmensi Fundatori S. Theologiae nec non Perill. Rnd. D. Nicolao Stanislaò Swięcicki Abbati Tremesnensi etc. dedicat Praefationem de Jure et Justitia in Introductione S. Theologiae habitam Theologica Facultas Collegii Varsav. S. J. Anno 1680. Varsaviae excudebat Car. Ferd. Schreiber A. D. 1680. 4. *Na końcu wyrażono:* Tractatus Theologicus de Jure et Justitia habita (sic) in Auditorio Theol. Coll. Varsav. S. J. a R. P. Andrea Wyrwicz S. J. *1 ark.*

4253. Seweryn Bieliński. S. J. Sprawiedliwość można i mężna Kazanie. Typ. Coll. Caliss. S. J. 1729. fol. (L. S.)

4254. Antoni od Niepok. Poczęc. N. P. M. Krzywda na pierwszym oku i czele sprawiedliwości położona Kazanie. w Warszawie. w Dr. Sch. Piar. 1731. fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4255. Astraea Thomistica in Zodiaco coeli Poloni — Ill. ac Excell. D. D. Francisco Bieliński Palatinidae Culmensi etc. etc. scholastico-dogmaticis de Jure et Justitia thesibus publicae luci propositis — dedicata A. D. 1752. Lublini typis Coll. S. J. fol.

Przpis. Bielińskim u którego podpis: F. Joan. Stobiecki in Conventu Lublin. O. P. S. Th. Professor Primarius.

4256. Conclusiones Theologicae ex Tractatibus de Legibus, jure et iustitia, spe et charitate. Propugnandae in Aed. Stradomiensibus Congreg. Missionis. A. 1752. Cracoviae typ. M. J. A. Dyaszewski. 4. *1 ark.* (L.S.)

✦

4257. Jałmużna Chrześcińska albo tradycya kościelna o miłosierdziu przeciwko ubogim przez Woyciecha Grabieckiego Dominikana. w Warszawie w Dr. Wdowy i Dziedziców Piotra Elerta. 1653. 8.

(Ban. H. D. K. P. II. 181).

4258. Adam. Gdacius. Dyskurs

o dobrych uczynkach. Drukował Gotfryd Güncel. 1687. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4259. M. Samuel Hentschel. Das gedeyliche Reichthum durch christliche Allmosen und milde Stiftungen. Lissa. 1697. 12.
(Acta Hist. Eccl. A. 1742. p. 196).

4260. Cnota miłosierdzia pobudkami serc chrześciańskich zalecona. w Poznaniu. 1741. 8. (Kat. Friedl.)

4261. a) Sposob ćwiczenia się w iałmużnie wzięty z Pisma S. i Oycow SS. przez Mikolaja Komarowskiego we Lwowie. w Druk. Coll. S. J. 1753.
Por. Jan. Lex. II. 182.

b) Mikołay Komorowski Łowczyc Pruski. Sposob ćwiczenia się w iałmužnie z francus. we Lwowie w Dr. Brackiey S. Troycy. 1763. 8.
(L. S.)

4262. Kazanie o Jałmużnie wyięte z Kazań pewnego Biskupa i Kaznodziei francuzkiego przetłumaczone z francuzkiego ięzyka na polski. w Warszawie 1785. Drukiem Mich. Grölla Księgarza Nadworn. J. K. Mci. 8. *55 str.*
(Bibl. Horodec.)

✦

4263. Hieron. Powodowski. Korab zewnętrznego potopu, lub sposób przeciw zbytkom w jedzeniu y piciu. w Krak. w dr. Mik. Scharffenberga. 1578. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4264. Józef Wereszczyński. Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a omierzłym wydmikuflom świata tego. w Krakowie. w Druk. Andrzeia Piotrkowczyka. 1585. 4. *270 str.*
(Osiń. O życiu P. Skar. p. 85).

4265. Ebrietas vivi sepultura *b. m.* 1669. 4.
Po łacinie i po polsku.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4266. Kazanie o zbytkach krajowi naszemu szkodliwych na zaczęciu Seymu Walnego Ordyn. dnia 30 Września r. 1782 w Kollegiacie Warszawskiey przez X. Ignacego Raczyńskiego Kanonika Katedral. Poznańskiego miane. w Warszawie. w Druk. Nadwor. J. K. M. 8. *36 str.*

✦

4267. Recepta z Nieba na choroby dwoiakiego ięzyka, wyięta z S. Ewangeliey, ktorą Kościoł Katolicki czyta na XI Niedzielę po Swiątkach: a teraz na instancyą J. W. P. Jego Mości Pana Kazim. Leona Sapiehy Podkancl. W. X. Ł. do druku podana przez W. X. Michała Ginkiewicza S. Theol. D. Soc. Jesu. w Warszawie w Drukarni Piotra Elerta. 4. $3\frac{1}{2}$ *ark.* (za Króla Władysława IV). (L. S.)
b) — — Vilnae Typ. Acad. S. J. 1646. 4. (L. S.)
c) — — w Warszawie w Druk. P. Elerta. *b. r. Zob. Noty.*
(Sienk. Dod. do Bent.)

4268. Stare błędy swiatowey mądrości przeciw powściągliwości panieńskiey, wdowiey, kapłańskiey i zakonney przez wolnowiercow odnowione a przez X. Flor. Jaroszewicza S. T. Lekt.— z fałszem swoim oczywistym pokazane. 1771. w Lwowie w Druk. SS. Troycy. 4. *227 str.* (Chł.)

4269. Mowa Jmci Xiędza Kalińskiego Professora w Seminarium Wileńskim o prawdziwey y fałszywey chwale miana do JJPP. Kawalerow edukuiących się w Konwikcie Szlacheckim JJXX. Piiarów w dzień S. Jana Kalasantego. w Wilnie w Druk. XX. Schol. Piar. 1777. 8. *49 str.*

4270. Kazania o życiu miękkiem i roskosznem w Piątki Marcowe miane w Kollegiacie Warszawskiéy przez X. Agnela od Ofiarowania N. Maryi P. Karmelitę Bosego Kaznodzieję Ordyn: R. Pańskiego 1785 do druku podane, w Berdyczowie, Fortecy N. M. P. 8. *157 str.*

4271. Predigt über die Eitelkeit. Elbing 1792. 8. *21 str.* (L. S.)

4272. Ueber die Gleichheit der Menschen. Eine Predigt. Elbing 1793. 8. *20 str.* (L. S.)

4273. X. Dominik Łapiński. o Przyiazni Kazanie miane w Kość. WW. PP. Wizytek w Uroczyst. Nawiedz. N. M. P. 1809 r. w Wilnie w Dr. XX. Bazyl. 8. *17 str.*

4274. Józef Antoni Łodziński Franciszkan. Jedność wszystkim stanom kazaniem zalecona. w Kaliszu w Dr. S. J. 1725. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4275. Benedykt Józef Czaykowski. Kazania o prawdziwey miłości Oyczyzny. w Lublinie w Dr. XX. Trynitarzow. 1789. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4276. Kazanie o miłości oyczyzny, w dzień S. Stanisława B. K. M. przez X. Jana Nep. Kossakowskiego. w Wilnie 1789. 8.

C) Pastoralna.

I. *w ogólności.*

4277. Joan. Leopoliensis. De recte curandis ovibus Christi per Parochos. Cracov. apud Viduam Flor. Ungleri 1548.
(Czacki Dysser. o Dziesięc. Warsz. 1802. p. 97 nast.)

4278. Speculum Clericorum ex sacris eloquiis, et orthodoxa antiquitate congestum: Tractatus quatuor seu sermones continens. In quibus clericorum status, dignitas, officia, gradus: vitae institutio et correctio: iura quoque libertates, et praerogativae, clarissime resplendentia, proponuntur. Authore Rev. Hieronymo Povodovio Archipresbytero Cracovien. Cracoviae in Offic. Lazari, Basilius Skalski, A. D. 1604. 8. *288 str. i 4 karty na przodzie.*
Dedykacja do Arcybiskupa Gnieźnień. Jana Tarnowskiego, gdy tu po Karnkowskim na stolicę wstąpił. (Bibl. Ossol. L. S.)

4279. De Officio Curati ad praxim. Praecipue circa repentina et generaliora Liber. Joan. Bapt. Bernardini Possevini Mantuani— Jussu Ill. ac Rev. D. Andreae de Buin Opaliński — Episcopi Posnanien. Posnaniae in Offic. J. Wolrabi. An. 1611. 8. *559 str. i arkusz na przodzie.*

4280. Jacob. Sliwski Cantor Tarnov. Grus spiritualis, seu vigilantia Pastoris. Crac. in Offic. Fr. Caesarii. 1617. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4281. Pastor vigilans sive ars regendi animas, ex epistolis potissimum D. Gregorii M. excerpta— Pastoribus omnib. ecclesiasticis proposita per R. P. Matthaeum Bembum Doctorem Theologum S. J. Cracoviae in Offic. Andr. Petricovii. A. D. 1618. 4. *281 str. 9 kart na przodzie i regestr.*
Przypis. Marcinowi Szyszkowskiemu Biskup. Krakow. datowane z Warszawy r. 1617.

4282 a) Memoriale sciendorum a Clericis Jussu Ill. et Rev. D. Alexandri S. R. E. Cardinalis Ludovisii — editum Bononiae Vilnae M.DC.XXVII. recusum 12. *27 str.*

b) Memoriale sciendorum a clericis primum Bononiae— editum A. D. 1617 deinde Vilnae typis Acad. S. J. A. D. 1690. 12.

4283. a) De recte gerendo Episcopatu Monita domestica a Matthia de Buzenin Pstroconio, primum Praemisliensi, deinde Regni Supremo Cancellario et Episcopo Vladislaviensi, Nepotibus suis Matthiae et Stanislao Fratribus germanis Lubieniis olim data: post ab altero eorum Stanislao designato Episcopo Luceoriensi scripto comprehensa, et ad Matthiam tunc Chelmensem Episcopum directa. — *Ejusdem de ortu, Vita et Morte supradicti* Matthiae Pstroconii. A Martino Starczewski Decano Lanciciensi, Gne-

znensi Varschoviensi Canonico S. R. M. Secretario in lucem edita. Posnaniae, in Offic. Joannis Wolrabi, A. D. 1629. 4.

Monita domestica zajmują 105 str, i dwie karty na przodzie. Dedykacja wydawcy do Macieja Łubienskiego naówczas Biskupa Poznańskiego. — *De ortu vita et morte Matthiae de Buzenin Pstroconski*, z osobnym tytułem w innej drukarni: Varsaviae in Offic. Joannis Rossowski S. R. M. Typographi, A. D. 1630. 84 str. Na początku list przypisny Stanisława Łubieńskiego, naówczas Opata Tynieckiego i Sekr. Król. do Jakóba Zadzika, W. Sekretarza Koronnego. Na końcu kart 9 rejestru do obu dzieł służącego.

b) *Też same pisma, pierwsze:* Crac. Typis Francisci Caesarii 1635. *drugie:* Cracoviae in Offic. Francisci Caesarii A. D. 1641. 4. *227 str. oprócz regestru na końcu, bez przedmów i bez imienia pierwszego wydawcy.* (L. S.)

4284. Prolusio exhortatoria de dignitate et officio Sacerdotali, in Congregatione Decanali Jaslensi habita..... D. Erasmo Kretkowski Can. et Praep. Eccl. Cath. Crac. Cantori Vladisl. Generali totius Diaec. Crac. Officiali: nec non S. P. M. Secret. — a M. Alberto Miernikowic S. Th. Prof. Can. S. Flor. Decano Jaslensi dicata. 4. *2½ ark.* (L. S.)

Kretkowski, któremu to pismo przypisane, umarł r. 1639. (Nies.)

4285. Instrukcya dla Nowicyuszow od Wielcb. Oyca Jana a Jesu Maria Karmelity Bosego napisana a teraz z łacińskiego na polskie przetłumaczona R. P. 1641. w Wilnie w Druk. Oycow Bazylianow Sw. Troyce. 4. *388 str. 2 karty na przodzie i regestr. Druk gocki.*

Przypis. Karmelitanek Bosych Wileń. Annie Sobieskiej Zak. S. Brygity Xieni Klasztoru Grodzień.

4286. Instructio sacerdotum ex SS. Patribus et Ecclesiae doctoribus concinnata auctore R. P. F. Antonio de Molina quam — latinitate donavit R. P. F. Nicolaus Janssenius *Boy* Ord. Praedic. Edita bis in Belgio nunc vero primum Cracoviae in Offic. Andr. Petricovii. A. D. M.DCXLIII. 8. *712 str. 10 kart na przodzie i regestr.*

4287. Manuale Parochorum sive institutiones et praxes tum vitae, tum officii pastoralis — editae Viennae Austriae 1652, Cracoviae vero M.DC.LXX. 12.

Przypis. Kazim. Florjan. Czartoryskiemu Biskup. Władysław. od Tomasza Stanisł. Niemierza Archidyakona Pomor.

4288 a) Memoriale sciendorum a Parochis aliisque sacramenta administrantibus ex manuali Parochorum excerptum — reimpressum Vilnae in Typogr. Acad. S. J. A. D. 1674. 12.

b) Memoriale Sciendorum a Parochis — ex manuali Parochorum excerptum — reimpressum Vilnae in Typogr. Acad. S. J. A. D. 1691. 12.

4289 a) Adalberti Tylkowski S. J. Opusculum bipartitum pro suscipientibus et exercentibus sacros ordines. Olivae 1683. 12.
(Cat. Janss. 1688).

b) Adalber. Tylkowski. Opusculum suscipientibus sacros ordines (necessarium). Constantiae 1725. 8. (Kat. Ju).

4290 a) Obowiązki stanu duchownego. Pierwsza Część, w ktorey się daie nauka powołania do stanu duchownego y obowiązkow w tym stanie będących, tak do chwaly Boskiey, iako y pieczołowania dusz od Boga powierzonych. Przez X. Stanisława Witwickiego z Bożey y Stol. Apost. łaski Biskupa Łuckiego y Brzeskiego, dla duchowieństwa teyże Diaecezyey, z Pisma Bożego, z Ustaw Kościelnych, z Oycow Swiętych zebrana. Roku 1684 dnia 20 wrzesnia. w Warszawie w Drukarni Schol. Piar. 8. *202 str.* Część wtora w ktorey się daie nauka powołania Chrześcianskiego Katolickiego, nie tylko w powszechności obowiązkow chrześciańskich, ale y w szczegolności każdemu stanowi należących, dla owieczek Chrystusowych etc. *tam. i t. r. 381 str.*

Rzeczywiście w drukowaniu dano tylko pozor jakoby to dzieło było wierszem: gdyż ani rymów, ani pewnej liczby syllab w wierszach tych znaleźć nie można; ducha poetyckiego ani śladu. Na przodzie pierwszej części odezwa do Duchowieństwa i Dedykacja do Króla Jana. (L. S.)

Por. Załuski Biblioth. Poetica. p. 92.

b) Stanisław Wiтwicкi Biskup Łucki i Brzeski. Obraz prawdziwego kapłana w obowiązkach stanu duchownego tak do chwały Boskiey iako i pieczołowania dusz od Boga powierzonych należących samemi Pisma S. Ustaw Kościelnych i Oycow SS. kolorami wystawiony. w Krakowie w Drukarni Dyaszewskiego. 1751. 8. (Ju. MS.)

4291 a) Apparatus Sacerdotum ea complectens quae ad notitiam sacerdotii spectant — collectus ex variis — auctoribus. In gratiam auditorum Theologiae in Coll. Posnan. S. J. Posnaniae typis in Coll. S. J. A. D. м.dc.lxxxv. 8. *336, 514, 131 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. autora Bartłomieja Natanaela Wąsowskiego, Rektora Koll. Poznań. Franciszkowi Mielżyńskiemu Archidyak. Poznań.

b — — 1687. 8. (Nies.)

4292. Adalberti Tylkowski S. J. Praxis Parochialis. Varsaviae 1693. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 87).

4293. Laurentii Czepański Augustiniani. Instructio compendiosa ordinandorum pro ordinibus. Varsaviae 1697. 12. (Cat. Jans. 1699(.

4294. In nomine Christi Crucifixi Sententiae Sacrae in quinque opuscula divisae de Symbolo Apostolorum seu de Fide, de aliis virtutibus — in gratiam et commodum Ordinandorum. Authore P. M. F. Ferdinando Онм alias Januszowski Ord. Praedic. — Cracoviae typis N. A. Schedel A. D. мdcxcix. 12. *271 str. i 8 kart na przodzie.*

W Kat. Janss. na rok 1702, wyrażony rok druku 1689.

4295. (Pastor Ecclesiae Bonus: sive *Epitome Thesauri Parochorum*, a Viro Venerabili. Joanne Marangano, Cathedrali Anagniae Canonico, sermone latino publicati.) *po polsku.* w Krak. 1734. 4. *10 ark.*

Tłómacz Józef Michał *Nogawski.* (Jan. Pol. I. 54.

4296. Manuale Parochi seu Methodus compendiosa munus Parochi Apostolicum rite obeundi in commodum praesertim pie ad illud aspirantium concinnata a P. Francisco Hertzig Soc. J. nunc quarto recusa. Calissii Typis Coll. S. J. 1737. 12. *356 str. oprócz regestru.*

Paweł Segner Jezuita jest źródłem, z którego Hertzig czerpał. (L. S.)

4297. Simonis Zakrzewicz Congreg. Missionis. De Cura animarum Liber. Typis Monasterii Suprasliensis Ord. D. Basili M. A. D. 1741. 4. *1 alfabet i 5½ ark.*

Wyszło po śmierci autora. (Jan. Pol. I. 139).

4298. Speculum homini ecclesiastico curatori animarum — propositum — typis Monast. Supraslien. Ord. S. Basilii. A. D. 1741. 4. *228 str., 2 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Jan. Klemen. Branickiemu W. Chorąż. Kor. z podpisem: Religiographus.

4299. a) Institutio Parochi etc. Posnaniae 1745. 4. (Kat. Gr.)

b) Institutio Parochi Liber quo pastor animarum id muneris recens aggressus, docetur et quae officii sui partes sint, et qua via ac ratione eas possit adimplere in lucem datus a Paulo Segneri e Soc. Jesu ex Italico latinum fecit R. P. Maximil. *Rassler.* ex eadem Societ. Augustae Vindelic. et Dilingae nunc vero Posnaniae typis Coll. S. J. A. D. мdccxlvi. 4.

Wydane staraniem Józefa Pawłowskiego Officjała Poznań.

4300. Casp. Drużbicki S. J. Sacerdos considerans et consideratus. Edit. p. Adalbertum *Szaynowski.* Premisl. Typ. Adami Klein. 1755. 8. (L. S.)

4301. J. J. Załuski. Memoriale rythmicum brevi facilique methodo Sacerdotis boni munus compre-

hendens ad usum Dioecesis Kiioviensis Varsaviae 1767. fol. (Kat. Gr.)

4302. O Swiątobliwości y Obowiązkach Kapłanow Xiąg troie, dwie przez Jmść Xiędza *Compainy* Kanonika y Officiała Dieceżyi Tolosańskiey z francuzkiego na włoski język, a z włoskiego na poski od iednego kapłana y Teologa Bazyliana przetłumaczone, trzecia zaś w rzeczy iście do tego stosuiącey się z pism innych pisarzow od tegoż Bazyliana na polski język przewiedziona. Księga I. II. III. w Wilnie w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow Roku 1782. 8.

Ks. I. 268 str. i 6 kart na przodzie; Ks. II. 237 str. i 3 kart na przodzie; Ks. III. 365 str. i 3 kart na przodzie.

4303. Casimirus Boiański. Epitome Sacrae embryologiae sive de officio Sacerdotum et aliorum etc. Calissii 1789. 8. *185 str.*

4304. Obowiązki Osob Stanu Duchownego. Część pierwsza. Wstęp do Kapłaństwa czyli Nauki duchowne dla gotuiących się do święceń, y sposobiących się do Kapłanstwa, Zebrane z Pisma Bożego z dzieł Oyców SS. z wyroków Koncyliów i Papieżów, z zdań sławnych Teologów i Autorów Kościelnych. Przez Xiędza F. H. Sevoa Direktora Seminarium Reneńskiego po francusku napisane, a przez Xiędza P. *Gniewczynskiego* K. S. K. Ł. na polski język przełożone. Tom pierwszy. w Łowiczu, Roku 1793, w Drukarni JO. Xięcia Jmci Prymasa, Arcybiskupa Gnieznienskiego. 8. *585 str. i 8 kart na przodzie, gdzie dedykacja do Michała Poniatowskiego Prymasa, i Przedmowa do czytelnika.* — Tom II. *tamże* 1794. *493 str.* — Tom III. *582 str.* — Tom IV. *przeszło 544 str.*

Przy dwóch pierwszych tomach znajduje się tytuł ogólny: Obowiązki Osob stanu duchownego; dzieło bardzo pożyteczne dla Kapłanów y dla sposobiących się do Kapłaństwa. — Dwa drugie tomy, nie mają żadnych tytułów. — Dzieło to mało znane, możeby i dziś było pożyteczne dla Seminarjów Djecezalnych. (L. S.)

4305. Kapłan sługa Boży y Pasterz dusz czyli list X. Plebana do Xiędza brata swego zamykaiący w krótkim zebraniu obowiązki kapłańskie i pasterza dusz, w Wilnie w Druk. OO. Bazylianow. R. 1793. 8. *278 str. i arkusz na przodzie.*

4306. Wzor Plebanow czyli życie X. Serniu Plebana wieyskiego we Francyi z francuzkiego. w Łowiczu 1799. 8. (Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 124.)

4307. Xiadz Pleban czyli wizerunek dobrego dusz pasterza Ignacego Walentego Heggelin, plebana w Warthauzie z niemieckiego na polski przełożona przez X. Mich. *Korozyńskiego* Dokt. Teol. Examin. Dyecez. niegdyś Plebana Zagórskiego, teraz Dziekana Katedr. Przemyśl. O. Ł. Przydane są uwagi w różnych naukach stosuiących się do duchowieństwa we Lwowie w Druk. Pillera 1821. 8. *22 i 363 str.* (Dzien. Wil. 1821.)

4308. Teologia pasterska podług X. F. Giftschütza przez ś. p. X. Jana Kantego *Chodaniego*, Doktora S. Teol. Kanonika Katedr. Wileń. Prof. Publ. Sw. Teologii Moralney i Pasterskiey, Dziekana Oddziału Nauk Moralnych Politycznych w Cesar. Uniwersyt. Wileń. ułożona, Wilno Józef Zawadzki własnym nakładem 1824. 8. *VIII i 336 str, i 7 str. regestru* (Dzien. Wil. 1824.)

✦

4309. a) Uenerabilis uiri magistri Nicolai de plone decretorum doctoris et capellani episcopi posnaniensis tractatus sacerdotalis perutilis. de administratione sacramentorum, de expositione officii misse. de dicendis horis canonicis. deque censuris ecclesiasticis canonice obseruandis. Impressus Argentine anno domini MCCCCLXXXVII. in die sanctorum Marci et Marcellini. 4. (Janoc. II. 16 nast.)

b) ,Tractatus sacerdotalis' i t. d. *patrz niżej. Na końcu:* Finit trac-

tatus etc. Impressus Argentine p. MartinumFlachAnno dni. M.CCCC.XC ipsa vigilia penthecostes. 4. *Druk gocki.* (L. S.)

c) Tractatus sacerdotalis de sacramentis deque diuinis officiis et eorum administrationibus. *Na końcu:* Finit tractatus perutilis de administratione sacramentorum de expositione officij misse. de dicendis horis canonicis. deque censuris ecclesiasticis canonice observandis. Impressus Argentine p. Martinum Flach Anno dni. M.CCCC.XCIJ. 4. *94 kart. Druk gocki.* (L. S.)

d) — — *tam. u t.* Anno Domini MCCCCXCVI. 4. (Janoc. l. c.)

e) — — *tam. u t.* Anno Domini MCCCCCIII. 4. (Janoc. l. c.)

f) — — Impressus Argentine per Joannem Knoblouch. Anno Domini MCCCCCVIII. 4.

g) — — *Na końcu:* Finit tractatus etc. Impressus Argentine p. Joannem Knoblouch Anno Dni M.CCCCC.XIJ. 4. *Druk gocki.* (L. S.)

h) — — Parisiis Johannes Parvus. 1514. 4. (L. S.)

i) Tractatus Sacerdotalis utilissimus domini Nicolai de Plouc, decretorum doctoris, capellanique ecclesie Posnoniensis: de sacramentis et diuinis officiis.

De expositione Misse.

De dicendis horis canonicis.

De sententia excommunicationis et suspensionis.

De interdicto ecclesiastico.

De irregularitate.

Superadditum est, in fine huius tractatus.

Confessionale beati Thome de Aquino.

Impressum Parisiis, in Sole aureo vici diui Jacobi, per magistrum Bertholdum Rembolt: anno Domini Millesimo quingentesimo decimo sexto, die vero XVII. mensis Decembris. 8 mai. (Janoc. l. c.)

k) Tractatus sacerdotalis de sacramentis deque diuinis officijs et eorum administrationibus. *Na końcu:* Finit tractatus perutilis de administratione sacramentorum: de expositione officij misse: de dicendis horis canonicis: deque censuris ecclesiasticis canonice observandis. Impressus Cracouie in edibus prouidi viri dni Joannis Haller Anno 1519. *4. 94 kart nieliczb. Druk gocki, bujniejszy i piękniejszy od edycji następ. 1529.*

Na tytule ozdoby drukarskie z cyfrą J. Hallera w górze. a we środku herb Łodzia (PiotraTomickiego).—Dedykacja jak w wydaniu r. 1529. (L. S.)

l) — — Parisiis, in edibus Claudii Chenallon, sub Sole aureo, in via ad diuum Jacobum. Anno Do. MCCCCCXXV. Mense Octobri. 8 mai.

m) — — Parisiis, apud Joannem Longis, in aula regia Palatii. Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo octavo: Decima Martii. 8 mai. (Janoc. l. c.)

n) Tractatus de Sacramentis et diuinis officijs; ac eorum administrationibus. (*Rycina wyobraża S. Stanisława*). *Na końcu:* Cracouie per Matthiam Scharffenbergk. Expensis Marci Scharffenbergk Bibliopole Cracoviensis. Anno salutis nostre 1529. 4. *80 kart liczb.*

Na odwrocie tytułu dedykacja do Piotra (Tomickiego) Biskupa Przemyślskiego, Podkanclerza Koronnego, Rudolfa Agrykoli młodszego, datowana z Krakowa 1518.— Wyraża w niej, że nie tylko ci, którzy dzieła piszą i wydają, ale też ci, którzy cudzę od zagłady zachowują i do użycia kościoła podają, godni są zalety. Ztąd bierze pochop do pochwały Biskupa, o dostatek ksiąg dla duchownych i trzody swojej pilnie krzątającego się. (L. S.)

Wydanie to wyżej się już pomieściło pod N. 3854 pod traktatami o Sakramentach, właściwiej jednak tu należy.

o) Parisiis ex officina Francisci Regnault, sub intersignio Elephanti, via ad diuum Jacobum. 1540. 8 mai.

p) Tractatus Sacerdotalis, D. Nicolao de Plouc, doctore decretorum, autore. Huic accessit Confessionale diui Thomę de Aquino. Lugduni apud Thomam Bertellum. 1553. 8 min. (Janoc. l. c.)

q) — — Venetiis apud Dominicum Lillium. MDLXIV. 12. (l. c.)

r) — — Lugduni, apud Gulielmum Rouillum sub scuto Veneto. MDLXV. 8 min. (l. c.)

s) — — Venetiis apud Joannem Variscum, et Socios. MDLXVI. 8 min. *Zob. Noty.* (Janoc. l. c.)

Znajduje się także pod imieniem *Plovii Posmoniensis*, Tractatuum, Illustrium in utraque, tum Pontificii, tum Caesarei juris facultate iuris consultorum, Venetiis 1584. fol. T. XIV. p. 77—97. 333—335. 363—366. 400—403. T. XV. Par. II. p. 564 nast.— Franciscus Modius, Rerum Criminalium T. poster. p. 152—160, gdzie są wyjątki z pisma tego Mikołaja z Błonia. (Janoc. l. c.)

4310. Methodus Sacramentorum Sancte Ecclesie catholice, recens ex litteris et canonibus sacris collecta et recognita a Joanne Cervo Tucholien. Addita sunt quedam orationes devotissime Sanctorum Patrum Basilii Magni et Joannis Chrisostomi de communione Eucharistie. Item modus confitendi Andreae Episcopi Hispani S. Romanae Ecclesiae poenitentiarii. Cracovie ex Officina Ungleriana. Anno Domini MDXXXVII die quindecima Decembris. Paulo Tharlo de Szczekarowicze Joannes Cervus. 8. *A—L. 88 kart.*

(Spis Inkunab. do T. III. Bibl. Ks. Dw.)

4311. Szafarnia Obrokow Duchownych. 8. *przeszło 720 str. w pięciu częściach (może i więcej). Tytułu brak. Druk gocki.*

W Dedykacji do Bernarda Maciejowskiego, datowanej z Pultowska (Pułtuska) d. 3 Maja. r. 1602, podpisany: *Paweł Symplician.* Jest to już druga edycja: pierwsza zaś była przypisana poprzednikowi na biskupstwie Maciejowskiego, Xiążęciu Jerzemu Radziwiłłowi, Kardynałowi, lecz niezmiernie drukarskiemi omyłkami skażona. Autor niektóre artykuły skróciwszy, wyrzuciwszy, nowe zaś przydawszy, i od omyłek oczyściwszy, starał się drugą uczynić powabniejszą. Wyraża to tak w dedykacji, jako w odezwie do czytelnika.— Druk piękny i zdaje się Piotrkowczyka.— Autor był księdzem. (L. S.)

4312. Jacobus Marchantius Oppidi Couniniensis (Kowno?) Pastor et Decanus: Resolutiones Pastorales de praeceptis, vitiis capitalibus, et de Sacramentis. Secundo editae. Posn. Typ. Alb. Reguli. 1651. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4313. Dobry Pasterz albo sposob godney administracyi Siedmiu Sakramentów. w Poznaniu w Druk. Akad. 1776. 8.

(Ban. H. D. K. P. II. 88.)

4314. Pasterz w powinnościach urzędu swego obiaśniony albo nauka o Sakramentach — z francuzkiego na oyczysty ięzyk przełożona. Tom I. w Druk. Poczaiowskiey. Z. S. B. W. 8. *214 str. i 6 kart na przodzie.*

4315. Zbior wiadomości o Sakramentach SS. y innych powinnościach Kapłanow służenie dusz powierzone maiących z francuzkiego na oyczysty ięzyk przełożony dla pożytku tak tychże Kapłanów, iak y wiernych Chrystusowych do druku podany. z rosporządzenia zwierzchności Tom I. w Poczajowie w Typografij J. K. Mci u WW. OO. Bazilianow R. Panskiego. 1781. 8. *214 str.* (B. Horod.)

4316. Przestroga dla spowiednikow, sposob odprawowania pobożnie mszy Swiętey, przygotowanie się do Kommunii S. i t. d. przez S. Franciszka Salezego. w Krakowie 1793. 8. (Kat. Friedl.)

✦

4317 a) Porozdzielane i obiasnione niedzielne i świąteczne Ewangelie służące Katechistom do używania w Cesarsko-Krolewskich Państwach. w Lwowie u Tomasza Pillera. 1785. 8. *175 str.* (Chł.)

b) — — *tam. u t.* 1822.

(Dzien. Wil. 1822.)

4318. Zbior początkow i prawideł potrzebę Religii Katolickiey dogmatyczno-moralnie wyświecaiących ku pomocy Kapłanom nauki chrześciańskie opowiadaiącym wydany przez X. H. *Starzenskiego.* 1814. 2 tomy. 8. (L. S.)

✦ ✦

4319. a) Michael Rudnicensis.

Compendiosum examen pro iis qui sacris sunt initiandi ordinibus collectum. Cracov. in Off. Jon. Haller. 1520. 8. (Ju.)

b) — — *tam.* 1529. (Ju.)

c) — — Compendiosum examen etc. *jak niżej. Na końcu:* Impressum Cracouie per Mathiam Scharffenberg. Anno ab orbe redempto. Millesimo quingentesimo Trigesimo sexto. 8. *16 kart nieliczb. Druk gocki.*

Na odwrocie tytułu holcsztych: Christus z Krzyża zdjęty, a na ostatniej karcie *verso* S. Marcin ucinający kawał płaszcza dla okrycia nędzarza. (L. S.)

d) Compendiosum examen: pro ijs qui sacris iniciandi sunt ordinibus: collectum: curamque pastoralem suscipere volentibus: maxime necessarium. *Na końcu:* Impressum Cracovie per Hieronymum Vietorem. Anno ab orbe redempto Millesimo quingentesimo quadragesimo primo. 8. *16 kart nieliczb. Druk gocki.*

Na odwrocie tytułu holcsztych wyobraża Christusa na Krzyżu, a na ostatniej karcie *verso* S. Stanisława. Oba gładkie. (L. S.)

e) — — *tam.* in Offic. Joan. Haller. 1543. (Ju.)

4320. a) Nicolaus Moscicensis Modus examinandi ordinandorum. 1625. (Siarcz. I. 333.)

b) Examen approbandorum ad S. Confessiones excipiendas et ad parochias obtinendas — authore F. Nicolao Moscicensi, Doctore Theologiae Ord. Praedic.— Secundo editum, correctum, auctum — Cracoviae apud Fr. Cesarium. 12. *239 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Marcin. Szyszkowskiemu Biskup. Kraków.

4321. a) Cleri duodecim examina his additi tres tractatus confessionis utilissimi authoritate Ill. et Reveren. D. Stanislai a Magna Witvica Witwicki Ep. Posnaniensis, per R. P. Adalbertum Tylkowski S. J. Theologum conscripta Varsaviae typis. C. F. Schreiber. An. MDCLXXXIX. 8. *40 ark. i 14 kart na przodzie.*

Przypis. Stanisł. Witwickiemu Biskup. Poznań.—Aprobata datowana w Wilnie roku 1673.

b) Adalberti Tylkowski S. J. Cleri examina duodecim cum tribus tractatibus Confessariis utilissimis. Posnaniae 1695. 8. (Cat. Janss. 1699.)

4322. Francisci Preis Examen trinum Ordinandorum etc. Cracoviae 1760. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 38.)

✦

4323. a) Parochianus obediens sive de duplici debito Parochianorum. audiendi, scilicet Missam, et verbum Dei, in sua Parochia—per R. P. B. B. C. P.—Primum Duaci, postea Rothomagi apud J. de la Mare— M.DC.XXXV. Deinde Posnaniae in Offic. Alb. Reguli. sumptibus Rndi Matthaei a Zgierz Vicedecani Posnan.— A. D. 1647. 8. *180 str. i 15 kart na przodzie.*

Przypis. wydawcy Archidjakonóm Djecezji Poznańsk.

b) Parochianus obediens sive tractatus bipartitus etc. Cracoviae 1761. 8. (Kat. Friedl.)

---

2. *w szczególności.*

Kazuistyka. Spowiedź.

4324. Canones penitentionales ex varijs sanctorum pontificum decretis collecti. quorum noticia viris ecclesiasticis non minus utilis quam necessaria. Hieronymus Vietor Has Canones ob Christianae pietatis incrementum quam potuit emendatissima (*sic*) impraessit Cracouiae in

Academia sua. M.D.XXI. 4. *4 kart nieliczb. Tytuł w obwódce drukarskiej. Druk łaciński.*

Na ostatniej karcie *verso*, S. Stanisław wskrzesza Piotrowina. Początek: Incipiunt Canones penitentionales secundum processum uenerandi patris Astexani, ordinis minorum per varios casus expressi atque in tractatulum breviter collecti. (L. S.)

b) Canones Penitenciales Venerandi patris ASTEXANI Ord. Minonum per varios casus expressi. Cracouię apud Florianum Vnglerium excusum. *Na końcu:* Excusum Cracouię a Floriano Vnglerio Anno a Christo nato. M.D.XXXIIIJ. 8. *26 kart nieliczb. Druk gocki.*

Rycina wyobraża Księdza spowiedzi słuchającego. (L. S.)

c) Canones penitentionales ex varijs sanctorum pontificum decretis collecti. quorum noticia viris ecclesiasticis non minus utilis quam necessaria. *Na końcu:* Cracovię per Mathiam Scharffenberger. Anno 1534. 8. *8 kart nieliczb. Druk gocki.*

Ostatnia karta *recto* ma holcsztych wystawujący jakiegoś świętego klęczącego przed ukrzyżowanym Christusem. Na odwrocie tytułu: Incipiunt Canones penitentiales secundum processum venerandi patris Astexani ordinis minorum: per uarios casus expressi atque in tractatulum breuiter collecti. Pri. Can. (L. S.)

d) Canones penitentiales venerandi Patris ASTEXANI Ordinis Minorum per varios casus expressi atque in tractatulum breviter collecti. *Na końcu:* Finis Anno Dni 1538. Cracouię in Officina Unglerianą. 8. *32 kart nieliczb. Druk gocki.* (L. S.)

Ozdoba drukarni Unglerowskiej.)
(Spis Inkunab. do T. III. Bibl. Ks. Dw.)

4325 a) *Casus* reservati, albo Summariusz przypadków duszných zachowanych do rozgrzeszenia starszej zwierzchności Kościelnej. w Krak. w dr. And. Piotrkowczyka. 1601. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

b) — — *tam.* 1612. 4. (l. c.)

4326. *Casus* sedi Apostolicae reservati. Posnaniae in Off. Alberti Reguli. 1638. 4. (Sienk. l. c.)

4327. *Casus* Conscientiae. Partes II. et Appendix. Premisliae. Typ. S. J. 1766. 8. (Sienk. l. c.)

4328. Compendiaria praxis difficilium casuum conscientiae in administratione Sacramenti Poenitentiae crebro occurrentium — auctore P. Valerio REGINALDO e S. J. Recusa — formis Acad. S. J. Vilnae An. M.DC.XXIX. 12. *136 str., 4 kart na przodzie i regestr.*

4329. a) Samuel. de LUBLINO. Summula casuum omnium pene dubiorum, quae in ministerio poenitentiae accidere solent etc. Coloniae Agrip. sumpt. haer. Joan. Crithii 1631—35. 8.

Tom I. r. 1631. *418 str.* Tom II. r. 1635. *912 str.*
(Quetif. Scipt. Ord. Praed. p. 485.)

b) Sam. de LUBLINO O. Praed. Summula casuum, omnium dubiorum, quae in ministerio sacramenti poenitentiae accidere solent, perspicuam continens resolutionem. Pars I. II. Coloniae Agr. 1715. 4.

(Cat. Fritschii.— Cat. Libr. Cathol. Norimb. 1731.)

4330. Uwagi potrzebne do przestrogi sumnienia Wiernym Chrystusowym. 8. *53 str.*

4331. Przestrogi do sumnienia należące. 1632. 8.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 48.)

4332. Anatomia Conscientiae, to iest, Rozebranie y Rostrząśnienie Sumienia Człowieczego w Kazaniach uczynione. A teraz za instantią wiela Pobożnych, a za przykładem Wielmożney Paniey, Jey Mości Paniey Doroty Zawiszanki Podbereskiey Marszałkowey Bracławskiey, dla pożytku pospolitego, y pociechy wielom pożądaney, y naprawy obyczajów zepsowanych, ku chwale samego Boga w Troycy Swiętey iedynego do druku podana. Przez Balthasara LABĘCKIEGO, Sługę Słowa Bożego. Drukowano w Lubczu w Drukarni Jana Kmity w Roku 1638. 4. *425*

4246. Woyciech TYMINIECKI S. J. Fundament Capitolium sprawiedliwości Bojaźń Boża. Kazanie. w Kaliszu w Dr. S. J. 1713. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4247. Cnota ufności w Bogu iemu naymilsza ludziom każdego stanu, tak do osiągnienia zbawenia iak do zniesienia którychżekolwiek nayprzykrzeyszych dolegliwości i do otrzymania gruntownéy w życiu chrześciańskim szczęśliwości naypotrzebnieysza od W. X. Mikołaia du SAULT zakonu towarzystwa Jezusowego w R. P. 1596 opisana a teraz na polski ięzyk przez Anielę *Oziembłowską* Sędziankę Ziemską Brzesko-Litewską przełożona. w Kaliszu w drukarni J. K. Mci i Rzplity in Collegio Soc. Jesu R. P. 1770. 8. *1189 str.* (B.)

◆

4248. Franciscus STACZEWIC. Theol. Aud. in Coll. Posn. S. J. Meum et tuum à Theologia in jus vocatum. Posn. in Off. Alberti Reguli. 1636. (Sienk. Dod. do Bent.)

4249. Assertiones theologicae de Jure et Justitia nec non de Prudentia aliisque virtutibus moralibus ex ipsa earum natura desumptae — a Jacobo JASKMANICKI S. Theol. Auditore in Cardinalitio Hosiano Collegio Soc. Jesu ANNO MDCLXIV. Brunsbergae typis Henr. Schultz. fol. *12 ark. pięknym petitem drukowanych.*

Przypis. Wojciech. Zygmunt. a Brzeziny Brzeziński. (L. S.)

4250. Praelectiones theologicae de iure et iustitia P. Thomae MŁODZIANOWSKI etc. Leopoli typis Coll. S. J. A. D. M.DC.LXVII. fol. *66 str. i regestr.*

4251. Diva Aequitatis bilanx ad scholasticam examinata Stateram seu Conclusiones Theologicae de Jure et Justitia, quas publice defendendas suscipit Rel. Fr. Raphael MICHALSKI Ord. S. Pauli Primi Eremitae. Crac. in Offic. Schedeliana fol. 1672. fol. *2½ ark.* (L. S.)

4252. Ill. et Rnd. D. D. Stanislao Swięcicki Episcopo Chelmensi Fundatori S. Theologiae nec non Perill. Rnd. D. Nicolao Stanislaò Swięcicki Abbati Tremesnensi etc. dedicat Praefationem de Jure et Justitia in Introductione S. Theologiae habitam Theologica Facultas Collegii Varsav. S. J. Anno 1680. Varsaviae excudebat Car. Ferd. Schreiber A. D. 1680. 4. *Na końcu wyrażono:* Tractatus Theologicus de Jure et Justitia habita (sic) in Auditorio Theol. Coll. Varsav. S. J. a R. P. Andrea WYRWICZ S. J. *1 ark.*

4253. Seweryn BIELIŃSKI. S. J. Sprawiedliwość można i mężna Kazanie. Typ. Coll. Caliss. S. J. 1729. fol. (L. S.)

4254. Antoni od Niepok. Poczęc. N. P. M. Krzywda na pierwszym oku i czele sprawiedliwości położona Kazanie. w Warszawie. w Dr. Sch. Piar. 1731. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4255. Astraea Thomistica in Zodiaco coeli Poloni — Ill. ac Excell. D. D. Francisco Bieliński Palatinidae Culmensi etc. etc. scholastico-dogmaticis de Jure et Justitia thesibus publicae luci propositis — dedicata A. D. 1752. Lublini typis Coll. S. J. fol.

Przpis. Bielińskim u którego podpis: F. Joan. STOBIECKI in Conventu Lublin. O. P. S. Th. Professor Primarius.

4256. Conclusiones Theologicae ex Tractatibus de Legibus, jure et iustitia, spe et charitate. Propugnandae in Aed. Stradomiensibus Congreg. Missionis. A. 1752. Cracoviae typ. M. J. A. Dyaszewski. 4. *1 ark.* (L.S.)

◆

4257. Jałmużna Chrześcińska abo tradycya kościelna o miłosierdziu przeciwko ubogim przez Woyciecha GRABIECKIEGO Dominikana. w Warszawie w Dr. Wdowy i Dziedziców Piotra Elerta. 1653. 8.
(Ban. H. D. K. P. II. 181).

4258. Adam. GDACIUS. Dyskurs

o dobrych uczynkach. Drukował Gotfryd Güncel. 1687. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4259. M. Samuel HENTSCHEL. Das gedeyliche Reichthum durch christliche Allmosen und milde Stiftungen. Lissa. 1697. 12.
(Acta Hist. Eccl. A. 1742. p. 196).

4260. Cnota miłosierdzia pobudkami serc chrześciańskich zalecona. w Poznaniu. 1741. 8. (Kat. Friedl.)

4261. a) Sposob ćwiczenia się w iałmużnie wzięty z Pisma S. i Oycow SS. przez Mikołaja KOMAROWSKIEGO we Lwowie. w Druk. Coll. S. J. 1753.
Por. Jan. Lex. II. 182.

b) Mikołay KOMOROWSKI Łowczyc Pruski. Sposob ćwiczenia się w iałmużnie z francus. we Lwowie w Dr. Brackiey S. Troycy. 1763. 8. (L. S.)

4262. Kazanie o Jałmużnie wyięte z Kazań pewnego Biskupa i Kaznodziei francuzkiego przetłumaczone z francuzkiego języka na polski. w Warszawie 1785. Drukiem Mich. Grölla Księgarza Nadworn. J. K. Mci. 8. *55 str.*
(Bibl. Horodec.)

4263. Hieron. POWODOWSKI. Korab zewnętrznego potopu, lub sposób przeciw zbytkom w jedzeniu y piciu. w Krak. w dr. Mik. Scharffenberga. 1578. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4264. Józef WERESZCZYŃSKI. Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a omierzłym wydmikuflom świata tego. w Krakowie. w Druk. Andrzeia Piotrkowczyka. 1585. 4. *270 str.*
(Osiń. O życiu P. Skar. p. 85).

4265. Ebrietas vivi sepultura *b. m.* 1669. 4.
Po łacinie i po polsku.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4266. Kazanie o zbytkach krajowi naszemu szkodliwych na zaczęciu Seymu Walnego Ordyn. dnia 30 Września r. 1782 w Kollegiacie Warszawskiey przez X. Ignacego RACZYŃSKIEGO Kanonika Katedral. Poznańskiego miane. w Warszawie. w Druk. Nadwor. J. K. M. 8. *36 str.*

4267. Recepta z Nieba na choroby dwoiakiego języka, wyięta z S. Ewangeliey, ktorą Kościoł Katolicki czyta na XI Niedzielę po Swiątkach: a teraz na instancyą J. W. P. Jego Mości Pana Kazim. Leona Sapiehy Podkancl. W. X. Ł. do druku podana przez W. X. Michała GINKIEWICZA S. Theol. D. Soc. Jesu. w Warszawie w Drukarni Piotra Elerta. 4. $3\frac{1}{2}$ *ark.* (za Króla Władysława IV). (L. S.)

b) — — Vilnae Typ. Acad. S. J. 1646. 4. (L. S.)

c) — — w Warszawie w Druk. P. Elerta. *b. r. Zob. Noty.*
(Sienk. Dod. do Bent.)

4268. Stare błędy swiatowey mądrości przeciw powściągliwości panieńskiey, wdowiey, kapłańskiey i zakonney przez wolnowiercow odnowione a przez X. Flor. JAROSZEWICZA S. T. Lekt.— z fałszem swoim oczywistym pokazane. 1771. w Lwowie w Druk. SS. Troycy. 4. *227 str.* (Chł.)

4269. Mowa Jmci Xiędza KALIŃSKIEGO Professora w Seminarium Wileńskim o prawdziwey y fałszywey chwale miana do JJPP. Kawalerow edukuiących się w Konwikcie Szlacheckim JJXX. Piiarów w dzień S. Jana Kalasantego. w Wilnie w Druk. XX. Schol. Piar. 1777. 8. *49 str.*

4270. Kazania o życiu miękkiem i roskosznem w Piątki Marcowe miane w Kollegiacie Warszawskiéy przez X. AGNELA od Ofiarowania N. Maryi P. Karmelitę Bosego Kaznodzieję Ordyn: R. Pańskiego 1785 do druku podane, w Berdyczowie, Fortecy N. M. P. 8. *157 str.*

4271. Predigt über die Eitelkeit. Elbing 1792. 8. *21 str.* (L. S.)

4272. Ueber die Gleichheit der Menschen. Eine Predigt. Elbing 1793. 8. *20 str.* (L. S.)

4273. X. Dominik Łapiński. o Przyiazni Kazanie miane w Kość. WW. PP. Wizytek w Uroczyst. Nawiedz. N. M. P. 1809 r. w Wilnie w Dr. XX. Bazyl. 8. *17 str.*

4274. Józef Antoni Łodziński Franciszkan. Jedność wszystkim stanom kazaniém zalecona. w Kaliszu w Dr. S. J. 1725. fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4275. Benedykt Józef Czaykowski. Kazania o prawdziwey miłości Oyczyzny. w Lublinie w Dr. XX. Trynitarzow. 1789. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4276. Kazanie o miłości oyczyzny, w dzień S. Stanisława B. K. M. przez X. Jana Nep. Kossakowskiego. w Wilnie 1789. 8.

C) Pastoralna.

I. *w ogólności.*

4277. Joan. Leopoliensis. De recte curandis ovibus Christi per Parochos. Cracov. apud Viduam Flor. Ungleri 1548.

(Czacki Dysser. o Dziesięc. Warsz. 1802. p. 97 nast.)

4278. Speculum Clericorum ex sacris eloquiis, et orthodoxa antiquitate congestum: Tractatus quatuor seu sermones continens. In quibus clericorum status, dignitas, officia, gradus: vitae institutio et correctio: iura quoque libertates, et praerogativae, clarissime resplendentia, proponuntur. Authore Rev. Hieronymo Povodovio Archipresbytero Cracovien. Cracoviae in Offic. Lazari, Basilius Skalski, A. D. 1604. 8. *288 str. i 4 karty na przodzie.*

Dedykacja do Arcybiskupa Gnieźnień. Jana Tarnowskiego, gdy tu po Karnkowskim na stolicę wstąpił. (Bibl. Ossol. L. S.)

4279. De Officio Curati ad praxim. Praecipue circa repentina et generaliora Liber. Joan. Bapt. Bernardini Possevini Mantuani — Jussu Ill. ac Rev. D. Andreae de Buin Opaliński — Episcopi Posnanien. Posnaniae in Offic. J. Wolrabi. An. 1611. 8. *559 str. i arkusz na przodzie.*

4280. Jacob. Sliwski Cantor Tarnov. Grus spiritualis, seu vigilantia Pastoris. Crac. in Offic. Fr. Caesarii. 1617. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4281. Pastor vigilans sive ars regendi animas, ex epistolis potissimum D. Gregorii M. excerpta — Pastoribus omnib. ecclesiasticis proposita per R. P. Matthaeum Bembum Doctorem Theologum S. J. Cracoviae in Offic. Andr. Petricovii. A. D. 1618. 4. *281 str. 9 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Marcinowi Szyszkowskiemu Biskup. Krakow. datowane z Warszawy r. 1617.

4282 a) Memoriale sciendorum a Clericis Jussu Ill. et Rev. D. Alexandri S. R. E. Cardinalis Ludovisii — editum Bononiae Vilnae M.DC.XXVII. recusum 12. *27 str.*

b) Memoriale sciendorum a clericis primum Bononiae — editum A. D. 1617 deinde Vilnae typis Acad. S. J. A. D. 1690. 12.

4283. a) De recte gerendo Episcopatu Monita domestica a Matthia de Buzenin Pstroconio, primum Praemisliensi, deinde Regni Supremo Cancellario et Episcopo Vladislaviensi, Nepotibus suis Matthiae et Stanislao Fratribus germanis Lubieniis olim data: post ab altero eorum Stanislao designato Episcopo Luccoriensi scripto comprehensa, et ad Matthiam tunc Chelmensem Episcopum directa. — *Ejusdem de ortu, Vita et Morte supradicti* Matthiae Pstroconii. A Martino Starczewski Decano Lanciciensi, Gne-

znensi Varschoviensi Canonico S. R. M. Secretario in lucem edita. Posnaniae, in Offic. Joannis Wolrabi, A. D. 1629. 4.

Monita domestica zajmują 105 str, i dwie karty na przodzie. Dedykacja wydawcy do Macieja Łubieńskiego naówczas Biskupa Poznańskiego. — *De ortu vita et morte Matthiae de Buzenin Pstroconski*, z osobnym tytułem w innej drukarni: Varsaviae in Offic. Joannis Rossowski S. R. M. Typographi, A. D. 1630. 84 str. Na początku list przypisny Stanisława Łubieńskiego, naówczas Opata Tynieckiego i Sekr. Król. do Jakóba Zadzika, W. Sekretarza Koronnego. Na końcu kart 9 rejestru do obu dzieł służącego.

b) *Też same pisma, pierwsze:* Crac. Typis Francisci Caesarii 1635. *drugie:* Cracoviae in Offic. Francisci Caesarii A. D. 1641. 4. *227 str. oprócz regestru na końcu, bez przedmów i bez imienia pierwszego wydawcy.* (L. S.)

4284. Prolusio exhortatoria de dignitate et officio Sacerdotali, in Congregatione Decanali Jaslensi habita..... D. Erasmo Kretkowski Can. et Praep. Eccl. Cath. Crac. Cantori Vladisl. Generali totius Diaec. Crac. Officiali: nec non S. P. M. Secret.— a M. Alberto Miernikowic S. Th. Prof. Can. S. Flor. Decano Jaslensi dicata. 4. *2½ ark.* (L. S.)

Kretkowski, któremu to pismo przypisane, umarł r. 1639. (Nies.)

4285. Instrukcya dla Nowicyuszow od Wieleb. Oyca Jana a Jesu Maria Karmelity Bosego napisana a teraz z łacińskiego na polskie przetłumaczona R. P. 1641. w Wilnie w Druk. Oycow Bazylianow Sw. Troyce. 4. *388 str. 2 karty na przodzie i regestr. Druk gocki.*

Przypis. Karmelitanck Bosych Wileń. Annie Sobieskiej Zak. S. Brygity Xieni Klasztoru Grodzień.

4286. Instructio sacerdotum ex SS. Patribus et Ecclesiae doctoribus concinnata auctore R. P. F. Antonio de Molina quam — latinitate donavit R. P. F. Nicolaus Janssenius Boy Ord. Praedic. Edita bis in Belgio nunc vero primum Cracoviae in Offic. Andr. Petricovii. A. D. m.dcxliii. 8. *712 str. 10 kart na przodzie i regestr.*

4287. Manuale Parochorum sive institutiones et praxes tum vitae, tum officii pastoralis — editae Viennae Austriae 1652, Cracoviae vero m.dc.lxx. 12.

Przypis. Kazim. Florjan. Czartoryskiemu Biskup. Władysław. od Tomasza Stanisł. Niemierza Archidyakona Pomor.

4288 a) Memoriale sciendorum a Parochis aliisque sacramenta administrantibus ex manuali Parochorum excerptum — reimpressum Vilnae in Typogr. Acad. S. J. A. D. 1674. 12.

b) Memoriale Sciendorum a Parochis — ex manuali Parochorum excerptum — reimpressum Vilnae in Typogr. Acad. S. J. A. D. 1691. 12.

4289 a) Adalberti Tylkowski S. J. Opusculum bipartitum pro suscipientibus et exercentibus sacros ordines. Olivae 1683. 12.

(Cat. Jans. 1688).

b) Adalber. Tylkowski. Opusculum suscipientibus sacros ordines (necessarium). Constantiae 1725. 8. (Kat. Ju).

4290 a) Obowiązki stanu duchownego. Pierwsza Część, w ktorey się daie nauka powołania do stanu duchownego y obowiązkow w tym stanie będących, tak do chwały Boskiey, iako y pieczołowania dusz od Boga powierzonych. Przez X. Stanisława Witwickiego z Bożey y Stol. Apost. łaski Biskupa Łuckiego y Brzeskiego, dla duchowieństwa teyże Diaecezyey, z Pisma Bożego, z Ustaw Kościelnych, z Oycow Swiętych zebrana. Roku 1684 dnia 20 wrzesnia. w Warszawie w Drukarni Schol. Piar. 8. *202 str.* Część wtora w ktorey się daie nauka powołania Chrześciańskiego Katolickiego, nie tylko w powszechności obowiązkow chrześciańskich, ale y w szczegolności każdemu stanowi należących, dla owieczek Chrystusowych etc. *tam. i t. r. 381 str.*

Rzeczywiście w drukowaniu dano tylko pozor jakoby to dzieło było wierszem: gdyż ani rymów, ani pewnej liczby syllab w wierszach tych znaleźć nie można; ducha poetyckiego ani śladu. Na przodzie pierwszej części odezwa do Duchowieństwa i Dedykacja do Króla Jana. (L. S.)

Por. Załuski Biblioth. Poetica. p. 92.

b) Stanisław Witwicki Biskup Łucki i Brzeski. Obraz prawdziwego kapłana w obowiązkach stanu duchownego tak do chwały Boskiey iako i pieczołowania dusz od Boga powierzonych należących samemi Pisma S. Ustaw Kościelnych i Oycow SS. kolorami wystawiony. w Krakowie w Drukarni Dyaszewskiego. 1751. 8. (Ju. MS.)

4291 a) Apparatus Sacerdotum ea complectens quae ad notitiam sacerdotii spectant — collectus ex variis — auctoribus. In gratiam auditorum Theologiae in Coll. Posnan. S. J. Posnaniae typis in Coll. S. J. A. D. M.DC.LXXXV. 8. *336, 514, 131 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. autora Bartłomieja Natanaela Wąsowskiego, Rektora Koll. Poznań. Franciszkowi Mielżyńskiemu Archidyak. Poznań.

b — — 1687. 8. (Nies.)

4292. Adalberti Tylkowski S. J. Praxis Parochialis. Varsaviae 1693. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 87).

4293. Laurentii Czepański Augustiniani. Instructio compendiosa ordinandorum pro ordinibus. Varsaviae 1697. 12. (Cat. Jans. 1699(.

4294. In nomine Christi Crucifixi Sententiae Sacrae in quinque opuscula divisae de Symbolo Apostolorum seu de Fide, de aliis virtutibus — in gratiam et commodum Ordinandorum. Authore P. M. F. Ferdinando Ohm alias Januszowski Ord. Praedic. — Cracoviae typis N. A. Schedel A. D. MDCXCIX. 12. *271 str. i 8 kart na przodzie.*

W Kat. Jans. na rok 1702, wyrażony rok druku 1689.

4295. (Pastor Ecclesiae Bonus: sive *Epitome Thesauri Parochorum*, a Viro Venerabili. Joanne Marangano, Cathedrali Anagniae Canonico, sermone latino publicati.) *po polsku.* w Krak. 1734. 4. *10 ark.*

Tłómacz Józef Michał *Nogawski*. (Jan. Pol. I. 54.

4296. Manuale Parochi seu Methodus compendiosa munus Parochi Apostolicum rite obeundi in commodum praesertim pie ad illud aspirantium concinnata a P. Francisco Hertzig Soc. J. nunc quarto recusa. Calissii Typis Coll. S. J. 1737. 12. *356 str. oprócz regestru.*

Paweł Segner Jezuita jest źródłem, z którego Hertzig czerpał. (L. S.)

4297. Simonis Zakrzewicz Congreg. Missionis. De Cura animarum Liber. Typis Monasterii Supraslienesis Ord. D. Basili M. A. D. 1741. 4. *1 alfabet i 5½ ark.*

Wyszło po śmierci autora. (Jan. Pol. I. 139).

4298. Speculum homini ecclesiastico curatori animarum — propositum — typis Monast. Supraslien. Ord. S. Basilii. A. D. 1741. 4. *228 str., 2 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Jan. Klemen. Branickiemu W. Chorąż. Kor. z podpisem: Religiographus.

4299. a) Institutio Parochi etc. Posnaniae 1745. 4. (Kat. Gr.)

b) Institutio Parochi Liber quo pastor animarum id muneris recens aggressus, docetur et quae officii sui partes sint, et qua via ac ratione eas possit adimplere in lucem datus a Paulo Segneri e Soc. Jesu ex Italico latinum fecit R. P. Maximil. *Rassler.* ex eadem Societ. Augustae Vindelic. et Dilingae nunc vero Posnaniae typis Coll. S. J. A. D. MDCCXLVI. 4.

Wydane staraniem Józefa Pawłowskiego Officjała Poznań.

4300. Casp. Drużbicki S. J. Sacerdos considerans et consideratus. Edit. p. Adalbertum *Szaynowski.* Premisl. Typ. Adami Klein. 1755. 8. (L. S.)

4301. J. J. Załuski. Memoriale rythmicum brevi facilique methodo Sacerdotis boni munus compre-

hendens ad usum Dioecesis Kiioviensis Varsaviae 1767. fol. (Kat. Gr.)

4302. O Świątobliwości y Obowiązkach Kapłanow Xiąg troie, dwie przez Jmść Xiędza *Compainy* Kanonika y Officiała Diecezyi Tolosańskiey z francuzkiego na włoski ięzyk, a z włoskiego na poski od iednego kapłana y Teologa Bazyliana przetłumaczone, trzecia zaś w rzeczy iście do tego stosuiącey się z pism innych pisarzów od tegoż Bazyliana na polski ięzyk przewiedziona. Księga I. II. III. w Wilnie w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianow Roku 1782. 8.

Ks. I. 268 str. i 6 kart na przodzie; Ks. II. 237 str. i 3 kart na przodzie; Ks. III. 365 str. i 3 kart na przodzie.

4303. Casimirus Boiański. Epitome Sacrae embryologiae sive de officio Sacerdotum et aliorum etc. Calissii 1789. 8. *185 str.*

4304. Obowiązki Osob Stanu Duchownego. Część pierwsza. Wstęp do Kapłaństwa czyli Nauki duchowne dla gotuiących się do święceń, y sposobiących się do Kapłanstwa, Zebrane z Pisma Bożego z dzieł Oyców SS. z wyroków Koncyliów i Papieżów, z zdań sławnych Teologów i Autorów Kościelnych. Przez Xiędza F. H. Sevoa Direktora Seminarium Reneńskiego po francusku napisane, a przez Xiędza P. *Gniewczynskiego* K. S. K. Ł. na polski ięzyk przełożone. Tom pierwszy. w Łowiczu, Roku 1793, w Drukarni JO. Xięcia Jmci Prymasa, Arcybiskupa Gnieznienskiego. 8. *585 str. i 8 kart na przodzie, gdzie dedykacja do Michała Poniatowskiego Prymasa, i Przedmowa do czytelnika.* — Tom II. *tamże* 1794. *493 str.* — Tom III. *582 str.* — Tom IV. *przeszło 544 str.*

Przy dwóch pierwszych tomach znajduje się tytuł ogólny: Obowiązki Osob stanu duchownego; dzieło bardzo pożyteczne dla Kapłanów y dla sposobiących się do Kapłaństwa. — Dwa drugie tomy, nie mają żadnych tytułów. — Dzieło to mało znane, możeby i dziś było pożyteczne dla Seminarjów Djecezalnych. (L. S.)

4305. Kapłan sługa Boży y Pasterz dusz czyli list X. Plebana do Xiędza brata swego zamykaiący w krótkim zebraniu obowiązki kapłańskie i pasterza dusz, w Wilnie w Druk. OO. Bazylianow. R. 1793. 8. *278 str. i arkusz na przodzie.*

4306. Wzor Plebanow czyli życie X. Serniu Plebana wieyskiego we Francyi z francuzkiego. w Łowiczu 1799. 8. (Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 124.)

4307. Xiadz Pleban czyli wizerunek dobrego dusz pasterza Ignacego Walentego Heggelin, plebana w Warthauzie z niemieckiego na polski przełożona przez X. Mich. *Korczyńskiego* Dokt. Teol. Examin. Dyecez. niegdyś Plebana Zagórskiego, teraz Dziekana Katedr. Przemyśl. O. Ł. Przydane są uwagi w różnych naukach stosuiących się do duchowieństwa we Lwowie w Druk. Pillera 1821. 8. *22 i 363 str.* (Dzien. Wil. 1821.)

4308. Teologia pasterska podług X. F. Giftschützа przez ś. p. X. Jana Kantego *Chodaniego*, Doktora S. Teol. Kanonika Katedr. Wileń. Prof. Publ. Sw. Teologii Moralney i Pasterskiey, Dziekana Oddziału Nauk Moralnych Politycznych w Cesar. Uniwersyt. Wileń. ułożona, Wilno Józef Zawadzki własnym nakładem 1824. 8. *VIII i 336 str. i 7 str. regestru* (Dzien. Wil. 1824.)

✦

4309. a) Uenerabilis uiri magistri Nicolai de ploue decretorum doctoris et capellani episcopi posnaniensis tractatus sacerdotalis perutilis. de administratione sacramentorum, de expositione officii misse. de dicendis horis canonicis. deque censuris ecclesiasticis canonice obseruandis. Impressus Argentine anno domini MCCCCLXXXVII. in die sanctorum Marci et Marcellini. 4. (Janoc. II. 16 nast.)

b) ‚Tractatus sacerdotalis' i t. d. *patrz niżej. Na końcu*: Finit trac-

tatus etc. Impressus Argentine p. MartinumFlachAnno dni. M.cccc.xc ipsa vigilia penthecostes. 4. *Druk gocki.* (L. S.)

c) Tractatus sacerdotalis de sacramentis deque diuinis officiis et eorum administrationibus. *Na końcu* : Finit tractatus perutilis de administratione sacramentorum de expositione officij misse. de dicendis horis canonicis. deque censuris ecclesiasticis canonice observandis. Impressus Argentine p. Martinum Flach Anno dni. M.cccc.xcij. 4. *94 kart. Druk gocki.* (L. S.)

d) — — *tam. u t.* Anno Domini MCCCCXCVI. 4. (Janoc. l. c.)

e) — — *tam. u t.* Anno Domini MCCCCCIII. 4. (Janoc. l. c.)

f) — — Impressus Argentine per Joannem Knoblouch. Anno Domini MCCCCCVIII. 4.

g) — — *Na końcu*: Finit tractatus etc. Impressus Argentine p. Joannem Knoblouch Anno Dni M.ccccc.xij. 4. *Druk gocki.* (L. S.)

h) — — Parisiis Johannes Parvus. 1514. 4. (L. S.)

i) Tractatus Sacerdotalis utilissimus domini Nicolai de Plouc, decretorum doctoris, capellanique ecclesie Posnoniensis: de sacramentis et diuinis officiis.

De expositione Misse.

De dicendis horis canonicis.

De sententia excommunicationis et suspensionis.

De interdicto ecclesiastico.

De irregularitate.

Superadditum est, in fine huius tractatus.

Confessionale beati Thome de Aquino.

Impressum Parisiis, in Sole aureo vici diui Jacobi, per magistrum Bertholdum Rembolt: anno Domini Millesimo quingentesimo decimo sexto, die vero XVII. mensis Decembris. 8 mai. (Janoc. l. c.)

k) Tractatus sacerdotalis de sacramentis deque diuinis officijs et eorum administrationibus. *Na końcu* : Finit tractatus perutilis de administratione sacramentorum: de expositione officij misse: de dicendis horis canonicis: deque censuris ecclesiasticis canonice observandis. Impressus Cracouie in edibus prouidi viri dni Joannis Haller Anno 1519. 4. *94 kart nieliczb. Druk gocki, bujniejszy i piękniejszy od edycji następ. 1529.*

Na tytule ozdoby drukarskie z cyfrą J. Hallera w górze. a we środku herb Łodzia (PiotraTomickiego).—Dedykacja jak w wydaniu r. 1529. (L. S.)

l) — — Parisiis, in edibus Claudii Chenallon, sub Sole aureo, in via ad diuum Jacobum. Anno Do. MCCCCCXXV. Mense Octobri. 8 mai.

m) — — Parisiis, apud Joannem Longis, in aula regia Palatii. Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo octavo: Decima Martii. 8 mai. (Janoc. l. c.)

n) Tractatus de Sacramentis et diuinis officijs; ac eorum administrationibus. (*Rycina wyobraża S. Stanisława*). *Na końcu*: Cracouie per Matthiam Scharffenbergk. Expensis Marci Scharffenbergk Bibliopole Cracoviensis. Anno salutis nostre 1529. 4. *80 kart liczb.*

Na odwrocie tytułu dedykacja do Piotra (Tomickiego) Biskupa Przemyślskiego, Podkanclerza Koronnego, Rudolfa Agrykoli młodszego, datowana z Krakowa 1518.— Wyraża w niej, że nie tylko ci, którzy dzieła piszą i wydają, ale też ci, którzy cudzę od zagłady zachowują i do użycia kościoła podają, godni są zalety. Ztąd bierze pochop do pochwały Biskupa, o dostatek ksiąg dla duchownych i trzody swojej pilnie krzątającego się. (L. S.)

Wydanie to wyżej się już pomieściło pod N. 3854 pod traktatami o Sakramentach, właściwiej jednak tu należy.

o) Parisiis ex officina Francisci Regnault, sub intersignio Elephanti, via ad diuum Jacobum. 1540. 8 mai.

p) Tractatus Sacerdotalis, D. Nicolao de Plouc, doctore decretorum, autore. Huic accessit Confessionale diui Thomę de Aquino. Lugduni apud Thomam Bertellum. 1553. 8 min. (Janoc. l. c.)

q) — — Venetiis apud Dominicum Lillium. MDLXIV. 12. (l. c.)

r) — — Lugduni, apud Gulielmum Rouillum sub scuto Veneto. MDLXV. 8 min. (l. c.)

s) — — Venetiis apud Joannem Variscum, et Socios. MDLXVI. 8 min. *Zob. Noty.* (Janoc. l. c.)

Znajduje się także pod imieniem *Plovii Posnoniensis*, Tractatuum, Illustrium in utraque, tum Pontificii, tum Caesarei juris facultate iuris consultorum, Venetiis 1584. fol. T. XIV. p. 77—97. 333—335. 363—366. 400—403. T. XV. Par. II. p. 564 nast.— Franciscus Modius, Rerum Criminalium T. poster. p. 152—160, gdzie są wyjątki z pisma tego Mikołaja z Błonia. (Janoc. l. c.)

4310. Methodus Sacramentorum Sancte Ecclesie catholice, recens ex litteris et canonibus sacris collecta et recognita a Joanne Cervo Tucholien. Addita sunt quedam orationes devotissime Sanctorum Patrum Basilii Magni et Joannis Chrisostomi de communione Eucharistie. Item modus confitendi Andreae Episcopi Hispani S. Romanae Ecclesiae poenitentiarii. Cracovie ex Officina Ungleriana. Anno Domini MDXXXVII die quindecima Decembris. Paulo Tharlo de Szczekarowicze Joannes Cervus. 8. *A—L. 88 kart.*

(Spis Inkunab. do T. III. Bibl. Ks. Dw.)

4311. Szafarnia Obrokow Duchownych. 8. *przeszło 720 str. w pięciu częściach (może i więcej). Tytułu brak. Druk gocki.*

W Dedykacji do Bernarda Maciejowskiego, datowanej z Pułtowska (Pułtuska) d. 3 Maja. r. 1602, podpisany: *Paweł Symplician.* Jest to już druga edycja: pierwsza zaś była przypiąana poprzednikowi na biskupstwie Maciejowskiego, Xiążęciu Jerzemu Radziwiłłowi, Kardynałowi, lecz niezmiernie drukarskiemi omyłkami skażona. Autor niektóre artykuły skróciwszy, wyrzuciwszy, nowe zaś przydawszy, i od omyłek oczyściwszy, starał się drugą uczynić powabniejszą. Wyraża to tak w dedykacji, jako w odezwie do czytelnika.— Druk piękny i zdaje się Piotrkowczyka.— Autor był księdzem. (L. S.)

4312. Jacobus Marchantius Oppidi Couuiniensis (Kowno?) Pastor et Decanus: Resolutiones Pastorales de praeceptis, vitiis capitalibus, et de Sacramentis. Secundo editae. Posn. Typ. Alb. Reguli. 1651. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

4313. Dobry Pasterz albo sposob godney administracyi Siedmiu Sakramentów. w Poznaniu w Druk. Akad. 1776. 8. (Ban. H. D. K. P. II. 88.)

4314. Pasterz w powinnościach urzędu swego obiaśniony albo nauka o Sakramentach — z francuzkiego na oyczysty ięzyk przełożona. Tom I. w Druk. Poczaiowskiey. Z. S. B. W. 8. *214 str. i 6 kart na przodzie.*

4315. Zbior wiadomości o Sakramentach SS. y innych powinnościach Kapłanow służenie dusz powierzone maiących z francuzkiego na oyczysty ięzyk przełożony dla pożytku tak tychże Kapłanów, iak y wiernych Chrystusowych do druku podany. z rosporządzenia zwierzchności Tom I. w Poczaiowie w Typografij J. K. Mci u WW. OO. Bazilianow R Panskiego. 1781. 8. *214 str.* (B. Horod.)

4316. Przestroga dla spowiednikow, sposob odprawowania pobożnie mszy Swiętey, przygotowanie się do Kommunii S. i t. d. przez S. Franciszka Salezego. w Krakowie 1793. 8. (Kat. Friedl.)

✦

4317 a) Porozdzielane i obiasnione niedzielne i świąteczne Ewangelie służące Katechistom do używania w Cesarsko - Krolewskich Państwach. w Lwowie u Tomasza Pillera. 1785. 8. *175 str.* (Chł.)

b) — — *tam. u t.* 1822. (Dzien. Wil. 1822.)

4318. Zbior początkow i prawidel potrzebę Religii Katolickiey dogmatyczno-moralnie wyświecaiących ku pomocy Kapłanom nauki chrześciańskie opowiadaiącym wydany przez X. H. *Starzenskiego.* 1814. 2 tomy. 8. (L. S.)

✦ ✦

4319. a) Michael Rudnicensis.

Compendiosum examen pro iis qui sacris sunt initiandi ordinibus collectum. Cracov. in Off. Jon. Haller. 1520. 8. (Ju.)

b) — — *tam*. 1529. (Ju.)

c) — — Compendiosum examen etc. *jak niżej. Na końcu:* Impressum Cracouie per Mathiam Scharffenberg. Anno ab orbe redempto. Millesimo quingentesimo Trigesimo sexto. 8. *16 kart nieliczb. Druk gocki.*

Na odwrocie tytułu holcsztych: Christus z Krzyża zdjęty, a na ostatniej karcie *verso* S. Marcin ucinający kawał płaszcza dla okrycia nędzarza. (L. S.)

d) Compendiosum examen: pro ijs qui sacris iniciandi sunt ordinibus: collectum: curamque pastoralem suscipere volentibus: maxime necessarium. *Na końcu:* Impressum Cracovie per Hieronymum Vietorem. Anno ab orbe redempto Millesimo quingentesimo quadragesimo primo. 8. *16 kart nieliczb. Druk gocki.*

Na odwrocie tytułu holcsztych wyobraża Christusa na Krzyżu, a na ostatniej karcie *verso* S. Stanisława. Oba gładkie. (L. S.)

e) — — *tam*. in Offic. Joan. Haller. 1543. (Ju.)

4320. a) Nicolaus Moscicensis Modus examinandi ordinandorum. 1625. (Siarcz. I. 333.)

b) Examen approbandorum ad S. Confessiones excipiendas et ad parochias obtinendas — authore F. Nicolao Moscicensi, Doctore Theologiae Ord. Praedic. — Secundo editum, correctum, auctum — Cracoviae apud Fr. Cesarium. 12. *239 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Marcin. Szyszkowskiemu Biskup. Krakow.

4321. a) Cleri duodecim examina his additi tres tractatus confessionis utilissimi authoritate Ill. et Reveren. D. Stanislai a Magna Witvica Witwicki Ep. Posnaniensis, per R. P. Adalbertum Tylkowski S. J. Theologum conscripta Varsaviae typis. C. F. Schreiber. An. MDCLXXXIX. 8. *40 ark. i 14 kart na przodzie.*

Przypis: Stanisł. Witwickiemu Biskup. Poznań. — Aprobata datowana w Wilnie roku 1673.

b) Adalberti Tylkowski S. J. Cleri examina duodecim cum tribus tractatibus Confessariis utilissimis. Posnaniae 1695. 8. (Cat. Janss. 1699.)

4322. Francisci Preis Examen trinum Ordinandorum etc. Cracoviae 1760. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 38.)

4323. a) Parochianus obediens sive de duplici debito Parochianorum. audiendi, scilicet Missam, et verbum Dei, in sua Parochia — per R. P. B. B. C. P. — Primum Duaci, postea Rothomagi apud J. de la Mare — M.DC.XXXV. Deinde Posnaniae in Offic. Alb. Reguli. sumptibus Rndi Matthaei a Zgierz Vicedecani Posnan. — A. D. 1647. 8. *180 str. i 15 kart na przodzie.*

Przypis. wydawcy Archidjakonóm Djecezji Poznańsk.

b) Parochianus obediens sive tractatus bipartitus etc. Cracoviae 1761. 8. (Kat. Friedl.)

---

2. *w szczególności.*

Kazuistyka. Spowiedź.

4324. Canones penitentionales ex varijs sanctorum pontificum decretis collecti. quorum noticia viris ecclesiasticis non minus utilis quam necessaria. Hieronymus Vietor Has Canones ob Christianae pietatis incrementum quam potuit emendatissima (*sic*) impraessit Cracouiae in

Academia sua. M.D.XXI. 4. *4 kart nieliczb. Tytuł w obwódce drukarskiej. Druk łaciński.*

Na ostatniej karcie *verso*, S. Stanisław wskrzesza Piotrowina. Początek: Incipiunt Canones penitentionales secundum processum uenerandi patris Astexani, ordinis minorum per varios casus expressi atque in tractatulum breviter collecti. (L. S.)

b) Canones Penitenciales Venerandi patris ASTEXANI Ord. Minonum per varios casus expressi. Cracouię apud Florianum Vnglerium excusum. *Na końcu:* Excusum Cracouię a Floriano Vnglerio Anno a Christo nato. M.D.XXXIIIJ. 8. *26 kart nieliczb. Druk gocki.*

Rycina wyobraża Księdza spowiedzi słuchającego. (L. S.)

c) Canones penitentionales ex varijs sanctorum pontificum decretis collecti. quorum noticia viris ecclesiasticis non minus utilis quam necessaria. *Na końcu:* Cracovię per Mathiam Scharffenberger. Anno 1534. 8. *8 kart nieliczb. Druk gocki.*

Ostatnia karta *recto* ma holcsztych wystawujący jakiegoś świętego klęczącego przed ukrzyżowanym Christusem. Na odwrocie tytułu: Incipiunt Canones penitentiales secundum processum venerandi patris Astexani ordinis minorum: per uarios casus expressi atque in tractatulum breuiter collecti. Pri. Can. (L. S.)

d) Canones penitentiales venerandi Patris ASTEXANI Ordinis Minorum per varios casus expressi atque in tractatulum breviter collecti. *Na końcu:* Finis Anno Dni 1538. Cracouię in Officina Ungleriana. 8. *32 kart nieliczb. Druk gocki.* (L. S.)

Ozdoba drukarni Unglerowskiej.)
(Spis Inkunab. do T. III. Bibl. Ks. Dw.)

4325 a) *Casus* reservati, albo Summariusz przypadków dusznych zachowanych do rozgrzeszenia starszej zwierzchności Kościelnej. w Krak. w dr. And. Piotrkowczyka. 1601. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

b) — — *tam.* 1612. 4. (l. c.)

4326. *Casus* sedi Apostolicae reservati. Posnaniae in Off. Alberti Reguli. 1638. 4. (Sienk. l. c.)

4327. *Casus* Conscientiae. Partes II. et Appendix. Premisliae. Typ. S. J. 1766. 8. (Sienk. l. c.)

4328. Compendiaria praxis difficilium casuum conscientiae in administratione Sacramenti Poenitentiae crebro occurrentium — auctore P. Valerio REGINALDO e S. J. Recusa — formis Acad. S. J. Vilnae An. M.DC.XXIX. 12. *136 str., 4 kart na przodzie i regestr.*

4329. a) Samuel. de LUBLINO. Summula casuum omnium pene dubiorum, quae in ministerio poenitentiae accidere solent etc. Coloniae Agrip. sumpt. haer. Joan. Crithii 1631—35. 8.

Tom I. r. 1631. *418 str.* Tom II. r. 1635. *912 str.*
(Quetif. Scipt. Ord. Praed. p. 485.)

b) Sam. de LUBLINO O. Praed. Summula casuum, omnium dubiorum, quae in ministerio sacramenti poenitentiae accidere solent, perspicuam continens resolutionèm. Pars I. II. Coloniae Agr. 1715. 4.

(Cat. Fritschii. — Cat. Libr. Cathol. Norimb. 1731.)

4330. Uwagi potrzebne do przestrogi sumnienia Wiernym Chrystusowym. 8. *53 str.*

4331. Przestrogi do sumnienia należące. 1632. 8.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 48.)

4332. Anatomia Conscientiae, to iest, Rozebranie y Rostrząśnienie Sumienia Człowieczego w Kazaniach uczynione. A teraz za instantią wiela Pobożnych, a za przykładem Wielmożney Paniey, Jey Mości Paniey Doroty Zawiszanki Podbereskiey Marszałkowey Bracławskiey, dla pożytku pospolitego, y pociechy wielom pożądaney, y naprawy obyczajów zepsowanych, ku chwale samego Boga w Troycy Swiętey iedynego do druku podana. Przez Balthasara LABĘCKIEGO, Sługę Słowa Bożego. Drukowano w Lubczu w Drukarni Jana Kmity w Roku 1638. 4. *425*

str., jedna karta błędów druk. i 1½ ark. na przodzie. (L. S.) *Zob. Noty.*

4333. Decius Cirillus. Summula Materiarum omnium quae intra latitudinem casuum conscientiae continentur. Crac. in Off. Christ. Schedelli 1641. 12.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4334. Albertus Kojałowicz. Instructio brevis circa casus reservatos ad usum Cleri Dioecesis Vilnensis, iussu Ill. Episcopi Vilnensis vulgatae. Vilnae 1651. 4.

(Sotvell. Bibl. Ser. S. J. p. 19.—L. S.)

4335. P. Eliae a S. Francisco Statera peccatorum theologica. Gedani 1740. 4.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 28.)

4336. Rozmowy Kapelana abo Teologa Nadwornego z oyczystym Panem Chrześciańskim służące do zaśiągnienia wiadomośći zbawienney, y do rezolucyi rzeczy do sumnienia należących pożyteczne za pozwoleniem starszych do druku dane przez X. Marcina Kurzenieckiego Soc. Jesu Teologa. R. 1752. w Wilnie w Druk. JKM. Ak. So. J. 8. *490 str.* (B. Horod.)

4337. Tres centuriae selectorum casuum conscientiae auctore A. Burghaben. Leopoli 1755. 8.

(Kat. Friedl.)

4338. Nauka o pokusach i szkrupulach JW. Józefowi Judyckiemu Kasztelanic. Mińs. i t. d. Staroście w dzień imienin ofiarowana od pewnego Karm. Prow. Lit. *b. m.* za pozwoleniem Karola Karpja Officyala Wileń. 1771. 8. *36 kart nieliczb.*

Pod dedykacją podpis. X. A. K. K. S. T. M. R. S. P. WW. SS. (Xiądz Andrzej Kodziewicz Kar. S. Teol. M. Reg. Stud. WW. SS.) (Noty Słowik.)

4339. Casus Conscientiae pro Regno Poloniae ex declarationibus Summorum Pontificum, Consiliorum Provincialium eiusdem Regni decretis, nec non ex auctoribus theologis eiusdem gentis collecti universim 100. Auctore P. Andrea a Spiritu Sancto Ord. Discalceatorum SSS. Trinitatis Red. Capti. Sacerdote Professo et Definitore Provinciae Poloniae. Varsaviae typis S. R. M. An. 1776. 8. *110 str. i regestr.*

✦

4340. Martinus Olszewski S. J. Judicium Theologicum de Sacramentali absolutione et peccatis militum in Regno Poloniae colligatorum. *b. m.* 1661. 4.

(Nies.—Siek. Dod. do Bent.)

4341. Marcin Olszewski. Rozsądek według Teologii. 1663. 4. (Nies.)

4342. Adam Gdacius Fararz Klużborski Dyskurs o grzechach szóstego przykazania Bożego. w Brzegu drukował Jan Krzysztof Jakób. 1682. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4343. a) Modus Confitendi. *b. m. i r.* 4. *6 kart nieliczb.*

Rycina: Zakonnik słucha spowiedzi, obok penitent i napis: *Cras, Cras,* a za nim czart.—Druk Hallera Krakowski około r. 1508. (L. S.)

b) Contenta hoc Libello.

Modus confitendi compositus per Reuerendum episcopum Andream Hispanum sancte Romane ecclesie Penitentionarium.

Interrogationes et doctrine quibus quilibet sacerdos debet interrogare suum confitentem.

Canones penitentionales per episcopum Civitaten, compositi.

Casus Papales et Episcopales.

Na końcu: Impressum Cracouie per Mathiam scharffenberg Anno domini 1535. 8. *26 kart. Druk piękny gocki. Ryciny niema.* (L.S.)

c) — — *tam. u t.* A. D. 1540.

(Spis Inkunab. do T. III. Bibl. Ks. II.)

d) Contenta hoc Libello.

Modus confitendi compositus per Reuerendum episcopum Andream Hispanum sancte Romane ecclesie Penitentionarium.

Interrogationes et doctrinę quibus quilibet sacerdos debet interrogare suum confitentem.

Canones poenitentiales per Episcopum Ciuitaten. compositi.

Casus Papales et Episcopales.

Na końcu: Impressum Cracovię per Hieronymum Vietorem. Anno Domini M.D.XLI. 8. *26 kart. Druk gocki.* (L. S.)

4344. Scrutatórium confessionis peroptimum Celsi maphei veronensis canonici regularis congregationis lateranensis (*rycina jak wyżej*). *Na końcu:* Explicit breue scrutatoriolum seu monumentum compendiosum pro confessionibus a Celso mapheo veronensi canonico regulari congestum. Impressum Cracouie impensis spectabilis viri Johannis haller. Anno salutis M.CCCCC.viij. 4. *9 kart nieliczb. Druk gocki.* (L.S.)

4345. Fructifera innouatio c. omnis vtriusque sexus: de penit. et remis. cum resolutione penitentibus, confitentibus, sacerdotibus confessoribus, tam secularis, quam etiam religiose conditionis, vel status; utilissima. Cracoviae ex Officina Ungleriana. Anno Domini 1537. 8. *43 kart nieliczb. Druk bujny łaciński. napisy tylko gockie.*

Na ostatniej karcie *verso*, herb Akad. Krak. w wieńcu laurowym.

W dedykacji do Jakóba Buczaczskiego Biskupa Chełmskiego, pisze się autor: *Decretorum Baccalaureus*, i datuje ją: *ex Jurisperitorum contubernio*, Cracoviae VI. mensis Januarii a. 1537. — Na czele zaś przedmowy do czytelnika nazywa siebie: *sacrę Facultatis Canonisticae Magister.*

Pod herbem Buczaczskiego M. S. Prossoviensis-v. Prossovianus, położył 14 wierszy łac. Na końcu: 1) In vitam Rev. patris F. Marci Turigene Veneti, divinarum interpretis literarum Ordinis S. Francisci diuina providentia Ministri, ac provincialis, nec non serenissime reginalis maiestatis Bonae secretarii atque commissarii Encomiasticon. 1537. wier. łac. 60. 2) Magister S. Prossovianus Jacobo Tuchouiene (*sic*) in munus gratitudinis Paracliticon. 6 wier. łac, 3) *Idem ad eundem*, 4 wier. łac. (L. S.) *Zob. Noty.*

4346. Methodus Confessionis, hoc est, Ars, siue ratio et breuis quaedam via confitendi, in qua peccata et eorum remedia plenissime continentur. Ad haec, XII. Articulorum fidei cum pia tum erudita explanatio (*10 wier. łac. na pochwałę dzieła*). Cracoviae, apud Viduam Floriani: Anno M.D.XLVI. 8. *199 kart nieliczb. Druk łaciński.*

Dedykacja: Reverendo Patri Domino Francisco Przeuorsceo, Sepulchri Dominici Hierosolimitani professo, Praeposito Przeuorscensi, Domino suo plurimum obseruando. Gregorius Przeuorsceus Typographus Officinae Vnglerianae prefectus. — Z niej prócz pochwał dzieła, nic o autorze dowiedzieć się nie można; jakże imie swoje w tak chwalebnej rzeczy przez skromność zataił? (L. S.) *Zob. Noty.*

4347. Breve Directorium ad Confessarii ac confitentis munus recte obeundum M. Joanne Polanco Soc. Jesu authore. Lovicii in Offic. Stanislai Murmelii M.D.LXVI. 12. (Ban. H. D. K. P. I. 432.)

4348. a) Brevis et methodica instructio audiendarum confessionum. In gratiam rudiorum sacerdotum carptim collecta et aedita, per Hieronymum *Pouedovium* Canonicum Posnan. Posnaniae Melchior Neringk. A. D. M.D.LXXVII. 12. *159 str., 2 kart na przodzie i regestr.*

b) Brevis et methodica Instructio audiendarum Confessionum in gratiam rudiorum Sacerdotum carptim collecta et secundo edita. Per Hier. *Povodovium* Archipresbyterum. Crac. Canonicum Gnesn. et Posnanien. — Cracoviae, in Offic. Lazari. 1586. *151 str., oprócz regestru i 2 kart na przodzie.*

W przedmowie ubolewa Powodowski nad ciemnotą Księży w kraju, mianowicie w rzeczach spowiedzi tyczących się. (L. S.) *Zob. Noty.*

c) Hieronymi Povodovii. Instructio Confessorii 1592. (Siarcz.)

d) — — ap. Viduam et Haeredes Joan. Wolrabi 1597. 12.

4349. Stanislai Socolovii, Libellus de Confessione. (Nics.)

4350. Modus accedendi ad venerabile Sacrosanctae Eucharistiae sacramentum. Justi Siebeneycheri. Cracoviae, Anno Domini M.DC.II. 4. *10 kart nieliczb. wier. łac.*

Dedykacje prozą do Bernarda Maciejowskiego Bisk. Krak. i 14 wier. łac. na herb jego. (L. S.) *Zob. Noty.*

4351 a) Elementa ad sanctas Confessiones, non tantum sacerdotibus in foro poenitentiae tyronibus ap-

prime necessaria: verum etiam omnibus poenitentibus exacte confiteri volentibus, summe utilia. Decem partibus comprehensa. Quibus accessit Tractatulus de studio meditationis, authore F. Nicolao Moscicensi Doctore Theologo Ord. Praed. Cracoviae in Offic. Andreae Petricovii, 1603. 8. *207 str. 5 kart na przodzie.*

Dedykacja do Hieronyma Gostomskiego z Leszenic Wrjew. Poznań. datowana z Krakowa tegoż roku.

b) — — *Na końcu:* Ursellis excudebat Barthol. Busch sumptibus Conradi Burgenii Bibliopolae Coloniensis a. 1619. 12. *376 str.* (L.S.) *Zob. Noty.*

(Quetif. Scr. Ord. Praed. p. 546).

4352. Institutio Confessariorum — Martino Fornario Brundusino S. J. auctore — Crac. in Offic. N. Lob. A. D. 1607. 24.

Przypis. wydawcy Jerzego Fredlera, Kardynał. Bernardowi Maciejowskiemu, gdzie wzmianka, że dziełko to w tymże roku pierwszy raz wyszło we Włoszech.

4353 a) S. Artis Poenitentiariae Tyrocinium — authore P. N. M. Ord. Praedic. Cracoviae in Offic. Andr. Petricovii. A. D. M.DCXXV. 12. *416 str, 7 kart na przodzie i regestr.*

Przypis autora Marcinowi Szyszkowskiemu Biskup. Krakow. — Autor: Nicolaus Moscicensis.

b) — — Examen quoque approbandorum, ad S. Confessiones excipiendas annexum est. *tam. u t.* A. D. M.DC.XXXI. 8. *416, 204 str. i 12 kart na przodzie.*

Przypis. autora Mikołajowi Szyszkowskiemu Administratorowi Opactwa Czerwieńskiego (Cervenecensis). *Zob. Noty.*

4354. Szymon Wysocki S. J. Sposob spowiadania się. (Siarcz.)

4355. Józef Wereszczyński. Instrukcya o Spowiedzi. (Nies.)

4356. Sigismundus Gdowski, Ord. Carmel. Praxis Confessionalis. (Siarcz. I. 152).

4357. Tribunal conscientiae per varias examinum industrias seipsam diiudicantis — auctore P. Gaspare Druzbicki S. J. Anno — 1672. Cracoviae ex Offic. Schedeliana. 12.

Przypis. Przemysław. Domiechowskiemu Opat. Geszeck: — Wydawcą podług Sotuel la jest Daniel Pawłowski S. J. (L.S.)

4358. Memoriale sciendorum a Confessariis ex variis collectum. Vilnae typis Acad. S. J. An. 1674. 12.

4359 a) Gregorii Teretii Eremitae, Confessio et instructio idiotae. Cracoviae in Offic. Viduae Lucae Kupisz. 1655. 12.

(Sienk. Dod. do Bentk.)

b) Confessio et instructio idiotae sive modus excipiendi confessiones sacramentales rusticorum, puerorum, in peccatis inveteratorum — a R. P. Gregorio Teretio Ord. FF. Eremit. S. Pauli — in Polonia Professo. Editio 2da. Adiectae sunt sententiae a Sede Apostol. condemnatae et Bulla Coenae Domini per Fr. Ambrosium Nieszporkowitz Ord. S. Pauli. — A. D. 1686. Cracoviae ex Offic. Fr. Cezary. 8. *386 str. 7 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Rafał. Michalskiemu Przeorowi Prowin. Zak. S. Pawła datowane w Częstochowie.

4360. Przygotowanie do przyimowania Sakramentu Nayśw. przez X. Stanisława Skibickiego S. J. w Kaliszu 1685. (Ju. MS.)

4361 a) Ferdinandi Ohm alias Januszowski, Sententiae morales conscientiae directivae in quatuor libros distinctae. Cracoviae 1687. 4. (Nies.)

W Niesieckim przez pomyłkę druku zamiast Ohm, znajduje się Olim.

b) In nomine Sanctiss. Trinitatis Sententiae morales conscientiae directivae tum ex Angelici Doctoris Discipulis tum ex aliis theologis desumptae et in quatuor libros distinctae. Authore F. Ferdinando Ochm, vulgo Januszowski S. T. M. Ordin. Praedicat. Accesserunt in hac secunda editione, praeter breves additiones sc. de non alienandis Regularium bonis, de paupertate religiosa, de commutatione votorum, de non ambigendis inter religiosos officiis, de non aggravandis per Visitatores locis visitatis, examen Or-

dinandorum et sententiae, tum ab Alexandro VII. tum ab Innocentio XI. damnatae. Crac. typis N. A. Schedel. A.D. M.DC.IX.IV. (sic,1694). *528 str. i 4 karty na przodzie.*

4362. Tribunal Sacrum seu de arte faciendae et audiendae sacramentalis Confessionis. Opus Regno Poloniae specialiter accommodatum— a R. P. Adalberto TYLKOWSKI eiusdem Societ. Theologo, Varsaviae typis C. F. Schreiber. A. 1690. 8. *25½ ark.*

Przypis. Stanisł. Hijacint. Swięcickiemu Biskup. Chełmskiemu.

4363. Via certa salutis seu methodus confessionis id est Brevis quaedam ars et ratio confitendi in qua peccata et eorum remedia praecipua continentur ad haec XII articulorum fidei tum pia tum erudita explanatio. Reimpressa Crac. typ. Cesarii. 1699. 8.

4364. Nicolaus CYROWSKI S. J. Methodus Confessionum rite peragendarum.

(Alegambe Bibl. Scr. S. J. p. 353).

4365. Klucz do Niebieskich Pokoiow, to iest Szczera Spowiedź i t. d. przez Jakuba Antoniego CZECHOWICZA. w Toruniu 1718. 4. *5 ark.* (L.S.)

4366 a) Ignatius TEMEZVARI. Anima poenitentis etc. *jak niżej.* Supraslii typis RR. PP. Ord. S. Basilii 1707. 4. *101 str. i 9 kart na przodzie.*

Przypis. Kazimierz. Ossolińskiemu Kanonik. Krakow.

b) Anima poenitentis ad Regulas praeceptorum Decalogi nec non ad fontes Capitalium Criminum. *Declinare a malo et arripere bonum* addiscens; id est, explanationes peccatorum qualia? contra quae praecepta? committi solent Stylo metrico in parte expositae una cum adjectis qualitatibus Confessionis Mediis bene vivendi ac piis reflexionibus, usui publico per Joannem Ignatium TEMEZVARI Curiae Episcopalis Luceoriensis et Brestensis Notarium accomodatae. anno 1726. Supraslii Typis RR. PP. Ord. S. Basilii Magni. 4. *101 str. i 9 kart na przodzie.*

Dedyk. do Stefana Bogusława z Rupniewa na Januszowicach Rupniewskiego Biskupa Łuckiego i Brzeskiego. (L, S.)

4367. Nauka dla poczynaiącego słuchać Spowiedzi, iako się ma zachować z pożytkiem w iey odprawowaniu napisana po włosku przez X. Pawła SEGNERY S. J. a przez X. Woyciecha *Tylkowskiego* teyże S. J. na polski ięzyk przełożona, teraz powtornie — do druku podana. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. M.DCCXL. 8. *281 str. i regestr.*

4368. Instructio Confessarii sive opusculum in quo traditur praxis cum fructu administrandi Sacramentum Poenitentiae auctore R. P. Paulo SEGNERI S. J. Italico primum idiomate conscriptum, deinde ab alio eiusdem Soc. Sacerdote latinitati donatum — Augustae Vindelicorum et Dilingae editum nunc vero Posnaniae typis Coll. S. J. A.D. MDCCXLV. 4.

4369. Instructio Poenitentis sive opusculum in quo traditur praxis rite peragendi Confessionem Sacramentalem—auctore R. P. Paulo SEGNERI e S. J. Italico primum idiomate conscriptum, deinde latinitati donatum — *tam.* MDCCXLV. 4.

4370. Instructio pro Confessariis ex occasione Universalis Jubilaei— edita. A. D. 1776. 4.

Approbacja druku datowana w Warszawie 13 Aprila r. 1776.

4371. Monita Confessarii imprimis pro directione at vero praelatis et parochis pro correctione scitu— necessaria in Epistola Card. Bellarmini et in annexis ad eam annotationibus comprehensa per Georg. ab HÜLSEN Episcopum Smolenscensem. A. MDCCXLIX. Gedani litteris Hartmannianis. 8. *152 str. i arkusz na przodzie.*

Przypis. autora Benedyktowi XIV. Papieżowi.

4372. Monita generalia de Officiis Confessarii olim ad usum Diae-

cesis Argentin. edita — nunc vero approbatione et cura Ill. Exc. et Rev. D. Georgii ab Eckliis HULSEN Episcopi Smolenscen. — reimpressa Vilnae typis Acad S. J. A. D. 1752. 8. *11 ark.*

4373. Nauka dla nowych Spowiedlików z włoskiego języka na polski wytłumaczona przez X. Pawła *Brzostowskiego* Pisarza W. W. X. Lit. w Wilnie 1765. 8. *2 tomy.* (L. S.)

4374. Zdania Naywyższych Pasterzow y Oycow Sw. o Poście Spowiednikom y Kaznodzieiom osobliwie czasu Postu Wielkiego potrzebne. w Supraslu w Druk. WW. XX. Bazyl. R. P. 1775. 12.

4375. Instructio pro Confessariis ex occasione universalis Jubilei edita. *b. m.* 1776. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4376. Powinności przystępuiących do stołu Bożego, z franc. na polski przełożone. w Lesznie 1777. 8.
(Kat. Gr.)

4377. Nauka o rozmyślaniu y rachunku sumnienia przez X. Ignacego a S. Maria de MERCEDE XX. Trynitarzow Polskich y Litewskich Prowinciała R. 1790 zebrana w Wilnie w Druk. XX. Bazylianow. 8.

4378. Informacya gotuiącym się do spowiedzi Sakramentalney. 8. *Cena gr.* 2. (Kat. Friedl.)

4379. Nauka przygotowawcza dla godnego przystąpienia do Sakramentu Swiętego Pokuty dla uczniow szkoły Wąchockiey zebrana.
(Kat. Friedl.)

4380. Nauka chrześciańska w rozmowach do przygotowania młodzieży do pierwszey kommunii. T. I. II. Warszawa nakł. Glücksberga 1821. 12. *216 i 304 str.*
(Dzien. Wil. 1821).

✦

4381. Hieron. POVODOVII Doctrina circa agonizantes. (Nies.)

4382. Praxis iuvandi aegros ad bene moriendum nec non sanos ad bene vivendum — composita per Joan. Baptistam de VILELA S. J. ex lingua Italica in latinam traducta — postmodum — recusa. Casimiriae ad Cracov. apud Balthasarem Smieszkowicz. 1664. 12.

4383. Praxis juvandi infirmos. Balcer Smieszkowicz Druk. Krakow. przypisał to dzieło Kazimierz. Maciejowi Treterowi Administratorowi Zup Wielickich.
(Ju. MS.)

4384. M. Samuel HENTSCHEL (Senior w Lesznie) Einfältiger Krankenprediger. Lissa 1672. 12.
(Acta Hist. Eccl. A. 1742. p. 196).

4385. Examen sumnienia albo summaryusz pociech przeciwko śmierci, i pokusom szatańskim w czterdziestu i sześciu rozmowach chorego z Xiędzem, rożne sumnienia skrupuły od wątpliwości zadaiącego. Wystawiony i porządnie z Pisma S. zebrany, a z łacińskiego na polski ięzyk przetłomaczony przez X. M. R. C. Z. K. K. w Krolewcu drukował Joh. Dawid Zaencker R. 1714. 8. *200 str.*

Dedykacja ośmnastu Paniom Litewskim z podpisem; X. M. R. może Michał Ruttich, rodem z Wilna.
(Ban. H. D. K. P. III. 103.

4386 a) Jan Stanisław Kostka WOYKOWSKI (Wuykowski) Kanonik Pułtuski. (De Homine Christiano ad mortem recte praeparando, libellus) *po polsku.* w Kaliszu 1738. 8. *6 ark.*

b) — — 1741. 12. *5½ ark.*
(Jans.)

4387. Antonius KRUSZEWSKI S. J. (Unterricht für diejenigen welche die Kranken zum Tode vorbereiten, oder denen, zum Tode verurtheilten Maleficanten, in der letzten Stunde, geistlichen Beystand leisten müssen.) *po łacinie i po polsku.* w Warszawie. w Druk. Coll. S. J. 1750. 8.
(Jan. Lex. I. 88).

4388. Theorema et Praxis to iest rozważne y sprawne ratowanie chorych, pomaganie umieraiącym, posilenie konaiących dla informacyi kapłanom poczynaiącym koło chorych pracować przedtym włoskim przez Xiędza Jozefa Anton. MARCHESELLE Franciszkana, a teraz in Theorica łacińskim, in practica me-

thodo oyczystym ięzykiem przez iednego Franciszkana Konwentu Krakowskiego opisane. R. P. 1754. w Krakowie. w Druk. Xięcia JM. Bis. K. 12. *182 str. i regestr.*

4389. Konaiącym obecny, dobrze zaopatrzony Kaplan. Albo książeczka z włoskiego na niemiecki język, z niemieckiego na polski przetłomaczona od iednego Kapłana Wrocławskiey Dyecezyi. Wyciśniono i do dostania w Nissie u Józefa Szlegla. 8.

Na końcu chronostych, z którego wypada rok 1766. (Ban. H. D. K. P. III. 187).

D) Kaznodziejska i Panegiryczna.

I) Przepisy.

4390 a) Stanislai Socolovii Stephani quondam Regis Poloniae Theologi *Partitiones Ecclesiasticae.* Ad Petrum Costcam, Episcopum Culmen. Virum Amplissimum. Cracoviae ex Offic. Lazari. A. D. 1589. 4. *38 str.*

Na odwrocie karty tytułowej 4 wier. łac. Andrzeja Schoneusa. *Zob. Noty.* (L. S.)

b) Stanislai Socolovii Stephani Regis Poloniae Theologi, Partitiones Ecclesiasticae ad Petrum Costcam Episcopum Culmensem Virum Amplissimum. Post Cracoviensem Anni 1589 editionem, ad usum Academicae Juventutis typis repetitae. Polociae 1817. 8. *34. str.*

Zob. o tem dziele: Miesięcznik Połocki na rok 1818. T. I. p. 43 nast.

4391. Rhetorica ecclesiastica ad tyronum institutionem auctore D. Thoma Bari sacerdote Campiensi concinnata olim Neapoli 1724 typis data nunc — reimpressa Poczajoviae typis apud PP. O. S. B. M. sumptibus eorundem 1776 anno. 8.

4392. Seminarium Spiritus et artis concionatoriae in principiis, sententiis, exemplis concionatorum Status Eccles. Sec. fundatum. Auctore e Clero Seculari Josepho Michaele Nogawski Varsaviae typ. S. J. 1731. 8. *359 str.*

Przypis. Stanisł. Moszyńskiemu Pincernie Urzędowskiemu, u którego podpis: NN. (Zał. Progr. Litter. 1743 p. 53.— L. S.)

4393. Isaac Gottfried Goedtken. Ewangelisches Predigt-Amt in denen Kleinern Städten des Polnischen Preussens, ausgegeben von Andreas *Schott.* Danzig. 1753. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4394. Rhetorica Ecclesiastica Antiquo-Nova theoretica et practica, Adm. Rev. Dominis Instituti S. Augustini Canonicorum Reg. de Saxia Professis — a M. Valentino Szylarski Philos. Doctore Rhetorices in Collegio eorundum Canonicorum Professore — tradita nunc vero insigniter aucta. A. D. 1765. Cracoviae typis Semin. Episc. 8. *379 str. i 15 kart na przodzie oprócz regestru.*

Przypis. Stanisławowi Wolskiemu OO. Praw Doktorowi w Akad. Krak. i t. d.

4395. Epistola Sancti Francisci Salesii Episcopi Genevensis ad quendam Ecclesiae Praesulem in qua modum praedicandi ei describit. Sub auspiciis Rev. D. D. Onuphrii Szembek Ecclesiae Cathedralis Culmensis Praepositi — dum ad objecta contra propositiones theologicas responderent Franciscus Smulski, Gratianus Boczym e Congregatione Missionis S. Theol. Candidati — Clero oblata in Seminario Varsaviensi ad aedem S. Crucis. An. 1777. 8.

4396. Przepisy dla Kaznadzieiow napisane po francuzku przez Massyllona na polski ięzyk przetłomaczone przez X. Augustyna *Toma-*

szewskiego Bazyliana S. T. D. Professora Hist. Kościel. y Pisma S. w Akad. Wileń. w Wilnie w Druk. Akad. R. 1799. 8. *270 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

4397. (List do Redaktora Dziennika Wileńskiego z prawidłami dla Kaznodziejow. r. 1817). 8. (L. S.)

4398. Zasady Wymowy Swiętey obiaśnione przykładami wyczerpnionemi osobliwie z Pisma S. z Oycow SS. i z innych nayslawnieyszych krasomowców chrześciańskich. Dzieło wydane w Paryżu 1788, a teraz na polski ięzyk przetłumaczone — Wilno Nakł. i drukiem J. Zawadzkiego. 1824. 8. *352 str. i ½ ark. na przodzie.*

Na końcu: Dodatek o Kaznodzieiach Polskich.

✦ ✦

4399. *Examen Theologicum*, to yest: Słuchanie albo doswiadczanie w nauce słowa Bożego, tych ktorzy bywaią na urząd kaznodzieyski wezwani y posłani. Przes Philippa MELANCHTONA po łacinie napisane. a przes Jana *Radomskiego* Ministra Zebrania Nidborskiego, w yęzyk polski przełożone. Drukowano w krolewcu, przes Jana Daubmana roku 1566. 4. *309 str. oprócz 4 kart regestru.*

Na przodzie: Edykt Xiążęcia Pruskiego Albrechta starszego, po łacinie i polsku, datowany z Królewca Ipsis Calendis Augusti 1566. *Zob. Noty.*

II). Źródła i Materjał.

4400 a) Ewangelie na Niedziele i wszystkie Święta Kościoła Katolickiego. w Wilnie. 1579.

Wydał Jakób Wujek S. J. (Siarcz.)

b) Ewangelie y Epistoły tak niedzielne iako y wszystkich świąt ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porządku przez cały rok czytaią. Przez D. Jakuba *Wuyka* Soc. Jesu przełożone. Przydane są y modlitwy kościelne na każdą niedzielę y na każde święto. w Krakowie w Druk. Akademickiey. R. P. 1689. 12. *159 kart i 1 nieliczbow.*

c) Ewangelie y Epistoły. 8.
— — 12.
— — 24.
(Cat. Janss. 1706).

d) Ewangelie na Niedziele y wszystkie Swięta które w Kościele Katolickim według Rzymskiego porządku przez cały rok czytane bywaią. Z przydatkiem nowym na niektóre święta Królestwa Polskiego y W. X. Litt. przez W. X. Jakuba *Wuyka* Societ. Jesu przełożone. w Wilnie w Druk. przy Akademii R. 1787. 12. *269 str. i arkusz regestru.*

e) Ewangelie na Swięta i Niedziele. w Poczaiowie. 1790.
(Trębic. Bibl. Warsz. 1841. T. III. p. 573.

f) Ewangelia Pana N. J. Chrystusa na Niedziele i wszystkie Święta i t. d. w Wilnie 1800. 12.
(Kat. Kiejd.)

g) Ewanielie i Epistoły przez X. *Wuyka*. w Warszawie. 1811. 12.
(Kat. Bibl. Piar. War. 1822. p. 9).

h) Ewanielie na Niedziele, Święta, Post Wielki. w Warszawie. 1814.
(l. c.)

4401 a) Ewangelie y Epistoły na dni postne powszednie, y na niektóre inne święta w pierwszey Postylce opuszczone, przez D. Jakuba *Wuyka* S. J. przełożone. Przydane są y modlitwy kościelne na święta i dni powszednie. w Krakowie w Druk. Andrz. Piotrkowczyka. 1636. 12. *8 ark. druk gocki.*
(Dzien. Wil. 1819. II. 559).

b) Ewangelie y Epistoły na dni postne powszednie y na niektore inne święta w pierwszey Postylce opuszczone. Przez D. Jakuba *Wuyka* S. J. przełożone. Przydane są y modlitwy kościelne na święta y na dni powszednie. w Krakowie w Dr.

Akademickiey R. P. 1692. 12. *9 ark. i nadto ½ ark. gdzie:* Nauki Chrześciańskiey Katholickiey Rzymskiey początki.

4402. Ewangelie na Niedziele y Swięta całego roku według porządku kościoła lub Cerkwie Rzymskiey i Greckiey — wydane. w Supraslu w Druk. OO. Bazylianow. R. P. 1742. 12.

4403. Regestr SS. Ewangielii na niedziele i święta doroczne do kazań dla Archidyecezyi Gnieznieńskiey przez D. J. *Komorowskiego* podany. w Warszawie 1758. 4. *379 str.*

4404. Reiestr Świętych Ewangelii na niedziele i święta doroczne do kazań według porządku. opisania katechizmu Rzymskiego przez X. *Kola* Schol. Piar. w Warszawie.

(Kat. Gr.)

4405. Книга, зовомая Евангеліе учителное отъ всѣхъ четырехъ евангелистовъ избранна, и отъ многихъ божественныхъ писаніи, и предана церкви Божіей, во всякую недѣлю читатися, такоже и на господскія праздники и прочихъ святыхъ, на поученіе христоименитымъ людемъ, ко исправленію душевному и тѣлесному, Божіею помощію выдрукована, за щастливаго панованія наяснѣйшаго государя нашего Жикгимонта Августа, Божіею милостію короля Польскаго и великаго князя Литовскаго, Русскаго, Прускаго Жомоицкаго, Мазовецкаго Вифляньскаго и иныхъ; а при архіепископѣ Іонѣ, Божіею милостію митрополитѣ Кіевскомъ и Галицкомъ и всея Руси: и выдана есть во отчизномъ имѣнію пана Виленьскаго, гетмана наивышшаго великаго князьства Литовскаго, старосты Городеньскаго и Могилевскаго, его милости пана Григорія Александровича Ходкевича, въ мѣстѣ зовомомъ Заблудовью властнымъ накладомъ его милости. А начася сія книга друковати по воплощенію Сына Слова Божія Афѯи (1568), мѣсяца іюля 8, и съвершися року ѯѳ (69) мѣсяца марта 17; давшему же Богу начати и съвершити благоизволившему слава и поклоняніе въ безконечныя вѣки. 8. *8 i 399 kart.*

Na odwrocie tytułu herb Chodkiewicza. W przedmowie na końcu wyrażono, że drukarze użyci do tego dzieła byli Iwan Feodorowicz Moskwicin i Timofiey Mstisławec. (Strojew p. 29 nast.)

4406. Евангеліе толковое, различными св. Каѳолическія, сирѣчъ соборныя церкве Христовы учительми на вся седмицы, такожде и на Господскіе праздники. въ Вильнѣ въ типографіи Луката и Козмы Мамоничевъ. 1595. fol.

Przypisanie Kozmy Mamonicza Szymonowi Wojnie Kasztelanowi Mścisławskiemu. (Sopik. I. 91).

4407. Евангеліе учителное на всяку недѣлю и на господьскія праздники и нарочитыхъ святыхъ, избрано отъ святаго Евангелія святѣйшимъ Калистомъ, архіепископомъ Константиняграда. Повелѣніемъ же киръ Гедеона Болобана, епископа Галицкаго, Львовскаго и Каменца Подольскаго, ексархи великаго ѳрону Константинопольскаго, изслѣдована и на многихъ мѣстахъ исправлена; нововыдана, з друкарнѣ Крилоское въ лѣто отъ созданія міру 7115, а отъ въплощенія Іс. Христа сына Божія, 1606 мѣсяча октобрія 1 дня. fol. *4 i 416 kart.*

Na odwrocie herb Bołobana. (Strojew p. 111.).

4408. Евангеліе учительное Воскресное, твореніе св. Каллиста, Архіепископа Константинопольскаго. Вильно 1782. fol.

Wydanie Staroobradców.

(Sopikow I. 271).

4409. (Ewangelie ku użyciu Kaznodziejow. 1637).

Po litewsku wydał Jan Jachnowicz S. J.

4410 a) Summa abá trumpas iszguldimas Ewangeliu szwentu per wisus meatus, dienomis Nedelos, Báżniciose Krikścioniszkose skayto-

mu. O ánt gárbos Wienam Diewuy, su wala Wiriasniuju del pażitka Wierniems, didey Kunigistey Lietuwos, ir del naminiku pabażnu ánt uziwoimá namiszkia iszduotá. Kiedaynise, Drukowoia Joachimas Jurgis Rhetas, Meatu Poná 1653. 4. *288 str. Druk gocki.*

(Lel. Bib. Ks. I. 205 a.)

b) Summa aba Trumpas iszguldimas Ewangeliu Szwentu par Wisus meatus dienomis Nedelos, Bazniczoise Krikszczioniszkose skaytomu o ant garbos Wienam Diewuy, su wala Wirianiuju del pażitka Wierniems didey Kunigistey Lietuwos, ir del naminiku pabażnu ant użiwoima namiszkia iszduota Karalaucziuja Prusu, iszpausta pas G. L. Hartunga. Meatu Pona M.DCCLXXXI. 8. *262 str.*

4411 a) Ewanielie polskie y litewskie tak niedzielne iako y wszystkich świąt, ktore w kościele katolickim według rzymskiego porządku przez cały rok czytaią — w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. P. 1711. 8.

b) — — z przydatkiem tych Ewangelii, ktorych niestawało przedrukowane r. 1786. w Wilnie. w Dr. Król. przy Akad. 12. *303 str.*

(L.S.)

4412. Lietuwiszkas Ewangelias Niedielos Dienomis yr ant garbingiesniu Szwęciu per wisus metus skaytomas Baźnicioy Kato iku iszuauje parweyzdietas, ayszkiey iszguldítas, yr su pażiauklinimu żodziu jwayriu, aba ne wienokiey wisoy Lietuwoy iszsimanancin: isz Prisakima Juo Milestas Kunigaykścia Biskupa Ziemaciu drukou Paduotas Metuose 1806. Wilniuy kasztú yr iszspaudimu Literu Josapa Zawadzkia, 12. *169 str. oprócz 4 kart na przodzie.*

✦

4413 a) Evangelia toto anno etc. *jak niżej.* 1620.

b) Evangelia toto anno singulis Dominicis et festis diebus juxta antiquam. Ecclesiae consuetudinem in Livonia Lothavis praelegi solita. Ex Latino in Lothavicum idioma translata per R. P. Georgium *Elger* e Societ. Jesu. Vilnae Typis Acad. Soc. Jesu. An. D. 1672. 8. *19 ark. Druk gocki.*

c) Evangelia toto anno singulis Dominicis et festis diebus iuxta antiquam Ecclesiae consuetudinem in Livonia Lothavis prelegi solita cum precibus et precatiunculis nonnullis etc. versa et translata — Anno 1758. Vilnae typis Acad. S. J. 8.

✦

4414. Ewangelie y Epistoły ną świąteczne, powszechne y przygodne dni w roku, dla Zborow krześciańskich. *b. m. i r.* 8.

Juszyń. (T. II. 134) wymieniając to, dodaje, iż dla wierszy na początku i na końcu umieszczonych poczytuje to za nowy Testament Reja, z przyczyny iż w Postylli są ewangelie tegoż wykładu. (?)

4415. M. Samuel Hentschel. Vollständiges Evangielienbuch. Lissa 1681. 8.

(Acta Hist. Eccl. A, 1742. p. 196).

4416. Die Lektionen, Episteln und Evangelien auf alle Sonn — und Feyertage des ganzen Jahres — Lemberg bei Thomas Piller. 1792. 8.

4417. Theatrum seu potius Officina Concionatorum praedicatoribus et theologis in scientia speculativa S. Thomae haud mediocriter versatis ad profectum animarum et destructionem omnium haeresenm — utilis et necessaria. Noviter in lucem edita per Rev. P. Fr. Severinum S. Theol. Magistrum, Polonum, Ord. Praedicat. — Venetiis. MDXCVII. apud Societ. Minimam. fol. *225 str.* i *2 ark. na przodzie.*

Przypis. Królowi Zygmuntowi III. datowane z Wenecji r. 1594. *Zob. Noty.*

4418. Monotessaron Evangelicum seu Catena aurea ex quatuor Evangelistis, totidemque pene distinctionum connexa. Auctore R.

P. F. Severino LUBOMLIO Roxolano, S. Theol. Doctore Conventus Cracov. Provinciae Polonae Ord. Praed. Operum Tomus primus, quo concionatoribus generalis methodus, seu generale introductorium in omnem modum et artem intelligendi ac praedicandi, Sacri Eloquii scripturas, ad cuiuscunque subiecti facillimam pertractationem continua locorum serie, seu tabulis perpetuis exhibetur. Cum sex indicibus locupletissimis — Omnia Sanctae Catholicae Rom. Eccles. et SS. D. N. Pauli V. eiusque successorum auctoritati, censurae, iudicio, a filio obedientiae et fidei humiliter subiiciuntur. Cracoviae in Offic. typogr. Bazilii Scalscii. A. D. M.DCVII. fol. *1020 str.*

Więcej nie wyszło, miał jednak zostawić autor tomów 6 niedrukowanych, jak twierdzi Starowolski *Elog.* 100. Generał Dominikański Hieron. Xavier na bok je usunął. (unterdrucket worden).

(Janoc. Nachr. I. 110).

4419. Promptuarium Concionat. Crac. apud Viduam Sybeneycher. 1606. 8. (Ju. I. 24 nast.)

Juszyński l. c. wymieniając to dzieło, powiada, że w niém podpisał się: *Joannes de Gniazdow Sniadecki, Archipresbyteralis in Circulo Poenitentiarius, Sandecensis Decanus, Par. Vetero-Sandecensis*, ale nie wyraża czy to jako autor, czy jako aprobujący dzieło, co prędzej być może.

4420. Mateusz WARSZAWCZYK. Vox Salomonis tempus putationis advenit. Cant. 2. v. 12. quae sensu morali explanata. Cracoviae Franc. Cezary A. 1651. 4. *566 str.*

(Ju. MS.)

Juszyński (l. c.) o tem dziele powiada, że lubo przeznaczone było na materje kazań na niedziele całego roku, lecz gdy jest zupełnie ascetyczne w bardzo dalekim względzie i to dobrze już usposobionym kaznodziejóm może być przydatne.

4421 a) Splendores hierarchiae politicae et Ecclesiasticae a caelesti Hierarchia exemplati, et ad Christianum regimen, atq. ad stabilem Reipublicae permanentiam accomodati cum Quintuplici Indice, in gratiam et usum Praedicatorum I. Pro Dominicis totius Anni. II. Pro festivitatibus Sanctorum. III. Pro Exequijs Defunctorum in communi et in particulari. IV. Rerum notabilium. V. Sacrae Scripture. Authore A. R. P. PETRO POSNANIENSE. Ord. Minorum Regularis Observantiae et Provinciarum Poloniae Patre. S. Theol. Lectore Jubilato: Cum gr. et priv. S. R. M. Cracoviae apud Lucam Kupisz S. R. M. Typographum A. D. 1652. 4. *449 str. i regestr.*

Dedyk. Tomasz. a Rupniew Uieyskiemu.

(Bibl. Horodec.

b) — — Lublini. 1654. 4.

(Cat Janss. 1679).

4422. Theologia ecclesiastica in qua materiae omnes quae in Ecclesia a concionatoribus et catechistis tractari solent — succincte explicantur. Opus universum aeternae Sapientiae — dicavit P. Sigismundus LAUXMIN S. J. S. T. D. Vilnae typis Acad. A. D. M.DC.LXXV. 4. *494 str. 4 kart na przodzie i regesr.*

Niesiecki cytuje jego: Controversiae de Fide.

4423 a) Breviarium concionatorium super festa totius anni: pro omnibus Dominicis, festis per annum, et feriis quadragesimae. His addita sunt aliqua fragmenta, Strenae, conciones occurrentes, funebres authore R. P. Adalberto TYLKOWSKI S. J. Theol. Typis Monast. Olivensis imprimebat Jacobus Textor, Factor. 1685. 4. *746 str. 2 ark. na przodzie.*

b) Breviarium Concionatorium super festa totius anni, in duas partes divisum authore R. P. Adalb. TYLKOWSKI etc. *tam. u t.* 1686. 4. *313, 152 str. 2 ark. na przodzie i regestr.*

c) — — Constantiae. 1722. 4.

(Cat. Libr. Theol. Cathol. Norimb. 1731).

4424. De Breviario Concionatorio, Strenae, Fidelis Prophetissa Concionibus de B. M. Virgine serviens, Conciones occurrentes et funebres cum aliquibus fragmentis. Authore R. P. Adalberto TYLKO-

wsky S. J. Theol. Presbytero. Typis Monasterii Olivensis Imprim. Joan. Jac. Textor. 1686. 4. *152, 348, 164, 106, i 66 str. oprócz regestrów.*

4425. Problemata święte abo pytania około wyrozumienia S. Ewanyeliey od Kościoła powszechnego — na niedziele — i święta rozłożony z ktorych może się brać materya do rozmow we dni swięte — przez X. Woyciecha Tylkowskiego S. J. w Poznaniu w Druk. Coll. S. J. R. P. 1688. 4. *69 ark. i 323 str.*

4426. Breve directorium concionatoris apostolici authore R. P. Balthazare Danquart S. J. Vilnae typis Acad, S. J. A. D. 1699. 8.

4427. Alphabetum Immaculatae Conceptionis SS. Virginis Mariae seu Discursus Concionatorii per titulos a literis Alphabeti initiales in quibus praemissa congrua moralitate, scripturaliter, figuraliter, doctoraliter, miraculose, scholastice idque theologice, philosophice, symbolice, poetice, anagrammatice atque historice SS. Deiparae Conceptio sine labe elucidatur — auctore F. Antonio Wegrzynovio Polono, Ord. FF. Min. Reformat. S. Th. Lectore Provinc. Minoris Poloniae Patre. A. D. MDCCX. Cracoviae typ. Acad. 4. *446 str. oprócz 2½ ark. na przodzie i regestru.*

Przypis. Fabricjuszowi Spada, Kardynałowi i Biskupowi Prenesteńskiemu.

4428. Syllabus Marianus syllaborum Consonantium alias discursus concionatorii in Titulos B. V. Mariae a Syllabis initiatos in quibus (praemissa congrua moralitate) scripturaliter, figuraliter, doctoraliter, miraculose, historice SS. Deiparae Laudes, Praerogativae, Mysteria etc. per omnes eius solemnes festivitates de praedicantur. Cum Indice Completissimo etc. Authore P. Antonio Węgrzynovio etc. Anno salutis 1717. Leopoli typis Confrat. SSS. Trinitatis. fol. *XV. i 2049 str. Indexu XXII.*

Tytuł pięknie sztychowany wynalazku autora, sztych Tcherninga. Przypis. Adam. Piotr. Tarło Wojewodzic Lubel.

4429 a) Dicenda Concionatoria, seu Supplementum Commentarii moralis in sacram Scripturam Veteris et Novi Test. Ordine Alphabetico in Propositiones distributi, ac usui Concionatorum in Dominicas ac Festa porrecti. Ab Authore Fr. Angelo Ostrorog Carmelita Antiq. Reg. Observ. S. Th. Magistro. Leopoli Typis Coll. S. J. An. Dom. 1723. 4. *620 str.*

Dedyk. Xięciu Januszowi Sanguszkowi. (L. S.)

b) — — 1728. 4.

(Nies. — Kat. Piar. War. 1822. p. 61)

4430. Bibliothecae SS. Patrum concionatoriae collectae a Petro *Blanchot* Ord. Minimorum Synopsis in qua singulis dominicis, feriis ac festis quibus — habetur concio ad populum, indicantur Patres, qui pro illa sermones scriptos reliquerunt. Posnaniae typis Coll. S. J. A. D. 1746. 8. *1 ark.*

4431. Filipa Ner. Golańskiego Materyał Kaznodzieyski. w Wilnie. 1813. 8.

(Kat. Piar. War. 1822 p. 71).

✦

4432. Index reus sive responsio apologetica P. Casimiri Wiiuk Kojałowicz S. J. ad Sebastianum Goebellium modos concionandi a se anno 1668 editos in Methodologia homiletica diiudicantem. Vilnae typis Acad. S. J. A. 1672. 8. *1 ark.*

4433. Benedictus a S. Joseph. S. P. Cenzura Kaznodzieyska. w Warszawie w Dr. S. P. 1697. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4434. Słowo Boże w kaznodzieiach, y Kaznodzieie słowa Bożego opowiadane od przeciwnych sobie zarzutow obronieni kazaniem przez X. Wincent. Ciszewskiego Towarz. Jez. R. 1767. 8. *3 ark.*

Dedyk. Anton. Małachowskiemu Star. Ostrołęckiemu. (L. S.)

III). Kazania. *)

a) Kościoła Rzymsko-Katolickiego.

I. Niedzielne i świąteczne, adwentowe i postne, zbiorowe.

4435. Sermones uenerabilis magistri Nicolai de Blony decretorum doctoris. capellani Episcopi Posnoniensis. ualde deseruientes populo. sed et clero utcunque docto eos digne legenti. predicanti. aut audienti. de tempore et de sanctis. *Na końcu kazań niedzielnych:* Finiunt sermones uenerabilis magistri Nicolai Blony decretorum doctoris de tempore impressi. Anno Domini MCCCC.XCIII. Finiti in die sancte Cecilie virginis et martyris. *Dalej tytuł osobny:* Sermones Nicolai de Blony de Sanctis. *Na końcu:* Finiunt sermones magistri Nicolai Blony decretorum doctoris. capellani Episcopi Posnoniensis de tempore et sanctis. Conscripti ab eodem Anno Domini M.CCCC.XXXVIII. ut videtur capi ex sermone CXIII. circa medium membri primi eiusdem sermonis. Impressi Argentine Anno Domini M.CCCC.XC.V. fol.

(Janoc. Nachr. IV. 175).

Mich. Maittaire Annal Typogr. T. I. Par. II. p. 541 wymienia: Nicolai Plonii Posnaniensis Sermones de tempore et Sanctis. Argentine MCCCCXCI. p. 580, 595, 675, edycje także Strazburskie r. 1494, 1495 i 1498. (Janoc. II. p. 19).

4436 a) Nicolai de Blony. Viridarius seu sermones de Tempore et de Sanctis Argentor. 1495. fol.

(Cat. Bibl. Francof. Becm.)

b) R. D. Nicolai Poloni, Decretorum Doctoris et Revmi Episcopi Posnaniensis Sacellani, ac Concionatoris Celeberrimi Sermones super Evangelia Dominicalia et praecipua Sanctorum festa totius anni, ad populum instruendum exquisitissimi Vulgo Viridarium nuncupati. Opus multis in locis recognitum, metodis sublatis, notis marginalibus illustratum, et ad Concionatorum utilitatem denuo editum. Coloniae Apud Joannem Crithium sub signo Galli. Anno M.DC.XIII. 4. *428, 375, 208 str. oprócz regestrów przy każdej części i arkusza na przodzie.* (L. S.)

4437 a) Nicolaus Plonius. De praecipuis Deiparae festivitatibus sermones decem Argentinae A. 1495.

b) — — Coloniae ap. Jo. Crithium. 1613. 4.

(Bibl. Mar. P. II. p. 176.)

4438. Postilla Guillermi super Epistolas et Euangelia: per totius anni circulum: De tempore: Sanctis et pro defunctis: solerti diligentia cuiusdam viri religiosi pro scholasticis exarata Nunc denuo emendata: et castigatissime impressa, Magistri Francisci Mymeri Epigramma ad Lectorem (*4 wier.*) Aliud. (*8 wier.*). A. M.D.XXXII. 4. *CXLIIII kart, 4 na przodzie i 12 na końcu nieliczbow.*

Na końcu: Impressum Cracoviae per Mathiam Scharffenberger, ductu et impensa providi uiri Marci Scharffenberger Bibliopolae. Anno D. M.D.XXXII. Mense Maio.

(L. S.)

4439. Postillá polska. To iest. Lekcie, Epistoły, y Ewányelie Niedzyelne, postne, y ktore czytáne by-

*) Ze względu na układ przyjęty dla części bibliograficznej tego dzieła, nie wyda się to dziwnem, że z ogromu pism kaznodziejskich, w rozdziale niniejszym, nie znajdą się niektóre, co bądź dla treści swojej wyżej się już pomieściły, bądź niżej się pomieszczą, a mianowicie co wspomnieniem swojem, historją kościołów polskich, lub dzieje krajowe obchodzą; takie są kazania jubileuszowe, o cudownych obrazach i t. d.; także, kazania pogrzebowe pojedyncze, trybunalskie i t. d.

wáią w wigilie Apostolskye, y w ine swiętá Krześćiáńskye przez cáły rok ku náuce nászey. Teraz nowo z więtszą pilnoscią niżli przed tym wyrobiona. Przythym pássyie czterzech Ewányelistow każda z osobná. S tychże czterzech iedná porządnie zebrána, s krociuchnym wykládem niektorych mieysc, w ktorych sie zdádzą być niezgodni Ewányelistowie. w Krákowie Drukował Mátys Wirzbięta, Roku Páńskiego 1561. 8.

Tytuł czerwono i czarno. A—Z. Aa—Gg. (z tych sygnatura X ma tylko pół arkusza) czyli 236 kart nieliczb. Nadto ark. A jest w tym exemplarzu tak uszkodzony, że z niego tylko 3 karty pozostały. Wspomnione na tytule ogólnym Passye, mają tytuł oddzielny wśród ryciny: Historio męki Páná nászego Jezu Krista od czterzech Ewányelisthow wypisáne, z więtszą pilnoscią niżli przed tym wyprávione. Stychże czterzech iedná porządnie zebrána, s krociuchnym wykładem nyektorych mieysc, w ktorych sie zdádzą być niezgodni Ewanyelistowie. (cały ten tytuł czarno). A—H. (jednak signat. A. E. F. G, mają tylko pół arkusza) czyli 48 kart nieliczb. Druk gocki. Autor bezimienny. *Zob. Noty*. (L. S.)

4440. Flores Sermonum in Evangelia Dominicalia post festum sanctissimae Trinitatis, Ecclesiae catholicae usurpata. Ex Patribus reliquisque priscis et neotericis Orthodoxis scriptoribus, in eorum qui librorum copia destituuntur gratiam, magno studio et sumptu elaborati, Per Fratrem Nicolaum Wilkowiecko. Ord. Eremitarum D. Pauli primi Eremitae, Monasterii Czestochovien. Priorem. Cracoviae (1579) Impressum per Mat. Garinolium (*sic*). 8. *355 kart po jedn. str. liczbow. 16 kart na końcu regestrów i popraw drukarskich.*

Ostatnią stronę zajmuje obrazek wyrażający jakąś okoliczność z życia S. Pawła Pustelnika. Oprócz tego, ośm kart na przodzie, gdzie się mieszczą: a) Dedyk. do Piotra Myszkowskiego Bisk. Krak. b) Odezwa autora do czytelnika. c) 10 wier. łac. do Walentyna Wartensa (Vartensis) ejud. Ord. d) Encomion Opellae Math. Zebrovii Ejusd. Ord. 28 wier. łac. e) Ad Librum Apostrophe. Ejusdem 22 wier. łac. f) Catalogus Patrum et Scriptorum ex quibus hoc opusculum conscriptum est. Tytuł obwódką drukarską ozdobiony. Na jego odwrocie znajduje się napis: *Pars Prima*. Czyli więcej części wyszło niewiadomo. (L. S.)

4441. Postilla Orthodoxa to iest wykład Swientych Ewanieliy Niedzielnych y Swiąt uroczystych na cały rok. Przez Je. M. Ksiedza Marcina Białobrzeskiego Biskupa Kamienieckiego y Opata Mogilskiego etc. z Pisma Świętego y z Doktorow Kościoła powszechnego z wielką pracą zebrana y ku nauce wiernych ludzi Chrześciańskich z pilnością napisana. Cześć Pierwsza od Adwentu do Wielkieynocy. w Krakowie w Drukarniey Łazarzowey M.D.Lxxxj. fol. *514 str.*

Postille albo wykladu Swientych Ewangeliy, od Wielkiey nocy do Adwentu Czesc Wtora. *tam. t. r. 816 str.*

W tej części od str. 769—795 wtrącone jest kazanie, które miał autor na pogrzebie Zygmunta Augusta. Druk piękny gocki i papier dobry. Tytuły literami łacińskiemi otoczone ozdobami drukarskiemi. Na odwrocie portret Króla Stefana i pod nim epigramma:

Acer Hyperboreo dum bello fulminat orbem
Subdit et imperiis obvia quaeque suis
Sic oculos Stephanus, sic ora augusta ferebat
Qui bene Sauromatum sceptra superba regit.

Oprócz tego, 5 kart na przodzie, gdzie a) Dedykacja do Króla Stefana w języku łacin. b) Mandat Prymasa Karnkowskiego. *Zob. Noty.* (L. S.)

4442 a) Postilla Catholiczna. w Krakowie u Mateusza Siebeneychera 1573. Część 3 *na końcu taki ma napis:* Taki iest koniec Trzeciey Części Postille Catholiczney w ktorey się zamykaią Kazania na Święta Panny Mariey Apostołow, Męczennikow y innych Swiętych ktorych Swięta kościoł zwykł obchodzić przez cały rok. Przydana iest y Passia, to iest Historya męki Pana Zbawiciela naszego przez Doktora Jakuba Wuyka z Wągrowca Theologa Soc. Jesu cum Gratia et privilegio S. R. M. w Krakowie Mátheus Siebeneycher. 1575. fol. *Część I. II.*

849 str. Część III. przeszło 846 str. (B. — Lel. II. 125).

b) *Postilla Catholica*, to iest Kazania na Ewangelie Niedzielne. y odświętne przez cały rok: według wykładu samego prawdziwego, Kościoła S. powszechnego. Teraz znowu przeyźrzana y poprawiona. Przydane są niektore nowe Kazania: y Obrona tey postylle, naprzeciw sprosnym wykrętom y potwarzom Postylle Kacerskiey: y regestr dwojaki. przez Doktora Jakuba Wuyka z Wągrowca Theologa S. J. w Krakowie, w drukarni Siebeneycherowey. R. P. 1584. fol.

Ogromne to i kosztowne dzieło, rycinami dość gładkiemi ozdobione, dzieli się na cztery części.

1. Postylle Katoliczney na Niedziele część pierwsza Ozimia, od Adwentu aż do S. Troyce. *448 str.*

Na przodzie jest dedykacja do Króla Stefana. Tytuł wśród ryciny czerwonemi i czarnemi literami; na odwrotnej stronicy karty tytułowej jest portret tegoż króla, a pod nim 14 wierszy Stanisława Grochowskiego, Kanonika Kaliskiego i Sekr. Król. Po dedykacji następuje żarliwa przedmowa do Czytelnika, list Uchańskiego Prymasa do Wujka z okazji pierwszej edycji tej postylli, i list Prymasa Karnkowskiego do całego Duchowieństwa polskiego z okazji edycji niniejszej, regestr Doktorów, z których te kazania są zebrane, tudzież porządek Ewangelij Niedzielnych i odświętnych. Nakoniec wiersz Stanisława Grochowskiego do tego, co czytać będzie, w którym Wujek porównany jest z Zeuxysem, to jest: iż tak zbierał najlepsze rzeczy z różnych pisarzów do swojej Postylli, jak niegdyś malarz ów wybierał z wielu pięknych kobiet przyjemniejsze członki do sławnego obrazu, dla Krotończyków. Wszystkie te pisma zajmują 7 ark.

2. Postylle Katholiczney na Niedziele część wtora letnia: od Troyce S. aż do Adwentu. *377 str.*

Część ta przypisana Adamowi Konarskiemu z Kobelina, Biskupowi Poznańskiemu.

3. Postylle Katoliczney o Swiętych, część pierwsza Ozimia przez tegosz D. Jakuba Wuyka z Wągrowca. *1—241 str.*

Przypis. Królowej Annie, małżonce Króla Stefana. datow. r. 1575.

4. Postylle Katholiczney o Swiętych, część wtora letnia. *243—514 str.*

Po tych cztrech częściach następuje:

Apologia, tho iesth, Obrona Postylle Katholiczney, przeciw sprosnym wykrętom potwarzom Postylle heretyckiey, w Krakowie wydaney, r. 1582. *str. 515—702. Na końcu 8 ark. regestrow.*

Przedmowa do Apologji datow. w Kołoswarze w Siedmiogrodzkiej ziemi w d. Marcina S. r. 1583. Sotvell p. 391 dodaje, iż ta Apologja wymierzona była przeciwko Grzegorzowi Turnowskiemu Sakramentarzowi, ale mylnie, bo przeciw Grzegorzowi z Żarnowca. (L. S.)

4443 a) Postille mnieyszey Część Pirwsza Oźimia. To Jest. Krotkie Kazáńia, ábo Wykłády Swiętych Ewáńgeliey, ná każdą Niedźielę, y ná káżde święto, od Adwentu ász do przenaświętszey Troyce. Wedle náuki sámey prawdziwey Kośćioła S. powszechnego. Dla ubogich Kápłanow i Gospodarzow y pospolitego człowieká, teras z nowu s pilnośćią nápisana. Przes D. Jákubá Vuyka z Wągrowcá Theologá zebráńiá P. Jezusowego. Posnaniae cum Gratia et Privilegio S. R. M. Ad decenium. *Na końcu*: Posnaniae, Ex Officina Joannis Wolrabi Anno Domini 1579. Impensis Excellentiss: D. Adami Paulini Pobiedziscen: Doctoris Medici Posnanien: Cum Gratia etc. 4. *551 str. oprócz dwóch arkuszy na przodzie.*

Dedykacja do Łukasza Kościeleckiego, Bisk. Poznań. którego herb i 8 wier. łac. są na odwrocie tytułu. (L. S.) *Zob. Noty.*

Postille mnieyszey Część wtora Letnia i t. d. *jak w części pierwszej. Na końcu*: Posnaniae Ex Officina Joannis Volrhabi, Anno Domini 1580. Impensis Excellentiss. D. Adami Paulini Pobiedziscen: etc. 4. *496 (rzeczyw. 498) str. 2 kart na końcu i 4 na przodzie. Druk i papier w obu częściach piękny.*

Dedyk. do Burmistrza z Radą i wszystkich mieszczan Miasta Poznańskiego, którego herb na odwrocie tytułu wybity. Podpisał ją: *X. Jan Conarius z Pysdr w Kollegium Poznanskim Societatis Jesu Rektor. Zob. Noty.* (L. S.)

b) Postilla Catholiczna mnieysza, to iest krotkie kazania albo wykłady świętych Ewangelii na każdą niedzielę, y na każde święto przez rok cały według nauki prawdziwéy kościoła powszechnego chrześciańskiego. — Ná dwie części rozdzielona, iednę niedzielną, drugą odświętną, dla ubogich kapłanów y gospodarzów y pospolitego człowieka z pilnością napisana, y teraz znowu poprawiona y powtore wydana. Przybyło też teraz kilka kazania nowych, a osobliwie kazanie Wielkopiątkowe na passyą. Przez D. Jakuba Wuyka i t. d. w Posnaniu Roku Pańskiego MDLXXXII. *Cum Gratia et privilegio S. R. M. ad decennium. Na ostatniej karcie Części Pierwszej:* Posnaniae ex officina Joannis Wolrabi Anno Domini 1582. Impensis excellentiss. D. Adami Paulini Pobiedzisceni doctoris Medici. Posnaniensis i t. d. fol. Część I. *434 str.* Część II. *235 str. Przytem:* Passyia to iest historya męki Pana naszego Jezusa Chrystusa ze czterech Ewangelistow krotko zebrana y na siedm części y wykłady swymi rozdzielona Anno Domini 1582. *85 str.*

c) Postilla mnieysza, krotkie kazania abo wykłady Swiętych Ewangeliy na każdą niedzielę i Swięto przez D. Jakuba Wuyka z Wągrowca, 1590. fol. (Kat. Pilch.)

d) Postilla Katholicka mnieysza, to iest: Krotkie kazania abo wykłady Swiętych Ewangeliy na każdą niedzielę i na każde święto przez cały rok według nauki prawdziwey Kościoła Chrześciańskiego Powszechnego znowu z pilnością przeyrzana, poprawiona, y pczwarte wydana. Przydano też kazania, ktorych niedostawało według porządku Rzymskiego: y kilka kazań z doktorow starych, które w regestrze naydziesz gwiazdką naznaczoné. w Krakowie, w drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka 1596. fol. *597 str. oprócz dedykacji i regestru 3 ark.*

Dedykacja do Króla Zygmunta III. datowana w *Cołozwarze* w Ziemi Siedmiogrodzkiej w dzień Marcina S. r. 1583. Wujek podpisał się sługą i Bogomodlcem. Na odwrocie herb królewski, pod nim 16 wier. pol. podpisanych literami S. N. Ryciny gładkie. (L.S.)

e) — — w Krakowie u M. Andrzeia Piotrkowczyka. 1605. fol. *Zob. Noty.*

(Osiń. o Życiu P. Skargi p. 62).

4444. Kazania albo Cwiczenia Chrzesciańskie na XVIII Niedziel z wykładem, tak na Ewangelie, jako też na XII członkow wiary Chrześciańskiey. Wydane przez Księdza Jozefa Wereszczynskiego z Wereszczyna, z zrządzenia Bożego Opata Sieciechowskiego. w Krakowie w Druk. Andrzeja Piotrkowczyka. R. P. 1587. 4. *386 str. oprócz 6 kart na przodzie.*

Na odwrocie tytułu: 12 Apostołów, nad którymi u góry: D. S. o dołu orzeł polski. Na herb uczciwey a zacney Kapituły Chełmskiej 10 wier. pol. Seb. Klonowicza. Dedykacja autora Pralatóm i Kanonikóm tejże Kapituły. Wiersz do tychże i przedmowa do czytelnika wierszem, Erazma Gorskiego, 22 i 16 wier. Na ostatniej str. nieliczb. wiersz tegoż do autora. O sobie mówi, że był Kanonikiem Chełmskim, że kazał w kościele Krasnostawskim, uczył się w Krasnostawie pod Michałem Radruzyonem Bakałarzem szkoły tej, że po złożeniu Opactwa przez Kaspra Koźmińskiego, został obrany Opatem przez Zakonników Sieciechowskich.

4445 a) Kazania na Niedziele i Swięta całego roku X. Piotra Skargi S. J. w Krakowie w Druk. Andrzeia Piotrkowczyka 1595. fol. *656 str. prócz regestrów.*

Dedykacja do Zyg. III. Król. Pol. (B).

b) — — znowu od niego przeyrzane: z przydaniem kilku kazań Seymowych y kazaniá na pogrzebie Krolowey J. M. starey. *tam. w tej. Druk.* 1597. fol.

Tytuł wśród ryciny, na drugiej jego stronie herb Króla Zygmunta III. Dwa regestry, jeden: *do Nauk na zmocnienie Katholickiey wiarý*, drugi *do Naprawy obyczajów* służący.

c) — — teraz znowu trzeci raz w druk podane z przydaniem wykładu na początek Ewangeliey Ja-

na S. *tam. w tej. Druk.* 1602. fol. *660 str.*

Dwa regestry, jak w wydaniu 1597 r.

d) — — tudzież Kazania o Siedmiu Sakramentach. *tam. u t.* 1609. fol.

Wydanie 4te. (Nies. III. 719.—L.S.)

e) — — teraz po śmierci iego (*autora*), według exemplarza od niego w Roku 1609 przeyrzanego, z przydaniem niektorych kazań, ostatni raz przedrukowane. Przyłączone są do nich kazania o siedmi Sakramentach. *tam. u t.* R. P. M.DC.XVII. fol. *846 str. 3 ark. na przodzie i ark. w środku.*

Dedykacja Kazań o 7 Sakramentach do Jędrzeja Bobolego Podkom. Kor.

f) — — trzy razy do druku w Krakowie podane, teraz czwarty raz przedrukowane w Pinsku w Dr. Coll. S.J. r. 1735. fol.

Na przodzie zalecenie i wiersz na pochwałę Apostolskich prac X. Skargi *od osoby kosztem odnowienie druku ofiarującey.*

g) — — w Warszawie w Druk. Coll. S. J. 1738. fol. *585 str. i 5 kart na przodzie.*

h) Kazania na Niedziele y Święta całego roku W. X. Piotra Skargi Soc. Jesu. Tom I—VI. Szósty raz przedrukowane. w Wilnie w drukarni J. K. Mci przy Akad. R. 1793. 8. *279, 344, 340, 303, 292 i 302 str. oprócz Dedykacji do Króla Zygmunta III. ark i regestru na końcu 25 kart.*

4446. Conciones pro diebus dominicis et festis totius anni R. P. Petri Skarga Poloni S. J. jam olim ab ipso auctore cum additione de Septem Sacramentis et aliarum quarundum concionum saepius recognitae et editae nunc vero in latinum idioma translatae — A Joanne Odrowąż *Pieniążek* Palatino Siradiensi. Cracoviae 1691. fol. *1261 str. oprócz regestru i dedykacji do Innocentego XII. Papieża.*

4447. Postilla Catholicka. tai est: Iżguldumas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir szwentes per wissus metus. Per Kuniga Mikaloiu *Dauksza* Kanonika Medniku, ir łekiszko per guldita. Su wala ir dałaidimu wireusiuiu. w Wilniui Drukarnioi Akademios Soc. Jesu. A. D. 1599. fol. *627 str. 5 kart na przodzie i errata. Druk piękny gocki.*

Przypis. po łacinie do Melchiora Biskupa Miednick. Przemowa do czytelnika po polsku.

4448 a) Flores aurei ex paradiso Sacrae Scripturae et Sanctorum Patrum super totius anni Dominicarum Evangelia collecti studio et industria F. Abraami Bzovii Poloni Ord. Praedicat.— Venetiis. M.D.CI. apud Societatem Minimam. 4. *775 str. i 21 kart na przodzie.*

Przypis. Bernard. Maciejowskiemu Biskup. Krakow. datowane z Rzymu, ex Conventu nostro V. Mariae.

b) — — Coloniae ap. Boetzerum 1612. 4. (Ossol. I. 108).

4449. Sacrum Pancarpium Dominicale totius anni ex floribus Sacrae. Scripturae et SS. Patrum super Evangelia quae in diebus dominicis leguntur, studio et labore Fr. Abrahami Bzovii Poloni S. T. D. Praedicat. contextum, Allegoriis, Hieroglyphicis notis, Orphicis sensibus, emblematibus, philosophorum et principum virorum apophtegmatibus, praesertim vero historicis exemplis, ad ethicen Christianam formandam refertum.

Sertum primum a Dominica in Albis usque ad Adventum ternas pro singulis Dominicis conclusiones complectens. Venetiis apud Societatem Minimam. 1611. 4. *492 str.*

Przypis, Augustino Galaminio Brasichelensi S. R. E. Cardinali Ord. Praedicat. Magistro dat. w Weneeji tegoż roku.

Sertum secundum a Dominica in Albis usque ad Adventum etc. *tam.* 1611. 4. *500 str.*

Przypis. Klaudiuszowi Rangoni Biskupowi w Reggio.

Sacrum Pancarpium pro Sanctorum festivitatibus, ex floribus Sacrae Scripturae etc. Venetiis 1611. apud Societatem Minimam. 4.

Przypis. Stanisł. Sułowskiemu Opat. Tyniec.

Sacrum Pancarpium Quadragesimale etc. *tam.* 1611. 4. *509 str. prócz dedykacji do Erazma Dębińskiego Dziekana Krakow. i regestrów.* (Ossol. I. 108 nast.)

b) Concionum Dominicalium totius anni Tomus I—IV. ex floribus Sacrae Scripturae etc. Opus novum ac nunc primum in Germania editum. Coloniae Agripp. 1613. 4.

Zawiera się tu w Tomie I. Pancarpium Dominicale, w Tomie II. Pancarpium Quadragesmale, w Tomie III. Pancarpium festivale, w Tomie IV. Thesaurus laudum B. V. M. (Ossol. I. 112).

c) Abrah. Bzovius. Concionum sacrarum Tom. III. Colon. Agrip. 1617. 4. (Sienk. Dod. do Bentk.)

4450. Gabryel Zawieszko. Polska Postylla kazań iako i kommentarz na Modlitwę Pańską. 1604. (Siarcz.)

4451 a) Quadripartitae Conciones Stanislai Grodicii S. J. in Quatuor Dominicas Adventus. Quarum primae Timorem sanctum incutiunt etc. excitant: reliqua Praefatio docebit. Cracoviae in Officina Typographica Andreae Petricovii Anno Domini 1605. 8. *473 str.*

W przedmowie rozprawia autor o swoim sposobie kazywania. Tamże wyznaje, iż największą część tych kazań mówił w Wilnie. Jest ich tu 16, na każdą niedzielę. (L. S.)

b) — — Coloniae Agrippinae apud Joan. Crith. A. D. MDC.VI. 8.

c) Quadripartitae Conciones Stanislai Grodicii Soc. J. Quarum primae, timorem sanctum incutiunt; secundae fidem Catholicam confirmant; postremae divinam in nobis charitatem excitant. In Dominicas septem, quae decurrunt post adventum ad Septuagesimam. Cracoviae in Offic. N. Lob. 1606. 8. *935 str. i 4 kart na przodzie.*

Tomus Secundus. Continet Septem Dominicas, a tertia post Epiphaniam, ad ipsam Quadragesimam decurrentes. Ingolstadii, Excudebat Andreas Angermarius. Anno M.DC.X. 8. *962 str.*

Tomus Tertius continet sex Dominicas Quadragesimae et coenam cum Passione Domini *tam.* M.DC.IX. 3. *1267 str. i 4 kart na przodzie.*

Tomus Quartus. Continet tres dies Paschales et quinque Dominicas sequentes. *tam.* M.DC.X. 8. *1053 str. i regestr.*

Tomus Quintus. *tam.* 1611. T. Sextus 1612.

Tomus Octavus 1614. *Zob. Noty.*

4452. Quadruplices Conciones Stanislai Grodicii Societatis Jesu.— Quarum primae, Timorem sanctum incutiunt: secundae Fidem Catholicam confirmant: tertiae Spem erigunt: postremae divinam in nobis Charitatem excitant. In Dominicas Septuagesimae, Sexagesimae, Quinquagesimae. — Cracoviae in Offic. Typograph. Nicolai Lob, Anno Domini 1607. 8. *386 str. Zob. Noty.* (L. S.— Bibl. Ossol.)

4453 a) Petrus Posnaniensis. Conciones. Coloniae Scheubetter impressit. 1617. 4.

Przypis. Rudnickiemu Bisk. Warmiń. (Ju. MS.)

b) Institutiones sacrae literales, morales, et speculativae in Dominicas anni ab adventu usque ad Dominicam SS. Trinitatis — authore adm. R. P. Petro Posnaniensi Polono Ord. Minorum de Observantia, Provinciae eiusdem Patre, S. Theol. Lectore Gener. Ad Sereniss. Principem Poloniae, et Suetiae Vladislaum Sigismundum Electum Mag. Ducem Moscoviae. Venetiis M.DC. XXVIII. et Offic. Marci Ginammi. fol. *216, 214 str. 4 kart na przodzie i regestra.* Tomus II. fol. *631 str. i 3 ark. na przodzie.*

Przypis. Władysławowi IV Królowi Pol. Aprobacja do druku w Krakowie r. 1638. w Antwerpii 1637.

c) Petri Posnaniensis Ord. Min. Institutiones Sacrae in Dominicas. Antverpiae 1638. fol. 2 voll. (Cat. Janss. 1679.— Kat. Piar. War. 1822 p. 56).

4454. Orationum ecclesiasticarum

Dominicalium Tomi Primi Pars Prima, Altera. Authore R. P. Stanislao **Zakrzewski**; Canon. Reg. Monas. Czerven. B. V. M. Professo. S. Theol. Lectore Ordin. Praedicatore, ad aedes S. Georg. Varsaviae. Calissii in Offic. Alberti Gedelii Ill. Archiep. Typographi. A. D. 1620. 4. *400 str. 2 ark. na przodzie.*

Przypis. Cz. I Królowi Zygmuntowi III. i Wawrzyń. Gembickiemu Arcybisk. Gniezn. Cz. II. Jerzemu Zamojskiemu Biskupowi Chełmskiemu.

4455 a) Kazania na niedziele y święta doroczne przez X. D. Fabiana **Birkowskiego** Zak. S. Dominika — napisane i wydane. Na każdą niedzielę po dwoygu kazań y na święta przednieysze — w Krakowie w Druk. A. Piotrkowczyka R. P. M.DCXX. fol. *843, 592 str. 4 ark. na przodzie i regestrr.*

Przypis. Królowi Władysławowi.

Tom II. — *tam.* R. P. M.DC.XXVIII. fol. *782 str. 9 kart na przodzie i regestr.*

Wtora Część Tomu II. *tam. t. r. 914 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Na czele Tomu II. wiersz łaciński Jakóba Vitelliusa do Czytelnika i 6 wier. do Birkowskiego od Braci Zakonnych.

4456 a) Kazania na święta doroczne przez X. D. Fabiana **Birkowskiego** napisane i wydane. Na Święta przednieysze po dwoygu kazań: Cum gratia et Privil. S. R. M. w Krakowie w Druk. Andrz. Piotrkowczyka R. P. MDCXX. fol. *586 str. oprócz regestru.*

b) Kazania na Swięta doroczne przednieysze po dwoygu kazań, teraz powtore wydane z przydatkiem niektorych kazań — przez X. D. Fabiana **Birkowskiego** Zakonu S. Dominika Kaznodzieyskiego napisane. w Krakowie w Druk. Andrzeja Piotrkowczyka R. P. MDCXXIII — MDCXXVIII. fol. Tom I. Cz. I. *842 str.* Cz. 2. *621 str.* Tom II. Cz. I. *782 str.* Cz. II. *914 str. oprócz regestrów.*

4457. Konstanty **Szyrwid** S. J. Kazania na wszystkie Niedziele całego roku. w Wilnie R. 1639.

Po polsku i litewsku. (Siarcz.)

4458. Mathias **Fabri**. Concionum Opus tripartitum. Ingolstadii 1645.

4459. Mathiae **Fabri** Auctarium Concionum pro Dominicis et Sanctis. Cracoviae. 1647. fol.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 56).

4460 a) Swiątnica Pańska zamykaiąca w sobie kazania na Vroczystości świąt całego roku przez X. Szymona **Starowolskiego** Kantora Tarnowskiego — wystawiona. w Krakowie w Druk. K. Schedla. R. P. 1645. fol. *879 str. 4 ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. autora Piotrowi Gębickiemu Biskupowi Krakow. — Niesiecki przytacza rok druku: 1644.

b) — — *tam. u t.* przedrukowana R. 1681. fol. *tyleż str. Zob. Noty.*

4461. Jakób **Więcki**. Postylla Kazań. w Poznaniu.

W pierwszej połowie wieku XVII. (Siarcz.)

4462. Arka Testamentu, zamykaiąca w sobie Kazania Niedzielne całego roku, na dwie części rozdzielone: z których pierwsza część *Pars Hyemalis* iest rzeczona. Przez X. Symona **Starowolskiego** Kantora Tarnowskiego, ku pożytkowi y zbudowaniu duchownemu, nabożnym Katholikom wystawiona. w Krakowie w Druk. Krzysztofa Schedla, J. K. M. Typ. R. P. 1648. fol. *934 str. 6 ark. regestru na końcu i kilka arkuszy na przodzie, gdzie dedykacja do Jana Zamojskiego i Przedmowa do Czytelnika, a fol. 910 zaczynają się:* Przedmowy przy Slubie Małżeńskim, *których jest czternaście.* (L. S.)

Arka Testamentu zamykaiąca w sobie Kazania Niedzielne Część Wtóra, *Pars Aestivalis* rzeczona. Teraz świeżo przez X. S. **Starowolskiego**, Kant. Tarn. etc. wystawiona. *tam. u t. fol. 651 str. 6 ark. regestru na końcu i 3 ark. na przodzie. Dedyk. do Alexandra z Brzezia Brzeskiego Kanonika*

Krakowskiego Archid. Zawichostskiego, a fol. 624 przydane są: Kazania pogrzebowe, na śmierć X. Jakuba Zadzika Bisk. Krak. Jana Karola Konopackiego, Administr. Opactwa Tynieckiego, Obranego i Mianowanego Bisk. Warm. — Łukasza Zdrojowskiego Kan. Krak. i Sendomir. (L. S.)

W dedykacji Tomu II. powiada Starowolski o sobie, iż za powodem Zadzika Bisk. Krakow. wszedł do stanu duchownego i to ku schyłkowi swego wieku. *Zob. Noty.*

4463 a) Simonis Makowski. Pars Hyemalis Concionum pro dominicis. Cracoviae 1648. fol.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 56.

b) Simonis Makowski. Pars hyemalis Concionum a Dominica adventus ad Pentecosten. Cracov. 1658. fol. (Nies. III. 211.)

c) Pars Hyemalis, *tam.* in Offic. Heredum Francisci Cezary. A. 1666. fol. *661 str., 4 kart na przodzie i regestr.*

Przedmowa do Andrzeja Trzebickiego Biskupa Krakow.

W Catal. Janss. na rok 1684 naznaczone są 3 tomy Kazań Makowskiego z rokiem 1667.

d) Pars Hiemalis concionum dominicalium a prima adventus usque ad Pentecosten auctore M. Simone Stanislao Makowski in Universitate Cracov. S. Theol. Professore Canonico S. Floriani Ecclesiae Cathedralis in arce Cracoviensi concionatore. Cracoviae in Offic. Alberti Siekielowic A. D. M.DCLXVIII. fol. *567 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Tytuł sztychowany rysunku Jana Chrys. Proszowskiego, sztychu Jana Alex. Gorczyna. Przypis. Hieronimowi Lubomirskiemu Opatowi Tynieckiemu.

4464 a) Pars Aestiva concionum pro festivitatibus Christi, B. Virginis et Sanctorum—addita in fine concione gratiarum actoria post expulsionem Sueticam et Transylvanorum, auctore M. Simone Stanislao Makowski in Regia Universitate Cracovien. Coll. Mai. Regio Professore, ad S. Annam Canonico, Eccl. Cathedr. in Arce Cracovien. Concionatore ac interea Facultatis philosophicae Decano Cracoviae apud Haeredes et successores Lucae Kupisz. A. D. M.DC.LXV. fol. *575 str., 8 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Królowi Janowi Kazimierzowi. Wiersz na pochwałę dzieła Piotra Mucharskiego Rusina, Fil. i Med. Doktora, Professora Akad. Krak., Fizyka Króla Władysława i Fakultetu Medycznego Dziekana.

b) —— Cracoviae in Offic. Schedeliana. A. D. M.DC.LXXV.

4465. Simonis Makowski. Pars hyemalis Concionum pro festis. Cracoviae 1666. fol.

(Kat. Piar. War. l. c.)

Supplementum seu Tomus quintus Concionum pro festivitatibus Christi B. Virginis etc. *tam.* typis Universit. A. D. MDC.LXXVI. fol. *297 str. i regestr.*

4466. Didaci Nisseni. Sermones aurei Tom. II. Cracoviae 1649. 4.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 60).

4467. Kazania na niedziele całego roku przez X. Franciszka Rychłowskiego Zak. S. Franciszka Reformata, natenczas w Małey Polszcze Prowincyała a przedtym S. Theol. Professora — Na każdą niedzielę po dwoygu kazań — w Krakowie w Druk. Stanisl. Piotrkowczyka, R. P. MDC.LXIV. fol. *699 str. $3\frac{1}{2}$ ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Xiąż. Konstant. Korybutowi datowane z klasztoru Wislickiego.

4468. Kazania na Swięta Całego roku — Z różnych Doktorów y Authorów ku zbudowaniu dusz ludzkich zebrane y napisane przez X. Franciszka Rychłowskiego, Zakonu S. Franciszka Reformata, na ten czas Kaznodzieię i S. Theologiey Professora — w Krakowie w Druk. Stanisława Piotrkowczyka, Typ. J. K. M. Roku P. 1667. fol. *521 str. i 2 ark. regestru na końcu, oraz 5 ark. na przodzie.*

Dedykacja do Urszuli Teresy z Wielkich Kończyc Korybutowey Xiężney na Zbarażu i Wiśniowcu.—Autor wspomina w przedmowie swojej Kazania Niedzielne. Dodane tu są: Kazania na Swięta Panny Przenaswiętszey. *tam. t. r. 167 str. i 2 ark. na przodzie.* Dedyk. Andrzejowi Trzebickie-

mu, Bisk. Krak. — Jak *Pióra Strusie* Xiężnej Zbaraskiej, tak *Łabęć* Trzebickiego dostarczają autorowi wątku do błahych konceptów. (L. S.)

4469. Kazanie dwoiakie na niedziele całego roku teraz swieżo ku chwale Bożey — napisane i wydane przez Franciszka Rychłowskiego Zak. Franciszka Swiętego Reformata. Na ten czas w Malcy Polszcze Prowincyała a przedtym kaznodzieię y Swiętey Theologiey Professora. w Krakowie w Druk. Dziedzicow Krzysztofa Schedla R. 1673. fol. *821 str. 3 ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Mikołajowi Bieganowskiemu Kasztelanowi Kamienieckiemu, datowane z klasztoru Stobnickiego.

4470. Kazania na niedziele całego roku X. Alexandra Lorencowica Prowinciała Polskiego Soc. Jesu. Część I. II. w Drük. Kolegium Kaliskiego Soc. Jesu. R. P. 1670, 1671. fol. *166 i 271 str. Druk gocki.*

Przypis. Arcybiskupowi, Kapitule, Radnym i t. d. miasta Lwowa, datowane w Kaliszu r. 1671; tu autor ojczyzną swoją powiada miasto Lwow.

4471. a) Kazania y Homilie i t. d. w Supraślu 1674. fol.

b) Kazania y Homilie Męża Bożego Nieśmiertelney Sławy y Pamięci Hipacyusza Pocieia Metropolity Kiiowskiego Hálickiego, y cáłey Ruśi Biskupa Włodzimierskiego y Brzeskiego z listem Melecyusza Patryárchy Alexándryiskiego a Responsem Hipacyusza. Przeze mnie Leona Kiszkę Protothroniego y Administratora Metropoliey całey Rusi Biskupa Włodzimierskiego y Brzeskiego. Z Ruskiego ięzyká na polski przetłumaczone y świátu ogłoszone. Roku P. 1714. Typis Monasterii Suprasiensis PP. Basilianorum. 4. *612 str., oprócz dedykácji Leona Kiszki do Ludwika Konstantego Pocieia Kasztelana Wileńskiego 2 ark., w której na stronicy ostatniej jest portret Hipacjusza Pocieja, i Żywot jegoż. 4½ ark.*

c) Kazania i Homilie od Niedzieli Przedzapustney do niedzieli i poniedziałku zesłania Ducha S. męża nieśmiertelney pamięci Hypacyusza Pocieia i Kasztelana Brzeskiego Litt. Mnicha Z. S. Bazylego W. Biskupa Włodzimirskiego i Brzesk. oraz Metropolity Całey Rusi w Roku 1714 z Listem i odpowiedzią do Melecyusza, przez JW. Leona Kiszkę Bpa Włodzimirskiego w Supraślu do druku podane, na dalsze zaś niedziele przez pewnych tegoż Zakonu S. Bazylego W. prowincyi Koronney Teologow i Kaznodzieiow przydane, i tak na wszystkie niedziele całego roku, w ninieyszym 1788 roku nowo wydrukowane. Za pozw. Zwierzch: w Drukarni J. K. M. y Rzptey u XX. Bazylianow w Poczaiowie. 4. *1245 str.*
(Bibl. Horod.)

4472 a) Kazania na niedziele całego roku przez X. Pawła Kaczynskiego S. J. miane za pozwoleniem starszych w Kolegium Kaliskim S. J. drukowane R. P. M.DC.LXXV. fol. *412 str. i 3 kart na przodzie.*

Przypis. Tomu I. Andrzejowi Olszowskiemu Arcybiskupowi Gniezn. T. II. *tam.* 1597 Athanazemu Miączyńskiemu Podskarbiemu Nadw. Kor.

b) — — 1683. fol.

4473. Kazania na święta całego roku X. Pawła Kaczynskiego S. J. w Kolegium S. J. R. P. MDCLXXXIV. fol. *299 str. 4 ark. na przodzie.*

Przypis. Andrzej. Chryzost. Załuskiemu Biskupowi Kijowsk.

4474. Kazania i Homilyie na niedziele doroczne także święta uroczystsze dla większey chwały Boga Krola Krolow a (*sic*) Tomasza Młodzianowskiego S. J. na cztery tomy rozłożone. w Druk. Collegium Poznań. S. J. R. P. 1681. fol. *457, 516, 531, 618 str. oprócz kart na przodzie i regestrów.*

Przypis. Tomu I. Janowi III. Krolowi Polskiemu, Tomu II. Maryi Kazimirze Królowej Pol., Tomu III. Helenie Tekli Lubomirskiej Wojewodzinie Krakow., Tomu IV. Z. Bnina Opaleńskim.

4475 a) Pochodnia słowa Bożego i t. d. *jak niżej.* w Lublinie 1685. fol.
(Nies.)

b) Pochodnia Słowa Bożego w kazaniach niedzielnych całego roku — przez X. Jana Krosnowskiego S. J.— Roku—1689. w Lublinie w Druk. Kol. S. J. fol. *386 str. i 3 kart na przokzie.*

Przypis. Jan. Małachowskiemu Biskup. Krakow.

4476. Jan Krosnowski. Kazania Swiętalne. w Poznaniu 1691. fol. (Kat. Piar. War. 1822. p. 57).

4477. Kazania ná niektore Swięta y Niedziele z dorocznych, Głowie Miast Polskich, abo stołecznemu y szláchetnie swietnemu IchMM. PP. Raycow Krakowskich Honorowi. Przy szczęśliwey J. M. P. Jana Gaudentego na Tráiedynie Zacherli. Prezydencyi ná znák wdzięczney chęći y obowiązanego áfèktu od X. Szymona Karpińskiego S. J. dedykowanè (w Krakowie) R. P. 1690. w drukarni Mikołaiá Alexándrá Schedlá J. K. M. Ordynaryinego Typografá. 4. *120 str. oprócz Przemowy do Raycow Krakowskich Senatu 3 kart i aprobacji 1 karty. Druk gocki.*

W Przedmowie wspomina *Werynka* (nie Wierzynka) *obywatela y Burmistrza Krakowskiego*, znanego w dziejach z dostatków i zamożności swojej.

4478 a) Korona całego roku Chrześciańskiego przez X. And. Abell. T. I. II. w Krakowie 1865 (1665?) 4. (Kat. Friedl.)

b) Abelli. Korona całego roku Chrześciańskiego. w Warszawie 1694. 4. (Cat. Janss. 1706).

4479. Bernard Gutowski Reformat. Kazania na niedziele całego roku z przydatkiem po większey części na święta uroczyste kościelne y zakonne także o męce Pańskiey na Wtorki Wielkopostne— w Warszawie w Druk. in Coll. Schol. Piar. R. P. 1696. fol. *493 i 30 z górą stron, 2 karty na przodzie i regestr.*

4480 a) Conciones totius anni in dominicas et festa— editae a P. Mathia Stempel S. J. Impressae typis Oliuens. A. D. 1696. Pars II. in Festa immobilia, *tam.* 1698. 4. *567 i 248 str.*

Przypis. Jan. Stanisł. Sbąskiemu Bisk. Warmin.

b) Conciones in Dominicas et festa totius anni apostolico spiritu dictae faciliqne methodo concinnatae á R. P. Mathia Stempel S. J. Prutheno-Varmiensi Pars I. In Dominicas et Festa Mobilia. Impressae typis Olivensibus A. D. 1697. Pars II. in Festa immobilia. Brunsbergae typis Coll. S. J. 1698. 4. *548 i 248 str. oprócz dedykácji.*

Dedyk. Części I. Janowi Stanisławowi Witwickiemu Biskupowi Poznańskiemu, Części II. Prałatowi i Kanonikom Warmińskim, u których podpisane Collegium Brunsberg S. J.

4481. Kazania począwszy od Adwentu asz do Wielkiey Nocy inclusive, na Niedziele, Swięta Zbawiciela i Jego Matki Maryi Panny od P. Oyca Bazylego Rychlewicza Ordinis Minorum Conventualium Franciciszkana NW i Pisma S. Doktora Prowincyi polskiey Oyca etc. R. P. 1698 wydane w Krakowie w Drukarni Mikołaja Alexandra Schedla J. K. M. Ordyn. Typografa fol. *919 str. i 4 ark. na przodzie.*

Obraz N. Panny ręcznie sztychowany przez Fr. Ant. Szacha. W Katal. Gdańskim r. 1706 rok wydania Krakowskiego 1688.

4482. Kazania na święta uroczyste— przez X. Benedykta od S. Józefa Schol. Piar. napisane Tom I. II. w Warszawie w Druk. Kolleg. Schol. Piar. R. P. 1702. fol.

4483. Kazania na dni Panskie, na uroczystosci Bogarodzice Panny Niepokalanie poczętey, na święta osobliwe sług panskich, w rożnych kosciołach odprawione, i t. d. przez X. Sebastyana Piskorskiego J. U. D. Professora, Kanonika Krakowskiego. w Krakowie w Drukarni Akademickiey. 1706. 4. *1048 str. oprócz regestru na przodzie i 3 kart na końcu.*

Na kartach końcowych spisane imiona tych, którzy na wystawienie kościoła S. Anny w Krakowie szczodrze ofiarowali jałmużny. Dla tego tu Imiona te umieszczone, iż ostatnie Kazanie jest na poświęcenie tegoż Kościoła. (L. S.)

4484. Michael. Ant. HACKI Ord. Cister. Sermones Capitulares, supra principalia anni festa. Olivae 1692. fol.

4485. Mich. Ant. HACKI Ord. Cister. Sermonum Capitularium Tomi tres. Olivae 1695. fol.
(Cat. Jans. 1699).

4486. Kazań niedzielnych Księga pierwsza to iest siedm trąb z obiawienia Jana Swiętego przeciwko siedmiom głownym grzechom napisane przez X. Antoniego WĘGRZYNOWICZA Zak. Oyca S. Franciszka Reformata, w Mało-Polskiey Prowincyey Oyca — w Krakowie w Dr. Akad. R. P. 1708. fol. *619 str. 6 kart na przodzie i regestr. Tytuł sztychowany przez samego autora.*

Przypis. Stanisławowi Szembekowi Arcybisk. Gnieźn.

4487. Antoniego WĘGRZYNOWICZA Gody Baranka albo Kazania na uroczyste święta. w Krakowie 1711. fol. (Kat. Piar. War. 1822. p. 58).

4488. Antoniego WĘGRZYNOWICZA. Księga Trzecia abo nauki o czterech rzeczach ostatecznych przez caloroczne niedziele rozłożone — R. 1714 w Warszawie. w Druk. Schol. Piar. fol.

Przypis. Jano. Skarbkowi Arcybiskup Lwow.

4489 a) Niedziele Kaznodzieyskie, to ieśt, Kazania Niedzielne całego roku od X. Stanisława BIELICKIEGO S. J. wypracowane: zaś po skończonych pracach Chrystusowych dla zbawienia naszego Roku 1712 wyprasowane. w Drukarni Jasney Gory Częstochowskiey. 4. *664 str. oprócz regestru i dedykacji do N. M. Panny.*

Podobny Murczyńskiemu i Kowalskiemu, lecz od nich poślednieyszy. (L. S.)

b) — — w Poznaniu 1715. w Dr. Coll. S. J. fol. *292 str.*
(Dzien. Wil. 1819. I. 451).

c) — — 1740. 4. (Kat. Friedl.)

4490. Swięta Kaznodzieyskie, to iest, Kazania doroczne na uroczystości Swiętych Bożych od X. Stanisława BIELICKIEGO Soc. Jesu wypracowane, a potym Roku 1717 wyprasowane. w Kaliszu w Druk. S. J. 4. *634 str. oprócz regestru.*
(L. S.)

Przypis. Jan. Gałczyńskiemu Kanon. Krakow. od Kollegium Kaliskiego S. J. *Zob. Noty.*

4491. Dni Pańskie słoncem Boskiego słową wypogodzone, to iest Kazania na niedziele całego roku przez X. Jana WOLSKIEGO e S. J. wydane. Roku — 1714. w Drukar. Jasney Gory Częstochowskiey. fol. *354 str. i 2 ark. na przodzie.*

Przypis. Elżbiecie z Lubomirskich Sieniawskiej Kasztelanowej Krakow.

4492. Kazania na niedziele doroczne — dla większey czci y chwały Boga w Troycy iedynego; dla obiawienia grzechow w ludziach, a większego do cnot zachęcenia — przez X. BENEDYKTA OD S. JÓZEFA Schol. Piar. napisane y — powtornię do druku podane. w Warszawie w Druk. Colleg. Schol. Piar. R. P. 1716. fol. *382 str. i regestr.*

4493. Nowy ogłos chwały Swiętych Boskich, obiwszy się o Skałkę Stanisława S. na cały swiat Polski wychodzi. To iest. Kazania na wszystkie swięta roczne, przez X. Ignacego Anioła GORZYŃSKIEGO, Zak. S. Pawła Pierwszego Pustelnika, Philos. Dok. na ten czas Kaznodzieię Krakowskiego, teraz Przeora Łęczyszeckiego. W Drukarni Jasney Gory Częstochowskiey R. P. 1717. 4. *766 str. oprócz Dedyk. do Krzysztofa Szembeka Bisk. Poznań. i regestrów na końcu.*
(L. S.)

4494. Dni Skarbowe albo do skarbu wiecznego Krola należące dni świąteczneme kazaniami rozgłoszone — pod skarbowe klucze oddane JW. JPanu Michałowi Kazimierzowi Kotłowi Podskarbiemu W. y Pisarzowi Ziem. W. X. L. i t. d. — od W. X. Antoniego SZYRMY S. J. Roku — 1719. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. fol. *1098 str. 6 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. temuż Kotłowi.

4495. Rok Skarbowy Dziel Pańskich Niedzielnemi Kazaniami ogłoszonych, do dni skarbowych albo świątecznych kazań dołożony. A w pełne dzieł pańskich ręce J. W. J. Mci Pana Maximiliana Franciszka z Tęczyna Ossolińskiego Podsk. Nadwor. Koron. Sandomirskiego, Chmielnickiego Starosty, pokorną poufałością oddany, y między lata do usług wielkiemu Domowi obligowane, policzony. Od X. Antoniego Szyrmy Soc. Jesu. Roku nierozdzielnych Skarbow Boskich naturze ludzkiey udzielonych. M.DCC. XXII. w Wilnie w Druk. Akademickiey Soc. J. fol. *678 str. oprócz obszernych regestrów i dedykacji.*

Przypis. Maxymilian. Francisz. Ossolińskiemu Podskarb. Nadw. Kor.

4496. Kaznodzieia odświętny abo kazania doroczne na dni Swiętych Bozych uroczyste Krolowy Wszystkich Swiętych poswięcone R. P. 1721. od X. Franciszka Kowalickiego S. J. w Sandomierzu w Dr. Coll. S. J. 4. *566 str. 7 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Piotrowi Sulmirskiemu Chorążemu Bracław.

4497. Jana Damascena Kalińskiego S. P. Kazania Niedzielne. w Warszawie 1727. fol.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 58).

4498 a) Troiaki pokłon kaznodzieyski niedzielny — albo kazania Troycy Nayśw. dedykowane. Część I. przez W. X. Jerzego Dębskiego S. J. Kapłana. R. P. 1725. w Kaliszu w Druk. Coll. S. J. fol. *303 str.*

b) Troiaki pokłon kaznodzieyski niedzielny — Tróycy Nayswiętszey w Trzyletnich kazaniach pierwszym, drugim i trzecim Tomem kazań rocznych niedzielnych oddany z przydatkiem tragedyi o Męce Pańskiey na kazania passyi postnych rozłożony przez X. Jerzego Dębskiego S. J. w Sandomierzu w Druk. Koll. S. J. R. P. 1729—1732, fol. *246 i 328, 382, 20 i 20 str. oprócz regestrów.*

4499. Klucze do skarbu serdecznego w słowie Bożym utaione JW. JW Panu Stanisławowi na Wołczynie y Rádwánicách Ciołkowi Poniatowskiemu Podskarb. Wielkiemu y Pisarzowi Ziemskiemu Wielk. Xięstwa Litew. i t. d. z roczną pensyą niedzielnych kazań y hołduiącą bohatyrskiemu honorowi uniżonością od X. Atanazego Ludwika Kiersnickiego S. J. Swiętych Praw kościelnych Doktorá ofiarowane Roku Pań. 1725. w Wilnie w Druk. Akad. Soc. Jesu. 4. *520 str. oprócz dedykacji $4\frac{1}{2}$ ark. i regestrów $11\frac{1}{2}$ ark.*

4500. Katedra Kaznodzieie Niedzielnego na rok cały i t. d. w Sandomierzu w Druk. Kolleg. S. J. 1725. 4. *547 str. oprócz dedykacji.*

Przypis. do Teressy Stradomskiey, Stolnikowey Owrockiey, którą podpisał autor X. Franciszek Kowalicki S. J. *Zob. Noty.*

4501. Socyusz kaznodziei odświętnego — abo mowy odświętne drugie — ogłoszone od X. Franciszka Kowalickiego S. J. Roku — 1728. w Druk. Sandomier. S. J. 4. *674 str. 4 kart na przodzie i na końcu.*

Przypis. Franciszce Tarłownie Xieni Sandomirskiej.

4502. Wolny głos mow niedzielnych i t. d. przez X. Atanazego Ludwika Kiersnickiego S. J. Swiętych Praw Kościelnych Doktora w Warszawie w Druk. Coll. S. J. 1727. 4. *548 str. 5 kart na przodzie i 36 kart regestru na końcu.*

Na tytule dziwacznym i rozwlekłym wyrażono, iż z woli i kosztem Jana Fryderyka Sapiehy Kasztelana Trockiego, te nie dzielne kazánia wyszły z druku.

4503 a) Kazania na święta całego roku W. X. Jakuba Filipowicza S. J. po śmierci iego wydane. w Poznaniu w Druk. Coll. S. J. R. P. 1728. 4. *216 str.*

b) Kazania na święta całego roku W. X. Jakuba Filipowicza S. J. po śmierci iego wydane. w Poznániu, w Druk. Kolleg. S. J. 1737. 4. *123 str.* (L. S.)

4504. Jędrzey Kanty Sokołowski Kanonik Kuiaw. Kazania niektore

na Niedziele y Święta. w Warszawie 1728. 4. (Nies.)

4505. Dni wybranych Sług Boskich jasnością przykładnych cnot swoich swietne y odświętne albo kazania na święta całego roku przez X. Jana Wolskiego S. J. Roku 1728 wydane. we Lwowie w Druk. Coll. S. J. fol. *425 str.*

4506. Kazania na Niedziele całego roku W. X. Jakuba Filipowicza S. J. po śmierci iego wydane. w Poznaniu w Druk. Coll. S. J. R. P. 1729. 4. *294 str.*

4507. Grot słowa Bożego — to iest Kazania na Niedziele całego roku — napisane przez X. Jana Wuykowskiego Kanonika Pułtuskiego. Tom I. II. R. P. 1732. w Kaliszu. w Druk. S. J. fol.

4508. Bonawentura Gelarowski. Kazania na Niedziele. r. 1737.

X. Pilchowski wspomina o tym Kaznodzieju w piśmie swojem; Odpowiedź na pytania jeśli nieczułość w wyższych wiekach ku poddanym i t. d. r. 1784. str. 98.

4509 a) Idzi od S. Józefa Madeyski S. P. Kazania na niedziele i t. d. *jak niżej.* w Warszawie 1739. fol. *4 alfabety i 22 ark.*

Janocki. Pol I. 113. tytuł łaciński przytacza, w którym namieniono, że Kazania te były miewane w Krakowie.

b) Kazania na Niedziele całego roku z przydatkiem czworakich kazań postnych ku większey czci i chwale Boga na pożytek dusz ludzkich wypracowane przez X. Idziego Madeyskiego od S. Józefa Schol. Piar. powtóre do druku podane R. P. 1758. w Warszawie w Druk. XX. Schol. Piar. 4. *800 str.*
(Dzien. Wil. 1825).

4510. Rok kaznodzieyski albo kazania na niedziele całego roku wypracowane — przez X. Idziego od S. Jozefa Schol. Piar. — do druku podane R. P. 1741 w Krakowie w Druk. Dominika Siarkowskiego. fol. *266 str. 2 ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Marcjannie Potockiej Woiewodz. Wołyńsk.

b) — — w Warszawie 1756. *2 tomy.* (Chł.)

c) — — *tam.* 1766. 4. *2 tomy.* (L. S.)

4511. Rok Swięty albo Swięta roczne po roznych katedrach y kosciołach kazaniami wysławione — przez X. Idziego od S. Jozefa Schol. Piar. do druku podane naprzod R. P. 1739, teraz zaś w r. 1751 powtornie przedrukowane w Warszawie w Druk. Schol. Piar. *654 str. i regestr.*

4512. Mowy Kaznodzieyskie albo Kazania na niedziele całego roku ku czci y chwale Boskiey, y oraz pożytkowi dusz ludzkich przez Xiędza Antoniego Grzybowskiego S. Teol. Doktora nąówczas Gwardyana Konwentu Wileń. Franciszkańskiego do druku podane w roku 1742. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 4. *oprócz dedykacji do Trójcy Przenajśw. i regestru.*

4513. Obrot całego roku kazaniami niedzielnymi ku wieczności skierowany w — Kollegiacie Łowickiey remonstrowany — przez — X. Raymunda Czaszyńskiego S. Teol. Lektora Dominikana Kaznodzieię Ordyn. — Kollegiaty Łowickiey — w Warszawie w Druk. Koll. Schol. Piar. R. 1745. fol. *476 str. i 4 karty na przodzie.*

Przypis. Krzysztofowi Antoniemu Szembekowi Arcybisk. Gnieźn.

4514. Kazania w dwóch tomach na Swięta całego roku, oraz przygodne przez X. Samuela od S. Floryana Karmelitę Bosego w Warszawie R. 1747.

4515. Trakt do nieba niegdyś śladami Swiętych Pańskich utorowany teraz przez kazania na wszystkie Swięta całego roku — pokazany przez W. X. Jana Zrzelskiego S. J. R. 1747. w Warszawie w Druk. Coll. S. J. 4. *710 str. i regestr.*

4516. Hieronym Gruszecki Franciszkan Coll. Cel Sapieżyńskiey Strzały albo Kazania na Swięta rożne. w Poznaniu w Dr. S. J. 1748. fol. (L. S.)

Janocki (Lex. I. 45) przywodzi rok druku 1747—48.

4517 a) Słowo Boże na Niedziele całego Roku po roznych kosciolach opowiedziane przez X. Andrzeja Murczynskiego S.J. Kapłana. w Sandomierzu w Druk. Coll. S.J. 1749. 4. *444 str. oprócz regestru.*

Na końcu regestra: 1) Kazań. 2) Mieysc Pisma świętego przytoczonych. 3) Rzeczy przednieyszych. — Podobnie jak Kowalicki przywodzi autor fabulas aniles z rękopismu X. Jączynskiego. (L. S.)

b) — — *tam.* 1756. 4. *458 str.*

4518. Zabawy przy akademicznych pracach, to iest kazania niektore publiczniey sze X. M. Klemensa Stanisława Kostki Herki w Akad. Krak. Ob. Prawa Profess. Kollegi Większego Jurydycznego Kollegiaty WW. SS. Krak. Kanonika — na ten czas Akademii Poznań. Rektora od samegoż autora porządkiem na miesiące roku rozłożone.—Roku P. 1750. w Poznaniu w Druk. Akad. 4. *455 str. 13 kart na przodzie i regestru.*

Przypis. Józefowi Michałowi Loce Opatowi Oberskiemu. Na końcu: do Czytelnika: „Ale na niektore z tych Swiąt ktorych tu nie masz znaydziesz w kazaniach S. P. Brata mego wydanych we dwóch częściach y suplement odemnie ieżeli Bóg łaski czasu y sił pozwoli y ieżeli te miłe będą od Ciebie wzięte w przyszłym da Bóg roku wydany bydź może.„

4519. Nauki z Ewangelii na Niedziele y Swięta Kościoła Greckiego w unii z Kościołem Rzymskim zostaiącego do poięcia prostego ludu ułożone— przez X. Marcina Kurzenieckiego S.J. z przydatkiem katechizmu mnieyszego y większego. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. P. 1752. 4. *294, 144 i 127 str. oprócz regestrów.*

4520. Swięta kaznodzieyskie na cały rok po rożnych kościołach ogłoszone przez X. Jędrzeia Murczyńskiego S. J. a potym do druku podane Roku 1752. w Sandomierzu w Druk. Coll. S. J. 4. *503 str. i regestr.*

4521. Kazania na Swięta z francuzkiego na polski ięzyk przełożone przez X. Jana *Poszakowskiego* S. J. — w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. P. 1752. 4. *148 str.*

4522. Kazania na Niedziele całego roku y święta, nauki wielce do zbawienia potrzebne zawieraiące, z francuzkiego na polski ięzyk przełożone przez X. Jana *Poszakowskiego* S. J. Theol. na pomoc maiącym staranie koło dusz do druku podane. Część I. II. III. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 1752. 4. *412, 320 i 70 str.*

Na końcu przydany Katechizm Bellarmina.

4523. Leonard Oyrzanowski Schol. Piar. Kazania na Niedziele i Swięta. (Jan. Lex. II. 148.)

4524. Józef Szaniawski Schol. Piar. (Kazania na Swięta doroczne). w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 1752. 4. (Jan. Lex. II. 156).

4525. Kazania niedzielne JW—JM. X. Hrabi na Zasławiu — Jozefowi Sapiezie Biskupowi Dyoczezaryceńskiemu — od autora ofiarowane. Pierwsza, Druga. Część R. 1753. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 8. *606 i 536 str. oprócz ark. na przodzie.*

W dedykacji podpis.: X. Adam Abramowicz S. J. Regens Coll. Nobilium.

4526 a) Święta roku całego — Kazaniami w Krakowskiey na Zamku Katedrze y po roznych w Polszcze ambonach zapowiedziane — przez X. Samuela od S. Floryana Wysockiego Schol. Piar. Collegium Warszaw. Rektora R. P. 1753. Tom I. II. w Warszawie w Druk. Coll. Schol. Piar. fol. *572 str.*

b) — — w Warszawie u Groela 1769. fol. *2 tomy.* (Chł.)

4527. Kazania świąteczne na rok cały W. J. P. Stanisławowi Łopotowi Bykowskiemu Strażn. Woysk. W. X. L. — od X. Romualda Woyniłowicza S. J. dedykowane. R. 1756. w Nieświżu w Druk. Radziwiłł. S. J. 4. *568 str. i 4 kart na przodzie.*

4528. Głos wołaiącego na puszczy Augustyniańskiey Jana złotemi u-

stami Chryzostoma Gołębiowskiego Pisma S. Doktora, Prow. Polsk. Zak. S. Augustyna dwa razy Prowincyała Nayiaśń. Jana III. Krola Polskiego Teologa y Kaznodziei Ordyn. to iest Kazania na wszystkie niedziele całego roku, pod czas seymow, tudziesz na roznych mieyscach przed Maiestatem J. K. M. miane przez WW. OO. Augustyniano w Warszaw. przy kościele S. Marcina zebrane do druku podane Roku — 1757 we Lwowie w Dr. Bractwa SS. Troycy. fol. *500 str. 6 kart na przodzie i regestr.*

4529 a) Kazania na Niedziele całego roku i t. d. *jak niżej.* w Warszawie. 1754. 4. (L. S.)

b) Kazania na Niedziele całego roku z regestrem tychże kazań przekształcenia na święte przez X. Anzelma od Matki Boskiey Schol. Piar. wydane R. 1759. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 4. *586 str. i regestr.*

W Aprobacji wymieniony autor: Anzelm Pachowski.

4530 a) Kazania na Niedziele całego Roku przez X. Wawrzyńca Rydzewskiego Soc. Jesu (Regensa Collegii Nobilium). w Wilnie w Dr. Akad. S. Jesu. r. 1760. 4. *490 i 373 str. oprócz kart na przodzie.*

Przypis. Michał. Zienkowiczowi Bisk. Wileń.

b) — — powtórnie przedrukowane we dwu tomikach. 1771. 8.

(Gazety Wileń. 1771. N. XII. Supl.)

c) — — Edycya druga w Wilnie w Druk. Kr. i Rzptey 1778. 8. *2 tomy 576 i 436 str.* (B.)

4531. Kazania na Niedziele całego Roku X. Gaspra Balsama S. J. Tom I. II. w Poznaniu R. P. 1761. w Druk. Coll. S. J. 8. *507, 564 str. 4 karty na przodzie i regestr.*

4532. Kazania na Swięta całego roku X. Kaspra Balsama Soc. Jesu po śmierci iego za szczególnym J. K. Mci przywileiem i t. d. wydane. Tomik I. II. w Poznaniu w Druk. S. J. 1763—764. 8. *447 i 754 str. prócz regestrów.*

4533. Nauki, Homilie, y materye kazań na wszystkie w całym robu dni święte — przez X. Samuela Wysockiego od S. Floryana Schoł. Piar. ex-Assystenta Generalnego. R. 1762—1770. Tom I.—IV. w Warszawie w Druk. Coll. Schol. Piar. 4. *1198, 1114, 1171, 1165 str. oprócz kart na przodzie i regestrów.*

Przypis. Kajetanowi Sołtykowi Biskup. Krak. T. II. Antoniemu Ostrowskiemu Bisk. Kujaw. T. III. Andrzejowi Młodziejowskiemu. Bisk. Poznań. T. IV. Antoniemu Okęckiemu Bisk. Chełmskiemu.

4534 a) Kazania na niedziele całego roku i święta ruchome, dogmatyczno moralne przeciwko kacerzom na przeciw wierze nauczaiącym i prawowiernym nie według wiary czyniącym przez X. Maxymiliana od Nayświętszey Maryi Panny Karmelity bosego po iego śmierci do druku podane. w Wilnie w drukarni Król. i Rzpltey 1763. 8. *2 tomy 514 i 509 str.* (B).

b) — — w Druk. Schol. Piar. R. 1773. 8. *Cz. I. 514 str. i 12 kart na przodzie. Cz. II. 509 (rzeczyw. 513 str). i 4 kart na przodzie.*

Przypis. Karmelitów Bosych Wileń. X. Tomaszowi Zienkowiczowi Biskup. Ariopolitańskiemu.

4535. X. Marcella Jurkiewicza Kazania Swiętne. T. II. w Poznaniu 1765. 8.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 69).

4536. Marcelli Jurkiewicz Franciszkan. Kazania niedzielne. T. I. II. w Poznaniu w Druk. S. J. 1766. 8.

4537. Kazania w Katedrze Krakowskiey roznemi czasy przez kilka lat miane, a potym złożone na niedziele całego roku z przydaniem innego podczas zaczynaiącego się Seymu *Convocationis* na solenney o Duchu S. wotywie R. 1769. przez X. Kassyana Korczyńskiego, Kaznodzieię Katedralnego, Franciszkana, Tom I—IV. w Krakowie w Druk. Semin. Biskupiego Akademickiego. 1764—67. 4. Tom I. *480 str. 21 kart na przodzie i 2 ark. regestru na*

końcu. Tom II. *547 str. oprócz regestru na końcu i 24 str. na przodzie.*

Na przodzie dedykacja łacińska do Kajetana Sołtyka Biskupa i całej Kapituły Krakowskiej: po niej *Gloria et Decus Coronarum Vavelli Cracoviensis*, czyli regestr Prałatów i Kanoników Krakowskich w r. 1765. Nakoniec *Katedra Krakowska*, to iest, krotkie opisanie życia wszystkich 67 Biskupów, licząc w to i Sołtyka. Na przodzie Tomu II. oprócz dedykacji do Antoniego Ostrowskiego Biskupa Krakowskiego, jest przydany skład Kapituły Kujawskiej, i krotko zebrane życia Biskupów, z odesłaniem do pierwszego Tomu po wiadomość o tych, którzy z Kujawskiej na Krakowską przenieśli się katedrę. Pierwsze Kazanie o S. Antonim ma strony liczbą nieoznaczone. (L. S.)

4538. Kazania na Święta całego roku w Katedrze Krakowskiey y w innych kościołach — miane przez X. Kassyana Korczyńskiego Kaznodzieię Katedry Krakow. Franciszkana.— Tom I. II. R. P. 1767. w Krakowie w Drukarni Semin. Biskupiego Akad. 4.

4539. Kazania świąteczne X. Wawrzyńca Rydzewskiego S. J. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. P. 1768. *398 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Tomaszowi Zienkowiczowi Biskupowi Ariopolitańskiemu.

4540. Kazania na wszystkie święta całego roku. w Kaliszu 1769. 8. *2 tomy.* (Chł.)

4541 a) Kazania na różne święta całego roku uroczyste i nieuroczyste miane przez X. Barnabę Kędzierskiego Franciszkana Prowincji Ruskiey. Tom I.—IV. w Drukarni Lwowskiey Franciszkańskiey. 1772. 8. *422, 314 i 381 str.*

b) Kazań na różne Święta całego roku uroczystych i nieuroczystych przez X. Barnabę Kędzierskiego Franciszkana Prowincyi Ruskiey Tom I—IV. Wydanie drugie we Lwowie w Drukarni Antoniego Pillera. 8.

4542. Krotkie zebranie Kazań W. Xiędza Ludwika Bourdaloue S. J. okazuiące naprzod krotką osnowę każdego kazania, potém wszystkie dowody, toż tychże dowodow rozłożenie przełożone na oyczysty ięzyk od Kapłana F. L. tegoż Zakonu na dwa tomiki podzielone, w których się zawieraią kazania na post, na niedziele całego roku, na dwoisty adwent, na taiemnice i na niektore święta w roku. Tomik I. II. w Kaliszu w Druk. Coll. S. J. R. 1773. 8. *383 i 295 str., oprócz 2 kart na przodzie i regestrów.*

4543. Kazania na wszystkie uroczyste w roku święta po większey części przeciw gorszącym teraźnieyszego wieku zdaniom przystosowane przez X. Grzegorza Zacharyaszewicza Kanonika Inflant. Proboszcza Inowłockiego napisane — w dwu tomikach. Tomik I. II. w Kaliszu w Druk. J. K. M. R. 1776. 8. *448, 54 str. 475 i 53 str. 21 kart na przodzie i regestra.*

Przypis. Xiąż. Mikołajowi Jerzemu Poniatowskiemu Biskupowi Płockiemu i t. d.

4544 a) Kazania niedzielne X. Sebastyana Lachowskiego S. J. Kaznodziei J. K. M. Tom I. II. w Warszawie w Druk. Coll. S. J. R. MDCCLXX. 8. *744, 646 str. XIV str. na przodzie i regestr.*

Przypis. Królowi Stanisławowi Augustowi.

b) — — w Supraślu 1793. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 71).

4545. Kazania niedzielne X. Teodora Grubera Zakonu S. Pawła pierwszego pustelnika Jasno-Gorskiego — Tomik I — III. w Druk. Jasney Gory Częstochowskiey. R. P. 1778. 8. *506, 438, 314 str.*

Jest tu Kazanie na zaczęcie Jubileusza W. R. 1776 miane na Jasney Gorze d. 23 Czerwca 87 str. 11 kart na przodzie i regestra.

4546. Kazania na Niedziele całego Roku ná dwie części podzielone. Część I. od Niedzieli I adwentu aż do Niedzieli świąteczney Zesłania Ducha Swiętego. T. I—VI. (1778—79) w Berdyczowie w Druk. Karmelitów Bosych Fortecy N. Panny. Tomik I. *528 str.*

Dedyk. Kapitule Archi-Katedry Lwowskiey od X. Antoniego Janiszewskiego. (B. Horod.— L. S.)

4547 a) Kazania Niedzielne X. Józefa Pażowskiego S. J. Doktora, Bibliotekarza Akademii Wileńskiey Tom I. II. w Wilnie w Druk. Akad. r. 1778. 8. *496 i 530 str. 4 karty na przodzie i regestr.*

Przypis. Ignac. Zabie Rektor. Akad. Wil.

b) — — *tam.* 1783. 8.

4548. Kazania na różne święta y w różnych mieyscach przez X. Adama Bętkowskiego Kanonika Chockiey y Gnieznieńskiey Kollegiat miane. w Kaliszu 1779. 8. *243 str.* (Dzien. Wileń. 1821. I. 119).

4549. Kazania y Homilie na wszystkie Niedziele roku, przez X. Linowskiego. S. P. Tom I. II. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 1779. 8. (Gaz. War. 1780. N. 5. Supl.)

4550. Kazania na Niedziele całego roku X. Antoniego Glażynskiego Soc. Jesu w lat kilkanaście po śmierci iego dla każących i czytaiących pożytku w trzech tomikach wydane. w Nieświeżu w Druk. Xiążęcey. 1779. 8.

Każdy tomik około 300 str. (B.)

4551. Kazania na rożne święta y po rożnych mieyscach przez X. Jana Nepomucena Bąkowskiego w Towarz. Jezus. miane. Tomik I. II. w Kaliszu w Druk. J. K. M. i Rzeczyp. R. P. 1780. 8. *249, 309 str. 4 karty na przodzie i regestra.*

4552. Kazania wieyskie czyli krótkie i proste nauki na niedziele i przednieysze święta całego roku przez Józefa Lamberta w francuzkim ięzyku wydane, a teraz na oyczysty przełożone przez X. Wawrzyńca *Dunina* r. 1782. w Kaliszu w Druk. JO. Xcia JM. Prymasa Arcy-Bisk. Gnieźn. *3 tomy.* (Ban. H. D. K. P. I. 129).

Janocki (Lex. I. 126) powiada, że tegoż Lamberta, Homélies, tłómaczył na polskie Jan Poszakowski Jezuita i te wyszły w 2 tomach 4. w Wilnie około r. 1755. Do T. II. przydany jest katechizm Bellarmina po polsku naprzód z oryginału włoskiego tłómaczony na łacińskie przez Marcina Szyszkowskiego Bisk. Krakow. Por. wyżej N. 4521.

4553. Na Niedziele całego roku Kazania przez W. JMci Xiędza Andrzeia Filipeckiego Kanonika Gremialnego Lwowskiego niegdyś przez iedenaście lat w teyże Katedrze Kaznodzieię wydane. Podług czterech części roku na cztery Tomiki podzielone. Tomik I. zamyka w sobie Kazania od Adwentu do Wielkiego Postu Tomik II. zamyka w sobie Kazania od Wielkiego Postu do Zielonych Świątek. Tomik III. zamyka w sobie Kazania od Zielonych Świątek do Niedzieli XIII po Świątkach. Tomik IV. zamyka w sobie kazania od Niedzieli XIII po Świątkach do Niedzieli pierwszey Adwentu. we Lwowie. w Drukarni Bractwa Tróycy Swiętey. Roku 1784. 8. *T. I. 789 str. 6 kart na przodzie. T. II. 702 str. i regestr. T. III. 786 str. i regestr. T. IV. 732 str. i regestr.*

Są tu na każdą niedzielę roku po dwoje kazań. — Przypis Ferdynad. z Kitek Kickiemu Arcybiskupowi Metropolicie Lwowskiemu, Jego Cesarskiey Mości Uprzeymemu Stanu Konsyliarzowi. Tu dziękuje autor Kickiemu, że z jego respektu w Metropolitańskiej Kapituły gronie pomieszczony został. Dalej dedykacja Kapitule Lwowskiej, gdzie i Prałaci jej wymienieni. Aprobacja druku dat. 15 Aprila r. 1783. Wreście nic ztąd o życiu i pracach aútora dowiedzieć się nie można, chyba iż za jedenaście lat kaznodziejskiey pracy, Kanoñją Lwowską otrzymał.

4554. Kazania podwoyne na niedziele całego roku przez X. Józefa Męcinskiego Reformata Kaznodzieię w Kościele Krakow. WW. OO. Reformatow — w czterech tomikach wydane. Tomik I—IV. w Krakowie w Druk. Anny Dziedzicki Wdowy R. P. 1783. 8.

4555 a) Kazania na święta całego roku przez X. Męcinskiego Reformata. Tom I. II. w Krakowie 1786 —87. 8. (Gaz. War. 1786.— Kat. Piar. War. 1822. p. 71).

b) Kazania na Swięta całego roku przez X. Mecińskiego. w Krakowie 1790. 8. (Kat. Bietscha).

— — na rok 1791.

— — na rok 1795.

— — na rok 1799.

4556. Kazania Niedzielne i Swię-

talne przez X. Męcińskiego 2 *tomy*. w Krak. 1793. 8. (Kat. Gr.)

4557. Kazania czyli Homilie Niedzielne napisane w ięzyku włoskim od Alfonsa de Ligouri Biskupa s. Agaty Godzkiego, a teraz na oyczysty przetłomaczone od X. *Waluszewicza* Plebana Poszwityńskiego, dzieło pożyteczne dla plebanow i kaznodzieiow, z listem na końcu o sposobie kazania po apostolsku, Tom I. II. w Warsz. w Druk. Nadwor. J. K. Mci. 1783. (Gaz. Warsz.)

4558. Kazania niedzielne W. X. Ludwika Bourdaloue w obecności Ludwika Czternastego Krola Francuzkiego miane na oyczysty ięzyk przez X. Piotra *Konitzera* przełożone R. P. 1784. Tom I—IV. w Kaliszu w Druk. J. O. X. Prymasa. 8. *476, 285, 510 i 355 str.*

4559. Kazania na niedziele całego roku w Katedrze Włocławskiey przez X. Felixa Synakiewicza. 3 tomy. w Warsz. w Druk. Grölla. 1785—790. (Kat. Gr.)

4560. Kazania na niedziele i święta całego roku, przez X. Fabianiego. Tom I—IV. w Kaliszu 1786—788. 8. (Kat. Gr. — Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 70).

4561. Kazania i nauki czyli wykład świętych Ewangelii na wszystkie niedziele i uroczystości taiemnic boskich w roku całym przepisanych sposobem w homiljach dawnych Oycow SS. używanym z francuzkiego na oyczysty ięzyk wytłumaczony z książki pod tytułem Rok Chrześciański. w Warszawie u Piiarow 1788. 4. *596 str.*

Tłómacz X. Sebastjan *Michałowski* Piar.

4562. Na niedziele i święta iako też w osobnych niektorych okolicznościach Kazania W. X. Józefa Płochockiego pozostałe. Tom I — III. w Warszawie w Druk. Nadw. J. K. Mci 1788—1791. 8. *3 tomy 420, 421 i 437 str.* (B.)

4563. Kazania na Niedziele całego Roku, po różnych mieyscach publicznych przez X. Pelagiego Owsienickiego, Zak. O. S. Franciszka Reformatow, Prowincyi Ruskiey Definitora, S. T. Lektora miane. Tom I. w Gdańsku 1794. w Druk. Jana Emmanuela Frid. Müllera. 8. *418 str.* T. II. *tam.* 1795 w Drukarni Daniela Ludwika Wedela. 8. *418 str. oprócz regestrów.* (L. S.)

4564. Kazania na święta uroczyste po różnych mieyscach publicznych, przez X. Pelagiego Owsienickiego Zakonu O. S. Franciszka Reformatów Prowincyi Ruskiey Definitora S. T. Lektora miane — w Gdańsku 1795 w Druk. Jana Emm. Frid. Müllera. 8. *323 str. oprócz regestru.*

Przypis. Ignacemu z Trąbek Trembeckiemu Szambelanowi J. K. Mci Fundatorowi Konwentu (Reformatów) Stolcemberskiego.

4565. Kazania na Niedziele, Święta, Passye i na niektóre nabożeństwa w ciągu roku przypadaiące przez X. B. Chmielowskiego. w Krakowie 1797. *2 tomy* 8. (Kat. Bietscha.)

4566. Kazania na Swięta i Niedziele miewane do różnego stanu ludzi przez X. Innocentego Kończewicza Z. S. B. W. Kaznodzieię akademicznego Ordynariusza w Kościele Akademicznym Kollegiaty S. Anny w Krakowie. w Krakowie 1803. w Druk. Antoniego Gröbla pozostałey wdowy i sukcessorów. 8. *3 tomy 470, 412 i 387 str. oprócz regestrów na końcu każdego tomu.*

4567 a) Kazania świąteczne X. Franc. Godlewskiego Tom I. w Wilnie u Józ. Zawadzkiego 1806. 8. *345 str.*

b) — — Edycya druga. w Wilnie nakładem Alex. Żołkowskiego w Drukarni XX. Pijarów. 1820. 8. *304 str.*

4568. Kazania niedzielne X. Franc. Godlewskiego. Część I. (Tom II.) Część II. (Tom II.) Część III. (Tom III.) Część IV. (Tom III.) Kazania przygodne Tom IV. w Wil-

nie naklad. Alex. Żołkowskiego. w Druk. XX. Pijarów 1817—820. 8. *211, 176, 182, 183 str.*

Tom I. tego zbioru stanowią Kazania Świąteczne. Zob. N. poprzedz.

4569. Homilie na Niedziele i święta X. Cochin, z francuzkiego. Tom I. II. w Wrszawie 1817. 8.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 71).

4570. Kazania Od-świętne w kościele Katedral. Przemyskim miane przez X. Konstantego Fredra Proboszcza Katedral. i Officiała Przemyśl. — Tom I. II. w Przemyślu w Druk. Jana Gołębiowskiego 1818. 8. *403, 437 str. i regestra.*

4571. Kazania na Niedziele i uroczystoście Tajemnic roku całego, oraz na dnie niektórych Swiętych X. Aloizego Korzeniewskiego S. Teol. Dokt. Zak. kaznodz. Tom I —IV. w Warszawie w Druk. N. Glücksberga. 1824—25. 8. *443, 433, 443, 479 str. oprócz kart na przodzie.*

Przypis. na czele Tomu II. Wojciechowi Skarszewskiemu Arcybiskup. Warszaw.

4572. Kazania na niedziele całego roku podług Ewangelii świętey, stosownie do mszału rzymskiego rozłożone, a dla użytku i wygody JJX. Proboszczy i Kaznodzicjów, do druku podane przez X. Kajetana Gawińskiego. w Wrocławiu, u Bogumiła Korna. 1826. 8. Tom I. *VIII i 311 str.* Tom II. *IV i 299 str.* Tom III. Kazania na święta całego roku, *IV i 300 str.* Tom IV. Kazania passyonalne w poście i przygodne, stosownie do okoliczności rozłożone, *IV i 284 str.*

(Noty L. Rogal.)

4573 a) Discursus Praedicabiles etc. *jak niżej.* Parisiis 1642. fol.

(L.S.)

b) Discursus praedicabiles super Litanias Lauretanas Beatiss. Virginis Mariae in duos tomos distributi authore Fratre Justino Miechoviensi, Polono Ordinis Praedicat. Tomus I. II. post editionem ultima (sic) ab auctore aucta et recognita Augustae Vindel. et Dillingae sumpt. Joannis Casperi Bencard Viduae et Consortum An. MDCXXXV. fol. *444 i 562 str. 6½ ark. na regestra.*

Na przodzie Dedykacja N. Maryi Pannie z tym nadpisem: Frater Justinus Miechoviensis — aetatis suae anno 44 et salutis humanae anno 1634. Aprobacje do druku datowane są z Krakowa tegoż roku Tomu I. 1634. Tomu II. w 1637 roku.

4574. Kazania na wszystkie Święta Naswiętszey Panny doroczne. *To tytuł główny, drugi zaś wśród ryciny następujący:* Wieniec niewiędnieiący Przeczystey P. Mariey zamykaiący w sobie Kazania na wszystkie iey Swięta doroczne. przez X. S. Starowolskiego Kan. Tarn. napisane. w Krakowie, w Drukarni Franciszka Cezarego J. K. M. Typ. R. P. 1649. fol. *327 str. 3 ark. regestru na końcu, i 3 ark. na przodzie.*

Dedykacja autora Szymona Starowolskiego do Piotra Gembickiego Biskupa Krak. w ktorey autor wyraża, iż od 10 lat w stanie duchownym zostaje, i że wydaje ten *Wieniec*, kończąc pisma swoje duchowne. Ta jednak okoliczność, o której wspomina Niesiecki, jakoby wyraził tu autor, że liczba pism jego drukowanych 58 dochodzi, nie znajduje się ani w dedyk. ani w przemowie do Czytelnika.— Approbował to dzieło Jan Broscius, Sacrae Theol. Licentiatus et Professor, Canonicus Crac.

(L.S.)

4575. Paradisus Virginalis Conciones in festis semper Virginis Dei Genitricis Mariae. Autore R. P. F. Joanne de Mata Ord. Fr. Praedicat. Interpres latinus A. V. P. F. Onesimus de *Kien* Ord. Praed. FF. Min. Capucinorum Concionator Provin. Flandro-Belgicae. Lublini prostant in Offic. G. Försteri. An. M.DC.L. 4. *415 str., 3 ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. drukarza Förstera Jerzemu Tyszkiewiczowi Biskup. Wileń., datowane w Gdańsku r. 1650. Idibus Junii.

Bandtkie (H. D. K. P. I. 361.) mieni to drukiem Niderlandzkim.

4576. a) Triumphi Jesu Christi etc. *jak niżej.* 4. *376 (378) str. Na końcu:* Antverpiae apud Guilielmum Losteenium. Anno MDCLI.

b) Triumphi Jesu Christi Dei ac Salvatoris Nostri, sive Discursus Praedicabiles in eius solemnitatibus ac festis, auctore Adm. R. P. F. Joanne DE MATA Generali Praedicatore Ord. S. Dominici etc. Interprete ex hispanico Adm. Venerabili P. F. Onesimo de *Kien*, Iprensi, Ord. FF. Minorum Capucinorum, Concionatore Provinciae Flandro-Belgicae. Lublini, Prostant in Offic. Georgii Försteri Bibl. Regii, 1652. 4. *376* (*378*) *str. oprócz regestru* i *dedykacji drukarza Förstera do X. Justa Słowikowskiego O. P. i T. Dokt., Kanonika i Archiprezbytera Krak., Archidiakona Zawichostskiego, J. K. M. Sekr.* (L. S.)

c) — — *tam. u t.* 1654. 4. *tyleż str.* (Bandt. H. D. K. P. I. 361.)

Wszystkie te trzy niby oddzielne wydania za jedno i toż samo uważać należy, z odmianą tylko karty tytułowej.

4577. Tryumph Naiaśn. Krolowey Nieba y ziemi — przez W. X. Andrzeia BĘKLEWSKIEGO K. B. wyprawiony w R. 1642. *Na końcu:* w Lublinie u Anny wDowy (*sic*) Kondratowey. R. P. 1642. $3\frac{1}{2}$ *ark.*

Dedyk. Xiężnie Konstancji Gryzeldzie z Zamościa Jeremiowej z Korybutow Wiśniowieckiej. (L. S.)

4578. a) Gospodyni Nieba y Ziemie i t. d. *jak niżey.* nakoniec przydane są kazania o S. Jacku Patronie Polskim. w Krakowie w Druk. Łuk. Kupisza. R. 1650. 4. *378 str.*

b) Gospodyni Nieba i Ziemie. S. Panna Marya dwudziestą kazań na hymn kościelny *O Gloriosa Domina etc.* po rożnych w Krakowie kościołach od X. Jacka LIBERIUSZA S. T. D. Proboszcza kościoła Bożego Ciała Canonicorum Regular. na Kaźmierzu przy Krakowie sławiona. Przydane są troie kazania tegoż autora o S. Jacku Patronie Polskim — a teraz świeżo czwarte o S. Augustynie — miane w kościele Troyce Przenayśw. OO. Dominikanow. w Krakowie w Drukarni Wdowy Ł. Kupisza. R. P. 1657. 4. *378 str. i 3 ark. nieliczbow.*

Przypis. X. Piotrowi Gembickiemu.

4579 a) Jacek LIBERIUSZ. Gospodarz Nieba y Ziemie Jezus Chrystus syn Boży Wcielony — pobożnemu audytorowi na kazaniach wystawiony — w Kazimierzu przy Krakowie, w Druk. Balcera Śmieszkowicza Typogr. R. P. 1665. 4. *338 str. prócz przemowy i t. d.*

Na końcu 3 kazania na dzień S. Jacka i 1 na dzień S. Augustyna.

b) Gospodarz Nieba y Ziemię Jezus Chrystus — na kazaniach wystawiony od X. Jacka LIBERIUSZA S. T. Doktora Proboszcza — na Kazmierzu przy Krakowie, znowu przedrukowany z przydatkiem kolędy gospodarskiey, y dwu kazań o S. Ignacym Fundatorze S. J. y o B. Janie Kantym Theologu y Professorze Akad. Krakow. w Krakowie w Druk. Balcera Śmieszkowica R. P. 1669. 4. *719 str. 2 ark. na przodzie i 14 ark. nieliczbow.*

Przypis. Andrzejowi Trzebickiemu Bisk. Krakow.

4580. Dom mądrości siedmią kolumnami wsparty w Kościele Chrystusowym siedmią uroczystościami Panny Przenaświętszey Mariy ozdobiony na tesz uroczystości kazániami przez X. Kazmierza Jana WOYSZNAROWICZA Canclerza Dioecezyi Wileń. Proboszcza Eyszmontow. J. K. M. Sekretarza na dwie części rozdzielony — w Antwerpiy w Dr. Marcella Parijs. M.DC.LXVII. fol. *248 str. Część II. pod tytułem:* Arsenał Miłosierdzia Panny Przenaświętszey Mariey przeciw surowey sprawiedliwości Boskiey na ziemi założony — w Paryżu w Dr. Ludovici Sevestre R. P. 1668 fol. *248 i 131 str. oprócz kart na przodzie*

Na przodzie są wiersze łacin. na pochwałę dzieła. Konstant. Zielińskiego Kasztelanica Sieprsk. Fr. Elisei a S. Maria Carm. Discal. Poloni. i Alberyka Van der Kerchove Opactwa Cyster. w Antwerpii Teol. Licencjata. — Przypis. autora Alexandrowi Januszowi Xiąż. Ostrowskiemu Woje-

wodzie. Krakow. W odezwie do czytelnika powiada, iż kazania te miał w Litwie i peregrynacji w cudzych krajach. Tytuł drugi prześlicznie sztychowany z wyobrażeniem N. Panny wśród budowy z siedmią kolumnami, u spodu z orłem i pogonią, rysunku Erazma Quelin, sztychu Richarda Collin. — Bibl. Akad. Duch. Wileń.

4581. Kazania na Swięta Panny Przenaświętszey z różnych Doktorow y authorow zebrane y napisane przez X. Franciszka Rychłowskiego Zak. S. Franciszka Reformata — w Krakowie w Druk. Stan. Piotrkowczyka. R. P. M.DC.LXVII. fol. *167 str. i 2 ark. na przodzie.*

Przypis. Andrzejowi Trzebickiemu Bisk. Krakow. datowane z Klasztoru Przemyskiego.

4582. Gwiazda Morska — trzydziestą Kazań w uroczystościach N. M. Panny — na Hymn Kościelny *Ave Maris Stella* po różnych w Krakowie kościołach od X. Jacka Liberyusza S. T. D. Proboszcza Kościoła Bożego Ciała Kan. Reg. Later. na Kazimierzu przy Krakowie zalecona — w Krakowie 1670. w Drukarni Stanisława Piotrkowczyka. 4. *XXVI i 688 str.*

Dedyk. Michałowi Korybutowi Królowi Polskiemu. Wiersze łacińskie Jana Gostumiowskiego Profess. Astronomji w Uniwer. Krakowskim i Jana Pasciusa Plebana Pobiedr. na pochwałę autora.

4583. Dzieło Zbawienia Ludzkiego wystawione *(ten wyraz z domysłu położony bo wyrznięty na tytule)* czyli Przednieysze Zywota P. Jezusowego y Przenaświęt. iego Rodzicielki P. Mariey Taiemnice, na kazaniach po różnych Kościołach Krakowskich przez W. O. Antoniego Stephanowicza, Zak. S. Franciszka, Braci mnieyszey Obserwantow, Diffinitora (sic) Generalnego, Kościoła Kathedralnego Krak. Ordynaryusza Kaznodzieie Objaśnione, a z pozwoleniem starszych do Druku podane. w Krakowie 1678. w Drukarni Woyciecha Goreckiego. J. K. M. y Sław. Akad. Krak, Typogr. fol. *186 i 208 str. oprócz regestrów i 5 kart na przodzie.*

Dedykacja do Xiążęcia Jana Karola na Klewaniu i Czartorysku Czartoryskiego Podkom. Generalnego Krakowskiego etc. Pod herbem tego, 6 wier. łac. Kazimierza Macieja Tretera Ucznia Akad. Krak. (L.S.)

4584. Lutnia wdzięczno-brzmiąca na uroczyste Bogarodzice Panny Swięta w panegirycznych W. X. Andrzeia Karpia Professorą kiedyś Mogilskiego Zak. S. Cysterćyeń. kazaniach wyciągniona a teraz — przez W. X. Gabryela Markiewicza tegoż konwentu Professora Prowincyey Polskiey z zasłony Mogilskiey z dwudziestą piącią stron wyniesiona. Roku — 1695. Tom I. w Krakowie w Druk. M. A. Schedla fol. *526 str. 7½ ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Markiewicza, Kardynałowi Janowi Kazimierz. Denhoff.

4585. Echo záwołanych czasu swego Káznodzieiow Soc. Jesu albo Kazania, I. o S. Thomaszu Doktorze Anielskim X. Michała Mazowieckiego. II. o S. Kazimierzu Królewicu X. Jakuba Olszewskiego. III. o S. Theressie Pannie Karmelu Reformatorce X. Stanisława Załuskiego z wiela y przez wiele lat miewanych, trzy tylko wydane, na znak nieiaki y pamiątkę Authorow; á ná *praeludium* dalszych w tey mierze progressow drukarskich. Vilnae typis Acad. S. J. A. D. 1701. fol. *5 ark.*

Przypis. Eustachiemu Kotowiczowi Biskupowi Smoleńskiemu.

4586. Piotr Dunin. Wschod i Zachod Słońca sprawiedliwości to iest Kazania o narodzeniu, śmierci i zmartwychwstaniu pańskim. w Krak. w Dr. Mik. Alex. Schedla, 1704. fol. (L. S.)

4587. Chwała Swiętych Bożych na kazaniach całego roku w doroczne ich uroczystości — przez X. Jana Krosnowskiego S. J. ogłoszona Roku — 1704. w Kaliszu w Druk. Akad. S. J. *fol. 283 str. i regestr.*

4588. Splendor Troyzakonnego Cienia z pod klasztorney Umbryi Swiętego Pożycia w S. Afrykańskim Augustynie w S. Kassynskim Benedykcie, w S. Padewskim Cudotworcy Antonim na Swiat y Swia-

do Polskiego firmamentu dnieiący przy oyczystych Splendorach JO. Xiężney Jmci JPani Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiey Kasztelanowey Krakowskiey Hetmanowey W. K. i t. d. kaznodzieyskim stylem w różnych Warszawskich kościołach adumbrowany przez X. Adama Naramowskiego S. J. Prowincyi Litew. R. P. MDCCXXI. Typis. Coll. Varsav. S. J. fol. *12 ark.*

4589. Królowa nieba y ziemi — Boga Rodzica Marya kazaniami na wszystkie swoje święta od S. Stefana Paniewskiego S. J. wysławiona w Poznaniu w Druk. Koll. S. J. R. P. 1721. fol. *249 str. 4 karty na przodzie i regestr.*

Przypis. Franciszce z Czarnkowskich Radomickiey Woiewodzinie Poznań.

4590. Jan Stanisław Kostkà Woykowski Kanonik Pułtuski (Conciones de Sanctis. Quibus additae sunt Conciones, de Adventu Christi et Passione Domini) *po polsku.* w Warszawie, w Druk. Schol. Piar. 1723. fol. *6 alfabetów i 22 ark.*

(Jan. Pol. I. 85).

4591. Festum innocentiae seu — Marianae Conceptionis concionatorio cultu celebratum — a S. Josepho Bogucki Polono S. J. Lublini Typis Coll. S. J. A. D. 1724. 4. *144 str. 11 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Anton. Kielczewskiemu Dapifero Lublinensi.

4592. Krol Nieba y Ziemi Chrystus — kazaniami na uroczyste swoie święta — od X. Stefana Ponińskiego S. J. wysławiony. w Poznaniu w Druk. Coll. S. J. R. P. 1725. fol. *464 str. 3 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Jakóbowi i Ludwikowi Królewicóm Polskim.

4593. Korona z prześwietnych dostoyności z cnot nieskończoney godności z łask nieprzebraney hoyności uwita — Krolowey Nieba y Ziemie Nayświętszey Boga Matce Pannie Maryi — w kazaniach na iey uroczystości od — X. Jana Damascena od Matki Bożey Schol. Piar. ofiarowana. R. 1726. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. fol. *330 str. i regestra.*

4594. Zebranie Kazań ná wielką Noc. Boże narodzenie, Uroczystości Nayświętszey Pánny, y niektorych swiętych, przez J. O. Xiążęcia Stanisława z Słupowá Szembeka Arcyb. Gniezn. Prymásá Koron. Polsk. y W. X. L. á ná on czas Biskupá Dionizyiskiego. Suffráganá, Kánoniká, y Officyalá Krákowskiego miánych, a teraz do druku podánych. W Roku Pańskim 1726. Typis Coll. Brunsbergensis Soc. Jesu. 4.

Dedyk. Janowi Szembekowi Kanclerzowi W. Kor. od Coll. Brunsberg.

(Bibl. Hered.)

Wyszło staraniem Krzysztofa Andrzeja Jana Szembeka, Biskupa Warmińskiego.

(Jan. Pol. I. 130).

4595. Słuszna sprawa. Koron Jezusa i Maryi. we Lwowie 1727. 4.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 68.)

4596 a) Żniwo złote — albo Kazania na uroczystości Świętych Boskich — przez X. Macieia Muchowskiego S. J. — Roku 1730. w Drukar. Sandomir. S. J. 4. *470 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Wiktoryi z Szembeków Kątskiey Miecznik. Kor.

b) Chwała Świętych Pańskich uroczysta w Kazaniach rocznych przez W. X. Michała Muchowskiego Societatis Jesu niegdyś ogłoszona powtorzonym drukiem ná widok publiczny wydana z pozwoleniem starszych z drukárni J. K. M. Sandomirskiey Collegium Societatis Jesu. Roku ktorego Świętych páńskich w Świętym Świętych świat święcić zaczął. 1749. 4. *267 str.*

(Bibl. Hered.)

4597. Roszczka Aaronowa w Arce naylicznieyszych łask Boskich zamknięta — Nayiaśnieysza Nieba y ziemi Królowa — Marya Panna w uroczystych festach swoich przed polskim światem kazaniami przez X. Onufrego od Nayśw. Sakramentu S. Teol, Lektora Ministra Coll. Sa-

piehani Anteeollen. Zak. Troycy Nayśw.— wysławiona R. P. 1732. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 4. *627 str. 2½ ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Antonii, Sybilli z Komesow de Waldstein Sapieżyney Woiewodzinie Wileń.

4598. Rozmysl na zmysł to iest kazania o pięci zmysłach ludzkich miane w Archipresbiter. Kościele Krakow. P. Maryi — w pięć wtorkow Quadragesymalnych w r. 1731 — przez X. Fortunata Łosiewskiego Franciszkana Ordyn. w Konwencie Krakow. y — Katedry Krakow. Fundationis Konarscianae Kaznodz. — Roku 1735. w Krakowie w Druk. Jana Matyaszkiewicza. 4. *113 str.*

Przypis. Tomaszowi Morsztynowi Staroście Sieradz.

4599. Józef Michał Nogawski Kaznodzieia Tarłowski. (Conciones de Laudibus Divinae Virginis) *po polsku.* w Krakowie 1733. 4. *11 ark.* (Jan. Pol. I. 54).

4600. Głosy wolne o wolney od zmazy Maryi Pannie przez X. Stefana Puzynę S. J. w Warszawie 1737. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 87).

4601. Prymicye pracy Kaznodzieyskiey, Przeblogosławioney Maryi Panny Matki Boskiey nieograniczone łaski i dobrodzieystwa remonstruiące. W Bazylikach różnych Krolestwa Polskiego, przez W. X. Brunona Ośieckiego, Zak. S. Pawła Pierwszego Pustelnika, Dokt. S. Th. Kaznodzieię Warszawskiego, odprawione, y Nayiaśn. Maryi Jozefie z Wesselow Sobieskiey Krolewiczowy Polskiey dedykowane w Drukarni Jasney Gory Częstochowskiey. 1738. 4. *497 str. oprócz dedykacji i regestru.* (L.S.) *Zob. Noty.*

4602. Przywileie naiosobliwsze Nayśw. M. Pannie od Króla nad Królmi, hoynie nadane. w Niepokalanym Jey poczęciu, w Niebowzięciu, y naywyższey wiecznie nienaruszonego przy Macierzyństwie Boskim Panieństwa prerogatywie, zawarte. Po różnych ambonach promulgowane. Teraz pod Herbownym Kluczem W. Jmci Pana P. Jana Jablonowskiego Cześnika Woj. Nowogrodzkiego, Generała Adiutanta Buławy Polney W. X. L. Xięstwa zaś Nieświskiego, Hrabstwa Mirskiego y Swierzańskiego Gubernatora i t. d. i t. d. Przez X. Stanisława Kmitę Soc. Jesu, ordynaryynego w Xiążęcym Radziwiłłowskim Nieswieskim Coll. Soc. Jesu Metaphisices y Ethices Professora. — w Wilnie w Druk. J. K. M. Akademickiey S. J. Roku Pańskiego 1742. 4. *67 str. i przedmowy 7 kart nieliczb.* (Bibl. Hered.)

4603. Chwała chwalebnego w Swiętych swoich Boga, y Swiętych w Bogu uwielbionych kazaniami na wszystkie w roku całym dni święte y niektore akty publiczne na różnych Katedrach — ogłoszona — przez X. Samuela od S. Floryana Schol. Piar. Prowincyi Polskiey Konsultora. R. P. 1747. Tom I. II. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. fol.— Tom I. *562 str. 12 kart nieliczb. 6 kart na przodzie i regestr.* Tom II. *572 str. 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Tomu I. Jerzemu Augustowi Wandalinowi Mniszkowi Marszałkowi Nadwor. Kor. Tomu II. Antoniemu Ossolińskiemu Kasztelanowi Sandomirskiemu.

4604. Przykłady z cnot, y zyciá świętych panskich zebrane, ná większą chwałę Pana Boga, dla pożytku wiernemu chrześćiáństwu, wprzód po rożnych Ambonách ogłoszone, a teraz dla skutecznieyszego náśládowánia, pod imieniem Nayiasn. Maryi Jozefy z Wesslow Sobieski Królewiczowy Polskiey, y W. X. Litewskiego Páni dziedziczney ná Piley, Smoleniu, Cedrowicách, Bętkowicach etc. etc. do druku podane przez Xiędza Jana Franciszka od S. Jozefa Káznodziei Zákonu Scholarum Piarum. Roku od Národzenia Chrystusa Páná, ktory cnoty Swiętych swoich, wieczną koronuie chwałą. 1750. w Krakowie. w Drukárni Michálá,

Jozefa, Antoniego Dyászewskiego. J. K. Mci Typográfa. 4. *636 str.* (Bibl. Horodec.)

4605. Kazania różnych podczas Beatyfikacyi Joanny Franciszki Fremiot. w Lublinie 1753. 4. (Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 62).

4606. Kazania na uroczystość B. Joanny Franciszki Fremiot de Chantal pierwszey Prześw. Nawiedzenia N. M. P. Zakonu Matki w kościele Wileń. Wieleb. Jch. M.— Panien tegoż Zak. w r. 1764. przez XX. Bazylianow miane — w Wilnie w Druk. XX. Bazylianow R. P. 1764. fol. *41 str.*

Przypisanie Gertrudzie Radziwiłłównie Przełożoney Zgromadzenia Klasztoru Wileń. Żak. Nawiedz. N. P. Maryi.

4607. Kazania na uroczystość S. Barbary i t. d. miane od X. Antoniego Bieykowskiego S. J. w Krakowie w Druk. Sebastyana Fabiana Hebanowskiego J. K. Mci Typografa, Bibliopoli Krakow. y Warszaw. 1760. 4. *9 ark. Kazań trzy.* (L. S).

4608. Sędziwość w młodości y cudowny postępek w cnotach S. Stanisława Kostki w Kościele Przemyskim Societ. Jesu przez XX. Katedralnych Przem. R. S. U. opowiedziane. R. 1761. 8. *7 ark.*

W dedykacji do Onufrego Szumlańskiego Biskupa Przemyskiego Sanockiego i Samborskiego podpisy: Elias Ilaszewicz i Gregoriusz Podlaszecki. (L. S.)

4609. Chwała Maryi czyli kazania na iey uroczystości po rożnych ambonach miane— osobliwie w Miedzyrzeckim na Wołyniu obrazie cudami sławney przez X. Sukcessa Ziembickiego Prow. Ruskiey Franciszkana S. Teol. Bakałarza pierwey w Kamieńcu — teraz w Konwencie Lwow. Kaznodzieię Ordyn. R. 1764 w Lwowie w Druk. SS. Troycy. 4. *145 str. 3 kart na przodzie i regestr.*

4610. Memoryał łaski, opieki y życia Swiętych — to iest kazania na niektóre święta rożnemi czasy po kościołach Wileńskich miane. w Wilnie w Druk. XX. Franciszkanow. 4. *9 ark.*

Przypis. do Kapituły Wileń. Stanisława Sobolewskiego Regensa Seminaryum Dyecez. Wileń. Autora podpis: ad Jll. Mecaenates. A. O. Do tego dołoczona jest Mowa Jana Dubińskiego Barm. Wileń. miana przy Solennych Exekwiach, które Augustowi III. miasto Wilno czyniło r. 1763 24 Grud. i List Pasterski Biskupa Massalskiego do Duchowieństwa Dyecezyi Wileń. r. 1762.

4611. Kazanie na uroczystość przenosin z ziemi do nieba Królowey N. Maryi P. X. Hieronyma Nereziusza Z. S. B. W. we Lwowie u Jana Filipowskiego. 1765. fol. (Lel. II. 226).

4612. Kazania o Przenaydost. Matce Boskiey Maryi Pannie na wszystkie iey uroczystości podług obrządku Kościoła Wschodniego przez X. Jana Hieronima Nereziusza Bazyliana Opata Brasław. miane — w Wilnie w Druk. XX. Bazylian. R. 1774. 8. *358 str. 6 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Mikoł. Potockiemu Wojewodzie Bełsk.

4613. Życie Jezusa Chrystusa w Sakramencie Ołtarza zawarte na uroczystość Bożego Ciała i Jego Oktawę w ośmiu kazaniach ku czci tegoż Sakramentu przez W. X. Ludwika Bourdaloue S. J.— pokazane a przez X. Jerzego *Devina* tegoż Zak. Kapłana, polskim ięzykiem z francuzkiego wydane. w Kaliszu w Druk. S. J. R. P. 1770. 8. *259 str.*

4614. Kazania na niektore uroczystości Swiętych Pańskich, przez X. Antoniego Lipiewicza Zakonu O. S. Franciszka Braci Mnieyszych, nazwanych Obserwantow, miane; wielkim Imieniem X. Woyciecha Bernarda Niegolewskiego Zakonu Cyster., Klasztoru Andrzejowskiego Opata zaszczycone. w Krak. w Druk. Semin. Akad. 1773. 4. *189 str. oprócz dedyk.*

Kazań 10, a między niemi jedno na cześć B. Winc. Kadłubka. (L. S.)

4615. Kazania niektóre panegiryczne na uroczystosci świętych, przez X. Stan Horolta w Kaliszu 1777. 4. (Kat. Gr.)

4616. Myśli przebrane z kaznodzieiow rożnych przednieyszych

francuzkich y niemieckich ułożone na kazania o Taiemnicach N. Maryi Panny przez X. Teodora Grubera i t. d. y po rożnych ambonach — opowiadane — w Drukarni Jasney Gory Częstochow. R. P. 1779. 8. *452 str. 5 kart na przodzie i regestr.*

4617. Kazania o Opatrzności Boskiey i sercu Pana Jezusa. W. X. Jędrzeia Wagnera Towarz. Jezus. niegdyś Assistenta Polskiego po śmierci do druku podane. w Rzymie 1781. w Druk. Archanioła Pasalettego. 8. *207 str.*

4618 a) Kazania ku czci Jozefa Swiętego przez X. Joz. Płochockiego miane. w Kaliszu. 1781. 8. (Kat. Gr.)

b) — — 1784. 8. (Kat. Friedl.)

4619. Kazania pierwsze w czasie siedmiodniowego nabożeństwa Opieki S. Józefa, w Kościele Krakowskim S. Michała XX. Karmelitów Bosych miane przez X. Henryka od N. Maryi P. Anielskiéy Kaznodzieję tegoż Zakonu Prowincyi Polsk. drukowane w Berdyczowie w drukarni XX. Karmelitów Bosych R. 1784. 8. *161 str.*

Tegoż Autora drugie siedm Kazań na też Nabożeństwa str. 164.

4620 a) Józef Płochocki. Kazania o Sercu Jezusowym. w Warszawie 1785. 8.

(Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 70).

b) O Nabożeństwie do Nayświęt. Serca Jezusowego Kazania X. Jozefa Płochockiego. w Warszawie w Druk. Nadwor. J. K. M. R. 1787. 8. *613 str. i 4 kart na końcu.*

Na końcu wiadomość o życiu autora i pracach wyjęta z addytamentu do Gazety Warszaw. d. 10 Listop. r. 1787. Kazania jego wyliczone tu, są następujące:

I. Kazania w osobnych niektórych okolicznościach miane, zebrane i wydane po społu. W Poznaniu R. 1780.

II. Kazania ku czci Józefa S. pisane. w Kaliszu r. 1781.

III. Na poświęcenie Kościoła kazań dwoje z przydatkiem na końcu niektórych wiadomości kościelnych — w Warszawie r. 1785.

4621. Kazania na uroczyste dni Matki Bożey — Maryi Panny y na dni niektore, niektorych świętych przypadaiące ku przygodzie do druku podane przez X. Piotra Konitzera. w Kaliszu w Druk. J. K. Mci R. 1781. 8. *460 str. i 4 kart na przodzie.*

Przypis. Józefowi Lipskiemu Łowczycowi Wschowskiemu, u którego podpis: X.J.M.

4622. Massyliona Kazania na uroczystości pańskie przetłómaczone przez X. Wincentego *Skrzetuskiego* S. P. w Krakowie nakładem Ant. Grebla. 1782. 8. (Bent. Noty).

4623. Machwicki. Kazania na Odpust Porcyunkuli. w Kaliszu. 1788. 8.

(Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 70).

4624. Kazania na uroczystości SS. Pańskich przez X. Franciszka Godlewskiego T. I. II. Wilno w Druk. B. Neumana. 1829. 8.

Pierwsza Aprobacja druku dat. r. 1821.

✦ ✦

4625. a) Punkty Kazań od Adwentu áż do Postu, Litewskim ięzykiem, z wytłumaczeniem na Polskie, przez Księdza Konstantego Szyrwida, Theologa Soc. J. w Wilnie w Drukárni Akad. S. J. R. MDCXXIX. 4. *382 str. oprócz arkusza 1 na przodzie. gdzie Dedykacja do Eustachego Wołowicza Bisk. Wileń. Przedmowa do Czytelnika, i Index Dominicarum, nadto na końcu regestru łaciń. alfabet. 3 karty.*

W przedmowie powiada autor: Potrzebáćby ná Litewski ięzyk kresek nieiakich, ktore się zowią po Łácinie *Accentus*, aby, z przyrodzenia po Litewsku nieumieiący, potrafił z nich dobrze mowić y czytać, áleby też potrzebá do nich nowego y osobliwego druku y kosztu, któregom ia teraz nie mogł mieć. W dedykacji uskarża się na mocno zwątlone zdrawie, i to zapewne jest przyczyną, że druga część dzieła aż we 13 lat z druku wyszła, może nawet po śmierci autora.

4626. Punkty Kazań na Post Wielki Językiem Litewskiem przez W. X. Constantego Szyrwida, Teologa Soc. J. napisane. a teraz na polski ięzyk przetłumaczone, y oboiem do druku podane, w Wilnie

W Druk. Akad. Soc. Jesu R. P. 1644. 4. *przeszło 259 str. i arkusz na przodzie.*

Co do pisowni litewskiej, taż sama uwaga co wyżej zob. N. poprzedz. (L. S.)

4627. Kasper Lacki. Rutha duchowna czyli kazań pięć podczas postnego nabożeństwa. w Krak. u Dziedz. Stanisława Lenczewskiego. 1662. 4. (L. S.)

4628. Kazania o Męce Panskiey przez Xiędza Kazimierza Wiiuka Koiałowicza S. J. S. Theol. Doktora. Ordyn. w Kościele Wileńskim S. Jana u Fary Kaznodzieię do ludu na wielki piątek miane teraz świeżo po śmierci iego do druku podane. — w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. P. 1675. 4. *238 str. i 2 kart na przodzie.*

Przypis. od Collegium Wileń. do Stefana Paca Biskupa Wileń.

Kaz. Wijuk Kojałowicz wstąpił do Zakonu Jezuitów r. 1634 mając lat 17. Był w tymże Zakonie różnych nauk nauczycielem, rządził przez lat wiele Collegium Wileńskiem. Umarł r. 1674, będąc Rządzcą Collegium Połockiego. (L. S.)

4629. Quadrajezymal cały albo Kazania w polskim ięzyku na ewangelie każdodzienne zupełnego postu świętego z większéy części niegdy miane po rożnych kościołach Krakowskich od Przewielebnego oyca Waleryana Gutowskiego Franciszkana, Nauk Wyzwolonych y Pisma S. Doktora Prowincyey Polskiéy Oyca na cześć Panu Bogu y Matce Jego Niepokalanie Poczętéy z ordynansu przełożonych do prase drukarskiéy od tegoż podane w roku P. 1688 z obszernym indexem który sobie roztropny y mądry czytelnik na wszystkie prawie w całym roku przypadaiące niedziele, bardzo łatwo potrafi akommodować. w Krakowie w Drukarni Mikołaia Alexandra Schedla J. K. Mci Ordynaryinego Typographa. fol. *VI i 701 str.*

Umarł Gutowski r. 1693.

4630. Związek grzechowy rozwiązany kazaniami postnemi na nie dzielnych dyscyplinach w Kościele Polonskim przez Xiędza Jerzego z Turny Laskowskiego, Arcypisarza Stolice S. Apostolskiey, Dziekana y Proboszcza Błońskiego. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 1697. 4. *7½ ark. oprócz Dedykacji.*

Siedm Kazań postnych. — Dedykacja X. Mikoł. Swięcickiemu Biskup. Kijow. Opat. Trzemenskiemu Dziekanowi Gnieźn. i Poznań.

4631. Kazania o Męce Pańskiey Xiędza Stefana Wielewieyskiego S. J. Thorunii impressit Joan. Nicolai, An. 1711. 4. *368 str. i 4 kart na przodzie.*

Przypis. Konstantemu Szaniawskiemu Biskup. Władysław.

4632. Kazania abo Exhorty Postne o Taiemnicach naydroższey Męki Zbawiciela naszego w Kościele Warszawskim Soc. Jesu rożnych lat miane podczas Passyi we Srzody Wielkiego Postu przypadaiących. Teraz zaś do druku podane Roku 1713 przez X. Antoniego Szyrmę S. J. Przydane na końcu uwagi duchowne o Sądzie Bożym na 4 Niedziele Adwentowe. Typis Laurae Supraslensis Ord. S. Basilii M. 4. *360 str. oprócz 3 kart na przodzie.*

Dedykacja do Katarzyny z Sapiehów Branickiey Woiewodziny Podlaskiey i Przedmowa. Bibl. Piar. Wil.

4633. Post stary polski Dziewięcioniedzielny od S. Woyciecha nabożnie zaczęty przez lat około 300 od Polakow świątobliwie chowany, od Jakuba Archidyakona Leodyiskiego Nuncyusza do Polski Apostolskiego na Synodzie (pisze Długosz) Wrocławskim Roku 1246 na siedmniedzielny zamieniony, mowami niedzielnemi y o Męce Pańskiey z swoią Wielką nocą wspomniany, do dalszey pamięci podany od X. Franciszka Kowalickiego S. J. Roku Pańskiego 1718. w Sandomierzu w Druk. Koleium (sic) Soc. Jesu, Części 3. *479, 185 i 566 str. oprócz 2 arkuszy na przodzie.*

Dydykacja do Teressy z Malczewskich

Stradomskiej Stolnikowej Owruckiej i regestr na końcu. (L. S.) *Zob. Noty.*

4634. Strumień zbawienny z morza gorzkiey męki Pana Jezusa spływaiący na ochłodę dusz naszych przez exhorty o — Męce Zbawiciela Swiata Chrystusa Jezusa podczas Nabożeństwa Wielkopiątkowego w kościele Bierkowskim od Kazimierza Starachowskiego Plebana tegoż Kościoła — w Krakowie, w Druk. Jakoba Matyaszkiewicza. R. P. 1722. 4. *423 str., 8 kart na przodzie i regestr.*

Pod obrazem Matki Bolesney podpis: Henricus Czech sculp. Cracoviae.

4635. Krol bolesny Chrystus — Kazaniami o Męce Pańskiey na postne nabożeństwa przez X. Stefana Poninskiego S. J. wysławiany. w Poznaniu w Druk. Koll. S. J. R. P. 1723. fol. *376 str. i regestr.*

O autorze zob. Niesiecki III. 648.

4636. Proces duszy niepokutuiącey *przeciwko* Kaznodzieiom, spowiednikom, spiritualistom, *et ex reconventione* Kaznodzieiow, spowiednikow, spiritualistow, *przeciwko* duszy niepokutuiącey przed strasznym Trybunałem Boskim wyprowadzony albo kazania na adwent y passye postne przez X. Jana Damascena od Matki Bożey Schol. Piar. — R. 1726 w Warszawie w Druk. Schol. Piar. fol. *170 str.*

4637. Zapłata zaciągnionego Adamowego na naturę ludzką długu przez Jezusa Chrystusa przy Męce swoiey wypełniona albo kazania o Męce Pańskiey na passyach Piątkowych w Samborze miane — przez X. Adryana Serjewicza Minoryty Obserwanta, Prowincyi Ruskiey Kaznodz. General. y w tym Konwencie — na ten czas Filozofii Lektora — Roku — 1727 w Lwowie w Druk. Coll. S. J. 4. *15 ark.*

Przypis. Janowi Florent. Leszyckiemu Chorążycowi Grabowiec.

4638. Traktament feralny Zbawicielowi Panu od złosliwey Jerozolimy, y niezbożnych grzesznikow wystawiony albo Kazania postne na dyscyplinach niedzielnych w kościele Warszaw. — Oycow Schol. Piar. przez X. Jana Franciszka od S. Józefa tegoż Zak. Ordyn. Kaznodzieię — R. P. 1729. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 4. *145 str., 14 kart na przodzie.*

W Katal. Piar. War. 1822. p. 62. autor nazwany: Jan Włocki.

4639. Exhorty postne o Męce Pana — Jezusa Chrystusa niegdyś miane przez Wieleb. X. Piotra Truchonowicza S. J. za staraniem tegoż — do druku podane. w Wilnie w Druk. S. J. R. 1729. 4. *294 str. 5 ark. na przodzie i regestr.*

4640. Jakób Wolski Reformat. Kazania o Męce Pańskiey. w Poznaniu MDCCXXXI. 4. *2 tomy.*
(Jan. Pol. I. 84.)

Janocki (Lex. I. 177.) wymienia nadto tegoż autora Alphabetum Dogmaticum digestum. (Jan. Lex. I. 177.)

4641. Głos krwi Jezusowey konwinkuiącemi do zawołanych cnot perswazyami inwektywami podczas postnych passyi na szkodliwe swobodnemu królestwu excessa wolny — X. Łukasza od S. Franciszka Kaznodziei Ordyn. Coll. Warszaw. Schol. Piar. R. P. 1731. w Warszawie w Druk. Coll. Schol. Piar. 4. *144 str. i 4 kart na przodzie.*

Przypis. Janowi Władysław. Zaleskiemu Kasztelan. Wiskiemu.

Autorem jest zapewne Łukasz Rosolecki; (1697—1752) Piar. Zob. Bielski Vit. Piar. p. 69.—Janocki (Pol. Liter. i Lexicon) nazywa go Rosockim:

4642. a) Nauka bez Cenzury z cenzurą życia pospolitego na katedrze krzyża uformowana. (Kazania postne) przez X. Jana Franciszka od S. Jozefa (Jan Włocki) Schol. Piiar. Kaznodzieię Katedralnego Krak. — w Krak. w Drukarni Jakuba Matyaszkiewicza J. K. M. i JO. Jmci X. Bisk. Krak. Ordynar. Typogr. 1736. 4. *182 str. oprócz regestru.* (L. S.)

b) Kazania Postne na Passyach w Warszawie w Kościele Schol. Piiar. r. 1729 a drugie w Krakowie u P. Maryey in circulo R. 1726 mia-

ne — powtornie do druku Przez X. Jana Franciszka od S. Jozefa Schol. Piiar. r. 1740 podane. w Krak. w Druk. Akad. 4. *104. oprócz regestru i dedyk.* (L. S.)

4643. Fortunat Łosiewski Bernardyn Kazania Adwentowe. w Krakowie 1736. 4. *12½ ark.*

(Jan. Pol. I. 44.)

4644. Księga taiemnic Boskich pełna w extatyczney Janowey wizyi, niegdyś siedmią pieczęciami, dziś tyląż — Męki Zbawicielowey punktami znaczna pod tytułem W. J. P. Thomasza Michała Czechowicza Podstąrościego Sądowego Oszmiańskiego i t. d. y W. J. P. Barbary z Sulistrowskich Czechowiczowey i t. d. otwarta w siedmiu Quadragezymalnych exortach do czytania podana przez X. Jana Zrzelskiego S. J. R. P. 1739. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. *120 str. oprócz 6 kart na przodzie i 4 na końcu.*

4645. Bolesław albo Krol Boleści Jezus Christus — niegdy w Husseyskim Pacyencie figurowany a teraz postnemi o Męce Panskiey exhortacyami przedrukowany — przez X. Jana Zrzelskiego S. J. na ten czas Rektora Coll. Minskiego. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. 1740. 4. *227 str., 4 kart na przodzie i regestr.*

Na ostatniej karcie *verso* jest NB. iż tegoż autora wyszło w roku 1739. Księga taiemnic Boskich pełna. Inny zatém to jest zbiór od poprzedzającego.

4646. Dyalog albo Komedya Męki Jezusowey w siedmiu scenach lub Kazaniach reprezentowana y zgromadzonemu słuchaczowi na passyach wtorkowych w Lublinie ogłoszona. Potym Nayiasnieyszey Nayłaskawszey Nieba y Ziemie Krolowey P. N. Maryi Pannie, Wielkiego Boga, wielkiey Matce w Sokalskim Obrazie cudami słynącey, od Innocencyusza XIII w Roku 1724 Ukoronowaney, od poprzysiężonego niewolnika dedykowana, Oraz do druku z pozwoleniem Starszych przez X. Adryana Serjewicza, Minorytę Observanta, Kaznodzieię generalnego, S. Theologiey Lektora y Jubilata, natenczas Kustosza Prowincyi Ruskiey Aktualnego Podana etc. w Lwowie w Drukarni Collegium Soc. J. (1738 r. d. 20 Marca). 4. *19 ark. oprócz początkowego.*

Dedykacja do N. Panny gdzie jest wzmianka, że inne jakieś swoje dzieła autor już był pierwej N. Pannie przypisał. (L. S.)

4647. Ignacy Łazniewski S. J. Kompas krwawe godziny Jezusa skazuiący. w Warszawie 1742. 4.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 62.)

4648. Sława Bolesna abo bolesławne, bo krolewskie Naysławnieyszego y Nayboleśnieyszego Krola Bolesława Chrystusa Pana — przez pięć piątkow passyinych, z ambony Nieswiskiey XX. Bernardynow promulgowane — przez X. Michała Paszkiewicza Bernardyna S. T. L. Jubilata, Kaznodzieię General. Deffinitora — Prowin. Litew. — w Wilnie w Druk. Akad. S. J. Roku — 1744. 4.

Przypis. Michałowi Reskiemu Sekretarzowi J. K. M. Syndykowi Konwentu Grodzień. XX. Bernard.

4649. Purpura zbawienna kaznodzieyskim stylem ufloryzowana — przez X. Antoniego Lipiewicza Zak. S. Franciszka Braci Mnieyszych Obserwantów Prowincyi Mało-Polskiey Ordyn. Katedry Krakow. R. P. 1745. w Krakowie w Druk. Ak. J. A. Dyaszewskiego. 4. *21½ ark.*

Przypis. Michałowi Gazdzickiemu Kanonikowi Kijow.

4650. Rok Odkupienia Rok dniami Męki Jezusowey wymierzony — biegiem kaznodzieyskiey pracy pod czas Piątkowey dewocyi w Kościele Lwowskim Zak. Troycy Przenayśw. — uremonstrowany przez X. Maryana od S. Stanisława Zakonu zwyż pomienionego, Ordyn. Kaznodzieię Lwowskiego na tenczas, teraz zaś S. Theol. — Professora — Roku — 1747. we Lwowie w Druk. Brackiey S. Troycy. 4. *207 str.*

6 Kazań na 6 piątków. — Autora nazwi-

sko, Sikorski. Zob. Sikorski Hypomnena, gdzie list Załuskiego.

4651. Kazania Postne na passyach i t. d. J. W. JMci X. Jozefowi Załuskiemu Referendarz. Koron. i t. d. dedykowane przez X. Laurentego Andrzeja od S. R. (od S. Rozalji) Schol. Piar. S. Theol. y SS. Kanonow Professora. R. P. 1748. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 4. *114 str. oprócz dedykacji* (L. S.)

Autor ma nazwisko Szydłowski. Por. Jan. Pol. I. 78.

4652. a) Adwent z postem kazaniami o sądzie Bożym, o męce Pańskiéy, o pokucie, o umartwieniu pięciu ciała zmysłów, y inszych prawdach wiary chrześciańskiéy, ku większéy chwale boskiéy i pożytkowi dusz ludzkich po różnych katedrach, z regestrem kaznodzieyskim na wszystkie roku niedziele, zapowiedziany głośnemu na wszystkie czasy imieniowi JJ. WW. Ichmciow panów Karóla Margrabi na Mirowie z Wielopolskich Gonzagi Myszkowskiego, Koniuszego Kor. Generała Mało-Polskiego, i t. d. Jana Cześnika Kor. Starosty Lanckorońskiego, Hieronima Starosty Zarnowieckiego, Generała woysk J. K. Mci y Rzplitéy Wielopolskich na Zywcu y Pieskowéy Skale S. P. R. Hrabiów i t. d. dowody y powinnéy oświadczenie wdzięczności, poświęcony przez X. Samuela od S. Floryana Scholarum Piarum prowincyi Polskiéy Assystenta Roku Pańskiego 1749. w Warszawie w Drukarni J. K. Mci Rzeczypospolitéy Collegium XX. Schol. Piar. fol. *775 str* (B.)

b) — — Drugi raz przedrukowany R. P. 1760. w Warszawie w Druk. Coll. Schol. Piar. fol.

Tu imię autora wyrażone: X. Samuel Wysocki od S. Floryana Schol. Piar.

4653. a) Kazania o Taiemnicy Męki Jezusowey i t. d. przez X. Kassyana Korczynskiego Franciszkana. Tom III. w Krakowie. 4. *XXVIII* i *417 str.* Kazania pokazujące Jedność, Prawdę, Swiątobliwość, Powszechność, Apostolstwo Chrystusa Wiary. Jak w pierwszych wiekach, tak zawsze w Kościele Rzymskim kwitnącey. Miane w Krakowie w Kollegiacie Wszystkich Swiętych pod czas czterdziestowego postu we czwartki po południu R. P. 1757 a roku 1767 przez Kassyana Korczynskiego Franciszkana. Tom 4ty w Drukarni Seminaryum Biskupiego Akadem. 4. *VII* i *216 str.*

b) Kazania o Taiemnicy Męki Pańskiey Chrystusowey w różnych Kollegiatach Krakowskich y w Kościele Archiprezbyt. P. Maryi przez kilka lat miane a potym na wszystkie dni całey Quadragezymy rozłożone przez X. Kassyana Korczynskiego Franciszkana y do druku— podane— R. P. 1767. Tom I—IV. w Krakowie w Druk. Semin. Biskup. Akad.

Tom III. dedyk. Jozefowi Andrzejowi Załuskiemu Biskup. Kijow., gdzie skład ówczesnej Kapituły i życia Biskup. Kijow. podobnie jak w dwóch tomach poprzedzających. (L. S.)

4654. Potop krwawy na zalanie grzechow swiata całego dobrowolnie podięty — niegdyś w medytacyach Kaznodzieyskich z Ambony— Kollegiaty Warszaw. w R. P. 1744 w czterdziestodniowym Kwadragezymy pokutnym łez wylaniu ogłoszoney teraz — w R. P. 1758— na publiczny widok wystawiony. w Wilnie w Druk. XX. Franciszkanow. 8. *121 str. i 14 kart na przodzie.*

Przypis. Adamowi Brzostowskiemu Kasztelanowi Połockiemu i t. d.

4655. Mowy Zakonne na Adwent, Post, odnowienie ślubow i niektóre niedziele dla pożytku duchownego Zakonnikow Szkoł Pobożnych. R. 1759 wydane. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 4. *414 str. oprócz regestru.*

4656. Traiedya nieukoionych pełna żalow okrutnych boleści Jezusowych — w siedmiu niegdy kazaniach w Stawropigii Lwowskiey

ogłoszona — przez X. Donata Popielowicza Z. S. Bazylego W. pod ten czas Superiora Swiętospaskiego. R. P. 1761 d. 12 Czerwca. w Lwowie. w Druk. Jana Filipowicza. 4. *39½ ark.* i *2 ark. na przodzie.*

Przypis. Onufremu Szumlanskiemu Biskupowi Przemyskiemu.

4657. Conciones quadragesimales quatuordecim per X. Rotter. Częstochoviae 1761. 4. (Kat. Friedl.)

4658. a) Męka Zbawiciela naszego Chrystusa Jezusa w dziesięciu przednieyszych taiemnicach swoich postnemi exhortami przez Wieleb. Xiędza Ludwika Baurdaloue S. J. — przełożona, teraz polskim ięzykiem z francuzkiego — podana przez X. Jerzego *Devina* tegoż Zak. Kapłana w Kaliszu w Druk. Coll. P. J. R. P. 1769. 8. *447 str. i 13 kart na przodzie.*

Przypis. X. Pawłowi Paprockiemu Scholastykowi Chełmskiemu i t. d.

b) — — w Kaliszu w Druk. Coll. S. J. 1772. 8. *tyleż str.* (B.)

4659. Swięty Jan Chrzciciel Przesłaniec Chrystusa Jezusa sposobiący świat do przyiścia Messyasza — abo zebranie krotkich kazań na cały Adwent W. X. Ludwika Bourdaloue S. J. a przez X. Jerzego *Devina* tegoż Zak. Kapłana z francuzkiego ięzyka na polski przełożone. w Kaliszu w Druk. Coll. S. J. R. P. 1769. 8. *461 str. i 4 karty na przodzie.*

4660. Kazania postne y inne w Katedrze Warszawskiey y gdzieindziey miane przez X. Marcella Jurkiewicza Franciszkana. R. P. 1770. w Kaliszu w Druk. Coll. S. J. 8. *269 str.*

4661. Kazania w Piątki Postu Wielkiego miane przez X. Grzegorza Piotrowskiego S. P. w Warszawie w Dr. Sch. 1770. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

Chłędowski toż samo cytuje i tegoż roku z drukarni Groela.

4662. a) Kazania o Męce Pańskiey X. Maxymiliana od Nayświętszey Maryi Panny Karmelity Bosego z przydatkiem niektórych przygodnych po śmierci iego do druku podane. w Wilnie w Druk. Schol. Piar. 1771. 8. *VIII i 341 str.*

b) Kazania o Męce Panskiey X. Maxymiliana od Nayświętszey Maryi Panny Karmelity Bosego z przydatkiem niektorych przygodnych po śmierci iego powtornie do druku podane roku 1772. w Wilnie w Druk. Schol. Piar. 8. *293 str.*

4663. X. Aug. Lipinski. Kazania postne w Kollegiacie Krolewskiey S. Jana miane y na niektore Święta Tom I. w Warszawie (u Jezuitów). 1772. 8. *216 str. oprócz dedyk. i przedmowy, w której autor wyznaje, iż najwięcej korzystał z Massyllona.*

Czyli więcey wyszło niewiadomo. (L. S.)

4664. Nauki duchowne na Adwent, Post Wielki, Wielkanoc, Na Boże Ciało. O Komunii. O obraniu stanu i t. d. przez X. Ludw. Bourdoloue S. J. przez X. Jerzego *Devina* tegoż Zak. przetłómaczone. w Kaliszu 1772. 8. *226 str.* (Chl.)

4665. Michal Karpowicz. (Kazania na Post Wielki roku 1775 i do Trybunału Głów. W. X. Lit. miane). w Warszawie 1776.

(Gazety Wileń. 1776. N. XVIII. Suplem.)

4666. Kazania Adwentowe y Postne w Kościele Warszawskim Xięży Scholarum Piarum przez X. Zygmunta Linowskiego Kaznodzieię Schol. Piar. miane. w Warszawie w Druk. XX. S. P. 1776. 8. *2 tomy.*

4667. Kazania postne w materyi o pokucie X Teodora Grubera Zak. S. Pawła — na ten czas Kaznodziei Ordynaryusza, teraz Professora Teologii Moralney. R. P. 1780. w Druk. Jasney Góry Częstochowskiey 8. *252 str., 4 karty na przodzie i regestr.*

4668. Kazania Adwentowe w Materyi o Sądzie Ostatnim tudzież na niektóre uroczystości w Kościele S. miane przez X. Teodora Grubera Zak. S. Pawla i t. d. R. P. 1781.

w Drukarni Jasney Gory Częstochowskiey. 8. *262 str.* (B.)

4669. Kazania o Taiemnicach Męki Zbawiciela zebrane przez Józefa HABERKORNA de Habersfeld iednego z Królewskiego szkół zebrania w Śląsku, Doktora Filoz.— a teraz z niemieckiego na oyczysty język przełożone przez X. Wawrzyńca *Devina* e S. J. y na dwa lata rozłożone. w Kaliszu w Druk. J. K. M. y Rzpltey 1781. 8. *4 tomy. 242, 394, 391 i 371 str.* (B.)

4670. Mowy postne MASSILLONA miane przed Delfinem ktory potym panował we Francyi pod imieniem Ludwika XV. na polski język przełożone przez X. Karola LENKIEWICZA Szkół pobożnych. w Wilnie R. 1783. w Drukarni J. K. M. y Rzplitey u XX. Schol. Piar. 8. *374 str.* (Bibl. Horod.)

4671. Kazania postne i na niektóre uroczystości przez X. Józefa ŁANCUCKIEGO S. P. w Warsz. 1784. 8. (Kat. Piar. War. 1822. p. 70.)

4672. Zbiór krótki Kazań postnych Nayprzewieleb. Jmci Xiędza la FITAU sławnego Biskupa i Kaznodziei francuzkiego, na oyczysty język przełożył X. N. GOŁECKI S. T. D. Proboszcz Stęszewski. w Kaliszu w Druk. JO. X. Prymasa 1784. 8. *2 tomy. 303, 215 str.* (B.— Kat. Pilch.)

4673. Kazania Postne o Męce Pańskiey i Boleściach Nayświętszey Maryi Panny przez X. B. ŻOŁĄDKIEWICZA. 2 tomy. w Kaliszu 1784. 8. (Kat. Gr.)

4674. Kazania od Niedzieli I. Postu aż do zielonych Swiątek przez X. Marcina GAYDZIŃSKIEGO S. T. D. Gwardyana Konwentu Szeybakpolskiego Prowincyi Litewskiey Franciszkana wydane. Tom 2gi w Supraślu Roku 1789. 8. *516 str.*

4675. Wstęp do błogosławioney wieczności przez rozwagę rzeczy ostatecznych we czterech adwentowych kazaniach zawartych — w Wilnie w Druk. Akad. R. 1800. 8. *180 str.*

4676. Kazania na nabożeństwie rozważania Męki Jezusa Chrystusa w czasie postu mówione r. 1806. w Kościele Katedral. Warszaw. w Warszawie. 8. *4 kart i 104 str.*

Autor X. Xawery SZANIAWSKI. (B.)

4677. Mały Post MASSYLLONA wytłumaczony z francuzkiego przez Ant. Dyon. *Meleniewskiego* Magistra Ob. Prawa. w Warszawie w Druk. przy ulicy Senator. 1826. 8. *XII, 369 str. i regestr.*

Przypis. tłómacza Dyoniz. Erazm. Korzeniewskiemu Sędziemu Pow. Winnic.

✦

4678. Kazania na Missii w Kościele Brzesckim Litewskim Zak. Kaznodz.— przez samychże WW, XX. Dominikanow z Prowincyi Litew. odprawowaney miane przez X. Ignacego od N. MARYI PANNY de MERCEDE przełożonego Brzesckiego Zak. Troycy Nayśw. w Lwowie w Druk. Sukcessorow Szlichtyna. 1764. 8. *239 str. i ark. na przodzie.*

Przypis. Teressie z Pocieiow Humieckiey Stolnikowej Kor.

4679. Kazania y nauki, przykładami, zarzutami, odpowiedziami na missyach Dominikanow po całym Xięstwie Litewskim y przyległych kraiach słowo Boże opowiadaiących mianowicie w Nowogrodku pod czas Trybunału — w Białyniczach pod czas koronacyi Bogarodzicy. w Wilnie na początku Głownych Sądow W. X. Lit. ogłoszone — przez X. Dominika KOCHANSKIEGO S. T. Doktora, Missyonarza, teraz Prowincyała Prowincyi Litew. tegoż Zakonu. R. 1770. w Wilnie w Druk. XX. Bazyl. 4. *80 ark. i 1½ ark. na przodzie.*

Przypis. Tadeuszowi Franciszkowi i Jadwidze z Załuskich Ogińskim Wojewodom Trockim.

✦ ✦

4680. P. Peregrinus Ord. Praed. Polonus. Sermones. Coloniae 1505. 4. (Cat. Bibl. Francof. Beem.)

4681. Martini CROMERI Sermones tres Synodici cum adiunctis aliquot

aliis et carmine juvenili de resurrectione Christi. Coloniae apud Maternum Cholinum. 1566. 8. *13 ark.*

W zbiorze tym wydanym i przypisanym przez Tomasza Płazę, Kommendarzowi Kardynałowi, Nuncjuszowi w Polsce, znajdują się mowy następujące:

1. De tuenda Dignitate Sacerdotii.
2. Sermo secundus in dioecesana Synodo Cracoviensi habitus. 1549.
3. Tertius sermo Synodicus.
4. De resurrectione Domini sermones duo.
5. Dominica Rogationum, sermo de oratione Dominica.
6. De splendidissimo Christi Jesu triumpho carmen iuvenile.

4682. Walenty Kuczborski Archidyakon Krakowski i Warmiński. Kazania.

Umarł Kuczborski r. 1573. (Nies.)

4683. Justus Rabe. Kazania. 2 tomy. (Siarcz.)

4684. Stanislai Socolovii, Sereniss. Regis Poloniae Theologi, Conciones quatuor apud eiusdem Maiestatem habitae, praesenti huic nostro saeculo imprimis accommodatae — Coloniae ap. M. Cholinum. A. M.D.LXXXIII. 8. *296 str. i 3 kart na przodzie.*

Przypis. Jano. Andrz. Caligario Biskup. Brittenoren. Nuncjuszowi Apostol. do Króla Polsk. Stefana, datow. z Krakowa r. 1580. Kazania tu są: 1) De Consecratione Episcopi. 2) Pro adoratione Eucharistiae. 3) De excidio Hierosolymitano. 4) De fructu Haereseon.

4685. Stan. Socolovii Orationes Ecclesiasticae septem. Coloniae ap. Maternum Cholinum. 1587. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

4686. Abrah. Bzovius. Trilogium B. Virginis pro singulis festivitatibus ipsius Conciones tres. Venetiis apud Anton. Zalterum. 1596. (Bibl Mar. P. I. p. 3.)

4687. Abrah. Bzovius. Conciones octo in praecipuis Deiparae festivitatibus. Venet. apud Societ. Minimam. 1611. 4. (Bibl. Mar. P. I. p. 4.)

4688. Stanislai Hosii Orationes quatuor. Crac. typ. And. Petricovii. 1599. 4.

U Długosza ed. Lips. 1742. (Sienk. Dod. do Bent.)

4689. a) Christologiae seu Sermonum de Christo Pars Prior. In festis suae Diuinissimae Infantiae sacratis, continens sermones seu Orationes XX. Quorum tabulam versa pagina exhibebit. Autore B. Hieronymo Povodovio Archipresbytero Cracoviensi. Cum indicibus verborum et rerum, locorum scripturę sacrę: et autorum citatorum, exquisitissimis ab autore collectis. *Na końcu:* Cracoviae, in Offic. Andreae Petricouii 1602. *293 str. XX str. przedmowy i* $4\frac{1}{2}$ *ark. regestrów na końcu. Druk łaciński.*

Pars Secunda: Gesta Christi, quorum memoria fit die Coenae Domini, complectens sermonibus XVIII etc. Cracoviae in Offic. Lazari, Basilius Skalski. A. D. 1604. 4. *521 str., 8 kart na przodzie, gdzie dedykacja do Klemensa VIII i przedmowa, na końcu 44 str. regestrów.*

Tertiae ultimae Partis, Sectio prior, continens enarrationem Passionis Dominicae ex quatuor Evangelistis totidem sermonibus Hebdomadę sanctae accommodatam etc. Cracoviae A. D. M.DC.VI. *Na końcu:* Cracoviae typis Simonis Kempinski. 4. *314 str., 1 ark. na przodzie i 23 regestrów na końcu.*

Partis tertiae Sectio altera, de Pascha et Resurrectione. Sub quo titulo verum *Phase* hoc est transitus hominis ex lapsu originali eiusque miseriis, ipsaque morte, ad reparationem immortalitatis gloriae Christo Duce et Redemptore ostenditur, idque ex universa sacra Scriptura et orthodoxa antiquitate, a fine ad finem attingendo fortiter et methodica perspicuitate disponendo suaviter. Cracoviae in Offic. Nicolai Lobii A. D. 1610. 4. *389 str., 3 ark. regnstru i 1 ark. na przodzie.* (L. S.)

4690. Kazania na modlitwę Pańską Gabriela Leopolity Zak. Kazn. *Na końcu:* Ná przedmieśćiu Jaworowskim przy kośćiele Mikołaia S. W Drukarni Jana Szeligi. R. P.

1619. 4. *753 str. i 3 nieliczbowane. Druk gocki.*

Przypis. autora Rykowkiemu, datowane na przedmieściu Jaworowskim u Swiętego Mikołaia w Wielki Czwartek, R. P. 1619. *Zob. Noty.*

4691. a) Panegiryczne niektore dyskursy duchowne y rożne insze kazania — w kościołach zwłaszcza Krakowskich miane od Wieleb. Oyca Waleryana GUTOWSKIEGO Franciszkana Nauk Wyzwol. y Pisma S. Doktora, Prowincyey Polskiey Oyca y dzisieyszego Kustodyi Krakowskiey Kustosza — w Krakowie w Druk. Dziedzicow K. Schedla R. P. 1675. 4. *713 str., 4½ ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Andrzejowi Trzebickiemu Bisk. Krakow.

b) — — w Krakowie 1695. 4.
(Cat. Janss. 1706.)

4692. Ant. STEFANOWICZ. Dzieło zbawienia czyli Kazania. w Krakowie 1678. fol.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 57.)

4693. Kazania S. Franciszka SALEZYUSZA Biskupa y Xiążęcia Genewskiego na niektore święta y niedziele. ktorym przydane są także fragmenta niektorych kazań, y pieśni Salomonowych mistyczne obiaśnienie Niegdy przez Zakonnice Nawiedzenia Nayświętszey Panny wiernie zebrane w Annesium a teraz przez też Zakonnice Klasztoru Warszawskiego z francuzkiego ięzyka na Polski przetłumaczone. R. P. 1693. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. 4. *864 str., oprócz dedykacji do Jana Małachowskiego Biskupa Krakowskiego i regestru.*

4694. Kazania ktore się na prędce zebrać mogły JX. Andrzeia Chryzostoma ZAŁUSKIEGO Biskupa Płockiego, Opata Wąchockiego — R. 1696 w Grudniu do druku podane. w Warszawie w Druk. w Koll. Sch. Piar. 4. *102½ i ½ ark. na przodzie.*

Przypis. autora Teressie Kunegundzie Krolewnie Polskiej.

4695. Część I. II. III. Kazań JO. Xiążęcia Jeg. Krzysztofa Andrzeia Jana na Słupowie SZEMBEKA Biskupa Warmiń. y Sambińskiego Ziem Pruskich Prezydenta na tenczas naywyższego korony Polskiey Sekretarza, Biskupa Chełmskiego, Proboszcza General. Miechowskiego — od r. 1711 — mianych. *374 str.*

4696. Conciones aliquae Stephani WIELEWIEYSKI S. S. editae 1711. *b. m.* 4. *Trzy kazania.*

4697. Kazania niektore X. Stefana WIELEWIEYSKIEGO S. J. wydane R. P. 1715. w Kaliszu w Druk. Koll. Soc. Jesu. 4.

Dedyk. X. Pawłowi Karwosieckiemu Dziekanowi Toruńskiemu. — Kilka Kazań. Exemplarz niezupełny. (L. S.)

4698 a) Cypryan SAPECKI Zak. Kazn. Rożaniec Kaznodzieyski. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego. 1718. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

b) Rożaniec Kaznodzieyski na trzy części to iest radosną, bolesną y chwalebną podzielony, a potym z herbownemi rozami JW. JP. z Słupowa Szembeka Kanclerza Kor. i t. d. na wieczny zapach w Kościele Bożym pracuiącym kaznodzieiom — przez W. X. Cypryana SAPECKIEGO S. T. D. Kaznodzieię Kathedr. Krakow. a oraz w kościele farnym Archipresbyt. — Ordynaryusza na tenczas Przeora S. Troyce Zak. Kaznodz. zaszczepiony — Roku — 1720 w Krakowie w Druk. Franc. Cezarego. 4. *200 str. i 2 ark. na przodzie.*

Przypis. Jan. Szembekowi Kanclerz. W. Kor. Kazań 18. *Zob. Noty.*

4699. Alexander DOWGIAŁŁO Zak. Kazn. Magnus Dominus et laudabilis nimis Kazania we 2. Tomach. w Wilnie 1719. fol. *280 i 288 str.*

4700. a) Proba piora w niektorych duchownych diskursach przy krotkości czásu óczom mądrego czytelniká do Cenzury wydana. y ná żądánie wielu godnych ludzi przez X. Gvilhelma ROBERTSONA, oboygá Práwá Doktora, Metropolitálnego Gnieznieńs. y Káthedrálnego Poznánsk. Kánoniká, Probo-

szczá Infulatá Kamienieckiego, Kustoszá Łowickiego do druku. Roku Pańskiego 1724 podana. w Krakowie w Drukarn u wdowy y dziedzicow Frán. Cezárego. J. K. M. y J. O. X. Biskupa Krák. Xiążęcia Siewierskiego Ordyn. Typogr. *Sign. Q3.* (B. Horod.)

b) Proba Piora w niektorych duchownych dyskursach — teraz przydatkiem niektorych panegirycznych kazań poparta przez X. Guilhelma Robertsona Ob. Pr. Doktora, gdy mowił: Kanonika Gnieźnień. y Poznan., gdy druk wychodzi Archidyakona Katedral. Poznań. R. P. 1744. w Poznaniu w Druk. Akad. 4. *285 str. i 2 kart na przodzie.*

4701. Zgody i Pokoju Zycia i Zbawienia naszego Szczęśliwe Korony etc. przez Jana Skarbka Arcyb. Lwowskiego, stylem kaznodzieyskim ogłoszoné, przez X. Adryana Seriewicza r. 1724 do druku podane. 4.

4702. Kajetan Kijankowski. (Kazania). 1725.

(Chodyk. de Reb. gestis Ord. Praed. p. 316.)

4703. a) Kazania niektore i t. d. *jak niżej.* Typ. Coll. Brunsberg. S. J. 1724. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

b) Kazania niektore JW. JXiędza Jana Franciszka z Kurdwanowa Kurdwanowskiego Biskupa Marocco, Suffragana, Proboszcza y Kanonika Warmińskiego, Kanonika Krakowskiego, ná różnych mieyscách w rożnych okázyach miane, ná uśilną przyiáciol prozbę do druku podane, W Kollegium Káliskim Soc. Jesu powtórnie przedrukowane. R. P. 1728. fol. *75 str. w exempl. niezupeł., oprócz Dedykacji do Jana Klemensa Branickiego Chorążego Kor. i t. d. Zob. Noty.*

4704. Dzielność tryumfuiącego znaku Pilawitow — kaznodzieyskiey naucc y prawdzie X. Jana Damascena Schol. Piar. — protekcyonalna — Roku 1727 d. 9 Listopada w Warszawie w Druk. Schol. Piar. fol. *156 str., 5 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Teodorowi Potockiemu Arcybiskupowi Gniezn. i t. d.

4705. Franciscus Antonius Kobielski (Biskup Antinopolitański poźniej Łucki i Brzeski). (Sermones sacri solemnes). *Po polsku. b. m.* 1731. 4. (Jan. Pol. I. 33.)

4706. Chwała Bogu w niektorych mowach kaznodzieyskich — nie dawno przez X. M. S. Stanisława Mamczyńskiego Ob. Pr. Professora Kolleg. S. Michała Zamku Krak. Dziekana, Ksiąg w Dyecezyi Poznań. Synodalnego Cenzora, Consystoryalnego Assessora Akad. Poznan. Dyrektora — prasą drukarską — Roku m.dcc.xxxviii ponowiona w Poznaniu w Druk. Akad. 4. *25 ark., 6 kart na przodzie.*

8 Kazań na uroczystości różnych Swiętych:

Przypis. Alexandr. Bończy Miaskowskiemu Kantor. Poznań. Kollegiaty S. Michała na Zamku Krak. Proboszczowi.

4707. Illuminacye Kaznodzieyskie nieszpornemi kazaniami odświętnemi od wieczornego Audytora obiaśniaiące Illuminatorowi Dyssydenckich błędow umbry oświecaiącemu Wielm. JMc. X. Tomaszowi Gołubskiemu Kanon. Łęczyckiemu etc. Serafickiemi płomieniami przez L. Mansueta Grabowskiego Bernardyna zapalone. *b. m.* 1738. 4. *328.* (L. S.) *Zob. Noty.*

Wyszło w Gdańsku lub Poznaniu nakł. Księgarza Knocha. W Katologu jego rok druku 1739. (Cat. Libr. M. G. Knoch.)

4708. Jan Franciszek od S. Józefa Schol. Piar. Propozycye Jezusa do serc ludzkich w Kazaniach ogłoszone. *b. m.* 1740. 4. (L. S.)

4709. Róże tajemnic niebieskich pasterską pracą kwitnące, wdzięczną nauki wonnością serca Chrystusowi przygotowane nadgrodą zbawienną prowadzące, albo Kazania JO. Xiąż. Jmci Krzysztofa Andrzeia na Slupowie Szembeka Biskupa Warmin. — w różnych kościołach dyecezyi swoich, Chełmskiey, Przemyslskiey, Warmiń-

skiey i po innych ambonach miane, od nayniższych sług OO. S. J. u Stey Lipki Missyonarzów w iednym tomie na 3 części rozłożone. Typis Coll. Brunsberg. S. J. An. 1740. fol. *416 str.*

Przytém portret autora sztychu Jana Gotfryda Haid.

4710. Karol Nepomucen Orłowski Archidyakon Kijowski. (Kazania od r. 1740 do 1754 w Katedrze Żytomierskiey miane). w Lwowie w Druk. Br. Tr. SS. 4.

(Jan. Lex. II. 186.)

4711. Kazania na rożnych publikach tak w ordynaryine, iak w inne partykularnieysze święta po pierwszych w Polszcze y W. X. L. ambonach a mianowicie w Katedralnym Krakowskim kościele — miane — przez X. Jana Franciszka od S. Józefa Schol. Piar. R. P. 1741. w Krakowie. w Druk. Akad. fol. *582 str., 5 ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Janowi Alexandrowi Lipskiemu Biskupowi Krakow.

4712. Kazania przez X. Florentego Potkańskiego S. P. miane, w Warszawie 1744. 4.

(Bielski, Vita et scripta.)

Florenty Potkański miał przez czas niejakiś nadzor nad Biblioteką Załuskich i napisał wiadomość o niej w kształcie listu, w języku francuzkim, która poprawiona przez Załuskiego Refer. Kor. pomieszczona była w Nouvelle Biblioth. Germanique Tome I. P. I. p. 172—181. (Jan. Lex. I. 128.)

4713. Józef Reinald Schol. Piar. Kazania. w Warszawie MDCCLV. 4. *Alfabet 1 i ark. 14.*

(Jan. Pol. I. 67)

4714. Mansweta Grabowskiego Godziny Kaznodzieyskie. w Poznaniu 1747. fol.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 58.)

4715. Samuel Wysocki S. P. Kazania różne. w Warszawie 1750. fol.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 59.)

4716. a) Zebranie prac kaznodzieyskich M. Ignacego Kantego Herki w Przesław. Akademii Krakowskiey T. D. i ieyże Krolew. Professora i t. d. (wydane po śmierci autora przez Brata iego X. Klem. Stanisł. Kostkę Herkę Oboyga Praw Professora etc. w Poznaniu 1749. 4. *412 i 372 str.*

Dedyk. Stefan. Jordanowi Wojewodzicowi Bracław. (L. S.)

b) Zebranie prac Kaznodzieyskich J. X. Ignacego Kantego Herki w Przesł. Akademii Krakowskiey Filozofii Doktora i ieyże Krakowskiego Professora, Kollegi większego Kaznodziei Katedr. Krakowskiego i t. d. po śmierci iego uczyniona a Wielkiemu Imieniowi JW. Konstantyna z Iłowca Iłowieckiego Opata Lendzkiego od rodzonego brata ś. p. autora X. M. Klemensa Stanisława Kostki Herki Ob. Prawa Professora, Kanonika WW. SS. Królew. i t. d. na ten czas Akademii Poznanskiey Rektora, dedykowane. Część I. R. 1752. w Poznaniu w Druk. Akad. 4.

Por. wyżej N. 4518.

4717. Pamiątka kaznodzieyskiey pracy JX. ś. p. M. Ignacego Kantego Herki w — Akad. Krak. Filozofii Doktora y ieyże — Professora Kollegi Większego, Kaznodziei Katedr. Krak. Kollegiaty S. Anny Kanonika, Plebana Gaiowskiego po śmierci iego zebrana y do druku podana — od rodzonego brata autora X. M. Klemensa Stanisława Kostki Herki — R. P. 1751. — w Poznaniu w Druk. Akad. 4. *412 str., 6½ ark. na przodzie.*

Przypis. wydawcy Wiktorowi Raczyńskiemu Wojewodzicowi Poznań.

4718. Antoniego Choynackiego. Prawa Boskie albo Kazania. W Krakowie 1752. 4.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 63.)

4719. Antoni Czapski S. J. Rektor Colleg. Stanisławow. Kazania w roznych kościołach w Poznaniu w Lublinie, Krasnymstawie i Kamieńcu miane. w Lwowie w Druk. Coll. S. J. 1752. 4.

(Jan. Lex. II. 104.)

4720. Anioł Wierzbowicz Zak. Kazn. Kazania.

(Chodyk. de reb. gest. Ord. Praed.)

4721. Jerzy Czapinski Schol. Piar. (Zbiór Kazań) w Wilnie w Druk. Coll. S. J. 1754. 4. 2 tomy.
(Jan. Lex. II. 157.)

4722. a) Kazania i t. d. *jak niżej.* we Lwowie w Druk. Coll. S. J. 1754. 4. (L. S.)

b) Kazania w niektórych materyach tego polityczniejszego i uczeńszego wieku wiele potrzebnych. Wielkich zasług Imieniem JW. Szczęsnego Czackiego, Podczaszego Kor. Starosty Nowogrodzkiego, Rotmistrza znaku Pancernego Woysk J. K. Mci i R. P. Zaszczycone. Wydane przez X. Konstantego Awedyka Soc. Jesu, Roku 1757. w Drukarni J. K. Mci i Coll. Lwow. Soc. Jesu.
(Bibl. Hered.)

4723. Kazania przez W. X. Karola de la Rue S. J. po francuzku miane, przetłumaczone przez X. Alexandra *Brodowskiego* S. J. 4 tomy. we Lwowie 1759. 8.
Gaz. Warsz. 1775. N. 36. Supl.)

4724. Miecz sprawiedliwości Boskiey trybunalską y chrześciańską sprawiedliwością od zemsty przytrzymany kaznodzieyską mniey polerowną pracą—X. Antoniego Siarkiewicza S. J. Ordynaryusza Katedry Lwow. w Lwowie w Druk. Coll. S. J. fol. *409 str. i 2 ark. na przodzie*

4725. Wybor nayprzednieyszych w Metropolii Wileńskiey Kaznodzieiow to iest Kazania w Kościołach Katedralnym Wileń., WW. XX. Augustynianów — pod czas solenney introdukcyi Błogosławionych Augustyna Nowella, Antoniego ab Amandula, Antoniego ab Aquila przez trzydniową dewocyą odprawione — R. P. 1761 w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. 1761. 4.

Przypis. Michał. Podbipięcie Sędzic. Grodzkiemu Połock.

Są to kazania. Franciszka Chlebowskiego Schol. Piar. Kaznodziei Ordyn. w Katedrze Wileń. Jacka Strumiłły S. T. L. Filoz. Profess. w Konwencie S. Ducha Ord. Praedicat. Jana Felixa Brzezińskiego Wikarjusza Katedry Wileń. Michała Ostrowskiego S. T. L. Deffinitora Zak. Karmel. WW. SS. Juwenalisa Charkiewicza S. T. w Konwencie Wileń. Prof. Ord. Minor. S. Franciszka. Felicjana Cynkowskiego Zak. S. Franciszka Minor. Conventual. Kaznodziei Konwentu Wileń.

4726 a) Kazania X. Michała Karpowicza Tom I. II. w Warsz. w Druk. P. Dufoura R. 1776. 8. *301 i 225 str., 6 kart na przodzie.*

Przypis. Antoniemu Giełgudowi Strażnikowi W. i t. d.

b) Kazania i inne dzieła X. Michała Karpowicza Biskupa Wigierskiego. Edycya nowa i zupełna. Za pozwoleniem Zwierzchności. w Warszawie w Druk. XX. Piarow 1807 nast. 8. 7 tomów.

4727. Zbior Kazań z różnych okoliczności, w różnych czasach od różnych kaznodzieiów mianych. w Wilnie w Druk. akad.
(Gaz. Wil. 1781. N. XX. Supl.)

4728. Kazania podczas czterdziestogodzinnego nabożeństwa od zwierzchności — na podziękowanie Bogu, że przy obrazie Józefa świętego, w Kollegiacie Kaliskiey uciekaiącym się ludziom do przyczyny jego, w każdych potrzebach miłosierdzie łaski y cuda wyświadcza, naznaczonego od niżey wyrażonych kaznodzieiow w Kollegiacie wyżey wyrażoney, powiedziane roku 1774 maiące bydź przydatnemi w podobnych łask y cudow ogłoszeniu y po innych mieyscach. w Kaliszu w Druk. J. K. M. y Rzpltey R. P. 1779. 4. *170 str.*

Kaznodzieje, których tu są kazania: Jerzy Trędel, Innocencyusz Kłossowski, Idzi Macikowski, Arseniusz Łubinski, Benedykt Łapinski, Jan Bronikowski, Stanisław Gorzewicz, Franc. Chrzanowski, Gasinski, Maurycy Bocheński, Lipski, Smolinski, Rychlewicz, Krupczynski. (B.)

4729. Karola Żołkiewskiego. Kazania Tom II. w Kaliszu 1779. 8.
(Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 70.)

4730. a) Kazania JX. Massillona Biskupa Klermontanskiego. z francuzkiego przełożone przez JO. Xcia J. J. (Janusz *Jabłonowski*) K. K. L. W. P. K. Tom I—X. w Krako-

wie 1779—788. kosztem i drukiem Ignacego Grebla. 8.

b) Kazania Massyliona Biskupa Klermontańskiego z francuzkiego przełożone przez JO. Xiąż. JMci Janusza *Jabłonowskiego* Kanonika Katedr. Łuckiego i Warszaw. Tom I. Na Niedziele Adwentowe. Tom II. na Uroczystości N. Maryi Panny. w Krakowie 1784—1785. Kosztem i drukiem Ignacego Grebla. 8.

4731. a) Kazania X. Gwilelma Kalińskiego C. M. miane podczas wielkiego Jubileuszu roku 1776 a z rozkazu JO. Xiąż. JMci Massalskiego Biskupa Wileńskiego wydrukowane. w Wilnie w Druk. Królewskiey. 8. *234 str.*

b) Gwilelma Kalińskiego Kazania i Mowy. Tom I. II. w Warszawie 1791. 8.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 70.)

c) Kazania y mowy Xiędza Gwilhelma Kalinskiego Congr. Mis., S. T. i Professora Akademii Wilen. Roku 1805. Tom I. II. w Wilnie w Druk. Dyecezal. XX. Missyon. 8. *276 i 287 str., 4 kart na przodzie i regestr.*

Przypis. Janowi Nepomuc. Kossakowskiemu Biskupowi Wileń. od Missyonarzów Wileń.—Portret autora.

d) — — Edycya nowa pomnożona ieszcze niedrukowanemi kazaniami. w Krakowie 1808. 8.
(Kat. Friedl.)

4732. Kazania Kaznodziejow Katedralnych Krakowskich w Katedrze Krakowskiey miane Tom I. II. w Krakowie w Dr. Akad. 1782—3. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

4733. a) Nauki czyli kazania na parafii X. Girarda Plebana de St. Loup z francuzkiego na polski ięzyk przełożone przez X. Wacława *Piaseckiego* S. P. Tom I. II. w Warszawie 1783. w Druk. Schol. Piar. 8. *404, 387, 368, 340 i 3 karty na przodzie.*

b) — — 1799. 8.
(Kat. Bietscha.)

4734. Kazania przygodne Swiętne miane przez X. Marcina Gaydzinskiego S. T. D. Prowincyi Litewskiey Franciszkana. Tomik I. Kazania przygodne Swiętne i Moralne przez X. Marcina Gaydzinskiego Prowincyi Litewskiey Franciszkana miane. Tomik II. w Wilnie w Drukarni J. K. M. Xięży Bazylianow. Roku 1784. 8. *VI. i 314 str.*

4735. Kazania w osobliwszych materyach. Tom I—IV. w Warszawie 1784. 8.
(Kat. Piar. War. 1822. p. 70.)

4736. Kazania przez X. Jana Ant. Gorskiego i innych. w Kaliszu 1784. 8. (Kat. Pilch.)

4737. Krotkie zebranie wszystkich Kazań W. X. de Segaud S. J. z francuzkiego zebrane i — przełożone przez X. Wawrzyńca *Dunina* e S. J. R. P. 1784. w Kaliszu w Druk. J. O. Xcia Prymasa. 8. *474 str. oprócz regestru.*

4738. Kazania Swiętne, Pogrzebne y Missyine przez JX. Wawrzyńca Wałkiewicza Kanonika Łęczyc. Dziekana Gabińsk. Plebana Kiernos. miane, a teraz do druku podane r. 1785 w Łowiczu w Drukarni JO. Xcia Jmci Prymasa. 8. *3 tomy.*

Tom 3 przypisany X. Olęckiemu Biskup. Poznań. Kancl. W. Kor., z umieszczonym dziejopismem o Biskupach Poznańskich, i pomiędzy innemi położonym Kazaniem o S. Stanisławie, przystosowaném do imienin N. Króla P. M. (*Gaz. War.* 1782, 1786.)

4739. Kazania niektore Ichmc Xięży Diecezyi Płockiey z podawanych co rocznie dwiema ratami w Maju i w Październiku do Kancellaryi Zadworney Biskupicy 1782, teraz z teyże Kancellaryi wydane— R. 1785. w Warszawie w Druk. XX. Missionarzów. 8. *370 str. i 16 kart na przodzie.*

Przypis. Xięciu Michałowi Jerzemu Poniatowskiemu Nominatowi Xiążęciu i Prymas. Król. Pol.

4740. Mowy parafialne w Kościele S. Jędrzeia miane w Warszawie, dla wygody nie mogącym być na kazaniu w domu do przeczytania ofiarowane przez X. Tomasza

Grodzickiego Proboszcza tegoż Kościoła. Część I—IV. w Warszawie w Druk. Po-Jezuic. R. 1795. 4. *444, 364, 456 i 442 str.*

4741. Nauki Chrześciańskie katechizmowe z rożnych pism gruntownych zebrane w kościele Parafial. Warszawskim pod tytułem S. Andrzeia miane przez X. Tomasza Grodzickiego Proboszcza tegoż kościoła. — Część I. w Warszawie 1798. w Druk. Schol. Piar. 4. *431 str.*

4742. Kazania na Święta, odpusty i pogrzeby, z rękopismów i tłumaczeń różnych autorow dobierane. 3 tomy. Edycya 2. w Łowiczu 1803. 8. (Kat. Bietscha.)

4743. Nauki wieyskie przez X. Jozefa Męcinskiego. w Krakowie 1802. 3 tomy 8. (Kat. Bie. i Friedl.)

4744. Nauki wieyskie świętalne przez X. Józefa Męcińskiego. w Krakowie. 8.

4745. Kazania X. Michała Karpowicza w różnych okolicznościach miane. w Krakowie u Greblowey. 1806. 8. *3 tomy.* (Chodyń.)

4746. Zbiór Kazań z różnych autorow w materyach ważnych przez X. J. Koncewicza. w Krakowie 1806. 8. *2 tomy.* (Kat. Friedl.)

4747. Mowy Kaznodzieyskie w rożnych Nabożeństwa (osobliwie Parafialnego) okolicznościach. Dla wygody Ichmość XX. Pasterzów, i Ich Pomocnikow, dla łatwości słowa Bożego opowiadaczow, dla duchownego ludzi swietckich czytaiących pożytku i zbudowania przez Xdza Jozefa Męcinskiego Reformata kaznodzieię złożone i do druku z dozwoleniem zwierzchności podane. Tom I. w liczbie wydanych tegoż autora dzieł xviii. w Krakowie 1808. w Drukarni Tekli Gröblowey. 8. *333 str.* Tom II. *400 str.* (Bibl. Horod.)

4748. Kazania Ignacego Krasickiego Arcybiskupa Gnieźnieńskiego. w Warszawie w Druk. XX. Missyonarzów r. 1819. 8. *103 str.* (L. S.) *Zob. Noty.*

4749. Kazania przez X. Szaniawskiego. Tom I—III. w Warszawie w Druk. Rządowey 1819. 8. (Pam. Lwow. 1819. II. 352.—Kat. Friedl.)

4750. Bossueta Biskupa niektore kazania z edycyi paryzkiey roku 1808, nie tak wedle porządku czasów i uroczystości, iak każdego czasu do materyału kaznodzieyskiego i zbudowania czytelnika przydatne, przez iednego kapłana Dyecezyi Wileńskiey. w Wilnie w Druk. XX. Missyonarzów przy Kościele S. Kazimierza R. 1821. 8. *VIII. i 401 str.* (Dzien. Wil. 1821.)

4751. Kazania X. Piotra Błachowicza Lektora S. Teologii oraz Kaznodziei Missyi Apostolskiey XX. Bernardynów Wielkopolskiey Prowincyi. Tom I—III. w Warszawie w Druk. XX. Missyonarzy. 1822. 8. *107, 122, 125 str.* (Dzien. Wil. 1823.)

4752. Sześć Kazań z Ewanielii mówionych w Metropolitalnym Kościele Warszawskim w Czwartki Postu roku 1822 przez X. Szaniawskiego. Warszawa w Druk. J. Ces. Król. Mości Rządowey. 1822. 8. *111 str.* (Dzien. Wil. 1822.)

4753. Nowa Kaznodzieyska Biblioteka zawieraiąca dwanaście tomow kazań przez X. Jakoba Falkowskiego Z. K. P. L. ułożonych i raz pierwszy do druku podanych. R. 1825. Tom I—II. Wilno w Druk. XX. Pijarow. u Michała Zabohońskiego. T. III—IV. *tam.* Józef Zawadzki 1827—29. 8.

4754. Kazania X. Jana Kantego Chodaniego Dokt. S. Teol.— z pozostałych po śmierci rękopismow wydane. Wilno Nakł. i Druk. XX. Missyonarzow. 1828. 8. *344 str.*
Przedmowa wydawcy, X. Jana Skidella.

✦ ✦

4755. Praeco divini verbi B. Albertus Magnus Episcopus Ratisbonensis ex Ordine Praedicatorum assumptus, diversis nunc Sacrae Scripturae expositionibus, histo-

riis, ecclesiasticis et secularibus, hieroglipbicis, problematibus, symbolis et exemplis, per Rever. P. Simonem OKOLSKI S. Theol. Professorem, Provincialem Russiae Ord. Praedic. ampliatus. Pars Ia de Dominicis, Cracoviae apud Lucam Kupisz S. R. M. Typogr. A. D. 1649. 4. *810 str. oprócz przedmowy i regestru.*

Jest to kommentarz na Kazania S. Wojciecha Zak. Domin., który Okolski wygotował do edycji dzieł tego świętego przygotowanej do druku przez Tomasza Tarchi Generała Zakonu. (Ossol. I. 192.)

2. *Swiąteczne ložne.*

4756. Kazanie o Processyi z Ciałem Bożym z łacińskiego na polskie przełożył z Macieia CYTARDA, Tomasz z *Płazy*. 1564. 8.
(Osin. Życie P. Skargi, p. 71.)

4757. Poseł wielki o Wcieleniu Syna Boskiego przełożony z łacińskiego Stanisława SOKOŁOWSKIEGO przez Jana *Januszowskiego*. w Krakowie 1590. 4. (Nies.)

4758. Stanislai SOCOLOVII. Sermo de Passione Domini. (Nies.)

4759. Józef Sprawiedliwy albo o Męce Pana Naszego Jezusa Chrystusa z łacinskiego X. Stanisława SOKOŁOWSKIEGO, przez Jana *Bogusławskiego* tłumaczony. 4. *745 str.*

Przypis. Jadwidze Komarnie Mieleckiey Staroścínie Sandomierskiej, datowane z Miechowa albo z Tarnobrzegu 1594 20 Lutego.
(Ju. MS.—Sienk. Dod. do Bent.)

4760. F. Danielis, NIGRI, Cracovien. Min. Con. Sac. Theol Baccal. De laudibus S. Joan. Baptistae Oratio. Ipso die natali ejusdem Ad Sigismundum III. Poloniae, Suetiae etc., Regem Potentiss. et alios Regni Proceres, in Sacello Italorum, ad Aędem D. Francisci Cracouię habita. Annó rep. salut. 1595. (*Herb Hrabiów z Tęczyna na miedzi rznięty*). Romae, apud Nicolaum Mutium 1599. 4. *22 str., ark. na przodzie i 1 karta na końcu.*

Na odwrocie tytulu są epigrammata na herb Tęczyńskich: 1) Lelii Gvidicioni Lucensis, 8 wier. 2) F. Joannis Calciani Galli M. C. 12 wier. 3) Aliud ejusdem, 4 wier. 4) P. Valentini S. J. 4 wier.—Dedykacja autora do Andrzeja Hrabi z Tęczyna, w młodym jeszcze wieku będącego, datowana: Romae in seraphico S. Bonauenturae Doctoris Ecclesiae Collegio: Pridie Idus Martij Anno a partu Virginis 1599. (L. S.) *Zob. Noty.*

4761. De Passione Domini Nostri Jesu Christi Oratio, dicta Leopoli in Ecclesia S. Crucis ultima feria sexta Mensis Martii: in solemnitate Sodalitatis Compassionis Christi: quae Summi Pontificis Clementis VIII. autoritate est consecrata. Scripta à Sebastiano CERASINO A. B. Anno D. CI. supra M. 4. *2½ ark.*

Przypis. Janowi Solikowskiemu Arcyb. Lwow. (L. S.)

4762. Stanislai GRODICII Societatis Jesu Concio de probandis spiritibus per missionem ordinariam, habita in die festo Sancti Andreae Apostoli, coram Rege et Proceribus. Cracoviae in Offic. Nicolai Lob, Anno Dni M.D.C.VII. 8. *48 str.* (L. S) *Zob. Noty.*

4763. Concio de passione Domini nostri Jesu Christi excerpta ex tertio tomo Concionum Stanislai GRODICII S.J. Crac. ex Off. Nic. Lobii. 1609. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

4764. Petrus WIERZBIĘTA Biskupski (Mowa o Wniebowstąpieniu Pańskim miana przed Pawłem V Papieżem i Kardynałami) w Rzymie. 1611. (Nies.)

4765. a) CATHEDRA albo Kazanie na Niedzielę pierwszą po trzech Królach, za Kolędę, do Professorow zacney Akademiey Krakowskiey. X. J. z NOWEGO TARGU, Alumna Akademiey. R. P. 1616. 4. *2 ark.* (L. S.)

b)——Z przydaną deklaracią Niewinności X. J. *b. m.* 1616. 4. (L. S.)

4766. Woyciech Dębołęcki Franciszkan Kazanie o S. Monice. 1619.

Upomina autor matki, że przed rokiem 17 lub 18 córek za mąż wydawać nie chcą. (Siarcz. I. 97.)

4767. Kazanie o siedmi slowieh, które Zbawiciel nasz wyrzekł na Krzyżu. Z łacińskiego Roberta Bellarmina przełożył Piotr *Fabrycy*. w Krak. w dr. Andrz. Piotrkowczyka. 1622. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

4768. Rozsiewacz gospodarny albo Kazanie o B. Janie Kantym Akad. Krak. Professorze, przez X. Stanisława Zakrzewskiego Can. Regul. odprawowane R. P. 1623. w Poznaniu w Druk. Jana Rossowskiego. 1623. 8. *23 str.*

Dedyk. Marcin. Szyszkowskiemu Bisk. Krakow. (L. S.)

4769. Pszczołka w Burstynie, to iest: Dorotha S. w imieniu swoim pokazana słuchaczom w dzień iey własny, w Klasztorze Zwierzynieckim przy Krakowie, u Panien Zakonu S. Praemonstrateńskiego. Przez W. O. Franciszka Zamoscena Zak. Franciszka S. de Obseryantia S. Th. Lektora, y w Krak. na tenczas Professora *b. m.* Roku 1627 die 6 Lut. 4. *6 ark.*

W Dedyk. do Doroty Kąckiej, Xieni Zwierzynieckiej podpisał się X. Fran. Zamoscensis Bernardyn S. Th. Lektor y Kaznodzieja Konwentu Lwowskiego. (Bibl. Ossol. L. S.)

4770. Głos krwie B. Josaphata Kunczewica Archiepiskopa Połockiego także B. Jana Sarkandra Męczennika Morawskiego y obrazu Brunsberskiego. Przy tym o ss. obrazach iako maią bydź szánowáne. Kazania Czworo przez X. Fabiana Birkowskiego, Doktorá Theologá — Zakonu Kaznodzieyskiego, Dominika świętego. w Krakowie w Drukarni Andrzeia Piotrkowczyka. R. P. 1629. ç. *79 str. oprócz przemowy.*

Na odwrocie tytułu, herb domu Wołłowiczów z 6 wierszami i podpisem M. Jacobus Vitellius. — Przemowa do Eustachego Wołłowicza Bisk. Wileń., z datą w Warszawie 14 Pazdziernika 1628.

4771. a) Kazanie na wtorą Niedzielę Postu, a chwalebne Swięto S. Tomasza, Doktora Anyelskiego. Ktore uczynił Wieleb. Ociec X. Jan Dyonizy Moscinski, Swiętey Theol. Lektor, Kazn. Farski Krakowski Dominikan. d. 7 marca 1632 w Kościele P. Maryi Krakow. Podał do druku Piotr Malczewsky. w Krak. w Druk. Antoniego Wosinskiego. 1632. 4. *3½ ark.* (L. S.)

b) — — w Krak. w Druk. Krzyszt. Schedla. 1641. 4. (L. S.)

4772. Jan Kazim. Charzewski. Kazanie Wielkopiątkowe Pana a Zbawiciela naszego Chrystusa Jezusa, ktore na Katedrze Krzyżowey — siedmią slow — odprawił. W Krakowie u Jędrzeiowczyka. 1634. 4.

Dedyk. Annie Lubomirskiey Kasztelance Wojnickiey. (L. S.)

4773. Jacynt Miłakowski Zak. Kazn. Kazanie na dzień S. Sczepana. w Krak. Andrz. Piotrkowczyka. 1638. 4.

b) — — w Krak. 1646. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4774. Wieniec ze trzech kwiatów upleciony i t. d. przez X. Fabiana Myślimskiego, Theologa y Kaznodzieię u S. Troyce. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarym 1639. 4. *2½ ark.*

Kazanie na dzień Narodz. S. Pawła. (L. S.)

4775. Prawo z Smiercią, Anyołami, y Niebem abo Kazanie o Wniebowzięciu Panny Naswiętszey w Kościele Farnym Krakow. d. 18 Augusta 1639. przez X. Samuela Brzezewskiego, s. Th. Lic. Ord. Canonici Fratrum de Poenitentia Martyrum Regulae D. Augustini. w Krak. w Druk. Krzysz. Schedla. 1640. 4. *3 ark.*

Dedyk. Stanisł. Warszyckiemu Wojewodzie i Generałowi Mazowieck. (L. S.)

4776. Novus Salomon, Sanctissimus Paeceptor, Doctor Angelicus et Ecclesiae. Pro posse humano laudibus evectus. et Ad aedes Praedicatorias S. P. Dominico dicatas Po-

snaniae peroratus. Per Fratrem Cyprianum STEPHANOWSKI Professum eiusdem Ord. Anno D. 1640 die 7 Martii. Posnaniae in Offic. Alberti Reguli. 4. *2 ark.*

Dedyk. do Jana z Zalesia Baykowskiego Bisk. Enneńskiego Archid. Srzemskiego, Suffr. Poznań. (L. S.)

4777. Wielki Patryarcha Zachodniego Kościoła Benedykt Swięty Starego Testamentu Patryarchom przyrównany przez X. Symona STAROWOLSKIEGO kantora Tarnowskiego na Kazaniu w kościele S. Krzyża na Łysey Gorze w Ziemi Sandomierskiey R. 1641 d. 21 Marca. w Krakowie w Druk. Krzysztofa Schedla. R. P. 1646. 4.

Dedyk. X. Stanisławowi z Bogusławic Sierakowskiemu Opatowi Swiętokrzyskiemu. Wyraża tu autor że książek w miasteczku małym (zapewne w Tarnowie) pozbawiony z Pisma S. rzecz swoję czerpał, a nadewszystko mało miał czasu, zaięty posługami dla Biskupa Krakowskiego. Był nim wtenczas Jakób Zadzik. (L. S.)

4778. Tryumf na dzień chwalebny Jacka S. Wielkiego Patrona y Apostoła Polskiego Xięstwa Litewskiego i t. d. przez X. Xaw. RUSZLA Dom. w Wilnie kazaniem ogłoszony — A. D. 1641. 4. *2 ark.* (Chł.)

Por. Ossol. I. w przypiskach u dołu kart na różnych miejsach. *Zob. Noty.*

4779. Parlament Niebieski i t. d. przez X. Andrzeja BĘKLEWSKIEGO w niedzielę wtorą postu wielkiego kazaniem ogłoszony. we Lwowie. w Druk. Michała Sloski, Typ. J. M. Arcybiskupa. 1642. 4. *4 ark.*

Dedyk. Xiąż. Sammuel. Koreckiemu. (L. S.)

4780. Szczęśliwy w Zakonie Dominikańskim Marnotrawca Thomasz z Akwinu przez X. H. MIIAKOWSKIEGO. w Krakowie Andrz. Piotrkowczyk. 1643. 4. *39 str.* (L. S.)

4781. Maciey TOMASZEWSKI S. J Kazanie na dzień S. Jana Krzciciela. w Krakowie 1643. 4. (Nies.)

4782. Wieniec przezacnemu w kościele Bożym Biskupowi i Doktorowi S. Augustynowi od X. Jacka LIBERIUSZA S. T. D. uwity. w Krakowie. w Druk. Waleryana Piątkowskiego. R. P. 1644. 4. *3½ ark.* (Chł.)

4783. Niebieski wieku łaskawego Kalendarz w Kościele Warszawskim u Oycow Dominikanow, pod czas odpustu Wielkiego R. 1644. D. 1 Stycznia przez X. Stan. Hiac. SWIĘCICKIEGO Kan. Lat. wystawiony. w Warszawie w Druk. Piotra Elerta. 4. *19 str.*

(Chł. — Sienk. Dod. do Bent.)

4784. Zaciąg Dworzanow na Kurią Naiaśn. Krolowey Nieba y Ziemie Maryey i t. d. — przez X. Sam. BRZEŻEWSKIEGO S. Th. Licentiata Zak. Fratrum de Poenit. Beator. Martyr. *Na końcu*: w Krakowie. w Druk. Krzyszt. Schedla R. P. 1645. 4. *46 str.*

Dedyk. Zygmunt. Stefan. Koniecpolskiemu Bendzińskiemu Staroście. Kazanie na Narodzenie N. Panny. (L. S.)

4785. Cudowny w stayni Bethleemskiey spiewaczek pod uroczystość nowo narodzonego Boga w Kościele Czerwieńskim N. Panny wysławiony. do druku podany przez X. Stan. Hiacinta SWIĘCICKIEGO Przeora Czerwińskiego. w Warszawie w Druk. Piotra Elerta J. K. M. Typ. R. 1645. 4. *3 ark. Druk gocki.*

Przypis. Xciu Michałowi Wiśniowieckiemu. (Ban. H. D. K. P. 180).

4786. Kazimierz WOYSZNAROWICZ. Krwawa Chrystusowa ofiara, albo Kazanie o B. Jozafacie Kuncewiczu Archiepiskopie Połockim. w Krakowie 1646. 4. (Nies.)

4787. Neomenia albo nastanie Nowego mistycznego Xiężyca Dominika S. pokazane kazaniem przez Jana IWAŃSKIEGO Commendarza i Kaznodzieię Farnego Samborskiego, we Lwowie w Druk. Coll. Soc. Jesu u Sebastyana Nowogorskiego J. M. X. Arcybiskupa Typografa. 1646. 4. (Ban. H. D. K. P. I. 409).

4788. *ΠΑΡΑΣΚΕΒΕΣ* albo Kazanie na Wielki Piątek w ktorym sie zamyka przygotowanie bogatey nędze, dostatniego ubostwá Chry-

stusowego, hawtowanego srogością y gorskoscią Męki zrobionego na warstacie wielkiey przeciwko naturze ludzkiey miłosci sprawione przez W. X. Márciná CAPREOLA A. L. P. B. Proboszcza Swiętey Cecellicy w Janowcu y z Ambony przy nabożeństwie wieczornym w tymże kościele do uszu ludzkich podáne. w Krakowie w Drukarni Łukasza Kupisza J. K. M. Typogr. Roku 1647. *32 str. w exempl. niezupełnym, oprócz dedykacji.*

Dedyk. do Jana, Piotra i Eustachiego Rzuchowskich Duninów, w której autor nazywa Polskę swoją ojczyzną. Pod herbem Duninów Łabędź i dziesięć wierszy polskich, pod któremi podpisał się: Jakób Kozielkowicz.

4789. Jerzy Albrecht DENHOFF. Biskup Kamieniecki. Kazanie przy introdukcyi reliquii S. Felicissimy. w Warszawie u Piiarow. 1647. 4. (L. S.)

4790. Krwawa Chrystusowa Winnica abo Kazanie o Błogosławionym Jozafacie Koncewiczu Archiepiskopie Połockim Władyce Witepskim i t. d. miane w Żyrowicach — przez X. Kazim. Jana WOYSZNAROWICZA J. K. M. Sekretarza. w Krakowie, w Druk. Fr. Cezarego. 1647. 4. *5 ark.*

Przypis. Ant. Sielawie Archiep. Poloc. Metrop. Kiiow. (Chł.) Por. N. 4788.

4791. Andreas ADREK. Vir dolorum Christus anniversaria crudelissima mortis suae die, in Ecclesia Collegiata Zamoscensi exhibitus. Impressit Typ. Acad. Andreas Jastrzębski. Anno MDCIL. fol. *4½ ark.* (L. S.)

4792. Obrona pokoiu u ludzi dobrych znaleziona w dzień Wszystkich Swiętych w kościele Farskim Warszawskim pokazana przez X. Woyciecha CIECISZEWSKIEGO S. J. Theologiey Doktora J. K. M. Theologa i Káznodzieię. w Warsz. w Druk. Piotra Elerta. R. P. 1649. 4. *3 ark.*

Przypis, Piotrowi Gembickiemu Biskupowi Krak.

4793. Kolęda gospodarska rożnym stanom na Kazaniu w dzień nowego Látá y trzech Krolow ofiarowana. od X. Jacka LIBERIUSZA S. T. D. Proboszcza Kościoła Bożego Ciała. Canonicorum Regularium ná Kazimierzu przy Krákowie. w Krakowie. w Drukárni Balcera Smieszkowica. J. K. M. Typogr. Roku pańskiego MDCXLIX. 4. *typ gocki. Sign. A—J3.* (Bibl. Horod.)

4794. Pszczoła na kwiatku abo kazanie na dzień doroczney uroczystości S. Jozepha przez X. Mikołaia LAURINOWICZA Doktora Pisma S. Franciszkana Minorum Conventual. Vilnae typis Acad. S. J. A. 1654. *5½ ark.* (L. S.)

4795. Latorośl z iagodą swą, abo kazanie na dzień S. Jerzego Męczennika W. X. L. Patrona, miane w Wilnie przez X. Mikołaia LAURINOWICZA, Dokt. P. Sw. Franciszkana. Vilnae Typ. Acad. J. J. 1650. 4. *3½ ark.*

Dedyk. Jerz. Tyszkiewiczowi Biskup. Wileń. (L. S.)

4796. Miłosierdzie Bogarodzice Maryéy nad Bractwem Szkaplerza S. pokazane w Szydłowcu na kazaniu A. D. 1650 przez X. Jac. PRZETOCKIEGO Dziekana Radom. w Krakowie w Dr. Fr. Cezarego. 4 *3½ ark.* (Chł.)

4797. Wieszczek Fortunny kazaniem w dzień Narodzenia Jana S. Krzciciela w kościele Oycow Bernardynow Dubieńskim, R. 1650 przez W. X. Kaspra LACKIEGO, Kanonika Kaznodziecię Tarnowskiego, Plebana Zaszowskiego, ozdobiony. w Krakowie w Druk. Łukasza Kupisza. 1651. 4. *23 str.* (L. S.)

4798. Jan Alexander PAPROCKI. Pasterska S. Stanisława Biskupa Krakowskiego dobroć. w Krakowie w Druk. Łuk. Kupisza 1651. 4. *12 str.*

4799. Kleynoty od Troyce Przenaśw: do Patryarchy Franciszka Swiętego przez X. Przecława NIEWIAROWSKIEGO S T. D. Kaznodz. Kościoła S. Troycy Krak. Dominikana kazaniem przeniesione. w Kra-

kowie w Druk. Wdowy y Dziedz. Cezarego 1653. 4. *4 ark.*

Dedyk.: Adm. Rndo Patri Ludovico Skrobkowicz, Digniss. Patri ac Diffinitori habituali et Praedicatori Generali Provinciae Polon. Guardiano Caluariensi Conventus Ord. Minor. de Observantia. (L. S.)

4800. Niebieska Kostka Karmelitanska i t. d. S. Teressa. przez X. Jacintha SIERAKOWSKIEGO Zak. Kaznodz. S. Theol. Bacc. Ordinariusza Lubelskiego. w Lublinie w Druk. Jana Wieczorkowicza 1654. 4. *2½ ark.*

Dedyk. Zofii z Tęczyna Danielowiczowey, Podskarb. W. Kor. (L. S.)

4801. Gruntowne statkowanie Kościoła Bożego kazaniem w dzień SS. Apostołow Piotra i Pawła i t. d. przez X. Ant. STEPHANOWICZA ukazane. w Krakowie w Druk. Stan. Lenczewskiego Bertutowica. R. 1654. 4. *1½ ark.* (Chł.)

4802. Kazanie na dzień B. Jana Bożego Fundatora Oycow Bonifratellow, Przewieleb. J. M. Xiędza Mikolaia z Romanowa SWIRSKIEGO etc. przy introdukcyi do Lublina zakonu tego, 7 marca R. P. 1654. w Druk. Akad. Zamoyskiey, drukował Andrzey Jastrzębski. 4. *3 ark.* (L. S.)

4803. Przestroga łaskawa z niebiosow w kazaniu na pierwszą Niedzielę Adwentu w Kosciele Piotrkowskim pokazana przez X. Jana Bonawenturę ORZESZKA Czarnoloskiego. w Krakowie w Druk. Wdowy y Dziedz. Andrz. Piotrkowczyka. 1655. 4. *3 ark.*

Dedyk. Jerzemu z Tęczyna Ossolińskiemu. Staroście Piotrkow. (L. S.)

4804. Ray Niebieski na Ziemi, potopem złości y okrucieństwa żydowskiego zniesiony. Abo Kazanie na Wielki Piątek miane y do druku podane od X. Mikołaja SZOMOWSKIEGO Theologa y Kaznodzieię. w Warszawie u Wdowy y Dziedzicow Piotra Elerta J. K. M. Typ. R. P. 1655. 4. *90 str. i 4 kart na przodzie.*

Dedyk. do Stefana Wyżgi Nominata Bisk. Łuckiego. Sekr. W. Koron. Opata Sieciechowskiego. (L. S.)

4805. Podobieństwa y Sympathie domku Lauretańskiego z domem B. Jana Bożego na Kazaniu wystawione. w Lublinie. u Jana Wieczorkowicza. 1655. 4.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4806. Kazimierz Jan WOYSZNAROWICZ. Rycerz Ignacego Loioli Stanisław Kostka kazaniem wystawiony w Wilnie. w Druk. Akad. S. J. 1655. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4807. Nabożna Pątniczka. Przez X. Jana Bonaven. ORZESZKA Czarnołoskiego. S. Pis. Bakal. Definitora Prow. Pol. Braciey Mnieyszych S. Franciszka Conventualium. w Krakowie w Druk. Wdowy y Dziedzicow Andrzeia Piotrkowczyka. 1655. 4. *2½ ark.*

Dedyk. X. Alexandr. Głębockiemu Archid. Gniezn. Dziek. Poznań. Kantor. Płock. Kanon. Krak. J. K. M. Sekr. (L. S.)

4808. Exces łaski y miłości Bożey Przedziwnemu Apostołowi Pawłowi S. oświadczony przez W. O. Antoniego LUBENECKIEGO Pisma S. Dok. Franciszkana. w Lublinie w Druk. Stanisława Krasuńskiego. 1661. 4. *4 ark.*

Ded. do Adama na Babinie Pszonki (herbu Janina) Chorążego Chełmskiego. (L. S.)

4809. PRAECLAUS Zak. Kazn. (Kazanie z textu: Confiteor tibi Pater Domine Coeli et terrae quia revelasti, ea paruulis). 4. *Exemplarz bez tytułu.*

Dedyk. Ludwik. Skrobkowiczowi.

(Sienk. Dod. do Bent.)

4810. Troiste Echo głosu wołaiącego na okropney świata pustyni z Troyce Przenayświętszey Konwentu Zakonu Dominikańskiego, do Anny Swiętey Kościoła odniesione abo Kazanie przy dorocznym feście Błogosł. Jana Cantiusa Nauk Wyzwol. y Sw. Theol. Doktorá Przesławney Akádemiey Krákowskiey Patryarchy y Professora Pátroná Korony Polskiey przez W. O. Stánisláwá ORMIEŃSKIEGO tegoż Zakonu. R. P. 1667. dnia 24 Grudnia do druku podane. w Krakowie w Drukarni Stánisláwá Kiotrkowczyká J.

K. M. Typogr. R. P. 1668. 4. *2½ ark. druk gocki.*

W Kazaniu tem z wyrazów *Joannes Cantius*, uformowawszy autor anagramma: *Voti sciens Anna*, powiada, że S. Anna uprosiła u Boskiego Majestatu, że temu świętemu zaszedł w drogę ubogi i nagi żebrak, którego własną szatą przyodział Jan Kanty.

4811. Jacek Jaskrowicz Bernardyn. Koroná męczeńska S. Kazimierzowi Kazaniem wystawiona. w Krak. w Dr. Dziedz. Krzysztofa Schedla. 1668. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4812. Cypryan Żochowski Bazylian. Panna Krolewic, Kazimierz Sty. Kazanie. w Wilnie w Druk. Bazyl. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4813. Dobry Pasterz w Żywocie y Śmierci B. Jozafat Kuncewicz, Kazaniem Cypriana Zochowskiego S: T. D. Zak. Bazylego S. Archimandryty Leszczynskiego wsławiony, w Krak. w Druk. Stanisława Piotrkowczyka. 1669. fol. *3 ark.* (L. S.)

4814. Wielki Franciszek S. w malenkości swoiey na Kazaniu przez W. X. Waleryana Gutowskiego Franciszkana Nauk Wyzw. y Pis. S. Doktora reprezentowany. w Krakowie u Dziedz. Krzysztofa Schedla. 1669. 4.

Kazanie miane na Sejmie Koronacyi w obecności Króla Michała. Przypis. Stanisł. Warszyckiemu Kasztel. Krak (L. S)

4815. Jan Bonawentura Orzeszko. Kazanie o S. Franciszku. w Krakowie 1670. 4. *4 ark.* (L. S.)

4816. Stanisław Temberski. Kanonik Przemyski. Kazanie na świąteczny Poniedziałek. w Warszawie 1670. fol. (Nies.)

4817. Mons pietatis abo Gora Karmelu w Gorę pobożności przemieniona, i t. d. przez X. Franciszka Wolsciusa, Ord. Minor. Reformatorum. w Krak. w Druk. Stanisł. Piotrkowczyka. 1670. 4. *4½ ark.*

Kazanie na uroczystość Kanonizacji Maryi Magdaleny de Pazzis.— Dedyk. Gryzeldzie Konstancyi na Zamościu Korybutowej Xiężnie Wiśniowieckiej. (L, S.)

4818. Tomasz Młodzianowski S. J. Kazanie na uroczystość Bł. Stanisława Kostki. w Pozn. w Dr. Dziedz. Woyciecha Regulusa. 1671. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4819. Gość Troyce Przenaświętszey abo Kazanie o S. Franciszku Borgyi S. J. przez W. O. Stanisława Orminskiego Dominikana. w Krakowie w Druk. Stanisł. Piotrkowczyka. (1671). 4. *2 ark.*

Autor pozbawiony wzroku kazywał przez lat wiele w Krakowie. — Dedyk. Stanisł. Skarszewskiemu Kasztel. Woynickiemu, Wielkorządzcy Krakowskiemu. (L. S.)

4820. Mikołay Popławski. Palma na gruncie albo kazanie przy doroczncy pamiątce sublewacyi kości Błogosł. Jana z Dukli. we Lwowie 1672. 4. (Nies.)

4821. Pasterz bez prywaty Stanisław S. Biskup Krak. przez elogium Kazania publicznie wystawiony przez J. X. Krzysztofa z Zegotek Żegockiego Biskupa Chełmskiego. Roku 1672. 4. *2½ ark.* (L. S.)

4822. Kazanie na Niedzielę Wtorą Postu w Kościele Coll. Warszaw. S. Jana miane od X. Balcera Dankwarta Soc. Jesu. Kaznodz. Ordynar. w Zamościu, w Druk. Akad. Drukował Szymon Prątkiewicz. R. P. 1675. 4. *2 ark.* (L. S.)

4823. Fabian Sierakowski Dominikan. Trybunał Niebieski we trzech kazaniach ogłoszowy. w Lublinie. w Dr. Stanisława Krasuiskiego. 1665. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4824. Wety Stołu Bożego godne z drzewa żywota wszelakiey świątobliwości, Błogosł. Jana od Krzyża S. Zakonu Karmel. z Swiętą Matką Teressą wspuł-Seraphickiego Reformatora i t. d. Przez X. Franc. Elerta Zak. Braci Mnieyszey S. Franciszka. Prowincyi Wielkopol. Strictior. Observ. Reformata Thumu Poznańskiego Ordinariusza w R. 1676 d. 26 kwietnia wydane. w Poznaniu w Druk. Woyciecha Regulusa Młodziewicza. 4. *8½ ark.*

Dedyk. Konstan. Annie z Denhoffów Bąkowskiey, Wojewodzinie Poznańskiey. (L. S.)

4825. Hipolit Stoykowski Franciszkan. Lilia...... Kaz. na pochwałę Bernarda Sgo 4. w Pozn. w Dr. Woyciecha Regulusa Młodziewicza. 1679 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4826. Joseph Sprawiedliwy albo Kazanie o Oblubieńcu y prawdziwym Mężu Panny Naśw. przez X. Modesta Pieszcha Tworowskiego, Dominikana, Pisma S. Dok, w Warszawie u Wdowy y Dziedz. Piotra Elerta. 4. *3 ark.*

Dedyk. Zofji z Tęczyna Daniłowiczowej Podskarb. W. Kor. (L. S.)

4827. Aaron Mysticus Pontifex in Divo Stanislao Episcopo et Martyre in Ecclesia Nationis Polonae eidem Divo Sacra, Sermone a *Petro Konoiadzki* Sacerdote Alumno Capituli Varmiensis, repraesentatus. Romae Typis Nic. Angeli Tinassij. M.DC.LXXVIII. 4. *2 ark.* (L. S.)

4828. Augusta Nowa Augustina Swiętego Matka Prawdziwey Matki, Żywy Obraz Monika S. przy doroczney uroczystości swoiey w Warszawie w Kościele Swiętego Marcina u WW. Oycow Augustinianow panegirykiem Kaznodzieyskim na przykład wszytkim matkom wystawiona. dnia IV Máiá, Roku MDCLXXX. w Warszawie drukował Karol Schreiber. *3 ark. Druk gocki.*

W dedykacji do Heleny Tekli Lubomirskiej Wojewodzinej Krakowskiej, podpisał się Adam Przeborowski S. J. S. y T. J. K. M.

4829. Lucyfer Ziemski Antoni S. i t. d. przez X. Cypriana od S. Aloizego Schol. Piar. kazaniem pokazany. R. 1681. w Warszawie Drukował Karol Ferd. Schreiber. 4. *3 ark.*

Dedyk. wierszem Franciszk. Plaskowskiemu Podczaszemu Trybunal. Pisarz, Skarbu Kor. (L. S.)

4830. Chryzostom Gołębiowski. Niedołężna śmierć. w Warszawie 1681. 4. (Nies.)

4831. Nowe posiłki Kościołowi woiuiącemu albo Kazanie o Wszystkich Swiętych, Kanoniczego Zakonu Premonstratenskiego. Przez X. Stanisł. Orminskiego Dominikana. w Krakowie w Druk. Akad. 1683. 4. *2½ ark.*

Dedyk. Justynie Oraczowskiej Xieni Zwierzynieckiej, gdzie podpisał się autor *Duchownym Służebnikiem* Klasztoru Zwierzynieckiego. (L. S.)

4832. Ręka Wszechmocności Boskiey, iasne światła Przesławney Akademiey Krakowskiey, wieczności konserwuiąca, Jan Swięty Kanty. Przez W. O. Floriana Straszynskiego Kazn. Krak. Oycow Dominikanow. Cracoviae, Typis Univ. (1684). 4. *3 ark.* (L. S.)

4833. Imie sławy pełne S. Stanisław Biskup Krakowski właściwy. przez X. Stanisława Dunina S. J. w Lublinie w Druk. S. J. 1685. fol. (Ban. H. D. K. P. I. 367.)

4834. Roza z napisem symbolisty *Uderza y cieszy*. S. Antoni w Padwie. Tak w kazaniu i t. d. symbolizowany przez O. Bernardyna Fogilewicza Ord. Min. Observant. S. Th. Lect. 1687. w Krakowie w Druk. Akad. 4. *4 ark.*

4835. Skarb na gruncie ewangelicznym znaleziony Anna S.—przez W. X. Pawła Ignacego Łuszczewskiego Kanon. Reg. Lateran. Konwentu Kaliskiego, Pisma S. Dokt. w Krak. w Druk. Woyciecha Goreckiego. 1688. 4. *5 ark.*

Dedyk. Stanisławowi Wieruszowi z Walknow Walknowskiemu, Wojskiemu Wieluńskiemu. (L. S.)

4836. Silvester Concessus Rotkiewicz Ord. Can. Reg. Columba gemens, bolesna P. Maria Kazaniem ogłoszona. w Krak. w Druk. Woyciecha Goreckiego. 1688. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4837. Sylw. Konc. Rotkiewicz. Krolowa cnot Kunegunda Swięta Krolowa Polska. w Krakowie 1689. 4. (Kat. Elek. Sak.)

4838. Jan Hieronym Kryszpin. Oracyà o B. Janie Kantym. (Nies.)

Umarł r. 1710.

4839. Abyssus plena Deo, albo przepaść pełna Bogiem Seraphicki Oyciec Franciszek Swięty przez W. X. Sylwestra Koncessa Rotkiewicza Zak. Kan. Reg. od Pokuty BB. MM. Nauk Wyzwol. Phil. Dok. y Prof. otworzona. w Krakowie w Druk. Akad. 1689. 4. *7 ark.*

Przypis. Kaspr. Cieńskiemu Kanon. i Dziekan. Katedr. Krak. Proboszcz. Piotrowinskiemu (L. S.)
Juszyński (II. 136.) powiada, iż wydał r. 1699, drugim roku ślepoty swojej, historją Zakonu swego, to jest Kanoników Regular. de Poenitentia.

4840. Jędrzey Karp. Zak. Cyster. Kazanie o S. Jadwidze.

Ok. końca wieku XVII. (Nies.)

4841. Sebast. Jan Piskorski. Błogosławiona Kunegunda, Kazanie. w Krakowie 1691. 4. (Kat. Ju.)

4842. Przepaść świątobliwości y nauki Thomasz S. Doktor Anielski, Kazaniem panegirycznym przez X. Piotra Dunina Soc. Jesu zalecony. w Lublinie w Druk. Coll. S. J. 1692. fol. *3½ ark.* (L. S.)

4843. Nowina albo Nowalia Zbawienna Stanisław S. Przez X. Woyc. Kazim. Lesiowskiego, Fil. w Sł. Ak. Krak. Dok. Stanisławskiey Kollegiaty Kustosza, Plebana Beyskiego. w Krak. w Druk Mik. Alex. Schedla 1692. 4. *3 ark.*

Dedyk. Stanisławowi Szembekowi Suffraganowi Krakow. (L. S.)

4844. Polona virtus in Romanam Ecclesiam ad Lydium Rupis Cracoviensis lapidem probata, seu Romanus ad aras amicus S. Stanislaus etc. a Stanislao Chociszewski Notario Apostolico — productus — Varsaviae typis Coll. Schol. Piar. 1691. 4. *3 ark.*

Kazanie to miane było w Kościele S. Stanisława w Rzymie r. 1690. d. 7 Maja w obecności Kardynała Radzicjowskiego. (L. S.)

4845. Cyprian Łochowski Metropolita Kiiowski. Narodzony Zbawiciel Kazanie w Cerkwi Grodzieńskiey na Seymie miane. w Wilnie w Dr. Akad. S. J. 1693. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4846. Alexy od N. P. M. Sch. P. Kazanie na uroczystość Oczyszczenia N. P. M. w Radomiu miane. w Warsz. w Druk. Sch. P. 1694. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4847. Stanisław Kałuski S. J. Kazanie na święto Bł. Jana Kantego miane w Lublinie. w Druk. S. J. 1694. fol. (L. S.)

4848. In festo Sanctissimae Triniatis oratio habita in Sacello Pontificio a Swentoslao Sigismundo Niwicki Doct. S. Theol. Prothonot. Apost. Canonico Vars. S. R. M. Pol. Secretario. Romae. MDCXCIV. Typis Jacobi Komarek Bohemi prope SS. Vincentium et Anastasium in Trivio. 4. *1½ ark.* (L. S.)

4849. Płomień Zapłaty niebieskiey z Twarzy Jezusowey na gorze Tabor wynikniony przy doroczney przemienienia Pańskiego uroczystości, przez X. Marcina Franciszka Zegotę Brzeskiego, Plebana Bonieckiego roziaśniony. Roku 1697. 4. *3 ark.* (L. S.)

4850. Jan Chryz. Benedykt Gniński Bisk. Kamieniecki. Kazanie na uroczystość Bł. Stanisł. Kostki 1697. miane. w Krak. w Druk. Alex. Mik. Schedla. fol. (L. S.)

4851. Oblubienica Chrystusowa. Theresya Swięta kazaniem wystawiona przez W. X. Innocen. Pokorskiego Zak. S. Pawła Pierwszego Pustelnika Konw. Warszaw. Przeora. R. 1697. 4. *3 ark.* (L. S.)

4852. Jan à Taube S. J. Kazanie na Sgo Tomasza z Aquinu. 1698. d. 7 Marca. Drukowane w Oliwie 1698. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4853. Jan Ewangelista Gawłowicz Zak. Kazn. Kazanie o S. Ignacym Lojola. 1698.

(Chodyk. de Reb. gest. Ord. Praed. p. 321.)

4854. Stanisław Kałuski S. J. Kazanie na B. Stanisława Kostkę. w Lublinie 1698. fol. (Nies.)

4855. Cudowny postępek S. Stanisława Kostki, w świątobliwości na Kazaniu ogłoszony. *b. m. i r.* 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

4856. Bonifacy Trybowitsz Zak.

Kazn. Imie Krolewicza Polskiego. Kazanie o S. Kazimierzu. w Krakowie 1698. fol. (Sienk. l. c.)

4857. Andrzey Chryzostom Załuski Biskup Kijowski, Płocki, Warmiński. Kazanie w dzień S. Teressy. 1698. w Warsz. u Piarów. 4. (Sienk. l. c.)

4858. JanTom. Jozefowicz S. J. Ignacy Kazaniem pokazany. we Lwowie w Druk. S. J. 1699. fol. (L. S.)

4859. Stefan Sczaniecki S. J. Kazanie na S. Tomasza z Aquinu w Poznaniu w Druk. S. J. 1699. fol.

4860. Waleryan Sch. Piar. Polityk święty S. Franciszek Salezyusz prezentowany. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1699. fol. (Sienk. l. c.)

4861. Andrzey Chryzostom Załuski. Kazanie na święto S. Ignacego Fundatora Zak. S. J. w Reszlu. w Druk. w Brumberdze 1700. 4. (Nies.)

4862. — — *Tłumaczone na niemieckie.* (Nies.)

4863. Jakób Mogilnicki Kanonik Kamieniecki. Dekret wygrany w sprawie Jana Sgo Chrzciciela. w Lublinie w Druk. S. J. 1701. fol. (Sienk. Dod. de Bent.)

4864. Jakob Olszewski. Echo albo Kazanie o S. Kazimierzu przytym Kazanie o S. Thomaszu X. Michała Małowieckiego, Kazanie o S. Teresie X. Stan. Załuskiego. Vilnae typ. Acad. S. J. 1701. fol. (Sienk. l. c.)

4865. Supplika uniżona etc. przez X. Augustyna Lochmana, Zak. S. Jana Bożego. R. P. 1704. Typis Schedelianis. 4. *3 ark.*

Kazanie na Najśw. Pannę Szkaplerną.— Dedyk. Andrzejowi Ziebrowskiemu, P. O. Dok. S. Stol. Apost. Protonotar. Dziekanowi Bobowskiemu etc. (L. S.)

4866. Bartlomiey Sokołowski Kanonik Płocki. Barwa ... albo Kazanie na uroczystość N. Marii Szkaplerskiey. w Krak. w Druk. Jakuba Matyaszkiewicza. 1711. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4867. Homilia albo Kazanie *przy publicznym akcie* uroczystości Kanonizacyi S. Piusa V. Papieża miane w Kościele S. Ducha WW. OO. Dominikánow przez JW. i Nayprzewiel. w Bogu Jmść X. Konstantyna Kazimierza Brzostowskiego Biskupa Wileńskiego. w Wilnie 5 Maij r. 1713, w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 4. *3 ark.*

4868. Marcin Kałowski, Kustosz Chełmiński. Sługa dobry Jacek S. z ambony wystawiony. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1714. fol. (L. S.)

4869. Marcin Kałowski. Los fortuny polskiey zatrzymuiący S. Stanisław Kostka. w Krakowie w Druk. Jana Domańskiego. 1714. fol. (L. S.)

4870. Ignacy Swięty Fundator Zak. Societ. Jesu — na kazaniu od J. W. J. X. Jana Chryzost. Bened. na Gninie Gnińskiego Biskupa Kamieniec. Opata Wągrowieckiego. w Poznaniu na uroczystość solennizacyi tegoż Swiętego w Kościele OO. Soc. Jesu. R. 1714. dnia ostat. Lipca. fol.

4871. Maciey Chełmicki Dziekan Kaliski. Naucz. B. Stanisława Kostki z deklarowaney Kanonizacii promienie kazaniem obiaśnione. w Kaliszu w Druk. S. J. 1715. fol. (L. S.)

4872. Cypryan Sapecki Zak. Kazn. Fenix Odrodzony Bł. Stanisław Kazimierczyk kazaniem ogłoszony w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1715. fol.

4873. Cypryan Sapecki Zak. Kazn. Prace Jezuickie albo Kazanie na uroczystość S. Ignacego. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1715. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4874. Cyprian Sapecki Dominikan, Kazn. Kat. Krak. Dok. Popis generalny zakonu Premonstrateńskiego. Kazanie. w Krak. w Druk. Fr. Cezarego. 1715. fol. (l. c.)

4875. Archanioł Sarnowski Reformat. Kazanie na S. Franciszka Xawiera. w Kaliszu w Druk. S. J. 1715. fol.

4876. Michaël Bartholomaeus Tarło de Czekarzewice Ep. Posn. Kazanie miane d. 14 Lutego 1715. w Warszawie w Druk. Sch. Piar. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4877. Dion. Chełstowski Ord. S. Pauli Erem. Dwor Kazimierza S. z Kaznodzieyskiey Katedry ogłoszony. w Krak. w Druk. Jana Domańskiego. 1716. fol. (L. S.)

4878. Jan Gzowski S. J. Wieloraka Korona albo Kazanie o B. Franciszku Regis S. J. w Sandomierzu 1716. fol. (Nies.)

4879. Niezwyczayny Prodigialista, bo szczęśliwy nader y chwalebny Benedykt S. kazaniem ogłoszony przez X. Anioła Gorzynskiego Zak. S. Pawła Kaznodzieię Konwentu Krak. w Krakowie w Dr. Fran. Cezarego. 1716. fol. *5 ark.* (L. S.)

4880. Ludwik Miske Zak. Braci Mnieyszych Sgo Franciszka. Troiakie Błogosławieństwo w S. Benedykcie upatrzone. w Kaliszu. w Dr. S. J. 1716. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4881. Maciey Muchowski S. J. Kazanie na uroczystość S. Norberta. w Toruniu. dr. Jan Nicolai. 1716. fol. (Sienk. l. c.)

4882. Stefan Sczaniecki S. J. Pierwsza zapowiedź Kazanie na B. Jana Franciszka Regis. w Krakowie. 1716. fol. (Nies.)

4883. Księga Żywota przy niezmazanym Poczęciu bez pierworodney Censury na świat wydana — Marya z Kazaniem na Niepokalane Jey Poczęcie Niedzielę Wtorą Adwentową — w kościele Lwowskim Soc. Jesu od X. Stefana Szczanieckiego teyże Societ. do druku podana. R. 1716. w Krakowie w Druk. Franc. Cezarego. fol.

Przypis. Jerz. Dziedoszyckiemu Koniusz. Kor.

4884. Kazanie o Błogosł. Jozafacie Arcy-Biskupie Połockim y Męczenniku w Cerkwi Wileń. Troycy Nayśw. OO. Bazylianow przy — processyi z kościołka katedralnego r. 1717 miane — przez X. Jerzego Barszcza S. J. Kaznodzieię w kościele S. Jana w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 4.

4885. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Owoc cnoty N. Marya Panna kazaniem ogłoszona. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1717. fol.

4886. Marcelli Dziewulski, Tytuł za godnością.... Michał S. w Kościele Krak. ogłoszony. w Krak. u Wdowy Fr. Cezarego. 1717. fol.

4887. Cypryan Sapecki Zak. Kazn. Sekretarz S. Troycy S. Augustyn Kazaniem ogłoszony. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego. 1717. fol.

4888. Stefan od S. Woyciecha Sch. P. Rektor Koll. Krak. Korona wiekująca nieśmiertelney cnoty. Kazanie. w Warsz. w Dr. Sch. P. 1717. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4889. Fenix ogniem Boskiey miłości spalony, Kazimierz Sty. w Sandomierzu. 1717. u Jezuit. p. *T. S.* S. O. 4. (Sienk. l. c.)

4890. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Rekreacya przy piątku bez smutku kazaniem ogłoszona w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1718. fol. (Kat. Ju.)

4891. Stanisł. Horolt. Wysokość w cnotach S. Franciszka Xawiera z ambony ogłoszona. w Kaliszu. w Dr. S. J. 1718. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4892. Marcin Frankowicz. Wizerunek świętey doskonałości w Błogosławioney Kunegundzie w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1718. fol. (L. S.)

4893. Antoni Krobanowski Pleban Opatowski. Kazanie na S. Antoniego. w Krakowie w Dr. Franc. Cezarego. 1718. fol. (Sienk. Dod: do Bent.)

4894. Essencya cnot y doskonałości SS. Janow w B. Janie Kantym S. Teol. Doktorze y Professorze Przesł. Akad. Krakow. — złożona a przy solenney uroczystości

Jego w Kollegiacie S. Anny— przez W.X. Cypryana Sapeckiego S. Teol. Doktora Kaznodzieie niektorych Swiąt Katedral. Krakow.— Zak. Kaznodz. ogłoszona R. P. 1718. d. 15 Lutego. w Krak. w Druk. Akad. fol. *5 ark.*

Przypis. Gabryelowi Profeckiemu S. Teol. Dokt. Rektorowi Uniwersyt. Krakow.

4895. Cypryan Sapecki Zak. Kazn. Oracya Kaznodzieyska, na przywitanie N. M. Panny powiedziana. w Krak. w Dr. Fr. Cezarego 1718. fol.

4896. Jerzy Barszcz S. J. Kazanie o S. Augustynie miane r. 1719. *b. m. i r.* 4.

4897. Sebast. Degórski Kan. Kat. Kiiow. Skarb nieoszacowany łask Anny Stey. Kazanie. w Krakowie w Druk. Akad. 1719. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4898. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Powrot dobrego Pasterza do owczarni swoiey, Stanisława S. kazaniem odnowiony. w Krak. w Druk. Fr. Cezarego 1719. fol. (L. S.)

4899. Victoria triumphalis Mariae ex Cathedra declamata. *B. à S. A. P.* S. P. Vars. Typ. Sch. P. 1719. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4900. Daniela Szamowskiego S. P. Pożegnanie bez rozstania Kazanie i t. d. w Warszawie 1719. fol. (Kat. Piar. War. 1822. p. 58).

4901. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Dobre słowo kazaniem ogłoszone. w Krak. w Dr. Fr. Cezarego 1720. (Sienk. Dod. do Bent.)

4902. Stanisław Głowczynski S. J. Kazanie na S. Tadeusza w Kaliszu. Około roku 1720. (Nies.)

4903. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Złotnik chleba się dorabiaiący S. Eligiusz kazaniem reprezentowany. w Krakowie w Druk. Fr. Cezarego 1720. fol. (L. S.)

4904. Grzegorz Giżycki. Kazanie na Wielki Czwartek. w Warszawie 1720. 4. (Nies.)

4905. Ant. Chr. Łapczyński. Passya bez Compassyi mąk Zbawicielowi przydawająca. Kaz. 1720. w Krak. w Dr. Jak. Matyaszkiewicza. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4906. Jan Radominski S. J. Hoyna zasług y szczodroty Benedyktowey rekompensa. Kazanie w Pozn. w Dr. S. J. 1720. fol. (Sienk. l. c.)

4907. Izydor Sobanski Zakonu S. Pawła P. Pust. Ray nowy, N. Marya. Kazanie w Druk. Częstoch. 1720. 4. (Sienk. l. c.)

4908. Jerzy Dębski S. J. Trybunał niebieski na ziemi. Kazanie. 1721. w Kaliszu w Druk. S. J. fol. (L. S.)

4909. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Dobry znak kazaniem ogłoszony w Krakowie w Druk. Jakuba Matyaszkiewicza 1721. fol.

4910. Antoni Chryzanty Łapczyński. Popis trzody Chrystusowey, abo Kazania na dzień S. Woyciecha. w Krak. w Dr. Jak. Matyaszkiewicza. 1721. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

4911. Jan Legucki S. J. Sprawiedliwość na Jezusa iedynie respektniąca. Kazanie w Sandomierzu. w Druk. S. J. 1721. fol. (L. S.)

4912. Ludwik Miske Zak. Br. mn. Ogień goreiący, świecący i palący. S. Ignacy Lojola. w Kaliszu w Dr. S. J. 1721. fol. (Sienk. l. c.)

4913. Adam Naramowski S. J. Splendor troyzakonnego cienia, to iest kazania o S. Augustynie, Benedykcie y Antonim. w Warszawie. 1721. fol. (Nies.)

4914. Dominik Bzonowski Reformat. Umbra splendorów świata, oraz pochodnia N. Maria z ambony pokazana. 1721. *b. m. i r.* fol. (L. S.)

4915. Ludwik Miske Zak. Br. mn. Anioł z powołania Chrystusowego S. Mateusz kazaniem ogłoszony w Kaliszu w Dr. S. J. 1722. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4916. Floryan Siewierski Zak. Kazn. Przewodnik doskonały Jacek S. z ambony pokazany. w Warszawie w Dr. Sch. Piar. 1722. fol. (Sienk. l. c.)

4917. Seweryn Bielinski S. J. Solenna do serc ludzkich introdukcya B. Andrzeja de Comitibus

z Ambony perswadowana. w Poznaniu w Druk. S. J. 1724. fol. (L. S.)

4918. Dominik Bzonowski Reformat. Pogonczyk Antoni S. z ambony pokazany. Thoranii 1723. fol. (L.S.)

4919. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Hamulec gniewu bożego N. P. Marya. w Krak. w Dr. Fr. Cezarego 1723. fol. (L.S.)

4920. Marcelli Dziewulski. Stróż owczarni Chrystusowey Dominik S. w Krakowie. w Druk. Jak. Matyaszkiewicza. 1723. fol.

4921. Stanisław Gałęski Spowiednik Konwentu Kalisk. Zak. S. Klary. Kazanie o N. Maryi P. w Kaliszu w Dr. S. J. 1723. fol. (L. S.)

4922. Jan od S. Jozefa S. P. Łaskawa od Tronu Nieba y Ziemie Augusty Deklaracya z Ambony Warszawskiey publikowana. w Warszawie w Dr. Sch. Piar. 1723. fol.

4923. Pokuta S. Maryi Magdaleny kazaniami przez całą icy— oktawę od X. Stefana Ponińskiego S. J. wysławiona. w Poznaniu w Druk. Koll. S. J. R. P. 1723. fol. *93 str.*

4924. Floryan Buydecki. Chwała Nayśw. Grobu Chrystusa, Kazanie. w Krakowie u J. Matyaszkiewicza 1724. fol. (L. S.)

4925. Florian Buydecki. Chwała Nayśw. Grobu Chrystusa. Kazanie, w Krakowie w Druk. Jak. Matyaszkiewicza. 1725. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4926. Floryan Buydecki. Łaska z Nieba zstępuiąca przy Niebowzięciu Panny Maryi Kazanie. w Krak. u J. Matyaszkiewicza. 1724. fol. (L. S.— Bibl. Ossol.)

4927. Alex. Domaradzki Kustosz Katedralny Kamieniecki. Rekompensa Sprawiedliwości Koronney Serce Jezusowe. Kaz. *b. m.* 1724. fol. (L. S.)

4928. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Sukienka, to jest Szkaplerz Sty, Kazaniem reprezentowany. w Krak. w dr. Jak. Matyaszkiewicza. 1724. fol. (L.S.)

4929. Grzegorz Giżycki. Kazanie na S. Antoni. w Warszawie 1724. 4. (Nies.)

4930. Jan Tom. Jozefowicz. Adoracya Jezusa i Maryey w dzień narodzenia oney. we Lwowie. w Dr. Brackiey S. Troycy. 1724. fol. (L. S.)

4931. Józef Mańkowski Kanonik Pultuski. Dom złoty fortuny i pociech Kazanie. w Warszawie. w Druk. Sch. Piar. 1724. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4932. Ludwik Miske Zak. Br. Mn. Wzor doskonalego przełożonego kazaniem adumbrowany. w Kaliszu w Dr. S. J. 1724. fol. (Sienk. l. c.)

4933. Nowe lato z pryncypalnym dniem Imienia Jezusowego dni święte y świetne maiące przy prymicyonalney powtore ofierze W. J. X. Piotra na Łubnie Połubińskiego Prałata y Proboszcza Katedr. Wileńskiego krotkiem ogłoszone kazaniem w kościele Katedr. Wileńskim od X. Jerzego Barszcza S. J. R. 1725. w Druk. Akad. Wileńskiey. 4.

4934. Kazanie przy konkluzyi oktawy solenney Wniebowzięcia Matki Boskiey w kościele Archikatedral. Metropolit. Lwowskim — przez X. Jendrzeia Barszczewskiego S. Th. Magistra y Regenta Zak. Karmelitańskiego Dawney Obserw. Prow. Ruskiey. R. P. 1725 d. 22 Sierpnia we Lwowie w Druk. Brackiey SS. Troycy. fol.

Przypis. Hieronimowi Jałowickiemu Biskupowi Pelleńskiemu i t. d.

4935. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Syn przyrastający w cnotę Józef Sty Kazaniem pokazany. w Krak. w dr. Jak. Matyaszkiewicza. 1725. fol. (L. S.)

4936. Dusza cały świat informuiąca y reformuiąca Ignacy S. Fundator Zak. S. J. J. W. JP. Eleonorze z Rzewuskich — Krasickiey — Kasztelanowey Chełmskiey szczęśliwości wszystkie ogłaszaiąca przez W. X. Kaietana Kijankowskiego

Dominikana S. Teol. Lektora na ten czas — Filoz. Professora — R. P. MDCCXXV. d. 31 Lipca. w Lublinie w Druk. Koll. S. J. fol.

4937. Józef Ant. Łodziński Franciszkan. Nowy człowiek S. Franciszek kazaniem ogłoszony. w Kaliszu w Dr. S. J. 1725. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4938. Janoc. Pokorski Zak. S. Pawła Pier. Pustel. Wzór doskonałości S. Paweł pierwszy Pustelnik. w Warsz. w Dr. Schol. P. 1725. 8. (Sienk. l. c.)

4939. Ludwik Sękowski Kaznodz. Lubelski. Rada Boska albo Kazanie Quadragezymalne. w Warszawie w Dr. S. J. 1725. 4. (Sienk. l. c.)

4940. Mikołay Gerald Wyżycki Archid. Krakow. Konstantyn Wielki..... S. Stanisław kazaniem ogłoszony. w Krakowie w Druk. Jak. Matyaszkiewicza 1725. fol. (Sienk. l. c.)

4941. Floryan Buydecki. Kazanie na uroczystość B. Wincentego Kadłubka. w Krakowie u J. Matyaszkiewicza 1726. fol. (L. S.)

4942. Marcelli Dziewulski Franciszkan. Koncept mądrości Niepokalane Poczęcie N. Maryi Kazaniem reprezentowane. w Krak. w dr. Jakuba Matyaszkiewicza. 1726. fol. (L. S.)

4943. Adrian Seriewicz Minoryta. Xiężyc mistyczny, Anna y Józef Sty. we Lwowie w Dr. S. J. 1726. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4944. Mikołay Donhoff. Straż czuła Krolestwu Polskiemu w Stanisławie Kostce y Aloizym Gonzadze od Boga opatrzona. w Krakowie w Druk. Jakuba Matyaszkiewicza. 1727. fol. (L. S.)

4945. Antoni Mikołay Kazanowski w Akad. Pozn. Poetyki i Matemat. Professor Kawaler złotego runa S. Jan Chrzciciel Kazaniem ogłoszony. w Pozn. w Dr. Akad. 1727. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4946. Paulus Jesu Christi Apostolus — duplici concione coram Neo Evangelicis perorans inducitur per P. Godefr. Hannenberg S. J. Calissii typis Coll. S. J. A. D. 1727. 8.

Przypis. Janowi Gałczyńskiemu Kanonikowi Gnieźn.

4947. Wawrzyniec Świnarski Kanonik Poznański. Tęcza Koronna.... Kazanie. 1727. *b. m. i r.* (Sienk. Dod. do Bent.)

4948. Idzi od S. Jozefa Schol. Piar. (Madeyski). Kazanie na S. Franciszka. w Warszawie w Dr. S. P. 1728. fol. (L. S.)

4949. Fortunat Łosiewski. S. Stanisław Kostka. w Warszawie 1728. fol. (Kat. Elek. Sask.)

4950. Józef Ignacy Narzymski Archidiakon Katedry Kujawsk. Początek polskiego szczęścia bez końca. Kazanie. w Warsz. w dr. S. J. 1728. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4951. Sebast. Ubermanowicz S. J. Pasterska Woyciecha S. funkcya kazaniem ogłoszona. w Poznaniu w Dr. S. J. 1728. fol. (Sienk. l. c.)

4952. Rada zdrowa Błogosławiony Jozafat. Przez X. Jozafata Hoffmana Dominikana. w Supraślu 1729. fol. $6\frac{1}{2}$ *ark.* (L. S.)

4953. Jan Kanty a Beata V. M. de Monte Carmelo, Kaznodzieia Warszawski. Swiatło, świat, ciało y piekło gaszą S. Stanisław Kostka i S. Aloyzy Gonzaga. Kaz. w Warsz. w Dr. S. J. 1729. fol. (L. S.)

4954. Józef Ignacy Kocieński Kan. Przemyski i Kamieniecki. Exaltacya Krzyża Jezusowego kazaniem ogłoszona *b. m.* 1729. fol.

4955. Józef Kocieński. Kanonik Przemyslski. Jasne niebo w B. Łucyi Zakonu S. Dominika nowo beatyfikowaney upatrzone. w Lublinie 1729. fol. (Nies.)

Sobolewski toż samo wymienia bez miejsca druku. fol.

4956. Hiacynt Mięszkowski S. J. Chwała SS. Benedykta y Bernarda kazaniem ogłoszona. w Krak. w dr.

Jak. Matyaszkiewicza 1729. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4957. Kazanie na dzień S. Ignacego de Loiola — W. J. P. Krzysztof. Kazimierz. Wołłowiczowi Podkomorz. Woiew. Mińskiego Rodzonemu Bratu swemu y Dobr. offiarowane miane w kościele Nowicyatu Wileńskiego p. Wieleb. X. Wincent. Piotra Wołłowicza S. J. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. 1729. 4.

4958. Konkluzya bez dokończenia, Powitanie bez pożegnania, Exhortacya do nieustaiącego ku Matce Bożey nabożeństwa przy doroczney uroczystości Zwiastowania teyże Przeczystey Panny na ostatniey wieczorney konkluzyi po solenney Processyi szlachetney Kongregacyi w Colleg. Lwowskim od Jednego teyże Societ. Jesu Kapłana miana 25 Marca 1729. 4.

Przypis. Michał. Ledochowskiemu Podstolicowi Wołyń. (Subdapiferidae).

4959. Processya bez przestanku y statyi albo diskurs krotki o nigdy nieustaiących Matki Bożey w usłudze ludzkiey zabiegach przy doroczney uroczystości Nawiedzenia Elżbiety S. od teyże Przeczystey Panny po kościelney processyi w Kościele Lwowskim Soc. Jezu od iednego Soc. Jezu Kapłana prowadzony 20 Julii 1729. 4.

Przypis. Magistratowi Lwowskiemu i Wójtowi Karol. de Schmeling.

4960. Słodycz Bernarda S. z Katedry Kaznodzieyskiey do gustu podana. w Poznaniu w Dr. S. J. 1730. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4961. Tomasz Kijewski Zak. Kazn. Kazanie o Nawiedzeniu N. Maryi Panny w Łucku. 1730.
(Chodyk. de Reb. Gest. Ord. Praed. p. 340).

4962. Józef Ignacy Kocieński. Złote Bramy Lateraneńskich indulgencyi otworzone. we Lwowie w Druk. S. J. 1732. fol. (L. S.)

4963. Fortun. Łosiewski Franciszkan. Laska y pieczęć nadworna Niebieska, a raczey Kazanie na SS. Jána Krzciciela i Jana Nepomucena. w Krak. w dr. Jakuba Matyaszkiewicza. 1732. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

4964. Hieronym Węgliński Dominikan. Exaltacya przy drzewie Krzyża Jezusowego fortuna. Kazanie. w Lublinie w Dr. S. J. 1732. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4965. Sprawa nowa prawniącego się człowieka — w ktorey Bog Sędzia Patronem w kazaniu w dzień Troycy Nayśw. przy powitaniu JJ WW. Sędziow kapturowych z ambony Collegium Piotrkowskiego Schol. Piar. wyprowadzona. Roku 1733. w Druk. Jasney Gory Częstochow. fol.

Przypis. X. Władysławowi Rychłowskiemu Kanonikowi Gniezn. i t. d. gdzie podpis: X. Jan od S. Jozefa Kaznodzieia Piotrkowski.

4966. Floryan Buydecki. Kazanie na uroczystość S. Stanisława Kostki. w Kaliszu w Druk. S. J. 1734. fol. (L. S.)

4967. Wielki Patryarcha Benedykt S. we dwóch kazaniach wychwalony przez X. Franciszka Koczorowskiego Soc. Jesu Theologa. w Sandomierzu 1734. fol. *8 ark.* (L. S.)

4968. Marcelli Dziewulski Franciszkan Kapłan Wielki Norbert S. kazaniem inaugurowany. w Poznaniu w Druk. Akad. 1735. fol. (L. S.)

4969. Koncept nad konceptami a w łacińskich terminach singularis divinae sapientiae partus Niepokalane Poczęcie Matki Boskiey panegirycznym kazaniem przy konkluziey solenney oktawy tegoż Festu w Archikatedrze Metropol. Lwowskiey pokazany przez X. Andrzeia Barszczewskiego S. Theol. Magistra y Doktora, Exprowincyała y Przeora na ten czas Lwowskiego Karmelit. R. P. 1736. d. 15 Grudnia we Lwowie w Druk. Brackiey S. Troycy. fol.

4970. Chwała Boska od S. Ignacego y Towarzystwa Jezusowego y na krok nieodstąpiona kazaniem na uroczystość S. Ignacego Funda-

tora Soc. Jesu wysławiona w kościele Lubelskim tegoż Zakonu przez X. Mikołaia Donhoffa Kanonika Krakow. Proboszcza Kollegiaty Sandomir. y Międzyrzeckiego Deputata Trybun. Kor. R. 1736. w Lublinie w Druk. Coll. S. J. fol. *3½ ark. i arkusz na przodzie.*

Przypis. Xiąż. Alexandrowi Augustowi Czartoryskiemu Wojewodzie i Generałowi Ziem Ruskich

4971. Eugeni od S. Mateusza Karmelita Bosy. Protekcia od Tronu łaski Anny Święty Kazanie. w Krakowie w Druk. Akad. 1736. fol. *7½ ark.* (Sienk. Dod. do Bent.)

4972. Powtorna Męka Chrystusa Jezusa w Nayśw. Sakramencie i t. d. kazaniem w r. 1729 reprezentowana. Przez X. Fortunata Łosiewskiego Franciszkana, powtornie w Krakowie do druku podana. w Druk Jakuba Matyaszkiewicza 1736. 4. *104 str.*

Kazań sześć. Dedyk. JO. Xiężnie J. P. Helenie na Olexiencu y Korcu z Czartoryskich Myszkowskicy, Margrab. Pinczow. Kasztel. Sandomir. Pierwsza edycja wyszła w Warszawie. (L. S.)

4973. Wawrz. Świnarski. Kazanie w Warszawie w Dr. S. J. 1736. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4974. Eugeniusz od S. Mateusza Karmelita. Łaska Anny Święty światu Polskiemu ogłoszona. w Krakowie w Druk. Akad. 1737. fol.

4975. Jacek Święty w Polscze... Kazániem panegirycznym.... w Kosciele Lubelskim WW. OO. Dominikanów ogłoszony R. 1736 d. 16 Sierpnia — od Jozefa Ignacego z Biberszteynow Rogale Kocieńskiego, Kan. Kat. Przemys. i Kamienicc. etc. w Lublinie w Dr. S. J. 1737. fol. *5 ark. i 5 kart.*

Dedyk. do Xiążąt Alexandra Augusta i Zofii Czartoryskich.

4976. Józef Reklewski Franciszkan. Pewna zasłona gniewu Boskiego, Szkaplerz N. P. M. Kazanie. w Krak. w Druk. Akad. 1737. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4977. Adrian Serjewicz Minoryta Obserwant. Szczęśliwy Ingress do górney Empireaty Nieba y ziemi Królowey. we Lwowie. w dr. S. J. 1737. fol. (Sienk. l. c.)

4978. Arcy Dobra Inwencya owieczek zgubionych — abo Kazanie przy solenney Oktawie i konkluzyi uroczystey inwencyi Relikwiy — Grzegorza S. — miane — przez X. Seriewicza Minor. Obser. R. 1737 d. 25 Września we Lwowie w Druk. Coll. S. J. fol.

4979. Jan Franciszek od S. Jozefa Schol. Piar. Opieka S. Michała w kazaniu wyprobowana. w Krakowie w Druk. Akad. 1738. fol. (L. S.)

4980. Słońce Aquinatyczne Tomasz S. Doktor Anielski — w piąciu kazaniach przez X. Franciszka Koczorowskiego S. J. Theologa — w Kościele Poznańskim WW. OO. Dominikanow pokazane. w Kaliszu w Druk. Coll. S. J. R. P. 1738. 4. *138 str. oprócz 3 kart na przodzie.*

4981. Stan. Nepom. Sienieński. Vice Bog ludu Chrystusowego Piotr Swięty. w Warszawie 1738. fol. (Kat. Elek. Sask.)

4982. Skarbow y łask Boskich Plenipotent — B. Jan z Dukli przy uroczystym feście swoim — przez J. W. JM. X. Mikołaia Wyżyckiego Arcybisk. Lwowskiego — reprezentowany — do druku podany przez X. Adryana Seriewicza R. 1738 d. 30 Lipca. w Lwowie w Druk. Coll. S. J. fol.

4983. Mansweta Grabowskiego. Kampament zbroyney Marsa ręki. w Toruniu. 1739. 4.

4984. Jacek Majewski Dominikan. Kamień polski nadziei fundament, S. Jacek Odrowąż w kazaniu wystawiony. w Sandomierzu. w Dr. S. J. 1740. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4985. Hieronym Gruszecki Franciszkan. Człowiek jak złoto, S. Eligi, Kaznodzieyskim dyskursem wyprobowany. w Krak. w Dr. Mich. Dyaszewskiego 1740. fol. (L. S.)

4986. Franciszek od S. Jozefa Schol. Piar. Propozycye od Naywyższego Krola Ukrzyżowanego do Korony serc ludzkich. R. 1740. 4. *65 str. oprócz dedyk.* (L. S.)

4987. Sylwester Jasieński Franciszkan. Prędkie szczęście choć pod gorę. Kazanie w dzień Nawiedzenia P. Marii. 1741. w Kaliszu w dr. S. J. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4988. Kazanie o niepokalanym Poczęciu Przenayśw. Maryi Panny Matki Boskiey w kościele Tomaszowskim u WW. OO. Trynitarzow na Piasku przez X. Proboszcza tamteyszego Farnego Tomaszowskiego grzesznika przed Bogiem naywiększego miane, — wydrukowane R. P. 1741 dnia 23 Stycznia. we Lwowie w Druk. Pawła Golczewskiego. fol. *5 ark.*

Na odwrocie karty tytułowey obrazek N. Panny, gladkiego sztychu J. Labingera we Lwowie.

4989. Jacek Maiewski Dominikan. Primicye pierwiastkowey szczęścia i błogosławieństwa ofiary Kazaniem promulgowane. 1741. w Sandemierzu w Dr. S. J. fol.

4990. Jędrzey Barszczewski Przeor Lwow. Karmelita. Koncept pod konceptem Niepokalane Poczęcie Matki Boskiey kazaniem pokazane. w Lwowie w Dr. Brackiey S. Troycy. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4991. Głos Fortuny Polskiey i t.d. Kazanie na cześć S. Stanisława Kostki przez X. Marcina Kołowskiego Franciszkaná. w Krakowie w Dr. Jana Domańskiego. fol. *5½ ark.* (Ban, H. Dr. Kr. p. 474).

4992. Wacław Konarski. Żaślubiny Józefa S. z N. M. P. kazaniem ogłoszone. w Pozn. w dr. S. J. 1742. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

4993. Festum Ecce albo fest Benedykta S. Kazanie miane w kościele XX. Benedyktynow Nieswiskich— przez X. Michała Paszkiewicza Bernardyna, S. Theol. Lektora Jubilata, Diffinitora—Prow. Litew. Kustosza— R. P. 1742. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. fol.

4994. Mąż niezrównaney godności — S. Jozef Wyznawca na Krakowskim Seraficzney Teressy Karmelu— gościnnym panegirykiem— wysławiony przez X. Henryka Russyana S. Theol. Prezentata, Zak. Kaznodz. Prow. Ruskiey—Teologa przy boku JW. JP. Hetmana W. Kor. Roku—1742 d. 19 Marca w Krakowie w Druk. M. Dyaszewskiego. fol.

4995. Concio Rever. P. Weber Soc. Jesu Concionatoris Regis Poloniae ex Germanico in Latinum ex Latino Polonicum idioma exposita A. D. 1743 die 23 Januarii. Typis Monast. Basilianorum. fol.

4996. Jan od S. Jozefa Sch. Piar. Zapłata niepoięta S. Małgorzacie oddana kazaniem w Krakow. w Dr. Mich. Dyaszewskiego 1744. fol. (L. S.)

4997. Jan Józef Sarnowski. Korona niepokalanego Poczęcia N. P. M. prezentowana. Kazanie w Pozn. w Dr. Akad. 1744. fol.

4998. Gość domowy S. Stanisław Kostka w progach JW. Jchm. PP. Błażeia y Maryi Graffow Krasińskich Przasnyckich etc. Starostow przywitany przez Kazania przy introdukcji Relikwii Jego do Dziedzicznego Rostkowa miane. R. P. 1744. w Warszawie w Druk. Coll. S. J. 4. *72 str.*

W Dedykacji podpisane Collegium Pułtuskie S. J.

4999. Kapitalista w ekonomii niebieskiey albo gospodarz główny plenną cnot y zasług krescencyą na głowę zbieraiący Jan Kanty błogosławiony przy anniwersalnym tego błogosławionego polskiey korony y W. X. Litew. Patrona, Przesławney Akademii Krakowskiey Doktora niegdyś y Professora Feście, z nayniższą głów chrześciańskich inklinacyą, w katedralnym kosciołów wszystkich Froncie prześwietney Poznańskiey Bazylice udarowany i tamże przy prezentacyi kapitular-

nego pierwszych Kościoła Bożego głów kongressu, akcyą kaznodzieyską pokazany przez Xiędza Piotra Skoczyńskiego zakonu Braci mnieyszych S. O. Franciszka ściśleyszey obserwancyi reformata ordynaryusza (na ten czas) katedralnego Poznańskiego na poważną rekwizycyą za konsensem zwierzchności do druku podany roku którego ubostwioney mądrości głowa Chrystus zbawienną światu obmyślił ekonomią 1745 dnia 24 Października. w Poznaniu w Drukarni akademickiey. fol. *31½ ark. oprócz dedykacji.*

W przypiskach jest wywód historyczny o Akademii Krakowskiej, małej wartości. (B.)

5000 a) Wielki Luminarz Benedykt S. i t. d. Benedyktowi Tyzenhauzowi Sądowemu Wiłkomir. Pieniań. Kupiskiemu etc. Staroście dedykowany od wiecznie obligowanego Pańskiemu Imieniowi Konwentu Wileńskiego Panien Benedyktynek R. MDCCXLV w Wilnie. w Druk. Akad. S. J. 4. *6 ark.*

Kazanie na dzień S. Benedykta. Autor X. Stanisław Kmita S. J. Akad. Wil. Prof.

b) Kazanie na dzień S. Benedykta — do druku podane od autora X. Stanisława Kmity Soc. Jezu. S. Teol. Doktora y aktualnego w Akademii Wileńskiey S. J. teyże Teologii Professora. R. P. 1745. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. 4.

5001. Prezent kaznodzieyski z skarbu ubogiego Franciszka dobyty a przy doroczney festynie S. Cudotworcy Antoniego Nayprzewieleb. JX. Antoniemu Wacławowi Dobrzańskiemu Wikaremu Generalnemu Prowincyi Polsko-Benedyktyńskiey — na wiązanie offiarowany przez X. Antoniego Lipiewicza Zak. S. Franciszka Braci Mnieyszych Obserwantow Prowincyi Mało-Polskiey — R. P. 1745 d. 13 Czerwca w Krakowie w Druk. Michała Dyaszewskiego. fol. *9 ark.*

5002. Klemens Chodykiewicz Zak. Kazn. Monarchini Nieba y Ziemi. Kazanie we Lwowie w Dr. S. J. 1746. fol. (L. S.)

5003. Kostka nayosobliwsza całey Polski Korpus mocny y nieprzełamany — S. Stanisław Kostka kazaniem panegirycznym na fest iego mianym — okazana — przez X. Wenantego Tyszkowskiego Zak. S. F. R. 1746. w Druk. S. J. Coll. Leop. fol.

Przypis. Adam. i Ewie z Puzynow Mrozowickim Stęgwilskim Starostom.

5004. Maryan od S. Stanisława Zak. S. Troy. od Wykup. Niewoln. Rok odkupienia kazaniem uremonstrowany. we Lwowie w Dr. Brackiey S. Troycy. 1747. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

Nazywał się Sikorski, Zob. Anecdota Jabłonoviana str. przedostat.

5005. Godny Polak y Święty Jezuita Pan z Panow Stanisław Kostka — w kazaniu na swoie święto w Kościele WW. XX. Jezuitow Piotrkowskim R. 1747 ogłoszony przez X. J. Reinalda Schol. Piar. Kaznodzieię — w Lublinie w Druk. Coll. S. J. fol.

Przypis. Jan. Cieszkowskiemu Kasztelan. Liwskiemu. i Jan. Nowosielskiemu Staroście Łukowskiemu.

5006. Konst. Awedyk. Nagroda długo umartwionych wiekow. w Kaliszu. w Dr. S. J. 1747. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5007. Godny Patron, Sprawiedliwy Sędzia y przytym dobry sługa boski S. Iwo przez X. Jozefa Reinalda Schol. Piar. w Druk. Jasney Gory Częstochow. r. 1747. fol. *5 ark.* (L. S.)

5008. Antoni Nepomucen Boiarski. Dzień S. Piotra i Pawła Kazanie. w Poznaniu w Dr. Akad. 1747. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5009. Kopia starożytnych oryginałow w S. Antonim Padewskim wyraźna i t. d. przez X. Hieronima Gruszeckiego. w Poznaniu 1747. 4. (Kat. Friedl.)

5010. Konst. Awedyk. Mądrość każdego etc. Kazanie. w Kaliszu w dr. S. J. 1748. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5011. Józef Grochmalicki. Trzy Róże – Kazanie w Krakowie w Dr. Mich. Józ. Ant. Dyaszewskiego. 1748. fol. (Sienk. l. c.)

5012. Powrot tryumfalny rodowitego Polaka S. Stanisława Kostki Wielkiego Patrona Korony Polskiey y W. X. Lit. na korrekturę zepsowanych obyczaiow Polskich z Rzymu do Polski kaznodzieyskim duchem przez W. J. X. Michała Kroguleckiego Kanonika Katedr. Chełmskiego— na doroczną namienionego Swiętego uroczystość w kościele Colleg. Lubelskiego WW. XX. Jezuitow d. 17 Listopada wypróbowany Roku 1748 wydrukowany w Lublinie w Druk. Coll. S. J. fol.

Przypis. Michał. z Grotkowa Łosiowi Kasztelan. Kamienieckiemu i t. d.

5013. Antoni Lipiewicz Bernardyn. Korona z pochwał Swiętych dwóch Cudotworcow uwita. 1748. w Krakowie w Dr. Mich. Dyaszewskiego. fol. (L. S.)

5014. Nowalia świata w nowey prerogatywy autorze Błóg. Jozefie Kalasancyuszu Fundatorze *Sacrat. Religionis Clericorum Regular. Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum* wynaleziona i t. d. przez X. Cyrilla od Poślubienia Nayśw. Maryi Panny Karmelitę Bosego Aktualnego w Collegium Lubelskim S. Theol. Professora na widok podana Roku 1749 die 6 Mai w Lublinie w Druk. Coll. S. J. fol.

Przypis. Jack. Jezierskiemu Cześnikowi Gostyńsk.

5015. Patrycy Głotkoski Dominikan. Góra zbawienncy fortuny kazaniem adumbrowana. w Pozn. w dr. S. J. 1749. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5016. Antonin Jakliński Franciszkan. Godność matki z godności syna, albo Kazanie na uroczystość N. P. M. w Krak. w Dr. Mich. Ant. Dyaszewskiego. 1751. fol. (L.S.)

5017. Antoni Jakliński Franciszkan. Kleynot N. Marya zaślubiona Jozefowi S. Kazanie. w Krakowie w Druk. Mich. Ant. Dyaszewskiego. 1751. fol. (L.S.

5018. Pogończyk na wzór strzały do celu czci Boskiey dążący— Woyciech Swięty Arcy-biskup Gnieźnieński i t. d. przy dorocznym festu rekursie w kościele pod swym tytułem WW. OO. Benedyktynow klasztoru Płockiego pod czas drugich prymicyi J. W. J. X. Walentego Michała na Żołtowie Żołtowskiego Opata Płockiego z Kaznodzieyskiey Ambony — prezentowany— temuż JW. Panu— przez— W. X. Marcina Rucińskiego S. Th. Prezentata, na ten czas Przeora Konwentu Płockiego Zak. Kazn. Ordynaryusza Kat. Płockiey ofiarowany— R. MDCCLI. w Warszawie w Druk. Schol. Piar. fol.

5019. Złota Brama heroicznemi dziełami Jaśnie Oswiecona iasnemi cnotami y świętą gorliwością Jaśnie Wielmożney Familii Oginskich zapalona,— ukoronowaney S. Katarzynie de Ricciis Trzeciego Zakonu S. Patryarchy Dominika— wystawiona — kazaniem y życiem przez X. Klemensa Chodykiewicza Filozofii — Professora Zak. Kazn. Prowincyi Ruskiey otworzona. we Lwowie w Druk. Coll. S. J. R. P. 1752. 4.

Rycina J. Filipowicza we Lwowie.

5020. Passya bez compassyi i t.d. przez X. Antoniego Chryzanta Łapczyńskiego, Kanon. Smoleńskiego Kaznodzieię S. Floriana Proboszcza u S. Stefana w Krakowie, w Kollegium S. Anny remonstrowane. w Krak. w Druk. Jakuba Matyaszkiewicza. 4. (L. S.)

5021. Doskonałość dobroci, to iest Kazanie pod czas Beatyfikacyi B. Joanny Franciszki Fremiot de Chantal miane przez X. Jana Franciszka od S. Jozefa Włockiego Sch. Piar. w Krak. w Druk. Adama Kleina Typografa Krakow. 1752. fol. (Ban. H. D. K. P. I. 311.)

5022. Jan Fran. od S. Józefa Włocki Sch. P. Honor Krzyża Chry-

stusowego Kazaniem ogłoszony. w Krak. w dr. Mich. Józ. Ant. Dyaszewskiego 1752. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5023. Woyciech Aloizy Zabielski S. P. Duch sprawiedliwości, Kazanie w Warszawie w Dr. S. J. 1752. fol. (Sienk. l. c,)

5024. Zasczyt wszystkich wiekow w Narodzoney Marii kazaniem wysławiany. *b. m.* 1753. 8.

5025. Jan Franc. od S. Józefa Włocki S. P. Objawienie tajemnic Boga, czyli Kazanie na uroczystość serca Jezusowego. 1754. w Krak. w Dr. Mich. Ant. Józ. Dyaszewskiego. fol. (Sienk. l. c.)

5026. Wielka bez miary chwała Wielkiego Cudotworcy S. Antoniego z Padwy przez X. Józefa Ignacego z Bibersztеynow Rogalę Kocieńskiego Kanonika Katedr. Przemyskiego w Kazaniu niegdyś mianym w Przeworsku u WW. OO. Bernardynow ogłoszona teraz zaś— do druku podana. R. 1754. w Lwowie w Druk. Coll. S. J. fol.

Przypis. Alexandr Siedliskiemu Stolnik. Inflant.

5027. Jan Franc. od S. Józefa Włocki S. P. Nadzieja pewna dobrego przy narodzeniu Bł. Józefa z Kopertynu z ambony ogłoszona. 1755. w Krakowie w Dr. Mich. Ant. Józ. Dyaszewskiego. fol.
(Zał. Sp. in Syllabo.)

5028. Andrzey Elertowski Przeor Wągrowiecki. Trzy Kazania w Kcyni miane. w Pozn. w Dr. Akad. 1755. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5029. Wzrost y ozdoba Bł. z Kopertynu Wyznawcy Franciszkana przez X. Kassyana Korczyńskiego Franciszkana kaznodzieyską mową ogłoszona. 1755. w Lublinie w Dr. S. J. fol. *6 ark.* (L. S.)

5030. Jakób Marciszowski Kollegiaty Krak. WW. SS. Kantor, poźniey Kan. Kat. Krak. — Kazimierz Sty z ambony ogłoszony. w Pozn. w dr. Akad. 1756. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5031. Mikołay Gromalski. Wielkie dzieło Boga, Magdalena S. kazaniem pokazana. w Pozn. w dr. Akad. 1757. fol. (L. S.)

5032. Mikołay Gromalski. Troiaki puklerz w trzech kazaniach wystawiony. w Poznaniu w Druk. Akad. 1757. fol. (L. S.)

5033. Piotr Krajewski Franciszkan. Chwała nieskończona kazaniem ogłoszona. w Krakowie w Dr. Akad. 1757. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5034. Główny na sławę Patron S. Jan Nepomucen pod obmyślaiącą pomnożenie honoru Jego Wielmożnego Pomianu głową wsławiony przez iednego kapłana S. J. R. 1757. w Kaliszu w Druk. Coll. S. J. 8. *163 str.*

5035. Krzysztof Woyciech Nowiński Kollegiaty B. M. P. Kanonik Poznański. S. Stanisław kazaniem wysławiony. w Krak. w dr. Sebastyana Hebanowskiego. 1758. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5036. Tomasz Augustyn Świątkowski. Dowod doskonałey taxy skarbu niebieskiego w S. Dorocie pokazany, Kazanie. w Poznaniu w Dr. Akad. 1758. fol.
(Sienk. l. c.)

5037. Kazanie na uroczystość S. Barbary w kościele Zasławskim XX. Missyonarzów miane a J. O. Xiężnie Jeymci Barbarze z Dunninów Sanguszkowey Marszałkowey W. Litewskiey w dzień Imienin Jey na wiązanie przez X. Jana Kantego Bożydar Podhorodeńskiego w Akademii Zamoyskiey Professora oddane. R. P. 1758 dnia 4 Grudnia w Druk. Akademii Zamoyskiey. fol. *10 kart nieliczb.*
(A. Słowik. Noty)

5038. Patron Stołecznego miasta Rusi Lwowa — S. Serwacy, Biskup Tungrow i Traiektu etc. z ambony ogłoszony przez X. Jana Gaibwskiego S. J. Kaznodzieię Archi-Katedry Lwow. Roku 1759 d. 13 Maja. we Lwowie w Druk. S. J. 4. *4½ ark. oprócz dedyk.*

Dedyk. do Ewarysta Kuropatnickiego Kasztelana Bieckiego. (L.S.)

5039. Kazanie wysławiaiące osobliwszą grzesznikow obronę i t. d. pierwszey z Męczęnniczek Męczenniczki S. Tekli. Przez X. Kassyana Korczyńskiego Franciszkana R. 1759 w Krakowie w Druk. Akad. 4. $3\frac{1}{2}$ *ark.*

Dedyk. Józefowi z Kosarzewa Borzęckiemu Cześnikowi Ziemi Dobrzyńskiey. Z Dedykacji tej, artykuł w Niesieckim o Borzęckich Pułkozicach może być dopełniony. (L. S.)

5040. Ofiara życia i śmierci i t. d. B. Salomei, rodem y nazwiskiem corki Leszka V. Polskiego Xiążęcia, godnością, Krolowey Halickiey, powołaniem Corki Oyca S. Franciszka y S. Matki Klary łaskami y dobrodzieystwy całey Polski opiekunki. Przez X. Kassyana Korczyńskiego Franciszkana. w Krakowie w Druk. Mich. Joz. Ant. Dyaszewskiego. 1759. 4. $3\frac{1}{2}$ *ark.*

Dedyk. Jan. Gawrońskiemu, Stolnik. Bracławskiemu. W niej wywodzi autor Genealogią Gawrońskich herbu Rawicz. (L. S.)

5041. Kazania na uroczystość S. Macieia Apostoła miane przez X. Jędrzeia Rudzkiego Teologa Soc. Jesu. w Krakowie w Druk. Stanisława Stachowicza J. K. Mci Uprzywil. Typografa y Bibliopoli Krakow. 1760. *62 str.* (L. S.)

5042. Rafał Jakowski Bernardyn. Koronatorka przecudowna miłość Boga, Kazanie w Kaliszu. w Dr. S. J. 1761. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5043. Kassyan Korczyński Franciszkan. Dobroć pasterska S. Stanisława Bisk. Krak. Kaz. w Krakowie w Druk. Akad. 1761. 4.(L.S.)

5044. Kassyan Korczyński Franciszkan. Ofiara Całopalenia goreiąca w sercu B. Kunegundy. Kaz. w Krakowie w Druk. Akad. 1761. fol. (L.S.)

5045. Kazanie Wielkiego Wyznawcy S. Franciszka Serafickiego Zakonu Fundatora wysławiaiące przez X. Michała Kosmowskiego Opata Trzemeszyńskiego, Zak. Kan. Regul. S. Aug. Lateraneńskich, w Kościele Gnieźnień. WW. OO. Franciszkanow miane. Odnowione drukiem 1782. 4. $\frac{1}{2}$ *ark.*

Pierwszy raz drukowane r. 1762. (LS.)

5046. Doskonałość troiaka i t. d. w Wielkim Fundatorze, Pomnożycielu y Ozdobie Prześw. Zakonu Cystercyeńskiego Bernardzie S. znayduiąca się. Przez M. Andrzeia Dominika Lipiewicza w Akad. Krak. Prawa Ob. Licencyata, Kollegiaty S. Michała w Krakowie na Zamku Dziekana Plebana Igołomskiego kazaniem w kościele klasztoru Andrzeiowskiego pokazana R. P. MDCCLXII. d. 20 Sierpnia. w Krakowie w Druk. Akad. 4. *8 ark.*

Dedyk. do Jana Alber. Ziemnickiego, Opata Jędrzeiowskiago. Ostatnie dwa arkusze zawieraią pochwały S. Bernarda wierszem łacińskim. (L. S.)

5047. Kazanie na uroczystość Grobu P. Naszego Jezusa Chrystusa dnia XV Kwietnia R. MDCCLXII. przez X. Wacława Mirkiewicza, także Grobu Panskiego Kanonika, w konwencie Generalnym Miechowskim Konsyliarza, Plebana Chodowskiego w Krakowie 1762. w Dr. Semin. Bisk. Akad. (L. S.)

5048. Jan Kanty Toriani. Wydatność Tróycy S. w Maryi, kazaniem pokazana. w Pozn. typ. Acad. 1762. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5049. Kazanie na uroczystość B. Jozafata Kuncewicza Arcybisk. Połockiego Biskupa Witebskiego za . . . . miane w Katedrze Połockiey R. MDCCLXII. przez X. Porfirego Ważyńskiego Z. S. Bazylego W. Filozofii na tenczas Professora — w Wilnie w Druk. XX. Bazylianow. fol.

Przypis. Antoniemu i Eleonorze Zenowiczóm Woyskim Wojewodztwa Połockiego.

5050. Towarzystwo Boskie z ludźmi i t. d. w dzien S. Ignacego Wyznawcy Soc. Jesu Fundatora w Kościele Lubelskim XX. Jezuitow ogłoszone R. P. 1762 przez X. Remigiego Kukulskiego Bernardyna. w Lwowie w Druk. J. K. Mci 1763. 4. *32 str.*

5051. Trzy własności duchowne S. Józefa do Chrystusa iako do Syna miłość, władza, y opieka czyli Kazanie o tymże Świętym Oblubieńcu P. Maryi przez X. Klemensa Chodykiewicza. w Warszawie 1763. 4. (L. S.— Kat. Gr.)

5052. Jakób Gaiewski w Kościele Katedr. Krak. Prebendarz. W trzech stanach życia swego podobaiący się Bogu B. Wincenty Kadłubek kazaniem ogłoszony. Cracoviae typ. Semin. Episc. Acad. Dioec. 1763. 4. (L. S.)

5053. Jan Nepom. Rymiński Kaznodzieia Ruski. Poseł Wielki Boga, S. Wincenty Farreryusz kazaniem obwolany. w Krak. w Dr. Sem. Bisk. Akad. 1764. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5054. Prawa ręka na wykupienie niewolnikow dana. S. Jan de Matta dwiema kazaniami pokazany przez X. M. Franciszka Cwierzowicza w Akad. Krakow. NN. WW. y Fil. Dok. teyże Professora Koll. Mnieyszego Alumn. Semin. Bisk. Akad. Dyrektora, Pisarza Apostol. w Krakowie w Druk. Semin. Bisk. Akad. 1763. 4. *7 ark. i 10 kart.*

Dedyk. do Andrzeja z Poslawic Ankwicza O. P. D. Kan. Katedr. Krak. (L. S.)

5055. Franciszek Xawery Rychłowski Dominikan. Równość bez pary. Kazanie. w Dr. Akad. Zamoyskiey. 1764. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5056. a) O Zasługach S. Ignacego Fundatora *Societatis Jesu* ku Kościołowi Bożemu osobliwie w Polszcze Kazanie X. Kaietana Tągoborskiego Scholastika Katedr. Przemyskiego na Uroczystość Jego Roku 1763. w Kościele Przemyskim S. J. miane. *b. m. i r.* 4. *3½ ark.* (L. S.)

b) — — *b. m. i r.* 4. *4 ark.*

Drukowano we Lwowie lub Przemyślu, jak wnosić można z aprobacji do druku Sierakowskiego Arcybiskupa Lwowskiego, danej w Obroszynie 18 Maja r. 1764. *Zob. Noty.*

c) — w Przemyślu w Druk. Coll. S. J. *b. m. i r.* 8.

5057. Rad dobrych powinność w Kazaniu na Niedzielę drugą po trzech Krolach, przy uroczystości Imienia Jezus, podczas zgromadzenia na rady Zakonne Prowincyalnego, w Kościele Farnym Krzemienieckim WW. OO. Franciszkanow, mianym, przez X. Augustyna Chytłowicza S. Th. D. i teyże w Konw. Lwow. Franciszkańskim Professora pokazana Roku 1765. we Lwowie w Druk. S. Tróycy. 4.

Dedyk. Franciszce z Swiętochowskich Zbrożkowcy, Chorążynie Winnickiey, Dobrodzieyce Konwentu Krzemienieckiego. (L. S.)

5058. Ogłoszenie czci i chwały wiekopomney i t. d. B. Wincentego Kadłubka. troistym Kazaniem w Kościele Katedr. Krak. R. P. 1765. uczynione. w Krak. w Druk. Seminar. Bisk. Akad. 4. *44 str.*

Dedyk. Kajetanowi Sołtykowi Bisk. Krak. Kazanie I. miał X. Jakób Marciszowski Kan. Krak. II. X. M. Andrzey Lipiewicz, P. O. D. i Prof. Koll. WW. SS. w Krak. Kustosz, świętalny na Swięta Salvatora y Nayśw, Maryi P. w Katedrze Krakow. Kaznodzieia. III. X. Erazm Jasniewicz. w Konwencie Mogilskim Cystersow Teologii Professor. (umarł w r. 1771. był Rektorem Akad. Krak.) (L. S.)

5059. Woyciech Domański Kollegiaty Kurzelowskiey Kanonik, Proboszcz Robczycki. Prawo Koronne Maryi. Kazanie w Krakowie. w Druk. Semin. Biskup. Akad. 1766. 4. (L. S.)

5060. O Podwyższeniu Krzyża S. przez Polskę y Podwyższeniu Polski przez Krzyż Swięty Kazanie przez X. Andrzeja Filipeckiego S. J. Kated. Lwow. Kaznodz. we Lwowie w Druk. Akademickiey J. K. M. Coll. S. J. 1766. 8. *2½ ark.*

5061. J. E. Minasowicz. Próba pióra Kaznodzieyskiego we dwóch kazaniach w Seminarium Warsz. S.

Krzyża mianych. w Warszawie w Drukar. Mitzler. 1765. *33 str*.

Dedyk. Ignacemu Piotrowi Minasowiczowi O. P. Doktorowi Kan. Gremial. Warszawskiemu bratu autora. (L. S.)

5062. Michał Pisarski S. J. Kazanie na S. Stanisława Kostkę. w Lublinie w Dr. S. J. 1768.

Sienk. Dod. do Bent.)

5063. Kapłan Swięty Nauczyciel mądry Błogosł. Jan Kanty, przez X. Jana Morawskiego R. 1768. w Poznaniu w Dr. Akad. fol. *4½ ark*.

5064. Klemens Chodykiewicz Zak. Kazn. Troista chwała osob boskich, kazaniem ogłoszona. we Lwowie w Druk. Akad. S. J. 1767. fol. (L. S.)

5065. Chwała Maryi Panny łaskawego pocieszenia Przedziwney Matki Boskiey w Obrazie Kościoła Farnego Gorki Lubińskiey Wieleb. XX. Benedyktynow w Woiew. Poznań. licznemi cudami słynącym kazaniem dwoistym ogłoszona. w Poznaniu w Dr. Akad. 1767. 4. *44 str. i 2 ark*.

Jest tu jedno kazanie X. Andrzeia Lipiewicza. O. P. D. y P. Kollegiaty Krak. WW. SS. Kustosza, Luboszyńskiego i Igołomskiego Proboszcza. Akad. Poznań. Rektora miane r. 1764, drugie X. Stanisława Michała Ficzkiewicza O. P. P. Kollegiat Krakowskich S. Anny Proboszcza WW. SS. Kustosza Akad, Poznań. Rektora r. 1766 miane. (L. S.)

5066. Zygmunt Linowski S. P. Kazanie w dzień S. Iwona miane. w Łowiczu w Dr. Xięcia Prymasa 1767. 8. (L. S.)

5067. Jana Rakowskiego Kazanie na dzień S. Jozefa Kalasantego 1768. 8,

(Kat. Piar. War. 1822. p. 69).

5068. Pierwiastki Prac Kaznodzieyskich na uroczystosć S. Bazylego W. i S. Makryny Panny, Siostry tegoż Swiętego, w Kościele Troycy S. WW. XX. Bazylianow Wileńskich z Ambony ogłoszone. Przez X. Gerarda Rużyckiego, Zakonu S. O. Benedykta, Professa Lubińskiego, w Opactwie Trockim Kaznodz. Ordynar. w Wilnie w Druk. XX Bazylianow R. 1768. 4.

Dwa kazania przypisane X. Michałowi Franciszkowi Starzeńskiemu, Opatowi Lubińskiemu i t. d. (L. S.)

5069. Kazanie w święto Niepokalanego Poczęcia w kościele WW. PP. Zakonu S. Franciszka, Trzeciey Reguły Klasztoru Lwowskiego i t. d. miane przez X. Sebastyana Rydalskiego. w Lwowie w Dr. Bractwa S. Troycy 1768. 8. *2½ ark*.

Dedyk. do Szczepana Milewskiego O. P. D. Archidyacona i Officyała Lwowskiego, Koll. Stanisławowskiej Kustosza. (L. S.)

5070. Kazanie pod czas uroczystey Kanonizacyi Swiętego Józefa od Matki Boskiey Kalansankciusza, szkół pobożnych Fundatorą przez X. Aurelego Augustyna od S. Kazimierza Karmelitę Bosego miane Roku 1769 d. 4 Lipca w Wilnie w Drukarni Piarów. 4. *24 str*.

5071. Grzegorz Ostrowski Gwardyan Konwentu Przemyskiego Zakonu S. Franciszka. Chwała Benedykta Sgo, albo Kazanie na uroczystość jego. 1769. *b. m.* fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

5072. Kazanie na dzień uroczysty S. Benedykta, Patryarchy Zachodu, w Kościele Tynieckim XX. Benedyktynow przez X. M. Jozefa Aloyzego Putanowicza Pisma S. Doktora, Kollegę Większego w Akad. Krak. Kościołow Kollegiaty WW. SS. Proboszcza, S. Anny Kanonika, na Lanckronie Plebana, Xiąg w Dyecezyi Krakow. Cenzora, miane R. P. 1769. 4. *4 ark. oprócz dedykacji*.

Dedyk. do X. Armanda Floryana z Janowka Janowskiego, Pisma S. Dok. Katedr. Krak. Kenonika, Tynieckiego Opata i t. d. (Pozwolenie na druk podpisał: M. Casimirus Stęplowski, S. T. D. et Prof. Collegii Majoris *Senior Pater*, Ecclesiarum S. Floriani Clepardiae ad Crac. Decanus, Posnaniensis in Summo Cancellarius, Parochialis S. Jacobi Casimiriae Praepositus Librorum in Diaecesi Crac. Censor, Studii Generalis Universit. Cracov. Rector.) Putanowicz w jednym podpisie jako Cenzor r. 1773, pisze się Plebanem na Opatowcu nie na Lackronie. (L. S.)

5073. Kazanie na uroczystość S. Maryi Magdaleny w kościele Lwowskim pod Imieniem Jey. R. P.

1770 miane — przez X. Klemensa Chodykiewicza S. J. Prezentata tegoż Zak. R. P. 1771. w Lwowie w Druk. S. J.

Przypis. Alexandr. Francisz. i Eleonorze z Bielskich Skarbkóm Stolnik. Ziemi Ciechanow.

5074. Wysoka doskonałość życia w szczupłych leciech Wielkiego Świętego Patrona Korony Polskiey S. Stanisława Kostki ogłoszona przez X. Maxymiliana Grabkoskiego Kanonika Sandomirskiego. w Sandomierzu w Druk. Coll. S. J. 1770. 4.

(Ban. H. D. K. P. II. 131).

5075. Kazanie na dzień y święto S. Benedykta w kościele klasztoru Tynieckiego przez X. M. Andrzeia Lipiewicza i t. d. R. 1770 d. 21 Marca miane. w Krakowie w Dr. Seminar. Biskup. 4. *4 ark.* (L. S.)

5076. Kazanie przy konkluzyi czterdziesto-godzinnego nabożeństwa, w czasie uroczystości Opieki Józefa S. — w kościele Wileń. OO. Karmelitow Bosych — przez X. Roberta od S. Ducha S. Teol, Lectora — Karmelity Bosego. R. 1770. d. 8 Maia w Wilnie w Druk. XX. Schol. Piar. fol.

5077. Teofil Sokołowski Dominikan. Kazanie wielkopostne. w Krak. w Dr. Sem. Akad. 1770. 8.

(Sienk. Dod. do Bent.)

5078. Kazanie na uroczystość Przemienienia Jezusa Zbawiciela w Turyniecki Cerkwi przez X. Klemensa Chodykiewicza S. T. Doktora, Chronologa Prowinyic (sic) Ruskiey, Zak. Kaznodz. miane y wydane. w Lwowie w Druk. J. K. M. WW. OO. Franciszkanow Roku 1771. 4. *4 ark.*

Z wizerunkiem Obrazu Turynięckiego, pod którym podpisany sztycharz: *T. Kornacholski Sc. Leopo.* (L. S.)

5079. Kazanie w dzień uroczystey opieki Jozefa S. w Kościele Warszawskim WW. XX. Karmelitow Bosych przez X. Edmunda Spirydiona od Opieki Nayświętszey Panny Maryi, Zakonu tegoż Kaznodzieję Ordynaryinego miane Roku 1771 dnia 21 Kwietnia. 4. *VIII. 31 str.*

5080. Kazanie na uroczystość Anny S. przez Konrada Wleklińskiego, Professa Lędzkiego S. Zakonu Cystercyeńskiego w Kościele Paraf. Nawarzyckim miane. w Krak. w Druk. Seminar. Akad. Dyecezal. 1771. 4. *4½ ark.*

Dedykacja obszerna do X. Adama Hrabi na Przerębie Przerębskiego, Kustosza Koronnego, Kan. Katedr. Krak. Scholastyka Sandomir. i t. d. który kościoł Nawarzycki wystawił. (L. S.)

5081. Przyiaciel w życiu ludzkim nayprawdziwszy to iest Kazanie o S. Aniele Stróżu R. 1663 — miane od Wiel. Xiędza Pawła Segnery Zak. S. J. teraz z włoskiego na język polski przetłumaczone. 8.

Aprobacja druku w Wilnie. r. 1772.

5082. Kazanie na uroczystość S. Stanisława Biskupa i Męczennika Patrona tak Korony Polskiey i W. X. L. i Nayiaśnieyszego Stanisława Augusta Krola i Pana N. M. jako Katedry Wileńskiey miane przez X. Kniażewicza na żądanie JX. Stanisława Bohusza Siestrzeńcewicza Kanonika i Generalnego Administratora Biskupstwa Wileńskiego do druku podane R. 1772 dnia 9 Maia 4. *1½ ark.*

5083. Predigt des Herrn Stanislaus v. Bohusz Siestrzencewicz Canonic. der Kathedr. Kirche zu Wilna etc. welche er am Tage des H. Stanislaus Kostka Anno 1771 in der Kathedral-Kirche zu Wilna gehalten. Aus dem Polnischen ins deutsche übersetzt von T. J. fol. *1 ark.* (L. S.)

5084. Michał Karpowicz. Archidiakon Smoleński. Kazanie w niedzielę pierwszą po trzech Królach miane. w Warsz. w dr. Sch. P.

(Sienk. Dod. do Bent.)

5085. Sława Wielkiego Cudotworcy — Antoniego Świętego głoszoná w Kościele WW. XX. Franciszkanow Norwiliskich w Powiecie Oszmiańskim przez X. Ludw. Misiewicza Plebana Dziewiniskie-

go R. 1775. w Wilnie w Druk. XX. Bazylianów. fol.

Przypis. Felix. Jodko Marszałkowicz. Lidzkiemu.

5086. Kazanie w dzień S. Stanisława Biskupa i Męczennika — miane przez JX. Woyciecha Skarszewskiego Kan. Katedr. Kamienieckiego, w Warszawie, w Druk. Nadworney, 1775. 8. *2 ark.* (L.S.)

5087. Jan Konty Toriani. Kazanie o SS. Piotrze i Pawle. w Krakowie w Dr. Akad. 1775. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

5088. Sebast. Lachowski S. J. Kazanie na dzień Zielonych świątek w Płocku miane. w Warsz. w Dr. S. P. 1776. 8. (L.S.)

5089. Barnaba Kędzierski Franciszkan. O koronacyi Obrazow Kazanie. we Lwowie w Druk. Kaz. Szlichtyna 1777. 4. (L. S.)

5090. Uwagi kaznodzieyskie o Sercu Jezusowym w Warszawie. 1778. 4. (Kat. Piar. War. 1822. p. 68).

5091. Ludwik Brzyski. Na uroczystość WW. SS. Zakonu Kaznodz. we Lwowie 1779. 8. (L.S.)

5092. Kazanie w dzień S. Franciszka w Leżaysku u XX. Bernardyna R. 1765 d. 4. Parzdzier. miane i znowu u XX. Reformatow w Warszawie R. 1778. w dzień teyże Uroczystości powtórzone, przez X. Macieja Maleczeńskiego, przedtym Przeora Sieniawskiego, a teraz Kaznodz. Warszaw. Zakonu Kaznodzieyskiego *de Observantia.* w Warszawie 1779. w Druk. Schol. Piar. 4. *3½ ark.*

5093. Kazanie na Swięto Niepokalanego Poczęcia N. Maryi Panny przez X. *Flor. Felic. od S. Macieia* K. B. wybrane z autora JX. Regner. w Wilnie 1780. 8. (Kat. Pilch.)

5094. Kazanie na dzień S. Kleta Papieża y Męczennika. przez X. Jacka Miniszewskiego, Kaznodz. Krak. Franciszkana R. 1780 d. 26 Kwietnia miane. w Krak. w Druk. Seminar. Bisk. Akad. 8. *1½ ark.* (L.S.)

5095. Kazanie na Uroczystość Wniebowzięcia Nayśw. Maryi Panny miane w Cerkwi Stauropigialney Lwowskiey R. P. 1781. d. 15 Sierp. przez X. Ignacego Filipowicza Bazyliana S. T. D. y Professora w Klasztorze Lwowskim S. Jerzego M. w Lwowie w Druk. Kazimierza Szlichtyna. 4. *4 ark.* (L.S.)

5096. Kazanie na uroczystość S. Franciszka Salezego Bisk. Geneweńskiego, Fund. Zakonu Nawiedzenia N. M. P. w kościele WW. PP. Wizytek miane przez X. Augustyna Lipińskiego Kan. Katedr. Płockiego. w Warszawie 1782. 8. *2 ark.* (L. S.)

5097. Kazanie w dzień Katarzyny Swiętey na uroczystości Akademii i pamiątkę Koronacyi Nayiaśn. P. Stanisława Augusta Króla w kościele Akademickim miane przez JX. Michała Karpowicza S. T. D. y Teologii Dogmat. w Szkole Głów. W. X. Lit. Publicz. Professora 21 Novembra 1784. w Wilnie w Druk. przy Akademii. 8.

5098. Kazania na uroczystość S. Joanny Franciszki Fremiot de Chantal. Matki y Fundatorki WW. PP. od Nawiedzenia Nayś. Panny y na Professyą JP. Franciszki Połubińskiey w dzień Poświęcenia Kościoła miane w Kościele WW. PP. Wizytek przez X. Atanazego Maleczeńskiego S. T. Lektora Kaznodzieię Ordynaryusza XX. Dominikanow Obserwantow. w Warszawie w Druk. Nadwor. J. K. Mci R. 1783. 8.

Dedyk. do Nayprzewieleb. Matki Ludowiki Heleny Zborowskiey i Zgromadzenia PP. Wizytek Konwen. Warszaw. 2 karty.

5099. Kazanie na uroczystość S. Stanisława B i M. i Orderu Jego, dnia 8 Maia r. 1783 w Kościele JJXX. Missyonarzow Warszawskich miane, przez JX. Tadeusza Paszkowskiego Kanon. Katedr. Płockiego i t. d. w Warszawie, w Druk. Nadwor. J. K. Mci. 1783. (Gat. Warsz.)

5100. Kazanie na dzień S. Jana

Chrzciciela przez X. M. Woyciecha Sokołowskiego, w Akad. Krak. Filoz. Doktora, Dziekana Kolleg. Olkuskiey, Bursy Jeruzalem Seniora, miane w Kościelcu d. 24 Czerwca. w Druk. Szk. Gl. Kor. 1783. 8. *1 ark.* (L.S.)

5101. Kazanie X. Massillona Biskupa Klermon. O Poście z francuzkiego na polski ięzyk przetłumaczone przez J. W. J. P. K. z X. L. S C. S. W. K. R. 1783. w Poczajowie w Druk. WW. OO: Bazylianow. 8.

Przypis. z Sanguszków Czackiej Strażnikowej W. Kor.

5102. Kazanie z wyznaczoney materyi o ufności w Opatrzności Boskiey przez Jana Bogurskiego. w Warsz. w Druk. Missyon. 1784. 8.

5103. Kazanie X. Kalińskiego miane w dzień uroczystości S. Stanisława Biskupa i Męcz. w Wilnie 1784. 8.

5104. Szylcher Trzebiński. Kazanie na uroczystość S. Stanisława. w Warsz. w Dr. Nadw. 1784. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

5105. O Niepokalanym Nayświętszey Maryi Poczęciu Kazanie X. Ignacego Jarockiego Retoryki Professora w Przemyślu. Drukiem Antoniego Matyaszowskiego. 1784. 8. *2 ark.* (L.S.)

5106. Florian Buyno Kan. Kat. Kijows. Kazanie na S. Stanisława. w Warsz. w dr. Missionarzów. 1785. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5107. Kazania na S. Stanisław miane w Tulczynie. w Warszawie, w Druk. P. Dufour. 4. *9 ark.*

W Dedyk. do Stanisława Szczęsnego Potockiego Wojew. Generała Ziem Ruskich podpisał się Autor *Edmund Truskolaski.* Są tu trzy kazania miane w r. 1784, 85, 86. oraz mowa na poświęcenie Chorągwi Regimentu Potockich miana w Tulczynie 1786 r. (L.S.)

5108. Kazanie w dzień S. Stanisława Biskupa i Męczennika w Kościele Kollegiackim Pułtuskim podczas uroczystego nabożeństwa za szczęśliwe Panowanie N. Pana przez JX. Felixa Synakiewicza Reformata J. K. Mci Teologa, Konwentu Pułtuskiego Prezydenta miane. w Warszawie 1786. (Gaz. War. 1786.)

5109. Kazanie na Swięto S. Antoniego miane przez X. Grübera Zakonu S. Pawła pierwszego Pustelnika 1787. 8. (L.S.)

5110. O Nabożeństwie do Nayświętszego Serca Jezusowego Kazania X. Jozefa Płochockiego. w Warsz 1787. 8. (Kat. Pilch.)

5111. Kazanie na uroczystość SS. Apostołow Piotra i Pawła o władzy i mocy jaką ma w Kościele Piotr i następcy Jego, przez X. Michała Karpowicza Archid. Smoleń. w Wilnie 1788 w Drukarni Akademickiey 8. *XII i 32 str.* 8.

Dedyk. do Józefa Hrabi Paca Starosty Wilejskiego Generała Majora Woysk W. X. L.

5112. Kazanie na uroczystość S. Wincentego a Paulo Kapłanow Zgromadzenia Missyi i Siostr Miłosierdzia Fundatora miane w kościele Seminarium Stradomskiego przez J. X. Augustyna Lipinskiego Kanonika Katedr. Krakow. i Słuck. w Krakowie 1789. w Druk. Szkoły Glów. Kor. 8.

5113. Ignacy Witoszynski, Kan. Kated. Kamien. Kazanie na uroczystość S. Stanisława. w Warszawie w Dr. XX. Missionarzow. 1790. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5114. Kazanie na uroczystość S. Stanisława Biskupa Krakow. i Męczennika w czasie ciągu Obrad Seymowych pod związkiem konfederacyi rozpoczętych i iuż Rok drugi agituiących się — przez Ignacego Witoszynskiego Kaznodzieię J. K. Mci Kanonika Katedr. Kamienieckiego i Koadiutora Warszaw. w Kościele Parafial. Warszaw. S. Krzyża d. 8. Maia R. P. 1790. w Druk. Nadwor. J. K. Mci i P. Kom. Eduk. Narod. 4. *40 str.*

5115. Kazanie w dzień S. Kazimierza przez X. Filipa Ner. Golanskiego S. P. w Wilnie 1790. 8. (Kat. Pilch.)

Przypis. Senatowi Korony Pol. i W. X. Lit. gdzie i lista Senatorów.

5116. Kazanie w dzień uroczystości S. Floryana. w kościele Kollegiaty tegoż S. Patrona, na Kleparzu przy Krakowie miane przez X. Jana Kantego Ziębinskiego, Kanonika Kollegiaty WW. SS. w Krakowie, 1790, 4. *3 ark.* (L.S.)

5117. Agnell od Ofiarowania Maryi Karmelita Bosy. Kazanie w dzień 28 Kwietnia 1791 miane. w Krak, w Dr. Szkoły Gł. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5118. Kazanie o Świętym Jozefie ile świętym iest i cudownym w Obrazie w Kaliskiey Kollegiacie miane przez X. Gabryela Cedrowicza Kanonika Łęczyckiego, Plebana Opatowskiego i Słupskiego Kommissarza Biskupiego Dyecezyi Wrocławskiey w Polszcze, Szkół Kaliskich Kaznodzieię. w Kaliszu 1791. w Druk. JO. X. JMci Prymasa. 8. *79 str. oprócz 11 kart dedykacji do S. Józefa z podpisem: X. G. Cędrowicz.*

5119. Kazanie na pierwsze roraty r. 1791 w Łucku, przez X. Pawła Jastrzębskiego S. Th. Lektora Predykat. General. Zak. S. Dominika w kościele XX. Dominikanow. 8.

5120. Kazanie na Niedzielę Wielkonocną w Kościele Kollegiaty Janowskiey w przytomności JO. Xcia Jmci Felixa Pawła Turskiegó Biskupa Krakowskiego i t. d. miane przez X. Augustyna Lipińskiego Kanonika Katedralnego i Audytora Krakowskiego z teyżę Kapituły na Trybunał Kor. Deputata R. 1791. w Krakowie w Druk. Szkoły Gł. Kor. 8. *6 kart nieliczb.*

5121. Pasterz dobry wedle ducha boskiego S. Stanisław i t. d. w dzień 3 Maia R. 1791. na wzor duchowieństwu wystawiony przez Andrzeia Trzcińskiego Kanonika Koadj. w Katedrze Krak. w Krakowie u Ant. Gröbla 1792. 8. *78 str. Zob. Noty.*

5122. Kazanie w dzień S. Jozefa O. N. M. P. w Kościele XX. Karmelitow Bosych miane przez X. Kajetana od P. Jezusa Kaznodzieię Trynitarza podane do druku. w Warszawie w Druk. J. Zawadzkiego (1792). 4.

Przypis. Wojciech. Skarszewskiemu Biskup. Chełmskiemu i t. d.

5123. Kazanie o S. Józefie w Kościele XX. Karmelitow Bosych przez X. Jana od S. Adryana Przełożon. Klasztoru Warszaw. XX. Trynitarzow powiedziane i do druku podane. w Warszawie w Druk. P. Zawadzkiego (1792). 4.

5124. Kazanie w dzień S. Jozefa w kościele XX. Karmelitow Bosych miane przez X. Kajetana od P. Jezusa Kaznodzieię Trynitarza. w Warszawie r. 1793. w Druk. P. Zawadzkiego. 8.

Przypis. Józefowi Nałęcz Małachowskiemu Wojewodzicowi Mazowieckiemu.

5125. Kazanie na doroczną uroczystość S. Jana Bożego fundatora Zakonu Brąci Miłosierdzia. przez X. Piotra Maszkiewicza miane. w Kaliszu 1793. (Kat. Gr.)

5126. Augustyn Lipiński Kanonik Katedr. Płocki. Kazanie w dzień Trzech Krolow miane 1794. w Krakowie w Druk. Szkoły Główney Kor. 8. (L.S.)

5127. Kazanie w dzień S. Kazimierza Krolewica Polskiego miane w kościele pod tytułem tegoż Swiętego w Wilnie r. 1795. przez X. August. Tomaszęwskiego. Bazyl. i t. d. w Wilnie w Druk. XX. Bazylianow. 8. *46 str.*

5128. Kazanie na uroczystość Przenayśw. Troycy miane w Wilnie r. 1795. w kościele S. Tróycy przez Xiędza Augustyna Tomaszewskiego Bazyliana i t. d. w Wilnie w Druk. XX. Bazylianow. 8.

5129. Kazanie o Odpustach miane na uroczystość zwaną Porciunkuła czyli Panny Maryi Anielskiey w kościele XX. Bernardynów w Wilnie. R. 1795 przez X. August. Tomaszewskiego Bazyliana.

w Wilnie w Druk. XX. Bazyl. 8. *50 str.*

5130. Kazanie o Modlitwie na Niedzielę X. po Świątkach w Kościele Parafialnym Wiszenieckim miane przez JX. Alexandra Lisowskiego Proboszcza Wiszenieckiego. d. 5 Sierpnia 1800 roku. Staraniem i kosztem iednego z Parafian do druku podane. w Druk. Łuckiey XX. Dominikanów. 8. *1 ark.*

5131. Kazanie na uroczystość B. Michała de Sanctis Zakonu SSS. Troycy przed J. W. Kasprem Kazimierzem Columna Cieciszowskim Biskupem Łuckim i t. d. do ludu w kościele XX. Trynitarzow Łuckich zgromadzonego miane przez W. J. X. Michała Piwnickiego Kanonika Żytomier. d. 5 Lipca r. 1801. 8.

5132. Kazanie o potrzebie Boskiey Religii w Uroczystość Niepokalanego poczęcia N. M. P. przez JX. Józefa Legowicza S. T. D. Plebana Kościoła Korkożyskiego miane w Kościele JXX. Bernardynów Wileń. 8 Decembra 1802 roku w Wilnie w Drukarni Dyecezalney. 1803. 8. *38 str. oprócz karty tytułowey.*

5133. Kazanie miane na uroczystość S. Jana Kantego w czasie otwarcia Głownego Seminarium przy Imperat. Wileń. Uniwersytecie obranego za Patrona Klerykow maiących się uczyć w témże Seminarium przez X. Augustyna Tomaszewskiego Z. S. B. W. i t. d. w Wilnie 1808. w Druk. XX. Bazylianow. 4.

5134. Kazania na nowy rok i na post wielki X. Andrzeja Pohla S. T. D. Jen. Wiz. Zgr. Missyon. w Wilnie w Druk. Dyec. 1818. 8. *123 str.*

5135. Kazanie o maley liczbie wybranych napisane oryginalnie po francuzku przez X. Massyllona Biskupa Klermon. tłum. przez X. Mich. *Olszewskiego.* w Wilnie. w Druk. XX. Piiarów nakł. Alex. Żołkowskiego 1818. 8. *47 str.*

5136. Kazanie w dzień pierwszy uroczystości Zmartwychwstania Pańskiego, miane na nabożeństwie akademickiem przez X. Felixa Ustrzyckiego Professora Teologii Dogmatyczney i Moralney w Królewskim Uniwersytecie Warszawskim. Warszawa w Dr. N. Glücksberga 1822. 8. *18 str.*

(Dzien. Wil. 1823.)

5137. Kazanie na popielcową środę o pobudkach nawrócenia napisane po francuzku przez X. Massyllona Bisk. Klerm., na ięzyk polski przełożone przez X. Michała *Olszewskiego* Filoz. Mag. Kapel. Gimn. Wil. w Wilnie w Druk. XX. Piiarow, nakładem Alex. Żołkowskiego. 8. *40 str.*

5138. Kazanie na Boże Narodzenie miane przez X. M. Gierdwiłłę w Krasławiu 1824 roku, ukazuiąc krótki rys obyczajów dawnych pogan, i cudowną onych zmianę za wpływem Ewangelii. w Wilnie, w Drukarni dyecezalney XX. Missyonarzów. roku 1825. 8. *40 str.*

5139. Predica XX. del Guaresimale di Paolo. Segneri — In Vilna presso Gius. Zawadzki. 8.

---

3) *Przygodne.*

5140. a) Kazania Przygodne z inemi drobnieyszemi pracami, o rożnych rzeczach wszelakim stanom należących X. Piotra Skargi S. J. Teraz znowu przeyrzane y w iedne Księgi dla snadnieyszego używania zebrané. w Krakowie w drukarni Andrzeia Piotrkowczyka 1610. fol. *779 i 176 str. dwóch pism łacińskich,* Pro sacratissima Eucha-

ristia contra haeresim Calvinianam i Duodecim artes et imposturae Calvinistarum, *Przypis. Królowi Stefanowi, oprócz dwóch arkuszy na przodzie, gdzie przypisanie Piotrowi Tylickiemu Bisk. Krak. i regestr. Zob. Noty.*

Pór. N. 3860 a)

b) Kazania Przygodne i d. t. na dwie częci rozdzielone, po czwarty raz przedrukowane. w Wilnie w druk. Akad. Soc. Jesu r. M.DCCXXXVIII. fol. *288, 293 i 218 str. Nakładem Andrzeja Chreptowicza Stolnika Nowogrodz. i z przydaniem wierszy na pochwałę Skargi.*

5141. Jacek Suski Zak. Kaznodz. Kazania przygodne i świąteczne. R. 1610. (Siarcz.)

5142. Adam Piekarski. Kazania przygodne i świąteczne. w Krakowie 1620. (Siarcz.)

5143. Kazania przygodne W. X. Kaspra Balsama S. J. o występkach i obowiązkach ludzi młodych.— w Poznaniu w Druk. J. K. Mci i Rzeczypośp. S. J. R. P. 1765—1771. 8. *7 tomów.*

5144. Kazania przygodne X. Wawrz. Rydzewskiego S. J. w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. P. 1768. 8. *291 str. i regestr.*

5145. Kazania przygodne X. Ludw. Bourdaloue. w Kaliszu 1775. 8. (L. S.)

5146. Kazania przygodne miane po rożnych mieyscach przez X. Adama Cedrowicza Kościoła parafial. Rawskiego Kapłana—Tom I. II. w Kaliszu w Druk. Xcia Prymasa R. 1776—784. 8. *677 i 359 str. i arkusz na przodzie.*

Na końcu Tomu I. jest ostrzeżenie, iż wyjdą dzieła tego trzy tomy.

5147. Kazania dla przygody pó większey części z francuskich wybrane a przez X. Jana Kantego Gładysza K. Ł. na oyczysty język przetłomaczone. Tomik I. II. w Kaliszu w Druk. J. K. M. R. P. 1779. 8. *226 i 208 str.*

5148. Kazania przygodne, po różnych Kościołach Lwowskich, przez X. Walentego od Młodzianków, Karmelitę Bosego Konwentu Przemyślskiego S. Teologii Lektora, miane, a drukowane w Berdyczowie Fortecy N. M. P. Roku 1780. 8. *140 str.*

5149. Kazania X. Jozefa Płochockiego przedtym Zakonu Towarzystwa Jezusowego w osobnych niektorych okolicznościach miane zebrane i wydane teraz pospołu. w Poznaniu w Druk. J. K. Mci i Rzeczyposp. R. 1780. 8. *579 str.* (Dzien. Wil. 1825.)

5150. Kazania rożne X. Płochockiego tomow 6. w Warszawie i Poznaniu 1787. 8. (Kat. Bietscha.)

5151. Kazania Apostolskie czyli Kazania w porządku przygodnych. Tom III. IV, w liczbie zaś z innemi Tom V. VI. przez X. Szym. Drykowskiego. w Kaliszu 1786. 8. (Kat. Gr.)

5152. a) Kazania przygodne przez X. Męcińskiego. w Krak. 1786. 8. *2 tomy.*

b) Kazania i mowy przygodne w róznych nabożeństwach i okolicznościach, miane przez X. J. Męcińskiego. w Krakowie 1809. 8. *2 tomy.* (Kat. Friedl.)

5153. Kazania przygodne na niektore Swięta przez X. Bern. Żołądkiewicza. w Kaliszu 1786. 8.

5154. Kazania przygodne na niektóre uroczystości o szczególnieyszych chrześciańskich prawdach przez X. Dobrowolskiego. w Łowiczu 1799. 8. (Kat. Bietscha.)

5155. Kazań przygodnych siedem X. G. Jakubowskiego. w Przemyślu 1803. 8. (Kat. Friedl.)

5156. Kazania przygodne i pogrzebowe przez X. Patryc. Przeczytańskiego S. P. na różnych mieyscach miane. Tom I—V. w Warszawie 1815—822. w Druk. XX. Piiarow. 8. *264, 272, 322, 333 174 str. oprócz regestru.*

Przypis. Ignac, Raczynskiemu Arcybisk. Gniezn.

5157. Woyciech LAUDATIUS. Mowy pogrzebowe. 1617.
(Chodyk. de reb. gest. Ord. Praed. p.313.)

5158. Czesław BAIER Zak. Kazn. Kazania pogrzebowe. 1635.
(Chodyk. l. c. p.316.)

5159. Kazania pogrzebne miane w roznych żałobnych okazyach przez X. Alex. LORENCOWICA Prowinciała Polskiego Soc. Jesu w Kolegium Kaliskim S. J. drukowane R. P. 1670. fol. *192 str. oprócz regestrów.*

5160. Panegiryki, Dyskursy i Kazania X. Waleryana GUTOWSKIEGO. w Krakowie 1675. 4.
(Kat. Piar, War. 1822. p. 62.)

5161. Bernard BOSKIEWICZ Zak. Kazn. Kazania pogrzebowe. 1698.
(Chodyk. deReb. gest.Ord.Praed. p.315.)

5162. Kazania pogrzebne X. Piotra DUNINA e Societ. Jesu. ku wygodzie kościelnych i publicznych oratorow do druku w iednym tomie podane de expressa Excell.— Domini Episcopi Posnaniensis licentia. w Warszawie R. P. 1700. 4. *427 str. i 15 kart na przodzie.*

Dedykacja Xiąż. Karol. Radziwiłłowi Kanclerzowi W. X. L.

5163. Kazania Trybunalskie i pogrzebowe przez różnych. w Sandomierzu 1721. fol.
(Kat. Piar. War. 1822. p.58.)

5164. M. Stanisław Kostka KRUSZYNSKI. Kazanie na uroczyste pochowanie kości w Kościele Pogwizdowskim miane. w Krakowie w Druk. Akad. 1775. 4. (L. S.)

5165. Jozef MĘCINSKI Reformat. Kazanie na pogrzeb uroczysty pochowania kości miane. w Krakowie w Druk. Semin. Bisks. Akad. 1780. 8. (Sienk. Dod. do Bent.)

✦

5166. Jacynt MIAKOWSKI Zak. Kazn. Kokosz na Kolędę R. 1613.

5167. Jacynt MIASKOWSKI Kazanie przy rozdawaniu kolędy 1638.
(Siarcz. I. 318.)

5168 Kolenda, Kazanie Walentego FABRYCEGO S. J. (Siarcz. I. 121.)

5169. Konstanty SZYRWID S. J. Kazanie obozowe o Bogarodzicy— Nagrobek Osmanowi Cesarzowi Tureckiemu— Kazanie o S. Jacku, Janie Kantym i t. d. 1633. (Siarcz.)

5170. Marcelli DZIEWULSKI Franciszkan. Prezerwatywa od powietrza morowego Krzyż Sty. w Krak. w Druk. Jak. Matyaszkiewicza 1720. fol. (L. S.)

5171. Dominik BZONOWSKI Reformat. Maiestat pokazany na prymicyach trzech nowych Kapłanow. 1723. fol. (L. S.)

5172. Zycia Panienskiego Bogu na chwałę dedykacya — Kazaniem w kościele Lwowskim Kathedral. Ormieńskim przy konsekracyey sześciu Panien Zakonnych Reguły S. Benedykta mianym—przez X. Konstantyna CZAPKOWSKIEGO S. Th. Prezentata Ordyn. w Kościele Dominikańskim Lwowskim Bożego Ciała Kaznodzieię. Roku 1726. we Lwowie w Druk. Brackiey S. Troycy. fol.

Przypis. X. Janowi Tobiaszowi Augustynowiczowi Arcybiskup. Lwowskiemu Ormieńskiemu i t. d. Autor umarł w Kamieńcu r. 1728.
(Chodyk. deReb. gestisOrd. Praed. p.316.)

5173. Barnaba KĘDZIERSKI Franciszkan. Kazanie pod czas obrad zakonnych. 1768. *b. m.* 4. (L. S.)

---

b) CERKWI WSCHODNIEJ.

5174. a) Евангеліе учителное, албо казаня на кождую недѣлю и свята урочистыи, презъ святого отца нашего Калиста, архиепископа Константинополскаго и вселенского патріарху, предь двѣма стамы лѣтъ, по Кгрецку написаныи а теперъ ново, з Кгрецкого и Сло-

венского языка на Руский переложеныи: коштомъ вельможного пана, его М. князя Богдана Огинского, подкоморого Троцкого, державцы Дорсунского и Кормяловского, и малжонки его М., еим. панеи Раины Воловчовны, а працею и стараньемъ иноковъ общого жития монастыря братского Виленского Сшествія св. Духа выдрукованы въ Евю року 1616. fol. 4. *173 i 351 kart.*

Przypisanie Ogińskim. (Strojew,133,) Sopikow I. N. 318 przytacza tytuł nieco odmienny i przypisanie de Anny Chodkiewiczówny Xiężniczki Koreckiej.

b) Евангеліе учительное албо казаня на недѣля презъ рокъ и на праздники господскіе и нарочитыхъ святыхъ угодниковъ Божіихъ. Съставлена трудолюбіемъ Іеромонаха Кирилла Транквиліона, проповѣдника СловаБожого, его властнымъ стараніемъ, коштомъ и накладомъ з друку на свѣтъ ново выдана за позволеніемъ старшихъ въ маетности ей милости Княгини Вышневецкой Михайловой въ Рохмановѣ. отъ созданія міру 7128, а отъ въплощенія Господня 1619, мѣсяца новембра 9.

Na odwrocie karty tytułowej herb i przypisanie Xięciu Jerzemu Czartoryskiemu z epigrammatem 10 wiersz.
Inny exemplarz z dedykacją do Xiężny Ireny Wiszniowieckiej. (Strojew, 142 nast.) Lel. II. 425 toż samo wymienia z dedykacją Samojłowi Xiążęciu Koreckiemu. *Zob. Nety.*

c) — — Могилевъ 1619. fol.
d) — — Вильно 1651. fol.
(Sopik. l. c.)

5175. Казанія или поученія приданныя до книги Ключъ разумѣнія называемой, съ наукою, альбо способомъ сложенія казания сочиненіе Игумена и Ректора Кіевской Академіи. Іоанникія Галятовскаго. Кіевъ 1666. fol.
(Sopik. I. 118.)

5176. Мечъ духовный, иже есть глаголъ Божіи, на помощъ церкви воюющей, изъ устъ Христовыхъ поданный или проповѣди на дни воскресные и праздничные сочиненія ЧерниговскагоАрхіепископаЛазаря Барановича. Кіевъ 1666. fol.
(Sopik. I. 140.)

5177. Трубы словесъ проповѣдныхъ, на нарочитыя дни праздниковъ: господскихъ, богородичныхъ, ангелскихъ, пророческихъ, апостолскихъ, мученическихъ, мученицъ, преподобныхъ, дѣвъ, трехъ святителей, Богослова, чудотворцевъ, благовѣрныхъ царей и князей, безсребрниковъ, Алексія человѣка божія и Алексія Митрополиты Кіевскаго, преподобныхъ Печерскихъ, и проч.; яже Лазаръ Барановичъ, мл. Божіею, православный архіепископъ Чернѣговскій, Новгородскіи и проч., силою Божіею вострубй, послушая Господа яко трубу вознеси гласъ твой и возвѣсти людемъ моимъ (Исаія гл. 58.) Тѵпомъ же, въ святой великой чудотворной лаврѣ Кіево-Печерской, ставропигіи архіепископа Константинополскаго, патріархи вселенскаго, въ лѣто отъ созданія міра 7182, отъ рождества же Христова 1674 напечатаны. *10 i 406 kart.*

Na rycinę tytułową 96 wier., dalej herb Państwa Rossyjskiego i nań wier. 48.— Przedmowa do Carskiego Majestatu i druga do czytelnika. (Strojew, 322.)

5178. Вѣнецъ Христовъ съ проповѣдій недѣльныхъ, аки съ цвѣтомъ рожаныхъ на украшеніе православно-католицеской св. Восточной церкви (исплетенный или казаня недѣльныя на вѣнецъ всего лѣта; сочиненіе Антонія Радивиловскаго Игумена Кіевскаго Николаевскаго монастыря. въ Гроднѣ 1735. fol.

Wydane przez roskolników. Pierwsze wydanie w Kijowie r. 1694. (Sopik. I. 71.)

5179. Собраніе поучительныхъ словъ говоренныхъ Георгіемъ, Епископомъ Могилевскимъ. Могилевъ 1761. 4. (Sopik. I. 239.)

5180. Бесѣды парохіалнія на недѣли и нарочитіи свѣта всего лѣта, отъ евангеліи, по обряду Греческому расположенныхъ. Съ прило-

женіемъ Бесѣды при шлюбѣ, такожде на пятки Великаго поста о Страстѣхъ Христовыхъ. Первѣ Полскимъ діалектомъ, въ градѣ Вилнѣ, печатанніа; днесь же, собственнымъ повелѣніемъ и благословеніемъ преосвященнаго архипастыря, кѵръ Өеодосіа Ростоцкаго, митрополита всея Россіи, на Словенско-Рускіи языкъ, удобнѣйшаго ради парохомъ Рускимъ употребленія претолкованнія и изданія. въ святѣй чудотворной лаврѣ Почаевской 1789 года. 8. *16 i 589 str.* (Strojew, N. 274.)

✦

5181. Крестъ Христа Спасителя и кождого человѣка на казанію публичномъ, презъ ясневелебного въ Бозѣ, его милости господина и отца, Киръ Петра Могилу, милостію Божіею, архимандрита святыя великія лавры Печерскія, Кіевскія, въ той же церкви Печерской, въ недѣлю Крестопоклонную, вкротцѣ выраженый въ лѣто създаніа міра 7140, въплъщеніа же Бога Слова 1632, мѣсяца Марта дня 4, въ монастыру Печерскомъ Кіевскомъ. 4. *8 i 56 str.*

Na odwrocie tytułu herb Hierem. Korybutowicza Wiszniowieckiego. Dalej przypisanie temuż. (Strojew, 186.)

✦

5182. Кассіана Саковича Матерія ради благодаренія при погребеніи знаменитаго человѣка. Кіевъ. 4. (Sopik. I. 123.)

5183. Священномученника Ипполита Папы Римскаго, слово въ недѣлю мясопустную, издано Старообрядчами въ Почаевѣ. *b. r.* 4. (Sopik. I. 101.)

---

c) Protestantów i Braci Czeskich.

5184. a) Mikołay Rey. Swiętych słow a spraw Pańskich ktore tu sprawował Pan á Zbawiciel nasz na thym świecie to iest Chronika albo Postylla Polskim ięzykiem a prostym wykladem też dla prostakow, ktora uczyniona w Krakowie 1556 (u Mat. Wierzbięty). fol *Zob. Noty.* (Noty Bentk.)

b) Mikołay Rey. Swiętych słow a spraw Pańskich. i t. d. *jak wyżej.* Krakow, Wierzbięta 1557. fol. *302 listow.* (Kat. Dupl. Puł. N. 148.)

c) Swiętych słow à spraw Pańskich, ktore tu sprawował Pan a Zbáwicyel nász na thym swiecye, iako práwyBOG, będącz wczłowieczeństhwie swoim, KROYNIKA, albo POSTILIA, Polskim ięzykiem á prostym wykládem, też dla prostakow, krotko uczyniona, y ná wielu mieysczach nád pirwsze wydánie popráwioná. Cum Gratia et Privilegio. fol.

Na ostatniej stronie odmalowany herb Rejów a pod spodem wiersze na ten herb z napisem: Zacność Grey Herbu. — J. K. M. Typograph Maciey Wirzbięta imprimował 1571. Sign. A — OOO czyli 240 ark. Liczbowanie kart nie idzie wciąż ale przerywanie; na ostatniej karcie jest list: 356. Inne szczegóły *Zob. w Notach.* (Ju. MS.)

d) Postylla polska t. i. wykład prosty Ewangelii niedzielnych i świąt uroczystych, teraz znowu wydana — w Wilnie u Jakoba Markiewicza sługi JO. X. Mci Pana a Pana Krzysztofa Radziwilla Woiewody Wilen. Roku Pańsk. 1594. nakładem zacnie urodzonego Pana Michała z Radzimina Podkomorzego ziemi Połockiey. (Ju. MS.)

5185. Pirwssa część Postille. To iest Kazania na Epistoły S.więtego Pawła z Antoniego Coruina wzięta ktora má być przidana do Wtorey części, przed tém z Arsaciuszowey Postille vczinioney y przełożoney- (*rycina, obraz błogosławiącego Christusa*). Drukowáno w Krole-

wcu Pruskim przez Jana Daubmana Roku Pańskiego 1557. fol. *około 292 kart liczbow. liczbą rzymską po jednej stronie w niezupełnym exemplarzu Bibljoteki Szczorsowskiej od Sobolewskiego opisanym. Druk bujny.*

Na końcu na odwr. stronie karty 211 obraz Christusa z barankiem na ramionach, z napisem: Drukowano i t. d. *jak wyżej*. Przypisanie tłómacza Ostafieja Trepki, Stanisławowi Ostrorogowi, Kasztelanowi Miedzyrzeckiemu, datowane w Krolewcu dnia 14 Siarpnia r. 1557. *Zob. Noty.*

(Lel. II. 196 nast.—L. S.)

5186. Jan Seklucian. Postylla domowa. w Królewcu nowo wydana, roku 1556. fol.

(Sam. Dambrowski, Kazania, w Lipsku 1728. Przedmowa.)

Wykład niedzielnych ewangelii z Meclanchtona, Spangenbergera i innych Teologów (Dambrowski l. c.)

Friese Beytr. II. Th. Ir. Bd. p. 164. w nocie przytacza rok druku 1566. Tenże przytacza Postillę Seklucjana z Epistołami, o której sam Seklucjan wspomina jako ukończonej w Katechizmie Lutra, także książki przeciw czci Swiętych i t. p. Kommentarz na listy apostolskie Nowego Testamentu, który miał być drukowany przy drugim Tomie Nowego Testamentu, ale nie doszło to do skutku, Wiatik, Kazania we dni Swiętych PP., Nauka chrześciańska (Lehrbuch) drukowana w Królewcu r. 1552. 8. 20 ark. Wszystkie jego pisma drukowane były po polsku: są bardzo rzadkie. Wiadomość o Seklucjanie, w Preuss. Samml. III. Th. p. 77—91, Olof Pol. Liedergesch. p. 167. 169, 278. Ringeltaube Nachr. v. poln. Bibl. p. 46—69. D. Dan. H. Arnold Historie der Königsb. Universit. p. 551—554. Preuss. Zeben. II. Th. p. 835. III Th. p. 284, 599, 648.

5187. Hieronym Malecki. (Kazania Katechizmowe). w Krolewcu 1560. 4. (Pisan. p. 276.)

5188. Postilla domowa. To yest: Kazania na Ewangelie Niedzielne y przednieysze święta, tak yako ye świętey pamięci Doktor Marcin Luther przez cały Rok Niemieckim yęzykiem kazał, z napisanyck ksiąg nieboszczyka Mistrza Georgiusza Rorera, ktore on na każdy rok, tak yako ye sam D. Marcin Luther kazał, spisał, we społek zebrał, wiernie, nic nie odmieniaiąc, ani odeymuyąc, ani przydawayąc z nowu sprawione y przez druk na iawność wydane. A z Niemieckiego na Polski pilnie i wiernie też przełożone. Przez Hieronima *Maleckiego* Plebana Leckiego. w Krolewcu MDLXXIIII. *Na końcu:* Drukowano w Krolewcu Pruskim, u Dziedzicow Jana Daubmana R. P. 1574. fol. *Części 3. Zimowa listow 237.*

5189. (Postylle Krześciańskie Część I—IV pracą K. Pawła Gilowskiego zebrane y wiernie podane). fol.

Exemplarz niezupełny w Bibliotece Słuckiej.

5190. Postilla to iest Kazania albo wykłady Swiętych Ewangelii, ktore przez cały rok w niedziele y przednieysze święta w kościele Chrześciańskim czytane bywaią. w Toruniu u Andrzeia Koteniusza, R. MDXCIIII. *Na ostatniej karcie herb miasta Torunia a pod nim napis:* w Toruniu Drukowano u Andrzeia Koteniusa Roku od Narodzenia Syna Bożego 1594. fol. *Część I. CLVIII, Część II. CXII, Cz. III. LXV kart po jednej stronie liczbowanych.*

Ryciny. Druk gocki. Znak drukarni Pelikan.

Na odwrocie tytułu 22 wiersze łacińskie: *Ad virum genere et virtute vere nobilem Dn Johan. a Kalkstein etc. interpretem huius operis*, podpisał M. Held Schoberus.—Dedykacja do Burgrabi, Burmistrzów i Rady Król. miasta Gdańska. *Zob. Noty.*

5191. a) (Grzegorz z Żarnowca Postylle Krześciańskiey Część I. od I. Niedziele Adwentu do Wtorku świątecznego).

Dedyk. do Króla Stefana, podpisana przez Ostafieja Wołłowicza Kasztel. Wileń. Przemowa do Pana Wileńskiego podpisali Ks. Paweł Gilowski, Krisztow Trecy.

Postylle Część Wthora od Troyce S. aż do Adwentu ktora w sobie zamyka nauki pewne ku potwierdzeniu y skazowaniu wiary prawdziwey przez owoce uczynkow dobrych. Ma theż przestrogi osobliwe y pociechy z nauk Pana Krysthusowych y przykładow pe-

wnych. Przez tegoż Księdza Grzegorza z Żarnowca wydana.

Dedyk. do Stanisława z Gorki Wojew. Poznańskiego.

Postylle Krześciańskicy Część Trzecia w której na caly rok są wypisane Kazania o Swiętych, z kthorych nauczyć się wszelki będzie mogł, co o prawdziwych Swiętych dzierżeć ma y w iakiey ie czci mieć: skąd też utwierdzony będzie w wierze prawdziwey y w powinnościach Krześciańskich. Przez tegoż K. Grzegorza z Żarnowca wydana. Przydane też tu są na przodek troie kazania o narodzeniu Pana naszego Jezusa Kristusa Ks. Pawła Gilowskiego, w Warszawie pod Seymem na święto narodzenia Pańskiego miane. Jest tez przydana y Passya to iest wykład z naukami Krześciańskiemi Historiey męki Pana Jezusowey na wielki tydzień służąca.— Przemowa K. Pawla Gilowskiego do Pana Wileńskiego. *Na końcu:* W Krakowie z Drukarniey Macieia Wierzbięty R. P. 1582. fol. *800 listów*

Na drugiej stronie cyfra drukarza. Przydana: Obrona Postylle Ewangelickiey To iest Odpowiedź na Apologią Jezuicką i t. d. Zob. niżej, 170 listow.

Na exemplarzu Bibljoteki Cesarskiej w Petersburgu. na okładce dawną ręką napisano: „Ten X. Grzegorz z Żarnowca rodem, Koszarski nazwany, z Kanonika Krakowskiego Ministrem Ewangelickim został uczyniwszy *Prof. Fidei* w Żarnowcu.

(Wizer. Nauk, Pocz. Nowy, T. 17. p. 145 nast.)

Postylle Krześciansklicy Część Czwarta w ktorey są Kazania na epistoly doroczné, tak niedzielne jako też y na dni Swiętych, barzo czasowi dzisieyszemu a potrzebie zbawienney użyteczne.— Pracą K. *Pawła Gilowskiego* zebrane i wiernie podane. w Krakowie 1583. fol. *(miejsce druku i rok dopisane w exemplarzu Szczorsowskim). 324 kart* listami *zwanych i jedna na końcu, zawierająca zamknięcie, czyli Kończenie.* (L. S.) *Zob. Noty.*

Exemplarz podobno tej edycji znajduje się w Bibljotece Akademji Duchownej Wileńskiej, bez tytułu i dedykacji.

b) Postilla albo wykłady Ewanieliy Niedzielnych y Swiąt uroczystych przez caly rok Kościoła Krześciańskiego powszechnego, dla ćwiczenia człowieka pospolitego w naukach a członkach Wiary Krześciańskiey, potrzebna, y dla ukazania nauczycielow przeciwnych a od nich przestrzeżenia. Nápisána przez uczonego męża, K. Grzegorza z Żarnowca Kaznodzieie prawdziwego Słowa Bożego. Znowu od samegoż autora z pilnością przeyrzána y na wielu mieyscach poprawiona y powtore wydana. R. P. 1597. fol. *467 listów z jednej strony liczbow. w exemplarzu niezupełnym i 4 ark. na przodzie.*

Przypis. Xięciu Krzysztofowi Radziwiłłowi, przez Starszego Zborow Ewangelickich w Litwie, gdzie namieniono o pierwszej edycji r. 1580. Części Iej i Części II Dedykacja. Stanisławowi z Gorki Wojewodzie Poznańsk. z podpisem: K. Paweł Gilowski. Części III. Wollowiczowi. Tu przydane 3 Kazania X. Pawła Gilowskiego miane r. 1579.

Chłędowski w exemplarzu swoim znalazł na końcu napis: Drugi raz drukowano r. 1605. Być może, dodaje on, że druk do tego roku przeciągnął się. Siarczyński przeciwnie poczytuje to za trzecie wydanie. Osiński (O Życiu Skargi p. VI.) przytacza powtórne tej Postylli wydanie bez miejsca druku i roku.

5192. Postilla oder Ausslegung der Sontags Evangelien und anderer Fest der allgemeinen Kirchen, durch das gantze Jahr. Zu einer gemeinen und nöthigen Lehr und Unterweisung in allen Artikeln des christlichen Glaubens, neben angehengter Warnung sich für die Gegenlehr, wol fürzusehen und zu hüten. Geschrieben durch den gelehrten Herrn Gregorium Zarnowtza, der Warheit göttlichs Worts Prediger. Und durch den Wolgebornen Herrn Heinrich *Kurtzbachen* den Eltern, Freihern aus dem Polnischen ins Deutsche gebracht und zum Druk befördert. *b. m.* 1587. fol. *3 Części, Pierwsza 293 z jednej strony liczbow. Druga 216, Trzecia 325 kart.* (B.)

Przypisania też same jak w edycji polskiej pierwszej.

5193. Obrona Postylle Ewangelickiey X. Grzegorza z Żarnowca to iest odpowiedź na Apologią Jezuicką w Krakowie niedawno wydaną. Ktora odpowiedź w Pierwszej Części zamyka w sobie dziesięcioro Kazań na przeciwko sześciorgom Kazań Apologiey Jezuickiey. A w drugiey Części Kazanie dowodne y obrónę prawd Ewanielickich w teyże Apologiey naganionych. Teraz (za niedostatkiem ksiąg) znowu drukowano w Wilnie nakładem zacnie urodzon. Pana Streta Ciszkiewicza. R. P. 1591. fol. *169 kart (listow) 2½ ark. na przodzie.*

Przypis. Ciszkiewicza, Mikołajowi Olechnowiczowi Moniwidowi Dorohostajskiemu Krajczemu W. X. Litew., datowane z Wilna.

Jest to odpowiedź zapewne samegoGrzegorza Żarnowca na wydaną przeciw Postylli jego pismo pod tytułem: Apologia. Zob. wyżej N. 4422 b) 4.

Sobolewski cytuje to samo bez miejsca druku i imienia autora. Grodzicki w dziele swojém: *Prawidło wiary heretyckiey*, N. 3173. każe cytacje odnosić do wydania Obrony Wileńskiego nie Krakowskiego, zkąd widać, że pierwsze wydanie Obrony było Krakowskie.

5194. Andrzej Chrząstowski. Siedm Kazań. w Wilnie u Jana Karcana. 1584. 4.

(Osiń. O Życiu Piotra Skargi, p. 80.)
Siarcz. I. 74. przywodzi to z rokiem 1588.

5195. Piotr Kresychleb (Artomius). Kazania o prawie Syna Bożego. w Toruniu 1588. 8. (B.)

5196. a) Abrahama Skulteta Postilla Kościelna przez cały rok, przetłomaczona na polskie. Część I. fol. *408 str. Druk gocki.*

Chronostich: DobrzeC naM panIe żeś nas VnIżył, wskazuje rok 1607.

Przypisał Jan Theodorik z Potoka Potocki Podkomorzy Ziemi Halickiej: naymilszym Corkam swoim Zofii Annie Magdalenie Helenie zdrowia dusze i ciała.
(Ban. H. D. K. P. II. 37.)

b) — — w Łosku 1616. fol.
(Ban. l. c.)

c) Abrahama Skulteta Postilla Kościelna przez cały rok przetłomaczona na polskie. Jan Bytner, w Lesznie 1655. 4.

(Dambrowskiego Kazania, w Lipsku 1728. Przedmowa).

d) Abrahama Szkulteta Postylla przetłumaczona z Niemieckiego. na polski. IezV TILko PrzyDż z PoMoCą. (*Taki jest tytuł i data chronostichem wyrażona na pierwszej karcie ozdobionej piękną ryciną. Na następującej zaś:* Abrahama Szkulteta Postilla Koscielna, to iest Wykład Ewangelii Niedzielnych przez cały rok, przetłumaczona na polskie. *Na ostatniej karcie wśród drukarskich ozdobek, drobnym niemieckim charakterem wybito:* Thorn, Michael Karnall, 1657. fol. *908 str.* (L. S.)

Sienkiewicz w Dodatkach swoich do Bentkowskiego wymienia to samo dzieło bez miejsca druku i roku. fol. tłómaczenia Teodoryka Potockiego Podkomorzego Halickiego. *Zob. Noty.*

5197. Kazania X. Jana Brencyusza. fol. *534 listów.*

Exemplarz niezupełny Bibljoteki Słuckiej.

5198. Postylla Kościoła Powszechnego Apostolskiego spisana ku chwale Boga w Troycy S. Jedynemu przez X. Krzysztofa Kraińskiego. w Łaszczowie 1608. fol. *Druk gocki.*

Składa się z ośmiu części, z których każda jest dedykowana innej osobie.
(Bibliot. Słuc.)

Przyznaje w Kazaniach swoich Kraiński Katolikóm, iż się wiele poprawili, odstąpiwszy od surowych obyczajów swych ojców. Zaprzecza aby pieśń Bogarodzica była S. Wojciecha. (Siarcz. I. 643.)

5199. Krzysztof Krainski. Postilla Krześciańska na 5 części podzielona. w Łaszczowie 1611. fol.

(B.—Bant. H. D. H. K. P. I. 324.)

Exemplarz niezupełny Bibljoteki Akad. Duch. Wileń. fol. ma 754 kart.—Przypis. Jerzemu Radziwiłłowi Kasztelanowi Trockiemu datowane w Łaszczowie 6 Junii r. 1611. Bandtkie l. c. domyśł tylko czyni, że to wyszło w Łaszczowie.

5200. Homiliae decem supra initium Capitis I. Evangelii D. Johannis habitae et scriptae anno 1605 quibus addita est paraphrasis super

idem initium evangelii. Autore Valentino Smalcio Gothano Coetus Racoviensis Ministro editae Racoviae, An. 1625 typis Sternacianis. 4. *113 str.* (Bibl. Słuc.)

5201. Thien predicatien over't begin van't Eerste Capittel des Evangeliums Joannis Door *Valentinum Smalcium.* Tot Rakow by Sebastian Sternatzki 1631. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5202. a) Postilla Chrześciańska to iest Kazania albo wykłady porządne Swiętych Ewangeliey na każdą niedzielę y na każde święto przez cały rok, a przy nich Kazania pogrzebne, y inne—przez Księdza Dambrowskiego Pasterza Augustańskiey Confessiey w Wilnie. Nakład. W. P. JP. Piotra Nonharta Starosty Orańskiego etc. w Thoruniu drukował Augustin Ferber. R. P. mdcxx—mdcxxi. fol. *Cztéry Części, 398, 228, 329 i 133 str. oprócz kart na przodzie.*

Przypis. Annie Królewnie Szwedzkiej, siostrze Króla Zygmunta III. Wydanie to znajduje się w Bibliotece Akad. Duchow. Wileń.

b) X. Samuela Dambrowskiego Pasterza Kościoła Ewanielickiego Nieodm. Augsp. Konfess. w Wilnie Dozorcę Zborow Bożych w Litwie, we Żmuydzi, etc. Kazania albo Wykłady Porządne Swiętych Ewanieliey Niedzielnych przez cały rok. Z Pisma S. Doktorow Kościelnych, według starożytney nauki i porządku prawdziwego Chrześciańskiego Kościoła — podług eksemplarza Toruńskiego R. P. 1621 w druk. podana w Lipsku nakładem i typem Chrysztofa Bernata Breytkopfa. R. P. 1728. 4. *1049 str. oprócz Przedmowy 2 kart. Zob. Noty.*

Exemplarz X. Nosewicza w Wilnie.

c) — — Wyd. 3. w Brzegu. Podpisał X. Jan Chrystyan Boxhammer w Twardogorzu (Festenberg) w Szląsku d. 28 Marca r. 1772.

Z wizerunkiem Dambrowskiego sztychu J. B. Strachowskiego w Wrocławiu. (Bant. H. D. K: P. III. 123.)

d) — — Wyd. 4. wydaniem i typem Jana Ernesta Trampa r. 1798. (Bant. l. c.)

e) — — Wyd. 5. nakładem Krystyana Bogusława Wolfarta r. 1809. w Brzegu w Szlązku. (Bant. l. c.)

Bentkowski (T. I. 241.) cytuje Postyllę Dambrowskiego r. 1621 Wileńską. Jakoż podług Thomas'a, Altes und Neues 1754. p. 43. Dambrowski już r. 1615 do Wilna się przeniósł i tam r. 1625 Jul. 5 umarł. Wszak że zdaje się, iż przedsięwzięcia tego rodzaju, na dzieło od tysiąca z górą kart trudne było w Wilnie do dokonania, po ustaniu drukarni Karcana i Markowicza, przy takiej przewadze, jaką już mieli wtenczas Jezuici. Zob. Lelew. Bibl. Ks. Dw. T. I. 196 nast. O innych życia okolicznościach Dambrowskiego tyle wiadomo, że urodził się w Pogorzelu w Litwie r. 1577, r. 1600 był wezwany na obowiązek Kaznodziei w Poznaniu, a na Synodzie Miłosławskim r. 1607 jednomyślnie Superintendentem wybrany po Stanisławie Gronickim, w 1610 prezydował na Synodzie w Szmiglu. *Thomas l. c. p. 15. 45.*

5203. *Ardens irae divinae ignis* t. i. Kilka Kazań pokutnych w ogniu gniewu Bożego, w te zawichrzone i trwogami pokłucone czasy, niemal po wszystkich przeciągach padołow ziemskich pałaiącym ktore R. 1641 i 42 w Kościele oyczystym odprawował X. Adamus Gdacius sługa słowa Bożego w Kruciburku Alias Kruzborgu. *Philo de Legat. ad Caium. Quid servo potest gravius obvenire quam inimicus et infestus Dominus.* Drukowano w Thoruniu przez Michała Karnała. *Anno:* tVrbas aD CaeCas beLLI se Conferat IgnIs ArDens et CVnCtIs paX noVa VaeqVe (?) Vehat. Item SVaVIS paX aDsIt Mars. atroX VIVat In OrCo 4. *Sign. A—G. 30, 36 i 56 str.*

Z tych chronostichów wypada rok druku 1644. Kazań pokutnych 3.— Przypis. Doktorom Kościoła Auszpurskiej Konfessji w Wilnie, gdzie autor pierwsze Kazania za Schoenflissiusa miewał, ale przez zazdrość X. Kruziusza zaprzestał. Często Kazania te wierszem polskim są przeplatane.

Czwarte, piąte, szóste Kazanie *tam. u t.* 1646. 1647. 4. *46, 36, 29 str*

Każde kazanie komu innemu przypisane i z chronistichem odmiennym.
(Ban. H. Dr. Kr. P. II. 161.)

5204. Adam Gdacius, Postilla vulgaris w ktorey się Ewanielie wykładaią prawie po prostu. w Lesznie 1650. 4.

(Sam. Dambrowskiego Kazania. w Lipsku 1728. w Przedmowie.)

5205. a) I. *Kaznodzieia osobny*, to jest sposob odprawowánia nabożeństwa osobnego, jako każdy człowiek chrześciański *sam osobno*, na wszelkim mieiscu nabożeństwo ma odprawować i t. d. z Pisma świętego sporządzony y spisany, a teraz znowu Przeyrzany y w druk podany przez X. Andrzeja Węgierskiego. we Gdansku Drukował Andrzej Hünefeld, MDCXLVI. 8. *275 i 3 kart regestru, oraz 3 karty na przodzie.*

Dedykacja do Andrzeja Hr. z Leszna Leszczyńskiego, Wojewody Derptskiego, Zbigniewa Goraiskiego, Kasztelana Chełmskiego i Władysława Leszczyńskiego Wojewody Bełzkiego, datowana we Włodawie 4 Listopada 1646.

II. *Kaznodzieia domowy*, to iest sposob odprawowania nabożeństwa domowego, iako gospodarze w domach swych, pospołu z domownikami swymi, nabożeństwo maią odprawować i t. d. *tam., tegoż roku. 229 str., 2 karty regestru i 3 kart na początku.*

Przypis. Janowi Podkomorzemu Halickiemu, Krzysztofowi Cześnikowi W. X. Litew. Potockim rodzonej braci, i Rafałowi Buczackiemu bratu ich stryjecznemu.

III. *Kaznodzieia Zborowy* to iest sposob odprawowania Nabożeństwa Zborowego i t. d. *tam. i tegoż roku. 190 str., 2 karty regestru.*

Przypis. Adamowi Suchodolskiemu Horodelskiemu i t. d. Staroście, Janowi Zbąskiemu i Piotrowi na Lachowcach Sieniucie.

b) — — w Krolewcu w Druk. Professora Georgego. R. MDCCVI. 8.

5206. Postylli Chrześcianskiey z Bibliey S. y z Doktorow Kościelnych, według Starożytney Nauki y zwyczaynego porządku Kościoła Bożego zebraney na niedziele Doroczne Część pierwsza, od Adwentu aż do Troycy Swiętey. Na cześć i chwalę wielkiego Boga, y zbawiciela J. Chrystusa, w druk podana przez X. Andrzeja Schönflissiusa Kaznodzieię August. Confess. w Wilnie. Drukowano 1652. fol. *XVI i 1114 str.*

Z portretem autora. Karta tytułowa ozdobiona jest rycinami z podpisem: *Conrad Götke sculpsit Vilnae.* Po niej następuje rycina z herbem miasta Torunia, i wierszami łacińskiemi pod spodem, a na karcie następnej Przypisanie: *Ich Mościom PP. Burgrabi, Burmistrzom, Raycom, Ławnikom, y Starszym gminu, Sławnego, i w Koronie Polskiey zawołanego miasta Thorunia.* Na exemplarzu Biblioteki Cesarskiej w Petersburgu miejsce druku dopisano: Lubecz.

W Przedmowie do czytelnika, między innemi przyczynami wydania tej Postylli, wyraża autor i tę, iż exemplarze Postylli X. Dąbrowskiego, jego poprzednika, przebrały i przerzadziły. Wkoncu Część drugą, trzecią i czwartą wydać obiecuje. Po przedmowie idą wiersze łacinskie na pochwałę dzieła i autora: dziewiętnastu autorów, Pastorów Gdańskich, Krolewieckich, Wileńskich i innych. *Zob. Noty.*

5207. Andrzey Schönflissius Wykład Passiey według 4 Ewangelistów.

Ma tu być po 200 Kazań. Nadto przydany Izaiasza Roz. LIII. z wykładem kilkunastu Kazań.
(Olof Poln. Liedergesch.—B.)

Autor był rodem z Torunia i Kaznodzieią Wileńskim. Druga część w rękopismie, dostała się po śmierci autora do Działdowa i do r. 1728 nie była drukowana. (Sam. Dambrowski Kazania, w Lipsku 1728. W Przedmowie.)

5208. Drey Christliche Predigten von des Hoch-heiligen Nachtmahls Unsers Herrn Jesu Christi Wesen, Nutzen, und würdiger Geniessung von M. Johanne Neunachbar der Evang. Gem. Seniore und des Gym. Professore daselbst. Gedruckt in Thorn im 1670 Jahre von Johanne Coepselio. 4. *148 str.*
(L. S.)

5209. Aegid. Straussen. Starcke und Milch-Speise oder Sonn und Fésttags Predigten. Dantzig 1683. fol. (Cat. Jans. 1684.)

5210. Krystyan Mendius. Mowy krotkie i pacierze o chwalebnym

Zbawiciela narodzeniu. w Elblongu 1704. 4.
(Olof Poln. Liedergesch.—B.)

5211. Postillia domowa dla chorych i zasmuconych, w krotkich rozmyślaniach, z dorocznych Ewanjelii Niedzielnych i Swiąt uroczystych na Ewanjelickie Przypominanie i Wierne sobie Przywlaszczanie rozdzielona, w języku niemieckim przedtym wydana, przez X. M. Samuela HENTSCHEL, Kaznodzieię w Lesznie i Seniora Kościołow *Inv. Aug. Conf.* teraz tłumaczona, i nabożnymi Modlitwami i Piosnkami pomnożona od X. Jerzego Henryka *Assig*, Dyakona przy Kościele S. Mar. Magd. a u tegoż przedayna w Wrocławiu. W Wrocławju drukował Literami Baumańskiemu Jan Teofil Straubel, Factor, 1719. 8. *683 str.*

W odezwie do czytelnika wspomina Assig wydane przez siebie, a może i tłumaczone z niemieckiego na polskie: *Summaryusz Teologii nieboszczyka D. Szercera*; lecz nie dodaje gdzie i kiedy to z druku wydał. (L. S.)

5212. Postyla Polska w sobie 67 kazań zawieraiąca ktore niegdyz w kościele Gdanskim Polskim u Ducha S. nazwanym byli odprawione, teraz ale do druku podane od tegoż auctora Jana Samuela GREGOROWIUSZA Księdza teraz Dzwierzuckiego. w Gdansku w Druk. J. F. Bartelsa. R. 1763. 4. *468 str.*

5213. Chr. LANGHAUSA Postylla dla dziatek to iest krotkie a proste wykłady Ewangelicy na niedziele i święta przez pytania i odpowiedzi podane, teraz z niemieckiego języka na polski przetłómaczone od X. Krzysztofa *Haberkanta* Kaznodziei Zboru Dąbrowieńskiego. w Krolewcu u Hartunga. 1770. 8. *674 str.*

✦

5214. Maldos Krikscioniszkos, Wisokiam meatuy ir reykalams bendriems prigulineios: Ant garbos Diewa Traycey Szwentoy wiena Tewa, Sunaus, ir Dwasios S. O del naudos Bażnicios io, ant swieta iszlaystos. Kiedaynise, Spaude, Jochimas Jurgis Rhetas, Meatu Pona, 1653.

Drugi tytuł obok pierwszego:

Summa abá Trumpas iszguldimas Ewangeliu Szwentu per Wisus meatus, dienomis Nedelos, Bażniciose Krikscioniszkose skaytomu. O ant garbos Wienam DIEWUY, su wala Wiriasniuju del pazitka Wierniems, didey Kunigistey Lietuwos, ir del naminiku pabażnu ant wziwoima namiszkia iszduota.—Kiedaynise, Drukawoia, Jochimas Jurgis Rhetas. Meatu Pona 1653. 4. *288 str.*

Załuski oznaczył tę księgę znakiem rzadkości *, i zapisał, że to jest Postylla Litewska. (L. S.)

5215. Jan Amos KOMENIUSZ. Kazanj XXI. o Tagemstujch Smrti, Wzkrissenj, a na nebe Wstaupenj Krysta Spasytele Sweta, wćinena w Lesne Polskem 1636. Wytlaćeno w Amsterdame u Jana Paskowskeho MDCLXIII. 12. *480 str.*

Przedmowę podpisał Jan Amos Komeniusz: Amst. 3 Mage gen. gt. den Tryumfu Pana Wstaupeni na Nebesa 1663 ny do smerti Krystusa was slauha J. A. K.— W przedmowie tej powiada, że już od siedmiu lat miał wydać Kazania, ale nie mógł: ze mi Pan Buh poślednim pruby nassi ohncm wssecko pobral... ay dawam co mam. (Ban. H. D. K. P. I. 333.)

✦ ✦

5216. Piotr KRESYCHLEB (Artomius). Kazanie o weselu w Kanie Galileyskiey miane w Toruniu r. 1601. 4. *2 ark.*

W odezwie do czytelnika powiada, iż Kazanie to wyzwany, do druku podaje. (L. S.)

5217. Piotr KRESYCHLEB (Artomius). Kazanie o Ziawieniu Krola w żydowstwie narodzonego. w Toruniu 1604. (B.)

5218. Jezusa Narodzonego, iako Roża, ktora zimie z uschlego krza rożanego żywota Panienskiego cudownym sposobem wyniknęła y owoce wdzięczne przyniosła, wystawił w Kazaniu Zborowi swemu wielce kochanemu powodem Ewanielii zwyczayney z Rozdz. 2 a V. 1. 2. usque ad V. 14 Łukasza S.

W swięto pierwsze uroczyste Narodzenia Panskiego, roku 1718. A potym rewidowawszy z pilnością należytą, Ono ku wieczney chwale Jezusowey, y zbudowaniu dusznemu Chrześcianow prawowiernych y w służbie Boskiey gorliwych, Roku 1719 d. 7 Kwietnia, drukarską światu publikował prasą Ksiądz Wilhelm Tyszka, Archipresbyter, y Pleban Jansborski. W Krolewcu w Drukarni Reysnerowskiey Anno, 1719. 4. *42 str. i karty na przodzie.*

Przypisał autor to pierwsze swoje kazanie 15 różnym osobom, których nazwiska są wyliczone, i oprócz tego trzem braciom rodzonym autora: Panu Michałowi Tyszce, Burmistrzowi w Margrabowie; Panu Fryderykowi Bartłomiejowi Tyszce Podsędkowi w Powiecie Oleckim, Panu Jędrzejowi Tyszce, Księdzu Plebanowi w Cichach a z nim całej Parafii Cichowskiey, w której się nie tylko autor urodził i wychował, ale też kilka lat był Kaznodz.eją.—Na końcu pieśń z okoliczności narodzenia Pańskiego. (L. S,)

Gdzieby była parafja Cichowska nie dało się na prędce oznaczyć; jeśli w Powiecie Oleckim, to zapewne w części Pruss Brandekurskich, cyrkule Natangskim. Jansburg czy nie jest to samo co Angersburg.

5219. Predigt am zweyten Oster-Tage 1790 gehalten von Carl Ludwig Hemmrich Pastor der Ewangelischen Gemeinde U. A. C. zu Warschau gedruckt bey Michael Gröll. 4. *22 str.*

✦ ✦

5220. Kazania Synodowe, na Generalnym Ewangelickim Synodzie w Toruniu w Kosciele rzeczonym Panny Mariey, Miesiąca Augusta, Roku Pańskiego 1599.— R. 1599. 4. *82 kart po jednej stronie liczbow. Druk gocki. Drukowano w Toruniu.*

Są tu cztery Kazania: I. Simeona Th. Turnowskiego Superattendenta Zborów Wielgopolskich miane przy otwarciu Synodu d. 22 Augusta. *O miłości nam od Krystusa Pana przykazaney.* II. X. Grzegorza z Zarnowca, miane d. 23 Aug. *O jedności prawdziwey, prawdziwego Kościoła Bożego.* III. X. Piotra Artomiusza Kaznodziei Toruńskiego miane w dzień S. Bartłomieja, *o Niezgodzie Apostołów, ktoby z nich był celnieyszym.* IV. X. Andrzeja Chrząstowskiego, Starszego Zborów Litewskich, miane d. 25 Augusta, którego textem jest list II. S. Pawła do Koryntow w rozdz. I.—W przedmowie do Zygmunta III. uskarżają się ci Kaznodzieje na nietolerancją Królewską i wytykają mu wzory do naśladowania, które poprzednicy jego Władysław Jagiełło, Kazimierz III, Zygmunt I. Zygmunt August i Stefan Batory zostawili. Zob:FrieseIII. 242. (L.S.)

5221. Kazanie Synodowe na Synodzie Wielkopolskim Ewangelickim, r. 1640, Miesiąca marca, od jednego z Conseniorow czynione, a na rozkaz Synodowy potym szerzy spisane i do druku podane. 4. *47 str.* (L. S.)

5222. Synodaliche Erinnerungs-Predigt, so bey der Christ-Bruderlichen Zusammenkunft, der vereinigten Evangelischen Polnischen, Böhmischen und Mährischen Brüderschaft, zur Lissaw in Gross Polen gehalten worden durch G.V.D. (Georgius Vecherus Doctor) Gedruckt bey Daniel Vettern. 1645. 4. *7 ark.* (L. S.)

5223. M. Sebastian Artomedes Sammlung von 22 Leichenpredigten. Danzig 1615. 4. (Pisan. p. 274.)

5224. Andrzey Schoenflissius. Zniewo albo Kazanie (na) Zniewie. 1617. 4

(Olof Poln. Liedergesch.—B.)

5225. D. Géorg. Pauli. Sechs Sterbens-Predigten zur Zeit der Pest An. 1620 und 24 gehalten. Nebenst einer Predigt von der Flucht in Sterbens—Läüfften. Dantzig 1625. 4. (Ath. Ged. p. 61.)

5226. And. Węgierski. Kazanie o pragnieniu śmierci w Baranowie Jerzy Twardomęski. 1639. (L. S.)

5227. Nathanael Dilgers geistlicher Kunffmannschafft oder Jahrmarkts Predigt. Dantzig 1650. 4.

(Compen. Pries. Bibl. p. 196.)

5228. Tobiae Fabricii. Praedigt. als Feuer vow Himmel gefallen und einen Grossen Brand verursachet hatte Elbing 1652. 4. (l. c. p. 174.)

5229. Georg. Fehlau. Stern-Predigt von zwei himmlischen Cometen. Dantzig 1653. 4.

(l. c. p. 178.)

5230. Balthasar VOITH Jahrmarcks Predigt. Elbing, 1654. 4. (l. c. p. 196.)

5231. M. Joh. NEUNACHBAR. Abermalige Dank- und Freuden-Predigt. Thorn 1669. 4.

5232. Aedigii STRAUCHS Ab und Anzug Reden in Wittenb. und Dantzig. Dantzig 1671. 4. (Cat. Janss. 1702.)

5233. Heinr. GOLTZENS, Tauff-Predigt eines Juden. Elbingen 1699. 4. (Compen. Pries. Bibl. p. 213.)

5234. Samuel SCHELWIG. Wetter-Predigt auf Veranlassung eines erschrecklichen Donnerschlags. Marc. 7. v. 31. 32. Dantzig 1699. 4. (l. c. p. 181.)

5235. Samuel SCHELWIG. Orgel-Predigt. Dantzig 1704. 4. (l. c. p. 206.)

5236. Joachim WEICHMAN Ab- und Anzugs-Predigt. Dantzig 1705. 4. (Cat. Janss. 1706.)

5237. Jan MUTMAN. (Kaznodz. w Cieszynie). Wierność Bogu i Cesarzowi czasu morowego powietrza, w Brzegu 1716. 8. (Olof. Poln. Liedegesch.—B.)

5238. Samu. Frid. LAUTERBACH. (Kazania pogrzebowe) *w niemieckim języku.* (B.)

5239. Friedrich Joseph von MORTCZINI Ritters des St. Stephanordens, Ordinations-predigt von dem rechten Gebrauche der Wahrheit: Jesus nimmt die Sünder an. Oels 1784. 4. *3 ark. Zob. Noty.*

5240. Mowa w dzień uroczystości Poświęcenia nowego Cmentarza Dyssydentskiego N. A. W. powiedziana przez X. K. H. W. SZMYTA w Warszawie R. 1792. d. 2 Grudnia.

Znajduje się u P. Mentzla w Marywilu N. 5. (L. S.)

5241. Einweihungs-Rede des für die Evangel. Gemeinde U. A. C. bestimmten neuen Todenackers in Polnischer Sprache gehalten und verdeutscht von Karl Heinrich Wilhelm SCHMID Pastor der Evangel. Gemeinde U. A. C. Warschau, den 2 des Christmonaths 1792. 4. *5 kart.* (L. S.)

IV. Panegiryki Kościelne.

5242 a) Florida Mariana, seu de laudibus Sanctiss. Deiparae Virginis Mariae Panegyrici XXIV. studio et labore F. Abraham BZOVII S. T. D. Ord. Praed. contexti.—Venetiis ap. Societ. Minim. 1612. 4. *216 str.*

Przypis. Tomaszowi Zamojskiemu, Staroście Kniszyń., datowane w Wenecji r. 1611.

b) — — 2a editio. Coloniae Agrip. 1617. 4. (Ossol. I. 112.)

4243. Affectus in Virginem Deiparam Mariam Joannis HEIDENSTEIN SOLESCII Equitis Poloni, quatuor orationibus expressus. Quarum I. Natiuitatis. II. Annuntiationis. III. Purificationis. IV. Assumptionis. Dignitatem complectitur. Romae apud Jacobum Mascardum. M.DC.XXXIV. fol. (Janoc. I. 122.)

5244. Firmamentum Symbolicum, in quo Deiparae elogia; quibus, veluti Firmamentum stellis est exornata, symbolice depinguntur, Opus coalescens ex solis idque novis conceptibus allegoricis; ad usum Concionatorum, et Deiparam colentium; compositum a Rdo Patre SEBASTIANO a MATRE Dei Carmelita Discalceato Polono. Lublini Anno Dni MDCLII. 4. *270 str.*

5245 a) Joannes KWIATKIEWICZ S. J. Marianus Orator. Calissii typis Coll. S. J. 1673. 12.

b) Joan. Kwiatkiewicz. Orator Marianus. Calissii 1686. 12.
(Kat. Friedl.)

c) Orator Marianus Purissimae—Matri — Mariae — per votivas panegyres sacer. Iterum in lucem datus recognitus ab auctore P. Joanne Kwiatkiewicz S. J. An.—1701 Calissii typis Coll. S. J. 12. *405 str. i 6 kart na przodzie.*

Przypis. Janowi Pokrzywnickiemu Archidjakonowi Łęczyckiemu i t. d. od Collegium Kaliskiego.

5246. Glowa y Serce Societatis Jesu to iest. S. Ignacy z Loioli Patryarcha y B. Stanisław Kostka Nieba y ziemi kochanie trzema panegirykami kościelnemi wsławieni. I. Miał niegdyś Ludwik Kardynał Ludowizyusz S. K. R. Podkanclerzy, Arcybiskup Bonoński na poświęceniu kaplicy, ktorą przy kościele swym metropolitalnym wystawił. II. w Rzymie w kościele Nowicyackim S. Andrzeia, mówił Przewiel. X. Jan Paweł Oliwa General S. J. i t. d. III. tamże miany przez X. Antoniego Wieyrę S. J. Maiestatow Luzytańskich Kaznodzieię a potym Apostolskiego w Indyach Zachodnich Robotnika. Z włoskiego na łacińskie przetłumaczone. Pierwszy od X. Marka Garsoniusza Prowincyała Parmeńskiego: dwa poślednieysze od X. Jana Boschiusza obu S. J. teraz polskim ięzykiem do druku podane. R. P. 1703. Vilnae typis Acad. S. J. fol. *13 ark. Druk gocki.*

5247. (Orationes duae, altera divino Stanislao, Regni Poloniae Custodi, altera Divinae Theresiae Ordinis a monte Carmelo cognominati Patronae devota.) *po polsku.* w Krakowie 1725. fol.

Autor Mikołaj Ignacy Wyżycki. Arcyb. Lwow. (Jan. Pol. I. 87).

5248. Latifundia oratoria Divorum laudibus, virtutibus et encomiis amplissima per Josephum Joannem. (?) Varsaviae 1729. 4. (Kat. Friedl.)

5249. Franciscus Borzykowski Ord. Min. Conv. Centilogium seu centum et quindecim Sermones de Sanctis. Crac. Typ. Jacobi Matyaszkiewicz. 1732. fol.

5250. Olympus literatus seu literae oratoriae Regi Jesu Christo. Reginae Coelorum Mariae divisq. Coelitibus inscriptae authore Bartholomaeo Luder S. J. Leopoli typis Coll. S. J. 1733. 8. *416 str. oprócz 11 kart na przodzie.*

Przypis. Tomaszowi Zamoyskiemu Staroście Płoskirockiemu.

5251. Stanisław Mamczyński J. U. D. (Panegyrici lectiores, Diis Poloniae Praesidibus dicti) *po polsku.* w Poznaniu w Druk. Akad. MDCCXXXVIII. 4. *Alfabet 1 i 3 ark.*
(Jan. Pol. I. 47).

5252. Orationes gratulatoriae—pro variis festivitatibus Sanctorum quibus adiuncta sunt Elogia in honorem— Universitatis Cracoviensis — per R. P. Michaelem Sieykowski S. Th. Magistrum Priorem Conventus Gener. Cracov. SS. Trinitatis, S. Ord. Praedicatorum ac Eccl. Cathedr. Cracov.— Praedicatorem— A. D. 1748— Cracoviae Typis Univer. 4. *48 str.*

5253. Laudum Ord. S. Trinitatis de Redemptione Captivorum aliquaeingratiam Elogiographorum eiusdem Ordinis ex diversis auctoribus collectae et impressae. A. D. 1754. Leopoli typis Coll. S. J. 8. *12 kart.*

Zrzódła skąd pochwały te czerpane, są między innemi: Illustr. Umbrae Casimiri Wieruszewski S. J. Ant. Woyciechowski Doctor Cracov. Oratio Paneg. de S. Joanne de Matta. (L. S.)

✦ ✦

5254. Valentini Bosonii Pannonii, in Laudem Divae Catharinae Oratio. Apud Regiam Sarmatiae Cracoviam in aedibus Hieron. Victoris. Anno ab Humanitate redempta MDXXIII. 4.

Przydana Elegja Macieja Pyrsera do tejże Swiętej. (Janoc. I. 219).

5255. Oratio de laudibus Praecursoris ac Baptistae Domini D. Joannis per P. F. Clementem Urbanidem Crac. Franciscanum Conven-

tualem, scripta. Cracoviae, Joan. Szeliga. 1606. 4. 5½ *ark.* (L.S.)

5256. De beato Stanislao Kostka et Soc. Jesu ad nobilitatem Polonam Oratio Protreptica, dicta Feriis D. Stanislai Magni Episc. Crac. Regni Poloniae tutelaris Patroni. Lublini in templo S. J. Anno MDCVI. Dicata Regi Poloniarum et Sueciae Sereniss. Sigismundo III. a Christophoro CHODKIEWICZ Castellanida Vilnensi. Cracoviae, Basilius Skalski impressit. A. D: 1606. 4. 7 *ark.*

Przypis. Król. Zygmunt. III. Przydane wiersze różnych. Robota jakiegoś Jezuity. (L. S.)

5257. Stanislaus ZAKRZEWSKI Canon. Regul.— Comitia generalia, seu oratio ecclesiastica. Crac. ex Off. Matthiae Andreovien. 1618. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5258. Josephus Patriarcha seu Oratio Ecclesiastica de B. Ignatio Fundat. Soc. Jesu Authore R. P. Stanislao ZAKRZEWSKI Can.Reg. etc. Calissii ex Offic. Alberti Gedelii. A. D. 1620. 4.

5259. Oratio de laudibus D. Aurelii Augustini Epis. Hiponensis, in Conventu Wielunensi Fratrum Heremitarum ipsius instituti: Per Venerabilem Fratrem Patrem Paulum VITOŃSKI, ejusdem Ord. Ecclesiastem, Anno D. 1616. ipso die SS. Patriarche Habita. Cracoviae, Thypis (sic) Basilij Skalski. 1617. 4. 2½ *ark.*

Dedyk.: Joanni Raciborski Phisico Doctori peritissimo, Proconsulique Civitatis Regiae Varsoviensis. (L.S.)

5260. Henrici FEDER, Oratio de Crocodillo, qua triumphus Christi exponitur. 1621. (Siarcz. I. 130).

5261. Nicolaus ZAMBECCARI. Oratio pro BB. Ignatio Loiola et Francisco Xaverio. Romae 1622 deinde Cracoviae ap. Fr. Cezary. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5262. Thronus Salomonis ex umbra in veritatem die sacro Nativit. Beatiss. Genitricis Dei V. M. in Oratorio Rosarii Acad. Crac. ad aedem S. Trinitatis a M. S. HALICIO, S. T. Baccal. Collega Maiorum Professorum. Crac. in Offic. Typ. M. Andreoviensis. 1621. 4. 6 *ark.* (L.S.)

5263. Collyrium seu Oratio de Poenitentia, post initium Quadragesimae in supplicationibus Academicis ad S. Annae Anno Dni 1623 a M. Simone HALICIO S. T. Profess. habita. 4. 2 *ark.* (L.S.)

5264. Oratio in S. Eliam Ducem Carmelitarum Fratris Cypriani GORNINSKI. Posnanie typis Joan. Wolrabi. A. D. 1623. 4. (L. S.)

5265. Listonagon, seu certamen latronum de Christo in crucibus secum pendentium— Authore M. Laurentio SWICZKOWICZ SMIAŁECKI, Phil. Doct. et Prof. M. L. S. R. Anno Domini CIↃ.IↃC.XXVII. Leopoli, in Officina Typographica Joannis Szeligae, Archiepis. Typographi. 4. 4 *ark.*

Dedyk. Janowi Baranowskiemu Fil. i O. P. Dokt. Archidjakonowi i Officjałowi Lwowskiemu. (L. S.)

5266. Oratio in natalem diem B. V. Mariae. apud Patres Ord. Praedic. ad S. Trinitatem habita a Joanne LORKOWICIO Art. et Philos. Baccalaureo. Cracoviae in Offic. Typogr. Francisci Caesarii 1630. 4. 2 *ark.* (L. S.)

5267. Bartholom. CIESZYŃSKI Cancellarius Dioec. Viln. Parochus Caunen. Panegyricus D. Casimiro. Vilnae typ. Acad. 1631. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

Na dziękczynienie za zdrowie odzyskane za przyczyną S. Kazimierza. (Nies.)

5268. Oratio de Christo Jesu in Coelorum sedes ascendente— Gasparo Bobola de Piaski Canonico Crac.— ab Alberto Alexandro KINELLOWIC, Artium et Phil. Baccalaureo— dedicata. Cracoviae, typis Matthiae Andreovien. 1632. 4. 9 *kart.* (L. S.)

5269. Kardynała LUDOWISIUSZA Panegiryk S. Ignacemu Loioli powiedziany z łacińskiego na polski język przetłómaczony przez Marcina *Hinczę* S. J. w Krakowie 1633. 8. (Nies.)

Por. wyżej N. 5246.

5270. Simonis Starovolscii. Oratio de gloriosa assumptione Augustae Dei Genitricis Mariae. Cracov. in Offic. Typogr. Matth. Andreoviensis. A. MDCXXXVIII. fol. *6 ark.*

Dedyk. Jak. Zadzikowi Bisk. Krakow. (L.S.)

Niesiecki T. IV. p. 194. wspomina to pismo w formacie in 4to.

5271. Simonis Starovolscii. Oratio de immaculata Conceptione B. M. Virginis. Cracoviae 1638 fol. (L. S.)

5272. a) Simonis Starovolscii. Vestis Mariana, seu Oratio Sacrum Reginae Coeli habitum, vulgo *Scapulare* dictum describens. Cracoviae in offic. Christophori Schedelij. A. D. MDCXXXX. fol. *26 str. i 2 ark. na przodzie.*

Dedyk. do Stanisława Lubomirskiego Wojew. i Starosty Krak. i na końcu approbacji 1 karta.

b) — — Editio secunda. Romae ex Typogr. Andreae Phaei MDCXLVI. 16.

5273. Bartholom. Zimorowicz. Jesus Maria Joseph Trisagi Protopatroni. Typis Acad. Zamosc. 1640. 8. (Kat. Ju.)

5274. Novus Salomon, Sanctissimus Praeceptor. Doctor Angelicus et Ecclesiae, laudibus evectus per F. Cyprianum Stephanowski Ord. Praed. Posnaniae in Offic. Alberti Reguli, 1640. 4. *2 ark.*

5275. Minerva Christiana sive Oratio die festo Divae Catharinae ad aedem eiusdem Virginis et Martyris etc. a Thoma Canevesio Polono habita Patavii Anno M.DC.XLI. Men. Novemb. die 25. Typis Cribellianis. 4. *3½ ark.*

Z mowy tej widać, że Canevesi nauki odbywał w Padwie. (L. S.)

5276. Triumphales coronae in celebri solemnitate Magni Dei Magnae Sponsae D. Catharinae Virginis et Martyris ad Aedem Eiusdem, sub felicibus auspiciis Illustriss. Generosiss. D. D. Joannis Raymundi a Lamberg Liberi Baronis, ac Almae Universitatis D. D. Juristarum Prorectoris et Syndici meritiss. a Hyacintho Lopacki Polono Phil. in Acad. Crac. Doctore oratione declaratae. A. 1644 Patavij typis Cribellianis. 4. *3½ ark.* (L. S.)

5277. Oratio in laudem D. Thomae Aquinatis, Doctoris Angelici, ejusdem festa luce, in Aedibus Sacris D. Dominici, frequentissimo Auditorio habita A. M. Alberto Nowieyski Phil. Doctore, Eloquentiae Prof. in Coll. Lubransciano. Posnaniae A. D. 1642. 4. *2 kart.*

Drukarz Albertus Regulus przypisał tę mowę Bernardowi Skępskiemu Przeor. Dominikanow Poznań. (L. S.)

5278. Tiara Episcopalis ad diem festum Divi Stanislai Martyris Epis. Crac. Regni Pol. Patroni in Celebri conventu nationis Polonae a Stanislao Temberski Polono explanata. In Aedibus D. Antonii Patavini Anno MDCXLII. Men. Majo d. 7. Patavii Typis Cribellianis. 4. *4 ark.*

Dedyk.: Illustri et Admodum Rev. D. D. Stanislao Woiciechowski S. Theol. et J. V. Doctori, Prothonotario Apostolico in Marchionatu Moraviae, Decano Ostravensi, Avunculo Colendissimo, tegoż roku i dnia z Padwy. (L.S.)

5279. Stanislaus Zyznowski. Paramydion ex gloriosissimo Redemptoris nostri triumpho. Cracoviae 1642.

Przypis. do Gabryela Ochockiego Medyka. (Siarcz.)

5280. Andreas Malski. Cursus Theosophiae seu moduli laudum B. V. Mariae. Cracoviae 1643. 12. (J. Załuski Apteka i t. d. p. 106).

5281. Sanctitas Peregrina sive Oratio in laudem Divi Hyacinthi Regni Poloniae Patroni etc. habita a Paulo in Potok Potocki etc. ad aedes Divi Stanislai de Urbe 16 Augusti 1643. Romae, ad tres Pilas Aureas, Apud Christophorum Brandanum. 4 mai. *2 ark.*

Dedyk. bratu swemu Mikoł. Potockiemu Woiewodzie Bracław.

Załuski Anecd. Jabłon. p. 384 wspomina jego: Centuria Elogiorum Clarissimorum Polonorum, nie pewna czy drukowane lub nie.

5282. Primitiae honorum Divo

Josaphato Kuncewicz ab Alma Academia Vilnensi Societ. Jesu solemni triumpho exhibitorum publica pro rostris oratione ad aras Unionis Sanctiss. Trinitatis Ritus Graeci Patrum Basylianorum Vilnensium per Melchiorem Stanisl. SAWICKI Art. et Phil. Magistrum S. Theol. Licentiat. 3. Nonas Decemb. An. MDC.XXXXIII. Sacrae Dicataeque. 4 *1 ark.*

5283. Florianus LEPIECKI Contubernii Sisiniani Senior. in Acad. Crac. Phil. Prof. Collega Minor. Martinus Victor sive oratio de Sancto Martino. Crac. Typ. Martini Filipowski. 1644. 4. (L.S.)

5284. Stan. ŁUKOWSKI. Oratio de virtutibus ac meritis Stanislai Episcopi Cracoviensis. Cracoviae in Off. Piątkoviana 1645. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5285. Oratio in laudem D. Bernardi Abbatis Clarae Vallis, Propagatoris S. Ord. Cister. a M. Simone ŁOSIECKI Eloq. et Phil. in Clara Tumba Professore habita Cracoviae in Offic. Fr. Caesarii 1646. 4. *15 kart.*

Dedyk. Pawł. Piaseckiemu Bisk. Przemyskiemu, Opatowi Mogilskiemu. (L.S.)

5286. Sim. Stanisl. MAKOWSKI. Thronus immaculatus Augustissimae Coelorum Reginae. Cracoviae in Offic. Martini Filipowski. 1646. fol. *6 ark.*

5287. Apopempticon Beatissimae SS. Joachimi et Annae parentum filiae et intemeratae Regis Regum matri Virgini Mariae, in templum Salomonis, tertio vix dum decurrente aetatis anno iter agenti a M. Alexandro ZYDOWSKI Phil. Doct. Ac. Zamosc. Prof. Virginis Sanctissimae plusquam suae Matris Alumno concinnatum. In Typographia Acad. Zamosc. Excudebat Felix Krokoczynski. 1648. 4. *Sign. C3.*
(B. Horod.)

5288. Panegyricus Angelico simulque Sanctissimo Ecclae Doctori D. Thomae Aquinati Sapientissimo iuxta ac felicissimo orbis Christiani Magistro allegorice deductus et in Symbolum debiti cultus, atque observantiae praeceptori per saecula triumphanti in Basilica Trinitatis Sanctissimae ad sacras eius ferias ipsis nonis Martij Anno labentis a Christo saeculi. MDCXLVIII. voce persolutus a M. Stanislao ZYZNOWSKI in Alma Ac. Cracov. Prof. Cracov. In Offic. Christophori Schedelij S. R. M. Typ. fol. *6 ark.*

Dedyk. Hrabi na Wiśniczu Lubomirskiemu; (L. S.)

5289. Sacerdos factus hostia hoc est B. Valentinus Praesbyter et Martyr. In anniversario solennitatis suae recursu, pio calamo per me Christophorum STAROMIEYSKI. In alma Academia Crac. Art. et Phil. Baccalau. repraesentatus. Cracoviae Apud Valerianum Piątkowski. A. D. 1648. 4. *Sign. D2.* (B. Horod.)

5290. Raphael CZYRMINSKI. In triumphalibus Inferiis Redemptoris D. communis tripudii sensu mota Pallas. Crac. Ap. Haer. Matth. Andreovien. 1650. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5291. Umbra Solis Theologici ab illustri pectore Angelici Doctoris per integram utriusque sapientiae diem stylo panegyrico deducta, quam D. Thomae Aquinati dixit dicavitque P. Albertus JNES S. J. A. D. 1648. Calissii Typis Coll. S. J. A. 1650. 8.
(Ban. H. D. K. P. I. 126.)

5292. Phoenix alter sive Oratio de S. Thoma Aquinate, quam anniversaria eius die in SS. Trinitatis Basilica dixit dicavitque M. Stanislaus SLACHETKA Leopolien. Phil. D. et in Acad. Crac. Professor A. 1649 die 8 mense Martio. Crac. in Offic. Christoph. Schedelii. fol. *5 ark.*

W dedykacyi do Alexandra Brzeskiego Kanon. Krak. Scholastyka Sandomir. Sek. Król. wyraża, iż pod zaszczytem imienia jego wydał także: *Cupressum funebrem ad Mausoleum Jacobi Zadzicii Epis. Crac.* oraz *Domini Pauli Fratris tui Hymanaeum poeticis metris.* (L. S.)

5293. Novus Sol in caelo Basiliano relucens B. Josaphat Kuncewicz

Archiepiscopus Polocen. Episcopus Witepscen. Mscislauien. ob fidem catholicam crudeliter necatus publica oratione Romae die Novemb. 12 natali eiusdem Anno 1648 in Ecclesia SS. Sergii et Bacchi ad Aedes RR. PP. Basilianorum inter Missae solemnia a Casimiro Joanne Woyszharowicz S. Th. et J. U. Doct. Sedis Apostolicae Protonotario Regis Poloniarum Secretario expositus. Romae ex Typogr. Bernardini Tani MDCXXXXIX. Deinde Cracoviae in Typogr. Franc. Caesarii 1649. 4. *7 kart.*

Przypis. Papież. Innocentemu X.

5294. Monomachia sacra S. Stanislai Episc. Crac. et Mart. Oratio habita a Stanislao Comite Lipski Canonico Plocen. Praeposito Cremenicen. Patritio Polono. *Na końcu:* Romae ex Typ. Ludovici Grignani MDCL. 4 mai. *10 str.* (L. S.) *Zob. Noty.*

5295. Rosa Kunceviana in Beato Josaphato Kuncewicz, Archiepiscopo Polocensi et Witepsciensi ac Mscislaviensi Episcopo in ordine Fidei ...... interpmpto (sic) purpura Martyrii Decorata et Publica panegyri ad Romanas SS. Sergii et Basilii Aras RR. PP. Basilianorum exposita per Stephanum Liniewski Nobilem Polonum Anno a Florido Virginis Partu MDCLI. Romae typis Haered. Ladov. Grignani 1651. 4. *7 kart.*

Przypis. Kardynał. Virginiuszowi Ursini Protektorowi Królestwa Polsk.

5296. Cruces Kuncevianae, tum in vita et morte Divi Josaphati Martyris exhibitae, quam eius post mortem eidem a fidelibus erectae, breviori Panegyri — representatae. Per Joan. Steph. Liniewski Nobilem Polonum in Collegio Romano Soc. Jesu Metaphysic. Auditorem. Romae, Typis Haeredum Corbelleti MDCLII. 4 mai. *12 str.*

5297. Casim. Mathias Treter. Phoenix alter. Oratio de D. Thoma. Cracoviae 1651. fol. (Kat. Ju.)

5298. Regale Lilium Oratio de laudibus Divi Casimiri Poloniarum Principis habita ad EE. et RR. DD. S. R. E. Cardinales a Jacobo Sczucki Equite Polono. In templo nationis Polonorum de Urbe die 4 Martii 1652. Romae *t. r.* 4 mai. *2½ ark.* (L. S.)

Przytem: Oratio in laudem D. Thomae Aquinatis. (Sienk. Dod. do Bent.)

5299. Aquila Jovis. Oratio de laudibus Divi Stanislai habita etc. a Jacobo Sczucki Equite Polono. Romae typis Dominici Manełphij 1652. 4 mai. *1½ ark.*

5300. Paulus Pszonka. Xenium natalis Christi. 1654. Crac. ap. Lucam Kupisz. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5301. Alex. Matth. Rudzki. Lux Ecclesiae Andreoviensis S. Catharina. Romae 1655. 4. (Kat. Elek. Sask.)

5302. Marc Aquinaticum seu Oratio de D. Thoma Aquinate. A M. Martino Winkler. Phil. D. in Coll. Lubran. Eloq. Prof. habita A. 1658. Posnaniae in Offic. Viduae et Haeredum Alb. Reguli. 4. *2½ ark.* (L. S.)

5303. Stanislaus Raphael Grochowski. Eloqu. Cand. Lilium inter spinas, sive Oratio in festo purificationis B. V. M. habita. Crac. 1660. Typ. Vid. Lucae Kupisz. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5304. S. Thomas Aquinas Doctor Angelicus lucidissimus Corporis Ecclae Mystici Oculus anniversario ejus die in per Augusta SS. Triadis Basilica Cracoviensi, florentissimae nobilissimorum Auditorum Coronae, pio venerantis suadae officio a M. Valentino Joanne Mazurkowic demonstratus, anno exorti iustitiae solis 1662 die 7 Martij. Superiorum permissu. Cracoviae. In officina apud Heredes Stanislai Lenczewski Bertutowic. A. D. 1662. fol. *Sign. E2.* (Bibl. Horod.)

Dedykacja Jan. Stradomskiemu, gdzie jego Genealogja. (L. S.)

5305. Daniel Pawłowski. Ora-

tio de S. Thoma Aquinate. 1664. 4. (Nies.)

5306. Maria Servitute Regnatrix, ad Anniversarium Virginis Annuntiatae celebritatem, in Basilica S. J. Posnaniensi a Jacobo Miaskowski Castellanide Krzyvinensi, panegyrice celebrata. A. 1665. Posnaniae, Typ. Haer. Alberti Reguli, Imprimebat Albertus Młodniewicz. 4. *7 kart.*

Hr. Ossolin. zanotowoł na tytule, że autorem jest Teofil Rutka S. J. (L. S.)

5307. Casimirus Filipowski. Viva Cisterciensium Cisterna. Oratio. Crac. ap. Schedel. 1667. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5308. Olor Academicus sive Oratio panegyrica in laudem eximij Servi Dei Joannis Cantii Sacr. Theol. Doct. et Profess. R. Pol. et Almae Acad. Cracov. Patroni vitae sanctitate, et miraculorum gloria celeberrimi ipso solemni Commemorationis eius die in Ecclesia Collegiata Divae Annae a Joanne Josepho Kozłowski Phil. et Tylicianae Eloqu. Auditore, imo amplissimo magnorum hospitum et totius Academici Senatus consessu habita luciq. publicae Superior. permissu consecrata A. D. 1667. die 24 Decembris. Cracov. In offic. Alberti Siekielowic S. R. M. typogr. fol. *1½ ark.*

5309. Expeditio Romana B. Stanislai Kostka allegorica panegyri adumbrata et Sacro Coetui Sodalium Deiparae Virginis subtitulo Annunciatae et Immaculatae Conceptae a Perill. et Magnif. D. D. Stanislao Michaele Bakowski Palatino Pomeraniae Auditore Eloqu. oblata dicta ab eodem in Parthenio Oratorio Hosiani Collegii Brunsberg. Soc. Jesu Anno Sal. 1669 28 Septem. typis Henr. Schultz. 4. *7 kart.*

5310. Clypeus animatus D. Thomas Aquinas, quem panegyrice delineavit M. Ambrosius Szalewic Phil. D. Senior Scholae B. M. Virginis in Circulo Cracoviensi. In Offic. Schedeliana 1669. fol. *4½ ark.*

5311. Laurus Seraphica Divus Bonaventura Doctor Seraphicus Suae anniversariae Solennitatis Die etc. celebratus publico Eloquio a M. Paulo Joanne Wojewodzki Philos. D. Collega M. Scholastico S. Annae. Cracoviae. 1669. fol. (A. Zaw. Noty.)

5312. Manus Thomistica seu Oratio Panegyrica in laudem D. Thomae a M. Martino Stanislao Frydrychowicz erecta, demonstrata, dicta. A. 1670. d. 7 Martii. Cracoviae apud Albertum Gorecki S. R. M. et Almae Universitatis. Crac. Typ. 4. *3 ark.* (L. S.)

5313. Paulus Oborski. Victrix sapientia etc. Cracoviae 1670. fol.

Oracja o S. Katarzynie. (Nies.)

5314. Philomela Academica seu Oratio in laudem Eximii Servi Dei Joannis Cantii, habita per M. Andream Brzeziński Phil. D. et Prof., Coloniae Vidaviensis Directorem. Crac. ex Offic. Schedeliana. 1671. fol. *4 ark.* (L. S.)

5315. Martinus Ignatius Frankowicz Custos Sandecensis. Fons minimus ... sive Oratio de Vita B. Joannis Cantii. Cracoviae ex Offic. Schedel. 1671. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5316. Michael Konarski etc. Candor in Purpura 1671.

Mowa miana w Rzymie o S. Stanisławie Biskupie. (Nies.)

5317 a). Conceptus duo admirabiles. Concepta sine labe et concipiens verbum Maria per Orationes panegyricas adumbrata auctore R. Daniele Pawłowski S. J. Cracoviae typis Schedelianis 1671. 12. *161 str.*
b) — — Labaci 1679. 12. (Cat. Janss. 1679).

5318. Divus Thomas Aquinas per Blasium Krauzowski in Alma Univ. Crac. Phil. Doct. et Prof. Contubernii Staringeliani Seniorem praesentatus. Cracoviae apud Stanisl. Piotrkowczyk (1671). fol. *3½ ark.* (L. S.)

5319. Narcissus Candidus et rubicundus seu D. Catharina, publica Panegyri celebratus a Joanne Sta-

nislao de Ląg Tański in Acad. Crac. Phil. et Eloq. Auditore. Crac. ex Offic. Schedeliana 1671. fol. *5 ark.* (L.S.)

5320. Oratio panegyrica in laudem eximii Servi Dei, Joannis Cantii, a Gaspare Krudnerowic Art. et Phil. Baccalaur. habita. Cracov. ap. Albertum Gorecki. 1672. fol. *3 ark.* (L. S.)

5321. Navis Angelica, quam Sacer Praedicatorius Conventus Lublinensis consignavit per R. P. Augustinum Mokrzecki S. Th. Professorem A. 1671. fol. *3½ ark.*

Pochwała S. Tomasza z Akwinu. (L. S.)

5322. Chloris coelica B. Salomea Regina Haliciae panegyrice adorata. per Chrysostomum Kuczyński Ord. Min. Convent. S. Franc. Cracoviae apud Stanislaum Piotrkowczyk. 1673. 4.
(Ban. H. D. K. P. I, 396.)

5323. Dilectus Mariae inter Carmeli Lilia Agnus S. Andreas Corsinus, a Joanne Cantio Kuczankowicz, Phil. et Eloq. Aud. celebratus Crac. ex Offic. Schedeliana 1673. fol. *5 ark.* (L. S.)

5324. Vox clamantis seu Oratio in laudem D. Joannis Baptistae — per Joannem Albertum Zołwiński. AA. et Phil. Laureatum. Cracov. in Offic. Schedeliana. 1673. 4. *1½ ark.* (L.S.)

5325. Coelestis gratiae porta sancta in D. Joanne Cantio, a Joanne Hieronymo Kryszpin Kirrszenstein aperta. Cracoviae typis Univer. 1674. fol. *5 ark.*

Dedyk. do Kazimierza Paca Bisk. Zmudz. którego wujem swoim nazywa. Był autor synem Hieronyma Kryszpina, Podskarb. Litew. uczył się wtedy w Akademji Krakowskiej. (L. S.)

5326. Virtus Regia S. Casimiri Principis Poloniae Magni Ducis Litvaniae In Ecclesia S. Stanislai Nationis Polonae a Joanne Casimiro Sobecki panegyrica oratione celebrata. An. Sal. 1674 4 die Martij Romae Ex typographia Varesij MDCLXXIV. 4. *14 str.*

Przypis. Tomasz. Uieyskiemu Biskup. Kijowskiemu i Czernichow.

5327. Panegyrici Joannis Pauli Oliva et Antonii Vieira S. J. B. Stanislao Kostka festa eius luce dicti ex italicis latine redditi a J. B. eiusd. Soc. Cracoviae in Offic. Schedel. A. 1676. 8. *134, 100 str. i 4 kart na przodzie.*

Przypis. Królowi Janowi III. od Jana Hermanni S. J. datowane w Rzymie 2 Januar. r. 1675. Mówi o sobie Hermanni, że w Rzymie po to przebywa, aby sprawę S. Stanisława Kostki tam promowował. Tłómacz zapewne Jan Boschius S. J. Por. wyżej N. 5246. Aprobata druku rzymska.

5328. Andreas Kanon. Oraculum Senatus Theologici Doctor Angelicus, seu Oratio panegyrica in laudem D. Thomae Aquinatis. 1677. *b. m.* 4. *½ ark.* (L. S.)

5329. Ludov. Tolibowski. Fascis Casimirianus a Polono campo lectus. Romae 1679. (Nies.)

Pisał to będąc na naukach w Rzymie. Sobolewski domyśla się że to jest panegiryk dla S. Kazimierza, niewiadomo prozą czy wierszem.

5330. Novus Salomon Divus Thomas Aquinas ab Andrea Sigismundo Paschacy Ph. B. Collegii Lubransciani, Acad. Posnan. Rhetoricae Professore celebratus. Posnaniae in Offic. Alberti Reguli Mlodniewicz imprimebat 1677. fol. *5 ark.* (L. S.)

5331. Christoph. Joannes Cyboni. Poenix e divinae cineribuas sapientiae D. Thomas Aquinas reproductus. Posn. Typ. Alberti Laktański. 1680. fol. (L. S.)

5332. Alexander Oginski Praefectus Mścibor. Palma in Ecclesia Dei exaltata. 1680.

Oracja na Bł. Jana Kantego.

5333. Stromata honori Sanctiss. Virginis Mariae — a Rndo P. F. Georgio Benedicto Spruszynski S. Th. Doct. Patre Provin. Russiae et Lithuaniae, Ord. Min. Convent. S. Francisci consecrata. An. — 1680. Zamosci typis Acad. 4. *75½ ark.*

5334. Joan. Rożanka Ord. Carmel. Discal. Corona aurea in sacro Carmeli vertice. Cracoviae 1681. fol.

Mowa o N. Pannie. (Nies.)

5335. Arcana Sideris Aquinatici Oratio. Posnaniae typ. S. J. 1681. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5336. Novus Ecclesiae Dei Phosphorus Divus Bonaventura Doctor Seraphicus, per M. Thomam Sertkowicz in Univ. Crac. Phil. Doct. et Prof. celebratus Cracov. Typ. Univ. 1681. fol. *4 ark.* (L.S.)

5337. Mathias Brocki. Unio Ecclesiae Dei pretiosissimus D. Thomas Aquinas. Crac. Typ. Univ. 1681. fol. (L. S.)

5338. Ornamentum Divinae crucis Rosa Gedroyciana, in tumulo Sacrorum Cinerum B. Michaelis Gedroyc, e Sanguine Ducum in Lithuania nati, a Samuele Josepho Butkiewicz, Wiswoyn. Phil. Bac. S. Theol. Auditore demonstratum. Cracov. Ex Offic. Schedeliana 1682. fol. *4 ark.* (L.S.)

5339. Motor extra coelum Angelus, Angelicus Doctor D. Thomas Aquinas, panegyrico plausu ad publicum auditorium promotus per P. Fr. Valerianum Chociszewski Ord. Min. Strict. Observ. Reform. A. 1682. *b. m.* 4. *3 ark.* (L.S.)

5340. Ambr. Nieszporkowic. Triumphales honoris candidi et candoris honorati coronae divis Martyribus Honorato et Candidae consecratae. Crac. typ. Fr. Cezary. 1682. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5341. Clypeus Seraphicus, seu Oratio in laudem Eximii Servi Dei Simonis de Lipnica Ord. Minor. de Observantia, per M. Andream Paulum Waszyński in Univ. Crac. Phil. D. et Prof. dicta. Cracoviae Typ. Fran. Cezary. 1682. fol. *4 ark.* (L.S.)

5342. Barthol. Casim. Malicki. Invictum Christianitatis Antemurale B. Joannes Cantius. Posnaniae In Typ. R. D. Alb. Laktański 1683. 4. *2 ark. Na końcu Anagrammata.* (L.S.)

5343. Georgius Mniszech Palatinus Volhyniae. Coelestis Carmeli adamas D. Andreas Corsinus 1683.

Przypis. Stefan. Pacowi Biskup. Wileń. (Nies.)

5344. Barthol. Joan. Tłubicki. Cancell. Plocen. Custos Chelmen. Propugnaculum mysticae civitatis. Oratio de S. Stanislao Episcopo. 1683. (Nies.)

5345. Barthol. Casim. Malicki. Inextinguibilis Ecclesiae Pharos in D. Thoma Aquinate. Posnaniae in typ. R. D. Alb. Laktanski. 1684. 4. *2½ ark.*

Na przodzie wiersz do Alexandra Koszanowskiego Kustosza Poznań. (L.S.)

5346. Pacis Oliva speciosa in campis D. Joannes Cantius a M. Stephano Barwinkiewicz Phil. Doct. Ejusdemque in Acad. Posnan. Professore demonstratus. Posnaniae Typ. Rndi D. Alberti Laktanski 1685. fol. *4 ark.* (L. S.)

5347. Cynthia Aquinatica Divus Thomas Aquinas, cultu panegyrico praesentata per M. Lucam Josephum Ostawski, in Alma Univ. Crac. Phil. D. ac tunc temporis in Lubransciano Collegio Academiae Posnanien. Rhetoricae Professorem. Posnaniae in Typogr. Rndi D. Alberti Laktanski. 1684. fol. *3 ark.* (L.S.)

5348. Liber in conceptu prohibitus seu intacta per Originalem Novam Conceptio, pro Rostris Rozrazevianis Coll. Gedanensis Soc. Jesu promulgata per Adamum Radomski, Ejusdem Congregationis Praefectum. Gedani Imprimebat Dav. Fridericus Rhetius. 1684. fol. *6 ark.* (L.S.)

5349. Joannes Thomas Jozefowicz (Kanonik Katedr. Lwowski). Aquila e rogo evolans D. Simon de Lipnica devota panegyri demonstratus. Crac. Typ. Siekielovicianis. 1685. fol. (L. S.)

5350. Felix Caelestium in terris

honorum candidatus D. Mathias Apostolus recurrente annus sua festivitate celebratus et Mathiae Bryszkiewicz etc. dedicatus a Thoma Francisco Ormiński. A. 1685. Crac. fol. (A. Zaw. Noty).

5351. Aurea Regnantis Sapientiae Corona D. Joannes Cantius Confessor annuo festivitatis suae recurrente die etc. a Michaele Achacio in Pisory Pisorski etc. cultu panegirico celebratus An. 1685. Cracoviae. fol. (l. c.)

5352. Flos Castitatis pulcherrimus ex amoeno D. Josephi Lilieto excerptus, a Joanne Chrysostomo Rucieński AA. etPhil.Baccal. A.1685. fol. (L.S.)

5353. Dilectus Christi discipulus a M. Joanne Cynerski Rachtamovio, Coll. Maiore Eloqu. Prof. Tyliciano in Orato. Pietatis Academico, officioso encomio celebratus. Et Perill. ac Magnanimis Juvenibus D. Joanni Sobieski, D. Joanni Comiti ab Ostrorog, debiti honoris ergo pro Sacro Xenio d. d. Cracoviae in Offic. Christoph. Schedelii. 4. *46 str.* (Józ. Łukasz. Noty).

5354. Fons Solis D. Thomas Aquinas, per M. Thomam Antonium Sertkowicz, Phil. D. et in Lubransciana Posnaniensi Academia Rhetorices Professorem Coronatus. Posnaniae Typ. Rndi Alberti Laktański. 1685. fol. *4 ark.* (L.S.)

5355. Cherub in Porta Paradisi Ecclesiae Dei contra Portam Othomanicam cum flammeo versatili gladio excubans D. Andreas Corsinus Florentinus etc. anniversaria festivitatis suae die etc. a Thoma Antonie de Smielowa Wola Misiewski. Oratione panegyrica celebratus. Cracoviae Anno 1686. fol. (A. Zaw. Noty).

5356. Seraphicum vitae Amphitheatrum Sancti Francisci Confessoris etc. inter festivam ejus Diei Solennitatem in lucem productum ac D. Francisco Oborski a Petro Sienkiewicz dedicatum Anno 1686. Crac. fol. (l. c.)

5357. Cherubim in terris constitutus ad portam Sapientiae Joannes Cantius Confessor etc. ab D. Vladislao Radomicki Castellanida Calisiensi etc. exhibitus. et ab Andrea Rodolpho Margowski celebratus. Posnaniae. 1686. fol. (l. c.)

5358. Vas electionis in honorem Dei consecratum Divus Paulus Apostolus Recurrente annua festivitate in Conversione sua celebratus et Domino Paulo Złomański etc. a Joanne Chrysostomo Rucieński, Połanecensi etc. Dedicatus. Cracoviae 1686. fol. (l. c.)

5359. Ortus Bethleemitici Phoebi in festo trium Regum deprehensus a M. Adamo Casimiro Banaszewic Phil. D. adoratus. Cracoviae ex Offic. Fr. Cezary. 1687. fol. *2 ark.* (L.S.)

5360. S. Hyacinthus Odrovasius, Principalis, Hierarchicus, Universalis, Regni Poloniae Patronus, a Sede Apostolica datus, ab universis Polonis rogatus, per P. F. Dominicum Frydrychowicz, S. Th. Praesentatum Ord. Praed. humili calamo exaratus. A. D. 1687. Cracoviae Typis Universitatis. fol. *245 str.*

Jest tu 112 wierszy łacińskich na pochwałę S. Jacka, napisanych przez Stanisława Józefa Bieżanowskiego.

5361. Jo. Thom. Jozefowicz. Abyssus gratiae et sapientiae Thomas Aquinas. Doctor Evangelicus etc. Annexa solennitatis suae die a M. Joanne Thoma Josephowic Leop. in Univ. Crac. Phil. D. et Prof. cultu panegyrico demonstratus. A. 1687. Cracoviae typ. Univ. fol. $5\frac{1}{2}$ *ark.* (L. S.)

5362. Petra firmissima S. Stanislaus Epis. Crac. et Martyr a M. Alberto Antonio Kosinski Phil. D. et Prof. elogio demonstratus. Crac. ex Offic. Fr. Cezary. 1687. fol. *3 ark.* (L. S.)

5363. Viator. laureatus per ignes ad patriam tendens S. Laurentius etc. intra suam annuam solennitatem demonstratus. et Dno Lauren-

tio Lignorski etc. a Francisco Antonio Podolecki oblatus. Cracoviae 1687. fol. (A. Zaw. Noty).

5364. Aquila Supremi Jovis Ministra in principe Apostolorum Sancto Petro Demonstrata, atque annua festivitatis suae die recurrente Domino Petro Stanislao Orłowski etc. a Alberto Casimiro Puczygiewski Dedicata. Cracoviae. 1687. fol. (l. c.).

5365. Leo liliatus B. Jsaias Boner Ord. Eremit. S. Augustini a S. Joan. Podgurski AA. et Phil. Baccal. demonstratus. Crac typ. Univ. 1687. fol. *4 ark.* (L.S.)

5366. Sol. in Libra Lilijs, Palmis et Cruce coronatus S. Franciscus Dno Francisco Bautschner etc. Annua Patroni recurrente festivitate a D. Andrea Joanne Kudaszowic oblatus. Cracoviae typ. Nic. Alex. Schedel. 1688. fol. (L. S. — A. Zaw. Noty).

5367. Martinus Podłęski S. J. Prodigium gratiae, Magna Dei Mater et Virgo Maria concepta et concipiens seu orationes duae, altera de Annuntiatione B. M. Virg. sub titulo: Panegyrica gratiarum actio Magnae Dei Matri, ob vindicatum ab ultimo interitu orbem. Altera de Immaculata eiusdem Concept. sub titulo: Nuntius Victoriae Marianae, sub nomine Rhetorum Soc. Jesu. Leopoli 1688. fol. (Niés.)

5368. Columna perennis ad festivam diem S. Ludovici Regis et confessoris erecta et Dno Ludovico Nicolao Grabiarski etc. a Joanne Laskowski consecrata. Cracoviae 1688. fol. (A. Zaw. Noty).

5369. Ensifer, Regni coelestis cum evaginato coram Divina Majestate gladio stans D. Michael Archangelus. Dno Michaeli Valeriano de Raciborsko Morstin etc. a M. Alberto Casimiro Puczygiewski oblatus Cracov. 1688. fol. (l. c.)

5370. Nomen gloriae seu Stanislaus Divus Poloniarum tutelaris praesul Cracovien. et Martyr pro concione ad tribunal regni per Petrum Stanisl. Dunin S. J. patrio sermone celebratus. Per gratum auctoris discipulum Latio redditus. An. D. 1689. 8.

5371. Domitor Draconis Stygii Thaumaturgus in S. Georgio Mar. Demonstratus et Dno Georgio Januszowicz etc. a M. Joanne Feliciano Łukaszkiewicz. Crac. etc. consecratus. Cracov. 1689. fol. (A. Zaw. Noty).

5372. Iubar eximio illibatae vitae et sanctitatis fulgore nitens Solis Academici B. Joannis Cantii, luci publicae expositum a M. Adamo Casimiro Banaszewic, Phil. D. Notario Apost. protunc Gymnasii Becensis Directore. Cracoviae Typ. Fr. Cezary. 1690. fol. *2½ ark.* (L.S.)

2373. Tabernaculum Dei in sole, Aquinatico positum per Danielem a S. Laurentio Schol. Piar. A. 1690. Varsaviae typ. Schol. Piar. *5 ark.* (L.S.)

5374. Revolutio fortunata D. Stanislai Martyris, per M. Joannem Felicianum Łukaszewic Crac. Phil. Doct. et Prof. Scholae B. M. V. in Circulo Cracov. Seniorem celebrata. Cracoviae Typis Nic. Alex. Schedel. 1690. fol. *5½ ark.*

Niepewna, czy autor Łukaszewicz, czy Łukaszkiewicz. Por. wyżej N. 5371. Podobniejsza pierwsze.

5375. Joannes Mietelski. Inventio S. Crucis panegyrica oratione celebrata. Crac. Typ. Nic. Alex. Schedel. 1690 fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5376. Franc. Borzykowski Ord. Min. Conv. Hercules Catholicus D. Casimirus publica oratione demonstratus. Romae 1692. 4. (L.S.)

5377. Barthol. Casim. Malicki. Arborscientiae. Oratio de S. Thoma Aquinate. Cracoviae 1692. (Nies.)

5378. Ambrosius Kozielski. D. Hyacintho acclamatio. Crac. in Offic. Fr. Cezary 1694. fol. (L.S.)

5379. Nuntius terrestris ad Comitia Senatus populique coelestis

missus R. Isaias Boner a Casimiro Gajowski AA. et Phil. Baccal. celebratus. Cracoviae typ. Univ. 1695. fol. *4 ark.* (L.S.)

5380. In festo Sancti Casimiri Sermo in Ecclesia S. Stanislai etc. dictus 4 Martii 1695 Ill. et Excell. D. D. Comiti in Leszno Raphaeli Leszczyński Palatino Lanciciensi etc. a Stanislao Sigismundo Niwicki etc. dedicatus. Typis Academiae Posnan. 1695. 4. *1½ ark.* (L. S.)

5381. Columna Orbis Christiani inconcussa, D. Joannes Cantius, per M. Adamum Stanislaum Pecherzyński, in Univ. Crac. Phil. Doct. in Collegio Lubransciano Posnaniae Poëseos et Matheseos Prof. celebrata. Typis. Acad. Posnan. 1695. fol. *5 ark.* (L.S.)

5382. Henricus Pieniążek, S. P. (a S. Ant.) Oratio de laudibus D. Thomae Aquinatis. Varsaviae 1697. fol.

Przypis. Pomp. de Scarlatis Posłowi Bawarskiemu do Polski.

5383. In Nomine Domini Amen. Vindex Christianae Libertatis D. Catharina Virgo et Martyr recurrente annua suae festivitatis die in Ecclesia Patrum Eremitarum S. Augustini Casimiriae ad Cracoviam eiusdem nominis dicata a M. Francisko Josepho Krobski in Alma Universit. Studii General. Cracov. cultu panegyrico celebrata. Anno 1698 25 Novembr. Cracoviae typis Univer. fol.

Przypis. Francissk. Florian. Bienieckiemu Znaku Pancer. Żydaczow.

5384. Novus Prometheus Orbis Christiani seu Divus Aurelius Augustinus, die suae Conversionis oratoria panegyri celebratus A. 1699. In publicum productus conspectum A. 1700. 4. *3 ark.*

W Dedyk. podpisane: Collegium Vars. S. J. (L. S.)

5385. Agnus purpuratus D. Thomas Aquinas panegyrice demonstratus. 1701. fol. *b. m.*

(Sienk. Dod. do Bent.)

5386. Fructus admiribilis vitae suavitate etc. maturus, D. Stanislaus Casimiritanus Sac. Ord. Canon. Lateran. Presbyter, Regni Pol., Academiae, Urbisque Casimiriae Singularis Patronus — a M. Stanislao Alberto Golebiowic, Phil. Doct. et Prof. devota Panegyri demonstratus. A. 1701. d. 3 Maji. Cracov. Typ. Univ. fol. *3½ ark.* (L. S.)

5387. Adalbertus Josephus Goszkowski S.Th.D. Cygnus Aquinaticis innatans aquis D. Thomas Aquinas D. Angelicus. Posnaniae typ. Acad. 1701. fol. *4½ ark.*

(Ban. H. D. K. P. I. 211).

5388. Julianus a S. Jacob Ord. Carm. Discalc. Orationes in laudem S. Thomae Aquinatis. 1703. fol.

(Bibl. Carm. T. II. p. 208).

5389. Leo signum Coeleste, Doctor Sanctissimus Bonaventura S. R. E. Cardinalis Archiep. Albanensis, a M. Nicolao Ochocki Phil. D. et P. Scholae S. Annae Seniore, stylo Oratorio demonstratus. Crac. Ex Offic. Fr. Cezary 1703. fol. *3 ark.* (L. S.)

5390. Ara puris ignibus ardens D. Philippus Nerius per Jacob. Hieron. a Skrzetusz Skrzetuski in Acad. Posnaniensi Lubransciana Eloquentiae Auditorem adornata. Anno 1706. 4. *2½ ark.*

Dedyk.: Alexandro de Gurow Gurowski Ensifero Posnan. Mecaenati et Avunculo gratiosissimo. (L. S.)

5391. Idea gloriosi Christi Athletae S. Ignatii de Loiola. Vilnae 1708. 8.

(Kat. Piar. War. 1822. p. 125).

5392. Conceptus coelestium Charitum Clariss. Cantius Confessor Coelicola currentis Caerimoniae circumstantia coram conspectu celeberrimae Coronae Coloniae Culmensis circiter CVM Charltes CaeCls CopIosas CLarIfICabant (Christus conceptus) cernuo cuiusdam Clientis calamo celebratus charactere chalcographico Collegii Cantiani Cognitionis seu Posnaniensis. 1710. fol. *2 ark.*

Wszystkie wyrazy w całem pismie zaczynają się od litery C. Bandtkie (H. D.

K. P. II. 85) autorem mieni X. Mistrza Pawła Mankę (Manka) Fil. D. Szkoły Retor. i Djalektyki Prof. Ma być datowane do Ignacego Tuchołki Starosty Jasienickiego r. 1710, co i z chronostychu wyżej przytoczonego wypada.

5393. Adalbertus Josephus Goszkowski S. Th. D. Phosphorus solem iustitiae praecedens D. Joannes Cantius Confessor. 1711. fol.
(Ban. H. D. K. P. I. 211).

5394. Cajus Jaroszynski. Os aureum Ecclesiae D. Thomas Aquinas panegyride monstratus. Cracoviae typis Fr. Cezary. 1712. fol. (L.S.)

5395. Atlas fractum orbem Polonum sustentans D. Michael Giedroyc a Nicolao Franc. de Biberztyn Błonski in Univ. Crac. Phil. Aud. panegyri demonstratus. Crac. Typ. Univ. 1713. fol. ½ ark. (L.S.)

5396. Divus Bonaventura ante omne elogium celeberrimus in Ecclesia AA. RR. PP. Minorum S. Francisci Conventualium ab uno e Soc. Jesu prima panegyri laudatus. Calissii Anno — 1714 typis Regiis S. J. fol. 3½ ark.
(Ban. H. D. K. P. I: 127).

5397. Matthaeus Josephus Kolendowicz. Crystallus..... D. Thomas votiva Suada offensus. Crac. Typ. Fr. Cezary. 1715. fol. (L.S.)

5398. Maius amoenissimus — D. Stanislaus Casimiritanus — in Basilica Sacrati Corporis Christi Casimiriae Festiva Inventae Crucis suaequae solennitatis die nobilissimo hospitum congressui a Petro Antonio Rohaczewski in AA. LL. et Philos. Licentiato — praesentatus. Anno — 1715 die 3 Maii. Cracoviae typis Fran. Cezary. fol.

Przypis. Franciszk. Firlejowi Konarskiemu, Loricatae Cohortis Praefecto.

5399. Boguslaus Stanislaus Bromirski. Annibal Sarmaticus D. Stanislaus Casimiritanus oratione demonstratus. Crac. Typ. Univ. 1716. fol. (L.S.)

5400. Jupiter Frigidus triumphalibus Sarmatiae ignibus victimatus Thaumaturgus Patriarcha S. Joannes de Matta Perill. ac Excell. D. D. Josepho in Krukow et Radecz Rądecki Vexilifero sacratus a Collegio Theologico Leopoliensi Ord. Discalceat. SS. Trinit. Anno 1716. Leopoli typis Confrat. SS. Trinit. fol.

5401. Hiacynthus Grymecki. Martius Heros D. Thomas Aq. panegyri demonstratus. Crac. Typ. Univ. 1716. fol. (L.S.)

5402. Navarchus Ecclesiae Dei Argo navim gubernans D. Th. Aquinas D. Angelicus etc. 1717. fol. 4 ark. (Ban. H. D. K. P. I. 211).

5403. Claudius a S. Antonio Paduano Schol. Piar. Thesaurus Franciscanae paupertatis. D. Bonaventura ab Oratoriis rostris demonstratus. Varsaviae typ. Schol. Piar. 1717. fol. (L. S.)

5404. Leo Signum Caeleste in Firmamento Seraphicae Religionis a Patre luminum accensus quem ingrediens — Doctor Sacratissimus Bonaventura — ad annuam festivae lucis revelationem in Basilica S. Mariae in Arenis Conventus PP. Minorum S. Francisci Conventualium Vilnae — observatus An. 1717. Vilnae typis Univer. S. J. fol. 4½ ark.

Przypis, Jan. Kazim. Comiti in Bieganow. Biegański Fundatorowi Konwentu Postawskiego.

5405. Remig. Ścisłowski. Homagium Augustissimae ac Invictissimae coeli et terrae Imperatrici praestitum. Clari Mont. 1717. fol.
(Kat. Elek. Sask.)

5406. Josephus Antonius Jaklinski (Podczaszyc Łomżyński). Cygnus Candidissimus S. V. Maria panegyri demonstrata. Crac. Typ. Fr. Cezary. 1718. fol. (L. S.)

5407. Vesuvius flammis amoris divini ardens, D. Simon Lipnicius panegyri demonstratus per Antonium Górczynski. Crac. Typ. Fr. Ign. Ant. Hebanowski. 1718. fol.
(Ban. H. D. K. P. I. 314).

5408. Vox perorantis pro Patriae Domo, D. Joannes Cantius. Per Stanislaum Albertum Małecki, Phil.

D. in Gymnasio Academico Myszkoviano Ordinario Poeseos Professorem 1718. Cracoviae typis. Franc. Cezary. fol. 4.

Pod herbem Jana Zmuckiego Skarbimirskiego Kanonika są 4 wiersze łacińskie z podpisem: Jacobus de Łapszow Trembecki Alumnus Scholae Poeseos. (L. S.)

5409. Aegidius Steph. Wadowski. Tomus tollendis tenebris traditus. Thomas Theologus Thaumaturgus, templo tremenda Trinitatis transcurrerte triumpho tanti Tutelaris tenore Tulliano tractatus. Cracoviae typis Acad. 1718. fol. *4 ark.*

Cały panegiryk z wyrazów poczynających się od litery T. Chlędowski wymienia rok tego panegiryku 1714, Juszyński zaś, (II. 295.) 1718.

5410. Aegidius a S. Joseph Sch. Piar. Metropolis scientiarum D. Thomas de Aquino oratione declaratus Varsaviae typis Schol, Piar. 1719. fol. (L. S.)

5411. Academus Gratiarum D. Joannes Cantius — a Josepho Antonio de Jasienna Jaklinski panegyrico cultu demonstratus. A. D. 1719. Cracoviae typis successorum Hebanowski. fol. *6 ark.*

Ten Jakliński Podczaszyc Łomżyński był wtenczas uczniem szkół Nowodworskich. (L. S.)

5412. Aeg. St. Wadowski. Coelum in terris mobile domus Lauretana B. V. Mariae Cracoviae typ. Acad. 1719. fol. (Kat. Dupl. Puł. N. 342),

4413. Joan. Dzianotty (Prof. Poezyi w Poznaniu) Corona triumphalis militantis Ecclesiae D. Thomas Aquinas Posn. Typ. Acad. 1720. fol. (L. S.)

5414. Adalbertus Hiacynthus Ciechanowski. Lilium virtutum et meritorum odore flagrantissimum Franciscus a Paulo. Cracoviae 1720. fol. (L. S.)

5415. Valentinus Wężyk Osiński. Olympus Sarmaticus etc. Cracoviae 1720. fol.

Oracja o B. Janie Kantym. (Nies.)

5416. Benedictus Kozłowski. Favus distillans lac et mel. Oratio. Sandomiriae typ. S. J. 1721. fol. (Sienk. Dod. do Beat.)

5417. Bernardus a S. Antonio Patavino. S. P. Angelus de Comitibus innocentiae genius S. Thomas Aquinas. Oratio. Vars. typ. S. P. 1722. fol. (Sienk. l. c.)

5418. Petrus Casimirus Goszkowski. Zodiacus solis sapientiae D. Thomas Aquinas oratorio stylo demonstratus. Crac. Typ. Univ. 1722. fol. (L. S.)

5419. Jos. Andr. Hankiewicz. Amazon divinior.... D. Catharina oratione proclamata. Crac. Typ. Univ. 1722. fol. (Sienk. Dod. do Beat.)

5420. Josephus Sebastianus Koziekowski. Sanctior Hercules D. Joannes a Cruce panegyri demonstratus. Crac. Typ. Univ. 1722. fol. (L. S.)

5421. Caput bonae spei in tutelari Magni Apostoli D. Judae Thaddaei manu exhibitus, a Stanislao Krasiński. Vexilliferida Sandomiriensi. Sandomiriae typ. Coll. S. J. 1722. 4. (L. S.)

5422. Josaphat a S. Francisco S. P. Princeps maximus D. Bonaventura ab exedris proclamatus Typ. Częstochow. 1723. fol. (Sienk. Dod. do Beat.)

5423. Andreas Joannes Cantius Kolendowicz. Apollo Seraphicus D. Bonaventura panegyrico demonstratus. Cracoviae typ. Acad. 1723. fol. (L. S.)

5424. Casimirus Jarmundowicz. Campana virtutibus D. Bonaventurae vocalissima. Posnaniae typis Acad. 1724. fol. (L. S.)

5425. Jan Juszkiewicz S. J. Dyskurs na honor S. Ignacego Loioli w Lublinie 1724. 4. (Nies.)

5426. Stanisl. Jos. Russocki. Praecursor in Lechico campo celeberrimus D. Joannes Cantius oratorio stylo demonstratus. Crac. typ. Univ. 1724. fol. (Sienk. Dod. do Beat.)

5427. Paulus Josephus Gorczycki. Mercurius Seraphicus D. Simon de Lipnica. Crac. Typ. Acad. 1725. fol. (L. S.)

5428. Ignatius Cantius HERKA, Coll. Minor, Canon. Eccl. S. Annae. Orpheus divinior D. Joannes a Cruce stylo oratorio praesentatus. Crac. Typ. Coll. Maj. 1725. fol. (L. S.)

5429. Lux orta iustis — Divus Antonius Paduanus — Radomiae publicą concione declaratus perquendam presbyterum, Sacerdotum Saecular. in Communi viventium. A. D. 1724. Varsaviae typ. Schol. Piar. 1725. 4. (L. S.)

5430. Andreas Joseph. ZAIFFERT. Splendor virtutum et scientiarum, D. Bonaventura oratorio stylo demonstratus. Crac. Typ. Jac. Matyaszkiewicz. 1725. fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

5431. Adamus Cantius CHOROSZOWICZ. Bellona coelestibus laureis redimita D. Catharina Virgo et Martyr. Cracoviae typis Univers. 1726. fol.

5432. Joan. SKORSKI S. J. Ex utroque Caesar virtute et scientia D. Bonaventura panegyri proclamatus. Częstochoviae 1726. fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

5433. Amor Captivorum — D. Joannes de Mattha inclyti Ord. SS. Trinit. Fundator — a M. Jacobo Josepho ZASZKIEWITZ in Alma Univer. Crac. Ph. Doctore Colon. Leop. Directore demonstratus. Anno 1726. Leopoli typis SSS. Trinit. fol.

Przypis. Anton. Wielhorskiemu Generał. Zak. Tróycy Przenajśw.

5434. Lucina orti sub sole Lechico Ordinis Angelici Discal. SS. Trinitatis de Redemp. Captiv. a paternis favoribus Divinissimorum Patriarcharum Joannis de Matta et Felicis Valesii — nunc Ducali honori Ill. ac Excell. D. D. Josephi a Potok Potocki Polatini Generalis Terrarum Kiioviae etc. a Provincia Polona S. Joachimi eiusdem Ordinis consecratum An. 1726. 4. *132 str. 2 ark. na przodzie.*

5435. BRUNO A S. FRANCISCO Sch. Piar. — Dux magnus militantis ecclesiae D. Bonaventura ab oratoriis exedris promulgatus. Vars. Typ. Sch. Piar. 1727. fol.

5436. Colonus ignibus seraphicis refulgens D. Bonaventura Doctor Seraphicus — redeunte annua suae solennitatis die in Basilica Thaumaturgi Francisci Celeber. Conventus Cracoviensis a M. Francisco Josepho DOMANIEWSKI in Alma Univer. Crac. AA. LL. et Philosophiae Doctore ac Professore panegyrico cultu celebratus Anno 1727 die 14 Julii Cracoviae typis Haer. Franc Cezari. fol.

Przypis. Adam. Zygmun. de Stanwicz Kreczykowi Kustoszowi Piltyńskiemu i Inflantsk.

5437. Joan. GUT S. J. Phosphorus Poloniae. Oratio de S. Stanislao Kostka. Sandomiriae 1727. fol.

5438. Illustres Soleae passus etc. Sandom. 1727. fol.

O tymże świętym. Wyszło pod nazwiskiem Wielopolskiego. Prawdziwy autor, Jan GUT. (L. S.)

5439. Hilarius KASPRZYCKI (Benedyktyn). Thesaurus religiosae paupertatis D. Simon de Lipnica cultu panegyrico demonstratus. Crac. Typ. Jacobi Matyaszkiewicz. 1727. fol.

5440. Antonius Nicolaus KRZĄNOWSKI. Tomus coelestis D. Thomas Aquinas oratorio tenore decantatus. Posn. Typis Acad. 1727. fol. (L. S.)

5441. Franciscus de Zmigrod STADNICKI, Castellanid. Lubaczov. Scintilla sole major, D. Maria Magdalena de Pazzis stylo oratorio adumbrata. Crac. Typ. Coll. maj. Univ. Crac. 1727. fol.

(Sienk. Dod. do Bent.)

5442. Josephus Antonius DECLOS Eccl. S. Flor. Canon. Ara amoris Divini D. Thomas cultu panegyrico productus. Posn. Typ. Acad. 1728. fol. (L. S.)

5443. Ant. Nicol. KRZĄNOWSKI. Philippica Pneumatis..... Philippus Florentinus Patronus. *b. m.* 1728. fol. (L. S.)

5444. LUCAS A S. FRANCISCO Sch.

P. Aquila ad solem justitiae aciem ingenii explorans, D. Thomas oratoria penna demonstratus. Crac. Typ. Jacobi Matyaszkiewicz. 1728. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5445. Joseph. Joan. MIKOŁAYSKI. Astrum boni ominis D. Joannes a Cruce oratoria demonstratione observatus. Crac. typ. Akad. 1728. fol. (Sienk. l c.)

5446. Constantin. AWEDYK S. J. Epaminondas pro domo vitae humanae.... decertans, S. Joannes Nepomucenus. Crac. Typ. Jac. Matyaszkiewicz. 1729. (Sienk. l. c.)

5447. Josephus Antonius DECLOS Eccl. S. Flor. Canon. Chelys ad mentem Verbi aeterni instructa D. Philippus Nerius. Posnaniae typ. Acad. 1729. fol.

5448. Marcus Antonius KARGOLEWSKI. Fama D. Joannis Nepomuceni celebrata. Crac. Typ. Jacobi Matyaszkiewicz. 1729. fol. (L. S.)

5449. Marcus Anton. KARGOLEWSKI. Asylum famae periclitantis D. Joan. Nepom. panegyri demonstratus. Cracoviae typ. Jac. Matyaszkiewicz. 1729. fol. (L. S.)

5450. Hilarius KASPRZYCKI (Zak. S. Bened.) Universitas Scientiarum Lauretana Domus oratione demonstrata. Crac. Typ. Haered. Fr. Cezary. 1729. fol. (L.S.)

Albrychowicz w Panegiryku: Corona Aurea, mówi o talencie Kasprzyckiego do poezji, i że w Paryżu będąc wydał poezje swoje. (Ju.)

5451. Petrus Hiacynthus KROKOWSKI. Hecatombe coelo gratiosissima, D. Bonaventura paneg. demonstratus. Cracoviae typ. Jacobi Matyaszkiewicz. 1729. fol. (L.S.)

5452. Georgius Augustus MNISZECH Mareschalcid. Regni. Mareschalcus supremus, S. Josephus. 1730. Vars. Typ. Sch. P. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5453. Constant. AWEDYK S. J. Praesidium Universi Cracias inter turres Joannes Nepomucenus. Crac. Typ. Jac. Matyaszkiewicz. 1731. fol. (Sienk. l. c.)

5454. Medium Pacis D. Philippus Nerius, per M. Josephum CHOYNACKI Phiae D. in Acad. Posnan. Matheseos et Grammatices Professorem, publicatum. Posnan. Typ. Acad. 1734. fol. *6 ark.* (L. S.)

5455. Arcanum amoris altissimi angelico Astrolabio Adaidis apertum D. Joannes Mattensis — inter maximos applausus minimi Triados Caetus Provinciae Polonae S. Joachim in Theatro Orbis Lechici cum Oratore Panegyri proclamatus. Anno 1736. Leopoli typis Confrat. SS. Trinit. fol.

5456. Albertus BIEGACZEWICZ Tyl. Eloqu. Prof. Sidus Musis amicum Joannes Cantius. Leopoli typis SS. Trinit. 1737. fol. (L. S.)

5457. Nicolaus Michael IWAŃSKI. Novodv. Rhet. Prof. Propositio aeternae veritatis D. Thomas Aquinas argumento oratorio repraesentus. Crac. typ. Coll. Mai. Univ. 1737. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5458. Marianus SIKORSKI. Fasces Franciae floribus floridi, frendosis floreti fructibus floridiores Regalibus Felicis Valesii Liliis Fundatoris et Patriarchae Ord: SS. Trinitatis de Redempt. Captiv. — Joannis de Matha — contexti — A. D. 1757. Leopoli. typis Confrat. SS. Trinit. fol. *10 ark.*

Mowa na pochwałę Felixa de Valois cała z wyrazów zaczynających się od litery F. Przypis Jan. Jabłonowskiemu Staroście Czehryńskiemu.

5459. Georgius Josephus BRONIKOWSKI. Celsitudo virtutum in D. Maria Magdalena de Pazzis adorata. Typ. Coll. Maj. Univ. Crac. 1741. fol. (L. S.)

5460. Mathias Cantius GOSZKOWSKI. Florentia virtutum D. Philippus Nerius in foliis panegyricis demonstratus. Posn. Typ. Acad. 1742. fol. (L. S.)

5461. Sol Angelicae intelligentiae — S. Thomas duodecim Zodiaci signis insignitus — a P. F. Clemente CHODYKIEWICZ S. Theol. Studente Studii Gener. Leopol. Ord.

Praedic. Anno 1744. Leopoli typis Coll. S. J. fol.

Przypis. Michał. Franciszk. Potockiemu Staroście Trembowel. Karta naczelna sztychowana p. Labingera we Lwowie.

5462. Josephi Maria TORI Schol. Piar. De Sacratiss. Virginis Mariae Laudibus Oratio. Varsaviae typis in Coll. Schol. Piar. A. 1745. 4. *2 ark.* (Jan. Lex. II. 164)

5463. Collegium Varsaviense Carmelitarum Discalc. Verbum divinae mentis, D. Thomas Aquinas. Oratio. Vars. Typ. S. J. 1745. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5464. Josephi Maria TORI S. P. De Divi Proto-Martyris Stephani Laudibus Oratio. Varsaviae typis in Coll. Schol. Piar. MDCCXXXXVI. 4. *4 ark.* (Jan. Lex. II. 164).

5465. De Divi Proto-Martyris Stephani laudibus Oratio. Jll. Comitis Stephani GORCZYŃSKI. Varsaviae, 1746. 4. *5 ark.* (L. S.)

Czy nie to samo co poprzedzające?

5466. Adam. NISCZYCKI Castellanid. Raciążen. Punctum orbe maius Immaculata Mariae Conceptio oratione demonstrata. Typ. Coll. Mai. Univ. Crac. 1747. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5467. Franciscus WILKOWSKI S. J. Oratio die sacra S. Stanislai Kostka dicta. Leopoli typ. SS. Trinitatis. 1747. 4. (Sienk. l. c.)

5468. Chwała Bogu w Troycy Swiętey iedynemu z sławą S. Jana Nepomucena złączona — w Wilnie w Druk. Akad. S. J. R. P. 1747. 8.

Przypis. Józefowi Strutyńskiemu Sewey-skiemu i t. d. Staroście, od Kollegium Antokolskiego Trynitarzów.

5469. Adalbertus Joachimus FOLTAŃSKI. Orator disertus Joannes Cantius. Posnaniae typis Acad. 1748. fol. (L. S.)

5470. Oratio in laudem Beati Joseph Calasantii Congregationis Clericorum Regular. Schol. Piarum Fundatoris tempore Actus Beatificationis eiusdem celebratae Varsaviae in aedibus SS. Primi et Feliciani publice habita Perill. Reverendiss. D. D. Dominico Kiełczewski Canonico Cathedrali Vladislaviensi dedicata per P. Edmundum a S. Adalberto KIEŁCZEWSKI Professorem Rhetorices An. D. 1748. fol. *6 ark.*

5471. Oratio in laudem Divi Joseph Mariae Sponsi — a Stephano Kozłowski, Filio Secretarii S. R. M. dicta A. D. 1747. XIV Calen. Aprilis. Varsaviae typ. Schol. Piar. 4. *6 ark.*

Dedykacje do Teodora Szydłowskiego, Podstolego Płockiego, Sędziego Grodzkiego Warsz. i Jana Kraiewskiego Podczasz. Ciechanowskiego, Deputatów na Trybunał Kor. (L. S.)

5472. HIERONYMUS A S. BERNHARDO Sch. Piar. Oratio de laudibus D. Joseph. *b. m.* 1748. fol.

5473. Proportio omni moda virtutum ad sapientiam et sapientiae ad virtutes in D. Joanne Cantio Confessore etc. per Josephum Casimirum de Tarnow TARNOWSKI in Schola hac Regni Dialectices Auditore A. D. CIƆICCCXLIX die 9, 8bris. Cracoviae typis M. J. A. DYASZEWSKI. fol.

Herb Komarowskiego Arcybisk. Gniezn. sztychu Michała Surmackiego w Krakowie.

5474. De Laudibus Josephi Calasanctii, Cleric. Reg. Scholarum Piar. Auctoris a Benedicto XIV. Pont. Opt. Max. in Beatorum numerum relati, Oratio Vincentii BIELSKI, e Clericis eiusdem Instituti, in Collegio Złoczoviensi Eloquentiae Professoris. Leopoli typ. Confr. SS. Trinit. 1750. 4. (Jan. Lex. II. 141).

5475. Cajus JAROSZYŃSKI. Sanctior Lucina B. Cunegundis per publicas theses adorata. *b. m.* 1750. 4. (L. S.)

5476. Romualdus FLUDZIŃSKI. Herculeum non plus ultra D. Simon Lipnicius panegyrico demonstratus. Cracoviae typ. Coll. Maj. Univ. 1751. fol. (L. S.)

5477. Beneficia optime collocata sive de maxima erga Leopolienses beneficentia Divi Stanislai Kostcae e S. J nec non de eximia erga Eundem Divum pietate Leopoliensium Oratio. Authore P. Francisco

Michaele Leśniewski S. J. in Krosnovianis Collegii Leopoliensis Scholis Eloquentiae Professore. Leopoli 1751. 4. *9 ark.* (L. S.)

5478. Joan. Ant. Wośkowicz. Summa Cardinalitii honoris Eminentia, D. Bonaventura oratorio sermone demonstratus. Crac. Typ. Univ. 1751. fol.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5479. Gemmae Sacro Sanctae Crucis Domini Nostri Jesu Christi per J. P. Radliński. Cracoviae 1755. 4.
(Kat. Friedl.)

5480. Józef Ossoliński Wojewodzic Wołyń. Mowa na pochwałę S. Stanisława Kostki. w Poznaniu. w Druk. S. J. 1756. 4.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5481. Jacob. Cyrillus Gaiewski (in Acad. Culmen. Gramm. Prof.) Phoenix divino amore aestuans D. Bonaventura Panegyrico adoratus. Posnaniae Typ. Acad. 1758. fol.
(L. S.)

5482. Donum gratiae admirandis virtutibus celeberrimum D. Joannes Cantius — recurrente annua suae solemnitatis die — Cels. Princ. Jll. D. D. Hieronymo Venceslao Radivilio Palatinidae Vilnensi, per me Antonium Prandota Trzciński in Academia Olicensi Artium Human. Auditorem — oblatum. An. 1759 7mo Cal. Novem. Zamoscii typis Univer. fol.

5483. Antonius Fidecki. Discipulus Christi D. Stanislaus Casimiritanus oratorio stylo demonstratus. Crac. Typ. Univ. 1760. fol.

5484. Cherubin Ecclesiae militanti praesidia ferens Divin. Thomas de Aquino Angelicus et Ecclesiae auctor recurrente soleunitatis suae festo in Basilica Sanctiss. Trinitatis Ord. Praedicat. Celeber. Conventus Cracoviensis a M. Thoma Alexandro Małyszko Philos. Doct. in Classibus Novodvorscianis Scholae Rhetor. Professore — stylo oratorio demonstratus Anno 1760. d. 7 Martii. Typis. Coll. Mai. Universit. Cracov. fol.

Obraz S. Jacka sztychu Alexandra Gorczyna.

5485. Sancti Petri Cognomento Venerabilis Abbatis Cluniacensis IX. Sermo de Laudibus Sepulchri Christi. Quem Venceslaus Mirkiewicius Canonicus Ordinis ejusdem S. Sepulchri, S. Th. Professor, post Edmundum Martenium et Ursinum Durandum Presbyteros et Monachos Benedictinos e Congregatione S. Mauri, edidit, nec non dissertatione, atque commentario illustravit. Cracoviae 1760. In Typographio Seminarii Zalusciani Academico dioecesani. fol. *16 str. 2 ark. rejestru XIX str. Dyssertacji i dedykacji.*

5486. Honor cum debito, cultu B. Stanislao Casimiriensi Polono Sacer. Ord. Canon. Regul. — in Ecclesia Ordinis cui sub titulo SS. Corporis Christi — carmine poetico exhibitus a P. F. Mariano a S. Stanislao — A. D. 1761 cui adiungitur SS. Patriarchis Joanni de Matta A. Felici Valesio Panegyris Sacrata. Leopoli typis Confrat. SS. Trinit. fol.

5487. Jan Kanty Toryani w Akad. Pozn. Poetyki i języka francuzk. Ord. Prof., Kanonik Kollegiaty WW. SS. w Krakowie. Dux scientiarum supremus, D. Thomas oratione praesentatus. Posn. Typ. Acad. 1761. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5488. Andreas Badurski. Sapiens uno minor Jove. D. Thomas Oratione demonstratus. Posnaniae 1762. fol (L. S.)

5489. Basilii Malinowski Facundia soluta seu laudatio Fundatorum Reformationis Seraphicae. Posnaniae 1762. 4.
(Kat. Piar. Warsz. 1822. p. 113).

5490. Observatio primae magnitudinis siderum virtutis et sanctimoniae in Lechico Polo Lithuano e Principe D. Michaele Gedroic Incl. Ordinis RR. PP. Canonic. Regular. BB. MM. de Poenitentia Professo, in Alma Universitate Cracoviensi Doctore facta, sive Oratio recurrente

annua sua festivitatis die in aedibus d. Marci Evangelistae Cracoviae — a M. Joanne Nepom. Ign. Gaworski in Alma Univer. Cracov. AA. LL. et Philos. Doctore habita A. D. 1763. die 4 mensis Maii. Cracoviae typis Semin. Episc. Acad. Dioeces. fol.

Na odwrocie tytułu wyobrażenie B. Giedrojcia.

5491. Joannes Cantius Laskiewicz Can. Reg. S. Sepul. Bonum certamen theologicum B. Joanni Cantio consecratum. Crac. typ. Semin. Acad. Dioec. 1763. fol. (L.S.)

5492. Divis Divorumque Contubernalibus Joanni de Matta — Felici de Valois — Studium triennalis operis Theologicum Leopoliense Ord. Excalceat. se facultatisque suae theses d. C. O. R. An. MDCCLXIV diebus Mensis Maii. 4.

5493. Carol. Jos. Opeydowicz. Caesar ex utroque D. Stanislaus Casimiritanus Oratione demonstratus. Crac. typ. Coll. Mai. Univ. fol. (Sienk. Dod. do Bent.)

5494. Michael de Grotków Łoś. Juvenis integerrimus, S. Stanislaus Kostka oratione celebratus. Leopoli. Typ. Acad. 1765. 8. (Sienk. l. c.)

5495. Bernardus Slaski. Poes. Aud. In laudem B. Joannis Cantii Oratio. Posn, Typ. Acad. 1765. 4. (Sienk. l. c.)

5496. Mortuus in vita et vivus in eadem morte fuisse B. Stanislaus Casimiritanus etc. per Michaelem Axan AA. LL. et Phil. D. et Prof. promulgatus. Cracoviae 1766. 4. *3 ark.* (L. S.)

5497. Argumentum officiosae pietatis oratione pro laudibus S. Antonii Patavini per Andream de Zakliczyn Jordan. A. D. 1766. recitata explicatum. *4½ ark.* (L. S.)

5498. Josephus Casimirus Straszewski Thesaurid. Crac. S. Magdelena de Pazzis devota veneratione observata. Oratio. Crac. in Off. Sem. Ep. Acad. Dioec. 1766. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5499. Oratio pro Seraphico Doctore Ecclesiae S. Bonaventura A. D. 1766 d. 14 Julii dicta per M. Sigis. Alex. Nałęcz Młyński in Univ. Crac. Phil. Doctorem Novodvorscianum Prof Cracov. in Typ. Semin. Episc. 4. *2½ ark.* (L. S.)

5500. De Laudibus D. Thomae de Aquino Angelici Ecclesiae Doctoris Oratio Roberti a Spiritu S. Carmelitae Discalceati Philosophiae Professoris dum festa Illius perageretur dies publice dicta in Ecclesia Vilnensi Carmelitarum Discalceatorum An. D. 1767 die 7 Martii. Vilnae ex typographia Schol. Piar. fol. *7 ark.*

Dedyk. do Stanisława Bohusza Siestrzencewicza Kanonika Wileńskiego. Wspomina tu wydane mowy o S. Tomaszu autorów następ.: Żołędziowski Univ. Crac. Phil. Doct. Maximilianus a S. Maria Carm. Disc. Torriani Universit. Cracovien, Philos. Doctor. Surowiecki Universitatis Posnanien. Philos. D. nadto siedm mów o S. Tomaszu Karmelitów Bosych Kollegium Kraków.

5501. Josephus Bogucicki Phil. Dr. Scholae S. Stephani Senior. Cultus Duliae B. Isaiae Bonero exhibitus. Crac. 1767. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5502. Sermo in laudem S. Joannis Cantii. Cracoviae in Eccl. Colleg. S. Annae habitus Crac. 1767. 4. *7 ark. po łacinie i polsku.*

Mowa ta miana była przez Ignac. Dembińskiego Ucznia Akad. Krak. Podczaszyca Kraków. (L. S.)

5503, Ignatius de Witoszowa Gostkowski, Vicesgerentid. Sandecen. Oratio pro S. Antonio de Padva. 1767. *b. m.* 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5504. Oratio in laudem Praesentationis B. V. Mariae per Stanislaum de Sławno Sławieński sub Assistentia M. Valentini Joan. Cantii Podzyński, Phil. D. eiusd. ac Poeseos in Classibus Novodvorscianis Professoris, Contubernii Hierosolymitani Senioris dicta A. 1767. Cracoviae typis Semin. Acad. Dioec. 4. *2 ark.* (L. S.)

5505. Oratio in laudem D. Thomae Aquinatis ex more academico

habita per M. Valent. Joan. Can. Podzyński etc. A. 1768. Cracoviae in Typogr. Seminar. Epis. 4. *4 ark.* (L. S.)

5506. Officium pietatis Patri et Patriarchae Ord. Fratrum B. Virginis Mariae de Monte Carmeli Diviniesimo Eliae oratione panegyrica — per M. Ignatium Oczykowski AA. LL. et Phil. D. eiusdemque et Scholae Grammaticae in Academia Posnaniensis Professore. A.D.1768. exhibitum *3 ark.* (L. S.)

5507. Magnitudo virtutis et Sanctitudinis in Divo Joanne Cantio etc. per M. Ign. Oczykowski etc. A. D. 1769. Posnaniae typ. Acad. 4. *5½ ark.* (L. S.)

5508. Oratio in laudem Lauretanae domus per M. S. A. Nałęcz Wżyński etc. An. 1769 dicta. 4. *½ ark.* (L. S.)

5509. Sermo in laudem D. Thomae Aquinatis — ex instituto Academico a M. Ignatio Jos. Joan. Cantio Pawluskiewicz Phil. D. et Prof. habitus. A. 1770. Crac. Typis. Semin. Acad. 4. *2½ ark.*

5510. Obsequium devotae Clientum mentis S. Joanni Cantio etc. A. 1771 Assidente M. Ignatio Oczykowski etc. persolutum. Posnaniae typ. Acad. 4. *3½ ark.* (L.S.)

3511. S. Thomas Aquinas per M. S. A. Nałęcz Wżyński, laudatione publica celebratus. Cracov. typ. Semin. Acad. Dioeces. 1771. 4. *3½ ark.* (L.S.)

5512. Tota pulchra Virgo faecundissima — ab Anselmo Zaborowski S.J. — culta A. D. 1771. Nasvisii typis Radivil. Coll. S. J. 8. *323 str. 2 kart na przodzie i regestr.*

5513. Oratio in laudem S. Joannis Cantii, ore Joannis Cantii Corvin Skorupka, Eloq. Aud. sub assistentia M. Stanis. Kruszynski AA. LL. et Phil. D. Mrthes. Prof. dicta A. 1773. 4. *3½ ark.*

5514. Venceslaus Michael Skorupka Tribunid. Crac. Oratio in laudem D. Magdalenae de Pazzis 1773. *b. m.* 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

5515. De morte Dei Hominis orationes quinque, Sacris Parasceves diebus, in Colleg. S. Annae Cracoviae Ecclesia — a M. Andrea Cantio Sleszkowski Philos. D. ejusdemque Regio, et Tyliciano Eloquentiae in Colleg. Universit. Majori Professore; Ecclesiarum Collegiatarum, Curzeloviensis Scholastico, S. Annae Crac. Cancellario, Ilcussiensis Praeposito. Typis Coll. Majoris Univ. Crac. 1775. 8. *8½ ark.*

Dedyk. do X. Floriana Amanda z Janówka Janowskiego, S. T. D. Kanonika Bisk. Opata Tynieckiego. Do niegoż oda łacińska i Elegia do Jana Kantego.

5516. Laudatio qua D. Stanislaus Casimiritanus gloriae, Deo, nobis utilitati fuisse per M. Adalbertum Jabłoński Phil. D. et Prof. Scholae ad S. Stephanum Seniorem A. 1775. declaratus (Cracoviae). Typ. Coll. Maj. 4. *2½ ark.*

5517. In laudem Divi Stanislai Casimiritani, primo in Regia Scientiarum Universitate Cracoviensi Sacrae Theol. Professoris, tandem Amplissimi Canonicorum Lateranensium S. Augustini Caetus Professi ac Paesbyteri, Oratio, qua suae recurrenti annuae celebritati, in Peraugustis Sacratissimi Corporis Casimiriae ad Cracoviam Aedibus, M. Joannes Baptista Vladislaus Sniadecki, AA. LL. Philos. Doctor, Matheseos Professor, pro more Academico, Anno Aerae (sic) vulgaris 1776. die 3tia Maji publice prolusit. Typis Collegii Majoris Universitatis Cracoviensis. 4. *3 ark. samej oracji i 1½ ark. na przodzie.*

Dedyk. do Prałatów i Kanoników Lateraneńskich, na Kapitułę zgromadzonych. poprzedzona mową Jambicką z 38 wierszy łacin. złożoną. (L.S.—Bibl. Ossol.)

5518. Oratio in laudem Divi Thomae Aquinatis postrici (?), ac theologici christiani de politices studio, cum theologia christiana coniungendo. Vars. 1777. habita. (Kat. Gr.)

5619. Ignat. Jarocki. De laudi-

bus. M. Theresiae oratio. Leopoli. Typ. Vid. Josephae Piller. 1781. 8.
(Sienk. Dod. do Bent.)

5520. De Optimo Christi Crucifixi Discipulo atque vitae Christianae Magistro S. P. Joanne de Matha Doctore Parisiensi Ord. SSS. Redempt. Captiv. Oratio Panegyrica in Collegio Luceoriensi eiusdem Ord. die suo Patriarchae sacra 1793 A. habita. Rndo Patri Nostro Stanislao ab Assumptione B. V. M. Vicario Generali una cum thesibus theologicis dicata ac inscripta. 4.

5521. Homo, cui nomen Joannes de Matha Doctor Parisiensis Ord. SSS. Trinit. de Redempt. Capt. Primus Pater atque Fundator missus a Deo Christanis apud Mahometanos captivis ad solatium caeteris omnibus ad exemplum die suo cultui pro Ecclesia universa praefixo sexto idus Februarii MDCCXCIII, ab uno Filiorum Instituti eiusdem Alumno oratione panegyrica exceptus. *b. m.* 4. *3 ark.*

Przypis. Kunegundzie Czackiej Strażnikowej W. Kor. u którego podpis: X. Aurelian Trynitarz.

5522. De laudibus S. P. Joannis de Matha Doctoris Parisiensis Ord. SSS. Trinitatis Red. Capt. Primi Patris et Fundatoris Oratio Panegyrica Celsiss. Principi — Xaverio Ogiński. Praefecto Culinae M. D. a. — a Vlodimiro Magno per lineam rectam descendenti — nomine Conventus Oginsciano-Molodecensis a Religione Ord. SSS. Trinitatis Red. Capt. inscripta et consecrata. Vilnae typis Basilianorum. 4. *3 ark.*

Przypis. Autora Obręplaskiemu Wizytatorowi Szkół w Litwie i Andrzej. Tokayło Professorowi Prawa w Szkołach Brzeskich od Aureliana od Narodz. N. Maryi P. Trynitarza.

5523. De festo omnium Sanctorum Oratio ad SS. Dominum Nostrum Pium Sextum Pontif. Opt. Max. habita in Sacello Quirinali Kal. Novemb. A. MDCCXC.VII. a Martino de Sulgostowski DUNIN Nobili Polono et Collegii Germanici Alumno Romae apud Aloysium Perego Salvioni. fol. min. *6 kart.* (L. S.)

5524. Oratio in laudem S. Patris N. Joannis de Matha Ord. SS. Trinitatis Red. Capt. Primi Patriarchae in Collegio Luceoriensi eiusd. Ord. die 8. Febr. habita. 1801 Anno. Luceoriae in Typogr. PP. Praedicat.

5525. Divinum bene, oratione panegyrica D. Thomae Aquinatis, Doct. Angelici anniversaria solennitatis die per M. Matthiam Stanislaum PSOIECKI. in Alma Univ. Crac. Phil. D. et Prof. celebratum. Cracoviae. typis Uniuersit. 1676. d. 7 Martii. fol. *3 ark.* (L. S.)

Numera opuszczone między NN. 3065, 3066.

5526. Controversiae Orientalis et Occidentalis Ecclesiae priscis post Christum saeculis occasione Dissidentium circa fidem et disciplinam ecclesiasticam ortae in Concilio Constantiensi, ex casu diuturni schismatis ventilatae. A Basileensibus iterum — renovatae. Et novissime specie defendendae libertatis Ecclesiasticae resuscitatae de subiecto potestatis ecclesiasticae et inerrabili Ecclesiae regimine Auctore M. F. Joanne Laurentio CZEPAŃSKI Augustiniano S. T. Doctore. Varsaviae typis Coll. Sch. Piar. A. D. 1699. 4. *458 str. 5 ark. na przodzie i regestr.*

Przypis. Jan. Dłużewskiemu Biskupowi Gracjanopolit.

5527. Ad Ecclesiam Ruthenam Paraenesis autore Ignatio SKRZYŃSKI

Polono Artium et Philosophiae Magistro etc.

Żył na początku wieku siedmnastego. (Ja.)

5528. Wiara Prawosławna Pismem Swiętym Soborami Oycami Swiętymi mianowicie Greckiemi y Historyą Kościelną przez X. Jana Aloyzego Kuleszę S. J. Theologa Obiaśniona. Od przyiętey Unii Boga z człowiekiem R. 1704. w Wilnie w Druk. Akad. 4. *1156 str. druk gocki.*

b) — — 1747. 4.

5529. Bened. Herbest. Za wiarą Kościoła Rzymskiego dowody przeciw Grekom y Ormianom. Leopoli 1728. *arkusz otwarty.*

(Kat. Dupl. Puł. N. 736).

Toż samo wydanie, karta tytułowa tylko odmieniona. (L. S.) *Zob. Noty.*

5530. Obrona Religiey Graeco-Ruskiey z kościołem S. Rzymskim ziednoczoney. we Lwowie w Dr. S. J. 1738. 4. (Siebk. Dod. do Bent.)

TEOLOGJA.

(NOTY).

Do C) Instituc ja.

2610. b) Znajdują się tu:

1) Confessio fidei Catholicae Christiana, a patribus in Synodo Provinciali habita Petricoviae anno 1551. mense Majo congregatis fol. 1.

2) Propugnatio verae, Christianae, Catholicaeque doctrinae adversus Joannem Brentium pro Petro Soto eloquentissime conscripta fol. 205.

3) De expresso Dei verbo libellus, his temporibus maxime necessarius, 320.

4) Dialogus de eo num calicem laicis et uxores Sacerdotibus permitti ac divina officia vulgari lingua peragi fas sit, 341.

5) Epistola D. Stanislai Hosii Cardinalis Varmien. ad illustris. Brunsvici Ducem Henricum, 356.

6) Epistola D. Martini Cromeri, ad regem, proceres, Equitesque Polonos, in Comitiis Varsaviensibus congregatos, 359.

W przedmowie do Czytelnika uwiadamia autor, iż mu była powodem do napisania dzieła: *Confessio* następna okoliczność. Na Synodzie Piotrkowskim w r. 1551 złożonym przez Mikołaja Dzierzgowskiego Arcybisk. Gnieźnień. podane były pewne zasady wiary Katolickiej, aby o nich przysięgli Biskupi zdanie swoje dali. Objaśnienie i rozszerzenie tych zasad polecono Hozjuszowi, co on w przeciągu dni czterech, z powszechną Ojców pochwałą uskutecznił. Dowiedzieć się można z tej przedmowy, jak autor nad pomnożeniem i doskonaleniem tego dzieła pracował, tudzież o jego edycjach i tłómaczeniach. Powiada, że niemieckie jego tłómaczenie wyszło w Ingolstadzie r. 1554. a w r. 1566 francuzkie i holenderskie. Miał autor pociechę widzieć do r. 1566 dzieło swoje ośmnaście razy przedrukowane.

Stanisław Karnkowski w przedmowie do Czytelnika na czele Biblii Wujka położonej, mówi o Hozjuszu, iż „jego *Wiary powszechney* „*wyznanie*, y insze księgi z taką chęcią od postronnych narodow są „przyięte, że ie nietylko trzydzieści y dwakroć w przednieyszych mia„stach Chrześciańskich, ieszcze za Zywota iego drukowano; ale też „na niemiecki, francuzki, włoski, flanderski i polski ięzyk są przeło„żone.„ (L.S.)

2610. c) Edycja ta zupełniejsza, pomnożona, zawiera w sobie trzy pisma więcej, niż Antwerpska 1566 r. to jest:

1. Judicium et censura de iudicio, et censura Ministrorum Tigurinorum et Heydelbergen. de dogmate contra adorandam Trinitatem in Polonia nuper sparso.

2. De loco et auctoritate Romani Pontificis, in Ecclesia Christi et Conciliis, ad Stanislai Orechovii Epistolam praefixam, responsio.— List ten Orzechowskiego datowany z Przemyśla 29 Maja 1563 roku, a odpis Hozjusza z Tridentu ostatniego d. Augusta.

3. Epistola Stanislai Hosii ad Senatum Coloniensem. (L.S.)

2610. d) Dedykacja Drukarza do Juljusza, Biskupa Herbipoleńskiego. Dedykacja Hozjusza do Grzegorza XIII. datowana: *E nostro Sublacensi Secessu XVIII Cal. Sept.1573.* Ta dedykacja była, jak wnosi Sobolewski na czele edycji weneckiej tegoż roku 1573, której jednak nie znał. Podobnaż dedykacja z tąż samą datą do Henryka Króla Pol. Regestr autorów cytowanych. Miejsca z Pisma S. w tym tomie wyłożone. Nagrobek Hozjuszowi, przez jego synowca Stanisł. Hozjusza i przez Stanisł. Reszkę w Rzymie położony. W tym tomie dodane są: *Palinodiae sive Recantationes septem, Fabiani Quadrantini Gedanensis cum factus esset ex Luthérano Christianus, recitatae Brunsbergae in Coll. Soc. Jesu ab Ill. Cardinali Hosio conscriptae.* Tom II. wyszedł staraniem Stanisława Reszki. Dedykacja tegoż Reszki do Króla Stefana datowana z Rzymu r. 1582. W tym tomie są następuiące pisma:

1. De oppresso Dei verbo libellus.

2. De actis cum diversis haereticis.

3. Volumen Epistolarum.

4. Examen sive Excussio Confoederationis Haereticorum.

5. Altera excussio eiusdem Confoederationis.

6. Orationes funebres duae, in exequiis duorum regum Poloniae Sigismundi Primi et Secundi recitatae.

7. Ejusdem auctoris testamentum ex manuscriptis adversariis excerptum.

8. Stanislai Rescii Epistola de transitu et dormitione auctoris.

9. Ejusdem Ode lugubris.

Sobolewski z dzieła: Ghilini, Teatro d'Huomini Letterati T. II. p. 228. następną wiadomość o Hozjuszu wypisuje:

Hebbe Stanislao Osio il suo nascimento in Polonia, e fece tanto profitto nella Teologia e in tutte le migliori scienze, che il suo Rè, non d'altro mossò, che dalla fama della sua gran dottrina, lo ascrisse nel numero de gli altri Senatori di quel fioritissimo Regno; e poscia non andò molto, che il Sommo Pontefice Pio Quarto lo promosse per li suddetti meriti al Cardinalato; col mezzo della qual dignità veramente suprema, apparuero maggiormente il suo grand' ingegno, la tenace memoria, e tutte l'altre doti dell'animo in maniera, che poteva con ragione pareggiar qualunque altro qualificato Prencipe di quel Porporato Collegio: Fu Vescovo di Warmerlandt (Warmia), *nel Regno di Polonia, e nell'amministrazione di questo suo Vescovato, fu un' esempio di bontà, un ritratto di vigilanza; e si dimostrò del continuo un grandissimo difensore della Fede Catolica, e un capitalissimo nemico degli heretici, i quali, e con i scritti, e con i consigli persequitò sempre con ogni ardire e ardore: Fu anco Penitentiere maggiore, il qual carico maneggiò con integrità grande, accompagnata in tutte le azioni da retta giustizia, e dalla dolcezza de' suoi amabilissimi costumi. Si vedono del suo nobilissimo ingegno molte composizioni di soda dottrina copiose, delle quali gode il mondo col mezzo della stampa le infrascritte:* Examen Confoederationis Haereticorum — Excussio confoederationis haereticorum. — Confutatio Prolegomenon Brentii. — Libelli de expresso Dei Verbo. — De sacerdotum Conjugio. — Dialogus de communione utriusque speciei. — De missa vulgari lingua celebranda. — Judicium et censura de adoranda Trinitate. — Recantationes septem. — Epistolae Catholicae insignes de Religione. — De loco et authoritate Romani Pontificis in Ecclesia et in Conciliis. — De Actis cum Elbingensibus et aliis haereticis. — De Actis in legatione germanica. — Confessio Catholicae Fidei. — *La qual opera fù tanto gradita da Leterati, e hebbe tanto spacio nelle Librerie, che fù in diverse parti del Christianesimo trentaquatro volte ristampata. e in varij linguaggi tradotta; scrisse ancora questo dottissimo Cardinale due altre opere, che non sono ancora uscite in luce, cioè,* Latini Sermonis Observationes et Sermones Sacri: Conciones in Evangelia Dominicalia: *le quali prediche si vedono di sua mano scritte in lingua Latina, Alemanna e Pollacca. Finalmente, dopo haver egli in servigio della Sede Apostolica sommamente faticato in varie e importantissime Legazioni per la pace della Chiesa, così appresso gl' Imperadori Carlo Quinto, e Ferdinando suo Fratello, come nel Sacro Concilio di Trento, a nome del Sommo Pontefice Pio Quarto, carico di tutte le virtù, e di settanta sei anni, passò in miglior vita in Roma, alli cinque del mese d'Agosto, dell'Anno 1579. Lasciò per testamento molti libri alla Libreria della famosa Accademia della sua Patria; e acciò si perseverasse in accrescerla di libri, li donò un certo annuo censo. Fù data al suo cadavero sepoltura nella Chiesa titolare di San Lorenzo, in una tomba di mar-*

mo, nella quale si legge intagliata l'Inscrizione de lenore sequente etc. (Nagrobek ten znajduje się w życiu Hozjusza przez Reszkę).

Tęgoborski w kazaniu o zasługach S. Ignacego r. 1763. wspomina pismo niejakiego Eggsa: *Doctà purpura et vita Hosii.* (L. S.)

2617. b) Wydał Mikołaj Arnold, Professor, Kaznodzieja we Franekerze. Zawiera się tu: *Distinctiones Theologicae, Theologia Polemica, Fragmenta Praelectionum contra Arminium pro Perkinsio. Theologia quaestionum captui novitiorum in Theologia accommodatarum ad cuius normam commode Collegia examinatoria institui possunt. Theologia per Consectaria. Πρῶτα ψεύδη, s. prima falsa adversariorum puta, Pontificiorum, Socinianorum, Lutheranorum, Arminianorum, Anabaptistarum eos moventia, ad hoc ac illud in Religione statuendum, quibus eversis, thesis eorum sua sponte corruit, Anti-Eckhardus, Anti-Socinus, Anti-Goslavius sive Goslavius Nobilis Polonus enervatus.*

(Boeckm. Sched. p. 8.)

2636. W dedykacji do Prowincjała i Ojców Prowincji wyraża Polewic, że powróciwszy z zagranicy, (zapewne był w Paryżu) bez mała dwadzieście dysput teologicznych, tak w czasie Sejmów, jako też w czasie Kapituł zakonnych, odprawił. Na tę ostatnią dysputę odprawianą w Lublinie, i drukiem ogłoszoną, wydał ktoś krytykę. Autor znowu swoje theses przedrukował i zbija tu razem zarzuty przeciw sobie uczynione.

2735. Na ostatniej karcie te wiersze:

Gnomas finitas cernis lector studiose,
Quas tibi Lombardus contulit ingenio,
Matthias vigilans pressit Scharfbergius (sic) arte,
Excudit atque opera sedulo quam potuit
Sumptibus at Marci contingunt Bibliopolae
Collegio culto possit ut hisce frui.
Ambobus dignas aequum est nunc dicere grates
Marco pro sumpto (sic) pro studioque decet. (L.S.)

2745. Dedykacja *Illmo D. D. Claudio de Mesmes Comiti d'Avaux utriusque Regii Ordinis Commendatori, supremo Aerarii Praefecto ac Status Ministro.* Mówi w tej dedykacji do rzeczonego Ministra: ...... *Consuevisti, quoties occasio tulit, favere conatibus meis, et institutas a me in pulvere Theologico disputationes tuo sumptu sustinere, auspicio provehere, praesentia cohonestare. Non dubito quin perstes adhuc in ea voluntate, neque vereor ne quod offero tibi Munusculum, non eo vultu animoque digneris, quo maxima ipse beneficia largiri soles. Appendix est et veluti contextus ejus doctrinae, quam in Summa Theologiae traditum reliquit Angelicus Doctor posteritati.* (L. S.)

2764. a) Dedykacją Orzechowski tak zaczyna: *Nihil est, Andrea Preclavi, quod in hac mortali caducaque vita aeque velim, quam me ab istis Helvetiis, adventitiisque doctrinis alienissimum videri, cum*

aliis tum vero tibi in primis; qui Cracoviae, in principe Poloniae urbe, muneris Pontificii vicarius es et Catholicae religionis patronus, ac vindex haereticae pravitatis: adversus servos fugitivos istos, qui sedibus, civitatibusque suis pulsi, obrepserunt etiam ad nos: ut eiusdem pravitatis erroribus mentes nostras imbuant; quibus regiones circumcirca infecerunt. Anne potuit maior pestis, ex Helvetia in Poloniam importari? quam a Francisco Lismanio, et a Petro Statorio importata est? etc..... Sed nos quasi aestus quidam, a praeposito abripuit, iustus dolor: quem ex temeritate, et impunitate sempiterna horum latronum capimus: qui in Poloniam quasi in desertam aliquam solitudinem cum invasissent: religiones, mores atque leges nostras patrias, mutant, evellunt, delent, et quod dicitur, quadrata, permutant rotundis arbitratu suo: quodque concedi in Polonia ius non est, ne patriciis quidem viris, id nos (proh dolor) concessimus servis fugitivis: ut qui iam collum in laqueum apud suos cives inserebant, emendent, atque religiones nostras patrias, atque avitas corrigant.

Sama *Confessio* zajmuje 24½ kart, oprócz tego na przodzie, list Jakóba Gorskiego do Andrzeja Przecławskiego Dziekana Poznań. Scholastyka Krakow. datowany Calen. Septembris A. 1561; na herb Przecławskiego 10 wier. przez Alberta Wędrogowskiego; *Stemma Math. Plocensis.* 4 wier., także *Sebast. Felstinen.* 6 wier. *in laudem Preczlavii*; tegoż 10 wier. *ad Haereticos de Stanislao Orichovio.* Dedykacja Orzechowskiego do Przecławskiego datowana w Baranczycach 15 Junii 1561. Na końcu: *Conclusiones contra cuiusque generis Sacramentarios, passim ac vulgo a Stanislao Orichovio Rox. propositae*; także *Laurentii Goslicki Sc. Cr.* wier. 16. *in Confessionem Stan. Orichovii.*; Jana Biedrzyckiego do Stanisława Orzechowskiego wier. 8. tegoż *ad Christianum Lectorem* wier. 6, herb Oksza z napisem greckim *Alberti Vedrogovii* wierszów 8. i *in eandem securin* wier. 4. z napisem nad nią: ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. (Ossol.— L. S.)

2765. Na odwrocie tytułu herb Biskupa, Gryf. Przypisanie Janowi Lowczowskiemu, Opatowi Tynieckiemu, z datą *z klasztoru Tynieckiego w wigilią S. Katarzyny R. P. 1561.* Na str. odwr. B. *Jego Miłości Księdzu Andrzeiowi Przecławskiemu, Dziekanowi Poznań. Scholástykowi Krakow.— Yakob Gorski zdrowia i wszelkiego dobrego.* Gdzie tak mówi: .....*ktore wyznanie wiary aby tym rychley ku wiadomości czytelnika krześcijáńskiego przyść mogło, spilnościąm sye o tho pracował, do czego mi też nie mało pomogła chuć i życzliwość Lazarza Drukárzá Krákowskiego człowieka sprawnego y ku Drukowaniu ksyąg krzesciańskich barzo pilnego i t. d. w Krakowie z Kolegium wielkiego, dnia ostatniego Września Roku Pańskiego 1561.* — Na str. odwr. B iij: *Stanisław Orzech. Jego Mił. Księdzu Andrzeiowi Prze-*

clawskiemu.... Dan w Baranczycach, XV. Dnia Czerwcá Roku pań. 1561. (Lel. Bibl. Ks. I. 137).

2770 d) Edycja ta tém się różni od poprzedzających, iż ma dokładniejszy regestr, i że w niej p. 408—496 umieszczona: *De corruptissimis seculi huius moribus, variisque atque turbulentis in religione Christiana doctrinis Alberti Novicampiani Oratio, in qua permultae pravae opiniones refelluntur, quidque pio cuique agendum sequendumque hoc tempore sit ostenditur.* Nadto p. 498. *In Alberti Novicampiani de corruptissimis hujus seculi moribus orationem Epigramma* 16 wier. łac. *V. G. à Sambor.* p. 499. *In eundem* 20 wier. łac. z podpisem: *S. H.*— Regestr czyli Index zebrał *Joannes Berkelaer, a literis Geraniorum apud Antverpianos.* Lubo zaś tytuł wskazuje, że drukowane w Antwerpii, inaczej jednak rzecz się wyświeca z napisu na ostatniej kartce: *Joanni Bellèro Bibliopolę Antverpiensi Gislenus Manilius excudebat Gandavi, Anno 1572.* (L. S.— Bibl. Puł. i Ossol.)

2770 e) List autora do Jana Zygmunta, Jana Króla Węgier. Dalm. Kroackiego Syna, Księcia Opolskiego i Raciborskiego, tak się zaczyna:

Sigismundus Augustus Rex Poloniae inclytissimus, pietateque insignis, cum me ad te instituendum mitteret, Joan. Sigismunde, id unum inter caetera diligentissime monuit, sedulo niterer, ut legendis literis sacris, animum tuum teneris ab annis pietate Christiana imbuere studerem.... Quod equidem etsi suapte sponte fecissem, tamen illo monente et mandante quam diligentissime id muneris obeam, tu ipse optimus testis esse poteris. Atque ut ejus mei conatus evidentius testimonium, simulque uberior fructus extaret: librum quem, antequam ad te mandato regio irem, in gratiam studiosorum scribere inchoaveram, Magnificoque Domino Spitconi Castellano Sandecensi nuncupare decreveram, nunc perficiendum ac typis excudendum curavi, ut tibi viam quandam ad literas sacras aperirem, monimentumque mei tibi relinquerem, ex quo audita a me facilius retractare poteris. Eum quidem librum apud te agens, sub nomine tuo libentissime edidissem, nisi ante Mecoenati meo, licet imperfectus, dicatus fuisset; tamen cum illi in te instituendo, supremam manum addiderim, et propter te perficiundum maturaverim, committere nolui, quin Epistolam illi praefigerem, qua tibi a me, et ab eodem Magnifico Spitcone tui amantissimo et observantissimo offeratur, et commendetur, simulque consilium sapientissimum et saluberrimum Sigismundi Augusti Regis, avunculi tui ostendatur, quo ad id sequendum reddaris alacrior et promptior, tum illius in se animum propensissimum et benevolentissimum vel inde agnoscas.— Jak zaś w całym liście zachęca do pobożności, tak pod koniec do nauk, gdzie czyni wzmiankę o jakichś kommentarzach swoich dla tegoż ucznia napisanych: *Atque ut sacrae literae testantur, melior est sapientia viribus, et vir prudens quam fortis. Eaedemq; docent, Regem insipientem perdere populum, sapientem contra esse*

stabilimentum populi. Sed ea de re habes commentarium a me descriptum. Data na końcu: *Calend. Julii A. D. 1553.*

Przy tej edycji, list autora do Spytka nie znajduje się. W innych zaś wszystkich brzmi tak:

Humano ingenio id peculiare esse Philosophi gravissimi providere, Magnifice Domine, ut in percipiendis disciplinis, a communioribus ad minus communia progrediatur. Proinde efflagitantibus quibusdam lectissimis iuvenibus Polonis et Hungaris, ut illis aliquid in literis sacris legerem: cum maiora ipsis praestare non potuissem, Aristotelis scriptis enarrandis occupatus: cupiebam autem pro pietate Christiana, ea in re illis gratificari, tanquam ad mercaturam bonarum litterarum Cracoviam profectis: congessi seriem et capita praecipua, contentorum in Biblijs veteris et noui testamenti, ad quae ceu scopum omnia diriguntur, his et annotationes adjeci, plenioris sensus gratia. Quae quidem illi habentes, tanquam sagittarii, citius et melius id quod oportet, attingere poterint. Haec tandem, volens animi mei in te promptitudinem tibi testatam esse, sub nominis tui auspicio edenda curavi, quippe qui, ut spectatissimae probitatis es, literarumque amantissimus: ita probis et doctis, efflorescendisque studiis unice faves. Maiora quidem danda erant, verum illa nobis nondum maturuerunt. Quamvis et haec, non usque adeo parva erunt, praesertim a primo limine (quod dicitur) literas sacras salutaturis. Ignorantes enim scopum in unoquoque scripto, similes sunt caecis, nescientibus quo ferantur. Neque parui artificii est, rem latissime patentem in angustum perdiscendi gratia contrahere. Ejusdemque artificis est, copiose et breviter dicere. Vale studiosorum summe Mecoenas. (L.S.)

2776. Kuczborski Kanonik Krakowski i Warmiński, który żył do r. 1573 przełożył ten katechizm ze zlecenia Hozjusza. Niewiadomo dla czego ten przekład nie podobał się Karnkowskiemu Prymasowi, który nowy wygotować roskazał, jak sam pisze w przedmowie do edycji r. 1603 w Kaliszu. Ale to wydanie i inne następne, nie jako tłómaczenie Katechizmu Trydenskiego ma się uważać, ale jako Katechizm na zasadach pierwszego ułożony, i co do formy cale różny. Podobno Karnkowski, wierne jego przełożenie za niedostateczne i nie dosyć, katolickie, uważał. (L.S.)

2804. Na wstępie tego Katechizmu taka instrukcja: Obrać na to dwóch chłopczykow z dobrymi głosami, y kazać iednemu z nich na stołku lub pieńku przy ambonie z iedney strony kościoła, a drugiemu z drugiey strony naprzeciwko stanąwszy, wyraźnie, powoli, y głośno, aby y starzy mogli słyszeć, mówić; a tak niech się ieden pyta, a drugi niech odpowiada.... A taka nauka iest dáleko bez porównania potrzebnieysza, niż kazánie takie, ktorego słuchaiący, nie tylko ludzie, osobliwie prości, nie rozumieią; ale y sami niektorzy Xięża, gdyby śię ich spytano, o czym mówili y do czego śćiągali, nie prętkoby się wywiedli.,,

W nauce o Chrzcie S. podana jest rada „aby w nagrodę tysiąca sześciuset lat, przez ktore bárzo rzadko ktory nosił na sobie Imię Joachima S. Dziada Chrystusowego, a Oyca Matki Nayś., Synom swoim Joachima S., a Corkom Imię S. Anny dawali.„ Także „aby wierszyki o wychowaniu y karności dziatek, dawno przy początkach nauk dziecinnych złożone y wydane, tamże w kościele głośno mówione były.“ Wierszyki te, lubo dziś dość znajome w całkowitości tu jednak dla dawności swej, oryginalności i ortografji umieszczają się.

Roszczką Duch Swięty dźiateczki bić radzi,
Roszczká bynaymniey zdrowiu nie zawadzi,
Roszczka popędza rozumu do głowy,
Uczy Paćiorka, à broni złey mowy,
Roszczká Rodźicom posłusznemi czyni,
Kozłá wypędza, á uczy łaćiny.
Mátká gdy rozgą dziecię będźie siekła:
Wybawi pewnie duszę iego z piekła.
Rozgá naucza zarabiáć y chlebá
Rozgá dźiateczki prowádźi do Niebá
Rozgá choć bije, nie połámie kośći,
Dźiatki hámuie od wszelákiey złośći,
Roszczká wszelákiey cnoty iest mistrzyni,
Rozga y ze złych dziatek dobre czyni,
Matka gdy rozgi na dziecię żałuie,
Powroz, mu; piekło zaś sobie gotuie.
Błogosław Boże Oyce, y te Matki,
Ktore wśćinaią rozgą máłe dźiatki.
Błogosław Boże y takowe lasy,
Gdzie roszczki rostą, iak w naydłuższe czásy.
Na máłych dobra iest roszczka brzozowa,
Starszym zaś korbácz, albo wić dębowa.

Dalej idą wyjątki z książki w Warszawie u Ojców Jezuitów r. 1724 drukowanej, w Wilnie r. 1737 przedrukowanej, pod tytułem: Sekret żydowskiey przewrotności, upomnienie dla panow buduiących dla żydow miasta i domy, arędujących karczmy, młyny i maiętności.— Z aprobacji widać, iż to jest przedrukowanie, a z tego co się wyżej nadmieniło, wnosić można, iż napisany był ten katechizm w początku wieku siedmnastego.

2862. Tłómacz w przemowie tak mówi: „Widząc ya rzecz tak dobrą (to jest wyklad Pacierza) pożyteczną krzesciyanską, a nam wssytkim potrzebną, chcąc żeby, ci ktorzy łacińskyego nye umyeyą, tak potrzebney a pożyteczney rzeczy nyestradali, ale żeby yey też uczestniki byli, przetom to z łacińskyego yęzyka spilnoścyą przebyegssy wedle skromności dowcipu mego, y poki mye insse moye zanyeproznyenya dostać mogło, na Polski przełożył. A yesliże ta to moya aczkoli mała praca, przodkyem ku ćći a ku chwale Bożey y ku pożytku zbawyennemu od cyebye z wdzyęcznoscyą prziyęta będzye: ktemu mye naklo-

nisz yakoż też to wola moya yest, iż ostatek tych Xyążek, to yest na nyektore Psalmy, krzesciyanskye y nabożne rozmyslanya, (użyczyli mi Pan Bog z miłosyerdzya swego zdrowya y łaski tey) też na polskye wyłożę. Dano w Krakowye 11 dnya Marca Roku 1543. (L.S.)

2865. Czacki (O Litew. i Pol. Praw. T. I. p. 315) w nocie przytacza z tego dzieła zdanie Makowskiego, że Żydzi swój upadek winni nieporządnemu oddawaniu dziesięcin i zdanie to nazywa godnem litości. Tenże T. I. p. 322 twierdzi, iż ze wszystkich pism, które drukowano o dziesięcinach, znakomite otrzymuje miejsce książka Jana Zbrożka 1631 roku *o Kompozytach*. Makowski zaś pisał na to odpowiedź. (L. S.)

Jabłonow. (Museum p. 146) wylicza nadto bez oznaczenia ściślejszego, tegoż Makowskiego: *1) Theologia speculativa. 2) Supplementum Theologiae Speculativae.* (B.)

2868. Dedykacya Mikołajowi Wolskiemu, Biskupowi Chełmskiemu. Nazywa ten Katechizm autor pierwszym płodem swojego pióra, a rzeczonego biskupa dobroczyńcą i opiekunem swoim. Znajdują się też na przodzie dwa epigrammata na herb jego (Połkozic), jedno Epigramma przy ofiarowaniu tego dziełka, oraz Oda do niegoż. Wiadomo, że herb Połkozic ma oślą głowę na tarczy: śmiesznie więc bardzo Wędrogowski w jednym z epigrammatów twierdzi, że to nie prostego osła głowa.

Hoc asini caput, hoc, non simplex esse putato:
Stemmate pro claro Volscius istud habet.
Illius hoc caput est, qui Christum saepe solebat
Ferre suo Dorso, stemmata Digna satis. etc.

Katechizm na 12 kartach zawiera modlitwę Pańską, pozdrowienie anielskie, skład Apostolski, dziesięć przykazań i dwie modlitwy, i nauki wierszem. Na końcu katechizmu Joannes Mylius Libenrodensis położył 30 wier. do czytelnika na pochwałę autora. Oda cudzego pióra *De Nativitate Christi* 7 kart zajmuje. Na końcu są jeszcze dwa epigrammata na herb *Trzaska*, macierzysty Biskupa Wolskiego (razem i autora) i trzy epigrammata bezimienne *in Catechismum Alberti Wedrogovii.* (L. S.)

2885. Ludovicus Carvattus Minorita pisze przeciw następującym na przodzie tu położonym zdaniom Erazma.

1. Regulae Monachorum humanae sunt adinventiones.

2. Monachatus non est pietas.

3. Impudentia est sua dimittere et aliena querere.

4. Suat (suant) calceos exemplo Pauli, qui noctu calceos suebat, et non vexabunt plebem improbis mendicationibus, non sine magna aliorum pauperum iactura.

5. Dominicani, sunt grassi ventres, stivae potius nati, quam litteris.

6. Cerimoniae nullam vitam (*sic*, może *vim*) *habent, quibus Rabini nostri, Judaismi emulatoris fidunt.*

7. Sunt (monachi) bonarum litterarum osores.

8. Melius fieret, si sacerdotibus daretur facultas ducendi uxores.

9. Inter Religiosos adeo pauci sunt ut de eis veredicatur: Omnes declinaverunt etc.

2886. Na odwrocie tytułu:

Libellus loquitur.

Peruolitare soles qui docta volumina patrum:
Exiguum legito me quoque lector opus.
Non florens studijs peperit Germania magnis:
Barbara sed me ausa est gignere Sarmatia.
Rustica nec tracto: quamvis deduxerit auctor,
A cerasis nomen lector amice meus.
Crede mihi invenies quod te pietate soleris:
Intrepide ut Christi profiteare fidem.
Fluctantem hinc subito retinebis relligionem
Ecclesie hinc disces pellere virus atrum.

Dedykacja do Jana Karnkowskiego, Bisk. Przemyśl. datowana: *Ex Praemislia: per me eundem tue Paternitatis amantissimum: Die Lune: vicesima septima Marcij. Anno a natali saluatoris nostri supra sesquimillesimum trigesimo primo.* Pisze się autor: *Stanislaus Byliński de Vissnia, Pontificii iuris professor: Premisl. Ecclesie Archidiaconus et Canonicus.* Po dedyk. rejestr materji porządkiem alfabetu. W samem dziele są trzy listy krótkie Korwina i trzy rozwlekłe odpisy Bylińskiego, pisane w roku 1525 i 1526, gdy już Korwin był Sekretarzem we Wrocławiu. Była to, jak widać, przyjacielska naprzód korrespondencja o nowościach religijnych, mianowicie ze strony Korwina, który się nigdy niespodziewać nie mógł, aby przewrotny Byliński, szukając chluby z gorliwości o wyznanie Rzymskie, i ubiegając się za sławą autorską, z obszerną swoją refutacją (może całe inną od tej, którą rzeczywiście do Korwina pisał) na widok publiczny wydał, zwłaszcza, że go sam Byliński w tę korrespondencją wciągnął, jak widać z pierwszego listu Korwina, który się tu kładzie:

Laurentius Coruinus Novoforensis artium Magister Senatus Vratislaviensis Notarius, eximio clarissimoque viro Dno Stanislao Byliński Decretorum Doctori. Canonico Premislien. fautori plurimum obseruando Salutem veram in Christo Jesu seruatore nostro.

Cum eximia dignitas tua clarissime vir: certior fieri optet: quid de Luthero sentiam: significo tue dignitati eximie: me de Lutheri persona nullam unquam habuisse rationem; sed de doctrina: non equidem sua verum in quantum Christi est: quam dum per codicillos suos et libellos humanis mentibus insinuat: acceptandam esse duco: non ut Lutheri, sed tanquam Christi doctrinam: et verbum non ab homine mendaci: sed a Deo veraci profectum: quo solo ceu cibo immortali saginatur et reficitur animus noster immortalis: quis igitur nostrum prae

gaudii magnitudine non gestat? cum videat nunc solem illum verum illuxisse, Dei scilicet verbum: per quod non solum creati sumus: sed etiam renati in vitam sempiternam. Mille ergo gratie habende sunt Deo optimo maximo: qui misertus nostri interitus et erroris: euangelicam nobis patefecit veritatem. Proinde tuam eximiam d. summopere rogo: ut sinceras pro nobis in Deum fundat preces; qua evangelii sui lux in cordibus nostris in dies magis atque magis augeatur: pro nominis sui gloria: quod eximiam tuam: d. pro integro amore erga me suo facturam non diffido: ego mutuum rependam. Datum Uratislauie. Dominica Letare. Anno Domini. Millesimo Quingentesimo vigesimo Quinto.

p. 57 czytamy: *Epistola quarta et ultima Laurentii Coruini ad me data est: cum quibusdam tractatulis* (coś z Melanchtona i przekład psalmów Pomerana) *refertis profecto: subdolis et hypocriticis fallacijs: que facile potuissent: animos simplitium pellicere: quos postquam parum equidem intuitus fuissem: notaui passim inter mella erumpens virus. Unde mox commisi eosdem igni legendos.* Po takiem oświadczeniu kładzie jeszcze treść tego listu. We wszystkiem widać złą wiarę Bylińskiego. Janocki w *Nachricht v. r. pol. Büchern* o tem dziełku podaje wiadomość. (L. S.)

2890. Na odwrocie karty tytułowej wypisane są dodatki tu przyłączone:

Ex Catechesi Hermanni Archiepiscopi Colonien. expositio in articulum hunc Symboli Apostolici: Credo sanctam ecclesiam catholicam.

Judicium Erasmi Roterodami, de noua nostri temporis hęreticorum ecclesia, ex epistola eius, quam scripsit contra eos qui se falso iactant Euangelicos.

Particula quędam ex libro Tertuliani de pręscriptione hęreticorum, quod contra hęreticos disputandum non sit, sed corripiendi sunt tantum.

Wydał te pisma Samuel Maciejowski, naówczas Nominat Biskup Chełmski i Podkancl. Koron. i przypisał Piotrowi Gamratowi (Petro a Gamratis) Biskupowi Krakowskiemu. Jego przypisanie 5 kart tu zajmuje, lecz nic ważnego w sobie nie zawiera.

Augustinus Rotundus Velunensis w wierszu swoim: *Inauguratio Rev. in Chr. Patris et D. D. Samuelis Maciejowski etc. Cracoviae per Joaanem Helicz in 4to p. Aiij*, zapewne o tem dziele czyni wzmiankę:

Jamq; manu aggressus fortis primordia pugnae,
Eruta cum tenebris cariosi scripta libelli
Aedidit (sic) in lucem veteri concordia templo:
Quos Gamrate tuo rerum dignissime pręsul
Aedidit (sic) auspicio.......

2892. Juszyński taki początek wiersza Przyłuskiego przytacza:

Jacobus Prilussius Martinum Lutherum
Ad sanciendiam (sarciendam) concordiam Ecclesiae Christi.
Deme Luthere tuis, Nostris dememus et ipsi.
Plurimaque addemus, tu simul adde tuis.

Ostatni wiersz:

Par tibi in Europa cum Joue fiat honos.

Z przytoczenia tego wnosić można, że Juszyński sam widział to poema. Niewiadomo zatym dla czego, tak w tytule wymienionym przez się (T. II. p. 95) jak i w wierszach tych, wyraz: *sarciendam* zamienił na *sanciendam*; dwa ostatnie z przytoczonych wyżej czterech wierszy, bardzo usprawiedliwiają lekcją Janockiego. Por. tytuł.

2893. Po napominaniu do Króla i Państw następuje p. C 3 *verso*: Drugye napomynanye krothkie, do thych, kthorzy yuss pana Jesu Christa, y Euangelya ie przyieli, aby bedacz drzewem dobrym, owocze dobre czynily, y nsthavicznye pokuthowali. — p. C 8. Drugye napominanye do wiernych Chrzesczyanow, aby sye wyeczey nie ogliadali, na fundament, y na S..... Papieska, z kthorey wyssli.

Z napominania pierwszego, pełnego jadu i obelg najgwałtowniejszych i najwyuzdańszych na ś. Kościoł Rzymsko-Katolicki, jego naukę i duchowieństwo, zostawił Ludwik Sobolewski obszerny wyjątek, który jednak nie zalecając się niczém prócz ducha szermierstwa i zawziętego sektarstwa, pomija się tu w całkowitości. W nim przechodzi Krowicki wszystkie punkta, w których protestanci od Kościoła rzymskiego odstąpili, naukę swoję z nauką tegoż Kościoła ciągle porównywając. Dalej p. B 2 nast. obraca się do Króla z namową, aby wraz z Panami przyjął reformę. Dwa drugie krótsze napominania, mają na celu, burzenie rzymskiego wyznania.

Z niektórych miejsc pierwszego napominania, p. B 6 i t. d. widać, że Krowicki był niegdyś duchownym rzymsko-katolickim, i zostawszy odstępcą, pojął żonę. W innem miejscu użala się na Jana Dziaduskiego Biskupa Przemyskiego, który powiada, „w swym biskupstwie zakazał mówić pacierza kaznodziejom, popędliwie i okrutnie się na mię targnął, człowieka niewinnego i t. d.

Wreście książka ta jest niezmiernie rzadka. Sobolewski widział jej exemplarz w Bibljotece Cesarskiej w Wiedniu, wraz z innemi pismami oprawiony pod znakiem B E II. R. 62.

2894. Zarzuty Krowickiego, na które autor odpisuje, są:

1. Iż Kosciol Rzymski uczy grzechom odpusszczenia, nie wimie pana Jezusa Krysta. ale wimie umarłych ludzi, wimie Mszey naiemnych y zakupnych, wimie kapic burych, ssarich etc.

2. Iż Papież Rzymski iest Bog tego świata.

3. Iż tenże Papież nic nie ma poważnieyssego i swiętssego, iedno

Mssą swą s. obłudną, w ktorcy ustawicznie pana Jezu Krysta nassego bluzni y krzyżuie.

4. Iż Kościoł Rzymski prostym ludziom broni krwie pana Krystusowey.

5. Iż w tymże Kościele uczą, iż iest wiele iednaczow okrom Pana Krystusa, y przyczyńcow ktore swiętemi zowią, y tymże Kościoly y Oltarze buduią.

6. Iż w tymże Kościele uczą przykrytey y obłudney czystości etc.

Niesiecki nie znał tego dzieła; powiada tylko, że przeciwko niemu wyszła: Apologia od heretykow wydana roku 1552 (?); zkąd wnosićby można, iż nie było to już pierwsze wydanie tego pisma Zebrzydowskiego.

Bock T. I. P. I. p. 207. przytacza edycją Wileńską 1604, a Lelewel (II. 190.) niemieckie tłómaczenie przez Cyprjana Müllera także w Wilnie r. 1602 4. wydane. Tytuł jego przytacza Bandtkie H. D. K. P. II. 308. Natrąca też o edycji r. 1584. i pierwszą wymienia, dodając, że była drukowana w Pińczowie r. 1560, zob. wyżej, i jako najpierwsze dzieło Krowickiego przywodzi, co jednak nie jest; zob. wyżej N. 2893.

Na exemplarzu dzieła tego, widzianym przez Sobolewskiego, jest napis: *Gr. Kossarski Żarnowiec V. D. M.* (*Verbi Dei Minister*), napis zapewne własnoręczny. Bentkowski (II. 561.) mylnie powiada, iż Żarnowiec był z familji Koszarskich. Chromiński także nazywa go Koszarskim. (L. S.)

2895. a) Dzieło to na rozdziały podzielone, a rozdziały znowu na artykuły. *np.* p. 13. Rozdział wthory. O znaiomości Człowieka.

Artykuł pierwszy o Człowieku przed upadkiem.
— wtory o Raiu.
— trzeci o Upadku człowieczym.
— czwarty o Władzy człowieczey ku dobremu.
— piąty o odrodzonym albo o nowym człowieku.
— szosty o Pożytkach, ktore przychodzą z tey znaiomości człowieczey.

p. 22. Rozdział Thrzeci O znaiomości Bożey.

Artykuł pierwszy O Bogu, i że Bog iest.
— wtory O Bogu, jakowy jest Bog.
— trzeci Iże Bog iest ieden, Ociec, Syn, y Duch S.

p. 55. Rozdział czwarty O Zakonie Bozym i t. d.

Krowicki w piśmie tam iest równie nieprzyiaznym Kościołowi Rzymsko-katolickiemu, jako i Nowokrzczeńcom. (L. S.)

b) W Bibljotece Szczorsowskiej Adama Hr. Chreptowicza jest exemplarz dzieła tego, lecz bez tytułu. Na pierwszej karcie jest Epigramma na herb Hlebowiczów (17 wierszy łacin.) *Joannis Pricevii Poloni* Dedykacją do Jana Hlebowicza, Kasztelana Mińskiego, dato-

waną z Kowna r. 1584, podpisał *Stanisław Niniński*, który swoim kosztem dzieło to przedrukował, i własną przedmowę przydał. Następuje dalej przedmowa autora i regestr ogólny.

c) Wydawca niektóre odmiany poczynił w edycji Pinczowskiej. Jest tu też przedmowa o trzeciém wydaniu tych ksiąg, różna od Pińczowskiej, gdzie jest wzmianka o prześladowaniach od Biskupa Wileńskiego r. 1581. Potém dopiéro następuje przedsłowie Krowickiego.

2899. Dedykacja Vergeriusza do Zygmunta Augusta, datowana z Królewca: «*Idibus Decembris*.» W niej podpisał się: *P. Paulus Vergerius exul Jesu Christi*. W owych rosterkach religijnych w Polsce, gdy władza świecka ścierała się z duchowną, zręcznie Vergerius podsuwał Zygmuntowi Augustowi dzieło Brenciusza, którego celem jest dowodzić, że Monarchowie mają od Boga prawo sami radzić i stanowić w materjach wiary: że samo tylko Pismo ś. jest jej gruntem; że tradycje, których Rzym na wsparcie swojej powagi wzywał, są niczém; że Kościoł Protestantów, nie zaś Rzymski, jest prawdziwie Kościołem Katolickim, to jest powszechnym. I dla tego Vergerius dzieło Brenciusa, w tymże roku na jaw wyszłe, przedrukował w Królewcu i Królowi przypisał. W dedykacji powstaje mocno przeciw Lipomanowi, który wszelkich używał środków, dla przyduszenia zamachów na obalenie powagi Papieża knowanych, mianowicie dla zniweczenia zamierzanego Narodowego Soboru. Wreszcie wyzywa Lipomana na publiczną przed Królem dysputę, gdzie nauki Brenciusza, w dziele tém zawartéj, bronić oświadcza się. (L. S.)

2901. Dedykacja do Alberta Xiążęcia Pruskiego i Mikołaja Radziwiłła, datowana: *Tubingae Cal. Martii An. 1559*. Rozmowce w tych Djalogach są: Athanasius i Hilarius. Pismo rzadkie jak wszystkie Vergeriusza. J. G. Schelhorn Amoenit. Liter. T. II. p. 407. «*Petri Pauli Vergerii Opuscula* (mówi) *rarissime sunt obvia*. *Bayle* w *Dict. Hist.* pod nazwaniem: *Vergerius* tak mówi: «*On ne rencontre presque aucun ouvrage de Vergerio dans les Catalogues des plus nombreuses Bibliothèques*. (L. S.)

2905. Dzieło pośmiertne, jak widać z wierszów po odezwie do Czytelnika położonych, i z odezwy przyjaciół zmarłego na końcu umieszczonej. Przypisanie Janowi Zygmuntowi Królowi Węgierskiemu, gdzie o sobie powiada: że bawił na dworze tego Króla, a poźniej dla niezdrowia do Polski udał się. Na przodzie są wiersze, do czytelnika, Mikołaja Bodzencin, do Duchowieństwa, Mart. Glicin. Pilzn.— Albert Novicampianus, rodem Polak, uczył prywatnie i publicznie w Akademij Krakowskiej; do liczby uczniów jego należą: Jan Demetrjusz Sulikowski i Wawrzyniec Goslicki, Vigilantius Gregorius i Benedykt Herbest. Mieszkał czas niejaki na Siedmiogrodziu, dla nie-

zdrowia powrócił do Krakowa i tam umarł r. 1558 mając lat 50. Ciało jego pochowane w Kościele S. Trójcy. (Janociana I. 195.)

2907. Gorski, jak zwyczajnie, pod niebiosa wynosi Orzechowskiego, który w tych listach powstaje przeciw Krowickiemu i Stankarowi. Pismo jedno z najrządszych.

1szy list do *Marcina Krowickiego*, *Kapłana Kacérza Pikarda*, datowany z Żurowic, r. 1551.

2gi — do Mikołaja Oleśnickiego z Pinczowa, tegoż roku z Żurowic.

3ci — do Stądnickiego, (u którego w Dubiecku wprzód Stankar mieszkał), z Przemyśla r. 1560.

4ty — do Stankara w języku łacińskim, datowany z Przemyśla r. 1560.

5ty — do M. Stadnickiego ze Zmigroda, wyżej wspomnionego, który z Stankarem jechał do Niedźwiedzia na dysputę z Sarnickim, na którą i Orzechowski, jak widać z 3go listu był zapraszany, lecz się wymówił z Żurowic r. 1560.

Listy te, jak treść ich pokazuje, pisane bez ładu i dorywczo, nie były zrazu przeznaczone do druku: niepotrzebnie więc wymknął się z drukiem Gorski. Zawierają jednak niektóre szczegóły względem związków i dysput Orzechowskiego z różnowiercami. (L. S.)

2908. Założył sobie autor okazać w tém dziele, że niemasz Kościoła jak tylko Kościoł Katolicki: rządźcą jego, jako Papież następca S. Piotra, niemasz Pasterzów jak Biskupi, niemasz prawideł wiary jak w Piśmie ś. i tradycyi. Właśnie to były punkta, przeciw którym za czasów Herburta różnowiercy najżywiej powstawali. (L. S.)

2909. Sobolewski z tegoż co wyżej źródła, taką wiadomość o Gorskim podaje: »*La singolar dottrina nelle scienze più illustri, e'l vivacissimo ingegno in qualunque sorte di belle Lettere, ch'ebbe Giacomo Gorscio, non devon star nascosti nel silenzio, e lasciar senza ornamento questo nostro Teatro d'Huomini Letterati. Nacque egli in Massovia una delle provincie del Regno di Polonia, la cui aria molto grossa non potè esser li d'impedimento alcuno: poichè ne gli anni più teneri con ogni diligenza indrizzato alli studij delle buone discipline, vi fece così bella et veloce riuscita, che nel diciottesimo anno dell'età sua ottenne la prima Laurea nell'Academia di Cracovia: Il profitto, che similmente fece nelle Greche Lettere, e poscia nelle Civili e Canoniche Leggi, fù veramente maraviglioso, a segno tale, che in breve tempo in queste addottoratosi fù provisto d'una publica Lettura in quella Università, e dell' Arcipretato del Duomo di quella Città, essendo prima stato Archidiacono della Cathedrale di Gnesna in Polonia. Oltre all'ornamento della varietà delle scienze, hebbe anco quello della bontà di vita, e della candidezza de' costumi, che in tutte le sue azioni lo rendevano frà gli altri ammirabile; e benchè si trovasse di*

richezze assai commodo, e potendo con animo tranquillo godere una quietissima vita, contuttociò pigliava tanto gusto dal publicamente leggere alla gioventù, che ogni patimento cagionatoli da quel carico, li pareva senza paragonne alcuno dolcissimo. Di quanto valore egli fosse in amendue le Leggi, et in ogni altra scienza più nobile, indubitamente si congiettura dalle sequenti sue opere, che dalle stampe furono a benefizio de' studiosi intelletti publicate, cioè: Pręlectiones Plocenses: Pręlecti. Cracovienses: Pręlectiones Leopolienses: Apologia pro Academia Cracoviensi.—De usu legitimo Eucharistiae—De Pastore—De Baptismo prędestinatorum—Crusium seu Animadversionem in Theologos Wittenbergenses — Pręmunitio adversus insanum dogma Francken Arriani—Apologeticon adversus Francken Arriani—Victoria Regis Stephani — Commentaria Artis Dialectices — Pręcepta Rhetorices—Orationes ac.praefationes in varios variarum scientiarum Scriptores—Pręstantissimorum virorum in Rep. Polona Epistolae ultro citroque Scriptae, libris triginta comprehensae—De Periodis—De Figuris—De Generibus dicendi.—*Passò egli a' miglior vita, alli 17 di Giugno dell' Anno 1585 in Cracovia, e nel Duomo di quella Città hebbe sepoltura, sopra la quale si legge, la sequente Inscrizione*:

Rev. Jacobo Gorski J. V. D.
Archidiacono Gnesnensi
Canonico et Archipresbyt. Crac.
Universitatis Professori,
Procancellarioque celeberrimo ac eiusdem octies
Rectori diligentiss. Discipulorum copia clariss.
Scriptorique disertissimo.
Testamenti Curatores et Amici
Precati requiem aeternam
Hoc monumentum posuerunt defuncto
Anno M.D.LXXXV.
XVII Junii.

(*Teatro d'huomini letterati, aperto dall' Abbate Girolamo Ghilini Academico incognito. In Venetia MDCXLVII.—Parte II. p.107 nast.*)

2924. Wyraża tu Wilkowski, że od Hieronyma Rozrażewskiego, Bisk. Kujaw., dziełkiem tém udarowany, wielce się przez to, jak i przez obcowanie z Biskupem, w wierze Katolickiej ugruntował, a rad wszystkich tego dobra uczestnikami uczynić, dawał je wielu osobom do czytania. »Lecz bacząc (mówi dalej) iżem iednemi Książkami, chęci swey y potrzebie wszytkich nie mogl dogodzić: wziąłem to przed się za pomocą Bożą, y radą J. M. na nasz Polski ięzyk ie przetłumaczywszy, y dla tych co łacinskiego nie umieią wydać, czas on ktorego mi zstawało od posług około zdrowia J. M. y innych zabawek vocaciey moiey na to obracaiąc. Y iużbych ie był dawno wydal, ale dowiedziawszy się, iż tęż pracą podiął, z roskazania Naiaśnieyszego Krola y Pana naszego Miłosciwego, X. Piotr Skarga, S. J. człowiek wiel-

kich darow, y robotnik w Winnicy Panskiey pilny y szczęśliwy: włożyłem ie w kąt, aż mię pisaniem swym, miedzy innemi namowami niepilność drukarską wspominaiąc, sam X. Skarga do wydania ich przymusił Czego niechcąc się dłużey zabraniać, iuż ie w imie Pańskie, pod Naiaśnieyszym imieniem W. K. M. na światło wypuszczam, nie wątpiąc iż nie mały pożytek na chwałę Bożą przyniosą. Acz się znaydą ktorzy się na tę męczennika tego pracą iako zwykli targną, y mnie się przy nim, będęli iakiey odrobiny Korony iego godzien, dostanie. Jakoż łacinskim tym iego książkom iuż nieprzepuścili. O czym niżey: a przytym iako się mowami y pismj (*sic*) puscili, y na tak roczną (t. i. przed rokiem wydaną) książkę moię, ktorą W. K. M. zacny Doktor Krakowski Pan Fox ofiarował."—Tu znowu obiecnje pod koncem w rychle podać potomności dzieie wieku swoiego, to jest panowanie Zygmunta I. Zygmunta Augusta, i Stefana Batorego.

Nie jest to prosty tylko przekład, gdyż Wilkowski za każdą zdarzoną okazją, dodaje swoje przypiski przeciwko różnowiercom w Polsce. Podaiąc wiadomość o męczeństwie w Anglii Edmunda Kampiana, przechodzi do swojej sprawy, to jest odpowiada na pisma wydane przeciw sobie przez jakiegoś Anonyma Kalwina i przez Jana Niemojewskiego.

p. 23. tak mówi: «Według Grzegorza Mazura ieden Kalwin zacnieyszy iest y więtszey wagi niż Sto Augustynow. *Stanc. lib. de Trinit.*" Do tych wyrazów dał Wilkowski następny przypisek: «Rychło potym ten Grzegorz z Brzezin o ktorym te słowa z Stankara iego Adwersarza przywiodł X. Edmundus, zostawszy Aryanem y Nowokrzczencem, uczniem Serwetowym, którego Kalwin spalił, y Gentylisowym, którego w Bernie Zwingliani ścięli, Kalwina potępił, którego tak ważył nad Augustyna Swiętego: o którym Grzegorzu mistrz iego Filip Melanchton prorokował, widząc iego ingenium y łep (*sic*) przewrotny, że miał wielkie w Polszcze zamieszanie uczynić; y tak się stało, gdy naprzód przeciw Troycy świętey, potym przeciw Bostwu Syna Bożego y krztu dziatek małych, błędy Aryańskie y Samosatenskie, y Nowokrzczenskie, pismy polskiemi polownymi (*sic*) po Polszcze, a łacinskiemi po Niemcech y Węgrzech, począł siać. Teraz gdy się drużyna iego z Rakowa rozbieżała, sam tam został, y za nowszych Mistrzow przyściem ztaniał. On ktory kiedyś Zbory Polskiemi władał, potym y potargał, y Mistrzom swym silny był."

p. 67. »Zamordowanemu X. Kampianowi odpisał nieiaki *Witakerus* Kalwinista, na te książki, swym sposobem, to iest prząc się rzeczy zadanych y broniąc ich. Czym wszystko zamieszał y zatrudnił. Ktorą odpowiedzią iego y tu u nas tryumphuią: lecz niech wiedzą, iż Witakerowi, łupy ktoremi się z tego Hektora zabitego odarwszy (*sic*) pyśni, Joannes *Duraeus Scotus* mężnie odiął, y rzecz Kampianowę rozszerzywszy, gruntownie umocnił. Co będzieli wola

Boża także ięzykiem Polskim może wyniść, aby się tym sposobem lud pospolity, ktorym iest popsowany, to iest, czytaniem polskim ratować mogł; iakoż tego zaiste wielki pożytek Katolickie księgi polskie czynią, y adwersarzow to niepomału gryzie, że ledwo księgi wynidą, a iuż ie odpisy swemi boiąc się o swe, lżą y tłumią. Jakoż y książki moie tak roczne (iż na inszy czas Witakera odłożę) po prostu iako rzecz iest przyczyny Nawrocenia moiego ukazuiące wolne być nie mogły; targnęły się na nie rozmaite szyki, usty y piorem. Na co miałoliby się według potrzeby odpowiedzieć, musiałyby osobne być Księgi, Przeto tylko teraz Kalwińskich rzeczy co gruhszych za pomocą Bożą dotknę, a o Nowokrzczenskich krotką dam sprawę."

p. 68. »Wydał ktoś y niewiem zkąd, ni Autora, ni mieysca nie masz, książki ktorym dał tytuł *Antidotum*, abo Lekarstwo, przeciwko książkom moim, boiąc się iąko dawa znać, aby kto nimi z Ewanielikow (ktorych przedmowę do Czytelnika położył) nie był odtrącony, a do Kościoła powszechnego nawrocony etc." Odpisawszy krótko na niektore zarzuty swego przeciwnika, odsyła do Apologii ktorą r. 1584 wydał Jakub Wuiek S. J. przeciw sprosnym wykrętom y potwarzom Postylle Heretyckiey w Krakowie r. 1582 wydanej. »Zwłaszcza (dodaje) że znać ieden Autor y tamtę *Postyllę* y to *Antidotum* pisał." Podlug tych słów autorem *Antidoti* bylby Grzegorz z Żarnowca.

Z nowokrzczeńcami nie chce Wilkowski wchodzić w długą rozprawę. Narzeka tylko na ich hardość i zuchwalstwo, przyznając że Kalwiński Pisarz (podług powyższego wyrażenia, Grzegorz z Żarnowca) zachował przystojną ludzkość. Dowiedziawszy się, iż Nowokrzczeńcy książki jego uważają jako potwarz na siebie rzuconą, chciał, przy wysadzonych na to świadkach, zapobiedz dalszym kłótniom przez wytłómaczenie się przyjacielskie, iż przeciw nim nie wykroczył, że to co przeciw nim napisał, nie było potwarzą, ale prawdą, z ichże własnych pism wyczerpaną. Ale krok ten Wilkowskiego był daremny. »Z trzaskiem ieden z nich (powiada p. 84.) napisał nie małą księgę, y między swe rozpuścił, ktorey dostawszy od nich sztuki, a straszliwsze rzeczy niżem słyszał y spodziewał się w niey uyrzawszy, nie zaniechałem prace wszelakiey, staraiąc się, aby się do rosprawy iakiey według sposobu podanego raczey przychylili, ale prożno." Wiadomo, iż autorem tego dzieła jest Jan Niemojewski, którego tu nigdzie po nazwisku nie wymienia Wilkowski. Tłómaczy się tylko, że mu do tak nieprzyiacielskiego pisania nie dał przyczyny: »Bo aczem (są jego słowa) go w pisaniu swoim kilkakroć wspomniał, ale dosyć uczciwie, na zacność domu iego y na dobrodzieystwa pamiętaiąc." Z całego wywodu widać, że Wilkowski chciał wprawdzie ustnej rozprawy, ale chciał ją mieć z Marcinem Czechowiczem; ten

zaś do tego się nie przychylał, ale wysadzał na to Jana Niemojewskiego, z którym nie chciał dysputować Wilkowski. Musiał to być straszny i natarczywy zapaśnik ów Jan Niemojewski, gdy wedle świadectwa Wilkowskiego, p. 86, że nawet brat jego rodzony Jakub kiedyś w dyspucie z nim powiedział: *żeby mu w gębę knebel wprawić potrzeba.* Wreście w rozbior odpisu Jana Niemojewskiego, ani w jego zbijanie nie wchodzi Wilkowski. Narzekając na ostre i nieprzystojne słowa przeciw sobie użyte, dodaje, p. 87: »iakich y w owych liściech Pana Zakrzewskiego, do brata swego Jezuity pełno, coście ie teraz drukowali, y mnie za upominek, chcąc mi Jezuity ochydzić przysłali. Wstydać byście się ich raczej mieli, y dla owych z nowego świata niepewnych nowin, y dla owych wykrętnego ducha słowek wykrętnych y plugawych: Lupież, Karpinali, Suitowie, Wyzwitowie, Lobela, Pędzikrowka, Pasirzytowie, Szarancza, Łgarze, Furfantowie, Szybałowie, Oszustowie, Sykofantowie etc.".

O tym Zakrzewskim i jego pismach patrz Bocka *Hist. Antitr. T. I. P. II. p. 1039.* Sobolewski dodaje tu, iż żadnego z tych pism jego nie widział.

2926. Dedykacja do Jakóba Sienienskiego, Wojewodzica Podol. datowana r. 1608. W niej ostre zdanie o Ostrowskim Jakóbie, który Skardze przeciw Arjanom w pomoc wystąpił.—W Przedmowie (Praelogium ad Pontificios) powiada autor: «*Praesens institutum meum est, rationes Edmundi Campiani, quas ille Anglis quondam objecerat, a nostris Ecclesiis repellere.*" Na końcu dodane są: *Notae ad Appendices Vilkovianas. 30 str. liczb.* Króciuchna odezwa do czytelnika objaśnia co te noty znaczą.

Lectori.

Campianum latinum Polona lingua a Casparo Vilkovio donatum, et Serenissimae Polonorum Reginae dicatum ante annos plures legimus, una cum. eiusdem Vilcovii Appendicibus, quas rationibus Campianis quibusdam interiecerat, in nos potissimum, uti videmus pugnantibus. Dedimus igitur hasce breves notas, quae sententiam nostram defendant, et crimina, quae passim in appendicibus obiici videas, diluant. Dabimus olim rerum et verborum feraciores si occasio tulerit. Vale.

Toż samo dzielko przekładał X. Skarga. Co się tycze dziełka Piseckiego, Sobolewski widział zapisane na exemplarzu Puławskim te słowa: *Verus auctor huius libelli est Faustus Socinus, et hace editio sub nomine ficto fuit publicata; et est libellus rarissimus.*— Ale *Pisecius* nie jest *nomen fictum*, bo go przytacza Sandius, i to dzielko mu przyznaje. Por. Sandius Bibl. Antitr. p. 107. (L. S.)

2933. Dzieło z trzech pism się składa, każde z oddzielnym tytułem. Pierwsze jest: *Kontradykcye i pseudografia*, ma dwa arkusze na przodzie, gdzie dedykacja do Jana Naruszewicza Łowczego Litew-

skiego, datowana r. 1593, *ex Praediolo meo Zbirohiano, die ipso Ascensionis Christi in coelum, quo die solent Pontificiorum discipuli cum ingenti Daemonis simulacro e fornice Templi dejecto, per plateas discurrere, atque Oratoria Fratrum nostrorum Cracoviensium destruere.*" Wspomina tu autor, iż ma już gotowe dzieło polemiczne przeciwko Jezuitóm, temi słowy: «*Cum ergo iam Theses apologeticas contra illorum Theses criminatorias, in quatuor Anti Jesuitismi Vilnensis disputationibus Deo duce, finitas habeamus; ex concertationibus quoque Jesuiticis .... Jesuiticam discordiam et repugnantes atque seipsas dissolventes assertiones Academiae illorum indicare volui etc.*" Drugie: *de Opificio Missae*, ma także parę arkuszy na przodzie, gdzie dedykacja do Mikołaja Naruszewicza, Kasztelana Żmudzkiego, Uszpolskiego Starosty, datowana r. 1591 d. 15 Maja, *ex Musaeolo Zaslaviensi.* Mówi w niej autor: »*Qua de re* (to jest, o mszy) *cum in nostra Lituania Hispanus quidam Jesuita*, Emanuel Vega, *non multis adeo annis maledicum contra nos edidisset libellum; ne forte nostris quoque verborum et rerum copiam deesse glorietur; ea, qua decuit modestia, illi iam pridem respondi: iamque olim edidissem hanc scriptionem meam, si Bellarmini Tomos Controversiarum nancisci potuissem. Volebam enim Samsonis quoque istius fortitudinem experiri, ut argumenta utriusque plumbea et inania esse ostenderem. Cujus libros, quoniam te suasore, quamvis expectatione mea tardius a fratre tuo germano, nuper ex Italia reverso. D. Christophoro, habeam, in communem Ecclesiae utilitatem de Opificio Missae duos libellos simul coniunxi, ut quam solida et vera sint Jesuitarum argumenta, studiosi veritatis Academiarumque Christianorum alumni cernerent.*" Wspomina tu autor, iż to jest pierwsze jego dzieło w języku łacińskim: widać tedy, że już był wydał inne w polskim. Nie możemy tu ominąć pochwały, którą daje ojcu Naruszewicza, Podskarbiemu Litewskiemu.

«*Nota est nobis omnibus nobilissimi ac integerrimi patris tui prudentia cum pietate coniuncta: qui Latine et Graece doctus, non minus Jesuitica, quam Arrianica idola fugienda esse firmissimo animi proposito statuerat. Ut enim Arriani fingunt Christum esse Deum creatum, sic venenata Transsubstantiationis invectio recentem quendam et patribus nostris atque Apostolis ignotum Deum induxit. Hinc ejus gemitus, hinc lacrymae, hinc tot labores in extirpanda veterum et novorum Arrianorum perfidia. Saepe ille, quamvis Magni Thesaurarii Lituaniae gravi munere impeditus et onustus, sepositis tamen mundi ad tempus negotiis, in Oratorio coetus Vilnensis, hoc est, in media Ministrorum Dei corona, ejusmodi problemata, zelo domus Dei fervens, proponere solebat, quae nocentissima Ebionitarum et Pontificiorum toxica, velut pestem exitiosissimam, procul amoverent. Cui tantopere Sancta filiorum educatio curae fuerat, ut sollicite ca-*

veret, ne aliqua labes Pseudo-christianismi, ab ineunte aetate, tam servorum quam praeceptorum vitio inhaerens, Deo exosam iuventutem eorum redderet. Itaque vobis pudicum, doctum, et prudentem virum Benedictum Rosumtium elegit, qui nunc est Protographus Senatus Vilnensis, ut verae pietatis causa vos Heydelbergam et Argentinam duceret atque reduceret. Nihil enim clarissimus ille senex in votis habuit, quam ut per eum dilataretur, et in sua prole velut haereditario jure permaneret verbum Dei. Ob cuius amorem ita fuit Domino acceptus, ut quaecunque dicto et facto inchoaverat prospere illi omnia bona evenisse, aequi iudices et iniqui animadverterent. Hinc et fratrum tuorum vivorum et mortuorum candor pulcherrimus natus est, qui ne aulicis quidem illecebris, in Regia Stephani extingui poterat......... Quare cum videam tot insignia Dei beneficia in domo tua, non atramento, sed spiritu Sancto insculpta, dabis, obsecro te, veniam, quod nobilissimae tuae prudentiae contra Hispani Vegae, ac Roberti Bellarmini Politiani Jesuiticas criminationes id scriptum meum audacius mittere ac donare decreverim. Sidreuse *patrocinium, atque tuae in me humanitatis benevolentia, cum essem ad Plescoviam in Moschovia et Christi Jesu, tuorumque parentum amor huc me adegit.*"

Po dedykacji następuje list Jana Łasickiego, datowany z Wilna d. 10 Junii 1592 roku do Mikołaja Naruszewicza. Łasicki miał sobie polecone od niego i od samego autora przejrzenie dzieła w rękopismie, w celu oczyszczenia go z błędów, jeśliby jakie były, grammatycznych. Jest tu kilka szczegółów o Chrząstowskim, które wypisujemy: «... *Quippe quod vir peracris ingenii, rei ipsi ac pugnae cum adversariis intentus, nec vitare potuerit quibusdam locis Polonismos, nec multum ponere soleat in verbis operae: neque si id velit, jam possit, assuetus ab adolescentia dictioni Theologicae, et in Logicis magis quam Grammaticis versatus, cum literis navaret operam in Academia Cracoviensi, creatus in ea Artium Baccalaureus. Cui praeter generis nobilitatem, id etiam divinitus datum est (dicam quod sentio) ut nunquam in concionando haereat, bisve idem dicat: nec ullus alius Ministrorum Christi, quod ego sciam, in Lituania plus illo scribat pro veritate evangelica, (etsi nondum edita sunt ejus omnia, quaedam etiam in Angliam ad Typographum missa). Nullus reor citius libros bonorum autorum percurrat, et suos componat, remque de qua agitur, facilius percipiat, argumenta excogitet, notanda observet. Quare postquam Zaslaviam Hlebovicianam, arce nova nobilem, mense Aprili huius anni, valetudini, quae ei imbecillis est, consulens, reliquit, in qua quinquennio abundans otio, non pauca scripsit, lubenter admodum exceptus est ab Ill. Duce Bierzensi Christophoro Radzivilo, Vilnensi Palatino, et copiarum Lituanicarum imperatore, quo ipsi a sacris foret privatis, dignus certe tanto viro, tantus Theologus,*

aeque in Cathedra disertus, ut in scriptis argutus, quae edit partim contra Anabaptistas, partim adversus Lojolitas sive Jesuitas......"— Prosi więc Łasicki, aby Mikołaj Naruszewicz, razem z bratem swoim Janem, Łowczym Litewskim, postarali się o wydrukowanie gdziekolwiek tych pożytecznych ksiąg Chrząstowskiego. Chwali hojność Mikołaja dla Wileńskiego Zboru, mówiąc, iż mu z tej miary po Janie Hlebowiczu Wojewodzie Trockim, którego synowie Jan i Mikołaj wówczas w Strazburgu na naukach byli, pierwsze należy miejsce.— Zapewne też kosztem Naruszewiczów dzieło wyszło w Bazylei.

Trzecie pismo: *Praxis de Ceremoniis et Canone Missae*, ma arkusz dedykacji do Krzysztofa Naruszewicza, danej z Zasławia 28 Febr. 1592 r.

Dzieło to jest niezmiernej rzadkości. (L. S.)

Sobolewski rozróżnia dwóch Andrzejów Chrząstowskich, jednego kalwinę, nauki Kalwina w Litwie krzewiciela, autora niniejszego dzieła, drugiego Socinianina. Niesiecki zgoła ich nie wymienia.

2938. a) W przedmowie tłómacza do Burmistrza i Senatu Krakowskiego, jest wiadomość o bractwach w tém mieście będących: O Bractwie Literackiém jest taka wiadomość: «Było przedtym u S. Barbary Bractwo Literatow nazwane; teraz jest przeniesione do S. Wojciecha w Rynku Krakowskim, pospołu i z Kazaniem niemieckim; to bractwo obrzędy i służbę Bożą na chwałę Pańską w Kościele zawiaduie y samo Roraty śpiewa." O sobie zeznaje tłómacz, iż był na drodze błędu, z której się nawrócił w Rzymie Roku lata Bożego 1575 i bawił tam dłużej przy Sokołowskim, Hoziuszu i Tolecie. Za powrotem do ojczyzny był Sekretarzem Senatu Krakowskiego przez lat 30. Data tej dedykacji: «w Krakowie, z domu mego 26 Novemb. r. 1616."

3050. Pomiędzy listami temi są niektóre do Xięcia Ostrogskiego pisane. Treść rzeczy z Sopikowa umieszcza się jak następuje:

I. „Свидѣтельства вкратцѣ собранныя отъ Божественныхъ писаній, и святыхъ Богословцевъ, и вселенскихъ учителей, о изхожденіи святаго и животворящаго Духа отъ единаго Отца i t. d.

II. „Листъ Святѣйшаго Мелетія Патріарха Александрійскаго первый, лѣта отъ созданія міра 7102, Маія 8-го дня, изъ Константинополя, меновите до его милости Князя Константина Острозскаго въ началѣ, и до прочихъ всѣхъ православныхъ Княжства Пановъ писанный; съ нимъ же и Сиггела своего преподобнаго во священноиноцехъ Кирилла съ нѣкоими писаньми своими прислалъ.

III. „Тогожъ Святѣйшаго Мелетія вторый листъ, егда еще не бѣ Патріархомъ, но великимъ Протосиггеломъ и Архимандритомъ Александрійскимъ, еже на просьбу и повелѣніе Святѣйшаго Сильвестра тогда бывшаго Патріарха Александрійскаго, написа о Богопротивномъ новоутворенномъ Календарѣ, праве въ время то написа, егда развра-

щеніе и соблазна ша въ людехъ являши начинашеся, еже нынѣ здѣся къ намъ предреченнымъ Сиггеломъ своимъ преподобнымъ Кирилломъ прислалъ.

IV. „Тогожъ Свяшѣйшаго Мелешія Пашріарха Александрійскаго, и блюсшишела пресшола Вселенскаго Пашріаршесшва, лисшъ шрешій, въ лѣшо ошъ Рожд. Хрис. 1596, Августа 30, изъ Александріи писанный, меновише до его милосши Князя Консшаншина Осшрозскаго въ началѣ и прочихъ Князей и Пановъ, и всѣхъ обще православныхъ Хрисшіанъ, о ошсшупномъ Мишрополишѣ, и о единомысленникахъ его законопресшупныхъ владыкахъ.

V. „Тогожъ Свяшѣйшаго Мелешія Пашріарха Александрійскаго, и блюсшишеля Вселенскаго пресшола Консшаншинопольскаго, лисшъ чешвершый въ лѣшо ошъ созданія міра 1105 Іюля 23, съ Царя Града писанный, до всѣхъ обще народу Россійскаго правовѣрныхъ Хр., похваляюще мужесшва ихъ великодушіе, яко не шочію обличаше прелесшныхъ пасшырей, волковъ и губишелей, ошсшупниковъ исшинныя вѣры, не повинушася имъ, но и къ державѣ царсшвія спришивишась, i t. d.

VI. „Тогожъ Свяшѣйшаго Мелешія Пашріарха Александрійскаго, и блюсшишеля пресшола Вселенскаго Пашріаршесшва, лисшъ пяшый, въ лѣшо ошъ Рождесшва Хрисшова 1597, Окшомврія 4, съ Царя града писанный, до Боголюбезнаго Гедеона, Епископа Львовскаго въ началѣ, съ всѣми съ благочесшивыми священники, Княжаты и со всѣми правовѣрными Хрисшіаны, дающи ему власшь купно съ посланнымъ ошъ него предреченнымъ Сиггеломъ, Преподобнымъ Кирилломъ соборъ собравши, въ мѣсшо ошсшупныхъ Мишрополиша, и единомысленниковъ его законопресшупныхъ владыкъ, иныхъ благоговѣйныхъ посшавиши, и весь церковный чинъ въ прежнее благолѣпіе усшроиши.

VII. „Тогожъ Свяшѣйшаго Мелешія Пашріарха Александрійскаго, и блюсшишеля пресшола Вселенскаго Пашріаршесшва, лисшъ шесшый, въ лѣшо ошъ созданія міра 7105 Апрѣля 4, съ Консшаншинополя писанный, меновише до его милосши Княжаши Консшаншина Осшрозскаго въ началѣ и прочихъ Княжашъ и Пановъ и до всѣхъ обще православныхъ Хрисшіанъ, жалуючи и скорбячи о ошсшупленіи суеумнаго Мишрополиша бывшаго, и о единомысленникахъ его въ погибель съ нимъ ошпадшихъ нѣкоихъ владыкъ, ушверждаешъ же еже прошивъ ошсшупниковъ Бересшійскій Синодъ, радующися за правосудія его, купноже свидѣшельсшвующе о словеснѣйшемъ Никифорѣ Дидаскалю св. Восшочныя церкве, его же исшинно быши глаголемъ намѣсшникомъ блаженнаго Луки, присноблаженнаго Пашріарха Вселенскаго Киръ Іеремія, и своего Екзарха, прошосиггела и великаго Архимандриша Преподобнаго Кирилла вспоминаешъ, иже собора шого быша предсѣдашели, молишъ же попеченіе имѣши о высвобожденіи Никифора, яко невинне оклевешаннаго.

VIII. „Тогожъ Свяшѣйшаго Мелешія Пашріарха и блюсшишеля Па-

тріарха Вселенскаго престола, листъ седмый, въ лѣто 7105, Августа 24, съ Константинополя писанный, до братствъ обще всѣхъ въ здѣшнемъ Панствѣ обрѣтающимся, похваляетъ и утверждаетъ, и отъчасти скитникомъ, сирѣчь пустынножителемъ уподобляетъ, аще отъ имѣній своихъ сотекающимся нуждамъ церковнымъ слагаютъ и требующимъ страннымъ убогимъ, недужнымъ и прочимъ церковнымъ въ бѣдахъ помогаютъ, прочая же хощетъ яко да всѣ посланія его, Рускимъ и Еллинскимъ, и аще благоминшся быти и Латинскимъ языкомъ выдрукованы будутъ, на утѣшеніе нѣкое во еже отъ сопротивныхъ обуреванiй православнымъ.

IX. „Листъ до обще всѣхъ православныхъ Христіанъ, отъ благочестиваго Княжати Константина Острозскаго писанный, еще во время то, внегда скрыте тые богопротивные отступницы лукавство свое составляти начинаху и тотъ здѣ вписахомъ.

X. „Листъ, въ началѣ до его милости Княжати Константина Острозскаго Воеводы Кіевскаго, и до всѣхъ обще правовѣрныхъ Христіанъ писанный, отъ преподобныхъ инокъ святыя Аѳонскія горы, пустынножителей и скитниковъ, моляще и напоминающе, никакоже подвизатися отъ единою преданныя намъ истинныя вѣры, но крѣпко непоколебимо стояти въ ней.“

3051. Dedykacja autora do Xiążęcia na Ostrogu Konstantyna Konstantynowicza, Wojewody Kijowskiego, datowana 1 Apryla 1602. Wiadomo, że ten Xiąże, jak w początkach pokazywał skłonność do unii, tak poźniej był na głowę jej nieprzyjaznym, owszem był powodem wydania jakiegoś pisma przeciw Synodowi Florenckiemu, jak widać z tych słów Fiedorowicza, który wszelako chce w niego wmówić, że był przyjacielem unii, a przytém daje mu naukę.

„Drugi rok temu ... jako osoba tajemna, która jednak osoby W. X. M. obroną się szczyci, y rzekomo do W. X. M. script barzo fałszywy o Synodzie Florenskim, w druk podała, y im Jego M. X. Metropolitę za upominek obesłała. Ten script gdym przeczytał, załowałem, y wstydziłem się tego wielce, że kiedy na nasz narod taka niesława przyszła, jakobyśmy w naszym Kościele prawdziwych dowodow nie mając, do opacznych rzeczy udawać się musieli. O czym świat wszystek wie y świadczy, że inaczey iest. Żal mi y tego, że pod tąk zacney osoby W. X. M. obroną ten dobry człowiek siedząc, gniazda swoich fałszow ściele. Wiemyć dobrze, wiemy, Jaśnie Oświecony Xiąże, iako gorąco W. X. M. przy Greckiey religiey stoiąc o to iest zdawna z pilnością starał, iakoby kraie nasze do starodawney Oycow starych naszych ozdoby y iedności z Rzymską Stolicą przywiodł...... Wiemy y to, iakie porozumienia w tey rzeczy miewał W. X. M z Papieżem Rzymskim, y iakie od niego błogosławieństwa miał y zalecenie. Wiemy y to iaką hoyną szczodrobliwością W. X. M. na to nakłady czynił y czyni zawsze, aby ludzie godni, pobożni, y którzy

się tu nayduią, y ktorzy skąd inąd przychodzą ku pomocy Kościoła Bożego, opatrzeni byli. Zkąd się pokazuie iako W. X. M. o Kościele Zachodnim, o Biskupie Rzymskim, y Synodzie Florentyúskim, do którego się W. X. M. tak ochotnie z swei chęci garnął, barzo dobrze y świątobliwie rozumiesz. A zatym y to się daie znać, że takie pisma nie z wiadomością W. X. M. wychodzą: y ta, którą teraz ci ludzie, niemniey W. X. M. jako nam nieprzyiaźni, do ludzi niechęć przeciwko iedności między Kościolami dwiema uczynioney, podaią, nie z serca uprzeymego ani z woley W. X. M. roście, ale z ich opacznego rzeczy świętych a P. Bogu miłych przed W. X. M. podawania. Nie taynoć iest nam, iako plotek wiele, o pasterzach swych y o ich sprawach zmyśliwszy, do uszu barzo łaskawych W. X. M. przynoszą. A przeto W. X. M. według swego wrodzonego rozsądku, którym W. M. P. Bog obdarzyć raczył, w te rzeczy pilniey racz weyrzeć, a nie od tych ludzi chwale milego Boga niezyczliwych, ale jako przedtym zwykł był W. X. M. czynić, tak y teraz, od Bogoboynych, uczonych Pasterzów swoich wypytaway się o wszystkim co należy do zbawienia y rządu dobrego Kościelnego. Ci bowiem przeczuwaią o tym pilnie, iakoby y swe dusze, y nas wszystkich P. Bogu pozyskali, y Kościoł Boży rozmnożyli, chwałę Bożą iak naybardziey krzewili. Czego za łaską Bożą znaki są nie małe y barzo iasne. Znaczna bowiem iest praca J. M. X. Metropolity Kiowskiego między inszemi Pasterza naszego, ktory iako Kazaniami gorącemi y uczonemi, tak rozmowami częstemi, zwykł dosyć jaśnie y dostatecznie pokazować zbawienną drogę, wedle pisma Bożego y starych Oycow naszych Greckich nauki. Także y o teraźnieyszych rozruchach, skad poszły, kto ich przyczyną, iako ie zleczyć, sprawę dostateczną daie, że kto baczny, na tém przestawać musi. Do tego dla więtszey ozdoby Kościoła Bożego, aby w nim nauczeni ludzie nigdy nie ustawali, Collegium Clerikow dla swey Rusi swym kosztem w Wilnie założył. Którzy y pobożności y nauki z młodu nauczywszy się, potym Kościołowi y nauką y żywotem dobrym służyć będą. Do czego się też nie mało przyłożył, z osobliwey ku Kościołowi Bożemu miłości J. Mość Xiądz Woina Biskup Wileński. Tych się tedy sług Bożych racz W. X. M. dokładać, którzy Kościoł Boży pomnażają, a nie tamtych, którzy na tém są aby iako nabarziey nas bracią między sobą wadzili, a potym wszystkich tym łatwiey pożarli y na wieczne posłali zatracenie. Jakoż iuż po wielkiey części uczynili, iedno my baczyć nie chcemy. Niestetysz na takie przyiaciele, Christusowe nieprzyiaciele, którzy pod owczą wełną Ruskiey Religiey, zęby wilcze Nowokrzczeńskie pokrywaiąc, W. X. M. y wszystkę bracią naszę, do czasu rzekomo głaszczą, a prawdziwie szarpaią rospraszaią, gubią. Tych się W. X. M. iako nabarziey, przez miłość P. Jezusa Christusa y zbawienie własne, proszę, wystrzegay i t. d. Dla tegosz y ia też, z sług W. X. M. naniższy,

nie chcąc aby niesława taka na osobie W. X. M. została, za tego niemądrego człowieka pisaniem (aczci mu do tego ktoś inszy pomogł), y żeby prawda tym lepiey obiaśniona a nieprawda potłumiona była, chciałem się wprzod przed W. X. M. uskarżyc na taką niesporę y śmiałość: pokazać to W. X. M. o iaką niesławę y obydę do ludzi W. X. M. takowi sapientowie przyprawuią, swoim mozgom y uporowi dogadzaiąc: y zaraz przestrzedz W. X. M. aby tym W. X. M. y sławy swey y zbawienia powierzać się nie ważył, którzy w tak ważnych rzeczach tak wielkiemi a prawie oczywistemi narabiaią fałszami. Dla tegosz posyłam do W. X. M. swego M. Pana to małe pisanie, chęci y powolności swey przeciw W. X. M. znak iaki taki. W którym napisałem to com u wszystkich dawnych pisarzow mógł naleść, nic z głowy swey nie przydaiąc: nie, czego u Oyców, dawnych y poślednich, a osobliwie świadkow oczewistych nieprzeczytał, nie twierdząc. Co W. X. M. przeczytawszy, obaczy na oko, y uyrzy ieślisz tam ten scribent dziękowania, albo raczey przygany za takie plotki, któremi W. X. M. do niesławy przyprawuie, godzien iest.

Wydawca na odwrocie tytułu uwiadamia, iż skoro do Wilna na rządzcę Monasteru S. Trójcy i na Kaznodziejski urząd do Wilna od Metropolity naznaczony pojechał, wpadła mu w ręce, dawniej ze słyszenia znajoma, niniejsza *Obrona Synodu Florenckiego*. Śmierć autorowi, wnet po jego śmierci zaraza morowa, wydać je na jaw przeszkodziła. Za ustaniem tej przeszkody Russowski pośpieszył oddać je pod prassę.

W Przedmowie p. 4 i nast. autor mówi: «Są ieszcze u nas do tego czasu u Rusi, Listy Florentińskiego Soboru y Greckie y Łacińskie: które, są żywi, co widzieli. Teras iakośmy się do onego Synodu poczęli udawać y o nim się pytać, naleść ich żadnym sposobem nie możemy. Do tego, mamy w xięgach cerkownych, które Sobornikami zowiem, wpisaną zdawna unią tegosz Synodu, y obwołanie iey. Te gdzie mogą teras ludzie uporni wydzieraią z starych xiąg, a w nowych opuszczaią. Czego żywy przykład w Wilnie widziemy, kędy Cyril nieiaki Dijak w Cerkwi Woskreszenia to wydarł. Także y Stephanko Zizania u S. Troyce począł był tosz wydzierać, aż go Pisarz mieyski zahamował: y ieszcze znaki tego zedrania na poł charty znać dobrze do tych czasow. To iakobym ia nazwać miał, a iako tego u ludzi bronić, nie widzę....... Jest Xiążka onego Stephana Zyzanie, ktory powolnie urząd Kaznodzieyski sobie w Wilnie przywłaszczywszy, y na Kazaniach, y w pismie z heretyckich postyl argumenta przepisawszy, za szczyrą prawdę y za słowo Boże błędy podawał, o władzy kościelney, o świętych, o pośrzedniku naszym Chrystusie y o inszych głównych rzeczach. A nasza miła prostota Ruska nieostrożna, chwali to, przymuie, y za Ewangelią chowa. Lecz ieśli się wczas nieobaczą, po chwili y obrazy z Cerkiew wyrzucić, y obiedni poniechać, ba y ustępować Ministrom z Cerkew muszą. Bo za powodem

Stephankowem Oicow S. odstąpiwszy: zwyczaiow swych starożytnych, każdego z osobna wyraźnie z pisma pokazać y bronić nie będą mogli. A ieśli się ieszsze do pisma odwoływać będą, y to im Stephanko wykładami hęretyckiemi, na ichże pochańbienie, poszpocił: tak że sami na się hęritykom bicz, Xięgi Stephankowe chowaią.“

p. 7. W przedmowie o autorach pisma przeciw Synodowi Florenckiemu tak mówi: «Lecz nie tak się barzo dziwnię głupiemu Diakowi, który iako sowa z pustey stodoły, z takim rozumem wyleciał. Ale się dziwnię iednemu w rzeczy mądremu slachcicowi, ktory iako do Philaleta, tak y do tego *Synodu* się przyłożył, abo raczey, on sam oboie napisał. Nieprzystoi zaprawdę uteczciwemu Slachcicowi baśniami y kłamstwy narabiać...... ale to ma hęresia, zwłaszcza Nowochrzczenska, że sromu, cnoty, y utcziwości sobie nie poważa.“

Pokazuje się tedy, że Nowokrzczeńcy podbudzali Ruś, może w nadziei przeciągnienia na swoję stronę.

p. 9. w samém dziele: «Gdysz tedy czasow niedawnych, albo w Ostrogu, albo w Kiowie, ważył się, nie wiem ktoś Odprawę Synodu Florenskiego do ludzi podać, a mianowicie J. M. X. Metropolitę im obesłać: przystało było aby był imie swe podpisał. Boć to cnotliwemu należy za prawdę się nie wstydać: y ieśli prawdę pisał poważnością osoby swey tym ią więcey wesprzeć. Ale isz imienia swego zamilczał, znać że się bał, aby go za kłamstwo wstyd nie było...... Rozumiał bowiem, że mu miano fałszem iego nie na papierze tylko, ale y ustnie między ludźmi oczy wykłoć: więc mądrze, jako pieskowie czynią, za płotem zaszczekawszy skrył się. Przystało ieszcze pisarzowi dobremu przywieść pisarze, albo Xięgi dawne choć y pisane, z których to, co napisał, wyczytał. Czego iż nie uczynił za złe mi niechay nie ma, ieśli go plotką y zmyślonych rzeczy tworcą, grubiey nie chcę mówić, nazowę....“

Tu wyliczywszy świadków na swoję stronę, że opisanie tego Synodu, jak jest w Zbiorze Conciliorum, jest jedynie prawdziwe, i że aż dotąd cały świat je za takie uznawał, dodaie p. 11: «Dopiero ten teras nowy latopisca z tem nowem Synodem na świat wyleciał. Zkąd go wypisał, kto autor, kiedy żył, żadnei sprawy o tym nie daie.“

Fiedorowicz widocznie autora, którego zbija, domniemywa być Nowochrzczeńcem, p. 12. 22. 23. nawet część piąta dzieła p. 49, ma napis: Dowody od Nowochrzczencow zmyślone....... przeciw Łacinnikom rzekomo na Synodzie Florentinskim.

p. 27—34. 39—41. umieszczony List Bessariona do Alexego Lascara, opisujący pierwsze Sessje Synodu, który się w Ferrarze zaczął. Powiada Fiedorowicz, p. 27. iż *temi czasy na łacinski ięzyk przełożył go Petrus Arcudius Greczyn Urodzony, Doctor Theolog, uczony Archipresbyter Ruski, posłuszenstwa y nabozenstwa Greckiego.* (L. S.)

3052. Przypisanie tłómacza Gaspra Pętkowskiego do X. Macieja Patrokońskiego S. J. Biskupa Kiowskiego Kanclerza Koron. w te słowa: »Przed kilką lat będąc u WM. w Brzozowie, w maiętności Kościoła na ten czas w. m. Przemyskiego, i doznawaiąc takiey chęci WM. iakiey nigdym nie godzien, między inszemi rzeczami które mi WM. zlecał, pamiętam dobrze; że mi WM. przypomniał y to, abym Concilium Florentskie greckim ięzykiem spisane: na ięzyk polski przetłomaczył etc... tymem to chętliwiey uczynił, gdym obaczył, że Łacińskiego tego Soboru z strony Łacinników spisanego, niewiem prze ktorą przyczynę, nie mamy. Ten bowiem, ktory się *in Conciliorum Tomis* po Bazyleyskim Concilium kładzie, z tegoż Greckiego przez Bartłomieia Abrama Biskupa Ariyskiego, raczey iest summowany niżeli właśnie na łacińskie przełożony... Ci .... niegrzecznie Historyą z sprawami zborowemi mieszaią, i niektore rzeczy mało należyte wtrącaią: iednak dla pewnieyszego świadectwa niechciałem ich pisma odmieniać ani skracać, y owszem wolałem czasem trudne słowo greckie, dwiema y trzema polskiemi wyrazić, żebym tylko sentencyą własną ich przełożył niżeli które słówko uiąć.«.

Pod herbem biskupa na odwrocie tytułu 8 wier. greckich i tłómaczenie wierszami łaciń. Na ostatniej karcie jest Zamknienie, gdzie powiada autor, iż: »w exemplarzach Greckich, następuje troje Kazanie o pokoiu Jerzego Scholariusza y Gennadiusza Patryarchy Carogrodzkiego, Wykład Soboru o piąci artykułach do swych Greczynow pisany, który iż dawno sławnej pamięci człowiek, Stánisław Radźiwiłł, Litewski Marszalek na polski ięzyk przetłumaczył, ia kolo niego daremnie czásu trawić nie chcę.«

Tłómacz Pętkowski, w Zbiorze Wiadomości Krasickiego, błędnie nazwany Petrowskim, podobnież wydrukowany u Alegambego i Sotvella. Żył od r. 1552—1612. Biegły był w językach hebrajskim i greckim. Sotv. p. 279. Cichocki w Alloq. Osiecen. lib. 3. zowie go: Vir doctissimus et trium linguarum sacrarum homo.

3054. Dedykacja do Stanisława Lubomirskiego Hrabi na Wisniczu, Wojew. y Generała Krakowskiego, datowaną tegoż roku z Krakowa. Przedmowa do Czytelnika, regestr rzeczy, regestr drugi błędów i herezji.

Dziełko to ma służyć do uniewinnienia autora, który, jak sam w przemowie wyraża, już w siódmym krzyżyku, za dyspensą Papieża, do łacińskiego obrządku przeszedł. Powiada: że Archimandrją Dubieńską Wielebnemu Ojcu Proboszczowi Chmielowskiemu *Natione* Mazurowi ustąpił. Z tej przedmowy wiele szczegółów o autorze wyczerpnąćby można. Powiada iż, *Sobor Kijowski* .... z ruskiego na polski język przełożywszy wydał: i że dzieła jego były przyczyną prześladowania, które był ponosił.

W Perspektywie p. 20. powiada o sobie, iż był Nauczycielem domowym Adama Kisiela, teraźniejszego Kasztelana Czernichowskiego.

W tejże książce na przodzie wylicza Kassjan Sakowicz, błędy Zyzaniego, w dziele, które wyszło z druku po polsku i po rusku r. 1596. Także wspomina Krzysztofa Philaleta (Pseudonyme), który wydał swoje dzieło r. 1597; Orthologa książkę (także Pseudonyme) drukowaną r. 1610. Zacharyasza Gergaua Greka Katechizm drukowany r. 1622. Wszystkich tych błędy wytyka tamże Sakowicz. Lata są u niego *in margine*.

Niżej też pisze Sakowicz: »Bo iakom na początku tego regestru namienił że za to samo iż te błędy y herezye Ociec Smotrzyski w Apologiey swoiey przez druk Swiatu polskiemu ukazał, y samego chcieli utopić, y Apologią iego palili, y mnie X. Kassiana Sakowicza, żem tę Apologią drukował, wyklinali.... Co może się stać y z tym moim Skriptem. (L. S.)

3056. Dedykacja dzikim i makaronicznym stylem napisana.—Przedmowa do Czytelnika tak się zaczyna: »Rok to iuż drugi miia, Czytelniku łaskawy, jako Kassian Sakowicz minęły (zam. *były*) Przełożony Dubienski ..... od Wiary, ... haniebnie oderwał się, y udał się do Krakowa, na pisanie Ciemnofaleczney Perspektiwy....«

Cytuje Pimin: *Trebnik Wilenski. Trebnik Stratynski* (w Stratynie drukowany?). *Trebnik Ostrogski* (Agendy).

p. 168. 170. daje do poznania Pimin, że ojciec Sakowicza był także Duchownym w *Podteliczu*; p. 359. wyraźniej to twierdzi.

p. 185. cytuje się Agenda, wydana w Krakowie pod imieniem J. Mci X. Radziwiłła, Biskupa Krakowskiego, r. 1598.—druga, pod imieniem Wężyka Arcyb. Gniezn. tamże r. 1634 wydana.

p. 366 i 367. pisze, iż w Wilnie, na miejscu, gdzie była Cerkiew S. Parascewii Męczenniczki, jest teraz karczma i dom nierządny, a w Mińsku, na miejscu, gdzie była Cerkiew Narodzenia Pańskiego, jest teraz Meczet tatarski.

p. 376. Odpowiadając na zarzut Sakowicza, iż w Szkołach Kijowskich, zkądinąd dobrych, religij błędnie uczą, mówi: »Już na takowe fałszywe udania z druku na piśmie.... (Nauczyciele tych Szkoł) respons wydali, książeczkę nazwaną *Exegesim*, albo *daniem sprawy* o Szkołach Kiiowskich, mogłbyś tedy z oney się dobrze informować, y nauczyć, że niwczym z haeretykami żadnemi zgody nie maią etc.”

p. 381. Odpiera zarzut Sakowicza jakoby Cerkiew wschodnia była w związku z Lutrami i Kalwinami, owszem twierdzi, że ich wyklinała. »Aże i teraz toż Cerkiew S. Wschodnia czyni, wyświadcza niedawno wydana Klątwa (A. 1641 Mens. Maio, Indictione 10.) od Cerkwie Konstantinopolskiey za staraniem Cerkwi naszey Ruskiey, na wszystkie Kalwińskie, haeretyckie artykuły wiary, wydane fałszywie pod imieniem Swiętey pamięci Oyca Cyrylla Patriarchy Konstantinopolskiego, na oszukanie wiernych bożych, synow Cerkwie Wschodniey, do ktorey Klątwy wszyscy pasterze prawosławni podpisali się. Ta Synodalna Klątwa naypierwiey do pasterza naszego J. Mci Oyca Metropolity iest przyniesiona, a potym w Mołdawskiey ziemi w Jasiech z Drukarni Hospodarskiey po graecku wydana, potym zaś za roskazaniem J. Mci Oyca Metropolity naszego na *polski ięzyk przełożona y z druku wydana*. Trzeci raz zaś w Paryżu w drukarni Krolewskiey po Graecku i po łacinie iest wydana.”

Że zaś Kościoł Wschodni w dwóch głównych punktach naybardziey różni się od Zachodniego, 1) o pochodzeniu Ducha S. 1) o naywyższej Zwierzchności Papieża, przeto Pimin a p. 383—424. dwa traktaty przydał o tych dwóch punktach.

Dzieło niezmiernej rzadkości. Załuski nad jeden exemplarz nie znał. Galatowski przez Ciehoviusa cytowany, i Stebelski Bazylian autorem zowią Piotra Mohiłę, także autor bezimienny pisma: *Fundamenta y Szturmy, p. 47.* (L. S.)

3059. *W Odpowiedzi na kalumnie zadane w Protestacji* tak mówi autor na początku o sobie, iż się do wiary Katolickiej nawrócił 11 Nowembra r. 1647. i opowiada nieprzyjemności, jakich ztąd doznał.

Dalej opowiada powody, postępku swego, wymawia się z zarzutu *Kalumnji I.* jakoby to uczynił dla affektacyi Starszeństwa Wileńskiego, powiada, że mieszkał w nim przez lat 27, pięćkroć od Bractwa Wileńskiego na Seymy do Warszawy, w interesach tegoż Bractwa był posyłany. *Kalumnia II.* Że Kreczmer był excessivus i nie chciał ulegać karom. *Kalumnia III.* Jakoby przywileje, fundacje, zamiany, obligi, legacje, tranzakcje zabrał. *Ta jest* wzmianka, że duchowieństwu zginęła sprawa (papiery) Nowogrodzka, z Jezuitami, także z Ojcami Bosemi, pia vota, nabożnych ludzi Kupiatyckich, summa Monastyra Wiewiejskiego (zapewne w Jewiu).

W wyliczeniu Metropolitów Kijowskich, wspomina autor str. 97. Grzegorza Cemiwlaka, iż go Witołd do Rzymu do Marcina III Papieża w sprawach religijnych wyprawował; Józefa Sołtana, ktorego Alexander Xiążę Litewski zażywał do nawrócenia żony swojej Heleny.

3062. Na odwrocie karty tytułowej wiersze do X. Boyma, w których autor igra z wyrazami: *Wiara* i *Miara*. Por. tytuły Numeru tego i poprzedzającego, 3061. Dalej idą sentencje na tej stronicy i następującej, gdzie także cztéry wiersze łacińskie i tłómaczenie ich ośmią wierszami polskiemi:

Wizerunek w kształcie laski,
Masz Biskupie z Bożey łaski.
Pierwszą spherą wal wykrętnie,
Srzednią rządź, biy trzecią chętnie.
Wab grzesznych, rządź sprawiedliwych,
Sztychay Hultaiow złośliwych.
Przyciągay, kol, wspieray owe,
Biegłe, leniwe, niezdrowe.

Na odwrocie tejże karty, orzeł dwugłowy ruski z tarczą na piersiach S. Jerzego wierzchem, przebijającego kopją żmiję, tamże, oraz na karcie następnej, sentencje i wiersze na orła i jeźdźca oraz na cześć Cara.

Na karcie 4 Dedykacja: Boża Miłośćia Wielkiemu Hdru Cárowi y Wielkiemu Kniáźiu Alexiu Michayłowiczowi Wszytkiey wielkiey, y małey, y białey Ruśi Sámoderżcu, y Wielu Hospodarstw, y źiem Wostocznych, Zapadnych y Siewierskich Otczyn Dźiedźicu, Naśledniku, Hospodáru y Obłáádátelu, Prawosławnemu, Jedynemu Monarsze. Laska Pana naszego Jezusá Chrystusá miłość Boga Oycá, y społeczność Ducha świętego niech będzie z Waszym Prześwietnym Cárskim Weliczestwem na wieki Amen.

Pod koniec dedykacji 4-wiersz:

Dał ći Bog Cárewicza Piotrá, w Imie iego,
O Władzy Piotrá piszę, słuszny wzgląd do niego.
Y o Duchu iest świętym i t. d.

Dzieciątko rosło, y umacniało się duchem. *Luc. I. v. 80.*

Na karcie piątej *verso* i dwóch następnych: Od Cerkwi Wschodniey, gdzie wyjątki z Pisma S. i Ojcow świętych, pod koniec na karcie 7 te słowa: «W. X. Boym, ktory pisał o Starey Wierze Domownik to Wiary naszey Starey i t. d. należało mu czynić dobrze Pawłowi i t. d. Potym znowu cytacje z Pisma S., między temi z Ps. 45. Podźcie a oglądaycie sprawy Pańskie, iakie uczynił cudá na źiemi: odiąwszy woyny, aż do kraiow ziemi, skruszy łuk, y połami oręże y tarcze ogniem popali.

Karta 8 *verso*: 9 i 10. *Do W. X. Pawła Boymy.* Początek taki: »Będąc iako Paweł Naczyniem, y maiąc wlâne w się dáry, raczył przepić do nas, utramque, nam życząc salutem. Benedicto za tę czaszę benedicimus i t. d., i znowu miejsca z Pisma S. i Ojców SS., a między innemi i cytacja na boku: »Skarga w pieś. Bogar. Pol. podanej," w texcie zaś, koniec pieśni Bogarodzicy: Amen, Amen, Amen, Amen, Amen, Amen, Amen, jak siedm darów Ducha S. takoż Boże day, byśmy pośli wszyscy w Ray, gdzie królują Anieli. Wyjątek ten Pieśni Bogarodzicy, wzięty zapewne z Kazań Przygodnych Skargi wyd. r. 1610. p. 41.— Dalej tak prawi autor:

«Cotus iest observatio opportuni temporis ad vindictam. Cotus termin to Theologiczny wiadomy W. X. Boymowi iako Theologowi: tak go opisują. Jest upatrowanie sposobnego czasu do pomsty. Moy Cotus, moy kot, moy termin kiedy mowi Miarą na Starą Wiarę, non hoc intendit, nie zmierza tedy, wprawdzie ten moy Cotus trzyma z Scotem i t. d. Na karcie 11. *Do Łaskawego Czytelnika*, i tu się kończą karty przednie, a dalej str. 1. textu.

Sobolewski dwa exemplarze dzieła tego miał w ręku, jeden uszkodzony, bez daty, drugi z datą: R. P. 1676; wreście tytuł tenże jaki przywiedziony został, wypisuje, oprócz słów: »Aze tysiąc lat i t. d." Dedykacja w nim taka: «*Bogarodzico Dziewico Słowo rodzico rodz y moie do ciebie słowo*," Liczy Sobolewski w swoim exemplarzu kart przednich 14. Rzeczywiście i ja mam w ręku exemplarz z dedykacją do N. Panny, ale bez karty tytułowej, która kończy się temi cztérma wierszami, na stronicy z signat. A4.

Ztąd tylo bespieczny
Że niewolnik wieczny
Pańskiey służebnice
Bogarodzice.
Lazarz Baranowicz i t. d.

Na odwrocię tejże stronicy wiersze do N. Panny polskie i łacińskie, i miejsca z Pisma S. Dalej na stronicy następnej znowu wiersz:

. . . .
Do Maryey mowa.
. . , . . iak miesiąc w twych nogach leżę,
Po mądrość do cię iako mądrey bieżę i t. d.

wierszy 34. Dalej karta następna *verso*: Od Cerkwi Wschodniej, jak się wyżej rzekło. Licząc jednak kustosze kart wypada z kartą tytułową kart 12. Co do reszty, oba exemplarze opisane, niczém się nie różnią od siebie, i są jednego wydania i druku. Pierwsza Część dzieła: O Władzy S. Piotra y Papieżow Rzymskich str. 1—114, która się kończy kustoszem: Wtora. Jednakże. Dalej Przydatek: *Tym co*

się w przydatkach kochaią i t. d., 15 kart nieliczbowanych, potém Wstęp do Wtorey Części: *O Pochodzeniu Ducha S. od Oyca* do str. 336. str. 313 do 325, wiersze o Pochodzeniu Ducha S., Trójcy S. i t. d. Str. 337. Votvm Starey Rusi; str. 343 nast. znowu wiersze, których początek taki:

Sam Duchu święty Ruś pogodź z Lachami,
    Gorę by prędko wzięli nad Turkami.
Jak wiele Rusi hołduie Turkowi,
    Wszyscy Polakom pomagać gotowi
Tylo czekaią aby była zgoda
    Z onemi będzie na Turka pogoda:
Boże mądrością ktoryś wszytko stworzył,
    Obyś na Turka drogę nam otworzył.
Pogodź Ruś z Lechy, obroć na Turczyna
    Ich gniewy. niechay ta wybiiá godzina.
i t. d.

Pegonia, Orle leć na Lunatyka,
    Jak pod Chocimem niech od cię umyka
Przez Turczyna Lunatyka
    Oyczyznę nam Bog dotyka.
Z miesiąca znamy że Turek iest głupi,
    U Salomona ten tytuł nie kupi
Szkodę ten głupiec udziałał Lechowi,
    Po szkodzie mądry, o Lechu ktoś mowi.
i t. d.

Na miesięczne Turka rogi
    Z prochem Kozak nosi rogi.
Miesiąc w sobie trzyma cienie,
    Z rogow więcey Ruś nażenie.
Głupi się mieni iako Luna
    Turczynowi zła fortuna
Od Chrześcian go podka truna.
i t. d.

Bog nie iest prędki, ale pewna srogi
    Turczyn przed Bogiem nie uniesie nogi
W łeb mu da Krzyżem za Krzyża deptanie,
    Wierzaymy prędko to się Turkom stanie.
Jest u Kozaka Tatarska burka,
    Z Polakiem pewnie będzie bił Turka.
i t. d.

Te i tym podobne wiersre przeplatają całe dzieło. Miejsca te z nich tu pomieściły się, dla dania wyobrażenia jakiegoś języka i poezji owoczesnéj polskiéj u Małorossjan.

Od str. 349 do 353 wiersze Zoilowi; str. 354 cała zajęta słowy: Chwała Oycu i t. d. (*).

(*) Noty do numerów 3054, 56, 59 i 62, znacznie skrócone zostały.

3067. Oprócz kilku numerów przez omyłkę pominionych i na końcu Bibljografji pomieszczonych, wymienia Sobolewski: *Johan. Franc. Buddei, Ecclesia Romana cum Ruthenica irreconciliabilis, Jenae 1719. 4.*

3070. Kładziemy tu całą dedykacją do Bonara, w te słowa:

Dedykacja.

Paulus Papa huius nominis IIII. nuperrime ad Proceres regni Poloniae literas dedit, quibus ait se velle propediem generale concilium indicere ac celebrare, neque propter ullum impedimentum id differre. Quid autem sibi velit ista Concilii iactatio ac promissio, facile est iudicare. Perinde enim est, ac si dicat Papa, audio vos Polonos de istius regni ecclesiis reformandis cogitare: desinite, ne ponite falcem in messe aliena. Nam si quid in ecclessiis reformandum fuerit, cum id totum ad meam unius potestatem pertineat, concilium primo quoque tempore convocabo, neque id eo differam, quod me bello adversus Caesarem gerendo vehementer esse occupatum auditis. Possum enim ego uno eodemque tempore et bellum gerere et concilium celebrare. Hic est Papae sensus, hoc sibi vult, cum promittit Concilium. An igitur re vera possit etiam in summa Pace celebrare, dixi alibi, *nec est hic repetendi locus. Sed fac eum et posse et velle, (nam ego affirmo non modo non posse, sed nec velle quidem, si maxime possit), sed fac, inquam. Quale demum celebrabit? non quaero nunc qua ratione, hoc est, qui praesidentes et duces, qui defensores et disputatores, quique judices in concilio futuri sint. Nam et haec* alibi plenius *dixi, Papam Scilicet velle omnia prorsus suo unius arbitrio illic miscere. Sed quaero an revera in suo concilio emendaturus esset eos abusus atque errores quos Polonia Dei Spiritu excitata ferre amplius non potest, sed accusat, detestatur atque omnino sublatos atque abolitos postulat. Ac si modo ulla spes esset reliqua (vide quid dicam) ut Papa velit autoritate sui concilii emendare aut tollere illos qui reprehenduntur errores et abusus, ac non potius confirmare aut etiam augere, Polonia posset non immerito aliquantulum supersedere ac videre quonam tandem ista Papae promissa evasura essent. Sed cum nihil certius sit, quam Papam (si concilium celebraturus esset) non modo confirmaturum sed et aucturum abusus et errores, inepte ac perperam omnino fecerit Polonia, si supersederit et reformationem amplius distulerit. Imo cum plane possit praesentire, quin potius certissime scire Papam inanibus promissis ludere atque irridere; hanc quoque ob causam magis debet accendi, ut tanto citius reformationem suscipiat et ab illius commercio penitus se subducat atque sejungat. Dixerit quispiam: assentior, si modo possem certo scire, verum id esse, quod tu pro verissimo affirmas, Papam scilicet (si concilium celebrarit) confirmaturum non emendaturum eos qui reprehenduntur errores. Ecce efficiam nunc ut possis certissime scire, ut cer-*

tius nihil esse possit. Mense Septembri proximo, Lipomanus Veronae Episcopus, Papae Internuncius, convocata Lovicii Episcoporum Synodo, ea XXXVII capita et decreta concinnavit, quae hic videbis, sunt enim ad verbum ex autographo descripta. Lege et statim agnosces, abusus atque errores, quos tantopere, totis XL annis, reprehendimus et detestamur, disertissime esse illic confirmatos ad unum omnes, in nostrum scilicet odium, imo auctam alicubi esse haud mediocriter impietatem. Errant autem toto coelo si qui forte putant ipsius Papae sensum esse alium, aut ab his Lipomani axiomatibus diversum: scilicet Lipomanus tanto labore et sumptu curasset consarciri illic decreta, quae sciret suo idolo minus placitura. Quin ego ausim pro indubitato adfirmare, Lipomanum non nisi re deliberata cum Pontifice, ista Synodo Episcoporum comprobanda proposuisse. Ac toto itidem coelo errant, qui existimant alia, quam haec sint, e generali Concilio prouitura, si modo non putridiora etiam illinc promanatura essent, quemadmodum periti verentur aut sciunt potius. Quare Papam cum Concilium promittit, cum de emendanda doctrina spem iniicit, ludere Poloniam, lactareque inani spe, ut eam interea a tollendis in Polonia erroribus avertat atque abstrahat, qui non videt, is magis quam talpa caecus, aut plane truncus sit oportet.

Magnifice Bonare, te adhuc de facie non novi, sed a viris gravissimis multa de tua pietate, multa de tuo in renascentem Christi doctrinam amore et studio audivi, ut omittam, quae de animi magnitudine deque aliis civilibus virtutibus tuis audivi. Quare cum intersis isti, qui nunc Varsoviae agitur conventui, in quo et permagna tua est auctoritas, ad te hunc libellum mittere constitui, non solum ut tu legas, sed ut aliis etiam quo legatur, sis autor. Nam spero fore, ut qui nondum sunt satis excitati, sed videntur adhuc subdormitare, excitentur cum ista legerint. Ut autem iidem possint plane agnoscere an illi ipsi errores quos nostri ut autoritate generalis Concilii corrigi tantopere postularunt, fuerint in Loviciana Synodo confirmati, hic addidi Illustrissimi Principis et Domini D. Christophori Ducis Wirtenbergici etc. Domini mei clementissimi, confessionem Concilio Tridentino oblatam, quae illos ipsos prorsus articulos reprehendit atque emendari autoritate illius concilii efflagitavit, quos isti Lovitiani patres pro verissimis confirmant. Quanquam aliam etiam ob causam hanc confessionem addendam putavi, nimirum cum sciam illas errorum confirmationes per Poloniam circumferri, ut ex ipsa Confessione statim depromi Antidotum possit, quo lectores a peste atque veneno Lipomanico et Lovitiano praeserventur. Horrendum et miserabile est, istos tam pertinaces esse ut sperent, aut simulent sperare se posse in tanta Evangelii luce adhuc obtrudere orbi terrarum Papatum. Frustra nituntur miseri homines, imo in dies maiora odia Dei et maiora hominum sibi concitant, ut certissimi esse possint

de gravissimis atque sempiternis non modo in altera vita, sed in hac quoque tantae impietatis, tantaeque pertinaciae poenis luendis atque sustinendis. Vale. Adjuva me Bonare tuis precibus quantum potes, cum omnibus fratribus. Regiomonti Idibus Decembris 1556.

Vergerius. (L. S.)

3071. W dedykacji do Króla Zygmunta Augusta i na końcu pisma jest podpis autora: Stanisław Lutomirski, Coninski, Thusinski, y maley Kazimierzey Pleban, Canonik Przemyslski, ręką własną. Autor uznał za potrzebne, po podpisie następującą położyć uwagę: «Tytuły Plebaniey moich (nie s pychy jako mię pothfarzaią zli ludzie, podpisuię) ale aby kaszdy znał ze mnie powinowactwo wielkie Pasterskie ku takowey Confessiey a wyznaniu wiary przymusiło.” Na końcu wyrok Arcybiskupa Gnieźnień. w języku łacińskim przeciwko Lutomirskiemu z jego przypiskami na brzegu w języku polskim. Gdy Lutomirski wiarę luterską przyjął, M. Dzierzgowski Arcybiskup Gnieźnieński odsądził go w r. 1555 od wszystkich plebanii. Do wyznania wiary miesza często autor grube przycinki. Dzieło bardzo rzadkie i do Historji Kościelnej ważne. (L. S.)

3072. Jan Radomski, rodem z Pruss, pleban Kościoła w Neidenburgu, za przyczyną Alberta Starszego, Margrabiego Brandeburskiego, wydał tłómaczenie tego wyznania, dwóma miesiącami pierwiej, w dzień Zwiastowania N. Maryi Panny, niżeli wyszło tłómaczenie Kwiatkowskiego. Zob. Ringeltaube, *Beytrag zu der Augspurgischen Confess. Geschichte etc. p. 45—47. 48—51, 53—61, 78—71.*

(Janoc. II. 231 nast.)

3073. To tłómaczenie różni się bardzo od poprzedzającego. Daniel Hoffmann obszernie je opisuje (*Preussische Zehenden V. III. p. 545 nast.*); i sądzi, że Kwiatkowski pisze się z *Rożyc*, od ziemi tego nazwiska, którą posiadał, i że właściwie nazywał się M. Kwiatkowski *Blachta*, jak pisze Węgierski *in Hist. Eccl. Slav. p. 414*. Na czele znajduje się list w języku łacińskim do Rafała Działyńskiego Kasztelana Brzeskiego, Starosty Kowalewskiego, datowany z Lipska 13 Maja 1561, chociaż samo dzieło, najpodobniej do prawdy, jak wnosi Sobolewski, drukowało się w Królewcu. Pewniejsza jednak, że było częścią drukowano w Królewcu, częścią w Lipsku. Przekładem tym samych Ewangelików Kwiatkowski na siebie oburzył. Zob. rozbiór tego dzieła w J. D. Hoffmanna: *Preuss. Zehend. III. p. 540—558. Ringeltaube, Beytrag zu der Augspurg. Confess. Geschichte in Preussen und Polen, p. 38 nast., 45, 47—61. D. Frid. Arnoldt, Historie der Koenigsberg. Universität, Cz. II. p. 545 nast.* zkąd wyjątek pomieszczony jest na końcu tego Tomu.

Marcin Kwiatkowski de Rozice, familji szlacheckiej z Sieradzkiego, odbywał nauki w Akademjach zagranicznych, uczył języka pol-

skiego, syna Alberta starszego; Margrabi Brandeburg. Alberta Fryderyka. (Janoc. II. 228 nast.).

3074. Konfessja ta przez Ewangelików reformowanych była ułożona, a druk po konsensie Sendomirskim z umysłu przyśpieszony w miesiącu Auguście i Królowi Zygmuntowi Augustowi przesłany, w nadziei, że on widząc zgodę trzech zborów, sam się za tą Konfessją, którą one niby wspólnie ułożyły, oświadczy. Było to w brew umowie zawartej z Ewangelikami i Braćmi czeskimi po Synodzie Poznańskim, aby około święta Zielonych Świątek następnych, duchowni ewangelickiego i reformowanego wyznań zebrali się do Warszawy dla ułożenia nowej Konfessji. Podstęp ten Ewangeliko-reformowanych który wielkie zamięszanie i nieład wprowadził do rzeczy poczętej, wyświeca się i z przywileju Królewskiego 2 Maja r. 1572 w Warszawie danego na kupienie domu Brog zwanego w Krakowie na Kościoł i szkołę reformowaną; jeszcze zaś jaśniej to widać z listu Hozjusza do Biskupa Kujawskiego Karnkowskiego 14 Paździer. r. 1570, gdzie tak mówi: »*Interea tamen ad istam confesionem inclinare plerique dicuntur, quam ipsi haeretici Luterani utriusque partis haereseos condemnant. Et qui Bezanam perfidiam proximis superioribus mensibus excudi Cracoviae curaverunt, gloriantur et ipsi, quod sint Confessionis Augustanae, quin et Valdensium Sectam eodem Confessionis Pallio tegi volunt: Itaque nihil est quod cogitetur de compositione in causa Religionis facienda, cum enim ipsi Luterani nunquam Calvinistas vel Valdenses dignos censuerint, quibuscum de compositione tractarent.*" (Friese Beytr. II. Th. 2 Bd. p. 11 nast.)

Na exemplarzu Bibljoteki Słuckiej dopisano ręką Daniela Jabłońskiego: «w Sendomierzu na Synodzie generalnym od wszech Stanow zebranym A. 1570 d. 10 Aprilis." Przydane do tego: 1) O Wieczerzy Pańskiey nauka o Confessiey Saskich Kościołow. 2) Obyczay zgody barzo snadney o Sakramencie Stołu albo wieczerzy Pańskiey. 3) Obyczay zgody o Wyeczerzy Pańskiey wydany od samego męża Theodora Bezy.

Bandtkie H. Dr. Kr. P. III. 177. mylnie podaje, że Friese o druku tej Konfessji nie mówi; przeciwnie bowiem wyraźnie l. c. powiada, że była drukowana: »*Allein diese* (der Schweizerischen Confession), *hatten solche* (neue Confession) *selbst gemacht, im Monat August drucken lassen i t. d.*"

3080. Ostatniego pisma w tytule wymienionego tu nie ma. Ma ono oddzielną paginacją i oddzielny tytuł: »*Horae Turcico-Catecheticae, sive Institutio brevis Catechetica, cujusdam Turcae circumcisi; Stockholmiae vero in Suecia Anno S. R. 1673 die 31 Julii conversi, atque ibidem in Templo Majori Suecano publice et solemniter baptizati; Catechistâ M. Joanne Herbinio Scholae Germanorum Stockholmiensis tunc temporis Rectore. Gedanensi* (sic) *Imprimebat D. F. Rhe-*

tius A. 1675. 4. 2 ark.— Zbior pierwszych cztérech pism Senatowi Gdańskiemu przypisany, z Gdańska d. 1 Lipca tegoż roku.

Pismo IV ma także osobny tytuł: »*Catechizatio Ephekorum Polonorum*, to iest Zygar Catechizmowy, wszystkie do zbawienia potrzebne Nauki y Artykuły Wiary Chrześciańskiey, we dwunastu Godzinach, Krociuchno ukazuiący i t. d. ktory niekiedy w Kosciele Saskim Wilenskim Młodzi Ewanielickiey, Niemieckim y Polskim językiem, po Kazaniu Nieszpornym podawał X. Jan Herbinius Kaznodzieja Wilenski Saski.

W przedmowie, którą umieścił Ringeltaube, wyraża Herbinius, iż największy niedostatek exemplarzów w Polsce i Litwie, skłonił go do wydania nowego tego przekładu wespól z Jerzym Skrodskim Kościoła Polskiego w Królewcu Diakonem i Fryder. Mertzfeldem, niegdyś przełożonym Szkoły Saskiej w Wilnie. (L. S.)

3083. Jest to powtórzone wydanie (*iterata editio*) po Lessnieńskiém r. 1692. Do przyczyn w przedmowie wymienionych przydano: »*ut... publice et coram Ecclesia Christi testatum faceremus nos qui in Polonia maiori I. A. C. profitemur, hactenus ne latum unguem quidem a fide et confessione maiorum nostrorum recessisse. Adspergi quidem haud ita pridem nobis voluit, Syncretismus, Samaritanismus et nescio quid non ast immerito.*"

Exemplarz autentyczny Wyznania tego, jak to na końcu wyrażono, podpisany przez Jana Hülsemanna (Doctor, tanquam Moderator Theologorum Augustanae Confessionis), podany był posłowi (Legatus) Królewskiemu 20 Septemb. r. 1645. Drugi złożony w Ratuszu Toruńskim. Podpisy: Zygmunt Güldenstern Praeses, Stefan in Golashino Boianowsky, Vice Praeses, Andrzej Ossowsky in Ruderstorff, Władysław de Boianowo Boianowsky, Jan Prus, Israel Hopp, Adrian de Linda. Dalej idą podpisy teologów na ratuszu Toruńskim 26 Septem. 1645, Deputatów Gdańskich, deputatów Elektora Brandebur. 25 Oktobra, Xięstwa Kurlandzkiego tejże daty, i miast Hammerstein i Baldemberg.

3090 c) Bandtkie (Hist. Dr. Kr. p. 110 nast. w nocie) wypisuje z tego Katechizmu Modlitwę Pańską: »Oicze naż ktoriś iest w niebiesiech święć się imię twe, przydź Krolestwo twe, bąć wola twa, iako w niebie, tak y na ziemi, chleba naszego powszedniego dai nam dziś, y odpuść nam winy nasze, iako y my odpuszczamy winowaiczom. Y niewodź nas w pokusy ale nas wybaw od wszego złego Amen."

Taż sama Modlitwa w Nowym Testamencie, w Krakowie r. 1556 drukowanym, jest taka: »Oicze nasz, ktoriś iest w niebiesiech. Swięć się imię twe, przydź Królesthwo twoie. Bądź wola twa iako w niebie, y na ziemi. Chleb nasz powszedni day nam dzisia. Y odpuść nam winy nasse, iako i my odpusszamy winowaycom nassym. Y nie wodź nas w pokussenie ale nas zbaw od złego Amen. Na brzegu

wydrukowane iest: Chrisostom y insy Grekowie przydaią pacierzowi: abowiem twoie iest Krolestwo y moc y chwała na wiek wiekow Amen."

W Bibljі Jana Leopolity r. 1561: »Oycze nasz, ienżeś iesth w niebiesiech. Swięć się imię thwoie. Bądź twa wola, iako w niebie, tak i na ziemi. Day nam dzisia chleb nasz powszedni (albo nader isthotny) Odpuścz nam nasse winy iako i my odpuszczamy nassym winowaycom. Niewodzisz nas w pokuszenie: ale nas zbaw ode złego." (l. c.)

3090 d) Jan Seklucjan (Seclutianus) rodem z Wielkopolski, podobno z familji Siekluckich, może od Siekluki czyli Siekluczki w Galicji w Cyrkule Jasielskim, Bakałarz ś. Teologii, porzuciwszy Kościoł Rzymsko-Katolicki, połączył się z reformą Lutra i od r. już 1525 w Polsce ku rozszerzeniu jej żarliwie pracował; do roku 1540 przewodził zborowi Poznańskiemu (*), i tegoż roku z Albertem Xiążęciem Pruskim, do Pruss się udał, był Kaznodzieją w Królewcu aż do r. 1578, na którego początku umarł. Oprócz tłómaczenia Nowego Testamentu, Postylli, Wyznania Wiary augsburskiego, katechizmu, i poezji niektórych, wiele książek polskich swoim kosztem w Królewcu drukował, i roku 1548 w akądemickiém Collegium pomieszczenie na księgarnię otrzymał, jak to znaczno z protokółów Królewieckiej Akademij. Co o nim powiada Stanisław Reszka w jednémż pism swoich, że był nasamprzód introligatorem, potém zakonnikiem, dalej odszczepieńcem i typografem, na ostatku Teologiem heretyckim, z tego niewiele o Seklucjanie nauczyć się można. Zdaje się, że chciał tu Reszka zniżyć Seklucjana professją introligatorską; ale to zatrudnienie w wieku szesnastym jeszcze, za jedno z księgarstwem uchodziło, owszem introligatorowie przedażą ksiąg się bawili, i raz *Bibliopolae*, to znowu *Bibliopegi* nazywani byli. O Seklucjanie zob. *Preussische Sammlung* III B. p. 77 nast. *Preussische Zehenden* III Th. p. 648 nast., *Arnoldt*, *Historie der Königsberg. Universit.* 2er Th. p. 62, 553 nast. Por. *Bandtkie Hist. Dr. Kr. Pol.* T. III. p. 91.

3091. Przemowa tak brzmi: „Thak wielką Catechizmu thego potrzebą i pozytkiem Jego miłość Xiąże Pruskie moi Miłosciwy Pan przywiedzione, do thego się staraniem i nakladem swoim przyłożył, isz by był na iężyk polski przełożony a pothym w Drukarni wyciśniony. Bo Jego M. iest thei chuci ku słowu panskiemu, i tho pilnie omyślawa, aby szyroki plac miało, i co dalei thym więcei dzieu pole dnia, w Corunie polskiei, ktboryi iest barzo zyczliwym i przychylnym, rozszyrzało. A Ktho Jego M. Xiąże Paną wielkiei bogoboynośoi, mądrosci, i cnoty, inaczei abo słowy roznosi, abo pismem opisuie, tho abo zło-

(*) Bentkowski Hist. Liter. Tom II. str. 503, Seklucjana nasamprzód kaznodzieją katolickim w Poznaniu mieni; tenże, rok jego przeniesienia się do Pruss, trzykroć w coraz innym roku naznacza. Por. Tom I. str. 204, 252, Tom II. l. c.

p. 376. Odpowiadając na zarzut Sakowicza, iż w Szkołach Kijowskich, zkądinąd dobrych, religij błędnie uczą, mówi: »Już na takowe fałszywe udania z druku na piśmie..... (Nauczyciele tych Szkoł) respons wydali, książeczkę nazwaną *Exegesim*, albo *daniem sprawy* o Szkołach Kiiowskich, mogłbyś tedy z oney się dobrze informować, y nauczyć, że niwczym z haeretykami żadnemi zgody nie maią etc.”

p. 381. Odpiera zarzut Sakowicza jakoby Cerkiew wschodnia była w związku z Lutrami i Kalwinami, owszem twierdzi, że ich wyklinała. »Aże i teraz toż Cerkiew S. Wschodnia czyni, wyświadcza niedawno wydana Klątwa (A. 1641 Mens. Maio, Indictione 10.) od Cerkwie Konstantinopolskiey za staraniem Cerkwi naszey Ruskiey, na wszystkie Kalwińskie, haeretyckie artykuły wiary, wydane fałszywie pod imieniem Swiętey pamięci Oyca Cyrylla Patriarchy Konstantinopolskiego, na oszukanie wiernych bożych, synow Cerkwie Wschodniey, do ktorey Klątwy wszyscy pasterze prawosławni podpisali się. Ta Synodalna Klątwa naypierwiey do pasterza naszego J. Mci Oyca Metropolity iest przyniesiona, a potym w Mołdawskiey ziemi w Jasiech z Drukarni Hospodarskiey po graecku wydana, potym zaś za roskazaniem J. Mci Oyca Metropolity naszego na *polski ięzyk przełożona y z druku wydana*. Trzeci raz zaś w Paryżu w drukarni Krolewskiey po Graecku i po łacinie iest wydana.”

Że zaś Kościoł Wschodni w dwóch głównych punktach naybardziey różni się od Zachodniego, 1) o pochodzeniu Ducha S. 1) o naywyższej Zwierzchności Papieża, przeto Pimin a p. 383—424. dwa traktaty przydał o tych dwóch punktach.

Dzieło niezmiernej rzadkości. Załuski nad jeden exemplarz nie znał. Galatowski przez Cichovinsa cytowany, i Stebelski Bazyljan autorem zowią Piotra Mohiłę, także autor bezimienny pisma: *Fundamenta y Szturmy, p. 47.* (L. S.)

3059. *W Odpowiedzi na kalumnie zadane w Protestacji* tak mówi autor na początku o sobie, iż się do wiary Katolickiej nawrócił 11 Nowembra r. 1647. i opowiada nieprzyjemności, jakich ztąd doznał.

Dalej opowiada powody, postępku swego, wymawia się z zarzutu *Kalumnji I.* jakoby to uczynił dla affektacyi Starszeństwa Wileńskiego, powiada, że mieszkał w nim przez lat 27, pięćkroć od Bractwa Wileńskiego na Seymy do Warszawy, w interesach tegoż Bractwa był posyłany. *Kalumnia II.* Że Kreczmer był excessivus i nie chciał ulegać karom. *Kalumnia III.* Jakoby przywileje, fundacje, zamiany, obligi, legacje, tranzakcje zabrał. Tu jest wzmianka, że duchowieństwu zginęła sprawa (papiery) Nowogrodzka, z Jezuitami, także z Ojcami Bosemi, pia vota, nabożnych ludzi Kupiatyckich, summa Monastyra Wiewiejskiego (zapewne w Jewiu).

W wyliczeniu Metropolitów Kijowskich, wspomina autor str. 97. Grzegorza Cemiwlaka, iż go Witołd do Rzymu do Marcina III Papieża w sprawach religijnych wyprawował; Józefa Sołtana, ktorego Alexander Xiąże Litewski zażywał do nawrócenia żony swojej Heleny.

3062. Na odwrocie karty tytułowej wiersze do X. Boyma, w których autor igra z wyrazami: *Wiara* i *Miara*. Por. tytuły Numeru tego i poprzedzającego, 3061. Dalej idą sentencje na tej stronicy i następującej, gdzie także cztéry wiersze łacińskie i tłómaczenie ich ośmią wierszami polskiemi:

Wizerunek w kształcie laski,
Masz Biskupie z Bożey łaski.
Pierwszą spherą wal wykrętnie,
Srzednią rządź, biy trzecią chętnie.
Wab grzesznych, rządź sprawiedliwych,
Sztychay Hultaiow złośliwych.
Przyciągay, kol, wspieray owe,
Biegłe, leniwe, niezdrowe.

Na odwrocie tejże karty, orzeł dwugłowy ruski z tarczą na piersiach S. Jerzego wierzchem, przebijającego kopją żmiję, tamże, oraz na karcie następnej, sentencje i wiersze na orła i jeźdźca oraz na cześć Cara.

Na karcie 4 Dedykacja: Boża Miłośćia Wielkiemu Hdru Cárowi y Wielkiemu Kniáźiu Alexiu Michayłowiczowi Wszytkiey wielkiey, y małey, y białey Ruśi Sámoderżcu, y Wielu Hospodarstw, y źiem Wostocznych, Zapadnych y Siewierskich Otczyn Dźiedźicu, Naśledniku, Hospodáru y Obłáádátelu, Prawosławnemu, Jedynemu Monarsze. Laska Pana naszego Jezusá Chrystusá miłość Boga Oycá, y społeczność Ducha świętego niech będzie z Waszym Prześwietnym Cárskim Weliczestwem na wieki Amen.

Pod koniec dedykacji 4-wiersz:

Dał ći Bog Cárewicza Piotrá, w Imie iego,
O Władzy Piotrá piszę, słuszny wzgląd do niego.
Y o Duchu iest świętym i t. d.

Dziećiątko rosło, y umacniało się duchem. *Luc. I. v. 80.*

Na karcie piątej *verso* i dwóch następnych: Od Cerkwi Wschodniey, gdzie wyjątki z Pisma S. i Ojcow świętych, pod koniec na karcie 7 te słowa: «W. X. Boym, ktory pisał o Starey Wierze Domownik to Wiary naszey Starey i t. d. należało mu czynić dobrze Pawłowi i t. d. Potym znowu cytacje z Pisma S., między temi z Ps. 45. Podźcie a oglądaycie sprawy Pańskie, iakie uczynił cudá na źiemi: odiąwszy woyny, aż do kraiow ziemi, skruszy łuk, y połami oręże y tarcze ogniem popali.

Karta 8 *verso*: 9 i 10. *Do W. X. Pawła Boymy*. Początek taki: »Będąc iako Paweł Naczyniem, y maiąc wláne w się dáry, raczył przepić do nas, utramque, nam życząc salutem. Benedicto za tę czaszę benedicimus i t. d., i znowu miejsca z Pisma S. i Ojców SS., a między innemi i cytacja na boku: »Skarga w pieś. Bogar. Pol. podanej," w texcie zaś, koniec pieśni Bogarodzicy: Amen, Amen, Amen, Amen, Amen, Amen, Amen, jak siedm darów Ducha S. takoż Boże day, byśmy pośli wszyscy w Ray, gdzie krolują Anieli. Wyjątek ten Pieśni Bogarodzicy, wzięty zapewne z Kazań Przygodnych Skargi wyd. r. 1610. p. 41.— Dalej tak prawi autor:

«Cotus iest observatio opportuni temporis ad vindictam. Cotus termin to Theologiczny wiadomy W. X. Boymowi iako Theologowi: tak go opisnią. Jest upatrowanie sposobnego czasu do pomsty. Moy Cotus, moy kot, moy termin kiedy mowi Miarą na Starą Wiarę, non hoc intendit, nie zmierza tedy, wprawdzie ten moy Cotus trzyma z Scotem i t. d. Na karcie 11. *Do Łaskawego Czytelnika*, i tu się kończą karty przednie, a dalej str. 1. textu.

Sobolewski dwa exemplarze dzieła tego miał w ręku, jeden uszkodzony, bez daty, drugi z datą: R. P. 1676; wreście tytuł tenże jaki przywiedziony został, wypisuje, oprócz słów: »Aze tysiąc lat i t. d." Dedykacja w nim taka: «*Bogarodzico Dziewico Słowo rodzico rodz y moie do ciebie słowo,*" Liczy Sobolewski w swoim exemplarzu kart przednich 14. Rzeczywiście i ja mam w ręku exemplarz z dedykacją do N. Panny, ale bez karty tytułowej, która kończy się temi cztérma wierszami, na stronicy z signat. A4.

Ztąd tylo bespieczny
Że niewolnik wieczny
Pańskiey służebnice
Bogarodzice.
Lazarz Baranowicz i t. d.

Na odwrocię tejże stronicy wiersze do N. Panny polskie i łacińskie, i miejsca z Pisma S. Dalej na stronicy następnej znowu wiersz:

. . . .
Do Maryey mowa.
. . . , . . iak miesiąc w twych nogach leżę,
Po mądrość do cię iako mądrey bieżę i t. d.

wierszy 34. Dalej karta następna *verso*: Od Cerkwi Wschodniej, jak się wyżej rzekło. Licząc jednak kustosze kart wypada z kartą tytułową kart 12. Co do reszty, oba exemplarze opisane, niczém się nie różnią od siebie, i są jednego wydania i druku. Pierwsza Część dziela: O Władzy S. Piotra y Papieżow Rzymskich str. 1—114, która się kończy kustoszem: Wtora. Jednakże. Dalej Przydatek: *Tym co*

się w przydatkach kochaią i t. d., 15 kart nieliczbowanych, potém Wstęp do Wtorey Części: *O Pochodzeniu Ducha S. od Oyca* do str. 336. str. 313 do 325, wiersze o Pochodzeniu Ducha S., Trójcy S. i t. d. Str. 337. Votvm Starey Rusi; str. 343 nast. znowu wiersze, których początek taki:

Sam Duchu święty Ruś pogodź z Lachami,
Gorę by prędko wzięli nad Turkami.
Jak wiele Rusi hołduie Turkowi,
Wszyscy Polakom pomagać gotowi
Tylo czekaią aby była zgoda
Z onemi będzie na Turka pogoda:
Boże mądrością ktoryś wszytko stworzył,
Obyś na Turka drogę nam otworzył.
Pogodź Ruś z Lechy, obroć na Turczyna
Ich gniewy. niechay ta wybiiá godzina.
i t. d.

Pogonia, Orle leć na Lunatyka,
Jak pod Chocimem niech od cię umyka
Przez Turczyna Lunatyka
Oyczyznę nam Bog dotyka.
Z miesiąca znamy że Turek iest głupi,
U Salomona ten tytuł nie kupi
Szkodę ten głupiec udziałał Lechowi,
Po szkodzie mądry, o Lechu ktoś mowi.
i t. d.

Na miesięczne Turka rogi
Z prochem Kozak nosi rogi.
Miesiąc w sobie trzyma cienie,
Z rogow więcey Ruś nażenie.
Głupi się mieni iako Luna
Turczynowi zła fortuna
Od Chrześcian go podka truna.
i t. d.

Bog nie iest prędki, ale pewna srogi
Turczyn przed Bogiem nie uniesie nogi
W łeb mu da Krzyżem za Krzyża deptanie,
Wierzaymy prędko to się Turkom stanie.
Jest u Kozaka Tatarska burka,
Z Polakiem pewnie będzie bił Turka.
i t. d.

Te i tym podobne wiersre przeplatają całe dzieło. Miejsca te z nich tu pomieściły się, dla dania wyobrażenia jakiegoś języka i poezji owoczesnéj polskiéj u Małorossjan.

Od str. 349 do 353 wiersze Zoilowi; str. 354 cała zajęta słowy: Chwała Oycu i t. d. (*).

(*) Noty do numerów 3054, 56, 59 i 62, znacznie skrócone zostały.

3067. Oprócz kilku numerów przez omyłkę pominionych i na końcu Bibljografji pomieszczonych, wymienia Sobolewski: *Johan. Franc. Buddei, Ecclesia Romana cum Ruthenica irreconciliabilis, Jenae 1719. 4.*

3070. Kładziemy tu całą dedykacją do Bonara, w te słowa:

Dedykacja.

Paulus Papa huius nominis IIII. nuperrime ad Proceres regni Poloniae literas dedit, quibus ait se velle propediem generale concilium indicere ac celebrare, neque propter ullum impedimentum id differre. Quid autem sibi velit ista Concilii iactatio ac promissio, facile est iudicare. Perinde enim est, ac si dicat Papa, audio vos Polonos de istius regni ecclesiis reformandis cogitare: desinite, ne ponite falcem in messe aliena. Nam si quid in ecclessiis reformandum fuerit, cum id totum ad meam unius potestatem pertineat, concilium primo quoque tempore convocabo, neque id eo differam, quod me bello adversus Caesarem gerendo vehementer esse occupatum auditis. Possum enim ego uno eodemque tempore et bellum gerere et concilium celebrare. Hic est Papae sensus, hoc sibi vult, cum promittit Concilium. An igitur re vera possit etiam in summa Pace celebrare, dixi alibi, *nec est hic repetendi locus. Sed fac eum et posse et velle, (nam ego affirmo non modo non posse, sed nec velle quidem, si maxime possit), sed fac, inquam. Quale demum celebrabit? non quaero nunc qua ratione, hoc est, qui praesidentes et duces, qui defensores et disputatores, quique judices in concilio futuri sint. Nam et haec* alibi plenius *dixi, Papam Scilicet velle omnia prorsus suo unius arbitrio illic miscere. Sed quaero an revera in suo concilio emendaturus esset eos abusus atque errores quos Polonia Dei Spiritu excitata ferre amplius non potest, sed accusat, detestatur atque omnino sublatos atque abolitos postulat. Ac si modo ulla spes esset reliqua (vide quid dicam) ut Papa velit autoritate sui concilii emendare aut tollere illos qui reprehenduntur errores et abusus, ac non potius confirmare aut etiam augere, Polonia posset non immerito aliquantulum supersedere ac videre quonam tandem ista Papae promissa evasura essent. Sed cum nihil certius sit, quam Papam (si concilium celebraturus esset) non modo confirmaturum sed et aucturum abusus et errores, inepte ac perperam omnino fecerit Polonia, si supersederit et reformationem amplius distulerit. Imo cum plane possit praesentire, quin potius certissime scire Papam inanibus promissis ludere atque irridere; hanc quoque ob causam magis debet accendi, ut tanto citius reformationem suscipiat et ab illius commercio penitus se subducat atque sejungat. Dixerit quispiam: assentior, si modo possem certo scire, verum id esse, quod tu pro verissimo affirmas, Papam scilicet (si concilium celebrarit) confirmaturum non emendaturum eos qui reprehenduntur errores. Ecce efficiam nunc ut possis certissime scire, ut cer-*

tius nihil esse possit. Mense Septembri proximo, Lipomanus Veronae Episcopus, Papae Internuncius, convocata Lovicii Episcoporum Synodo, ea XXXVII capita et decreta concinnavit, quae hic videbis, sunt enim ad verbum ex autographo descripta. Lege et statim agnosces, abusus atque errores, quos tantopere, totis XL annis, reprehendimus et detestamur, disertissime esse illic confirmatos ad unum omnes, in nostrum scilicet odium, imo auctam alicubi esse haud mediocriter impietatem. Errant autem toto coelo si qui forte putant ipsius Papae sensum esse alium, aut ab his Lipomani axiomatibus diversum: scilicet Lipomanus tanto labore et sumptu curasset consarciri illic decreta, quae sciret suo idolo minus placitura. Quin ego ausim pro indubitato adfirmare, Lipomanum non nisi re deliberata cum Pontifice, ista Synodo Episcoporum comprobanda proposuisse. Ac toto itidem coelo errant, qui existimant alia, quam haec sint, e generali Concilio proditura, si modo non putridiora etiam illinc promanatura essent, quemadmodum periti verentur aut sciunt potius. Quare Papam cum Concilium promittit, cum de emendanda doctrina spem iniicit, ludere Poloniam, lactareque inani spe, ut eam interea a tollendis in Polonia erroribus avertat atque abstrahat, qui non videt, is magis quam talpa caecus, aut plane truncus sit oportet.

Magnifice Bonare, te adhuc de facie non novi, sed a viris gravissimis multa de tua pietate, multa de tuo in renascentem Christi doctrinam amore et studio audivi, ut omittam, quae de animi magnitudine deque aliis civilibus virtutibus tuis audivi. Quare cum intersis isti, qui nunc Varsoviae agitur conventui, in quo et permagna tua est auctoritas, ad te hunc libellum mittere constitui, non solum ut tu legas, sed ut aliis etiam quo legatur, sis autor. Nam spero fore, ut qui nondum sunt satis excitati, sed videntur adhuc subdormitare, excitentur cum ista legerint. Ut autem iidem possint plane agnoscere an illi ipsi errores quos nostri ut autoritate generalis Concilii corrigi tantopere postularunt, fuerint in Loviciana Synodo confirmati, hic addidi Illustrissimi Principis et Domini D. Christophori Ducis Wirtenbergici etc. Domini mei clementissimi, confessionem Concilio Tridentino oblatam, quae illos ipsos prorsus articulos reprehendit atque emendari autoritate illius concilii efflagitavit, quos isti Lovitiani patres pro verissimis confirmant. Quanquam aliam etiam ob causam hanc confessionem addendam putavi, nimirum cum sciam illas errorum confirmationes per Poloniam circumferri, ut ex ipsa Confessione statim depromi Antidotum possit, quo lectores a peste atque veneno Lipomanico et Lovitiano praeserventur. Horrendum et miserabile est, istos tam pertinaces esse ut sperent, aut simulent sperare se posse in tanta Evangelii luce adhuc obtrudere orbi terrarum Papatum. Frustra nituntur miseri homines, imo in dies maiora odia Dei et maiora hominum sibi concitant, ut certissimi esse possint

3067. Oprócz kilku numerów przez omyłkę pominionych i na końcu Bibljografji pomieszczonych, wymienia Sobolewski: *Johan. Franc. Buddei, Ecclesia Romana cum Ruthenica irreconciliabilis, Jenae 1719. 4.*

3070. Kładziemy tu całą dedykacją do Bonara, w te słowa:

Dedykacja.

Paulus Papa huius nominis IIII. nuperrime ad Proceres regni Poloniae literas dedit, quibus ait se velle propediem generale concilium indicere ac celebrare, neque propter ullum impedimentum id differre. Quid autem sibi velit ista Concilii iactatio ac promissio, facile est iudicare. Perinde enim est, ac si dicat Papa, audio vos Polonos de istius regni ecclesiis reformandis cogitare: desinite, ne ponite falcem in messe aliena. Nam si quid in ecclessiis reformandum fuerit, cum id totum ad meam unius potestatem pertineat, concilium primo quoque tempore convocabo, neque id eo differam, quod me bello adversus Caesarem gerendo vehementer esse occupatum auditis. Possum enim ego uno eodemque tempore et bellum gerere et concilium celebrare. Hic est Papae sensus, hoc sibi vult, cum promittit Concilium. An igitur re vera possit etiam in summa Pace celebrare, dixi alibi, *nec est hic repetendi locus. Sed fac eum et posse et velle, (nam ego affirmo non modo non posse, sed nec velle quidem, si maxime possit), sed fac, inquam. Quale demum celebrabit? non quaero nunc qua ratione, hoc est, qui praesidentes et duces, qui defensores et disputatores, quique judices in concilio futuri sint. Nam et haec* alibi plenius *dixi, Papam Scilicet velle omnia prorsus suo unius arbitrio illic miscere. Sed quaero an revera in suo concilio emendaturus esset eos abusus atque errores quos Polonia Dei Spiritu excitata ferre amplius non potest, sed accusat, detestatur atque omnino sublatos atque abolitos postulat. Ac si modo ulla spes esset reliqua (vide quid dicam) ut Papa velit autoritate sui concilii emendare aut tollere illos qui reprehenduntur errores et abusus, ac non potius confirmare aut etiam augere, Polonia posset non immerito aliquantulum supersedere ac videre quonam tandem ista Papae promissa evasura essent. Sed cum nihil certius sit, quam Papam (si concilium celebraturus esset) non modo confirmaturum sed et aucturum abusus et errores, inepte ac perperam omnino fecerit Polonia, si supersederit et reformationem amplius distulerit. Imo cum plane possit praesentire, quin potius certissime scire Papam inanibus promissis ludere atque irridere; hanc quoque ob causam magis debet accendi, ut tanto citius reformationem suscipiat et ab illius commercio penitus se subducat atque sejungat. Dixerit quispiam: assentior, si modo possem certo scire, verum id esse, quod tu pro verissimo affirmas, Papam scilicet (si concilium celebrarit) confirmaturum non emendaturum eos qui reprehenduntur errores. Ecce efficiam nunc ut possis certissime scire, ut cer-*

tius nihil esse possit. Mense Septembri proximo, Lipomanus Veronae Episcopus, Papae Internuncius, convocata Lovicii Episcoporum Synodo, ea XXXVII capita et decreta concinnavit, quae hic videbis, sunt enim ad verbum ex autographo descripta. Lege et statim agnosces, abusus atque errores, quos tantopere, totis XL annis, reprehendimus et detestamur, disertissime esse illic confirmatos ad unum omnes, in nostrum scilicet odium, imo auctam alicubi esse haud mediocriter impietatem. Errant autem toto coelo si qui forte putant ipsius Papae sensum esse alium, aut ab his Lipomani axiomatibus diversum: scilicet Lipomanus tanto labore et sumptu curasset consarciri illic decreta, quae sciret suo idolo minus placitura. Quin ego ausim pro indubitato adfirmare, Lipomanum non nisi re deliberata cum Pontifice, ista Synodo Episcoporum comprobanda proposuisse. Ac toto itidem coelo errant, qui existimant alia, quam haec sint, e generali Concilio proditura, si modo non putridiora etiam illinc promanatura essent, quemadmodum periti verentur aut sciunt potius. Quare Papam cum Concilium promittit, cum de emendanda doctrina spem iniicit, ludere Poloniam, lactareque inani spe, ut eam interea a tollendis in Polonia erroribus avertat atque abstrahat, qui non videt, is magis quam talpa caecus, aut plane truncus sit oportet.

Magnifice Bonare, te adhuc de facie non novi, sed a viris gravissimis multa de tua pietate, multa de tuo in renascentem Christi doctrinam amore et studio audivi, ut omittam, quae de animi magnitudine deque aliis civilibus virtutibus tuis audivi. Quare cum intersis isti, qui nunc Varsoviae agitur conventui, in quo et permagna tua est auctoritas, ad te hunc libellum mittere constitui, non solum ut tu legas, sed ut aliis etiam quo legatur, sis autor. Nam spero fore, ut qui nondum sunt satis excitati, sed videntur adhuc subdormitare, excitentur cum ista legerint. Ut autem iidem possint plane agnoscere an illi ipsi errores quos nostri ut autoritate generalis Concilii corrigi tantopere postularunt, fuerint in Loviciana Synodo confirmati, hic addidi Illustrissimi Principis et Domini D. Christophori Ducis Wirtenbergici etc. Domini mei clementissimi, confessionem Concilio Tridentino oblatam, quae illos ipsos prorsus articulos reprehendit atque emendari autoritate illius concilii efflagitavit, quos isti Lovitiani patres pro verissimis confirmant. Quanquam aliam etiam ob causam hanc confessionem addendam putavi, nimirum cum sciam illas errorum confirmationes per Poloniam circumferri, ut ex ipsa Confessione statim depromi Antidotum possit, quo lectores a peste atque veneno Lipomanico et Lovitiano praeserventur. Horrendum et miserabile est, istos tam pertinaces esse ut sperent, aut simulent sperare se posse in tanta Evangelii luce adhuc obtrudere orbi terrarum Papatum. Frustra nituntur miseri homines, imo in dies maiora odia Dei et maiora hominum sibi concitant, ut certissimi esse possint

de gravissimis atque sempiternis non modo in altera vita, sed in hac quoque tantae impietatis, tantaeque pertinaciae poenis luendis atque sustinendis. Vale. Adjuva me Bonare tuis precibus quantum potes, cum omnibus fratribus. Regiomonti Idibus Decembris 1556.

Vergerius. (L. S.)

3071. W dedykacji do Króla Zygmunta Augusta i na końcu pisma jest podpis autora: Stanisław Lutomirski, Coninski, Thusinski, y majey Kazimierzey Pleban, Canonik Przemyslski, ręką własną. Autor uznał za potrzebne, po podpisie następującą położyć uwagę: «Tytuły Plebaniey moich (nie s pychy jako mię pothfarzaią zli ludzie, podpisuię) ale aby kaszdy znał ze mnie powinowactwo wielkie Pasterskie ku takowey Confessiey a wyznaniu wiary przymusiło." Na końcu wyrok Arcybiskupa Gnieźnień. w języku łacińskim przeciwko Lutomirskiemu z jego przypiskami na brzegu w języku polskim. Gdy Lutomirski wiarę luterską przyjął, M. Dzierzgowski Arcybiskup Gnieźnieński odsądził go w r. 1555 od wszystkich plebanii. Do wyznania wiary miesza często autor grube przycinki. Dzieło bardzo rzadkie i do Historji Kościelnej ważne. (L. S.)

3072. Jan Radomski, rodem z Pruss, pleban Kościoła w Neidenburgu, za przyczyną Alberta Starszego, Margrabiego Brandeburskiego, wydał tłómaczenie tego wyznania, dwóma miesiącami pierwiej, w dzień Zwiastowania N. Maryi Panny, niżeli wyszło tłómaczenie Kwiatkowskiego. Zob. Ringeltaube, *Beytrag zu der Augspurgischen Confess. Geschichte etc. p. 45—47. 48—51, 53—61, 78—71.*

(Janoc. II. 231 nast.)

3073. To tłómaczenie różni się bardzo od poprzedzającego. Daniel Hoffmann obszernie je opisuje (*Preussische Zehenden V. III. p. 545 nast.*); i sądzi, że Kwiatkowski pisze się z *Rożyc*, od ziemi tego nazwiska, którą posiadał, i że właściwie nazywał się M. Kwiatkowski *Blachta*, jak pisze Węgierski *in Hist. Eccl. Slav. p. 414* Na czele znajduje się list w języku łacińskim do Rafała Działyńskiego Kasztelana Brzeskiego, Starosty Kowalewskiego, datowany z Lipska 13 Maja 1561, chociaż samo dzieło, najpodobniej do prawdy, jak wnosi Sobolewski, drukowało się w Królewcu. Pewniejsza jednak, że było częścią drukowano w Królewcu, częścią w Lipsku. Przekładem tym samych Ewangelików Kwiatkowski na siebie oburzył. Zob. rozbiór tego dzieła w J. D. Hoffmanna: *Preuss. Zehend. III. p. 540—558. Ringeltaube, Beytrag zu der Augspurg. Confess. Geschichte in Preussen und Polen, p. 38 nast., 45, 47—61. D. Frid. Arnoldt, Historie der Koenigsberg. Universität, Cz. II. p. 545 nast.* zkąd wyjątek pomieszczony jest na końcu tego Tomu.

Marcin Kwiatkowski de Rozice, familji szlacheckiej z Sieradzkiego, odbywał nauki w Akademjach zagranicznych, uczył języka pol-

skiego, syna Alberta starszego; Margrabi Brandeburg. Alberta Fryderyka. (Janoc. II. 228 nast.)

3074. Konfessja ta przez Ewangelików reformowanych była ułożona, a druk po konsensie Sendomirskim z umysłu przyśpieszony w miesiącu Auguście i Królowi Zygmuntowi Augustowi przesłany, w nadziei, że on widząc zgodę trzech zborów, sam się za tą Konfessją, którą one niby wspólnie ułożyły, oświadczy. Było to w brew umowie zawartej z Ewangelikami i Braćmi czeskimi po Synodzie Poznańskim, aby około święta Zielonych Świątek następnych, duchowni ewangelickiego i reformowanego wyznań zebrali się do Warszawy dla ułożenia nowej Konfessji. Podstęp ten Ewangeliko-reformowanych który wielkie zamięszanie i nieład wprowadził do rzeczy poczętej, wyświeca się i z przywileju Królewskiego 2 Maja r. 1572 w Warszawie danego na kupienie domu Brog zwanego w Krakowie na Kościoł i szkołę reformowaną; jeszcze zaś jaśniej to widać z listu Hozjusza do Biskupa Kujawskiego Karnkowskiego 14 Październ. r. 1570, gdzie tak mówi: »*Interea tamen ad istam confesionem inclinare plerique dicuntur, quam ipsi haeretici Luterani utriusque partis haereseos condemnant. Et qui Bezanam perfidiam proximis superioribus mensibus excudi Cracoviae curaverunt, gloriantur et ipsi, quod sint Confessionis Augustanae, quin et Valdensium Sectam eodem Confessionis Pallio tegi volunt: Itaque nihil est quod cogitetur de compositione in causa Religionis facienda, cum enim ipsi Luterani nunquam Calvinistas vel Valdenses dignos censuerint, quibuscum de compositione tractarent.*" (Friese Beytr. II. Th. 2 Bd. p. 11 nast.)

Na exemplarzu Bibljoteki Słuckiej dopisano ręką Daniela Jabłońskiego: «w Sendomierzu na Synodzie generalnym od wszech Stanow zebranym A. 1570 d. 10 Aprilis." Przydane do tego: I) O Wieczerzy Pańskiey nauka o Confessiey Saskich Kościołow. 2) Obyczay zgody barzo snadney o Sakramencie Stołu albo wieczerzy Pańskiey. 3) Obyczay zgody o Wyeczerzy Pańskiey wydany od samego męża Theodora Bezy.

Bandtkie H. Dr. Kr. P. III. 177. mylnie podaje, że Friese o druku tej Konfessji nie mówi; przeciwnie bowiem wyraźnie l. c. powiada, że była drukowana: »*Allein diese* (der Schweizerischen Confession), *hatten solche* (neue Confession) *selbst gemacht, im Monat August drucken lassen i t. d.*"

3080. Ostatniego pisma w tytule wymienionego tu nie ma. Ma ono oddzielną paginacją i oddzielny tytuł: »*Horae Turcico-Catecheticae, sive Institutio brevis Catechetica, cujusdam Turcae circumcisi; Stockholmiae vero in Suecia Anno S. R. 1673 die 31 Julii conversi, atque ibidem in Templo Majori Suecano publice et solemniter baptizati; Catechistá M. Joanne Herbinio Scholae Germanorum Stockholmiensis tunc temporis Rectore. Gedanensi* (sic) *Imprimebat D. F. Rhe-*

tius A. 1675. 4. 2 ark.— Zbior pierwszych cztérech pism Senatowi Gdańskiemu przypisany, z Gdańska d. 1 Lipca tegoż roku.

Pismo IV ma także osobny tytuł: »*Catechizatio Epheborum Polonorum*, to iest Zygar Catechizmowy, wszystkie do zbawienia potrzebne Nauki y Artykuły Wiary Chrześciańskiey, we dwunastu Godzinach, Krocinchno ukazuiący i t. d. ktory niekiedy w Kosciele Saskim Wilenskim Młodzi Ewanielickiey, Niemieckim y Polskim językiem, po Kazaniu Nieszpornym podawał X. Jan Herbinius Kaznodzieja Wilenski Saski.

W przedmowie, którą umieścił Ringeltaube, wyraża Herbinius, iż największy niedostatek exemplarzów w Polsce i Litwie, skłonił go do wydania nowego tego przekładu wespół z Jerzym Skrodskim Kościoła Polskiego w Królewcu Diakonem i Fryder. Mertzfeldem, niegdyś przełożonym Szkoły Saskiej w Wilnie. (L. S.)

3083. Jest to powtórzone wydanie (*iterata editio*) po Lessnieńskiém r. 1692. Do przyczyn w przedmowie wymienionych przydano: »*ut... publice et coram Ecclesia Christi testatum faceremus nos qui in Polonia maiori I. A. C. profitemur, hactenus ne latum unguem quidem a fide et confessione maiorum nostrorum recessisse. Adspergi quidem haud ita pridem nobis voluit, Syncretismus, Samaritanismus et nescio quid non ast immerito.*"

Exemplarz autentyczny Wyznania tego, jak to na końcu wyrażono, podpisany przez Jana Hülsemanna (Doctor, tanquam Moderator Theologorum Augustanae Confessionis), podany był posłowi (Legatus) Królewskiemu 20 Septemb. r. 1645. Drugi złożony w Ratuszu Toruńskim. Podpisy: Zygmunt Güldenstern Praeses, Stefan in Golashino Boianowsky, Vice Praeses, Andrzej Ossowsky in Ruderstorff, Władysław de Boianowo Boianowsky, Jan Prus, Israel Hopp, Adrian de Linda. Dalej idą podpisy teologów na ratuszu Toruńskim 26 Septem. 1645, Deputatów Gdańskich, deputatów Elektora Brandebur. 25 Oktobra, Xięstwa Kurlandzkiego tejże daty, i miast Hammerstein i Baldemberg.

3090 c) Bandtkie (Hist. Dr. Kr. p. 110 nast. w nocie) wypisuje z tego Katechizmu Modlitwę Pańską: »Oicze naż ktoriś iest w niebiesiech świeć się imię twe, przydź Krolestwo twe, bąć wola twa, iako w niebie, tak y na ziemi, chleba naszego powszedniego dai nam dziś, y odpuść nam winy nasze, iako y my odpuszczamy winowaiczom. Y niewodź nas w pokusy ale nas wybaw od wszego złego Amen."

Taż sama Modlitwa w Nowym Testamencie, w Krakowie r. 1556 drukowanym, jest taka: »Oicze nasz, ktoriś iest w niebiesiech. Swięć się imię twe, przydź Królesthwo twoie. Bądź wola twa iako w niebie, y na ziemi. Chleb nasz powszedni day nam dzisia. Y odpuść nam winy nasse, iako i my odpusszamy winowaycom nassym. Y nie wodź nas w pokussenie ale nas zbaw od złego Amen. Na brzegu

wydrukowane iest: Chrisostom y inssy Grekowie przydaią pacierzowi: abowiem twoie iest Krolestwo y moc y chwała na wiek wiekow Amen."

W Biblji Jana Leopolity r. 1561: »Oycze nasz, ienżeś iesth w niebiesiech. Swięć się imię thwoie. Bądź twa wola, iako w niebie, tak i na ziemi. Day nam dzisia chleb nasz powszedni (albo nader isthotny) Odpuścz nam nasse winy iako i my odpuszczamy nassym winowaycom. Niewodzisz nas w pokuszenie: ale nas zbaw ode złego." (l. c.)

3090 d) Jan Seklucjan (Seclutianus) rodem z Wielkopolski, podobno z familji Siekluckich, może od Siekluki czyli Siekluczki w Galicji w Cyrkule Jasielskim, Bakałarz ś. Teologii, porzuciwszy Kościoł Rzymsko-Katolicki, połączył się z reformą Lutra i od r. już 1525 w Polsce ku rozszerzeniu jej żarliwie pracował; do roku 1540 przewodził zborowi Poznańskiemu (*), i tegoż roku z Albertem Xiążęciem Pruskim, do Pruss się udał, był Kaznodzieją w Królewcu aż do r. 1578, na którego początku umarł. Oprócz tłómaczenia Nowego Testamentu, Postylli, Wyznania Wiary augsburskiego, katechizmu, i poezji niektórych, wiele książek polskich swoim kosztem w Królewcu drukował, i roku 1548 w akądemickiém Collegium pomieszczenie na księgarnię otrzymał, jak to znaczno z protokółów Królewieckiej Akademij. Co o nim powiada Stanisław Reszka w jednėm z pism swoich, że był nasamprzód introligatorem, potém zakonnikiem, dalej odszczepieńcem i typografem, na ostatku Teologiem heretyckim, z tego niewiele o Seklucjanie nauczyć się można. Zdaje się, że chciał tu Reszka zniżyć Seklucjana professją introligatorską; ale to zatrudnienie w wieku szesnastym jeszcze, za jedno z księgarstwem uchodziło, owszem introligatorowie przedażą ksiąg się bawili, i raz *Bibliopolae*, to znowu *Bibliopegi* nazywani byli. O Seklucjanie zob. *Preussische Sammlung* III B. p. 77 nast. *Preussische Zehenden* III Th. p. 648 nast., *Arnoldt*, *Historie der Königsberg. Universit.* 2er Th. p. 62, 553 nast. Por. *Bandtkie Hist. Dr. Kr. Pol.* T. III. p. 91.

3091. Przemowa tak brzmi: „Thak wielką Catechizmu thego potrzebą i pozytkiem Jego miłość Xiąże Pruskie moi Miłosciwy Pan przywiedzione, do thego się staraniem i nakladem swoim przyłożył, isz by był na ięzyk polski przełożony a pothym w Drukarni wyciśniony. Bo Jego M. iest thei chuci ku słowu panskiemu, i tho pilnie omyślawa, aby szyroki plac miało, i co dalei thym więcei dzień pole dnia, w Corunie polskiei, kthoryi iest barzo zyczliwym i przychylnym, rozszyrzało. A Ktho Jego M. Xiąże Pana wielkiei bogoboyności, mądrosci, i cnoty, inaczei abo słowy roznosi, abo pismem opisuie, tho abo zło-

(*) Bentkowski Hist. Liter. Tom II. str. 503, Seklucjana nasamprzód kaznodzieją katolickim w Poznaniu mieni; tenże, rok jego przeniesienia się do Pruss, trzykroć w coraz innym roku naznacza. Por. Tom I. str. 204, 252, Tom II. l. c.

śliwie i z iadowitei waśni czyni, abo nie dobrą sprawę wszystkiego iego przedsięwzięcia ma. (L. S.)

3092. Przekład i wydanie Macieja Kawieczyńskiego Symona Budnego i Wawrzyńca Krzyszkowskiego. Przypisanie Eustachiemu Wołowiczowi, który koszt na druk łożył. Jest to jedna z pierwszych książek drukowana w Nieświżu, co można widzieć ze słów Budnego następujących:

Часто бо отъ твоей милости слышалъ єсмь, якобы радъ есь мѣлъ подданнымъ своимъ учителей вѣрныхъ, и на розмноженье книгъ добрыхъ накладовъ обецуешъ нежаловати. А не только обецуешъ, но и початокъ сее друкарни нашее твоей милости наклады исперва еще, яко нѣкое основаніе уготовали и укрѣпили. На што я исъ товарищми своими памятуючи и вдячность показати хотечи умыслили есмо подъ именемъ твоимъ сіе початки выпустити.

(Sopik. I. LI. 123. — Strojew 24).

Patriarcha Moskiewski Adrjan tak mówi o tej konfesseji, w Wyznaniu Wiary przez się wydaném w Kijowie r. 1645:

D. Martini Discipuli postquam invenissent literas Slaveno-Russicas pulchras et puras, et in linguam puram Slavicam transtulissent causas et explicationes fallacium illorum dogmatum, typis ediderunt in lucem vero plenos libellos, unum in quarto in urbe Nesvizina Anno 1562. alterum breviorem Holmiae Anno 1628.

(Friese. Beytr. II. Th. 2r Bd. p. 94).

3094. Na czele odezwa: Zborowi Bożemu Języka Polskiego używaiącému, po wszey Sarmacyi etc. rozproszonemu, y wszem znaiomości Boga iedynego Prawdziwego, y syna iego pragnącym, Simon Budny Sługa Jezusa Christa niegodny, łaski Bożey y wszego błogosławieństwa żąda.

„Rowno temu trzy lata teraz minęły, Bracia moi naymileyszi, jako mnie Zbor niektóry (tu u nas niepośledny) wtem naydował, abych przy niem mieszkał, a iemu słowem Bożym usługował: Z czegom sie ia onym brątom wielą przyczyn wymawiał, ale ono napotężnieysza była, żem sie z nimi wprzednieyszych artikulech, to iest, O Bogu iedynem y Synu iego, także o Duchu Swiętym nie zgadzał: a ktemu i o pierwszym Sakramencie, to iest o Ponurzaniu S. (Bo oni y tego czasu niemowlątka krzczą).

Lecz oni o Dzieciokrzczeństwie zaraz zgodnie a dobrze powiedzieli, że to mnieysza rzecz iest, niżby sie o nie miał Zbor targać, albo żeby dla tego miał kto być odrzucan. Zaś około Artikułu o iedynem Bogu, y o iego Synie, etc. zadali mię, abych iym o tem swe Wyznanie na pismie przesłał (bom iuż na on czas od nich odjeżdżał). A tak do domu pojachawszy chcąc iych żądaniu dosyć uczynić, napisałem acz barzo krotko, wszakże (jako się mnie zda) dosyć znacznie Wyznanie moie: Lecz się mey Braciey podobać nie mogło, Bo rychło

potem był Synod w Krakowie generalny (jako iy zową) na ktorem Troyca za Boga wystawiona i potwierdzona. Na ktory też oni Bracia Ministra i ine posłance posłali: ktorzy się pod Wyznanie Troyczacskie (odrzuciwszy Michäela Serweta Sentencyą) podpisali, y ono Sakramentem zapieczętowali, za czem prozno bym był swoie wyznanie do nich miał przesyłać.

Rychło potem (1574 r.) gdy było zebranie nasze w domu Brata miłego Wasila Ciapinskiego, ukazałem wszey oney gromadzie ono moie wyznanie: Ktore oni przeczedłszy nie jedno pochwalili, ale też na nie zezwolili, y aby było do druku dane pilno żądali. A tać była przyczyna tego Wyznania moiego y napisania y na świat wypuszczenia." — Inne jeszcze powody przytacza Budny, to jest: oczyszczenie się z czynionych mu zarzutów, że się na stronę niezbożności Żydów, zwolenników Serweta lub Zwingla przeszedł: ujęcie się za sławę Zboru, którego był członkiem. „Za czwartą przyczynę (powiada) ono mi było, że tu u nas, a zwłaszcza w Litwie, bardzo wielki głod na takie uczyciele, ktorziby o tych czelnieyszych artikułech szczyrą naukę ubogim duszam podawać chcieli."

Wspomina *Dialogi Okinowe*, i twierdzi że mu *Okin* wiele swemi Dialogami do prawdy pomogł. Powstaie przeciw Czechowiczowi (Obacz Jego *Dyalogi* fol. 162 nast.) lecz go nie wymienia. Ta odezwa datowana w Losku 15 Sierpnia 1576. Przed *Obroną* wyznania swego położył Budny *przedmowę*, w której wyraża, iż zwięzłość Wyznania (2 kartki zajmującego) potrzebowała koniecznie obszerniejszego wykładu. Oprócz tego następujący daje powód: „Ktemu, nawięcey mię do tego przycisnęły przeciwnikow naszych rożnych spisy: ktorych się za tak krotki czas nie mało namnożyło, y na iawią wyszło, nie iedno w języku Łacińskiem, ale y w naszem, przeciw ktorym ieszcze z naszych żaden (ile ja wiem) nie odpisał.

Bo acz B. *Grzegorz Paul* o tey materij nie mało dosyć mądrze y dowodnie pisał, a zwłaszcza w tych książkach, ktore *Wykładem miesc niektorych* nazwał: Wszakże iuż po iego tego spisu wypuszczeniu, wiele się Troyczakow, Tribożnikow, Dwobożnikow y inych Przedwiecznikow z swoimi odpowiedziami z-iawiło. Jako Mat. Brzozowski, Piotr z Goniądza, Jan Kazanowski, a przy nim y drugi Jan, Więc Wisniowski, y Stanisław Farnovius. A w łacińskim ięzyku: Simlerus, i Hieronymus Zanchius i inni niektorzi. Także też i Wyznania lub Konfessie rożne zwłaszcza Wyznanie Synodu Sędomirskiego.

Ci lepak acz są miedzy sobą mało nie wszytcy roznych dum y duchow, wszakże przeciw nam barzo są zgodni. Bo wszyscy y łaiąc y ostro przeciw tey prawdzie, ktorą trzymamy i wyznawamy iadą: tak iż niektorzi z nich y ludzkości y stanu swego przepomniawszy z nieuczciwemi się na nas słowy targaią y paronomasiami sobie graiąc, Fe-

tinami nas przezywaią. Jakoby tak woznice, abo y błaznowie nie u-mieli i t. d."

W dziele najwięcej autor bije na Piotra z Goniądza y Farnoviusa. Znajomość języka greckiego i hebrajskiego znaczną okazuje. Pokazuje się dostatecznie z tych wyjątków, jakie niezgody między samymi Arjanami panowały. (L. S.)

3096. Gdy Jezuici bardzo wielu protestantów, osobliwie celniejszych domow zabiegami swemi do Wyznania Rzymskiego nawracać zaczęli, Gilowski wziął się do pióra, aby wystawieniem jasném nauki swojej przed oczy chwiejących się w wierze Czytelników, resztę trzody swojej ocalił. Narzeka na tę niestałość i z jednego w drugi obrządek przechodzenie; oddając zaś Wołowiczowi pochwałę z wytrwałości, namienia wszelako, że nawet z jego krewnych stali się niektórzy zmiennikami. Może nawet szukał tém pismem samegoż Wołowicza Zborowi swemu zachować.

Krótkie tu są nauki *Traktatami* zwane. 1. O wierze. 2. Skąd wiara prawa Apostolska powszechna przychodzi, a czym bywa zachowana, pomnażana y utwierdzona. 3. O Piśmie S. 4. Że Pismo święte nie iest trudne. 5. O doskonałości Pisma S. 6. O zdaniu Doktorow z strony Pisma S. 7. O władzy Kościelney. 8. O artykułach wiary. 9. O odstąpieniu powszechnym w Kościele Bożym, od wiary Apostolskiey do Antychrysta. 10. O sztukach ktorymi myśliwcy Antykrystowi oszukawaią wierne Krześćiany, a nieopatrzne wikłaią na zatracenie. Dwanaście sztuk takich narachował Gilowski.

Kasper Wilkowski w dziele wydaném r. 1584: *Dziesięc mocnych dowodow Edmunda Kampiana etc.* p. 82, przywodzi Gilowskiego Ministra Kalwińskiego Księgi pod tytułem: *Rosprawa na iadowite potwarzy Marcina Czechowicza*, lecz miejsca druku, roku i formatu nie wyraża. Ponieważ Czechowicz pisał przeciw Katechizmowi Gilowskiego, więc podobna do prawdy, że Gilowski zbijał go w przytoczonej przez Wilkowskiego rosprawie. (L.S.) Por. N. 3128 który różny być może od pisma, które tu Wilkowski wspomina. (L. S.)

3097. Naramowski, (Fac. Rerum Sarm. T. I. 284) taką z Kojałowicza wzmiankę czyni o tym Sudrowiuszu: *dum a Synodo Calviniana demandaretur Stanislao Sudrovio Praedicanti, ut Cathechismo insereret Davidicos Psalmos carmine Polonico; is initialibus carminum literis suum nomen, suaeque Amasiae quam deperibat, Sophiae Volanae expressit.* — Zob. o tém Olofa *Poln. Liedergesch.* p. 173. Bant. H. D. K. P. II. 296. (L. S.)

Na exemplarzu Cesarskiej Biblioteki w Petersburgu napisano pismem XVII wieku: *De Stanislao Sudrovio habet quaedam Koiałowicz in Miscellan. Rerum Eccl. p. 70, 71. ubi de Catechismo eius singularia proferuntur.* Zob. Wizer. Nauk. Poczet Nowy T. 16. p. 148.

3098. Siarczyński przytacza stąd te pięć wierszy, których początkowe głoski znaczą ojczyznę autora.

Lada duchowi nie będziesz wnet wierzył,
Umiejętnością by cię kto nie zwodził,
Bałwańatwy i też pismy fałszywemi,
Antykrystowemi i kalwińskiemi.
Uciekay od nich iak naydaley.

Gesner był nauczycielem szkół w Brodnicy, Pastorem w Pokrzywnie, Kaznodzieją w Toruniu. Um. r. 1606.

3099. Do Szwejkowskiego tak mówi: *Te quidem ego puerum, paterni amoris memor in curam et tutelam meam acceptum, sic cum liberis meis informandum curavi; ut quos nunc pietatis fructus in te considero, non inanem meam de te fuisse conceptam spem jam mihi gratuler.*

3101 a) Przedmowa *Superintendentow Kościołow reformowanych w maley Polszce,* datowana z Radzanowa 28 Januarii r. 1602, w której wystawując potrzebę jednostajnych we Zborze katechizmów i pieśni, niniejsze dzieło do użycia polecają. Piszą tam Superintendenci: *z rozkazania dwu Synodow prowincialnych Ożarowskiego y Włodzisławskiego w Radzanowie, wziąwszy przed się Katechizm nowo wydany w roku 1599 brata milego X. Krzysztofa Krainskiego, y on conferuiąc z Katechizmem Krakowskim, Piesni y Modlitw poprawiliśmy, to iest, co było przydłuższym skrociliśmy, a gdzie było potrzeba słow y wierszow przydaliśmy, y one związawszy iakoby w snopeczek na iawią wypuszczamy y do kościołów wnosimy i t. d.*

Na pierwszej karcie dzieła napis *Transubstantiatia* (sic) i nauka o niej ciągnie się do strony 58.— Dalej: *Missa,* Msza i nauka o niej str. 1—86. bez końca.

Olof (Polnische Lieder-Gechichte p. 105) podaje tytuł tego dzieła taki: *Katechizm z naukami i pieśniami i modlitwami* in 8. 1604. bez miejsca druku. Powiada, iż był przedrukowany albo raczej nowym tytułem z r. 1624 odświeżony.

Podług tego byłoby pięć edycij r. 1599, 1603, 1604, 1609 i 1624. Może nawet i przed r. 1599 były te księgi drukowane.— Jak można wnosić ze słów wyżej przytoczonych z Przedmowy.

Exemplarz Puławski r. 1624. Tytułu nie ma; na początku: *Przedmowa Seniorow* jak wyżej. Po niej dedyk. Sędziwojowi Hrabi na Ostrorogu Ostrorogowi Kasztelanowi Miedzyrzeckiemu, y Katarzynie z Buczaca Ostrorogowey. Na początku tej dedykacji, która 2 kart zajmuje, jest imie wydawcy: Wawrzyniec Dominik sługa słowa Bożego prawdziwego w Lublinie, a na końcu data: Z Lublina 16 Julii R. 1624. Wyznaje ten Wawrzyniec Dominik, iż z łaski Kraińskiego wziął wychowanie. Ta dedykacja powinna być na samym czele i zapewne z winy introligatora tu położona. Na grzbiecie nawet wyrażono,

iż drukowana księga w Lublinię, dla tego tylko, że stamtąd dedykacja datowana: lecz to mylnie, bo druk iest tenże sam, jak i w edycji 1609, a zatym pewno Sternackiego. Po tych pismach następuje długa Przedmowa samegoż Kraińskiego do Andrzeja Firleja 33 kart drobnym kursywym drukiem, gdzie autor rozprawia o zacności człowieka, o śpiewaniu kościelném, o muzyce kościelnej i t. d. Dalej następuje *Katechizm wielki* 1—339 str. (lecz w tym exempl. 18 str. początkowych niestaje). Po Katechizmie idzie *Kancyonał*, abo Pieśni duchowne z naukami y z modlitwami, ktorych używa Kosciol powszechny Apostolski, na Krystusie iedynym Fundamencie zbudowany i ugruntowany slowem Bożym. Roku Panskiego 1624. 51½ ark., razem z rejestrem, który do obu pism służy. W Kancjonale między pieśniami są *Nauki*, a przy pieśniech noty. Musiano Katechizm i Kancyonał ten bardzo wytępiać, gdy nie można trafić na całkowite exemplarze, lubo tyle było edycij. (L. S.)

3135. Do Bibljografji Katechezy protestanckiej przydać można, że niejakiś Zygmunt Polak (Sigismundus Polonus) Pastor w Tiemendorff, wydał: Catechismus-Trichter (Infundibulum Catecheticum). Ciało jego znaleziono w Odrze blisko Krosny. (Nova Liter. Germ. 1703. p.364.)

3140. Z listu Szamotulskiego na czele położonego do Walentyna Passerina, *Artium et Theologiae Prof.* oraz z ciągu dzieła widać, iż gdy Krzysztof Hendorf z Lipska do Poznania przybyły naukę Lutra tam rozkrzewiać usiłował, Szamotulski wystąpił przeciw niemu w piśmie: *Anacephaleosis* wydanem 12 Maia 1535, które publicznie czytał w Akademji Poznańskiej. Na to, tamten wydał r. 1536: *Galeni Helleborum*, Stanisławowi Brochowskiemu przypisane, co dało znowu powod Szamotulskiemu do niniejszego pisma, w którem zbija miejsca przywiedzione z pisma Hendorfa. Przemowę Szamotulskiego poprzedza do niego list: *Valentinus Posnanianus Ecclesiastes Greg. Shamotulio etc.*, w którym pochwala jego gorliwość w wierze.

Na exemplarzu książki tej, roku 1536, jak z tytułu widać, drukowanej, znajduję wypisany ręką niewątpliwie bliską tych czasów, początek Ewangelji Jana ś. który jako pomnik języka, zdało się tutaj pomieścić: „Na początku bilo slowo A slowo bilo vboga bog bijł(*) slowo to bilo na poczatku vboga wssitski rzeczi przesen vczinione są A bez niego nic uie vcziniono iesth Cos iesth vcziniono w niem ziwot bil A ziwot bil swiatlocz luczka A swiatlocz wcziemnosczach swieczi A cziemnosczi yei nie ogarneli byl czlowiek poslani oth boga kthoremu bilo ymie ian ten prziszedl na swiadestwo Abi swiadcctwo widal o swiatlosczi Abi wszisczi wierzili przesen Nie bil czi on swiathloc Alie Abi swia-

(*) W tym wyrazie i w wyrazach: ijest, ijem, ij zastępuje y z dwiema kropkami w autografie zachowane.

dectwo widal o swiatloseczi bila swiatlosc prawa ktora oswiecza wszelkiego czlowieka przichodzaczego na ten swiath na swiecze bil A swiat przesen ijest vczinion A swiat go nie poznal w swe wlasne przisedl A swoi go nie przijeli ale kthorzi go prziyieli dal ijem moc bicz sini Bozemi thim kthorzi wierza wimie yego kthorzi nie ze krwi ani z woley meza ale z boga narodzeni są A słowo s czialem stalo sye yesth a mieskalo u nas A widzielismy chwale yego chwale yako yednorodnego od oyca pelnego miloseczi a prawdy.“

3144. Pierwsze wydanie było rzymskie pod tytułem: *Christianum de Fide et Sacramentis Edictum.* Na przodzie znajduje się, list Dantyszka Bisk. Warm. do Stan. Hozyusza, naówczas Kanon. Krak. i Warmiń. Sekr. Król., którym poleca drukowanie tej książki dla jego djecezji w Krakowie u Hieronyma Vietora i odpis Hozjusza. Nadto treść rozdziałów tego dzieła, którego autorem jest Archintus Episcopus Burgi Sancti Sepulchri, znany osobiście Dantyszkowi, gdy on jako poseł Króla Polskiego, ów zaś jako Medjolański poseł w Hiszpanji na Dworze Cesarza poselstwa sprawowali. Edykt Karola V. i wspomniany w tytule dodatek ma oddzielny następujący napis: *Articuli Orthodoxam Religionem Sanctamque fidem nostram respicientes. A sacrae Theologię Professoribus Lovaniensis Uniuersitatis aediti, per sacratissimam Caesaream Maiestatem merito confirmati: qui ab omnibus recte et religiose vivere cupientibus et syncere de eadem Orthodoxa fide sentientibus, servandi et firmiter credendi, veniunt.* Zajmuje 11 kart końcowych. Zob. o tem dziełku: *Clément, Biblioth. Curieuse T. IX. p. 318 i nast.* gdzie i ta edycja Krakowska jest opisana. (L.S.)

3145. Rapagellan ze szlachty polskiej litewskiej; zrazu był Franciszkanem w Krakowie. Po zaszlej reformie Lutra przeniósł się do Niemiec, bawił przy Lutrze, i w jego Dekanacie r. 1544 Doktorem Teologii został r. 1544. W piśmie: *Scripta in Academia Witteb. publice proposita*, znajduje się wezwanie zapraszające na tę promocją, przez samegoż Lutra napisane. Uczył potym Rapagellan in Pädagogio w Królewcu, nakoniec pierwszym był Professorem Teologji w Uniwersytecie tamecznym. Umarł, nie jak twierdzi Lubieniecki Hist. Reform. r. 1547, ale 1545 Maja 30, mało co po wydrukowaniu tego pisma. Xiążę Pruski Albert sam był na pogrzebie jego. Zob. Erl. Preussen IV. Bd. p. 53; Salig Hist. der Augsp. Conf. II. Th. p. 902; Sabini list do Melanchtona drukowany przy poezjach jego, także, *Scripta publice in Acad. Regiom. proposita N. 3.* (Arnoldt Hist. der Königsb. Univer. 2r Th. p. 152).

3146. Dzieło to obszerne, wynoszące już w pierwszem wydaniu 40 arkuszy, nie miało z początku ogólnego tytułu; każda rozmowa osobny nosiła napis zastosowany do swojej treści, pożniej dopiero gdy się za granicą rozchodzić zaczęło, nadano mu skrócony tytu l Mnicha, ktory też i w druku trzeciej edycji przyjęto.

Treść czterech rozmów składających cale dzieło jest taka: w pier-

wszej dowodzi Kromer „że Lutra i iego towarzyszów nauka iest błędliwa“ — w drugiej: „iż zakon nasz chrześciański gruntuie się na słowie Bożym, ale słowo Boże nie jest co w piśmie S. naydziemy, lecz to co kościoł Boży bądź z pisma, bądź bez pisma nam podał i podawa“ — w trzeciej wskazuje: iasne a pewne znaki, po których kościoł boży poznać“ — w czwartej wykłada: „nauki powszechnego kościoła.“

Kromer przystępuje do swego przedmiotu z wielką śmiałością: chce ująć czytelnika uprzedzonego przeciw katolicyzmowi, kładzie w usta *Dworzanina* wszystkie zarzuty, jakiemi tylko podtenczas obarczano duchowieństwo, kładzie je w wyrazach najsilniejszych, a nawet czasem wśród szkalowań gminnych, o które w polemice ówczesnej nie było trudno. Pierwszą np. rozmowę tak rozpoczyna.

Dworzanin. Słysz ty licemierniku, Antykrystów sługo, nieprzyiacielu prawdy i krzyża krystusowego.

Mnich. Kogo ten woła tak pięknemi przezwiski?

Dw. Tobie mowię wilku w owczey postawie, ty w błazeńskiem odzieniu, ktoryś się po błazeńsku ogolił.

Mn. Ku mnie ten mówi, musi bydź człowiek tey nowey wiary, ktora niedawno w Niemczech powstała. Znać iż Dworzanin. Poydę przecie iakoby nie bacząc, abych guzu nie dostał; bo za takim gromem rad piorun biie.

Dw. Mnichu! Mnichu!

Mn. Ozwę mu się; wszak mię nie zie. — A mnie wołasz dobry Panie?

Dw. Jakoby nie słyszał! albo nie rozumiał!

Mn. Dziwnemi mię imiony krzcisz, a nic nie wwięzuiesz.

Dw. Wey Mnicha, brałby! — Owa kiedybyć kto co wwiązał, przekrzciłby cię, i zrzuciwszy tę błazeńską kapicę ze wszystkiemi zabobony licemierniczemi, przyiąłbyś ewangelią.

Mn. Czemu nie?

Dw. Ować łakomstwo pannie.

Mn. Nie wiem komu więcey pannie, mnieli ktory na swey kapicy przestawam, czyli tym, którzy dla tego iżeby nie dawać co czyie iest, albo i cudze brać, od wiary i świętych obyczaiow i ustaw przodkow swych odstępuią.

Słów jeszcze kilka o języku i stylu autora:

Kromer starał się czystość ięzyka zachować, i dla tego pisząc w rzeczy dla ięzyka nowej, tworzył wiele wyrazów, np. sam mówi, że pierwszy, tego wyrazu *powszechny* używa.

Do ulubionych jego frazesów należy przenośnia „*naszać się* w wątpliwościach około wiary“ — nigdy nie pisze *ile* tylko *ielo*, a podług tej pisowni wyraźnie się pokazuje, że *ile* jest skróceniem od *wiele*; mówi *właśniej* gdzie my mówimy *właściwiej* — często w rzeczowni-

kach męzkich kończących się na *a*, używa żeńskiego przypadkowania, np. „wedle świeckich *podawiec* zamiast *podawców*; czasem odświeża dawne formy mówienia, które już za jego czasów ze zwyczaju wychodzić zaczęły, np. „Ale ktokolwiek się przeciw niemu (kościołowi) stroną czyni, albo też chcąc między nim a przeciwniki iego środkować, *od* iego zdania i nauki się *łączy*, i prawdy i Bogu *prozen* się stawa. (*)

Ma często wyrazy których gdzie indziej nie napotkać: np. „Teodora Cesarzowa *Rzędzicha* ma to być Rejentka; — Biskupi antyocheńskiego *wideka* (sic) — nie trzeba wiele słów ani *dosadow* około rzeczy iasney — poharmować konie — para z mokradlni — moczarow bagnisk — rozum człowieczy w ciele wsobiony" i t. p. Raz się Mnich pyta która godzina? — Dworzanin odpowiada wedle ówczesnego zwyczaju: „jeszcze dwanaście *nie bil.*"

Co do stylu, rodzaj dzieła, pisanego dla ludu, rzadko kiedy autorowi dozwolił rozwinąć się z mocą swego pióra; lecz gdzie miał do tego sposobność, tam żal wzbudza, że więcej po polsku nie pisał. Za przykład może służyć wyjątek z listu S. Hieronyma do Papieża Damaza, w którym narzeka na zepsucie nauki Chrystusa Pana na wschodzie, i donosi, że się uda do Rzymu. Orjentalny język ś. Hieronima tak się wydaje w silnej polszczyznie Kromera: „Ziemie na wschod słońca zastarzałem szaleństwem ludow między sobą zaburzone, niedzielną suknią pańską i z wierzchu utkaną, po kąsku rozszarpuią, a winnicę krystusowę lisowie psuią, tak iż między startemi kałużami albo zręby, trudno może bydź wyrozumiano, gdzie iest zdroy zapieczętowany, a ogrod on zamknіony. Dla tego umyśliłem się poradzić stolice Piotrowey i wiary apostolskimi usty chwaloney; ztąd teraz żądaiąc pokarmu duszy swoiey, skądem niegdy szaty krystusowe przyiął. A nie mogła mi tak wielka odchłań mokrego żywioła, i dalekość ziem, szukania drogiey perły zabronić: gdziekolwiek będzie ciało, tam się orłowie zbieraią. Gdyż złe potomstwo oyczyznę rozproszyło; u was samych zachowane iest nienaruszone dziedzictwo oycow. Tam ziemia na urodzaynym darniu stokrotny owoc czystego pańskiego nasienia dawa: tu zboże skibami przykryte, w kąkol i owiesek się wyradza. Ninie, na zachodzie słońca sprawiedliwości wschodzi, a na wschodzie, iutrznia ona, która była spadła, nad gwiazdami stolec swoy postawiła. Wy iesteście światłość świata, wy sol ziemi, wy złote a srebrne sądy; (naczynia) są gliniane albo drzewiane, pręta żelaznego i wiecznego spalenia oczekawaiąc. Aczkolwiek więc stracham się twoiey wielkości, a wszakoż ludzkość mię przyzywa. Od kapłana, ofiary zbawienia, od pasterza, owcą będąc, ratunku szukam. Won za-

---

(*) *Łączyć* samo przez się znaczyło rozłączać, a łączyć z *czém* znaczyło łączyć; np. łączę się od dzieci, łączę się z dziećmi.

zdrości! niech odstąpi rzymskiego wierzchu pycha — z namiastkiem rybitwa, a z uczniem krzyża mówię. Ja żadnego pierwszego, iedno Krystusa, nie naśladuiąc ku błogosławieństwu twemu, to iest ku stolicy Piotrowey obcowaniem się przyłączam: na oney skale wiem, iż kościoł zbudowan iest. Ktożkolwiek nie w tym domu baranka będzie pożywał, pokalany iest: ieżli kto w korabiu Noego nie będzie, zginie gdy potop panuie.“

Cały ten zajmujący wyjątek jest wzięty z pisma: *Biblioteka Polska* r. 1826 Tom I. p. 283 nast. Sobolewski jako probę polszczyzny Kromera i ortografji ówczesnej wypisuje przedmowę do pierwszey rozmowy.

Przemowa.

Pisarz czytelnikowi zdrowya.

Aczkolwyek za chucyą y chćiwośćyą uznanya prawdy y rzeczy zbawyennych, ktora sye tych czasów pospolićye we wssech ludzyach, okazuye, narodziło sye wssędy pisanya o wyerze albo religiey, tak wyele iż nye tylko wyęcey przyczynyać nyetrzeba, aleby y dobrze uyąć, a powśćyęgać tych ktorzy sye za mistrze wydawayą, ucznyami nyebywssy: A wssakoż iż wyele yest ludzi oboyey płci w narodzye nassym Polskim, ktorzy radzi sye też około takich rzeczy y pisma obyerayą, a Nyemyeckyego ani Łacinskyego pisma nye czytayą, albo nyerozumyeyą, zdało mi sye za potrzebną, nyeco o takich rzeczach nassym yęzykyem napisać, a zwłassecza w tey ninyeyssey roznicy y rostyrku około rzeczy zbawyennych, czego sye ma człowyek krześćyanski trzymać, czego wystrzegać, a yako ma rozumyeć o tey nauce, ktora w Nyemcach od Luthra y od yego nasladownikow albo ucznyow od trzydzyeśći lat nastała, około ktorey yakmirz wssytek spor yest myedzy ludzmi. Bo yest ich wyele, ktorzy gdy sye czego imą, niczym inym tego nye podpyerają, yedno iż ten albo on tak pisał. A iżeby rzecz łacnyeyssa ku poyęćyu była, a nic sye zobu stron nye opusćiło, tak sye napisało yakoby sye dwa myedzy sobą rozmawyali, Dworzanin yednę, a Mnich drugą stronę dzyerżąc. Gdzye za to prossę, aby sye żaden tym nye obrażał, iż tym osobam ta rozmowa yest przypisana, albo yeśli sye komu będzye widzyało, iżeby sye gdzye nye dokońca utćiwą mową albo też dotknyenim yakim ussczypliwym nyeco wykroczyło: Abowyem to yest własność y przystoyność takich rozmow, iż nye zawsse sye tak pisse, yako słussnye ma być pisano, a nye to co onemu ktory pisse, ale co osobye oney ktorey mowa przywłassczona bywa, przystoi, albo też co sye pospolicye myedzy takimi osobami nayduye. Czego sobye ku zelżenyu brać nyemayą ći, ktorzy sye wczym takim nyeczuyą. Sąć w każdym stanye zli y dobrzy: Ale yednak to tayno nye yest, czego sye w ktorym stanye nawyęcey zawadza: A yako dobrego zli sobye przywłassczać nye mogą, tak yeśli co złego, tego dobrzy a stateczni ludzi w swym stanye nye tylko nye pochwalą,

ale z żałośćyą y wstydem używayą, a iżeby sye tó naprawiło, chutliwye sye starayą. Nikt sye też nye dziwuy, iżem imyenya swego nye przypisał: Dla tegom to uczynił, aby rzecz samę w sobye rozbyerano, a nye z osoby sądzono. Jesli to wdzyęcznye przyymyesz, potka ćye dali Bog, co lepssego y pozytecznyeyssego. Żatym sye dobrze myey.

3147. Jest to tłómaczenie dzieła Kromera: Mnich, które sam autor zaczął tłómaczyć w Krakowie, mając jak sam mówi, cokolwiek wolnego czasu od dworskich zatrudnień, skończył zaś je dopiero później, siódmy rok będąc posłem u Cesarza Ferdynanda. Naprzód wyszły z druku dwie rozmowy tylko. W przedmowie oświadcza, że za namową ludzi pobożnych, zajął się przekładem pierwszych swoich rozdziałów, lecz używając prawa sobie służącego jako autorowi, nietłómaczył ich właściwie, lecz przerabiał i rozszerzył. Przedmowa ta datowana z Augsburga, gdzie się podówczas autor z Cesarzem na sejmie rzeszy znajdował. We dwa lata poźniej wyszła trzecia rozmowa. Jakób *Puteus* Kardynał Arcybiskup Bareński, nalegał na autora o jej wydanie. Kromer pisząc do niego w dedykacji z Wiednia, powiada, że ta trzecia rozmowa przez rozszerzenie oryginalnego tekstu polskiego, tak dalece urosła, iż ją na dwie części podzielić musiał; jakoż ta jedna rozmowa jest większa od dwóch poprzednich. Prócz tego pisze Kromer: „Chciałem jeszcze dodać krótką odpowiedź na niektóre pedagogiczne uwagi, nad dwiema pierwszemi rozmowami, czyli raczej nademną i imieniem mojem, bezimiennie z jaskini jakiejś wydane. Lecz rozmyśliłem się, wspomniawszy na owe prawidło mędrca, głupcowi nie odpowiadaj wedle głupstwa jego. Porów. notę następującą. (Bibliot. Pol. 1826. II. 80. nast.)

3148. Kromer przeciw coraz wzrastającej Lutra nauce żarliwością uniesiony, napisał był dla ludu pospolitego naukę o prawdziwej i fałszywej religji, we czterech djalogach zawartą, językiem polskim. A że rozmawiających tam wprowadził Dworaka (*Aulicus*) i Mnicha (*Monachus*), stąd poszło, iż dziełko jego pospolicie *Mnichem* nazywano, chociaż tego tytułu nie miało. Nawet wówczas imienia swego na tych djalogach nie położył. Skoro się rozgłosiło między ludźmi, że Kromer jest ich autorem, i wielu żądało mieć je w łacińskim języku, w ośm lub dziewięć lat od pierwszego wydania wziął się do przelania ich na mowę łacińską. Nie trzymał się w tem ściśle obowiązków tłómacza, ale raczej wolności autora zażył, objaśniając, gładząc, ujmując, dodając, przekładając. Nie skończył jednak zaczętej w Krakowie roboty, będąc podobno dziesiąty raz na poselstwo do Ferdynanda wysadzony. Tą razą do siedmiu lat na dworze Cesarskim przepędził; a nalegany od Ottona Truchsessa i Jakóba Putea Kardynałów, trzy pierwsze djalogi po łacinie wydał. Ow Otton kazał je w Dylindze (Dilinga) wydrukować, a nadto na niemiecki język przełożyć. Czwartego djalogu wyspieszyć nie mógł, to sprawami swego poselstwa, to po-

dróżami z Cesarzem, i jego następcą Maximiljanem po Czechach, Niemczech i Węgrzech, zatrudniony. Poźniej znowu, za powrotem do kraju, djalogi swoje przejrzał, przekształcił i rozszerzył. Do tej pracy dodał mu zachęcenia i ochoty ów list Piusa IV na str. 239 tego dzieła wspomniony.

Wszystkie te szczegóły opisuje w swojej do Piusa V przedmowie datowanej z Heilsberga XV Kal. Jan. r. 1566.

Rozmowcami są: *Aulicus et Monachus*. Napisy ksiąg są:

Liber 1. De falsa nostri temporis Evangelicorum religione.

2. De vera Christi religione, unde ea petenda sit, seu de Verbo Dei.

3. De Ecclesia et notis ejus.

4. De Doctrina Ecclesiae et fontibus ejus: deque Conciliorum et pontificum Romanorum decretis.

Na końcu list Kromera do brata jego Mikołaja. (L. S.)

Umieścił tu naprzód Kromer list Piusa IV. Papież dziękuje mu w nim, za przysłane sobie dzieło pod tytułem: *O bezżeństwie Kapłanów*, zachęca do pisania więcej w obronie kościoła, i oświadcza że wie dobrze jak mało jest gorliwych jak on prałatów, i że będzie o nim pamiętał. List pisany 9 Marca 1565. Potym następuje Przedmowa Kromera do Piusa V, gdzie powiada między innemi, iż pierwsze dwie rozmowy Kardynał *Truchses* własnym kosztem kazał drukować i wytłómaczyć na język niemiecki, że czwartej dla spraw publicznych i podróży przy Cesarzu Ferdynandzie i przy synu jego i następcy Maxymiljanie, nie mógł był pierwej skończyć, poczem nadszedł zbór trydencki, po którym dopiero, za powrotem do ojczyzny, ją ukończył. Autor artykułu tego *w Bibliot. Pol.* twierdzi, że to jest *trzecie* wydanie dzieła. Dedykacja ta pisana w Heilsbergu r. 1566.

W końcu tej książki zwraca Kromer mowę do brata swego *Mikołaja* Opata welehradzkiego (w Morawie); oświadcza że nie bez trudności dokończył tej czwartej księgi; prócz zatrudnień jeszcze był i chorobą przez sześć miesięcy nękany. Lecz wiele jeszcze dziełu nie dostaje; jeszcze potrzeba obrony szczegółowych dogmatów, na które teraz powstają: „Jaki iest wiek mój, jakie były prace, i w jak ważnych rozlicznych sprawach i podróżach od młodu łożone, wiesz dobrze kochany bracie. Starte siły umysłu i ciała, zaledwie już znieść mogą przyciężki trud pracy nocnej. Gdyby nie śmiercią zawczesną, gdyś ty był jeszcze chłopcem, brat nasz Jędrzej był nas porzucił, byłbym jemu najwłaściwiej to zatrudnienie mógł oddać. Byłby on był przy dłuższem życiu, podporą rodziny naszej, i powiem nawet śmiele, daleki od zazdrości, byłby ozdobą tej naszej Polski. Teraz ty pozostajesz Mikołaju, bracie z natury, synu przez wiek i wychowanie, ojcze przez godność; ty jako brat dla brata, jako młodszy dla starszego, musisz to uczynić. Nie brak ci dowcipu ni pobożności, ani nauki, jeśli mię miłość braterska nie myli;

nie brak wieku kwitnącego, ani też nakładu i czasu przy tem opactwie twojem. A ponieważ ten rodzaj życia, niedawno od mnichów uproszony i za namową szanownego Prusinowskiego biskupa ołomunieckiego obrałeś, przeto powinienbyś dla samego imienia, Opat dla *Mnicha* to wykonać, czego *Dworzanin* żąda i oczekuje. Gotuj się więc, iżbyś jego żądaniu, a mojej i wielu innych w tobie ufności, zadość uczynił i t. d.“ Przypis ten datowany z Krakowa w Grudniu r. 1567.

Sobolewski oryginał listu tego wypisał w te słowa:

Martinus Cromerus Nicolao Cromero Fratri, Abbati Velegradensi S. D.

Absolui tandem, seu verius finivi quartum librum colloquiorum nostrorum de religione: Nec sine difficultate, et, ut ita dicam, lassitudine quadam, cum propter interpellantia, ut nosti, mi frater, itinera, et obstrepentia alia negotia, tum valetudine corporis sex hisce mensibus non satis commoda impeditus. Vtinam quidem si non dignum labore, aliquod tamen operae pretium fecerimus, vel in ijs, qui segregarunt semet ipsos, in viam reuocandis, vel in piis in ecclesia catholica retinendis, et in recta religione confirmandis. Verum Paulus plantat, Apollo rigat. Deus autem dat incrementum pro bona voluntate et benignitate sua. Non est autem difficile intellectu, quid, quantumque sit reliquum, quod hinc iacto per Monachum *fundamento superedificandum sit, ut vulgo magis vtile sit opus. Nam eruditiores facile ipsi sibi superedificabunt: Alijs etiam fortasse. Sed vides, quid ad huc requirat a Monacho suo Aulicus: Nempe, ut in singulis controuersis dogmatibus vel specimen edatur, quomodo ad ostensam normam ea expendantur, et quasi ad Lydium lapidem probentur. Quae mea sit aetas, qui labores, et in quibus quamque grauibus et variis negotijs atque itineribus iam inde a iuuentute acti, nosti mi frater. Attritae corporis animique vires vix ferunt iam maiorem lucubrandi laborem. Nisi immatura morte olim te puero decessisset Andreas frater noster, illi haec lampas á me recte tradi potuit. Fuisset ille, si vixisset diutius, columen familiae nostrae, immo, dicam audacius, procul abiit inuidia, ornamentum Poloniae nostrae. Nunc tu restas Nicolae, natura frater, aetate atque educatioee fili, dignitate pater, cui potissimum fratri pro fratre, minimo natu pro maximo praestandum id fuerit. Non deest tibi ingenium, non pietas, non doctrina, (nisi me fallit amor) non florens aetas, non denique sumptus et ocium in ista Abbatia. Et quoniam istud vitae institutum, a Monachis nuper expetitus, Optimi viri et nostri amantissimi Vilelmi Prusinovij Olomucensis episcopi suasu elegisti, videris etiam hoc nomine explere debere Abbas pro Monacho, quae Aulicus expetit et expectat. Accingere igitur, ut eius desiderio, atque adeo meae multorumque de te expectationi satisfacias. Et vel Morauiae tuae, Poloniaeque nostrae prauis haereticorum dogmatibus grauiter divexatae aliquid opis affe-*

ras, animique tui gratitudinem testatam facias. Veniat tibi in mentem illius e Satyra versiculi.

Semper ego auditor tantum, nunquam ne reponam?

Vale. Crac. 12 Cal. Januar. MD.LXVIII.

3150. Załuski: *Conspectus Collect. Script. Ecclesiast. Pol. p. 42.* wymienia miejsce wydania: Kraków. Autor niewiadomy naznacza tu trzech synów Lutrowi: *Bufo Bernhardus Rotman filius Lutheri pater Anabaptistarum. Cepit anno 1524. Bufo Carolostadius, filius Lutheri, pater Sacramentariorum. Cepit anno 1521. Bufo, filius Lutheri Pseudoprophetae, Melanthon, pater Confessionistarum anno 1530.*

(Janoz. Nachr. I. 65).

Z tego Katalogu wymieniają się tu ci, którzy do naszej literatury wchodzą.

Arrobonarii, qui volunt Coenam Domini, cum ea praebetur, dari tanquam arrobonem corporis, et quasi investituram donati praedii, aut domus alicuius. Ita Franciscus Stancarus in Polonia docet et in Transylvania.

Stancariani qui contra Osiandrum asseverant Christum esse iustificatorem iuxta solam naturam humanam, exclusa divina. Ita Stancarus et publice dixit et scripsit contra Andream Musculum Francofordiae ad Oderam.

Antistancariani, qui ut Stancari istam opinionem refutarent, asseruerunt adeo Christum iuxta utramque, hoc est, et divinam et humanam, naturas justificatorem esse, ut non dubitent contendere, divinam Christi naturam una cum humana in cruce mortuam esse. Ita Musculum sentire, editum ipsius de sententia Lutheri Schediasma testatur, et de eadem ista sententia Helvetiorum damnatio, sicut recenset scriptum Petri Statorii Galli, editum hoc anno 1560 Pinczoviae in Polonia. (L. S.)

3153. Na ostatniej karcie te słowa: «Popisane są ty Artykuły w Orzechowcách w Ruśi, nad Przemyslem u páná Wálentego Orzechowskiego Sędziego Ziemskiego Przemyskiego, a potym vrzędnie oswiadczone są ná Przemyskim Zamku, przed Wielmożnym Panem Spytkiem Jordanem Woiewodą Krákowskim, y Stárostą Przemyskim, y przed Vrzędem iego M. Stárośćiem w Niedźielę po S. Jákubie, Anno Domini M.D.LXIJ. (Lel. Bibl. Ks. I. 138.)

3154. Na czele jest: »*Andr. Fr. Modr. quaestionum duarum, alterius de peccato originali, alterius de libero hominis arbitrio Explicatio: ad Joannem Christoporinum, aulicum et Secret. Regium, ac municipii Siradiensis actorum magistrum, fratrem suum.*— Trzecia księga przypisana: Stanisławowi Potykańskiemu dawnemu przyiacielowi swemu.— Dzieła *de mediatore* Ks. I. przypisana: *Patribus et Fratribus Synodum Christianam Vladislaviae seu ubivis alibi habituris,*

patronis suis.— Ks. II. Hieronimowi Ossolińskiemu.—Ks. III. Stanisławowi Stadnickiemu ze Zmigrodu. (L. S.)

3155. Autor uważając (jak powiada) tak szkodliwą dla krajów różność mniemań religijnych, uznał za potrzebną i pożyteczną" na przestrogę człowieka pospolitego, a tych ktorzy innego ięzyka oprocz swego polskiego nie rozumieią, tby ksiąszki, albo iż lepiey rzekę, część ksiąg niekthorych łacinskim ięzykiem, uczenie a prawdziwie napisanych, na polskie przełożyć: y na świat wydać. Autora nie mieniąc, ktory sie czasu swego nie zatai."

Czacki na okładce exemplarza Ossolińskich napisał, że dziełko to jest pisane w sposobie Bossneta, i że jest katolickie. Pierwsze jest przesadzone na pochwałę, drugie wątpliwe: anonym bowiem, mówiąc o Synkretyzmie, dodaje: »A ktorzy ią (zmowę między Lutrem a Sakramentarzami) uczynili y przyięli, ci wedle sprawiedliwego wyroku Biernatha Ochina, nie są Kościolem Chrystusowym, ale szatanskim." Trudno zaś, aby który pisarz Katolicki, wyrok Ochina za sprawiedliwy przyjmował. (L. S.)

3161. Marcin z Pilzna Teologii Doktor, i Prof. w Akad. Krak. Kanonik Krak., wydał ze swoją przedmową to pismo cudze, którego treść i autor, następny tytuł we środku położony okazuje: »*Professio Catholica M. Sebastiani Flaschii Mansfeldensis, non vulgaris eruditionis et authoritatis viri: Ubi Lutheranam Haeresin, in qua et natus et a pueris institutus fuerat, libere abjurat, simulque abjurationis suae causas adducens, fucatam illius sectae naturam, et dolos, quibus miseros deludit mortales, breviter et accurate depingit. Brixiae, Donatus Fetuis excudebat 1588.*— Wyraża Marcin w swojej przedmowie, że pismo to wygubiali protestanci.

V. L. Vidaviensis w mowie swojej, na pogrzebie Marcina z Pilzna mianej, wychwala cnoty jego, powiada, iż 16 razy był Rektorem Akademji, iż wielu heretyków nawrócił, iż Kościoły nowe stawiał, stare naprawiał, mianowicie Kościoł WW. SS., w którym pochowany; między trzema Kandydatami na urząd Kaznodziejski przy Królu Stefanie, był także podawany Marcin z Pilzna, ale Król wybrał S. Sokołowskiego. Por. Albertrandy Panowanie Stefana Batorego. T. I. 126.— Urodził się on r. 1528 w dzień WW. SS. w Pilznie. Mając lat 15 przybył do Akademji, gdzie pod Benedyktem z Kozmina, Albertem Novicampianem, Mikołajem Szadkiem i Michałem z Wiślicy wielkie w naukach uczynił postępy. Przechodząc przez stopnie otrzymał Doktorat Teologii r. 1569, za Kanclerstwa Padniewskiego, Biskupa Krakowskiego. Uczył z chwalą przez lat 40 w Akademji i wielu godnych uczniów zostawił.—Scripsit *multas doctissimas Homelias*; scripsit *discursus* et *examina spirituum.* Nazywa go Widawczyk dobrym logikiem, dysputatorem przeniklym, dobrym fizykiem, metafizykiem, prawnikiem, wybornym teologiem, ekonomem (administratorem), politykiem. Skoń-

czył życie na urzędzie Rektorskim. Co zebrał, Akademji darował.— Na ostatniej stronie nieliczb. jest jego następujący nagrobek:

Epitaphium Rev. Patris M. Martini Pilznen. apud Omnium Sanctorum Praepositi, Canonici Crac. etc.

Quae mihi ad incertam clauduntur lumina noctem,
Haec eadem certam sunt habitura diem.
Tu quoque dum vivis, Lector, memor esto sepulti,
Utque, roges, vivat spiritus arce poli.
Joannes Gassinski Bochnen.
A. L. B.

Białobrzeski w Katechizmie p. 244 *verso* wspomina w ten sposób *in margine* jakieś dzielo Marcina z Pilzna: »Prawdziwie ieśli chcesz tego być pewien iż Starożytnie żegnanie było w Kościele, czytay tablicę, którą o thym dosyc ozdobnie napisał Ksiądz Marcin z Pilzna Kaznodzieja na zamku Krakowskim, *lib. de corona militis*. (L. S.)

3168. p. 60. Zaczyna się: «*Theatrum Pontificomachiae Romanorum Pontificum, caeterorumque Pontificiorum et Monachorum concertationum.*

p. 40 i 41, wspomniany jest Synod Sendomirski i załatwienie wszystkich sporów w Kościołach Ewanielickich Wielkiej i Małej Polski: »*Non est igitur*, mówi dalej autor, *quod nedum in scirpo quaeras et dissensiones nobis obiicias, quarum ansam jam pridem praecisam, ipsasque exinde sopitas esse constat. Si tu vero nobis Ochinos, Blandratas, Socinos, Budnaeos, Czechovicios, exprobres, tam istos fatemur ad nostras nostrorumque Ecclesias pertinere, quam olim Cerinthiani, Ebionaei et ejusmodi farinae homines ad Ecclesiam illam Apostolorum pertinuisse leguntur, ex quibus ipsi quamvis exierant, non tamen vero cum eis erant.*"— Przeciwko temu dziełku pisał Adrian Jungius Jezuita *Spongiam Stanislai Rescii pro Societate. Vid. Ribadeneira p. 18 et 267.* (L. S.)

3173. W dziele tém, p. 37—58. Rozdział siódmy, z napisem: »*Jako wodzowie Kacerscy, text pisma ś. gwalcą, a na nas składaią*, obejmuje znaczniejsze błędy, które tłómacze Brzescy i Budny w przekładaniu Pisma ś. popełnili. Biblją Budnego nazywa Grodzicki Nieświeską, i niemal dziesiątkiem lat młodszą od Brzeskiej, z czego niewątpliwy wniosek, iż nie w Zasławiu Litewskim, jak pospolicie twierdzą, lecz w Nieświeżu była drukowana. Brzeską ma Grodzicki za bardziej sfałszowaną, niż Budnego. Na końcu: *w Zamknieniu dzieła* pisze Grodzicki, iż nie wszystko jeszcze wydał, coby mógł zgromadzić przeciwko heretykom i resztę na inny czas odkłada. (L. S.)

Wypiszemy tu kilka słów z przedmowy: »Po wielkiey nocy r. teraznieyszego 1591 wydrukowano tu w Wilnie obronę jakąś Postylle heretyckiéy, od niejakiego Grzegorza Zarnowca Ministra, ile baczę, Sakramentarskiego, przed kilką lat (jako powiedaią, bo do rąk

moich dopiro doszła) napisaną. O tey żebych dał rozsądek jaki, przypędziło mię częścią żądanie Katolikow moich częścią potrzeba sama. A potrzeba dwojaka. Jedna z strony zebrania naszego, naprzeciw ktoremu *directe* Minister pisze, a z osobna przeciwko X. D. Wuykowi, ktory gwałtownieyszym y użytecznieyszym pisaniem (*sic*) inszym zabawiony, odpowiedzią na ten czas bawić się nie może. Druga a ta przednieysza iest, z strony dusz ludzi chytrością szatańską mizernie zawiedzionych. i. t. d." Wspomniawszy potym *fałsze*, *zdrady*, *wykręty*, *nieprawdy*, *potwarzy i tym podobne sztuki* odszczepieńców, daley rzecz prowadzi: »W tém rzemieśle przodkuie między inszemi moim zdaniem Grzegorz ten, ktoremu niedosyć się zdało matactwy oczywistemi, y wyższey pomienionemi sztukami, tę swoię obronę natkać, ale przydał do tego przymówek, uszczypków, y inych zelżywych a przeraźliwych słow, bez końca prawie, y bez miary, a jeśli go o przyczynę tego złorzeczeństwa zapytasz, odpowie w Przedmowie: *Bo taka*, prawi, *głowa*, *takowego ługu potrzebuie*. Niechże się tedy żaden nie dziwuie, ani obraża, jeśliż Ministra takim ługiem myć będą, jakiego sobie nacadził, a snadź y mydła przydać nieco nie zawadzi, a za się mu tym obyczajem tak plugawe ze łba szkaradnego kacerstwa wypłoczą, ponieważ się w takiey łaźni tak dalece kocha." (L. S.)

3178. *Praefatio ad Lectorem* tak się zaczyna: *Anni pene quindecim abierunt, cum a fortissimo, omniumque consensione laudatissimo Rege Poloniae Stephano, ad Aulam ex urbe Roma vocatus, Reip. vacare coeperam, ubi saepe mihi cum iis, qui discesserunt a nobis, Evangelicos vulgus vocat imperitum, de controversis hoc saeculo Christianae religionis capitibus, ut in libera Republica solet accidere, contendendum erat. Incideram forte in defuncti cuiusdam Haeretici, non bibliothecam, sed sentinam et colluviem quandam pestilentissimorum librorum: quos cum per ocium inspicerem, casu ne, an ita Deo disponente factum est, ut quemcunque librum in manus acciperem, nil practer convitia, et maledicta legerem, nil quod sibi constaret, nil quod cohaereret invenirem. Dixi tum quibusdam amicis ita novos istos novorum dogmatum auctores et scriptores scribere ut si in accuratum lectorem incurrant, longe facilius possint ex Lutherista Papistam, quam ex Papista facere Lutheristam. Nil videri nobis facilius, quam quod possint ex ore proprio, non dico Arianismi, Ebionismi, sed ipsius etiam Atheismi condemnari.* I o tém właśnie pisze Reszka w Księdze I. tego dzieła.

»*Alterum librum de Phalarismis inscripsimus*, (mówi niżej) *in quo Conati sumus Evangelicorum ostendere charitatem: iis plane fidibus congruentem, quas primo libro persecuti sumus, prorsus ut similes habeant labra lactucas. Qualis Fides, talis Charitas. Nulla in Deum Fides, nulla in proximum Charitas. Nulla religio, nulla dilectio: qua Deum, eadem audacia oppugnarunt et proximum: qua*

Templa, eadem et Palatia; qua Pontifices, eadem et Reges: qua Ecclesiasticas, eadem et politicas leges: nil ut non ab illis suo loco motum; nil non labefactatum, nil non fractum, quassatumque videatur. Flammas undis, coelum terrae miscuissent, ipsa, si potuissent, mundi commovisscent fundamenta. Ipse crudelissimorum fabricator tormentorum Phalaris, victum ab ipsis artificium suum fateretur, si viveret etc.

Lib. I. c. 1. p. 8. »*Extat quoque in patria nostra versio Polonica Bibliorum, in oppido Lithuaniae Brzesczio edita, Saxonicae, potius Germanicae quam* latinae Vulgatae *versioni similior: de cujus fide et veritate non commemorabo, quid sentiant Orthodoxi Scriptores, quamque in ea multas fraudes et maculas inexpiabiles deprachendant. Sed Evangelicum testem adducam* Czechovicium, *Archiflamen illud Anabaptisticae perfidiae, in oppido Lublinen.—Is tantum abest, ut Brzestensem versionem receperit, ut et maledictis confixerit, et e* coetu piorum explodendam *docuerit. Eam autem in qua ipse sudasset, et edidisset versionem aeterno verbo Dei, et Evangelicae veritati consentientem, Sacro-Sanctam esse voluit: in qua tamen quantam fidem praestitisset, quoque consilio usus esset: aut quo in honore verba Dei viventis habuisset, testatur ipse, (in praefatione versionis polonicae) etc.*

Sed et Budneus, teterrimus ille in Lithuania Christo mastijges (sic) *reprobata, et damnata tam Brzestensi quam Czechoviciana versione, quam impiam, erroneam, falsam, omnibus cavendam et fugiendam ostendit. Novam ipse quoque, e suo capite, novi Testamenti versionem, eadem, quam in suis Synergistis reprobat, fide et impudentia, adornavit et edidit.—Reliquas autem omnes quotquot sunt versiones corruptelas Novi Testamenti appellavit, Hebraicas, praesertim Syras, Graecas, Sclavonicas, sola tamen excepta Latina, in qua non nihil adhuc antiquae puritatis remansisse confitetur. Unam itaque et solam suam versionem, cum aeterno verbo Dei congruentem, tenendam omnibus Christianis, sequendamque pronunciat, in quam receptum in Ecclesia Evangeliorum ordinem, commutavit. Lucae enim Evangelium post Evangelium Joannis posuit, causa addita, ut Evangelium et acta ejusdem auctoris invicem se consequantur. Sic autem de hac sua versione loquitur in praefatione.* »*Nescio, ait, in tanta per orbem Christi librorum multitudine, utrum possit aliquis invenire librum omnino verum ac legitimum, praecipue autem libros Novi Testamenti, qui ita sunt corrupti, falsificati, ut non credam reperiri quicquam posse, quod sit magis corruptum.*" *Hoc autem posito quasi fundamento, promittit se deinceps in sua versione quatuor ostensurum. I. Quod in libris novi Testamenti multi inveniantur non solum errores, sed etiam falsitates. II. Unde isti errores et falsitates irrepserunt. III. In qua lingua habeantur puriora Scri-*

pta Apostolica et minus plena falsitatis. IIII. Unde possit scriptura corrigi et reparari et ad pristinam sinceritatem revocari. Ibidem etiam testatur quod omnium maxime scripturam Sacram corruperunt Marcionistae, et Homonsiani: nam de Arianis non legimus, quod unquam scripturam ullam corruperint.

p. 9. *Budneus quoque in sua novi Testamenti polonica versione pro Evangelium, Evangelionem dici vult: pro Jesus Jesua, pro Aegypto Micraim, per Gehenna Gehinnon.*

p. 18. *Budneus in Lithania non solum negat esse Pauli (epistolam ad Haebreos) sed etiam Spiritu carere affirmat (In Defensione probationis. 29.)* Niewiadomo co to jest za pismo Budnego.

p. 23. Przytacza Reszka Kromera w ten sposob na brzegu: *Cromerus lib. 3. Dialog.*

p. 26. *Contra hunc et contra sequentem articulum hujus Apostolici Symboli primus omnium aperte agere coepit, Michael Severus Hispanus, iuvenis ferox et audax. Cujus impietatem secuti sunt......... Stanislaus Sarnicius, Budneus, Martinus Czechovicius, Glirianus, Stanislaus Sudrovius, Sltesinski* (sic), *Stanislaus Piesskovic, Siekierzinski, Daniel Bilinski, Farnovius et aliae similes pestes et quisquiliae.* Ten artykuł jest: *Et in Jesum Christum, filium ejus, unicum Dominum nostrum.*

p. 27. *Budneus in Lithuania, vir ob horrendas in Deum blasphemias execrandus, post tot alias versiones vertit ipse quoque in linguam polonicam, ut ante diximus, novi Testamenti libros; ubi infinita prope verba e textu ejecit, quibus Christus ab aeterno Deus ostenditur. Praeterea vero in quadam* sua Responsione Polonica *130 testimonia et rationes adducit, quibus probare contendit Christum non ab aeterno genitum, sed in tempore factum esse Deum.* (In margine: *Citat Czechovicius fol. 42. Dialog. Polon.) Hujus aemulus Czechovicius animarum in oppido Lublinensi teterrimus Archypyrata, tam contemptim de Jesu Dei viventis filio et sentit et loquitur, ut ausus sit blatterare, sicut de eo in praefatione* Freni *sui* Polonici *doctissimus testatur* Povodovius. (Toż samo dzieło Powodowskiego przytoczone *in margine* p. 33.), *quod deus quem Jehova vocat, ita Christum et ejus Doctrinam castigavit et castravit per Papam Romanum; sicut olim Jesus castravit et castigavit summi Dei legem, et ejus ministrum Mosem.*

p. 29. *Budneus in Lithuania collegit* 130 Testimonia et rationes *quod Christus non sit ab aeterno Deus: Et illa verba Isaiae:* Ecce virgo Concipiet, *vocat lingua polonica* plathem prziszitem, *hoc est, assutum centonem.* (Na brzegu: *Citat Czechovicius in annot. Novi Testamenti*).

Na tejże karcie i nast. wylicza Reszka błędne mniemania Budnego o poczęciu Chrystusa, które zawarł w przypiskach do Nowego Te-

Templa, eadem et Palatia; qua Pontifices, eadem et Reg
Ecclesiasticas, eadem et politicas leges: nil ut non ab illis
motum; nil non labefactatum, nil non fractum, quassatum
tur. Flammas undis, coelum terrae miscuissent, ipsa, si
mundi commovisscent fundamenta. Ipse crudelissimorum
tormentorum Phalaris, victum ab ipsis artificium suum
viveret etc.

Lib. I. c. 1. p. 8. »*Extat quoque in patria nostra v*
Bibliorum, in oppido Lithuaniae Brzesczio edita, Sa
Germanicae quam latinae Vulgatae *versioni similior*
et veritate non commemorabo, quid sentiant Ortho
quamque in ea multas fraudes et maculas inexpiabil
Sed Evangelicum testem adducam Czechovicium,
Anabaptisticae perfidiae, in oppido Lublinen.— I
Brzestensem versionem receperit, ut et maledictis c
piorum explodendam *docuerit. Eam autem in q*
edidisset versionem aeterno verbo Dei, et Eva
sentientem, Sacro-Sanctam esse voluit: in qua
praestitisset, quoque consilio usus esset: aut
Dei viventis habuisset, testatur ipse, (in pra
nicae) etc.

Sed et Budneus, teterrimus ille in Lith
(sic) *reprobata, et damnata tam Brzestensi q*
sione, quam impiam, erroneam, falsam,
giendam ostendit. Novam ipse quoque, e su
versionem, eadem, quam in suis Synergisti
dentia, adornavit et edidit.— Reliquas au
versiones corruptelas Novi Testamenti app
sertim Syras, Graecas, Sclavonicas, sol
qua non nihil adhuc antiquae puritatis
itaque et solam suam versionem, cum
tem, tenendam omnibus Christianis,
quam receptum in Ecclesia Evangeliar
cae enim Evangelium post Evangelium
ut Evangelium et acta ejusdem auctor
Sic autem de hac sua versione loquitur
in tanta per orbem Christi librorum
quis invenire librum omnino verum
libros Novi Testam
dam reperiri quic
tem posito quasi
quatuor ostensurun
tur non solum er
et falsitates irrep

elle Am-
i con tutto
alla Germa-
costo in Polo-
oro sequaci, in
ne vanno attorno
e partorite dal suo
mento fidei orthodo-
ongia pro defensione
eismi et Phalarismi.—
morum Pęnitentialium.—
rsovienses.—Sermones de
Epistolarum familiarium.—
- Oratio in Causa canoniza-
me del qual Santo essendosi
ua particolare sollecitudine at-
lode l'esecuzione di così heroica

iol Luterski, jest prawdziwy kato-
ch za świadectwem Lutra, Hederi-
, oraz na powadze Synodów Go-

o Toruniu i sektach tam będących za
Cześć jedna była Rzymsko-Katolicka, inna
posługi Katolików do chrztu i ślubów.
największa zaś liczba trzymała się Braci
naukę Ewangelicką publicznie uczono, ztém-
nie publiczne do Wieczerzy Panskiej nie było
Czescy wielu znakomitszych z Konfessji aug-
pociągali. Byli i tacy co się Waldensów trzymali,
pożywanie sakramentów w mieście bez krzy-
przedtém z innych ewangelickich pobliskich
poszukiwać je byli przymuszeni. Nakoniec
Wieczerzy Pańskiej publiczne dozwolone było, Bracia
domach *et quasi Eleusinia quaedam celebran-*
menta rozdawali. Rada miasta chcąc temu koniec
dziła do tego, że Wieczerza Pańska pod dwoistą
woleniem Królewskiém r. 1557 Marca 28 udzielana
tego, D. Jabłoński, *Histor. Consensus Sandom.*
listu *ad Equitem Polonum* p. 244. pierwszym
i niesnasek między wyznawcami augsburskiemi
mianują.
(Friese Beytr. II Th. 1r Bd. p. 371, 385.)
Toruńskim tak mówi autor: «Z Genewy do Polski przy-

Templa, eadem et Palatia; qua Pontifices, eadem et Reges: qua Ecclesiasticas, eadem et politicas leges: nil ut non ab illis suo loco motum; nil non labefactatum, nil non fractum, quassatumque videatur. Flammas undis, coelum terrae miscuissent, ipsa, si potuissent, mundi commovisscent fundamenta. Ipse crudelissimorum fabricator tormentorum Phalaris, victum ab ipsis artificium suum fateretur, si viveret etc.

Lib. I. c. 1. p. 8. »*Extat quoque in patria nostra versio Polonica Bibliorum, in oppido Lithuaniae Brzesczio edita, Saxonicae, potius Germanicae quam* latinae Vulgatae *versioni similior: de cujus fide et veritate non commemorabo, quid sentiant Orthodoxi Scriptores, quamque in ea multas fraudes et maculas inexpiabiles deprachendant. Sed Evangelicum testem adducam* Czechovicium, *Archiflamen illud Anabaptisticae perfidiae, in oppido Lublinen.—Is tantum abest, ut Brzestensem versionem receperit, ut et maledictis confixerit, et e* coetu piorum explodendam *docuerit. Eam autem in qua ipse sudasset, et edidisset versionem aeterno verbo Dei, et Evangelicae veritati consentientem, Sacro-Sanctam esse voluit: in qua tamen quantam fidem praestitisset, quoque consilio usus esset: aut quo in honore verba Dei viventis habuisset, testatur ipse, (in praefatione versionis polonicae) etc.*

Sed et Budneus, teterrimus ille in Lithuania Christo mastijges (sic) *reprobata, et damnata tam Brzestensi quam Czechoviciana versione, quam impiam, erroneam, falsam, omnibus cavendam et fugiendam ostendit. Novam ipse quoque, e suo capite, novi Testamenti versionem, eadem, quam in suis Synergistis reprobat, fide et impudentia, adornavit et edidit.—Reliquas autem omnes quotquot sunt versiones corruptelas Novi Testamenti appellavit, Hebraicas, praesertim Syras, Graecas, Sclavonicas, sola tamen excepta Latina, in qua non nihil adhuc antiquae puritatis remansisse confitetur. Unam itaque et solam suam versionem, cum aeterno verbo Dei congruentem, tenendam omnibus Christianis, sequendamque pronunciat, in quam receptum in Ecclesia Evangeliorum ordinem, commutavit. Lucae enim Evangelium post Evangelium Joannis posuit, causa addita, ut Evangelium et acta ejusdem auctoris invicem se consequantur. Sic autem de hac sua versione loquitur in praefatione.* »*Nescio, ait, in tanta per orbem Christi librorum multitudine, utrum possit aliquis invenire librum omnino verum ac legitimum, praecipue autem libros Novi Testamenti, qui ita sunt corrupti, falsificati, ut non credam reperiri quicquam posse, quod sit magis corruptum.*" *Hoc autem posito quasi fundamento, promittit se deinceps in sua versione quatuor ostensurum. I. Quod in libris novi Testamenti multi inveniantur non solum errores, sed etiam falsitates. II. Unde isti errores et falsitates irrepserunt. III. In qua lingua habeantur puriora Scri-*

pta Apostolica et minus plena falsitatis. IIII. Unde possit scriptura corrigi et reparari et ad pristinam sinceritatem revocari. Ibidem etiam testatur quod omnium maxime scripturam Sacram corruperunt Marcionistae, et Homonsiani: nam de Arianis non legimus, quod unquam scripturam ullam corruperint.

p. 9. *Budneus quoque in sua novi Testamenti polonica versione pro Evangelium, Evangelionem dici vult: pro Jesus Jesua, pro Aegypto Micraim, per Gehenna Gehinnon.*

p. 18. *Budneus in Lithania non solum negat esse Pauli (epistolam ad Haebreos) sed etiam Spiritu carere affirmat (In Defensione probationis. 29.)* Niewiadomo co to jest za pismo Budnego.

p. 23. Przytacza Reszka Kromera w ten sposob na brzegu: *Cromerus lib. 3. Dialog.*

p. 26. *Contra hunc et contra sequentem articulum hujus Apostolici Symboli primus omnium aperte agere coepit, Michael Severus Hispanus, iuvenis ferox et audax. Cujus impietatem secuti sunt......... Stanislaus Sarnicius, Budneus, Martinus Czechovicius, Glirianus, Stanislaus Sudrovius, Sltesinski* (sic), *Stanislaus Piesskovic, Siekierzinski, Daniel Bilinski, Farnovius et aliae similes pestes et quisquiliae.* Ten artykuł jest: *Et in Jesum Christum, filium ejus, unicum Dominum nostrum.*

p. 27. *Budneus in Lithuania, vir ob horrendas in Deum blasphemias execrandus, post tot alias versiones vertit ipse quoque in linguam polonicam, ut ante diximus, novi Testamenti libros; ubi infinita prope verba e textu ejecit, quibus Christus ab aeterno Deus ostenditur. Praeterea vero in quadam* sua Responsione Polonica *130 testimonia et rationes adducit, quibus probare contendit Christum non ab aeterno genitum, sed in tempore factum esse Deum.* (In margine: *Citat Czechovicius fol. 42. Dialog. Polon.) Hujus aemulus Czechovicius animarum in oppido Lublinensi teterrimus Archypyrata, tam contemptim de Jesu Dei viventis filio et sentit et loquitur, ut ausus sit blatterare, sicut de eo in praefatione* Freni *sui* Polonici *doctissimus testatur* Povodovius. (Toż samo dzieło Powodowskiego przytoczone *in margine* p. 33.), *quod deus quem Jehova vocat, ita Christum et ejus Doctrinam castigavit et castravit per Papam Romanum; sicut olim Jesus castravit et castigavit summi Dei legem, et ejus ministrum Mosem.*

p. 29. *Budneus in Lithuania collegit* 130 Testimonia et rationes *quod Christus non sit ab aeterno Deus: Et illa verba Isaiae:* Ecce virgo Concipiet, *vocat lingua polonica* plathem przziszitem, *hoc est, assutum centonem.* (Na brzegu: *Citat Czechovicius in annot. Novi Testamenti*).

Na tejże karcie i nast. wylicza Reszka błędne mniemania Budnego o poczęciu Chrystusa, które zawarł w przypiskach do Nowego Te-

stamentu swojego tłómaczenia. Zowie go *ipsissimus Antichristi anteambulo.*

p. 31. *Csechovic, in Polonia, falsum esse dicit, quod Paulus ait: Dominum gloria crucifixerunt, et ait, quod Judaei simplex tantum homicidium commiserunt.* (Na brzegu dodaje Reszka: *citat locum Vilkouius Medic.*) (L. S.)

Na końcu, w poprawie błędów drukarskich, powiada: *Patria et libri procul, adversaria item, et primae curae, podagra praeterea ad latus indomita, et pro fumosis titulis, venditae regibus meis horae diurnae, dentataeque, emptae curae, in causa fuerunt, quominus loca ex variis auctoribus citata exactius apponere potuerimus etc.* Od str. 182—250 jest pismo Reszki u Starowolskiego, pod tytułem: *Ministromachia* wspomniane p. 553: *Epilogus operis et Paraenesis ad Equites Polonos.* p. 601: *Explicatio typi Ecclesiae Catholicae.* Ostrzega tu Reszka Czytelnika, iż pismo to jest przez Tomasza Trelera napisane i przed dwódziestą laty za staraniem i powagą Hozjusza w Rzymie wydane.

W pierwszej Księdze stara się okazać autor, jak Ewangelicy Pismo S. przekręcają, fałszują; w drugiej zaś opisuje ich okrucieństwa względem Kościołów, klasztorów i dóbr duchowieństwa Katolickiego.

Ghilini, *Teatro D'Huomini Letterati. T. II. p. 229.* taką wiadomość o Reszce podaje: «*Trà gli huomini, che per bontà di vità, e per eccelenza di dottrina riguardevoli, sono usciti dalla Corte del Cardinale Stanislao Hosio, devesi con raggione annoverare Stanislao Rescio nato in Posen Città di Polonia, huomo di elevato e grande ingegno, e di singolar grandezza d'animo, il quale allevatosi nella Corte di quel Precipe, all' esempio suo fu un bellissimo ritratto d'ogni eccelente virtù, s'approfittò meravigliosamente nella candidezza de' costumi, e nelle buone discipline. Mentre durò il Concilio di Trento, al quale trà gli altri Prelati di gran nome, fu anco presente quel Cardinale, lo servì per Segretario.—Dopò haver il Rescio ricevuta la Laurea del Dottorato, fu fatto Canonico del Duomo di Warmerlandt, e poi con occasione della promozione del Rè Henrigo Valesio al Regno di Polonia, fu egli dal suo Cardinale mandato Ambasciadore in Francia per rallegrarsi con quella Corona, e insieme per confermarli la fedeltà e il vassallaggio, compita ch'hebbe con ogni riputazione l'Ambasieria, ottenne l'ufficio di sigillare nel Tribunale della Penitenziaria; e finalmente essendo stato dal Rè Stefano richiamato in Polonia, hebbe da esso l'Abbadia Andreoviese, e il carico di suo Ambasciadore presso a Gregorio Decimoterzo, e Sisto Quinto Summi Pontefici: Il Re Sigismondo ancora lo mandò Ambasciadore alla Republica di Vinezia, a Ferdinando Primo Granduca di Toscana, nel regno di Napoli, e finalmente a Clemente Ottavo, a fine di rendergli a suo nome l'obe-*

dienza. Benche si trovasse egli continuamente occupato in quelle Ambascierie, e in altri gravissimi affari, nulladimeno diedesi con tutto l'affetto, e con tutte le forze a reprimere l'heresie, che dalla Germania e Ungheria derivate, cominciavano a dilatarsi di nascosto in Polonia. Perciò molto scrisse contra di esse, e contra i loro sequaci, in difesa della Cattolica Fede, come in questa materia ne vanno attorno stampate le sue Opere, le quali insieme con l'altre partorite dal suo acutissimo intelletto, hanno questi titoli: Pro augmento fidei orthodoxae.— Pro defensione Patrum Societatis Jesu. Spongia pro defensione Patrum Societatis Jesu.— Ministromackia.— Atheismi et Phalarismi.— Vita Hosii Cardinalis.— Paraphrasis septem Psalmorum Pęnitentialium.— Admonitio ad Parochos.— Admonitio ad Varsovienses.— Sermones de Sacerdotio.— Pia progymnasmata.— Liber Epistolarum familiarium.— Tractatus de Majestate Sedis Apostolicae.— Oratio in Causa canonizationis Divi Hyacinthi; *nella Canonizatione del qual Santo essendosi egli affaticato assaissimo, devesi alla sua particolare sollecitudine attribuire in parte con sua grandissima lode l'esecuzione di così heroica impresa.*

3182. Dowodzi autor, że Kościoł Luterski, jest prawdziwy katolicki, i wytyka błędy Braci Czeskich za świadectwem Lutra, Hederichs, D. Mikol. Selneccera i t. d., oraz na powadze Synodów Gostyńskiego i Poznańskiego.

Mówi w dziele tém autor, o Toruniu i sektach tam będących za jego przybyciem r. 1560. Część jedna była Rzymsko-Katolicka, inna chociaż niekatolicka, używała posługi Katolików do chrztu i ślubów. Byli także i Schwenkfeldjanie; największa zaś liczba trzymała się Braci Czeskich. Chociaż zaś naukę Ewangelicką publicznie uczono, ztémwszystkiém przystępowanie publiczne do Wieczerzy Panskiej nie było dozwolone, tak, iż Bracia Czescy wielu znakomitszych z Konfessji augsburskiej do siebie przeciągali. Byli i tacy co się Waldensów trzymali, mając od nich ułatwione pożywanie sakramentów w mieście bez krzyża i pokryjomu, kiedy przedtém z innych ewangelickich pobliskich miast xiążęcych pruskich poszukiwać je byli przymuszeni. Nakoniec kiedy odbywanie Wieczerzy Pańskiej publiczne dozwolone było, Bracia Czescy chodzili po domach *et quasi Eleusinia quaedam celebrantes* w nocy sakramenta rozdawali. Rada miasta chcąc temu koniec położyć, doprowadziła do tego, że Wieczerza Pańska pod dwoistą postacią za pozwoleniem Królewskiém r. 1557 Marca 28 udzielana była. Morgensterna tego, D. Jabłoński, *Histor. Consensus Sandom.* T. 10. p. 12. i autor listu *ad Equitem Polonum* p. 244. pierwszym sprawcą niezgód i niesnasek między wyznawcami augsburskiemi i Braćmi Czeskimi mianują.

(Friese Beytr. II Th. 1r Bd. p. 371, 385.)

3185. O Sarnickim tak mówi autor: «Z Genewy do Polski przy-

jechali uczniowie Kalwina, Jerzy Niger, Stanisław Sarnicki rodem Polak, Blandrata, naówczas Kalwinista, i inni ministrowie francuzcy, którzy w Pińczowie byli osiedli. Tam Sarnicki uczył na kazaniach, *że* Christus był Biskupem i Kapłanem wedle natury Boskiej, a ofiarą wedle natury człowieczey, a iż dla tego względem urzędu i wykonania woli Ojcowskiej mnieiszy jest od Ojca względem Bóstwa. To nowo założony Kościół Kalwiński słysząc, szemrać począł i mówił, że Aryanie tak uczą: Iż nie uspokoili się aż po Ortel wysłali posły do Genewy, gdzie była stolica Kalwina i do Tyguru gdzie miał siedlisko Zwingiel. Tego rozruchu przyczyną był Stankar, którego potém z Pinczowa wypędzili i do Dubiecka uciekł, boiąc się czego dalszego, bo im się w tey mierze sprzeciwiał mocno. Posłowie Polscy do Genewy przyiechali, oddali listy, gdzie w krótkim czasie zawołano z Tyguru, Balingera. Zasiedli na onym zborze Kalwin, Balinger, Beza, Piotr Martyr i inni przednieysi Arcyministrowie. i t. d.

(Osiń. O Życiu P. Skargi, p. 74.)

3191. Dający wiadomość o dziele tém w Wizerunkach Nauk. Pocz. Now. T. 17. p. 149, tak o niém mówi: «Nie znając dzieła X. Słupskiego Archid. Włocł., nie możemy sądzić jak dalece autor broni swojéj strony, to tylko pewna, że nie oszczędzał ani obelg bezczelnych, ani kłamstw oczywistych. Powtarza nierozsądne baśnie, które zaledwo ostatniemu nieukowi gminnemu przebaczyćby można. Książka ta nie wzbudza zaufania, nie przekonywa; nie wiemy dla czego, w swoim czasie, tyle do niej wagi przywiązywano, że zakazaną była, jak się dowiadujemy z napisu na okładce: *Iste liber est pestilentissimus Haereticus in Coenae Bulla prohibitus.*" Wszakże dziwić się temu mniej potrzeba, bacząc, jak mało w owych żarliwości czasach, potrzeba było do umieszczenia książki na indexie.

3192. Początek tego pisma taki: »Jest ten obyczaj wszystkim Heretykom pospolity, czytelniku miły, że się radzi pismem świętym przechwalaią, ustawicznie w gębie maią *Scriptum est:* jakoby oni sami pisma się trzymali, a nie kto inszy. Ja chcąc doświadczyć ich prawdy; spisałem *Summaryusz prawdy Katolickiey*, przypisawszy przy każdym artykule słowa pisma Swiętego, ktoremi każdego artykułu dowodzimy, nic nie przydawszy z historyi albo Doktorow Swiętych......— Czekałem tedy na to od nich odpowiedzi słuszney....... Azci się wyrwał przed inszymi on gruby Minister Luterski z Xięztwa Pruskiego *Maciey Rosentreter*, który zaniechawszy swojego *Scriptum est*, słowy karczemnemi, y fabułami, niewinne papiery pomazał. Ledwom temu odpisał, otożci się porwał drugi Kalwinom Minister *Mikołajowski*....... Ozwał się też po nim jakiś Jakub *Biskupski z Rachunkiem Summaryuszu* mego, i t. d." (L. S.)

3194. W dedykacji tak się tłómaczy: »Niewspominaiąc inych *(tych ktorzy kąkol sieją)* jaśnie się to pokazało przez Wociecha Słup-

skiego, który widząc prawdziwe Scripta moje fundamenty Słowa Bożego utwierdzone, spisał *Summaryusz* przeciw themu, w którym ani nauki prawdziwey, ani refutaciey Scriptu mego, żaden krześciański człowiek się nie doczyta, jakom w rosprawie moi (*sic*) szerzcy dołożył i wyprawił. Tho bardzo Słupskiego bolało, mozg głowy iego zawrociło y pobudziło, że na Rozprawę moią z *Odprawą* wyiachał."
(L. S.)

3204. Jest tu wiadomość o Sudrowiuszu następująca: »*In Lithuania ante viginti et aliquot annos Synodo coacta Calvinistae decreverant, ut suae doctrinae praecipua capita, una cum Psalmis quibusdam Davidicis, qui in coetibus illorum ubique ab omnibus decantari possent, vernaculo sermone typis descripta ederentur. Obtigit provincia Ministro etiam Vilnensi* Stanisłao *ex* Ostrołęka, *alias* Sudrovio. *Opus concipit, parit, dispergit. sed quoniam pronus in Venerem leno impurus non contentus uxore sua, puellam Sophiam Volani filiam amore impotente deperibat; ne in charta minus, quam intra Cortinas impudicus esset, Cantionem unam et alteram acrostychis in eo libro replevit, et in suo, amasiaeque suae nomine, ut in quibusdam Comoediarum argumentis Plautus, turpis procus ludere non erubuit. Res a quibusdam deprehensa graviter, uti debuit, accepta fuit, et unum quidem Magnificorum, scilicet Dominum Joannem Patz Palatinum Mienscensem non parum impulit, ut ad Ecclesiam Catholicam rediret; aliis vero Catholicis occasionem dedit, ut gomorrhaei huius Euangelii ex libro ipso licentiam Calvinistis exprobrarent (quod non semel me praesente fecit Magnificus Dominus Joannes Tyszkiewic Palatinus Brestensis) et pariter ostenderent, Ministros extrito Coelitum pudore non Christum, sed scenicam jam impudicitiam publice profiteri.*"

Może ta okoliczność była przyczyną zatracenia tej książki Sudroviusza, gdyż jej ani śladu nigdzie znaleźć nie można. (L. S.)

3248. W przedmowie mówi autor: »Przed rokiem napadłem nā pisanie iakieś ktoremu tytul: Krotka Odpowiedź Ewangelika. Zawierā to pisanie w sobie niektore odpowiedzi na niektore pytania katolickie. Oboie autor tego pisma Minister Kalwiński tak sztucznie ułożył, aby ludzie proste nieznacznie usidlone, o błędy w Wierze przyprawił. Abowiem y pytania Katholickie gruntownieysze miła, a tylko lekceysze sobie zarzuca y w odpowiedziach po wielkiey części na co inszego odpowiada, pominąwszy rzecz, o ktorą pytano: y moie pytanią przeciwko Katholikom tak układa, aby Rzymski Kościoł (na ohydę iego) w tym przed swym i udał, czego on nigdy nie uczy." (L. S.)

3257. Pismo wymierzone przeciwko Dissidentóm, gdzie poganami są zwani, że naukę swoję od czarta wiodą, który z Lutrem w ludzkiej postaci razem chodził po świecie, jadł, pił i sypiał, nadto że dwie tylko ewangeliie mają S. Jana i Lutra. Mikołaj Oborski Biskup Krakowski, w aprobacji o książce tej mówi: »*librum, irrefragabili-*

bus argumentis concinnatum, ad reducendos omnes Dissidentes, ad Fidem Catholicam, utilissimum." (Janoz. Nachr. II. 71.)

3291. Tschepius tłómacz dzieła *O Prawdziwym Chrześciaństwie*, przypisał je Fryderykowi Królowi Pruskiemu. Wyraża, iż to jest pierwszy jego przekład polski, gdy już dawniej, na łaciński, francuzki, angielski, holenderski, czeski, szwedzki, duński, moskiewski, nawet i turecki język było przełożone, o czém obszerniejsza wiadomość w przypiskach do wiersza: Poetyczna Uwaga nad przedziwnym zachowaniem Jana Arnta w Wodzie, a Ksiąg jego w ogniu przez Sam. Ern. Tchepiusa, syna tłómacza. Jest tu także Przedmowa i krótka wiadomość o życiu Jana Arnta, który w Bazylei będąc, miał sobie poruczony dozór nad edukacją jakiegoś Barona Polskiego, który go z niebezpieczeństwa utonienia w Renie wybawił. Rajski Ogródeczek naprzód, jak wyżej na tytule powiedziano, przełożył na polskie Sam. Lud. Zasadyus, lubo Tschepius w przypiskach do owych wierszy, świadczy, że w Bibljotece Wallenrodzkiej w Królewcu, podług Katalogu, znajdował się *Ogrodeczek Rayski*, w Krakowie, 1594. 8. cum fig. wydany: ale czy to było dzieło *Arnta*, czy inne pod tymże napisem, tego rozstrzygnąć nie mógł, bo książki już nie było w Bibljotece. Jan Arnt żył 1555—1621.

Co się tycze cudów, jakie się z tą książką działy, i które tu na przodzie zebrane są i umieszczone, te osobliwością swoją w niczém nie ustępują innym, w podobnych księgach zwykle wypisywanym. (L. S.)

3310. Sobolewski w Bibliotece Puławskiej widział exemplarz bez tytułu, i z niego wypisuje 6 ksiąg z tego dzieła, z tych trzy na tytule naszym wymienione.

IIII. Bez początku. 513 str.

V. O Obietnicach Żywota wiecznego. 100 str., 2 karty na końcu i 9 na początku. Dedyk. Adamowi Talwojszowi Kasztel. Żmudzkiemu.

VI. Księga O Sakramenciech od Pana Chrystusa Postanowionych, 219 str., 2 karty na końcu i 2 na początku, bez dedykacji.

3312. Pisze Cichovius przeciw Wyznaniu Wiary przez Jana Szlichtynga w Lucławicach wydanemu. O pismach arjańskich tak mówi: *Et vero aequissimum est, ut quantum olim detrimenti scripta Triadomachorum, sub potenti, unius Safranecij patrocinio Luclavicijs edita, Religioni Christianae attulerunt, tantum eidem afferat emolumenti Luclaviensis Confessionis impugnatio, Tuae Perillustris Celsitudinis authoritate munita.* Por. Sandius p. 128. (L. S.)

str. 1. Wymienia pismo niejakiegoś Maciejowskiego, wydane r. 1604, przy wyrzeczeniu się Samosatenizmu. Dalej: *Bebelnius contra Ostrovium*. fol. 95. *Moschorovius in Refutatione prima P. Skarga*. fol. 159.

3313. Pismo to zapewne jest Szlichtinga w obronie wydanej przez się Konfessji, zob. wyżej N. 3304. Cichovius w pismie: *Manes Slich-*

tingiani, w dedykacji, zob. N. nast., wymienia słowa Slichtinga z tego pisma fol. 22, mówiąc: *ei* (Confessioni) *tuendae, Vindicias, summo est conatu molitus: etiam a Diis infernalibus precatus suppetias. Exurgite (inquit, fol. 22. Vind.) Confessionis MANES innocui: et cum salutem vobis defendere non licuerit, saltem innocentiam defendite.* Mówi dalej Cichovius, że do tegoż pisma dodał Slichting list: *qua summae authoritatis viros, Regii Tribunalis quaesitores, satyrico questu, verbisque admodum mendacibus proscidit, regnique calamitates, quae subinde illud exceperunt, sui libri cineribus, iudiciique iniquitati adscripsit; magna utique aequissimi et prudentissimi Senatus iniuria; nec sine gravi, Serenissimi et invictissimi Regis Ladislai IV. Maiestatis blasphematione.* Przeciw *Vindicias* pisał Cichovius jak mówi sam l. c.: *Trutinam*. Por. N. 3314, a przeciw listowi: *Epistolam paraeneticam.*

3314. Z dedykacji widzieć można, że Slichting (*Samosatheni nepotum, vel (ut apertius loquar) Arrianorum Praeses Jonas Slichtingius*) w obronie swej wiary, na dowodzenie, że ona zgodna jest z Symbolem apostolskim, wydał był swoję *Confessio, quam portentosis, suae sectae suppressis erroribus, e Symboli Apostolici, sacrarumque literarum verbis, perniciosa admodum machinatione, vaferrimus Agyrtes contexuit: et sane non levi operae pretio*; którém to pismem wielu zaślepił Slichting, i więcejby ludzi jeszcze był obłąkał, gdyby od Teodora Zaporskiego Kanonika Władysławskiego zachwycone, (*reprehensae*) *et tanquam pestifera animarum carcinomata ad Regium tribunal evocatae: communi omnium Ordinum sententia, uná, cum receptaculis, quibus continebantur, flammis addictae essent.* Kiedy Arjanie przechwalali się, że dla tego Konfessja ta spalona była, że niczém przekonana o fałsz być nie mogła, autor pismo swoje, które długo w zamknięciu trzymał, na widok wydał, aby pokazać, że błędy Arjanów, nie tylko na stosie, ale i piórem mogą być światu na jaw okazane. To dało było powód Slichtingowi do wydania swoich *Vindicias*, zob. N. 3313, przeciw któremu wydał Cichovius *Trutinam*.

Kończy Cichovius dedykacją temi słowy; *Perge igitur Ill. et Rev. Praesul et heroicorum operum thesauro eum insuper annulum adijce: ut ad debellandam Arrianorum haeresim; toto animi conatu incumbas. Haec illa secta est: quam Emin. Cardinalis Hosius, in extremo impietatis gradu constitisse aiebat, quam extremum impietatis Barathrum vocabat; quam Ill. aeternaque memoria dignissimus heros, Stanislaus Lubomirscius Palatinus Cracoviensis, sine fide, sine baptismo, sine Deo viventem, nobilitatis Praerogativa indignam, censebat, quam omnia regna, etiam Acatholica, tanquam Mahometanam detestantur: ut pote quae nihil praeter verba cum religione christiana habeat commune. Horribile profecto virus fuisse oportet: quod non nisi convulsis totius Reipub. visceribus evomi potuit. Et vero si e fructibus*

cognoscitur arbor, facile intelligere est, quantorum monstrorum ferax, ea Lerna sit, quae tot Catilinas, Cethegos, Spartacos in patriae excidium effusos protulerit etc.

W samém pismie zbija Cichovius pismo Slichtinga, a naprzód z jego dedykacji miejsca niektóre:

str. 1. Mówiąc że nie z Slichtingiem, ani z osobą inną się rozprawia, ale z całą gromadą tych, którzy Socinów nad Ojców SS. i Doktorów przenoszą, dodaje: *Sequaces ego, Socinorum, Smalcij, Volkelij etc., impugno, quos nunc superesse cum nequeam dubitare, quidni e Magistrorum primariorum monumentis, de totius Coetus fidei Confessione securissime pronunciem? Credere, qui possum, te a coetu tuo Socino reiecto et damnato, Fidei factum Magistrum tuamque Confessionem, Socinianae, Smalcianae Racoviensi praelatam."* Byłyż te Konfessje oddzielnie drukowane?

str. 2. Wymienia pismo Slichtinga: *Antapologia* i *Antiwelknerus*; tamże wspomina, że Slichting p. 9. Cichoviusa: *avem lupinis dentibus* nazywa.

str. 3. Zbijając słowa Slichtinga: *Meis* (an nostrorum?) *instigationibus effectum est, ut Racovia pellerentur Triadomachi professores, et Scholae diruerentur etc.*, dalej powiada: *Id quantum a vero alienum sit, vel inde patet, quod antequam a me visus esset Confessionis Schlichtingianae liber, antequam quidquam contra eum a me fuisset scriptum, Racovienses professores fuere proscripti: typi, quibus (ut in actione contra eos habita refertur) blasphemiae omnium Christianorum auribus cudebantur, abrogati, Scholae denique omnes atque ideo etiam Luclauicenses, ad quos se postea nonnulli Socinistarum Magistri, Racovia pulsi receperant, prohibitae. Luclauiciis, primam in Polonia fuisse Samosathenistarum cathedram, non nescivi, nec unquam contrarium dixi, id solum profatus, iconoclastas Racovia pulsos, Luclavicias commigrasse, librosque animabus summe perniciosos Racoviae olim scribi solitos, in eodem pago edi coepisse. Porro quae ibi facta idem D. Jonas refert (an ex fide, viderit ipse) nihil ad me Incentorem talium, me, vel nostros fuisse, meque ideo Deo vindice, saevas hostium manus fugisse, et in ipsa fuga Socinistarum calamitatibus insultasse, cum dicit D. Jonas, calumniatur. Nunquam enim probabit a me, vel ab ullo nostrorum, Racovienses iconaclastas, ad Regium tribunal evocatos esse; nunquam probabit, ullius nostrorum opera factum, ut in eos damnationis ferretur sententia; nunquam probabit, quenquam nostrorum fuisse authorem, gymnasii Socinistici Luclaviciis tollendi, eorumque omnium quae ibidem accidisse, (nescio an vere) queritur. Nunquam denique probabit, N. Cichovium, eo ipso tempore hostium manus fugisse, cum plurimi viri nobiles, quorum unus fuit D. Christophorus Visovati, noverint, me integro et amplius, ante . . . . . . rebellionem, anno, Kiouia Ostrogium e-*

vocatum, Turovii et Poloniae saluti animarum deservisse, et imposturas Confessionis Socinisticae, mihi ad refellendum a Dno Visovati Polonni oblatae, prius quam de ea cremanda cogitaretur, detexisse, et deinde antequam ulla belli Russici suspicio esset, iussu superiorum abiisse Ostrogio ad Collegium Cracoviense, cuius utriusque opulentiam falso admodum extollit D. J. aliud procul dubio dicturus, si Cracoviensis egestatis particeps aut saltem conscius fieret.

str. 8. Jest wzmianka, że Król Stefan dla odpierania sekty Arjanów przywołał był Grzegorza de Valentia, i że ten byłby przybył do Polski, gdyby go ważne interessa z Ingolstadu do Rzymu były nie powołały. Dalej od tejże stronicy jest porównanie dogmatów wiary Socinistów co do Chrystusa, Trójcy S. i Ducha S. z Alkoranem; od str. 14 zbija autor, Prooemium, a na narzekania Slichtinga, że nad potępienie książki jego (*Confessio*) nie w Polsce nie było okrutniejszego, (atrocius), mówi: »*Atrocior certe fuit Zbasinensis rogus, ut librorum contumeliosis ignibus aliis temporibus, Cracoviae, Varsaviae, Lublinique visis supersedeam. Judicia Dei abyssus multa. Ea D. Jonas non scrutetur, ne detur alicui occasio querendi, an non etiam hi Confessionis exustae Manes, ideo per arma Suecorum, et Transylvanorum extulerint, dominarique fecerint Socinistas, ut lapsu eruerent graviore. Quae idem de suae Confessionis Manibus inquietatis, addit, me non afficiunt, qui eam (uti saepius dico) non sepultam, sed vivam, vegetam, gloriabundam, perque Voliniam et Ucrainam, magno animarum periculo grassantem, adortus sum, extractamque ad iubar veritatis, et fraudium imposturaeque convictam, Deo auxiliante oppressi.*

str. 16. Gdzie się zaczyna zbijanie tego, co Slichting na *Prooemium* Cichoviusa powiedział, a mianowicie, że ten Arjanów Samosatenami nazywa, zakrywa się Cichovius powagą pism samych Socinianów, jako to Smalciusa, przeciwko Franciusowi, Socina, przeciw Wolanowi, i Antipasquilla.

Od str. 17. zaczyna się zbijanie samych *Vindiciae*, to jest rozbiera się cały Symbol Apostolski.

Ze wzmianki na str. 40. gdzie powiada Cichovius, że exemplarz Konfessji Slichtinga, wraz z odpowiedzią (*cum responso*) odebrał Wisowaty, i że dotąd Cichovius dostać drugiego exemplarza nie mógł, miarkować można, że Konfessja ta już wtenczas była rzadka. Z dedykacji pisma Cichoviusa i Wyklęcia Ministrów Arjańskich widać, iż tytuł tej Konfessji był: *Symbolum Apostolicum*.

str. 73. Wspomina Cichovius pismo: *Antivuiekus*, gdzie *de Albanis Ministris*.

str. 87. Wymienione jest Kazanie Smalciusa, O Mocy P. Chrystusowej, które miane było po polsku, jak widać z cytacji na stronicy następnej.

str. 96. Znowu wspomniane jest pismo: *Antivuiekus*, po polsku, zkąd i miejsce przytoczone, a z tego co tam mówi Cichovius, widać, że autorem oryginału łacińskiego, o którym wzmianka tuż nieco niżej, był sam Socin.

str. 123. Przytoczone zbijanie Skargi fol. 241 przez Moskorzowskiego, gdzie i miejsce po polsku z tegoż Moskorzowskiego przywiedzione.

str. 135. Przywiedzione miejsce ze Smalciusa, (którego Biskupem Socinianskim, (*Episcopus Socinistarum*) nazywa; pisma *de Err.* fol. 14; toż niżej str. 137: fol. 333, i 140, gdzie inne pismo Smalciusa: *Examen*, 157.

str. 144. Wspomniane: Cat. Rak. (*Catechismus Racoviensis*) fol. 243, i miejsce z niego przytoczone.

3315. W liście tym wyraża Cichovius, że *Confessio fidei Christianae* Slichtinga wniesiona była na Sejm r. 1646—47 przez Instygatora Koronnego, w skutek czego na ogień pismo to skazane, a sam Slichting z kraju wygnany. (Ban. H. D. K. P. I. 380.)

3316. W przedmowie między innemi: *Obsecramus et obtestamur omnes per Deum et salutem vestram, examinate isthacc sedulo ad normam divinorum oraculorum et fugite a fide Babylonica et vita Sodomitica ingressi in Arcam Noae I. Pet. 3. Dominus enim brevi sumpturus est supplicium de isto scelerato et ingrato mundo per ultimum non aquae sed ignis diluvium etc.*— Odpowiedzi tego Katechizmu składają całkiem sentencje biblijne, które tak zręcznie są naprowadzone, że pytania, najgrubsze socinjańskie błędy w sobie mieszczą, które Duch S. Pismem S. zatwierdza.

(Acta Hist. Eccl. A. 1743. p. 49 nast.— Ban. H. D. K. P. I. 374.)

3332. p. A 4. Pisze autor, iż Smalcius najcelniejszy współpracownik około Katechizmu, dokazał, iż *Katechizm większy* naprzód po polsku, i *Mniejszy* po niemiecku pod tytułem: *Der Kleine Katechismus zur Uebung der Kinder in dem Christlichen Gottesdienst zu Rakaw bey Seb. Sternazki 1605. 12.* był wydany. *Sine dubio etiam eodem tempore polonice hoc compendium prodiit, in 12. An vero cum isto eadem sit*, Institutio brevis religionis christianae 1629. 12. *et germanice:* Kurtzer Inhalt der christlichen Religion fur die Kinder und Einfältige gestellet. *1633. 12 pro vero dicere nequeo cum copia mihi non fuerit data hos libellos inspiciendi.* (L. S.)

3335. Początek dedykacji: »*Postquam solus Deus, Serenissime Rex, mirabili quodam modo liberavit me ex carcere Lippoviensi, in quem Episcopus Samuel contra omnem justitiam et honestatem posuerat, statim a quibusdam tuis nobilibus piis legitime vocatus fui, ut suas Ecclesias reformare, et in illis puram Christi Doctrinam pro falsa, ac veram religionis pietatem pro impio cultu idololatrico, restituerem, mores ac disciplinam tam cleri sui quam populorum suorum*

corrigerem. Hic statim hos Canones Reformationis scripsi, et reformationem ipsam non temere sum aggressus. At, quia quidem Episcopi, qui abominandam idololatriam defendunt, falsam doctrinam docent, ... corrigi nolunt, cum sciant, si res ad judicium delata esset, se causam suam tueri non posse, illico ad Majestatem tuam accusarunt, et nobiles illos et me cum quibusdam piis ministris, seditionis authores, ac rerum novarum amatores. Unde non cognita causa, omnes condemnati sumus, ac negocium reformationis impeditum fuit.— Dalej w ostrych wyrazach przeciw Duchowieństwu Katolickiemu powstaje; zachęca Króla do reformy Kościołów Polskich.— Rzadkie dzieło. (L. S.)

3340. Na przodzie list Orzechowskiego do Concilium Tridenckiego, pod tytułem: *Sacrosancto Concilio Oecumeniaco Tridentino Stanislaus Orichovius Roxolanus, se, suaque omnia dicta, scripta, gesta, quae prava ac recta, dijudicanda, vere, simpliciter, et absque conditione subiicit, infra scripto Chirographo suo.* Nie jest to więc dedykacja dzieła Soborowi Trydenckiemu, jak pisze Bentkowski, ale jakaś Submissja ze strony Orzechowskiego Soborowi posłana, w której wyrzeka się błędów swoich i poddaje pod sąd Kościoła.— Posłana zaś była do Soboru razem z *Wyznaniem Wiary* i dziełem pod napisem: *Chimaera*, co się pokazuje z własnych Orzechowskiego wyrazów: *Ut autem intelligas*, (obraca mowę do Papieża), *quam me praeteritorum poeniteat, pudeat, pigeatque: mitto ad te Confessionem meae fidei, quam eandem Catholicam esse arbitror, publicis literis, munimentisque consignatam. Chimaeram insuper addidi, monstrum horrendum, etc.* 2) *Reverendo Patri D. Andreae Przeczlavio, Decano Posnaniensi, ac Cracoviensi Scholastico, Jacobus Gorscius S. D.* W tém pismie Gorski powiada, iż na zalecenie Przecławskiego, oddał Chimerę pod sąd uczonych, a gdy od nich została pochwaloną, o śpieszne i poprawne jej wydanie postarał się. Wyznaje, iż Orzechowski nie tylko innych, co mu się zawsze udawało, ale nawet siebie samego w tém dziele przewyższył. Po wielu mocnych pochwałach tak kończy: »*Sed pluribus agere nolo, ad tuam P. P. Andrea Przeczlavi opus, a quo scriptum accepi, typis excusum remitto: ac gravissimo et limatissimo judicio tuo, iterum illud subiicio, ut ordinata potestate, qua in munere Pontificio uteris: partesque optimi et Clarissimi Pontificis Philippi Padnevii sustines, comprobatum, in manibus Piorum versari incipiat. Vale Princeps Optime, nosque tui studiosissimos ac Orichovium, alterum in haeresi profliganda Herculem, tua benevolentia complectere, et auctoritate tuere. Vale. Datum e Collegio majori: 17 Calend. Maij, A. Chr. 1562. Cracoviae.* 3) Wiersze różnych w języku łacińskim na pochwałę dzieła i autora, a w szczególności Melchiora Pudłowskiego wierszy 30, Wawrzyńca Goślickiego, *de religionis in Polonia mutatae statu,* 12 wier., *in Stanca-*

rum tegoż 10 wier., D. Solikówskiego *in ortum Chimaerae* 10 wier., Grzegorza Makra 22 wier., Jakuba z Wągrowca (może Wujka) 12 wier., Wojciecha Wędrogowskiego (Albertus Vedrogovius) 13 wierszy.—Na samym końcu po regestrze jest także wierszy 18 łacińskich: *Matthiae Plocensis ad Lectorem.* Przed temi wierszami odezwa do czytelnika Jakóba Gorskiego, do której dołączony list Sebastjana Króla Portugalskiego, do Hozjusza, winszując mu Kardynalstwa. W dziele samém mowa obrócona do Króla Zygmunta Augusta; pod samym textem rycina z napisem: *Typus Christiani Militis* z wierszami łacińskiemi po obu stronach. Na odwrocie tytułu: *Alberti Vedrogovii Hendecasyllabon* i 8 wier. łacińsk. W wydaniu Kolońskiém r. 1563, oprócz rzeczy wyliczonych, przybył list z podpisem M. Z. do drukarza z prożbą, aby to pismo wydrukował. (L. S.)

3341. Na końcu takie oświadczenie: Ja Stanisław Orzechowski przerzeczony, wziąwszy Pana Boga na pomoc, gotowem dowodzić prawdy tych artykułow, na każdym tak duchownym iako i świeckim sądzie, przeciwko każdemu człowiekowi mnie prawem i tytułem równemu. Popisane są te artykuly w Orzechowcach w Rusi, nad Przemyślem Pana Walentego Orzechowskiego Sędziego Ziemskiego Przemyślskiego a potym wszędzie oświadczone są na Przemyślkiem zamku przed Wielm. panem panem Spytkiem Jordanem Woiewodą Krakow. i Starostą Przemyślskim i przed urzędem Jego Mości Starościem. W niedzielę po S. Jakubie A. D. 1562. i t. d.

(Ossol. III. Przypisy 227.—Część II. p. 419 nast.)

3342. Wspomniawszy autor w przedmowie do Czytelnika o różnych herezjach, tak dalej mówi: «*Et in Polonia nostra in ipsis primitiis statim post jactum semen divinum*, (to iest, po zaprowadzeniu reformy Lutra) *excitavit* (Satan) *Gonesium* (Piotra z Goniądza) *Serueti discipulum ex multis monstris haereticorum conflatum. Post hunc tandem* Stancarum *verum Nestorium et Sabellium plane per omnia* Gonesio *contrarium.*" Wspomina dalej, że Stankar naprzód ze swoją nauką o Christusie Pośredniku powstał przeciw Osiandrowi w Królewcu, przeniosl się potém do Niemiec, lecz tam wzgardzony, udał się do Wielkiej-Polski do Ostroroga, gdzie przeciw Melanchtonowi pisał. Pożniej do Węgier zmierzając o Malo-Polskę zawadził i tam naukę swoję rozszerzył. Na końcu 8 wierszy łacińskich z podpisem A. R.

(L. S.)

3344. *Ukazanie y zborzenie* i t. d. składa się z trzech części: 1) o Bogu Oycu. 2) o Bogu Synu. 3) o Bogu Duchu, a na ostatniej karcie arkusza N, jest *Zamknienie*, u dołu zaś: *Drukowano Roku Krystusowego, 1568.* Na ostatnim arkuszu O i dwóch kartach bez znaku, są jeszcze dodatki i omyłki drukarskie. Rok 1568 jest do pismo *Tabula de Trinitate*, o którém Kalwin już około r l wzmiankę, różne jest od tego. Por. N. 3618. Autor

anonym jest Grzegorz Pauli. zob. Bock T. I. P. 2. p. 599. Na początku pisma tego wiersze, tak się zaczynają:

Ocuczże sie iuszći czás Czytelniku miły.
A wzbudzay tesz y s sobą swe zgnuśniałe siły.
Juszci słońce ku gorze, slicznie sie wybiło,
A ucicsznie wsze rzeczy, iak rozweseliło?
Straszne nocne ciemności, iuszci precz zagnało,
Ktore przedtym sumnieniu szkodziły nie mało.
Jusz blisze iest zbawięnie, czasu ninieyszego,
Niż gdyśmy byli w cieniu Antykrysta złego.
W cieniu śmierci nieszczęsnym, wszelki zdrady pełnym,
Maiąc oczy zmamione, szyderstwęm misternym.
Nieznalismy co był Bog, co iego Syn miły,
Fantazye skąd straszne, w głowie się roiły.
Pociechy nic nie było, wszystko matanina,
Trwożąc biedne prostaki, ba y Ziemianina. i t. d.

Zdaje mi się, mówi Sobolewski, że Sandius o tych pismach nigdzie nie wspomina.

Białobrzeski w Katechizmie swoim często powstaje przeciw autorowi, zowiąc go Grzegorzem z Brzezin, albo po prostu Grzegorzem. W przemowie przyznaje mu następujące maxymy: *Nie masz Troycey w Pismie. Trzey są liczbą, a nie iest ieden. Kto wyznawa w Bogu Troycą, Isność* (sic), *Personę, błądzi. Słowo Boże nie iest ieden Bog z Oycem. Bog Ociec a Słowo, to iest Syn, rożni są. Insze Bostwo Oycowskie, insze Syna iego.*— p. 180 *verso* i 181 *recto in margine*. Grzegorz z Zydy y z Machometany Chrystusa za prawego Boga wyznawać nie chce. Grzegorz Antykryst, wtory Machomet. Grzegorz uczeń prawy Machometow.

Początek *Antihymnu*, który jak widać z tytułu, jest odpowiedzią na jakiś *hymn* zkądinąd nieznany, taki:

Hymnie dotkliwy Hymnie uszczypliwy
Acz się wrzkomo zdasz sobie załośćiwy
Zastawuiąc sie o krzywdę wiecznego
Iż go ktoś zraźić chce s stolice iego
Za serce prawie słowy swemi chwytasz
Gdy wiernym smiałość obrzymską przyczytasz
Ktorzy iednego Boga tylko maią
Y iego wiecznym Oycem swym być znaią,
Żałuiesz wrzkomo krzywdy iego Syna
Obyć tak było, pewnie taka wina
Godnaby pomsty godnaby karania
A starł by to Bog procz twego starania. i t. d.

Takich strof wszystkiego 33, czyli wierszy 132.

Bock T. I. Par. II. p. 604. domyśla się, iż to jest odpowiedź na wiersz polski, którego tytuł po łacinie kładzie: *Hymnus, in quo Socinianorum blasphemiae adversus Christum descriptae, illique cum*

jechali uczniowie Kalwina, Jerzy Niger, Stanisław Sarnicki rodem Polak, Blandrata, naówczas Kalwinista, i inni ministrowie francuzey, którzy w Pińczowie byli osiedli. Tam Sarnicki uczył na kazaniach, że Christus był Biskupem i Kapłanem wedle natury Boskiej, a ofiarą wedle nátury człowieczey, a iż dla tego względem urzędu i wykonania woli Ojcowskiej mnieiszy jest od Ojca względem Bóstwa. To nowo założony Kościoł Kalwiński słysząc, szemrać począł, i mówił, że Aryanie tak uczą: Iż nie uspokoili się aż po Ortel wysłali posły do Genewy, gdzie była stolica Kalwina i do Tyguru gdzie miał siedlisko Zwingiel. Tego rozruchu przyczyną był Stankar, którego potém z Pinczowa wypędzili i do Dubiecka uciekł, boiąc się czego dalszego, bo im się w tey mierze sprzeciwiał mocno. Posłowie Polscy do Genewy przyiechali, oddali listy, gdzie w krótkim czasie zawołano z Tyguru, Balingera. Zasiedli na onym zborze Kalwin, Balinger, Beza, Piotr Martyn i inni przednieysi Arcyministrowie. i t. d.

(Osiń. O Życiu P. Skargi, p. 74.)

3191. Dający wiadomość o dziele tém w Wizerunkach Nauk. Pocz. Now. T. 17. p. 149, tak o niém mówi: »Nie znając dzieła X. Słupskiego Archid. Włocł., nie możemy sądzić jak dalece autor broni swojéj strony, to tylko pewna, że nie oszczędzał ani obelg bezczelnych, ani kłamstw oczywistych. Powtarza nierozsądne baśnie, które zaledwo ostatniemu nieukowi gminnemu przebaczyćby można. Książka ta nie wzbudza zaufania, nie przekonywa; nie wiemy dla czego, w swoim czasie, tyle do niej wagi przywiązywano, że zakazaną była, jak się dowiadujemy z napisu na okładce: *Iste liber est pestilentissimus Haereticus in Coenae Bulla prohibitus.*" Wszakże dziwić się temu mniej potrzeba, bacząc, jak mało w owych żarliwości czasach, potrzeba było do umieszczenia książki na indexie.

3192. Początek tego pisma taki: »Jest ten obyczaj wszystkim Heretykom pospolity, czytelniku miły, że się radzi pismem świętym przechwalaią, ustawicznie w gębie maią *Scriptum est:* jakoby oni sami pisma się trzymali, a nie kto inszy. Ja chcąc doświadczyć ich prawdy; spisałem *Summaryusz prawdy Katolickiey*, przypisawszy przy każdym artykule słowa pisma Swiętego, ktoremi każdego artykułu dowodzimy, nic nie przydawszy z historyi albo Doktorow Swiętych......— Czekałem tedy na to od nich odpowiedzi słuszney....... Azci się wyrwał przed inszymi on gruby Minister Luterski z Xięztwa Pruskiego *Maciey Rosentreter*, który zaniechawszy swojego *Scriptum est*, słowy karczemnemi, y fabułami, niewinne papiery pomazał. Ledwom temu odpisał, otożci się porwał drugi Kalwinom Minister *Mikołajowski*....... Ozwał się też po nim jakiś Jakub *Biskupski* z *Rachunkiem Summaryuszu* mego, i t. d." (L. S.)

3194. W dedykacji tak się tłómaczy: »Niewspominaiąc inych (*tych ktorzy kąkol sieją*) jaśnie się to pokazało przez Wociecha Słup-

skiego, który widząey prawdziwe Scripta moje fundamenty Słowa Bożego utwierdzone, spisał *Summaryusz* przeciw themu, w którym ani nauki prawdziwey, ani refutaciey Scriptu mego, żaden krześciański człowiek się nie doczyta, jakom w rosprawie moi (*sic*) szerzey dołożył i wyprawił. Tho bardzo Słupskiego bolało, mozg głowy iego zawrociło y pobudziło, że na Rozprawę moią z *Odprawą* wyiachał."

(L. S.)

3204. Jest tu wiadomość o Sudrowiuszu następująca: »*In Lithuania ante viginti et aliquot annos Synodo coacta Calvinistae decreverant, ut suae doctrinae praecipua capita, una cum Psalmis quibusdam Davidicis, qui in coetibus illorum ubique ab omnibus decantari possent, vernaculo sermone typis descripta ederentur. Obtigit provincia Ministro etiam Vilnensi* Stanisłao *ex* Ostrołęka, *alias* Sudrovio. *Opus concipit, parit, dispergit. sed quoniam pronus in Venerem leno impurus non contentus uxore sua, puellam Sophiam Volani filiam amore impotente deperibat; ne in charta minus, quam intra Cortinas impudicus esset, Cantionem unam et alteram acrostychis in eo libro replevit, et in suo, amasiaeque suae nomine, ut in quibusdam Comoediarum argumentis Plautus, turpis procus ludere non erubuit. Res a quibusdam deprehensa graviter, uti debuit, accepta fuit, et unum quidem Magnificorum, scilicet Dominum Joannem Patz Palatinum Mienscensem non parum impulit, ut ad Ecclesiam Catholicam rediret; aliis vero Catholicis occasionem dedit, ut gomorrhaei huius Euangelii ex libro ipso licentiam Calvinistis exprobrarent (quod non semel me praesente fecit Magnificus Dominus Joannes Tyszkiewic Palatinus Brestensis) et pariter ostenderent, Ministros extrito Coelitum pudore non Christum, sed scenicam jam impudicitiam publice profiteri.*"

Może ta okoliczność była przyczyną zatracenia tej książki Sudroviusza, gdyż jej ani śladu nigdzie znaleźć nie można. (L. S.)

3248. W przedmowie mówi autor: »Przed rokiem napadłem na pisanie iakieś ktoremu tytuł: Krotka Odpowiedź Ewangelika. Zawiera to pisanie w sobie niektore odpowiedzi na niektore pytania katolickie. Oboie autor tego pisma Minister Kalwiński tak sztucznie ułożył, aby ludzie proste nieznacznie usidlone, o błędy w Wierze przyprawił. Abowiem y pytania Katholickie gruntownieysze mia, a tylko lekceysze sobie zarzuca y w odpowiedziach po wielkiey części na co inszego odpowiada, pominąwszy rzecz, o ktorą pytano: y moie pytania przeciwko Katholikom tak układa, aby Rzymski Kościoł (na ohydę iego) w tym przed swym i udał, czego on nigdy nie uczy." (L. S.)

3257. Pismo wymierzone przeciwko Dissidentóm, gdzie poganami są zwani, że naukę swoję od czarta wiodą, który z Lutrem w ludzkiej postaci razem chodził po świecie, jadł, pił i sypiał, nadto że dwie tylko ewangeliie mają S. Jana i Lutra. Mikołaj Oborski Biskup Krakowski, w aprobacji o książce tej mówi: »*librum, irrefragabili-*

bus argumentis concinnatum, ad reducendos omnes Dissidentes, ad Fidem Catholicam, utilissimum." (Janoz. Nachr. II. 71.)

3291. Tschepius tłómacz dzieła *O Prawdziwym Chrześciańśtwie*, przypisał je Fryderykowi Królowi Pruskiemu. Wyraża, iż to jest pierwszy jego przekład polski, gdy już dawniej, na łaciński, franeuzki, angielski, holenderski, czeski, szwedzki, duński, moskiewski, nawet i turecki język było przełożone, o czém obszerniejsza wiadomość w przypiskach do wiersza: Poetyczna Uwaga nad przedziwnym zachowaniem Jana Arnta w Wodzie, a Ksiąg jego w ogniu przez Sam. Ern. Tchepiusa, syna tłómacza. Jest tu także Przedmowa i krótka wiadomość o życiu Jana Arnta, który w Bazylei będąc, miał sobie poruczony dozór nad edukacją jakiegoś Barona Polskiego, który go z niebezpieczeństwa utonienia w Renie wybawił. Rajski Ogródeczek naprzód, jak wyżej na tytule powiedziano, przełożył na polskie Sam. Lud. Zasadyus, lubo Tschepius w przypiskach do owych wierszy, świadczy, że w Bibljotece Wallenrodzkiej w Królewcu, podług Katalogu, znajdował się *Ogrodeczek Rayski*, w Krakowie, 1594. 8. cum fig. wydany: ale czy to było dzieło *Arnta*, czy inne pod tymże napisem, tego rozstrzygnąć nie mógł, bo książki już nie było w Bibljotece. Jan Arnt żył 1555—1621.

Co się tycze cudów, jakie się z tą książką działy, i które tu na przodzie zebrane są i umieszczone, te osobliwością swoją w niczém nie ustępują innym, w podobnych księgach zwykle wypisywanym. (L. S.)

3310. Sobolewski w Bibliotece Puławskiej widział exemplarz bez tytułu, i z niego wypisuje 6 ksiąg z tego dzieła, z tych trzy na tytule naszym wymienione.

IIII. Bez początku. 513 str.

V. O Obietnicach Żywota wiecznego. 100 str., 2 karty na końcu i 9 na początku. Dedyk. Adamowi Talwojszowi Kasztel. Żmudzkiemu.

VI. Księga O Sakramenciech od Pana Chrystusa Postanowionych, 219 str., 2 karty na końcu i 2 na początku, bez dedykacji.

3312. Pisze Cichovius przeciw Wyznaniu Wiary przez Jana Szlichtynga w Lucławicach wydanemu. O pismach arjańskich tak mówi: *Et vero aequissimum est, ut quantum olim detrimenti scripta Triadomachorum, sub potenti, unius Safranecij patrocinio Luclavicijs edita, Religioni Christianae attulerunt, tantum eidem afferat emolumenti Luclaviensis Confessionis impugnatio, Tuae Perillustris Celsitudinis authoritate munita.* Por. Sandius p. 128. (L. S.)

str. 1. Wymienia pismo niejakiegoś Maciejowskiego, wydane r. 1604, przy wyrzeczeniu się Samosatenizmu. Dalej: *Bebelnius contra Ostrovium.* fol. 95. *Moschorovius in Refutatione prima P. Skarga.* fol. 159.

3313. Pismo to zapewne jest Szlichtinga w obronie wydanej przez się Konfessji, zob. wyżej N. 3304. Cichovius w pismie: *Manes Slich-*

tingiani, w dedykacji, zob. N. nast., wymienia słowa Slichtinga z tego pisma fol. 22, mówiąc: *ei* (Confessioni) *tuendae, Vindicias, summo est conatu molitus: etiam a Diis infernalibus precatus suppetias. Exurgite (inquit, fol. 22. Vind.) Confessionis MANES innocui: et cum salutem vobis defendere non licuerit, saltem innocentiam defendite.* Mówi dalej Cichovius, że do tegoż pisma dodał Slichting list: *qua summae authoritatis viros, Regii Tribunalis quaesitores, satyrico questu, verbisque admodum mendacibus proscidit, regnique calamitates, quae subinde illud exceperunt, sui libri cineribus, iudiciique iniquitati adscripsit; magna utique aequissimi et prudentissimi Senatus iniuria; nec sine gravi, Serenissimi et invictissimi Regis Ladislai IV. Maiestatis blasphematione.* Przeciw *Vindicias* pisał Cichovius jak mówi sam l. c.: *Trutinam.* Por. N. 3314, a przeciw listowi: *Epistolam paraeneticam.*

3314. Z dedykacji widzieć można, że Slichting (*Samosatheni nepotum, vel (ut apertius loquar) Arrianorum Praeses Jonas Slichtingius*) w obronie swej wiary, na dowodzenie, że ona zgodna jest z Symbolem apostolskim, wydał był swoję *Confessio, quam portentosis, suae sectae suppressis erroribus, e Symboli Apostolici, sacrarumque literarum verbis, perniciosa admodum machinatione, vaferrimus Agyrtes contexuit: et sane non levi operae pretio*; którém to pismem wielu zaślepił Slichting, i więcejby ludzi jeszcze był obłąkał, gdyby od Teodora Zaporskiego Kanonika Władysławskiego zachwycone, (*reprehensae*) *et tanquam pestifera animarum carcinomata ad Regium tribunal evocatae: communi omnium Ordinum sententia, uná, cum receptaculis, quibus continebantur, flammis addictae essent.* Kiedy Arjanie przechwalali się, że dla tego Konfessja ta spalona była, że niczém przekonana o fałsz być nie mogła, autor pismo swoje, które długo w zamknięciu trzymał, na widok wydał, aby pokazać, że błędy Arjanów, nie tylko na stosie, ale i piórem mogą być światu na jaw okazane. To dało było powód Slichtingowi do wydania swoich *Vindicias*, zob. N. 3313, przeciw któremu wydał Cichovius *Trutinam.*

Kończy Cichovius dedykacją temi słowy; *Perge igitur Ill. et Rev. Praesul et heroicorum operum thesauro eum insuper annulum adijce: ut ad debellandam Arrianorum haeresim; toto animi conatu incumbas. Haec illa secta est: quam Emin. Cardinalis Hosius, in extremo impietatis gradu constitisse aiebat, quam extremum impietatis Barathrum vocabat; quam Ill. aeternaque memoria dignissimus heros, Stanislaus Lubomirscius Palatinus Cracoviensis, sine fide, sine baptismo, sine Deo viventem, nobilitatis Praerogativa indignam, censebat, quam omnia regna, etiam Acatholica, tanquam Mahometanam detestantur: ut pote quae nihil praeter verba cum religione christiana habeat commune. Horribile profecto virus fuisse oportet: quod non nisi convulsis totius Reipub. visceribus evomi potuit. Et vero si e. fructibus*

cognoscitur arbor, facile intelligere est, quantorum monstrorum ferax, ea Lerna sit, quae tot Catilinas, Cethegos, Spartacos in patriae excidium effusos protulerit etc.

W samém piśmie zbija Cichovius pismo Slichtinga, a naprzód z jego dedykacji miejsca niektóre:

str. 1. Mówiąc że nie z Slichtingiem, ani z osobą inną się rozprawia, ale z całą gromadą tych, którzy Socinów nad Ojców SS. i Doktorów przenoszą, dodaje: *Sequaces ego, Socinorum, Smalcij, Volkelij etc., impugno, quos nunc superesse cum nequeam dubitare, quidni e Magistrorum primariorum monumentis, de totius Coetus fidei Confessione securissime pronunciem? Credere, qui possum, te a coetu tuo Socino reiecto et damnato, Fidei factum Magistrum tuamque Confessionem, 'Socinianae, SmalcianaeRacoviensi praelatam."* Byłyż te Konfessje oddzielnie drukowane?

str. 2. Wymienia pismo Slichtinga: *Antapologia* i *Antiwelknerus*; tamże wspomina, że Slichting p. 9. Cichoviusa: *avem lupinis dentibus* nazywa.

str. 3. Zbijając słowa Slichtinga: *Meis* (an nostrorum?) *instigationibus effectum est, ut Racovia pellerentur Triadomachi professores, et Scholae diruerentur etc.*, dalej powiada: *Id quantum a vero alienum sit, vel inde patet, quod antequam a me visus esset Confessionis Schlichtingianae liber, antequam quidquam contra eum a me fuisset scriptum, Racovienses professores fuere proscripti: typi, quibus (ut in actione contra eos habita refertur) blasphemiae omnium Christianorum auribus cudebantur, abrogati, Scholae denique omnes atque ideo etiam Luclauicenses, ad quos se postea nonnulli Socinistarum Magistri, Racovia pulsi receperant, prohibitae. Luclauiciis, primam in Polonia fuisse Samosathenistarum cathedram, non nescivi, nec unquam contrarium dixi, id solum profatus, iconoclastas Racovia pulsos, Luclavicias commigrasse, librosque animabus summe perniciosos Racoviae olim scribi solitos, in eodem pago edi coepisse. Porro quae ibi facta idem D. Jonas refert (an ex fide, viderit ipse) nihil ad me Incentorem talium, me, vel nostros fuisse, meque ideo Deo vindice, sdevas hostium manus fugisse, et in ipsa fuga Socinistarum calamitatibus insultasse, cum dicit D. Jonas, calumniatur. Nunquam enim probabit a me, vel ab ullo nostrorum, Racovienses iconaclastas, ad Regium tribunal evocatos esse; nunquam probabit, ullius nostrorum opera factum, ut in eos damnationis ferretur sententia; nunquam probabit, quenquam nostrorum fuisse authorem, gymnasii Socinistici Luclaviciis tollendi, eorumque omnium quae ibidem accidisse, (nescio an vere) queritur. Nunquam denique probabit, N. Cichovium, eo ipso tempore hostium manus fugisse, cum plurimi viri nobiles, quorum unus fuit D. Christophorus Visovati, noverint, me integro et amplius, ante . . . . rebellionem, anno, Kiouia Ostrogium e-*

vocatum, Turowii et Poloniae saluti animarum deservisse, et imposturas Confessionis Socinisticae, mihi ad refellendum a Dno Visovati Polonni oblatae, prius quam de ea cremanda cogitaretur, detexisse, et deinde antequam ulla belli Russici suspicio esset, iussu superiorum abiisse Ostrogio ad Collegium Cracoviense, cuius utriusque opulentiam falso admodum extollit D. J. aliud procul dubio dicturus, si Cracoviensis egestatis particeps aut saltem conscius fieret.

str. 8. Jest wzmianka, że Król Stefan dla odpierania sekty Arjanów przywołał był Grzegorza de Valentia, i że ten byłby przybył do Polski, gdyby go ważne interessa z Ingolstadu do Rzymu były nie powołały. Dalej od tejże stronicy jest porównanie dogmatów wiary Socinistów co do Chrystusa, Trójcy S. i Ducha S. z Alkoranem; od str. 14 zbija autor, Prooemium, a na narzekania Slichtinga, że nad potępienie książki jego (*Confessio*) nic w Polsce nie było okrutniejszego, (atrocius), mówi: »*Atrocior certe fuit Zbasinensis rogus, ut librorum contumeliosis ignibus aliis temporibus, Cracoviae, Varsaviae, Lublinique visis supersedeam. Judicia Dei abyssus multa. Ea D. Jonas non scrutetur, ne detur alicui occasio querendi, an non etiam hi Confessionis exustae Manes, ideo per arma Suecorum, et Transylvanorum extulerint, dominarique fecerint Socinistas, ut lapsu eruerent graviore. Quae idem de suae Confessionis Manibus inquietatis, addit, me non afficiunt, qui eam (uti saepius dico) non sepultam, sed vivam, vegetam, gloriabundam, perque Voliniam et Ucrainam, magno animarum periculo grassantem, adortus sum, extractamque ad iubar veritatis, et fraudium imposturaeque convictam, Deo auxiliante oppressi.*

str. 16. Gdzie się zaczyna zbijanie tego, co Slichting na *Prooemium* Cichoviusa powiedział, a mianowicie, że ten Arjanów Samosatenami nazywa, zakrywa się Cichovius powagą pism samych Socinianów, jako to Smalciusa, przeciwko Franciszkowi, Socina, przeciw Wolanowi, i Antipasquilla.

Od str. 17. zaczyna się zbijanie samych *Vindiciae*, to jest rozbiera się cały Symbol Apostolski.

Ze wzmianki na str. 40. gdzie powiada Cichovius, że exemplarz Konfessji Slichtinga, wraz z odpowiedzią (*cum responso*) odebrał Wisowaty, i że dotąd Cichovius dostać drugiego exemplarza nie mógł, miarkować można, że Konfessja ta już wtenczas była rzadka. Z dedykacji pisma Cichoviusa i Wyklęcia Ministrów Arjańskich widać, iż tytuł tej Konfessji był: *Symbolum Apostolicum*.

str. 73. Wspomina Cichovius pismo: *Antiviniekus*, gdzie *de Albanis Ministris*.

str. 87. Wymienione jest Kazanie Smalciusa, O Mocy P. Chrystusowej, które miane było po polsku, jak widać z cytacji na stronicy następnej.

str. 96. Znowu wspomniane jest pismo: *Antivuiekus*, po polsku, zkąd i miejsce przytoczone, a z tego co tam mówi Cichovius, widać, że autorem oryginału łacińskiego, o którym wzmianka tuż nieco niżej, był sam Socin.

str. 123. Przytoczone zbijanie Skargi fol. 241 przez Moskorzowskiego, gdzie i miejsce po polsku z tegoż Moskorzowskiego przywiedzione.

str. 135. Przywiedzione miejsce ze Smalciusa, (którego Biskupem Sociniańskim, (*Episcopus Socinistarum*) nazywa; pisma *de Err.* fol. 14; toż niżej str. 137: fol. 333, i 140, gdzie inne pismo Smalciusa: *Examen*, 157.

str. 144. Wspomniane: Cat. Rak. (*Catechismus Racoviensis*) fol. 243, i miejsce z niego przytoczone.

3315. W liście tym wyraża Cichovius, że *Confessio fidei Christianae* Slichtinga wniesiona była na Sejm r. 1646—47 przez Instygatora Koronnego, w skutek czego na ogień pismo to skazane, a sam Slichting z kraju wygnany. (Ban. H. D. K. P. I. 380.)

3316. W przedmowie między innemi: *Obsecramus et obtestamur omnes per Deum et salutem vestram, examinate isthaec sedulo ad normam divinorum oraculorum et fugite a fide Babylonica et vita Sodomitica ingressi in Arcam Noae I. Pet. 3. Dominus enim brevi sumpturus est supplicium de isto scelerato et ingrato mundo per ultimum non aquae sed ignis diluvium etc.*— Odpowiedzi tego Katechizmu składają całkiem sentencje biblijne, które tak zręcznie są naprowadzone, że pytania, najgrubsze socinjańskie błędy w sobie mieszczą, które Duch S. Pismem S. zatwierdza.

(Acta Hist. Eccl. A. 1743. p. 49 nast.— Ban. H. D. K. P. I. 374.)

3332. p. A 4. Pisze autor, iż Smalcius najcelniejszy współpracownik około Katechizmu, dokazał, iż *Katechizm większy* naprzód po polsku, i *Mniejszy* po niemiecku pod tytułem: *Der Kleine Katechismus zur Uebung der Kinder in dem Christlichen Gottesdienst zu Rakaw bey Seb. Sternazki 1605. 12.* był wydany. *Sine dubio etiam eodem tempore polonice hoc compendium prodiit, in 12. An vero cum isto eadem sit*, Institutio brevis religionis christianae 1629. 12. *et germanice:* Kurtzer Inhalt der christlichen Religion fuz die Kinder und Einfältige gestellet. *1633. 12 pro vero dicere nequeo cum copia mihi non fuerit data hos libellos inspiciendi.* (L. S.)

3335. Początek dedykacji: »*Postquam solus Deus, Serenissime Rex, mirabili quodam modo liberavit me ex carcere Lippoviensi, in quem Episcopus Samuel contra omnem justitiam et honestatem posuerat, statim a quibusdam tuis nobilibus piis legitime vocatus fui, ut suas Ecclesias reformare, et in illis puram Christi Doctrinam pro falsa, ac veram religionis pietatem pro impio cultu idololatrico, restituerem, mores ac disciplinam tam cleri sui quam populorum suorum*

corrigerem. Hic statim hos Canones Reformationis scripsi, et reformationem ipsam non temere sum aggressus. At, quia quidem Episcopi, qui abominandam idololatriam defendunt, falsam doctrinam docent, ... corrigi nolunt, cum sciant, si res ad judicium delata esset, se causam suam tueri non posse, illico ad Majestatem tuam accusarunt, et nobiles illos et me cum quibusdam piis ministris, seditionis authores, ac rerum novarum amatores. Unde non cognita causa, omnes condemnati sumus, ac negocium reformationis impeditum fuit.— Dalej w ostrych wyrazach przeciw Duchowieństwu Katolickiemu powstaje; zachęca Króla do reformy Kościołów Polskich.— Rzadkie dzieło. (L. S.)

3340. Na przodzie list Orzechowskiego do Concilium Tridenckiego, pod tytułem: *Sacrosancto Concilio Oecumeniaco Tridentino Stanislaus Orichovius Roxolanus, se, suaque omnia dicta, scripta, gesta, quae prava ac recta, dijudicanda, vere, simpliciter, et absque conditione subiicit, infra scripto Chirographo suo.* Nie jest to więc dedykacja dzieła Soborowi Trydenckiemu, jak pisze Bentkowski, ale jakaś Submissja ze strony Orzechowskiego Soborowi posłana, w której wyrzeka się błędów swoich i poddaje pod sąd Kościoła.— Posłana zaś była do Soboru razem z *Wyznaniem Wiary* i dziełem pod napisem: *Chimaera*, co się pokazuje z własnych Orzechowskiego wyrazów: *Ut autem intelligas*, (obraca mowę do Papieża), *quam me praeteritorum poeniteat, pudeat, pigeatque: mitto ad te Confessionem meae fidei, quam eandem Catholicam esse arbitror, publicis literis, munimentisque consignatam. Chimaeram insuper addidi, monstrum horrendum*, etc. 2) *Reverendo Patri D. Andreae Przeczlavio, Decano Posnaniensi, ac Cracoviensi Scholastico, Jacobus Gorscius S. D.* W tém pismie Gorski powiada, iż na zalecenie Przecławskiego, oddał Chimerę pod sąd uczonych, a gdy od nich została pochwaloną, o śpieszne i poprawne jej wydanie postarał się. Wyznaje, iż Orzechowski nie tylko innych, co mu się zawsze udawało, ale nawet siebie samego w tém dziele przewyższył. Po wielu mocnych pochwałach tak kończy: »*Sed pluribus agere nolo, ad tuam P. P. Andrea Przeczlavi opus, a quo scriptum accepi, typis excusum remitto: ac gravissimo et limatissimo judicio tuo, iterum illud subiicio, ut ordinata potestate, qua in munere Pontificio uteris: partesque optimi et Clarissimi Pontificis Philippi Padnevii sustines, comprobatum, in manibus Piorum versari incipiat. Vale Princeps Optime, nosque tui studiosissimos ac Orichovium, alterum in haeresi profliganda Herculem, tua benevolentia complectere, et auctoritate tuere. Vale. Datum e Collegio majori: 17 Calend. Maij, A. Chr. 1562. Cracoviae.* 3) Wiersze różnych w języku łacińskim na pochwałę dzieła i autora, a w szczególności Melchiora Pudłowskiego wierszy 30, Wawrzyńca Goślickiego, *de religionis in Polonia mutatae statu*, 12 wier., *in Stanca-*

rum tegoż 10 wier., D. Solikówskiego *in ortum Chimaerae* 10 wier., Grzegorza Makra 22 wier., Jakuba z Wągrowca (może Wujka) 12 wier., Wojciecha Wędrogowskiego (Albertus Vedrogovius) 13 wierszy.—Na samym końcu po regestrze jest także wierszy 18 łacińskich: *Matthiae Plocensis ad Lectorem.* Przed temi wierszami odezwa do czytelnika Jakóba Gorskiego, do której dołączony list Sebastjana Króla Portugalskiego, do Hozjusza, winszując mu Kardynalstwa. W dziele samém mowa obrócona do Króla Zygmunta Augusta; pod samym textem rycina z napisem: *Typus Christiani Militis* z wierszami łacińskiemi po obu stronach. Na odwrocie tytułu: *Alberti Vedrogovii Hendecasyllabon* i 8 wier. łacińsk. W wydaniu Kolońskiém r. 1563, oprócz rzeczy wyliczonych, przybył list z podpisem M. Z. do drukarza z prożbą, aby to pismo wydrukował. (L. S.)

3341. Na końcu takie oświadczenie: Ja Stanisław Orzechowski przerzeczony, wziąwszy Pana Boga na pomoc, gotowem dowodzić prawdy tych artykułow, na każdym tak duchownym iako i świeckim sądzie, przeciwko każdemu człowiekowi mnie prawem i tytułem równemu. Popisane są te artykuły w Orzechowcach w Rusi, nad Przemyślem Pana Walentego Orzechowskiego Sędziego Ziemskiego Przemyślskiego a potym wszędzie oświadczone są na Przemyślkiem zamku przed Wielm. panem panem Spytkiem Jordanem Woiewodą Krakow. i Starostą Przemyślskim i przed urzędem Jego Mości Starościem. W niedzielę po S. Jakubie A. D. 1562. i t. d.

(Ossol. III. Przypisy 227.—Część II. p. 419 nast.)

3342. Wspomniawszy autor w przedmowie do Czytelnika o różnych herezjach, tak dalej mówi: «*Et in Polonia nostra in ipsis primitiis statim post jactum semen divinum*, (to iest, po zaprowadzeniu reformy Lutra) *excitavit* (Satan) *Gonesium* (Piotra z Goniądza) *Serueti discipulum ex multis monstris haereticorum conflatum. Post hunc tandem* Stancarum *verum Nestorium et Sabellium plane per omnia* Goncsio *contrarium.*" Wspomina dalej, że Stankar naprzód ze swoją nauką o Christusie Pośredniku powstał przeciw Osiandrowi w Królewcu, przeniosł się potém do Niemiec, lecz tam wzgardzony, udał się do Wielkiej-Polski do Ostroroga, gdzie przeciw Melanchtonowi pisał. Poźniej do Węgier zmierzając o Mało-Polskę zawadził i tam naukę swoję rozszerzył. Na końcu 8 wierszy łacińskich z podpisem A. R. (L. S.)

3344. *Ukazanie y zborzenie* i t. d. składa się z trzech części: 1) o Bogu Oycu. 2) o Bogu Synu. 3) o Bogu Duchu, a na ostatniej karcie arkusza N, jest *Zamknienie*, u dolu zaś: *Drukowano Roku Krystusowego, 1568.* Na ostatnim arkuszu O i dwóch kartach bez znaku, są jeszcze dodatki i omylki drukarskie. Rok 1568 jest dowodem, że pismo *Tabula de Trinitate*, o którém Kalwin już około r. 1563 uczynił wzmiankę, różne jest od tego. Por. N. 3618. Autor

anonym jest Grzegorz Pauli. zob. Bock T. I. P. 2. p. 599. Na początku pisma tego wiersze, tak się zaczynają:

Ocucżże sie iuszći cżás Cżytelniku miły.
A wzbudzay tesz y s sobą swe zgnuśniałe siły.
Juszci słońce ku gorze, slicznie sie wybiło,
A ucieszuie wszc rzeczy, iak rozweseliło?
Straszne nocne ciemności, iuszci precz zagnało,
Ktore przedtym sumnieniu szkodziły nie mało.
Jusz blisze iest zbawięnie, czasu ninieyszego,
Niż gdyśmy byli w cieniu Antykrysta złego.
W cieniu śmierci nieszczęsnym, wszelki zdrady pełnym,
Maiąc oczy zmamione, szyderstwęm misternym.
Nieznalismy co był Bog, co iego Syn miły,
Fantazye skąd straszne, w głowie się roiły.
Pociechy nic nie było, wszystko matanina,
Trwożąc biedne prostaki, ba y Ziemianina. i t. d.

Zdaje mi się, mówi Sobolewski, że Sandius o tych pismach nigdzie nie wspomina.

Białobrzeski w Katechizmie swoim często powstaje przeciw autorowi, zowiąc go Grzegorzem z Brzezin, albo po prostu Grzegorzem. W przemowie przyznaje mu następujące maxymy: *Nie masz Troycey w Pismie. Trzey są liczbą, a nie iest ieden. Kto wyznawa w Bogu Troycą, Isność* (sic), *Personę, błądzi. Slowo Boże nie iest ieden Bog z Oycem. Bog Ociec a Slowo, to iest Syn, rożni są. Insze Bostwo Oycowskie, insze Syna iego.*— p. 180 *verso* i 181 *recto in margine*. Grzegorz z Zydy y z Machometany Chrystusa za prawego Boga wyznawać nie chce. Grzegorz Antykryst, wtory Machomet. Grzegorz uczeń prawy Machometow.

Początek *Antihymnu*, który jak widać z tytułu, jest odpowiedzią na jakiś *hymn* zkądinąd nieznany, taki:

Hymnie dotkliwy Hymnie uszczypliwy
Acz się wrzkomo zdasz sobie załośćiwy
Zastawuiąc sie o krzywdę wiecznego
Iż go ktoś zraźić chce s stolice iego
Za serce prawie słowy swemi chwytasz
Gdy wiernym smiałość obrzymską przyczytasz
Ktorzy iednego Boga tylko maią
Y iego wiecznym Oycem swym być znaią,
Żałuiesz wrzkomo krzywdy iego Syna
Obyć tak było, pewnie taka wina
Godnaby pomsty godnaby karania
A starł by to Bog procz twego starania. i t. d.

Takich strof wszystkiego 33, czyli wierszy 132.

Bock T. I. Par. II. p. 604. domyśla się, iż to jest odpowiedź na wiersz polski, którego tytuł po łacinie kładzie: *Hymnus, in quo Socinianorum blasphemiae adversus Christum descriptae, illique cum*

Juda proditore comparati fuerunt, dodając, iż autorem jego może być, Maciej Stryjkowski, który za świadectwem Starowolskiego (*in Hecatont. N. XXX. p. 52.*), pisał wiersz polski przeciwko Nowochrzczeńcom. Ale domysł Bocka względem autora utrzymać się nie może, bo Stryjkowski w opisie życia swego na czele Kroniki, wspomina wprawdzie wiersze swoje przeciw Nowochrzczeńcóm, ale na brzegu dodaje, że *pisane* były *w Lublinie* r. 1572.—Juszyński w Dykcjonarzu Poetów, T. II. p. 217, opierając się na świadectwie Czackiego, kładzie je także pod r. 1572, dodając nawet, że w ćwiartkach. Więc nie mógł na nie Grzegorz Pauli odpisywać. Co większa, jest wielka wątpliwość czyli wiersze Stryjkowskiego wyszły na widok publiczny, gdyż on sam w przedmowie kładzie je między temi płodami swemi, które dla złych czasów, dłużej niż było potrzeba w rękopismie tając, stracił przez jakiś przypadek w Choroszczy. Por. Bentk. T. I. p. 355. (L. S.)

W piśmie: *Rozdział starego Testamentu* i t. d. na odwrócie karty tytułowej przedmowa, której początek:

Wszytek Babilon abo zamieszanie w Wierze Antykryst zasadził, na pomieszaniu Ewangeliey s cudzymi naukami, zwłaszcza s philozophią Pogańską, a s Testamentem Starym Żydowskim, y ni oez innego nie mamy sporu od początku z Antykrystem y stymi co go naśladuią, iedno o to gdy oddzielamy Ewangelią Syna Bożego doskonałą naukę, od postronnych tak Pogańskich iako y żydowskich nauk. A czynimy rozdział Starego Testamentu od Nowego, Ukazuiąc Nowy Testament być doskonały okrom inych nauk, y także Krystusa iedynego Mistrza w nim. A tego pomieszania iz wiele ich nie widzi ani rozumie, przeto choć się Krześciany zowią, Antykrysta y iego ustaw Babilońskich naśladuią i bronią, A Krystusa iedynego Mistrza nam z Nieba zaleconego, y iaśnie wolą Bożą ukazuiącego w Ewangeliey, odmiataią y iako Kacerstwo iakie, iego nauki potępiaią, dla Pogańskiey Philozophiey a Żydowskich cieniow i t. d.

3348. Jest to pismo Niemojewskiego przeciwko Benedyktowi Herbestowi. Jako bowiem wojował Herbest z Gorskim w materyach retorycznych, tak w teologji powstał przeciwko Niemojewskiemu.— W przedmowie do Króla Zygmunta Augusta mówi Niemojewski: »Acżkolwiek życzyłbym thego był sobye, żeby się K. Kanonik ze mną tak szczyrze a krzescianskie obchodził, jakom ja iemu wszędzye porządnye na każdy artykuł niedostatku i obłudności w pisaniu iego pokazował. Ale on minowszy pisania mego porządek, y na żaden artykuł statecznie nic nie odpowiedziawszy twirdzi to iednak w liście swym do W. K. M. zem mu nic na jego książki nieodpowiedzyał: skąd snadnie się obaczic może, iż mu nie tak dalece o to idzie, aby mnie i czytelnika Krześcianskiego prawdy nauczył, iedno aby jakokolwiek ozdobę stronic swoiey uczynił, a niepokazał się ludziam, żeby zgola zamil-

knął na pisanie moje."— Z teyże przedmowy: »Próżno tedy Ks. Kanonik nas Heretykami czyni, błędu żadnego przeciwko nauce Apostolkiey w Confessiey naszey nie pokazawszy: próżno sobie insze *principia Theologica* oprócz słowa Bożego wymyśla: próżno na wiarą Krześciańską kładzie przyczynę upadku y rozerwania Krolestw, co nie s tey przyczyny bywa. Abowiem poki się lud pospolity, chociaż w sumnieniu y w nabożeństwie swoim różny, jednak pod żadnym prawem, w posłuszeństwie pozwirzchnim spokoynie zachowywa, tam rozerwanià żadnego być nie może. Ale to więc pokoy pospolity narychley psuie, y królestwa do gruntu niszczy; kiedy pasterze kościelni porzuciwszy biblią y służebność słowa Bożego, a żywot Pana Krystusow pokorny i święty, do miecza Królewskiego się rzucaią przeciw owieczkam Krystusowym, one gubić radzą i pomagaią. To pokazilo Anglią, zepsowało Francią, spustoszyło Niderland, Flandrią y insze Państwa. Do czego też i Ksiądz Herbest znacznie Koronę Polską w liście tym swoim przywodzi, tak koncluduiąc: Iż ci wszyścy, którzy przeciw Papieżowi y prawom kościelnym mowią, rownie tak czynią, jako gdyby się na Krola y na koronne statuta targał. Ale wielka za prawdę różność Papieża Rzymskiego od Króla Polskiego."— Powiedziawszy dalej co się należy Królowi, »Lecz o Papieżu, powiada, Rzymskim nic takowego nie wiemy: przestawamy na panye iednym y na iednym prawie ziemskim *exemplo patrum nostrorum*, *qui nunquam coluerunt peregrinos Dominos.* Jeśli Ksiądz Papież iest prawdziwym Biskupem: Jeśli głos Kristusow brzmi przez usta iego, wyznawać go będzyem prawdziwym sługą Bożim, y słuchać go będziemj jakośmj powinni słuchać nauki Kristusowey. Ale Królewskiey władzey i zwirzchności kthórey mu Bog nie dal, przypisować mu nie możemy y Jurisdiktiey żadney w Polszcze nad poczciwością, nad zdrowiem i maiątnościami naszymi: ani zwirzchności iemu nieprzyznawamy. Jednego Pana mamy W. K. M. kthorym się po Panie Bodze cieszymy, iż nam podług prawa zyemskiego *mitissimo sceptro* panować raczysz.

Pismo to Niemojewskiego, nazwane *Pogonią* (Epidromus), zdaje się być odpowiedzią na pismo Herbesta pod tytułem *Goniec* (Prodromus) o ktorym Starowolski i Alegambe wspominają. (L. S.)

3351. Na żądanie Jana Chodkiewicza Wojewody Wileńskiego i za rozkazem Kardynała Kommendona, stanął Jezuita Toletus na Dysputę z Jakubem Niemojewskim.— Gratiani Sekretarz Kardynała opisał tę dysputę w liście łacińskim do Mikołaja Tomickiego. Jezuici Poznańscy, upatrując w tym opisie tryumf swojej strony, list ten z polskiem tłómaczeniem w *ośm* lat do druku podali. Pochwalili się nawet w przedmowie i w przypisie na końcu, że Chodkiewicz w Niemczech kacerstwem zarażony, i Collegium Wileńskiemu nieprzyjazny, po tej dyspucie na łono Kościoła Rzymskiego powszechnego przeszedł.

I o tém też ostrzeda nie zapomnieli czytelników, że Niemojewski był tęgo do walki przygotowany, a ich Teolog wcale nie. Główny spór był o to, że Niemojewski, jako początek i fundament wiary Chrześciańskiej, uważa samo tylko Pismo S., a Jezuita wedle nauki Kościoła Katolickiego przydaje do tego tradycje, postanowienia Sejmow Kościelnych, dekreta Papieżów, którzy władzę w tej mierze od S. Piotra otrzymali. (L. S.)

Niesiecki I. 274. wspomina ten list z tytułem łacińskim: *Epistola Gratiani de Colloquio Toleti cum Niemoiovio.*

3356. W dedykacji do Łukasza Kościeleckiego Biskupa Poznań. mówią Jezuici: «Wyszły przeszłego roku 1579, Mciwy Książe, Książki niewielkie Pana Jakuba Niemojewskiego, którym dał ten tytuł: *Diatribe, albo Kollacya przyiacielska z X. Jesuitami Poznańskimi, o przedniesze różnice wiary chrześcianskiey czasu tego.* W ktorych nas na początku winuie, żeśmy do iawney rozmowy z nim przystąpić nie chcieli, dawszy sami pierwej, iako on mowi, pobudkę ich stronie. Y to nam przyczyta, żebyśmy się z tego chlubić mieli, y wierszami się jakiemiś przechwalać, że P. Niemojewski, z nami do iawney disputacyey pozwolić nie chciał, ani śmiał. Skąd powiada, że sprawę tego wszytkiego Actu prawdziwą, na iaśnią wydać musiał: aby się stąd mdli ludzie nie gorszyli. Y potym napisał *dziesięć Assertiones* albo Artykulow przeciwko nam, y nauce nie tak naszey, iako wszystkiego Kościoła powszechnego. O których się chce z nami piórem disputować, abo iak on mówi, uczynić Kollacyą przyiacielską. To iest o tym: Iż tytuł y reguła Jesuitarum nowa, iest nauce Apostolskiey y kościołowi powszechnemu przeciwna: iż się niesłusznie Jezuitami nazywamy etc. iż o Kościele ś. chrześciańskim, nic nie wierzemy: iż o uznaniu siebie (*de libero arbitrio*), o doskonałości zakonu Bożego, o usprawiedliwieniu, o wierze chrześciańskiey, o używaniu naświętszego Sakramentu, o wzywaniu świętych o czyścu, nie dobrze trzymamy i uczymy. Y dowodzi tego na nas im nawięcey może: a ktemu syllogizmami y Dyalektyką, na ktorą sam zezwolic pierwey niechciał: zowąc to Sophistyką fortelnie y prożną philozophią. A obiecawszy nic osob żadnych niedotykać, wnet na teyże karcie zowie nas nowymi zakonnikami dworu Rzymskiego, y potym na kilku mieyscach, Pany Ich Mciami, osobliwymi miłośnikami a prawie towarzyszmi P. Jezusowymi, bracią P. Jezusową, bardzo nowymi zwolennikami, nowymi Theologami, a nawet y Jezusami etc. etc. Co się tycze skargi Pana Niemojewskiego, żeśmy do iawney rozmowey z nim przystąpić nie chcieli: y sam to Pan świadczy, iżeśmy chcieli do iawney, jedno iż łacińskim językiem, y syllogistice to iest sposobem w takich disputacyach zwyczaynym, czegośmy mieli y mamy słuszne przyczyny. Lecz żebyśmy się mieli z tego chlubić, y iakimiś wierszami przechwalać, że Pan z nami do iawney disputacyey, pozwolić

nie chciał, ani śmiał: o takich wierszach żadnych nic nie wiemy: y wiedzą to dobrze ci którzy nas znaią, że się tymi próżnościami nie bawimy. Jedno gdy się z kim trafiło o tym mówić, tedyśmy sprawę dawali prawdziwą, że się *nam po polsku, przy gminie pospolitym*, iako on chciał disputować, nie godziło: ale *w Collegium, po łacinie* disputować byliśmy gotowi. O czym w tych Książkach naprzód krótką sprawę damy. A potym do Asserciey Pańskich przystąpiemy, y Argumenta abo raczey sophismata które nam zadawa, iaśnie rozwiążemy, daiąc pewną sprawę o nauce naszey etc."

Oddają tedy Jezuici pod rozsądek Biskupa Kościeleckiego dzieło swoje i chwalą go, iż jako Biskup prawy, drukowania przeciwnych Kościołowi Rzymskiemu książek w Poznaniu zabronił. W krótkiej zaś do Czytelnika odezwie donoszą, iż księga ta, równie jak i druga wydać się mająca, już od roku napisane były.

Niemojewski w swojéj *Diatrybie* zdał na początku sprawę o swoich z Jezuitami Poznańskimi zaczepkach. Nie znając tego dzieła, i nie mogąc mieć wiadomości jak obie strony interes swój wystawiły, nie wchodzimy tu w szczegóły: dość powiedzieć ogólnie, że w Kollegium Poznańskiém, podług obyczaju u Jezuitów przyjętego, odbywały się publiczne dysputy w rzeczach wiary. Roku 1574 Niemojewski wyzwał Jezuitów na dysputę. Jezuici przyjęli wezwanie, ale pod pewnemi warunkami i nie chcieli dysputować po polsku.

Niemojewski na początku r. 1575 na piśmie wymawiał Jezuitóm ich wybiegi. Odpisali mu Jezuici, trwając w dawniejszém postanowieniu: »Od tego czasu, mówią Jezuici p. Bij *verso*, byliśmy w milczeniu z P. Niemojewskim przez trzy lata, asz R. 1578 in Januario książki swe tu w Poznaniu drukować dał. Czego iż się Drukarz poważył przeciw przywilejowi, który otrzymał od J. Król. miłości, gdzie mianowicie dołożono tego, aby nic *contra fidem Catholicam* nie drukował; słusznie to J. M. X. Biskup Poznański uczynił z urzędu swego, że mu y Exemplarze contra Privilegium drukowane pobrał, y Prasę zahamował, aszby się zaręczył, że napotym nic takowego drukować nie będzie. Ktore Książki tenże drukarz Roku 1579 nad zakazanie przecię znowu, podobno w Grodzisku wydrukował: tak iż dopiero R. 1579 *in Martio* zupełne przyszły do rąk naszych którycheśmy ledwie z trudnością dostać mogli."—Jest tu także wzmianka o dysputacie, którą miał Niemojewski w Warszawie z Toletem Jezuitą. Obiecują opisanie to wydać po łacinie i po polsku. Jakoż wydali je po polsku tylko r. 1580. Artykuły, z których składa się ta refutacja Jezuicka, są następujące:

1. Dowodna sprawa o disputacyach Poznańskich.
2. O Disputacyach polskich przy pospolstwie.
3. O Cołłacyey, albo rozmowie Warszawskiey P. Niemojewskiego z Toletem.

4. O Początkach zakonu *Societ. Jesu.*
5. O Przezwisku *Societatis Jesu.*
6. O słowie bożym tak pisanym jako y podanym.
7. O uznaniu samego siebie.
8. O Zakonie bożym ieśliśmy gi powinni chować.
9. O usprawiedliwieniu człowieka grzesznego.
10. O wierze chrześciańskiey y o uczynkach dobrych.
12. O wzywaniu świętych.
13. O czyścu. (L. S.)

Bentkowski (II. 558.) przytacza to pismo między pismami Jakóba Wuyka.

3360. Rzecz tak się ma: Jakób Paleolog podał r. 1572 Rakowianóm pismo w téj materji, ich zasadóm przeciwne, na które Grzegorz Pauli imieniem Zboru Rakowskiego odpisał: co znowu pociągnęło za sobą odpowiedź Paleologa. etc. zob. N. 3361. (L. S.)

3363. Pismo Grzegorza *Coetus Racoviensis*, zob. N. 3360, umieszczone tu p 55—81, pod tytułem: *Adversus Jacobi Paleologi de bello sententiam, Gregorii Pauli Bresinensis Responsio.*

Pisma tu zawarte są:

1. *Jacobi Palaeologi de bello Sententia.* p. 1—55. Napisał je Paleolog r. 1572, do Rakowjan, gdzie na Synodzie było czytane. Wiadomo, że prowadzenie wojny, sprawowanie władzy sądowej, za występek poczytywali Socinjanie.— Paleolog przeciwne zdanie swoje w tej mierze odkrył. Odpowiedź na jego pismo wydał Grzegorz Paweł następną:

2. *Adversus Jacobi Palaeologi de bello Sententiam, Gregorii Pauli Bresinensis Responsio* p. 56—81.— Na to znowu odpisał Paleolog:

3. *Ad scriptum Fratrum Racoviensium de bello et pediciis forensibus Responsio.* p. 83—332.

Przeciwko temu dzieła pisał za Rakowjanami F. Socinus r. 1581. Zob. N. 3364.— Budny w przedmowie do dzieła o *Urzędzie mieczowym*, p. 6. powiada, iż ten odpis Socina uczony wprawdzie, ale wynurzony nie tak przeciw zdaniu Paleologa, jako raczej przeciw samej osobie jego. Byłby mu Paleolog odpisał, gdyby *go nie uprzedziła* (są słowa tegoż Budnego) *czasza od Pana Boga iemu nagotowana, którą będąc Papieżowi posłany, wypić, dla prawdy Bożey, y spełnić (gdzieści we Włoszech) musiał. Przez co sam Bog iawnie pokazał, że onym wszytkim nie trzeba wierzyć, którzy o tém świętém mężu sławic śmieią, żeby był taiemny Bisurmanin lubo Machometan. Bo ieśliby taki był, nigdyby y przedtém dla Ewangelium więzienia nie cierpiał, y terazby gardła nie dał.*

Podczas bytności Budnego z Fabianem Domaniewskim r. 1580 w Lublinie, gdzie była rozprawa z bracią polską o tém, czy Chrześcianin może urząd jaki sprawować, gdy bracia ci na Budnego po-

wstali za wydanie w tej materji dzieła Paleologa, i grozili mu rozciągnieniem kary na niego, ten się odezwał w te słowa: »Jam też powiedział, żeby wam więcej przystało, gdybyście sami siebie z disciplinią doglądali, a pierwsze y więtsze staranie o bliższych niż o nas dalszych mieli. Bo acześmy to u was niedawno, iednak widzimy że z was ieden przednieyszy Minister corkę swoię Papieżnikowi w małżeństwo dał: tenże teraz syna swego do Włoch posyła, gdzie się nic dobrego, ale koniecznie antychrystowych niezbożności y wszego złego nauczy, że co teraz ociec buduie, to syn (ieśli się wroci) rozwalać będzie." Te wyrazy zdaje się, iż są zastosowane do Kaspra Wilkowskiego i jego ojca. (L. S.)

3365. W kartach początkowych: 1) *in Arma Christophori Lasotae Simonis Budnaei hexastichon.* 2) Na tęnże herb Fabiana Domanowskiego Epigramma polskie 16 wierszy. 3) *In commendationem praesentis operis Thomae Garlinii Ogdostichon.* 4) *List offiarowny* Krzysztofowi Lasocie, Króla J. Mci, w ziemi Lubelskiey Podczaszemu, datowany w Łosku 23 Stycznia 1583. 5) *Encomion* albo Pochwała urzędu złości karzącego etc. przez Alexandra Chomentowskiego uczynione, wier. pol. 56.— Na ostatniej stronicy jest wiadomość, iż *księgi te o Urzędzie dokonane są nakładem slachetnego a Bogoboyuego męża Aleksandra Chomętowskiego*, r. 1583 Stycznia 28 dnia.

Znaczna część Árjanów, mianowicie bracia Polscy w Rakowie siedlisko swoje mający, utrzymywali i nauczali, iż żaden urzędnik nie może należeć do ich zboru i być uczestnikiem sakramentów póty, póki urzędu swego nie złoży. Dowodzić chcieli pismem świętém, iż wszelki urząd, mianowicie mieczowy, nie zgadza się z duchem czystego christjanizmu, czyli, jak mówi Budny, poczytywali za rzecz niegodną wiernego chrześcjanina być królem, książęciem, hetmanem, wojewodą, starostą, sędzią, podsędkiem, namiestnikiem, wójtem, burmistrzem, setnikiem, żołnierzem, drabem i t. d. Pierwszym tej nauki apostołem w Polsce był Piotr z Goniądza, i w pismach swoich starał się ją ugruntować. Najgorliwszym zaś jej obrońcą był Marcin Czechowicz Minister Lubliński, i w 12m ze swoich djalogów silnie ją popierał. Z pomiędzy Litewskich braci, Krowicki i Budny, sprzeciwili się temu zdaniu. Jakoż nie trudno jest wiele szkodliwych dla społeczności wniosków z niego wyprowadzić. Nie występując jednak sami na plac dysputy, starali się nawrócić przeciwników wydaniem pisma Paleologa (obacz pod Paleologiem) w tej materji. Budny je wydał w Łosku, r. 1580. Wprzód jeszcze, to jest r. 1578 był Synod w Lucławicach na Podgorzu, na którym ze strony braci litewskich znajdował się Fabjan Domaniewski i Budny, gdzie miano spór ten rozstrzygnąć; lecz przeciwnicy odpowiedzieli, że u nich jest *ratum*, *gratum et firmissimum*, że chrześcjanin nie może być żadnym urzędnikiem w Rzeczy-

4. O Początkach zakonu *Societ. Jesu.*
5. O Przezwisku *Societatis Jesu.*
6. O słowie bożym tak pisanym jako y podanym.
7. O uznaniu samego siebie.
8. O Zakonie bożym ieśliśmy gi powinni chować.
9. O usprawiedliwieniu człowieka grzesznego.
10. O wierze chrześciańskiey y o uczynkach dobrych.
12. O wzywania świętych.
13. O czyścu. (L. S.)

Bentkowski (II. 558.) przytacza to pismo między pismami Jakóba Wuyka.

3360. Rzecz tak się ma: Jakób Paleolog podał r. 1572 Rakowianóm pismo w téj materji, ich zasadóm przeciwne, na które Grzegorz Pauli imieniem Zboru Rakowskiego odpisał: co znowu pociągnęło za sobą odpowiedź Paleologa. etc. zob. N. 3361. (L. S.)

3363. Pismo Grzegorza *Coetus Racoviensis*, zob. N. 3360, umieszczone tu p 55—81, pod tytułem: *Adversus Jacobi Paleologi de bello sententiam, Gregorii Pauli Bresinensis Responsio.*

Pisma tu zawarte są:

1. *Jacobi Palaeologi de bello Sententia.* p. 1—55. Napisał je Paleolog r. 1572, do Rakowjan, gdzie na Synodzie było czytane. Wiadomo, że prowadzenie wojny, sprawowanie władzy sądowej, za występek poczytywali Socinjanie.— Paleolog przeciwne zdanie swoje w tej mierze odkrył. Odpowiedź na jego pismo wydał Grzegorz Paweł następną:

2. *Adversus Jacobi Palaeologi de bello Sententiam, Gregorii Pauli Bresinensis Responsio* p. 56—81.—Na to znowu odpisał Paleolog:

3. *Ad scriptum Fratrum Racoviensium de bello et pediciis forensibus Responsio.* p. 83—332.

Przeciwko temu dzieła pisał za Rakowjanami F. Socinus r. 1581. Zob. N. 3364.—Budny w przedmowie do dzieła o *Urzędzie mieczowym*, p. 6. powiada, iż ten odpis Socina uczony wprawdzie, ale wynurzony nie tak przeciw zdaniu Paleologa, jako raczej przeciw samej osobie jego. Byłby mu Paleolog odpisał, gdyby *go nie uprzedziła* (są słowa tegoż Budnego) *czasza od Pana Boga iemu nagotowana, którą będąc Papieżowi posłany, wypić, dla prawdy Bożey, y spełnić (gdzieści we Włoszech) musiał. Przez co sam Bog iawnie pokazał, że onym wszytkim nie trzeba wierzyć, którzy o tém świętém męžu sławic śmieią, żeby był taiemny Bisurmanin lubo Machometan. Bo ieśliby taki był, nigdyby y przedtém dla Ewangelium więzienia nie cierpiał, y terazby gardła nie dał.*

Podczas bytności Budnego z Fabianem Domaniewskim r. 1580 w Lublinie, gdzie była rozprawa z bracią polską o tém, czy Chrześcianin może urząd jaki sprawować, gdy bracia ci na Budnego po-

wstali za wydanie w tej materji dzieła Paleologa, i grozili mu rozciągnieniem kary na niego, ten się odezwał w te słowa: »Jam też powiedział, żeby wam więcej przystało, gdybyście sami siebie z discipliną doglądali, a pierwsze y większe staranie o bliższych niż o nas dalszych mieli. Bo acześmy to u was niedawno, iednak widzimy że z was ieden przednieyszy Minister corkę swoię Papieżnikowi w małżeństwo dał: tenże teraz syna swego do Włoch posyła, gdzie się nic dobrego, ale koniecznie antychrystowych niezbożności y wszego złego nauczy, że co teraz ociec buduie, to syn (ieśli się wroci) rozwalać będzie." Te wyrazy zdaje się, iż są zastosowane do Kaspra Wilkowskiego i jego ojca. (L. S.)

3365. W kartach początkowych: 1) *in Arma Christophori Lasotae Simonis Budnaei hexastichon.* 2) Na tęnże herb Fabiana Domanowskiego Epigramma polskie 16 wierszy. 3) *In commendationem praesentis operis Thomae Garlinii Ogdostichon.* 4) *List offiarowny* Krzysztofowi Lasocie, Króla J. Mci, w ziemi Lubelskiey Podczaszemu, datowany w Łosku 23 Stycznia 1583. 5) *Encomion* albo Pochwała urzędu złości karzącego etc. przez Alexandra Chomentowskiego uczynione, wier. pol. 56.— Na ostatniej stronicy jest wiadomość, iż *księgi te o Urzędzie dokonane są nakładem slachetnego a Bogoboynego męża Aleksandra Chomętowskiego*, r. 1583 Stycznia 28 dnia.

Znaczna część Arjanów, mianowicie bracia Polscy w Rakowie siedlisko swoje mający, utrzymywali i nauczali, iż żaden urzędnik nie może należeć do ich zboru i być uczestnikiem sakramentów póty, póki urzędu swego nie złoży. Dowodzić chcieli pismem świętém, iż wszelki urząd, mianowicie mieczowy, nie zgadza się z duchem czystego christjanizmu, czyli, jak mówi Budny, poczytywali za rzecz niegodną wiernego chrześcjanina być królem, książęciem, hetmanem, wojewodą, starostą, sędzią, podsędkiem, namiestnikiem, wójtem, burmistrzem, setnikiem, żołnierzem, drabem i t. d. Pierwszym tej nauki apostołem w Polsce był Piotr z Goniądza, i w pismach swoich starał się ją ugruntować. Najgorliwszym zaś jej obrońcą był Marcin Czechowicz Minister Lubliński, i w 12m ze swoich djalogów silnie ją popierał. Z pomiędzy Litewskich braci, Krowicki i Budny, sprzeciwili się temu zdaniu. Jakoż nie trudno jest wiele szkodliwych dla społeczności wniosków z niego wyprowadzić. Nie występując jednak sami na plac dysputy, starali się nawrócić przeciwników wydaniem pisma Paleologa (obacz pod Paleologiem) w tej materji. Budny je wydał w Łosku, r. 1580. Wprzód jeszcze, to jest r. 1578 był Synod w Lucławicach na Podgorzu, na którym ze strony braci litewskich znajdował się Fabjan Domaniewski i Budny, gdzie miano spór ten rozstrzygnąć; lecz przeciwnicy odpowiedzieli, że u nich jest *ratum*, *gratum et firmissimum*, że chrześcjanin nie może być żadnym urzędnikiem w Rzeczy-

pospolitej. Wreście odsyłali Litwinów do 12go djalogu Czechowicza, gdzie cała ta nauka była wyłożona. Roku 1580 w jesieni, był Synod w Lewartowie pod Lublinem, a gdy ten spełzł na niczém, udali się Litwini do Lublina, gdzie Budny nalegał, aby Księgi Paleologowe pilnie czytali i przejrzeli, lecz odebrał surową naganę za ich wydanie i zagrożony został odcięciem od zboru za zgwałcenie karności zborowej. Socin zaś oświadczył się odpisać Paleologowi, i w tém się zmieścił. Za powrotem dwóch delegatów litewskich, złożony był Synod w Łosku roku 1581 w miesiącu Styczniu, na którym bracia Litewscy, naukę braci polskiej odrzucili, i postanowili, iż urząd ma miejsce we zborze Chrystusowym. Pisali też do przeciwników, aby się upamiętali, aby uporu swego odstąpili, aby nakoniec zjechali się na pewne miejsce dla ostatecznego końca tej całej sprawy. Przez rok panowało z obu stron milczenie; aż nakoniec Faust Socyn wydał swoje dzieło, nie tak, jak mówi Budny, przeciwko zdaniu Paleologa, lecz bardziej przeciw samemu Paleologowi. Tém dziełem wzmocnieni bracia polscy nalegali na litewskich, aby złożony był w Litwie Synod na dzień 18 Stycznia 1582 do Iwja. Zebrali się Litwini, lecz przeciwnicy nie stanęli, dając znać listami, jednym do nich, drugim do Pana Starosty Żmudzkiego (Jana Kiszki), iż zatrudnienia rozmaite stanęły im na przeszkodzie. Budny domyśla się, iż to uczynili dla tego, aby słuchacze i świadkowie, którzy się licznie do Iwja zebrali, znużeni próżną podróżą, na drugi następny Synod niezjechali. Wszakże za naleganiem Starosty, i Litwinów przyjechali bracia polscy tegoż roku do Lubcza. Było ich czterech Ministrów i kilku młodzieńców, to jest: Marcin Czechowicz, Jan Niemojewski, Mikołaj Zitno, Piotr Domaniewski, Piotr Lubieniecki i t. d. Dnia 5 Marca przyszło do rozmowy, lecz Polscy bracia nie chcieli tej materji, dla której przyjechali, zagaić, ażby pierwiej rozmowa była względem wzywania Chrystusa. Wymawiali się od tego Litwini, lecz lękając się, aby Synod nie był zerwany, i aby siebie nie podać w podejrzenie słuchaczów, dogodzili ich żądaniu i na jedno z nimi zgodzili się. Dnia 6 po wielu sporach względem formy dysputowania o urzędzie, przyszło nakoniec do dysputy, która dwa dni trwała, lecz bez skutku zamierzonego. Budny w tém dziele dysputę tę opisuje kładąc zarzuty przeciwników, swoje odpory i dowody; zbija najbardziej Czechowicza Djalog 12ty. Inne części tego dzieła sam tytuł wyraża. Wszystkie okoliczności tego sporu tyczące się obszernie opisuje Budny w Przedmowie, z której ten wyciąg zrobiony.

Dysputę o mieniu poddanych miał Budny z Ministrem Jakóbem z Kalinówki. Na końcu znajduje się: *Na list iednego męża zborowego, w niektorem sławnem Zborze polskim Seniora, Simona Budnego odpis*, dat. z Lubcza 1571 Lutego 21 d. W nim się usprawiedliwia z wydania pisma Paleologa za urzędem, i razem Grzegorza Pauli.

p. 126. pisze, iż będzie temu lat blisko dwódziestu, jak nieboszczyk Piotr Goniądz wydał książki przeciw urzędowi *de primatu*.

p. 136 nast.: „Godziło się Czechowicowi Dialogi (w ktorych połowica snać więtsza fałszu) wypuscic? Godziło się Testament leda iako przełożony, y nikczemnymi Annotaciiami nadziany, publikować? Godziło się kilkanaście tychże Testamentow Jegomości Panu Staroście Żmudzkiemu dedikować, lub offiarować, a insze wszystkie (teyże edicyey) exemplarze Christianskiemu Czytelnikowi? Na brzegu przypisek mówi, iż tylko 12 exemp. Kiszcze dedykował.

Tych którzy przeciw urzędóm powstawali zowie wszędzie *Anarchitami*.

p. 106 *verso*, słusznie utrzymuje, że greckie: *dulos*, łacińskie: *servus* znaczy *niewolnika*, nie *sługę*, i powiada, że w swojém tłómaczęniu biblji tak ten wyraz przekładać będzie. Na brzegu zaś taki przypisek: „Biblia przekładu Simona Budnego, które potęm w *Nieświżu* wydrukowano Roku 1572.„ Jest więc niezawodna pewność, że nie w Zasławiu Litewskim, jak zwyczajnie piszą.

Dzieło to jest bardzo ważne do historji Arjanów, i nader rzadkie. (L. S.)

3368. Dedykacja w języku łacińskim do Stefana Batorego datowana z Torunia. Na końcu: *Napomnienie do Księżi Jezuitow*. Przyiąłem moiey (sic) łaskawi Pralaci napominanie wasze dosyc wdzięcznie, i iestem go posłuszen: Abowiem w tym kościele Powszechnym, w którym był Augustyn S. zostawam, tego się spoleczności trzymam, w tym iednę zgodną y Powszechną wiarę Apostolską podług Kreda wyznawam: o waszym jaki teraz iest Rzymskim Regimencie, nic Augustinus nie wiedział ani pisał, mnie też nic potym, y uchoway mię tego Boże, (bez uporu to wszelakiego mówię) abym miał Pisma S. odstąpić: Radbym się i wam i każdemu dał nauczyć, kiedybyście mi tam stąd czego dowiedli: Proszę ia też abyście moie maludzkie napomnienie do sumnienia swego przypuścieli: Jeśli tho z niewiadomości czynicie, że tak y Pismo S. y iego naśladowniki sromocicie i heretykuiecie, Day wam Boże upamięthanie: A ieśli więc za chwałą y czcią swiatha tego, y za Kuchnią Papieską idziecie, a *contra conscientiam* mowicie przeciwko jasny (sic) prawdzie słowa Bożego: *Timete Dominum*, boycie sie P. Boga, y dayeie mu pochwałę y słowu iego, Albowiem przybliża się dzień sądu iego: Boże day wam zdrowie y upamiętanie. Amen. Czitay z nowu.

3374. Dzieło osobliwszej rzadkości. Zawiera w sobie opróez *Odpowiedzi na Assertie, na dowody, O stolicy albo o Zwierzchności Papieskiey, od Jezuitów Poznańskich podane. Octobr. 4 Anno D. 1583.* (na tytule położony rok 1584), dwa następujące pisma. *1) De divi Petri et Romani Pontificis successoris ejus in Ecclesia Christi Principatu, et Quaestiones Catholicae quadraginta.* 35 str. językiem łacińskim.

O tych kwestjach przez Szlachtę Polską Papieżowi podanych z innego żadnego dzieła wiadomości powziąć nie można. 2) *Ad Calumnias et blasphemias Andreae Piscii Nieszeviensis Ecclesiae, traditionibus humanis a Christo Ecclesiaque primitiva abductę, Pastoris, Responsio per Andream Prasmovium verbi Dei Radzicioviae ministrum.* 10 kart nieliczbowanych, językiem polskim, lubo tytuł łaciński. X. Andrzej Pliscius, Pleban Nieszowski, wydał jakieś pismo po łacinie przeciwko Prazmowskiemu, czyli jego zdaniu o Kościele. Pisma tego nie znał Sobolewski.

3375. Rozmaite przeszkody nie dozwoliły drukarzowi dzieła Powodowskiego w całej zupełności wydrukować, jak się z tego tłómaczy przed czytelnikiem w tych słowach:

Drukarz Czytelnikowi.

Iż Seym nad spodziewanie rychley przypadł, Czytelniku łaskawy, a w czasie tak krotkim te księgi zupełna (sic) jako zaczęte, są wygotowane być nie mogły: częścią też dla autora ich na seym odjachania. Zdało mi się z tym co iest gotowego, (gdyż iuż tego iest księga niemała) potrzebie a częstemu żądaniu wielu ludzi dłużey nie mieszkać. Masz tu tedy iuż dostatecznie wykonane nauki o synie Bożym. O Duchu Swiętym, y o przenadostoynieyszey Troycey osobnych nauk y wywodow, a przy tym regestrow dostatecznych a porządnych, ku pożyteczniejszemu tych oboich ksiąg użyciu, w rychle, zatym dali Bog zdrowie, pewien być możesz.

O pismach przeciw Powodowskiemu, patrz pod Jakóbem i Janem Niemojewskiemi, i pod Marcinem Czechowiczem.

Ghilini *l.c.* T. II. p. 154 taką wiadomość daje o Powodowskim:

Girolamo Povodovio, che da' nobili parenti nacque in Cracovia Città principale, ove risede il Rè di Polonia, dopo haver con ottimo profitto imparate nella sua patria, le Liberali e Filosofiche scienze disiderosa di coltivare e affinare il suo acutissimo ingegno, venne in Italia, e sotto Maestri dottissimi, divenne per la varia erudizione, e per la dottrina in ogni più nobile scienza chiarissimo trà gli huomini dotti del suo tempo. Riuscì parimente con equal valore così nell' investigazione delle celesti, e divine cose come nel maneggio di publici e privati affari; poiche in un medesimo tempo esercitava l'importantissimo carico di Segretario del Rè di Polonia, che seco porta la sopraintendenza, e anco l'amministrazione di molti negozij di quella Corte, e insieme attendeva con gran zelo e sollecitudine alla Chiesa, essendo egli Canonico et Arciprete della Cathedrale di Cracovia. Ammiravasi in lui, oltre alla sufficienza nella Filosofia e Teologia, e in ogni altra buona disciplina, una facondia naturale accompagnata da soave, e insieme grave maniera di trattare, che riusciva opportuna per consequere l' intento suo da quelli, che seco negoziavano;

pare veramen cosa di stupore, com' egli trà tanti negozij della Corte, e nelle occupazioni del suo Arcipretato, potesse haver ozio d'applicarsi alli componimenti; e pure se ne vedono molti, i quali merce dell' erudita dottrina, di che sono in ogni parte abondatissimi, vanno attorno stampati con gran fama del suo nome, e sono, cioè, in Latino: Instructio Confessariorum.—Doctrina circa agonizantes.—Manuale Sacramentorum.—Frenum in haereticos.—Sermones de sacerdotali dignitate.—De Cęna Domini.—De resurrectione.—Christologia.—*L'Opere poi in lingua materna hanno i titoli sequenti, cioè,* Catechismo.—Indice della Bibbia.—Liturgia.—Dell' Imagine della Beatissima Vergine di Cestochovio.—Del Sacramento dell' Eucharistia miracolosamente trovato in Posen, Città di Polonia.—Di Santo Casimiro.—Preghiere annue.—Sermoni nella morte del Rè Stefano. *Vi sono anco altri componimenti suoi, che non sono ancora usciti alla luce, cioè,* Sermones de Dominicis per annum. Sermones de Sanctis. De Beatissima Virgine. De solemnitatum Ecclesiae ceremoniis: *Scrisse parimente alcune* Annotazioni sopra l'arte Chimica, *della qual era peritissimo, ma restono ingiustamente sepolte nelle mani, di chi ha poca carità verso i parti de'letterati ingegni. Morì vecchio nella sua patria l'Anno 1613, e fù sepolto nella Chiesa della Beatissima Virgine Maria, situata nella Piazza di quella Città, ove per molto tempo amministrò con gran vigilanza la dignità di Arciprete.* (L. S.)

3376. Autor zamierzył sobie nie na całe dzieło Powodowskiego odpowiadać, ale tylko przedniejsze okoliczności z listu przypisnego do Króla i z przedmowy rozbierać: co się tycze dzieła samego powiada p. 6. *iż iest ten, którego* X. K. z osobna *dotyka, który też nie zamilczy.* Rozumie się tu Marcin Czechowicz, którego i na tytule swego dzieła wymienił Powodowski.

Niemojewski dzieło swoje na pięć części rozdzielił. W 1szej rozważa czy słuszna i porządna jest zapalczywa gorliwość X. Kanonika. W 2giej opisuje rozmowę czyli dysputę, którą miał z nim w Lublinie, a którą X. Kanonik w swojém *Wędzidle* inaczej wystawił. W 3ciej pokazuje, iż to nie jest piasczysty fundament (jak go X. Kanonik zowie) gdy się wiara na samém piśmie Prorockiém i Apostolskiém buduje. W 4tej broni głównej strony swego wyznania. W 5tej wylicza znaki, po których prawdziwy Antychryst poznany być może.

3377. Powodowski, Kanonik Poznański, dzieło swoje pod tytułem: *Wędzidło* etc. jak wiadomo, mianowicie przeciwko Czechowicza *Dialogóm* był wydał. Zamojski Hetman i Kanclerz Koronny upominał często Pawła Orzechowskiego, Podczaszego Chełmskiego, aby się do wiary Rzymskiej nakłonił, a za wyjściem na jaw dzieła Powodowskiego, darował mu je w czasie Sejmu Warszawskiego, pilne jego czytanie zalecając. Wszakże to czytanie przeciwne celowi Zamojskiego na Orzechowskim uczyniło wrażenie. Nie mógł atoli dla różnych zatrudnień swoich i

dla niedostatku ksiąg potrzebnych, napisać odpowiedzi na zarzuty Powodowskiego. A że M. Czechowicz był osobiście dotkniętym przez X. Kanonika, prosił go więc Orzechowski, aby wygotował na piśmie odpowiedź, z warunkiem, iż będzie mógł z nią postąpić, jak ze swoją własną. Uczynił zadosyć tej prośbie Orzechowskiego Czechowicz i wygotowane dzieło z listem mu przesłał. Orzechowski dał je do druku z listem przypisnym do Zamojskiego, i jął się tej sposobności, aby na upomnienie i namowy Kanclerza jawną dać odpowiedź, i ta stanowi treść tego dzieła. Dzieło to drukowane r. 1583 przez Alexego Rodeckiego, typografa Jana Kiszki, Starosty Żmudzkiego, jak wnosić można z druku, który jest tenże sam co i w dziele Jana Niemojewskiego pod tytułem: *Obrona* etc. na którém dziele drukarz wyrażony; mylnie tedy X. Aloizy Osiński w *Rozprawie o Życiu i Pismach X. P. Skargi* p. 79 w nocie 69 przypisał dzieło to Czechowicza, wspomnionemu Pawłowi Orzechowskiemu; a zaś p. 78. wyliczając pisma Marcina Czechowicza, błędnie kładzie: *List do Pawła Orzechowskiego*, jako oddzielne pismo; gdyż ten list przy dziele *Epistomium*, po dedykacji Orzechowskiego do J. Zamojskiego był drukowany. (L. S.)

3384. *Zygmunt Schlichting* wydał przeciwko Arjanóm r. 1592 pismo pod tytułem: *Warhafftiger beweis, verstand, und erklerung des Apostolischen glaubens*. Zbor ich główny był wówczas w Szmiglu, przez dziedzica tego miasteczka Duditiusa r. 1584 założony. Imieniem więc tego zboru odpowiada *Wolffgang von Schlichting auff Bauchwitz* (tak podpisany w owym liście). Odpowiedź ta drukowana w Rakowie, który dopiero r. 1600 podnosić się zaczął i stał się pożniej główném siedliskiem Arjanów. Dzieło to jest jednem z najrzadszych, które nam po Arjanach zostały. Wzmiankuje o niém *Adelt* w historji Socynianizmu w Smiglu, p. 51, zowiąc pismo Zygmunta Schlichtinga pierwszém, które przeciw Arjanóm wyszło w Polsce.

3390. *Adelt in Historia de Arianismo olim Smiglam infestante*. p. 52—54 ma to o Smigleckim.

„*Noch besser und nachdrucklicher aber nahm sich des damaligen Schaden Josephs an, und suchte diese in Schmiegel eingeschlichenen Verkleinerer der Gottheit Christi, ihres Irrthums zu überführen, und auff bessere Gedanken zu bringen, ein* Schmiegelisches Stadtkind, *den Gott nicht ohne sonderbare Providenz, damals wider die gräulichen Schwärmer seines Vaterlandes erwecket. Dieses war der in der gelehrten Welt nich unbekannte Jesuite und Scholasticus Martinus Smigletius, nach dessen Namen sich auch ehemals die Studenten in Oxfort Schmieglisten genannt, und mit denen Scotisten hart zusammen gekommen sind. Er wurde aber von seiner Vaterstadt, nach Gewohnheit selbiger und älterer Zeiten, also benamet, und war Anfangs Theologiä D. auch Professor zu Vilna, in Litthauen, und anderwerts, letztlich aber zu Calisch Prior, welches Alegambe und Sta-*

rowolscius nicht angemercket: A. 1613 hat er noch gelebt, woselbst ihn Ruarus mit Brzezinio, dem damaligen schmieglischen Herrn, gesehen, und ihn in epist. suis *Cent. II. epist. XVII. also beschreibet: Vidi etiam (Calisii) de quo plurimum mihi gratulor, celebrem illum Martinum Smigletium, virum aetate jam senili, procerum, macilentum et aspectu satis religiosum, in sermone patrio, quemadmodum alii referebant, non perinde comtum, quem Brzezinius, ex cujus oppido (scil. Smigla) oriundus est, meo rogatu, nunquam hactenus sibi visum salutavit, dextraque juncta, paucis verbis allocutus est, cum itineris properati ratio fusiorem sermonem non admitteret.*

Nun dieser berühmte Mann, der auch ehemals viel in Oxfort gegolten, davon seine Anhänger Smigletianer genennet, wurden, und mit denen Scotisten im Disputiren oft a verbis ad verbera *kamen, wovon der Autor des Spectateurs, in den deutschen Actis. P. 70. p. 958. einen artigen Streich erzählt, wechselte mit denen schmieglichen Arianern, und sonderlich mit Smalcio, Osterodo und Volkelio unterschiedene Streitschriften etc. Auf welche Schriften ihm gleichwol die Arianer niemals was schuldig geblieben. Solches unterliess er nicht, bis an seinen Tod, welcher A. 1618 in Calisch erfolgete, eben in dem Jahr, da ein grosser Brand seine Vaterstadt verzehrte. Zwar kan der selige Herr Lauterbach nicht glauben, das Smigletius ein Schmiegler von Geburt gewesen, weil die Autores von seinem Leben nichts davon gedenken: allein das folget nicht. Genug, dass es damals in Polen eine bekannte Sache gewesen, die dem Ruaro, ohn Zweifel von dem damaligen schmiegelischen Erbherrn, Brzezinio, der selbst in Calisch Smigletium gesprochen, beygebracht worden. Es mag auch Smigletius vielleicht sehr jung von Schmiegel, als verwäyst, und Studirens halber, nach Reusch-Lemberg gekommen seyn. Dahero man ihm diesen grossen Ort zum Vaterlande gemacht, nach dem bekannten Sprüch wort:* ibi mea patria, non ubi nascor, sed ubi pascor.

3395. Jan Ostrorog Wojewoda Poznań. i Mikołaj Firlej Kasztelan Biecki byli arbitrami tej dysputy. Ze strony Arjanów stawali: A. Moskorzowski i Statorjusz czyli Stojeński Jan, który ze swojej także strony tę dysputę wydał. Śmiesznie tu czytelników chciano złudzić, wyrażając na tytule, że ta dysputa była spisana *a Notario iurato*, tak jak gdyby Notarius wykonał przysięgę przed rozpoczęciem dysputy na wierne jej opisanie. Na końcu rzecz się odkrywa, kiedy ze świadectwa jego okazuje się, że on *kiedyś* był jakimści pisarzem przysięgłym: *Ego Nicolaus Zorawski Advocatialis Notarius quondam iuratus Civitatis Lublinensis, ad hunc actum specialiter rogatus etc.*

Naprzód jest tu przedmowa Jerzego Czartoryskiego, gdzie między innemi te słowa: *Et vero cum adeo (Haeretici) a Reverendis Patribus Carmelitis Discalceatis in hoc certamine prostrati, ac pro-*

fligati fuissent, cristas tamen erigere et per summum mendacii ac perfrictae frontis scelus, contra authoritatem gravissimorum Judicum ab utraque parte deputatorum, videlicet Ill. DD. Joannis Comitis in Ostrorog Palatini Posnaniensis, Nicolai Firlei Castellani Biecensis etc. etc. qui nomina nostra sub calcem disputationis scripta, una cum sigillis apposuimus, victoriam sibi usurpare in variis Poloniae provinciis non erubuerunt. Po dedykacji do tegoż Czartoryskiego, następują asercje teologiczne bronione od Karmelitów, które były pierwiej już drukowane w Krakowie u Andrzeja Piotrkowczyka r. 1616. Po każdej dyspucie następuja odpowiedzi *Heretyków*, a mianowicie Moskorzowskiego ministra Rakowskiego, i argumenta Statorjusza. (L. S.)

3401. W przemowie do Leszczyńskiego mówi: „Wydał ieden z Ministrow zboru Ewanielickiego, X. Daniel Clementinus, script przeciwko nam dziwnie uszczypliwy, w którym na nas i na wyznanie nasze złym udaniem, ciężkimi potwarzami i sprosnymi przymowkami następuie. Obronę wyznania, y niewinności naszey, niosę przed W. M. Mciwy Panie Woiewodo Belski, prawdzie i sprawiedliwości dufaiąc.“ Prosi tedy Szlichting, aby Leszczyński raczył być sędzią tej kontrowersji, i twierdzi, że „żadna zabawa, żadna myśl nadtę, na tak wielkiego Senatora nie może być przystoynieysza.“

Czytelnika zaś uwiadamia dla czego więcej niż w rok odpowiedź na jaw wychodzi; jakich sposobów użył dla cytowania dzieła Clementynusa, które nie miało paginacji. Trzecią zaś okoliczność własnemi jego słowy przytacza się. „Potrzecie, iż się nie mało y tu y owdzie łaciny mieszało, żeby cię to, ieśli po łacinie nie umiesz, od czytania nie odrażało, podiąłem się ieszcze tey prace, żem na końcu tey ksiązki, co potrzebnieysze mowy (t. i. frazesy) łacinskie na polskie przełożył.“ Co za śmieszny sposób! mieszać w pisaniu łacinę, aby ją na końcu książki tłómaczyć. Wreszcie dodaje Szlichting: „Naostatek proszę cię i napominam, żebyś czytał *sine praeiudicio et cum iudicio*, to iest żebyś nie sądził bez czytania, i nie czytał bez rozsądku.“ (L. S.)

3402. Socinjanie przyjęli za pierwszy początek i zasadę swego wyznania, rozum ludzki; stąd wnieśli, iż Bóg nic nie podał do wierzenia, czegoby rozum nie pojmował. Koniecznym więc wypadkiem tej zasady Socinjanizmu być musiało, iż nawet główne artykuły chrześciańskich wyznań, (nic już o Katolickiém nie mówiąc) podkopywać i burzyć zaczęli. Stąd owe wojny djalektyczno-teologiczne, które z całém Chrześcjaństwem upornie oni prowadzili. Na to pismo jeszcze raz odpowiedział Szlichting. Clementinus dodał do tego dzieła następujące pismo: *Asymbolum Socinianorum*, to jest: o przedniejszych powszechnej Apostolskiej wiary cząstkach, *Non-credo*, abo Niewiara Arianow dzisieyszych z ichże własnych Scribentow, summownie zebrana. 72 str. i 8 kart. w Baranowie, 1630. 4. Cytuje tu na końcu zdania Teologów Ewangelickich o nauce Socyna, a między innemi

z *Przedmowy in Apokatastasi.* X. Grzegorza z Żarnowca, i z Przedmowy X. Jakóba Zaborowskiego do dzieła: *Ogień z wodą.*

Oprócz tego, na przodzie tych dwóch pism rejestr autorów Socyniańskich, których przywodzi. Z tego rejestru niektóre szczegóły tu się wypisują.

Czechowic Versia Now. Test. 1594.

— — *in Caput I. Joan. Explic.*

Katechizm Polski Rakowski 1605. in 12.

Ostrorodti Instit. Relig. Chr. Germanice. Rac. 1625. 8.

Ten Clementinus był Pastorem w Gorach, majętności Jana Strojnowskiego. Umarł w Chmielniku d. 22 Kwietnia r. 1644.

Por. Bock T. I. P. II. p. 608.— Sandius Biblioth. Antitrin. p. 128.— Ringeltaube Hist. Eccl. Slavon. p. 415. (L. S.)

3409. Tu są pisma w porządku następnym:

1. Zwierciadło Porywcze ludziom w rożnych opiniach, a w presumpcyach swych zbawienie swe pokładaiącym, dla ich prędkiego w slepocie swey duszney przeyrzenia, y makuł sprosnych błędow upatrzenia, tudziesz niebespieczeństwa zbawienia swego z Pisma S. złożone.— To Zwierciadło przesłał Wolan Morsztynowi, z którym równie jak i z Janem Stojeńskim ministrem Arjańskim prowadził listowną dysputę w rzeczach wiary. Na początku położone są dwa listy Wolana do Morsztyna przy posłaniu mu Zwierciadła i odpowiedź tegoż: pierwszy datowany w Dobczycach 29 9bris, drugi z Raciborska d. 4 Grudnia 1631 roku. Z odpisu Morsztyna okazuje się, że Jan Wolan już pierwiej jakąś książeczkę wydrukował pod tytułem: *Zwierciadło.*

2. Listy do Jána Stoińskiego: jeden z Dobczyc 28 April. 1634; drugi 10 Octobr. 1633.— (J. Stoińskiego do Jana Wolana, w Zegartowicach d. 29 Octobr. 1634); trzeci dany in Calvaria Zebrzydoviensi 15 Julii 1637; czwarty do K. Morsztyna z Dopczyc 23 Febr. 1631; piąty do tegoż z Dobczyc 10 Decembris 1633; szósty do tegoż tejże daty; siódmy do tegoż z Dobczyc 9 Januar. 1635; ósmy do tegoż z Dobrej 20 Septembra 1635; (z tego listu okazuje się, iż u Cezarego r. 1634 drukował książkę swoję Wolan, i że te dysputy i korrespondencje były w celu nawrócenia Morsztyna); dziewiąty do Palladiusa bez daty. (L. S.)

3419. str. 78. przywiedzione są odpowiedzi Socina dawane rozmaitym osobóm w wątpliwościach radzącym się, jako to: Eliasz. Arciszewskiemu, Krzyst. Morstynowi, Moschorzewskiemu, Ronembergowi, Siemichowskiej, Ostorodowi, Mateuszowi Radekowi Sekretarzowi miasta Gdańska, Jan. Niemojowskiemu.

str. 93. jest świadectwo chrztu Niemojewskiego, Arjanina, mającego lat 70, a jak sam liczył, lat 80, r. 1629, 18 Junii ochrzczonemu we wsi Potarzyca. Imię dane jemu Mikołaj, rodzice chrzestni: Jan Niemojewski i Dorota z Konarzewa, żona Łukasza Niemojewskiego,

przytomni Jan Stasiński, Maciej Kurzeniowski, Łukasz Niemojewski, brat stryjeczny.

str. 102. z Colloquiów Kromera Lib. I. fol. 225. przywodzi słowa Grzegorza Pauli, o którym mówi, iż *długo jadowitemi bluźnierstwami zarażał Kraków*, przeciw Trojcy Przenajśw. w książce tamże wydanej.

str. 179. wspomniane są, Socina Animadversie na Poznańskie *Assertie*.

str. 171, 172, wymienione pisma Nicolaidesa, *contra Borcovium* i *contra Miedzyboż*.

3423. Początek odezwy do Czytelnika: „Obrał się nam dobrym opiekunem X. Cichovius, pisząc y wydaiąc przeciwko S. wyznaniu naszemu Christianskiemu, ostre, uszczypliwe, y obelżywe scripta; ale kiedyby nam tesz był, aby z iednę drukarnią gdzie zostawieł, tedybyśmy byli rozumieli, że z nami szczerze idzie. Teraz, widzę, w tę nadzieię grzeszy, że Drukarnie nie mamy. Chwalę rozum: obronę nam odiąwszy, dopiero w nas: Pismem, choć nie drukiem, każe się nam tego u siebie upominać. Nie głupi zgoła X. Cichovius. Ale choćbyśmy głos prawdy w ziemię zakopali, przyjdzie ten czas, kiedy się dobędzie, y *Auriculas Asini* ogłosi etc.“ (L. S.)

3424. „Zaklęto iusz raz (mówi autor w przedmowie) tego Diabła, ktory nas w bostwie Christusa Pana turbuie, aby milczał: ale isz go X. Cichovius koniecznie chciał odkląć, tedyśmy musieli ukazać, że go odkląć nie mógł, y mocniey go ieszcze związać, żeby się ani ruszył. Czytayże tedy i uważay pobożny Czytelniku, przy kim prawda, abyś fundament y grunt prawdziwey wiary poznawszy, na nim się budował, y żywot wieczny przez wiarę prawdziwą otrzymał. Do czegoć Bog przez Christusa Jezusa niech dopomoże. Toć pewna, że X. Cichovius pismem y ratiami przegrać musi: ale on ma inszy sposób do wygraney: ogień Warszawski nam przypomina, daiąc nam na wyrozumienie, że iako Confessią naszę (która insza nie jest tylko szczere Credo Apostolskie) w Warszawie spalono, tak y to, cobyśmy mu odpisali spalą. Trudna z nim sprawa. Odpiszemy, tu się gniewa y ogniem grozi nieodpiszemy, to triumfuie. etc. (L. S.)

3425. W dedykacji powiada autor, że Wisowaty dał mu powód do pisania, dawszy mu w ręce: *Symbolum Apostolicum* i *Wykład Prawdziwy* i t. d. książki od Zboru Arjańskiego wydane, i odpowiedzi na nie żądając, na co Cicbovius powiada, iż wydał: *Trzydzieści przyczyn*.

W przedmowie powiada, że dla krótkości, autora pisma: *Dyabeł zaklęty*, będzie zwać P. N. (czy nie Niemojewski?) indziej str. B4 Ministrem go zowie.

W Rozdziale I. str. B2 mowi o sobie, że już ma lat wieku sześć-

dziesiąt i doświadcza słabości oczu, *usilnym przez lat czterdzieści czytaniem natartych y ustawicznie płynących.*

B2 verso: „O Drukarnią, Arriańskim Ministrom nie może bydź trudno. Wiem to od tych, ktorzy zbrzydziwszy się Arriańatwem, Wiarę S. Katholicką przyięli: że z kollekt, ktore gdy chcą, nie bez uprzykrzenia nakazuią, tak wiele mieć mogą pieniędzy, żeby ieśli nie w Lucławicach, abo w Ropkowey, tedy w Prusiech, abo w przyległych Podgorzu Węgrzech (że Amsterdamu, y inszych cudzoziemskich Drukarni nie wspomnię) co chcą mogli wydrukować. Mnie ubogiemu, choć przy Drukarniach mieszkaiącemu, maley rzeczy nie dostaie: pieniędzy. Nażebrać sie muszę, nim co na Druk zbiorę. Przeto też *Triumphus Sanctissimae Trinitatis*, przez lat trzynaście: *Speculum Socinistarum*, przez lat pięć, *a Refutatio Centuriae caesae*, iuż kilka miesięcy w kąciku leżą.

Dalej mówi, że do kosztu na pismo niniejsze przyłożył się Wisowaty. Dodaje dalej: niesłusznie się na odiętą Drukarnią skarzą. Wiem że *Centuria Caesa* i *Dyabel zaklęty*, nie z kuźni kowalskiey, ale z Drukarniej wyszły.

str. B3: O przewodzeniu, y przesządzániu nigdym nie myślił, y nie zeydę się na to. Wiem co za gomony tak rok w Prosowicach wzniecone były od Arrianow: z okazyey protestacyey Wielebnego Oyca Plebana Wielogłowskiego, które iednak nie były nam tak straszne, ani są, żeby się miał bać nieboraczek X. Cichovius, aby go gdzie z klasztorem nie wywrócono.

str. C: wspomina Stanisława Ostrowskiego Opata Przemyckiego, pismo przeciw Socinowi, dawno wydane, Smigłeckiego *Monstra*.

str. E: wspomina o nawróceniu Jana Krelinsa, przyjaciela autora pisma: *Dyabel zaklęty*; tamten wezwawszy do siebie przed śmiercią Marcina Szelawskiego Plebana Szamskiego, od niego rozgrzeszony został.

str. E: verso wspomnione pismo Cichoviusa: *Wizerunek Nieprawdy Ariańskiey*.

str. E2: wspomniane jest, jak i na innych miejscach, pismo arjańskie: *Centuria caesa*, także list Niemojewskiego, do Szumana, w którym twierdzi, że w Eucharystji, ani znaku ciała Chrystusowego nie ma.

3426. Ostro powstając autor na Arjanów, przyznaje jednak Szlichtyngowi autor wielką sławę z nauki i zowie go ich *Superintendentem*, abo *Episcopem*.

p. 92 nast.: opisuje autor, jak się przed śmiercią nawrócił *Joannes Crellius mąż wielkiey nauki*, że go jakiś X. Szelawski (podobno Dominikan), przez okno spowiadał, gdyż go Arjanie do domu Creliusa nie wpuścili. Napatrzyłem się (mówi autor p. 93) przy śmierci Jego Mości Pana Hieronima Moskorzowskiego, gdy za cudownym powołaniem

Boskim przyjął Krzest święty, y Nayświętszy Ciała Pańskiego Sakrament, y statecznie przy Wierze S. Katholickiey stał, iako wiele o to fasolow y wrzaskow było etc. aż do śmierci. Zostawiwszy tedy Bogu żonę, y dziatki, y błogosławieństwem swym, teyże prawdy poznania im życząc, ciesząc się z Katholickiego Kapłana absolucyey, dobrey nadzieiey skonał; odmiany swey znaku nie daiąc: dla nieznośnych kłopotów, któreby był ieszcze cierpieć musiał, gdyby się był z tym otworzył, że Katholikiem został. Oprócz bezbożności i bluźnierstwa zadają Jezuici Arjanóm, znoszenie się ze Szwedami, rabunki i t. d. Bentkowski rok wyjścia z druku tej książki naznacza: 1659. (L. S.)

3427. Wspomina w dedykacji autor iż swoje *Colloquium Toruncnse* przypisał Stanisławowi Zarębie Biskup. Kiiowskiemu. W dziełku tém autor cytuje swoje pisma przeciwko Arrjanóm dawniej wydane: 1. p. 4. *Wyklęcie Ministrow Arryańskich.* 2. p. 5, 6, 7. *XXX Przyczyn dla ktorych się każdy sektą Arryanską brzydzić ma.* 3. p. 21, 28, 29. *Wizerunek nieprawdy arryanskiey przeciw Slichtinkowi.* 4. p. 22. *Prodromus Triumphi.* 5. p. 27, 29. *Pogrom diabła arryanskiego.* Wspomina nadto pisma mające się jeszcze wydać. 1. p. 14, 30. *Speculum Socinistarum.* 2. p. 22. *Tryumph.* — *Speculum* wyszło na jaw, ale o *Triumphie* nie wiadomo.

Ujmując się autor za osobami, które się arjanizmu wyrzekły, i wyrzucając to Ministrowi Arjańskiemu, iż te osoby apostatami, zmiennikami, plewami i t. d. nazywa, pisze p. 32. „Nuż czy plewami u was byli Ichmość PP. Sienieńscy, Niemierzycowie, Potoccy, Zakrzewscy, Sierakowscy? czy plewą u was był P. Jarosz Moschorzowski? ktorego sam Pan Bog przed śmiercią natchnął, żeby o Krzest ś. prosił, który przyiąwszy, y po dwakroć się Naświętszym Sakramentem posiliwszy, chociescie nad nim wiele gdakali, statecznie w wierze ś. Katolickiey trwał y w niey świątobliwie Ducha Panu Bogu oddał.“ O tej okoliczności całe nie wspomina Ossoliński i zdaje się, że jest zmyślona. Toż powtarza o Moskorzowskim w *Pogromie* p. 93.

3428. Do liczby pism o Socinjanach polskich wydanych, policzyć można jeszcze następujące za granicą wydane:

1. Jacobi Schegkiii Schordorffensis, Contra Antitrinitarios Libri duo. Tubingae 1564. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2. Joannis Wigandii, De Deo contra Arianos novos nuper in Polonia exortos. Excudebat Petrus Brubachius. 1566. 8. (l. c.)

3. Georgii Ashwelii, De Socino et Socinianismo Dissertatio. Oxoniae. 1680. 8. (l. c.)

4. Parallele du Socinianisme et du Papisme. 1687. 12. (Cat. Janss. 1688).

5. Tombeau du Socinianisme auquel on a ajouté le nouveau visionnaire de Roterdam. Francfort 1687. 12. (l. c.)

6. Harmonia praecipuorum Calvinianorum et Photinianorum, hoc

est, evidens Demonstratio, qua recentiores Photinianos, salvis multis D. Conradi Vorstii, Professoris Leidensis, et aliorum quorundam Doctorum Calvinianorum hypothesibus et S. Scripturae interpretationibus, solide et sufficienter refutari non posse, ocularite docetur, Scripta solius veritatis amore. Jenae, 1613. 4. (Cat. Bibl. Hung. Suppl. p. 216).

7. Roma Racoviana, et Racovia Romana: id est, Papistarum et Socinistarum in plurimis capitibus harmonia: autore Guil. Jamesson. Edinburgi, haeredes Andreae Anderson. 1702. 4.

(Catal. des livres imp. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752, T. III. D2. N. 2533)

3429. Bantkie (H. D. K. P. III. 91.) wymienia z Ringeltaubego p. 151. rok druku tego: 1557, a Friese (Beytr. II Th. 1r. Bd. p. 362.) kładzie domysł, roku 1564, który i Bentkowski przywodzi. Por. Ringeltaube, *Beytrag zu der Augsburg. Confess. Geschichte*, Clément T. IV. p. 470.— Tłómaczenie to nie jest wiernym przekładem textu czeskiego r. 1535, tłómaczenia niemieckiego r. 1564 i łacińskiego r. 1578.

Friese (Beytr. II Th. 1r. Bd. p. 362 nast., obszerniejszą o Konfessji tej wiadomość podaje: »Na odwrocie tytułu wymienieni pisarze ciż sami co i w łacińskiém tłómaczeniu. Potym idzie Przemowa Panów niektórych i Szlachty co przyjęli tę konfessją, ale bez żadnych podpisów. Friese przytacza ją w tłómaczeniu niemieckiém. Po tej idzie Przemowa Panów i Stanów Królestwa Czeskiego. Po czém nowy napis następujący: Confessio, to iest Summowne wydanie z pocztu (Summa Ratioque fidei ac doctrinae) wyary a uczenia Krześćiańskiego, ktore od uczycielow a Kśiężey Naszey w Krolestwie Czeskim a Margrabstwie Morawskim y w Krolestwie Polskim, y indźie, iednomyślnie z Starodawna iest oznaymiona. Na pierwey Jego Krolewskiey Miłośći i t. d. Potym wszem uprzeymośći a prostośći oddane, w Artykulech niżey opisanych ogarnione y zamknione etc." Tu następują Artykuły traktowane w liczbie dwódziestu, które Friese wylicza; tamże inne szczegóły z Ringeltaube l. c. wyjęte, porównywając ten przekład z niemieckim.

Na końcu:

1. Swiadectwo Tubingskie Vergeriusza 1go Sierpnia r. 1557.
2. Przedmowa Marcina Lutra do Konfessji Waldeuzów, bez wyrażenia roku.
3. List Melanchtona do jednego znakomitego męża, P. Benedicta, i swych Braci Waldeńskich. w Wittembergu r. 1535.
4. Wyjątek z Listu Marcina Bucera. r. 1540.
5. Z listu Fabriciusza Capitonis.
6. Z pism Bucera przeciw Latomiuszowi o władzy Kościelnej str. 159.
7. List Jana Kalwina: *ad Jvan* albo *Jana Equitem Polonum* r. 1556.
8. Z listu Wolfganga Musculi do Kościołów polskich, r. 1556.

Jestli to tłómaczenie z Friesego, za pewność zatém słów polskich i zgodność z oryginałem nie zaręcza się.

Boskim przyjął Krzest święty, y Nayświętszy Ciała Pańskiego Sakrament, y statecznie przy Wierze S. Katholickiey stał, iako wiele o to fasolow y wrzaskow było etc. aż do śmierci. Zostawiwszy tedy Bogu żonę, y dziatki, y błogosławieństwem swym, teyże prawdy poznania im życząc, ciesząc się z Katholickiego Kapłana absolucyey, dobrey nadzieiey skonał; odmiany swey znaku nie daiąc: dla nieznośnych kłopotów, któreby był ieszcze cierpieć musiał, gdyby się był z tym otworzył, że Katholikiem został. Oprócz bezbożności i bluźnierstwa zadają Jezuici Arjanóm, znoszenie się ze Szwedami, rabunki i t. d. Bentkowski rok wyjścia z druku tej książki naznacza: 1659. (L. S.)

3427. Wspomina w dedykacji autor iż swoje *Colloquium Torunense* przypisał Stanisławowi Zarębie Biskup. Kiiowskiemu. W dziełku tém autor cytuje swoje pisma przeciwko Arrjanóm dawniej wydane: 1. p. 4. *Wyklęcie Ministrow Arryańskich.* 2. p. 5, 6, 7. *XXX Przyczyn dla ktorych się każdy sektą Arryanską brzydzić ma.* 3. p. 21, 28, 29. *Wizerunek nieprawdy arryanskiey przeciw Slichtinkowi.* 4. p. 22. *Prodromus Triumphi.* 5. p. 27, 29. *Pogrom diabła arryanskiego.* Wspomina nadto pisma mające się jeszcze wydać. 1. p. 14, 30. *Speculum Socinistarum.* 2. p. 22. *Tryumph.* — *Speculum* wyszło na jaw, ale o *Triumphie* nie wiadomo.

Ujmując się autor za osobami, które się arjanizmu wyrzekły, i wyrzucając to Ministrowi Arjańskiemu, iż te osoby apostatami, zmiennikami, plewami i t. d. nazywa, pisze p. 32. „Nuż czy plewami u was byli Ichmość PP. Sienieńscy, Niemierzycowie, Potoccy, Zakrzewscy, Sierakowscy? czy plewą u was był P. Jarosz Moschorzowski? ktorego sam Pan Bog przed śmiercią natchnął, żeby o Krzest ś. prosił, który przyiąwszy, y po dwakroć się Naświętszym Sakramentem posiliwszy, chociećcie nad nim wiele gdakali, statecznie w wierze ś. Katolickiey trwał y w niey świątobliwie Ducha Panu Bogu oddał.“ O tej okoliczności całe nie wspomina Ossoliński i zdaje się, że jest zmyślona. Toż powtarza o Moskorzowskim w *Pogromie* p. 93.

3428. Do liczby pism o Socinjanach polskich wydanych, policzyć można jeszcze następujące za granicą wydane:

1. Jacobi Schegkiii Schordorffensis, Contra Antitrinitarios Libri duo. Tubingae 1564. 4. (Sienk. Dod. do Bent.)

2. Joannis Wigandii, De Deo contra Arianos novos nuper in Polonia exortos. Excudebat Petrus Brubachius. 1566. 8. (l. c.)

3. Georgii Ashwelii, De Socino et Socinianismo Dissertatio. Oxoniae. 1680. 8. (l. c.)

4. Parallele du Socinianisme et du Papisme. 1687. 12. (Cat. Janss. 1688).

5. Tombeau du Socinianisme auquel on a ajouté le nouveau visionnaire de Roterdam. Francfort 1687. 12. (l. c.)

6. Harmonia praecipuorum Calvinianorum et Photinianorum, hoc

est, evidens Demonstratio, qua recentiores Photinianos, salvis multis D. Conradi Vorstii, Professoris Leidensis, et aliorum quorundam Doctorum Calvinianorum hypothesibus et S. Scripturae interpretationibus, solide et sufficienter refutari non posse, ocularitor docetur, Scripta solius veritatis amore. Jenae, 1613. 4. (Cat. Bibl. Hung. Suppl. p. 216).

7. Roma Racoviana, et Racovia Romana: id est, Papistarum et Socinistarum in plurimis capitibus harmonia: autore Guil. Jameson. Edinburgi, haeredes Andreae Anderson. 1702. 4.

(Catal. des livres imp. de la Biblioth. du Roy. Paris 1752, T. III. D2. N. 2533)

3429. Bantkie (H. D. K. P. III. 91.) wymienia z Ringeltaubego p. 151. rok druku tego: 1557, a Friese (Beytr. II Th. 1r. Bd. p. 362.) kładzie domysł, roku 1564, który i Bentkowski przywodzi. Por. Ringeltaube, *Beytrag zu der Augsburg. Confess. Geschichte*, Clément T. IV. p. 470. — Tłómaczenie to nie jest wiernym przekładem textu czeskiego r. 1535, tłómaczenia niemieckiego r. 1564 i łacińskiego r. 1578.

Friese (Beytr. II Th. 1r. Bd. p. 362 nast., obszerniejszą o Konfessji tej wiadomość podaje: »Na odwrocie tytułu wymienieni pisarze ciż sami co i w łacińskiém tłómaczeniu. Potym idzie Przemowa Panów niektórych i Szlachty co przyjęli tę konfessją, ale bez żadnych podpisów. Friese przytacza ją w tłómaczeniu niemieckiém. Po tej idzie Przemowa Panów i Stanów Królestwa Czeskiego. Po czém nowy napis następujący: Confessio, to iest Summowne wydanie z poczta (Summa Ratioque fidei ac doctrinae) wyary a uczenia Krześćianskiego, ktore od uczycielow a Księżey Naszey w Krolestwie Czeskim a Margrabstwie Morawskim y w Krolestwie Polskim, y indźie, iednomyślnie z Starodawna iest oznaymiona. Na pierwey Jego Krolewskiey Miłośći i t. d. Potym wszem uprzeymośći a prostośći oddane, w Artykulech niżey opisanych ogarnione y zamknione etc." Tu następują Artykuły traktowane w liczbie dwódziestu, które Friese wylicza; tamże inne szczegóły z Ringeltaube l. c. wyjęte, porównywając ten przekład z niemieckim.

Na końcu:

1. Swiadectwo Tubingskie Vergeriusza 1go Sierpnia r. 1557.
2. Przedmowa Marcina Lutra do Konfessji Waldenzów, bez wyrażenia roku.
3. List Melanchtona do jednego znakomitego męża, P. Benedicta, i swych Braci Waldeńskich. w Wittembergu r. 1535.
4. Wyjątek z Listu Marcina Bucera. r. 1540.
5. Z listu Fabriciusza Capitonis.
6. Z pism Bucera przeciw Latomiuszowi o władzy Kościelnej str. 159.
7. List Jana Kalwina: *ad Jvan* albo *Jana Equitem Polonum* r. 1556.
8. Z listu Wolfganga Musculi do Kościołów polskich, r. 1556.

Jestli to tłómaczenie z Friesego, za pewność zatém słów polskich i zgodność z oryginałem nie zaręcza się.

Ringeltaube sądzi, że wydawcy, Bracia Czescy, dla uniknienia przed Królem i Stanami podejrzenia o Ariano-Socinjanizm podówczas prześladowany w Polsce, tam i ówdzie wtrącili wyrazy przeciwne nauce Arjanów; i tak w paragrafie kończącym się w łacińskiém i niemieckiém tłómaczeniu témi słowy: *und seinen Sohn Jesum Christum*, dodano w tém tłómaczeniu wyrazy: y ducha świętego, iedynego Pana Boga.

3480. Pismo to jest w kształcie listu, jak napis na początku: *Petrus Statorius Francisco Stancaro Sanam mentem*, okazuje.— Dowiedział się autor z listu Stankara do Alexandra Vitrelina, że go do rzędu nieprzyjaciół Ducha S. policza: utrzymuje, że ta wieść, której uwierzył Stankar, jest fałszywą, i że on (Statorius) w Ducha S. wierzy i wzywać go naucza. O to rzecz idzie co do prywatnej kłótni. Malując niepowściągliwość języka Stankarowego, przywodzi następne okoliczności: *Quid enim de eo dicam, cum arrogantissime ac impudentissime Synodum Vladislaviensem te (sit honor auribus) percacare professus es? cum Ecclesiarum nostrarum superintendentem canem vocares? cum clarissimos viros D. Joannem a Lasco, et Franciscum Lismaninum principes sacerdotum nominares, dignosque esse diceres, qui anserum gregibus praeficiantur: Quae omnia satis arguunt, quale sit pectus unde talia prodierunt.*— Co się zaś tycze sporu względem Natury Chrystusa, dodaje Sobolewski: o tém chcąc pisać potrzeba być Teologiem z professji. (L. S.)

3481. Z dedykacji pokazuje się, iż Stankar miał przytułek w domu Stadnickiego, że Stadnicki naukę Stankara o pośredniku (Chrystusie) przyjął, i że na jej poparcie i utwierdzenie napisał Przechacki tę książkę. Po dedykacji jest odezwa autora: *Ich Miłosciam panom wszytkim, kthorzy są w Kosciele Pinczowskim*, gdzie jeszcze wyraźniej powody do pisania wykłada. Widać ztąd, iż nauka Stankara nie była dobrze przyjętą w Pińczowie, i potrzebowała obrony: i że go za heretyka poczytywano i wszystkich z nim trzymających. (L.S.)

3488. Poprzedza: *Przedmowa potrzebna ku gorszącym się z prawdy pańskiej.*— Bock, który obszernie wytrescza to dzieło (p. 621—626), powiada o niém, iż jest pamiętnym dowodem bezbożnych dogmatów autora (*Opus ipsum memorabile documentum, impiorum auctoris dogmatum*). Wedle jego zdania, tytuł nie zgadza się z rzeczą w niém zawartą; bo nawiasem tu tylko wspomina Pauli o Śmierci i Zmartwychwstaniu Chrystusa, a obszernie powstaje przeciw nieśmiertelności duszy. Do tego dzieła stosują się w części słowa Paleologa, wymienione w dziele: *Krótki wykład* i t. d. Zob. Notę do N. 3889. (L.S.)

3530. Kładzie się tu: *Przedmowa do czytelnika prawdy zbawienney szukaiącego.*

»Niedawnych czasow czytelniku łaskawy, kościoła Rzymskiego miłośnicy, wyznawali to jawnie w pismiech swoich, że nauka o Bogu

w troycy iedynym, z pism świętych żadnym sposobem dowiedziona być nie może; lecz teraz znowu obaczywszy to, że przez takie wyznanie, tę naukę w wielkie podeyźrzenie u ludzi podali, nastąpili mianowicie Jezuitowie, ludzie barzo chytrzy, ktorzy chcąc tę naukę utwierdzić między ludźmi, pisma święte wziąwszy przed się rozmaicie ich nakręcaiąc, tak to udać chcą, iakoby pisma ś. pewnie a niemylnie to pokazowały, że Bog iest w personach troiaki, a w istocie ieden, że Christus w iedney personie ma dwie naturze, że duch ś. iest trzecia osoba bostwa, o czym niemałą Xiąszkę napisał X. Marcin Smiglecki Jezuita, w ktorey wszelakiey chytrości, z nawiętszą subtelnością używa, aby tylko ludzi w pismie ś. niećwiczone połowił, spodziewaiąc się, żeby mu potym łacniey innych wszystkich błędów swoich dowieść, gdyby w tym artykule, mogł iako ludziom oczy zasłonić. Lecz mam nadzieię w panu Bogu, że kto iedno będzie się chciał prawdziwie dowiedzieć, co pismo o tym świadczy, nie będzie nigdy tymi wykrętami X. Smigleckiego uwiedziony, zwłaszcza gdy to obaczy iako X. Smiglecki w tym pisaniu swoim, takim rzeczom się przeciwi, ktore są tak iasne, iako słonce, y ktore każdy za prawdziwe osądzić musi, także gdy uyźrzy iako częstokroć iawnie pismo ś. wywraca, powiedaiąc śmiele że to stoi napisano, y mieysca cytniąc o tym, czego zgoła w pismie nic masz; także zaś gdy tego bez wstydu przy, iż tego nigdziey nie napisano, co na wielu mieyscach wyraźliwie napisano mamy, etc. A iżby tym snadniey prości y nieumieiętni to rozsądzić mogli, dla tey przyczyny ia, choć też prostak, według daru mnie od pana użyczonego, Za żądaniem niektórych ludzi, wziąłem przed się te xiąszki X. Smigleckiego y porządkiem tym, ktorym od niego są napisane, uczyniłem odpowiedź na wszytki iego wywody, ktorych, rozmaitych pism naciągaiąc, używa ku dowiedzeniu tey dziwney nauki, o przedwiecznym, iako on zowie, bostwie syna Bożego. Gdzie iednak iż X Smiglecki mianowicie przeciwko Refutacyey xiążek X. Jakuba Wuyka w tymże artykule wydaney, wiele napisał, tom wszystko ia opuścił, dla tego, iżem wiedział, że ten ktory tę Refutacyą wydał, (Socin) ma koniecznie sam uczynić iey obronę przeciwko X. Smigleckiemu o czym chciałem czytelnika napomnieć aby gdy na te rzeczy napadnie, wiedział gdzie czego szukać ma. A iż też podobno nie tak rychło tę odpowiedz czynimy, iakoby był czytelnik sobie życzył, to zgoła inaczey być nie mogło, dla wiela trudności moich y prac tak zborowych iako y swoich własnych; mam za to iż ieśli się co dobrego tu sprawiło, będzie tu miała mieysce ona przypowieść: *Sat cito, si sat bene.* Nie wątpię też o tym, że ich iest barzo wiele, ktorzy mogli daleko dostateczniey tę rzecz odprawić, ale iż oni tego nie wiem dla iakich przyczyn zaniechali, wziąłem ia to na się, panskiey pomocy dufaiąc, że on y prostakom ku swey chwale mocen smysły otworzyć y rostropno-

ści dodać, ku obaleniu wymysłow ludzkich, zbawieniu naszemu szkodliwych. Proszę tedy każdego, kto tę moię pracą czytać będzie, aby *praeiudicatam opinionem* na stronę odłożywszy, z pilnością we wszystko patrzył, y sprawiedliwie rozsądzał, nie się na to nie zdrygaiąc, że to piszemy przeciwko senteneyey wszech ludzi w krześciaństwie naznacznieyszych y namędrszych; raczey na to pomniąc: że na świecie nigdy inaczey nie było, iedno iż się mądrzy prawdzie Bożey przeciwili, o czym też patrz *1. Cor. 1. v. 19.* y to przed oczyma maiąc, że tey nauki którą X. Smiglecki prowadzi, żadnym iasnym y wyraźliwym swiadectwem nikt pokazać nie może: co może być u bacznego nie ladaiakim dowodem iey omylności. A ieśliby kto obawiał się, żeby tym Boga nie obraził, albo Pana Christusa, gdyby tak wyznawał, iako my; tedy niechay wie że to iest próżna boiaźń, bo się my nie mamy bać tego wyznawać czego nas pismo uczy o Panu Bogu, y o synu iego: owszem mamy się bać tego czego pismo nie tylko nie mówi, ale się temu przeciwi. Nadto kto tę naszę pracą pilno przeczyta, mam za to ze obaczy, iż ta nauka X. Smigleckiego nie tylko nie czci syna Bożego, ale go owszem łży i sromoci wielce; bo nie tylko mu bostwa iego własnego, ktore ma od Oyca, nie przyznawa, ale też y człowieczeństwo iego zgoła niszczy. W czym czytelnik przestrzeżony będąc, niech weyźrzy pilno, ieśliśmy to w tym naszym pisaniu pokazali. Do czego sam pan Bog duchem swoim niech każdemu dopomaga, ku chwale imienia swego: y ku rozmnożeniu prawdy swoiey swiętey. Amen. Ja zaiste mam nadzieię w Panu Bogu, że to pisanie X. Smigleckiego nie tylko nie zawadzi ludziom bogoboynym do poznania prawdy, ale owszem ieszcze pomoże; bo gdy obaczą, że tego czego on chce nie może dowieść, choć na to wszelakich nawiętszych subtelności używa, łacno będą mogli rozsądzić, iż ta nauka iego prawdziwą nie iest: zaczym każdy będzie wolał prawdy szukać, niż się na tak podeyźrzanych rzeczach wieszać; czego iż iuż początek nie ladaiaki widzimy, nie wątpić nie trzeba, że im dalej tym więtsze postępki w tey mierze wyźrzymy, skąd iako wierni pociechę wielką, tak niewierni i tego wieku miłośnicy, wielki pożytek odnosić muszą." (L. S.)

3531. Na początku tej przedmowy wyraża autor, iż mieuk, który się w pisaniu nie kocha, i wolałby nigdy nie pisać, musiał wziąć się do pióra przeciw uczonemu Grzegorzowi Żarnowcowi, a to dla tego, że Grzegorz, lubo przeciw księgom Socina łacińskim pisał, użył jednak języka polskiego, a Socin tyle po polsku nie umiał, aby mógł mu odpisać. Wychwala Socina, iż on dobrowolną pielgrzymkę po cudzej ziemi, utratę majętności w ziemi własnej, i insze prawie niezliczone prześladowania, jedynie dla religji, statecznie podejmuje. »Czego przykładem być moze, mówi dalej, ta świeża zelżywość, ktora go bez wszelakiey winy, iako jakiego złoczyncę, w Krakowie potkała, z utraceniem wiela rzeczy barzo potrzebnych, a osobliwie

xiąg y pism drogich barzo wiele, ktoreby czasem człowiek zdrowiem swoim odkupił. Czego po wielkiey części przyczyna była u ludzi złych, wydanie tych Xiąg *de Jesu Christo Servatore*, których tak barzo te rzeczy bolały, że też nie mogli wytrwać aby nie mieli ledyeycy wzruszyć przeciwko człowiekowi pobożnemu, a kiedyby to było w ich mocy, y z świata zgładzić. Ktore rzeczy on zdaleka upatrował: ale więcey sobie ważył prawdę zbawienną, niźli zdrowie swoie, y dla tego po wydaniu tych Xiąg nie mało lat, w mieście naprzednieyszym Korony Polskiey mieszkał, imieniem swym się w tych Xięgach podpisawszy, aby był kto nie rozumiał, że się nie śmiał z tym ludziom pokazać, abo żeby przedtym uciekać miał, y wierzę, że, choć to bez boleści nie iest co go potkało, że ma ztąd pociechę nieladaiaką że dla tey prawdy mianowicie, uczynił go Pan godnym co cierpieć. Nie umieią dziś ludzie nic innego, iedno wołać: bluznierstwo, bluznierstwo. Ale żeby przyczyny były uważone, kto ma być słusznie bluznierzem nazwany, tego mało słychać. Takci dziś, gdy kto chce czego drugich nauczyć, y sam się tak w tym sprawuie, że ludzie w nim nie mogą naleść zdrady, nie mogą mu zadać, żeby czego swego w tym szukać miał; owszem widzą żywota niewinność, skromność, nadto krzyż y utrapienie, które cierpi dla tego co mówi: ale gdy tylko mówi przeciwko rzeczom dawnym, u wszech przyiętym, na ktorych wiele ludzi cielesnych pasą brzuchy swoie; wnet wszyscy powstaią przeciwko niemu, *zabiy, ukrzyżuy, zamorduy*. nie przez skromną rozmowę y w miłości, nie przez rozbieranie pism ś. ale przez nienawiść, y łajania wszytko odprawuią, ktorey rzeczy może być świadectwem każdemu, y samemu nawet X. G. ta xiąszka iego przeciwko Socynowi wydana; w ktorey, miasto ducha Ewanieliyskiego, pasterskiego, łajania brzydkiego pełno; czegobym się ia był nigdy nie spodziewał. Ale niechże iedno kto napisze abo uczy czego zastarzałego, y u ludzi przyiętego, choć to od pism ś. daleko będzie, y ten ktory to pisze, ani żywota niewinnością świetny, ani w tym znaczny, żeby w tym czego swego szukać nie miał: przedsię wnet go wszyscy chwalą, do nieba wynoszą, y iego słowa iako rzeczy z nieba przyniesione ważą. Taka iest sprawa na świecie."

W tejże przedmowie, jak to y tytuł niesie, jest treść nauki Socina o Chrystusie, jako Odkupicielu. (L. S.)

3534. Na stronicy 3 taka jest przestroga: »*Disputatio inter Faustum Socinum, et Christianum Francken, de honore Christi, id est utrum Christus, cum ipse perfectissima ratione Deus non sit, religiose tamen adoratione colendus sit, nec ne*: *habita 14 Martii Anno 1584. In aula Christophori Paulicovii*. Sed quae ab ipso Francken descripta fuit. Fassus est enim ipse Chmielniciae coram Domino Georgio Schomanno, Domino Simone Ronembergio, et aliis, se in ea de-

scribenda non tam spectasse, quid Socinus dixerit, quam quid sui principiis consentaneum dicere debuerit.

Cui additae sunt Notae non paucae et responsiones ad ea, quae Francken dicit, nec non correctiones quaedam eorum, quae idem Socinum dicentem facit.

Na str. 208 taki napis: »*Martini Sejdelii epistolae ad coetum olim Cracoviensem, dictum minorem, qui Patrem Domini nostri Jesu Christi esse illum unum Deum Israelis confitetur, cuius nomine F. Socinus eidem Sejdelio respondit.*

Razem z tym exemplarzem oprawiona jest druga książka Socina, niewątpliwie także w Rakowie drukowana w tejże oficynie, bez tytułu, w której napisy następne: «*De non invocando Jesu Christo in precibus sacris. Responsio F. Socini ad theses duas Franc. Davidis.* 275 str. Na końcu wyrażono: *Absoluta est haec de Jesu Christi invocatione disputatio anno ipsius Christi nati 1579, mense Majo, Claudiopoli in Transylvania.* Na przodzie 1 ark., gdzie list Socina, datowany w Krakowie 14 Julii 1595 i przemowa tegoż do Czytelnika.

3559. W przedmowie te słowa: »Przed kilką lat w Lucławicach wydano trzy książki, któremi Aryanstwo Rakowskiego Zboru zaiesieniem bardzo do upadku nachylone podpierać chciano.—p. 12: Nayprzod na ich Konfessyę odpowiedziałem, a teraz na polskę książkę które wykładem prawdziwym nieprawdziwie nazwali, odpowiadam. Na trzecią odpowiadać rzecz mi się nie zdała potrzebna, bo ledwiem w niej co znalazł czegoby w pierwszey części tey Polskiey książki nie było, a też ieden iey exemplarz, ktoregom z trudnością dostał, między książkami ktorem do Kiiowa posyłał, zginął a inszego dostać nie mogłem, bo się z nią bardzo kryją.” (Ban. H. D. K. P. 1. 378)

3565. Powód pisma wyświeca się z przedmowy.

»Непостыжимая мудрость и вшелякой мудрости давца, Богъ всевидущій, сердце Жидовское назвалъ каменемъ діаментовымъ, затвердѣлость ихъ назвалъ перомъ желѣзнымъ, которымъ Жиды грѣхи свои на сердцахъ своихъ, написали и нарысовали; ...... Написалесь и нарысовалесь то собѣ, на памяти своей, добрѣ: же, недавныхъ часовъ, року 1666, на Волыню, на Подолю, и въ всей Россіи Малой, и въ великомъ князствѣ Литовскомъ, и въ кролевствѣ Полскомъ, и въ иншихъ панствахъ пограничныхъ, незбожность Жидовская высоко поднесла была роги анѣмушу своего и помпы и гордости своей, и розвинула была пропорецъ сваволѣ своей, и почала была въ трубу зухвалства на триумфъ собѣ, трубити, гды зъявился былъ, на сторонахъ Всходныхъ, въ мѣстѣ Смирнѣ, якійсь шалбѣръ, званый Сабеѳа себѣ, который ся называлъ Месіашомъ Жидовскимъ и ошукалъ Жидовъ и до себе потягнулъ, фалшивыми чудами своими, и обѣцался Жидомъ Іерусалимъ и кролевство Палестинское, отчызну ихъ, привернути и выпровадити ихъ з неволѣ, въ которой ся оны на свѣтѣ, межи розными наро-

ды, знайдуютъ. На той часъ, глупыи Жиды, будучи ошуканыи, трыумфовали, веселилися и сподѣвалися, же Месіа на оболокъ ихъ озметъ и до Іерусалиму, на оболоку, запровадитъ: и гды, надъ якимъ мѣстомъ, оболокъ показался, Жиды, тое обачивши, хлюбилися предъ Христіанами, повѣдаючи, же то оболокъ по нихъ пришолъ, на которомъ оболоку оны до Іерусалиму, отъ своего Месіаша, сподѣвалися перенесены быти. i t. d. На той часъ, нѣкоторыи Христіане наши, малого сердца и статку, чуючи великіи чуда фалшивого Месіаша Жидовского и видячи великую зухвалость Жидовскую, почалися были трвожити и о Христѣ вонтпити, же бы онъ былъ Месіею правдивый, и почали были мысль свою до фалшивого Месіи Жидовского накланяти, боячися окрутенства его. Для того сію книгу написалемъ, же бы Христіане вѣрныи, для фалшивого Месіи Жидовского, не трвожилися и безъ вонтпеня вѣрили и вѣдали, же Христосъ естъ Месія правдивый. i t. d.

3566. Tu są trzy przedmowy. Pierwsza *do Messiasza prawdziwego* Jezusa Chrystusa, poprzedzona *herbem* (Krzyżem) tegoż Christusa, i 6 wierszami pod nim. Druga Do Jego Prześwietnego Carskiego Weliczestwa, Cara Alexego Michałowicza, poprzedzona także herbem państwa i sześciowierszami.— W niej mówi autor: »Napisałem tę Xięgę Małorossiyskim, Polskim y Łacinskim Dialectem, bo w Maley Rossiey y w Krolestwie Polskim, y w panstwach Łacinskich Żydzi mieszkaiący weselili się, y z Chrystusa Prawdziwego Messiasza y ze wszystkiego narodu Chrześcianskiego się urągali y śmiali, posłyszawszy iż na stronach wschodnich, w mieście Smirnie fałszywy był Messiasz ich się nazwany *Sabetha Sebi* pokazał, ktory w Carogrodzie srogą śmiercią iest stracony.— Jest tedy powod pisania we trzech językach.” Nie znał Sobolewski tego dzieła w Małorossijskim i Łacińskim języku. *Trzecia Przedmowa do wszystkich Chrześcian Prawowiernych, zamykająca w sobie przyczyny dla których ten Messiasz prawdziwy jest napisany y swiatu pokazany.* Tu autor obszernie opisuje radość Żydów z powodu zjawienia się r. 1666 w Smirnie fałszywego ich Messiasza, i przyczynę pisania, wyżej wytkniętą wyłuszcza. Wyraża dalej, iż jeżdżąc po Rossji i Litwie z Żydami w tej materji dysputował i materjały do swego dzieła zbierał.

Po tych przedmowach następują Benedykcje i approbacje dzieła przez Starszyznę i Teologów Prawosławnych, jakimi są: Metropolita Kiowski, Halicki, i wszystkiej Rusi, Exarcha S. Apostolskiego Thronu Konstantynopolskiego, Episkop Mścisławski, Orszański, Mohilewski, Archimandryta Leszczyński, Pokorny Jozeph Nielubowicz Tukalski.— Lazarz Baranowicz, Prawosławny Archiepiskop Czernihowski, Nowogrodski y wszystkiego Siewiercza. Jozeph Chodonowicz Ihumen Monastera Minskiego.— W tej Approbacji r. 1667 Octobra 18 Galatowski nazwany jest tylko *bywszy Rector Collegii Mohilaeani* (przez

Mohilę założonego) *Kijoviensis.* Widać tedy, że dopiéro w r. 1668 został autor Archimandrytą Czernichowskim. Na końcu wiersze następne:

In Authorem istius libri.

Trzecie dzieło zbawienne wydaiesz Autharze,
Na chwalę Boga w Troycy, Cerkwi ku podporze,
Klucz y *Niebo* niedawno, *Messiasz* dopioro,
Te trzy Xięgi przez twoie napisane pioro.
Klucz twoy Niebo otwiera y przez *Niebo* twoie,
Messiasz Bog prawdziwy ziawia Lice swoie.
Mądrość y Prawowierność y dzieł dobrych dbałość
W tych trzech Xięgach to troie ma swą doskonałość,
Musi tu się Zoilus ozuwca zawstydzić,
Ktoryby się pokusił twoie Xięgi hydzić.
Klucza pewnie nie zgryzie, zęby sobie skruszy,
Zgani *Niebo*, toż sobie w Niebie żyć nie tuszy.
*Messiasz*u-li zechce iak wąż iadem szkodzić,
Zetrzeć głowę wężowi; umie ten ugodzic.
Nieprożna twa Authorze do tych Xiąg ochota,
Godna zebyś wpisany był do Xiąg Żywota.

Barlaam Jasinski Rector y Ihumen Bracki Kijowski.

Dzieło całe składa się z *Dialogu* między Żydem a Chrześcianinem, na dwie części podzielonego.

p. 32. wzmianka, że autor w Słucku w Monasterze S. Troycy kiedyś mieszkał.

p. 44. *verso*, znajduje się na brzegu cytacja taka: *Opisanie nowego Krola Żydowskiego Sabbetha Sebi nazwanego. Xiążka Roku 1666 drukowana.*— Nie wyrażono jednak przez kogo napisana i w jakim języku. Zdaje się, że w polskim. Taż sama cytacja p. 52 w texcie, a zaś p. 53. pisze: »O tym Krolu Żydowskim, Sabethu Sebi nazwanym, y o Proroku jego Nathanie Lewi, czytałem ia w Xiązce Roku 1666 drukowaney, ktora Xiązka nazywa się: »*Obszerna Kontinuatia.*" p. 54. Chrześcianin mówi: »Czytay Zydzie Xiążkę nazwaną: *Dziwny początek a straszny koniec, tak nazwanego żydowskiego Krola Sabetha Sebi, Roku 1666 wydaną.*

p. 73. *verso*, wyraz filozoficzny *Subiectum*, tłómaczy po polsku *Podmiot* albo *Podłoga*.

p. 125. *verso*, cytuje na brzegu: *Zwierciadło Przykładów. List 16 o Reliquiach*, także p. 127. *recto*: Zwierciadło przykładów o reliquiach, przykład 3. fol. 1005.

p. 155. *recto: Zwierciadło Korony Polskiey Artyk. 3.*

p. 220. *Adamus Opatovius in Theologia sua de S. Trinitate.*

p. 249. i w innych miejscach: *Objaśnienie trudności Teologicznych przez Anzelma. lib. 4. fol. 80.*

p. 265. *Sebastianus Miczynski* w Zwierciadle Korony Polskiey.

Tu pierwszy raz wymienione nazwisko Authora tego dzieła, które się często cytuję.

p. 267 i 272. *List Michaela Żyda okrzczonego w r. 1583, do wszystkich Żydow, drukowany w Krakowie Roku 1584.* W texcie wyjątek z tego listu przywodzi.

p. 235 nast. »Potrzebną to kwestią o Swiętych Zydzie zacząłeś (mówi Chrześcianin), bo Xiążki pod tytułem: *Antygraph y Ortholog* napisane mówią: że jeszcze SS. dusze w Niebie się nie znayduią, y wielu ludziey prostych w Rossiey naszey byli zarazili, którzy mówili: że SS. nie masz w niebie. Jednak ludzie uczeni w naszey Cerkwi Ruskiey zawsze wierzyli y nauczali, iż Swięci w niebie się znayduią, bo r. 1640 Przeoświecony Metrop. Kiiowski Halicki y Wszystkiey Rusi ś. p. Piotr Mohiła zebrał Synod w Kiiowie, na ktorym Synodzie byli Posłowie od wszystkich prawosławnych Episkopow Ruskich, od Athanazego Puzyny Łuckiego, od Sylwestra Hulewicza Przemyślskiego, od Arseniuszą Zeliborskiego Lwowskiego, od Sylwestra Kossowa Mścisławskiego Episkopow, y z rozmaitych Monasterow y miast Ruskich y Litewskich byli Posłancy mądrzy Oycowie Kiiowscy. Na tym Synodzie Marszałkiem był Samuel Szycik uczony Archimandryta Słucki, pisarzami zaś byli wielkiey mądrości Oycowie, Jozef Kononowicz Rektor Kiiowski, ktory potym został Episkopem Mścisławskim, y Innocenty Giziel Rektor Hoyski, który teraz iest Archimandrytą Kiiowo-pieczarskim. Ten Synod wyznawał i nauczał że święci inż się w niebie znayduią. Potym Piotr Mohiła Metropolita Kiiowski wydał księgę nazwaną Trebnik od Synodu Kiiowskiego y od S. Patryarchy Konstantynopolskiego approbowaną, w ktorey Xiędze napisał y wszystkięy Cerkwi Ruskiey podał taką naukę, że Swięci w Niebie się znayduią, bo tam folio 109 napisano: etc. Tamże fol. 841 napisano: etc. (cytacje po polsku). Te zaś Xiążki *Orthologa* y *Antygrapha* na Synodzie Kiiowskim Cerkiew nasza Ruska odrzuciła y czytać zakazała, ponieważ tam przeciwną wierze y Cerkwi naszey Katolickiey nauka się znayduie iakoby świętych nie masz w Niebie, iednak tych pisarzow Cerkiew nasza nie wyklęła, bo z niewiadomości oni-to y bez Censury napisali, y odstąpić od tey nauki swey byli gotowi, ale heretykow Cerkiew nasza wyklina, ktorzy upornie mowią, że świętych nie masz w Niebie y nie chcą od tego uporu swego odstąpić." (L. S.)

3593. W dedykacji wyraża Amaski, że niedawno katolicką wiarę przyjąwszy, za radą Zamojskiego udał się z obozu pod Pskowem, do Moskwy razem z posłami Papieża (Possewinem) do W. X. Moskiewskiego, w sprawie pokoju między nim a Królem Polskim, oraz w sprawie religji jadącemi. Gdy tam posłowie rozmaite zarzuty zbijali, najbardziej obchodziło go, że tam nie wierzono w pochodzenie Ducha S. od Ojca i od Syna. Postanowił więc za odpowiedź wydać naukę w tej

mierze Gennadiusa Patryarchy Carogrodzkiego, który podobnież trzymał jak Kościoł Rzymski. (L. S.)

3599. Przypis. Stanisł. Zarembie Biskup. Kiowskiemu Opatowi Szelejowskiemu. Na czele jest: *Occasio Colloquii Kioviensis*, gdzie powiedziano, że w Kiowie około zaprowadzenia wiary Katolickiej, niemało pracowali Dominikanie i Bernardyni, wszakże za daleko silniejszy srodek uznano, zaprowadzenie Szkół Jezuickich w tém mieście, a gdy Janusz Tyszkiewicz Wojewoda Kiowski, tegoż był zdania, i miejsce na Collegium i fundacją opatrzył, Prowincja Jezuicka, missją tam wyprawiła roku 1645 złożoną z dwóch ojców zgromadzenia, Stanisława Śmiałkowica i Mikołaja Cichoviusa, którzy z Krakowa przybyli do Kiowa w dzień Narodzenia N. Panny wedle Kalendarza ruskiego. Dobrze tam przyjęci od Bernardynów, spowiedzi w ich kościołach słuchali, podczas postu wielkiego, do której wielu uczęszczało. Gdy zaś kaznodzieja bernardyński zachorował pod koniec postu, kazania w ich kościele mieć począł Cichovius, mianowicie o pochodzeniu Ducha S. na które bardzo uczęszczano, a niektórzy mieli osobne narady z Cichowiusem. Dowiedziawszy się o tém Rektor Kollegium Mohilowskiego, Innoc. Gizel, przez ucznia swego Jana Ścisławskiego, O. Mikołaja do Collegium zaprosił i przybyłego tam w dzień sobotni dla oppugnowania tezów logicznych, po skonczonej dyspucie, gorzko to mu wymawiał, że w kazaniach swoich religją grecką osłabiał i herezją jej zarzucał. Odpowiedział na to ojciec, że trzymał się w dysputach tych trybu szkolnego, w którym zwyczaj jest zarzuty czynić i one dowodami wspierać. Na to Gizel oświadczył chęć zaprowadzenia dysputy o pochodzeniu Ducha ś. Dzień na nią naznaczony został, sobota po oktawie Bożego Ciała roku 1646, to jest 8 miesiąca Czerwca, na który stawił się znowu do Collegium Cichovius i dysputa się rozpoczęła w obec i przez samego Rektora Gizela, trwała zaś przez dni trzy i dłużej.

3603. W dedykacji do Baranowicza, mówi o nim, że nauki odbywał on swoje po różnych Akademiach i Collegiach, to w Wilnie, to w Kijowie, to w Kaliszu, że Filozofią dawał w Collegium Kiowskiém. Wspomina książki przez Baranowicza wydane: *Miecz*, *Trąby*, *Lutnie*, *Miara*, *Żywoty SS.*, *Xięgę Rodzaiu*, *Xięgę Smierci y Xięgi insze*; wspomina Monastery i Cerkwie kosztem jego restaurowane i fundowane, w Nowogrodku Siewierskim Przemienienia Pańskiego, w Czernihowie Męczenników Borysa i Hleba, roku 1678 na górach Bołdyńskich blisko Czernihowa, Cerkiew S. Trójcy; dalej że był Rektorem Kiowskim, Ihumenem Kirylskim, Kupiatyckim i Dziencisłowskim, potym Archirejem Czernihowskim, z woli Cara Alexego Michajłowicza na Synodzie w Moskwie. O odebranych przez się łaskach od niego tak mówi: „.... przypomnię tu dary wielkie y dobrodzieystwa, ktore nie poiednokroć mnie od młodości mey do tego czasu zna-

cznie oświadczałeś, y teraz oświadczasz, gdym się w *Collegium* Kiiowskim począł uczyć W. M. Pan pierwszy Magister moy był *in Schola Infimae Grammatice*, potym w Retoryce moim Professorem byłeś: w tych szkolach dary swoie, naukę swoią, mnie podałeś, y wielką łaskę swą nie tylko mnie swieckiemu, lecz y w zakonie iuż będącemu oświadczałeś, bo z Wołynia w czasy niebespieczne, woienne, gdy przyiechałem do Monastyru Kupiatyckiego, tam W. M. Pan będąc Ihumenem, łaskawie mnie po oycowsku przyiąłeś: ztamtąd przyiachawszy do Kijowa na Rectorstwo Kijowskie mię promowałeś: potym do Nowogrodka Siewierskiego *peregrinabundus*, gdy z Litwy przyiachałem, y tam W. M. Pan iako Pasterz łaskawy mnie błąkaiącą się owcę swoią łaskawie przyiąłeś, na Czernihowską Archimandryią Jelecką promowałeś, y w Cerkwi Przemienienia Panskiego sam *consecrowałeś*, y maiętności należyte do tey Archimandryey Horbow y Awdiewkę mnie *cum Literis testimonialibus conferowałeś*, y do Naiaśnieyszego Cara Jego Msci ś. pamięci Alexieia Michayłowicza *intercessorias Literas* za mną pisałeś y na Moskwę posyłałeś, y wielką mnie łaskę J. Carskiego Weliczestwa swoim pisaniem ziednałeś....“

Na str. 99. w pierwszej części dzieła wspomina książkę in octavo Słowiańskim językiem wydrukowaną: Dialog Gennadiusza Scholaria z Machometem Amuratowym Synem; str. 66. w drugiej części dzieła: Palinodia od ś. p. Zacharyasza Kopisteńskiego Archimandryty Pieczarskiego napisana r. 1620, przeciw Apostaty Krewza (Kreuza); str. 70: Trebnik wielki R. 1646 w Pieczarskiej Lawrze wydrukowany; str. 87: Opatovius, *Tractatus de SS. Trinitate*; str. 99: Pateryk Pieczarski R. 1661 wydrukowany. (L. S.)

3605. Galatowski w dziele, które się tu zbija, utrzymywał, że Piotr Mohiła Metropolita był Prawosławnym: bo ś. p. W. Melecjusza Smotryckiego przymusił do potępienia *Agołogji*, którą był napisał; bo *lithos* abo Kamień, w którym przeciw pochodzeniu Ducha S. od Syna i przeciw starszeństwu Papieżów Rzymskich bije, napisał. Kładzie to Rutka p. 166, a p. 167 odpowiada na to przecząc, i dodaje między innemi, „że to przymuszenie s. p. Smotrzyckiego mało się krwią Cerkwi Pieczarskiey przy Ołtarzu nie oblało, iako sam o tymże pisze W. X. Smotrzycki. My iednak tego nie trzymamy o W. Pietrze Mohile..... Utwierdza to, że Trebnik z Łacińskiey Agendy, i innych Ksiąg Łacińskich, a nie Greckich, *choć udawał że z Greckich*, poprawił. Weyźrzycie ieno na wasze.... Wileńskie, Ostrogskie, Lwowskie, Stratynskie Trebniki, ktore on tam gani, iako się one z Mohiłańskim Trebnikiem nie zgadzaią..... *Lithos* abo Kamien W. Piotr Mohiła pisał? Niewierzymy; bo on nie miał ducha heretyckiego.... My za się mamy tę wiadomość, że Pisarze Kamienia byli Kossowie, Kallimontowie y inna wasza drużyna.“

Tę okoliczność dla tego się tu przywodzi, że nie wiadomo skąd

ta wątpliwość względem autora Kamienia. Jakby to Galatowski mógł nie wiedzieć o nim, albo Rutka, kiedy na tytule wyraźnie imie autora Euzebiusza Pimina znajduje się. Chyba że tu jest mowa o inném dziele pod podobnymże tytułem. (L. S.)

3610 W przedmowie wylicza pisarzów, którzy w sprawie kościoła rzymskiego pisali: Marcina Białobrzeskiego, Nominata Bisk. Kamienieck. *in Orthodoxa Confessione*, Piotra Skargę w swoich dziełach. Mikołaja Cichoviusa Jezuitę w *Trybunale Swiętych Oycow*. Benedykta Boyma Jezuitę w *Starey Wierze*. Meletiusa Smotrzyckiego, Arcyb. Połock. w swojej *Apologii*, Jana Dubowicza Archim. Wileń. w *Hierarchii Kościelney* i innych. (L. S.)

3617. Gdy w Zborach Ewangelickich powstały niezgody względem głównych artykułów wyznania, Zbory Litewskie wysłały swoich delegatów na Synod do Pinczowa, na który dzień 8 Oktobra był przeznaczony. Delegaci przybywszy do Krakowa postrzegli wielką różnicę między swoją a tameczną nauką, i za pozwoleniem Starosty Krakowskiego, zgromadziły się na *rozmowę* obie strony d. 7 Oktobra, w kamienicy P. Zawichostskiego, w rynku. Reprezentanci Zborów Litewskich uczynili naprzód swoje wyznanie wiary. Z przeciwnej strony Jakób Silvius, Sarnicki, Gilowski, i Wawrzyniec Discordja, nie odpowiadając na to wyznanie, okazać usiłowali, iż nie oni są przyczyną rozerwania i niezgody. Paweł też Gilowski Minister Panow Myszkowskich, obszernie wywodził że zawsze mocno stali i do tych czas stoją przy Confessjach Synodowych i Zborowych. Zabrał głos potym Sarnicki dowodził textami pisma świętego, iż oni o Bogu dobrze uczą, i 8 takich miejsc z pismą przywiódł, zowiąc je *Revelationes*, w których się Bóg jeden w istności, a trojaki w osobach objawił. Delegaci Zborów Litewskich oświadczyli, iż przez Filipowskiego jaśnie to pokażą inszego czasu, kto jest przyczyną zepsowania porządku i rostarguienia Zborów. Ale iż Sarnicki wtrącił do swoich *rewelacyj* rzeczy *nieprzystoyne* (tak wyrażono w przedmowie do czytelnika), przeto zlecili oni Grzegorzowi Ministrowi Zboru Krakowskiego, aby na rewelacje Sarnickiego odpowiedział. Refutacja ta Sarnickiego jest treścią niniejszego pisma, a Grzegorz Paweł jego autorem.

Wszakże jak zwykle w rzeczach wiary bywa, nie przekonał Grzegorz ani Sarnickiego, ani innych. Prosili poźniej Litwini, aby przeciwnicy jechali na Synod do Pinczowa: lub na powrót ich w Krakowie zaczekali, abo wreszcie jakiekolwiek miejsce na dysputę wyznaczyli; lecz wszystko bezskutecznie. Udali się więc delegaci z Litwy na Synod do Pinczowa, gdzie d. 8 Oktobra stanęli: zgodnie go odprawili, Superintendentem małej Polski Stanisława Lutomirskiego obrali, i d. 14 Synod zamknęli. Na końcu tego pisma jest Katalog obecnych Ministrów na Synodzie, wszystkich 51. (L. S.)

3621. Wyznanie to dla krótkosci tu się kładzie:

Ejusdem (Sarnicii) Confessio brevis de cognitione Dei.

Recipio omnes propheticas et Apostolicas scripturas, toto pectore amplector sententiam fidei comprehensam in tribus usitatis Symbolis et quatuor Conciliis. Sacramentorum et disciplinae usum; iuxta praescriptum puri verbi Dei Ecclesiae restitui toto pectore desydero. — Amen.

Kazania te równie niekatolickie jak Arjanizmowi przeciwne, nader są wielkiej rzadkości. (L. S.)

3628. Na początku znajduje się odezwa do wszystkich naśladowców słowa Bożego, którzy się na tym rozhoworze znajdowali, podpisana przez trzech ministów, któremi są: *Stanisl. Sarnicius, Jacobus Silvius, Andreas Prasno. Radzie* (*) *(sic) Christopherus Tretius* (**) *Colloquutores praesentis actus ex parte Orthodoxorum.* Dalej: *Przemowa ku potomstwu wieku przyszłego.* Z tych pism się pokazuje, iż za zjawieniem się Arjanów, którzy Trójcy zaprzeczali, około r. 1560, Zbory Ewangelickie szukały sposobów przeciągnienia na swoję stronę i przekonania nowych sektarzów o fałszu ich nauki. Sejm w Piotrkowie r. 1565 podał do tego sposobność i trzej ze Zborów Ewangelickich wyżej wspomnieni Ministrowie wysadzeni byli na rozhowor z Arjanami. Ze strony Ewangelików przodkowali Zgromadzeniu Jan z Dąbrowice (Firlej) Wojewoda Lubelski, Marszałek Koronny, Stan. Myszkowski z Mirowa naówczas Kasztelan Sędomirski, Thomicki Kasztelan Gnieźnieński, i Jakób Ostroróg. Nie są tu wyrażeni Arjanie, ani przewodniczący dyspucie, ani dysputujący. Wiadomo skądinąd, że Grzegorz Pauli ze strony Nowokrzczeńców dowodził. Warunki dysputy umówiono i Sekretarzem w tym rozhoworze obrano Mikołaja Dłuskiego. I jedna i druga strona podawała rzecz swoję na piśmie. Zbiór tych pism stanowi niniejsze dzieło. Wypadkiem dysputy, jak zwyczajnie, było to, że każdy przy swojém został.

Nadto ważniejsze szczegóły z tej przedmowy tu się przytaczają:

Początek: „Gdy się będziesz pytało i rozczytywało dzieje przodków twoich potomstwo wdzięcznie miłe, masz o tym wiedzieć, że zawsze bywali, ieszcze po woynach w Czechach Taborytów, ludzie w oyczyznie twey, to iest w Koronie Polskiey, ktorym się wiele rzeczy nie podobało w Kosciele Rzymskim. Jako był przodek Panow Ostrorogow Zbąskich, y stryi Pana naszego dzisiejszego (Jakuba Ostroroga) przezwiskiem Korybut. Ale około roku 1530 okazało się to ieszcze znaczniey. Tak że ieszcze pirwey w Słowieńskim języku aniżeli w Niemieckim poczęli nastawać obrońce wiary swiętey krze-

---

(*) Tak się podpisał: Andrzej Prasnovius Minister Zboru Radziejowskiego.

(**) O tém obacz N. 3629.

ściańskiey starodawnego Kościoła, przeciwko Supersticiom Rzymskiego Miasta...... Do tego swiętego związku około tegoż czasu odezwało się ich było nie jeden ani trzej, ale prawie wszytek stan Rycerski, między kthorymi możymy mianować dom Panow Myszkowskich, Zborowskich, Ostrorogow, panów z Gorki, panów z Dąbrowice, Szafranców, Tomickich, Jazłowieckich, y inych, którzy zawsze byli, y są, jakoby filarmi tey Korony sławncy." Dalej początek Arjanizmu tak opisany:

„I trwała ta rzecz statecznie, a że potym około roku 1560, nieiaki z duchownych, ktorego nie mianuiemy, bo się potym jako mamy sprawę nawrocił, ten naprzod zabrnął y począł natrzęsywać kwestyami o Troycy S. ktory szanuiąc sam siebie, nie tak dalece sie w to wdawał, ale persony nieiakie Włoskiey natiey do tego podszczuwał. A iżby tym bardziey władnęli, Starszymi Kościoła Bozego ie postanowił (*). Ci tedy przez niemały czas s przodku w milczeniu byli, lecz potaiemnie ludzi w onę fałeszną, a kaczerską naukę zaprawowali, y iuż byli rzecz do tego przywiedli, że począwszy od Krakowa aże do Wilna, miasta, miastaczka, wsi y wiele rycerskiego stanu oszydzili y zarazili, a to byli uczynili tak misternie i tak kryiomie, że o tym przez nie mały czas żaden ani Krol J. M. ani żaden z Biskupow, których to był za prawdę właściwy urząd, nic nie wiedzieli. A co myślili tak Kościołowi Bożemu, jako y Rzeczypospolitey, o tém nie godzi się głosem mówić. Ale Deszpot on Wołoski pan mogłby był o tym powiedzieć." Wyrażono dalej, iż Stanisław Myszkowski Wojewoda i Starosta Krakowski pierwszy Arjanów przewąchał i odkrył, i że Ministrowie wyżej podpisani, lubo dla szczupłości sił i środków nie mogli dawać silnego odporu, ani się czołem z niemi potykać, wszelako tyłu przynajmniej nie podali; a pięcioletnim skwirkiem swoim i narzekaniem spiących ocucając, jak niegdyś Gęsi Kapitolium, Kościoł Boży od upadku ochronili. „Tey pilności naszey przykład (są ich wyrazy) alboć s thego akthu wszystkiego będziesz mógł obaczyć pobożny czytelniku. Bo acz przez ty pięc lat w tym kieracie chodząc, miewaliśmy nie mało schadzek z nimi i rozmow, a wszakoż iże to ostatnie porządnieysze było, na Seymie, przy bytności Rad Krolewskich, nie krom wiadomości K. J. M. tedy tym bardziey u ciebie ma być zaleczeńsze y za grunthownieysze miane. Nie działo się tam nic gwałtem, albowiem też oni z sobą mieli persony dosyc zacne, lecz s they strony złe Krześciany. Nie działo sie nic pokątnie. etc. etc."

Ponieważ Sarnicki jest pierwszą osobą w tym rozhoworze, on go zapewne wydał. Dzieło to, Friese nazywa Fenixem ksiąg polskich.

(L. S.)

(*) Czy nie Lizmanianus, Ochinus; Socinus?

3629. Krzysztof Thretrzy jest tylko wydawcą tego dzieła, jak się pokazuje z jego obszernej przemowy do Stanisława Myszkowskiego z Mirowa, Wojewody i Starosty Krak.— Wyraźnie nie mianuje autora; wspomina go tylko z wielkiemi pochwałami, jako piszącego przeciw Arjanóm, a nawet przeciwko bratu swemu Arjaninowi.—Mówi na jedném miejscu: *«Wszakże tho pisanie Slachetnego a zacznego iednego męża nie iest podleysze, ktore uczynił będąc przypędzony miłością chwały Bożey przeciw pisaniu Brata swego własnego, aby się okazało, że prze chwalę Krystusowę brat brata odstąpić miał, o czym też w tym tho pisaniu sam tenże mąż przypomina.»*—W exempl. Puławskim dopisano w tém miejscu: Niemojow.—Ztąd pokazuje się, iż jeden z Niemojowskich jest autorem tego pisma, i że drugi był Arjanem.—Jakób był Kalwinem i to dzieło jest Jakóba; Jan zaś Arjaninem.—Znany jest Jakób Niemojowski z pism swoich przeciw Herbestowi i Powodowskiemu.—Sandiusz (Bibl. Antitrinit. p. 49.) wspomina Jana Niemojowskiego.—Czacki na okładce zanotował, iż dwóch było Niemojowskich braci, jeden Arjanin, drugi Kalwin. Arjanin wiódł spór z Andrzejem Prasnoviuszem Ministrem Zboru Radziejowskiego. Kalwin wziął w obronę Kaznodzieję swego wyznania.

Summaryusz jest zrobiony przez wspomnionego Kaznodzieję Andrzeja, jak świadczy Tretius w drugiey przedmowie do Czytelnika.

Autor zaś na początku opisuje przyczynę wydania swego pisma przeciwko bratu, który wydał był pierwszy, obszerne dzieło, gdzie i osobistości wiele wmieszał.—Odpowiada na nie autor niniejszego pisma, przywodząc treść jego i zbijając.—Dzieło nader rzadkie. (L.S.)

3631. Na odwrocie tytułu powiada Stankar, że pomieszczone w piśmie tém jest i jego i przeciwnika (Sarnickiego) zdanie, jak je na dyspucie w pałacu Wojewody Lubelskiego (Jana Firleja) wyraził. Ubolewa nad Sarnickim i Franc. Lismaninem, o którym pisze, że w Prusiech życie skończył utopieniem się w studni, życzy oraz, aby to wszystkich spotkało co doń są podobni. *«Utinam similia omnibus reprobis, maliciosis, et impoenitentibus eveniant, ne nomen Jehovae h. e. Trinitatem blasphement.»* (L.S.)

3636. J. A. Załuski długo nie mógł dostać tego pisma, i ledwo w r. 1732 kupił na licytacji w Bremie.—W r. 1569 znajdował się Pac na sławnym Sejmie w Lublinie. Wybrany był także ze stanu duchownego razem z Walerjanem Suszkowskim Bisk. Wileń. do ugruntowania Unji między Polską i Litwą. (Kojałowicz, Histor. Lituan. P. II. p. 487.).—Poźniej zaś Jerzy *Wicelius*, ukryty Zwingljanin, miał się przyłożyć do Apostazji Paca, który w końcu żonę pojął, zrzekł się biskupstwa, a wyrobiwszy sobie Kasztelanią Brzeską, tak długo zasiadał w Senacie, aż póki Zygmunt August, mocno od Piusa V. upomniany, nie wyrugował go. Wspomina o tej ostatniej okoliczności Stanisław Buzeński, w Życiu Mikołaja Dzierzgowskiego, Ar-

cybiskupa Gnieźnieńskiego (które Mitzler umieścił *in Actis Litterariis Regni Poloniae*, a. 1755. trimestri IV. p. 240—260), temi słowy: „*Nicolaus Pazzius, Episcopus Kiioviensis, hisce imbutus novitatibus, etiam libris scriptis fidem catholicam oppugnabat, ductaque uxore, cedens episcopatu, Castellani Brzestensis assumto titulo, in senatu consultabat, quod Pius V. pontifex indigne ferens, apostolica litera monuit regem, ut eum Senatu moveret.*"—Niewiadomo jakie dzieła Pac wydał przeciwko wierze Katolickiej; to tylko pewna, iż Bernard Maciejowski i Marcin Szyszkowski Biskupi Krakowscy, tudzież Jerzy Zamojski Biskup Chełmski, umieścili imie Paca, w Katalogach autorów zakazanych. Simon Okolski w dziele swojém o *Biskupach Kiiowskich i Czernichowskich*, p. 24 nast., tudzież Rzepnicki *in vitis praesulum Poloniae* (T. III. p. 143 nast.), nic o Apostazji Paca nie wspomina.— Rok 1589, jako rok śmierci jego, naznacza Nakielski *in Chronico Miechoviensi*, p. 768. Lecz Paprocki współczesny Paca, w Herbarzu r. 1584 wydanym, wspomina o nim (p. 674,), jako już nieżyjącym. (Janoc. V. II. p. 200—203.)

Godzien tu jest wspomnienia Mikołaj Pac Biskup Żmudzki, zmarły w Padwie r. 1619, który pieniądze, sprzęty i bibliotekę Krożskiemu Collegium Jezuitów, przez Jana Karola Chodkiewicza fundowanemu, odkazał testamentem.— Oddaje mu należną pochwały Jan Argentus *in Epistola de Rebus Societatis Jesu in Regno Poloniae*, p. 131. ed. Krak., i Niesiecki T. III. p. 541 nast. (L. S.)

3640. Wszystkie pisma Piotra z Goniądza są rzadkie, mianowicie że Jan Kiszka, właściciel Węgrowa, był gorliwym Socinjanem, Piotra zaś z Goniądza Arjanizmu uczył, nie był przeto rad jego nauce, tak, iż książki jego wygubić starano się. Lauterbach *in Ariano-Socinianismo* powiada, że Piotr z Goniądza (*Gonesius*) nic nie pisał prócz ksiąg przeciw krzczeniu dzieci, które na Synodzie Brzeskim r. 1558 czytane były, także pismo podobnej treści do Wawrzyńca Kryszkowskiego i do Rakowianów, i tych którzy przeczyli, że Syn Boski był przed Matką swoją. (L. S.)

3641. Dzieło to znajduje się w Bibl. Puł., lecz zpoczątku kilku kart braknie. Przedmowa *Z łuczławic dnia 26 Lutego 1575 r. datowana.* Ma listów (oprócz przedmowy) 91.— Nie mając ogólnego tytułu, kładą się tu tytuły każdej rozmowy.

1. O Prawdziwey prawdziwego a iednego Boga Oyca znajomości Rozmowce: *Theophilus i Nathanael.*

2. Rozmowa o prawdziwey właanego Syna Bożego Pana naszego Jezusa Chrystusa znaiomości, wiernie i cale z zrzódeł zbawiennych wyczerpniona.

3. O prawdziwey Znajomości Ducha S. List 1—38.

Od następnego listu 39, dalsze rozmowy oddzielnym tytułem, jak gdyby druga część dzieła, przegrodzone.

4. Rozmowa o prawdziwym bożym y Pana naszego Jezusa Chrystusa: ktemu też y temu przeciwnym a obłudnym Kościele. O przeciwnościach między Chrystusem Panem i Antychrysthem, o różnych ich naukach, y sprawach, z pisma świętego, z Doktorów, z Żywotów Biskupów Rzymskich, z dawnych i nie tak dawnych Doktorów y s pewnego z doświadczenia zebrana. List 39—55.

5. Tu znowu nowy tytuł: O przednieyszych naukach y ustawach domownikom Bożym y wiernemu Syna Jego Zborowi postanowionych, z gruntu pisma Swiętego zebrana, y wiernie a krótko ku pożytku pobożnych wydana. 55—91.— Ta rozmowa ma jeszcze drobne podziały, które uznaią rzecz o ktorey się mówi.

Dzieło to jest niewypowiedzianej rzadkości.—Załuski napisał na exemplarzu, iż był jedyny, który widział.—Wydane było bez miejsca druku.—Autor Arjanin. (L. S.)

Siarczyński przywodzi Tobiasza Wiśniowskiego Arjanina *Prawdy Chrześciańskie*, wydane w Rakowie; czy nie jest omyłka w imieniu.

3647 a) W przedmowie do Czytelnika wyraża Gorski, iż Franken włóczęga i ze wszystkich Europy krajów wygnaniec (o tém zaś przemilcza, że był pierwiej Jezuitą), pismo swojè przeciw Trójcy wydał w Krakowie, że na nie obszerną napisał odpowiedź, lecz gdy ta dla tejże obszerności bez wielkiego kosztu nie mogła być w kraju drukowaną, posłał ją do Niemiec dla wydrukowania tymczasem treści całej kontrowersji i bezbożnej Franken'a nauki czytelnikóm udzielić postanowił. W przedmowie do Nideckiego winszuje mu nowo otrzymanej godności biskupiej. (L. S.)

3648. W przedmowie do Króla Stefana powiada, iż, Francken, rodem Niemiec, od Jezuitów z Rzymu zbiegły, nie mogąc ani we Francji, ani w Niemczech dla dogmatów swoich obalających Trojcę S. być cierpianym, do Krakowa przybył, a potém do Lublina, gdzie Trydeiści siedlisko mają, przeniósł się. Ztamtąd znowu do Krakowa przybywszy, za radą Alcjata Włocha wydał dzieło swoje przeciw Trójcy S. Dalej wróży Gorski prędki upadek Królestwa, w *którém jednóm* nietylko nie karzą kacerzów, ale im nawet przyklaskują, dobrodziejstwy obdarzają i na wyścigi sobie wydzierają.

(Sołtykow. 318 nast.)

3651. Wydawcą tych Dysput jest *Sebestian z Szamotul niegodny Kapłan y Kaznodzieia Kościeński*, jak sam podpisał się w przedmowie, która tu się kładzie: «Byłem do tego, prze bliską mieysca przyległość wezwany, pobożny Czytelniku, gdy X. Hieronim Powodowski, Kan. Pozn. miał tę o niektorych różnicach wiary rosprawę, z Ministrem Zboru Smigielskiego. I za oboiey stroney spolnym zezwoleniem udałem się tamże na to, abych był tę to rozmowę tak iako się z obu stron działą spisał: nawięcey z tey przyczyny, żeby za spisanym świadectwem, mieszania w gromadę różnych rzeczy, y odmiany a powta-

rzania ich uchodzic się było mogło. Czemu iednak nie do konca dogodziciem mogł: gdyż z tymi Argumenty ktore X. Kanonik krotko a porządnie przekładał, Minister w rzeczy swey tak się rozwodził y zaganiał, iż w hamowaniu takiego od rzeczy odstępowania, barzo wiele rozmowey się wtrącalo y trawiło. Co dało mi przyczynę, iż pytania albo odpowiedzi Ministrowe, musiałem z takiey rozmaitości krocey ku materiey przedsię wziętey iakoby w summę tylko zbierać, niż ie on słowy długimi od rzeczy rozszyrzał: Księdza Kanonikowę zasię rzecz, iako porządniey podawaną zostawiłem iako była zterminowana, iedno (za iego wiadomością) trochę szyrzey dla lepszego wyrozumienia rozwiedzioną. Tey rozmowey wiele się ludzi z razu na pismie domagało: czego im iednak X. Kanonik pozwolić nie chciał, częścią iż z obu stron *ex tempore* bez rozmysłu była uczyniona: a częścią widząc, iż okrom tego, swarow o wiarę między ludźmi tak iest wiele, że z nich wybrnąć nie mogą. Teraz wziąwszy pewną sprawę X. Kanonik, iż Minister udawał iako za zwycięstwo tę to disputacią przed Starszymi Lustratorami swymi, y inszymi znacznymi osobami: niechciał tego spisku w ręku moich dłużey trzymać: aby ludzie obaczyli nieprożną chlubę, ale prawdę, przy kim zostawa: dokładaiąc tego, iż chceli się Minister w tych proposiciach poprawić za tą świeżą informacyą swoich dozorcow, niechay przijedzie do Księdza Kanonika, przed tym go obwieściwszy iako go on tą pokorą pierwey uprzedził. Ty czytelniku miły, natenczas tę małą pracę od Autora wdzięcznie prziymiey, czego więtszego o takowych rożnicach w rychle od niego pewien będąc:" i t. d.

Powod do pierwszej dysputy ten był, jakoby Minister Smigielski chełpił się z przedysputowania Jezuitów Poznańskich, do której dysputy należał i Powodowski. Staje więc teraz sam jeden i gotów jest odpowiadać na wszelkie zarzuty. Widać z jak złą wiarą postępowano sobie w ogłaszaniu drukiem jakowych na nic nieprzydatnych ustnych dysput, kiedy tu wydawca wyraźnie wyznaje, że on rzecz Ministra jako rozwlekłą, skrócił, a słowa Kanonika, jako nadto zwięzłe, rozwlokl. Nie z lepszą zapewne wiarą postąpił sam Powodowski wydając wtorą disputacią. Wreście każda strona w podobnych pismach starała się okazać swoję wyższość. Dysputa ta była przed rokiem 1592.—Smigel blisko Poznania położony, nie mógł nie zwracać oka Jezuitów na siebie.—Podobne dysputy odbywały się w Lewartowie z Nowochrzczeńcami.

Druga dysputa jest z Krzysztofem Osterodem; na zagajenie Kanonika odpowiedział naprzód jeden z Nauczycielów Zboru Krzysztof Lubieniecki, a potém Osteroda wystawił. Widać ztąd jakąś sprzeczność z Adeltem, który Andrzeja Lubienieckiego, nie Krzysztofa Nauczycielem najpierwszym w Smiglu mianuje. Nawet Krzysztofa cale nie wspomina. (L, S.)

3652. Ostrowski herbu Korab, zakonu Cistersów, uczył naprzód w tymże Zakonie Teologji, i przechodząc różne stopnie duchowne został Opatem Przemyskim. Z powodu pisma tego, autor otrzymał własnoręczny list Króla Zygmunta III, pochwalający jego gorliwość w sprawie religji. Dedykacja temuż Królowi.

3657. Pierwsza dedykacja do Adama, Samuela, Przecława Lanskorońskich: do Marcina, Piotra, Cyrylusa, Andrzeja Chrząstowskich z Brześcia. Datowana we Włodzisławiu r. 1609.—(W domu tych Panów lat przeszło 30 był autor Ministrem).—Druga dedykacja Andrzejowi Olesznickiemu z Olesznik, Żupnikowi Krak., Celnikowi Koronnemu.—Przed pierwszą dedykacją wiersze na herb *Adora*, przed drugą na herb *Radwan*. Pisze w ostatniej Petricius, że przed dziesięcią lat mówił na Zborze swoim kazanie pod tytułem: *Zwierciadło jedności* etc. i podał je na piśmie Janowi Burzyńskiemu z Burzyna, który go o to prosił. To kazanie w rękopismie doszło do rąk Stanisława Farnezego, (który u Sandiusza Bibl. Antitr. p. 52, zowie się *Farnovius* seu *Farnesius* Polonus), który o mil 4 tylko od Petrycego na Podgórzu mieszkał. Farnezy spokojnie go trzymał, aż Petrycy oddalił się gdzieś o mil kilkanaście w r. 1607, i w tymże roku wydał pismo przeciw temu kazaniu. Teraz więc Petrycy i samo kazanie i odpowiedź na krytykę jego do druku podał. (L. S.)

3664. X. Skarga miał r. 1604 Kazanie o S. Trójcy w Krakowie, które się znajduje w jego Postylli, i które dołączone jest do książki jego: *Zawstydzenie Arjanów*. 1605. Smalcjusz kazaniem swojém wydaném w Rakowie r. 1607. 4. (Por. Bock. T. I. P. II. p. 847. N. 9.) usiłował go zbijać.—Ostrowski przedsięwziął obronę Skargi.—Wspomina Ostrowski i *Zawstydzenie X. Skargi*, które pod imieniem *Szlachcica Polskiego* tenże Smalcjusz wydał, ale niewiedzieć czyje było: owszem nazywa (w odezwie na końcu) Szlachcica *bacznieyszym*, że imienia swego nie położył. (L. S.)

3666. Sierczyński wymienia rok druku 1639. »Rozumiałem, mówi autor, w domu zasiadłszy pokoiu zażyć, i o sławę Bożą dłużey kłopotu nie stroić ale widzę, że nietylko pogaństwo z Bogiem woynę wiedzie. Są w naszey oyczyznie niestety Chrystyanie, co im tego pomagaią. Więc iakim kto może sposobem bronić czci Bożey powinien. Aże mi iuż starość szablę z rąk wydarła, piorkiem iako mogę wiary powszechney bronię."—Dodaje autor, iż służył pod buławą Żołkiewskiego.

3673. Początek przedmowy taki:

»Lectori meo salutem multam.

«Fuerunt mihi multae causae, Lector, ne stringerem calamum, adversus Keckermannum; Eruditio tenuis. Ingenium nullum, Huc accedit ostennalis (czy nie *autumnalis?*) *studiorum intermissio. Mos est nobilium genti nostrae tam diu studere; quam diu illi in scholis. Non laudo: sed*

quid agam dum alia alio avocant. Scholastici etiam nomen nostris nobilibus, nescio qua consuetudine, exosum est. Scholasticus ille, qui vel litteras bonas amat, vel partem aetatis illis tribuit. Hinc raro docti. Ad vicesimum annum rarissime litteris navant operam: ultra vix unus, aut alter. Bonam partem aetatis otio absumunt; Re militari, Civili, Aulica, omnes ad unum occupantur. Cur igitur strinxi? Jusserunt, et autores fuerunt ii, quibus quicquam negare, nefas putavi. Amici sunt, et ejusdem pietatis socii. Veritas movit? Fateor, sed non sola. Verebar, ne tali defensore potius premeretur, quum defenderetur. Theologus non sum, ut nec Philosophus: neutrum mihi assumo. Elephas ripam obambulat; ego pelagus hoc difficultatum. Sed ut apes venena herbarum relinquunt, exsugunt succum: Ita ego depromo ex hoc Campo salutifero, quae ad pietatem, linquo quae ad contentionem rixas, tumultum. Haec de me. De refutatione nostra, ista accipe. Refutavimus quae scripsit Keck. sed ea, quae adversus nos. Et ex his, quae pondus et robur habebant, Quae neglеximus, aut nullius sunt ponderis, aut aperte falsa; Cursim et tumultuatim scripsimus id circo nec cuncta, nec eo prorsus ordine, quo usus est Keck. Propositum mihi fuit parcere, non parere. Directam responsionem nunquam declinavi: sicuti accidit, imprudenter. Vim rationis non raro auxi: robur argumento addidi. Fructum quaesivi, non gloriam, Clare, strictim ubique respondi: Si quando obscurius, aut longius, non meo, sed rerum ingenio. Aliqui clamabunt, me Theologica Philosophice tractasse, axiomata religionis Dialecticorum Regulis subiecisse. Neque diffiteor. Sed quis ante me non? Doctos, et bonos intelligo; non eos, qui litteras spernunt: odi, quod nunquam eas didicerint. Noctua fugit lucem, ut tuta sit ab inimicis avibus: isti bonas artes, ne deprehendantur in errore. Scoto, Thomae, et reliquis, miscere Theologicis Philosophica licuit; mihi non item?"

Całe to miejsce tak mylnie w rękopismie Sobolewskiego, obcą ręką przepisane, że wiele wyrazów domyślać się trzeba było, a i tak miejsca niektóre ciemne pozostały. Nie ręczymy zgoła za jego niemylność.

3684. Przemowa wydawcy do Czytelnika w te słowa: «*Meruerunt Viri docti etiam post funera vivere, ac docere scriptis posteros, quos infeliciter post eos nasci contigit. In eo autem virorum Ordine Maccovium reponere, nemo, praeter eum qui propriae diffidit virtuti, prohibebit. Habet Maccovius famae suae tibicines in Hungaria* Mogiorosios, Kaposios, Kereszeginos, Sixaios, Fautamotios, Dudicios, *meum denique Joannem* Crispinum: *et quos non? Sunt in Polonia, patria mea desideratissima, Polonia, inquam, Majori*, Pruferi, Kopecii, Episcopii, Serenii, Chodorecii, Arnoldi, Epaeneti, Gleinigii; *in Minori*, Plachtae, Nerlichii, Hoffmanni (*meus olim in Anglia comes*), Kalaii, Prusicii, Krainscii; *in Lithuania*

Borzimorii (zapewne Borzimovii), Krasnowiecii, Lazarowitii, Paszkovii, Audzieiewitii (*quos omnes honoris atque amicitiae gratia nomino*), *qui Maccoviani nominis sunt aestimatores. Vivit ad huc Thorunii Borussorum verum Maccovianae eruditionis Ectypon Petrus* Cimmermannus. *Vivit, et diu ut vivat, Deo, Ecclesiae, Patriae, sibi, mihi denique, voveo, R. R. Albertus* Niclassius, *senex Venerandus, magni nominis Maccoviani fautor. Ut nihil de Anglia, quae eruditionem in solida atque perspicua brevitate summam in Nostro admiratur. Frisia demum nostra, jam et mea, quot ministerii Classes, quot singularium Classium Ministros, paucis aetate grandioribus exceptis, tot habet praedictis adstipulatores. Verum non mei instituti est laudes Maccovii prolixo encomio celebrare. Malo eos facundo silentio praeterire, quam infeliciter non assequi. Nomen Maccovii, vel ante me natum, celebre fuit: et quis, qualis, ac quantus fuerit Maccovius, ii norunt, ac proinde iudicent, qui eius opera, conversatione, familiaritate, sine invidia usi sunt. Mihi satis est, editionem horum, quia id commode à me fieri posse censuerat, multum pro tenuitate mea promovisse. Ac ante duos tresve circiter annos* Maccovium redivivum: *et in eo* Theologiam Polemicam, Prima Aversariorum falsa, Casus Conscientiae ad normam doctrinae Socinianae, Anti Socinum, *typis edendum procuravi. Promiseram tum propediem et reliqua Maccovii opera: sed reipsa interea expertus sum, facilius esse, promittere aliquid, quam praestare; quia in promittenda re aliqua nudis saltem verbis, quae ex simplici voluntate dependet, utimur; in eadem autem praestanda, non verba tantum sufficiunt, sed et facultatis etiam vires excutiendae, quae ubi deficiunt, homo promissis stare nequit.*

Etsi autem horum scriptorum editio non parum laboris diuturni Mihi pepererit, in iis praesertim concinnandis, inserendis, quae hinc inde sparsa per varia Manuscriptorum volumina reperi, ut haec ipsa vel decies repetita lectio, penes publica ministerii negotia, atque privatam Generosorum Schwaartzenbergiorum institutionem, moram ipsi operi iniicere potuissent, per me tamen non stetit, quominus horum accelcraretur editio. Causas morae atque obstacula hic referre, parum refert: sat cito, si sat bene: et diu desiderata dulcius obtinentur: citius data, vilescunt. Ne vero nescius sis, Lector, quid hic praestitum sit, haec sunt.

Primo, *hoc Opus, priore illo Locorum Communium, esse multo auctius, ut vel ex ipsa Libri mole, quae non obstantibus typis minutioribus, ex Collegiis Maccovianis, manuscriptis meis, iisque, quae mihi á Cl. D.* Starchio, *Illustris Gymnasii Keydanensis Rectore, manu R. R. patriotarum meorum* Nerlichii et Gleinigii, *communicata sunt, in tantum excrevit; Adeo quidem, ut nihil in aliquo Manuscriptorum, vel disputationum Collegio aliquis sit reperturus, quod hic non habeat suo loco et ordine digestum.*

Secundo, in concinnatione operis, sequutum me esse filum Locorum Communium disputatorum, lector sciat, paucis tantum capitibus sub finem prope, ubi series rei id postulare videbatur, transpositis: Omnes hiatus supplevi, superflua resecui, itemque praecavi, ne id quod semel recte dictum, alibi lectori nauseabundo iterum occurrat, nisi pro re rata, in solutione argumentorum quorundam, ad quae ex iisdem hypotesibus analoga responsio danda fuit, quae parallelia, etiam in Sacris a Spiritu Sanct. frequentata legitur. Collegia de diversis religionis capitibus seorsim edita, suo loco inserui, totum Opus multis theorematis argumentis, objectionibus, instantiis infinitis, auxi: adeo ut novum Opus merito censeri possit. Id unum monuisse sufficiat, Appendices, illas maxime, quae in praecedentibus editionibus proprii loci exsortes fuerant, hac ultima ipsum esse sortitas. Hoc ergo opere utere ad salutem tuam Deique gloriam, ac mihi pro opera, si mereor, fave: reliqua vero, tum Theologica, ut Anti-Echardum *contra Lutheranos, Anti-Goslavium contra Socinianos, Praelectiones contra Catechesin Racovianam, Praelectiones contra Arminium etc. tum Philosophica, ut Logicam, Physicam, Metaphysicam, cum tempore expecta. Theologiam scholasticam contra Becanum latere apud quosdam, scio, sed ad manus meas nondum pervenit. Vale, Lector, aeternum, et salve,*

A tuo

Nicolao Arnoldo.

3701. Dedykacja ma taki napis: »Jasnie w Bogu Przeoswieconemu, Przewielebnemu, Jego Mości Oycu, Gedeonowi, Swiatopełkowi, Xiążęciu Czetwertenskiemu, Prawosławnemu Archiepiskopowi, Metropolicie Kiiowskiemu, Halickiemu, y wszytkiey Rossyey.” etc.— Jest tu genealogja XX. Czetwertyńskich i początek Cerkwi S. Zofii, Cerkwi Pieczarskiej, Cerkwi Jeleckiej, Cerkwi S. Michała. Książka ta niezmiernie rzadka, zawiera w sobie, pod bardzo niestosownym tytułem *Mądrości*, pięćdziesiąt i jeden Cudów, z Baroniusza i Żywotów SS. wybranych, które szczególnie przeciw nauce Arjusza mocno popierają tajemnicę Trójcy Swiętej, *np.* »Cud pietnasty. Na soborze Niceenskim Nikolay S. Archijepiskop Mirry Liciyskiey wziąwszy na ziemi cegłę ręką swoią scisnął przed Aryuszem heretykiem niewiernym, ktory nie wyznawał Troycy przenaświętszey, y zaraz z cegły woda wyszła na doł, ogien do gory wyszedł, glina w ręce się została, natenczas Nikołay S. Ariuszowi niewiernemu pokazał Troycę S. w iednym Bostwie mowiąc: oto w iedney cegle trzy rzeczy są, glina, woda, y ogien, tak w iednym Bostwie trzy persony są, Ociec, Syn, y Duch S. Inni mowią że ten cud S. Spirydon Episkop Trimifiyski na soborze Niceenskim uczynił, ktorego pamiątkę Cerkiew nasza Decembra miesiąca, dwunastego dnia obchodzi.”

Nazwał Galatowski swój ten zbiór Cudów *Sophią*, jedynie tylko

przez alluzją do Kościoła S. Zofii w Kijowie. Na końcu jest odezwa do Zoila, którego jadowitym skorpionem nazywa. (L. S.)

3712. Stanisław z Łowicza, tak nazwany od miasta rodowego, stolicy Arcybiskupów Gnieźnieńskich. Przykładał się do retoryki i teologii pod Janem Sacranem, Prof. Akad. Krak., i tamże retoryki publicznie i prywatnie nauczał. Był też razem Przełożonym Bursy Jerozolimskiej. Z jego szkoły wyszedł Mikołaj Wolski, Marszałek Dworu Królowej Bony, a potém za jej łaską Sochaczewski, a naostatek Sendomirski Kasztelan. Stanisław zaś w podeszłym wieku wstąpił do Zakonu Kanoników Regularnych w Miechowie. Sprawował potym urząd Kaznodziei przy Kościele Panny Marji w Krakowie, i był Proboszczem *Vrociviensis* (?) Ecclesiae. *Leonard Altipolita*, podobnież Kanonik Regularny, Teolog Królewski i Kaznodzieja Katedralny, osobliwszą przyjaźń miał ze Stanisławem. Pisma jego własne lub cudze przez niego wydane, rozmieszczone w różnych miejscach tego dzieła. (L. S.)

3716. Na ostatniej karcie, w odezwie do Czytelnika, mówi autor: »*Widzisz w tej Książeczce (nabożny Czytelniku) z iedney strony Tryumph Bogarodzicy Maryey, a z drugiey Controwersią o Troycy Przenaświętszey*;—Lecz tej Kontrowersji tu nie ma. W Bibljotece Puławskiej oddzielnie ona znajduje się pod takim na pierwszej karcie (A) napisem: »Disputacya abo Controversia o Troycy przenaświętszey, między S. Athanazym, wprzod Dyakonem, a potym Biskupem Alexandryiskim, a między Aryuszem Kapłanem: pod Prokusem, Sędzią, od Constantiusa Cesarza na to delegowanym: drugiego Roku panowania iego przed Synodem Ariminskim, w Laodyciey Mieście Syryiskim złożona, y szczęśliwie wykonana. 4. 68 str. i jedna karta na końcu, gdzie pozwolenie na druk Cyprjana Stephanowskiego Prowincjała Polskiego, datowane w Warszawie 29 Augusta 1659, gdzie oba pisma te są wspomniane. (L. S.)

N. nast. 3717, taki tytuł Sobolewski podaje: *Argumentatus ad hominem Deus olim futurus homo, per ingens in uno Conceptu argumentum, Conceptam immaculate Mariam. etc. Acclamante Jacobo Grudzinski Palatinide Ravensi. A. 1664. Posnaniae Typ. Haeredum Alb. Reguli, imprimebat Albertus Młodniewicz.* 1 ark.

3749. Wydanie, w którém Sobolewski różnicę jakąś upatrzył, tak przezeń opisane:

Flosculorum Lutheranorum De Fide et Operibus ἀνϑηλογικὸν. Tidemanni Gisonis.

Na ostatniej karcie *recto* w górze: *Impressum Cracouiae per Hieronymum Victorem. Anno a Christo nato Millesimo Quingentesimo Vigesimo quinto.*— W dole zaś rycina wyobrażająca Ducha S., *verso* Chrystus na krzyżu. 8. 48 kart nieliczb. *cursive.*

Na odwrocie tytułu zaczyna się list: »*Tidemannus Giso Custos et*

Canonicus Varmiensis Foelici Rico ecclesiae sancti Salvatoris in Guttestat praeposito. Salutem et felicitatem.

Ex me jam antea accepisti cur legi abs te cuperem, quae de Lutheranis quibusdam flosculis non scribendi libido, sed amicus impulsor recensere me compulit. Non enim veritus sum tibi prodere ingenii mei infelicitatem, dum candorem studii mei atque judicii puritatem apud te testatam volo, adversus eos qui struere mihi calumniam possent, quando ita mihi invidit fortuna, ut me invitum in publicum exponeret. Nam quod ad meum animum attinet, hoc mihi videbar tutius in hoc studiorum genere latere, quod in illud casus me magis quam voluntas rapuisset, praesertim cum ipsum quoque opus festinatum tumultuariumque esset potius quam meditatum. Cum vero jam mihi non esset integrum relictum, ut praemere ea possem, quae ad ipsum jam flosculorum parentem etiam praelato meo nomine emissa, in multorum manibus versabantur, videbatur tua de eis aestimatio cum amore erga me tuo conjuncta vel ad hoc mihi non parum profutura esse, ut simul contegere juvares, si quid in meis affectibus damnatis, et sinceritatis meae in ecclesiasticis studiis interpretem te haberem, non ignarus, etiam nobiles scriptores magno periculo in vulgi manus exire. Mitto igitur ad te, quod petiisti mearum ineptiarum exemplum quod praeter archetypum, unum habui, ab inerudito scriptore adeo depravate exaratum, ut relegenti mihi omnia restituere non licuerit, maxime vero quae ad orthographiam pertinent. Ut autem mea omnia, ita ista sine judicio abs te legi prorsus non velim. At ne praeter scriptoris simplicitatem, etiam vanitatem in me deprehendas, lecturum te admoneri oportet, magnam orationis partem ita negotio esse de industria accomodatam, ut adversario magis quam mihi serviret, quippe cuius animum obsequentem placidumque non irritatum volebam. Quapropter phrasim ita temperavi, ac comparavi etiam memet eum in modum, ut tragico supercilio deposito appendicem magis, quam satyram scripsisse viderer, ac sequi magis quam insectari ipsum, quem in sodalitium trahere, quam dissidentem habere malebam. Proinde quos ille flosculos dixerat, etsi aconito magis quam melle perliti alicubi viderentur, tamen ita permisi flosculos esse, ut adornare credi possem non etiam deflorare voluisse. Atque interim studium ipsum plus forte quam res habebat commendavi, saepe etiam ducentem secutus ut familiarius junctum deflectere comiter possem, quo ipse tendebam, Christi exemplo, qui pergentibus Emaus discipulis et peregrinum se, et itineris comitem, imo et longius iturum simulabat, ut mulceret magis quam obtunderet in recenti scandalo perturbatos: O si et nostris agonistis idem fuisset studium persuasum ut Lutherani in Romanenses, illi in Lutheranos se temporaria metamorphosi mutassent, obsecundassentque parumper alteri alteris Christiano animo, non esset profecto haec tragoedia in eccle-

siis exercita, quae nunc, ubi ex iugi concertatione devotis in diversa studia mentibus quaedam quasi professionis pertinatia occalluit, quem finem acceptura sit non video. Scripsere disputavereque in ipsa re plurimi, ioculaturque in hac arena totus orbis. At non est auditus qui concederet vel in puncto alteri, quasi idem sit, de vocativi suppositione et de fideisacramentis altercari, adeo ut mansuetiores sint ferae feris, quam Christiano Christianus. Ego vero qui omni versum pugnam detrecto, etiamsi aliquid mea essent, non audeo jam ex eis sperare frugem aliquam sub isto simultatis flagranti incendio, quamvis enim assecutum me putem fructum mihi initio praestitutum, ut obsequio amicum explerem, tamen apud lectorem etiam quem locum habere deberent, a te potius et tui similibus quam a me volo aestimari. Verum ita, ne propensitate amoris in me tui patiaris judicii puritatem falli, quod Nicolao Copphernico alioqui acuti iudicii viro evenisse existimo, qui illas meas nugas typis excusas vulgari suadebat. In quo si quid tibi cum illo conveniet, admonitos vos velim ne dum in meam famam quam par est indulgentiores estis, veluti Laureolum quendam vulgi dentibus discerpendum me obiiciatis; omnino autem decerni hac in re, nisi me praemonito quicquid nolim. Ego enim cum in iis tenuem ingenii supellectilem, fortunam infeliciorem conspiciam, te magis patronum latebrarum mearum, quam ementitae laudis praeconem opto. Valé ex arce Allenstein Die viij Aprilis. Anno M.D.XXIIII.

Foelix Ricus Tidemanno Gisoni Custodi Varmiensi. Salutem dicit.

Cum nemo, domino teste, lucernam sub modio ponat, sed supra candelabrum ut ingredientes lumen videant, quid est, humanissime Tidemanne, quod lucubrationes tuas, in flosculos, ab autore, quisquis ille sit, ita appellatos, perpetuo praeconio dignas prodire nolis? An nescis hoc nostro seculo quoslibet vel idiotas quasvis naenias suas impune magna mortalium pernicie pro sua libidine passim evulgare, et coecam multitudinem illas tanquam nova ac coelestia oracula pene adorare, ac in eas nimio novandarum rerum studio, et inextinguibili in ordinem ecclesiasticum odio, magis quam rectae rationis iudicio, temere ferri: Tu vero sanctam et Christianae pietati consentaneam doctrinam domi praemendam censes? Numquid non vides totam ferme Prussiam dulcissimam Patriam nostram antehac religiosa pietate insignem, nunc proh dolor! quorundam deliramentis, veluti exagitante oestro, in tumultum suscitatam, ac pene iam scissam, salutis opem ex te uno poscere? Sentisne eos, quibus adhuc sana mens est, salutari antidoto tuis manibus porrigendo, contra gliscentia venena praemuniri velle? Si officiosissimae in te producendo et provehendo patriae, etiam maiora de te expectanti, ingratus tuum vicissim neges officium, tot tamen animarum, pro quibus Christus mortuus est, dia-

bolica versutia pereuntium, salutem, servato Christianae charitatis vinculo, negligere minime potes, nec utique debes. Noli ergo mi Tidemanne, noli talentum tibi a domino creditum terrae committere, sed accessu uberioris foenoris illi redde, ne te cum torpente ac timido servo divino iuditio facias obnoxium. Exi tandem in publicum, qui hactenus inter angustas parietum latebras non sine publica iactura delituisti, profer uberrimi ingenii tui primicias, toti orbi Christiano salutares, explica opulentas foecundi operis divitias et merces absque hedera (ut aiunt) vendibiles, quas a me admirari magis, quam (ut volebas) diiudicari convenit. Aspirabit piis studiis tuis servator noster Christus Jesus, ut pacis et unitatis fructum producant optatum. Quid ergo cunctamur? boni consule precor sortem tuam: ingenii tui monumentum dum in mea est potestate, velis nolis, domino fortunante, feliciter prodibit. Vale Prussiae decus. Ex Helisbergo XV. April. A. 1524.

Po tych dwóch listach następują: *Centum et decem Assertiones quas Autor earum flosculos appellavit de homine exteriore et interiore, fide et operibus.*— Kończą się te pisma na przodzie położone listem Tidemanna Gisona do Leonarda Niderhoffa, Kanonika Warmińskiego et Tarbatensem (?), wcześniejszej daty, bo jeszcze r. 1523 d. 9 Grudnia, przy posłaniu mu rękopismu. Wyraża w nim, że Niderhoff właśnie wtenczas nastręczył mu tę robotę, kiedy najmniej miał czasu do literackich zatrudnień, powierzoną sobie wtedy administracją Biskupstwa Warmińskiego zajęty. Wyznaje, iż nie było iego zamiarem tak obszernie pisać, lecz że materja sama pod piórem urosła.— Wszystkiego na przodzie 10 kart. (L. S.)

3760. W dedykacji do Bernarda Maciejowskiego Biskupa Krakowskiego, wyraża, że prawo w Akademji Krakowskiej nie dozwalało tym, którzy stopień Doktora Teologji za granicą otrzymali, zająć miejsca między Doktorami, aż pókiby publicznie nie wyłożyli całej Teologji Piotra Lombarda, pospolicie *Magister Sententiarum* zwanego, i pókiby publicznej dysputy nie odprawili. Schoneus we Włoszech stopień ten uzyskał. Już tu szczyci się względami Biskupa, nie żeby na nie zasłużył, ale iż był Niemcem i domownikiem Sokołowskiego, dla którego Biskup znał szacunek i przyjaźń. (L. S.)

3786. Na odwrocie tytułu: »*Avertissement au Lecteur.*

»*On vous presente, amy lecteur, un livre dont on se promet que la lecture ne vous sera pas desagreable pourvu que vous soyez un homme a aymer plutost l'importance du sujet et la solidité du raisonnement que l'elegance du langage; l'autheur n'en est pas Francois, comme vous l'apercevray* (sic) *facilement et outre celá il a été imprimé dans une petite ville d'Alemagne ou l'imprimeur n'a aucune connoissance de cette langue, le correcteur aussy en a été eloigné d'une lieue, de sorte qu'il ne faut pas s'etonner si les fautes de l'impression y sont si*

frequentes. Mais ce n'est pas de tout cela que l'on veut principalement vous avertir. Le principal avertissement que l'on desire de vous donner est que si vous n'estes pas un homme qui prefere La charité à interest et la verité pure aux subtilités des écoles que vous laissiez en repos ce livre et que vous absteniez plustost de le lire, car assurement vous n'en serez pas content.

Dzieło samo składa się z rozmów, które prawda i religja prowadzą z teologami różnych wyznań chrześciańskich, szukając swoich córek *litości i tolerancji.* Pierwszy djalog jest z Teologiem Rzymskim, który wyznaje, że cale nie zna tych córek. Drugi z Teologiem Ewangelickim (Luterskim), który oświadcza, że znał je wprawdzie i czas niejaki z niemi mieszkał, ale że potém się poróżnił; gdyż te córki chciały, aby Reformowanym wolno było zbudować Kościoł w Witembergu. Trzeci Djalog z Teologiem Reformowanym (Kalwińskim), który powiada, iż tylko co wyszły od niego, że on ma sobie za największą roskosz z niemi rozmawiać, ale że na nieszczęście są w jego wyznaniu tacy, na których córki te uskarżać się mogą, mianowicie za wyrządzoną im zniewagę na Synodzie w Dortrecht. Czwarty, z Teologiem Armińskim (Arminien), u którego prawda i religja znajdują swoje córki: *litość i tolerancją.* Piąty djalog prawdy z Socinjanem. Szósty, *Les orthodoxes cherchent la Verité et la Religion pour estre mieux éclaircis en matière de la charité universelle.*— Na końcu jest: *Lettre à une Dame*, podpisany literami D. N.

Początek tego listu: *Voicy Donc Madame le petit traité en matière de réligion que je vous avais promis, outre la consideration du bien public qu'un chretien se doit proposer dans ces sortes d'ouvrages, je veux que l'on sçache que j'y ay été encore animé per les rares qualités de votre personne dont l'estime m'en a beaucoup adoucie la peine. La pluspart de personnes de votre sexe sont ou indifferentes ou superstitieuses dans la religion: celles qui sont jeunes et belles y sont ordinairement indifferentes et celles qui sont agées et dont la beauté est passée sont la pluspart superstitieuses. Rendez grace a Dieu Madame de ce qu'on ne peut vous reprocher ny l'un, ny l'autre des ces vices, car etant dans la fleur de vostre âge et douée des attraits non communs la maturité de vostre jugement vous empeche d'avoir de l'indifference pour la chose la plus necessaire qui est le salut de l'ame; et l'application que vous avez au discernement de ce qui est une solide ou une fausse verité a eloigné vostre esprit pour jamais de la superstition etc."*

Nie wiemy kto jest ta Dama.—Na exemplarzu Puławskim widział Sobolewski dopisane: »*l'auteur doit etre un Polonais nommé Niemierzyc. Placcius p. 2245.*— Książka rzadka.—Autor widocznie należy do wyznawców Socina.— Co są Arminjanie, co się stało na Synodzie w Dortrecht, zwołanym r. 1618 9bra 13, o tém można znaleźć

wiadomość w dziele *Histoire du Socinianisme. a Paris MDCCXXIII* 4 maj. p. 154—168. (L. S.)

3816. W dedykacji do Jana Foka wyrażono: iż on (Fok) fundował i uposażył penitencjarją w Katedrze Krakowskiej, i że wówczas szczęśliwie powrócił z Rzymu po odprawionej legacji do Urbana VIII. od Jana Wężyka Prymasa i od Duchowieństwa całej Prowincji. *Datuje dedykacją:* Ex Poenitentiaria Foxianà, Crac. in Arce, d. 30 Mes. Januar. A. D. 1629. Oprócz tytułu: O. P. Dokt. Protonotarii Apostolici Archidiaconi. Crac. Dodano tu nadto tytuł Scholastyka Skalmierskiego. Herb, dwie kosy. (L. S.)

3860. W dedykacji do Króla tak mówi: „Pięć lat będzie niedługo, Naiásnieyszy Miło: Krolu, Pánie moy, iákom oddał Kazánia moie Niedzielne y Odświętne W. K. M. świádectwo iákiey tákiey pracey ná tey dworskiey duchowney służbie moiey. Przy tym oddawániu niewiedząc, iáko mowił choć bárzo stáry Jzáák Pátryárchá, dniá śmierći moiey, ále iey co dzień iáko z okienká wyglądáiąc: groźiłem się iuż do przygotowánia ná tákiego gośćiá, do komorki z vbogą bráćią od dworu y służby W. K. M. ućiekáć. Wiesz W. K. M. iákom prośby moie o to do nog W. Máiestatu pokłádał, y iáko ie często wznawiam: zwłaszczá gdy mię śmierć X. Bernátá, towárzyszá mego, spowiedniká W. K. M. dáleko w lećiech młodszego, postrászylá, á bać mi się kazálá: abych mieysca tego gdziem się zakonnym vrodził, śmiercią nie minął, á grobu w domu oycow moich nie vtráćił. Ale W. K. M. wysłucháćieś prośby moiey do tego czásu nie chćiał. Jednákbych rychley W. K. M. vżył, niżli stárszych moich, ktorzy mię posłuszeństwem przyćiskáią, ábych do ostátniey śiły, ktorey iuż tylo w pierśiach á głośie trochę czuię, z iárzmá tego dworskiego nie wyprzągał, chcąc w nim wołu do roli nałożonego, ktory się do czego innego nie przyda, domorzyć. Jákoż się im ma sprzećiwić człowiek posłuszeństwu ś. oddány, á powinny do náśládowánia onego nawyższego Bogá nászego, ktory sstał się posłusznym, iáko Apostoł mowi, y ná śmierć: Jednák odmieni Pan Bog sercá ich, iż się nádemną zmiłuią, á dworem mię tym nie domorzą. Wie Pan Bog moy, iż z tego dworskiego mieszkánia, kochánia nie mam. Sámym się tylko nabożeństwem ku Pánu Bogu, y ku rzeczom duchownym chęćią W. K. M. ćieszę y ochładzam, pátrząc ná pokorę y poniżenie W. K. M. ku Pánu Bogu, y ná vczęszczánie do Sákrámentow przechwálebnych, z ktorych nam wszystkie poćiechy y pomocy płyną. Ine máło nie wszytkie rzeczy te dworskie zasmucáią mię, strászą, y wyganiáią, y radbych od nich co prędzey y w kráie dálekie vćiekł. Mogąc nie szemrać nie życzliwi y nierostropni, ktorzy ná pletliwe powieśći vchá nákłádáią, á prędko temu co do ohydy ludzkiey służy, wierzą, iż się w sprawy dworskie wdáiem. Niech biorą wiádomość od tych co tu ná nas pátrzą, y ná kazániu iáwnie, y w domowey rozmowie, co od nas słyszą, ći ktorzy nas

w te pokusy wdáwáć chcą, iáko im mowiem: Ná spowiedź do nás, ná porádę duchowną, ná náukę zbáwienną przychodźćie. Nie tu Káncellárya, káznodzieyski tu y spowiedniczy wárstát, nábywánie dobr wiecznych, rádá do wzgárdy doczesnych. Częste kazánia, y do nich się gotowánia, iáko nam zabaw swieckich dopuśćić mogą? Powołánie násze zakonne, y powinnośći w nim, ná ktoreśmy się obwiązáli, y vstáwy násze tego nam bronią, ábysmy się zá świeckie spráwy chwytáć mieli, ktoremismy y poćiechámi ich y wszytkiemi nádzieiámi do nich, raz, z dáru Bożego, pogárdzili. Dla pokoiu do pisánia wiesz W. K. M. iákom się cáłe przeszłe láto krył, y ledwiem się ná kazánie do W. K. M. vkázował, y terazby mi nic smácznieyszego nie było, iáko zátáienie, y od świátá w tey stárośći vćiekánie. Lecz to szátáná trapi, y wytrwáć tego nie może, iż v dworu, z łáski Bożey, kácerstwá tákiego przystępu nie máią, á ledwie iuż kilká dworzan heretykow zostáie: pobożność się y boiaźń Boża z przykłádow Páńskich rozmnaża, pijaństwá y zbytki vstáią, mierność y trzeźwość gorę wzięłá, prawdá się wszystkim bez pochlebstwá mowi, dobre się vczynki miłośierne rozmnażáią, o vtrapione y vkrzywdzone vpominánie nie vstáie, przykłády złemi duchownych dworskich żaden się nie gorszy, ále ráczey buduie, y dworu wszystkiego cnoty krolestwu wszytkiemu świecą. To czártá boli, ná to te szemránia w nieświádomych podniecá, o ktore niedbáiąc, rad się barzo z dworem pożegnam, byle przyzwólenie W. K. M. á stárszych moich wola, czego co y dzień czekam, przyzwolilá.

Ná ten czás máiąc trochę czásu y vproznienia zá onym wtorym y krotkim odiáchániem W. K. M. do Szwecyey, y zá pilnieyszym vkrádánim się od ludzi: nápisałem z pomocy Boskiey drugie Kazánia, ktorycheś W. K. M. słuchał o Sákrámenćiech, y te ktorem Przygodne názwał, nabożeństwom rozmaitym ludzkim, wedle czasu służące, ktore W. K. M. zá Kolendę y Noweláto oddaję, mowiąc one słowa z Psalmu: Vwesel nas Pánie za te dni w ktorycheś nas poniżył, zá látá w ktoresmy wiele złego widzieli y ćierpieli. To iest, po złych látách day nam Boże lepsze....... O Boże, iáko się tym serce we czci się Boskiej kocháiących zásmuca. Pátrzylismy y w tey oyczyznie nászey ná troie strászliwe *Interregna*, w ktorych iáko w potopie to się krolestwo pogrążało. Pátrzylismy ná one iádowite heretyki, ktorzy tu w tym pánstwie W. K. M. do kilku tysięcy kośćiołow poburzyli. Odnośilismy ćięszkie naiázdy o Confederácyach przeciw Bogu y kośćiołowi iego, ktoremi spustoszyć ostátek chćieli. Pátrzylismy ná Seymy nieszczęśliwe, ná ktorych nigdy się nic pożytecznego krolestwu wszytkiemu, prze niespokoynych ludzi mieszaniny, postánowić nie mogło. Vweselże nas Pánie zá te dni ktorycheś nas poniżył, á day nam lepsze látá. W tych dwánaśćie lećiech pánowánia W. K. M. nie vczulismy nic ták bárzo

quid agam dum alia alio avocant. Scholastici etiam nomen nostris nobilibus, nescio qua consuetudine, exosum est. Scholasticus ille, qui vel litteras bonas amat, vel partem aetatis illis tribuit. Hinc raro docti. Ad vicesimum annum rarissime litteris navant operam: ultra vix unus, aut alter. Bonam partem aetatis otio absumunt; Re militari, Civili, Aulica, omnes ad unum occupantur. Cur igitur strinxi? Jusserunt, et autores fuerunt ii, quibus quicquam negare, nefas putavi. Amici sunt, et ejusdem pietatis socii. Veritas movit? Fateor, sed non sola. Verebar, ne tali defensore potius premeretur, quam defenderetur. Theologus non sum, ut nec Philosophus: neutrum mihi assumo. Elephas ripam obambulat; ego pelagus hoc difficultatum. Sed ut apes venena herbarum relinquunt, exsugunt succum: Ita ego depromo ex hoc Campo salutifero, quae ad pietatem, linquo quae ad contentionem rixas, tumultum. Haec de me. De refutatione nostra, ista accipe. Refutavimus quae scripsit Keck. sed ea, quae adversus nos. Et ex his, quae pondus et robur habebant, Quae neglesimus, aut nullius sunt ponderis, aut aperte falsa; Cursim et tumultuatim scripsimus id circo nec cuncta, nec eo prorsus ordine, quo usus est Keck. Propositum mihi fuit parcere, non parere. Directam responsionem nunquam declinavi: siculi accidit, imprudenter. Vim rationis non raro auxi: robur argumento addidi. Fructum quaesivi, non gloriam, Clare, strictim ubique respondi: Si quando obscurius, aut longius, non meo, sed rerum ingenio. Aliqui clamabunt, me Theologica Philosophice tractasse, axiomata religionis Dialecticorum Regulis subiecisse. Neque diffiteor. Sed quis ante me non? Doctos, et bonos intelligo; non eos, qui litteras spernunt: odi, quod nunquam eas didicerint. Noctua fugit lucem, ut tuta sit ab inimicis avibus: isti bonas artes, ne deprehendantur in errore. Scoto, Thomae, et reliquis, miscere Theologicis Philosophica licuit; mihi non item?"

Całe to miejsce tak mylnie w rękopismie Sobolewskiego, obcą ręką przepisane, że wiele wyrazów domyślać się trzeba było, a i tak miejsca niektóre ciemne pozostały. Nie ręczymy zgoła za jego niemylność.

3684. Przemowa wydawcy do Czytelnika w te słowa: «*Meruerunt Viri docti etiam post funera vivere, ac docere scriptis posteros, quos infeliciter post eos nasci contigit. In eo autem virorum Ordine Maccovium reponere, nemo, praeter eum qui propriae diffidit virtuti, prohibebit. Habet Maccovius famae suae tibicines in Hungaria* Mogiorosios, Kaposios, Kereszeginos, Sixaios, Fautamotios, Dudicios, *meum denique Joannem* Crispinum: *et quos non? Sunt in Polonia, patria mea desideratissima, Polonia, inquam, Majori*, Pruferi, Kopecii, Episcopii, Serenii, Chodorecii, Arnoldi, Epaeneti, Gleinigii; *in Minori*, Plachtae, Nerlichii, Hoffmanni (*meus olim in Anglia comes*), Kalaii, Prusicii, Krainscii; *in Lithuania*

Borzimorii (zapewne Borzimovii), Krasnowiecii, Lazarowitii, Paszkovii, Audzieiewitii (*quos omnes honoris atque amicitiae gratia nomino*), *qui Maccoviani nominis sunt aestimatores. Vivit ad huc Thorunii Borussorum verum Maccovianae eruditionis Ectypon Petrus* Cimmermannus. *Vivit, et diu ut vivat, Deo, Ecclesiae, Patriae, sibi, mihi denique, voveo, R. R. Albertus* Niclassius, *senex Venerandus, magni nominis Maccoviani fautor. Ut nihil de Anglia, quae eruditionem in solida atque perspicua brevitate summam in Nostro admiratur. Frisia demum nostra, jam et mea, quot ministerii Classes, quot singularium Classium Ministros, paucis aetate grandioribus exceptis, tot habet praedictis adstipulatores. Verum non mei instituti est laudes Maccovii prolixo encomio celebrare. Malo eos facundo silentio praeterire, quam infeliciter non assequi. Nomen Maccovii, vel ante me natum, celebre fuit: et quis, qualis, ac quantus fuerit Maccovius, ii norunt, ac proinde iudicent, qui eius opera, conversatione, familiaritate, sine invidia usi sunt. Mihi satis est, editionem horum, quia id commode à me fieri posse censuerat, multum pro tenuitate mea promovisse. Ac ante duos tresve circiter annos* Maccovium redivivum: *et in eo* Theologiam Polemicam, Prima Aversariorum falsa, Casus Conscientiae ad normam doctrinae Socinianae, Anti Socinum, *typis edendum procuravi. Promiseram tum propediem et reliqua Maccovii opera: sed reipsa interea expertus sum, facilius esse, promittere aliquid, quam praestare; quia in promittenda re aliqua nudis saltem verbis, quae ex simplici voluntate dependet, utimur; in eadem autem praestanda, non verba tantum sufficiunt, sed et facultatis etiam vires excutiendae, quae ubi deficiunt, homo promissis stare nequit.*

Etsi autem horum scriptorum editio non parum laboris diuturni Mihi pepererit, in iis praesertim concinnandis, inserendis, quae hinc inde sparsa per varia Manuscriptorum volumina reperi, ut haec ipsa vel decies repetita lectio, penes publica ministerii negotia, atque privatam Generosorum Schwaartzenbergiorum institutionem, moram ipsi operi iniicere potuissent, per me tamen non stetit, quominus horum acceleraretur editio. Causas morae atque obstacula hic referre, parum refert: sat cito, si sat bene: et diu desiderata dulcius obtinentur: citius data, vilescunt. Ne vero nescius sis, Lector, quid hic praestitum sit, haec sunt.

Primo, *hoc Opus, priore illo Locorum Communium, esse multo auctius, ut vel ex ipsa Libri mole, quae non obstantibus typis minutioribus, ex Collegiis Maccovianis, manuscriptis meis, iisque, quae mihi à Cl. D.* Starchio, *Illustris Gymnasii Keydanensis Rectore, manu R. R. patriotarum meorum* Nerlichii et Gleinigii, *communicata sunt, in tantum excrevit; Adeo quidem, ut nihil in aliquo Manuscriptorum, vel disputationum Collegio aliquis sit reperturus, quod hic non habeat suo loco et ordine digestum.*

Secundo, in concinnatione operis, sequutum me esse filum Locorum Communium disputatorum, lector sciat, paucis tantum capitibus sub finem prope, ubi series rei id postulare videbatur, transpositis: Omnes hiatus supplevi, superflua resecui, itemque praecavi, ne id quod semel recte dictum, alibi lectori nauseabundo iterum occurrat, nisi pro re rata, in solutione argumentorum quorundam, ad quae ex iisdem hypotesibus analoga responsio danda fuit, quae parallelia, etiam in Sacris a Spiritu Sanct. frequentata legitur. Collegia de diversis religionis capitibus seorsim edita, suo loco inserui, totum Opus multis theorematis argumentis, objectionibus, instantiis infinitis, auxi: adeo ut novum Opus merito censeri possit. Id unum monuisse sufficiat, Appendices, illas maxime, quae in praecedentibus editionibus proprii loci exsortes fuerant, hac ultima ipsum esse sortitas. Hoc ergo opere utere ad salutem tuam Deique gloriam, ac mihi pro opera, si mereor, fave: reliqua vero, tum Theologica, ut Anti-Echardum *contra Lutheranos, Anti-Goslavium contra Socinianos, Praelectiones contra Catechesin Racovianam, Praelectiones contra Arminium etc. tum Philosophica, ut Logicam, Physicam, Metaphysicam, cum tempore expecta. Theologiam scholasticam contra Becanum latere apud quosdam, scio, sed ad manus meas nondum pervenit. Vale, Lector, aeternum, et salve,*

A tuo

Nicolao Arnoldo.

3701. Dedykacja ma taki napis: »Jasnie w Bogu Przeoswieconemu, Przewielebnemu, Jego Mości Oycu, Gedeonowi, Swiatopelkowi, Xiążęciu Czetwertenskiemu, Prawoslawnemu Archiepiskopowi, Metropolicie Kiiowskiemu, Halickiemu, y wszytkiey Rossyey." etc.— Jest tu genealogja XX. Czetwertyńskich i początek Cerkwi S. Zofii, Cerkwi Pieczarskiej, Cerkwi Jeleckiej, Cerkwi S. Michała. Książka ta niezmiernie rzadka, zawiera w sobie, pod bardzo niestosownym tytułem *Mądrości*, pięćdziesiąt i jeden Cudów, z Baroniusza i Żywotów SS. wybranych, które szczególnie przeciw nauce Arjusza mocno popierają tajemnicę Trójcy Swiętej, *np.* »Cud pietnasty. Na soborze Niceenskim Nikolay S. Archijepiskop Mirry Liciyskiey wziąwszy na ziemi cegłę ręką swoią scisnął przed Aryuszem heretykiem niewiernym, ktory nie wyznawał Troycy przenaświętszey, y zaraz z cegly woda wyszła na doł, ogien do gory wyszedł, glina w ręce się została, natenczas Nikolay S. Ariuszowi niewiernemu pokazał Troycę S. w iednym Bostwie mowiąc: oto w iedney cegle trzy rzeczy są, glina, woda, y ogien, tak w iednym Bostwie trzy persony są, Ociec, Syn, y Duch S. Inni mowią że ten cud S. Spirydon Episkop Trimifiyski na soborze Niceenskim uczynił, ktorego pamiątkę Cerkiew nasza Decembra miesiąca, dwunastego dnia obchodzi."

Nazwał Galatowski swój ten zbiór Cudów *Sophią*, jedynie tylko

przez alluzją do Kościoła S. Zofii w Kijowie. Na końcu jest odezwa do Zoila, którego jadowitym skorpionem nazywa. (L. S.)

3712. Stanisław z Łowicza, tak nazwany od miasta rodowego, stolicy Arcybiskupów Gnicźnieńskich. Przykładał się do retoryki i teologii pod Janem Sacranem, Prof. Akad. Krak., i tamże retoryki publicznie i prywatnie nauczał. Był też razem Przełożonym Bursy Jerozolimskiej. Z jego szkoły wyszedł Mikołaj Wolski, Marszałek Dworu Królowej Bony, a potém za jej łaską Sochaczewski, a naostatek Sendomirski Kasztelan. Stanisław zaś w podeszłym wieku wstąpił do Zakonu Kanoników Regularnych w Miechowie. Sprawował potym urząd Kaznodziei przy Kościele Panny Marji w Krakowie, i był Proboszczem *Vrociviensis* (?) Ecclesiae. *Leonard Altipolita*, podobnież Kanonik Regularny, Teolog Królewski i Kaznodzieja Katedralny, osobliwszą przyjaźń miał ze Stanisławem. Pisma jego własne lub cudze przez niego wydane, rozmieszczone w różnych miejscach tego dzieła. (L. S.)

3716. Na ostatniej karcie, w odezwie do Czytelnika, mówi autor: »*Widzisz w tej Książeczce (nabożny Czytelniku) z iedney strony Tryumph Bogarodzicy Maryey, a z drugiey Controwersią o Troycy Przenaświętszey*;—Lecz tej Kontrowersji tu nie ma. W Bibljotece Puławskiej oddzielnie ona znajduje się pod takim na pierwszej karcie (A) napisem: »Disputacya abo Controversia o Troycy przenaświętszey, między S. Athanazym, wprzod Dyakonem, a potym Biskupem Alexandryiskim, a między Aryuszem Kapłanem: pod Prokusem, Sędzią, od Constantiusa Cesarza na to delegowanym: drugiego Roku panowania iego przed Synodem Ariminskim, w Laodyciey Mieście Syryiskim złożona, y szczęśliwie wykonana. 4. 68 str. i jedna karta na końcu, gdzie pozwolenie na druk Cyprjana Stephanowskiego Prowincjała Polskiego, datowane w Warszawie 29 Augusta 1659, gdzie oba pisma te są wspomniane. (L. S.)

N. nast. 3717, taki tytuł Sobolewski podaje: *Argumentatus ad hominem Deus olim futurus homo, per ingens in uno Conceptu argumentum, Conceptam immaculate Mariam. etc. Acclamante Jacoba Grudzinski Palatinide Ravensi. A. 1664. Posnaniae Typ. Haeredum Alb. Reguli, imprimebat Albertus Młodniewicz.* 1 ark.

3749. Wydanie, w którém Sobolewski różnicę jakąś upatrzył, tak przezeń opisane:

Flosculorum Lutheranorum De Fide et Operibus ἀνθηλογικὸν. Tidemanni Gisonis.

Na ostatniej karcie *recto* w górze: *Impressum Cracouiae per Hieronymum Vietorem. Anno a Christo nato Millesimo Quingentesimo Vigesimo quinto.*— W dole zaś rycina wyobrażająca Ducha S., *verso* Chrystus na krzyżu. 8. 48 kart nieliczb. *cursive*.

Na odwrocie tytułu zaczyna się list: »*Tidemannus Giso Custos et*

Canonicus Varmiensis Foelici Rico ecclesiae sancti Saluatoris in Guttestat praeposito. Salutem et felicitatem.

Ex me jam antea accepisti cur legi abs te cuperem, quae de Lutheranis quibusdam flosculis non scribendi libido, sed amicus impulsor recensere me compulit. Non enim veritus sum tibi prodere ingenii mei infelicitatem, dum candorem studii mei atque judicii puritatem apud te testatam volo, adversus eos qui struere mihi calumniam possent, quando ita mihi invidit fortuna, ut me invitum in publicum exponeret. Nam quod ad meum animum attinet, hoc mihi videbar tutius in hoc studiorum genere latere, quod in illud casus me magis quam voluntas rapuisset, praesertim cum ipsum quoque opus festinatum tumultuariumque esset potius quam meditatum. Cum vero jam mihi non esset integrum relictum, ut praemere ea possem, quae ad ipsum jam flosculorum parentem etiam praelato meo nomine emissa, in multorum manibus versabantur, videbatur tua de eis aestimatio cum amore erga me tuo conjuncta vel ad hoc mihi non parum profutura esse, ut simul contegere juvares, si quid in meis affectibus damnatis, et sinceritatis meae in ecclesiasticis studiis interpretem te haberem, non ignarus, etiam nobiles scriptores magno periculo in vulgi manus exire. Mitto igitur ad te, quod petiisti mearum ineptiarum exemplum quod praeter archetypum, unum habui, ab inerudito scriptore adeo depravate exaratum, ut relegenti mihi omnia restituere non licuerit, maxime vero quae ad orthographiam pertinent. Ut autem mea omnia, ita ista sine judicio abs te legi prorsus non velim. At ne praeter scriptoris simplicitatem, etiam vanitatem in me deprehendas, lecturum te admoneri oportet, magnam orationis partem ita negotio esse de industria accomodatam, ut adversario magis quam mihi serviret, quippe cuius animum obsequentem placidumque non irritatum volebam. Quapropter phrasim ita temperavi, ac comparavi etiam memet eum in modum, ut tragico supercilio deposito appendicem magis, quam satyram scripsisse viderer, ac sequi magis quam insectari ipsum, quem in sodalitium trahere, quam dissidentem habere malebam. Proinde quos ille flosculos dixerat, etsi aconito magis quam melle perliti alicubi viderentur, tamen ita permisi flosculos esse, ut adornare credi possem non etiam deflorare voluisse. Atque interim studium ipsum plus forte quam res habebat commendavi, saepe etiam ducentem secutus ut familiarius junctum deflectere comiter possem, quo ipse tendebam, Christi exemplo, qui pergentibus Emaus discipulis et peregrinum se, et itineris comitem, imo et longius iturum simulabat, ut mulceret magis quam obtunderet in recenti scandalo perturbatos: O si et nostris agonistis idem fuisset studium persuasum ut Lutherani in Romanenses, illi in Lutheranos se temporaria metamorphosi mutassent, obsecundassentque parumper alteri alteris Christiano animo, non esset profecto haec tragoedia in eccle-

siis exercita, quae nunc, ubi ex iugi concertatione devotis in diversa studia mentibus quaedam quasi professionis pertinatia occalluit, quem finem acceptura sit non video. Scripsere disputavereque in ipsa re plurimi, ioculaturque in hac arena totus orbis. At non est auditus qui concederet vel in puncto alteri, quasi idem sit, de vocativi suppositione et de fideisacramentis altercari, adeo ut mansuetiores sint ferae feris, quam Christiano Christianus. Ego vero qui omni versum pugnam detrecto, etiamsi aliquid mea essent, non audeo jam ex eis sperare frugem aliquam sub isto simultatis flagranti incendio, quamvis enim assecutum me putem fructum mihi initio praestitutum, ut obsequio amicum explerem, tamen apud lectorem etiam quem locum habere deberent, a te potius et tui similibus quam a me volo aestimari. Verum ita, ne propensitate amoris in me tui patiaris judicii puritatem falli, quod Nicolao Copphernico alioqui acuti iudicii viro evenisse existimo, qui illas meas nugas typis excusas vulgari suadebat. In quo si quid tibi cum illo conveniet, admonitos vos velim ne dum in meam famam quam par est indulgentiores estis, veluti Laureolum quendam vulgi dentibus discerpendum me obiiciatis; omnino autem decerni hac in re, nisi me praemonito quicquid nolim. Ego enim cum in iis tenuem ingenii supellectilem, fortunam infeliciorem conspiciam, te magis patronum latebrarum mearum, quam ementitae laudis praeconem opto. Valé ex arce Allenstein Die viij Aprilis. Anno M.D.XXIIII.

Foelix Ricus Tidemanno Gisoni Custodi Varmiensi.
Salutem dicit.

Cum nemo, domino teste, lucernam sub modio ponat, sed supra candelabrum ut ingredientes lumen videant, quid est, humanissime Tidemanne, quod lucubrationes tuas, in flosculos, *ab autore, quisquis ille sit, ita appellatos, perpetuo praeconio dignas prodire nolis? An nescis hoc nostro seculo quoslibet vel idiotas quasvis naenias suas impune magna mortalium pernicie pro sua libidine passim evulgare, et coecam multitudinem illas tanquam nova ac coelestia oracula pene adorare, ac in eas nimio novandarum rerum studio, et inextinguibili in ordinem ecclesiasticum odio, magis quam rectae rationis iudicio, temere ferri: Tu vero sanctam et Christianae pietati consentaneam doctrinam domi praemendam censes? Numquid non vides totam ferme Prussiam dulcissimam Patriam nostram antehac religiosa pietate insignem, nunc proh dolor! quorundam deliramentis, veluti exagitante oestro, in tumultum suscitatam, ac pene iam scissam, salutis opem ex te uno poscere? Sentisne eos, quibus adhuc sana mens est, salutari antidoto tuis manibus porrigendo, contra gliscentia venena praemuniri velle? Si officiosissimae in te producendo et provehendo patriae, etiam maiora de te expectanti, ingratus tuum vicissim neges officium, tot tamen animarum, pro quibus Christus mortuus est, dia-*

bolica versutia pereuntium, salutem, servato Christianae charitatis vinculo, negligere minime potes, nec utique debes. Noli ergo mi Tidemanne, noli talentum tibi a domino creditum terrae committere, sed accessu uberioris foenoris illi redde, ne te cum torpente ac timido servo divino iuditio facias obnoxium. Exi tandem in publicum, qui hactenus inter angustas parietum latebras non sine publica iactura delituisti, profer uberrimi ingenii tui primicias, toti orbi Christiano salutares, explica opulentas foecundi operis divitias et merces absque hedera (ut aiunt) vendibiles, quas a me admirari magis, quam (ut volebas) diiudicari convenit. Aspirabit piis studiis tuis servator noster Christus Jesus, ut pacis et unitatis fructum producant optatum. Quid ergo cunctamur? boni consule precor sortem tuam: ingenii tui monumentum dum in mea est potestate, velis nolis, domino fortunante, feliciter prodibit. Vale Prussiae decus. Ex Helisbergo XV. April. A. 1524.

Po tych dwóch listach następują: *Centum et decem Assertiones quas Autor earum flosculos appellavit de homine exteriore et interiore, fide et operibus.*— Kończą się te pisma na przodzie położone listem Tidemanna Gisona do Leonarda Niderhoffa, Kanonika Warmińskiego et Tarbatensem (?), wcześniejszej daty, bo jeszcze r. 1523 d. 9 Grudnia, przy posłaniu mu rękopismu. Wyraża w nim, że Niderhoff właśnie wtenczas nastręczył mu tę robotę, kiedy najmniej miał czasu do literackich zatrudnień, powierzoną sobie wtedy administracją Biskupstwa Warmińskiego zajęty. Wyznaje, iż nie było iego zamiarem tak obszernie pisać, lecz że materja sama pod piórem urosła.— Wszystkiego na przodzie 10 kart. (L. S.)

3760. W dedykacji do Bernarda Maciejowskiego Biskupa Krakowskiego, wyraża, że prawo w Akademji Krakowskiej nie dozwalało tym, którzy stopień Doktora Teologji za granicą otrzymali, zająć miejsca między Doktorami, aż pókiby publicznie nie wyłożyli całej Teologji Piotra Lombarda, pospolicie *Magister Sententiarum* zwanego, i pókiby publicznej dysputy nie odprawili. Schoneus we Włoszech stopień ten uzyskał. Już tu szczyci się względami Biskupa, nie żeby na nie zasłużył, ale iż był Niemcem i domownikiem Sokołowskiego, dla którego Biskup znał szacunek i przyjaźń. (L. S.)

3786. Na odwrocie tytułu: »*Avertissement au Lecteur.*

»*On vous presente, amy lecteur, un livre dont on se promet que la lecture ne vous sera pas desagreable pourvu que vous soyez un homme a aymer plutost l'importance du sujet et la solidité du raisonnement que l'elegance du langage; l'autheur n'en est pas Francois, comme vous l'apperceuray* (sic) *facilement et outre celá il a été imprimé dans une petite ville d'Alemagne ou l'imprimeur n'a aucune connoissance de cette langue, le correcteur aussy en a été eloigné d'une lieue, de sorte qu'il ne faut pas s'etonner si les fautes de l'impression y sont si*

frequentes. Mais ce n'est pas de tout cela que l'on veut principalement vous avertir. Le principal avertissement que l'on desire de vous donner est que si vous n'estes pas un homme qui prefere La charité à interest et la verité pure aux subtilités des écoles que vous laissiez en repos ce livre et que vous absteniez plustost de le lire, car assurement vous n'en serez pas content.

Dzieło samo składa się z rozmów, które prawda i religja prowadzą z teologami różnych wyznań chrześciańskich, szukając swoich córek *litości i tolerancji*. Pierwszy djalog jest z Teologiem Rzymskim, który wyznaje, że cale nie zna tych córek. Drugi z Teologiem Ewangelickim (Luterskim), który oświadcza, że znał je wprawdzie i czas niejaki z niemi mieszkał, ale że potém się poróżnił; gdyż te córki chciały, aby Reformowanym wolno było zbudować Kościoł w Witembergu. Trzeci Djalog z Teologiem Reformowanym (Kalwińskim), który powiada, iż tylko co wyszły od niego, że on ma sobie za największą roskosz z niemi rozmawiać, ale że na nieszczęście są w jego wyznaniu tacy, na których córki te uskarżać się mogą, mianowicie za wyrządzoną im zniewagę na Synodzie w Dortrecht. Czwarty, z Teologiem Armińskim (Arminien), u którego prawda i religja znajdują swoje córki: *litość i tolerancją*. Piąty djalog prawdy z Socinjanem. Szósty, *Les orthodoxes cherchent la Verité et la Religion pour estre mieux éclaircis en matière de la charité universelle.*— Na końcu jest: *Lettre à une Dame*, podpisany literami D. N.

Początek tego listu: *Voicy Donc Madame le petit traité en matière de réligion que je vous avais promis, outre la consideration du bien public qu'un chretien se doit proposer dans ces sortes d'ouvrages, je veux que l'on sçache que j'y ay été encore animé per les rares qualités de votre personne dont l'estime m'en a beaucoup adoucie la peine. La pluspart de personnes de votre sexe sont ou indifferentes ou superstitieuses dans la religion: celles qui sont jeunes et belles y sont ordinairement indifferentes et celles qui sont agées et dont la beauté est passée sont la pluspart superstitieuses. Rendez grace a Dieu Madame de ce qu'on ne peut vous reprocher ny l'un, ny l'autre des ces vices, car etant dans la fleur de vostre âge et douée des attraits non communs la maturité de vostre jugement vous empeche d'avoir de l'indifference pour la chose la plus necessaire qui est le salut de l'ame; et l'application que vous avez au discernement de ce qui est une solide ou une fausse verité a eloigné vostre esprit pour jamais de la superstition etc."*

Nie wiemy kto jest ta Dama.—Na exemplarzu Puławskim widział Sobolewski dopisane: »*l'auteur doit etre un Polonais nommé Niemierzyc. Placcius p. 2245.*— Książka rzadka.—Autor widocznie należy do wyznawców Socina.—Co są Arminjanie, co się stało na Synodzie w Dortrecht, zwołanym r. 1618 9bra 13, o tém można znaleźć

wiadomość w dziele *Histoire du Socinianisme. a Paris MDCCXXIII* 4 maj. p. 154—168. (L. S.)

3816. W dedykacji do Jana Foka wyrażono: iż on (Fok) fundował i uposażył penitencjarją w Katedrze Krakowskiej, i że wówczas szczęśliwie powrócił z Rzymu po odprawionej legacji do Urbana VIII. od Jana Wężyka Prymasa i od Duchowieństwa całej Prowincji. *Datuje dedykacją:* Ex Poenitentiaria Foxianà, Crac. in Arce, d. 30 Men. Januar. A. D. 1629. Oprócz tytułu: O. P. Dokt. Protonotarii Apostolici Archidiaconi. Crac. Dodano tu nadto tytuł Scholastyka Skalmierskiego. Herb, dwie kosy. (L. S.)

3860. W dedykacji do Króla tak mówi: „Pięć lat będzie niedługo, Naiásnieyszy Miło: Krolu, Pánie moy, iákom oddał Kazánia moie Niedzielne y Odświętne W. K. M. świádectwo iákiey tákiey pracey ni tey dworskiey duchowney służbie moiey. Przy tym oddawániu niewiedząc, iáko mowił choć bárzo stáry Izáák Pátryárchá, dniá śmierći moiey, ále iey co dzień iáko z okienká wyglądáiąc: groziłem się iuż do przygotowánia ná tákiego gośćiá, do komorki z vbogą bráćią od dworu y służby W. K. M. ućiekáć. Wiesz W. K. M. iákom prośby moie o to do nog W. Máiestatu pokłádał, y iáko ie często wznawiam: zwłaszczá gdy mię śmierć X. Bernátá, towárzyszá mego, spowiedniká W. K. M. dáleko w lećiech młodszego, postrászyłá, á bać mi się kazáłá: abych mieysca tego gdziem się zakonnym vrodził, śmiercią nie minął, á grobu w domu oycow moich nie vtráćił. Ale W. K. M. wysłucháćieś prośby moiey do tego czásu nie chćiał. Jednákbych rychley W. K. M. vżył, niżli stárszych moich, ktorzy mię posłuszeństwem przyćiskáią, ábych do ostátniey śiły, ktorey iuż tylo w pierśiách á głośie trochę czuię, z iárzmá tego dworskiego nie wyprzągał, chcąc w nim wołu do roli nałożonego, ktory się do czego innego nie przyda, domorzyć. Jákoż się im ma sprzećiwić człowiek posłuszeństwu ś. oddány, á powinny do náśládowánia onego nawyższego Bogá nászego, ktory sstał się posłusznym, iáko Apostoł mowi, y ná śmierć: Jednák odmieni Pan Bog sercá ich, iż się nádemną zmiłuią, á dworem mię tym nie domorzą. Wie Pan Bog moy, iż z tego dworskiego mieszkánia, kochánia nie mam. Sámym się tylko nabożeństwem ku Pánu Bogu, y ku rzeczom duchownym chęćią W. K. M. ćieszę y ochładzam, pátrząc ná pokorę y poniżenie W. K. M. ku Pánu Bogu, y ná vgęszczánie do Sákrámentow przechwálebnych, z ktorych nam wszystkie poćiechy y pomocy płyną. Ine máło nie wszytkie rzeczy te dworskie zasmucáią mię, strászą, y wyganiáią, y radbych od nich co prędzey y w kráie dálekie vćiekł. Mogąc nie szemrać nie życzliwi y nierostropni, ktorzy ná pletliwe powieśći vchá nákłádáią, á prędko temu co do ohydy ludzkiey służy, wierzą, iż się w sprawy dworskie wdáiem. Niech biorą wiádomość od tych co tu ná nas pátrzą, y ná kazániu iáwnie, y w domowey rozmowie, co od nas słyszą, ći ktorzy nas

w te pokusy wdáwáć chcą, iáko im mowiem: Ná spowiedź do nas, ná porádę duchowną, ná náukę zbáwienną przychodźcie. Nie tu Káncellárya, káznodzieyski tu y spowiedniczy wárstát, nábywánie dobr wiecznych, rádá do wzgárdy doczesnych. Częste kazánia, y do nich się gotowánia, iáko nam zabaw swieckich dopuścić mogą? Powołánie násze zakonne, y powinnośći w nim, ná ktoreśmy się obwiązáli, y vstáwy násze tego nam bronią, ábyśmy się zá świeckie spráwy chwytáć mieli, ktoremismy y poćiecháḿi ich y wszytkiemi nádzieiámi do nich, raz, z dáru Bożego, pogárdzili. Dla pokoiu do pisánia wiesz W. K. M. iákom się cáłe przeszłe láto krył, y ledwiem się ná kazánie do W. K. M. vkázował, y teraźby mi nic smáczniejszego nie było, iáko zátáienie, y od świátá w tey stárośći vćiekánie. Lecz to szátáná trapi, y wytrwáć tego nie może, iż v dworu, z łáski Bożey, kácerstwá tákiego przystępu nie máią, á ledwie iuż kilká dworzan heretykow zostáie: pobożność się y boiaźń Boża z przykłádow Páńskich rozmnaża, pijaństwá y zbytki vstáią, mierność y trzeźwość gorę wzięłá, prawdá się wszystkim bez pochlebstwá mowi, dobre się vczynki miłośierne rozmnażáią, o vtrapione y vkrzywdzone vpominánie nie vstáie, przykłády złemi duchownych dworskich żaden się nie gorszy, ále ráczey buduie, y dworu wszystkiego cnoty krolestwu wszytkiemu świecą. To czártá boli, ná to te szemránia w nieświádomych podnieca, o ktore niedbáiąc, rad się barzo z dworem pożegnam, byle przyzwolenie W. K. M. á stárszych moich wola, czego co y dzień czekam, przyzwoliłá.

Ná ten czás máiąc trochę czásu y vproznienia zá onym wtorym y krotkim odiáchániem W. K. M. do Szwecyey, y zá pilnieyszym vkradánim się od ludzi: nápisałem z pomocy Boskiey drugie Kazánia, ktorycheś W. K. M. słuchał o Sákrámenćiech, y te ktorem Przygodne názwał, nabożeństwom rozmaitym ludzkim, wedle czasu służące, ktore W. K. M. zá Kolendę y Noweláto oddaję, mowiąc one słowa z Psalmu: Vwesel nas Pánie za te dni w ktorycheś nas poniżył, zá látá w ktoresmy wiele złego widzieli y ćierpieli. To iest, po złych látách day nam Boże lepsze......... O Boże, iáko się tym serce we czci się Boskiej kocháiących zásmuca. Pátrzylismy y w tey oyczyznie nászey ná troie strászliwe *Interregna*, w ktorych iáko w potopie to się krolestwo pogrążało. Pátrzylismy ná one iádowite heretyki, ktorzy tu w tym páństwie W. K. M. do kilku tysięcy kośćiołow poburzyli. Odnośiliśmy ćięszkie naiázdy o Confederácyach przeciw Bogu y kośćiołowi iego, ktoremi spustoszyć ostátek chćieli. Pátrzylismy ná Seymy nieszczęśliwe, ná ktorych nigdy się nic pożytecznego krolestwu wszytkiemu, prze niespokoynych ludzi mieszaniny, postánowić nie mogło. Vweselże nas Pánie zá te dni ktorycheś nas poniżył, á day nam lepsze látá. W tych dwánaśćie lećiech pánowánia W. K. M. nie vczulismy nic ták bárzo

ćięszkiego, y owszem záżylismy wielkiego pokoiu y dostátkow, Boże aby długo. Pátrzym ná wielką naprawę kośćiołow, zá obroną W. K. M. pátrzym ná wielu heretykow náwrócenia, pátrzą ludzie ná iásne przykłády pobożności W. K. M. y ine wysokie cnoty, ktoremi się wszyscy buduiemy. Jednák przykarał nas P. Bog ná niektorych doległośćiách W. K. M. Bo w tych piąći lećiech przeszłych vtráciliśmy mátkę y poćiechę oyczyzny y narodu naszego, ćiotkę W. K. M. Dwie coreczce W. K. M. y ieden synaczek śmierćią swoią nas zásmucił, á nawięcey mátká ich małżonká W. K. M. bárzo nas prędką y vporną ná młode śmierćią stroskálá, á nawięcey W. K. M. iż się vćieszyć y poćiechę do tego czásu ledwie bráć możesz. A tyran Szwedzki y zdrády iego y poddánych támtych W. K. M. bárzo nas potrapiły, y ieszcze trapią gdy się dáley y ná nász brzeg szerzą, ktory Bogá y spráwiedliwośći y praw wszytkich Boskich y ludzkiey y krewney powinnośći zapomniawszy, ták srodze W. K. M. vkrzywdził. Dolegáią też nas niektorych niespokoynych ludzi obywátelow Koronnych szemránia y pokorne obmowy, y podburzenia nierozumne, ktoremi się sámi zgubić mogą, y tę kwitnącą Koronę do wielkiego niebespieczeństwá przywieść..... Częstom się ná kazániach w tych doległośćiach záwodził, ábych był mogł W. K. M. ćieszyć y złą myśl odgániáć, słowem Bożym, ktore iest wszytkich poćiech pełne: ktore nám vkázuie, iáko P. Bóg swoie, ktorzy mu z sercá służą, y w nim myśl y nádzieię wszytkę pokłádáią, rad zásmuca: áby ich doznał, á iáko złoto w ogniu przeczyśćił, y wiarę y nádzieię ich goręcszą vczynił, á przysługi im v siebie, z ćierpliwośći ich y oczekiwánia, życzył. Jednák smutki vweseleniem y poćiechámi przepláta dobry Bog, á miłośierdzia y nád swemi dziećmi oycowskiego politowánia pełny. Gdy się im krzyż vprzykrzy: posyła im pomoc o iákiey nie myślili, y nápełnia rádośćią sercá y chwalą swoią vstá ich. y náucza ich, áby się ná postępkách świátá tego y odmienności iego ználi, á ná świeckim szczęściu nie fundowáli, tylo ná onym nieodmiennym y bez końcá. Y ieszcze poki mi P. Bog przy służbie tey W. K. M. zostáwáć każe, ćieszyć W. K. M. y pośiláć w Pánu Bogu nie przestanę i t. d. Data: w Wárszáwie w dzień Nowego Látá, 1600.

Kazania o Sakramentach są następujące: o Sakramentach w pospolitości kazanie 1; o Chrzcie ś. kazań 4; Na końcu ostatniego: Upomnienie do tego, który się chrzcić ma, y do starych chrześcjan; O Bierzmowaniu kazań 2; o Eucharystji kazań 7; o Mszy ś. kazań 10 i Modlitwa przy Mszy; o Pokucie kazań 7; o Ostatniém Pomazaniu kazań 2; o Święceniu Księży, i Kazanie na Nowey Mszy; o Małżeństwie kazań 5, i Namowa Kapłańska do Oblubieńców. Wszystkie zalecają się nauką gruntowną, świadectwami Pisma ś. i Ojców śś. których pilnie wartował Skarga i wiele wyjątków tłómaczył, jak to widzieć można z miejsca niżej przytoczonego i wielu innych.

str. 19. kol. a, wyraz *Kmotry* wywodzi Skarga od wyrazu łacińskiego *Compatres*. tamże kol. b, powiada: „Była u starych y ta ceremonia, ktorey y dziś u nas znak iest, iż daią chrzczónemu ieść abo kosztować rzeczy słodkie, miod, mleko, wino. O czym Tertulian dał znać y Hieronym ś. y był to znak prostoty y dźiećińśtwa niewinnego w Chrystusie w iakim Chrześcianie żyć maią......... Dźiś ta ceremonia w domu śię u matek odprawuie, gdźie słodkie rzeczy dawaią tym, co ią y chrzczone dziecię iey nawiedzaią.

str. 29 kol. b. mówiąc o obrzędzie Bierzmowania, dodaje: „Chustką też zawiązuią czoło, aby Krzyżmo nie szkodziło. Tey chustki w innych kośćiołach aż przez śiedm dni nie zeymuią, drugdźie przez trzy dni, a indziey záraz kapłan Krzyżmo śćiera, y chustkę zeymuie.

str. 30. kol. a. zbija błąd tych, którzy chcąc Bierzmowanie z liczby sakramentów wyrzucić, nazwali je *examen puerorum*, tojest: wypytanie dźieci podrosłych od Biskupa, ieśli Pacierz umieią, y Kredo y Boże przykazania.

str. 30. kol. b: „Bierzmowanie w starey naszey Polszczyznie, nic nie jest inego, iedno potwierdzenie y umocnienie. Bo stárży co my dziś tram abo śiestrzan zowiem, bierzmem zwali.

str. 36. kol. b. mówiąc o nazwiskach różnych Sakramentu Eucharystji, mówi: „Drugie imię ma ten Sakrament, Ofiárá, ábo iako Słowieński nász ięzyk wykłada, obiátą y żertwą. (przyuczmy się do tych słow, bo ich używać będziem); tamże przygania nazwisku tego Sakramentu od nowych dawanemu: *Wieczerza Pańska*, przywodząc na to słowa Apostóła I. Cor. 11. gdzie nie mówi Apostoł o Sakramencie, ale o wieczerzy prostej. Dalej, nagania tych, którzy na pamiątkę tego Sakramentu, Pana przy báranku śiedzącego y Apostoły iedzące y piiące na ołtarzu maluią, dodając: „Pierwsza, mówi, wieczerzą Paschy, abo báránká, była figurą y ćieniem naszego tego Sakramentu: ale wtora á pospolitá oná wieczerzá, nic do ołtarzá, áni do nászego Sakrámentu nie ma."

str. 90. kol. b. mówi o Obrazach: „Niesłuszna rzecz iest, na ołtarzu zwłaszcza, kłaść szpetne y ladaiakie obrazy, z ktorych więtsza brzydkość niżli nabożeństwo rośćie. Kto przystoynych nie ma, niech twarzy żadney, gdy nabożna być dla głupich malarzow nie może, nie kładą, a sam krzyż iaki być może, drzewniány abo śrebrny postawią."

str. 94. kol. a, mówiąc o odmianie języka pospolitego, powiada: „Mysmy pierwey z staremi Słowaki, ciało *putem* zwali, y palec *perstem* y mężczyznę *otrokiem* i szatana *wrogiem*; teraz tych słow niesłychać, ledwie gdźie między wieśniáki, ábo Rusią.....

Ruś pierwey Słowieńskim naszym dawnych oycow ięzykiem Mszą czynili, y dźiś czynią. Ná on czas ięzyk ten ktory się też Bułgarskim zowie, rozumiany był: dziś go ani żaden Bułgár, áni Moskwá, áni Ruśin nie rozumie, aż z wielkiey náuki y pilności.

str. 95. nast. O śpiewaniu i muzyce, następny ustęp:

„Co się śpiewánia y muzyki dotycze, wiemy z pismá, iż stáry on Kośćioł miał Lewity, kántory, i śpiewaki, ktorzy lud do nabożeństwá w służbie Bożey pobudzali. Ktorym Dawid z Duchá ś. Psálmy skłádał, y wiersze y rythmy, y Psálmy pełne słodkośći y wdzięcznośći y proroctw táiemnie dziwnych Boskich áby ie chwaląc P. Bogá śpiewáli, á ludzkie sercá w niebo podnośili. Co też Apostołowie ś. vczynili, podáiąc Psálmy y Hymny, y pienia duchowne, ktorych w Kośćiele y ná schadzkách vżywáli. Jáko Páweł ś. o tym upomina, mowiąc: (Słowo Chrystusowe niech mieszka hoynie między wámi, we wszelkiey mądrośći, náuczáiąc y vpomináiąc ieden drugiego, w Psálmiech y hymnách y pieśniach duchownych, we wdzięcznośći śpiewaiąc w sercách wászych Bogu). To iest, iako ś. Chryzostom ná to mieysce wykláda, nie tylo vsty śpiewáiąc, ále y sercem.

Ná przodku poki wiernego ludu mniey było, wszyscy śpiewáli y mężczyzná y niewiásty. Potym niewiástom synod Antyocheński śpiewáć w Kośćiele zákazał. A potym gdy niestworne miedzy mężczyzną było śpiewánie, ná Koncylium Láodyceńskim kántory postánowić kazano, ktorzyby sámi ná to przebráni śpiewánie odpráwowáli. Co do tego czásu w Kościele ś. trwa.

O pożytkách muzyki kośćielney, gdy iest práwie kośćielna y duchowna: wiele świętći Oycowie trzymáli, y wychwalić się iey nie mogli. Bázylius ś. ták nápisał: | Gdy widział Duch ś. iż się z trudnośćią do cnoty przywodźim (bo wszyśćy do roskoszy iesteśmy skłonni) coż vczynił: W náukę pismá ś. wmieszał, to wdźięczne pod liczbą śpiewánie: áby do vszu słodkość z głosow puszczona, ćicho, y iákoby co inego czyniąc, do sercá pożytek słow świętych wnośiłá. |

A Chryzostom ś. ták pisze: | Nic ták bárzo dusze nie podnośi y od źiemie nie wyzwala, y do zámiłowániá mądrośći nie przywodźi, iż się człowiek z tych świeckich rzeczy śmieie: iáko wiersze śpiewáne y Boska pieśń pod liczbą złożona. nátura nászá ták się w śpiewániu y w wierszách kocha, y tákie z nimi złączenie y zgodę ma, iż y dźieći pierśi pożywáiące, gdy płáczą, do snu przywodźi. Podrożni y robotnicy, y żeglarze, y niewiásty przędące, y tkáiące, śpiewánim się iákim ćieszą. Bo duszá usłyszawszy śpiewáne wiersze, łácniey przykre y trudne rzeczy wytrwa. A iż ta roskosz iest nam bárzo w śpiewániu towárzyska, áby szátánowie sprosne y nieczyste kárczemne pieśni wwodząc, wszytkiego nie popsowáli: Pan Bog Psálmy złożył, ábysmy z iedney tey rzeczy, y roskosz bráli, y pożytek. A niżey mowi: To mowię ábyśćie nie tylo wy ták Páná Bogá chwalili: ále żebyśćie y dźieći y żon tákich pieśni śpiewać náuczáli, nie tylo przy roboćie, ále y przy stole. | Poty ś. Chryzostom.

Lecz Augustyn ś. sam ná sobie doznawszy, iáką iest moc śpiewania kośćielnego, mowi: | O iákom Pánie płakał nád pieśniámi y

śpiewánim twoim, słodko brzmiącemi Kośćiołá twego głosy, rzewno poruszony. Głosy one wćiekáły w uszy moie, y prawdá cádziłá się w serce moie, y z niey gorzáłá do pobożnośći chęć moiá. y ćiekły łzy, y było mi dobrze z nimi. | A niżey, pokázuiąc iáko się bárzo kochał w śpiewániu kośćielnym: á boiąc się, áby roskosz oná, y wdźięczność w słuchániu co mu nie szkodźiła, mowił: | Ták się waham miedzy niebespiecznośćią roskoszy, y doznánim zbáwiennego pożytku: iednák więcey się do tego przywodzę (nie czyniąc, nieodwolánego dekretu) iż pochwalam zwyczay śpiewánia w Kośćiele: áby przez kochánie słuchánia, słábe serce do chući ku pobożnośći powstawáło. |

Lecz Oycowie ś. nie ládá iákie śpiewanie w Kośćiele chwalili: ále bárzo się frásowáli, gdy było iákie nieprzystoyne. Przetoż Klemens Alexándryiski nápisał: | Przypuszczamy wstydliwe y pomierne śpiewánia: á od mężnych y mocnych myśli, miękkie y śiłę krocące pieśni oddalamy: áby wymyślne głosow náchylánie, do obyczáiow roskosznych y leniwych nas nie prowádziło. | Wiele należy ná muzyce nie tylo Kośćielney ále y domowey. Bo y Pogánie mądrzy to baczyli, iż się z muzyką obyczáie mienią. bo nic ták bárzo do sercá nie przenika, iáko skłádáne głosy, y zgodá dźwiękow ludzkich y ná złe y ná dobre. Gdźie śpiewánia miękkie y sprosne nie czyste w nich słowá: tám cnotá chrámie, y obyczáie tákie być muszą, iáka iest muzyká. A gdźie poważne y słow świętych nátkáne y nápełnione pieśni: tám iest do pobożnośći pobudka, y przyprawá do cnoty. Pewnie w Kośćiele dáleko pilnieysze ma być ná to baczenie, áby żadnego nie było tákiego śpiewánia, iákie iest w domu, ábo ná biesiádách, ábo w kárczmách, ábo ná komedyách. áby nic miękkiego y zniewieśćiáłego y pieszczonego nie było. y dla tego ś. Hieronym ná Kantory wola, áby gárdłá y gęby w Kośćiele nie ták używali, iáko ná komedyách, ábo w biesiádách.

W Kośćielney muzyce nic z dźwięku łágodnego, ále z słow świętych dźwiękiem onym słodkim przyprávionych, pożytek duchowny bráć się ma. bo kto słow w śpiewaniu nie rozumie, á słow śpiewánych do sercá nie puśći: máło się do pobożnośći wzbudźi. Iáko proch zápalony w rusznicy bez kule, vszy nápełni, ále ptaká nie zábije: Tak głosy bez słow świętych zostáną w vszách, á do sercá nie przenikną. Mieliby też być śpiewacy Kośćielni, ábo Kápłani, ábo klerykowie dobrego żywotá. Bo iáko káznodźieiá, gdy źle sam żyie, máło kazánim zbuduie: ták śpiewak, gdy sprosne y grzechow pełne serce ma, głos iego do Páná Bogá nie wzbudźi.

O bysmy mieli tákie kántory; iáki był Dawid v Saulá, y on śpiewak Psálmow u Helizeuszá. Gdy Saulá czárt trapił: Dawid Psálmy ktore iuż skłádał, w ktorych słow Duchá ś. było pełno, śpiewał y przygrawał, y duch przeklęty od Saulá vćiekáć muśiał. Wieleby y od nas pokus dyabelskich odchodźiło, bysmy się Psálmow świętych vczyli,

á one nie tylo w Kośćiele, ále y domá śpiewáli, y dźiatek, y czeladki náuczáli, áby nie świeckimi, ále duchownemi pieśniámi prace y zabáwy y tęsknośći swoie ochładzáli. Helizeusz, gdy miał prorokowáć, śpiewaká Psálmow ś. przyzwáć sobie kazał. y onemi śpiewánemi słowy, od źiemie się myślą podnosząc, trzech krolow y woyská ich od zguby wybáwił, y wygráną bitwę v P. Bogá vprośił. Nápełniálibysmy się Duchá ś. myślámi y rádośćią niebieską, ktoraby nas do cnot ś. y pobożnośći pędziłá, bysmy práwą Kośćielną muzykę mieli, iáka v świętych Oycow byłá. y świeccy gdyby one stáre pieśni y muzyki o woynách, zwycięstwách, y możnych woiownikow zatrzymáli, mężnieyszeby sercá mieli. Dźiś tá muzyká w Kośćiołách bárzo się popsowałá, sztuki tylo y misterstwá pátrzą, iako owi Włoscy malárze, ktorzy odkryte nogi vkázuią, y swego zálecenia w rzemieśle chcą, á nabożeństwá y pożytku ludzkiego zániechywáią. Ták zdrobnieli, zmieszáli, y niewieśćią á miękką muzykę owę ná głosow wiele vczynili: iż żadney do nabożeństwá pobudki w niey nie masz. Sromaymy się Grekow y Ruśi, ktorzy swoię Kośćielną dosyć poważną y skromną y prostą á wdzięczną muzykę záchowuią, á nic świeckiego y miękkiego nie wnoszą.

str. 144. wspomina Bractwa miłosierdzia w Krakowie, w Warszawie, w Lublinie, w Wilnie, w Pułtowsku i indziej.

Jak nauki Skargi są budujące, można miarkować z miejsc następujących str. 181 i 183.

,,Ná oddalenie swarow, nikt lepszym mistrzem być nie może, iáko dobra niewiástá, ktora się do poddáństwá y ćierpienia y milczenia przyuczy. Milczenie w niewieśćie, wszystkie niepokoie domowe oddala. Y przetoż Apostoł nawięcey ná białeygłowie milczenie wyćiąga, gdy mowi: Niewiástá niech się w milczeniu vczy, ze wszelákim poddaństwem. Nie dopuszczam iey náuczáć, áni mężowi roskázowáć: ále być w milczeniu. Nád inne wszytkie cnoty, iáko lilia między kwiáty, niewieśćie milczenie przebija, gdy niewiástá vstá hámuie, gdy nie iest świegotliwa y swarliwa, gdy woli milczeć y ćierpieć, niżli mowić, wszytek pokoy w domu zostáie. O pokorney y mądrey niewieśćie, mowi pismo: | Dobrey niewiásty błogosłáwiony mąż liczbá lat ich dwoiáka. Niewiástá mężna ochładza męża swego, y látá żywotá iego pokoiu nápełni. Dobrą cząstką niewiástá dobra, cząstká tych ktorzy się Bogá boią. Dána mężowi będźie zá dobre uczynki. |

,,Nakoniec, dozor y dochowánie gospodárstwá, y domowych potrzeb przymnożenia, miłość małżeńską vmocniáią. ktora dochowáć y przyczynić máiętnośći vmie, á do vtrat skłonna nie będąc, dom zátrzymawa: iáko się w niey kocháć nie ma? Tákże żoná ná tákiego mężá pátrząc, miłowáć go muśi. Ale gdy żoná vtrátnicá, y na stroiách y roskoszach dom gubi, y mężá do proźnych zbytkow y pieniędzy wydawánia, dla swey pychy y stroienia, przywodzi: zá czásem przykra y niemiła mu być muśi, gdy co dźień vbywáć, á do niedostátku przy-

stępować dom wszystek będźie. O dobrey niewieście mowi pismo: |Szuka wełny y lnu, y robi rádą ręku swoich: y iáko kupiec z zamorza, ták oná zdáleká nábywa chlebá: Ráno wstáie, y czeladź karmi, roley przykupnie, y szczepi winnice, we wszytkie kąty domu pátrzy, á chlebá w próżnowániu nie pożywa: Rękę swoię do vbogich śćiąga, o vrodę niedba, á mowi: Omylna wdźięczność, y prozna piękność, niewiástá Bogá się boiąca pochwalona będzie. | Toż się mowi o dobrym y gospodárnym mężu, gdy oboie vtrat się strzegą, dom pracą y obmyślánim rozmnażáią, czeladkę y dźiatki w kárnośći máią, vbogich nie opuszczáią, y w boiaźni Bożey postępuią, wielkie błogosłáwieństwo y zgodá y szczęśćie od Páná Bogá w domu ich przemieszkiwa i t. d.”

Przyjdzie nam jeszcze powrócić do tego ważnego i rzadkiego dziś zbioru kazań, mówiąc o kazaniach przygodnych.

Exemplarz kazań tych, który w ręku mamy, to ma szczególnego, iż na str. 442, jest początek Kazania Tucyusza o Męce Pańskiey, następna karta ma liczbę 715, na której jest koniec Kazania Skargi na pogrzebie Anny Jagiełówny, i dalej znowu od początku kazanie Tucyusza. Karta ta przypadkowo zapewne tu wklejona, ale niewiadomo, z jakiegoby była wydania Kazań Przygodnych Skargi: w wydaniu bowiem r. 1610 Kazanie pogrzebowe po Annie Jagiełównie, kończy się na str. 250. Po str. 716 która jest ostatnią, następuje regestr należący do wydania o którém mowa. Dalej idzie str. 444 do 467, gdzie Upominanie do Ewangelikow y inych Niekátholikow z strony Zboru Krákowskiego, zburzonego R. P. 1591 i Przęstroga do Katholikow; str. 468: Proces na Confoederacią; str. 504 do końca: Synod Brzeski i jego Obrona.

3887. We wstępie do Piotra Gamrata Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, powstaje Orzechowski przeciw dziełku Sacrana: *de Ruthenorum erroribus*, zarzucając mu, że on Szlązak, nie znając ani ruskiego, ani greckiego języka, opacznie rzecz wystawił względem ruskich obrządków.— Jest tu Bulla Alexandra VI, zakazująca przechrzciwania Rusi i formularz przysięgi po polsku, dla powracających do Kościoła rzymskiego.

3889. Kładzie tu Pauli 34 dowodów, okazujących nieważność chrztu niemowląt. Że Paleoleg przeciw Paulemu Księgę *De Baptismo* wymierzył, okazuje się z jego wyrazów w dziele: *Confutatio vera et Solida Judicii Ecclesiarum Polonicarum de causa D. Franc. Davidis etc.*, które Sandius p. 58 tak przywodzi: *De Baptismo autem* Gregorii Pauli, *et de resurectione, quam fingit et commentatur (quod argumentum sequens* Gregorii Pauli *opusculum a nobis allegandum, tractat) atque de regeneratione et manumissione ipsius a peccato,——quam sit praeter omnem Euangelii veritatem, alibi docuimus. Sed et Baptisma, de quo loquuntur Euangelia, ad nos filios testamentorum et foederis Dei non pertinere, docet liber noster de argumento hoc.*”— Wyrazy te Paleologa nie tylko stosują się do dziełka o chrzcie dzie-

cinnym, ale jeszcze do dzieła pod N. 3488. umieszczonego. Zob. Bock T. I. p. II. p. 585, 620 i 625. (L. S.)

Lubieniecki Hist. Reformom. p. 177. wspomina jakieś dziełko Zaciusa tejże treści, skądinąd nieznane: *Simon Zacius Prossevicius Senior Ecclesiae Viln., confessionem ediderat suae Ecclesiae pro paedobaptismo ibid. (Vilnae). Anno 1559 impressam.* Książka ta była powodem sporu między Marcinem Czechowiczem i Mikołajem Wedrogovius Ministrami Synodu Węgrowskiego r. 1565.

3900. Westphalus usiłuje pokazać, że Reformowani z nauką swoją o Wieczerzy Pańskiej sami z sobą byli niezgodni. Carlstadt, Zvinglius, Piotr Martyr, Jan Oecolampadius, Marcin Bucerus, Zurichjanie w swojej Konfessji, Henryk Bullinger, Kalwin w kiążce o Wieczerzy Pańskiej, w zgodzie i Katechizmie Zurichskim, nakoniec Jan Łaski, podali dwadzieścia i ośm odmiennych wykładów słów: Oto jest ciało moje.

3902. Pismo to dedykowane Magistratowi Frankfurtskiemu, wyszło na jaw po odbytém Colloquium, które miał Jan Łaski w Studgardzie roku 1556 z Brentiuszem i innymi Wirtemberskimi Teologami o Wieczerzy Pańskiej. Łaski trwał przy swojém, że Kościoł, którego się trzymał, nie był w rozróżnieniu z Augsburską Konfessją. Brentius 4 Julii r. 1556 pisał do Piotra Burbacha do Frankfortu, że Łaski nie chce zgłębiać i poznać prawdziwego rozumienia słow o Wieczerzy Pańskiej, ale tylko nieświadomych złudzić, że jego wyznanie z Augsburską Konfessją jest zgodne. Tenże 2 Septembra pisał do Hartmana Bayera w Frankfurcie, że Łaski na argumenta o obecności ciała Christusowego nic odpowiedzieć nie mógł, ale swoję dawną piosnkę śpiewał; że on (Brentius) był przekonany, że Łaski i jego zwolennicy z Augsburską Konfessją zgoła nie trzymali. Że zaś już r. 1555 znajemy z dziejów Pokój Augsburski (*Pax Augustana*) był zawarty, byli tacy co utrzymywali, iżby postępowano wbrew zasadóm tegoż pokoju, jeśliby Exulantów, Zwinglianów i Sakramentarzów z ich Kościołami dłużej cierpiano i ich utrzymywano, gdy pokój ten tym tylko służył, którzy się do Augsburskiej Konfessji zeznawali. Ci więc (exulanci) albo dowieść byli powinni, że należeli do Konfessji Augsburskiej, albo jeżeliby do niej nie należeli, zdanie swoje odmienić. Oweż pierwsze z tego, dwojako usiłuje okazać Łaski, i odpowiada imieniem cudzoziemców czyli exulantów w Frankfurcie nad Menem, na potwarze i obwinienia, jakoby nauka ich o obecności Christusa Pana w Wieczerzy Pańskiej, z nauką wyznania Augsbuskiego nie była zgodna. Podpisy w purgacji tej są Łaskiego, Valeranda Pollana, Wilhelma Holbracha, Roberta Horn i Piotra Dathenus.—Dedykacja jest do Magistratu w Frankfurcie, pierwiej jednak pismo Kalwinowi do Genewy posłane było. W piśmie tém zeznają oni, że do Konfessji Augsburskiej ściśle się nie

wiążą i miłość chrześciańską i braterstwo granicami tejże Konfessji nie zamykają. Zob. o tém Friese Beytr. II Th. Ir Bd. p. 297 nast.

3903. Pismo to wyszło z powodu, iż w mieście Wezel Predykanci cierpieć nie chcieli, aby exulanci Sakramentarze nabożeństwa swoje odbywali. Zapowiedziano im zatym, aby dla niezgody co do Wieczerzy Pańskiej z Augsburską Konfessją miasto opuścili. Że zaś spór się daléj jeszcze przeciągał, Melanchton i Reformowanym i Luteranóm niechęć ztąd swoję okazywał. Kalwin pisał do niego w Sierpniu r. 1554, a Łaski żalił się na tchórstwo Kalwina w liście do Hardemberga, w dziele: *Ubbo Emmius Histor. Fris.* p. 950. Na to Westphalus obóm razem w liście tym odpowiedział.

(Friese Beytr. l. c. p. 299 nast.)

3909. Ten Morgenstern uważany jest pospolicie jako pierwszy sprawca niezgód między Wyznawcami Konfessji Augsburskiej i Braćmi Czeskimi, co jednak nie jest, bo rozróżnienia te i niezgody były już pierwiej, a mianowicie za czasów Jana Łaskiego. Ten Morgenstern przybywszy do Torunia r. 1560 był Kaznodzieją Niemieckim przy Kościele S. Marji i starał się oddalić wpływ obcy na tamecznych Ewangelików, upominając mianowicie o to Braci Czeskich, którzy z nim o to kilkakroć dysputy mieli, a mianowicie 8 Września r. 1563. Na Konferencji tej z pomiędzy Polaków znajdowali się Jan ze Służewa Wojewoda Brzeski, Rafał Leszczyński Starosta Radziejowski, Jan z Krotoszyna Wojewoda Jung-Leslawski (?), Stanisław Ostrorog Kasztelan Międzyrzecki, Andrzej Kaczkowski i wielu innych. Odtąd w Toruniu Bracia Czescy do Luteranów przyłączyli się, lubo nie wszyscy. Opuścił miasto Morgenstern r. 1567.

(Friese Beytr. l. c. p. 371, 384.)

3911. W dedykacji powiada Skarga, że Xiąże Mikołaj Radziwiłł pozwolił drukarni swojej Jezuitóm, na potrzebę ich Kollegium, i że tę drukarnię swoim kosztem odnowioną utrzymuje tenże Xiąże ku rozkrzewieniu Katolickiej prawdy. Tamże jest wzmianka o Wojewodzie Wileńskim Radziwille, iż jeszcze nie powrócił na łono Kościoła Katolickiego.—Po dedykacji herb Krzysztofa Radziwiłła i pod nim 6 wier. łac. Dalej: *ad librum* 36 wierszy łacińskich.

3913. Umieszczone to jest w dziele: *Doctrinae Jesuiticae praecipuae capita Rupellae ap. Theoph. Ragium, 1586. T. IV. p. 738,* z takim napisem: *Defensionis verae orthodoxae veterisque in Ecclesia sententiae de Sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, veraque eius in coena sua praesentia contra vanum et commentitium Transubstantiationis dogma, aliasque errores ex illo natos, libri tres ad Petrum Scargam Jesuitam Vilnensem vanissimi huius commenti propugnatorem. Autore Andrea Volano. Respondetur hic quoque obiter Francisco Turriano ex eadem factione Monacho qui duobus libris, altero Florentiae altero Romae publicato,*

Scargam sibi suscepit contra Volanum defendendum.—Dedykacja do Króla Stefana z podpisem: *datum in praediolo meo Volanovio, Calend. aug. anno 1578.*

3917. Początek listu do Króla Stefana: »*Quo die, Serenissime Rex, iis de rebus, de quibus ad te sum missus, Regiam Majestatem tuam adii, eodem oblatus est mihi Volani cujusdam liber, eidem Majestati tuae inscriptus et superiore hoc ipso mense proximo exeunte editus in lucem, adversus Petrum Scargam et Franciscum Turrianum Societatis Jesu Theologos: qui liber quum Proceribus istis obtrudatur, passimque (licet clam) inter alios quoque disseminetur, ea continet, quae* victoriam, quam iuste speras de hostibus tuis, *et prae*clariores caeteros conatus tuos possit retardare, ne dicam impedire: *Si nempe, qui tecum in bello isto gladium stricturi sunt, ea labe aspersi, a veritate et spe, quae est in Christo Jesu, exercitum* (sic) *Deo, animum avocarent. Itaque a bonis admonitus, etsi ad alia mihi est properandum: statui tamen hanc Majestati tuae Epistolam relinquere.*" *etc. etc.* (L. S.)

3919. p. 1. cytuje Książkę Wolana pod tytułem: *Obrona prawdziwey obecności ciała y krwie Pana naszego na wieczerzy.*

Niewiadomo kto jest ten *Ciemny Minister*, który wydał *Pedagogją*, także tu często cytowaną.— Często go Skarga jednym wyrazem *Ciemny* mianuje. (Por. Bandtkie Hist. Dr. Kr. Pol. II. 268, który się domyśla, że ten Ciemny Minister jest Wolan. Baliński Bibliot. Warsz. 1841. Mar. 449. nie dzieli tego domysłu.)

Cytuje także p. 160. *Katechizm Kalwiński, teraz w Wilnie drukowany*, dodając, *iż w pierwszym Katechizmie ich Nieswieskim mniej zdrady było.*

Bentk. błędnie powiedział, iż to pismo jest tłómaczeniem jednego łacińskiego pisma; bo sam tytuł niesie, że to nie tak jest tłómaczenie, jako raczej treść dwóch pism Skargi w tej materji przeciw Wolanowi wydanych. (L. S.)

3920. W przedmowie do Hlebowicza wspomina o Łasickim, iż przez czas długi w zachodnich krajach Europy przebywał i znał Kalwina i Bezę od lat 27, a przy śmierci pierwszego był obecnym.— W liście Łasickiego jest apologja Wolana przeciw Skardze, mianowicie, iż go *plebejuszem* nazwał, wspomina dyplomat Króla Zygmunta Augusta r. 1569 szlachectwo jemu i bratu jego przyznający, że przez trzykroć powtórzone małżeństwo połączony jest z wielą familjami szlacheckiemi i t. d. Brata Wolana w końcu listu mieni Jakóbem, wspomina zięcia Tomasza Ostrowskiego.—W Księdze pierwszej odgaduje Wolan dla czego Skarga po polsku pisze, i rozumie że dla tego, aby i w motłochu wzbudzić dla dyssytentów nienawiść, a potym że Skarga jest więcej żartowniś, niż poważny Teolog, a że łatwiej mu żartować i dopiekać w mowie pospolitey jak w łacinie w której nie jesteś tak

szczęśliwy Pietrze."— Broni dalej siebie i Sudrowskiego przyjaciela swego.

Łasicki w przemowie powiada, że posyła mu na piśmie to, o czém był z nim w Wilnie rozprawiał, zszedłszy się z nim w Kościele Zamkowym Wileńskim dla słuchania Jezuitów z Kazalnicy pioruny na różnowierców ciskających. Wspomina ojca Filipowskiego jako wiary rozkrzewiciela. Wspomina czarownice litewskie, że bywają pławione na wodzie, ale mimowolnie na dno idą. Zob. obszerniejszą o tych pismach wiadomość u Balińskiego, w Bibliot. Warsz. 1841 Marzec.

3923. W dedykacji powiada Jurgewic, iż Wolan wydał świeżo przeciw niemu pismo pełne jadu i obelg

str. 5. wyrzucając mu złorzeczenia, któremi pismo swoje napełnił, dodaje, że Król nawet sam Zygmunt stał się przedmiotem pocisków jego w wierszach na nazwisko Sueo (Szwed).

> Sus *Swinia Sarmaticum est*, onos *est bene natus Asellus*
> *Quid tibi cum Suibus, quid tibi cumque asinis?*

str. 30. wspomina współsektarzów Wolana, Stanisława Lwowczyka *(Leopoliensis)*, i Daniela Iłowskiego *(Ilovius)*, *qui omnes teterrimas quasvis sectas jam est pervagatus.*

str. 57. powiada, iż Wolan urodził się w Lwowkowie (Lwowko), z rodziców Katolików, z professji piwowarów, siedm mil od Poznania ku zachodowi. Czyli zaś przodkowie jego urzędy jakie piastowali, tego jeszcze dowieść Wolan powinien.

str. 78.: »*Sed age bone vir tu qui me tam acerbe dente tuo canino mordes, ac perstringis propter libelli mei inscriptionem, dic unde hunc tam splendidum titulum Magni Ducatus Lithuaniae Secretarii nactus es? A Regia Majestate inquies: at qui non desunt plurimi viri cum primis nobiles, et in hac Repub. Lituan. satis versati qui suspicantur hanc inscriptionem, quam huic tuae putidae Defensioni praefigis, furtivam et ambitiosam valde, ac arrogantem esse. Furtivam quidem, eo quod in hac Republica nulla hactenus fuerit talis dignitas, nempe ut quispiam Secretarius Magni Ducatus Lithuaniae diceretur. Ambitiosam ac arrogantem, quia si tu es unus tantum ex minoribus Secretariis quis fastus est, quae arrogantia Magni Ducatus Lithuaniae Secretarium se nominare? Nam hic titulus a nullo hactenus quod sciam Secretario in publicis eorum scriptis usurpari solet. Communiter enim se vocant ac scribunt Secretarios Regios: nec titulum Ducatus Lithuaniae magis sibi adscribunt, quam Poloniae.*"

str. 81. żaluje Jurgewic, że z Wolanem, starym gburem (*rusticano sene*), w roztrząsanie assercij uczonych wdał się, z nim co ani je widział nigdy, ani autorów z nazwisk zna lub słyszał kiedy,

wedle nazwiska jego *Wół*, więcéj mu przystoi chów krów i wołów, aniżeli czytanie teologów Jezuickich.

str. 91. wspomina Stanisława Sudrowiusza Pastora Wileńskiego, że był niegdyś katem z professji, wytyka nieznajomość jego języka łacińskiego, a przęcie u Wolana za bardzo uczonego uchodził.

str. 134. wzmianka o Zborze Zwinglianów w Wilnie r. 1588.

str. 140. tak do Wolana mówi: »*si tu iuventutis tuae conditionem in memoriam tibi revocaveris invenies forte, te olim tanquam unum extremae indigentiae hominem, ostiatim mendicasse panem, quo vitam sustentares: dum interim parentes aegre seipsos ex cervisiae coctione potuissent sustentare. Unde te relicto in extremis Poloniae natali solo — in Lithuania fortunam, praedia divitias, uxores denique quaerere oportebat.*

str. 146. zachęca Wolana, aby choć w poźnej starości wyrzekł się Kalwinizmu, a dalej zamyka rzecz wypisaniem błędów grammatycznych języka łacińskiego przez Wolana (*magni illius grammaticorum Rabbini*) popełnionych.

Szczegółów wiele o tém dziele i wyjątki z niego zobaczyć w ciekawém piśmie o tym sektarzu przez P. Balińskiego *w Bibljotece Warszawskiej* r. 1841 Tom I. str 469 nast. pomieszczone.

3946. O tym Jakóbie Ustriensis pisze Stanisław Szlachetka *in Prosphonemate Syncharmatico* p. A2.: «*Quam acerrimus ille Jurium vindex et boni Academici amantissimus fuerit, testantur magna indefessae sedulitatis argumenta. Jam Juris publice legendi soli Academiae Cracov. concessi, feliciter Romae peracta defensio; iam libellus Informationis, iuris et facti SS. D. N. Urbano VIII exhibitus, pro Academia Studii Cracoviensis, Schola Regni Poloniae Generali, contra importunas Antagonistarum instantias; iam in illo Colloquio Charitativo Thorunensi, cum Dissidentibus, et potissimum cum Joanne Hulsemano, Ministro Vitembergensi, prudens, felix et pacifica disputatio; jam ex Vladislaviana fundatione, Cursus philosophici praelectio, quem primus elucidavit, et ceteris ad penetranda philosophiae arcana, viam methodumque monstravit Reliqua ejus decora omitte, Salutationem Sereniss. et Potentiss. Joannis Casimiri. R. P. ad solennitatem Coronationis; disputationes in Coenobiis Religiosorum frequentes et ferventes; praesidentias in exedra Theologica, in Magistratu Rectorali, summam vigilantiam et in Professores paternum vere amorem.*" (L. S.)

3960. Na odwrócie tytułu jest regestr: *Rzeczy o ktorych sie nauká w thych księgách zámyka.*—Dedykacja do Mikołaja Radziwilła, Wojewody Wileńskiego, gdzie wynurza mu swą wdzięczność za opiekę i zlane na siebie łaski, chwali go, iż się jął prawdziwego słowa Bożego z całym swoim domem, a swoim przykładem i namową wszystkie zacniejsze domy w Litwie, Żmudzi i Rusi do tego pociągnął: wy-

sławia jego w tej mierze Apostolską gorliwość i przenosi go nad Apostola Litwy i Żmudzi Władysława Jagiełłę. »Wielką był sławę (powiada) u Papieżników Król Polski Władysław stąd otrzymał, iż był ludzie Księstwa Lithewskiego, y po wszysthkiey Żmodzi (prośbami, groźbami y dary nie nauczywssy ich z słowa Bożego prawdziwey wiary) k temu przywiodł, iż sie pokrzciwszy posłussenstwo Kosciola Rzymskiego przyięli. Wssakże to dobrze widzimy, iż iakie były przyczyny ich wiary, taka też y wiara, bez uznania prawdziwego słowa Bożego, gdyż między nimi tyż y ieszcze gorsze bałwochwalstwa, które i pierwey widzimy. Daleko nierownie więtszą sławę i pamiątkę W. K. M. po sobie zostawisz gdyżeś nie Sukniami, nie Kożuchami, albo grozbami, ale przez pilne napominanie twoje, y przepowiedanie prawdziwego słowa Bożego od Kaznodziejow twoich, iako mądry budownik założył grunt a fundament wiary y prawdziwey chwały bożey w Kxięstwie Litewskim."—Tu też jest wspomnienie, że i żona jego Elżbieta z Szydłowieckich Ewangelicką religją przyjęła (*).— Nie opuścił też autor owego listu Radziwiłła do Lipomana i sposobności zagrzewania go do ciągłej i mocnej obrony swego wyznania. «Nad tho iawno iest każdemu iż W. K. M. nie tylo w Kxięstwie Litewskim iest przyczyną i przykładem rozmnożenia słowa Bożego y chwały iego, ale też prawie y po wszystkim swiecie, przez iawne wyznanie wiary swoiey, ktoreś iawnie drukiem rozmaitych języków wydał, odpisuiąc Lipomanowi łektarzowi (?) Antykrysta Rzymskiego, ktorego thu był do Polski posłał, nie dla czego inssego, iedno aby był tho swoią chytrością przewiodł, iako y w inssych krainach przewodził, iżby było dano zamordować kila zacnych ludzi, y prawdziwych przepowiedaczów słowa Bożego, ku odstrasseniu inssych od wyznawania, mnozenia i bronienia iego. Czego by był bardzo łatwie dowiodł s pomocą y radą inssych tutecznych nieprzyiacielów Bożych y słowa iego, gdyby był sam Pan Bog, złości y chytrości ich nie zabieżał, radą y przez to pisanie W. K. M., przez ktoreś odkrył wssytkim: tak iaśnie, prawdziwie, mądrze, stale, smiele, iawnie y dostatecznie, złość, chytrość, niepobożność, łakomstwo pychę, bałwochwalstwo, falssywą naukę y okrucieństwa Antykrysta Rzymskiego, ze wssytką nacechowaną hordą iego i t. d."—Zachęca tedy dalej Radziwiłła do stałej obrony i dzielnego krzewienia prawdziwej chwały bożej w Polsce, i radzi podtykać Królowi myśl, iż najwyższa władza w Kościele do Królów należy; wspomina przytém, iż w tym przedmiocie wydał wprzód osobne dzieło. »Niechay Krol iego miłość, (powiada) w thev mierze nie słucha thych Trębaczów Szathańskich, kthorzy osobliwie y iawnie niewstydliwie kłamaiąc (gdyż thego żadnym obyczaiam nie mogą prawdziwie dowieść) smieią mowić, żeby Urząd doglądania Bogochwalstwa,

(*) Friese Beytr. II Th. 2 Bd. p. 89. w nocie.

nauki, chwały prawdziwey i falszywey, nie należał na Cesarze, Krole, y na Zwierzchność, tbylo na Papieża, Biskupy y Dokthory, kthory Urząd iako własne naczynie odiąwszy chytrze y falszywie Zwierzchności, nad nimi sie zmocnili, y prawa na bogactwa y płathy swe utwierdzili........ O czym iużem iawnie wydał Xiążki z dostatbecznymi dowody *o Urzędzie Zwierzchności.*"

Dzieło to polemiczne jest i nie bez erudycji. Drukowane w dwóch kolumnach na każdej stronie, może u Daniela z Łęczycy w Pińczowie, albo w Nieświżu. Sobolewski domyśla się, iż może to ten Wawrzyniec z Przasznisca jest tłómaczem dzieł Ochina, i że pismo o *Urzędzie Zwierzchności* może być także tłómaczeniem.

Przasnysz miasteczko w Dekanacie tegoż imienia, w dawniejszej Djecezji Płockiej. Ten Wawrzyniec z Przasznysza (Laur. Prasnisius) znany jest pod przydaném mu nazwiskiem *Discordia*. Tak przynajmniej często go pisarze Socinjańscy nazywają. Zob. Lubieniecki Hist. Reform. p. 16. (L. S.)

3980. Na przodzie: 1) Dedykacja do Jerzego Radziwiłła, Kardynała, Administratora Biskupstwa Krakowskiego etc., datowane w Krakowie, z większego Kollegium Cal. Martii; 2) Przedmowa do Czytelnika; 3) Epigrammata: jedno z Boetiusa wyjęte, drugie z napisem: *Daniel Sigonius Leloviensis, Pio lectori*, 6 wier. łac.; 4) Wykład Kontrowersyy rozwiązanych.— Do tego dzieła przyłączone na końcu dwie mowy autora: *De scholastica Theologia*, oraz *In funere Reverendi et Clarissimi D. R. Martini Pilsnensis Philosophiae et S. Theologiae Doctoris*, *Canonici Crac. etc.* 17 str. i jedna nieliczb.— W pierwszej mowie autor utrzymuje, że pierwsze miejsce między naukami należy Teologji Scholastycznej, i broni ją przeciw pociskóm inaczej myślących.— W drugiej podaje szczegóły z życia Pilznianina.

Jego pochwałę pogrzebową wydał prozą Joannes Clobucius, 1602. 4.—Na końcu jest nagrobek przez Jana Gassinskiego z Bochni A. L. B.

Epitaphium.

Vir bonus et priscae clarus gravitatis honore
Conditus hoc saxo est paupere, Vidavius,
Divinae legis Doctor, magnusque Sacerdos,
Rector Gymnasii, Dive Jagiello, tui.
Gloria, nomen, honos, tituli, spectacula vitae
Lubrica, proh! dominum deseruêre suum.
At probitas, virtus, pietasque fidesque sequutae
Grandem animam, aethereo restituere polo.

4017. Zamierzył sobie autor, Teologji Lektor Jubilat, powstać przeciwko *nowym i modnym*, jak mówi w przemowie, *Filozofóm*, a to w materji, której najbardziej nienawidzą i boją się; to jest: *O stanie dusz ludzkich po śmierci, o karach pewnie zgotowanych dla praw boskich przestępców y o nieśmiertelności dusz tychże*; *którą to*

samę materyą (są słowa autora) *wyłożyć i objaśnić starałem się sposobem doradzonym od J,* Karakcioli, *to iest, przez rozmowy osób różnych religii na przeciw siebie wojujących.*— We wstępie czyli wykładzie materji X. Tyszkowski sarknąwszy na Hobbesa, Spinozę i innych, którzy w piekło nie wierzyli, daje nam poznać co go szczególniej skłoniło do pisania. »....okropny przypadek niezbyt dawno przed lat pietnastą publiczne nawet z Neapolim głosiły gazety; gdzie gdy kilku podobnie smiesznych Kawalerów *(t. i smieiących się z piekła)* pod czas zimy grzeiąc się przy kominie, jeden z nich odezwał się w te słowa: *Teraz radbym bydź w piekle, bo tam powiadaią iest cieplo y wiele ognia.* Ledwie te słowa wymówił nieszczęśliwy, natychmiast padł trupem y wszystek zczerniawszy, w węgiel się prawie obrócił.— Przeto litując się nad siłu podobnie w naszym wieku nieszczęśliwemi, aby w tak okropną przez swą ślepotę nie wpadli iamę, następuiącemi onych umyśliłem oświecić rozmowami.”

Wychodzą tu na scenę następujący *Aktorowie*: Bezbożnicki Ateista, Wolnicki Deista albo Libertyn, Pogański Bałwochwalca, Rabinowicz Lejzer Żyd uczony, Machomecki Machometanin albo Turczyn, Bogobojnicki Pan pobożny, Mędrski Theolog. Dwaj pierwsi są reprezentantami niedowiarków; walczą zaś przeciw nim wszyscy inni, i dowodzą, że z początku świata nie było żadnego narodu, ani też żadnej religji, w którychby o piekle niewiedziano lub o jego bytności wątpiono.

4029. Chcąc wiedzieć powod do tego pisma Orzechowskiego, trzeba przeczytać pisemko Modrzewskiego, wydane w Pińczowie roku 1561. pod tytułem: *Narratio simplex etc.* — Ile pamiętam treść jego, mówi Sobolewski, Orzechowski rozprawiając w domu Uchańskiego z Modrzewskim, dotąd przyjacielem swoim, o różnych przedmiotach religji i stanu duchownego tyczących się, jednym razem, straciwszy głowę, podał mu swoje *Conkluzye*, o których była mowa wyżej, do podpisania; ale tak podał, że gdy Modrzewskiemu je przyniesiono, nie był naówczas u siebie Orzechowski, niedługo czekając przybił je na drzwiach Kościoła Wolborskiego, ogłaszając Modrzewskiego za heretyka. Ten był powód zawziętej między niemi kłótni. Modrzewski wydał wspomnione wyżej pisemko na swoję obronę: Orzechowski zaś napisał odpowiedź pod tytułem *Fricius sive de Majestate Sedis apostolicae.* Podział pisma tego następujący: *Ostendam enim primo, ius amicitiae in Fricio nunquam a me violatam esse. Deinde, me in Papatu summa constantia semper vixisse: postremo Conclusiones, a me contra Fricium Volborii editas, Christianas esse.*

Pismo to bardzo mało osłania Orzechowskiego. Gorski zaślepiony jego wymową i gorliwością o sprawę, która wszystkim duchownym była wspólną, rozszerza się z jego pochwałami w długiej swo-

jej przedmowie, i mówi: *Atque equidem jam testatus sum, me Orichovium amare, nec amare solum, sed admirari divinum ejus ingenium!!!* Oświadcza na początku, iż dla tego tę przedmowę pisze, iż jakiś przyjaciel jego, wydając w roku przeszłym pismo Fricza przeciw Orzechowskiemu, w przedmowie wyrzuca Gorskiemu jego ślepotę, iż takiego szaleńca jak Orzechowski, pochwałami swemi zawsze pod niebiosa wynosił.—Tłómaczy się więc Gorski, dla czego takie przywiązanie i podziwienie ma dla Orzechowskiego.— Godne jest jego pióra, i z niektórych względów trafne porównanie tych dwóch zapaśników: »*Romanis in castris* (powiada) *sub vexillo Petri cohortes nunquam victas pro Civitate Sancta Jesu Christi armat Orichovius: sub Tyranno saevissimo Calvino, alteroque Catilina temeritate et audacia instructam turbam centuriat Fricius. Exstinguit impias flammas Orichovius: suscitat ignes sopitos, quibus Orbis olim flagravit, Arii Fricius. Pro victrici Ecclesia stat Orichovius: Arianismum impium tuetur Fricius. Ingenium Fricii literis aptum laudamus: Orichovii miramur. Intra alveos dicendi Friciana vis tulit: Orichovii extra ripas inundat: volentes ducit Fricius: reluctantes trahit Orichovius. In plano Fricius suas ostentat acies: in Alpes involat Orichovius; nihil tam praeruptum, quod non invadat; nihil est tam arduum, quod suis non occupet armis. Fricius quietus narrat ac placido agmine fluit: Orichovius moles objectas submovet, nullisque obicibus impetus suos morari patitur.*”— Piękne i mocne porównanie we względzie retorycznym: ale od prawdy dalekie.

Po tej przedmowie Gorskiego, znajdujemy tu 18 wierszy łacińskich Wawrzyńca Goślickiego do Orzechowskiego; a na końcu samego dzieła *Ad Lectorem Alberti Vedrogovii Decastichon.*

Z przedmowy tejże widać, iż Orzechowski w młodym wieku służył wojskowo przeciw Solimanowi. (L. S.)— Współczesny dopisek na exemplarzu Bibljoteki Horodeckiej świadczy, iż pismo to wyszło w Krakowie u Macieja Sybeneychera r. 1562.

4030. Na odwrócie tytułu odezwa drukarza:

Typographus Lectori S: P: D.

Nactus sum hunc librum, optime Lector, ab aliquo diligenter in aliorum scriptis versato, congestum. Quem cum iudicavissem dignum esse lectione aliorum, dedi eum sub prełum librarium: ut sic ad notitiam multorum perveniret. Primatus Papae supra omnes Ecclesias fortiter confutatur in hoc libro, conatus et artes Paparum deteguntur, multaque dicuntur et ex Divinis literis et aliorum scriptis: Christianorum auribus digna. Putavi igitur me rem omnibus piis et doctis viris gratam facturum, si eum ederem. Quamobrem ut operam meam boni consulas, etiam atque etiam rogo. Vale in Christo Jesu.”

Pismo *de Primatu Papae*, z 10 rozdziałów złożone, z których ostatni jest Zamknieniem *(epilogus)* pisma, rozciąga się aż do karty

Fv, (która mylnie oznaczona literą Ev).— Resztę zaś zajmuje *Juramentum Episcoporum Regni Poloniae.* etc.

Pismo to jest treścią tego wszystkiego, cokolwiek przeciw Papieżóm kiedy powiedziano i potym tyle razy powtarzano, rozszerzano, przerabiano. Jeżeli Orzechowski jest tego pisma autorem, tedy widoczna rzecz, że daleko silniej hierarchją kościelną burzył, niżeli jej w poźniejszych pismach bronił. Samo to jego tak niewczesne, można powiedzieć, za stolicą Apostolską poźniejsze obstawanie, każe się domyślać, iż musiał ją, oprócz swego małżeństwa i sporów ztąd wyniklych, mocno szarpnąć.— Co się tycze przydanego tu *Kommentarza na przysięgę Biskupów polskich,* nie ma w tém żadnej wątpliwości, że z jego pióra wyszedł. Poświadcza to sam dawny regestr pism Orzechowskiego, który w swojej bibljotece znalazł i wydał Hr. Ossoliński; a lubo tam pismo to między niedrukowanemi położone, wszelako tytuł jego: *Comment na iuramenty duchownych do Rady, po łacinie,* oczywiście dowodzi, że to nie co innego jest, jak tylko *Juramentum Episcoporum Regni Poloniae, quod praestant Papae, brevissimis annotationibus illustratum.* Toż samo potwierdza Modrzewski *in Orichovio* p. F4 *verso et* F5, odpowiadając na zarzut Orzechowskiego, jakoby Biskupów i Papieża strącić chciał z ich posady. Modrzewski odpowiada, że tylko ich nadużycia powściągnąć radził, a zaś powyższy zarzut na samegoż Orzechowskiego tak odbija: *»Tu primus Roxolane a Carpatis montibus (ut ipse dicis) extitisti qui. . . . . dedecus et turpitudinem summam Cleri; qui Episcopos proditores, hostes patriae et exploratores vocares; qui Canonicos et cucullatorum greges, coniuratorum in Regem turbam appellares. Horum te scilicet dictorum iam poenitet? Haec confessione solenni eluisti qua te pessimum Papistam vocare non dubitasti? Sed quis est tam rudis, qui non agnoscat artificium? Nonne* scripta illa tua, *quae* declarationem iurisiurandi Episcoporum continebant, *in comitiis Petricoviensibus proxime praeteritis a te multis audientibus legebantur et passim et volente ostentabantur? super mensas virorum illustrium recitabantur? ab omnibus qui volebant describebantur? et tandem* typis librariorum evulgata *circumferebantur?* Sobolewski znalazł w Bibliot. Puławskiej to pismo drukowane wraz z innem: *de primatu Papae,* które także domniemywa się być Orzechowskiego pióra.

Kładzie tu naprzód Orzechowski rotę przysięgi, którą Arcybiskup Gnieźnieński wykonywa Papieżowi, a potym wykład, który się tak zaczyna:

Hoc juramento, si tamen jusjurandum est id quod contra jus atque fas aperte iuratum est, sed tamen duas Papa res apud Episcopos hoc juramento est assecutus. Unam ut illorum liber esset nemo. Alteram vero, ut in Senatu Conventuque Principum atque Regum, exploratores Consiliorum et patronos . . . . haberet. Nam cum

Episcopi tanto Sacramento se Papę astringant, ut illum iureiurando dominum suum appellent, quis est Episcoporum omnium, qui se Papae servum esse neget? Si enim Papa Dominus est, quemodo Episcopus servus non est? i t. d.—Cały ten ustęp jak i inne miejsca, są gwałtownie i namiętnie napisane; nie szczędził w nich autor najobelżywszych d.a Stolicy Apostolskiej wyrazów; Metropolitóm i Biskupóm wyrzuca wyłączną dla niéj, z uszczerbkiem ojczyzny uległość, i że zawsze w uściech napogotowiu mają te słowa: *Vos Papae omnia. Regi vestro quod referatis acceptum, vos habere omnino nihil.* Wymawia im niewdzięczność i niepamięć odebranych dobrodziejstw, że nawet odzywają się z tém w obec Króla; iż ani jemu, ani ojczyznie nic, a wszystko Papieżowi są winni. Obraca uwagę Króla na radę, która go otacza, z ludzi takich złożoną, i czego po niéj oczekiwać można. Mówi daléj Królowi, że ile jést duchownych w kraju, opactw, klasztorów, kapituł, synodów, *quot homines ibi rasi*, tylu nieprzyjaciół na się sprzysiężonych liczyć może. Przywodzi przykład Piotra Tomickiego Biskupa Krakowskiego, który w nagłéj kraju potrzebie, ze skarbów kościelnych nic tknąć nie pozwolił i ojcu Króla Zygmunta Augusta odpowiedział: *satius esse universum perire Regnum, quam nummum unum de thesauro illo pro Republica per patrem tuum moveri*, dla tego, iż skarby kościelne nie Króla Polskiego były, ale do posiadania papiezkiego należą. Obraca dalej mowę do Króla i Duchowieństwa, namawiając do zrzucenia jarzma i t. d. i t. d.

Daléj Orzechowski uważa, iż wszystkie państwa rządzone przez duchownych, upadają: że Rzym dla tego upadł: że Węgry dla tego zaburzone: że gdy sam Bóg przykazał, aby Kapłani światowemi sprawami nie zajmowali się; niech więc nauczają w Kościele, a do rządów Państw niech się nie mieszają; że dwóm zwierzchnościóm razem podlegać i wiernym być nie można i t. d. Dowodzi, że jak ciemność z światłością, tak niewola Rzymska z wolnością polską nie zgadza się, że Biskupi są rzeczywiście niewolnikami Papieża. Kończy obracając mowę do królów.

Dwie tu nastręczają się nad tém pismem uwagi. *Pierwsza*: iż nie zdaje się być całkowitém, ale tylko urywkiem; bo w środku obraca autor mowę do Króla Zygmunta Augusta, kiedy ani na tytule, ani na początku, nie ma wzmianki że do Króla pisze; bo na końcu wspomina przysięgę przez Papieża Monarchóm narzuconą, jako przytoczoną przez siebie wyżej, a tej przysięgi tu nie ma. *Powtóre*: iż oczewiście godził Orzechowski, albo raczej powszechnemu szlachty życzeniu wtórował, aby Biskupów z Senatu rugować, a przynajmniej związek ich z Rzymem zerwać: i dla tego pismo to upowszechniał na Sejmie Piotrkowskim, jak wyraża Modrzewski.

Do tych dwóch jeszcze inna przychodzi uwaga, czy czasem te pisma *de Primatu Papae* (przypuściwszy, że autorem jego jest Orze-

chowski) i to drugie, nie są ułamkami jego dzieła, które kuł przeciw Rzymowi pod tytułem: *Repudium Romae* (Rozbrat z Rzymem), o którém mówi Hr. Ossoliński. (L. S.)

4031. Dedykował tę mowę Orzechowski Bernardowi Bonjoanowi, Biskupowi Kameryńskiemu, i Legatowi Papieża w Polsce, który na Synodzie Warszawskim prezydował. Głównym Orzechowskiego celem jest oczyszczenie się z potwarzy i zarzutów, jakoby strony heretyków się trzymał, a był niewiernym świętej Stolicy Apostolskiej.— W tymże celu wydał na tym Synodzie swoje *Wyznanie Wiary*. Na końcu są dodane *Conclusiones contra cujusvis generis Sacramentarios, passim ac vulgo a Stanislao Orichovio Rox.' propositae, ad convincendam partis adversae impietatem sacrilegam: et ipsis regibus, atque Regnis omnibus funestam*. Jest tych Konkluzij 6.— Podług nich: *Stan Duchowny* ma moc wyłączną związania i rozwiązania: Sobor prawnie zebrany jest niemylny: Papież jest Wikarjusz Chrystusa, następca Symona Piotra, pasterz pasterzów, sam jeden tylko trzymający klucze do królestwa niebieskiego, głowa Kościoła, mający zupełną władzę, któremu wszyscy winni posłuszeństwo pod utratą zbawienia.

Na końcu: *Quicunque ab his conclusionibus dissentit, neque eis subscribit, quin imo impugnat, est notorius et ter maledictus haereticus, et ab omnibus Christi fidelibus veluti anathema Maranatum vitandus.'— Ego Stanislaus Orichovius Rox. ita assero uti supra scriptum est.* Manu propria. (L. S.)

4037. Rab—Raab—Rabb—Justus, Jezuita, Polak, młodzieńcem jeszcze od rodziców heretyków wyprawiony z Krakowa do szkół Witemberskich, Lipskich, Strasburskich, aby swej sekty podporą został; ztąd sławą X. Maldonata pociągniony, udał się do szkół Paryzkich, gdzie lekcij i kazań jego słuchając, tak był o błędach heretyckich przekonany, że nie tylko Katolicką wiarę, ale też i Zakon S. J. przyjął, w którym wielu heretyków do wiary S. nawrócił, i będąc spowiednikiem Zygmunta III Króla Pol. z wielkim pożytkiem kazania miewał według potrzeby osób, jednym z dziesięciu języków, albo po polsku, albo po niemiecku, po francuzku, po włosku, po grecku, po łacinie etc. wydał kilka ksiąg przeciwko heretykóm, w Krakowie 1612.

Juszyński w rękopismach swoich nie wymienia zkąd ta wiadomość o Rabie; dodaje że on Biblją na polskie przetłómaczył, ale o tém nic pewnego.

4039. Na karcie tytuł. te dwa wiersze z napisem: *Summa Apologiae Volani*

Carpit, nugatur, mentitur, anilia iactat
Verba in Pontificos innocuosque viros.

Eponymicum A. Volani per Laur. Sueonem

Wół, Bos, *sarmatice est, Anus est bene nota Latinis,*
Quid tibi cum Bobus? quid tibi cum Vitulis?

In Divos quia multa boat blaber atque Wól, Anus,
Aptum Bos *illi nomen* Anusque *dedit.*

str. 2. tak przemawia autor do Wolana: *Si qua enim habes apud Magnificos aliquos gratiam, si quid in Lithuania nominis, si quod extorsisti praediolum, quo homo Lwovscensis nobilis iam esse videaris, id totum lucrum est, quod ex eo fructoso quaestu reportasti, dum ut assoles apud Magnificos thrasonicę gloriaris summis in Theologis Jesuitis aliquid allatrare potuisse.*

Autor mówiąc, że Wolan mógł sobie do pisania obrać przedmiot stosowny np. o Sudrowskim, nie zaś o Papieżu, bierze pochop rozszerzenia się nad pierwszym.

„*At certę si tę tanta cupido vanę glorię incessit, alia materies tibi non defuisset, in qua et puerilem tuam dicendi facultatem exercęre, et id quod tibi propositum erat officium, persolverę potuisses. Si paulo diligentius omnia circumspexisses, ipsi etiam tui, eam quam quęrebas materiam, non difficulter tibi suppeditassent. An ignorabus proximis hisce temporibus Stanislaum Sudravium indignissima morte vobis ereptum esse? Quomodo Volane triumpharę potuisses? si in funus magni illius viri funebrem conscripsisses laudationem. Dignus erat profecto ille homo, cui virtutis testimonium a tę daretur. Ille lumen erat vestri Evangelii: firmamentum coetus: mors, terrorque papistarum: in cuius ore suavis illa quidvis dicendi libertas et metiendi libido residebat. Nullus fingere aptius, mentiri impudentius, Catholicos traducęre scięntius, unquam poterat aut noverat. Quantum autem dicendi campum habuisses, si miram illam metamorphosin fuisses aggressus, quod is qui antea maleficos quęstionibus subiięere, latrones ex urbibus pellere, fures in crucem agerę, capitis poena damnatos cienter plectere consuesset, is derepente vestri Vangelii praeclarus buccinator extiterit. Quis tantam mutationem non obstupesceret? quis arcana consilia Dei non admiraretur? Jam et exitum ipsius genusque mortis luctuosum, tragice deplorare potuisses: et ut es eloquens, omnibus tuis lachrymas profecto excussisses: cum recordarentur, quam indigna morte ex sinu vestro ante tempus abreptus esset, vir longa memoria dignissimus: cum secum varios eventus reputarent, diligentiusque perpenderent, quam sępę temere et praeter voluntatem nostram multa eveniant: ut qui venenum propinando, mortem alteri machinetur, idem ipse incautius sumendo, incidat in fraudem; et perniciem sibi accersat sempiternam. O spes fallaces, o incertę cogitationes nostrę. Ad eamne rem servatum esse Sudrovium ut mulierculae vel malevolentia, vel imprudentia, vel ulciscendae injuriae cupiditate tam misere animum efflaret? Hem quo res rediit. Cui hostes etiam ipsi propter virtutem et dicendi copiam pepercissent, huic a sua uxore et domesticis quaesita est pernicies. Haec si tu Volane, ut dixi, tractare incepisses quantam laudem eloquentiae nunc haberes! etc.* (L.S.)

4044. Sobolewski wnosi, że nazwisko autora: Wąpierski, jest zmyślone, i że pod niém ukrywa się jakiś Jezuita, zwyczajem czasów owych, tak jak zmyślone jest nazwisko autora pisma w odpowiedzi na to pismo, Prawowiarskiego z Bogumiłowic. Por. niżej N. 4046. Ciekawy byłby nader spis pseudonymów polskich, który w niniejszém dziele nie może się pomieścić, aż na jego końcu. Wreście ostrzedz tu wypada, że w Bibliografji mylnie Numer 4047 położony jest niżej jak pisma, które z niego wynikły, pod NN. 4044, 4046.

4054. Dedykacja tak się zaczyna: „Zjawił się w tych naszych Podolskich Krajach, jakiś *Goniec* umyślnie do W. M. obudwu moich Miłosciwych Panow z nowinami jakimiś niesłychanemi wyprawiony. Ten wdziąwszy na się maszkarę jakiegoś Katholika reformowanego, zapuścił się na wschod na zachod słońca, aby uczynił porownanie wiary S. Katholickiey z teraznieyszemi Ewangelikami, dowodząc tego, że nie teraznieyszy Kościoł Rzymski, ale dzisieyszy Ewangelicy są Katholikami." Na końcu: „Mamći y na iego (Ministra) Epicheremá odpowiedź, ale że mię kto inszy uprzedził, poczekam iako się z Missiey swoiey diabelskiey (Papopompę) wyprawi, ącz słyszę, że zaniechawszy swoiey Missiey diabelskiey, na ktorą nie wie co rzec; grozi się o Jezuitach pisać: y mnie się tąk zda, że łatwiey kłamstwa y falsze Arnaldowe przepisować, niż na to co mu zadaią, odpowiedzieć. Ale wiem tak, że Pan Paulinus ma iuż gotowe piorko, wyglądaiąc rychłoli się Ministrowie: spodziewam się, że nie tylko Zigrowi, alę y wszystkim Ministrom wedle potrzeby dogodzi." Jest to pismo wymierzone przeciw Zygrowiusza, *Goniec Kątholica Reformowanego*. Por. Sotvellus. p 536. Niesiecki T. II. p. 659 pisze: Piotr Kostka, poźniej biskup Chełmiński słuchając w Paryżu Teologij pod Jezuitą Janem Maldonatem, tego Justa Raba Krakowianina sławnego potym w tymże zakonie Teologa, do wiary katolickiey namową swoją pociągnął. (L. S.)

4055. Przy exemplarzu Puławskim są przyklejone trzy karty końcowe jakiegoś pisma Zygrowiusza, na ktorych kartach to się znayduje:

1. Conclusia albo zámknienie:

A ták ponieważ się na oko prawie pokazało, iż żaden z oycow świętych prawowiernych od samych Apostolskich czasow aż przez lat czthery stha y daley po Chrystusie w tak fundamentalnych arthykulech siedmnąstu, ani trzymał, ani uczył, tak iako uczy dziś kościoł Rzymski teraźnieyszy na Koncylium Trydentskim; a zaś kościoł Ewangelicki teraźnieyszy tak trzyma y uczy, iako oni trzymali y uczyli: koniecznie się zamyka, iż on (to jest Kościoł Rzymski) nie ma Wiáry świętey szczyrey Kátholickiey, a zathym ani Kościołem Kátholickim nie iesth onym pirwszym świętym: Ten zaś (to jest Kościoł Ewangelicki) iż ma Wiarę świętha szczyrą Katholicką: a zatym że iest onym pirwszym Kościołem świętym Katholickim własnym.

2. Lata i mieysca tych Oycow y Koncyliow S. thakże y niektorych

poślednieyszych Doktorow, z ktorych dowod uczyniony iest starożytney Kátholiki w tey Xiążsce,

3. Do Czytelnika. Szczyrze Katholicki Czytelniku.

Iż ci się w pierwszych trzech arthykulech nie tak dosthatecznie iako w innych dogodziło, w tym iest przyczyną okkasia Skryptu niektorego o Reformacyey przez Jezuity podanego niektorey zacney osobie, a mnie oddanego. Co snadnie obaczysz gdy przeczythasz pilnie. Jednak Pana Boga tylko proś za mnie, y za tego, ktorego nakładem to się robi. Thedy da Pan Bóg napotym y w tych ci się dogodzi. A w tym niech będzie Pan Jezus z nami. Amen.

4. W niektorych Exemplarzach słowa niektore y mieysca tak poprawisz:" Pod tym napisem wyliczone są omyłki drukarskie, z których tyle tylko się uczymy, że dzieło, do którego należą, było dość obszerne i składało się przeszło z 399 str. in 8, Domyśla się Sobolewski, że dzieło to nie inne być musi, jak w *Gońcu* (patrz wyżey) obiecany *Katholik Reformowany*.

4058. Na początku cały arkusz zginany dyplomatu z napisem: Własny Oryginał Przywileiu zmyślonego ná Rzym, Konstántyná Cesárzá, z grácyaną wyięty, z Dystynkcyey 96. Na odwrocie tytułu herb Potockiego i 8 w. pol. podpisanych literami: X. J. Z. (X. Jan Zygrowiusz). druk gocki. W dedykacji, datowanej: *Z Lozomentu moiego ubogiego 12 marca R. P. 1609.* podpisany autor: *X. Jan Chocimowski, Zborow Bożych w Rusi y na Podolu Starszy Dozorcą*, pisze, iż Biskup Rzymski rozmaitemi sztukami wyniosłszy się na stopień Monarchy, władzę swą świecką gruntuje między innemi na darowiznie Rzymu, Papieżowi Sylwestrowi przez Konstantyna uczynionej, zdobiąc tę stolicę tytułem katedry Piotrowej, *chociaż Piotr*, są jego słowa, *nigdy nie był w Rzymie, ani tam był biskupem*; dowodzi więc w dziele, iż ta donacja jest zmyśloną i żadnej wagi nie mającą.—W dedykacji oprócz tego chwali Potockiego, iż w Paniowcach Kościół, szkołę i drukarnią założył. Rzadkie pismo, jak wszystkie z tej drukarni wyszłe. (L.S.)

4060. Tytuł Dedykacji czyli Przedmowy pierwszej dla osobliwości tu się kładzie:

„Przewielebnym w Panu Chrystusie Oycom, w Domu Bożym zacnym mężom, X. Janowi Chocimowskiemu, w Woiewodztwie Ruskim i Podolskim, X. Franciszkowi Jezierskiemu, w Woiewodztwie Lubelskim, X. Franciszkowi Stankarowi, w Woiewodztwie Krakowskim, X. Krzysztofowi Krainskiemu w Woiewodztwie Belzkim i Wołyńskim, Biskupom Kościołow P. Christusowych Reformowanych przez Ewanielią świętą, i innym wszystkim tak w Koronie Polskiey iako y w W. X. Litewskim ich Kollegom, Pasterzom także wszystkim, Braciey swey naymilszey." Z niej się oczewiście pokazuje, że po wydaniu pisma pod tytułem: *Epicherima* wydał Jan Paulinus swoję *Missią* tym najbardziej zagniewany, że Superintendentóm tytuł Biskupów

przywłaszczono. Nazywa Zygrowiusz tego Paulina oszczercą i tak o nim pisze: „Rozumiałem ia coś większego o tym Paulinie (bo mi się widzi że to on iest Rab stary Jezuita, kthory sam u nas w Kamiencu naprzednieyszy bywszy oszelał) gdym zwłaszcza obaczył Tytuł *Missiey* iego przypisany do Jego Mści Biskupa Kamienieckiego Andrzeja Prochnickiego; aliści oto nie tylko od was, ale też y od swych Podolskich Papiezników bacznieyszych, nie czym innym być iest osądzon, iedno szczyrym y to bardzo grubym oszczercą."

Że zaś swoich Duchownych starszych Biskupami nazwał, tak się z tego tłómaczy:

„Bo kto nie wie (choć tylko, iż tak rzekę, jako mowią, usta sobie greckim ięzykiem pomazał) że to słowo Biskup iest z greckiego słowa *Episcopos*, *corrupte* deductum *Piscop?* A to zaś samo *Episcopos*, że to właśnie łacińskim ięzykiem tak się wykłada *Superintendens*, *Speculator*, *Custos etc.* a zaś Polskim, Dozorca, Strażnik, Stroż? Zaisthe bys był tylko sam Paulinie Kalepin przeczytał, wstydałbyś się był rożnice czynić w tym, w czym żadney nie masz. Lecz aby iego Biskup wiedział tego naturę słowa tak greckiego *Episcopos*, jako łacińskiego *Superintendens*, a już Polskiego Biskupa, zatym aby obaczył czy iemu słuszniey, czy wam należy; (gdyż widzę że Paulinus kładzie iego Biskupstwo w rogatey Infule, w krzyżu złotym, y w innych kosztownych apparaciech,) Otoż mu tu opisanie tego od Augustyna Swiętego przywiodę: *Ideo altior locus positus est in templo Episcopis, ut ipsi superintendant et tanquam custodiant populum. Nam et graece quod dicitur Episkopos, hoc latine Superintentor interpretatur, quia superintendit, quia desuper videt. etc.*" Ta dedykacja datowana tegoż roku z Senapaniowiec, w dzień Gromnic. Przedmowa wtora do Czytelnika, jest polemiczna, gdzie autor o Papieżach rozprawia. Żali się na Paulina, który w swojej *Missii* Superintendentów Kościołów reformowanych, Superpendentami nazywa.

Tu następują wiersze na pochwałę dzieła i autora, i na naganę Paulina. a) In Papopompen Zigrovianam wier. łaciń. 50, z podpisem: *Balth. Pancratius R. Scho. Senap.* b) Georgius de Potok Potocki Castellanid. Cam. wier. łac. 8. c) Ad Lectorem 6 wier. łac. z podpisem: *Procopius Buczacki a Buczacz.* d) Epigramma Paradoxon ad Paulinum 6 w. łac. z podpisem: *Alex. Muzylo Buczacki a Buczacz.* e) Aliud 2 w. łac. z podpisem: *Jacobus Potocki de Potok Castellanid. Camenecen.* f) Ad Reverendum Virum D. Joannem Zigrovium V. D. M. *Petrus de Marmuzowice Jaczimi....* 10 w. łac. g) Na imię Jana Paulina 20 w. pol. *Piotr Łazarowicz z Wieruszowa Diakon Zboru Senap.* h) Na tych Xiąg Argument 26 w. pol. *Jan Krzykowski z Wieruszowa Lektor Zboru Senapaniowieckiego.* i) Ad Paulinum Epigramma 14 w. łac. *Joannes Maius Conre. S. Sen.* k) Ad Reverend. et doctum Virum J. Zigrovium V. D. M. 32 w. łac. *Amoris et observan-*

tiae ergo faciebat Samuel Pezel Militius Coll. Sch. Senap. l) Ad Eundem w. łac. 14. *Jacobus Pe. Militius.* m) Joannes Sigrovius anagrammatizomenos. 5 anagrammatów i 59 w. łac. z podpisem: *Lucas Wandlovius Stud. Th. et Phil. in Schola Senap.* n) Ad librum 10 w. łac. *Joannes Ranizowski, Bonarum Artum Stud.*

Główny cel dzieła tego, jest okazanie *iż Papież swe posłanie na urząd ten jaki teraz trzyma, ma nie od Boga....*

Na końcu: regestr, errata, *Historia pewna i dziwna*, jak Puhacz dokuczał Janowi XXIII Papieżowi w czasie Soboru, i *Paraenesis* ad Justum Rabb seu Corvum prophetantem Jesuitam sub finem Antidiatribe. 12 w. łac. z podpisem: *Joannes Szwijkowski a Szwijkow.* (L.S.)

Nie ma tu potrzeby uprzedzać, że jak inne pisma tego autora, tak i to, jest pełne gwałtowności i najniesprawiedliwszych przeciw Stolicy Apostolskiej zarzutów i obelg.

4061. Bandtkie H. Dr. Kr. p. 426., Osiński o Życiu P. Skargi i Siarczyński, wymieniają to pismo z nazwiskiem Borkowskięgo. Niesiecki żadnego pisarza ani Księdza pod tém nazwiskiem nie wspomina, ale wylicza pism kilka Wojciecha (Alberta) Rościszewskiego Jezuity, który wydawał swoje pisma albo bezimiennie, albo pod obcemi nazwiskami. Otoż i to pismo niewątpliwie temuż Rościszewskiemu można przyznawać, zwłaszcza, że inne pisma tejże treści jemu się przypisują. Zob. N. poprzedzający. Borkowski zatym żadną oddzielną osobą nie jest. Tym bardziej zaś mógł Rościszewski nazwiska Borkowskiego używać, że pochodził z dóbr Borkowa; owszem Borkowscy i Rościszewscy jednego herbu Junosza używali i tejże samej byli dzielnicy. Zob. Niesiecki, pod temi dwóma nazwiskami. Są i inne pisma pod nazwiskiem Borkowskiego, które Sobolewski widział, a które także niewątpliwie Rościszewskiemu się należą.

4064. Dzieło to składa się z ksiąg czterech, i pisane jest za kościołem rzymskim. W księdze czwartej mówi autor: *O Trojakim Chrzcie Rusi. O Metropolitach Ruskich i Sukcessyey ich.*

XL. Metropolitą (podług tego regestru) był r. 1556 Sylwester Wielkiewicz pierwiey Skarbny W. X. Lit., który ieszcze świeckim będąc za Zygmunta I. założył Monaster S. Troycy w Wilnie. Potym uprosił sobie u Krola Zygmunta Augusta Metropolią Kijowską. Człowiek bogaty, ale ledwo czytać umiał. (p. 184—185).

XLV. Metropolita, Hypaciey Pociey z Kasztelleniey Brzeskiey wstąpił na władyctwo roku 1570, ieździł do Rzymu oddaiąc posłuszeństwo Oycu Swiętemu, będąc natenczas Władyką Włodzimirskim. Potym wezwany na Metropolią Swiętą iedność rozlaniem krwie swoiey pomnażał.

XLVI. R. 1613. Józef Welamin, potomek Wojewodow Smoleńskich Welaminów, o których Stryjkowski Ks. 25. r. 2. od maiętności za przeniesieniem się do Litwy, nazwany Rutski.

XLVII. R. 1637. Rafał Korsak pasterz dzielny i mądry.

XLVIII. Teraznieyszy J. M. Przewielebny Oyciec Antoni Sielawa. (p. 85.)

W rozdziale VI. tejże księgi p. 211 nast. położony list X. Konstantyna Ostrogskiego, datowany z Lublina r. 1593 Junii 21. do Władyka Włodzimierskiego Pocieja.

p. 240. (liczbą nieoznaczonej) Jest przywilej Króla Zygmunta I. dany Konstantynowi Ostrogskiemu na murowanie dwóch Cerkwi w Wilnie: *S. Troycy na pagorku miasta, kturędy idą do brámy, na gościńcu Miednickim.... to iest gdzie była Cerkiew stara wespoł z Monásterem, pod tymże tytułem S. Troyce, nabożeństwa Graeckiego, z drzewa zbudowana*; oraz *S. Mikołaja, którego Wielkim nazywaią, w pośród Miasta Wileńskiego, murem skończyć*..... Miasta tego Metropolitem był w nabożeństwie ruskim Józeph Sołtan.... Z tej okazji mówi autor na kartach następnych o przewagach wojennych i zwycięztwach X. Konstantyna Ostrogskiego i jego przodków.

Znajduje się o autorze następna wzmianka w dziele Sakowicza *Επανορθωσις*, w Przedmowie p. B3 *verso*:... ieden Władyka Oyca Jana Dubowicza Archimandrytę Dermańskiego, kozackim fortelem Monastyr ubiegłszy, y onego poymawszy y zdespektowawszy do więzienia ciężkiego dał, y czyrwonych złotych w pasie iego *(salvo honore)* .... szukał; y by go była Jey M. P. Wojewodzina Wileńska, przez swoich ludzi nie wyzwoliła, tedyby był tam y śmierć podjął. A choć ta sprawa y przed Metropolitem y przed drugim duchowieństwem była, przedcie gwałtownikowi tego iakoby należało nieżganiono, tylko przeproszeniem wszytkiego zbyć nakazano." (L. S.)

4066. W Przedmowie do Czytelnika historja tego pisma przez autora wyjaśniona w tych słowach: „Jan Kazimierz Krol Poski Roku 1663. idąc z Woyskámi Polskiemi na Ukrainę, dla uspokoienia Woyská Záporoskiego, odpoczywał tydzień cały w Biáleycerkwi, gdzie Je. Mść Xiądz Mikołay Prázmowski Biskup Łucki, naywyższy Kánclerz Koronny wezwał do siebie ná vcztę Nowembrá 8. Duchowieństwo Ruskie, między któremi był Oćiec Gedeon CHmielnicki Czerniec, wedle tego siedźiał zá stołem Adam Zeliborski Nominát Episkop Lwowski, potym Oćiec Antoni Winnicki Episkop Przemyslski, wedle tego Joániciusz Gálátowski Rektor Kijowski Je. Mść Xiądz Kánclerz przed stołem, wedle niego Pan Wulf General nad Woyskiem Niemieckim siedźiał, izbá Xięży, Pułkownikow, Rotmistrzow, Kápitanow, y rożnego Rycerstwa pełna byłá, potym przyszedł Xiądz Hadrian Piekarski Jezuitá Káznodzieiá Krolewski, y siadł przed stołem *directè* przeciw Oycu Rektorowi, mowiąc: *sunt orientales Patres, sint et Occidentales.*

Kanclerz wiedząc, że tego czásu Metropolitá Kijowski Dionizy Bálabán umarł w Korsuniu y do Korsunia Duchowni Ruscy ziáchali się byli na *Electią* Metropolity Kijowskiego, gdzie też Episkop Łuc-

jej przedmowie, i mówi: *Atque equidem jam testatus sum, me Orichovium amare, nec amare solum, sed admirari divinum ejus ingenium!!!* Oświadcza na początku, iż dla tego tę przedmowę pisze, iż jakiś przyjaciel jego, wydając w roku przeszłym pismo Fricza przeciw Orzechowskiemu, w przedmowie wyrzuca Gorskiemu jego ślepotę, iż takiego szaleńca jak Orzechowski, pochwałami swemi zawsze pod niebiosa wynosił.—Tłómaczy się więc Gorski, dla czego takie przywiązanie i podziwienie ma dla Orzechowskiego.— Godne jest jego pióra, i z niektórych względów trafne porównanie tych dwóch zapaśników: »*Romanis in castris* (powiada) *sub vexillo Petri cohortes nunquam victas pro Civitate Sancta Jesu Christi armat Orichovius: sub Tyranno saevissimo Calvino, alteroque Catilina temeritate et audacia instructam turbam centuriat Fricius. Exstinguit impias flammas Orichovius: suscitat ignes sopitos, quibus Orbis olim flagravit, Arii Fricius. Pro victrici Ecclesia stat Orichovius: Arianismum impium tuetur Fricius. Ingenium Fricii literis aptum laudamus: Orichovii miramur. Intra alveos dicendi Friciana vis tulit: Orichovii extra ripas inundat: volentes ducit Fricius: reluctantes trahit Orichovius. In plano Fricius suas ostentat acies: in Alpes involat Orichovius; nihil tam praeruptum, quod non invadat; nihil est tam arduum, quod suis non occupet armis. Fricius quietus narrat ac placido agmine fluit: Orichovius moles objectas submovet, nullisque obicibus impetus suos morari patitur.*"— Piękne i mocne porównanie we względzie retorycznym: ale od prawdy dalekie.

Po tej przedmowie Gorskiego, znajdujemy tu 18 wierszy łacińskich Wawrzyńca Goślickiego do Orzechowskiego; a na końcu samego dzieła *Ad Lectorem Alberti Vedrogovii Decastichon.*

Z przedmowy tejże widać, iż Orzechowski w młodym wieku służył wojskowo przeciw Solimanowi. (L. S.)— Współczesny dopisek na exemplarzu Bibljoteki Horodeckiej świadczy, iż pismo to wyszło w Krakowie u Macieja Sybeneychera r. 1562.

4030. Na odwrócie tytułu odezwa drukarza:

Typographus Lectori S: P: D.

Nactus sum hunc librum, optime Lector, ab aliquo diligenter in aliorum scriptis versato, congestum. Quem cum iudicavissem dignum esse lectione aliorum, dedi eum sub prelum librarium: ut sic ad notitiam multorum perveniret. Primatus Papae supra omnes Ecclesias fortiter confutatur in hoc libro, conatus et artes Paparum deteguntur, multaque dicuntur et ex Divinis literis et aliorum scriptis: Christianorum auribus digna. Putavi igitur me rem omnibus piis et doctis viris gratam facturum, si eum ederem. Quamobrem ut operam meam boni consulas, etiam atque etiam rogo. Vale in Christo Jesu."

Pismo *de Primatu Papae*, z 10 rozdziałów złożone, z których ostatni jest Zamknieniem *(epilogus)* pisma, rozciąga się aż do karty

F v, (która mylnie oznaczona literą E v).—Resztę zaś zajmuje *Juramentum Episcoporum Regni Poloniae.* etc.

Pismo to jest treścią tego wszystkiego, cokolwiek przeciw Papieżóm kiedy powiedziano i potym tyle razy powtarzano, rozszerzano, przerabiano. Jeżeli Orzechowski jest tego pisma autorem, tedy widoczna rzecz, że daleko silniej hierarchją kościelną burzył, niżeli jej w poźniejszych pismach bronił. Samo to jego tak niewczesne, można powiedzieć, za stolicą Apostolską poźniejsze obstawanie, każe się domyślać, iż musiał ją, oprócz swego małżeństwa i sporów ztąd wynikłych, mocno szarpnąć.—Co się tycze przydanego tu *Kommentarza na przysięgę Biskupów polskich*, nie ma w tém żadnej wątpliwości, że z jego pióra wyszedł. Poświadcza to sam dawny regestr pism Orzechowskiego, który w swojej bibljotece znalazł i wydał Hr. Ossoliński; a lubo tam pismo to między niedrukowanémi położone, wszelako tytul jego: *Comment nu iuramenty duchownych do Rady, po łacinie*, oczywiście dowodzi, że to nie co innego jest, jak tylko *Juramentum Episcoporum Regni Poloniae, quod praestant Papae, brevissimis annotationibus illustratum.* Toż samo potwierdza Modrzewski *in Orichovio* p. F 4 *verso et* F 5, odpowiadając na zarzut Orzechowskiego, jakoby Biskupów i Papieża strącić chciał z ich posady. Modrzewski odpowiada, że tylko ich nadużycia powściągnąć radził, a zaś powyższy zarzut na samegoż Orzechowskiego tak odbija: »*Tu primus Roxolane a Carpatis montibus (ut ipse dicis) extitisti qui....., dedecus et turpitudinem summam Cleri; qui Episcopos proditores, hostes patriae et exploratores vocares; qui Canonicos et cucullatorum greges, coniuratorum in Regem turbam appellares. Horum te scilicet dictorum iam poenitet? Haec confessione solenni eluisti qua te pessimum Papistam vocare non dubitasti? Sed quis est tam rudis, qui non agnoscat artificium? Nonne* scripta illa tua, *quae* declarationem iurisiurandi Episcoporum continebant, *in comitiis Petricoviensibus proxime praeteritis a te multis audientibus legebantur et passim et volente ostentabantur? super mensas virorum illustrium recitabantur? ab omnibus qui volebant describebantur? et tandem* typis librariorum evulgata *circumferebantur?* Sobolewski znalazł w Bibliot. Puławskiej to pismo drukowane wraz z innem: *de primatu Papae*, które także domniemywa się być Orzechowskiego pióra.

Kładzie tu naprzód Orzechowski rotę przysięgi, którą Arcybiskup Gnieźnieński wykonywa Papieżowi, a potym wykład, który się tak zaczyna:

Hoc juramento, si tamen jusjurandum est id quod contra jus atque fas aperte iuratum est, sed tamen duas Papa res apud Episcopos hoc juramento est assecutus. Unam ut illorum liber esset nemo. Alteram vero, ut in Senatu Conventuque Principum atque Regum, exploratores Consiliorum et patronos.... haberet. Nam cum

jej przedmowie, i mówi: *Atque equidem jam testatus sum, me Orichovium amare, nec amare solum, sed admirari divinum ejus ingenium!!!* Oświadcza na początku, iż dla tego tę przedmowę pisze, iż jakiś przyjaciel jego, wydając w roku przeszłym pismo Fricza przeciw Orzechowskiemu, w przedmowie wyrzuca Gorskiemu jego ślepotę, iż takiego szaleńca jak Orzechowski, pochwałami swemi zawsze pod niebiosa wynosił.—Tłómaczy się więc Gorski, dla czego takie przywiązanie i podziwienie ma dla Orzechowskiego.— Godne jest jego pióra, i z niektórych względów trafne porównanie tych dwóch zapaśników: „*Romanis in castris* (powiada) *sub vexillo Petri cohortes nunquam victas pro Civitate Sancta Jesu Christi armat Orichovius: sub Tyranno saevissimo Calvino, alteroque Catilina temeritate et audacia instructam turbam centuriat Fricius. Exstinguit impias flammas Orichovius: suscitat ignes sopitos, quibus Orbis olim flagravit, Arii Fricius. Pro victrici Ecclesia stat Orichovius: Arianismum impium tuetur Fricius. Ingenium Fricii literis aptum laudamus: Orichovii miramur. Intra alveos dicendi Friciana vis tulit: Orichovii extra ripas inundat: volentes ducit Fricius: reluctantes trahit Orichovius. In plano Fricius suas ostentat acies: in Alpes involat Orichovius; nihil tam praeruptum, quod non invadat; nihil est tam arduum, quod suis non occupet armis. Fricius quietus narrat ac placido agmine fluit: Orichovius moles objectas submovet, nullisque obicibus impetus suos morari patitur.*"—Piękne i mocne porównanie we względzie retorycznym: ale od prawdy dalekie.

Po tej przedmowie Gorskiego, znajdujemy tu 18 wierszy łacińskich Wawrzyńca Goślickiego do Orzechowskiego; a na końcu samego dzieła *Ad Lectorem Alberti Vedrogovii Decastichon.*

Z przedmowy tejże widać, iż Orzechowski w młodym wieku służył wojskowo przeciw Solimanowi. (L. S.)— Współczesny dopisek na exemplarzu Bibljoteki Horodeckiej świadczy, iż pismo to wyszło w Krakowie u Macieja Sybeneychera r. 1562.

4030. Na odwrócie tytułu odezwa drukarza:

Typographus Lectori S: P: D.

Nactus sum hunc librum, optime Lector, ab aliquo diligenter in aliorum scriptis versato, congestum. Quem cum iudicavissem dignum esse lectione aliorum, dedi eum sub pręlum librarium: ut sic ad notitiam multorum perveniret. Primatus Papae supra omnes Ecclesias fortiter confutatur in hoc libro, conatus et artes Paparum delegantur, multaque dicuntur et ex Divinis literis et aliorum scriptis: Christianorum auribus digna. Putavi igitur me rem omnibus piis et doctis viris gratam facturum, si eum ederem. Quamobrem ut operam meam boni consulas, etiam atque etiam rogo. Vale in Christo Jesu."

Pismo *de Primatu Papae*, z 10 rozdziałów złożone, z których ostatni jest Zamknieniem (*epilogus*) pisma, rozciąga się aż do karty

F v, (która mylnie oznaczona literą E v).— Resztę zaś zajmuje *Juramentum Episcoporum Regni Poloniae.* etc.

Pismo to jest treścią tego wszystkiego, cokolwiek przeciw Papieżóm kiedy powiedziano i potym tyle razy powtarzano, rozszerzano, przerabiano. Jeżeli Orzechowski jest tego pisma autorem, tedy widoczna rzecz, że daleko silniej hierarchją kościelną burzył, niżeli jej w poźniejszych pismach bronił. Samo to jego tak niewczesne, można powiedzieć, za stolicą Apostolską poźniejsze obstawanie, każe się domyślać, iż musiał ją, oprócz swego małżeństwa i sporów ztąd wynikłych, mocno szarpnąć.— Co się tycze przydanego tu *Kommentarza na przysięgę Biskupów polskich*, nie ma w tém żadnej wątpliwości, że z jego pióra wyszedł. Poświadcza to sam dawny regestr pism Orzechowskiego, który w swojej bibljotece znalazł i wydał Hr. Ossoliński; a lubo tam pismo to między niedrukowanémi położone, wszelako tytuł jego: *Comment nu iuramenty duchownych do Rady, po łacinie*, oczywiście dowodzi, że to nie co innego jest, jak tylko *Juramentum Episcoporum Regni Poloniae, quod praestant Papae, brevissimis annotationibus illustratum.* Toż samo potwierdza Modrzewski *in Orichovio* p. F 4 *verso et* F 5, odpowiadając na zarzut Orzechowskiego, jakoby Biskupów i Papieża strącić chciał z ich posady. Modrzewski odpowiada, że tylko ich nadużycia powściągnąć radził, a zaś powyższy zarzut na samegoż Orzechowskiego tak odbija: »*Tu primus Roxolane a Carpatis montibus (ut ipse dicis) extitisti qui....., dedecus et turpitudinem summam Cleri; qui Episcopos proditores, hostes patriae et exploratores vocares; qui Canonicos et cucullatorum greges, coniuratorum in Regem turbam appellares. Horum te scilicet dictorum iam poenitet? Haec confessione solenni eluisti qua te pessimum Papistam vocare non dubitasti? Sed quis est tam rudis, qui non agnoscat artificium? Nonne* scripta illa tua, *quae* declarationem iurisiurandi Episcoporum continebant, *in comitiis Petricoviensibus proxime praeteritis a te multis audientibus legebantur et passim et volente ostentabantur? super mensas virorum illustrium recitabantur? ab omnibus qui volebant describebantur? et tandem* typis librariorum evulgata *circumferebantur?* Sobolewski znalazł w Bibliot. Puławskiej to pismo drukowane wraz z innémi: *de primatu Papae*, które także domniemywa się być Orzechowskiego pióra.

Kładzie tu naprzód Orzechowski rotę przysięgi, którą Arcybiskup Gnieźnieński wykonywa Papieżowi, a potym wykład, który się tak zaczyna:

Hoc juramento, si tamen jusjurandum est id quod contra jus atque fas aperte iuratum est, sed tamen duas Papa res apud Episcopos hoc juramento est assecutus. Unam ut illorum liber esset nemo. Alteram vero, ut in Senatu Conventuque Principum atque Regum, exploratores Consiliorum et patronos..... haberet. Nam cum

Episcopi tanto Sacramento se Papę astringant, ut illum iureiurando dominum suum appellent, quis est Episcoporum omnium, qui se Papae servum esse neget? Si enim Papa Dominus est, quomodo Episcopus servus non est? i t. d.—Cały ten ustęp jak i inne miejsca, są gwałtownie i namiętnie napisane; nie szczędził w nich autor najobelżywszych d.a Stolicy Apostolskiej wyrazów; Metropolitóm i Biskupóm wyrzuca wyłączną dla niéj, z uszczerbkiem ojczyzny uległość, i że zawsze w uściech napogotowiu mają te słowa: *Vos Papae omnia, Regi vestro quod referatis acceptum, vos habere omnino nihil.* Wymawia im niewdzięczność i niępamięć odebranych dobrodziejstw, że nawet odzywają się z tém w obec Króla; iż ani jemu, ani ojczyznie nic, a wszystko Papieżowi są winni. Obraca uwagę Króla na radę, które go otacza, z ludzi takich złożoną, i czego po niéj oczekiwać można. Mówi daléj Królowi, że ile jest duchownych w kraju, opactw, klasztorów, kapituł, synodów, *quot homines ibi rasi,* tylu nieprzyjaciół na się sprzysiężonych liczyć może. Przywodzi przykład Piotra Tomickiego Biskupa Krakowskiego, który w nagłéj kraju potrzebie, ze skarbów kościelnych nic tknąć nie pozwolił i ojcu Króla Zygmunta Augusta odpowiedział: *satius esse universum perire Regnum, quam nummum unum de thesauro illo pro Republica per patrem tuum moveri,* dla tego, iż skarby kościelne nie Króla Polskiego były, ale do posiadania papieskiego należą. Obraca daléj mowę do Króla i Duchowieństwa, nawiawiając do zrzucenia jarzma i t. d. i t. d.

Daléj Orzechowski uważa, iż wszystkie państwa rządzone przez duchownych, upadają: że Rzym dla tego upadł: że Węgry dla tego zaburzone: że gdy sam Bóg przykazał, aby Kapłani światowemi sprawami nie zajmowali się; niech więc nauczają w Kościele, a do rządów Państw niech się nie mieszają; że dwóm zwierzchnościóm razem podlegać i wiernym być nie można i t. d. Dowodzi, że jak ciemność z światłością, tak niewola Rzymska z wolnością polską nie zgadza się, że Biskupi są rzeczywiście niewolnikami Papieża. Kończy obracając mowę do królów.

Dwie tu nastręczają się nad tém pismem uwagi. *Pierwsza*: iż nie zdaje się być całkowitém, ale tylko urywkiem; bo w środku obraca autor mowę do Króla Zygmunta Augusta, kiedy ani na tytule, ani na początku, nie ma wzmianki że do Króla pisze; bo na końcu wspomina przysięgę przez Papieża Monarchóm narzuconą, jako przytoczoną przez siebie wyżej, a tej przysięgi tu nie ma. *Powtóre*: iż oczewiście godził Orzechowski, albo raczej powszechnemu szlachty życzeniu wtórował, aby Biskupów z Senatu rugować, a przynajmniej związek ich z Rzymem zerwać: i dla tego pismo to upowszechniał na Sejmie Piotrkowskim, jak wyraża Modrzewski.

Do tych dwóch jeszcze inna przychodzi uwaga, czy czasem te pisma *de Primatu Papae* (przypuściwszy, że autorem jego jest Orze-

chowski) i to drugie, nie są ułamkami jego dzieła, które kuł przeciw Rzymowi pod tytułem: *Repudium Romae* (Rozbrat z Rzymem), o którém mówi Hr. Ossoliński. (L. S.)

4031. Dedykował tę mowę Orzechowski Bernardowi Bonjoanowi, Biskupowi Kameryńskiemu, i Legatowi Papieża w Polsce, który na Synodzie Warszawskim prezydował. Głównym Orzechowskiego celem jest oczyszczenie się z potwarzy i zarzutów, jakoby strony heretyków się trzymał, a był niewiernym świętej Stolicy Apostolskiej.— W tymże celu wydał na tym Synodzie swoje *Wyznanie Wiary*. Na końcu są dodane *Conclusiones contra cujusvis generis Sacramentarios, passim ac vulgo a Stanislao Orichovio Rox. propositae, ad convincendam partis adversae impietatem sacrilegam: et ipsis regibus, atque Regnis omnibus funestam*. Jest tych Konkluzij 6.—Podług nich: *Stan Duchowny* ma moc wyłączną związania i rozwiązania: Sobor prawnie zebrany jest niemylny: Papież jest Wikarjusz Chrystusa, następca Symona Piotra, pasterz pasterzów, sam jeden tylko trzymający klucze do królestwa niebieskiego, głowa Kościoła, mający zupełną władzę, któremu wszyscy winni posłuszeństwo pod utratą zbawienia.

Na końcu: *Quicunque ab his conclusionibus dissentit, neque eis subscribit, quin imo impugnat, est notorius et ter maledictus haereticus, et ab omnibus Christi fidelibus veluti anathema Maranatum vitandus.— Ego Stanislaus Orichovius Rox. ita assero uti supra scriptum est.* Manu propria. (L. S.)

4037. Rab—Raab—Rabb—Justus, Jezuita, Polak, młodzieńcem jeszcze od rodziców heretyków wyprawiony z Krakowa do szkół Witemberskich, Lipskich, Strasburskich, aby swej sekty podporą został; ztąd sławą X. Maldonata pociągniony, udał się do szkół Paryzkich, gdzie lekcij i kazań jego słuchając, tak był o błędach herctyckich przekonany, że nie tylko Katholicką wiarę, ale też i Zakon S.J. przyjął, w którym wielu heretyków do wiary S. nawrócił, i będąc spowiednikiem Zygmunta III Króla Pol. z wielkim pożytkiem kazania miewał według potrzeby osób, jednym z dziesięciu języków, albo po polsku, albo po niemiecku, po francuzku, po włosku, po grecku, po łacinie etc. wydał kilka ksiąg przeciwko heretykom, w Krakowie 1612.

Juszyński w rękopismach swoich nie wymienia zkąd ta wiadomość o Rabie; dodaje że on Bibliją na polskie przetłómaczył, ale o tém nic pewnego.

4039. Na karcie tytul. te dwa wiersze z napisem: *Summa Apologiae Volani*

Carpit, nugatur, mentitur, anilia iactat
Verba in Pontificos innocuosque viros.

Eponymicum A. Volani per Laur. Sueonem

Wół, Bos, *sarmatice est, Anus est bene nota Latinis,*
Quid tibi cum Bobus? quid tibi cum Vitulis?

In Divos quia multa boat blaber atque Wöl, Anus,
Aptum Bos *illi nomen* Anusque *dedit.*

str. 2. tak przemawia autor do Wolana: *Si qua enim habes apud Magnificos aliquos gratiam, si quid in Lithuania nominis, si quod extorsisti praediolum, quo homo Lwovscensis nobilis iam esse videaris, id totum lucrum est, quod ex eo fructoso quaestu reportasti, dum ut assoles apud Magnificos thrasonice gloriaris summis in Theologis Jesuitis aliquid allatrare potuisse.*

Autor mówiąc, że Wolan mógł sobie do pisania obrać przedmiot stosowny np. o Sudrowskim, nie zaś o Papieżu, bierze pochop rozszerzenia się nad pierwszym.

„*At certę si tę tanta cupido vanę glorię incessit, alia materies tibi non defuisset, in qua et puerilem tuam dicendi facultatem exercere, et id quod tibi propositum erat officium, persolvere potuisses. Si paulo diligentius omnia circumspexisses, ipsi etiam tui, eam quam quęrebas materiam, non difficulter tibi suppeditassent. An ignorabus proximis hisce temporibus Stanislaum Sudravium indignissima morte vobis ereptum esse? Quomodo Volane triumpharę potuisses? si in funus magni illius viri funebrem conscripsisses laudationem. Dignus erat profecto ille homo, cui virtutis testimonium a tę daretur. Ille lumen erat vestri Evangelii: firmamentum coetus: mors, terrorque papistarum: in cuius ore suavis illa quidvis dicendi libertas et metiendi libido residebat. Nullus fingere aptius, mentiri impudentius, Catholicos traducere scientius, unquam poterat aut noverat. Quantum autem dicendi campum habuisses, si miram illam metamorphosin fuisses aggressus, quod is qui antea maleficos quęstionibus subiicere, latrones ex urbibus pellere, fures in crucem agerę, capitis poena damnatos cienter plectere consuesset, is derepente vestri Vangelii praeclarus buccinator exititerit. Quis tantam mutationem non obstupesceret? quis arcana consilia Dei non admiraretur? Jam et exitum ipsius genusque mortis luctuosum, tragice deplorare potuisses: et ut es eloquens, omnibus tuis lachrymas profecto excussisses: cum recordarentur, quam indigna morte ex sinu vestro ante tempus abreptus esset, vir longa memoria dignissimus: cum secum varios eventus reputarent, diligentiusque perpenderent, quam sępę temere et praeter voluntatem nostram multa eveniant: ut qui venenum propinando, mortem alteri machinetur, idem ipse incautius sumendo, incidat in fraudem; et perniciem sibi accersat sempiternam. O spes fallaces, o incertę cogitationes nostrę. Ad eamne rem servatum esse Sudrovium ut mulierculae vel malevolentia, vel imprudentia, vel ulciscendae injuriae cupiditate tam misere animum efflaret? Hem quo res rediit. Cui hostes etiam ipsi propter virtutem et dicendi copiam pepercissent, huic a sua uxore et domesticis quaesita est pernicies. Haec si tu Volane, ut dixi, tractare incepisses quantam laudem eloquentiae nunc haberes! etc.* (L.S.)

4044. Sobolewski wnosi, że nazwisko autora: Wąpierski, jest zmyślone, i że pod niém ukrywa się jakiś Jezuitą, zwyczajem czasów owych, tak jak zmyślone jest nazwisko autora pisma w odpowiedzi na to pismo, Prawowiarskiego z Bogumiłowic. Por. niżej N. 4046. Ciekawy byłby nader spis pseudonymów polskich, który w niniejszém dziele nie może się pomieścić, aż na jego końcu. Wreście ostrzedz tu wypada, że w Bibliografji mylnie Numer 4047 położony jest niżej jak pisma, które z niego wynikły, pod NN. 4044, 4046.

4054. Dedykącja tak się zaczyna: „Zjawił się w tych naszych Podolskich Krajach, jakiś *Goniec* umyślnie do W. M. obudwu moich Miłosciwych Panow z nowinami jakimiś nieslychanemi wyprawiony. Ten wdziąwszy na się maszkarę jakiegoś Katholika reformowanego, zapuścił się na wschod na zachod słońca, aby uczynił porownanie wiary S. Katholickiey z teraznieyszemi Ewangelikami, dowodząc tego, że nie teraznieyszy Kościoł Rzymski, ale dzisieyszy Ewangelicy są Katholikami." Na końcu: „Mamći y na iego (Ministra) Epicheremá odpowiedź, ale że mię kto inszy uprzedził, poczekam iako się z Missiey swoiey diabelskiey (Papopompę) wyprawi, acz słyszę, że zaniechawszy swoiey Missiey diabelskiey, na ktorą nie wie co rzec; grozi się o Jezuitach pisać: y mnie się tąk zda, że łatwiey kłamstwa y falsze Arnaldowe przepisować, niż na to co mu zadaią, odpowiedzieć. Ale wiem tak, że Pan Paulinus ma inż gotowe piorko, wyglądaiąc rychłoli się Ministerozowie: spodziewąm się, że nie tylko Zigrowi, alę y wszystkim Ministrom wedle potrzeby dogodzi." Jest to pismo wymierzone przeciw Zygrowiusza, *Goniec Katholica Reformowanego*. Por. Sotvellus. p 536. Niesiecki T. II. p. 659 pisze: Piotr Kostka, poźniej biskup Chełmiński słuchając w Paryżu Teologij pod Jezuitą Janem Maldonatem, tego Justa Raba Krakowianina sławnego potym w tymże zakonie Teologa, do wiary katolickiey namową swoją pociągnął. (L. S.)

4055. Przy exemplarzu Puławskim są przyklejone trzy karty końcowe jakiegoś pisma Zygrowiusza, na ktorych kartach to się znayduje:

1. Conclusia albo zámknienie;

A ták ponieważ się na oko prawie pokazało, iż żaden z oycow świętych prawowiernych od samych Apostolskich czasow aż przez lat cztherry stha y daley po Chrystusie w tak fundamentalnych arthykulech siedmnąstu, ani trzymał, ani uczył, tak iako uczy dziś kościoł Rzymski teraźnieyszy na Koncylium Trydentskim; a zaś kościoł Ewangelicki teraźnieyszy tak trzyma y uczy, iako oni trzymali y uczyli: koniecznie się zamyka, iż on (to jest Kościoł Rzymski) nie ma Wiáry świętey szczyrey Kátholickiey, a zathym ani Kościołem Kátholickim nie iesth onym pirwszym świętym: Ten zaś (to jest Kościoł Ewangelicki) iż ma Wiarę świętą szczyrą Katholicką: a zatym że iest onym pirwszym Kościołem świętym Katholickim własnym.

2. Lata i mieysca tych Oycow y Koncyliow S. thakże y niektorych

poelednieyszych Doktorow, z ktorych dowod uczynion iest starożytney Kátholiki w tey Xiążce,

3. Do Czytelniką. Szczyrze Katholicki Czytelniku.

Iż ci się w pierwszych trzech arthykulech nie tak dosthatecznie iako w innych dogodziło, w tym iest przyczyną okkasia Skryptu niektorego o Reformacyey przez Jezuity podanego niektorey zacney osobie, a mnie oddanego. Co snadnie obaczysz gdy przeczythasz pilnie. Jednak Pana Boga tylko proś za mnie, y za tego, ktorego nakładem to się robi. Thedy da Pan Bóg napotym y w tych ci się dogodzi. A w tym niech będzie Pan Jezus z nami. Amen.

4. W niektorych Exemplarzach słowa niektore y mieysca tak poprawisz:" Pod tym napisem wyliczone są omyłki drukarskie, z których tyle tylko się uczymy, że dzieło, do którego należą, było dość obszerne i składało się przeszło z 399 str. in 8. Domyśla się Sobolewski, że dzieło to nie inne być musi, jak w *Gońcu* (patrz wyżey) obiecany *Katholik Reformowany*.

4058. Na początku cały arkusz zginany dyplomatu z napisem: Własny Oryginał Przywileiu zmyślonego ná Rzym, Konstántyná Cesárzá, z grácyaną wyięty, z Dystynkcyey 96. Na odwrocie tytułu herb Potockiego i 8 w. pol. podpisanych literami: X. J. Z. (X. Jan Zygrowiusz). druk gocki. W dedykacji, datowanej: *Z Lozomentu moiego ubogiego 12 marca R. P. 1609.* podpisany autor: *X. Jan Chocimowski*, *Zborow Bożych w Rusi y na Podolu Starszy Dozorca*, pisze, iż Biskup Rzymski rozmaitemi sztukami wyniosłszy się na stopień Monarchy, władzę swą świecką gruntuje między innemi na darowiznie Rzymu, Papieżowi Sylwestrowi przez Konstantyna uczynionej, zdobiąc tę stolicę tytułem katedry Piotrowej, *chociaż Piotr*, są jego słowa, *nigdy nie był w Rzymie, ani tam był biskupem*; dowodzi więc w dziele, iż ta donacja jest zmyśloną i żadnej wagi nie mającą.—W dedykacji oprócz tego chwali Potockiego, iż w Paniowcach Kościół, szkołę i drukarnią założył. Rzadkie pismo, jak wszystkie z tej drukarni wyszłe. (L. S.)

4060. Tytuł Dedykacji czyli Przedmowy pierwszej dla osobliwości tu się kładzie:

„Przewielebnym w Panu Chrystusie Oycom, w Domu Bożym zacnym mężom, X. Janowi Chocimowskiemu, w Woiewodztwie Ruskim i Podolskim, X. Franciszkowi Jezierskiemu, w Woiewodztwie Lubelskim, X. Franciszkowi Stankarowi, w Woiewodztwie Krakowskim, X. Krzysztofowi Krainskiemu w Woiewodztwie Belzkim i Wołyńskim, Biskupom Kościołow P. Christusowych Reformowanych przez Ewanielią świętą, i innym wszystkim tak w Koronie Polskiey iako y w W. X. Litewskim ich Kollegom, Pasterzom także wszystkim, Braciey swey naymilszey." Z niej się oczewiście pokazuje, że po wydaniu pisma pod tytułem: *Epicherima* wydał Jan Paulinus swoję *Missią* tym najbardziej zagniewany, że Superintendentóm tytuł Biskupów

przywłaszczono. Nazywa Zygrowiusz tego Paulina oszczercą i tak o nim pisze: „Rozumiałem ia coś większego o tym Paulinie (bo mi się widzi że to on iest Rab stary Jezuita, kthory sam u nas w Kamiencu naprzednieyszy bywszy oszelał) gdym zwłaszcza obaczył Tytuł *Missiey* iego przypisany do Jego Mści Biskupa Kamienieckiego Andrzeja Prochnickiego; aliści oto nie tylko od was, ale też y od swych Podolskich Papiezników bacznieyszych, nie czym innym być iest osądzon, iedno szczyrym y to bardzo grubym oszczercą."

Że zaś swoich Duchownych starszych Biskupami nazwał, tak się z tego tłómaczy:

„Bo kto nie wie (choć tylko, iż tak rzekę, jako mowią, usta sobie greckim ięzykiem pomazał) że to słowo Biskup iest z greckiego słowa *Episcopos*, *corrupte* deductum *Piscop?* A to zaś samo *Episcopos*, że to właśnie łacińskim ięzykiem tak się wykłada *Superintendens*, *Speculator*, *Custos etc.* a zaś Polskim, Dozorca, Strażnik, Stroż? Zaisthe bys był tylko sam Paulinie Kalepin przeczytał, wstydałbyś się był różnice czynić w tym, w czym żadney nie masz. Lecz aby iego Biskup wiedział tego naturę słowa tak greckiego *Episcopos*, jako łacińskiego *Superintendens*, a już Polskiego Biskupa, zatym aby obaczył czy iemu słuszniey, czy wam należy; (gdyż widzę że Paulinus kładzie iego Biskupstwo w rogatey Infule, w krzyżu złotym, y w innych kosztownych apparaciech,) Otoż mu tu opisanie tego od Augustyna Swiętego przywiodę: *Ideo altior locus positus est in templo Episcopis, ut ipsi superintendant et tanquam custodiant populum. Nam et graece quod dicitur Episkopos, hoc latine Superintentor interpretatur, quia superintendit, quia desuper videt. etc.*" Ta dedykacja datowana tegoż roku z Senapaniowiec, w dzień Gromnic. Przedmowa wtora do Czytelnika, jest polemiczna, gdzie autor o Papieżach rozprawia. Żali się na Paulina, który w swojej *Missii* Superintendentów Kościołów reformowanych, Superpendentami nazywa.

Tu następują wiersze na pochwałę dzieła i autora, i na naganę Paulina. a) In Papopompen Zigrovianam wier. łaciń. 50, z podpisem: *Balth. Pancratius R. Scho. Senap.* b) Georgius de Potok Potocki Castellanid. Cam. wier. łac. 8. c) Ad Lectorem 6 wier. łac. z podpisem: *Procopius Buczacki a Buczacz.* d) Epigramma Paradoxon ad Paulinum 6 w. łac. z podpisem: *Alex. Muzylo Buczacki a Buczacz.* e) Aliud 2 w. łac. z podpisem: *Jacobus Potocki de Potok Castellanid. Camenecen.* f) Ad Reverendum Virum D. Joannem Zigrovium V. D. M. *Petrus de Marmuzowice Jaczimi....* 10 w. łac. g) Na imię Jana Paulina 20 w. pol. *Piotr Łazarowicz z Wieruszowa Diakon Zboru Senap.* h) Na tych Xiąg Argument 26 w. pol. *Jan Krzykowski z Wieruszowa Lektor Zboru Senapaniowieckiego.* i) Ad Paulinum Epigramma 14 w. łac. *Joannes Maius Conre. S. Sen.* k) Ad Reverend. et doctum Virum J. Zigrovium V. D. M. 32 w. łac. *Amoris et observan-*

tiae ergo faciebat Samuel Pezel Militius Coll. Sch. Senap. l) Ad Eundem w. łac. 14. *Jacobus Pe. Militius.* m) Joannes Sigrovius anagrammatizomenos. 5 anagrammatów i 59 w. łac. z podpisem: *Lucas Wandlovius Stud. Th. et Phil. in Schola Senap.* n) Ad librum 10 w. łac. *Joannes Ranizowski, Bonarum Artum Stud.*

Główny cel dzieła tego, jest okazanie *iż Papież swe posłanie na urząd ten jaki teraz trzyma, ma nie od Boga....*

Na końcu: regestr, errata, *Historia pewna i dziwna*, jak Puhacz dokuczał Janowi XXIII Papieżowi w czasie Soboru, i *Paraenesis* ad Justum Rabb seu Corvum prophetantem Jesuitam sub finem Antidiatribe. 12 w. łac. z podpisem: *Joannes Szwijkowski a Szwijkow.* (L.S.)

Nie ma tu potrzeby uprzedzać, że jak inne pisma tego autora, tak i to, jest pełne gwałtowności i najniesprawiedliwszych przeciw Stolicy Apostolskiej zarzutów i obelg.

4061. Bandtkie H. Dr. Kr. p. 426., Osiński o Życiu P. Skargi i Siarczyński, wymieniają to pismo z nazwiskiem Borkowskiego. Niesiecki żadnego pisarza ani Księdza pod tém nazwiskiem nie wspomina, ale wylicza pism kilka Wojciecha (Alberta) Rościszewskiego Jezuity, który wydawał swoje pisma albo bezimiennie, albo pod obcemi nazwiskami. Otoż i to pismo niewątpliwie temuż Rościszewskiemu można przyznawać, zwłaszcza, że inne pisma tejże treści jemu się przypisują. Zob. N. poprzedzający. Borkowski zatym żadną oddzielną osobą nie jest. Tym bardziej zaś mógł Rościszewski nazwiska Borkowskiego używać, że pochodził z dóbr Borkowa; owszem Borkowscy i Rościszewscy jednego herbu Junosza używali i tejże samej byli dzielnicy. Zob. Niesiecki, pod temi dwóma nazwiskami. Są i inne pisma pod nazwiskiem Borkowskiego, które Sobolewski widział, a które także niewątpliwie Rościszewskiemu się należą.

4064. Dzieło to składa się z ksiąg czterech, i pisane jest za kościołem rzymskim. W księdze czwartej mówi autor: *O Trojakim Chrzcie Rusi. O Metropolitach Ruskich i Sukcessyey ich.*

XL. Metropolitą (podług tego regestru) był r. 1556 Sylwester Wielkiewicz pierwiey Skarbny W. X. Lit., który ieszcze świeckim będąc za Zygmunta I. założył Monaster S. Troycy w Wilnie. Potym uprosił sobie u Krola Zygmunta Augusta Metropolią Kijowską. Człowiek bogaty, ale ledwo czytać umiał. (p. 184—185).

XLV. Metropolita, Hypaciey Pocicy z Kasztelleniey Brzeskiey wstąpił na władyctwo roku 1570, ieździł do Rzymu oddaiąc posłuszeństwo Oycu Swiętemu, będąc natenczas Władyką Włodzimirskim. Potym wezwany na Metropolią Swiętą iedność rozlaniem krwie swoiey pomnażał.

XLVI. R. 1613. Józef Welamin, potomek Wojewodow Smoleńskich Welaminów, o których Stryjkowski Ks. 25. r. 2. od maiętności za przeniesieniem się do Litwy, nazwany Rutski.

XLVII. R. 1637. Rafał Korsak pasterz dzielny i mądry.

XLVIII. Teraznieyszy J. M. Przewielebny Oyciec Antoni Sielawa. (p. 85.)

W rozdziale VI. tejże księgi p. 211 nast. położony list X. Konstantyna Ostrogskiego, datowany z Lublina r. 1593 Junii 21. do Władyka Włodzimierskiego Pocieja.

p. 240. (liczbą nieoznaczonej) Jest przywilej Króla Zygmunta I. dany Konstantynowi Ostrogskiemu na murowanie dwóch Cerkwi w Wilnie: *S. Troycy na pagorku miasta, ktorędy idą do bramy, na gościncu Miednickim.... to iest gdzie była Cerkiew stara wespoł z Monasterem, pod tymże tytułem S. Troyce, nabożeństwa Graeckiego, z drzewa zbudowana*; oraz *S. Mikołaja, ktorego Wielkim nazywaią, w pośród Miasta Wileńskiego, murem skończyć*..... Miasta tego Metropolitem był w nabożeństwie ruskim Jozeph Sołtan.... Z tej okazji mówi autor na kartach następnych o przewagach wojennych i zwycięztwach X. Konstantyna Ostrogskiego i jego przodków.

Znajduje się o autorze następna wzmianka w dziele Sakowicza *Επανορθωσις*, w Przedmowie p. B3 *verso*:... ieden Władyka Oyca Jana Dubowicza Archimandrytę Dermańskiego, kozackim fortelem Monastyr ubiegłszy, y onego poymawszy y zdespektowawszy do więzienia ciężkiego dał, y czyrwonych złotych w pasie iego (*salvo honore*) .... szukał; y by go była Jey M. P. Wojewodzina Wileńska, przez swoich ludzi nie wyzwoliła, tedyby był tam y śmierć podjął. A choć ta sprawa y przed Metropolitem y przed drugim duchowieństwem była, przedcie gwałtownikowi tego iakoby należało nieżganiono, tylko przeproszeniem wszytkiego zbyć nakazano." (L. S.)

4066. W Przedmowie do Czytelnika historja tego pisma przez autora wyjaśniona w tych słowach: „Jan Kazimierz Krol Poski Roku 1663. idąc z Woyskámi Polskiemi na Ukrainę, dla uspokoienia Woyská Záporoskiego, odpoczywál tydźień cały w Biáleycerkwi, gdźie Je. Mść Xiądz Mikołay Prázmowski Biskup Łucki, naywyższy Kánclerz Koronny wezwál do siebie ná vcztę Nowembrá 8. Duchowieństwo Ruskie, między ktoremi był Oćiec Gedeon CHmielnicki Czerniec, wedle tego siedźiál zá stołem Adam Zeliborski Nominát Episkop Lwowski, potym Oćiec Antoni Winnicki Episkop Przemyslski, wedle tego Joániciusz Gálátowski Rektor Kijowski Je. Mść Xiądz Kánclerz przed stołem, wedle niego Pan Wulf General nad Woyskiem Niemieckim siedźiał, izbá Xięży, Pułkownikow, Rotmistrzow, Kápitanow, y rożnego Rycerstwa pełna byłá, potym przyszedł Xiądz Hadrian Piekarski Jezuitá Káznodzieiá Krolewski, y siadł przed stołem *directè* przeciw Oycu Rektorowi, mowiąc: *sunt orientales Patres, sint et Occidentales*.

Kanclerz wiedząc, że tego czásu Metropolitá Kijowski Dionizy Bálabán umarł w Korsuniu y do Korsunia Duchowni Ruscy ziáchali się byli na *Electią* Metropolity Kijowskiego, gdzie też Episkop Łuc-

ki był Gedeon Swiátopolk Xiąże Czetwerteński, ale do Biáłeycerkwi nie ieźdźił, wiedząc to Káncler, poczoł mowić: nie mácie teraz Metropolity, kto będźie Episcopá Lwowskiego poświęcał?

Galatowski. Mamy dwuch Episkopow, Łuckiego y Przemyślskiego, oni trzećiego poświęcą; bo pierwszy Kanon i t. d. Znowu *Kanclerz* pytał: iaki też *Ordo Hierarchicus* w Cerkwi wászey?

Galatowski. Táki iáki w Kośćiele Rzymskim, v W. M. Opat, u nas Archimandrytá, daley tam y tu, *Episcopus*, *Archiepiscopus*, *Metropolitanus*, potym u W. M. Papież, u nas Patryarchá. Argumentata Piekarskiego. Ktory tu krzyknął: a nietak, ieśli to rownać Pátryarchę ....? i t. d." Dysputa idzie wciąż między Piekarskim i Galatowskim, do której niekiedy i Kanclerz się miesza, i mówi w końcu, iż spodziewa się, że jedność między Cerkwią Ruską i Kościołem Rzymskim za jego pieczęci nastąpi. Na co gdy odpowiedział Galatowski, Episkopowie Ruscy wstawszy poczęli dziękować Je. Mości Xiędzu Kanclerzowi za chęć oświadczoną, i podziękowawszy o drugiey w noc godzinę odeszli.

4094. Lubo Niesiecki wymienia to dzieło pod Przedborowskim, jednakże zdaje się, powiada Sobolewski, że jakiś Jezuita ukrył się pod tém imieniem; ażeby nazwiska (Zaborowski i Przedborowski), równie jak dzieła były *in opposito*. Lecz nie jest tak; Krasicki w Zbiorze Wiadomości przytacza to pismo i autora jego, Przedborowskiego; a ze słów tu niżej położonych, jasnie się toż wyświeca:

Na karcie A2 tak mówi: *Magna scilicet illa sunt et formidanda; quae tu de idololatria, de Oratione Dominica, Symbolo, decalogo, de foemina Papa, deque aliis eiusmodi ineptiis inculcas, quae millies soluta et explicata, toties a nobis ingeruntur, eo consilio, ut malevolentiam et impudentiam vestram clarius perspicere possimus. Jam cum P. Smiglecium tam audacter provocas, annon homo vanissimus es? Certe scire poteras, eum tunc, cum scriptum illud tuum prodiit, in regno non fuisse: quippe Romam profectus, etiamnum ibi est..: Quamquam ne erres: non es tu is, quem P. Smiglecius responsione dignari debeat..... Ad retundendum Zaborovium nihil opus est P. Smiglecio: satis erit Przedborovius, ut aliis rebus ita et nomine non dissimilis. Uterque enim, ut video, nomen habet a sylua: sed ille est ultra syluam, hic citra..... Scimus et molossos non solere moneri latratu caniculorum ... Sic et Zaborovius latret quantumcumque velit; non alium quam Przedborovium habebit etc.* — Na ostatniej karcie: ....*Alterum scriptum tuum nondum vidi, nec tamen credo alia responsione indigere, praeter eam quae iam duobus fratribus tuis a P. Smiglecio data est, altera Caluiniano, altera Ariano Ministro.* Tu na boku zacytowane dwa pisma Smigleckiego: *Vana sine viribus ira. Dissolutio Nodi Gordii contra Wolkelium.*

4140. W książce z podpisem sławnego Andrzeja Węgierskiego, widziałem rycinę dawną, zgoła do tej książki nienależącą i wmieszczoną do niej, wystawującą nabożeństwo Braci Czeskich: na stole wytwornej roboty o trzech nogach, przykrytym makatem, księga ogromna, przed którą Superattendenci i seniorowie w akcie śpiewania, a między nimi celniejsze dwie osoby u spodu na brzegu ryciny oznaczone literami (A) i (B) wystawiują Jerzego Izraela, i Jana Benedykta; za nimi liczne grono współwyznawców. Nad tém, miejsce zajęte opisem krótkim życia tych dwóch osób; po bokach tego opisu aniołowie przygrywający na instrumentach i Cnoty Teologiczne; nad nim chór patriarchów i aniołów grających i śpiewających chwałę Baranka otoczonego godłami czterech ewangelistów. Podstawy utrzymujące aniołów mają napisy: *Zpjwati a oslawowati budeme mocné skutky twé Pane. Zalm XX.— Cantabimus et Psallemus virtutes tuas. Psal. 20.* Napis środkowy wyżej wspomniany tak brzmi: (A) Georgius Israel, *Christanis et honestis parentibus Hunobrodae Moravorum natus, vir verá pietate, omnibusque virtutibus insignis, Eccl: Turnov: in Boh: Pastor, legatus ad Lutherum, é carcere Pragensi liberatus, in Borussia exul: inde cùm in media Vistula, ppe Torunium, per frusta glacici insperatò ruptae salvus evasisset, Posnaniam primùm, tum Ostrorogum ab Ill. Dno Jacobo Comite ab Ostrorog, Praeside Maj. Pol. vocatus, divinititus Polonorum Apostolus factus, Superatt. et Senior primus in Maj. Pol. Eccl. quae hactenus ritus Confessionis Boh. sequuntur, rude donatus, an emeritus Dei miles, in Moraviam secessit, relicto loco sui* Joh. *Laurentio Superatt: et Seniore; ubi beate in Dno obdormivit Lipnici, Anno Christi 1558, Aetatis suae 83.*

(B) Joh. Benedictus, *sive Blahoslav, Superatt. et Senior Eccl. Bohem. obijt Anno 1571, Crumloviae Moravorum.*

Węgierski własną ręką dopisał u spodu ryciny litery c, d, e, f, odnoszące się do osób innych na rycinie wydanych i do liter tych noty następne:

c, *Andreas Stephanus, Senior Eccl. Boh. obijt Jaromericijs A. 1577. 2. Jul. sepultus Rostejov.*

d, *Jos. Caleph, Senior Eccl. Boh. obijt Brudusij, die Lunc post Dn. III. Adv. A. 1588.*

e, *Jacobus Magnus, Consenior Eccl. Boh., obijt Horaschdeovicijs, A. 1599.*

f, *Joh. Javor, Consenior Eccl. Boh. obijt Brundusij. N. 1588.*

Wreście rycina ta odnosząca się czasem swoim, do wieku XVI. niewiadomo gdzie była wykonana: być może w Polsce; nazwisko artysty nie wyrażone.

4144. p. C2. *verso.* Przytoczone są słowa Mikołaja Zebrzydowskiego, Marszałka Wiel. Kor. do Zygmunta III. z okazji jego zabawek: „Czas upłynął miłościwy Krolu podobnych rozrywek, trzeba uważyć,

że imeśmy wyżey W. K. M. wolnemi głosami a że rzekę, szacunkiem krwie naszey nad własne podnieśli głowy, tymeś głębiey myśleć powinien o tych, nad ktorymi panujesz."

4158. List Seklucjana na czele położony do Wojciecha z Nowego Miasta, tych ksiąg tłómacza, wyraża, iż za radą Seklucjana zostały przełożone. A lubo Seklucjan miał dwie przyczyny, które go od druku tego dzieła odstręczały, to iest, iż w tém tłómaczeniu potrzeba było *dlą nauki y zwyczaiu, a postępku kąściolow naszich, nieco odmienić albo opuścić*, i że nie miał funduszu na druk, gdyż jeszcze nie wylazł z długu, na wydanie *Postylli* swojej zaciągniętego: wszelako niechcąc zrażać młodego tłómącza, potrzebne zrobił w dziele odmiany, i do druku podał, nowy dług zaciągnąwszy. Po liście Seklucjana następuje dedykacja tłómacza do Grabi Łukąsza z Gorki, Wojewody Brzeskiego.

Dzieło to przez Erazma napisane, w oryginale: *Miles Christianus*, zaleca się moralnością: lecz zagęszczone błędami drukarskiemi. Nie można temu się dziwić po oświadczeniu Seklucjana przy wyliczeniu znaczniejszych omyłek, iż żaden z drukarzów po polsku nię umiał.

(L.S.)

4169. Wyliczywszy sześć stopni doskonałości, jako to: 1. Doskonałość Anielska w metafizycznym wykładzie. 2. Nadprzyrodzona czyli w przyszłém życiu. 3. Łaska poświęcająca. 4. Cnoty moralne. 5. Doskonałość w poznaniu siebie samego, czyli swojej niedoskonałości. 6. Doskonałość, błogosławieństwo w życiu, i o tej ostatniej doskonałości cała księga. Trzeba pojąć subtelności metafizyczne i podnieść się do wysokości teologicznych rozumowań, aby korzystać z tego dzieła. Autor wyznaje, iż tę księgę pisał dla doskonalących się w Zakonności, postępującym przeto zaledwie jest rozumianą, a początkującym nieużyteczną. Dziwić się atoli potrzeba owej rzadkiej zdolności tłómaczenia ledwie pojętych zawiłości szkolnej Teologji. Na karcie 315 twierdzi, iż w stanie świeckim trudno doskonałości dostąpić, a w Rozdziale 55 naturę posłuszeństwa zakonnego i obowiązki przełożonych gruntownie wykłada.

Poszakowski pisze, że ten Jerzy Tyszkiewicz syn Wojewody Brzeskiego, w Rzymie chorując ślubował Bogu, jeżeli ozdrowieje, do tego Zakonu wstąpić, którego pierwszego zakonnika spotka; z gospody po chorobie pierwszy raz wyszedłszy spotkał Mutiusza Vitelleska Jenerała Jezuickiego, i zaraz się prosił do Jezuitów, przyjęty wzbił się do wysokiej w cnotach doskonałości, umarł w Krakowie r. 1625.

(Juszyń. Rękop.)

4171. Przemowę do Czytelnika datuje z Giczyna w Czechach 1639 1 Stycznia. Stopnie postępowania w cnotach oznacza następujące. 1. Zmniejszenie grzechów. 2. Powściągnienie nieporządnych namiętno-

ści. 3. Zwycięstwo pokus. 4. Wykorzenienie złych nałogów. 5. Doskonalenie spraw życia. 6. Nabywanie zbawiennych skłonności. Zakonne zaś postępki tak dzieli. 1. stopień. Pokorą. 2. Zrzeczenie się miłości rzeczy znikomych. 3. Zaprzenie woli własnej. 4. Wyrzeczenie się zdania własnego. 5. Większe poznanie Boga. 6. Miłość Boga.
(Juszyń. l. c.)

4183. W liście ofiarnym do Andrzeja Prochnickiego Biskupa Kamienieckiego tak mówi: „Miłość moia dwoiaka ku WMci, gdyż nię tylko iest duchowna, ale też i wedle ciała, ponieważ WMć znasz się bydź siestrzeńcem moim." Z tego to powodu, śmiało, ale bardzo pożytecznie rozprawia o powinnościach urzędu biskupiego, a dziwnie stosowne do wszystkich czasów daje biskupóm nauki, przytaczając zdania Hieronyma i Bernarda.

Jest to prawdziwa Etyka chrześciańska dla ważności nauk, które rozproszone w dziełach Filozofów chrześcjańskich znajdują się. W niektórych tylko rozdziałach materje są ascetyczne, na cechę tego dzieła przywodzą się tu niektóre wyjątki.

W Części II. Roz. III. O wychowaniu młodzi tak pisze: „Dawna przypowieść, z młodu się tarnek ostrzy, tak też póki młode dziecie, daie się nachylić jako będziesz chciał, przeto tego czasu iako bardzo pogodnego potrzeba ie ćwiczyć i prowadzić z wielką gorliwością z miłości i rostropności pochodzącym karaniem tą drogą którą ty sam pragniesz, aby nią po wszystkie dni żywota swojego chodzili. Póki statek czczy masz weń wlać ten oleiek wonny, którym chcesz żeby przez wszystkie czasy, póki będzie trwał, z siebie wonność wydawał. Poki papier biały pisz na nim to cobyś chciał żeby się na potym dobrze wyczytać mogło. Poki wełna biała starayże się dać dobrą farbę chrześciaństwa, żeby się wszystka zamoczyła, a iako pierwsza maść żeby na potym zawsze trwała była. A ieżli wszyscy oycowie i matki są do tak wielkiey pilności obowiązani, daleko więcey są powinni maiętnieyszy i domow zacnieyszych. Rozsądnieyszy i umieiętnieyszy ma bydź w nauce żeglowania ten szyper, ktory towarem droższym i kupią bogatszą ma okręt naładowany. Daleko większą ma mieć rostropność, który ma rządzić sobą i wielu innemi. Przystoi żeby był bacznieyszy i rozumnieyszy ktory ma lecieć w zgorę szlachectwa i bogactw skrzydłami aniżeli iaki ubożuchny człowiek, ktory nie będzie mógł i nogi podnieść od ziemi i t. d.

W Części III. Roz. V. śliczną naukę daje biskupóm: „Strzegliby Biskupi Owczarni swoiey, ale gdyby ta była z inszych niemych owiec, któreby miały wełnę z złota, rożki z rubinów, kopytka z szmaragow, gdyby tak było, ieżliby się nie starali dla nich o pastwiska, iakieby mogły bydź naylepsze, pilnowaliby zawsze, aby naymnieyszy kutasik takiey wełny nie zginął i t. d. Gdyby sami Biskupi ie paśli, a nie mieli na tém dosyć, iż na pleca Ardziakonow i Oficiałow swo-

ich, wszystek ciężar wkładaią — ktorzy tylko samych siebie paszą, i na swe tylko pożytki oczy maią, ciesząc się z powagi, z intraty, z dostoyności Biskupich, ostątek co się tknie pożytku i postępku w dobrym trzody swoiey na stronę odkładaią, większy na to wzgląd maią, że im daią tytuł *Illustrissimus*, aniżeli *diligentissimus*." (Juszyń. l. c.)

4188. Nie naprózno autor dzieło swoje Grammatyką nazwał, cały skład jego bowiem jest wedle prawideł grammatyki łacińskiej dla szkół ułożonej, i do nich wszystkie podawane tu prawidła są ciągle nakłaniane. Powodem do pisania, jak wyraża w przedmowie, było miejsce jedno w pismach S. Augustina, w którém wspomina, iż ludzie więcej się wstydzą przeciw prawidłom grammatyki, jak przeciw prawóm boskim błądzić. Dodaje, że nie poczytuje to z ujmą urzędowi biskupiemu, że Grammatykę chrześcjańską napisał, kiedy biskupowi Mogunckiemu za złe poczytano, że grammatyki łacińskiej nie umiał. Nie dość na tém, autor chce aby książka jego do nauki młodzi obok z grammatyką łacińską posługiwała: aby uczący w rannych godzinach, łacinę, po południu w sposobie katechizmowym tę grammatykę chrześcjańską wykładali.

W wykonaniu ściśle trzyma się zamierzonego planu. Pierwszy rozdział jest *de Literis*, Bóg jest literą pierwszą i ostatnią, człowiek jest literą z której powstaje mowa, to jest: narody, królestwa, prowincje, gromady i familije. *Vocales* są władzcy, nauczyciele, prawodawcy, urzędnicy mający głos (*vocem*) od Boga, inni ludzie są *Consonantes*, winni posłuszeństwo przełożonym i brzmieć (*sonare*) jedno z tymi, czuć, bez nich milczeć, to jest: nic sami z siebie nie czynić. Prawa są także jakby *literae vocales*, a ludzie wszyscy *consonantes*. Litery są wielkie i małe, jedne złotem na marmurze pisane, inne farbą czerwoną, inne atramentem na papierze wedle woli piszącego, tak też i Bóg ludzi jednych zapisał na marmurze Boskiej opatrzności lub na papierze wątłym słabości ludzkiej, jednych wielkich, drugich małych, jednych złotem i berłem błyszczących, drugich purpurą, kolorem szlacheckim iasnych (rubentes), innych atramentem bez znakomitości rodu: wszystkie te litery małej są wagi, jeśli charakter dobrego wychowania, prawości, poczciwości nie przystąpi i t. d.

W następnym rozdziale: *de Dictione*, mówi o kościele Chrystusowym i obowiązkach wiernych względem niego, którzy tu są także *literami*. Tu są też wykłady rozmaitych gatunków *słowa*, *verbum internum* i t. d. Dalej *appendix de lectione*, potym: *de scriptione*, *de declinatione*, gdzie: *prima declinatio est (declinatio) a peccatis, quae cognoscuntur ex genitivo oriri casu — Secunda declinatio erit a conversationibus malignis — Tertia declinatio sit otium pulvinar diaboli — Quarta declinatio, luxus profusionis bonorum — Quinta declinatio ab omni contentione*, po czém: *Scholion*, gdzie przypadki deklinacji każdej rozbierane, i tak: *casus dativus melior est ablativo quia beatius*

est dare, quam accipere. Toż samo czyni z konjugacjami, których etymon z wyrazu (*iugum quod iugum Domini suave portare debes*) wyprowadza, tłómaczy *verba activa, passiva, neutra*; i czteřy konjugacje: *prima coniugatio iubet amare — Secunda, docere et doceri vult — Tertia est verbum lego — Quarta est verbum audio. Modus infinitus — soli Deo infinito competit — Modus Imperativus etiam soli Deo competit — Optativus modus ad spes humanas pertinet — Modus Coniunctivus, in rebus est optimus. Si bene cognoscis tempus cui te coniungas etc.*

Tak w ciągu całego dzieła přechodzi wszystkie części mowy, konstrukcją, figury retoryczne, nawet prozodją łacińską, wszystko stosując do przepisów religij i życia wedle niej. Dziwić się trzeba pracy podjętej, która z subtelności czczej i przymuszonej całą prawie ma zaletę.

4189. X. Pilchowski w piśmie swojém: *Odpowiedź na pytanie izali nieczułość w wyższych wiekach ku poddanym i t. d.* r. 1784. na str. 95, w nocie przytacza z dzieła tego, *wydania 1684*, Części II. kar. 239, 240 te słowa: „Przezwisko nie czyni cię tym czym nie iesteś, to iest panować nie możesz braci twoiey w Chrystusie, bo nie są niewolnikami twoiemi, których Chrystus do wolności zawołał i t. d.”

4217. O starym Testamencie w piśmie tém (jak pisze Wilkowski) Czechowicz tak się ma wyrażać w Roz. 10: „Ony stare pisma iako zwiodszałe Chrystyanow nie niewolą; bo też nie im mianowicie, ale samym tylko żydom służą: abo radszy do przyścia tylko Chrystusowego złożyli.”

Tenże, p. 16 i 29 cytuje Pismo Czechowicza: Odpis přzed Jakubem żydem.

Tenże, p. 61: Rozsądek na Katechizm Gilowskiego.

Tenże, Respons na Argument Tarnowskiego R. 1581. fol. 13.

Czechowicz dedykowawszy swój Testament Kiszce Staroście Żmudzkiemu naówczas Krajczemu W. X. L. (jako się tak pisze w liście ofiarownym: tę pracę pod imieniem W. M. wypuszczam) přzedcie iedno 12 exemplařzow pod imieniem J. M. wypuścił.

p. 136. cytuje Wilkowski Katechizm Czechowicza, którego w Wilnie uczył i wydał. (L. S.)

4222. W Roz. 48. te wdowom daje nauki: 1. Będąc mężatkami starały się o karmią ciała, dla noszenia ciężarow małżeństwa, tak potem maią go trzymać na wodzy i poddawać w niewolą duchowi. 2. Tym obyczaiem niechay miłuie czystość, iakoby wszystkie członki, postępki, słowa i sprawy iey wydawały z siebie wonność wszelakiey czystości i uczciwości. 3. Nie ma sobie za krotofilą muzyki instrumentalney ani śpiewania. 4. Co maią czynić na twařzy chrześcianki, rumienidła albo inne przyprawy — z jaką ufnością może podnieść ku niebu twarz swoię, do którey się Pan nie zna, ponieważ się to co on

dał odmieniło. 5. Rob chociaż iesteś bogata, żebyś co dla ubogich zarobiła, a będzie przyiemnie Panu Bogu, niż żebyś większą część maiętności twoiey dała. 6. Córki twoie niech nie słyszą słów szkaradnych, niech dalekie będą od śpiewania świeckiego, niechay im i nie dziurawią uszu i twarzy bielidłami nie smaruią, ani obciążać szyie ich złotem i głowy perłami i nie trefić im włosow. 7. Ilekroć ściągniesz rękę abyś co dała ubogiemu, wspomniey sobie, że Pan twój żebrze, a patrz abyś nie zbierała bogactw. 8. Serce Pani częstokroć bywa poznane z ubioru służebnice iey, tak się obchodź z czeladką twoią abyś raczey była ich matką aniżeli Panią. Ubior twój niech będzie prosty, wstydem i przystoynością przystroiony.

Nakoniec powtórne małżeństwo odradza w następnych uwagach: 1. Dosyć miey na tym żeś utraciła pierwszy stopień panieństwa, a przez trzeci przyszłaś do wtorego, to iest, od urzędu małżeńskiego do stanu wdowiego. 2. Bóg dał ci był męża i Bóg ci go wziął, czemuż nie użyiesz tey piękney pogody, nie bydź niewolnicą człowieka. 3. W arce Noego niewiasty miały po iednym mężu, czym się daie znać, iż niewiasty na pierwszym mężu maią przestawać, więcey się nie weselić; samaś tego doznała, iakie uciski niesie z sobą małżeństwo; teraz kiedyś womitem te gorzkie ciężkości zrzuciła, chcesz ie za się połknąć. Ptak ktory raz był w sieci, iak się na potym z większą ostrożnością strzeże, uczyń z potrzeby cnotę.

Takie nauki przywiodłszy z Hieronyma S. podobne z Augustyna S. przytacza. Na końcu jest dziełko następujące: Kształt pobożności, to iest: Żywot świątobliwy, i śmierć chwalebna, iey M. Pannie i P. Katarzyny z Maciejowic Waspowskiey, Kasztelanki Przemyslskiey etc. z kilku exemplarzów przez X. Szymona Wysockiego Societatis Jesu krótko zebrany. W Kaliszu w Drukarni Woyciecha Gedeliusza Roku Pańskiego 1606. (Juszyń. Rękop.)

4229. Wzmianka o tej książce znajduje się w dziele Załuskiego: Dwa Miecze; na arkuszu Sygn. M. Wereszczyński ten, powiada Janocki T. II. 295, wiele dzieł wydał po polsku, które Klonowicz na łacinskie tłomaczył. Przednieyszém nazywa: *Regula iuris etc.* Od Zygmunta III. Króla, do którego sprawy był bardzo przywiązany, mianowany został Biskupem Kijowskim, Senatorem r. 1589, um. 1599. Zob. o Wereszczyńskim: *Sim. Okolski, Chioviensium et Czerniechovien. Episcopor. S. et Cath. Eccl. Rom. Ordo et Numerus* p. 28 nast. *Car. Nep. Orłowski, Chronic. Palatinus atque Episcop. Kiovien.* p. 9 nast. *Chr. Theoph. de Friese, Commentatio brevis de Episcop. Kiovien. etc.* p. 49—51. *Franc. Rzepnicki. Vitae Praesulum Reg. Pol. et M. D.* T. III. p. 145. (Janoc. l. c.)

4232. W Rozdziale 2gim tak do Króla mówi: Widzisz co sprawiła Panosza w pierwszym człowiecze, i mędrszym nad wszystkie potomki swoie, którego Bóg ręką swoią stworzył, iako i Towarzysza iego O-

puścił Boga, służył żenie iako niewolnik. I nie mamysz się obawiać w Królach tegoż, ktorych blaha Elekcya na Krolestwa podnosi, lubo Sukcessya przypadkowa, lubo gwałtowna armata? — Umiał Salomon prosić i otrzymać mądrość i bogactwa, więcey go znano po mądrości a niż po imieniu, przysłowiem był lepszych darów Bożych; słowa iego są twierdzą mądrości. Cóż potém? On był iednym Krolem, a w Krolestwie za czasów iego trzy sta nierządnic krolowało. Uczyń Examen w Cesarzach Greckich, doydziesz tego łatwie, że w Krolestwie ich więcey zbrodni było, niż poddanych. Poydzieszli do Rzymskich panów, w iakim szaleństwie, w iakiey swywoli, w iakiey bezecności były prowincye ich i poddani! żadnego nie znaydziesz co był panem duszy swoiey, kędyby wszeteczeństwo nie otworzyło bramy swoiey, łacno ie porachować. Ledwie drugi zostanie abo nikczemnikiem, abo mściwym, abo affektami będzie robił, albo sobką pilnym, abo utratnym abó zabawniczkiem, abo niedbalcem, na drugich się spuści; sam ni o czym nie chce wiedzieć, że tak wszystkie grzechy do iednego Pana wnidą, i gospodę sobie w nim zapiszą, nie daleko granice niedbalstwo obłudy. Sam tylo Chrystus Król mówić może, kto z was karać mię ma z grzechu? — W rozdziale 7: Niechay się strzeże Pan takich Rayców, którzy z Apostołami mowią „Rospuść te rzesze, aby sobie wyszukali chleba, którego tu nie masz na puszczy. O! Krolu mowi iaki sługa do W. K. M. gdy radzi, ono prosi żołnierz, który się zstarzał na służbie, teraz go iuż nie trzeba, skarży że mu nie płacą: a on krwią służył Majestatowi W. i dostoieństwu; nie ma opatrzenia; nie płacą mu żołdu: nie ma dzierżawy, ani Intraty żadney. W Skarbie też iako na puszczy, mogłby z kopią po nim gonić nie masz nic. Wyimi W. K. M. na niego z warg Chrystusowych odpowiedź tę i Dekret. Dayże mu ty sam ieść z tego coć zbywa, Masz ty żywności dostatek, pustek w twoich Maietnościach żadnych nie masz: masz Starostwa i Dygnitarstwa, a dla drugich nie masz iedno złe słowa, iedno karania bieśnie, dayże mu ty (zły sługo) czego mu nie dostaie, a nie pytay mnie cobym ia miał dać. Wiedzieć o potrzebie a zabieżeć iey mogłszy: iestci to nie miłosierdzie ale wielawiadomość. — Słuchay W. K. M. i czytay ostrożnie to co przekładaią. na dogodę sług twoich i iako mowią. Wielką ia roznicę kładę między temi którzy bronią abo nauką abo maiętnością, abo Osobą swą służą M. W. a między temi, których powinność iest, aby o tych wszystkich w pokoiu Twym mówili i sądy zakładali o służbach cudzych i trudach w końcu piorek swoich. (Juszyń. Rękop.)

4267. Ginkiewicz Michał, rodem Żmudzin, Jezuita Prowincyał Litewski Kaznodzieja Apostolski w Rzymie przez lat siedm Penitencyarz, Rektor Kollegium Wileńskiego, Nieświskiego i Warszawskiego, autor wielu ksiąg, umarł w opinii świątobliwości w Wilnie r. 1663.

(Juszyń. l. c.)

4309. Mikołaj z Błonia, tak nazwany od oyczystego miasteczka, niedaleko Warszawy: biegły w prawie kanonicznym i sławny kaznodzieja, kwitnął w pierwszey połowie piętnastego wieku. Stanisława Ciołka, Bisk. Pozn. Kapelan, towarzyszył mu, jako posłowi Władysława Jagiellończyka, na powszechny Sobor Bazylejski. Za powrotem, został kaznodzieją Katedralnym Poznańskim. Jest to wszystko co z własnych pism Mikołaja o nim dowiedzieć się można. W pisaniu nazwiska jego, nie zbyt biegli w geografij owych czasów przepisywacze i księgarze, rozmaite popełniali błędy. Zwali go Nicolaus de *Blonie, de Plone, de Plone:* stąd *Nicolaus Plovius, Plonius, Pluveus.* Byli też i tacy, którzy utworzyli sokie Mikołaja Polaka *(Nicolaum Polonum)* jako osobę różną od Mikołaja z Błonia. Podobny błąd popełnil Starówolski *in Hecat. p. 104 nast. ed. Venetae.*

W Bibl. OO. Dominikanów w Krakowie, znajdował się za świadectwem Janockiego *(in Janocianis Vol. II. p. 15)* rękopism pargaminowy in folio, w którym było następujące pismo Mikolaja: *Venerabilis Magistri Nicolai de Blonie decretorum doctoris et capellani reverendi Dni Episcopi Poznanien. tractatus de administrandis rite ecclesiasticis sacramentis; celebrandisque missarum solemniis, et censuris Ecclesiasticis canonice observandis, ipsius reverendi domini Stanislai Episcopi Poznaniensis autoritate approbatus, per scriptorem* Johannem de Gluszyno *finitus die XX. Octobr. anno a nativitate Christi M.CCC.XXXVIII.*— (Nie wiadomo czy przez omyłkę piszącego, czy też Janockiego lub iego drukarza, w wyrażonym roku iednego C nie dostaje).— Drugi rękopism tegoż traktatu, dobrze przepisany: przez jakiegoś Wawrzyńca, Kapłana z Djecezij Poznańskiey; r. 1471 in 4to maj: znajdował się w Bibliotece Załuskich liczbą 1888 naznaczony.

Józef Załuski znalazł w Archiwum Katedry Krakowskiey rękopism pargaminowy, pod koniec 15 wieku pisany, in 8. majori, następujące pismo Mikołaja zawierający: *De obitu Christianiss. ac Sereniss. principis domini* Wladislai *Regis Polonie et Lituanie ducis supremi: deque exequiis eidem Regi Basilee in ecclesia majori: presentibus sacri concilii Patribus Regumque et Principum Christianorum Oratoribus: cura et sumtibus Reverendiss. Patris Domini* Stanislai Cziołek, *Episcopi Poznaniensis Regisque et nationis polonice oratoris solenniter peractis: narratio venerabilis Magistri* Nicolai de Blonie *Decretorum Doctoris, et Capellani ejusdem Episcopi.*

Janociana V. II. p. 14—20. Panzer in Annalibus Typographicis T. VI. p. 41. p. 41. p. 464. i 472. T. VII. p. 15. T. VIII. p. 28. p. 93 i 118. T. IX. p. 354. Jöcher. III. Th. p. 924. (L.S.)

4332. Dedykacja do wspomnionej na tytule Doroty Podbereskiey. Wszystkich kazań 23 czystą polszczyzną pisanych. Cytacje pisma są po polsku. Dedykacja nas uczy, że Podbereska córka Krzysztofa Zawiszy Kaszt. Witebskiego i Doroty Samboreckiej, naówczas wdowa,

po Jerzym Samsonie Podbereskim, słysząc te kazania w Wilnie, żądała je mieć w druku, i na to kosztu nie żałowała: że wypełniając wolę swego męża zmarłego, kościół w Dziewałtowie ukończyła, a dwa nowe, jeden w Monwidowie, drugi w Kazanbrodku wystawiła. (L.S.) Autor chociaż niewymowny, pisze prosto, jasno, cokolwiek niedbale; widać w nim zawsze człowieka myślącego.

(Wizer. Nauk. Pocz. Nowy T. 16. p. 148).

4345. Początek odezwy do Czytelnika, naucza nas co i dla czego autor pisać przedsięwziął. *Samothuliani G. Poznanien. Ecclessae* (sic) *Cathedralis Archidiaconi Lector sacris canonibus deditissime, viri imprimis, ut gravissimi integerrimique, ita divinis ac humanis legibus, scientia, ornatissimi,* Anacephaleosim, Enchiridion, Hippocratis vincula, *tum et alia sui laboris lucubratiunculas et opuscula, materiam, ecclesiasticis personis scitu dignissimam, tum cuivis Christi vere fideli utilissimam complectentia, dum publice gratuito magis et liberaliter, quam questus gratia prelegerem, multorum mee praelectionis auditorum, interrogatiunculis ac questionibus fatigabar, inter quas hee non defuerunt. Num quivis, ut vulgo a Theologis Canonistisque deffinitur, ad auricularem teneatur confessionem?...... Praeterea querunt, quando? aut in infantia? pueritia? adolescentia? iuventute? virilitate? senectute? vel in decrepitu? Quoties in vita, vel anno? cui? quia cavetur divinis constitutionibus quod proprio sacerdoti, unde non inconvenienter queritur quis dicitur (ut sic) proprius sacerdos? Quibus equidem percontatoribus, tametsi suis forsan locis et temporibus responsum esse, prout deus, natura, et acquisita pertulit industria, autumo, illud autem dissolvendi genus, etiam stillo calamoque demandare volui, ut vere sapientibus, quorum gremium universalis studii Craco: copiam fovet, non incognitum sit, tum ut illi qui me auscultati sunt, redderentur certiores, tum ut et ipse apud memet ipsum non sapiens, sed cum aliis sentians* (?) *videar, siquidem esse scriptum non ignorem:* Ve qui sapientes estis in oculis vestris et apud vosmetipsos prudentes etc.

Niewiadomo czy 60 wier. łac. na pochwałę Franciszkana Marka Turigeny, Weneta, są samego autora, czy też, co podobniejsza, *S. Prossoviani.* Obiecuje w nich poeta heroicznym wierszem śpiewać jego pochwały:

Postea si nobis anceps fortuna faverit,
Heroo versu, te mea plectra canent.

Wiersze zaś Prossoviana do Tuchowigeny są następne:

Commoda que quondam suscepit Roscius ille,
A Cicerone eadem sumpsimus arce (może *arte*) *tua.*
Tu michi chare Jacobe patronus tutor et olim
Defensor fueras, nostra tuendo bona.

Cuius ego memorabor donec sydera pascet
Pulchra polus, donec flumina et ipsa fluent.

Idem ad eundem.

Multos defendit Cicero Sermone diserto,
Et michi, multa dedit commoda lingua tua.
Hinc Cicero retinet nomen famamque perhennem,
Et tibi posteritas digna holocausta dabit. (L. S.)

4346. W odezwie samegoż autora bez daty czytamy: *Superiore anno, Lector optime, edideramus quendam de institutione puerorum libellum: qui in gymnasio Nauarrano scholasticis enarratus est eodem anno.... Sed cum iam secundo mense eius libelli editionem typographo ex magno exemplariorum numero pauca admodum superessent: ob idque ipsum ad secundam editionem iam se se accingeret: visum est nobis totum opus, non dico recognoscere, ut prodiret emendatius, sed novum omnino facere: atque ita novum, ut in eo ne vestigium quidem formę prioris agnoscas etc.* (L. S.)

4348. W liście Jana Wężyka Arcyb. Gniezn. którym zaleca duchowieństwu do używania wydany r. 1631 Rytuał, o dawniejszych tego rodzaju dziełach taka jest wzmianka. *Ac hactenus quidem, donec S. Sedis Apostolicae authoritate, a felicis recordationis Sanctiss. Domino Nostro, Paulo V. Pont. Maximo* Rituale Romanum *editum fuit, Rituum Ecclesiasticorum modus et ratio in Ecclesiis regni, et provinciaę nostrae, ea observata fuit, quae cura laudatissimae memoriae Illustrissimi D. Stanislai Karnkowski. Decessoris nostri,* opera *vere et* industria *Ad. Rev. D. Hieronymi Powodowski Gnesn. et Crac. Canonici,* conscripta et edita fuerat. (L. S.)

4350. Wyraża w dedykacji, iż tym śmieley tak drobną rzecz Biskupowi ofiaruje, im bardziej poniżyć go szukali nieprzyjaciele jego: ..... *et tanto quidem audacius, quanto magis studia mea, a quibusdam inimicis et aemulis meis impediri atque opprimi sentiam.....* nazywa zaś ją, *primum et tenerrimum ingenioli mei partum.* Poemat zawiera 195 wier., oraz 22 *Ad Candidum Lectorem.*

4351. Tenże Mościcki wydał dzieło: *Wolna Woyna Duchowną,* tudzież *O ostrożności w życiu* 4. Przypis. Dorocie Kąckiey Xieni Zwierzynieckiej. *Infirmaria* ma str. 65. *Woyna* 28, a *Ostrożność w życiu* 43 str. Exemplarz Puławski bez tytułu, a napisy ze środka wyjęte. (L. S.)

Starowolski wymienia nadto Hecatont. N. LXXXI. *1) Tabulae sacramentorum, irregularitatum, censurarum, affinitatis aliarumque rerum necessariarum doctrinam continentes. 2) Methodus seu modus Ordinandorum examinandi.*

Zob. o Mościckim Starowoł. l. c. Jöcher III. 700, 922. Echard Biblioth. Ord. Praedicat. T. II. p. 546.

4353. Mikołaj Mościcki Dominikan żył w Zakonie lat 58; pełen zasług z prac uczonych i nauk dawanych, ofiarowanej sobie od Biskupa Krakowskiego Suffraganji nie tylko przyjąć nie chciał, ale i w zakonie zawsze najniższe miejsce obierał. Odprawił publiczną dysputę z Arjanami w rynku Krakowskim. Umarł r. 1632. (Ju. MS.)

4390. W liście przypisnym wyraża powod pisania: *Saepenumero, pro eo, quem aliqui mihi quandoque tribuebant, concionandi usu, quaeri ex me solitum est: quid de hac tota sive vi et facultate, sive modo et ratione sentirem; ita necesse habui, ne aut invidus aut contumeliosus viderer, toties eadem multis dicere et respondere. quod in hoc meo morbo mihi magna cum difficultate et molestia evenire solet. Eam ob causam semel eo labore me liberandum esse, atque quid de hac re judicarem, aliquid litteris commendandum putavi. Non quod ejus rei aliquam artem tradere vellem, quae divinitus potius confertur, quam aliqua humana arte praeceptisque constat; neque ut alios doceam, quae ipse non plane didici: sed ut me hac ipsa molestia, eadem saepius repetendi, liberarem. Te autem potissimum, Reverendissime Antistes, in hac causa judicem appello, tibique haec nostra addico; quod te aliquando de eo toto negotio et argumento, dum Torunii in illa prima Reip. quasi conglutinatione essemus, disertissime ac perdocte, pro tuis singularibus ingenii ac eloquentiae opibus, disserentem audiverim, et quod haec tua doctrina, liberalitas, virtus denique ipsa digna sit, ut omnium bonorum literae atque conatus ad te confluant: denique ut illa tua, quae texis retexis, premisque sapiens, plusquam nonum in annum, quae jam omnes boni exspectant et quibus jam satis matura esse videntur, a te aliquando hoc genere Scriptorum eliciam etc.*

Dziełko samo, w którém Sokołowski naśladował, *Partitiones Oratoriae* Cicerona, jest w kształcie djalogu między nim a Andrzejem (Schonejem), i podaje przepisy sztuki kaznodziejskiej. Chwali p. 34. Melchiora Dominikana i wylicza niektórych kaznodziejów wykształconych w Akademji Krakowskiej. *Protulerat hoc in genere itidem non paucos, nec multum inter se dissimiles, haec nostra, magnorum virorum foecunda mater, Cracoviensis schola; meo judicio, huic Septentrioni valde utilis et necessaria, quos quidem mihi illo tempore audire contigerat. Gravis et simplex fuit oratio* A q u i l i n i: *dulcis et concinna* B e n e d i c t i: *casta et verecunda* O b r e m b i i: *sagax et acuta* L e o p o l i e n s i s: *bene et libere docebat, hic, qui nunc scholae vestrae praeest* P i l s n e n s i s. Na ostatniej str. nieliczb. 17 wierszy Symonowicza, które się tu kładą:

Simon Simonides Leopolien.

Postquam molesti pertinax morbi labor
Sermonum honorem et oris abstulit decus,

Divûm diserto interpreti Socolovio;
Nec jam vigorem posset usque pristinum
Tenere fandi; ad astra quo Regum inclytas
Mentes vocabat: ne illa majestas sacra
Linguae efficacis prorsus exolesceret,
Qualis vigebat tum hanc sua ipsemet manu
Hoc in libello, imaginem expressit sui,
Ut alii haberent, unde sese fingerent.
Tamen, perite lector, haud putaveris,
Hac in pagella perbrevi, una atque altera,
Quantus fuerit, omnem editum Socolovium:
Duntaxat haec imago, vel adumbratio,
Est potius exigua; pari exemplo solet
Parva in tabella, pictor expressum dare
Late patentis orbis, aptam imaginem. (L. S.)

4399. Bentkowski (T. II. p. 540) przytacza wyjątek następujący: „Gdyśmy się dowiedzieli od visitatorów któreśmy według starodawnego obyczayu do kościołów Xięstwa naszego posłali, yżby się wywiedzieli, yeśli ministrowie słowa Bożego, urzędów swych pilnuyą, y człowiek pospolity, yesli yest pilny słowa bożego, y onego się naucza czyli nie, yż kaznodzieie niektórzy, a osobliwie którzy yęzykiem polskiem słowa Bożego nauczać mayą, dla niebiegłości w yęzyku polskiem, nie prawie dobrze w nauce chrześciańskiey są wyćwiczeni, y dla tegoż porządnie a s pożytkiem ynych nauczać nie mogą, krom wszego omieszkania staraliśmy się, aby ty niepospolite xiążeczki, które zową *examen theologicum* od wszelakiey ćci godnego świętey pamięci D. Philippa Melanthona łacińskiem yęzykiem przed kilkiem lat wydane, na polski yęzyk przełożone y wydrukowane były. Napominamy dla tego ministry Xięstwa naszego wszystki y z osobna każdego, a zwłaszcza ony ktorzy ięzyka łacińskiego nie umieyętni są, aby sobie każdy *Examen Theologicum* polski kupił, y tak się pilnie w nim uczył, yżby go z ręki nie wypuścił, aby ono słowo od słowa na pamięci umiał, abyście pod łaską naszą, y powinowactwem urzędow waszych ynaczey nie uczynili. (*Pro gratia nostra in primis vero pro officio vestro secus non facturi*). Dan z Królewca 1 Augusta roku 1566.

4417. W dedykacji powiada, że z polecenia zwierzchności swojej zajmował się w Rzymie wyprowadzeniem kanonizacji S. Jacka i miasto to opuszczając, wydał i dedykował Królowi dziełko o życiu i cudach tego świętego.— W *Bibl. Ord. Praed.* T. II. p. 412 wymienione są jeszcze te pisma Severina: *Genealogia Christi a primo parente Adamo praefigurata et producta, aenea tabula depicta.— Tabula Summae S. Thomae.— Turris Babel, seu haeresiarcharum omnium catalogus.— Libellus contra Roxolanos....* (Ossol. I. 141).

4439. Zaraz na odwrocie głównego tytułu jest herb Bonarów, lecz w odmiennym kształcie niż w Niesieckim. Na następnej karcie A2 zaczyna się: *Ku káždemu Krześćiáńskyemu Człowieku krotka przemowa,*

lecz w środku uszkodzona, tak, iż z tego arkusza ostatnia tylko karta zostaje, na której *verso* następujące wiersze:

Cżćicielówi dobry tówárzysz.

Wiedz káżdy Krześćiáński człowiecże
Iż to iest rzecż nalepsza ná świecie,
O tym wiedzyeć, a o to sie stáráć,
Nie wszytko sie też tym swiatem páráć
W czym zależy zbáwienie wiernego,
A iście to ma ruszyć káżdego,
Czego w pismiech pogáńskich nie naydzyess,
Chocia też w nie y nagłębiey zaydzyesz:
Rádzęć tedy dzyerz się zawżdy tego,
Co baczysz być napotrzebnieyszegó:
Nie trzebáć sie w to głęboko wdáwać,
Jedno iesli wiary chcesz dodáwáć;
Panu swemu y náuce iego,
Tedy łácno dostąpisz wszytkiego:
Ktorych cząstki tu też masz spisáne;
A ku pożytku wiernym wydáne,
Przyimisz wdzięcznie dzyękuy Panu s tego,
Aż cie potka potym co więtszego.

Na pierwszej karcie arkusza B zaczynają się: Cząstki Epistoł y Ewányeliy, thák Niedzyelnych, postnych, iako y świąt Krześćiánskich przez wszytek rok, s słowá do słowá ná rzecż Polską przełożone.

Na pierwszej karcie arkusza Y: Tu sye yuż poczynáią, Lekcie, Epistoly, y Ewányelie o swiętych, o kázdym z osobna, przez wszytek rók, y kthore czytány bywáią w wigilie Apostolskye.

Ná pierwszej karcie arkusza Dd: Tu sye iuż poczynáią Epistoły y Ewányelie o swiętych w pospolitośći. A napirwey o swiętych Apostólech.

Na ostatniej karcie arkusza Gg. *recto*, 28 wier. pol.: Ku temu czo cżedł.

Passya zaś czyli Historia męki Chrystusa Pana, zawiera w sobie wyjątki w Ewangelji S. Mateusza, S. Marka, S. Łukasza i S. Jana. A że każdy z nich różni się w opowiadaniu, więc na końcu z tych czterech Ewangelistów złożona jest jedna ciągła historja, z wyrażeniem co z którego wzięto.

Nie udało się znaleść exemplarza dzieła tego bez uszkodzenia na przodzie; możeby ztąd powziąć można wiadomość lub ślad, kto jest tłomaczem tych wyjątków z nowego Testamentu. Może była na przodzie dedykacja do którego z Bonarów, jak herb ich káże się domyślać. Sobolewski porównywał to tłómaczenie z przekładem Mikołaja Szarffenbergiera, lecz znalazł różnicę. Wreście żadnego śladu o autorze tej postylli powziąć nie można. Położona też jest na domysł tylko między postyllami Katolickiemi i tym większa jest o tém wątpliwość, gdy Wujek o postyl-

li swojej r. 1570. mówi, że jest pierwsza dopiero polska, po *rozmaitych luterskich*. Por. niżej Notę do N. 4443.

4441. Karnkowski w mandacie swoim zaleca Duchowieństwu, aby dla rzadkości exemplarzów Postylli Wujka, Postylla Białobrzeskiego była używaną. Następujące wyrazy okazują, iż pierwiej już była drukowaną: ..... *quem (librum) jam antea excussum rursus se sub incudem recepturum, copiamque illius Ecclesiis suppeditaturum, Nobis et egregius D. Joannes Lazarides Januszowski coram nobis professus est.* Dalej Mandat tejże treści Piotra Myszkowskiego Biskupa Krakowskiego. Także wyjątek z listu Biskupa Wileńskiego: *Missale Romanum, Breviarium, Antiphonarium, Agenda, Graduale, Constitutiones Synodi Gnesnensis, Postilla super Evangelia, et ea imprimis nobis probatur, quae a Reverendiss. D. Episcopo Camenecensi nuper est edita.* Poczém List Króla Stefana do autora po łacinie dat. z Wilna r. 1582. List Królowej Anny do tegoż po polsku dat. z Warszawy 25 Octobris 1581 r. Jest tu kazanie miane przez autora na pogrzebie Króla Zygmunta Augusta. Znajdują się w dziele ryciny. (L. S.)

Załuski przytacza z Starowolskiego tegoż autora: *Joba i Tobiasza Historya wierszem*, ale nie wiadomo czy było kiedy drukowane.

Trzecieski w życiu Białobrzeskiego po łacinie pisaném, w Herb. Paprockiego fol. 264, wyliczając dzieła jego dodaje:

Nec tamen et Rhythmis conscripta poemata desunt
Ut Tobiae et Jobi drammata sacra docent.

Niesiecki przydaje jeszcze Białobrzeskiego: Książeczkę o Tureckiey sekcie y iey progressach, drugą: o Mszy Świętey.

4443. W dedykacji zdaje Wujek sprawę ze swojéj pracy: „Jusz to szósty rok iest, Miłościwy X. Biskupie, iako postilla Katolicka wielka ięzykiem naszym polskim odemnie napisana, y sławney pamięci X. Adamowi Konarskiemu, Biskupowi przeszłemu Poznańskiemu, iako Fundatorowi y Patronowi Collegium naszego Poznanskiego, była przypisana..... Teras co mię do tego przywiodło, abym po oney wielkiey Postilli, y tę małą napisał y wydał, krotko powiem. Abowiem naprzod obaczyłem, isz dla nie maley ceney, Postille wielkiey nie wszystkim się dostać mogło, ktorzyby ią byli radzi mieli. A drudzy podobno dla iey szerokości, nie tak iey użyć umieli, jakoby potrzeba..... Nakoniec iuż odedwu lat niestało exemplarzów, a Drukarz dla swych przyczyn odkłada wtórą editią, a ludzie się skarżą, że iey nie mogą dostać. K temu przystąpiło żądanie niktorych zacnych osob, a zwłaszcza iego Miłości Xiędza Jakuba Uchańskiego Arcibiskupa Gnieznieńskiego y J. M. X. Piotra Myszkowskiego, Biskupa na on czas Płockiego, a teras Krakowskiego, aby y krotka Postilla także polskim ięzykiem była napisana, ktoreyby prości Kapłani snadniey użyć, y iesliby

tak złey pamięci byli, y z niey czytać ludziom na kazaniu mogli. A niktorzy tesz radziby byli mieli Compendium tey Postille wielkiey....

A acz mi daleko łacniey było, z wielkiey Postille uczynić Compendium abo Postillę małą, opusciwszy nieco, y skrociwszy wedle potrzeby. Wszakże aby tym więtszy pożytek rosł Kosciołowi, wolałem z więtszą pracą prawie nową Postillę uczynić, barzo mało biorąc z Postille oney wielkiey: ale abo zgoła inszą materią wnosząc, abo ią insz inaczey traktuiąc, a niżeli w wielkiey. A to nawięcey dla tego, aby y ci co insz maią Postillę wielką, y tey małey wedle potrzeby używać mogli: y ci co będą mieć małą, do więtszey się w inszych materiach uciekali:..... Przetosz ani ta mała Postilla oney wielkiey namniey nie zawadzi; ani ona wielka dla tey małey ma być mniey ważona. .."

Niżej powiada, iż texty ewangelji, które w wielkiej Postilli z nowego Testamentu Krakowskiego umieścił, tu pilniej i właściwiej, zasięgając greckiego oryginału, nawet w niektórych miejscach bardziej greczyzny niż łacińskiego przekładu trzymając się, oddał: „Bo acz *vulgata editio* iest y ma być u wszistkich napewnieysza, wszakże nie broni Kosciol *ad fontes recurrere*, y z nimi *conferre*." Uwiadamia, iż z żywotów świętych mało tu przywiódł, tak dla krótkości, jako też iż żywoty śś. po polsku przez jednego z Jezuitów zebrane, wkrótce na widok wyjść miały. Pisał tę Postillę w Poznaniu, i w Poznaniu drukował; lecz sam już się znajdował w Wilnie. Data bowiem dedykacji jest: *Vilnae 15 Februarji A. D. 1579.* podpisał się po łacinie: *Jacob. Vuiecus Wągrouecen. Societ. JESV.* Przy każdej lekcji z Ewangelji jest rycina.

Z dedykacji części wtórej, niektóre miejsca godne uwagi są: „Prawie tego czasu dokonywał Drukarz wtorey części Postylle mnieyszey, X. Jakuba Wuyka, który iako wiecie będąc Rectorem w tym *Collegium Societatis Jesu*, od nieboszczyka X. Adama Konarskiego nowo zaczętym, był też Kaznodzieią przez nie mały czas w Kosciele Waszym Farskim, Panowie łaskawi, gdy nas to dobrodzieystwo od W.M. potkało, zeście nam dali possessyą starey Szkoły Farskiey, ieszcze zaraz od początku na fundacyey naznaczoney, nową dla swego Kościoła znacznym kosztem wybudowawszy. Ktorą Postyllę dla czego Autor napisał, iako była potrzebna, rozumiem temu zeście W. M. z przedmowy pierwszey częściey teyże Postylle wyrozumieli. A isz on Więtszey Postylle cześć pierwszą Krolowi Henrykowi, y nieboszczykowi X. Biskupowi, wtorą teyże Postylle, Krolowey Jey M. y teraznieyszey też mnieyszey pierwszą część J. M. X. Biskupowi dzisieyszemu Poznańskiemu dedicował, miał po sobie ważne przyczyny. Ja też że w niebytności autora, ktoryby pewnie toż był sam uczynił, tę wtorą część umyśliłem W. M. przypisać y ofiarować, to mię do tego przywiodło: naprzod że Autor te Kazania, ktore teraz do druku są dane ku chwale Bożey, dla waszego duchownego zbudowania, w wa-

szym kosciele..... miewał. Aby tedy y u was y u potomstwa waszego kaznodziey y nauczycielow przeszłych nauka pamiętna była, iako onego swiętey pamięci kapłana Walentego Wrobla (*), oycow waszych Kaznodzieię, przystoyna rzecz była wam tęż część kazania tego ofiarowac, dla ktorych osobliwie te prace podeymowano..... Nadto przywiodły mię dobrodzieystwa W. M. ktoreście Societati w mieście tym znakomite uczynili, y czynić nie przestaiecie. Bo aczci wprawdzie w tym kraiu Wielkiey Polskiey, iako wszędzie w Chrzesciańskich Państwach, Zebranie nasze znało dobrodzieie rozmaite, y zna ieszcze: jako nieboszczyka sławney pamięci X. Biskupa, ktory to Collegium zaczął. Znało, zna y teraz Ich M. X. Praelatow y Kanonikow wielebney Kapituły Poznańskiey, za ktorych łaską y początek y pomnożenie iakiezkolwiek bierze. Zna y teraznieyszego Jego Mci X. Biskupa Łukasza Kościeleckiego. Zna y Jego Mci Pana P. Andrzeja Opaleńskiego ze Bnina, Marszałka Koronnego, Generała Wielgopolskiego. Także y Jego Mci Pana P. Piotra Opaleńskiego, ktory się tesz do nadania tego Collegium przyłożył.... Jednak y W. M. Panowie Mieszczanie nie poslednieysze mieysce macie. Uważamy chęć uprzeymą, z iakąście Societatem do miasta swego przyięli. Mamy dobrodzieystwo od was, kosciol Swiętego Stanisława, y dom gdzie Kapłani mieszkali, ktoregoście podawanie na nas dobrowolnie wlali, place ku budowaniu dobre y przestworne puscili. Uważaiąc naklady wasze, ktoreście czynili buduiąc dom nad fortą Kapłanom y szkolę nową, wszystko to przeciw nam dobrodzieystwo uczynione uznawamy. Nakoniec ochędostwo wszelakie Kosciola świętego Stanisława, w ktorym my teraz według powołania swego nabożeństwa sprawuiemy: iest nabożeństwa osob y niektorych mieyskich, iasnym znakiem y dobrodzieystwem."

W dedykacji do Zygmunta III. swojej Postilli mniejszej, edycji 1596 tak o swoich Postillach mówi: „.... gdy się w tym Krolestwie rozmaite Postylle Luterskie y wyklady pisma S. nowe i bluznierskie przed kilkąnascie lat bardzo zamnagały: a niebyło ieszcze żadney Postylle katholickiey polskiey, napisałem ia był z dozwoleniem starszych, za pomocą pańską Postyllę Katholicką Wielką, y wydałem ią R. P. 1574, ktorąm potym R. P. 1584 znowu drukowaną Krolowi sławney pamięci Stephanowi dedykował. Napisałem też był, dla słusznych przyczyn, oto tę Postyllę Katholicką mnieyszą R. P. 1570 napierwey drukowaną: ktorą teraz znowu odemnie z pilnością przeyrzaną, poprawioną y przydatkiem kilkądziesiąt nowych kazań rozszerzoną, y iuż to czwarty kroć drukowaną W. K. M..... pokornie y chętliwie ofiaruię, oddawam i przypisuię..... Przyczyniłem też teraz niemało kazania,

(*) Możnaby ztąd wnosić, że Wrobel także wydał swoje kazania Miastu Poznaniowi przypisane.

których niedostawało na Ewangelie niektóre według porządku Rzymskiego: zachowawszy przedsię w cale y stary porządek Kosciołow Francuzkich, Niemieckich y Polskich. Datowano w Krakowie w Wigilią Andrzeja S. R.P. 1590. (L. S.)

4452 c). Przedmowa do Czytelnika w te słowa: „*Quandoquidem animus est has quadruplices conciones meas et in tomos redigendi et Dominicas Quadragesimae peculiari volumine proponendi: ne quid in ordine Dominicarum ad illud usque tempus desit, praeter eas quae jam typis hic Cracoviae excussae sunt, ultimas tres Dominicas quae ad Quadragesimam desiderabantur, jam tibi mitto; eadem quidem methodo qua priores exaratas. an vero eadem facultate, tuum erit judicare simulque et benevolo eas suscipere animo, et communem Dominum Christum Jesum deprecari, ut hos qualescunque conatus nostros ad laudem nominis sui, et Ecclesiae emolumentum, dirigere, ac ad ulteriora progrediendi vitam, vires et licentiam dare et concedere mihi velit.*

Te 12 kazań na trzy niedziele, wcielone są do tomu 2go edycji Ingolstadzkiej. (L. S.)

4452 d). Po karcie tytułowej Tomu I. następne niekiczbowane zawierają: List Kardynała Roberta Bellarmina do Grodzickiego w tych słowach: „*Admodum Reuerende Pater. Non sum oblitus iucundissimae consuetudinis quam cum R V. habui tempore Congregationis Generalis. ea causa est, ut gratissimae fuerint litterae, quae memoriam illius temporis mihi renovarunt. Conciones R. V. ad mensam legi mihi jubeo, hoc praesertim Dominici Adventus tempore valde opportunas, alioquin enim ob assiduas occupationes, quibus distinear, vix otium ad eas legendas haberem. Placent omnia, tum quod ipsae in se conciones et eruditae et utiles sint: tum quod sint valde similes iis, quas ego in Ecclesia mea Capuana, dum Archiepiscopi fungebar Officio, habere solebam ad populum; et si ante duos vel tres annos conciones R. V. ad manus meas peruenissent, multum me sine dubio iuuissent. Hoc meum judicium de concionibus vestris sciet post unum vel alterum diem Reuerendiss. Pater Generalis. Sed tamen hanc meam sententiam iudicio hominum doctiorum, et magis exercitatorum in munere concionandi libenter subiicio. Valeat R. V. mei memor in sanctis precibus et Sacrificiis suis. Romae XXVI. Decembr. Anno M.DC.V. — R. V. Frater in Christo Robertus Card. Bellarminus.*— Tenże sam list znajduje się na czele T. II.

p. 1. jest pozwolenie Prowincjała Polskiego Deciusa Striveriusa, dane w Poznaniu 2 Maja 1606. W T. II. pozwolenie Prowincjała Piotra Fabritiusa datowane także w Poznaniu 1 Augusta r. 1609. Andrzejowi Angermariusowi, Drukarzowi Ingolstadzkiemu, na drukowanie *pierwszego, drugiego* i *czwartego* tomu Kazań Grodzickiego. W Tomie III. pozwolenie tegoż, datow. 4 Januar. 1609.

Widać, że Tom I. tylko wyszedł w Krakowie, którą datę i Niesiecki wymienia (T. II. 312), inne za granicą. Z erraty tego Tomu I. na końcu położonej, pokazuje się, że autor obecny przy drukowaniu nie był. W każdym Tomie są cztery kazania na każdą niedzielę z napisami: *Timor*, *Fides*, *Spes*, *Charitas*, i ztąd nazwane: *Quadripartitae.*

W Tomie II. p. 493. gdzie zarzuca pijaństwo herctykóm, natrąca o swojej bytności w Wittemberdze i na dworach kilku Książąt Niemieckich: „*Nunquid et majores nostri in ipso Luthero, et nos in discipulis ejus, id non perspeximus? quando tum Wittembergae, et in aliis nidis Ministrorum; tum in aulis sex vel septem Principum Germaniae versati sumus? Animadvertimus sane, et hucusque in nostratibus videmus, illos videlicet, qui ebrietati, epulis, somno monstroso, et quae haec consequuntur dediti sunt, ad castra perfidiae transire facillime. Hic est igitur primus ebrietatis effectus.*"

4460. W przedmowie do Czytelnika oświadcza autor, że dla prostych ludzi pisał. Nagania zwyczaj mówienia koniecznie całą godzinę, zwłaszcza kiedy słuchacze są w małej liczbie i niepiśmienni, i tylko dla zwyczaju na kazaniu siedzą. Radzi kaznodziejóm, aby po krótkiej naucе, uczyli lud pospolity pacierza: „Bo ilem się przypatrzył, powiada, we wszystkiey prawie Polscze, rzadki się z ludu pospolitego umie przeżegnać; rzadki trafi Pacierz, żeby do niego nie miał co przydać swojego, abo nieuiął słów do sensu należących. A Bożego przykazania, zaiste y z tysiąca ieden nietrafi." Zaleca nikomu nie dawać ślubu, ktoby tych zwyczajnych modlitw nie umiał, gdyż trafiło się w jednym Senatorskim domu, że panna służebna, idąc za mąż, pacierza nie umiała. Nie radzi też używać gęstych i długich cytacij łacińskich, jako dla większej części słuchaczów, niezrozumiałych. (L. S.)

4462. Starowolski Kazania swoje na trzy tomy podzielił, jak sam się tłumaczy w dedykacji drugiego tomu, czyli drugiej części *Arki Testamentu*. „*Pierwszy Tom* (Swiątnica Pańska), na znak poddaństwa, Pasterzowi mojemu Przewielebnemu w Chrystusie Panu J. Mci X. Piotrowi Gembickiemu Biskpowi Krakowskiemu ofiarowałem. *Drugi* J. W. Jego Mości P. Janowi Zamoyskiemu Staroscie Kałuskiemu, iako Panu i Dobrodziejowi swojemu, ktorego chlebem i łaską żyię dotąd szczodrobliwą na znak wdzięczności dedykowałem. A *trzeci* WM. moiemu M. P. y dawnemu Patronowi, z niskim oddaniem posług moich teraz przynoszę, jako temu ktoryś obecnym po większey części tych kazań moich był słuchaczem." Chwali tu Brzeskiego biegłość i czynność w sprawach duchownych i świeckich, znajomość muzyki, medycyny i geometryi. (L. S.)

4490. p. 524. „Gdyby to prawda była, co nasz Kopernikus Polak naucza, że się ziemia w koło obraca, trzebaby do tego koła mądrego

Cherubina." p. 402. pisze, iż w Litwie Odrowążowi, gdy mu w bitwie zęby z wąsami ustrzelono, dano Starostwo Kowieńskie. On wymalować się kazał na palacu, trzymając w ręku wystrzelone zęby, z napisem: *Dano mi chleba, kiedym zębow pozbył.*" Ktoby te wszystkie kazania przewartował, mógłby z nich wyciągnąć wiele pociesznych, a czasem i rzadkich wiadomości, dopieroż mnóstwo legend i kłamstw pobożnych. Jak jednak dobry smak, i kaznodziejska powaga upadły w owych czasach na ambonie, widzieć można *np.* z tej uwagi: p.209. „Często się nie nadaią i macierzynskie pieszczoty i karmicielskie dozory Rodzicom. Jak gdy *(Dan. 3)* ukochaną statuę Monarcha Babiloński wystawił, złota i innych kleynotow na to dzieło wysypał moc srogą, kazał się temu bożyszczowi kłaniać, postawił go in campo *Duren*. Tak często bywa: wysypią rodzice na edukacyą, na cudzoziemskie peregrynacye wiele złota i postawią na publice Seymikowey, Seymowey: aż moia statua in campo *Dureń* po polsku. Wyślą na kampanią: aż na placu Marsowym *Dureń*.

To samo co Sobolewski o Kowalickim mówi, daje się zastosować i do Kierśnickiego (N. 4499), którego kazania jakkolwiek mało się godzą z przepisami sztuki, zawierają przecie wiele szczegółów, czasy i obyczaje, w których żył, malujących. Język też w nich osobliwszy i nieraz bardzo jowjalny.

Dedykacja dzieła sławnemu towarzyszowi broni i przyjacielowi Króla Szwedzkiego Karola XII. Stanisławowi Poniatowskiemu, który wtenczas jeszcze był Podskarbim Wielkim i Pisarzem W. X. L. W niej autor wyprowadza ród Poniatowskich od Ciolków czyli Witellionów. O Stanisławie tyle dowiedzieć się można z obszernego panegiryku tego próżnym i nadętym stylem pisanego, że był synem Franciszka i Heleny na Niewiarowie Ligęzanki, która już była wstąpiła wówczas do Zakonu Nawiedzenia N. P. Marji; że odbywał nauki w Krakowie, potym bawił w Ołomuńcu, Wiedniu, był chorążym Regimentu Cesarskiego, służył tamże pod Michałem Sapiehą, Koniuszym Litewskim, i z nim razem znajdował się przy zdobyciu na Turkach Belgradu, pod Temezwarem, Waradynem, w bitwach nad Cissą, Begą, w wyprawie do Węgier przeciw tymże, poczém obaj powrócili do Polski. Po śmierci Michała Sapiehy Poniatowski żałośny jego straty, wyjechał z Polski i zwiedził Szwecją, Francją, Anglją, Turcją. Wspomina dalej, że kosztem niemałym wystawił Poniatowski dla milicij cudzoziemskiej kazarnią.

str. 18. wspomina Samuela Komarowskiego Podkomorzego Wileńskiego, który temu lat 31, miał exstatyczną wizją, i ujrzawszy w niej co się dzieje na tamtym świecie, kazał długi pooplacać zaciągnione podczas kiedy był paziem Króla Michała, poczém umarł wkrótce.

str. 45: Záprasza tam kogoś pewna brygádá do swoiego kołá: *Sortem mitte nobiscum! marsupium unum sit omnium nostrúm.* Rzuć z námi los! Niech będźie jedná u nas wszystkich káletá. A má-

leż u nas tákiey syncerizácyi, przyiáźni, kointelligencyi, miánowicie przy kártách, kostkách, kuflách? Náśmiał śię z niey kiedyś wędrowny cudzoźiemiec; to iest Włoch do Polski przybywszy. Stánął w jedney gospodzie, w ktorey jákiś Jegomość przez cáły tydźień szumiał, huczał, deboszował. Byłá tám wielka codźień frequencya! káżdy mu śię kłaniał, dudkował, applaudował; poki w brod nálewano. Przećiągnęłá śię ostátnia sedentaria przez noc do dniá białego. Dopieroż káżdy w swą! nic nie dawszy, nie zápłáciwszy, składanki nie uczyniwszy, słowem zápomniawszy owey kondycyi: *Sortem mitte nobiscum*. Jáki táki owey trzymał śię máxymy: Co twego, to mego; á co mego, tobie nic do tego. Nie miał śię czym Pan ochotnik z gospody wykupić! krętu wętu! Jeden pácholik z kordem, drugi z ryśiámi, trzeći z sygnetem, czwarty z ostátnim kontuszem wyćieczki czynił; poki groszá na zástaw dostał. Co widząc okulátny Jtálian, spyta iednego sługi: Co zá ludźie wczorá u Jegomośći byli? Odpowie: *Dobrzy przyiąćiele*. Aż ow rzecze: Niech zginie Polska przyiaźń! jam rozumiał, iż to byłá Tátárska hordá, łotrzykowie, nieprzyjaćiele; ktorzy Pana twego áż do koszuli złupili. O pełnoż, pełno wszędy, osobliwie przy pełnych tákiey zgody kuflowey, tákiey mieszkowey jednomyślnośći! *Marsupium unum sit omnium nostrûm*. Skoro w trzośié po trosze; ábo zgołá pustki, wnetże pusto y bráterstwá!

str. 126. namienia, że w początkach wiary chrześciańskiej w Polsce Piotr Dunin pierwszy z tej familji siedmdziesiąt siedm kościołów z muru i ciosanego kamienia wystawił.

str. 146. W kazaniu na ostatni wieczór zapustny, wspomina uroczystość w kalendarzu dawnej Synagogi i zacytowawszy słowa Pisma ś.: *Dies tertius decimus mensis Adar primus interfectionis fuit, quem constituerunt esse solemnem in urbe Susan*, wymienia przygody smutne w miesiącu Lutym w różnych krajach zdarzone, że zaś *Susan* ma etymologją, lilja albo róża, pyta się autor, które miasto polskie może się nazwać Sarmackim Zuzánem? „ponięwasz iedne z nich, sámá stárowieczność nie przytępionym, lub w szędźiwośći skaźiłá zębem: drugie morowa wyprożniłá plagą, inne nieproszonych od wschodu y pulnocy gośći nie dyszkretna spustoszyłá Wizytá, inne po incyneracyách codźienny máią popielec, w innych oyczystą, żal się Boże wiolencyą splądrowánych, byłem, chwastem, łodygámi zarosłych, jak w pustych kniejách wolno gwizdáć: jako między innemi Wielkopolski Poznań sam śię poznáć nie może! sámaś jeszcze przy łasce Bożey Wárszáwo *urbs Susan*, *urbs florum*, *flos urbium!*" i wymienia zjazd tam wówczas z powodu Sejmu. Dalej igra z nazwiskiem *Adar*, że na odwrot przeczytane brzmi *Rada*, zkąd bierze pochop mówić, że i w obradach publicznych wiele wstecznie, *retrogrado*, *cancrino passu* działają: „ktoż temu winien? winien nieszczęsny *Adar!*.... trudno przyzwolić ná rzetelną prawdę; ná oczywisty dobrá pospolitego profit....

kiedy skorrumpowáne odzywa śię sumnienie! Adar gdzie? upominek? praezent co ná to? Co brząkáią tyśiące; co rże koń Turecki, bá y cáły z káretą cug w stayni; z czym śię odzywa kredensowa árgenterya! kontrádykuy! reklámuy! niepozwalaý! wołay *Solvatur sessio* i t. d. Jákież ná to bywa remędium? snać podobne do owego w Bidermánowey Utopii!" zkąd opowiada znajomą historyjkę o raku, który gdy chłopa kleszczami obraził, sąd nań postanowiono, aby go w rzece utopić: ,, Podobnym paenom, mówi dalej, podlegają niesłuszni reklamanci; uporni..... kontradycenći! i t. d.

str. 198: Chćiał kiedyś trefnik dworski ucieszyć Zygmuntá pierwszego, więc w Wirydarzu, ná ktory z okna Pan miał prospekt, zebrawszy kupę chłopow, zawołáł: zá mną, zá mną w zawod. Poskoczyli wszyscy hurmem nie wiedząc o sámołowce, w ktorą ieden zá drugim wlećiał, á frant przewodnik przeskoczył. Takći to bywa, *unius exemplo mille insanire videmus*.

str. 203: Poszło u Polakow w przysłowie: Wálą nań jak ná osłá; gdy kogo pracámi, robocizną, poborámi, kontribucyámi ágráwuią. I dármo śię; dármo chlubiemy: *Asinos non parit Polonia!* nie rodźi Polská osłow! bodayby ráczey ná wzor Anglii drapieżnych wilkow nie rodźiłá! áno częstokroć między námi: *Homo homini lupus!* nie trzebá wilká wywoływáć z lásá, naydźie śię w jednym mieśćie, w bliskim sąśiedzstwie, w społecznym domu táki: co ná cudzą substáncyą, bá y ná owieczkę Náthánowę zásadzki czyni, łásząc śię po przyiaćielsku, szárpieł po ćichu ostre kły węcuje! osłow záś moralnych, jeśli gdźie, tedy w Polszcze co niemiárá! ubodzy poddáni, wieśniacy, kmiotkowie, mieszczankowie, służálcy; wszytko to osłowie, pod nieznośnym ćiężarem stękáją, pod postronkámi y kijámi furiatow, ledwie żywi źiewáją! rádźiśmy też málo nie wszyscy Macedońskim ośiełkom; o ktorych Filip, Monarchá támeczny mawiał: *nullam esse adeò munitam urbem; quam onustus auro asellus non subintret*. Niemász w Sármácyi pod te opłakáne czásy, tak obronnego miástá, tákiego kasztelu, tákiey Fortecy, do któreyby nie wćisnął śię złotem naládowány ośiełek, więcey wálow y murow, nieszczęsnemi korrupcyámi, niż armatámi podobywał Báltycki Rábuś! do kaźdey wárownieyszey kolonii, ná złotáwym ośle, z nas-że sámych wyssáną monetą nájuczonym, niby ná kwiáty wjechał; bo go tám nie száblámi, áni kulámi, ále spuszczonemi na dół pálmámi, czyli flintámi, jako zwyćiężcę przywitano, *adduxerunt asinam, ramos sternebant*. Żárt na stronę! poszłá dawno w szácunek wiekopomney sláwy ośla szczęká. *Judicum 15. cap.* woła chełpliwie Samson: *In maxilla asini delevi eos et percussi mille viros*. Coż więcey? *Vocavit nomen loci illius Ramathlechi*. Weyćież jáka przyszłym Polakom przymowka! Pomięszawszy pierwsze litery w tym słowku: *Rama*, będźie: *Arma!* y da śię słyszeć *Arma Lechi*, Broń, rynsztunek, orçże Lechowe. Czy jużeż to onych Polakow kopije, łu-

ki, kordy, pálásze, przemięniły się w ośle szczęki? *maxilla asini, arma Lechi?* Boday nieprawdá mili Junaczkowie. W pośiedzeniách krotofilnych łeb zágrzawszy; o ládá co, o biedne kobiećisko, nie nowiná szábliskiem szczęk! szczęk! Ná seymikách, byle w sedno prywáty trafiono; żelázem: szczęk, szczęk! Podczás zjázdow y wálnych obrad, w nocy po mieyskich brukách szczęk! szczęk! aż się też y po szczęce oberwie kresá; co prędzey do cyruliká! gdźie nie zrzodło z zębá płynące, ale krew támować trzeba, owszem zęby wybite liczyć! *maxilla asini, arma Lechi.* Pod czás Grodźieńskiego Seymu drugiego, wytoczyłá się pijána spráwá, z przedmieyskiey austeryi, ná ulicę, między przypłotki. Widźi *extinctor candelae*, Herszt zwády iż w ćiemny wieczor od żeláznych błyskáwic jásno; á po wylánych w gárdźiel kuflách, nie przelewki; skoczy przez płot do ogrodá! uchyli łeb pod kobylą głowę ná płoćie wiszącą, ják pod tarczę Achillesową. Przytnie nań kilku adwersárzow! uderzą ostrzem w gnaćisko! ow krzyknie: Głowá! dla Bogá! Głowá! Co słysząc hultáje, w nogi! mowiąc: daé mu pokoy! wziął zá swoje. Názájutrz trefniczek, co był przy tey bátálii, ofiárował Panu z trwogi uwolnionemu projekćik: Podobnym Samsonowi jesteś Potentatem, On oślim, ty kobylim zwyćiężyleś gnatem. *Vocavit nomen Ramathlechi.*" Przy tej anekdotce na boku wyrażono, że wzięta jest: *Ex Diario m. s.* . Dwa przytoczone wiersze nie przypomnąż każdemu z współczesnych, sławnego niegdyś w Wilnie poetę Szurłowskiego, w płaszczu z pegazem na kołnierzu wyszytym? „Pomylił się ktoś, mówi dalej, *aliàs* w poważnym dyskurśie, gdy z Ewangelii, miásto owego textu Matth. 5. *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, praebe illi et alteram*, sens cále inszy cytował: *in dexteram mamillam.* Máláć byłá litery iedney mutácya; przećięż pewny małżonek wielce prosił; aby tego po Polsku nietłumáczono Jeymośći. Aleć dawno bez tłumáczá, wiádoma wszytkim rzeczy sublunárnych alternata! i t. d."

str. 207: ośiadaiąc Pruskie fortece Zamorscy Inwázorowie, przed lat pięćiądźieśiąt, gdy się przez miałką rzeczkę *Passerią* przeprawowáli, táki z iey názwiská koncept uczynili: *passeribus Gothicis vix Prussica sufficit unda!* kto śię nam oprze? kto z mocy wybije? gdy Pruskie rzeki wrobl Szwedzki wypije? Pátrzćież! w krotkim czasie jako tych wroblow od swego jęczmienia odganiájąc, kmiotowny żmudzkie miotłámi chłostáły, bá y dźiátwá dlabilá! co jeszcze stárzy pamiętáją! *passer ludus puerilis.*" To także: *ex Diario m. s.*

str. 260, mówi o ubiorach kobiecych: „Jeśli im przynamniey w Kośćiele, na zasłonę szyi, y sztuk mięsá pařzystych nie stáje kosztu; trzebaby z Ambony chustkę rzucić, ábo zdjąwszy z ołtarzá firánki; ćwieczkámi do kośći, lub szpilkámi do skory przybić! dopieroż pokrzywnemi bukietámi przedźiwny portret przyozdobić.

str. 268. o ogrodach czyli wirydarzach: „pełnych sprosnego málo-

wánia, niewstydliwych posągow, wszetecznych rytratow! gdźie strzela málowány Kupidyn;.... kąpią śię w krzyształowych fontánách Nymfy, ábo Zuzánny.... stoi nági Adam z Ewą, ják w Ráju.... Ey ogárnićie wieczney Nocy ćienie, taką w Ogrodach perspektywę i t. d."

str. 272. z powodu przytoczonych słów Pisma: *secundum numerum viarum Jerusalem, posuistis áras Confusionis*, co S. Hieronym objaśnia: *Quot erant plateae, tot arae*, powiada autor: Pięknyż to porządek, ozdobá, ochędostwo, gdźie ná ulicách nie *harae*, ale *arae*, nie bágniste, błotniste chlewy, lecz Kośćielne Gálánterye stáwáć mogły. Nie do smáku nam kiedyś przymówił obcy Sátyryk: *Apud Polonos rara uxor Lucretia, quaelibet urbs Lutetia.*

str. 286. wspominając z Miechowity l. 3. fol. 110. sen Romana Xiążęcia Halickiego przed bitwą przeciw Leszkowi Białemu, w ktorym widział mnóstwo wróblów, od małej garstki szczygłów pożartych, pyta się czemu w tym śnie chciał Pan Bóg Polskie rycerstwo znaczyć: „czy to już ná ten czás byli Szczygiełkowie aliàs rábuśiowie, łotrzykowie, ktorych y lewe y prawe skrzydło tám leći, gdźie co wydrzeć? czy dla tego, że stárzy Polacy mieli nákształt szczyglow czapki czerwone, jáko znák wolnośći, *pileus signum libertatis*, nieználi kápeluszow, áni peruk pudrowánych, áni długich włosow cudzoźiemskich? czy też ráczey dla tego, że *carduelis à carduo*, szczygieł śię gnieźdźi w ostokrzewie, w ostrym ćiernisku, nie ták jáko wrobl w piernatách? Poki nász Polski Orzeł nie zwróblał, nie szukał obozowych wygód, wczásow, delicyi i t. d. pokiśmy nie mieli wroblow, owych to zapieckowych domátorow, z ktorych káżdy dla prywáty i t. d. poty przed Rycerstwem nászym przeciwne potencye jak wroblętá pierzcháły! i t. d.

str. 319. przytacza bez źródła słowa Króla Stefana Batorego: kto o grosz nie stoi; ten śię sam groszá nie stoi.

str. 323: O brzydkaż tám dizmembracya! dźiki! odrodny członek! ktorego sąśiedzka y bráterska nie przeraża afflikcya! bodayże śię owi nie śnili Sobkowie! co to tylko o prywátne stáráją śię excepcye, o ochronne listy, libertacye! á o dobro powszechne nie trwáją! Gás na Polskę! nic to! bo w Litwie ćicho! Piszczą w ućiskach Ruskie kráje! nic to! bo dálekie! Dezolacya w bliskich Wojewodztwách, źiemiách, miasteczkách. wioskách. Jeszcze nic! bo nie u nas! Ey nie ták! nie ták! w jedney Prowincyi niepokoy! jużći jużći nie cála Polská spokoyna! w ieduey Prowincyi utrapienie! nie wszytkie szczęśliwe! jedná familja, jeden dom wielki zniżony, obálony! jużći przez wszystkie pika! Zártowáły w gęstym boru drzewá, gdy śię ogień w bylu y chwaśćie zajął! dobrze tak! coż nam po tym motłochu? pomknął się płomień do chrostu y krzewiny! y to fraszká! dosyć tego drobiazgu! wpádlá skrá miedzy sosnie y jodły! mnieysza o to! názbyt też tłuste y otyłe! ogárnął tandem srogi pożar, Cedry, cypryssy, dęby, topole, je-

śiony, żadnemu nie folgował! dopiero źle! obrócił się żart w lament! śmiech w smutek, dumna wyniosłość poszła w popioł! napisały drzewom na ich popiołach taki nagrobek wiatry: *Vnius amissio totum dissipat!* i t. d.

str. 325. wymienia Klemensa z Ruszczy Kasztelana Krakowskiego, Rościsławę żonę jego i córkę Wizannę, razem dnia 6 Czerwca r. 1269 w Staniątkach pogrzebionych, które to stadło bez potomka płci męzkiej będąc, całą fortunę na fundusz zakonny poświęciło.

str. 335. czyni wzmiankę o jakichść szyszach na Rusi, których zgromadzenia niesłusznie zowią się, rotami, chorągwiami, pułkami.

str. 340. Z wykładu słów Pisma ś. *Jos. cap. 7.* przez Naxera: *Videt manum hostilem, purpurae particulá coronatam, et in reliquam vestem jam jus habere praesentit,* mówi: „O jákże wiele tákich uczynkow, (urzynków?) tákich cząstek liczy Polska purpurá, ktorych iey niedostáje! odćięty już dawno Sląsk! odćięta Ukráiná, odćięte Inflánty! odćięte *à Jure appellationis* Pruskie Miástá! co wróżą? *jus in reliquam vestem!* Przyidźie pono całey Oyczystey obcym ustąpić sukienki! Pozwalaymy sektom Dyssydentskim, jáwnych schadzek, zborzyszczow, publicznych hándlow *particulas*, niezádługo wszytko im wolno będźie! *jus in reliquum!* Niechay Pánowie Żydolubscy, osadzáją na cłách, ná komorách ná arendách, Abráśiow! niech pozwaláją *particulam!* cząstkę źiemi, rezydencyi, subsystencyi we dworách, w pálácách swoich! wnet śię ći szárgáńcy, do miast Chrześćiańskich wćisną! szalbierstwem kupcow wyikrzą; chleb rzemieśnikom odbiorą! żal się Boże; że tá kánália w iedney Polszcze znayduie swoich Messyaszow! źiemię obiecáną mlekiem i miodem płynącą! lubo nie raz krwią niewinnych dźiátek, ktore pomordowáli opluskáną; wykrętámi ich zniszczoną, czárámi sprofánowáną i t. d.

str. 342. Dziśiá (20 Czerwca) temu lát 152 iáko śię urodźił o godźinie czwártey z południá w Szwedzkim więzieniu Zygmunt III. *ad libertatis fasces in carcere natus*.

str. 354: cytowane słowa Prymasa Olszowskiego: „My kiedykolwiek przegadamy y przepiszemy oyczyznę... Znáć, mówi autor do Polski, że śię obeyrzał na dawnieysze twe syny, ktorzy mało mowiąc, wiele czynili."

str. 358. przytacza nagrobek z Waryskiego (*Waryscius*) Jerzemu Zbaraskiemu napisany: *Multa pro Republica dixit, et cum plura fecisset, vixit.*

str. 365: Nic darmo... Nicetas mawiał: *Magis timeo laudantem populum, quam vituperantem,* bo lud mniey uważny, y sámym występkom ápplauduje, náprzykład mowiąc: Ey dobrze ten za Prádźiady pije! żaden z nim w kolei nie dośiedźi! żaden mu na miarce nie zrowna! Day go kátu! dobryż to pácholek! już nie jednego zábił, y zá głowę zápłácił! Dobraż to nie dla kształtu głowá! umie śię wykręćić!

nic niedba, choć ma kontusz bánicyámi podszyty! Dobryż to gracz, káżdego w kárty y kostki lub páluszkując ogra, y z tego kunsztu Pánem został! Ey grzeczna to dámá! nie pyszná! nie skrupulatká! żadney ochoty nie opuśći, z każdym poydźie w tániec, y cáłą noc przetáńcuje. A coż mi to za pochwałá, co za kommendácya? táka jáka bálwanow Babilońskich. *Laudabant Deos aureos, lapideos, ligneos* i t. d.

str. 368. cytuje nagrobek Hozjusza, „który Rzym nápisał: *Stanislaus Hósius Poloniae Senator, Ecclesiae columna, Cardinalium phoenix, religionis atlas, altera Pauli manus, Tuba Christi, Moderator Concilii Tridentini.*

str. 379: Wiem że u Bożopisow był jákiś *Herculeus scyphus*, w ktorym się on przez morze przepráwił; ále w tym morzu prawdá utonęłá! Bywa y to, iż w obozowych licencyáturách, nic nie obaczysz, krom wychylonych po cudzych kurách, kurowych szklenic! záwieśićby u kogoś miásto olster, przy kulbácę bárylkę, włożyć ná głowę miásto miśiurki czarę! miásto przyłbicy, dzban polewány! bo inszy porządek ná bazarze zábártowány dyszy. *Dedit in manibus eorum lagenas vacuas.* A to co? Zdrádá, jáki táki spoyrzy do flászki, aż frászki! pustki, susza wielka i t. d.

str. 386: Radbym wiedźiał, co to za *regula aurea?* práwidło złote? podobnoby y násze práwá Polskie, Laudá, konkluzá, konstytucye w lepszey obserwie zostáwáły, żeby były w złoto opráwne: *Regulae aureae!* Teraz kędyś trabalne tomy, opętáne dyptychy, zápleśniáłe szpárgały, pod łáwą leżą, więcey w nich pájęczyny, niż pápieru, nayczęśćiey je mole wartują! dosyć ná tym, że są w schowániu! lub w niezáchowániu! droższa u kogoś w barszczu rurá, aniżeli oyczyste *jura*, dopieroż lepsze *rus*, niżeli *jus*, milsza wieś, niżeli duszá y sumnienie gdźieś, máłoć pomogą *leges*, kiedy nieboże *eges!* nie wiele wskurasz *ex codice*, kiedy w szkátule *modicè* i t. d.

str. 396: ....Apelles w Antygoná Królá Konterfecie, odmálował tylko z boku puł twarzy cudney, spytány czemuby drugiey bez oká nie wyráźił: Ná co mam z niedostátkiem, z mákułą, z wádą, ile Królá malować, kiedy mogę bez niey? Oby Polská takich Apellesow miáłá! a nie owych Pártaczow, co to y Swiętym brodawki, y spokoynym ludźiom rogi ná łbie! owo zgołá troje niewidy, czego nie było, y nie mász, językowym pęzlem przymálowáć gotowi!

str. 397: Czemu w gospodárskich Domách nie dobrze? stádłá zgryźliwe, y zębáte, ná zęby chorują? bo nie wiedzą pewnego sekretu, ktory im wyjáwię. Niech osobliwie sáma Jeymość, dostánie dla śiebie *lapidem gruum*: Kamienia żorawiego. Gdzież go szukáć? Ládá gdźie, y ná brzegu Wisły znajdźie śię. Coż z nim czynić? to, co czynią żorawie, gdy lecą przez Alpy zá morze: żeby ich wrzasku nie słyszeli orłowie, kamyki w pyskách trzymáją dla milczenia. Niech Jeymość pod czás cholery Jegomośćiney ták uczyni! niech trzyma Kámyk w zę-

bách! niech milczy! niech do sąśiadek, do Przyjaciołek, do Kmoszek z querelámi nie biega! niech záwiąże gębę bindą pokrywáiącą domowe defekty! á zęby y grzbiet w cáłośći zostáuie.

str. 418....Ták śię Pánowie bráćia y u nas, do mársowego kunsztu, do Rycerskiey sztuki wpráwuią: nie czekáią aż im formálny nieprzyjaćiel zayrzy w oczy! kto śię jeno náwinie, kto pálec zákrzywi, tego zá łeb! náiáchać, złupić, spustoszyć, krwią śię ludzką zájuszyć. Cáła racya; *postquam creverat!* bo Jegomość już do łbá, do czupryny, do gęby cudzey dorosł, dopiął honorku! ma czym brząknąć, ma czym grzywny zá głowę człowieká, jak zá szkápią grzywę zapłáćić... Już dawno w Koronie Polskiey zgásłá owá fámilia; którey pryncypálna głowá máiąc śię pod miecz justycyálny schylić w Krakowie, Roku 1491, legowálá synowi chustkę, w swoiey krwi zmaczaną; chcąc potomne serce do zemsty pobudźić, lecz w krótce z tego domu, ják z chustki sprochniáłey nić jedná nie zostálá i t. d." O jakiej tu familij mowa?

str. 431: ...u Jádwigi Polskiey stálo złoto-tkáne w pokoiu łoże ná praezent! y to było kśiążęce! stálo drugie w tájemnym gábinecików twárde; a to było Jádwigi.

p.467: Radbym wiedźiał gdźie też to czás w śćisłym áreśćie y owszem w niewolniczych więzách z ktorychby go przez okup uwolnić potrzebá? *redimentes tempus?* czy we dworách? gdźie dla otrzymánia audyencyi przed Páńskim progiem muśi długi czás przykowány do drzwi stáć ábo śiedźieć? czy w sądowych izbách, gdźie go terminámi y kádencyámi martwią ná zwłoki, y niepotrzebne diláty biorą? czy przy stołách tráktámentálnych, gdźie czás nieborak przy pełnych upływáiąc, ták często tonie? czy w Gábinetách, y pokojách, gdźie rad nie rad, muśi się z Jeymośćią do południa wczásowáć, luboby śię chćiał rániey przechodźić do Kośćioła; musi przy zwierćiádłách kilká godźin strawić, lubo czásowi nic potym, bo stáry y brodáty! muśi dla Jeymośći muchy ná twarz chwytáć, oleyki y perfumy gotowáć! a on wolałby tym czásem z kosą swoją poyść w pole do gospodarstwá i t. d.

str. 476. wspomina spowiednika Krolowey Ludwiki, Wilhelma Rose Jezuitę w Częstochowie pochowanego, który nie raz wołał: *Polonia vastabitur;* także pismo Macieja Blosiusa Akademika Krakow. pod tytułem: *Jonasz Sármácki* r. 1617, dedykowane Marcinowi Myszkowskiemu Infułatowi Krakow. i z niej prognostyk, *Polonia,* abo *Varsavia subvertètur.*

str. 490. wspomina monetę polską przed pięćdziesiąt czterma laty nastałą z literami J. C. R., to jest: *Joannes Casimirus Rex,* które powiada, censuranci tłómaczyli inaczej, *Incipit calamitas regni,* w koło zaś był ów wiersz: *dat pretium servata salus, potiorque metallo est,* dájąc znać, że y podły metal drożeć muśiał dla záchowániá oyczyzny.

str. 500: Ey wielki bárzo w Niebieskiey Rzeczypospolitey sekret! trudno wźiąć języká co się ma stáć? y kiedy? nie ták! nie ták! ják w ná-

szey Polszcze! Pierwiey w gázetách Fráncuskich, w Hollenderskich Nowellách, w Niemieckich Postylionizmách, w Tureckich Sztafetách, z drukárskiey na świát urodźi się prásy! wyleći na publiczny widok; nim się w mozgu Sármáckich Jowiszow pocznie. Ledwie kto ná koń wśiądzie; jeszcze się mocno ná nim nie ośiedźi! ażci wiedzą postronni sąśiedźi, używając ná żárt świętego texćiku: *Dormitaverunt, qui ascenderunt equos!*

str. 502: Záwiodłá nadźieja fortuny, Zygmunta I. Krola Polskiego; kiedy Izábellę Córę, zá Janá niepewnego Monarchę Węgierskiego wydáł. Złote tám góry, z winopłodnych pagórkow obiecywáno! a potym ołowiánych nie dano. Ledwie duszy Pánnońskie prásy nie wyćisnęły z Królewny. Powróciłá do Brátá z máłym Synem, niby z gron y liśćiá ogołocona máćicá. Co jákby wiedźiał dworski trefniczek stánczyk, Oycu przepowiedźiał: *Antequam filiam in Vngariam extrudas; cauponam illi repara Gracoviae, in qua mox faciet cauponariam.*

str. 505: Pytaćie Patronow, Jurystow, Agentow ukrzywdzone śieroty: kiedy też wam látá przyznáją? kiedy z opieki wypuszczą? kiedy dobrá przywłaszczone oddádzą? gotowa odpowiedź: *Serò rubescent!* czekay tátká, do látkál *serò maturescent*, poczekáćie do dniá sądnego i t. d.

str. 506. Opowiada autor z Orzechowskiego zdarzenie za Zygmunta Augusta w Krakowie, zabicia kilkunastu studentów i nieszczęścia, które ztąd wynikły; między innemi, że za namową nierządnej kobiety która była tego przyczyną, córka jakaś groźną i broniącą swywoli matkę, zamordowala, za co w skórzanym worze wespół z psem, kotem i żmiją do Wisły wrzucona, a doradczyni rozpalonemi kleszczami potargana, także utopiona.

str. 514. przytacza słowa Bohdana Chmielnickiego o fortecy Kodaku: ják ręká wystawiłá, ták ręká obáliłá.

str. 517. mówiąc o Papieżu Stefanie VI. który pod czas mszy swojej, rozmawiających w kościele odwróciwszy się od ołtarza zgromił, dodaje: że tę historję świątobliwy Tomasz Zieliński kazał odmalować na kościelnej ławie, gdzie małżonka jego siadała, áby śię zá gadáninę biczá Bożego obawiáła. i t. d."

Aprobacja druku przez Bogusława Korwina Gosiewskiego Biskupa Akanteńskiego (Acantensis) Administratora Biskupa Wileńskiego (po Konstantym Brzostowskim) dat. 28. Aprila r. 1723. W drugiej aprobacji Jezuickiej datowanej w Słucku 26 Januar. r. 1723. powiedziano, że kazania te były miewane w Warszawie, teraz przez Teologów Jezuickich rozpatrzone.

4500. Kowalicki wiele bardzo przywodzi historycznych wiadomości z Długosza, Kromera, Bielskiego, Kochowskiego, Wassemberga, Starowolskiego i innych, lecz bez krytyki. Między temi wiadomościami są i dziecinne baśnie, mianowicie z rękopismow Jezuity

Jączyńskiego czerpane. Są też niektóre dowcipne kawałki: np. p. 265: „Przy mnie, namawia matka corkę do Zakonu: Jam bydź mniszką miała, bądź za mnie. Moscia Pani y za Wmc Panią y za mnie będzie moia corka."

p. 410. Zygmunt III. przechwalał się, że w gospodarstwie nayzabiegleyszemu nie ustąpi Szlachcicowi. Rozsmieie się skromnie na dyskurs Krolewski, dawny dworzanin Grochowski. Nayiasnieyszy Panie, coż to za gospodarstwo? ieszcze u W. K. Moi (za sobą przymawiał) groch nie zakwitł, a iuż czas przechodzi.

p. 376: Nie dawno sławny na całą Polskę Kaznodzieia nawiedza pilną audytorkę swoię. Jak żona rozumna y pobożna, tak mąż prostak, proźnym imieniem głową był domu. Po przywitaniu pyta pokornie Kaznodziei: Masz Waszeć dostatek rzeczy y słow na kazaniu, morzem z ust Wci złota płynie wymowa. Naucz że mię Wsc taka mowy obfitosć z jakich książek? Jednego, odpowie, pisma S. y konkordancyi zażywam. Ucieszona odpowiedzią rzecze: muszę ja też dla męża moiego kupić konkordancyą.

p. 364: Stawia w Maiu Piiawki Zygmunt Wtory, Krol Polski. Chudy robak przypnie się pokornie do ciała Krolewskiego: opiwszy się krwi Panskiey, odyma się ropucha, y odpada. Widzi to Stańczyk Krolewski y rozśmieie się: *Ecce amici Principum.*

p. 47. wiadomość literacka: „Kanonik Łowicki, Wazdazy (jako czytam w listach Biskupa Warmińskiego Załuskiego) częsty, przeciesz zawsze miły gość w domu Podskarbiego Koronnego Morsztyna, u stołu codzienny, na znak wdzięczności swoiey, przypisał wiersze honorowi Jegomci. Dedykacyą xiążeczki zaczyna: *Venit ad te liber meus (ut ego soleo) non invitatus.* Y xiąszkę y prefacyą wysoce szacował Podskarbi."

p. 154. „D. Sulikowski Arcyb. Lwowski piętnaście dni odpustu nadawał budzącym spiących na kazaniu."

p. 392: Nie rad czytam i słucham wierszykow, ktore kiedyś żałośnie latały po Polszcze: *Za Krola Olbrachta, zagubiona Slachta.* Ktosz tak niebespieczne wolnosci slacheckiey kopał doły? Tak ostry zamach Kallimach Poeta, z pod lauru wsuwał głowę pod koronę. Uszedłszy z Rzymu przed gniewem Pawła wtorego Papieża znalasł łaskę u Krola Polskiego, tak że Krol poetą, poeta zdał się bydź Krolem. etc.

p. 413. „Na seymie Warszawskim nie chciał ieden z posłow pozwolić żadną miarę na koniunkcyą *armorum* pod Wieden przeciwko Turkom. Rzekł na koniec: umrę pierwey niżeli pozwolę. Na rezolucyą posła rozśmiał się Krol Jan do swoich, y zażartował: *Requiescat in pace.*

p. 414. wiadomość historyczna: „Mieszkali w Opatowie pod Sendomierzem heretycy Templarii dla tego tak zwani, że począwszy sektę

swoię w Jerozolimie r. 1030 ustawicznie w kościele przebywali, bałwanowi w ludzką skorę obleczonemu, dwa karbunkuły miasto oczu maiącemu, ofiary palili. Widział Henryk brodaty, mąż S. Jadwigi, zdradę; w kościele byli, ale się nie modlili, na bożku tylko człowiecza skora, na Zakonnikach tylko zakonnicza wełna, wygnał z Opatowa na Concilium Wiedenskim (jako Krinitus) od Klemensa Papieża potępionych, Opatow obrocił na Biskupstwo Libuskie y szesnascie wsi: wykupił go za czasu Bielskiego Krzysztof Szydłowiecki, Woiewoda y Starosta Krolewski." (L. S.)

4573. Justyn Miechowita ur. w Miechowie r. 1594. wstąpił do Zakonu Dominik. r. 1607. a po odbytych naukach w kraju przebywał w Bononii od r. 1616 do 1622 dla nauk teologicznych. R. 1628. na kapitule w Tuluzie został Bakałarzem Teologii r. 1634. Przeorem w Gdańsku, a 1637. Regensem Collegium Kraków. Słynął w zawodzie kaznodziejskim.

4601. p. 195. Biskup Jan Drojowski dał konsens na publiczne Lutróm i Kalwinistóm Kazania.

p. 368. Z tejże racji (gorliwości Dominikanów o wiarę) Władysław Jagiełło, Litewski Narod, do wiary katolickiey nawracaiąc, tak zbawienney pracy *Coadjutores* z Zakonu Kaznodzieyskiego przybrał sobie. Z tey Władysław, wnuk iego, zostawszy Krolem Polskim i Xiążęciem Litewskim, obawiaiąc się, żeby przez Herezyą Hussytańską, ..., wiara swięta uszczerbku jakiego nie miała, za konsensem Papieskim, *Officium Inquisitionis fidei* w Polszcze y Litwie postanowił, y pierwszym Inquisitorem, Mikołaja *de Lancicia*, Dominikana, uczynił." (*in margine* źródło tej wiadomości tak wytknięte: *M. S. Chrząst.*)

p. 369: Tak w r. 1341. za Panowania Ludwika Polskiego y Węgierskiego Króla, Jan Swenkenfeldt *Inquisitor Fidei* w Polszcze y Śląsku, krwi swoiey nie żałował, aby sektę Begwinow, ktora się w tych panstwach znaydowała y szerzyć poczęła, wyniszczył y wykorzenił, srodze okrotnie od Wrocławianow zabity i t. d.".

Tamże pisze autor, że gdy Luter błędy swoie rozsiewać i do nich wiele zacnych i uczonych ludzi, nawet zakonników pociągać począł, doszła ta zaraza y do konwentu Dominikanów w Krakowie. Frasował się niezmiernie Superior co z tym począć. Laik Jan, Dominikan, z natchnienia Ducha S., dał mu radę, ażeby do lawaterza, gdzie Zakonnicy ręce myli przed obiadem, nalać kazał święconej wody. To miało odkryć, którzy z Zakonników Lutrowi sprzyiali. Jakoż się i stało. Stateczni w wierze umyli ręce jak w wodzie zwyczajnej, a chwiejącym się zdało, że we wrzącą smołę ręce włożyli, i z narzekaniem na podstęp od lawaterza uciekali. Tych Superior napominaniem Ojcowskim w wierze utwierdził i od Luterskich dogmatów odwiodł.

Osiecki należy do rzędu takich Kaznodziei jak Murczyński, Bielicki,

Kowalicki: owszem jeden drugiego brał sobie za wzór i prawie przepisywał. (L. S.)

4633. Z dedykacji widać, że Stradomska była dobrodziejką Jezuitów, osobliwie ich Kollegium Sandomirskiego, oraz że pisała rymy pobożne, o których taką panegirysta czyni wzmiankę: „Kto uczone WMPani czyta nabożeństwa, jakby się najadł, jakby się kazań naczytał do sytości. Oyczystym wierszem opisane życie Kazimierza Krolewica Polskiego za posilaiące stanie Kazanie. Powiązane Jagellonskiego snopka złote kłosy z taką nauk tucznych obfitością, o iakim urodzaiu Aegypskim polom ani się sniło. Po pansku o polskim Paniczu w Krolewicowskiey purpurze wiersz mowi: y silną do nasladowania Kazimierzowskiey świątobliwości namowa, godność wiersza. Przy Fenixie Kazimierzu ogniem miłości Boskiey spalonym, nowego w W. M. Pani Fenixa dla bystrego dowcipu y mądrego nabożeństwa swiat doyrzał.... W pobożney do Błogosławionego Jana Franciszka Regis Supplice od W. M. Pani floride napisaney, co słowo czytam, to lilią widzę, to iest panski kwiat nabożenstwa i rozumu. A kiedy dostatnie na pierwszą beatyfikacyi Regisowey expensa wspominam, srebrnym kwiatem nazwałbym Francuskie Błogosławionego lilie, gdyby ich złota imienia Regisowego miłość W. M. Pani nie uzłociła. Godzinki na cześć błogosławionego złożone godzinne zastąpić mogą ambony i świętey nauczyć wieczności. Do Officyusza przydane Litanie maią tyle siły do zbudowania, że złożyć Litanią wszytkich Swiętych mogą. Wyprobował moiey propozycyi wdzięcznie jako Jan, subtelnie jako Teolog, gruntownie jako na Piotrowey w Krakowie ambonie, przy pierwszych Beatyfikacyi tryumfach Uroczysty Kaznodzieja, kazanie swoie (czyta go Rzym y approbuie) wziętemi z Suppliki od W. M. Pani złożoney ozdobił nabożeństwami: do wielorakiey naywyższych Korony, drogich nazbierał kamieni y nauczył, że wiersz W. M. Pani ma nauki y dla głow ukoronowanych. Serdecznie wzdycham, żeby poswięcone Franciszkowi Assyiskiemu, Apollinarze, cudownemu Pustelnikowi y innym świętym Patronom nabożne karty, czym prędzey pod drukarską leciały, nie szły, prasę!"

Co się tycze kazań Kowalickiego, do tych toż samo się stosuje co wyżej powiedziano: te dwa zbiory za dwa oddzielne dzieła nie mogą być uważane, gdyż zawierają po większej części też same kazania, z małemi odmianami. Sobolewski uważa, że w *Katedrze* nieco wyrzucił przypowiastek. Edycja r. 1718 jest lepszym drukiem. W Kazaniu na Niedzielę pierwszą postu, które się w obu wydaniach znajduje, czytamy:

p. 110: „W. X. Piotrowi Skardze, Krolewskiemu przez lat 26 Kaznodziei z ambony idącemu zachodzi heretyk i pobiie szaloną pięścią gębę słowem Bożym poswięconą." To się w ed. 1725 nie znajduje.

W Kazaniu o Cierniowej Jezusa koronie p. 155. cytując przykłady

wielkiego wyniesienia się z niskiego stanu, pisze: „Gamrat razem Arcybiskupem Gnieźnieńskim, razem Biskupem Krakowskim: przypisał mu historyk Polski: *patre natus opilione*. Z prostey obory Erazm Ciołek, wielki dilekt Alexandra Krola Polskiego, Biskup Płocki, częsty do Papieża y Cesarza poseł, chodził od domu do domu z garnczkiem ubogi student po Krakowie. Postrzegła cos niezwyczaynego w mendyczku kucharka, y rzecze: z pańskiego stołu przyniosęć pułmisek, tylko mi day słowo, że Biskupem nie będziesz. Nie chciał się zakładać: wolał potrawy niżli piękney ustąpić nadzieie. Może kiy ubogi wyrość w pastorał. (X. Ocieski Paulin w Kazaniach p. 40. podobną powieść przywodzi o Fulkonie Biskupie Tolosańskim). Stanisław Jabłonowski, Kasztelan Krak. Het. W. K. nawiedza szkoły Lwowskie, zaczyna wizytę od Grammatyki i mówi: Kłaniam wielkim Senatorom, Biskupom, Wojewodom, Hetmanom, etc. Dziecić to, Jasnie Wielmożny Panie. Co dziećmi, będą ludźmi, y iakby iuż byli. To kazanie w ed. 1725. nie znajduje się.

Z Kazania o śmierci Jezusowej (którego także nie ma w ed. 1725) p. 340 nast., przytacza się następna anegdota.

„Straszną, com y słyszał od wiary godnego, y czytał w manuskryptach rownego. Arcybiskup Gnieznieński Gamrat umiera, testamentem dwa antały starego wina (lat 15 miało) pewnym Zakonnikom legnie. Poydą do piwnice Exekutorowie, wina pokosztuią: więcey cnoty, niżeli lat miało. Więc w radę. Nie dla Zakonnikow ubogich złotego koloru wino. Jak ludziom, tak winom nie pięknie dopiero na starość mieć się do klasztoru. Nie wielka zakonom pociecha, dziad nowicyusz. Rozmowne wino stare nie zgodzi się z *silentium* zakonnym. Wielmożni Exekutorowie! łatwo przy starym winie o dobry koncept. Dawno Poeta Kochowski sprobował y napisał: jakie wino, taki koncept. Wszakże y starym otwarta forta do Zakonow. *Senes cum junioribus* razem wzywa do chwały Boskiey Dawid. Wiele wino winno, niechże przynaymniey na starość idzie na pokutę. Wam tesz testament spełnić, nie antały, inaczey dysponowane, należy. Nie rychła rada. Już wina antałowe, stołowe: po kieliszkach skaczą, *vivat* krzyczą. W tym kołace ktoś niezwyczaynym we drzwi uderzeniem. Uderzyła w piersi bojaźń, za drzwi bliżsi wypadną, tylko to widzą, że nic nie widzą: więc żywiey co żywo *vivat*! Znowu we drzwi ktoś biie, znowu wypadaią, znowu na jedno nic napadaią. Łaią strachom, a dla łatwieyszey odwagi nowym porządkiem kieliszki szykuią. Darmo się na boiaźń armowali. Wchodzi w Arcybiskupim apparacie nieboszczyk Arcybiskup, po siedzących u stołu spoyrzy. Od strachu strupieli. Uderzy w stoł pastorałem: co rzekł, piorun był, nie słowa: *Tenemini mihi ad restitutionem, et transtulistis testamentum et distulistis*. Czyńcie mi restytucyą: powinniscie testament odmieniliscie i odłożyliscie. Pogroził pasterskim kiiem y zniknął. Przelękło się kiia wino bojazliwe; więc

czym prędzey z kieliszkami do flasz, z flaszami ucieka do antałow, z antałami do naznaczonego klasztoru na głęboką pokutę, że się cudzemi bawiło szklenicami.

p. 229. Kazanie o Biczowaniu Jezusowym. W. X. Piotrowi Skardze przez lat 26 Kaznodziei Krolewskiemu wyrzucał często bies: powiem na ciebie, Kaznodzicio, grzech. Powiedz. Dziś cudzą miotłą komorę umiotłeś swoię. (Tego kazania w ed. 1725 nic masz). O biesowych rozmaitych figlach są mieysca w ed. 1725. p. 144, 161, 183, 206, 306.

p. 193. ed. 1725: Roku 1572 w Krakowie Prezbiter jakiś od wiary prawdziwey odszedłszy, heretyckie y aryańskie błędy z ambony chwali. Dowie się o tym na śmiertelnym leżący łóżku Jan Leopolita Archidyakon Krakowski. Każe się nieść na ulicę S. Ducha (tam przebywał Apostata). Uderzą po kościołach we wszystkie dzwony, zeydzie się lud gromadny. Zamienił łożko w kaznodzieyską katedrę Archidiakon y iuż prawie konaiącym głosem zawoła z płaczem. Na mnie patrzcie, iuż na inszy swiat patrzę. Nie zawodzę. Nikt się nigdy nie oszukał, kto od śmierci rady szukał. Naypewnieyszy konsultor śmierć. Naybezpiecznieysza do zbawienia droga, ktorą ta ślepa pokazuie. Idę na śmierć, idę na sąd Boży. Żeby mię Bóg nie potępił, potępiam Aryańską, potępiam naukę heretycką; a żem Archidyakon, wyklinam y przeklinam od wiary Katolickiey odchodzących. Razem kazanie, razem skończył życie, żeby w Krakowie wiara nie kończyła. (Starowolski).— X. Bruno Ocieski Paulin w Kazaniach swoich p. 194. tęż historyą przywodzi. (L. S.)

4690. W kazaniach tych autor powstaje na zepsucie obyczajów krajowych, rycerstwu wyrzuca zaniedbanie karności, oddanie się grom kartowym, wystawia spustoszenie kraju od Tatarów. Napomyka o wysokiej lichwie pobieranej od biednych, skupowanie zboża w lata nieurodzajne i wywóz do portów nadbałtyckich. Z wielu miejsc widać, że albo autor był rodem z Litwy, albo pisał swe kazania w Litwie. (A. Słowik. Noty).

Ryciny tu są częste. p. 97, 101, 104, 106, ma na sobie cztery tuzy, które, jak kaznodzieja mówi, są: „obrazkami Kaplice Szatańskiey. Warczaby są wrotámi tej kaplicy, a Szachownica posadzką." Kazań tu jest 28 na Modlitwę Pańską i z jej słów. I tak nad kazaniem pierwszém napis: *Na Niedzielę Krzyżową Oycze nasz*, nad wtórém: *Swięć się Imię twoje* i t. d. Ostatnie kazanie str. 719. ma napis w górze: *Amen*, niżej słowa: *Uczyń liczbę szafowania twojego*, a pod niemi rycina: stół kobiercem okryty, na środku węzgłowia z trupią głową, po bokach korony i klepsydra, a na rogach cztery pochodnie; u dołu ryciny słowa: *bo już więcey nie będziesz mogł szafować*.

4698. Kazanie jedno p. 53—64. miane podczas elekcji Burmistrzów w Krakowie. Tam p. 53. cytuje następujące zdarzenie: „Jan Tę-

czyński zaręczywszy sobie Tarnowską, Woiewodziankę Sendomirską, tak się w niey zakochał, że kiedy ktoś z Senatorow nieuważnie manelle iey na rękach rozerwał, rozgniewany, Tarnow miasto w pień wyciąć kazał, aż musiano dyamentami obsypać Pannę..

p. 63. Wiem ja Senacie Krakowski, że u ciebie cnota ma swoie mieysce: nie trudno tu o mądrych Salomonow, ktorych głowie y Potentaci dziwić się musieli, iako niegdyś Stefan Batory, owemu Stanisławowi Zawackiemu, Prezydentowi Krakowskiemu. Drugi Tullius na ten czas rezydował w Krakowie w osobie Prezydenta, *ob ingenii acumen et eloquii suavitatem.* Nie trudno w tym Senacie o szczodrobliwych Werynkow, którzy pięć Monarchow hoyną częstowali ręką w swoim domu. Nie trudno w tym Senacie o Janow Hozyuszow ludzi pobożnych, ktorzy synow swoich Kardynałami, Biskupami, Oyczyznie naszey wystawili. Nie trudno w tym Senacie o owych Valeryanow Pernusow, Statystow wielkich, nie trudno w tym Senacie y o dobrych Medykow, *laesa corpora,* ba y wewnęrzne rany kurować umieiących i t. d." (L. S.)

4703. W dedykacji wyraża autor: że w domu Branickiego któremu książka dedykowana wziął wychowanie.—Jest tu kazań dziesięć i na końcu w Additamencie mowy tegoż autora. Między innemi: Kazanie w Krakowie w Kościele Katedral. gdy J. K. Mość, idąc na woynę Turecką pod Wiedeń, brał błogosławieństwo od Oyca S. Innocentego XI. przez ręce Nuncyusza Pallavicini roku 1683. 10. Augusta; na złożeniu ciała Branickiego Wojewody Podlaskiego roku 1711. 26. Aug. w Krakowie, gdzie ta jest nota, że pierwsza matka i fundatorka Zakonu Wizytek w Krakowie była: Katarzyna Krystyna Branicka; na pogrzebie Wojewody Pomorskiego, Denhoffa, który pod Wiedniem zginął, w Częstochowie; na pogrzebie Bełzeckiego Wojewody Podolskiego.

4707. Janocki wymienia tegoż Grabowskiego: *Commentarius rerum a Fratribus Ordinis Minorum Observantium, qui Bernardini nucupantur in Polonia, ab anno 1450 usque ad ann. 1744 gestarum Posnaniae 1755.* Do dzieła tego miało być: *Auctarium, de Servo Dei Stanislao Gielnovio ex eorundem Fratrum Provincia Polona a Sanctissimo Domino Nostro Benedicto XIV. Pont. Opt. Max. in numerum Beatorum relato,* które że jeszcze skończone nie było, i samo dzieło nie miało być w obieg puszczone jak na sejmie r. 1756, w którym i święto na cześć tego Świętego miano w Królestwie Polskiém zaprowadzić.

(Jan. Pol. I. 24.— Lex. I. 42).

4748. Niewiadomy wydawca położył na czele Przedmowę do sposobiących się do urzędu kaznodziejskiego. W przypisku powiada: „Dwa własnoręczne Krasickiego manuskrypta, z których wyięta iest *Przemowa przy obięciu parafii* i cztery kazań, na *Siedmdziesiętnicę, Sześćdziesiętnicę, Pięćdziesiątnicę* i *Pierwszą Niedzielę Postu,* posiada Biblioteka XX. Missyonarzów w Warszawie. Przedmowa ozna-

czona iest rokiem 1764. dnia 4 Junii. Kazania nie są oznaczone. Z niektórych obok położonych ulomków, zdaie się że ie ku końcowi życia pisał Krasicki. Widać także z rękopismu w kazaniach, w wielu miejscach poprawę, czego nie ma w Przemowie."

Cale nie jasno tłómaczy się wydawca, tak iż nie można wiedzieć, czy te dwa rękopisma, o których wspomina, różne są, oraz jak wiele kazań w sobie zawierają. Tu się więcej nie znajduje, jak te które wyliczył. O kaznodziejstwie Krasickiego takie daje zdanie:

„Krasicki używa w kazaniach sposobu homiliynego. Jeniusz ten umieiący cenić rzeczy, czyliż niechciał przez to okazać, iż ten sposób jest wymowie kościelney naywłaściwszy? Tego sposobu używali Oycowie kościoła, i następne wieki trzymały się aż do wieku siedmnastego. Naprzód od Francuzów, wkrótce ślepym naśladownictwem, powszechnie zaniechany, dał miejsce rozprawom tak często oschłym, a od ludu mało rozumianym. Krasicki nie poszedł za powszechnością. Na wzór *Chryzostoma*, alboliteż i naszego *Skargi*, rozbiera text Ewangelii, a ten mu poddaie rozliczne i najpiękniejsze uwagi. Oby ten przykład nalazł naśladowców."

W Dyarjuszu Sejmu Coronationis r. 1754. znajduje się kazanie Krasickiego naówczas Opata Wąchockiego, miane na tym akcie. (L. S.)

W dziele: *Ozdoba y obrona Ukraińskich kraiow*, wydaném w Berdyczowie r. 1765. fol. znajduje się fol. Cc2 nast. Kazanie jego, miane w Berdyczowie r. 1750. dnia 16 Lipca.

4760. Z tej przedmowy, pełnej jak zwyczajnie pochwał wysokiej rodowitości i rzadkich przymiotów, godna jest uwagi jakaś wzmianka, o szczególném dziele Szoneja, które w sobie historją domu Tęczyńskich zawierać miało:

„*Praeterea multa alia virtutum et meritorum tuorum insignia: haec enim candidi illi Palladis pulli, Milecii, Konopacii, Kricii, Tarnavii, Mniscii, una mente, unoque ore commendabunt posteris. Ipse demum Schonaeus ex eruditissima illa Stanislai Solcolovii (sic) Schola, Orator, Philosophus et Theologus limatissimus, qui nunc in aere tuo se vivere gloriatur, historia integra, pulchroq; schemate, quo solet omnia, ęternitate consecrabit.*"

W odezwie do czytelnika powiada autor, iż większą część swojej mowy winien Augustynowi, Chryzostomowi, Bernardowi i Dyonizemu Kartuzkiemu *(Dionysio Carthusiano)*: pochwałę zaś samotnego życia Franciszkowi Petrarce. (L. S.)

4762. Przemowa do czytelnika taka: *In iis, quas pro Dominicis Adventus Domini, in lucem dedimus, concionibus, de iis Legatis divinis qui modo quodam extraordinario, ab ipso tantum Deo, ad nos mittuntur, pro modulo nostro egimus: mirabilibus illis, et Judaeorum ad D. Joannem Baptistam et D. Joannis Baptistae ad Christum, legationibus: amplissimam materiam suppeditantibus. Postea de altera*

ad nos Dei. Opt. Max: per homines missione, quae ordinaria est: ipsis D. Andreae feriis coram Sereniss. Rege nostro, et Regni Proceribus, qui tum ad Regias nuptias confluxerant: et contra haereticos, et contra pseudo-politicos agere me contigit. Ea porro quae tunc disseruimus ut typis mandarentur non pauca impellebant, sed illud praecipue, ne huius de divina missione tractationis, cui initium dederam, aliqua saltem absolutio desideraretur. Quocirca eam, licet sciunctam, en tibi lector optime mitto. Tu eam et cui libuerit mearum Concionum Tomo adiunges et meis in tuis ad Deum precibus immemor non eris. Vale. (L. S.)

4778. Są tu miejsca ciekawe do dziejów Polski i kościoła, jako to o wyroczniach pogańskich koło Kijowa w lasach między bagnami, o 441 Polakach Zak. S. Dominika męczennikach w różnych miejscach — o 234 Polakach rozesłanych z rozkazu Papieża Alexandra IV. dla opowiadania wiary do Azji i Afryki — o S. Kamillu Samborczyku, w Polszcze i po wszystkiej Włoskiej ziemi *Doctor felicissimus*, zmarłym w 30 roku życia w Poznaniu r. 1605. i innych tegoż zakonu Polakach. — X. Melchior Dominikan wyrywa pióro Zygmuntowi Augustowi chcącemu podpisać wyznanie Ausburskie i drze papier. — X. Cypryan gromi Uchańskiego, że u siebie w kościele Modrzewskiemu kazywać dozwalał — X. Jacek Suski Dominikan (*) nawróciwszy Słupskiego Ziemianina Lubelskiego, przywiódł do tego, że zbiór swój książek heretyckich, publicznie spalił — X. Paxillus Bernard autor Monomachji przeciwko Arjanom, Polak uczynił to przez pobożność dobrowolnie, do czego Abelard był przymuszony — Spis Dominikanów Polaków, którzy byli Arcybiskupami, Biskupami, Kaznodziejami i Spowiednikami Królów, Penitencjarjuszami Papieżów — Inkwizytorów polskich 33. — Na końcu przywilej Władysława Warneń. nadany Inkwizycji S. Por. Czacki I. 305.

5056. Kazania tego, które Sobolewski słusznie nazywa Pamiętnikiem historycznym pracowicie zrobionym początek taki:

„Jako Gospodarze gdy im się więcey, niżby swojemi robotnikami pożąć mogli, urodzi zboża, zwykli zasięgać nowych żniwiarzów czyliby to zboże czyste było, czyli kąkolem, lub inną zarazą zaśniecone; tak Pan żniwa Duchownego Chrystus, i Namiestnicy iego, gdy albo nowe otwierają się kraje, iako mowi Pan, *bielejące się do żniwa*, to iest: którego blisko po zasiewie słowa Bożego, spodziewać się potrzeba, albo gdy nieprzyjazny człowiek, miedzy dobre ziarno Heretyckie-

(*) Jest to zapewne ten Suski, którego Niesiecki wspomina jako Prowincjała Zakonu Kaznodz., ale nie wyraża jego imienia chrzestnego. Chlędowski mylnie go nazywa, Jacek Sulcius; Siarczyński, Soski. O Słupskim zob. i u Niesieckiego pod tém nazwiskiem, gdzie wymienia coś podobnego o Zbigniewie Słupskim.

go podśieje kąkolu, i żniwo zwyczayne, daleko pracowitszym uczyni, nad pospolitą liczbę nowych przybiera żniwiarzòw i t. d." Przebiega dalej autor stan kościoła w Europie za Lutra w początku wieku szesnastego, kiedy wystąpił w obronie jego S. Ignacy Lojola, i wyprawił swoje pułki nie tylko przeciw heretykòm w Europie, ale i do innych części świata. Między innemi wymienia A4 *recto* (B1 *recto*) Cesarza Chińskiego, „którego chłopięćiem ochrzćił Ksiądz Jędrzey i Xawery Koffler, i od którego i Matki iego sprawował z posłuszeństwem do Alexandra VII. poselstwo 1653. X. Michał Boym z Prowincyi Polskiey."

Dalej A4 *verso* B, B2 (B2, B3) mòwi o stanie kościoła w Polsce: „Jak opłakany był w Polszcze prawdźiwey Religii stan za Zygmunta Augusta, iaki tu Księża Jezuići zastali, wiadomo nam to z Dziejopisow naszych tamtego wieku, zwłaszcza z Orzechowskiego, Gornickiego, Bielskiego, y bliskiego im Piaseckiego, to z Ksiąg teologicznych przeciw Heretykom Kardynała Hoziusza, to z Konstytucyi Synodow Prowincialnych, to z listow Biskupow naszych (*) y innych zacnych ludzi za staraniem Stanisława Karnkowskiego Biskupa natenczas Kujawskiego do druku podanych; to z Książek Pralatow Polskich na obronę Księży Jezuitow popisanych (o ktorych będzie niżey) to nakoniec z listow Nuncyuszow Apostolskich do Rzymu pisanych, a zwłaszcza Kardynała Kommendona do S. Kardynała Karola Borromeusza, ktòre w Kommentarzu na Juliusza Poggiana nie dawno wydał Ksiądz Hieronim Lagomarsyni Soc. Jesu, wieku naszego Tulliusz.

Nietayno nikomu iż jako teraz, tak daleko bardziey, dawnieyszych wiekow, Szlachetną młodz Polska zwykła była dla nauk do cudzych udawać się krajow, á ztamtąd z znacznym wracać się polorem, przeymuiąc to wszystko, co w obcych państwach zachwalonego było. Zaczym też poszło, iż gdy Luter i inni Kacermistrze swoię mniemaną Kościoła reformę z wielkim nowotności (ile tak skłonnościom pochlebiaiącey) zaczęli planzem, nasi Panowie młodzi iedni po drugich nazad powracaiąc te zaraźliwe osobliwości oraz z ich nauczycielami do domu zwozili. Wszystko to iednak poki żył Zygmunt I. gorliwy o wiarę Krol, jak ogień pod popiołem ukrywało się, a taiemnie tlało, dopiero za Zygmunta Augusta na ręku Cudzoziemcow wychowanego, a przeto im (n) y ich ziomkom Heretykom przychylnego, w obyczaiach mniey świątobliwego, w Wierze zatym ostygłego, poczęły głowę podnosić kacerstwa, które się pomnażały przez niezmierną zgraię z Niemiec Kupcow y Rzemieślnikow herezyą zarażonych, á nawet y samych uczen-

---

(*) Illustrium Virorum Epistolae in tres libros digestae 1778. (omyłka w roku). (L. S.) W wydaniu poźniejszém, które mamy pod ręką, omyłka ta jest sprostowana i rok wymieniony 1578.

(n) Piasecki Chron. p. 48.

szych Heretykow z rozmaitych krajow wypędzonych, tak dalece, iż niezadługo Oyczyzna nasza, nie tylko od Katolikow, ale od samych Heretykow nawet, ucieczką y stekiem wszelakich nazywała się kacerstw, y kacerzow (o); między ktoremi nayzacnieyszych ministrow imiona, z tych tylko autorow, ktorych mi się czytać zdarzyło, długi czynią reiestr (p). Zadnego zaś rodzaiu herezyi nie było, ktoryby z Panow swoich nie miał mocnych Obroncow: osobliwie zaś Luterstwa był Protektorem y Promotorem Wojewoda Malborski, Kalwinskiey Sekty Kasztelan Krakowski, Aryanskiey bezbożności Wojewoda Wilenski (q). Fakcya zatym heretycka silnieysza była, niżby się albo Prawa, albo Krola bała (r). Powstali przeciw niey Biskupi, y prawnie niektorych szlachtę w kacerstwie upornych heretykami uznali, za co na Seymie Piotrkowskim 1552 od Senatorow świeckich nieuszanowani, od Posla koła Rycerskiego przeciwko nim wysadzonego zelżywie hipokrytami, zwodzicielami, wilkami drapieżnemi nazwani, y ledwo z Senatu nie rugowani zostali (s). Juryzdykcya ich co do exekucyi kar na nieposłusznych Kosciołowi tą razą zawieszona z wielką wiary i obyczajow szkodą (t). Potym zaś na Seymie Piotrkowskim 1562 nadwątlona, nakoniec 1565 obalona została (u). Już potym niektòrzy Biskupi bardziey myśleli, aby, ieśli im przyidzie (iako się w Szwecyi pod ten czas działo) z Oyczyzny ustępować, mieli o czym w obce udać się kraie (w). Coż tu rozumiecie z innemi Księżą działo się? o iako oni z Ceremoniami Ko-

---

(o) Simlerus Tigurinus apud Hosium lib: *Judic. et Censura de Judicio et Censura Ministr. etc.*

(p) Apud Hosium, Rescium, Cichocium etc. — Stancarus, Lismamius (sic), Blandrata, Gentilis, Ochynus, Socini duo, Sartorius, *Stater*: Budneus, Volanus, Vergerius, Duditius, Gregorius, Silvius, Discordia, Levan etc. Ex Polonis: Łaski, Sarnicki, Niemojewski, Krowicki, Lutomirski, Czechowicz, Moszkorowski, Brzeziński, Domanowski, *utmittam* (inquit Cichocius alloqu. Osiec. l. 2. c. 1.) *Torbas, Sroccas, Kręciehlebos, Biesagas, Pierzchałas, et alia portentosa ministrorum nomina.* Cały ten przypisek jest z wydania drugiego.

(q) Commendonus ad S. Carolum Borrom.

(r) Gratianus in Vita Commend.

(s) Piasecki in Chr. ut supra.

(t) Gornicki: Dzieje w Koronie Polskiey etc.: *Zatym zepsowaniem Juryzdykcyi Księżey, do tego przyszło, iż impune teraz Bracia, Siostry; Synowcy, Stryinc; y insze powinne powinni poymuią. Są y co po dwie żony maią, są y ci ktorzy z cudzemi żonami ślub biorą i mieszkaią* etc.

u) O Duchownych: *Skarzyli się Posłowie Ziemscy iż przeciwko Konstytucyi Piotrkowskiey dwoletniey pozywani są niektorzy Starostowie od Stanu Duchownego o to, iż exekucyi czynić nie chcą.* (to iest, jako nakazuie Prawo Władysł. Jagieł. 1433. y Kazim. 1458. fol. 66. u Herburta o tych ktorzy w klątwie rok gniią). *My Konstytucyą przerzeczoną w mocy zostawuiąc, y dość iey czyniąc takie pozwy ktorebykolwiek były y teraz y napotym na stronę odkładamy y wniwecz obracamy.*

w) Sachinus Histor. Societ. J. part. 2.

ścielnemi y Sakramentami Swiętemi wyszydzeni y mocą prześladowani byli, tak dalece, iż publicznie z Przenayśw. Sakramentem iść niebespieczno było, aby drugich to nie potkało, co iednego w Lublinie, a ieszcze pod bokiem Krolewskim laską otrząśnionego, o co się u tegoż Krola Zygmunta Augusta mocno a daremnie uskarzali Kardynáli, Hoziusz przez list, a Kommendonus ustnie (x). Wypędzano ze Szkoł Katolickich nauczycielow, a heretyckich podrzucano; wypędzano zaś z tym gwałtem, iż zacnego Wolskiego Akademii Krolewskiey Professora zamordowano (y). Wyganiano nawet z Plebanii y Klasztorow Kapłanow, tak dalece; iż daleko więcey niżeli tysiąc Kosciołow herezya częścią zruynowała, częścią posiadła, a wszystkie złupiła (z). Co się tam z Katolikami heretyckich Panow poddanemi działo? Niebyło, ktoby się mocą za Religią Katolicką opponował, nawet ktorzyby uczonym piorem y gorliwym ięzykiem przeciwko niezliczonemu mnostwu Ministrow dostatecznie bili, nie wielu znaydowało się, iako znać z listu Orzechowskiego do Kardynała Hoziusza do Trydentu pisanego (a), w ktorym też wyraża, iako herezya iuż się mocno do poganstwa skłaniała (b); nawet do ostatniey Ateuszow bezbożności, iako dodaie Resciusz (c). Zwątpiono było o Polszcze, aby z takiego niebespieczen-

x) Epist. ad S. Carol. Borrom. 4 April. 1565. Hosius T. II. Epist. ad Sig. Aug.

y) Rescius in Spongia, qua abstergüntur convitia et maledicta contra Jesuitas.

z) Deklaracya Nowego Prawa, ktorego się domagaią PP. Ewangelicy, mowi: *Maiąc tak wiele obrazy y szkody od Ewangelikow w spustoszeniu więcey niż tysiąca Kosciołow, w odięciu tak wielu prowentow kościelnych, w zatrzymaniu dziesięcin, w zabranianiu Religi Katolickiey w swych maiętnościach, zniewalaniu do heretyctwa poddanych Katolikow (i panowaniu ich o Religią)* etc. Xiądz Piotr Skarga w Processie na Konfederacyą: *W tamym Biskupstwie Krakowskim o sześć set Kosciołow z fundacyami odebrali y popustoszyli, a coż w innych, w Litwie, w Rusi, do trzech tysięcy naliczyłoby się w tym Krolestwie Kosciołow, ktore nam wydarli; w Prusiech, w Inflanciech owe wielkie Biskupstwa y dochody* etc. Podobnie tenże w Upominaniu do Ewangelikow.

(a) Tomo I. Hosii: „Sic enim habeto: dum tu et Cromerus Regno abestis haereticorum in me universam incubuisse manum. idque adeo, ut cuncta Polonia antagonistam alium se habere aeque gravem haeretici negent: quam autem id vere dicant, ipsi viderint.

b) Judiciorum nova forma; aliqui Judices non Crucem Servatoris signum. quod luce palam execrantur, sed Solem ipsum jurant more Gentium. (chyba *Gentilium*). Ita nos Poloni, proh dolor, aversi ab Ecclesia sensim ad idololatriam priscam, e qua ante annos 600 nati sumus (chyba *enati*) ab integro delabimur).

c) In *Spongia*: Visae sunt in Lithuania theses 1568. asserentes animas hominum cum corporibus interire. Hanc doctrinam *Domanowski* quidam Minister defendit Polociae 1589. Interfuit huic disputationi *Budneus*, qui a PP. Societatis sententiam rogatus, rem apud suos respondit esse dubiam et sub lite pendere. *Levan* ibidem Minister ex Judaeo Christianus, e Christiano Zvinglianus, e Zvingliano Atheus, etc. Ochynus in dubium vocabat, num aliquis sit adorandus Deus.

stwa wybrnąc miała (d) ktore tyle niemieckich Panstw od Kościoła cale oderwało. Jako bowiem teraz w takim panuiącego Katolictwa stanie dziwno wam się, y do wierzenia ledwo podobno zdaie, aby Polska w takim kiedy, o iakim się namieniło, nieszczęściu zostawała, tak nierownie bardziey niespodziewana Przodkom naszym rzecz była, aby Oyczyzna nasza do tey, ktorą się cieszemy (y day Boże abyśmy się zawsze cieszyli) szczęśliwości prawowierney pory, przyiść kiedykolwiek miała: Zwłaszcza gdy przeciw niemniey swiętym jako surowym na heretykow za pierwszych Jagiellonow wydanym Prawom (e), a za ostatniego, to iest, Zygmunta Augusta, powtorzonym wprawdzie, ale do exekucyi nieprzyprowadzonym, po śmierci Jego podczas Interregnum Konfederacya Warszawska 1573 gwałtowną heretykow mocą uknowana była, Krolow następuiących przysięgą obowiązuiąca do dopuszczenia y w pokoiu zachowania wszelakich sekt, y ich obrony przeciwko każdey władzy i postępkowi sądowemu (f)."

„Coż tu w tym razie czynią gorliwi o Wiarę S. Biskupi Polscy, szczegulniey zaś Kardynał Hoziusz Biskup Warmiński, osobliwą dzielnośćią swoją świeżo dokonanego Synodu powszechnego Trydentskiego Prezydent?.... słysząc i widząc w Niemczech gdźie od Króla Polskiego Posłem bywał, czego Ignacy i Synowie iego dokazywali.... doświadczając sam na *Concilium* Trydentskim, osobliwey mądrośći, w radach dźielnośći, i wszelkiey cnoty ich, (gdźie też chory i zdesperowany ná zdrowiu zá weyśćiem do śiebie X. Piotra Kaniziusza nagle ozdrowiał (g), zmawiał śię z X. Jakubem Lainiuszem Generałem tam przytomnym o wprowadzeniu do Polski *Societatis*, po ktòrego śmierći pisał zaraz do Rzymu do S. Generała Franćiszka Borgiasza (h) winszując mu tego Przełożeństwa, á postanawiaiąc z nim przyjaźń i towarzystwo, wzywał zakonnicy iego kompanii z Rzymu? z innych krajów ná pomoc Chrześćiaństwa Polskiego od heretyków ućiemiężonego, co i otrzymał. I ták on pierwszy *Societatem JESU* do Polski wprowadźił, on był tych wszystkich, którzy tam Zakonowi *Collegia* wystawili Patryarchą."

„Już znaiomi nieco przedtym Polszcze byli XX. Jezuići, albowiem sam S. Ignacy z sławnym Nuncyuszem Apostolskim Aloizym Lippomanem posłał był Alfonsa Salmerona (i) iednego z 10 pierwszych towarzyszów

---

d) Orzechowski Annal. 3. Nec vero illud Seminarium Zwinglianum in Polonia unquam defuturum est. Cum enim Summus Pontifex (sinistre traductus) alias res agat, Episcopi autem amissa prope authoritate sectis non obstent, non est quod quis speret alio statu Poloniam fore, quam quo nunc est Germania.

e) Herburt Tit: *Haereticus* fol. 75. 76. Constitut. Syn. l. 4. p. 294. (494) 299. Załuski Tomo 2. p. 754.

f) Volum II. fol. antiq. 209. 227. 253. (Cytacje niedokladne).

(g) Tanner et Sacchin. in vita eius.

(h) Sacchin. 3 p. Hist. Soc. Lib. 1.

(i) Orland. I. p. Hist. Soc. lib. 16.

swoich, á iednego z dwóch wielkich *Societatis* Teologów Papieskich ná *Concilium* Trydentskim, zkąd mu iechać kazał, zwłaszcza, że wieść była, iż ná Synodźie Prowincyalnym ma śię stoczyć dysputa o Wierze z heretykami. Potym od wspomnionego tu Sukcessora S. Ignacego posłany był wzwyż namieniony X. Piotr Kanizyusz, ieden z owych dwóch poźnieyszych Apostołów Niemieckich, o których Katolicy tameczni mawiali: *Petrus Canisius*, *et Paulus Hoffeus ipsi nos docuerunt legem tuam Domine* (k). Pierwszy z tych tak ukochał Polskę, i zabrał moczną nadźieję zupełnie iey do Wiary Katolickiey przywrócenia, że był powodem Lainiuszowi Generałowi swemu, iż po całym Zakonie za Polskę nakazał Modlitwy (l). Hoffeusz zaś gdy Smidelina i Spangerberginsza heretyków mocno zbił, i starł, á ta iego kśiąszka do Polski przyszła, Primas Uchański pisał do Rektora *Collegii* Wiedeńskiego, i do Austryi Prowincyała, aby XX. *Societatis* zaostrzyli zwyćięskie pióro przećiwko Aryanom, naybarźiey Katolikom w Polszcze dokuczającym, gdźie śię tego od nich, iako własnego temu Zakonowi przećiw heretykom od Boga wystawionego, domaga dzieła; *Nos sane à Societate vestra*, *quae hactenus non pauca praeclarè scripsit*, *tanquam a bellatoribus strenuis*, *et ad certamen hoc decertandum Divinitùs in Ecclesia Catholica excitatis*, *furorem*, *ac rabiem insanorum hominum rectius*, *quam à quoquam alio retundi*, *ac reprimi posse existimavimus*. *Itaque Provinciam illam Ordini vestro nostro iudicio*, *maxime propriam*, *ad vos deferendam esse statuimus* (m). Chćiał ten Prymas, ba ieszcze i iego Antecessor Dźierzgowski XX. Jezuitów do Polski sprowadźić i z X. Kanizyuszem o tym rozmawiał w Łowiczu im myśląc założyć *Collegium*, á do tego nie przyszło. (n)."

„Pierwszy tedy, który w Polskie kraje *Societatem JESU* wprowadźił, był Kardynał Hozyusz, pierwszy który do Litwy, Waleryan Protaszewicz Biskup Wileński, kędzie *których świat* (że tak z Apostołem rzekę (o) *nie był godzien*. I luboby nie od rzeczy było z tey okazyi o tych naywiększych u nas tamtego czasu Wiary Obrońcach mówić według zachęcenia Ekklezyastyka... dosyć iednak w tey krótkośći czasu namienić: iż Hozyusz był to ten Prałat, nád którego godnośćią Kośćielną wyższego; przezornośćią i sprawnośćią w interessach kośćioła i oyczyzny dźielnieyszego; gorliwośćią wiary gorętszego; wszelaką nawet świątobliwośćią podobno znacznieyszego Polska nie miała. Mądrość zaś iego tak wielka była, tak ná dobre Kośćioła pracowita, iż nawet przy

(k) Sacchi. et Tann. in vita Canisii et Hoffei.
(l) Jul. Poggian. ad Hosium epist. 5. Calend. Aug. 1564.
(m) Sacchin. 3. Hist. Soc: lib. 1. Niesiecki Tom. IV. Uchański.
(n) Sacchin. in vita Canisij.
(o) Ad Hebr. II.

Biskupiey i Senatorskiey godnośći i zatrudzeniu, 6 codziennie godźin dawał czytaniu i pisaniu rzeczy Teologicznych, á księgi iego prawie ná wszystkie nam znajome ięzyki przełożone, za życia iego więcey niż 30 razy przedrukowane były (p). Dlá których ták wielkich przymiotów, cnot i dźieł heretycy nazywali go *Bogiem Polaków*, *Bogiem Papistów*, to iest Katolików (r)..... O Waleryanie zaś Wileńskim to tylko wspomnę, co w życiu X. Antoniego Possevina *Soc. JESU*..... ten tedy zacny Jezuita, do Szwecyi ná ten czas Poseł assystuiąc umieraiącemu temu gorliwemu Biskupowi klęknął przy łożku iego, a Waleryan długą kartę błogosławieństw dlá niego zgotowanych ná głowie iego położywszy nabożnie przeczytał. Tym świątobliwym Biskupa błogosławieństwom zwykł był przypisywać Possevinus swoje w tyśiąc niebespieczeństwach tak w drodze iáko w samey Szwecyi ocalenie i t. d. Zá temi dwiema Fundatorami poszło zaraz wielu innych zacnych Biskupów, iáko to Noskowski Płocki, który w Pułtusku; Konarski Poznański, który w Poznaniu; Karnkowski Prymas, który w Kaliszu; Wołucki Łucki, który w Łucku i Rawie, inni po nich, którzy w innych Miastach im Kollegia wystawiali.”

„Zagarneli ći byli Biskupi Apostołów następcy nieźmierne ryb mnóstwo, że tak z S. Łukaszem rzekę.... kiedy ná Seymie w Parczowie r. 1564. za sprawą Kardynała Kommendona przyięte było S. *Concilium* Trydentskie (u), ále się śieć bardzo rwała.... od tego álbowiem czasu natężały się naybarźiey przećiwnośći heretyckie ku zerwaniu władzy Kośćielney, á uczynieniu wolnośći wszelakim sektom nie bez żałosnych skutków, iáko się wyżey namieniło; áni Synod Prowincyalny ku exekucyi powszechnego, mógł się prędzey, iák w lat kilkanaśćie zgromadźić. Cóż czynią ći gorliwi Biskupi? oto *annuerunt Sociis, ut venirent et adjuvarent eos*. Skineli ná Towarzyszów Jezusowych, aby przyszli do Polski i im pracy Apostolskiey dopomogli. Przyszli tedy zaraz ná roków, to iest, 1565, przyjęći mile od Króla na walczenie przećiw heretykom, iáko edykt iego przywodźi Prymas Wężyk, tłumaczenie X. Wężyka *Soc. JESU* ná ięzyk Polski Biblii zalecając...(x)”

Drugą przyczyną wprowadzenia Jezuitów do Polski przywodzi autor z dzieła Reszki *Spongia*, iż heretycy zarzucali ciągle katolikóm, jakoby oni nie dla Boga, nie z miłośći owieczek im sprzeciwiali się, ale że idzie im o Biskupstwa, Opactwa i inne Praelatury, owoż Jezuici o to wszystko niedbają.

p. B 4 *recto* (C2 *verso*) „Cóż tedy Jezuići ná pomoc tu naszą we-

---

(p) Rescius in vita eius. Eggs, *docta purpura* in vita eius.
(r) Rescius ibid.
(u) Commend. in literis ad S. Carol. Borom. 7. Aug. 1564.
(x) Acta Synod. Provinc. Varsau. 1634.

zwani czynili, czego w Polszcze dokazali? Pewna to iż oni Historyi swoich Prowincyi tuteczuych do druku dotąd nie podali..... I lubo ś. pamięći X. Stanisław Czapliński w tym tu *Collegium* (Przemyskim) niedawno zmarły Historyograf tey Prowincyi wygotował był do druku od weyscia do Polski *Societatis* (od r. 1565) do Roku (jeżeli się nie mylę) 1600 Historyą, y iam iey kilka książek przeczytał, przyznam się iednak iż o Apostolskich *Societatis* w Polszcze pracach nie więcey dowiedziałem się, niż z Książek naszych Kapłanow Swieckich na pochwałę lub obronę tego Zakonu popisanych...." Przytacza list Kardynała Hozjusza do Kardynała Sirleta R. 1568. że Jezuici byli mu (Hozjuszowi) wielką pomocą do przywrócenia na łono kościoła zlutrzałych Elblążanów. Ogólnie autor powiada, iż Jezuici Kazaniami, świątobliwością życia, dziełami i dysputami publicznemi herezją wytępiali, Biskupóm byli pomocą; i dalej p. B4 *verso* (C3) tak rzecz prowadzi: „wspomnionych dysput szczęśliwy uczynił początek chwalebny Franciszek Toletus, potym wielki Kościoła S. Kardynał, na ten czas Apostolskiego do Polski Nuncyusza Teolog wyzwany od wymownego, y w wielkiey u swoich z wydanych ksiąg sławie zostaiącego Jakuba Niemojewskiego Szlachcica Polskiego: chętnie przyiął ten uczony pojedynek, ile człowiek osobliwego dowcipu y nauki, y ktory zdolny był Michała Baia, mądrością na ten czas sławnego; Nauczyciela Janseniuszowego, świeżo w błędach przekonać, y do odwołania ich przywieść. Z tym Jezuitą gdy się potykał Niemojewski, doyrzał jak niebezpieczno iest kocięciu na lwa porywać się (a). Inni też Ministrowie Heretyccy, ktorzy zaczepiać y wyśmiewać zwykli byli Katolikow, doświadczywszy XX. Jezuitow, y wyzwani nie łatwo się na taką odważali potyczkę. Ponieważ iednak tamtych czasów cała oyczyzna nasza w dysputach była o Religią, ile na tak wiele sekt podzielona, gdziekolwiek był iaki ziazd Panow (osobliwie w Poznaniu, w Lublinie, w Wilnie, w Polocku) nie omieszkali XX. *Societatis* składać publicznie dysput z Heretykami; z ktorych wiele co do słowa wypisanych, y do druku podanych dotąd się czytać daią: osobliwie Wileńska Polska X. Marcina Smigleckiego, Poznanskie Łacinskie kosztem Prymasa Karnkowskiego do druku podane. Te dysputy zawsze dla Katolikow szczęśliwe a czasem y cudem potwierdzone były. Tak w Lublinie Minister Kacerski Czechowicz gdy się przed dysputą oswiadczył: że nie dla pokazania dowcipu, ale prawdy, tę przedsięwziął sprzeczkę, y prosi Boga: aby kto przeciw prawdzie mowi głos mu ustał, wkrotce jak zaczął dysputować, oniemiał (b). W Wilnie zaś 1599 gdy heretycki Minister u Pewnego Pana na wieczerzy twierdził: iż wspomniony X. Smiglecki dysputuiąc o Głowie

(a) Sacchinus Part. III. lib. 14.
(b) Rescius in Spongia.

Kościoła od adwersarza przekonany był (ich to bowiem zwyczay y po przegraney swoiey tryumfować) a nie wierzącym tak się zaklął, ieżeli nie iest prawda co mowię, niechay w tym kiliszku śmierć wypiię; wypiwszy padł pod stoł umarły; jako ten przypadek przy owey dyspucie przydrukowany czytamy."

„Nie mnieyszą także Oyczyznie naszey wyświadczyła przysługę *Societas Jesu* Szkoły dla młodzi otwieraiąc na zgaszenie y zniszczenie szkoł heretyckich: Książki także w wszelkich naukach wydaiąc na zatłumienie umieiętności kacerskiey tak bardzo Polakom tamtego czasu powabney. Narzeka Rescius (c) na spustoszenie szkoł Katolickich przez otwarcie szkoł heretyckich: *Pinczowskich, Lewartowskich, Woleńskich*, *Chmielnickich*, *Brogińskich* (na Brogu w Krakowie?) *Grodziskich, Poznańskich*, do ktorych przydaie to Synod Łowicki (d), to Cichocki (e) *Szczebrzeszynskie*, *Turobińskie*, *Koźminskie*, *Seceminskie*, *Berestynskie* (Brzeskie?) *Nieswieskie*, *Siemiatynskie* (Siemiatyckie) *Rakowskie* etc. Między temi zaś naysławnieysze były *Lewartowskie*; albowiem Dziedzic tamtego mieysca Wojewoda Lubelski Kalwinista przyiąwszy tam z obcych kraiow, osobliwie z Niderlandu pod czas sławney z Krolem Hiszpańskim woyny wygnanych lub uchodzących Heretykow Kupcow, Rzemieslnikow etc. miasto to wielce uczynił obszernym; a chcąc ie bardziey wsławić, za namową Heretykow, sprowadziwszy co naysławnieyszych u nich Nauczycielow, założył Akademią, do ktorey nie tylko heretycka, ale y Katolicka młodź, tak się cisnęła, iż dla studentow gospod nie stawało, z osieroceniem szkoł prawowiernych, iako opisuie Cichocki (f). Z temi Nauczycielami nie raz tam XX. Jezuici dysputowali, osobliwie X. Radzimiński Rektor Lubelski; ale X. Skarga zakonczył sprzeczkę y tę zburzył Akademią, gdy nawrocił do wiary zięcia y Sukcessora tegoż Woiewody (g)."

str. (C4) wylicza zasługi i prace Jezuitów w nawracaniu i usługach zarażonych powietrzem, jak wielu ofiarą padło tej gorliwości swojej, jako to X. Łukasz Krassowski, który pierwszy z Polaków do *Societatem* wstąpil R. 1553. X. Giedrojć z 15. Socjuszami r. 1653. X. Woyszcza z innemi 28. 1655. Tamże wspomina, że Jezuici w sprawie nawrócenia heretyków północnych i sprzymierzonych przeciwko katolikóm z nimi, na Synod luterski do Torunia na 12 Sierpnia r. 1595. posłów swoich z obietnicą pomocy 20 tysięcy wojska wysłali. (h)

Dalej autor powiada, iż Jezuici na samym wstępie do Polski od świeckich Kapłanów i Prałatów do zakonu tego wstępujących, ozdobę

(c) Ibid.
(d) Constit. Synod. lib. 4. p. 262.
(e) Alloq. Osiec. lib. II. cap. 6. (przywiedzione tu nazwiska szkół polskie z łacińskiego tłómaczone, zdają się w kilku miejscach mylne). (L. S.)
(f) Ibid. (g) Ibid.
(h) Apologia przeciwko Krzysztofowi Filotetowi (ma być: Filaletowi) na karcie 66.

i pomoc pozyskali. „Takiemi byli Stanisław Warszewicki Scholastyk Gnieznienski, Regent Kancellaryi Koronney (czyli iak niektorzy piszą Sekretarz Koronny) poselstwy do obcych krajow zalecony, Piotr Skarga Kanonik Lwowski, Benedykt Herbestus Kanonik Poznański, Szymon Wysocki, Stanisław Grodzicki etc. Ci z początku naywięcey Panow herezyą zarażonych Kościolowi pozyskali....

p. C2 *recto*. „Tyle.... od Heretykow y niedobrych Katolikow (a czasem y uczniow swoich, aby im iako Jezusowi nie schodziło na niewdzięcznych Judaszach) wydanych iest przeciw Jezuitom Ksiąg, iż niż pierwsze ich sto lat skończyło się (rachuią zaś teraz od potwierdzenia zakonu lat 222) drukowany w Rupelli rejestr Imion tych, ktorzy przeciw XX. Jezuitom pisali, znaczną czyni Księgę. Nie masz zaś tego występku, ktoregoby na nich nie kładziono; tego rodzaiu potwarzy, ktorymby ich nieobydzano, tak dalece, iż z tych paszkwiluiących ksiąg (ktore iednę salę Biblioteki in *Collegio Soc. Lugdunensi* zdawna napełniły, jako z relacyi tych, ktorzy tam byli, mam) iż, mowię, z tych paszkwiluiących ksiąg, przeciwko ich pierwszym Oycom (z ktorych iuż w ołtarzach niektorych czciemy) podpisanych, maią y będą mieli potomni adwersarze do sądnego dnia co wywłoczyć, a ieszcze im się nie przebierze."

p. C3 *recto* (D *verso*): „Jako zaś tego gorąco pragnął S. Ignacy, aby i on i Zakon iego zawsze był prześladowany, tak tego obficie dostępował i dostępuje...... O prześladowaniu Jezuitów pisze autor, iż to towarzystwo w jednym dziesiątku lat od r. 1595 do 1606 dziesięcioro prześladowania i wygnania wycierpiało: „Roku 1595 wypędzeni są z Francyi. R. 1597 z Japonii, i drugi raz R. 1600. Z Siedmiogrodzkiey ziemi raz rugowani R. 1598, potym wprowadzeni, znowu wyrzuceni są R. 1605. (Por. niżej notę do N. 5140). Tegoż roku nayokrutniey prześladowani y wyganiani z Anglii, Szkocyi, Hibernii. Roku zaś 1601 ustąpić musieli z Rygi, Derptu y całych Inflant. Roku nakoniec 1606 na wygnanie skazani z panstwa Weneckiego; tegoż roku z Chin; tegoż samego Roku Konfederacya Sandomirska ich z Polski (za poduszczeniem Heretykow, y potym o to nie raz się kuszących) na wygnanie skazała, y iuż z Pruskich Kollegiow rugowani bydź poczęli, a to z okazyi ożenienia się Zygmunta III. z Austryaczką bez rady y zezwolenia Rzeczypospolitey, do czego XX. Jezuici z swoiey strony nic nie należeli. Ta bowiem iest ich niedola, iż cokolwiek nie do myśli w iakim Państwie Chrześciańskim stanie się, zaraz to Jezuitom przypisuią, iako tęż rzecz opisuiąc uważa Juventius (t). Wtenczas X. Skarga przed Krolem y Rzecząpospolitą powie-

(t) *Exierunt libelli adversus Regem, nec parcitum Societati, cuius hoc videtur esse factum* (zapewne: *fatum*), *ut, quae in singuli Orbis Christiani Regnis obveniunt perturbationes, illi tribuantur.* Juventius, Histor. Societ. Tomo posteriore Part. V. lib. 14.

dział w Wiślicy owe dwa mocne za Zakonem swoim Kazania: pierwsze pod tytułem: *na artykul o Jezuitach*. Wtore: *Proba Zakonu Societatis Jesu*, położone między przygodnemi iego kazaniami."

p. C3 *verso*. (D2 *verso*): „Jle zaś do Polski, w tey nad inne rozumiem kraje mniey ucierpieli, a więcey pociechy odnieśli y odnoszą Synowie S. Ignacego. Choćiaż bowiem tu niektorzy z nich umęczeni są, ale nie od Polaków, lecz albo od szwedzkich Heretyków, iako XX. Zieliński, Laterna, Brański etc. albo od Kozaków y innych..... iako to XX. Dunin, Bobola Zapolski. etc. Na paszkwilach im tu prawda nie schodziło, ale od naszych uczonych a gorliwych Kapłanow mocno przeciw potwarzom obronieni są. (raczej powinien był autor powiedzieć, że samiż Jezuici pod cudzemi imionami siebie bronili, jak to wyraźnie samaż *Bibliotheca Scriptor. Soc. Jesu* okazuje). Ile bowiem sam wiem, napisał za niemi *Marcin Szyszkowski*, Łucki, Płocki, potym Krakowski Biskup, Książkę iednę. Wspomniony *Stanisław Rescius*, Kanonik Warszawski Książek dwie. *Mikolay Ziemecki*, Archidiakon Pczewski, potym Scholastyk Poznanski, książkę iednę. (To pewnie dzieło Jezuity). *Kasper Cichocki* Kanonik Sędomirski Książek dwie. (Pod tém imieniem pisał Jezuita Kaspar Sawicki)..... Między temi zaś Pralatami, ktorzy ustnie w każdey okazyi przeciw obmowie bronili tego zakonu mieści się Błogosławiony Jozafat Kuncewicz Arcybiskup Połocki Męczennik, ktory mawiał: iż ma za nieprzeznaczonego do nieba, tego, ktory prześladuie Societatem. (w) Wyszły były prawda stąd y po całym prawie rozeszły się świecie dwie potwarzy, ale przeciw obudwu od naszych wyśmienicie obroniona Societas. *Pierwsza* po niemiecku Roku 1585. (domyślano się iż od Gdanszczanow) o czterech Jezuitach (ktorym paszkwilant y imiona y występki z okolicznościami podawał), niby od Elektora Moguntskiego Stefanowi Krolowi przysłanych, a za zbrodnie swoie na rynku Krakowskim traconych, po śmierci zaś w Wisle (czyli jak potwarca brydził w Nilu) utopionych, ktorą baykę gdy z cudzych krajow nazad do Polski przyszła, zbił z ochydą Kalumniatorow edyktem swoim Krol y Biskupi nasi (Por. niżej notę do N. 5140). *Wtora* po łacinie, pod tytułem: *Monita privata*, napomnienia taiemne, niby od Generała Professom dane. Ten paszkwil pierwszy zbiiał gorliwy, a uczony Kapłan Swiecki Leszczyński w Apologii Tylickiemu Biskupowi Krakowskiemu dedykowaney (x), potym Biskupi Polscy z Nuncyuszem Apostolskim tenże script potępili, y pod klątwą czytać zakazali, co Rzym potwierdził (y). Nakoniec sam autor jadowitego pisma przeciwnym ie pismem odwołał, y znacznym XX. Jezuitow Dobrodzieiem żył y umarł (z)."

(w) Drews in *Fastis Societ*. Kwiatkiewicz *Nowiny Duch*. pag. 106.
(x) Jac. Gretserus in Apologia adversus haec Monita.
(y) Idem Ibidem.
(z) Niesiecki T. IV. sub nomine: *Zakorowski*. (Zaborowski).

(D 3 *verso*):,,Utrapienia *Societatis* zawsze łagodzone były wysokim iey u prawowiernych szacunkiem, fundacyami i dobrodzieystwy obfitemi; Ciśnieniem się do Zakonu tego Osob Senatorskiego, Xiążęcego urodzenia, nawet krwie Krolewskiey Jana Kazimierza, z tego Zakonu na Tron Polski podwyższonego. Ludzi także niemało tak w Polszcze, iako i w Wielkim Xięstwie Litewskim po znacznych na wysokich urzędach zasługach za fortę *Societatis* udaiących się; iaki osobliwie był Tomasz Uieyski Biskup Kijowski, Wincenty Wołłowicz Referendarz W. Xięstwa Litewskiego etc. ktorych przykłady w teraźnieyszych Towarzystwa Jezusowego nieprzyjaznych czasach tego roku powtarzaią dway Swieccy Senatorowie, ieden Polski (a) drugi Litewski (b) obay wiekiem, przezornością i zasługami znaczni, Biskup także zacny (c)... za fortę Zakonną między Synow S. Ignacego udałąc się."

(D 4 *recto*). Wspomina wkońcu autor dobrodziejstwa w Polsce S. Ignacego mowę do niego obracając: ,,r. 1619. gdy na przedmieściu we Lwowie dwa tyśiące domow w perzynę obrocił pożar, gwałtownie na miasto zanoszący śię, ktorego uhamować gdy sposobu nie było; ukazałeś się po iedney ręce S. Xawerego, po drugiey S. Kostkę maiąc, z niemi płomień odpędzaiącym (d); z ktorey pewnie wdzięczności wspomnione Miasto-z taką wspaniałośćią i nakładem we trzy lata potym obchodźiło uroczystość twoią i Towarzysza twego S. Xawerego Kanonizacyi z iaką niewiem czy ktore inne w Europie miasto (e). Roku zaś 1625 w Kujawach po niektórych mieyscach, gdy pewny Missyonarz *Societatis* w trwodze morowego powietrza zalecał nabożeństwo do ciebie (za ktorym w Krakowie, w Toruniu i tu w Przemyślu dysponuiący zapowietrzonych Synowie twoi od śmierci zachowani są) ktorzy twoiey wzywali pomocy, Wigilią święta twego poszcząc, a samo święto uroczyście obchodząc, wszyscy od zarazy morowey uchowani byli, gdy z pomiędzy nich każdy ktory tego nabożeństwa zaniedbał powietrzem zarażony umarł (f). Doznał twoiey pomocy tu na Zamku Przemyskim niespodziewanie dobywany Roku 1607. Adam Stadnicki Kasztelan na ten czas Kaliski Starosta tuteczny, ktoremu strwożonemu pokazawszy się, i u niego, że ciebie niegdyś Żołnierza w takiey okazyi nie wzywał upomniawszy się, serca mu dodałeś na zwyciężenie i poimanie z większą nierownie siłą oblegaiącego Adwersarza (g). Świadczyłeś pewnie i inne temu kraiowi dobrodzieystwa,

(a) Mikołay Trzebiński Kasztelan Biecki.
(b) Stanisław Burzyński Kasztelan Smoleński.
(c) Marcin Załuski Biskup Drezdeński Suffragan Płocki, Sekretarz W. Koronny.
(d) Jul. Cordara Hist. Soc. Jesu 6. 6 par. lib. 4.
(e) Narrat. Epistolica Alberti Balazy Hungari.
(f) Jul. Cord. ibid. lib. 10.
(g) Hist. Coll. Jarosl. et instrumentum Notarii publici Consist. Przemyśl. Niesieckl Tom. IV. p. 178.

które zdaje się namieniać Synod tuteczny Roku 1536 pod Biskupem Andrzeiem Szołdrskim miany, dla zasług twoich w naypierwszey (zda mi się) z Polskich diececzyi, abyś Mszą i Pacierzami Kapłańskiemi publicznie czczony był uchwalaiąc. i t. d."

W aprobacij druku Wacława Hieronyma Sierakowskiego Arcybiskupa Lwowskiego oddana sprawiedliwość autorowi: *Concio panegyrica cui titulus: O Zasługach S. Ignacego etc. perspectá nobis à teneris Auctoris supra aetatem scientia et eruditione diligenter elaborata, ad Cultum S. Ignatii eiusque Religionis hac rerum tempestate afflictae Solatium.... Imprimatur in Palatio nostro Obroszynensi 18 Maij 1764.*

Wydanie drugie, różne jest od tego, które miał Sobolewski, a nawet może cokolwiek rozszerzone. Różnicę tę widać w miejscach niektórych przez Sob. wypisanych i z kustoszów inaczej u niego przywodzonych, które w tym wypisie gdzieniegdzie podwójnie są znaczone: bez nawiasu z wydania pierwszego, w nawiasie z drugiego.

5140. Kazania Przygodne pomieszczone przy Kazaniach Sakramentalnych Skargi, (Zob. N. 3860) różnią się w niejednej rzeczy od zbioru ich w tém wydaniu r. 1610. I tak kazanie na wtórą, trzecią i czwartą pobudkę do Modlitwy 40 godzin, są bardzo odmienne w dwóch wydaniach, kazanie na pobudkę piątą, w wyd. r. 1610, jest w wydaniu r. 1600, aż na pobudkę dziewiątą, wszakże z odmianami niektóremi; Kazań zaś w wydaniu r. 1600, na pobudkę piątą, szóstą, siódmą i ósmą, w wydaniu drugiém zgoła niema. W mowie do żołnierzów w samey potrzebie, w wydaniu r. 1610 na końcu pomieszczona pieśń: *Bogarodzica*, przeciwnie w wyd. r. 1600, niema jej wcale. Między kazaniami Sejmowemi, Kazanie Szoste: O Monarchiey y Krolestwie abo o czwartey chorobie Rzeczypospolitey, ktora iest z osłábienia krolewskiey dostoynośći y władzey, w wyd. r. 1610 opuszczone. W wydaniu znowu r. 1610 str. 112 jest nad wydanie r. 1600: Bractwo Miłosierdzia w Krakowie u S. Barbary zaczęte, Institutum i Powinności tego Bractwa. O komorze potrzebnych. Skrzynka S. Mikołaia i t. d. a mianowicie Czytania Bractwa tego, str. 159 — 206. Dalej: Bractwo S. Łazarza str. 206 — 211, rzecz: o Jedności Kościoła Bożego i t. d. Synod Brzeski i jego Obrona, jest w obu wydaniach, niemniej jak: Upominanie do Ewangelikow, Proces na Confoederacią i Zamknienie do Katholikow. I to jest wszystko co znajduje się w wydaniu r. 1600, kiedy w wydaniu r. 1610 od str. 456 idą dalej następujące pisma: Discurs na Confoederacyą; Dziękowanie Kościelne za zwycięstwo nad Michałem Multańskim; Wsiadanie na woynę do Inflant kazanie; Kazanie poszpecone (o témże): Do Wykładacza y glossatora Kazania tego, Daniela Kramera Ministra w Szczecinie; Modlitwa za Krola, o zwycięstwo na woynie Inflantckiey; Pokłon P. Bogu za zwycięstwo Inflantckie; Żołnierskie Nabożeństwo; Na artykuł o Jezuitach zjazdu Sędomirskiego Odpowiedź; Proba Zakonu Soc. Jesu; Pierwsze,

Wtore Zawstydzenie Aryanow; O czterech końcach ostatnich żywota ludzkiego Franc. Costera; Siedm Filarow; Areopagus. Dodać tu jednak wypada, że między jednem wydaniem a drugiem Kazań przygodnych w obu edycjach znajdujących się nie małe zachodzą różnice w wielu miejscach, tak co do rzeczy jak i pisowni. Odmiany te przez samego Skargę wprowadzone, jedne były w celu poprawienia tego dzieła, drugie dla przyczyn szczególnych, które go do nich powodowały. Przedsiębiorącemu zatym nowe wydanie Kazań Przygodnych Skargi, z tylu względów dla dziejów i języka polskiego ważnych, obie te edycje r. 1600 i 1610 pod ręką być powinny, a warjanty same mogłyby być niemałego interessu. My tu z obu, miejsca niektóre, wedle ważności wypiszemy.

W liście do Tylickiego w wydaniu r. 1610, tak mówi o pracy swojej i o sobie: „Co się około roznego nabożeństwá, iáko czás przynośił, náuczáło: tom w kupę zebrał, Przewielebny Oycze y Pánie dobrodzieiu nász, w nádziei iákieykolwiek pomocy do dusz ludzkich napráwy. Dawno mię Pan z niezmierney łáski swey ná robocie Káznodzieyskiey trzymáć raczy, iuż to lat blisko 47. y w niey mię do tey stárośći iákoby odmłodniáłey przywiodł, iż mi ieszcze do tego dniá, bo iutro niewiem co zemną Pan vczyni, tá robotá nie ćięszka. Zátym to wżdy następuie: iż się sprzętek iáki táki, przez te látá do tego rzemięsłá zebráć mogł. Jáko v stárego żołnierzá rozne są w komorze iego; y wedle czásu, zbroie, oręża, y przypráwy do woyny: y v dawnego gospodarzá, iáko Pan mowi, náyduią się stáre y nowe zbiory, ktore się młodym następnikom w pożytek iáki obroćić mogą. Coż czynić, gdy P. Bog ieszcze trochę śiłeczki vżycza? Proznować się nie godzi, á zákopywáć skarb Boży, y lenistwem zyski Páńskie tráćić, zákazano y pogrożono. Acz tych zyskow dusz ludzkich nieszczęśliwe mamy połowy, dni tych ktorych się złość roskwitnęłá, y ćięszki vpor w grzechách nászedł. Jesli słow Bożych y kazań słucháią: tedy vszámi tylo, á nie sercem, ánj ręką do dziáłánia. Po oraniu y śieybie, nic ábo máło co wschodzi, y to się nie dostoi, ládá niepogodá złych pokus, wszytko zepsuie. Y kśiąg, y pism do napráwy duszney, rzadkie czytánie. Záluią groszy ná kśięgi, wolą ie ná proznośćiách vtráćáć. lenistwo do náuk y pámięći zbáwiennych, y zabáwá ládáiáka od czytánia odwodzi. A choć im y dáruiesz kśiążki potrzebne: w prochu zostáną. Y moglibysmy mowić P. Jezusowi, ktory nas wysyła ná tę robotę duszną: Pánie, coć po nászey robоćie? kąkolu ná roley pełno, á pszenicá twoiá dobra ginie. Lecz się ták wymáwiáć nie śmiemy. boby nam powiedział: Ná oránie y śieybę was wysłano: vrodźi się co ábo nie vrodzi, nie wászá álc Páńska szkodá. Nie wy słońca y deszczu dáiećie: nie widźićie co się w sercách moich wybránych dzieie. Nie vpátruiećie łáski, ktorą im z niebá y z wysług moich spuszczam. Mam ia swe, o ktorych wy iáko Heliasz niewiećie. Gumno moie, á

robotá wászá: Robotę wam záplácą, á do gumná y brogow nic nie maćie. Ták iest Pánie: ále wielka nászá poćiechá, gdy gumno twoie y brogi pelne: gdy ná twoiey krwie pożytki pátrzymy; á ludzie zbáwienną drogą do wiecznego żywotá idą, á imię się twoie sławi y święci. Wielki też smutek nas obchodzi, gdy ná ludźiách ginie przewyżnadrozsza krew twoiá, á dusze ná wieczne potępienie vpadáią. A Pan záś mowi: Poćiechy tey záżyiećie gdzie indziey: á smutek ná pokutę grzechow swoich obracayćie." Data w Wilnie 22 Novembr. 1609.

W Kazaniu na Wtorą Pobudkę do Modlitwy Czterdzieśći Godzin, wyd. r. 1600 str. 194. mówiąc jak wiele królestw w niewolą Turecką przeszło, mówi: ...„Cięszka boiaźń żebysmy ná vpadek oyczyzny nászey nie pátrzyli, á to się nie ziśćilo czym groźil Izáiasz: | Rosproszy Pan Bog źiemię y obnáży ią, y pogubi obywátele iey. | Y będźie wszystko pomieszáne, ták lud iáko y kápłan, iáko slugá ták y pan, iáko służebnicá ták y páni iey, iáko przedáiący ták y kupuiący: To iest, w teyże nędzy wszyscy gdy się stany poniżą, y wszytko się pomiesza, iáko w porąbánym leśie y wielkie y máłe drzewá, y chrosty y wysokie dęby y sośnie ná źiemie vpádną. bogáći zubożeią, práwá się wszytkim polamią, żaden z tego co miał weselić się nie będźie, y máiętność y zdrowie w ręku v tyránná zostánie. Płákáć będą ogrody y winnice, vstáuie wesele y gęśle. piiąc pośpiewywáć nie będą, ále gorzki napoy ich będźie. lud rzadki iáko groná po winá zebrániu, y gruszki po trzęśieniu. Cięszka boiaźń ábyśćie ná dźieći y żony swoie nie pátrzyli, á ono ie zábiiáią y gwalcą, á przed oczymá wászemi dobrá wásze y pieniądze biorą, y dźielą się z nábyćia wászego, smiechy y żárty z was czyniąc. Gdybyśćie wszyscy stękáć y szukáć chlebá muśieli, y wygnáni błąkáć, tluklibyśćie się po leśiech y gorách, y cudzych stronách, w głodźie, w nágośći y źimnie, z dźiatkámi y żonámi, ktorych nędze y głod y śieroctwo bárźieyby was niżli wásze własne trapiły.

Wiedzćiesz iżeśćie tákiego karánia Boskiego bliscy. bo krolestwo to srogimi y wielkimi grzechámi obćiążone iest, y głos złośći iego wchodźi w niebo, y pomsty od Páná Bogá woła. A gdźie więtsza niespráwiedliwość iákó v nas? gdźie więcey zdrad, oszukánia, potwarzy, kłamstwá, dla ktorych Pan Bog przenośi krolestwá od iednego narodu ná drugi: gdźie więcey krzywoprzyśięstwá, y łupiestwá vbogich, y zniewolenia á okrućieństwá nad poddánemi, y lichwy, y mężoboystwá, gdźie więcey iáko v nas? Gdźie więtsza swawola y niekárność y nieposlnszeństwo, iáko v nas? Gdźie wolnie y iáwnie Bogá bluźnić, y dusze zábiiáć, y proste á głupie do potępienia wiecznego zwodźić dopuszcza, iáko v nas? Gdźie więtsze łákomstwá, kradźież, y złupienie dobr pospolitych, iáko v nas? Gdźie ku vrzędom duchownym y swieckim mnieysza vczćiwość y powolność, iáko v nas? Gdźie synow Beliálá, to iest ludźi bez iárzmá, bez zakonu, bez kárnośći y boiáźni więcey, iáko v nas?" Ustęp ten wcale nie znajduje się w Kazaniu na

Pobudkę Wtorą wyd. r. 1610, ale w części tylko w kazaniu na Pobudkę trzecią str. 10.

Wyd. r. 1600. str. 222. W kazaniu czasu Woyny, do Modlitwy pobudka pierwsza, mówiąc o zażywaniu pokoju w Polsce, mowca karci zbytki krajowe: „Bogáctwá y dostátki, ktore pokoy dał, obrácáią ludźie nászy, ná zbytki, ná iedwabie, winá, korzenia, pułmiski, konie, páchołki, káretyz y ine szczerey pychy proznośći: á vbogich zápomináią. przedsię poddáne áż do krwie ściskáią, lichwy biorą, szláchtá y pánowie zbożem kupcząc, y korcámi kupuiąc, nie tylo stan swoy szláchecki lżą, y kupiecki psuią: ále głod vbogim obywátelom y poddánym swoim wnoszą: y ták ziemię ogładzáią: iż máły nieurodzay, ktory się często tráfia, wielki głod y złe powietrze y zgubę ziemie przywodźi. Ták im złoto zásmákowáło, iż dla niego nie tylo poddánych, ále y swoie zdrowie przedáią. chleb vbogim wydźieraią: á názbierawszy niespráwiedliwie, ná zbytkách trácą. Tá byłá, mowi Prorok, złość Sodomy: | Hárdość, násycenie chlebá, y dostátek, y praznowánie, á iż vbogim y niedostátecznym ręki nie śćiągáli. |

By wżdy w tym pokoiu y dostátku zamki budowáli, wáły sypáli, murámi miástá obtaczáli, dźiáłá, prochy, y inne woienne potrzeby opátrowáli: mnieyszaby przygáná byłá, y gniew Boży mnieyszy. Jáko on krol Azá czynił, ktory do poddánych mowił: | Buduymy miástá, obtaczaymy ie murámi, vtwierdzaymy ie wieżámi, bránámi, y zamkámi, poki woyná nie zaydźie. Przeto żesmy szukáli Páná Bogá, á on dał nam pokoy w okolicy. | Byłoby y to dobre vżywánie pokoiu y tych dostátkow, ktore dał Pan Bog. Lecz gdy tego nie mász; coż po nas? iáko nam niewdźięcznikom tego ták drogiego y miłego pokoiu wydrzeć nie ma Pan Bog?"

W wyd. témże str. 235. w Kazaniu czasu woyny, pobudka czwarta, mówiąc o ślubach przez królów przed wojną czynionych, mówi: ...„V nas domowych przykłádow dosyć. Co oni Bolesłáwowie, y Władysłáwowie, y Káźimierzowie Pánu Bogu po ślubiech oddáli, stoią pámiątki ich: Stephan nákoniec do Połocká ćiągnąc, ślub vczynił, wszystkie imioná Chrześćiáńskich Kosciołow pobráne y zwoiowáne ná chwałę Bożą przywroćić. y odniosł wielkie zwyćięstwo y poćiechę ślubow swoich; ktore iáko bogoboyny prędko y záraz wypełnił. y nim w zamek Połocki wiáchał, do duchownych do Wilná, áby o tym wiedźieli, pisáć roskazał."

W wydaniu r. 1610. str. 41. Pieśń:

„Bogá rodzicá dziewicá, Bogiem sławioná Márya: v twego Syná hospodyná, mátko zwoloná Márya, ziśći nam, spuśći nam (Kyrie eleison) twego Syná Chrzćićielá zbożny czás. usłysz głosy: nápełni myśli człowiecze: słysz modlitwę, ienże ćię prośimy. to dáć raczy iegoż prośimy: day ná świećie zbożny pobyt, po żywoćie Rayski przebyt, Kyrie eleison.

Národził się dla nas Syn Boży, w to wierzy człowiecze żbożny, iż przez trud (to iest mękę swą) Bog swoy lud, odiał dyabłu z straży. Przydał nam zdrowia wiecznego: stárostę skował piekielnego: śmierć podiął. wspomionął człowieká pierwszego. ieszcze trudy ćierpiał bezmiernie, ieszcze był nie przyśpiał za wierne, áże sam Bog zmartwychwstał.

Adámie ty Boży kmiećiu, ty śiedzisz v Boga w wiecu, domieść nas swe dzieći, gdzie kroluią Anyeli: tám rádość, tám miłość, tám widzenie tworcá Anyelskie bez końcá: tu się nam ziáwiło dyable potępienie.

Ni śrebrem ni złotem nas z piekłá odkupił, swą mocą zástąpił. Ciebie dla człowiecze dał Bog przekłoć sobie, bok, ręce, nodze obie, krew święta szłá z boku ná zbáwienie tobie. Wierzże w to człowiecze, iż Iezu Chryst práwy, ćierpiał zá nas rány, swą świętą krew przelał zá nas Chrześiány.

Iuż nam czás godziná grzechow się káiáći, Bogu chwałę dáći ze wszemi śiłámi Bogá miłowáći. Márya dziewicá, prośi Syná swego, Krolá niebieskiego, áby nas vchował ode wszego złego. Wszyscy święći prośćie, nas grzesznych wspomożćie: bysmy z wámi przebyli: Iezu Chrystá chwalili. Tegoż nas domieśći, Iezu Chryste miły, bysmy z tobą byli, gdzie się nam ráduią iuż niebieskie śiły.

Amen Amen Amen, Amen Amen Amen, Amen táko Bog day, bysmy poszli wszyscy w Ray: gdzie kroluią Anyeli."

W wydaniu r. 1600. str. 268. mówi o niebezpieczeństwach przez króla podjętych podczas wyprawy szwedzkiej, działaniu nieprzyjacioł, wylicza pięć *dziwów*, które Pan Bóg z królem uczynił, wspomina na końcu Jezuitę Polaka z innymi do morza wrzuconego.

str. 274 nast. w Kazaniu Sejmowém pierwszém niebezpieczeństwa krajowe wylicza: „Námienię trochę tych niebespieczeństw nászych, ktorycheśćie lepiey niżli ia świádomi: ná więtszą pokorę y goręcszą modlitwę wászę. Naprzod widźićie rozerwánie wielkie serc ludzkich, y potárgánie iedności y miłośći y zgody sąśiedzkiey, nie tylo dla rożnośći wiar, y dla náuk heretyckich, ktore ná to szátan wrzućił, áby rozrywał y rospraszał: ále też dla poważnienia się stanow miedzy sobą, y dla wiela obłudnośći y nieuprzeymośći, ktorey się miedzy wámi náśiało: iż ieden drugiemu nie dufa, ieden drugiemu nie życzy: y do swoich pożytkow vbiegáiąc się, spolnie się bydźićie y chytrze oszukawaćie. Ták iż się Prorockie wołánie iśći: | Strzeż się káżdy od bliźniego swego, y żadnemu brátu swemu nie dufay. bo káżdy brát podchwyta y doł pod drugim kopa. káżdy przyiaćiel zdrádliwie postępuie, y brát się z brátá śmieie, á prawdy nie mowią: ięzyk ich iáko strzałá rániąca: w vśćiech pokoy z przyiaćielem mowi, á táiemnie śieći nań zástáwia. | To się podobno mowić może, kto pátrzy ná správy násze. Jákoż ináczey Prorokowáć, iedno z Prorokiem mowić: | Rozdźieliło się

serce ich, teraz poginą. | á co prędzey gubi krolestwá, iedno, iáko Pan JEzus mowi, niezgodá sąśiedzka w nim?

Nádto námnożyło się w tym krolestwie ludźi złych bárzo, ktorzy posmákowawszy sobie *interregna*, w ktorych mogli o krolestwo tárgowáć, y pożytkow swoich, z oszukánia miley oyczyzny y rozerwánia iey, szukáć ieszcze nie przestáią: á gdźie mogą, bunty y zmowy czynią: ná vrząd Boży szemrząc y potwarzy zmyśláiąc, y do rozruchow y nowin námawiáiąc. niespokoyni, łákomi, niespráwiedliwi, śieią wszędźie niezgody, nic ná dobre pospolite nie pomniąc, á tą łodką w ktorey się wszyscy wieźiem, swoim biegánim chwieiąc, do zánurzenia ią y vtopienia przywodzą.

Zginęłá w tym krolestwie kárność y *disciplina*, bez ktorey żaden rząd vczynić się nie może, ktorą pismo ś. pilnie wszędźie záleca. Nikt się vrzędow áni praw nie boi, ná żadne się karánie nie ogląda. Bo gdy boiaźń Boża ginie, y wstyd upada: w sámey tylo kárnośći vrzędowey nádźieiá do pohámowánia złośći zostáie. Ktorey gdy nie mász, Rzeczpospolita ginie, á iáko gdy obręczy z beczki opadáią á nikt ich nie pobija, wszytká się rozsypuie.

Wszyscy się wolnośćią szláchecką bronią, wszyscy ten płaszcz ná swe zbrodnie kládą, y poczćiwą á złotą wolność w nieposłuszeństwo y we wszeteczność obracáią. O piękna wolnośći: w ktorey wszytkie swowolnośći y niekárnośći pánuią, w ktorey mocnieyszy słábsze vćiskáią, w ktorey Boskie y ludzkie práwá gwałcą, kárać się nie dádzą áni krolowi, áni vrzędom. wszyscy iáko synowie Beliálá bez iárzmá, bez wodze. Ludźie, iáko iest v Jobá ś. prożni y pyszni, ktorzy mniemáią, iż się wolnemi iáko źrzebię v osłá vrodźili, ktore o vźdźie y wodzy nie myśli. Tákie hámowáć, y lepsze á ostrzeysze práwá ná nie stáwić, bárzo iuż teraz nie łácna to praca.

A zwłaszczá iż poważność y moc y władza krolewskiego máiestatu osłábiáłá, falszywym y nierostropnym wolnośći szkodliwey rozszerzánim, śćiśniona y skrocona. iż się rzec nie może: | Krol ktory śiedźi ná stolicy sądu, rosprasza wszytko złe weyrzenim swoim. | áni ono mowić się może: | Rosprasza niezbożne krol mądry, y sklepy nád nimi buduie. | y ono: | Jáko lwi ryk, ták postrách krolewski: | bo teraz żaden się krolá nie boi, áni iego sądow; áni iego karánia. Kto chce, o nim szemrze, káżdy go ćwiczy, y pedágogiem iego być chce, y powážnośći iego vwłoczy. Co dźień władzey krolewskiey vbywa, á ludzkiey śmiáłośći y nádętośći przybywa. Jákoż głowá mocna być ma? iákoż exekucya praw potężna zostánie? By był namędrszy Sálomon, gdy władzey y potężnośći do karánia, y rządow, y pieniędzy nie ma, żadney przygodźie pospolitey nie porádźi. A gdy ná głowie zeydźie, nie długo członki vstáną.

Seymy te iáko wam źle wychodzą, y iákieyby w nich naprawy potrzebá: sámi to lepiey widźićie. ia to tylo mowię co wszyscy widzą.

Zieżdżaćie się z wielkimi kupámi iezdnych y pieszych iáko ná woynę, nie ná rádę: y vtracaćie to czymby się niemále woysko vchowáć podobno mogło. ták długi czás tu śiedźićie, á málo spráwniećie. Wiele, wedle Proroká, śieiećie, á málo vżynaćie. Ná pobory nárzekaćie, á tu więtsze utráty ná tym tákim zámieszániu podeymuiećie. Młodszy bráćia drugdy wszytko rosporą y popsuią y powichlą: y odiáchawszy drugie do nieposłuszeństwá poburzą. Pierwey seymowe stánowienie było iáko Boskie nie wzruszone y święte; teraz moc tráći, powagi nie ma. Coż zá pożytek z tych tákich vtrat y pracey seymowey y trudzenia swego maćie? Od seymow gdźie się vćiekáć y áppellowáć będźiećie? gdyż ták zelżone są w ktorych iest powagá krolewska, powagá rády iego, y dobrych synow zezwolenie: sądowe dekretá moc máią, á seymowe vpadáią.

A co nagorzey, skąd iuż bliskie y nagłe niebespieczeństwo nádchodźi: Turecka moc y száblá ná głowy násze nástępnie, bliskie y co rok bliższe tyránná tego sąśiedztwo we wrotá iuż násze pogląda. pokoy z nim niepewny áni trwáły: gdy czás ládá ktory upátrzy, vćisnie was, niewiem iáko do woyny tákiey gotowych, y pod niewolą swoię, vchowáy Boże, podbije. Jákie skárby máćie, iákiego żołnierzá, iáko opátrzone zamki y żywnośći: to lepiey sámi wiećie. Tátárzyn przyrodzony nieprzyiaćiel nád wámi co godźiná stoi: ná Tureckie roskazánie y posługi do zguby wászey czekáiąc."

str. 283. mówi o dostatkach krajowych: ,,Pátrzćie do iákich dostátkow, y bogactw, y wczásow tá was mátká przywiodłá, á iáko was ozłoćiłá y nádáłá: iż pieniędzy maćie dosyć, dostátek żywnośći, száty ták kosztowne, sług tákie gromády, koni, wozow, tákie koszty, dochody pieniężne wszędźie pomnożone. Sámá tylo mátká mało ma. Pierwey rzadki miał piwo w domu: á teraz winem piwnice wásze woniáią. Pierwey sámodźiałki boki násze pokrywáły: á teraz áxámity y iedwabie. Pierwey proste rydwany y rzadkie, częstsze śiodłá miásto poduszek, á teraz złote kolebki y kárety. Pierwey proste potráwy; á teraz ptaki y kápłony. Pierwey iedná missá wszytkim, á teraz pułmiskow kiládźieśiąt. O namilsza mátko, iuż zbytkuią dźieći twoie, źle tych dostátkow używáią, ná grzechy, ná sprosnośći, ná vtráty, ná proznośći. A ia co winná, mowi: máią rozum, mogą tych dárow Bożych używać, ná kośćioły y chwałę Bożą, ná obrony y zamki, y inne ná zły czás gotowośći, y do zbáwienia przysługi. Ja niewinná, iżem w dawániu mátka: oni winni, co mię nie słucháią, á dobroći moiey y Boskich dárow źle vżywáią." Tamże wspomina poselstwa do Polski. ,,Táż mátká namilsza, vczyniłá wam sławę v wszytkiego Chrześćiaństwá, y v Pogáństwá, iż od zachodu y wschodu zacnemi poselstwy vczczony krol y pan wász, wielką wam v postronnych powagę y mniemánie czyni."

str. 299. w Kazaniu Sejmowém czwartém, mówi o zasługach kró-

lów polskich dla wiary katolickiej: „Biskupy święte iáko oyce swoie czćili, kośćioły imiony, dźieśięćinámi, złotem y śrebrem nádáli, wiáry ś. przećiw pogáństwu bronili, y drudzy o nię ná woynie umieráli. Biskupámi rádę swoię y bok swoy práwy osádźili, práwá na heretyki srogie, ktorzy religią Kátholicką psnią, wydáli: y nic innego ták pilne° w krolewskim swoim urzędźie nie mieli, iáko religiey bronić. áby ták iáko ná niey krolestwo vfundowáne iest, ták ná niey szczęśliwie trwáło, i t. d.

Teraz przed lat kiládźieśiąt nástąpiły herezye ná Kátholicką ś. wiárę, ná ktorey to krolestwo záśiádło: y ná kápłáństwo, do ktorego tá Rzeczpospolita przywiązána iest, iády y ostre nieprzyiáźni swoie podnosząc; chcąc áby vstąpilá, á ich nową y gościnną religią, znowu osádzone to krolestwo zostálo. Nowego Chrystusá, nową á w koronie nigdy nie słycháną náukę przynoszą. ktorą gdy my pismem świętym, prawdą, Koncyliámi, Doktormi, y stárożytnośćią zbijamy: od dispatácyey, ná ktorey vstáwicznie tráćili, do chytrych rad, y wynálazkow swoich vćiekáią się. Práwá tu sobie knowáć ná Seymách chcą, ktore Konfederácyą zowią, ktoremiby po málu z krolestwá wiárę wszytkę Chrześćijáńską wyćisnęli: gdy iáko z piekłá sámego kácermistrze y błędy wszytkich heretykow do nas niosą; á nic co kośćiołom pobráli wroćić, áni żadney o krzywdy kośćielne spráwiedliwośći podlegáć niechcą.

Koroná tá te stany iáko członki w ćiele swoim záwżdy miálá: Duchowny, Senatorski, żołnierski, mieyscki, orácki ábo kmiecy. Ták się to ćiálo zroslo z tych piąći członkow: ták tá ręká z tymi pálcámi piąćią vrodźilá się, y vchowálá, y zmocnilá. Teraz stan iákiś się ozywa Ewángelikow, ktorzy kupy sobie y ziázdy czynią: do krolow poselstwá ślą: tu ná Seymie synmi się koronnymi czynią, y rządy swoie, y státutá, y práwá stáwić myślą. Gdźież im mieysce w tym ćiele Rzeczypospolitey y krolestwá tego daćie? Jesli są duchowni, niech miedzy biskupy y plebany idą. lecz ich ináczey nie przyimą, iedno do posłuszeństwá biskupiego: gdźie vczyć się muszą, nie náuczáć. Jesli miedzy Senatory: á kto ich tám sádźił, y miánowál? Jesli miedzy Rycerstwo: tedy tám iuż Ewángelia stára, ná ktorą miecze swoie, gdy ią czytano, vkázowáli, vprzedźilá. ná woynę im, y do száble, nie ná stánowienie wiáry, vkażą. Jesli miedzy mieszczány: tám wszytkie kośćioły dawno opátrzone są religią. Jesli miedzy oracze chcą, niech idą: rolą im oráć każą. Gdźież ten szosty pálec włożyćie? Wierzćiesz mi, iż wászey ręce záwádźi: á iesli gwałtem go ze krwią wpráwowáć checećie, wszytkę rękę zgubićie. Vpádnie wszytko krolestwo wásze, iesli ten nowy stan, z ktorym się to ćiálo nie vrodźilo, do niego, to iest Ewángeliki, ábo ráczey wszytki heretyki przyimiećie.

Jákoż się oni synmi koronnymi zwáć máią, ktorzy w koronie nie są, áni stanu żadnego koronnego nie máią? Jáko tá trzećia ręká, y ná ktorym mieyscu w tym ćiele stánie, y iáko ią w nie wpráwićie? Mu-

śićie pierwey to ćiało zábić, y tę koronę zgubić, toż dopiero nową z nowemi stauy tworzyć y budowáć. Co ieśli się wam powiedźie, sámi się śiębie poradźćie."

str. 305. o łaskawośći katolików ku heretykóm w Polsce tak mówi: „Jáko y dźiśieyszych czásow y tu v nas łáskáwość się wielka ku nim Kátholicka pokázuie. My ná nie mamy práwá dawne, áby cześć y máiętność tráćili: ó iednák ták ie do tego czásu ćierpim, iż y dostoieństwá, y urzędy máią. A oni wszędźie, y tu w Prusiech, skoro moc nád wiernymi wźięli, wnetże ie z vrzędow składáć, zábijáć, łupić, wygániáć poczęli. y vrzędu im namnieyszego, y kápliczki iedney do ich nabożeństwá nie zostáwuiąc."

str. 309. nast. o Monarchij i jej kolejach w Polsce także wyrazisty rys podaje autor: „Nászá Polska Monárchia przed Chrześćiáństwem stalá tákże kila set lat: po wziętey wierze Chrześćiáńskiey, stoi iuż blisko lat 700. o żadnym inszym rządźie, iedno krolewskim pod iednym pánem nigdy nie wiedząc. Pod dwunaśćią Woiewod doználi Polacy iáko był zły rząd, y prędko się do pierwszego y przyrodzonego sposobu wroćili mowiąc: *Mala est pluralitas principum: sit ergo vnus rex*. Przed stem lat naznáczniey poczęła się náchyláć do innych krolestwu przećiwnych rządow tá Rzeczpospolita Polska. Z iákim pożytkiem nászym, sámi ná tych seymách doznawamy.

Nie táką Monárchią chwalimy, iáka iest v Turkow, Tátar, y... ktora ma bezpráwne pánowánie: ále táką ktora práwy spráwiedliwemi, y rádą mądrą podpárta iest, y moc swoię vstáwámi pobożnemi vmiárkowáną y okreszoną ma. Jáka byłá v ludu onego Jzráelskiego, gdźie krolom roskazano: áby práwá Bożego księgi od káplanow podáne sobie wypisáli, y wedle nich lud Boży spráwowáli: boiąc się Páná Bogá swego, y miluiąc lud iego, do ich opieki poruczony.

Táka byłá od początku, zwłaszczá po przyiętey wierze Chrystusowey tá Monárchia Polska. Bo káplani Boży y Biskupi, krolom z pogáństwá grubym y dźikim, práwo Boże przekłádáli, ktorym ich *absolutum dominium* miárkowáli: á potym y inne ludzkie práwá nápisáne, y one rády świeckie przystáwione im są. Czym dostoieństwo ich krolewskie, y władza się nie kroćiłá áni kurczyłá: ále się miárkowáłá, áby nic pobłądźili, á mocy oney z rozumem y boiáźnią Boską spráwiedliwie używáli, áni się ná práwo áni lewo skłániáiąc.

Pokázuią to státutá wásze, y przyśięgi Senatorow y Márszałkow, y innych vrzędnikow, w iákiey czći, y w oney po Bogu nawyższey, przodkowie wászy, krolewski stan mieć chćieli, y vważáli. Wiedząc co im sámym ná tym należy: á iáko z krolow cześć wszytká y podwyższenie, ná ich dobre iáko z głowy ná członki, spływáło.

Potym z miłośći ku poddánym zá wysługą y dobrym záchowánim ich, nádáli ludźiom rycerskim, prze męstwo ich y życzliwość, wolnośći od podátków, od podwod, od zágránicznych woien, y od innych,

ktore były *in absoluto dominio* ciężárow. Ktore wolnośći dáley się pod *interregna* wytárgowáły, y rozszerzyły: y ták się wysoko podniosły, iż wpádły w wielką pychę y nieposłuszeństwo, y lekkie krolewskiego máiestatu vważenie, y praw dobrych podeptánie: iż się ono słowo v Jobá ś. rzec o nich może: | Mąż lekki w pychę się podnośi, y iáko źrzebię v oslá mniema że się wolnym vrodźił. | y ztąd one słowá bystre y głupie: Vrodźiłem się wolnym ślácheicem. nie boię się nikogoż, y krolá sámego, ktory mi nic nád práwo vczynić nie może. Y ktoż się ták wolnym rodźi, żeby nikogoż się bać nie miał? y syn krolewski, bać się oycá y pedágogow muśi. Y sam krol Bogá się boi, y praw iego przestępowáć nie śmie: á tey wolnośći nie ma, áby się zwierzchnośći Boskiey nie bał. Y pátrzmy iáko ná tákie hárde śmieszna wolnosc pádłá. Mowi, krolá się nie boię: á przed sąśiádem vćieka, y drży, ktory go w tey wolnośći ná dom náieżdza, y zábiia, y máiętność wyłupi. o czym ná káżdy czás słyszym.

....Mawiáliśćie zá nászey pámięći krolom swoim, y ná seymách y koronácyách: Pod nogi twe máiętnośći y zdrowia násze kłádźiem, znáiąc ćię od Bogá dánego y spráwiedliwego. Teraz żadney krzywdy nie máiąc ná wielką y szkodliwą hárdość podnieśliśćie się. Co się o wszytkich nie mowi. Są ći ktorzy się synmi Beliáłowemi brzydzą, ktorych w serce P. Bog dotyka, y cześć im swego pomázáńcá Chrystusá słodźi, iáko pismo ś. mowi: | Weselą się corki Syońskie z krolá swego. |

Osłábienie też máiestatu krolewskiego y mocy iego ná dobre pospolite, szkodliwie bárzo pochodźi, ze złego száfowánia y vżywánia vrzędu poselskiego ná seymách. Dla czego ledwie się co kiedy dobrego postánowić może. Rzecz ná początku dobra, poszłá we złe bárzo vżywánie. Przez wiele set lat bez posłow krolowie Polscy z sámym senatem y rádą swoią potrzeby koronne y seymy odpráwowáli. Dla poborow sámych przyzywano posłow od szláchty z powiátow, z ktoremi zá trzy ábo cztery dni seymy się kończyły. y były krotkie seymy, ále pożyteczne krolestwu y dźielne. Gdy się poselski on vrząd dáley szerzył: do tego przyszło, iż z niego teraz wielkie się dobrym rádom przeszkody dźieią. y iesli co do upadku koronie tey pomaga, iáko sámi miedzy sobą często mowićie, tedy to sámo koło narychley ią przewroći y zgubi.

Pátrząc do iákicheśćie nieprzystoynośći, y práwie dźiećinnych y śmiechu godnych postępkow, y zágmátwánia przyszli. Naprzod obieránie posłow ná seymikách tákie iest: iż możnieyszy á śmielszy czynią co chcą. ábo się sámi obieráią, y drudzy málo nie dożywotny sobie ten vrząd czynią: ábo tákie wystáwiáią, ktorzy ich myślom y przedsięwźięćiu służą. A szláchtá w prostoćie niewiedząc co się dźieie, przyzwala, y wrzaskiem wszytko odpráwuię. Ci co się sámi obieráią y wtrąćáią, z swemi złemi chćiwośćiámi, á nie z powinnym ku dobremu Rzeczyposp: sercem, do tego vrzędu przystępuią. (Dobrych záwsze y

enych miłośnikow oyczyzny godźi się ochrániáć, ná ktorych też z łaski Bożey nie schodźi, gdyby śmiáłośćią y gorącośćią złym nie vstępowáli.) Bo iedni są ktorzy ná księżą y stan duchowny waśń głęboką w sercu noszą. iáko są wszyscy heretycy, ktorzy się rádźi ná ten poselski vrząd ćisną, tym religiey Kátholickiey chcąc szkodźić. iákoż szkodzą, żal się Boże. Drudzy do páná swego złe serce máią: iż im tego co chcą, dáć, á nigdy drugich nápełnić nie może. Drudzy swego podwyższenia y pożytku się spodźiewáiąc, do tego wszytkie swe prace ná Seymie obracáią. Drudzy ná swoie przećiwniki w domowych waśniách poselstwem onym pomocy szukáią. Drudzy podobno od iákich pánow nátchnieni, á drugdy snać vpominkámi kupieni, ich myślom dogadzáią. Drudzy z wymową y rozumem postáwić się ná Seymie chcą, áby sobie mniemánia v ludźi nábywáli. A żeby Rzeczyposp: dobrze było: rzadki coby szczerze o tym myślił. O tych mowię, ktorzy się w ten vrząd wtrącáią.

A gdy ich obierânie minie: tákie ártykuły nápiszą, ktoremi myślom swoim służyć, y seymowe sprâwy zátrudnić vśiłuią: y nálegánim w rzeczy od wszytkich bráćiey, á ono sámi od swey głowy y áffektow swoich, zdrowym y należytym krolestwu rádom seymowym przeszkody y zamieszki, iákie mogą, czynią: burząc towárzysze, ktorzy o ich myślách niewiedzą. nic to co im prośći bráćia poruczáią, y co Rzeczyposp: pożyteczno, czynią: ále z głowy swey, y z sercá ná vrzędy obostrzonego, ábo z głodu ná swe dobre mienie, ábo z waśni ná duchowne, rosterki śieią, y dobrym pożytecznym Rzeczypospol: rádom przeszkadzáią.

A w ich poselskim kole, o Boże moy, iákie tám wstydu godne postępki. Kilá dni obieráiąc Márszałká, á raz pomnię pułtrzećie Niedźiele ná tym trawiąc, czás trâćili, gdy ich Krol J.M. z Rádámi swemi teskliwie, y z vtrátą dobrego czásu, czekáć muśiał. Co iáko iest gruba winá, iáka z tego Pánu y Rádźie iego niecześć, vważyć káżdy może. Jákie záś swary, zwády, y wrzaski, y broni dobywánia miedzy nimi bywáią, wstyd powiádáć. Dotkniono tego wiele w ich Exorbitáncyách: Boże áby byłá poprâwá.

Nie dotykam, iáko czás ná proznych słowách trácą, á ćicho targi y zmowy czyniąc, ná dobre pospolite y pokoy domowy nie pámiętáią.

To naszkodliwsza, iż moc sobie ták wielką przyczytáią, ktorą Krolewskiey y Senatorskiey przeszkodę czynią, á Monárchią chwálebną, y ludźiom zbáwienną, iáko się rzekło, w Dymokrácyą, ktora iest w rządách ludzkich nagorsza y naszkodliwsza, y tu w tym krolestwie ták szerokim niepodobna, obracáią. To iest, iż chcą áby szláchtá ábo lud pospolity przez posły swe rządźił, á bez nich Krol z Rádą swoią nic nie czynił, á ná ich konkluzyą pátrzył. Czym się wszytká náturá korony tey mienić, y zátym zginąć muśi: ktora iest krolestwem, á nie miástem Greckim, ábo Szwáycárskim, áni Wenecyą. A muśiáłaby się wszytká

szláchtá w iednych murách, y w iednym mieśćie zámknąć, y tám mieszkáć: áby o sobie wszyscy rádźić záraz mogli. Co iesli iest v nas rzecz podobna, ábo iesli táki rząd iest do trwáłośći krolestwá pożyteczny: iuż rozumy wszytkiego świátá, y doznánie y doświádczenie osądźiło.

Przezacni Pánowie, nie czyńćie z krolestwá Polskiego Niemieckiego Rzeskiego miástá: nie czyńćie málowánego krolá, iáko w Wenecyey. bo Weneckich rozumow nie maćie, y w iednym mieśćie nieśiedźićie. Opátrzywszy wolnośći swoie, á nie máiąc żadnego vćiśnienia áni tyránniey od swoich pánow, onym iáko pomázáńcom Bożym wszytkie rządy zlecayćie. wszák się máią kogo rádźić: wszák máią práwá, z ktorych namniey nie występuią. Krolikowie ći wszytko wam zepsuią, y was pogubią. ktore Pan Bog zá grzechy násze dopuszcza. bo ták mowi Mędrzec: | Dla grzechow źiemie (to iest ludźi ná źiemi) wiele pánow iey. | Nie tákich gdźie ieden drugiemu podlega, y wszyscy iednego słucháią: ále gdźie się ieden drugiemu sprzećiwia, á chcą wszyscy rządźić. To iest wielkie zá grzechy ludzkie od Bogá skaránie: á pogotowiu błogosłáwieństwo iest Boźé, y cnotom pobożnych odpłátá, gdy wszyscy iednego słucháią.

Bierzem przykład z tych kilá przeszłych seymow, ná ktorych nic się dobrego w ták wielkich y nagłych Rzeczypospolitey potrzebách, stánowić nie mogło. Pánowie posłowie wszytko rosporzą, ábo swemi głowámi, ábo cudzemi táiemnemi: dáiąc się użyć ná co komu potrzebá: zdrowia y cáłośći, y dochowánia Rzeczypospolitey odstępuiąc. Ná tym tegorocznym seymie z sromotą y wielkim niebespieczeństwem wszytkiego Krolestwá nas wszytkich odbieżeli: protestuiąc się, iż ná żadną rzecz áni dobrą áni napotrzebnieyszą nie zezwaláią. Gdźież się dáley vćieczećie, iesli seymy ktore z tákiemi nakłády y zgubieniem czásu czynićie, mocy mieć, y rády dobre, y obmyślánia o was krolewskie y oycowskie, wykonánia mieć nie będą? Maćieli co nád seymy do porátowánia siebie y Rzeczyposp: gruntownieyszego? Jesli nie maćie: czemuż ie ták tárgáć, y ná zgubę ie swoię y pośmiech á sromotę v ludźi obcych obrácáć ie dopuśćićie? Po co się iuż zieżdżáć ná tákie rosterki, y práktyki, y buntowánia, y rozruchy maćie? Vpádliśćie, zginęliśćie, iesli P. Bog ná was nie weyrzy, á sercá wam nie odmieni, zá pokorną pokutą wászą, ábyśćie nie o wolnośći swowolney y obłudney: ále o záchowániu zdrowia y máiętnośći, domow y dźiatek swoich, y potomstwá swego, myślili."

str. 319. o sądach duchownych w Polsce, to miejsce: „Naprzod w tym krolestwie, iest szkodliwe y iedney odrobiny spráwiedliwośći w sobie nie máiące, ono práwo, ktore iurisdicyą duchowną Kośćiołá Bożego psuie: gdy sądom duchownym żadney exekucyey świeckiey, ręce krolewskiey czynić zákázuie. Niesłycháne v wszytkiego Chrześćiáństwá, niezbożne, nieludzkie, y tyrańskie, nie práwo ále bezpráwie...

Gdy osądźi trybunał, sąd iego ma exekucyą: gdy stárostá, tákże:

gdy burmistrz y woyt, tákże ma wykonánie, od świeckiey ręki dekret iego. A gdy osądźi biskup y kápłan Boży, nawyższa ná źiemi Boska stolicá; ktorey y krolewska czásow swoich podległá, y ktora o sumnieniu nawyższych stanow wyroki dáie: exekucyey nie ma, skutku nie ma, powagi nie ma, wzgárdę ma, w ktorey sam Pan Bog wzgárdę ćierpi, gdy do swego kápłaná Sámuelá mowi: | Nie tobąć wzgárdźili ále mną. | Jáko ná to nieszczęśliwe krolestwo oczu nie otworzysz? co zá ślepotá ná ćię pádłá?

....To tylo námieniam, iákie z tákiego niezbożnego y okrutnego práwá, szkody chwały Boskiey, y ludźiom sámym nástąpiły. Bo po tym státućie ktory roku P. 1563. vczyniony iest, ktorym się exekucya sądow duchownych przez sześć set lat w tym krolestwie od záczętego Chrześćiáństwá trwáiąca, zábámowáłá: wnetże heretycy kośćioły wydźieráć, Kátholikom imioná odeymowáć, dźieśięćin bronić, ná duchowne dobre náieżdzáć, ministry heretyckie stáwić, y srodze prześládowáć Kośćioł Boży poczęli. y do tego czásu przeklęte práwo, dusze ludzkie ministrámi y herezyámi zábija. do tego czásu kośćioły y kośćielne dobrá krzywdę ćierpią: gdy ná łupiestwo tákie, odćiętą exekucyą sądy duchowne ustáły, ktore przedtym o tákie krzywdy sądźiły y czyniły.

Grzechy się też rozkwitnęły one, ktore się sądem duchownym karáły: cudzołostwá, káźirodztwá, lichwy, czáry, y inne ktore wedle praw stárych y świętych duchowny sąd karał, ktore teraz żadnego *forum* nie máią, y przez wodze y karánia zostáiąc, szerzą się, á pomsty sámego Bogá rychłey y srogiey czekáią. O iákie łzy nád táką niespráwiedliwośćią wylewáć káżdy pobożny może?....

Y ono drugie ieszcze dáleko gorsze, ktore Konfederácyą zowiećie, roku P. 1573. w dźieśięć lat potym od niektorych heretykow, z oszukánim prostych Kátholikow vczynione: áby káżdemu wolno było, wiárę sobie iáką chce tworzyć, y odmiány w kośćiele czynić, á zá to żadnego karánia nie odnośić. Jeszcze więtszą ma niespráwiedliwość, y więtsze zá sobą przeklęctwo Boskie ćiągnie to práwo, ktorego ácz żaden Kátholik dobry y sumnienia pobożnego zá práwo nie ma, ále iż ieszcze swowolność tá, wiar y bluźnienia imieniá Boskiego y wykorzeniánie wiáry Chrześćiáńskiey, y szczepienie átheismu, pohámowánia nie ma, á stára święta oycow nászych Konfederácya Korczyńska zátłumiona iest: wielka się niespráwiedliwość dźieie, y gwałt wielki świętym práwom duchownym y świeckim. O sprosnośći tey Konf: iáko iest przećiw wszytkim práwom Boskim y ludzkim, y koronnym: y przećiw rozumowi przyrodzonemu y cnotom Chrześćiáńskim, indźiey się mowiło....

Są ieszcze y inne niespráwiedliwe práwá w státutách y konstytucyách wászych, ktore ktoby mądry y vmieiętny, á w práwách Bożych kośćielnych y Cesárskich biegły przebieżał, wieleby tám niepráwośći nálasł, ktoremi się spráwiedliwość śćiska y zábija. Y owoć nie dobre práwo, ktore poimáć nawiętszego złoczyńce nie każe: by y oyczyznę

zdrádźił, y máiestat krolewski obrááźił, y sto głow zábił, y domy wyłupił, y náiechawszy názábijał ile chćiał: Nie poimay go áż się z nim práwo przetoczy, po kilkunaśćie, y 30. ábo 40. lat tylo ná Seymie, ná ktorym ledwie pięć ábo sześć, ábo co máło spraw osądźićie. Máiąc ieszcze inne ták złe práwo ábo zwyczay, iż okrom seymu, ná ktorym iest co innego czynić, ná ktorym swárząc się czás trawićie, sądźić się tákich złoczyńcow nie godźi. O nieszczęsne práwo, ktore wszytkę spráwiedliwość gubi, á przeklęctwo ná to krolestwo wlewa."

str. 322. nast. wylicza grzechy jawne Królestwa Polskiego. *1. Zbluznienie Boga Chrześćiáńskiego w Troycy. 2. Łupiestwa kośćiołow. 3. Zepsowánie iurisdycyey kośćielney. 4. Opuszczenie sądow y spráwiedliwośći. 5. Mężoboystwa*, gdzie to miejsce: „mężoboycá, rozboynik, náiezdnik domowy zábiwszy iednego, y drugiego, y dźieśiątego, nie może być nigdy poiman, y práwá się nie boi, aż zá dźieśięć, trzydźieśći i czterdźieśći lat, w ktorym czáśie ábo ich więcey názabija, ábo oyczyznę zdrádźi. wolne máiąc do kilánaśćie lat y dáley ućiekánie. Do tego przyszło, że y ten co oycá własnego zábił, ná tym przeszłym Seymie bez karánia, máiąc wolny czás do schronienia się, został." *6. Krwáwy pot poddánych.* „A oná krew ábo pot żywych poddánych y kmiotkow, ktory vstáwicznie bez żadnego hámowánia ćiecze, iákie wszytkiemu krolestwu karánie gotuie? Powiedaćie sámi: iż nie mász páństwá, w ktorymby bárźiey poddáni y oracze vćiśnieni byli, pod ták *absolutum dominium*, ktorego nád nimi szláchtá, bez żadney práwney przeszkody, vżywa. y sámi widźim, nie tylo źiemiáńskich ále y krolewskich kmiotkow wielkie oppressye, z ktorych żaden ich wybáwić y porátowáć nie może. Rozgniewány źiemiánin, ábo stárostá krolewski, nie tylo złupi wszytko co ubogi ma: ále y zábije kiedy chce, y iáko chce. á o to y słowá złego nie vćierpi.

Ták to krolestwo poddáne robaczki nędzne, z ktorych wszyscy żyiem, opatrzyło. Przetoż P. Bog groźi v Izáiaszá: | Wyśćie wypáśli winnice moie, y łupiestwá vbogich w domu wászym. czemu ták kruszyćie lud moy, y twarzy vbogich moich mielećie? | Jáko źiárna pod młyńskim kámieniem, ták ći kmiotkowie pod pány swemi. Y mowi dáley Prorok, dáiąc znáć, iáko z onego łupiestwá vbogich stroią żony y corki swoie zbytniemi y wymyślnemi koszty. á nákoniec táką pomstę opowieda: | Miásto woniey wdźięczney, przystąpi smrod: miásto złotych pásow, powrozy: miástó skędźierzowánych włosow, ogolenie y łysość: miásto białych chust, włośiennicą odźiani będźiećie. Y prześliczni mężowie twoi mieczem, y mocarze twoi ná woynie poginą. y płákáć będą brany twoie, y spustoszála ná źiemi uśiędźie. | *7. Lichwy srogie.* „A lichwy, y złe nábywánia máiętnośći, iáko się rozmnożyły? Są ludźie ktorzy wszytkie Zydy przechodzą, dźieśięć, y dwádźieśćiá, y trzydźieśći od stá biorą. y gubią domy potrzebnych, y práwie ie pożeráią, á nic z miłośierdźia nád nędznym nie vczynią. O co się P. Bog wielce

gniewa, y srodze tákich kradźieżnych y rozboynych zyskow zákazał. 8. *Łakomstwo.* „Łákomstwo v wszystkich, mowi Prorok, ná głowie: od máłego do wielkiego począwszy, wszyscy się ćwiczą w złym nábywániu, y łákomym zbieraniu. Zaden się pieniędzmi, ktorych nigdy więcey w Polsce nie było, nie násyći. Nikt nie mowi, dosyć mam: káżdy przyczynić chce, choć mu zbywa. Jedni áby chowáli, y zá bogi pieniądze mieli: drudzy áby hárdośći swcy y wyniosłośći vtrátámi y proznośćiámi dosyć czynili. 9. *Zbytki.* O Boże moy, iákie zbytki w to się krolestwo wniosły, ktore miłośierdźie wszytko wypędźiły. Począwszy od máłych áż do wielkich, wszyscy miernosć świętą y proste vżywánie opuśćili, y onym stáropolskim á żołnierskim żyćiem wzgárdźili. Káżdy chce wino pić. iuż nie tylo wodá, ná ktoreyiesmy przestawáli, ále y piwo niezdrowe młodym y zdrowym. iedną ná dźień kwartą winá do roku sto złotych blisko utráći. Rzadki pánoszá bez iedwabiow, bez poszostnych koni, bez kilánáśćie pácholkow y bárwy iedwabney, bez kolebek y stroynych obitych kotczych ieźdźić niechcą. iuż śiodłá tylo woźnicze zostáły. w woźie koń zá kilá set złotych. z iezdy szláchcckiey, sstáli się wozownicy, poduszuicy, piérznicy. z łożkámi, z pierzynkámi iádą. Zbroyny y iezdny pácholek zginął, y śilá męzka roskoszámi struchlálá. Białegłowy ták w vbiorách y stroiách swoich przebráły, iż końcá vtrátom nie mász: Ná iedwabie, złotogłowy, ogony, y ferety, y kárety, vtrat nie przeliczysz. Ná pulmiski, y liczbę niezwyczayną potraw, muśi sstáwáć, byle się pokázáć, á márnośći czći y sławy ludzkiey, ktora zá nic nie stoi, nábywáć. 10. *Miłośierdźie y dobre uczynki zginęły. Vboga Rzeczpospol: domy tylo bogate:* A miłośierdźie zginęło y ku Rzęczypospolitey. Nikt w tákim dostátku zamkow y murow nie opátruie. Wszytká Rzeczpospolita vboga, domy tylo poiedynkowe bogáte. Nie mász czym przykryć y tego co oycowie dla obrony pobudowáli. Nie mász pieniędzy ná żołnierzá, ná sypánie wálow, ná dźiáłá y prochy, ná opátrzenie twierdzey. Nie mász ná kośćioły, ná vbogie y nędzne poddáne, y ná inne potrzeby pobożne y zbáwienne. wszytko ná zbytkách y sprosnych vtrátách ginie, y w chlewách zostáie. Y ták się ná nas viszczą przyczyny zguby Sodomskiey, o ktorey Prorok mowi: | Tá byłá złość Sodomska: hárdość, nasycenie chlebá, y dostátek y proznowánie: á iż ręki do nędznego y vbogiego nie śćiągnęli. | O sprosna Sodomo z vtrátámi y proznowánim y zbytkiem twoim, y z okrućieństwem twoim ná poddáne y niedostáteczne: iáko się rychło zápáść y ogniem zginąć możesz? 11. *Niemiłość y niechuć wszytkich ku Rzeczyposp.* Nikt z sercá Rzeczyposp: nie miłuie. Táki się *peculatus*, to iest kradźież dobr pospolitych w tym krolestwie zámnożyłá: iż ludźie o to ledwie iákie sumnienie máią. Gdy iest co wźiąć z poborow, y dochodow pospolitych: to nasmáczniejsza kradźież, o ktorą się y karánia żadnego bać nie potrzebá. A gdy co dla dobrego pospolitego vczynić: wnet ćięszko y trudno, y nie mász.

Lecz dla pompy y seymow, y żołnierzow y báydukow, y pomsty nieprzyiaćioł, y dla okazáłośći y pychy: by y wioskámi przypłáćić, tedy być muśi. Gdy skarb pospolity piástuią, o Boże, iáko ręce swoie máżą: iż ledwie połowicá z vbogich kmiotkow y mieszczan ná opátrzenie pospolite dochodźi. Tákie niewstydliwe y niemiłośierne oyczyzny y mátki miley obłupienie nástąpiło. Nie mász, iáko świádomi powiádáią, żadney ták nieszczęśliwey Rzeczypospolitey, ktoraby mniey przyiáźni v swoich dźieći y synow miáłá, iáko tá nászá. *12. Potwarzy, zdrády, pokrytośći:* A kto wyliczy násze potwarzy v práwá, w p...wách, y zdrády w spráwách, y w sądách, y oszukánia, y obłudności, y pokrytośći miedzy námi? Kto wyliczy káżirodztwá niewstydliwe, y iáwne cudzołostwá, krzywoprzyśięstwá, fałszywe świádectwá, y inne sprosnośći, ktore y *forum* do karánia nie máią? Nie dotykam swowolnośći, y nieczystośći, y niewstydu ludźi młodych, ktorym wszytká się źiemiá zárázilá. Jednego tyló nowego grzechu y niespráwiedliwośći nie zámilczę. Zostáuie śierotá pánná: powinni y opiekunowie połowicę ábo część niemáłą iey dziedźictwá y posagu odeymuią, z źięćiámi się przyszłemi stárgowawszy, zá mąż pánny nie dádzą, aż im ono z mężem dáruie co chcą, y co sobie złupili, dobrzy opiekálnicy y krewni. Są y ine niezliczone złośći y niespráwiedliwośći krolestwá te°, ktore o pomstę wołáią w niebo." Kończy Skarga silną apostrofą, w któréj osoby Proroków na siebie przyjmuje i straszną przyszłość i losy wróży krajowi. Nic piękniejszego i mocniejszego nad to miejsce być nie może: „Bych był Izáiaszem, chodźiłbych boso y ná poły nági, wołáiąc ná was roskoszniki, y roskosznice, przestępniki y przestępnice zakonu Bożego: | Ták was złupią y ták łyskáć łystámi będźiećie, gdy nieprzyiaćiele ná głowy wásze przywiedźie Pan Bog, y w táką was sromotę poda: Y będźie wam złość wászá, iáko mur porysowány wysoki, ktory gdy się nie spodźieiećie vpádnie. Y iáko gárncárská flászá, mocno vderzona, z ktorey się nie naydźie skorupká, ná noszenie trochy ogniá, y ná poczerpnienie trochy wody z dołku. | vstáwicznie się mury Rzeczyposp: wászey rysnią, á wy mowićie: nic, nic: Nierządem stoi Polská. Lecz gdy się nie spodźieiećie, vpádnie y was wszytkich potłucze.

Bych był Jeremiaszem, wźiąłbych pętá ná nogi, y okowy, y łáńcuch ná szyię, y wołałbych ná was grzeszne iáko on wołał: | Ták spętáią pány y pożoną iáko bárány w cudze strony. | y vkazałbych zbotwiáłą y zgnoioną suknią, ktorą trząsnąwszy, gdyby się w perzyny rozlećiáłá, mowiłbych do was: Ták się popsuie y w niwecz obroći, y w dym á w perzynę poydźie chwałá wászá, y wszytkie dostátki y máiętnośći wásze. y wźiąwszy gárnice gliniány, á zwoławszy was wszytkich, vderzyłbych go mocno o śćiánę w oczách wászych, mowiąc: Ták was pogruchocę, mowi Pan Bog, iáko ten gárniec ktorego skorupki spoić się y náprawić nie mogą.

Y wołałbych iáko y on płacząc: | Kto głowie moiey doda wody,

y źrzodło łez oczom moim: ábych we dnie y w nocy opłákał, pobite oyczyzny y narodu mego? Vćiekłbych ná pustynią y odbieżałbych ludu mego. Bo wszyscy wyrodkowie (iákoby nie onych dobrych oycow synowie) y skupienie zbrodniow. Wyćiągnęli ięzyk swoy iáko łuk kłamstwá á nieprawdy. Strzeż się káżdy brátá swego, y nádźieie w nim nie miey. w vśćiech máią pokoy á táiemnie śidłá podkłádáią. Dla-tego mowi P. Bog: Nákarmię ich piołunem, y napoy dam im wodę żołći. Zwołayćie nárzekálniczek, niech nád námi lámentuią mowiąc: Puszczayćie łzy oczy násze, y powieki násze opływayćie wodą. O iákosmy zwoiowáni, y wielce pohańbieni! przyszłá śmierć przez okná násze, werwáłá się w domy násze: pobiłá przed śienią dźieći, y młodźieńce po vlicách. Trupy iáko gnoy po polu leżą, iáko trawá zá kosarzem, á nie mász tego ktoby ie pogrzebał.

Bych był Ezechiaszem, ogoliwszy głowę y brodę, włosybych ná trzy częśći rozdźielił. Y spaliłbych iednę część, á drugąbych pośiekał, á trzećiąbych ná wiátr puśćił. y wołałbych ná was: Jedni z was poginiećie głodem, drudzy mieczem, á trzeći się po świećie rosproszyćie. y nie wychodźiłbych z mieszkánia mego drzwiámi áni oknem: álebych śćiánę przekopał w rzeczy vćiekáiąc. y wołałbych ná was: Ták się z wámi sstánie. żadne was zamki y twierdze nie obronią: wszytkie nieprzyiaćiel wywroći, y was pogubi.

Bych był Jonaszem, chodząc po vlicách wołałbych ná was: Czterdźieśći dni nie wynidą, á Niniwe ábo to krolestwo wásze vpádnie.

Boyćie się wdży tych pogrożek. Jać obiáwienia osobliwego od P. Bogá o was y o zgubie wászey nie mam: ále poselstwo do was mam od P. Bogá, y mam to poruczenie, ábych wam złośći wásze vkázował, y pomstę ná nie, iesli ich nie oddalićie, opowiádał. Wszytkie krolestwá ktore vpadáły, tákie posłáńce Boże, y káznodźieie miáły, ktorzy im wymiátáli ná oczy grzechy ich, y vpadek oznaymiáli. Jáko mieli Zydowie przed Bábilońską niewolą: o czym pismo mowi: | Posyłał Pan Bog posły swoie do nich, ráno wstáiąc, y co dźień vpominaiąc: przeto iż chćiał pofolgowáć ludowi swoiemu, y mieszkániu swemu. Ale się oni z posłow Bożych śmiali y nátrząsáli (mowiąc: dawno nam grożićie, á nic nie mász chwalá Bogu.) y lekce vważáli słowá Boskie: áż przyszedł gniew Boży ná nie, y lekárstwo żadne być nie mogło. | "
Wymienia trojakie pogróżki Boskie wedle pisma ludziom czynione: jedne które się odmienić mogą gdy ludzie pokutują, drugie które się nie iszczą rychło, ale aż na potomstwie i synach grzeszących, trzecie, które żadnej odmiany mieć nie mogą, i obraca mowę do sejmujących: „Z iákiemisz pogrożkámi posłał mię do was Pan Bog, przezacni Pánowie moi? Jesli mię spytaćie: Z pierwszemi, czy z wtoremi, czy z trzećimi? Ja odpowiem: Niewiem. To tylo wiem, iż iedná z tych trzech was nie minie. A ia wam namilszym brátom moim, y ludowi memu, y oyczyznie miley moiey, pierwszey życzę: áby wam Pan Bog

ták groził, iákoby wam dał pomoc do powstánia, y pokuty, ná odmiánę dekretow y pogrożek swoich. ábyśmy nie ginęli, ále się przestrászywszy, do vbłagánia gniewu Páńskiego, wszytko serce y myśli obroćili."

W wydaniu r. 1610. str. 112. przed Kazaniami o Miłosierdziu, jest jakby list albo posłanie Skargi, do Bractwa Miłosierdzia w Krakowie u S. Barbary zaczętego R. P. 1584. miesiąca Oktobra. List ten w duchu pokory i uniżenia prawdziwie chrześciańskiego napisany, godzienby być cały tu pomieszczony, ale wypadnie o nim w innem jeszcze miejscu wspomnieć. Kazania o Miłosierdziu trzy (przytém pobudek trzy) miane były w cztery lat od założenia Bractwa, to jest r. 1588. którego i list ten był pisany, wszakże w wydaniu kazań przygodnych r. 1600. niepomieszczony.

W Kazaniu wtórém o Miłosierdziu, mówiąc o Pogorzałych, wspomina Skarga o pożarze w Krakowie na Garbarzach *niedawno*, a zatym mało co przed r. 1588, pod czas którego „co kto chćiał wynieść, to łotr przeklęty, żołnierzem się czyniąc, wydarł, y zapalał áby łupił. Co vbogich zostáło, y ták strapionych, iż żaden szpital y żebrániná z táką nędzą niezrowna."

str. 375. w wydaniu r. 1600. w Kazaniu o trzecim nieprzyiacielu, którym jest ciało, mówi o zepsuciu w Polsce przez roskosze, zwłaszcza między ślachtą: „Ludźie zhárdźieli, y vrzędow y przełożonych nie słucháią, á vstá ná ich ohydę otwarzáią. inemi gárdzą, zá wielkie się pány máią: opilstwá, obżerstwá w dostátku záżywáią, ná bieśiádách y proznowániu, y kostkách, kártách, czás trácą. roboty sobie żadney y ćiężaru Chrześćiáńskiego nie zádáiąc i t. d."

W wyd. r. 1610, przed pismem: *O Jedności Kośćioła Bożego pod iednym Pasterzem y odstąpieniu od tey iedności*, jest dedykacja do Króla Zygmunta III. gdzie mówi Skarga: że przed śiedmnaśćie lat, rozśiewaiąc słowo prawdy Ewangeliey w Litwie y w samém Wilnie, oprócz tego co się pisało przeciw kacermistzom, wydał był książkę wyżej wymienioną, ale tak się stała rzadka, przez wykupowanie jej i palenie, iż będąc z Królem na Rewelskiej drodze, jeden exemplarz i to bez początku zdarzyło się znaleść. Data tej dedykacji jest: 1 Junii r. 1590, książka więc Skargi wyszła około r. 1573.

W témże wyd. str. 468 jest Kazanie z powodu wyjazdu Króla na wojnę do Inflant, miane w Wilnie w niedzielę po Narodzeniu przeczystey Matki Bożey. R. 1601. Skarga w przedmowie do czytelnika donosi, że heretycki minister w Szczecinie, dostawszy przekształcone tłómaczenie tego kazania na niemieckie, w Toruniu je wydrukował: „á doszło się to, powiada, kto tam táki z Torunia ná ten czás w Wilnie był, á słowá iego ktoremi to Kázánie moie szpeći, Śląską go Polszczyzną wydáią." Dodaje, iż tłómacz ten nie tylko słowa Skargi skrócił, wywrócił, spotwarzył, odmienił, oszpecił, ale takiemu dał, który je do druku podał i wszędzie po Koronie, w Prusiech i Litwie rozniósł.

Tytuł tego Kazania niemieckiego jest: *Straszliwe y krwie pragnące Piotra Skargi Jezuity kazanie, na to pytanie: Jeśli się wiara heretykom dotrzymawać ma.* Na końcu prawdziwego kazania tego idą podpisy i świadectwa osób niektórych co je byli słuchali, między którymi Biskup Wileński, Piotr Woyna, Piotr (Tylicki) Biskup Warmiński, i t. d.

W témże wyd. str. 509. Kazanie: ná Artykuł o Jezuitach Zjázdu Sędomierskiego czytany w Wiślicy przed Krolem J. M. y Senatem y Szlachtą a Rycerstwem, od Posłancow tegoż zjazdu 13 Września R. 1606. Odpowiedź.

Z Kazania tego widać, jakie były zarzuty zjazdu Sędomirskiego i żądania przeciw Jezuitóm. Skarga na wszystko pojedyńczo odpowiada. Winy te były 1*ód*, iż Jezuici w sprawy świeckie na dworze Krola i publiczne wdają się; 2*re*, iż na kazaniach perswadują *absolutum dominium*. (Z tego można widzieć dla czego w wydaniu tém Kazanie Skargi w tej materji jest opuszczone: zob. wyżej) 3*cie*, iż na kazaniach wolność i porządki krajowe ganią. 4*te*, iż tumulty czynią i do buntów podbudzają. Kary na Jezuitów wymierzone były: 1*ód*, Wyrzucić ich od dworu Królewskiego. 2*re*, Cudzoziemce tej reguły przed wyjściem 12 niedziel wygnać i wszędy, jeśli ich nie wypędzą, tysiącem grzywien karać, 3*cie*, Fundacij Jeznitóm nie przyczyniać. 4*te*, Fundacje od Królów i Biskupów nadane znieść. 5*te*: Zostawić ich w Poznaniu, w Kaliszu, w Wilnie, w Lublinie, w Brunsbergu, w Pułtusku, w Jarosławiu, w Nieświżu, a wygnać z Krakowa, z Warszawy, z Sędomierza, ze Lwowa, z Torunia, ze Gdańska, z Połocka, z Rygi, z Derptu. 6*te*, Fundacje i imiona Jezuitów na Akademją Krakowską i na szpital żołnierski obrócić. 7*me*, Kiedyby mimo tej uchwały co przeciwnego czynić ważyli się, aby *poenae exilii e Regno et dominiis annexis* podpadali. Tu liczy Skarga Biskupów polskich, którzy Jezuitów wprowadzili: Hozjusz Warmiński, Walerjan Wileński, Noskowski i Baranowski Płocey, Konarski Poznański, Maciejowski Łucki, Karnkowski Gnieźnieński, Rozrażewski Kujawski, Kostka Kulmeński, Sulikowski Lwowski.

str. 512. mówi Skarga, iż wielu się z prośbami do Jezuitów udają o przyczynę do Króla o wakancje i pożytki różne: „do ktorych ták iest zápalczywe ubiegánie, iżby się drudzy y piecuchom y másztálerzom krolewskim kłániáli.” Dodaje, iż wielekroć proszących z niczém odprawują. Dalej mówi i zeznaje, iż nie raz u Króla jałmużnę wyprosił, ale wakancji żadnej dla nikogo: „bo się zá tak u Krolá J. M. Páná mego wdźięcznego y udátnego nie mam, ánim iest, áni być chcę. Jeden iednák ná się grzech powiem: Woźnicy Krolá J. M. ktory mię kilánaśćie lat woźi, y zemną się u dworu sstárzał, á nigdy mię nie przewroeił, vprośiłem wielką wákáncyą w Zupách, groszy 20 ná tydźień, áby w stárośći głodem nie vmárł.”

str. 514. mówi o sobie Skarga, iż na piętnastu Sejmach za Króla

Zygmunta odprawionych na każdym był posłem; 44 lat w kaznodziejskiém rzemieśle pracuje. Dalej mówi, iż na Kazaniu: „w Krákowie w dźień ś. Janá roku teg° ná wyrodki, którzy ojcowskiemi dobremi śládámi nie idą, przymowkę vczynil, iż wedle słow Chrystusá Páná nászego *adulteri* są: to iest iakoby z inych oycow duchownym sposobem vrodzeni, bo nigdy ták eni Polacy stárzy swoich Krolow nie tráktowáli. Oni (heretycy) z tego słowá po wszey Koronie rozsławili, iżem wszytkie bękártámi názwał." Także w Wiślicy, upominał, żeby się katolicy heretykóm bojaźnią powodować nie dali, a rozumem, łaskawością i cierpliwością, aby do krwie nie przychodziło, uchodzili. Oni rozmieśli na sjeździe Sędomirskim i po niektórych powiatach, iż Skarga na krew radzi.

str. 515 wspomina zbórzenie kilka zborów heretyckich w Poznaniu w roku tym (1606), ale wymawia Jezuitów, iż się do tego zgoła nie przyczynili, owszem studentóm swoim pod karaniem zakazywali i zakazują takiego wszeteczeństwa.

str. 517. wymienia dwa zakony przed kilką laty do Polski wprowadzone: Kamaldulski pustelniczy i Karmelitański bosy. Wymawia swoich z zabiegów o zbiory, dodając że Jezuita Ludwik Masellus, nawet płaszcz w Polszcze dany, z Rzymu do Polski odesłał; mówi dalej iż Prowincjałowie Jezuiccy cudzoziemcy raz się tylko w rok Królowi na czci oddania ukazują.

str. 520. świadczy się Skarga biskupami, a między innemi i do Protasewicza Wileńskiego odzywa się: „Powiedz Waleryanie, iakie było Wilno, ktore ukázáć się na ulicę káplanowi Kátholickiemu ledwie dáło, iako rzadki iuż był we wszytkim wielkim onym Xięstwie, zwłaszczá miedzy przednimi pány, Kátholik."

str. 531. liczy w Polsce i Litwie miejsc od Jezuitów zajętych 18, osób 433 oprócz tych, które się w ostatnich siedmiu leciech w rozmaitych stronach przymnożyły.

str. 532. przyczyny pożytku małego ze szkół wymienia: „A iż v nas w tym Krolestwie nie ták wielkie pożytki z szkol nászych młodźi wynoszą: tym się dźieie: iż ie rodźicy skoro podrostą, od náuk odrywáią, y do dworu, ábo ná służby dáią, ábo w domu zábawiáią, gdźie wszytkiego zápomnią, y boiaźń Bożą vtracáią, y nabożeństwo gubią. Abo gdy ie do Włoch y Niemiec y Fráncyey wysyłáią: po wielkiey częśći ná swąwolą ie puszczáią. gdźie się popsowawszy y podłużywszy: ábo z niemocámi, ábo z głupstwem y skázą dusz swoich, do domu się wracáią. Lepieyby tu y podrosłych domá doyźrzeć: á gdyby się w rozumie y státku vstáwili, dopiero ie do postronnych posyláć: á tu im gotowáć czymby się vczćiwie zabáwiáć, á proznowániim y złym towarzystwem psowáć się nie mogli. Coż może być świátu lepszego, nád to co z tych *Collegia* nászych wychodźi? Słońcá nie widźi, kto tych pożytkow nie baczy" Tamże mówiąc o posługach Jezuitów wspomina o Warszewickim: ....„Takeś tu w Krákowie namilszy moy Wárszewicki, zdrowie swoie położył, y ná spowiedźi, dla ktoreyieś tu zostawał, za-

rážony poległeś, y po zapłátę wielką pobieżałeś: staray się o towárzyszá, ktory zá przykłády twemi chodźił."

str. 545 nast. mówi o prześladowaniu Jezuitów na Siedmiogrodźiu, żę Król Stefan państwo swoje zarażone kacerstwy mając, wysłał naprzód z Polski Jezuitów, r. 1579 i trzy kollegia w Kolozwarze, w Białogrodzie i w Waradzyniu, Seminarium w Kolozwarze dla młodzi Węgierskiej fundował, obronę ich bratu swemu rodzonemu Krzysztofowi wraz z państwem zlecił. Po śmierci Krzysztofa, Król żadnego Katolika między Węgrami nie mając, za Gubernatora dał Jana Giecego Kalwinistę. Ten dopóty Katolikóm w wierze nie przeszkadzał, dopóki żył Król, ale skoro umarł, skłonił Zygmunta małego, syna Krzysztofa, aby Jezuitów wygnał. Wygnanie to jednak było łaskawe, dopuścił im sprzęty wszystkie wywieść i wszyscy się do Polski wrócili r. 1588. Zygmunt podrosłszy przywrócił Jezuitów r. 1595, aż znowu r. 1603 Kolozwarzanie, podczas najazdu na Siedmiogrodzie Sekelmoyżesza, nie wprzódy miasto mu otworzyli, aż Jezuitów nie obiecał wyrzucić. Tu dodaje Skarga *in margine*, że ta wiadomość jest: *Ex litteris P. Joa: Rectoris.* Zapewne Rektor ten, Argentus, o którym niżej. Jedni zatym do Polskiej, drudzy do Szlachty Katolickiej Węgierskiej w nędzy i ubóstwie rozbiegli się: W Wołoszech Jeremiasz Hospodar, ciała ich sukniami pokrył i do Kamieńca odesłał, gdzie Paweł Wołucki Biskup, nędzę ich ogarniał i odwozy opatrzył. Kolozwarzanie tymczasem kościół jeszcze od Matyasza zbudowany, z fundamentow obalili i Collegium i Seminarium z ziemią zrównali. W kilka niedziel potym Cesarz opanowawszy Siedmiogrodzie, znowu Jezuitów przywrócił i w Kolozwarze heretyków pokarał, kościoł S. Michała, który tam mieli, Katolikóm przysądził. Stefan Boczkaj opanowawszy Siedmiogrodzie i część Węgier, usiłował Jezuitów znowu wygnać i sejm na to złożył w Meges. Na nim Rektor Jezuicki Jan Argentus, mową łacińską, niewinność Jezuitów okazał i sejm rozjechał się nic nie postanowiwszy; poczém Boczkaj 27 Septembra r. 1606 napisał list do Jezuitów, radząc im, aby się za dni piętnaście wszyscy do Białogrodu skupili, a dwaj, Jan Argentus i Georgius Coldi do Koszyc do Boczkaja przybyli, na co im był ten list bezpieczny posłał; gdy ci do Koszyc przybyli, Boczkaj uprzejmie ich przyjął, ale wystawując niebezpieczne ich położenie, radził aby z Siedmiogrodzia wyszli: wymawiali się jak mogli, i gotowość swoję na ponoszenie wszelkich niebezpieczeństw przekładali, ale napróżno, ledwie cztery dni dano im było do ułożenia się z rzeczami swemi; do Polski wrócić musieli, i przybyli do Krakowa 15 Grudnia. Ledwie do Niemiec dojechali aż i Boczkaj żyć przestał. *In margine* wyrażono, że wiadomość ta wzięta z listów pisanych do X. Marcina Haidona, a na końcu dodano, że pisał o tém do Krakowa Jan Cegledi minister kalwiński.

str. 549. jest wiadomość, że heretycy pod pieczęcią (to iest drukiem) gdańską pisali, iż r. 1585 Arcybiskup moguncki Wolfgangus,

wysłał do Polski czterech Jezuitów, między którymi w mężkiém odzieniu dwie niewiasty. Jedna z nich w Krakowie dziecię powiła, dziecię zatym i matkę udawili, co gdy się doniosło do Króla Stefana, pojmani, sądzeni i na śmierć skazani są, y nad Nylem rzeką poćwiertowani. To pismo gdy się po Niemczech rozniosło, lud tak się na Jezuitów pobarzył, iż w niektórych miastach niemieckich, ledwie się na Collegia nie rzucili, wszytkich chcąc potracić. Arcybiskup moguncki wysłał do Krakowa kursora z listami do Króla, posyłając mu pismo to i prosząc aby mu prawdę oznajmił. Kursor ten zastał X. Skargę w Krakowie i ten zatrzymawszy kursora, listy do Grodna do Króla odesłał. Król odpisał Arcybiskupowi, iż to jest potwarz istna, że nic takiego nie słyszał, w Krakowie nie był, a rzeki Nylus w całém królestwie nie ma. Przydał król te słowa: „My mamy wiele w królestwie nászym *Patres Societatis JESV*, ktorzy ták żyli y żyią, iż dla ich nabożeństwá y náuki, ktoremi młodź náprawuią, y dla świątobliwośći żywotá ich, wielce ie miłuiemy." Podobnież pismo dał do Arcybiskupa i Biskup Krakowski Piotr Myszkowski, i oboj urząd świecki Krakowski, a te gdy Arcybiskup Moguncki otrzymał, po całych Niemczech drukiem rozgłosić kazał.

Tamże mówiąc o prześladowaniach Jezuitów w Polsce, wymienia zjazd Sędomirski, na którym przodek i rządy mając Ewangelicy, obwinili Jezuitów o nastawanie na prawa ich i wolności, czemu i Katolicy niektórzy byli uwierzyli i pisać artykuł na Jezuitów dozwolili. Z tego zjazdu znaczna część Katolików była się rozjechała, wielu jednak dowodów przewinienia Jezuitów domagali się. Między nimi był Jędrzej Stadnicki ze Zmigrodu, który ich bronił i za nimi przemawiał, ale napróżno. Na to Skarga kazaniem w Wiślicy mianém w druku odpowiedział. Byli na tym zjeździe niektórzy we Francji onych czasów wychowani, którzy także na Jezuitów szerzyli potwarze, na nich w tym kraju obwołane i t. d.

str. 552. między Jezuitami męczennikami liczy Marcina Laternę, Kaznodzieję Króla Stefana, którego Skarga, aby zań Królowi (Zygmuntowi) Kazania mówił za morze wyprawił, gdy starość podróży tej Skardze nie dozwalała. „Ale aby za mię dla prawdy od heretykow umierać miał, tegom mu nie poruczył." O nim to zapewne, jak się powiedziało wspomina Skarga, że do morza był wrzucony. Dodaje o tymże Laternie: „młodszy ktory za mną trzy látá zegarek na kazanie nośił vprzedźił mię."

str. 555 nast. zaczynają się Zawstydzenia Arjanów, Pierwsze dedykowane Hieron. Gostomskiemu z Leżenic Wojewodzie Poznańskiemu w odpowiedzi na artykuły szkoły Rakowskiej od jednego Ministra Rakowskiego, nazwiskiem Maciejowskiego, podane Gostomskiemu r. 1604. Artykuły te wydrukowane są tu str. 588. nast.

Niektóre pisma wymienione tu Socinianskie zkąd inąd mniej znane: Nowy Katechizm który Socin pisze, jegoż księga *Praelectiones de*

Baptismo, Respons Lubienieckiego X. Skardze, *Volkerii* (Volkelii) *loci communes*, fol. 182, 200, *Socin. cont. Vieleum*, fol. 248, 262, *Socin. Animadversio contra Posnan.* 22, 28, Statorius Disputacya z Radziminskim, Disputacya drukowana z Smigleckim fol. 20. *Socinus contra filium Dei*, *Valentinus contra Lublinen. Volkerii Respons.* i t. d.

Wtore Zawstydzenie Aryanów przeciw V. P. Jaroszowi Moszkorzowskiemu z Moszkorzowá, ktory się na pierwsze, przez X. Piotra Skargę Soc. Jesu zadanie ozwał, zaczyna się na str. 594. Dedykacja Piotrowi Tylickiemu Bisk. Krak. W niej powiada autor, że odważył się pismo swoje drukowane podać Królowi; Skarga pozwał go do sądu Biskupiego, do którego gdy się Moskorzowski nie stawił, Biskup Krakowski dał wyrok na Arjanów i anatemę nań rzucił. Wyrok ten znajduje się na str. 596. Data tej dedykacji r. 1608. w oktawę Bożego Ciała.

str. 627. ustęp o Bóstwie Chrystusowém z ś. Grzegorza Nazianz.

str. 655. wspomina, że Sixtus Piąty Stefanowi Królowi polskiemu wielkie darowizny kościelne uczynił. Tamże wylicza zasługi Stolicy Apostolskiej „z ktorey wszytek świát tą Ewángelią oświecony, y Chrystus, iáko mowi Apostoł, wsławiony iest? ktora dla Chrystusá przez trzy stá lat boyniey niżli ine po wszem świećie kośćioły, krew swoię rożlewálá. ktora noprzod śiećią swoią wielkie ryby do Chrystusá zágárnęlá: Constántyná y inne Cesárze y krole. Do ktorey ze wszytkiego świáta Chrześćiáństwo o rozsądek wiáry y prawdy przybiegálo. ktora záwżdy wszytkie heretyki potępiálá, y wilki vkazowála. ktora wszytek świát wiáry práwowierney náuczáiąc, nád cztermi Pátryárchy rząd miálá. Z ktorey ták się wiele ludźi Chrystusowi rozmnożylo, iako piasek morski y gwiazdy niebieskie. ktora y do Polski, y Litwy y Korony tey, do oycow nászych Chrystusá wprowádźilá. Bez ktorey ći ludźie nie mogli y o pismie ś. wiedźieć. ktora osobliwie wszytkę Europę y krolestwá ná niey, świátłośćią Ewángeliey oświećiła. w ktorey się ták wiele świętych cudownych poświęćilo, y do wieczney oyczyzny przeniosło. ktora iáko okręt pewny do brzegu bespiecznego dusze przywodźi. ktora od Piotrá ś. począwszy, nigdy nieprzerwány następnikow porządek zátrzymálá. ktora ták dawno stoiąc, wiátry wszytkie y powodźi, naiázdy Pogáńskie, heretyckie, odszczepieńskie, wytrwála. ktorey grzechy złych Papieżow nie zátopiły, dla obietnice ktorą iey, iáko Dáwidowi, Chrystus spuśćił. Z ktorey ták wiele zakonow y śś. Pátryárchow wyszlo. w ktorey szkolá iest cnot wszytkich Chrześćiáńskich. ktora sámá iedność Chrześćiáńską zátrzymawa, przy ktorey iáko przy głowie członki się wszytkie spaiáią."

str. 656. wymienia dwu pomocników Moskorzowskiego: „Jeden iest Minister Rákowski *Smalcius* z Gotty, ktory się ieszcze zárážać dusz ludzkich nie douczył. Może zá swym mistrzem Páncm Moskorzowskim księgi Socyná nośić. Odpisál mu zá mię wielebny X. Ostrowski......

Drugi iest Szláchćic Polski imieniá zátáionego, nocny mąż, w ćiemnośći się kocha, nocne też y piiáne słowá y pismo iego.... Ukáznie (o Jezuitach) do Fránciey y Angliey: ále.... iesli domak iest, niech probę zakonu *Societatis JESV* przeczyta i t. d."

str. 658. Pismo: O Czterech końcách ostátnich żywotá ludzkiego, Franc. Costerá, tłumaczone przez Skargę, dedykowane Jędrzejowi Boboli Staroście Pilźnieńskiemu. Z niej widać, iż tłómaczenie to dokonywał maiąc lat siedmdziesiąt: „Na przewożie żywotá tego, blisko brzegu w stárośći śiedmdźieśiątletney będąc: tráfiłem ná iednego przewoźniká, ktory mię wiernie przestrzegł, ábych się ostrożnie do źiemie przybiiał...." Data r. 1606.

str. 707. Siedm Filarow ná ktorych stoi Kátholicka náuká o przenaświętszym Sákrámenćie Ołtarzá. Postáwione przećiw náuce Zwingliáńskiey, Kálwińskiey, Jędrzeiá Wolaná, y przećiw Paedágoiey teraz po Polsku wydáney, iednego ćiemnego Ministrá, z ćiemney Drukarniey. Przez X. Piotra Skargę etc., ktory to co po Łáćinie przećiw temuż Wolanowi dwákroć pisał, dla poięćia pospolitego po Polsku zebrał.— Wymienia tytuł pisma Wolana: *Obroná prawdźiwey obecnośći ćiáłá y krwie Páná nászego ná wieczerzy*, gdzie na drugiej kárcie tenże Wolan mówi: *I-żalim ia ten iest, ábych miał obecność Páná nászego Jezusá Chrystusá z Sákrámentu* (to iest z świątośći iáko ćiemny rzekł) *wymiátáć. Ná táki błąd, práwi, wszytkie się zmysły moie wzdrygáią.* Mniemałby áby biały Anyoł, mówi Skarga, a ono ćiemny i t. d. Dalej przytacza słowa i z Paedagogij ćiemnego Ministrá: *Ostaw, Pánu Chrystusowi ćiáło iego prawdźiwe* i t. d. i niżej w kilku miejscach. Ciągle są tu i obszerne cytacje z Ojców śś. tłómaczenia Skargi.

str. 756: Areopagus. To iest: Wykład słow S. Páwlá Apostolá. *Act. 17.* ná czworo Kazánia rozłożony. Przypisanie temuż Boboli Podkomorz. Koron. datowane w Wilnie w Vigilią w niebo wźięćia przeczystey Bogá rodzice r. 1609. Kazania te były miane w Krakowie, na wyjeźdźie z Krakówa do Wilna. „Wielkie dźięki, powiada, I. K. M. iż mi tylo do Wilná tę prácowitą (drogę), ná stárego powłokę, zámierzyć, á od dálszey y ćięższey, y źimney do Moskwy ... wybáwić raczył."

5184. X. Juszyń. II. 129. exemplarza wydania 1556 wypisuje tytuł 2giej i 3ciej części w te słowa: »Swiętych nauk a prawdziwych słow Pańskich wtora część, ktora iuż w sobie zamyka powinności każdego Krześciańskiego człowieka, jako thu ma swoy żywot, i Krześciańską powinność swoię zachować, w cnotliwych sprawach swoich thak przeciwko Panu swoiemu, iako bliźniemu swoiemu.

Część thrzecya spraw Pańskich, w których się zamykaią postępki i żywoty świętych niektorych, i rozmowy ony, ktore Pan nasz ku nauce naszey z nimi mawiać i sprawować raczył."— Tenże opisując to wydanie, powiada, że druk jego jest piękny, litery początkowe sztucznie rysowane, a przy każdej Ewangelii kształtne kolcsztychy. Kar-

ta 304 mylnie tu jest naznaczona liczbą 3041, a na karcie 305, zamiast Nawiedzenia P. Marji, jest Zwiastowanie P. Marji. Postylla ta, prócz obelg wielu na Kościoł rzymski, prócz mowy w wielu miejscach nieprzyzwoitéj, w rycinach nieraz wystawia szyderskie karykatury duchowieństwa rzymskiego, jak *np.* na kar. 187. 229. 344. Daléj X. Juszyń. zastanawia się nad wewnętrzną wartością dzieła tego, które jak powiada wytępiali Katolicy, gardzili luteranie, Kalwini uważali za słaby oręż na obronę swego wyznania, a nawet wstydzili się. Zob. l. c. p. 130 nast. Tytuł wśród ozdobek holcsztych, u dołu rok 1556. Na karcie przedostatniéj te wyrazy autora: *dokończyło się dnia XXIIII Czyrwca R. Pan. 1560.* Na ostatniéj zaś wiersz na herb Oxyców, pod którym podpis: M. P.; niżéj te słowa: *J. K. M. Typograph Maciey Wirzbięta imprymował 1571.* Wydanie to znajduje się w Bibljotece Gimnaz. Toruńskiego. (Noty Bentk.)

5184 c. Na 6 str. Dedykacja: Nayásnyeyszemu Ksyążęcyu Zygmuntowi Augustowi, możnemu á sławnemu Królowi Polskiemu, Wielkiemu Księdzu Litewskiemu, Ruskiemu, Pruskiemu, Mázoweckiemu, y inych wiele zyem Pánu y Dzyedzicowi, Pánu swemu záwżdy miłośćiwemu, Polak prosty sługa y poddány, służby swe wierne opowiada.--Daléj jest: *ku Krześćianskiemu Rycerzowi krotka namowa i wierszem „ku temusz tho Krześćianskiemu Rycerzowi nápominánye.*"— Przyczém wyobrażony jest w rysunku Rycerz walczący z szatanem i smokiem. Po téj namowie jest obraz samego Reja, z podpisanémi pod nim następującemi wierszami And. Trzecieskiego:

Sic oculos REJUS, sic ora diserta ferebat,
REJUS Sarmatici splendor honosque soli,
Noster hic est Dantes, seu qui cultissima spectet
Carmina, divini flumen et ingenii,
Si cantus, dulcesque modos, quibus effera mulcet
Pectora, Calliopes filius alter hic est.
Tu nostris servato decus tam nobile terris.
CHRISTE diu, ut laudi serviat ille tuae.
And. Tri.

Listów liczbowanych ma 356.—Do każdéj Ewangelji jest stosowny rysunek.—Przy końcu jest przemowa „*Do tego co czytał.*"— Po czém te są słowa! »A iż się thu dokończyło iáko tháko zá świętym wspomożeniem iego, niechay będzye pochwálono wiecznie świętbe imie iego, które zawżdy iest y będzye błogosławione ták na niebie iáko i ná zyemi na wieki wieczne, Amen." A dokończyło się dnia xxiiij Czyrwcá, Roku Pańskiego 1560.— Daléj następuje: «Zámknienie a námowa ku dobrym towárzyszom" wierszami. (Jusz. Rękop.)

5185. W przypisaniu powiada o sobie Trepka, iż przedtém był wydał tłómaczenie Postilli Arzaciuszowej, po polsku, w krótkości, która to praca nie była z taką wdzięcznością przyjęta, jakiej oczekiwał. Teraz znowu, wydaje za rozkazem Xiążęcia Pruskiego, Kazania a wy-

kłady na Epistoły Swiętego Pawła z Antoniego Corvina wzięte, iżby były pierwszą częścią Postylli Arsaciuszowej przedtym wydanej.— Postylli tej widział exemplarz niezupełny Lelewel, drukowany w Królewcu Pruskim, przez Jana Daubmana, R. P. M.D.LVIJ. Druk gocki.— Być to może już przedrukowanie dawniejszej edycji (Lel. II. 196 nast.)

W Bibljotece Szczorsowskiej znajduje się exemplarz bez początku i bez końca Postylli Ostafiusza Trepki, w języku polskim, drukowanej w Królewcu 1557, fol., z rycinami — bujnym gockim drukiem; ostatnia karta tego exemplarza jest 292, karty liczbą rzymską po jednej stronie są znaczone.—Nota, iż autor jest Trepza (*sic*), i że r. 1557 w Królewcu ta Postylla była drukowana, zapisana jest ręką *Friesego*. (L. S.)

5194. W Dedykacji z mocą myśli i języka powstaje autor przeciw Katolikóm, Kalwinóm i Sakramentarzóm. O pracy swojej tak mówi: »Że tę malutką postyllę z niektorych autorow niemieckich Augsborskiey Konfessiey iako z pism D. Luthera, Simonis Pauli, wielkiej i małey Postylli a naywięcey z małey item Joannis Gigandi, Menceli, Walteri, Pamarii etc. przez swe dziatki a czeladkę, bom nigdy niemyślił aby ta moia tak prostego człowieka praca na iaśnią wyniść miała, zebrawszy, na nasze Polskie, za pomocą Boską przełożył a za częstym żądaniem niektórych uprzeymych Chrześcian zebraniu Jezu-Krystusowemu w prostocie swey udzielam i t. d. Data z Polaszk r. 1591 d. 5 Lipca. Nakoniec Typograf do Czytelnika w tych słowach: «Ten y taki script podawać się do ręku teraz Czytelniku miły, tuszę że nie bez pożytku twego, chybabyś się mową albo słowy podczas obrażać miał, ktore nie do końca doskonałego Polaka wydawaią.” w Toruniu 1 Stycznia 1594. Wreście w Postylli tej pełno obelg na Katolików. (L. S.— Wizer. Pocz. Nowy. T. 17.)

5195. Przemowa do Czytelnika tak się zaczyna: I że masz wypuszczone postylle krześciańskiey trzy części, czytelniku miły, to iest, na niedzielne ewanyelie do roku dwie części, a na dni Swiętych część trzecią, ieszcze niedostawało kazania na epistoły tak niedzielne jako y na dni świętych, o które naprzód Panowie Patronowie y wiele inych, tak pastherzow jako y pospolitego ludu prosili mię, i t. d.”— Po odezwie do czytelnika następuje: *Przemowa* do Wielmoznych Panów, a Patronow Kościoła prawdziwego Bozego:— Stanisława z Gorki, Woiewody Poznańskiego — Ostaphieja Wołłowicza, Kasztelana Wileńskiego — Jana Chlebowicza, Kasztelana Minskiego.” 3 ark.— I to jest właśnie czwarta część tej postylli, przeciwko której powstał Wuiek, w postylli większej, ed. 1584. (L. S.)

5196. W spisie naszym, na wiarę uczonego Bandtkiego, pierwsze wydanie Kazań tych policzone jest jakoby roku 1607. Bandtkie widział exemplarz we Wrocławiu, którym siebie i wielu w błąd

wprowadził, mogąc go uniknąć, gdyby się był lepiej przypatrzył, czy wyraz: *uniżył* w chronostichu, wydrukowany jest: Vnlżył, czy też VnlżyŁ, jak to ostatnie pewniejsze. Za poźno dostaliśmy exemplarz Postilli tej z Bibljoteki Djecezalnej Wileńskiej, z którego się o tém przekonywamy, lubo w nim karty z chronostichem brakuje. Bandtkie widział we Wrocławiu Postillę Skulteta Część I, kończącą się na str. 408; w exemplarzu, który mam pod ręką, właśnie na tej stronicy, Część I. kończy się, a przecie wydanie jest r. 1657, jak to widać z napisu wśród winięty pomieszczonego na stronicy ostatniej 908. Ani wątpić zatém, że wydania w Bibljografji naszej pod a) i d) wymienione, są jednem i tém samém, a tylko chronostichem się różnią. Co jeszcze bardziej za tém przemawia, to to, iż pierwsze wydanie tych Kazań oryginalne niemieckie, było drukowane w Heidelbergu roku 1611, jak to widać z przypisków *in margine* w przekładzie polskim na wielu miejscach, a mianowicie str. 538 i 820, lubo Georgi, *Bücher Lexicon* T. IV. p. 18, mieni ten druk lipskim. Jednak i tu jest wątpliwość niejaka, bo w témże wydaniu polskiém str. 75, jest Kazanie Skulteta, miane r. 1617, a na str. nast. 76, przypisek taki: *Według napierwszey Editiey samego Autora: y Roku ktorego to Kazánie odpráwowane było, 1617.* Jednakże wydanie polskie r. 1657 nie jest zapewne pierwsze: Hrabia Kuropatnicki, jak mówi Bandtkie, posiadał wydanie r. 1616 w Łosku; rzecz zaś najlepiejby się wyjaśnić mogła, gdyby można było z pewnością oznaczyć czas, w którym żył ów Jan Teodorik Potocki, który zapewne jest tłómaczem polskim. Lubo zaś Okolski wspomina (II. 48.) Jana Potockiego Podkomorzego Halickiego, Niesiecki także Potockich z imieniem Jana, ale żaden z nich Jana Teodoryka. W exemplarzu wyżej wymienionym, wyd. r. 1657, dedykacji zgoła niema, a tylko karta z odezwą do *Czytelnika Pobożnego*, w której tłómacz bezimienny pracę swoję, zabawką nazywa, mówiąc, że go w nieszczęściu i żalu cieszyła.

str. 80. Wymienia osoby, które w Polsce reformie Lutra najwięcej sprzyjały: Jana Łaskiego, Grafa z Gorki i Ossolińskich; teologów, Erazma Glicznera, Jerzego Israela, Jana Laurentiusa, Baltazara Ewchnera, i Jana Turnowskiego.

str. 82: »Po Wojnie Szmálkáldeńskiey wygániáni bywáją Braćiá z Czech y z Moráwy: Przychodzą do Polski: Niechce ich Krol Zygmunt, Albrecht Kśiążę Pruskie przyiął je: Jednak niektorzy powroćili do Polski, y mieli swoj Przytułek u przednich Pánow Polskich. Coż się stało? W ośmiu Lećiech Tak wiele spráwili, Że Piotr Páweł Wergerius (nieco przedtym będąc Biskupem Justynopolitańskim we Włoszech, y Legatem Papieskim do Rzesze Niemieckiey: Ktory gdy chćiał ná kśięgi Nászych odpisowáć, sam śię nawróćił,) zeznawa, iż Roku Tyśiącnego Pięć Setnego Pięćdźiesiątego y Szostego, Czterdźieśći od Bráći dobrze postánowionych Kośćiołow w Polszcze nálazł, czego ni-

gdy że się niespodziewáli Ci, (áby śię to stać miálo,) ktorzy niemiłośiernie ná Braćią następowáli."

Język w tłómaczeniu tém wszędzie czysty; ortografja zbliżona do dzisiaj powszechniej przyjętej, mianowicie co do głoski j, np. *Ojcze nasz*, *jest*, *wjazd*, *przyjmowano*, *zawija*, *anjołowie*, i t. d., gdzieniegdzie ij użyte, tam gdzie dziś pojedyńcze wzięte, np. *swoijm* i t. d.; trzecie przypadki liczby mnogiej na *am*:.

Abraham Scultetus, rodem z Grünberg w Dolnym Szląsku, roku 1566 był Kaznodzieją nadwornym Fryderyka V Elektora Reńskiego w Heidelbergu, i miał go namówić do przyjęcia korony czeskiej r. 1620, którą przez jednę zimę tylko utrzymał, potém Plebanem był w Embden i tam umarł r. 1625, 25 Października.

5202. W przedmowie jest krótka wiadomość o Postyllach wyznania Augsburskiego w Polsce: «Pierwszy co się tu w Polszcze blisko roku 1550 do tey w oyczystym ięzyku ozwał prace, był Kmita starszy i młodszy, ktorych Postylle Jan Seklucyan w Przedmowie Postylli swoiey wspomina. Zaraz po nich tenże Jan Seklucyan, niegdyś kaznodzieia Augspurskiey Konfessyi Poznański, potym Krolewiecki Polski — wyiął z Melanchtona, Spangenbergera, i inszych teologow wykłady niedzielnych Ewanieliy, i w polskim wydał ięzyku pod tytułem: Postylla domowa i t. d. W tym iescze roku nad postyllą Arsacyusza iakiegoś (tuszę Kaznodzieie przy dworze Stanisława Ostroroga) korrekturę w drukarni Królewskiey na się wziąwszy Ostafus Trepka i Sebastus Woliniec ią wyprawili in f. Godną też u potomkow wdzięczności — pracę podiął na się Hyeronim Maleczki Pleban Lecki, gdy Postyllę domową Wielebn. Oyca D. Marcina Lutra w polską przyodział sukunią, w Krolewcu r. 1574. f. Ztąd iuż i szlacheckiego stanu pewny Jan de Kalkstein do tak świętey — zabawki wziąwszy pochop, naprzod dla siebie i domu swego z rożnych autorow wykłady Ewanieliy świętych niedzielnych spisał, á potym — do druku w Toruniu roku 1595. f. podać — się nie wstydał. O tym iakości czasie na początku Sekulum 1600 Stanisław Niewierski Augspurskiey Konfess. Kaznodzieia w Prusach Polską swoią Postylłą kościołowi B. wygodził."— Dalej mowa o tej Postylli Dambrowskiego, Schönflissiusa, Adama Gdacyusa, Assiga.— »Nad te ieszcze zostaią in Msto wielce wsławionego X. Adama Karpowiussa Kaznodzieie w Bolszowie pod Gdańskiem Postylla dziecinna w ięzyku niemieckim od Langhausa Kaznodzieie Krolewieckiego wydana, a teraz na polski ięzyk przetłumaczona.— Widząc to sąsiedzi nasi w Kośćiele Kalwińskim — rożne wydali Postylle; iako Nikoł. Rey w Krak. r. 1577 f. Grzeg. Zarnowca w Krak. 1582. f. 1602. f. Chryst. Krainski w Wilnie 1594. f Paweł Giłowski w Krak. 1584. f. Abrahama Skulteta niemiecką Postyllę też pewny Polak przetłumaczył. Jan Bytner w Lesznie r. 1655. 4. Między Kaznodziejami polskiemi którzy Kazania w języku polskim wydali, liczy mniej znane nazwiska: Dru-

żbickiego, Herolta, S. Jozefa, Krosnowskiego, Losiowica, Lorencowicza, Stryiewicza, Wielewieyskiego, Wolskiego.— Dalej tamże o Dambrowskim, że dziad jego był, Piotr Dresdensis, od miejsca urodzenia swego tak nazwany, który umarł w Zwickau r. 1440. Zostawił on syna tegoż nazwiska, Piotr Dresnensis albo Dresnenski, który był Kaznodzieią w Pogorzelu na Litewskich granicach, z którego podobno urodził się Samuel Dambrowski, ur. 1577; ten uczył się w Jednocie braci Czeskich, potym w Toruniu i w niemieckich akademijach, a powróciwszy do Polski, był Kaznodzieją w Poznaniu, a potém w Wilnie.

5206. Druga część niedrukowana ma być w Działdowie w Prusiech. Inne pisma tego autora są: 1) Tryumph po szczęśliwey wiktoryey, którą Krol J. M. Władysław IV nad Szeynem, Het. ..... y woyskiem iego wielkim pod Smoleńskiem odniosł. w Wilnie w Kościele Saskim a. 1634 odprawowany.— w Toruniu 1635. 4. 3 ark. 2) Kazanie na pogrzebie Panny Anny Dębowskiey, Szlachetnego Pana Marcina Dębowskiego, Aptekarza i Mieszczanina Wileńskiego córki. r. 1635. 4. 3 ark. 3) Na pogrzebie Simona Engelbrechta, Kupca Wileńskiego. r. 1635. 4. 3 ark. 4) Zołnierz Krzescianski, w sł. p. J. M. Panu Henryku Szmelingu, Dziewiniskim i Orlinskim Staroście, Pulkowniku K. J. M. mężnym pod Smolenskiem r. 1633. Septem. 7. w oczach J. K. M. Władysława IV. poległym. w Toruniu 1635. 4. 5 ark. 5) Na pogrzebie Jakuba Gibla Burmistrza Wilen.— w Krolewcu 1638, 4. 5 ark. (Ban.H.D. K. P. I. 350.)

5240. Mortczini był ordynowany na Predykanta w Oleśnicy, od Kaznodziei nadwornego Radeckiego i duchowieństwa Ewangelickiego w tém mieście. Do tego kazania przydana jest tegoż Mortcziniego *Erzählung seines unglücklichen Schicksals*, pomieniona w Acta Hist. Eccl. nost. tempo IX. Bd. p. 869 nast., gdzie i o tém Kazaniu.— Mortczini był rodem z Węgier; do Kowna dostał się po ordynowaniu w Julii 1783, i był tam drugim ewangelickim kaznodzieją. Ojciec Mortcziniego był wyznania rzymsko-katolickiego, ale niemniej stronnikiem Hussa i Lutra, i jak sam Mortczini powiada, za namową ojca przyjął to ostatnie wyznanie, i przysięgę na nie przed śmiercią wykonał. Za odstępstwo od Kościoła katolickiego majętności jego w Austrji skonfiskowane zostały r. 1778, na co wyrok sądu duchownego znajduje się w témże dziele pomieszczony, p. 882 nast., równie jak prożba Mortcziniego o powrócenie mu jego majętności i odpowiedź kancellarji zadwornéj Czesko-Austrjackiej, 4 Lutego r. 1782, odrzucającą tę prośbę. W témże dziele w Tomie X. p. 305 nast. znajduje się: *Berichtigungen und Zusätze zu der Erzählung des angeblichen Freyherrn von Mortczini*, gdzie z pisma: *der geistliche Abentheuer i t. d.* wykazano, iż ten Mortczini był istnym awanturnikiem i szalbierzem. Na str. 347 nast. jest mowa o przybyciu

i zachowaniu się jego w Kownie, podróży jego do Warszawy, powrocie do Kowna i t. d.

5256. Jest wzmianka w tym panegiryku, że Henryk Firlej roku 1606 u Stolicy Apostolskiej uprosił, żeby akta S. Stanisława juryzdykcją kościelną roztrząśnione i aprobowane były. (Nies.)

Ten to Krzysztof Chodkiewicz, Chorąży, potém Koniuszy Litewski, dalej Kasztelan i Wojewoda Trocki, oddany Zakonowi Jezuitów, praw Akademij i własności, żarliwym był obrońcą. Umarł r. 1650.

5294. Stanisław de Lipie Lipski Kanonik Katedralny Płocki i Proboszcz Krzemieniecki, znajdował się na Jubileuszu w Rzymie r. 1650, miał mowę o S. Stanisławie, jak mówi Janocki (Janoc. II. 156), *in cognominata ab ipsa Ecclesia Nationis Polonorum, ipsis Nonis Maiis ei sacris.*— Powróciwszy do kraju mianowany był Kanonikiem Krakowskim. *Regnique Cancellariae maioris Praefecturam consecutus est.* Po abdykacji Króla Jana Kazimierza dał wotum swoje za Królem Michałem.

5528. To co Bentk. przytacza, zawiera tylko część dzieła. Dzieło to podzielone na artykuły: 1) o Osmym Soborze i o Focyuszu. 2) Informacya . . . . . , i o progressie aż do naszych czasów w Grecyi, etc. . . . . . 3) o Synodach lub Soborach. 4) o Soborze Florentskim. 5) o Duchu Swiętym. 6) o Materyi Najśw. Sakramentu. 7) o formie Nayśw. Sakramentu. 8) o czyscu. 9) o Swiętych i przeklętych. 10) o Papieżu. 11) o obrzędach Starozakonnych. 10) o Soborze Tridentskim. 13. o ofierze Mszy świętej. 14) o Nayśw. Sakramencie Eucharistji. 15) o Sakramentach. 16) o Chrzcie. 17) o Bierzmowaniu. 18) Eucharistia jest Sakramentem. 19) o Pokucie. 20) o ostatnim Pomaszczeniu. 21) o Kapłaństwie. 22) o Małżeństwie. 23) o Podaniach. 24) o odpustach. 25) o Kalendarzu. 26) o Kosciele Rzymskim, ... Herezji. 27) o Posłuszeństwie Papieżowi.

Jedna tylko jest edycia tego dzieła, a w tej mniemanej drugiej karta tylko tytułowa odmieniona. (L. S.)

Noty opuszczone.

2870 b) Na odwrocie tytułu odezwa do czytelnika: »*Has Catecheses, quum mihi otium esset ab Aula, et memet aliquo modo collegissem, animo nimirum sereniore scripsi. Hagiologii bona pars eodem tempore elaborata mihi, idque non sine adminiculo F. Andreae Sonnebergii mox prodibit. Honoravi Sanctos, hoc est Christi corpus, qui adoro caput. Auguror opus ipsis etiam adversariis probatum iri. Pudebit tandem sui Viceliomastigas, et pigebit in immensum, se mihi toties iniuriam fecisse, tamque indignis modis toties exulem Vicelium afflixisse. Oro pater coelestis, ne statuas illis hoc peccatum. Vrsine seu Berlini. Anno M.D.XXXIX. Georgius Vuicelius.* (L. S.)

2883. Do pism o Kontrowersji przydać jeszcze można pismo wspomnione u Niesieckiego (IV. 577) przez Stanisława Krasińskiego *De Controversiis*, niepewna czyli i kiedy z druku wyszłe.

3608. Autor mianowicie roztrząsa i zbija zdania Pimina w Książce pod tytułem *Λιθος* zawarte, twierdząc, że on nie z Cerkwią Wschodnią, ale z Lutrem i Kalwinem trzyma.

Na ostatniej karcie arkusza 5 *verso* cytowana Księga drukowana w Wilnie przez Zakonników S. Ducha, przypisana Panu Kisielowi, bez innego oznaczenia, także Akafist Pieczarski R. P. 1697 wydany.

p. H2 *verso:* Wyznanie S. Prawosławney Cerkwi Wschodniey we Lwowie świeżo wydane.

Ostatnia karta ark. H *recto:* Trebnik Mohilowski w Kiiowie R. P. 1646. wydany.

p. K3 *verso:* Księga Patryarchy Tharazyusza o Kapłaństwie we Lwowie drukowana.

5121. Za wolą Papieża Piusa VI. przeniesione było naówczas święto S. Stanisława Patrona Królestwa z dnia 8 na 3 Maja, na pamiątkę Ustawy Rządowej r. 1791. Autor jest to ów Trzciński Prof. Fizyki w Akad. Krak. i był wtenczas tylko Djakonem. O tém Kazaniu swojém tak mówi: p. 28. w przypisku: »Nie mogę przeprzeć na sobie abym słodkiey z czytelnikiem nie dzielił rozkoszy która serce moje przejmuje mniemając że niniejsza Stanisława S. pochwała zdaje się bydź zgodna z prawidłami w *Discours sur l'Eloquence de la Chaire*, Demostenesa Francyi, sławnego Maury, który w tém dziele wybornem, daje mowcóm chrześciańskim wiele przestróg i uwag pięknych.”

p. 70. W przypisku zapowiada dzieło własne pod tytułem: Prawa Religii i człowieka. (L. S.)

Koniec Tomu Drugiego.

SPROSTOWANIA.

przed N. 2330, δ) Sławiański — 2. *Słowiański*
N. 2290. 363 *str.* — 563 *str.*
— 2301. w Krolewcu Pruskim MDLV — w Krolewcu Pruskim MDLI.
— 2312. w Druk. Breitkopfa — w Druk. Breitkopfowey.
— 2544. *μυσῖαγώγικαι κατηχησεις* — *μυσταγώγικαι κατηχήσεις*.
— 2610. Opera omuiai — Opera omnia.
— 2895. r. 1566 — r. 1560.
— 2922. Hieronim Powadowski — Hieronim Powodowski.
— 3091. w przypisku, Ostaphi *Trebka* — Ostaphi *Trepka*.
— 3146. na końcu: *Zob. Noty*, zbyteczne.
NN. 3185, 3315, 3684, 3909, 3920, 4030, 4573, na końcu, dodać: *Zob. Noty*.
N. 3344 I. — 3344.
— 3449. ex immutabilitate — et immutabilitate.
str. 310 przed N. 3854. a. *w ogólności* — 1. *wogólności*.
N. 3952 b) całkiem zbyteczny
N. 3959. de sacrificio altari — de sacrificio altaris.
str. 479 wiersz 33. 2885 — 2884.
— 498 — 5. *Archipresbyter Ruski* — *Archipresbyter Ruski*.
— 611 — 15. *Christanis* — *Christianis*.
— — — 22. *divinititus* — *divinitus*.
— — — 26. *Anno Christi 1588* — *Anno Christi 1888*.
— — — 32. *Jaromericiis* — *Jaromersciis*
— — — 34. obiit Brudusij — *obiit Brundusij*.
— 650 — 23. w komorze iego; y wedle czasu — w komorze iego, y wedle czasu
— 660 4 wiersz od spodu, *zbożny czas usłysz głosy*: — *zbożny czas. usłysz głosy*:
— 661 w. 15. *Chrześiany* — *Chrześciany*
str. 662 po wierszach: 11, 18, str. 663 po wier. 13, str. 664 po wier. 21, str. 665 po wier. 21, str. 666 po wier. 22, str. 668 po wier. 4, pauzy: ....
— 665 wiersz 12, także wyrazisty rys — taki wyrazisty rys.

Numera i Noty opuszczone zob. str. 469, 686.

